ספרי' — **אוצר החסידים** — ליובאוויטש

קובץ
שלשלת האור

היכל
תשיעי

שער
שלישי

דבר מלכות

מאמרי דא"ח, שיחות ואגרות קודש

מאת
כבוד קדושת

אדמו"ר מנחם מענדל שליט"א

שניאורסאהן
מליובאוויטש

•

הוצאת ספרים
קרני עוד תורה
קה"ת
ליובאוויטש

יוצא לאור על ידי מערכת
„אוצר החסידים"
770 איסטערן פאַרקוויי סניף אה"ק כפר חב"ד ברוקלין, נ.י.

שנת חמשת אלפים שבע מאות חמשים ושתיים לבריאה
הי' תהא שנת נפלאות בכל
צדי"ק שנה להולדת כ"ק אדמו"ר שליט"א

הוספה: כמפורט במפתח כללי עמוד ד'

אף על פי שיכולים להניח תפילין במשך כל היום כולו (מנץ החמה, או עלות השחר, עד צאת הכוכבים או שקיעת החמה), הרי הזמן המובחר להנחת תפילין הוא בזמן תפילת שחרית, כמנהג ישראל שמניחים תפילין ומתפללים בהם. (משיחת י"א שבט תשכ"ח)

טוב להרגיל עצמו לומר ... נוסח זה מודה וכו' ועל ידי זה יזכור את ה' הניצב עליו:

מוֹדֶה אֲנִי לְפָנֶיךָ, מֶלֶךְ חַי וְקַיָּם שֶׁהֶחֱזַרְתָּ בִּי נִשְׁמָתִי בְּחֶמְלָה. רַבָּה אֱמוּנָתֶךָ.

מצוה לומר את כל ברכות השחר

ברכת התורה

צריך ליזהר בה מאד ואסור לדבר ולהוציא דברי תורה מפיו עד שיברך.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל דִּבְרֵי תוֹרָה:

וְהַעֲרֵב נָא יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֶת־דִּבְרֵי תוֹרָתְךָ בְּפִינוּ, וּבְפִי כָל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל, וְנִהְיֶה אֲנַחְנוּ וְצֶאֱצָאֵינוּ, וְצֶאֱצָאֵי כָל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל, כֻּלָּנוּ יוֹדְעֵי שְׁמֶךָ וְלוֹמְדֵי תוֹרָתְךָ לִשְׁמָהּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הַמְּלַמֵּד תּוֹרָה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר בָּחַר בָּנוּ מִכָּל הָעַמִּים וְנָתַן לָנוּ אֶת תּוֹרָתוֹ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, נוֹתֵן הַתּוֹרָה:

וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: דַּבֵּר אֶל־אַהֲרֹן וְאֶל־בָּנָיו לֵאמֹר כֹּה תְבָרְכוּ אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אָמוֹר לָהֶם:

יְבָרֶכְךָ יְהוָה וְיִשְׁמְרֶךָ: יָאֵר יְהוָה | פָּנָיו אֵלֶיךָ וִיחֻנֶּךָּ: יִשָּׂא יְהוָה | פָּנָיו אֵלֶיךָ וְיָשֵׂם לְךָ שָׁלוֹם:

וְשָׂמוּ אֶת־שְׁמִי עַל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַאֲנִי אֲבָרְכֵם:

ברכות הנחת תפילין

הברכה הראשונה, (באמירתה מכוונים הן על התפילין של יד והן על התפילין של ראש) נאמרת לפני הידוק הרצועה על שריר הקיבורת של היד השמאלית (איטר, הכותב ביד שמאל מניח את התפילין על יד ימין) באופן שהתפילין נוטות לעבר הגוף.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהָנִיחַ תְּפִלִּין:

הברכה השניה נאמרת (רק אם דיבר בין הנחת תפילין של־יד לשל־ראש) לפני הידוק הרצועה על הראש

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל מִצְוַת תְּפִלִּין:

קריאת שמע

שְׁמַע יִשְׂרָאֵל, יְיָ אֱלֹהֵינוּ, יְיָ אֶחָד:

בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:

וְאָהַבְתָּ אֵת יְיָ אֱלֹהֶיךָ, בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ וּבְכָל מְאֹדֶךָ. וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה, אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם, עַל לְבָבֶךָ. וְשִׁנַּנְתָּם לְבָנֶיךָ וְדִבַּרְתָּ בָּם, בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ. וּקְשַׁרְתָּם לְאוֹת עַל יָדֶךָ, וְהָיוּ לְטֹטָפֹת בֵּין עֵינֶיךָ. וּכְתַבְתָּם עַל מְזֻזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ.

וְהָיָה אִם שָׁמֹעַ תִּשְׁמְעוּ אֶל מִצְוֹתַי, אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם הַיּוֹם, לְאַהֲבָה אֶת יְיָ אֱלֹהֵיכֶם וּלְעָבְדוֹ, בְּכָל לְבַבְכֶם וּבְכָל נַפְשְׁכֶם. וְנָתַתִּי מְטַר אַרְצְכֶם בְּעִתּוֹ יוֹרֶה וּמַלְקוֹשׁ, וְאָסַפְתָּ דְגָנֶךָ וְתִירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ. וְנָתַתִּי עֵשֶׂב בְּשָׂדְךָ לִבְהֶמְתֶּךָ, וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ. הִשָּׁמְרוּ לָכֶם פֶּן יִפְתֶּה לְבַבְכֶם, וְסַרְתֶּם וַעֲבַדְתֶּם אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם לָהֶם. וְחָרָה אַף יְיָ בָּכֶם וְעָצַר אֶת הַשָּׁמַיִם וְלֹא יִהְיֶה מָטָר וְהָאֲדָמָה לֹא תִתֵּן אֶת יְבוּלָהּ, וַאֲבַדְתֶּם מְהֵרָה מֵעַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר יְיָ נֹתֵן לָכֶם. וְשַׂמְתֶּם אֶת דְּבָרַי אֵלֶּה עַל לְבַבְכֶם וְעַל נַפְשְׁכֶם, וּקְשַׁרְתֶּם אֹתָם לְאוֹת עַל יֶדְכֶם וְהָיוּ לְטוֹטָפֹת בֵּין עֵינֵיכֶם. וְלִמַּדְתֶּם אֹתָם אֶת בְּנֵיכֶם לְדַבֵּר בָּם, בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ. וּכְתַבְתָּם עַל מְזוּזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ. לְמַעַן יִרְבּוּ יְמֵיכֶם וִימֵי בְנֵיכֶם עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְיָ לַאֲבֹתֵיכֶם לָתֵת לָהֶם, כִּימֵי הַשָּׁמַיִם עַל הָאָרֶץ.

וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל מֹשֶׁה לֵּאמֹר. דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם וְעָשׂוּ לָהֶם צִיצִת עַל כַּנְפֵי בִגְדֵיהֶם לְדֹרֹתָם, וְנָתְנוּ עַל צִיצִת הַכָּנָף, פְּתִיל תְּכֵלֶת. וְהָיָה לָכֶם לְצִיצִת, וּרְאִיתֶם אֹתוֹ, וּזְכַרְתֶּם אֶת כָּל מִצְוֹת יְיָ, וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם, וְלֹא תָתוּרוּ אַחֲרֵי לְבַבְכֶם וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם אֲשֶׁר אַתֶּם זֹנִים אַחֲרֵיהֶם. לְמַעַן תִּזְכְּרוּ וַעֲשִׂיתֶם אֶת כָּל מִצְוֹתָי, וִהְיִיתֶם קְדֹשִׁים לֵאלֹהֵיכֶם. אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם, אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם, מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לִהְיוֹת לָכֶם לֵאלֹהִים, אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם (אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם) אֱמֶת.

נכון לומר קודם התפילה:

הֲרֵינִי מְקַבֵּל עָלַי מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁל וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ

מצוה להתפלל בתפילין את כל תפילת שחרית כולל שיעור תהלים כפי שמתחלק לימי החודש.

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ, יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שֶׁיִּבָּנֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ, וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ.

אַךְ צַדִּיקִים יוֹדוּ לִשְׁמֶךָ יֵשְׁבוּ יְשָׁרִים אֶת פָּנֶיךָ.

כדאי שלכל ילד, בן או בת - גם קטני קטנים - וגם המבוגרים יהיה סידור (תפילה) פרטי משלו - לומר תפילה להשם, חומָש - חמשה חומשי תורה (או ספר אחר של תורה) משלו ללמוד בו כל יום תורה, וכן לחבריל קופת־צדקה משלו - שלתוכה נותן צדקה (לבד משבת ויום טוב), מכספו הפרטי (שניתן לו מהוריו או שקיבל כפרס ... שבהן יכול היה לקנות חיי נפשו, ולהשתמש בו לצרכיו האישיים, ושיכתבו על זה "להשם הארץ ומלואה" (או בראשי־תיבות "לה"ו") בצירוף שמם - ודברים אלו יהיו ברשותו ואחריותו ויניחם בחדרו, במקום בולט - את הקופה יש לקבוע בחדר על ידי מסמר וכדומה, ועל ידי זה החדר כולו ייהפך ל"חדר ובית של צדקה".

קכא.

היאך יש מעלה בגן עדן התחתון ומשם עולה לגן עדן העליון והיאך הקב״ה משגיח:

א שִׁיר לַמַּעֲלוֹת אֶשָּׂא עֵינַי אֶל־הֶהָרִים מֵאַיִן
יָבֹא עֶזְרִי: ב עֶזְרִי מֵעִם יְהוָה עֹשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ:
ג אַל־יִתֵּן לַמּוֹט רַגְלֶךָ אַל־יָנוּם שֹׁמְרֶךָ: ד הִנֵּה
לֹא־יָנוּם וְלֹא יִישָׁן שׁוֹמֵר יִשְׂרָאֵל: ה יְהוָה שֹׁמְרֶךָ
יְהוָה צִלְּךָ עַל־יַד יְמִינֶךָ: ו יוֹמָם הַשֶּׁמֶשׁ לֹא־
יַכֶּכָּה וְיָרֵחַ בַּלָּיְלָה: ז יְהוָה יִשְׁמָרְךָ מִכָּל־רָע
יִשְׁמֹר אֶת־נַפְשֶׁךָ: ח יְהוָה יִשְׁמָר־צֵאתְךָ וּבוֹאֶךָ
מֵעַתָּה וְעַד־עוֹלָם:

קכב.

מספר המשורר משבח ירושלים והניסים שנעשו בירושלים:

א שִׁיר הַמַּעֲלוֹת לְדָוִד שָׂמַחְתִּי בְּאֹמְרִים לִי
בֵּית יְהוָה נֵלֵךְ: ב עֲמְדוֹת הָיוּ רַגְלֵינוּ בִּשְׁעָרַיִךְ
יְרוּשָׁלִָם: ג יְרוּשָׁלִַם הַבְּנוּיָה כְּעִיר שֶׁחֻבְּרָה־לָּהּ
יַחְדָּו: ד שֶׁשָּׁם עָלוּ שְׁבָטִים שִׁבְטֵי־יָהּ עֵדוּת
לְיִשְׂרָאֵל לְהֹדוֹת לְשֵׁם יְהוָה: ה כִּי שָׁמָּה ׀ יָשְׁבוּ
כִסְאוֹת לְמִשְׁפָּט כִּסְאוֹת לְבֵית דָּוִד: ו שַׁאֲלוּ
שְׁלוֹם יְרוּשָׁלִָם יִשְׁלָיוּ אֹהֲבָיִךְ: ז יְהִי־שָׁלוֹם בְּחֵילֵךְ
שַׁלְוָה בְּאַרְמְנוֹתָיִךְ: ח לְמַעַן אַחַי וְרֵעָי אֲדַבְּרָה־
נָּא שָׁלוֹם בָּךְ: ט לְמַעַן בֵּית־יְהוָה אֱלֹהֵינוּ
אֲבַקְשָׁה טוֹב לָךְ:

סוף זמן קידוש לבנה, יום ראשון בערב, י״ד אייר

אגרות קודש

ב״ה, ל׳ למטמונים, ה׳תשי״ג
ברוקלין, נ.י.

כבוד הנדיב הנעלה איש המעלה ירא אלקים
עסקן נמרץ רב פעלים מוכתר במדות טובות תרומיות
וכו׳ הא׳ יצחק נ״ו אלמאליח

שלום וברכה!

על ידי הרה״ח וו״ח אי״א נו״מ עוסק בצ״צ וכו׳ וכו׳ מוהר״ר שלמה שי׳ מטוסוב נודעתי מהפתקה אשר קבל כ׳ מהנערים, וכנראה שנערים אלה מתאימים הם לדרשת רז״ל שנערים מתורה ומצוות, ובודאי למותר להעירו שאין לשים לב לזה כלל וכלל, כי אם לנקודה זו, אשר ממה שהרגיז אותם כל כך הרי זו ראי׳ שפעולותיו בהצלת הילדים, בני ובנות ישראל, מרשת הכפירה ר״ל ולקרבם ליראת שמים ולתורה ומצוה, הביאו פרי ת״ל. ומובן אשר צריך להוסיף אומץ בזה ולעמוד חזק על משמרתו, שאם המקיים נפש אחת מישראל כאילו קיים עולם מלא, על אחת כמה וכמה המקיים נפשות רבות מישראל.

ויומתק הענין עוד יותר על ידי פתגם הבעל שם טוב זצוקללה״ה נבג״מ זי״ע ששמענו מפי כ״ק מו״ח אדמו״ר זצוקללה״ה נבג״מ זי״ע, אשר כל אחד ואחת מישראל גדולה חביבותו לפני הקב״ה שלא בערך יותר מחביבותו של בן יחיד להוריו שנולד להם לימי זקנתם. והאריכות לדכוותי׳ אך למותר.

והשם יתברך ויתעלה יאריך ימיו ושנותיו, שנים טובות ובריאות בחיזוק היהדות ברוח ישראל סבא ביראת שמים טהורה.

בברכת הצלחה וקבלת הת׳ בשמחה ובפני׳.

מפתח כללי

א) סדר הנחת תפילין ..... ב

ב) מזמורי תהלים קכא, קכב ..... ג

ג) מאמר ד״ה וספרתם לכם ממחרת השבת
ל״ג בעומר, ה׳תשי״א..... ה

ד) מאמר ד״ה אם בחוקותי תלכו וגו׳
שבת פרשת בחוקותי, מברכים החודש סיון, ה׳תשכ״ה ... יט

ה) שיחת ל״ג בעומר, ה׳תשי״א..... לא

ו) לקוטי-שיחות פרשת בחוקותי כרך יז, ב ..... מח

ז) לקוטי-שיחות פרשת בחוקותי כרך יז, ג..... נו

ח) ילקוט לוי יצחק על התורה לכ״ק הרה״ג הרה״ח
המקובל ר׳ לוי יצחק שניאורסאהן זצ״ל ..... סא

ט) ילקוט גאולה ומשיח – פרשת בחוקותי ..... סב

י) שיעורי חומש יומי לשבוע פרשת בחוקותי ..... סג

יא) שיעורי תהלים לשבוע פרשת בחוקותי..... פה

יב) שיעורים בספר התניא (מוגה)
לשבוע פרשת בחוקותי ..... פו

יג) לוח ״היום יום״ לשבוע פרשת בחוקותי..... צד

יד) הלכה יומית לעיון ברמב״ם ..... צז

שיעורי רמב״ם

טו) – ג׳ פרקים ליום, לשבוע פרשת בחוקותי ..... ק

טז) – פרק אחד ליום, לשבוע פרשת בחוקותי .... קנא

יז) – ספר המצוות, לשבוע פרשת בחוקותי ..... קעב

יח) מסכת סוטה עם ביאורים
מדף כט עד דף לה ..... קצ

יט) נביאים וכתובים
יחזקאל פרק כ-כא, דברי הימים פרק ג-ד ..... ריח

כ) משניות – מסכת שביעית
ביאור קהתי..... רכ

כא) עין יעקב מסכת יומא ..... רכו

כב) מסכת יבמות עם ביאורים
מדף סט עד דף עה ..... רכח

מתורת רבותינו נשיאי חב״ד:

כג) שולחן ערוך הלכות שבת עם הערות וציונים
אדמו״ר הזקן ..... רנו

כד) שולחן ערוך הלכות עירובין
לפי לוח רב יומי אדמו״ר הזקן ..... רנו

כה) לקוטי תורה אם בחוקותי [א]
אדמו״ר הזקן ..... רנט

כו) תורת חיים
אדמו״ר האמצעי ..... רסא

כז) מאמרי הצ״צ – דרך מצותיך
אדמו״ר ה״צמח צדק״ ..... רסב

כח) תורת שמואל תרל״ב
אדמו״ר מוהר״ש ..... רסד

כט) ספר המאמרים – המשך תער״ב
אדמו״ר מוהרש״ב ..... רסד

ל) ספר המאמרים – אידיש (מתורגם)
אדמו״ר מוהריי״צ ..... רסו

לא) ספר השיחות ה׳תש״ד-ה׳תש״ה בלה״ק
אדמו״ר מוהריי״צ ..... רעא

לב) ספר הזכרונות פרק קט ..... רעג

לג) אגרות קודש
אדמו״ר מוהריי״צ ..... רעו

לד) חומש לקריאה בציבור ..... רעז

לה) קריאת התורה למנחת שבת-קודש ..... רפד

לו) ביאורים לפרקי אבות פרק ד ..... רפה

לז) לוח זמנים לשבוע פרשת בחוקותי ..... רפו

לח) סדר מצות הדלקת נרות לשבת קודש ..... רפז

דברי התורה שאנו מקבלים באדיבות של כל המוציאים לאור, שייכים אליהם ואסור בהחלט לעשות בהם שימוש מסחרי

בס"ד. ל"ג בעומר, ה'תשי"א

(הנחה בלתי מוגה)

1 **וּסְפַרְתֶּם לָכֶם מִמָּחֳרַת הַשַּׁבָּת** מִיּוֹם הַבִּיאֲכֶם
2 אֶת עֹמֶר הַתְּנוּפָה[1], וְהַיְינוּ, שֶׁבַּתְּחִילָּה
3 צָרִיךְ לִהְיוֹת מִצְוַת הֲבָאַת עוֹמֶר הַתְּנוּפָה, וְאַחַר
4 כָּךְ מִצְוַת סְפִירַת הָעוֹמֶר, מִצְוָה לְמִימְנֵי יוֹמֵי
5 וּמִצְוָה לְמִימְנֵי שָׁבוּעֵי[2], שֶׁמִּצְוָה זוֹ הִיא בֵּין
6 הֲבָאַת הָעוֹמֶר לְחַג הַשָּׁבוּעוֹת. אַךְ צָרִיךְ לְהָבִין
7 מַה שֶּׁנֶּאֱמַר וּסְפַרְתֶּם גּוֹ' מִמָּחֳרַת הַשַּׁבָּת,
8 דִּלְכְאוֹרָה, כֵּיוָן שֶׁהַכַּוָּונָה בָּזֶה הִיא מִמָּחֳרַת
9 הַפֶּסַח[3], הָוָה לֵיהּ לְמֵימַר מִמָּחֳרַת הַפֶּסַח, וְלָמָּה
10 נֶאֱמַר מִמָּחֳרַת הַשַּׁבָּת. וּבִפְרָט שֶׁהַצְּדוּקִים טָעוּ
11 וְאָמְרוּ שֶׁהַכַּוָּונָה הִיא מִמָּחֳרַת שַׁבַּת בְּרֵאשִׁית,
12 וְחַכְמֵי יִשְׂרָאֵל הָיוּ צְרִיכִים לְהִתְוַוכֵּחַ עִמָּהֶם
13 וּלְהָבִיא רְאָיוֹת שֶׁכַּוָּונַת הַכָּתוּב הִיא לְמָחֳרַת
14 הַפֶּסַח[3], וְאִם כֵּן לָמָּה לֹא נִתְפָּרֵשׁ בַּכָּתוּב מִמָּחֳרַת
15 הַפֶּסַח, אֶלָּא נֶאֱמַר מִמָּחֳרַת הַשַּׁבָּת.

ב) **וְיוּבַן** זֶה בְּהַקְדִּים בֵּיאוּר כְּלָלוּת עִנְיַן סְפִירַת
17 הָעוֹמֶר. דְּהִנֵּה אִיתָא בַּמִּשְׁנָה[4] כָּל
18 הַמִּנְחוֹת בָּאוֹת מִן הַחִטִּין, וְזוֹ (מִנְחַת קְנָאוֹת)
19 בָּאָה מִן הַשְּׂעוֹרִין, וְכֵן מִנְחַת הָעוֹמֶר בָּאָה מִן
20 הַשְּׂעוֹרִין. וְהִנֵּה, הַטַּעַם שֶׁמִּנְחַת קְנָאוֹת בָּאָה מִן
21 הַשְּׂעוֹרִין, מַאֲכַל בְּהֵמָה, מְבוֹאָר בַּמִּשְׁנָה שָׁם,
22 כְּשֵׁם שֶׁמַּעֲשֵׂיהָ מַעֲשֵׂה בְהֵמָה כָּךְ קָרְבָּנָהּ מַאֲכַל
23 בְּהֵמָה. אַךְ עֲדַיִין צָרִיךְ בֵּיאוּר לָמָּה נִשְׁתַּנְּתָה
24 מִנְחַת הָעוֹמֶר מִכָּל הַמִּנְחוֹת שֶׁבָּאָה מִן הַשְּׂעוֹרִין
25 דַּוְקָא. וְיָדוּעַ הַבֵּיאוּר בָּזֶה[5], שֶׁזֶּהוּ לְפִי שֶׁהָעֲבוֹדָה
26 דְּמִנְחַת הָעוֹמֶר הוּא עִנְיַן בֵּירוּר נֶפֶשׁ הַבַּהֲמִית.

ביאור בדרך אפשר

1 אודות מצוות ספירת העומר נאמר בתורה:
2 **וּסְפַרְתֶּם לָכֶם מִמָּחֳרַת הַשַּׁבָּת** החל מהיום שלמחרת היום הראשון
3 של חג הפסח הנקרא כאן 'שבת', היינו החל מיום ט"ז ניסן, החל **מִיּוֹם**
4 **הֲבִיאֲכֶם אֶת עֹמֶר הַתְּנוּפָה**[1], כלומר, היום הראשון לספירת העומר
5 הוא היום שבו מביאים את קרבן
6 העומר (קרבן שמביאים משעורים
7 מהתבואה החדשה של אותה שנה)
8 **וְהַיְינוּ**, ומסדר הדברים בפסוק מובן
9 **שֶׁבַּתְּחִילָּה** בתור התחלה ושלב
10 ראשון **צָרִיךְ לִהְיוֹת מִצְוַת**
11 **הֲבָאַת עוֹמֶר הַתְּנוּפָה, וְאַחַר**
12 **כָּךְ** לאחר שהביאו את קרבן העומר
13 אזי באה **מִצְוַת סְפִירַת הָעוֹמֶר**,
14 והאופן שבו צריכה להיות ספירת
15 העומר הוא, כדברי הגמרא **מִצְוָה**
16 **לְמִימְנֵי יוֹמֵי** מצוה לספור את
17 הימים **וּמִצְוָה לְמִימְנֵי שָׁבוּעֵי**[2]
18 ומצוה לספור את השבועות, ולכן נוסח
19 הספירה של יום השביעי, למשל, הוא
20 'היום שבעה ימים שהם שבוע אחד',
21 וכן הלאה בשאר הימים, והצורך למנות
22 גם את השבועות, ולא רק את הימים,
23 קשור בעובדה **שֶׁמִּצְוָה זוֹ** של
24 ספירת העומר **הִיא** נמשכת **בֵּין**
25 **הֲבָאַת הָעוֹמֶר** שאז מתחילים את
26 ספירת העומר **לְחַג הַשָּׁבוּעוֹת**
27 שאז, בערב חג השבועות, מסיימים
28 לספור ארבעים ותשעה ימים שהם
29 שבעה שבועות לעומר.
30 **אַךְ צָרִיךְ לְהָבִין מַה שֶּׁנֶּאֱמַר**
31 בפסוק זה בתורה **וּסְפַרְתֶּם גּוֹ'**
32 **מִמָּחֳרַת הַשַּׁבָּת, דִּלְכְאוֹרָה,**
33 **כֵּיוָן שֶׁהַכַּוָּונָה בָּזֶה** בדברי הפסוק
34 שהספירה צריכה להיות 'ממחרת
35 השבת' **הִיא מִמָּחֳרַת הַפֶּסַח**[3],
36 **הָוָה לֵיהּ לְמֵימַר** היה לו (לפסוק)
37 לומר במפורש **מִמָּחֳרַת הַפֶּסַח,**
38 **וְלָמָּה נֶאֱמַר מִמָּחֳרַת הַשַּׁבָּת.?**
39 **וּבִפְרָט** והקושי למה לא נאמר
40 במפורש 'ממחרת הפסח' מודגש עוד
41 יותר בעקבות העובדה **שֶׁהַצְּדוּקִים**
42 בתורה שבעל־פה **טָעוּ** בפירוש הכתוב
43 **וְאָמְרוּ שֶׁהַכַּוָּונָה** ב'ממחרת
43 השבת' **הִיא מִמָּחֳרַת שַׁבַּת בְּרֵאשִׁית, וְחַכְמֵי יִשְׂרָאֵל** מוסרי
44 התורה שבעל־פה שהעבירו את המסורת שכוונת הכתוב ליום שלמחרת היום
המודים בתורה שבכתב אך כופרים

ביאור בדרך אפשר

45 הראשון של חג הפסח **הָיוּ צְרִיכִים לְהִתְוַוכֵּחַ עִמָּהֶם** עם הצדוקים
46 **וּלְהָבִיא רְאָיוֹת שֶׁכַּוָּונַת הַכָּתוּב הִיא לְמָחֳרַת הַפֶּסַח**[3], כמבואר
47 בגמרא, **וְאִם כֵּן** אם לשון הכתוב 'ממחרת השבת' מעורר קושי בהבנת
48 הכתוב ומצריך לנהל ויכוח עם הצדוקים **לָמָּה לֹא נִתְפָּרֵשׁ בַּכָּתוּב**
49 **מִמָּחֳרַת הַפֶּסַח, אֶלָּא נֶאֱמַר**
50 בתורה שבכתב **מִמָּחֳרַת הַשַּׁבָּת**
51 והפירוש שהכוונה 'ממחרת הפסח'
52 נמסר רק בתורה שבעל־פה.?
53 **ב) וְיוּבַן זֶה** הטעם הפנימי לכך
54 שבכתוב נאמר 'ממחרת השבת' ולא
55 'ממחרת הפסח' **בְּהַקְדִּים בֵּיאוּר**
56 **כְּלָלוּת עִנְיַן** התוכן הכללי, על פי
57 חסידות, של **סְפִירַת הָעוֹמֶר.**
58 **דְּהִנֵּה אִיתָא** מובא **בַּמִּשְׁנָה**[4] **כָּל**
59 **הַמִּנְחוֹת** קרבנות המנחה **בָּאוֹת**
60 **מִן הַחִטִּין, וְזוֹ (מִנְחַת קְנָאוֹת**
61 המנחה של אשה סוטה שבעלה קינא
62 לה, כלומר התרה בה שלא תיסתר עם
63 אחרים ונסתרה, שבודקים אותה אם
64 חטאה, וצריכה להביא קרבן מנחה,
65 ומנחה זו) **בָּאָה מִן הַשְּׂעוֹרִין,**
66 **וְכֵן מִנְחַת הָעוֹמֶר בָּאָה מִן**
67 **הַשְּׂעוֹרִין** ולא מן החיטים כמו שאר
68 המנחות. **וְהִנֵּה, הַטַּעַם שֶׁמִּנְחַת**
69 **קְנָאוֹת** של אשה סוטה **בָּאָה מִן**
70 **הַשְּׂעוֹרִין,** שהם **מַאֲכַל בְּהֵמָה,**
71 בשונה מחיטים שהם מאכל אדם
72 **מְבוֹאָר בַּמִּשְׁנָה שָׁם, כְּשֵׁם**
73 **שֶׁמַּעֲשֵׂיהָ** של האשה הסוטה
74 **מַעֲשֵׂה בְהֵמָה, כָּךְ קָרְבָּנָהּ**
75 **מַאֲכַל בְּהֵמָה. אַךְ עֲדַיִין** גם
76 לאחר שניתן טעם לכך שמנחת קנאות
77 שונה משאר המנחות ובאה מהשעורים
78 **צָרִיךְ בֵּיאוּר לָמָּה נִשְׁתַּנְּתָה**
79 **מִנְחַת הָעוֹמֶר מִכָּל הַמִּנְחוֹת**
80 **שֶׁבָּאָה מִן הַשְּׂעוֹרִין דַּוְקָא**
81 בשונה מכל שאר המנחות, מלבד
82 מנחת קנאות, הבאות מן החיטים.?
83 **וְיָדוּעַ הַבֵּיאוּר בָּזֶה**[5], בתורת
84 החסידות **שֶׁזֶּהוּ** הסיבה לכך שקרבן
העומר בא משעורים, מאכל בהמה, היא
85 **לְפִי שֶׁהָעֲבוֹדָה** הרוחנית
86 הפנימית **דְּמִנְחַת הָעוֹמֶר הוּא עִנְיַן בֵּירוּר** הפרדת הטוב מהרע
87 והעלאתו לקדושה של **נֶפֶשׁ הַבַּהֲמִית,** נפש מצד ה'קליפה' וה'סטרא
88 אחרא' שקיימת בכל אחד, לצד הנפש האלוקית, כפי שממשיך ומבאר.

---

1) אמור כג, טו. 2) מנחות סו, א. 3) שם סה, ב. 4) סוטה יד, א. 5) בהבא לקמן — ראה ד"ה משכני תרנ"ה (סה"מ תרנ"ה

וּבֵיאוּר הָעִנְיָן[5], דְּהִנֵּה הַגִּילּוּי שֶׁהָיָה בְּיוֹם רִאשׁוֹן דְּחַג הַפֶּסַח הָיָה בִּבְחִינַת אִתְעָרוּתָא דִּלְעֵילָּא מִצַּד עַצְמוֹ[6], וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב[7] בְּהוֹצִיאֲךָ אֶת הָעָם מִמִּצְרַיִם תַּעַבְדוּן אֶת הָאֱלֹקִים עַל הָהָר הַזֶּה, הַיְינוּ, שֶׁעִנְיַן הָעֲבוֹדָה מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה הִתְחִיל לְאַחֲרֵי יְצִיאַת מִצְרַיִם, וְאִילּוּ בִּיצִיאַת מִצְרַיִם הָיְתָה הַהִתְעוֹרְרוּת מִלְמַעְלָה לְמַטָּה. וְזֶהוּ מַה שֶּׁכָּתוּב[8] מָשְׁכֵנִי אַחֲרֶיךָ נָּרוּצָה הֱבִיאַנִי הַמֶּלֶךְ חֲדָרָיו גוֹ׳, מָשְׁכֵנִי קָאֵי עַל הַגִּילּוּיִים דִּיצִיאַת מִצְרַיִם שֶׁהָיוּ בְּדֶרֶךְ אִתְעָרוּתָא דִּלְעֵילָּא, שֶׁנִּגְלָה עֲלֵיהֶם מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים כו׳[9], וְהַיְינוּ, שֶׁיִּשְׂרָאֵל מִצַּד עַצְמָם הָיוּ מְשׁוּקָּעִים בְּמ״ט שַׁעֲרֵי טוּמְאָה[10], אֶלָּא שֶׁנִּגְלָה עֲלֵיהֶם כו׳, שֶׁזֶּהוּ עִנְיַן מָשְׁכֵנִי, מִלְמַעְלָה לְמַטָּה. וְזֶהוּ גַּם מַה שֶּׁכָּתוּב מָשְׁכֵנִי, לְשׁוֹן יָחִיד, כִּי, הַגִּילּוּי מִלְמַעְלָה פָּעַל הַזָּזָה רַק בַּנֶּפֶשׁ הָאֱלֹקִית, שֶׁרַק נֶפֶשׁ הָאֱלֹקִית מַרְגֶּשֶׁת הַגִּילּוּי מִלְמַעְלָה, אֲבָל נֶפֶשׁ הַבַּהֲמִית נִשְׁאֲרָה בְּמַעֲמָדָהּ וּמַצָּבָהּ. וְזֶהוּ גַּם מַה שֶּׁכָּתוּב[11] בִּיצִיאַת מִצְרַיִם כִּי בָרַח הָעָם, וּמְבָאֵר רַבֵּינוּ הַזָּקֵן[12], דִּלְכְאוֹרָה הוּא תָּמוּהַּ לָמָּה הָיְתָה כָּזֹאת, וְכִי אִילּוּ אָמְרוּ לְפַרְעֹה לְשַׁלְּחָם חָפְשִׁי לְעוֹלָם לֹא הָיָה מוּכְרָח לְשַׁלְּחָם, אֶלָּא מִפְּנֵי שֶׁהָרַע שֶׁבְּנַפְשׁוֹת יִשְׂרָאֵל עֲדַיִין הָיָה בְּתָקְפּוֹ כו׳, וְהַיְינוּ, דְּכֵיוָן שֶׁהַגִּילּוּי מִלְמַעְלָה פָּעַל הַזָּזָה רַק

ביאור בדרך אפשר

וּבֵיאוּר הָעִנְיָן[5], **דְּהִנֵּה הַגִּילּוּי** ההתגלות וההארה האלוקית **שֶׁהָיָה** שנמשך מלמעלה והאיר למטה **בְּיוֹם רִאשׁוֹן דְּחַג הַפֶּסַח** בשנה של יציאת מצרים **הָיָה בִּבְחִינַת אִתְעָרוּתָא דִּלְעֵילָּא** התעוררות מלמעלה **מִצַּד עַצְמוֹ**[6], מצד הגילוי האלוקי עצמו, לא בעקבות התעוררות מלמטה, מצד בני ישראל **וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב**[7] בתורה בדברי ה׳ למשה רבנו אודות יציאת מצרים **בְּהוֹצִיאֲךָ** כאשר אתה, משה רבינו, תוציא **אֶת הָעָם מִמִּצְרַיִם** אזי **תַּעַבְדוּן אֶת הָאֱלֹקִים עַל הָהָר הַזֶּה**, הר סיני שבו יהיה מתן תורה לאחר היציאה ממצרים **הַיְינוּ, שֶׁעִנְיַן הָעֲבוֹדָה** שבני ישראל עובדים את ה׳ **מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה** באופן כזה שתחילה יש התעוררות מלמטה מצד האדם וזה מעורר וממשיך אחר כך הארה והתגלות מלמעלה **הִתְחִיל לְאַחֲרֵי יְצִיאַת מִצְרַיִם, וְאִילּוּ בִּיצִיאַת מִצְרַיִם** לפני מתן תורה בהר סיני, קודם הזמן שלגביו נאמר ׳תעבדון את האלקים׳, **הָיְתָה הַהִתְעוֹרְרוּת מִלְמַעְלָה לְמַטָּה** שתחילה היתה התעוררות והתגלות אלוקית מלמעלה, מצד האלקות, ולהתעוררות מלמעלה היתה השפעה על בני ישראל למטה.

וְזֶהוּ הפירוש הפנימי של **מַה שֶּׁכָּתוּב**[8] ב׳שיר השירים׳, בני ישראל אומרים אל הקדוש ברוך הוא **מָשְׁכֵנִי אַחֲרֶיךָ נָּרוּצָה הֱבִיאַנִי הַמֶּלֶךְ חֲדָרָיו גוֹ׳, מָשְׁכֵנִי קָאֵי** מכוון **עַל הַגִּילּוּיִים** ההתגלות וההארה האלוקית **דִּיצִיאַת מִצְרַיִם שֶׁהָיוּ בְּדֶרֶךְ אִתְעָרוּתָא דִּלְעֵילָּא**, התעוררות מלמעלה, מצד האלוקות **שֶׁנִּגְלָה עֲלֵיהֶם** על בני ישראל, בעת יציאת מצרים **מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים כו׳**[9], ככתוב בהגדה של פסח **וְהַיְינוּ, שֶׁיִּשְׂרָאֵל מִצַּד עַצְמָם** ללא ההתגלות האלוקית מלמעלה **הָיוּ מְשׁוּקָּעִים בְּמ״ט שַׁעֲרֵי טוּמְאָה**[10], כמבואר בקבלה וחסידות שמלבד העובדה שבהיותם במצרים היו בני ישראל משועבדים בגופם והמצרים העבידו אותם בעבודת פרך, היו בני ישראל גם בגלות רוחנית ושקועים מאד בטומאת מצרים שיש בה נ׳ שערים והיו שקועים במ״ט שערים, כמעט באופן הכי חמור שיכול להיות **אֶלָּא שֶׁנִּגְלָה עֲלֵיהֶם כו׳**, ויציאת מצרים לא היתה על ידי התעוררות של בני ישראל מצד עצמם אלא על ידי שנגלה עליהם גילוי אלקות מלמעלה **שֶׁזֶּהוּ עִנְיַן** המשמעות הפנימית של לשון הכתוב **מָשְׁכֵנִי, מִלְמַעְלָה לְמַטָּה** כלומר, הקדוש ברוך הוא מושך ומעלה את בני ישראל בפעולה מלמעלה למטה. **וְזֶהוּ גַּם** הטעם הפנימי על **מַה שֶּׁכָּתוּב מָשְׁכֵנִי**, היינו תמשוך ותעלה אותי **לְשׁוֹן יָחִיד** (ולא בלשון רבים, על אף שמדובר על כלל בני ישראל והיה מקום לומר משכנו, משוך אותנו, בלשון רבים), **כִּי, הַגִּילּוּי מִלְמַעְלָה פָּעַל הַזָּזָה** זעזוע ושינוי המצב **רַק בַּנֶּפֶשׁ** הנשמה **הָאֱלֹקִית**, שהיא נפש אחת ויחידה **שֶׁרַק נֶפֶשׁ הָאֱלֹקִית מַרְגֶּשֶׁת הַגִּילּוּי** של הארת והתגלות האלקות **מִלְמַעְלָה, אֲבָל נֶפֶשׁ הַבַּהֲמִית נִשְׁאֲרָה בְּמַעֲמָדָהּ וּמַצָּבָהּ** כמו שהיתה קודם לכן. וגילוי האלקות ביציאת מצרים לא גרם שינוי במצבה של הנפש הבהמית.

וְזֶהוּ גַּם מַה שֶּׁכָּתוּב[11] בתורה **בִּיצִיאַת מִצְרַיִם כִּי בָרַח הָעָם, וּמְבָאֵר רַבֵּינוּ הַזָּקֵן**[12] בספר התניא, **דִּלְכְאוֹרָה הוּא תָּמוּהַּ לָמָּה הָיְתָה כָּזֹאת**, יש לתמוה מדוע באמת בני ישראל ברחו ממצרים **וְכִי אִילּוּ אָמְרוּ לְפַרְעֹה לְשַׁלְּחָם חָפְשִׁי לְעוֹלָם לֹא הָיָה מוּכְרָח לְשַׁלְּחָם**, והרי כן היה מוכרח לשלחם (לאחר עשר המכות וכו׳) ולמה אם כן היו צריכים לברוח **אֶלָּא** שיציאת בני ישראל ממצרים מוגדרת ׳בריחה׳ **מִפְּנֵי שֶׁהָרַע שֶׁבְּנַפְשׁוֹת יִשְׂרָאֵל** שכאמור היו שקועים במ״ט שערי טומאה **עֲדַיִין הָיָה** באותה שעה של יציאת מצרים **בְּתָקְפּוֹ כו׳**, ומצד הנפש הבהמית בני ישראל עדיין היו קשורים לטומאת מצרים ולכן היציאה ממצרים נחשבת ׳בריחה׳, וכפי שממשיך ומבאר, **וְהַיְינוּ, דְּכֵיוָן שֶׁהַגִּילּוּי** של האלקות שהאיר **מִלְמַעְלָה פָּעַל הַזָּזָה רַק בַּנֶּפֶשׁ הָאֱלֹקִית**, כאמור לעיל,

---

ע׳ קעב ואילך). תרס״ח (סה״מ תרס״ח ע׳ ערב ואילך). ד״ה הנ״ל דש״פ במדבר תש״א (סה״מ תש״א ע׳ 119 ואילך). וראה גם ד״ה להבין ענין ספה״ע וד״ה משכני – תשי״ח (תו״מ חכ״ב ע׳ 299 ואילך. חכ״ג ע׳ 14 ואילך). 6) ראה לקו״ת ויקרא ג, א. אמור לה, ב. ובכ״מ. 7) שמות ג, יב. 8) שה״ש א, ד. וראה ד״ה משכני שבהערה 5. אוה״ת שה״ש ח״א ע׳ נט. ע׳ עה. 9) הגש״פ פיסקא ״מצה זו״. 10) זהר חדש ר״פ יתרו. ועוד. 11) בשלח יד, ה. 12) תניא פל״א. וראה גם לקו״ת שבהערה 6.

1 בַּנֶּפֶשׁ הָאֱלֹקִית, מַה שֶּׁאֵין כֵּן נֶפֶשׁ הַבַּהֲמִית
2 נִשְׁאֲרָה בְּתָקְפָּהּ, הִנֵּה מִצַּד נֶפֶשׁ הַבַּהֲמִית הוּצְרַךְ
3 לִהְיוֹת עִנְיַן הַחִפָּזוֹן וְהַבְּרִיחָה. וְכָל זֶה הוּא לְפִי
4 שֶׁהַגִּילוּי דִּיצִיאַת מִצְרַיִם הָיָה בְּדֶרֶךְ מִלְּמַעְלָה
5 לְמַטָּה, וְאִילּוּ יִשְׂרָאֵל מִצַּד עַצְמָם לֹא הָיוּ כֵּלִים
6 לָזֶה, וְלָכֵן נִרְגַּשׁ הַגִּילוּי בַּנֶּפֶשׁ הָאֱלֹקִית בִּלְבָד.
7 אָמְנָם לְאַחֲרֵי הַגִּילוּי דִּיצִיאַת מִצְרַיִם הָיָה עִנְיַן
8 סְפִירַת הָעוֹמֶר, שֶׁהוּא עִנְיַן הָעֲבוֹדָה מִלְּמַטָּה
9 לְמַעְלָה, וְעַל זֶה נֶאֱמַר אַחֲרֶיךָ נָרוּצָה, הַיְינוּ,
10 שֶׁאֵין זֶה בְּאוֹפֶן דְּמָשְׁכְּנִי, מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה, אֶלָּא
11 בְּאוֹפֶן שֶׁהָרִיצָה הִיא מֵעַצְמוֹ (אַלַּיִן לוֹיְפָן),
12 שֶׁזּוֹהִי הָעֲבוֹדָה בְּדֶרֶךְ מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה. וְכֵיוָן
13 שֶׁהָעֲבוֹדָה הִיא מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה, הֲרֵי זֶה שַׁיָּיךְ
14 גַּם לְנֶפֶשׁ הַבַּהֲמִית, וְלָכֵן נֶאֱמַר נָרוּצָה, לְשׁוֹן
15 רַבִּים, שֶׁזֶּה פּוֹעֵל הֶזְדֶּה גַּם בְּנֶפֶשׁ הַבַּהֲמִית. וְזֶהוּ
16 גַּם הַדִּיּוּק נָרוּצָה, מִלְּשׁוֹן מְרוּצָה דַּוְקָא, כִּי,
17 כַּאֲשֶׁר הָעֲבוֹדָה הִיא גַּם מִצַּד נֶפֶשׁ הַבַּהֲמִית, הֲרֵי
18 זֶה בְּדֶרֶךְ מְרוּצָה, כִּי טֶבַע הַנֶּפֶשׁ הַבַּהֲמִית הוּא
19 שֶׁכַּאֲשֶׁר נִמְשָׁךְ לְאֵיזֶה דָּבָר הֲרֵי זֶה אֶצְלוֹ בְּדֶרֶךְ
20 מְרוּצָה דַּוְקָא, וְהַיְינוּ, שֶׁאֵצֶל הַנֶּפֶשׁ הַבַּהֲמִית לֹא
21 שַׁיָּיךְ עִנְיַן שֶׁל הֲלִיכָה לְאַט לְאַט, כִּי אִם בְּדֶרֶךְ
22 מְרוּצָה, וּמִמַּה־נַּפְשָׁךְ, אוֹ שֶׁאֵינוֹ נִמְשָׁךְ כְּלָל
23 לְעִנְיְנֵי אֱלֹקוּת, אוֹ שֶׁנִּמְשָׁךְ אֲלֵיהֶם בְּדֶרֶךְ מְרוּצָה
24 (וְהַיְינוּ, שֶׁכַּאֲשֶׁר פּוֹעֲלִים עָלָיו לִהְיוֹת נִמְשָׁךְ
25 לֵאלֹקוּת, הֲרֵי זֶה נַעֲשֶׂה אֶצְלוֹ בְּדֶרֶךְ מְרוּצָה).
26 וְעוֹד זֹאת, שֶׁכַּאֲשֶׁר נֶפֶשׁ הַבַּהֲמִית נִמְשָׁךְ
27 לֵאלֹקוּת בְּדֶרֶךְ מְרוּצָה, הֲרֵי זֶה פּוֹעֵל עִנְיַן
28 הַמְּרוּצָה גַּם אֵצֶל נֶפֶשׁ הָאֱלֹקִית, וְהַיְינוּ, נֶפֶשׁ

ביאור בדרך אפשר

1 מַה שֶּׁאֵין כֵּן נֶפֶשׁ הַבַּהֲמִית נִשְׁאֲרָה בְּתָקְפָּהּ כמו שהיתה לפני
2 הגילוי, הִנֵּה מִצַּד נֶפֶשׁ הַבַּהֲמִית לא היה רצון לצאת ממצרים וכדי
3 שגם נפש הבהמית תצא ממצרים ותשתחרר מטומאת מצרים הוּצְרַךְ
4 לִהְיוֹת עִנְיַן הַחִפָּזוֹן וְהַבְּרִיחָה כדי שלא ייווצר מצב שמצד הנפש
5 הבהמית, בני ישראל ישקעו לגמרי
6 בטומאת מצרים, חס ושלום. וְכָל זֶה
7 כל הסיבה לזה שמצד הנפש הבהמית
8 היה צריך להיות 'כי ברח העם', הוּא
9 לְפִי שֶׁהַגִּילוּי האלוקי דִּיצִיאַת
10 מִצְרַיִם שהאיר על בני ישראל בעת
11 יציאת מצרים הָיָה בְּדֶרֶךְ
12 מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה, גילוי מצד
13 האלוקות שלמעלה שהאיר על בני
14 ישראל למטה וְאִילּוּ יִשְׂרָאֵל מִצַּד
15 עַצְמָם כפי שהם למטה לֹא הָיוּ
16 כֵּלִים לָזֶה, כיון שהם מצידם לא
17 היו מוכנים ליציאת מצרים, הרי בני
18 ישראל מצידם לא היו כלים ראויים
19 לקלוט ולהכיל את האור האלוקי
20 שהאיר עליהם מלמעלה וְלָכֵן נִרְגַּשׁ
21 הַגִּילוּי של האור בַּנֶּפֶשׁ
22 הָאֱלֹקִית בִּלְבָד שבהיותה נשמה
23 אלוקית יש לה את הכוח והיכולת
24 לקלוט אור אלוקי, אבל הנפש הבהמית
25 לא הושפעה מההתגלות האלוקית,
26 כמבואר לעיל.
27 אָמְנָם לְאַחֲרֵי הַגִּילוּי דִּיצִיאַת
28 מִצְרַיִם שכאמור היה גילוי מלמעלה
29 למטה הָיָה עִנְיַן סְפִירַת
30 הָעוֹמֶר, שֶׁהוּא עִנְיַן הָעֲבוֹדָה
31 שבני ישראל עובדים את ה' מִלְּמַטָּה
32 לְמַעְלָה, היינו שההתחלה היא
33 בהתעוררות מצד האדם והיא הגורמת
34 שאחר כך תהיה הארה והתגלות
35 מלמעלה וְעַל זֶה על עבודת ה'
36 מלמטה למעלה, כאשר תחילת
37 ההתעוררות היא מצד האדם נֶאֱמַר
38 בהמשך הפסוק, אחרי 'משכני' שהוא
39 כאמור ענין ההמשכה והגילוי מלמעלה
40 למטה, והכוונה ליציאת מצרים אַחֲרֶיךָ נָרוּצָה, הַיְינוּ, שֶׁאֵין זֶה
41 העבודה של ספירת העומר בְּאוֹפֶן דְּמָשְׁכְּנִי, מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה,
42 אֶלָּא בְּאוֹפֶן שֶׁהָרִיצָה הִיא מֵעַצְמוֹ מתוך התעוררות של האדם מצד
43 עצמו (אַלַּיִן לוֹיְפָן לרוץ לבד, לא כתוצאה מהתעוררות שבאה על ידי
44 גילוי מלמעלה), שֶׁזּוֹהִי הָעֲבוֹדָה בְּדֶרֶךְ מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה שתחילת
45 ההתעוררות היא מצד האדם ואחר כך ישנה הארה והתגלות מלמעלה, וזו,
46 כאמור, העבודה של ספירת העומר הבאה אחרי העבודה של יציאת מצרים.

ביאור בדרך אפשר

47 וְכֵיוָן שֶׁהָעֲבוֹדָה של ספירת העומר הִיא מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה, הֲרֵי
48 זֶה שַׁיָּיךְ גַּם לְנֶפֶשׁ הַבַּהֲמִית שאינה שייכת לעבודה מלמעלה למטה,
49 כי היא לא מסוגלת לקלוט ולקבל הארה והתגלות אלוקית מלמעלה וביכולתה
50 רק להתעורר בעצמה, כפי הכוח והיכולת המוגבלת שיש לה, וְלָכֵן נֶאֱמַר
51 לגבי עבודה זו נָרוּצָה, לְשׁוֹן
52 רַבִּים, שֶׁזֶּה כי עבודה זו, מלמטה
53 למעלה פּוֹעֵל הֶזְדֶּה ויש לו השפעה
54 גדולה גַּם בְּנֶפֶשׁ הַבַּהֲמִית.
55 וְזֶהוּ גַּם הַדִּיּוּק בלשון הכתוב
56 המדבר על העבודה מלמטה למעלה
57 שהיא גם מצד הנפש הבהמית
58 נָרוּצָה, מִלְּשׁוֹן מְרוּצָה דַּוְקָא,
59 לא הליכה שהיא לאט אלא ריצה שהיא
60 במהירות כִּי, כַּאֲשֶׁר הָעֲבוֹדָה
61 הִיא גַּם מִצַּד נֶפֶשׁ הַבַּהֲמִית,
62 וגם הנפש הבהמית יוצאת מ'שערי
63 טומאה' ועובדת את עבודת ה' הֲרֵי
64 זֶה בְּדֶרֶךְ מְרוּצָה, כִּי טֶבַע
65 הַנֶּפֶשׁ הַבַּהֲמִית שיש לה מידות
66 ורגשות חזקים הוּא שֶׁכַּאֲשֶׁר
67 נִמְשָׁךְ לְאֵיזֶה דָּבָר ורוצה
68 להתקרב אל הדבר הזה ולהשיג אותו
69 הֲרֵי זֶה אֶצְלוֹ אצל הנפש הבהמית
70 בהתלהבות גדולה ולכן זהו בְּדֶרֶךְ
71 מְרוּצָה דַּוְקָא, וְהַיְינוּ, שֶׁאֵצֶל
72 הַנֶּפֶשׁ הַבַּהֲמִית מצד התכונות
73 והטבע שלה לֹא שַׁיָּיךְ לא יתכן
74 עִנְיַן שֶׁל הֲלִיכָה לְאַט לְאַט,
75 בנחת וברוגע כִּי אִם בְּדֶרֶךְ
76 מְרוּצָה אלא דוקא בריצה מהירה
77 שנובעת מהתלהבות גדולה, וּמִמַּה־
78 נַּפְשָׁךְ, אוֹ שֶׁאֵינוֹ נִמְשָׁךְ הנפש
79 הבהמית כְּלָל לְעִנְיְנֵי אֱלֹקוּת,
80 וזה המצב שלה קודם העבודה, כשהיא
81 שקועה במ"ט 'שערי טומאה' אוֹ
82 שֶׁנִּמְשָׁךְ הנפש הבהמית אֲלֵיהֶם
83 אל עניני אלקות בְּדֶרֶךְ מְרוּצָה
84 בריצה מהירה שנובעת מתשוקה
85 והתלהבות גדולה (וְהַיְינוּ,
86 שֶׁכַּאֲשֶׁר פּוֹעֲלִים עָלָיו על הנפש הבהמית להתעלות מהמצב שקודם
87 התחלת העבודה ולהגיע למצב של לִהְיוֹת נִמְשָׁךְ לֵאלֹקוּת, הֲרֵי זֶה
88 נַעֲשֶׂה אֶצְלוֹ אצל הנפש הבהמית בְּדֶרֶךְ מְרוּצָה, כאמור לעיל).
89 וְעוֹד זֹאת, בעבודת ה' של הנפש הבהמית שעליה נאמר 'נרוצה', יש ענין
90 נוסף שֶׁכַּאֲשֶׁר נֶפֶשׁ הַבַּהֲמִית נִמְשָׁךְ לֵאלֹקוּת בְּדֶרֶךְ מְרוּצָה,
91 בהתאם לטבע ולתכונות של הנפש הבהמית, כמבואר לעיל הֲרֵי זֶה פּוֹעֵל
92 עִנְיַן הַמְּרוּצָה גַּם אֵצֶל נֶפֶשׁ הָאֱלֹקִית, וגם המשיכה של הנפש

1 הָאֲלֹקִית מִצַּד עַצְמָהּ אֵין בָּהּ עִנְיָן הַמְּרוּצָה,
2 וְהַמְּשִׁיכָה שֶׁלָּהּ לֵאלקוּת הִיא בִּמְדִידָה וְהַגְּבָלָה,
3 אֲבָל עַל יְדֵי הַנֶּפֶשׁ הַבַּהֲמִית נִיתּוֹסֵף בָּהּ תּוֹסֶפֶת
4 אוֹר, שֶׁנַּעֲשָׂה בָּהּ עִנְיָן הַמְּרוּצָה, לְמַעְלָה מִמִּדִּידָה
5 וְהַגְּבָלָה. וְזֶהוּ אָמְרוֹ נָרוּצָה לְשׁוֹן רַבִּים, שֶׁעִנְיָן
6 הַמְּרוּצָה הוּא (לֹא רַק אֵצֶל נֶפֶשׁ הַבַּהֲמִית, אֶלָּא)
7 גַּם אֵצֶל נֶפֶשׁ הָאֲלֹקִית. וּכְלָלוּת הָעִנְיָן דְּאַחֲרֵיךְ
8 נָרוּצָה קָאֵי עַל הָעֲבוֹדָה דְּבֵירוּר נֶפֶשׁ הַבַּהֲמִית,
9 שֶׁזּוֹהִי כְּלָלוּת הָעֲבוֹדָה דִּסְפִירַת הָעוֹמֶר שֶׁהִיא
10 בְּדֶרֶךְ מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה, וְזוֹהִי הַהֲכָנָה לְהָעִנְיָן
11 דְּמַתַּן תּוֹרָה, הֲבִיאַנִי הַמֶּלֶךְ חֲדָרָיו.

12 ג) **וּבִפְרָטִיּוּת** יוֹתֵר הִנֵּה בְּבֵירוּר נֶפֶשׁ הַבַּהֲמִית
13 יֵשׁ שְׁנֵי עִנְיָנִים, בֵּירוּר הַמּוֹחִין,
14 וּבֵירוּר הַמִּדּוֹת, וְהֵם שְׁנֵי הָעִנְיָנִים דְּהַקְרָבַת
15 הָעוֹמֶר וּסְפִירַת הָעוֹמֶר[13]. הַקְרָבַת הָעוֹמֶר הוּא
16 עִנְיָן בֵּירוּר הַמּוֹחִין דְּנֶפֶשׁ הַבַּהֲמִית, כִּי, נוֹסָף
17 לִכְלָלוּת הָעִנְיָן שֶׁמִּנְחַת הָעוֹמֶר בָּאָה מִן
18 הַשְּׂעוֹרִים, מַאֲכַל בְּהֵמָה, שֶׁמּוֹרֶה עַל בֵּירוּר
19 הַנֶּפֶשׁ הַבַּהֲמִית, הִנֵּה בְּמַאֲכַל בְּהֵמָה גּוּפָא בָּאָה
20 הַמִּנְחָה מִן הַדָּגָן, שֶׁמּוֹרֶה עַל הַמּוֹחִין, כַּמּוּבָן
21 מִמַּאֲמַר רַז"ל[14] אֵין הַתִּינוֹק יוֹדֵעַ לִקְרוֹת אַבָּא
22 עַד שֶׁיִּטְעוֹם טַעַם דָּגָן, אֶלָּא שֶׁזֶּהוּ עִנְיָן הַמּוֹחִין
23 דְּנֶפֶשׁ הַבַּהֲמִית, שֶׁכֵּיוָן שֶׁעִיקָּרָהּ מִדּוֹת, הִנֵּה גַּם
24 הַמּוֹחִין שֶׁלָּהּ הֵם קְשׁוּרִים וְשַׁיָּכִים אֶל הַמִּדּוֹת,
25 שֶׁזֶּהוּ שֶׁגַּם הַדָּגָן (מוֹחִין) הוּא מַאֲכַל בְּהֵמָה

ביאור בדרך אפשר

1 האלוקית לעניני אלוקות הופכת להיות בדרך של 'מרוצה' **וְהַיְינוּ,** אם כי
2 **נֶפֶשׁ הָאֱלֹקִית מִצַּד עַצְמָהּ אֵין בָּהּ עִנְיָן הַמְּרוּצָה, וְהַמְּשִׁיכָה**
3 **שֶׁלָּהּ לֵאלקוּת הִיא בִּמְדִידָה וְהַגְּבָלָה,** כי מטבעה הנפש האלוקית
4 שייכת יותר לענין המוחין שהוא בהתיישבות ולא לענין המידות והרגש שהוא
5 בהתלהבות **אֲבָל עַל יְדֵי הַנֶּפֶשׁ**
6 **הַבַּהֲמִית** כאשר הנפש הבהמית
7 מתעלית להיות נמשכת לעניני אלקות
8 והמשיכה היא ב'מרוצה' **נִיתּוֹסֵף**
9 **בָּהּ** בנפש האלקית, כשההתעלות
10 וההתעוררות של הנפש הבהמית היא
11 בהשפעת הנפש האלוקית שמתלבשת
12 בה ומעוררת אותה, הנה על ידי זה
13 נוסף בנפש האלוקית **תּוֹסֶפֶת אוֹר,**
14 שלא היה בה קודם לכן, **שֶׁנַּעֲשָׂה**
15 **בָּהּ** בנפש האלוקית **עִנְיָן**
16 **הַמְּרוּצָה, לְמַעְלָה מִמִּדִּידָה**
17 **וְהַגְּבָלָה** שעד עתה, כל עוד הנפש
18 האלוקית עסקה בעבודת ה' ונמשכה
19 לעניני אלקות על פי טבעה והמהות
20 והתכונות שלה, היתה זו עבודת ה'
21 מוגבלת בהתאם לטבע ולכוחות של
22 הנפש האלוקית, ומעתה, אחרי שהנפש
23 הבהמית הגיעה לידי כך שהמשיכה
24 שלה לאלקות היא באופן של 'מרוצה',
25 יש תוספת אור בעבודה של הנפש
26 האלקית שגם היא עצמה תעבוד את ה'
27 ותהיה נמשכת לעניני אלקות באופן
28 של 'מרוצה', ובעוד שאצל הנפש
29 הבהמית ה'מרוצה' היא בהתאם לטבע
30 ולתכונות שלה, הרי אצל הנפש
31 האלוקית זו יציאה מהגדרים, עבודת ה'
32 'למעלה ממדידה והגבלה'.
33 **וְזֶהוּ אָמְרוֹ** וזה הפירוש הפנימי
34 באמור בכתוב **נָרוּצָה לְשׁוֹן**
35 **רַבִּים, שֶׁעִנְיָן הַמְּרוּצָה הוּא**
36 **(לֹא רַק אֵצֶל נֶפֶשׁ הַבַּהֲמִית**
37 בלבד, שאצלה המרוצה היא דבר טבעי
38 שאצלה ה'מרוצה' היא חידוש גדול ויציאה מהגדרים וההגבלות שלה.
39 **וּכְלָלוּת הָעִנְיָן דְּאַחֲרֵיךְ נָרוּצָה** ותוכן הכללי של 'אחריך נרוצה',
40 במובן של משיכה ורצון להתקרב לאלקות **קָאֵי** מכוון **עַל הָעֲבוֹדָה**
41 **דְּבֵירוּר** ותיקון וזיכוך **נֶפֶשׁ הַבַּהֲמִית, שֶׁזּוֹהִי כְּלָלוּת הָעֲבוֹדָה**
42 **דִּסְפִירַת הָעוֹמֶר שֶׁהִיא** עבודת ה' **בְּדֶרֶךְ מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה,**
43 שתחילתה בהתעוררות מצד האדם התחתון, כמבואר לעיל **וְזוֹהִי** עבודת

ביאור בדרך אפשר

44 התיקון והזיכוך של הנפש הבהמית **הַהֲכָנָה** הראויה **לְהָעִנְיָן דְּמַתַּן**
45 **תּוֹרָה,** הנרמז בסיום כתוב זה ב'שיר השירים' שאחרי 'משכני' (הגילוי של
46 יציאת מצרים) ו'אחריך נרוצה' (העבודה של ספירת העומר), אזי מגיע הענין
47 של **הֲבִיאַנִי הַמֶּלֶךְ חֲדָרָיו** (מתן תורה).

48 **ג) וּבִפְרָטִיּוּת יוֹתֵר** לפרט יותר
49 את האמור לעיל שהעבודה הרוחנית
50 של ספירת העומר היא בירור ותיקון
51 וזיכוך הנפש הבהמית **הִנֵּה בְּבֵירוּר**
52 **נֶפֶשׁ הַבַּהֲמִית יֵשׁ שְׁנֵי עִנְיָנִים,**
53 **בֵּירוּר הַמּוֹחִין, וּבֵירוּר**
54 **הַמִּדּוֹת,** שכן, אף שעיקרה של
55 הנפש הבהמית הוא המידות (הרגשות),
56 שהם חסד וגבורה וכו' גם לה יש את
57 כל עשר כוחות הנפש, החל מהמוחין
58 שהם חכמה בינה ודעת **(וְהֵם** שני
59 הענינים הללו בבירור ותיקון הנפש
60 הבהמית בימי ספירת העומר **שְׁנֵי**
61 **הָעִנְיָנִים דְּהַקְרָבַת הָעוֹמֶר** קרבן
62 מהשעורים של התבואה החדשה של
63 אותה שנה **וּסְפִירַת הָעוֹמֶר**[13]
64 ספירת הימים והשבועות ממחרת
65 הפסח עד חג השבועות. **הַקְרָבַת**
66 **הָעוֹמֶר הוּא עִנְיָן בֵּירוּר** ותיקון
67 **הַמּוֹחִין דְּנֶפֶשׁ הַבַּהֲמִית, כִּי,**
68 **נוֹסָף לִכְלָלוּת הָעִנְיָן שֶׁמִּנְחַת**
69 **הָעוֹמֶר בָּאָה מִן הַשְּׂעוֹרִים,**
70 **מַאֲכַל בְּהֵמָה,** בשונה מחיטים
71 שהם מאכל אדם **שֶׁמּוֹרֶה** הקרבן
72 ממאכל בהמה **עַל בֵּירוּר הַנֶּפֶשׁ**
73 **הַבַּהֲמִית,** שזה הקשר הכללי בין
74 קרבן מנחת העומר לבירור הנפש
75 הבהמית **הִנֵּה בְּמַאֲכַל בְּהֵמָה**
76 **גּוּפָא** עצמו **בָּאָה הַמִּנְחָה מִן**
77 **הַדָּגָן,** תבואה מהשעורים שהם אחד
78 ממיני הדגן **שֶׁמּוֹרֶה** ענין הדגן **עַל**
79 **הַמּוֹחִין, כַּמּוּבָן מִמַּאֲמַר**
80 **רַז"ל**[14] בגמרא (שעץ הדעת היה חיטה, כי) **אֵין הַתִּינוֹק יוֹדֵעַ לִקְרוֹת**
81 **אַבָּא עַד שֶׁיִּטְעוֹם טַעַם דָּגָן** (ועל שם הידיעה הזו נקרא העץ 'עץ
82 הדעת'), והרי ידיעה היא ענין המוחין, **אֶלָּא שֶׁזֶּהוּ** במוחין עצמם **עִנְיָן**
83 **הַמּוֹחִין דְּנֶפֶשׁ הַבַּהֲמִית, שֶׁכֵּיוָן שֶׁעִיקָּרָהּ** של הנפש הבהמית הוא
84 **מִדּוֹת,** כמבואר לעיל, **הִנֵּה גַּם הַמּוֹחִין שֶׁלָּהּ** של הנפש הבהמית, עם
85 היותם מוחין **הֵם קְשׁוּרִים וְשַׁיָּכִים אֶל הַמִּדּוֹת, שֶׁזֶּהוּ שֶׁגַּם**
86 **הַדָּגָן (מוֹחִין)** היינו השעורים, ומהם בא קרבן העומר, **הוּא מַאֲכַל**

---

13) ד"ה משכני הנ"ל תש"א (סה"מ תש"א ע' 123). 14) ראה ברכות מ, א. מתנות כהונה לב"ר פט"ו, ז. מבוא שערים שער ה ח"א פי"ב בהגהת צמח.

ביאור בדרך אפשר

בְּהֵמָה (מוֹחִין הַשַּׁיָּיכִים אֶל הַמִּדּוֹת) כמו השעורים שמצד אחד הם ׳דגן׳, ענין המוחין, ומצד שני הם מאכל בהמה).

וּלְאַחֲרֵי הַקְּרָבַת הָעוֹמֶר בט"ז ניסן **שֶׁהוּא עִנְיַן בֵּירוּר הַמּוֹחִין דְּנֶפֶשׁ הַבַּהֲמִית, בָּאָה הָעֲבוֹדָה דְּבֵירוּר הַמִּדּוֹת דְּנֶפֶשׁ הַבַּהֲמִית עַל יְדֵי סְפִירַת הָעוֹמֶר,** שמתחילה באותו יום, כשלב שני, אחרי הקרבת העומר שהיא השלב הראשון, ומצות ספירת העומר היא מצוה **לִמִימְנֵי יוֹמֵי** למנות ימים **וּלְמִימְנֵי שָׁבוּעֵי** ולמנות שבועות (כדברי הגמרא שהוסברו לעיל). **וְהַיְינוּ, דְּהַקְּרָבַת הָעוֹמֶר שֶׁהוּא עִנְיַן בֵּירוּר הַמּוֹחִין הַשַּׁיָּיכִים אֶל הַמִּדּוֹת,** של הנפש הבהמית **הֲרֵי זֶה בְּיוֹם רִאשׁוֹן** של ימי ספירת העומר **בִּלְבָד, שִׁשָּׁה עָשָׂר בְּנִיסָן, אֲבָל סְפִירַת הָעוֹמֶר שֶׁהוּא עִנְיַן בֵּירוּר הַמִּדּוֹת** של הנפש הבהמית **עַצְמָן, הִנֵּה עַל זֶה לֹא מַסְפִּיק הַבֵּירוּר בִּכְלָלוּת,** שאותו ניתן לעשות ביום אחד **אֶלָּא** בירור המידות שהם עיקר ענינה של הנפש הבהמית **צָרִיךְ לִהְיוֹת בֵּירוּר פְּרָטִי, לְבָרֵר** ולתקן ולזכך **כָּל מִדָּה וּמִדָּה בִּפְנֵי עַצְמָהּ** ואי אפשר להסתפק בבירור כללי, **וְעוֹד זֹאת,** ולא זו בלבד שצריך לברר כל מידה בפרט, את מידת החסד בפני עצמה ואת מידת הגבורה בפני עצמה וכו', אלא יתירה מזו **שֶׁהַבֵּירוּר** של המידות של הנפש הבהמית **צָרִיךְ לִהְיוֹת בִּפְרָטֵי פְּרָטִיּוּת, לְבָרֵר כָּל מִדָּה** לא רק כפי שהיא בפני עצמה אלא גם **כְּפִי שֶׁהִיא כְּלוּלָה מִכָּל שֶׁבַע הַמִּדּוֹת,** למשל, מלבד הבירור של מידת החסד (של הנפש הבהמית) בפני עצמה, צריך לברר גם את מידת החסד כפי שהיא כלולה מכל שבע המידות, כלומר חסד שבחסד, גבורה שבחסד, תפארת שבחסד וכן הלאה. **וְהַיְינוּ,** והצורך והענין בבירור פרטי ובירור בפרטי פרטיות הוא כיון **שֶׁהַבֵּירוּר בִּכְלָלוּת** של כל המידות באופן כללי (שכך הוא בירור המוחין של הנפש הבהמית, בירור כללי בלבד, כאמור לעיל) **הוּא בְּדֶרֶךְ מַקִּיף** מלמעלה **בִּלְבָד,** בלי להגיע לעומק ופנימיות הדברים **וְאֵינוֹ נוֹגֵעַ לְפוֹעַל,** ודברים שהם בדרך ׳מקיף׳ בלבד נוגעים ומשפיעים רק בצורה כללית מקיפה ולא מחייבים שההנהגה בפועל תהיה בהתאם לזה (על דרך המובא בחסידות שהאמונה היא ענין ׳מקיף׳,

ביאור בדרך אפשר

ומצד האמונה בלבד יתכן מצב שבו האדם יתנהג בצורה הסותרת את האמונה ולכן יש צורך להוריד את האמונה להכרה ותודעה עמוקה ופנימית) **וְהָעִיקָּר הוּא** לא בירור בכללות בלבד אלא **הָעֲבוֹדָה לְאַט לְאַט, בְּכֹחַ עַצְמוֹ דַּוְקָא,** שאלה הם המאפיינים של עבודה שנוגעת בפנימיות (כי רק בירור כללי בדרך מקיף מלמעלה יכול להיות במהירות ובלי מאמץ מצד האדם העובד) **שֶׁזֶּהוּ** העבודה לאט לאט, עם התייחסות לכל פרט ופרט ועם מאמץ ויגיעה בכוח עצמו **הַבֵּירוּר בִּפְרָטֵי פְּרָטִיּוּת, כְּפִי שֶׁכָּל מִדָּה כְּלוּלָה מִשֶּׁבַע מִדּוֹת,** כמבואר לעיל, **שֶׁעַל יְדֵי זֶה** דוקא על ידי הבירור של כוחות הנפש הבהמית בפרטי פרטיות **נַעֲשֵׂית הָעֲבוֹדָה** שהיהודי עובד את ה' **בְּאוֹפֶן שֶׁבְּכָל דְּרָכֶיךָ דָּעֵהוּ**[15], כלשון הכתוב במשלי, **שֶׁכָּל פְּרָטֵי הָעִנְיָנִים דְּמַחֲשָׁבָה דִּיבּוּר וּמַעֲשֶׂה** ׳כל דרכיך׳ בכל פרט ופרט **יִהְיוּ כִּדְבָעֵי** חדורים ב׳דעהו׳, ידיעת ה', ולכך ניתן להגיע כאשר הבירור והתיקון של הנפש הבהמית איננו רק כללי ו׳מקיף׳ אלא בירור פרטי ובירור בפרטי פרטים שאז הוא נוגע בפנימיות ומחייב התנהגות בפועל בהתאם.

וְזֶהוּ המבואר לעיל אודות בירור הנפש הבהמית בימי ספירת העומר בבירור פרטי ובפרטי פרטיות הוא גם הטעם הפנימי לכך **שֶׁמִּצְוַת סְפִירַת הָעוֹמֶר הִיא לֹא רַק לְמִימְנֵי שָׁבוּעֵי,** לספור שבועות **דְּהַיְינוּ בֵּירוּר כָּל מִדָּה בִּכְלָלוּת,** שהרי הבירור הכללי של שבע המידות (חסד, גבורה, תפארת, נצח, הוד, יסוד, מלכות) הוא בשבעת השבועות של ספירת העומר, מידה אחת בכל שבוע ובירור כל מידה כפי שהיא בפני עצמה ושייכת לשבוע שלם, הוא בירור כללי בלבד **אֶלָּא הָעִיקָּר** של מצות ספירת העומר **הוּא לְמִימְנֵי יוֹמֵי,** לספור כל יום ויום **דְּהַיְינוּ בֵּירוּר הַמִּדּוֹת, בִּפְרָטִיּוּת, חֶסֶד שֶׁבְּחֶסֶד כו' הוֹד שֶׁבְּהוֹד כו' עַד לְמַלְכוּת שֶׁבַּמַּלְכוּת** והבירור של כל מידה כפי שהיא כלולה מכל שבע המידות, היינו שבע פעמים שבע שהם בסך־הכל ארבעים ותשע, הוא באופן שכל יום מימי הספירה מבררים פרט אחד משבעת הפרטים שבמידה השייכת לאותו שבוע, החל מ׳חסד שבחסד׳ ביום הראשון של ספירת העומר, ועד ׳מלכות שבמלכות׳ ביום האחרון של ספירת העומר.

---

15) משלי ג, ו.

וספרתם לכם ממחרת השבת

ביאור בדרך אפשר

וּבָזֶה יֵשׁ לְבָאֵר דַּעַת רַבֵּינוּ יְרוּחָם[16] מרבותינו הראשונים **שֶׁבַּזְּמַן הַזֶּה** כשאין בית המקדש קיים ולא יכולים להקריב את קרבן העומר **יֵשׁ חִילּוּק** הבדל בהגדרה ההלכתית **בֵּין הַמִּצְוָה לְמִימְנֵי יוֹמֵי** לספור את הימים **לְהַמִּצְוָה לְמִימְנֵי שָׁבוּעֵי** לספור את השבועות. **דְּהִנֵּה, יֵשׁ אוֹמְרִים**[17] **שֶׁגַּם בִּזְמַן הַגָּלוּת** למרות שלא מקריבים את קרבן העומר **מִצְוַת סְפִירַת הָעוֹמֶר הִיא מִדְּאוֹרַיְיתָא,** מצוה מן התורה **וְיֵשׁ אוֹמְרִים**[18] **שֶׁבִּזְמַן הַגָּלוּת** כיון שלא מקריבים את קרבן העומר **מִצְוַת סְפִירַת הָעוֹמֶר הִיא רַק מִדְּרַבָּנָן** מתקנת חכמים. **אַךְ רַבֵּינוּ יְרוּחָם**[16] **מְחַלֵּק בֵּין סְפִירַת הַיָּמִים וּסְפִירַת הַשָּׁבוּעוֹת,** ודעתו היא **שֶׁסְּפִירַת הַיָּמִים, גַּם בַּזְּמַן הַזֶּה הִיא מִדְּאוֹרַיְיתָא, אַךְ סְפִירַת הַשָּׁבוּעוֹת הִיא מִדְּרַבָּנָן** ולכאורה צריך להבין מה טעמו להבדיל בין ספירת הימים לספירת השבועות, שלפי פשוטו של ענין שני הדברים הם חובה באותה מידה.

וְיֵשׁ לוֹמַר הַבִּיאוּר בָּזֶה בשיטת רבנו ירוחם האמורה **עַל פִּי הַנִּזְכָּר לְעֵיל, שֶׁסְּפִירַת הַשָּׁבוּעוֹת** שלכל שבוע יש מידה השייכת לאותו שבוע באופן כללי **הוּא עִנְיָן בֵּירוּר כְּלָלוּת הַמִּדָּה, וּסְפִירַת הַיָּמִים** שלכל יום יש שייכות לפרט מסוים במידה השייך לאותו יום בפרט **הוּא עִנְיָן בֵּירוּר כָּל פְּרָט וּפְרָט שֶׁבְּכָל מִדָּה, וְעַל פִּי זֶה הִנֵּה סְפִירַת הַיָּמִים שֶׁהוּא עִנְיָן בֵּירוּר כָּל פְּרָטֵי הַמִּדּוֹת,** כמבואר לעיל, **כֵּיוָן שֶׁעִנְיָן זֶה שַׁיָּךְ לָעֲבוֹדָה בְּפוֹעַל בְּמַחֲשָׁבָה דִּיבּוּר וּמַעֲשֶׂה** (כַּנִּזְכָּר לְעֵיל שדוקא תיקון פרטי יש לו השפעה פנימית ולכן הוא גם מחייב התנהגות בפועל בהתאם לבירור), **שֶׁצְּרִיכָה** העבודה בפועל בהנהגה כדבעי במעשה דיבור ומחשבה **לִהְיוֹת וְיֶשְׁנָהּ בְּכָל עֵת וּבְכָל זְמַן,** גם בזמן הגלות כשאין בית המקדש קיים **לָכֵן חִיּוּב סְפִירַת הַיָּמִים גַּם בַּזְּמַן הַזֶּה הוּא מִדְּאוֹרַיְיתָא,** בדיוק כמו בזמן שבית המקדש קיים **מַה שֶּׁאֵין כֵּן סְפִירַת הַשָּׁבוּעוֹת שֶׁהוּא עִנְיָן בֵּירוּר כְּלָלוּת הַמִּדָּה,** וכיון שהוא בירור כללי, הרי הוא בדרך 'מקיף' בלבד **שֶׁאֵין זֶה שַׁיָּךְ לָעֲבוֹדָה בְּפוֹעַל בְּמַחֲשָׁבָה דִּיבּוּר וּמַעֲשֶׂה,** וכאמור שהעבודה בדרך 'מקיף' שאינה חודרת בפנימיות לא מחייבת התנהגות בפועל בהתאם **הִנֵּה אַף שֶׁיֵּשׁ בָּזֶה** בבירור הכללי שהוא העבודה של מנין השבועות **מַעֲלָה** ויתרון **לְגַבֵּי הָעֲבוֹדָה דְּמִימְנֵי יוֹמֵי, כֵּיוָן שֶׁזֶּהוּ בֵּירוּר הַמִּדָּה בִּכְלָלוּתָהּ שֶׁזֶּהוּ עִנְיָן נַעֲלֶה יוֹתֵר, הֲרֵי לְאִידָךְ גִּיסָא,** מצד שני, **כֵּיוָן שֶׁזּוֹהִי עֲבוֹדָה נַעֲלִית יוֹתֵר שֶׁאֵינָהּ שַׁיֶּכֶת לְמַעֲשֶׂה בְּפוֹעַל, הִנֵּה בַּזְּמַן הַזֶּה** זמן הגלות שהוא זמן של העלם והסתר רוחני **אֵין לָנוּ הַכֹּחַ** הגדול הנדרש כדי **לְבָרֵר כְּלָלוּת הַמִּדָּה** שהיא ענין נעלה יותר מהבירור הקשור במעשה בפועל, **וְהַכֹּחַ שֶׁנִּיתַּן לָנוּ** בזמן הגלות **הוּא רַק עַל מַה שֶּׁשַּׁיָּךְ לָעֲבוֹדָה בְּפוֹעַל.**

ד) וּבִיאוּר עִנְיָן הִתְכַּלְּלוּת הַמִּדּוֹת[19], אֵיךְ כָּל מִדָּה כְּלוּלָה מִשֶּׁבַע הַמִּדּוֹת. **וּלְדוּגְמָא בְּמִדַּת הַחֶסֶד, שֶׁנּוֹסָף עַל כְּלָלוּת מִדַּת הַחֶסֶד עַצְמָהּ** התוכן הכללי של מידת החסד עצמה, ללא התכללות שאר המידות בתוכה **שֶׁעִנְיָנָהּ** של מידת החסד

ביאור בדרך אפשר

1 **לְבָאֵר דַּעַת רַבֵּינוּ יְרוּחָם**[16] **שֶׁבַּזְּמַן הַזֶּה יֵשׁ חִילּוּק**
2 **בֵּין הַמִּצְוָה לְמִימְנֵי יוֹמֵי לְהַמִּצְוָה לְמִימְנֵי**
3 **שָׁבוּעֵי. דְּהִנֵּה, יֵשׁ אוֹמְרִים**[17] **שֶׁגַּם בִּזְמַן הַגָּלוּת**
4 **מִצְוַת סְפִירַת הָעוֹמֶר הִיא מִדְּאוֹרַיְיתָא, וְיֵשׁ**
5 **אוֹמְרִים**[18] **שֶׁבִּזְמַן הַגָּלוּת מִצְוַת סְפִירַת הָעוֹמֶר**
6 **הִיא רַק מִדְּרַבָּנָן. אַךְ רַבֵּינוּ יְרוּחָם**[16] **מְחַלֵּק בֵּין**
7 **סְפִירַת הַיָּמִים וּסְפִירַת הַשָּׁבוּעוֹת, שֶׁסְּפִירַת**
8 **הַיָּמִים, גַּם בַּזְּמַן הַזֶּה הִיא מִדְּאוֹרַיְיתָא, אַךְ**
9 **סְפִירַת הַשָּׁבוּעוֹת הִיא מִדְּרַבָּנָן. וְיֵשׁ לוֹמַר**
10 **הַבִּיאוּר בָּזֶה עַל פִּי הַנִּזְכָּר לְעֵיל, שֶׁסְּפִירַת**
11 **הַשָּׁבוּעוֹת הוּא עִנְיָן בֵּירוּר כְּלָלוּת הַמִּדָּה,**
12 **וּסְפִירַת הַיָּמִים הוּא עִנְיָן בֵּירוּר כָּל פְּרָט וּפְרָט**
13 **שֶׁבְּכָל מִדָּה, וְעַל פִּי זֶה הִנֵּה סְפִירַת הַיָּמִים**
14 **שֶׁהוּא עִנְיָן בֵּירוּר כָּל פְּרָטֵי הַמִּדּוֹת, כֵּיוָן שֶׁעִנְיָן**
15 **זֶה שַׁיָּךְ לָעֲבוֹדָה בְּפוֹעַל בְּמַחֲשָׁבָה דִּיבּוּר**
16 **וּמַעֲשֶׂה (כַּנִּזְכָּר לְעֵיל), שֶׁצְּרִיכָה לִהְיוֹת וְיֶשְׁנָהּ**
17 **בְּכָל עֵת וּבְכָל זְמַן, לָכֵן חִיּוּב סְפִירַת הַיָּמִים גַּם**
18 **בַּזְּמַן הַזֶּה הוּא מִדְּאוֹרַיְיתָא, מַה שֶּׁאֵין כֵּן סְפִירַת**
19 **הַשָּׁבוּעוֹת שֶׁהוּא עִנְיָן בֵּירוּר כְּלָלוּת הַמִּדָּה, שֶׁאֵין**
20 **זֶה שַׁיָּךְ לָעֲבוֹדָה בְּפוֹעַל בְּמַחֲשָׁבָה דִּיבּוּר**
21 **וּמַעֲשֶׂה, הִנֵּה אַף שֶׁיֵּשׁ בָּזֶה מַעֲלָה לְגַבֵּי הָעֲבוֹדָה**
22 **דְּמִימְנֵי יוֹמֵי, כֵּיוָן שֶׁזֶּהוּ בֵּירוּר הַמִּדָּה בִּכְלָלוּתָהּ**
23 **שֶׁזֶּהוּ עִנְיָן נַעֲלֶה יוֹתֵר, הֲרֵי לְאִידָךְ גִּיסָא, כֵּיוָן**
24 **שֶׁזּוֹהִי עֲבוֹדָה נַעֲלִית יוֹתֵר שֶׁאֵינָהּ שַׁיֶּכֶת**
25 **לְמַעֲשֶׂה בְּפוֹעַל, הִנֵּה בַּזְּמַן הַזֶּה אֵין לָנוּ הַכֹּחַ**
26 **לְבָרֵר כְּלָלוּת הַמִּדָּה, וְהַכֹּחַ שֶׁנִּיתַּן לָנוּ הוּא רַק**
27 **עַל מַה שֶּׁשַּׁיָּךְ לָעֲבוֹדָה בְּפוֹעַל.**
28 **ד) וּבִיאוּר** עִנְיָן הִתְכַּלְּלוּת הַמִּדּוֹת[19], אֵיךְ כָּל
29 מִדָּה כְּלוּלָה מִשֶּׁבַע הַמִּדּוֹת.
30 **וּלְדוּגְמָא בְּמִדַּת הַחֶסֶד, שֶׁנּוֹסָף עַל כְּלָלוּת מִדַּת**
31 **הַחֶסֶד עַצְמָהּ שֶׁעִנְיָנָהּ הוּא אַהֲבַת הֶרְיָ', הֲרֵי הִיא**

ביאור בדרך אפשר

43 העבודה בפועל בהנהגה כדבעי במעשה דיבור ומחשבה **לִהְיוֹת וְיֶשְׁנָהּ**
44 **בְּכָל עֵת וּבְכָל זְמַן,** גם בזמן הגלות כשאין בית המקדש קיים **לָכֵן**
45 **חִיּוּב סְפִירַת הַיָּמִים גַּם בַּזְּמַן הַזֶּה הוּא מִדְּאוֹרַיְיתָא,** בדיוק
46 כמו בזמן שבית המקדש קיים **מַה שֶּׁאֵין כֵּן סְפִירַת הַשָּׁבוּעוֹת**
47 **שֶׁהוּא עִנְיָן בֵּירוּר כְּלָלוּת**
48 **הַמִּדָּה,** וכיון שהוא בירור כללי,
49 הרי הוא בדרך 'מקיף' בלבד **שֶׁאֵין**
50 **זֶה שַׁיָּךְ לָעֲבוֹדָה בְּפוֹעַל**
51 **בְּמַחֲשָׁבָה דִּיבּוּר וּמַעֲשֶׂה,**
52 וכאמור שהעבודה בדרך 'מקיף'
53 שאינה חודרת בפנימיות לא מחייבת
54 התנהגות בפועל בהתאם **הִנֵּה אַף**
55 **שֶׁיֵּשׁ בָּזֶה** בבירור הכללי שהוא
56 העבודה של מנין השבועות **מַעֲלָה**
57 ויתרון **לְגַבֵּי הָעֲבוֹדָה דְּמִימְנֵי**
58 **יוֹמֵי, כֵּיוָן שֶׁזֶּהוּ בֵּירוּר**
59 **הַמִּדָּה בִּכְלָלוּתָהּ שֶׁזֶּהוּ עִנְיָן**
60 **נַעֲלֶה יוֹתֵר, הֲרֵי לְאִידָךְ**
61 **גִּיסָא,** מצד שני, **כֵּיוָן שֶׁזּוֹהִי**
62 **עֲבוֹדָה נַעֲלִית יוֹתֵר שֶׁאֵינָהּ**
63 **שַׁיֶּכֶת לְמַעֲשֶׂה בְּפוֹעַל, הִנֵּה**
64 **בַּזְּמַן הַזֶּה** זמן הגלות שהוא זמן
65 של העלם והסתר רוחני **אֵין לָנוּ**
66 **הַכֹּחַ** הגדול הנדרש כדי **לְבָרֵר**
67 **כְּלָלוּת הַמִּדָּה** שהיא ענין נעלה
68 יותר מהבירור הקשור במעשה בפועל,
69 **וְהַכֹּחַ שֶׁנִּיתַּן לָנוּ** בזמן הגלות
70 **הוּא רַק עַל מַה שֶּׁשַּׁיָּךְ**
71 **לָעֲבוֹדָה בְּפוֹעַל.**
72 **ד) וּבִיאוּר עִנְיָן הִתְכַּלְּלוּת**
73 **הַמִּדּוֹת**[19]**, אֵיךְ כָּל מִדָּה**
74 **כְּלוּלָה מִשֶּׁבַע הַמִּדּוֹת** כנזכר
75 לעיל, שכל אחת משבע המידות כלולה
76 מכל שבעת המידות, ובמידת החסד
77 עצמה יש חסד שבחסד, גבורה
78 שבחסד, תפארת שבחסד וכו' וכן בכל
79 שבע המידות, כפי שממשיך ומפרט.
80 **וּלְדוּגְמָא בְּמִדַּת הַחֶסֶד,**
81 **שֶׁנּוֹסָף עַל כְּלָלוּת מִדַּת הַחֶסֶד**
82 **עַצְמָהּ** התוכן הכללי של מידת החסד
83 עצמה, ללא התכללות שאר המידות
84 בתוכה **שֶׁעִנְיָנָהּ** של מידת החסד

---

16) ספר אדם נתיב חמישי חלק רביעי. 17) רמב"ם הל' תמידין ומוספין פ"ז הכ"ב. חינוך מצוה שו. ועוד. 18) תוס' מנחות סו, א. מטה משה אות תרסז. ברכ"י או"ח סתפ"ט סק"א. וראה שו"ע אדה"ז או"ח שם סעיף ב וסעיף יז. ועוד. 19) בהבא לקמן – ראה ד"ה משכני תרנ"ה, תרס"ח ותש"א שבהערה 5.

כְּלוּלָה גַּם מִכָּל הַמִּדּוֹת. דְּעִנְיַן חֶסֶד שֶׁבְּחֶסֶד הַיְינוּ שֶׁמִּצַּד אַהֲבָתוֹ לַהֲוָיָ' הֲרֵי הוּא אוֹהֵב אֶת אוֹהֲבֵי הֲוָיָ', שֶׁכַּאֲשֶׁר רוֹאֶה מִי שֶׁעוֹסֵק בְּלִימּוּד הַתּוֹרָה וְקִיּוּם הַמִּצְוֹות בְּיִרְאַת שָׁמַיִם, הֲרֵי הוּא מִתְעוֹרֵר בְּאַהֲבָה אֵלָיו. וּכְמוֹ כֵן מִצַּד אַהֲבָתוֹ לַהֲוָיָ' הֲרֵי הִתְעַסְּקוּתוֹ בְּכָל הָעִנְיָנִים הַשַּׁיָּכִים לְתוֹרָה וּמִצְוֹות הִיא בִּזְרִיזוּת. וְעִנְיַן גְּבוּרָה שֶׁבְּחֶסֶד הַיְינוּ שֶׁאַהֲבָתוֹ לַהֲוָיָ' מִתְבַּטֵּאת בַּקָּו הַהָפְכִי, שֶׁשּׁוֹנֵא אֶת מְנַגְּדֵי הֲוָיָ'. וְעִנְיַן תִּפְאֶרֶת שֶׁבְּחֶסֶד הוּא עִנְיַן הַהִתְפָּאֲרוּת הַבָּאָה מֵהַחֶסֶד, שֶׁכַּאֲשֶׁר רוֹאֶה מִי שֶׁלּוֹמֵד תּוֹרָה וּמְקַיֵּים מִצְוֹות מִתּוֹךְ נוֹעַם וַעֲרֵיבוּת (מִיט אַ געשמאַק), הֲרֵי הוּא מִתְפָּאֵר עַל הַיּוֹפִי שֶׁבַּתּוֹרָה וּמִצְוֹת, בְּאֵיזוֹ מִדָּה (אויף וויפל) יְכוֹלָה הַתּוֹרָה לִפְעוֹל בָּאָדָם. וְנוֹסָף עַל הִתְכַּלְלוּת עִיקְּרֵי הַמִּדּוֹת (חֶסֶד גְּבוּרָה תִּפְאֶרֶת), כְּלוּלִים בְּחֶסֶד גַּם עַנְפֵי הַמִּדּוֹת (נֶצַח הוֹד יְסוֹד), דְּנֶצַח שֶׁבְּחֶסֶד הַיְינוּ שֶׁמִּצַּד אַהֲבָתוֹ לַהֲוָיָ' הִנֵּה גַּם כַּאֲשֶׁר יֵשׁ מוֹנְעִים וּמְעַכְּבִים, הֲרֵי הוּא מְנַצֵּחַ אֶת עַצְמוֹ לַעֲמוֹד נֶגֶד כָּל מוֹנֵעַ כו'. וְעוֹד זֹאת, שֶׁכַּאֲשֶׁר יֵשׁ הִתְנַגְּדוּת מִבַּחוּץ וְאֵין לוֹ כֹּחַ כו', כִּי רַבִּים קָמִים עָלַי[20], הִנֵּה מִצַּד אַהֲבָתוֹ לַהֲוָיָ' הֲרֵי הוּא לוֹחֵם עִם הַמְנַגְּדִים כו' שֶׁזֶּהוּ עִנְיַן הוֹד שֶׁבְּחֶסֶד. וְעִנְיַן יְסוֹד שֶׁבְּחֶסֶד הַיְינוּ שֶׁגַּם כַּאֲשֶׁר מֵאֵיזֶה טַעַם אֵין לוֹ מִשִּׁיכָה לְתוֹרָה וּמִצְוֹת, הִנֵּה מִצַּד אַהֲבָתוֹ לַהֲוָיָ' הֲרֵי הוּא מִתְקַשֵּׁר לָזֶה בְּכָל תְּנוּעוֹת נַפְשׁוֹ, עַד שֶׁמִּתְעוֹרֵר בְּתְשׁוּקָה לְתוֹרָה וּמִצְוֹת, וְעַד שֶׁכָּל הַמַּחֲשָׁבָה דִּיבּוּר וּמַעֲשֶׂה שֶׁלּוֹ הֵם רַק בְּתוֹרָה וּמִצְוֹת, שֶׁזֶּהוּ עִנְיַן מַלְכוּת שֶׁבְּחֶסֶד. וּכְשֵׁם שֶׁמִּדַּת הַחֶסֶד כְּלוּלָה מִכָּל הַמִּדּוֹת, כֵּן הוּא גַּם בְּכָל הַמִּדּוֹת, שֶׁכָּל מִדָּה כְּלוּלָה מִכָּל הַמִּדּוֹת.

ביאור בדרך אפשר

בעבודת ה' **הוּא אַהֲבַת הֲוָיָ'**, הֲרֵי בנוסף לזה **הִיא** מידת החסד **כְּלוּלָה גַּם מִכָּל הַמִּדּוֹת**, כפי שממשיך ומפרט.

דְּעִנְיַן חֶסֶד שֶׁבְּחֶסֶד הַיְינוּ שֶׁמִּצַּד אַהֲבָתוֹ לַהֲוָיָ' הֲרֵי הוּא העובד את ה' במידת החסד **אוֹהֵב** לא רק את הקדוש־ברוך־הוא בעצמו אלא גם **אֶת אוֹהֲבֵי הֲוָיָ'**, **שֶׁכַּאֲשֶׁר** יהודי אוהב ה' **רוֹאֶה מִי שֶׁעוֹסֵק בְּלִימּוּד הַתּוֹרָה וְקִיּוּם הַמִּצְוֹות בְּיִרְאַת שָׁמַיִם**, והרי מי שנוהג כך הוא אוהב ה', **הֲרֵי הוּא מִתְעוֹרֵר בְּאַהֲבָה אֵלָיו. וּכְמוֹ כֵן** יש ביטוי נוסף לענין חסד שבחסד בעבודת ה' **מִצַּד אַהֲבָתוֹ לַהֲוָיָ'** הנובעת ממידת החסד **הֲרֵי הִתְעַסְּקוּתוֹ** של האוהב את ה' **בְּכָל הָעִנְיָנִים הַשַּׁיָּכִים לְתוֹרָה וּמִצְוֹת הִיא בִּזְרִיזוּת** שנובעת מחיות והתעוררות שמקורה במידת החסד.

וְעִנְיַן גְּבוּרָה שֶׁבְּחֶסֶד הַיְינוּ שֶׁאַהֲבָתוֹ לַהֲוָיָ' מִתְבַּטֵּאת בַּקָּו הַהָפְכִי, ברגשות הפוכים מרגשות החסד והאהבה, בהתאם לכך שמידת הגבורה היא מידה הפוכה במהותה ממידת החסד, אלא שכיון שמדובר בגבורה כפי שהיא כלולה בחסד, הביטוי שלה הוא **שֶׁשּׁוֹנֵא אֶת מְנַגְּדֵי הֲוָיָ'** כי הם בסתירה לאהבת ה' הנובעת מהחסד. **וְעִנְיַן תִּפְאֶרֶת שֶׁבְּחֶסֶד הוּא עִנְיַן הַהִתְפָּאֲרוּת הַבָּאָה מֵהַחֶסֶד, שֶׁכַּאֲשֶׁר** האוהב את ה' **רוֹאֶה מִי שֶׁלּוֹמֵד תּוֹרָה וּמְקַיֵּים מִצְוֹות מִתּוֹךְ נוֹעַם וַעֲרֵיבוּת (מִיט אַ געשמאַק)**, ויש לו בכך תענוג), **הֲרֵי הוּא** האוהב את ה' **מִתְפָּאֵר עַל הַיּוֹפִי שֶׁבַּתּוֹרָה וּמִצְוֹת, בְּאֵיזוֹ מִדָּה** (אויף וויפל עד כמה, עד היכן) **יְכוֹלָה הַתּוֹרָה לִפְעוֹל בָּאָדָם. וְנוֹסָף עַל הִתְכַּלְלוּת עִיקְּרֵי הַמִּדּוֹת (חֶסֶד גְּבוּרָה תִּפְאֶרֶת), כְּלוּלִים בְּחֶסֶד גַּם עַנְפֵי הַמִּדּוֹת (נֶצַח הוֹד יְסוֹד** שהם ענפים והסתעפויות של המידות העיקריות, נצח היא ענף של החסד, הוד ענף של הגבורה, ויסוד ענף של התפארת), **דְּנֶצַח שֶׁבְּחֶסֶד הַיְינוּ שֶׁמִּצַּד אַהֲבָתוֹ לַהֲוָיָ' הִנֵּה גַּם כַּאֲשֶׁר יֵשׁ מוֹנְעִים וּמְעַכְּבִים**, המפריעים לעבוד את ה' כראוי, **הֲרֵי הוּא מְנַצֵּחַ אֶת עַצְמוֹ** מתגבר על עצמו **לַעֲמוֹד** להתגבר **נֶגֶד כָּל מוֹנֵעַ כו'** ולנצח אותו ולעבוד את ה' למרות ההפרעות. **וְעוֹד זֹאת**, ויש ביטוי נוסף להתכללות המידות במידת החסד **שֶׁכַּאֲשֶׁר יֵשׁ הִתְנַגְּדוּת** לעבודת ה' בתורה ומצוות **מִבַּחוּץ** מחוץ לאדם עצמו **וְאֵין לוֹ כֹּחַ כו'**, וקשה לו להתמודד עם ההתנגדות **כִּי רַבִּים קָמִים עָלַי[20]**, כלשון הכתוב בתהילים, **הִנֵּה מִצַּד אַהֲבָתוֹ לַהֲוָיָ' הֲרֵי הוּא לוֹחֵם עִם הַמְנַגְּדִים כו' שֶׁזֶּהוּ עִנְיַן הוֹד שֶׁבְּחֶסֶד. וְעִנְיַן יְסוֹד שֶׁבְּחֶסֶד** ההתכללות של מידת היסוד במידת החסד כפי שהדבר בא לידי ביטוי בעבודת ה' **הַיְינוּ שֶׁגַּם כַּאֲשֶׁר מֵאֵיזֶה טַעַם אֵין לוֹ** לאדם מצד עצמו **מִשִּׁיכָה לְתוֹרָה וּמִצְוֹת, הִנֵּה מִצַּד אַהֲבָתוֹ לַהֲוָיָ' הֲרֵי הוּא מִתְקַשֵּׁר לָזֶה בְּכָל תְּנוּעוֹת נַפְשׁוֹ**, בהתאם לתכונה של מידת היסוד שהיא ההתקשרות אל הדבר, וההתקשרות היא בחוזק ובתוקף **עַד שֶׁמִּתְעוֹרֵר בְּתְשׁוּקָה לְתוֹרָה וּמִצְוֹת**, היפך המצב הקודם כאשר משום מה לא היתה לו משיכה לכך, והתשוקה היא במידה רבה **וְעַד שֶׁכָּל הַמַּחֲשָׁבָה דִּיבּוּר וּמַעֲשֶׂה שֶׁלּוֹ הֵם רַק בְּתוֹרָה וּמִצְוֹת, שֶׁזֶּהוּ עִנְיַן מַלְכוּת שֶׁבְּחֶסֶד** שמצד ענין המלכות אין נתינת מקום לשום דבר אחר מלבד תורה ומצות, הבאים מצד מידת החסד המביאה לידי אהבת ה', כאמור. **וּכְשֵׁם שֶׁמִּדַּת הַחֶסֶד כְּלוּלָה מִכָּל** שבע **הַמִּדּוֹת**, כמבואר לעיל, **כֵּן הוּא גַּם בְּכָל** שש **הַמִּדּוֹת** האחרות, גבורה, תפארת, נצח, הוד, יסוד, מלכות **שֶׁכָּל מִדָּה כְּלוּלָה מִכָּל** שבע **הַמִּדּוֹת**.

---

20) תהלים ג, ב.

ביאור בדרך אפשר

וְהִנֵּה כְּשֵׁם שֶׁבַּנֶּפֶשׁ הָאֱלֹקִית שיש לה שבע מידות **כְּלוּלָה כָּל מִדָּה מִשֶּׁבַע הַמִּדּוֹת,** כל אחת משבע המידות כוללת בתוכה את כל השבע, כאמור, **כֵּן הוּא גַּם בְּנֶפֶשׁ הַבַּהֲמִית,** שגם לה יש שבע מידות, וגם כל אחת משבע המידות של הנפש הבהמית כוללת בתוכה את כל שבע המידות **שֶׁהֲרֵי,** כלשון הכתוב בקהלת, **אֶת זֶה לְעֻמַּת זֶה עָשָׂה הָאֱלֹקִים**[21] הקדוש ברוך הוא עשה כך שכנגד צד הקדושה ישנו את הצד ההפוך ה'לעומת זה', וכשם שלנפש האלקית עשר כוחות, שלוש בחינות של מוחין ושבע מידות, כך יש גם לנפש הבהמית.

וממשיך ומפרט דוגמאות להתכללות המידות זו בזו בעניני הנפש הבהמית. **וּכְמוֹ** למשל **בְּמִדַּת הַחֶסֶד** של הנפש הבהמית, **הִנֵּה עִנְיַן חֶסֶד שֶׁבְּחֶסֶד הַיְינוּ שֶׁאַהֲבָתוֹ לְדְבָרִים גַּשְׁמִיִּים** שנובעת ממידת החסד של הנפש הבהמית, כי החסד הוא השורש לרגשות של אהבה **מִתְבַּטֵּאת בִּתְשׁוּקָה גְּלוּיָה לְגַשְׁמִיּוּת** ותשוקה חזקה, גלויה ונרגשת, היא 'חסד שבחסד'.

וּגְבוּרָה שֶׁבְּחֶסֶד במידות של הנפש הבהמית **הַיְינוּ שֶׁמִּצַּד אַהֲבָתוֹ לְדְבָרִים גַּשְׁמִיִּים** שכאמור נובעת ממידת החסד **הֲרֵי הוּא שׂוֹנֵא אֶת הַמְנַגֵּד לוֹ בְּעִנְיָן זֶה,** והרי שנאה היא ביטוי של מידת הגבורה אלא ששנאה זו נובעת מאהבה והיא גבורה שבחסד, ושנאת המנגד לו באהבתו את הגשמיות היא **שֶׁכַּאֲשֶׁר אוֹמְרִים לוֹ: אֵיךְ מַתְאִים לְךָ לִהְיוֹת שָׁקוּעַ בְּעִנְיָנִים בַּהֲמִיִּים שֶׁאֵינָם לְפִי מַעֲלַת הָאָדָם, הֲרֵי הוּא שׂוֹנֵא אוֹתָם** את אלו שמוכיחים אותו על מצבו הרוחני הירוד.

וְתִפְאֶרֶת שֶׁבְּחֶסֶד הַיְינוּ שֶׁנּוֹסָף עַל הַמְשָׁכָתוֹ המשיכה והנטיה שלו **לְעִנְיָנִים גַּשְׁמִיִּים,** הנובעת ממידת החסד של הנפש הבהמית **הִנֵּה** במקום להתבייש בכך **הוּא גַּם מִתְפָּאֵר וּמִתְלַהֵב (עֶר בּאַרִימְט זִיךְ** ועוסק בלהט) **אוֹן קאָכְט זִיךְ** הוא מתגאה ומתאר **בָּזֶה שֶׁהוּא נִמְשָׁךְ לְעִנְיָנִים גַּשְׁמִיִּים.**

ביאור בדרך אפשר

וְעִנְיָן נֶצַח שֶׁבְּחֶסֶד במידות של הנפש הבהמית **הַיְינוּ שֶׁגַּם כַּאֲשֶׁר מֵאֵיזוֹ סִיבָּה חֲסֵרָה אֶצְלוֹ הַמְּשִׁיכָה לִדְבָרִים גַּשְׁמִיִּים,** כאשר למרות שהמשיכה לדברים גשמיים קיימת בנפש הבהמית מטבעה והיא נמצאת בדרך ממילא, בכל זאת משום מה האדם לא נמשך לדברים גשמיים, **הֲרֵי הוּא מְנַצֵּחַ אֶת עַצְמוֹ** ומתגבר על עצמו **לִפְעוֹל** ולעורר בליבו **תְּשׁוּקָה** לדברים גשמיים כו'. **וְיִתְרָה מִזֶּה,** ויש אופן של התכללות המידות של נפש הבהמית במידת החסד שבו האדם יורד במצבו הרוחני עוד יותר, **שֶׁגַּם כְּשֶׁיֶּשְׁנָהּ הִתְנַגְּדוּת** להיותו שקוע בדברים גשמיים ונמשך אחריהם **מִבַּחוּץ** לא מתוך האדם עצמו, אלא מצד אחרים **שֶׁמְּבַיְּשִׁים וּמְבַזִּים אוֹתוֹ** בגלל האהבה והמשיכה שלו לגשמיות, **וְאוֹמְרִים: רְאוּ כֵּיצַד יְהוּדִי בֶּן אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב** שהיה אמור להיות במצב רוחני ראוי ולעבוד את ה' בשמירת תורה ומצוות כדבעי **שָׁקוּעַ בְּעִנְיָנִים בַּהֲמִיִּים,** דברים נחותים שלא ראוי לבני אדם להיות שקוע בהם **וְעוֹד יוֹתֵר** ומה חמור עוד יותר מענינים גשמיים 'בהמיים' שיכולים להיות גם דברים מותרים, הוא שהאדם שקוע **בְּעִנְיָנִים אֲסוּרִים** על פי התורה, וכאשר מוכיחים אותו על כך ואפילו מביישים ומבזים אותו **הֲרֵי הוּא לוֹחֵם** ומתאמץ **שֶׁזֶּה** כל מה שמוכיחים אותו **לֹא יְבַלְבֵּל אֶת תַּאֲוָתוֹ** והוא ממשיך להיות שקוע בתאוות שלו, **שֶׁזֶּהוּ עִנְיַן הוֹד שֶׁבְּחֶסֶד. וְכָל כָּךְ גְּדֹלָה תַּאֲוָתוֹ** של האדם שמידת החסד של הנפש הבהמית משפיעה על הרגשות שלו וההנהגות שלו **עַד שֶׁבָּא לִידֵי הִתְקַשְּׁרוּת בְּהַתַּאֲוָה, שֶׁזֶּהוּ עִנְיַן יְסוֹד שֶׁבְּחֶסֶד,** כענינה של מידת היסוד שהוא ההתקשרות וההתחברות השייכת להשפעת והמשכת המידות **וְעַד** כדי כך היא ההתקשרות בתאוות שלא רק הרגש שבלב שקוע בתאוות של גשמיות אלא **שֶׁגַּם הַמַּחֲשָׁבָה דִּיבּוּר וּמַעֲשֶׂה שֶׁלּוֹ הֵם בְּעִנְיָנִים חָמְרִיִּים, וְכָךְ הוֹלֵךְ** ויורד **מִדֶּחִי אֶל דֶּחִי, עַד שֶׁבָּא לִכְלַל דְּבָרִים אֲסוּרִים, שֶׁזֶּהוּ עִנְיַן מַלְכוּת שֶׁבְּחֶסֶד** לא רק המידות

---

1 **וְהִנֵּה כְּשֵׁם שֶׁבַּנֶּפֶשׁ הָאֱלֹקִית כְּלוּלָה כָּל מִדָּה**
2 **מִשֶּׁבַע הַמִּדּוֹת, כֵּן הוּא גַּם בְּנֶפֶשׁ**
3 **הַבַּהֲמִית, שֶׁהֲרֵי אֶת זֶה לְעֻמַּת זֶה עָשָׂה**
4 **הָאֱלֹקִים**[21]**. וּכְמוֹ בְּמִדַּת הַחֶסֶד, הִנֵּה עִנְיַן חֶסֶד**
5 **שֶׁבְּחֶסֶד הַיְינוּ שֶׁאַהֲבָתוֹ לְדְבָרִים גַּשְׁמִיִּים**
6 **מִתְבַּטֵּאת בִּתְשׁוּקָה גְּלוּיָה לְגַשְׁמִיּוּת. וּגְבוּרָה**
7 **שֶׁבְּחֶסֶד הַיְינוּ שֶׁמִּצַּד אַהֲבָתוֹ לְדְבָרִים גַּשְׁמִיִּים**
8 **הֲרֵי הוּא שׂוֹנֵא אֶת הַמְנַגֵּד לוֹ בְּעִנְיָן זֶה, שֶׁכַּאֲשֶׁר**
9 **אוֹמְרִים לוֹ: אֵיךְ מַתְאִים לְךָ לִהְיוֹת שָׁקוּעַ**
10 **בְּעִנְיָנִים בַּהֲמִיִּים שֶׁאֵינָם לְפִי מַעֲלַת הָאָדָם, הֲרֵי**
11 **הוּא שׂוֹנֵא אוֹתָם. וְתִפְאֶרֶת שֶׁבְּחֶסֶד הַיְינוּ שֶׁנּוֹסָף**
12 **עַל הַמְשָׁכָתוֹ לְעִנְיָנִים גַּשְׁמִיִּים, הִנֵּה הוּא גַּם**
13 **מִתְפָּאֵר וּמִתְלַהֵב (עֶר בּאַרִימְט זִיךְ אוֹן קאָכְט**
14 **זִיךְ) בָּזֶה שֶׁהוּא נִמְשָׁךְ לְעִנְיָנִים גַּשְׁמִיִּים. וְעִנְיַן**
15 **נֶצַח שֶׁבְּחֶסֶד הַיְינוּ שֶׁגַּם כַּאֲשֶׁר מֵאֵיזוֹ סִיבָּה**
16 **חֲסֵרָה אֶצְלוֹ הַמְּשִׁיכָה לִדְבָרִים גַּשְׁמִיִּים, הֲרֵי הוּא**
17 **מְנַצֵּחַ אֶת עַצְמוֹ לִפְעוֹל תְּשׁוּקָה כו'. וְיִתְרָה מִזֶּה,**
18 **שֶׁגַּם כְּשֶׁיֶּשְׁנָהּ הִתְנַגְּדוּת מִבַּחוּץ, שֶׁמְּבַיְּשִׁים**
19 **וּמְבַזִּים אוֹתוֹ, וְאוֹמְרִים: רְאוּ כֵּיצַד יְהוּדִי בֶּן**
20 **אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב שָׁקוּעַ בְּעִנְיָנִים בַּהֲמִיִּים,**
21 **וְעוֹד יוֹתֵר בְּעִנְיָנִים אֲסוּרִים, הֲרֵי הוּא לוֹחֵם שֶׁזֶּה**
22 **לֹא יְבַלְבֵּל אֶת תַּאֲוָתוֹ, שֶׁזֶּהוּ עִנְיַן הוֹד שֶׁבְּחֶסֶד.**
23 **וְכָל כָּךְ גְּדֹלָה תַּאֲוָתוֹ עַד שֶׁבָּא לִידֵי הִתְקַשְּׁרוּת**
24 **בְּהַתַּאֲוָה, שֶׁזֶּהוּ עִנְיַן יְסוֹד שֶׁבְּחֶסֶד, וְעַד שֶׁגַּם**
25 **הַמַּחֲשָׁבָה דִּיבּוּר וּמַעֲשֶׂה שֶׁלּוֹ הֵם בְּעִנְיָנִים**
26 **חָמְרִיִּים, וְכָךְ הוֹלֵךְ מִדֶּחִי אֶל דֶּחִי, עַד שֶׁבָּא**
27 **לִכְלַל דְּבָרִים אֲסוּרִים, שֶׁזֶּהוּ עִנְיַן מַלְכוּת**
28 **שֶׁבְּחֶסֶד.**

---

21) קהלת ז, יד. וראה תניא רפ"ו. ובכ"מ.

ביאור בדרך אפשר

נתונות להשפעה של מידת החסד של הנפש הבהמית אלא גם ההנהגה בפועל נשלטת על ידי מידה זו, והמידות הכלולות בה, ולא זו בלבד שהאדם שקוע בדברים חומריים אלא הוא עושה אפילו דברים אסורים, בגלל התכללות מידת המלכות במידת החסד.

ה) וְהִנֵּה עִיקַּר עִנְיַן בֵּירוּר פְּרָטֵי הַמִּדּוֹת נִשְׁלָם בְּיוֹם לַ"ג בָּעוֹמֶר[22], **שֶׁהוּא בְּחִינַת הוֹד שֶׁבְּהוֹד, שֶׁזֶּהוּ הַסּוֹף לְעִיקַּר הַמִּדּוֹת** כלומר, אמנם בירור פרטי המידות בשלימות הוא ביום האחרון של ספירת העומר שאז מתקנים את הבחינה השביעית שבמידה השביעית, 'מלכות שבמלכות', אבל עיקר הענין נשלם כבר קודם לכן, ביום ל"ג בעומר שהמידה שלו היא 'הוד שבהוד', וכפי שממשיך ומפרט.

וְהָעִנְיָן בָּזֶה, דְּהִנֵּה הוֹד שֶׁבְּהוֹד הִיא הַמַּדְרֵיגָה הַיּוֹתֵר תַּחְתּוֹנָה בְּעִנְיַן הַהוֹדָאָה גּוּפָא עצמה, מידת ההוד היא ענין ההודאה במובן של הסכמה, כמו כאשר יש מחלוקת בין שניים והאחד מודה ומסכים שהצדק עם השני, ובענין ההודאה, התוכן של מידת ההוד, יש דרגות רבות ושונות והדרגה הנמוכה ביותר הוא **שֶׁמּוֹדֶה שֶׁכֵּן הוּא** לא משום שהשתכנע והפנים שזו האמת אלא שמודה ומסכים ומבטל את דעתו **אַף שֶׁאֵינוֹ מֵבִין בִּשְׂכְלוֹ** ורמה כזו של הודאה נקראת 'הוד שבהוד', הודאה שבהודאה, כפי שממשיך ומבאר.

וְהַדּוּגְמָא לָזֶה, דְּהִנֵּה, יֵשׁ חָכָם גָּדוֹל שֶׁנִּפְלָא מֵעֵין כָּל עָם בְּחָכְמָתוֹ, שחכמתו נפלאת כל כך שהיא נעלית יותר מחכמת כל העם כולו **וְיֵשׁ גַּם חָכָם קָטָן,** שחכמתו פחותה ומועטת ביותר **שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁבִּכְלָל** באופן כללי **יֵשׁ לוֹ** לחכם הקטן **שַׂיָּיכוּת לְעִנְיַן הַשֵּׂכֶל** ולכן גם הוא נחשב חכם, **הֲרֵי, גַּם הוּא** החכם הקטן, עם היותו חכם במידה מסוימת **אֵינוֹ מֵבִין אֶת חָכְמָתוֹ הַנִּפְלָאָה שֶׁל הֶחָכָם הַגָּדוֹל** כי חכמתו של החכם הגדול רחוקה מאד מיכולת ההבנה וההשגה שלו, **וּמִכָּל מָקוֹם, כֵּיוָן שֶׁיֵּשׁ לוֹ** לחכם הקטן **שַׂיָּיכוּת** מסוימת **לְשֵׂכֶל, הִנֵּה אַף שֶׁאֵינוֹ מֵבִין אֶת הַשֵּׂכֶל** העמוק והמופלא **שֶׁשּׁוֹמֵעַ מֵהֶחָכָם הַגָּדוֹל, הֲרֵי הוּא רוֹאֶה שֶׁזֶּהוּ** החכמה שהוא שומע מהחכם הגדול **עִנְיָן שִׂכְלִי מוּפְלָא בְּיוֹתֵר** וגם מבלי להבין את עומק הדברים הוא 'מודה' שחכמת החכם הגדול היא חכמה גדולה ונפלאה. **וְלָכֵן, הֵן אֱמֶת שֶׁאִי אֶפְשָׁר לוֹמַר שֶׁהוּא** החכם הקטן **יוֹדֵעַ אוֹ מַשִּׂיג אֶת הַדָּבָר** המופלא שהוא שומע מהחכם הגדול, כי כאמור אין לו יכולת להבין ולהשיג את החכמה המופלאה הזו, **אֲבָל בְּכָל אוֹפֶן הֲרֵי הוּא מוֹדֶה** ומסכים **(אַף שֶׁאֵינוֹ מֵבִין) שֶׁצָּרִיךְ לְהִתְבַּטֵּל מִלְּפָנָיו** להיות בביטול כלפי החכם הגדול, **וְהַיְינוּ לְפִי שֶׁמַּרְגִּישׁ** החכם הקטן **שֶׁזֶּהוּ** הדברים שהוא שומע מהחכם הגדול **עִנְיָן שִׂכְלִי מוּפְלָא בְּיוֹתֵר, וְכֵיוָן שֶׁיֵּשׁ לוֹ** לחכם הקטן **שַׂיָּיכוּת** מסוימת **לְשֵׂכֶל** בכלל, **הֲרֵי הוּא** החכם הקטן **מֵבִין שֶׁצָּרִיךְ לְהִתְבַּטֵּל לְפָנָיו** בפני החכם הגדול, **אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ וְאֵינוֹ מַשִּׂיג** למרות שאין לו ידיעה והבנה בחכמה המופלאה של החכם הגדול. וכל זה אמור לגבי האופן שבו חכם קטן מתייחס לחכמה של החכם הגדול **אֲבָל אִישׁ פָּשׁוּט בְּיוֹתֵר שֶׁאֵינוֹ שַׂיָּיךְ לְשֵׂכֶל כְּלָל,** ואין לו אפילו יכולת לדעת שחכמת החכם הגדול היא חכמה מופלאה **הֲרֵי לֹא שַׂיָּיךְ לוֹמַר עָלָיו אֲפִילּוּ שֶׁהוּא מֵבִין שֶׁצָּרִיךְ לְהוֹדוֹת וּלְהִתְבַּטֵּל אֶל הֶחָכָם גָּדוֹל,** כי גם עצם ההסכמה וההכרה שצריך להתבטל בפני החכם הגדול נובעת מהכרה בכך שהוא חכם גדול ומופלא וזה דבר שהאיש הפשוט ביותר לא מסוגל לכך **וּמַה שֶּׁמּוֹדֶה וּמִתְבַּטֵּל,** והסיבה לכך שלמעשה האיש הפשוט שאין לו כל שייכות להבנה שכלית גם הוא מתבטל כלפי החכם הגדול **הִנֵּה עִנְיָן זֶה גּוּפָא** עצמו, עצם הביטול, **הוּא אֶצְלוֹ בְּדֶרֶךְ הוֹדָאָה** היינו הסכמה והודאה מבלי כל הבנה. **וְזֶהוּ עִנְיַן הוֹד שֶׁבְּהוֹד,** כפי שספירת ההוד כוללת בתוכה את ענין ההוד עצמו **הוֹדָאָה שֶׁבְּהוֹדָאָה, שֶׁעִנְיַן הַהוֹד (הוֹדָאָה) גּוּפָא** עצמו **אֵינוֹ מִצַּד חָכְמָה בִּינָה דַּעַת** כתוצאה מידיעה והבנה שכלית **אוֹ מִצַּד חֶסֶד גְּבוּרָה תִּפְאֶרֶת,** כתוצאה מרגש

ביאור בדרך אפשר

ה) **וְהִנֵּה** עִיקַּר עִנְיַן בֵּירוּר פְּרָטֵי הַמִּדּוֹת נִשְׁלָם בְּיוֹם לַ"ג בָּעוֹמֶר[22], שֶׁהוּא בְּחִינַת הוֹד שֶׁבְּהוֹד, שֶׁזֶּהוּ הַסּוֹף לְעִיקַּר הַמִּדּוֹת. וְהָעִנְיָן בָּזֶה, דְּהִנֵּה הוֹד שֶׁבְּהוֹד הִיא הַמַּדְרֵיגָה הַיּוֹתֵר תַּחְתּוֹנָה בְּעִנְיַן הַהוֹדָאָה גּוּפָא, שֶׁמּוֹדֶה שֶׁכֵּן הוּא אַף שֶׁאֵינוֹ מֵבִין בִּשְׂכְלוֹ. וְהַדּוּגְמָא לָזֶה, דְּהִנֵּה, יֵשׁ חָכָם גָּדוֹל שֶׁנִּפְלָא מֵעֵין כָּל עָם בְּחָכְמָתוֹ, וְיֵשׁ גַּם חָכָם קָטָן, שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁבִּכְלָל יֵשׁ לוֹ שַׂיָּיכוּת לְעִנְיַן הַשֵּׂכֶל, הֲרֵי, גַּם הוּא אֵינוֹ מֵבִין אֶת חָכְמָתוֹ הַנִּפְלָאָה שֶׁל הֶחָכָם הַגָּדוֹל, וּמִכָּל מָקוֹם, כֵּיוָן שֶׁיֵּשׁ לוֹ שַׂיָּיכוּת לְשֵׂכֶל, הִנֵּה אַף שֶׁאֵינוֹ מֵבִין אֶת הַשֵּׂכֶל שֶׁשּׁוֹמֵעַ מֵהֶחָכָם הַגָּדוֹל, הֲרֵי הוּא רוֹאֶה שֶׁזֶּהוּ עִנְיָן שִׂכְלִי מוּפְלָא בְּיוֹתֵר. וְלָכֵן, הֵן אֱמֶת שֶׁאִי אֶפְשָׁר לוֹמַר שֶׁהוּא יוֹדֵעַ אוֹ מַשִּׂיג אֶת הַדָּבָר, אֲבָל בְּכָל אוֹפֶן הֲרֵי הוּא מוֹדֶה (אַף שֶׁאֵינוֹ מֵבִין) שֶׁצָּרִיךְ לְהִתְבַּטֵּל מִלְּפָנָיו, וְהַיְינוּ לְפִי שֶׁמַּרְגִּישׁ שֶׁזֶּהוּ עִנְיָן שִׂכְלִי מוּפְלָא בְּיוֹתֵר, וְכֵיוָן שֶׁיֵּשׁ לוֹ שַׂיָּיכוּת לְשֵׂכֶל, הֲרֵי הוּא מֵבִין שֶׁצָּרִיךְ לְהִתְבַּטֵּל לְפָנָיו, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ וְאֵינוֹ מַשִּׂיג. אֲבָל אִישׁ פָּשׁוּט בְּיוֹתֵר שֶׁאֵינוֹ שַׂיָּיךְ לְשֵׂכֶל כְּלָל, הֲרֵי לֹא שַׂיָּיךְ לוֹמַר עָלָיו אֲפִילּוּ שֶׁהוּא מֵבִין שֶׁצָּרִיךְ לְהוֹדוֹת וּלְהִתְבַּטֵּל אֶל הֶחָכָם גָּדוֹל, וּמַה שֶּׁמּוֹדֶה וּמִתְבַּטֵּל, הִנֵּה עִנְיָן זֶה גּוּפָא הוּא אֶצְלוֹ בְּדֶרֶךְ הוֹדָאָה. וְזֶהוּ עִנְיַן הוֹד שֶׁבְּהוֹד, הוֹדָאָה שֶׁבְּהוֹדָאָה, שֶׁעִנְיַן הַהוֹד (הוֹדָאָה) גּוּפָא אֵינוֹ מִצַּד חָכְמָה בִּינָה דַּעַת אוֹ מִצַּד חֶסֶד גְּבוּרָה תִּפְאֶרֶת, אֶלָּא מִצַּד הוֹדָאָה

22) בכל הבא לקמן — ראה סידור (עם דא"ח) שער הל"ג בעומר שג, ג ואילך.

ביאור בדרך אפשר

מסוים **אֶלָּא מִצַּד הוֹדָאָה בְּעָלְמָא. וּכְמוֹ שֶׁאוֹמְרִים בְּנוֹסַח מוֹדִים דְּרַבָּנָן: מוֹדִים אֲנַחְנוּ לָךְ** כו׳ **עַל שֶׁאָנוּ מוֹדִים לָךְ,** וכפל הלשון ׳מודים׳ פעמיים רומז על **הוֹדָאָה שֶׁבְּהוֹדָאָה,** וכאמור היינו שההודאה לא נובעת מהבנה והשגה, וגם לא מרגש, אלא ההודאה עצמה מבוססת על הודאה.

וְזוֹהִי הַמַּדְרֵיגָה הַיּוֹתֵר אַחֲרוֹנָה הנמוכה ביותר **בַּקְּדוּשָּׁה,** הביטול לאלוקות באופן הכי מועט ההכרחי **שֶׁעַל זֶה** על ההודאה והביטול במדריגה זו לפחות **אָמְרוּ רַז״ל**[23] **מַאן דְּלֵא כָּרֵע** מי שלא כורע ומכופף את קומתו **בְּמוֹדִים** באמירת ׳מודים אנחנו לך׳ בתפילת ׳שמונה עשרה׳ **אֵינוֹ קָם לִתְחִיַּית הַמֵּתִים, כִּי, גַּם כַּאֲשֶׁר אֵין אֶצְלוֹ עִנְיַן הַיְדִיעָה,** ואין לו את היכולת להגיע לידי ביטול לאלוקות שמבוסס על ידיעה והשגה באלקות **חֲרֵי כֵּיוָן שֶׁיּוֹדֵעַ לְכָל־הַפָּחוֹת שֶׁצָּרִיךְ לְהוֹדוֹת, אֲזַי יֵשׁ לוֹ תִּקְוָה** שבסופו של דבר יגיע לרמה מסוימת של ביטול לאלקות. **וַאֲפִילּוּ אִם אֵין לוֹ גַּם** אפילו **יְדִיעָה זוֹ,** גם אם לא הגיע אפילו לידיעה בעצם העובדה שצריך להודות **אֲבָל יָכוֹל לִפְעוֹל בְּעַצְמוֹ לְהוֹדוֹת מִצַּד הוֹדָאָה בִּלְבָד לְלֹא יְדִיעָה** כל ידיעה והבנה כלל, **חֲרֵי** גם אז, אם זו בלבד ההודאה שלו, **הוּא לְכָל־הַפָּחוֹת בְּדַרְגָּא שֶׁל הוֹד שֶׁבְּהוֹד,** הודאה מתוך הודאה, ללא כל הכרה שמבוססת על ידיעה והבנה כלשהי **וְיֵשׁ לוֹ תִּקְוָה** שסוף סוף יגיע גם הוא לרמה מסוימת של התבטלות. **אֲבָל מַאן דְּלֵא כָּרֵע** לא השתחוה כלל **בְּמוֹדִים, שֶׁחָסֵר אֶצְלוֹ גַּם** אפילו **עִנְיַן הַהוֹדָאָה שֶׁבְּהוֹדָאָה,** שלא חסר לו רק את הידיעה שבהודאה אלא אין לו אפילו הודאה המבוססת על הודאה **אֲזַי שִׁדְרָתוֹ נֶהְפֶּכֶת לְנָחָשׁ**[23], כדברי הגמרא, **וְהַיְינוּ, שֶׁאֵין לוֹ שַׁיָּכוּת לְעִנְיְנֵי קְדוּשָּׁה** כמו נחש המסמל את הסטרא־אחרא, הצד ההפוך מצד הקדושה.

וּבָזֶה יוּבַן הַקֶּשֶׁר דְּלַ״ג בָּעוֹמֶר לְרַבִּי שִׁמְעוֹן בַּר יוֹחַאי, שיום

ביאור בדרך אפשר

בְּעָלְמָא. וּכְמוֹ שֶׁאוֹמְרִים בְּנוֹסַח מוֹדִים דְּרַבָּנָן: מוֹדִים אֲנַחְנוּ לָךְ כו׳ עַל שֶׁאָנוּ מוֹדִים לָךְ, הוֹדָאָה שֶׁבְּהוֹדָאָה. וְזוֹהִי הַמַּדְרֵיגָה הַיּוֹתֵר אַחֲרוֹנָה בַּקְּדוּשָּׁה, שֶׁעַל זֶה אָמְרוּ רַז״ל[23] מַאן דְּלֵא כָּרֵע בְּמוֹדִים אֵינוֹ קָם לִתְחִיַּית הַמֵּתִים, כִּי, גַּם כַּאֲשֶׁר אֵין אֶצְלוֹ עִנְיַן הַיְדִיעָה, חֲרֵי כֵּיוָן שֶׁיּוֹדֵעַ לְכָל־הַפָּחוֹת שֶׁצָּרִיךְ לְהוֹדוֹת, אֲזַי יֵשׁ לוֹ תִּקְוָה. וַאֲפִילּוּ אִם אֵין לוֹ גַּם יְדִיעָה זוֹ, אֲבָל יָכוֹל לִפְעוֹל בְּעַצְמוֹ לְהוֹדוֹת מִצַּד הוֹדָאָה בִּלְבָד לְלֹא יְדִיעָה, חֲרֵי הוּא לְכָל־הַפָּחוֹת בְּדַרְגָּא שֶׁל הוֹד שֶׁבְּהוֹד, וְיֵשׁ לוֹ תִּקְוָה. אֲבָל מַאן דְּלֵא כָּרֵע בְּמוֹדִים, שֶׁחָסֵר אֶצְלוֹ גַּם עִנְיַן הַהוֹדָאָה שֶׁבְּהוֹדָאָה, אֲזַי שִׁדְרָתוֹ נֶהְפֶּכֶת לְנָחָשׁ[23], וְהַיְינוּ, שֶׁאֵין לוֹ שַׁיָּכוּת לְעִנְיְנֵי קְדוּשָּׁה.

וּבָזֶה יוּבַן הַקֶּשֶׁר דְּלַ״ג בָּעוֹמֶר לְרַבִּי שִׁמְעוֹן בַּר יוֹחַאי, דְּהִנֵּה, הָעוּבְדָּא שֶׁל רַבִּי שִׁמְעוֹן בַּר יוֹחַאי הָיְתָה לְקַשֵּׁר עוֹמֶק רוּם עִם עוֹמֶק תַּחַת (כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר לְמַעְלָה[24]), וְלָכֵן, הַהִתְגַּלּוּת דְּעוֹמֶק רוּם עַד לְשֹׁרֶשׁ שָׁרְשׁוֹ לְמַעְלָה מַעְלָה, הָיְתָה בְּלַ״ג בָּעוֹמֶר, שֶׁהוּא סְפִירַת הוֹד שֶׁבְּהוֹד, שֶׁזּוֹהִי הַמַּדְרֵיגָה הַיּוֹתֵר תַּחְתּוֹנָה בָּעֲבוֹדָה, שֶׁבָּהּ נִשְׁלֶמֶת הָעֲבוֹדָה דְּבֵירוּר עִיקָּרֵי הַמִּדּוֹת, וְאָז יְכוֹלָה לִהְיוֹת פְּתִיחַת הַצִּינּוֹר לְהַמְשָׁכַת וְגִילוּי שֹׁרֶשׁ שָׁרְשׁוֹ לְמַעְלָה מַעְלָה, שֶׁעַל יְדֵי זֶה יַגִּיעַ לְכָל יִשְׂרָאֵל גִּילוּי פְּנִימִיּוּת הַתּוֹרָה. וְהַכֹּחַ לִפְעוֹל פְּתִיחַת הַצִּינּוֹר לָזֶה הוּא עַל יְדֵי הָעֲבוֹדָה דְּהוֹד שֶׁבְּהוֹד, שֶׁהוּא עִנְיַן הַקַּבָּלַת עוֹל, עוּלָּה שֶׁל תּוֹרָה[25] (כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל[26]), וְהַיְינוּ, שֶׁאֵינוֹ

ביאור בדרך אפשר

זה ל״ג בעומר הוא יום ההסתלקות וההילולא שלו **דְּהִנֵּה, הָעוּבְדָּא שֶׁל רַבִּי שִׁמְעוֹן בַּר יוֹחַאי הָיְתָה לְקַשֵּׁר עוֹמֶק רוּם** דרגות הכי גבוהות ונעלות באלקות **עִם עוֹמֶק תַּחַת** ענינים הכי נחותים, היינו להמשיך אלוקות נעלית ביותר למקומות נחותים ביותר **(כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר לְמַעְלָה**[24] בשיחת הרבי שלפני אמירת מאמר זה), **וְלָכֵן, הַהִתְגַּלּוּת דְּעוֹמֶק רוּם** הגילוי וההארה של הדרגות הכי נעלות באלוקות **עַד לְשֹׁרֶשׁ שָׁרְשׁוֹ** של ה׳עמק רום׳ **לְמַעְלָה מַעְלָה,** לא רק גילוי של הדרגה עצמה אלא גם של השורש שלה, ולא רק של השורש אלא גם של שורש השורש, היינו התגלות ממקור נעלה מאד, **הָיְתָה בְּלַ״ג בָּעוֹמֶר, שֶׁהוּא** היום בספירת העומר שבו עוסקים בתיקון של **סְפִירַת הוֹד שֶׁבְּהוֹד, שֶׁזּוֹהִי הַמַּדְרֵיגָה הַיּוֹתֵר תַּחְתּוֹנָה בָּעֲבוֹדָה,** כאשר אין כל ידיעה והשגה אלא הודאה בלבד, וההודאה עצמה היא רק מתוך הודאה, ללא ידיעה כלל, כמבואר לעיל, **שֶׁבָּהּ** בספירה זו של ׳הוד שבהוד׳ **נִשְׁלֶמֶת הָעֲבוֹדָה דְּבֵירוּר עִיקָּרֵי הַמִּדּוֹת,** כמבואר לעיל, **וְאָז** כאשר לפחות העבודה של בירור עיקרי המידות נשלמה, **יְכוֹלָה לִהְיוֹת פְּתִיחַת הַצִּינּוֹר לְהַמְשָׁכַת וְגִילוּי שֹׁרֶשׁ שָׁרְשׁוֹ** של בחינת ׳הוד שבהוד׳ **לְמַעְלָה מַעְלָה, שֶׁעַל יְדֵי זֶה** בכוח הגילוי הנעלה הזה **יַגִּיעַ לְכָל יִשְׂרָאֵל גִּילוּי פְּנִימִיּוּת הַתּוֹרָה.**

וְהַכֹּחַ לִפְעוֹל פְּתִיחַת הַצִּינּוֹר לָזֶה לגילוי הנעלה האמור שעל ידו יבוא כל יהודי לגילוי פנימיות התורה **הוּא עַל יְדֵי הָעֲבוֹדָה דְּהוֹד שֶׁבְּהוֹד, שֶׁהוּא עִנְיַן הַקַּבָּלַת עוֹל,** עבודת ה׳ המבוססת על קבלת עול מלכות שמים, גם כשאין לאדם הבנה שכלית והכרה שכלית בחשיבות הדברים, מתוך ביטול של ׳הוד שבהוד׳, הודאה שבהודאה, הנקראת בלשון המדרש **עוּלָּה שֶׁל תּוֹרָה**[25] ולפי פנימיות הדברים הכוונה לקיום התורה מתוך ביטול וקבלת עול **(כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל**[26] בשיחת הרבי שקדמה

---

23) ראה ב״ק טז, סע״א. זוהר ח״ב ק, א. ח״ג קסד, א. 24) בהשיחה שלפני המאמר — סעיף ה (לקמן ע׳ 75). 25) ראה במדב״ר פי״ח, כא. מדרש שמואל פכ״ט. וראה המשך תרס״ו ע׳ תו־תז. 26) בהשיחה שלפני המאמר — סעיף ב ואילך

מִתְחַשֵּׁב בְּהַגְבָּלוֹת דִּזְמַן וּמָקוֹם, וּכְלָלוּת עֲבוֹדָתוֹ הֵיא לְגַמְרֵי שֶׁלֹּא עַל פִּי טַעַם וָדַעַת, וְלָכֵן, הִנֵּה לֹא זוֹ בִּלְבָד שֶׁהַמָּקוֹם וְהַזְּמַן אֵינָם מַעְלִימִים וּמַסְתִּירִים עָלָיו, אֶלָּא אַדְרַבָּה, שֶׁגַּם בִּזְמַן וּמָקוֹם הֲרֵי הוּא פּוֹעֵל הָעִנְיָן דְּוִסְפַרְתֶּם לָכֶם.

ו) וְזֶהוּ גַּם מַה שֶּׁכָּתוּב וְסַפַרְתֶּם לָכֶם מִמָּחֳרַת הַשַּׁבָּת דַּוְקָא. וְהָעִנְיָן בָּזֶה, דְּהִנֵּה, כְּלָלוּת סֵדֶר הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת נִקְבָּע בְּדַרְגָּא שֶׁל קְדִימָה וְאִיחוּר, מָטֵי וְלָא מָטֵי[27], וּבִכְלָלוּת הַדְּבָרִים הוּא עִנְיַן זְמַנִּים וְסֵדֶר זְמַנִּים[28]. אָמְנָם, כְּדֵי שֶׁיּוּכַל לִהְיוֹת הָעִנְיָן דְּוִסְפַרְתֶּם לָכֶם, לְבָרֵר אֶת כָּל סֵדֶר הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת עַד לְמַטָּה מַטָּה

ביאור בדרך אפשר

לאמירת המאמר), **וְהַיְינוּ,** ועבודת ה' מתוך קבלת עול, לא על פי שכל, היא עבודה נעלית ביותר כי כאשר העבודה מבוססת על השכל וההבנה, הרי העבודה היא במידה שהשכל מחייב, אבל כשהעבודה היא מתוך קבלת עול וביטול, הרי זה מתוך התמסרות מוחלטת **שֶׁאֵינוֹ מִתְחַשֵּׁב** העובד את ה' מתוך ביטול וקבלת עול **בְּהַגְבָּלוֹת דִּזְמַן וּמָקוֹם** שהם שני המימדים שעושים את העולם למציאות מוגדרת ומוגבלת, אבל הוא לא מתחשב בהגבלות הללו ועובד את ה' מעל ומעבר למגבלות הזמן ומגבלות המקום **וּכְלָלוּת עֲבוֹדָתוֹ** של העובד מתוך ביטול וקבלת עול **הֵיא לְגַמְרֵי שֶׁלֹּא עַל פִּי טַעַם וָדַעַת** באופן על־שכלי לחלוטין, **וְלָכֵן,** מאחר שעבודתו מלכתחילה לא מבוססת על יסודות השכל וההבנה אלא על התבטלות על־שכלית **הִנֵּה לֹא זוֹ בִּלְבָד שֶׁהַמָּקוֹם וְהַזְּמַן אֵינָם מַעְלִימִים וּמַסְתִּירִים עָלָיו,** ולא מהווים לגביו מעצור והגבלה **אֶלָּא אַדְרַבָּה, שֶׁגַּם בִּזְמַן וּמָקוֹם** בתוך המציאות המוגדרת והמוגבלת **הֲרֵי הוּא פּוֹעֵל הָעִנְיָן דְּוִסְפַרְתֶּם לָכֶם** כלומר, לא זו בלבד שהגדרים וההגבלות של הזמן והמקום לא מפריעים לו בעבודת ה' אלא שהוא משפיע ופועל עליהם, וגורם שאפילו בתוך גדרי הזמן והמקום יהיה התיקון והבירור והמשכת הגילוי אור שנמשך על ידי העבודה של ספירת העומר.

ו) **וְזֶהוּ גַּם מַה שֶּׁכָּתוּב** בתורה בפסוק הפותח מאמר זה **וְסַפַרְתֶּם לָכֶם מִמָּחֳרַת הַשַּׁבָּת דַּוְקָא** ובתחילת המאמר נשאלה השאלה, מאחר שהכוונה ממחרת יום טוב ראשון של חג הפסח, מדוע נאמר 'ממחרת השבת' ולא נאמר במפורש 'ממחרת הפסח'. **וְהָעִנְיָן בָּזֶה, דְּהִנֵּה, כְּלָלוּת סֵדֶר הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת** של ירידת והמשכת האור האלוקי מלמעלה למטה **נִקְבָּע בְּדַרְגָּא שֶׁל קְדִימָה וְאִיחוּר, מָטֵי וְלָא מָטֵי[27],** נוגע ולא נוגע, כלומר, אופן ההמשכה של האור מדרגה לדרגה הוא באופן כזה שישנה כל העת תנועה של התפשטות והמשכת האור ('מטי') ומיד אחר כך הסתלקות ועליית האור בחזרה למקורו ('לא מטי') וכך שוב ושוב (בדומה למבואר אודות ענין רצוא ושוב), והתנועתיות הזו של 'מטי ולא מטי' שבגללה האור לא עומד במקום אחד אלא מתפשט ומסתלק וכן הלאה, היא גם יוצרת את מושג הזמן, כי בתנועות של 'מטי ולא מטי' (כמו בתנועות של 'רצוא ושוב' שהוא בעיקר בדרגות יותר נמוכות) חייב להיות סדר של קדימה ואיחור, **וּבִכְלָלוּת הַדְּבָרִים הוּא עִנְיַן זְמַנִּים וְסֵדֶר זְמַנִּים[28].** כמבואר בקבלה וחסידות שלפני התהוות הזמן בצורה המדודה והמוגדרת ישנו 'סדר זמנים', היינו חלוקה לזמנים בצורה יותר רוחנית ומעודנת מענין הזמן כפשוטו (ומ'סדר זמנים' נמשך ענין הזמן למטה [וכמבואר ב'דרך מצותיך' לאדמו"ר ה'צמח צדק':

ביאור בדרך אפשר

"יש הפרש בין זמן לסדר הזמן, וסדר הזמן הוא דק יותר מענין הזמן... וע"ד שאמר ר' אבוהו... מלמד שהי' בונה עולמות ומחריבן... ומאז שהתחיל בנין עולמות הנ"ל הי' נמצא סדר הזמן כי העולמות הנ"ל הם ענינים רוחניים נעלים מעולם השפל שלנו כמשי"ת עד שלא הי' בהם זמן גשמי כשלנו אלא המציאות הנקראת סדר הזמן, ולאחר שנברא העולם הי' הזמן גשמי שלנו... אמנם קודם בנין העולמות הנ"ל גם סדר הזמן לא היה אלא הי' הוא ית' לבדו הוא שהוא למעלה מן הזמן לגמרי... יובן גם כן בענין התהוות הזמן ממנו ית' שהוא למעלה מן הזמן לגמרי... והתהוותו הוא גם כן בבחינת כלל ופרט ע"ד התהוות הריבוי מן האחדות, שהתחלקות הזמן הוא ריבוי חלקים גבוליים ע"ד ריבוי הנמצאים בעלי גבול, ויש בחי' אור כללי שכולל כולם כא' וכמו כן כולל כל חלקי הזמן כא' ממש וזהו בחי' צופה ומביט עד סוף כל הדורות בסקירה א', שסקירה א' כוללת כל הזמן דשית אלפי שני כאחד, ואח"כ נמשך מסקירה זו בהתחלקות לכמה בחי' וכל בחי' כוללת זמן רב אך לא כל הזמן דשית אלפי שני ובבחי' אלו נאמר כי אלף שנים בעיניך כיום אתמול (תלים צ' ד'). שבחינה אחת הנקראת יום כוללת זמן אלף שנה בבת אחת, ואח"כ מתחלקים לחלקים, שכל חלק גם הוא כולל זמן רב אך פחות מזה והוא ענין ראש השנה שבו ביום נמשך בחינה אחת שכוללת כל הזמן דשס"ה ימי השנה בסקירה אחת, ואח"כ מתחלק לי"ב ר"ח שר"ח כולל הזמן דל' יום ואח"כ לימים ואח"כ לשעות... ואח"כ מתחלק לרגעים והוא הזמן היותר אחרון... והוית שרש הזמן הוא מחמת צמצום והתפשטות שהי' בהתחלת בריאת העולם... ונקרא זה מטי ולא מטי בכתבי אריז"ל והנה בחינת הצמצום וההתפשטות הוא גורם שהיית זמן הרגע ולכן כל שיהי' התחלקות השפע לחלקים רבים וכל חלק הרי צריך להתמשך אחר שמסתלק חבירו שקדמו א"כ המשכת והסתלקות האחד נקרא מטי ולא מטי התפשטות והסתלקות וריבוי ההתחלקות יהי' ריבוי רגעים וכמשל הנשימה שבאדם שהיא בחינת המשכת החיות מן הלב בהסתלקות והתפשטות ומריבוי הנשימות יהי' זמן מה לפי שבהכרח כל אחת קודמת או מתאחרת לחברתה, ונמצא אע"פ שאור א"ס ב"ה הוא למעלה מהזמן אבל בנמצאים הנמשכים ממנו יהי' בחי' קדימה ואיחור מחמת סדר המשכותם... וזהו הנק' סדר הזמן כי באמת אינו זמן גמור כשלנו אלא שנקרא סדר הזמן לפי שהמשכותיו בבחי' התחלקות תחלה חסד ואח"כ גבורה ואח"כ תפארת וכו' רק מבחינת מלכות בבריאה יצירה עשיה יתהוה זמן גמור וז"ש מלך מלך וימלוך שהוא ענין עבר הוה ועתיד..."]

אָמְנָם, הגם שב'סדר השתלשלות' אכן ישנו מושג של זמן, או לפחות 'סדר זמנים' **כְּדֵי שֶׁיּוּכַל לִהְיוֹת הָעִנְיָן דְּוִסְפַרְתֶּם לָכֶם, לְבָרֵר** ולתקן ולזכך **אֶת כָּל סֵדֶר הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת** מהדרגות הכי גבוהות שבו **עַד**

(לקמן ס"ע 72 ואילך). 27) ראה זח"א טז, ב. סה, א. עץ חיים שער ז (שער מטי ולא מטי). 28) סהמ"צ להצ"צ נז, ב. נט,

ביאור בדרך אפשר

בְּעוֹמֶק תַּחַת, הִנֵּה הַכֹּחַ עַל זֶה הוּא מִמָּחֳרַת הַשַּׁבָּת, בְּחִינָה שֶׁלְּמַעְלָה מִכְּלָלוּת עִנְיַן הַזְּמַן[29]. דְּהִנֵּה, הַמַּדְרִיגָה הַיּוֹתֵר נַעֲלִית בְּעִנְיַן הַזְּמַן הוּא עִנְיַן הַשַּׁבָּת, שֶׁלְּאַחֲרֵי שֵׁשֶׁת יְמֵי הַחוֹל בָּא יוֹם הַשַּׁבָּת שֶׁהוּא מְקוּדָּשׁ מִכָּל הַיָּמִים, דְּשַׁבָּת מְקַדְּשָׁא וְקַיְּימָא[30], אֲבָל אַף עַל פִּי כֵן, הֲרֵי זֶה עֲדַיִין עִנְיָן שֶׁבִּזְמַן, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב[31] כִּי שֵׁשֶׁת יָמִים גוֹ׳ וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שָׁבַת וַיִּנָּפַשׁ. וְכֵיוָן שֶׁזֶּהוּ עֲדַיִין בְּגֶדֶר זְמַן, הִנֵּה עִם הֱיוֹת שֶׁזֶּהוּ זְמַן דִּקְדוּשָׁה, הֲרֵי דַּיּוֹ שֶׁיַּפְקִיעַ אֶת עַצְמוֹ, אֲבָל אֵין זֶה מַסְפִּיק בִּשְׁבִיל לְהַפּוֹךְ הַשְּׁטוּת דִּלְעֵמַת זֶה. וְלָכֵן, כַּאֲשֶׁר צָרִיךְ לִהְיוֹת וּסְפַרְתֶּם לָכֶם, שֶׁהוּא עִנְיַן הַבֵּירוּר עַד לְעוֹמֶק תַּחַת, הִנֵּה הַכֹּחַ עַל זֶה הוּא מִמָּחֳרַת הַשַּׁבָּת, לְמַעְלָה מֵהָעִנְיָן דְּשַׁבָּת מְקַדְּשָׁא וְקַיְּימָא, בְּחִינָה שֶׁלְּמַעְלָה מִסֵּדֶר הִשְׁתַּלְשְׁלוּת.

וְהָעִנְיָן בָּזֶה, דְּהִנֵּה, בִּשְׁעַת יְצִיאַת מִצְרַיִם, הָיְתָה הָאִתְעָרוּתָא דִּלְעֵילָא עַל הָעִנְיָן דְּכִי בָרַח הָעָם, וְעַל כְּלָלוּת הַהֶכְנָה לְמַתַּן תּוֹרָה, בְּכֹחַ זֶה שֶׁנִּגְלָה עֲלֵיהֶם מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּבָ״ה וּגְאָלָם, וּכְמַאֲמַר בַּעַל הַהַגָּדָה[32] אֲנִי וְלֹא מַלְאָךְ אֲנִי וְלֹא שָׂרָף אֲנִי וְלֹא הַשָּׁלִיחַ אֲנִי הוּא וְלֹא אַחֵר, הַקָּבָ״ה בִּכְבוֹדוֹ וּבְעַצְמוֹ, וְהַיְינוּ[33], דְּכֵיוָן שֶׁהָיוּ שְׁקוּעִים בְּאַרְבָּעִים וְתִשְׁעָה שַׁעֲרֵי טוּמְאָה, הִנֵּה אִם הָיָה בָּא מִישֶׁהוּ אַחֵר, אֲפִילּוּ מֵהַדַּרְגּוֹת הַיּוֹתֵר נַעֲלוֹת בַּקְּדוּשָׁה, הֲרֵי לֹא זוֹ בִּלְבַד שֶׁלֹּא הָיָה יָכוֹל לְהוֹצִיא אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִשָּׁם, אֶלָּא אַדְּרַבָּה וְכוּ׳, וְלָכֵן הוּצְרַךְ לָבוֹא דַּוְקָא מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּבָ״ה בְּעַצְמוֹ, שֶׁאֵין לוֹ שַׁיָּיכוּת כְּלָל לְסֵדֶר הִשְׁתַּלְשְׁלוּת, שֶׁזֶּהוּ מַה

ביאור בדרך אפשר

בדרגות הכי נחותות שבו הִנֵּה הַכֹּחַ בְּחִינָה שֶׁלְּמַעְלָה מִכְּלָלוּת עִנְיַן הַזְּמַן[29] למעלה גם מ׳סדר זמנים׳, כפי שממשיך ומבאר. ר׳שבת׳ היא בְּחִינָה שֶׁלְּמַעְלָה המסמלים את הבחינה הנחותה במושג הזמן, זמן בצורה המוגדרת ומדודה ביותר, בָּא יוֹם הַשַּׁבָּת כדברי הגמרא דְּשַׁבָּת מְקַדְּשָׁא וְקַיְּימָא[30], שהשבת עומדת וקיימת בקדושתה מבלי שישראל יצטרכו לקדש אותה, וכפירוש רש״י על דברי הגמרא שהשבת ׳מקדשא וקיימא׳: ״מששת ימי בראשית, ואינה תלויה בקביעות דראש חודש״, אֲבָל למרות ששבת היא הדרגה הגבוהה ביותר בענין הזמן אַף עַל פִּי כֵן, הֲרֵי זֶה עֲדַיִין עִנְיָן שֶׁבִּזְמַן ויש לו שייכות לגדרי הזמן, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב[31] בתורה על יום השבת כִּי שֵׁשֶׁת יָמִים גוֹ׳ וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שָׁבַת וַיִּנָּפַשׁ הרי שהכתוב משווה בין ששת הימים (שבהם מושג הזמן הוא כפשוטו) ליום השביעי (שבו מושג הזמן הוא באופן הנעלה ביותר). וְכֵיוָן שֶׁזֶּהוּ ענין השבת עֲדַיִין בְּגֶדֶר זְמַן, הִנֵּה עִם הֱיוֹת שֶׁזֶּהוּ זְמַן דִּקְדוּשָׁה, ומדובר בקדושה נעלית, ׳מקדשא וקיימא׳, הֲרֵי דַּיּוֹ לענין השבת שֶׁיַּפְקִיעַ אֶת עַצְמוֹ, אֲבָל אֵין זֶה קדושת השבת מצד עצמה מַסְפִּיק בִּשְׁבִיל לַהֲפוֹךְ הַשְּׁטוּת דִּלְעֵמַת זֶה ענייני ה׳קלפיות׳ והסטרא־אחרא הנקראים ׳שטות׳ (שלמטה מטעם ודעת) לפי מאמר חכמינו ז״ל אין אדם עובר עבירה אלא אם כן נכנס בו רוח שטות׳ ו׳לעומת זה׳ כלשון הכתוב בקהלת ׳זה לעומת זה עשה אלקים׳. וְלָכֵן, כַּאֲשֶׁר צָרִיךְ לִהְיוֹת וּסְפַרְתֶּם לָכֶם, שֶׁהוּא עִנְיַן הַבֵּירוּר עַד לְעוֹמֶק תַּחַת, הִנֵּה הַכֹּחַ עַל

ביאור בדרך אפשר

בירור זֶה הוּא מִמָּחֳרַת הַשַּׁבָּת, והכוונה ל׳ממחרת השבת׳ במובן של ׳למעלה מהשבת׳, היינו לְמַעְלָה אֲפִילּוּ מֵהָעִנְיָן דְּשַׁבָּת מְקַדְּשָׁא וְקַיְּימָא, קדושה נעלית יותר מקדושת השבת מצד עצמה בְּחִינָה שֶׁלְּמַעְלָה מִסֵּדֶר הִשְׁתַּלְשְׁלוּת, כפי שממשיך ומבאר.

וְהָעִנְיָן בָּזֶה, דְּהִנֵּה, בִּשְׁעַת יְצִיאַת מִצְרַיִם, הָיְתָה הָאִתְעָרוּתָא דִּלְעֵילָא התעוררות מלמעלה, מצד האלוקות, עַל הָעִנְיָן דְּכִי בָרַח הָעָם, על כך שבני ישראל ״ברחו׳ מלהיות שקועים בטומאת מצרים ויצאו לחירות גם ברוחניות וְעַל כְּלָלוּת הַהֶכְנָה לְמַתַּן תּוֹרָה, שהיא המטרה והיעד של היציאה ממצרים, וכל זה נגרם בהתעוררות מלמעלה בְּכֹחַ זֶה שֶׁנִּגְלָה עֲלֵיהֶם על בני ישראל מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּבָ״ה שהיתה הארה והתגלות של אור אלוקי מעצמיות האלקות וּגְאָלָם, וּכְמַאֲמַר בַּעַל הַהַגָּדָה[32] של פסח בדרשה על הפסוק ׳ועברתי בארץ מצרים בלילה הזה׳, אֲנִי וְלֹא מַלְאָךְ, אֲנִי וְלֹא שָׂרָף, אֲנִי וְלֹא הַשָּׁלִיחַ, אֲנִי הוּא וְלֹא אַחֵר, הַקָּבָ״ה בִּכְבוֹדוֹ וּבְעַצְמוֹ, והטעם לכך שיציאת מצרים היתה דוקא על ידי התגלות הקדוש ברוך הוא בעצמו הוא דְּכֵיוָן שֶׁהָיוּ בני ישראל במצרים שְׁקוּעִים בְּאַרְבָּעִים וְתִשְׁעָה שַׁעֲרֵי טוּמְאָה, הִנֵּה אִם הָיָה בָּא מִישֶׁהוּ אַחֵר, אילו ההתגלות לא היתה מהקדוש ברוך הוא בעצמו אלא מדרגה יותר נמוכה מעצמות האלקות אֲפִילּוּ מֵהַדַּרְגּוֹת הַיּוֹתֵר נַעֲלוֹת בַּקְּדוּשָׁה, הֲרֵי לֹא זוֹ בִּלְבַד שֶׁלֹּא הָיָה יָכוֹל אותו ׳מישהו אחר׳ (אלוקי־רוחני, כמובן) לְהוֹצִיא אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִשָּׁם, אֶלָּא אַדְּרַבָּה הוא עצמו היה ניזוק וְכוּ׳, וְלָכֵן הוּצְרַךְ לָבוֹא דַּוְקָא מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּבָ״ה בְּעַצְמוֹ, שֶׁאֵין לוֹ שַׁיָּיכוּת כְּלָל לְסֵדֶר הִשְׁתַּלְשְׁלוּת, אלא הוא נעלה לגמרי מכל גדר

א. 29) ראה לקו״ת אמור שם לה, ד. אוה״ת ויקרא ח״א ס״ע קסז. ח״ג ע׳ תתסט. ועוד. 30) ביצה יז, א. 31) תשא לא, יז. 32) פיסקא ״ויוציאנו״. 33) סידור האריז״ל בהגש״פ. לקו״ת צו יב, ג. ועוד.

ביאור בדרך אפשר

וכל הגבלה וכל תואר וכל 'ציור' **שֶׁזֶּהוּ מַה שֶּׁנֶּאֱמַר**[34] לגבי גילוי האלוקות שהיה בחג הפסח בעת יציאת מצרים **וּפָסַח הָרֵיָ', שֶׁהוּא עִנְיָן הַדִּילּוּג** קפיצה **לְמַעְלָה מִסֵּדֶר הִשְׁתַּלְשְׁלוּת**[35].

וּכְמוֹ כֵן כַּאֲשֶׁר נִיתְּנָה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל מִצְוַת סְפִירַת הָעוֹמֶר עַל כָּל הַזְּמַנִּים כּוּלָּם, לקיים אותה בכל השנים הבאות, לא רק בשנה שבה יצאו בני ישראל ממצרים בפועל **אֲזַי נֶאֱמַר לָהֶם** לבני ישראל **שֶׁהַנְּתִינַת כֹּחַ שֶׁיּוּכַל לִהְיוֹת וּסְפַרְתֶּם לָכֶם, שֶׁכָּל הָאַרְבָּעִים וְתִשְׁעָה יוֹם** של ימי ספירת העומר **יִהְיוּ סְפוּרִים, מְבוֹרָרִים וּמְזוּכָּכִים**[36], **הֲרֵי זֶה מִמָּחֳרַת הַשַּׁבָּת,** דרגה באלקות שנעלית יותר מדרגת השבת **מִבְּחִינָה שֶׁלְּמַעְלָה לְגַמְרֵי מִסֵּדֶר הִשְׁתַּלְשְׁלוּת, אֲפִילּוּ בְּדַרְגּוֹת שֶׁבַּקְּדוּשָׁה** שהרי גם 'סדר השתלשלות' הוא בקדושה עצמה, **לְמַעְלָה גַּם מִשַּׁבָּת שֶׁמִּקַּדְּשָׁא וְקַיְּימָא** וקדושתה נעלית מאד, אבל לצורך 'וספרתם לכם' ישנה המשכה והתגלות נעלית יותר מקדושת השבת.

וְכַאֲשֶׁר נִמְשָׁךְ מִמָּחֳרַת הַשַּׁבָּת, הדרגה שלמעלה מסדר השתלשלות לגמרי **וְנַעֲשֵׂית הָעֲבוֹדָה דְּוִסְפַרְתֶּם לָכֶם,** ואכן מברורים ומזוככים את כל המציאות, מהדרגות הכי גבוהות עד הדרגות הכי נמוכות, **אֲזַי בָּאִים סוֹף כָּל סוֹף לֶהֱבִיאֲנִי הַמֶּלֶךְ חֲדָרָיו,** (האמור ב'שיר השירים' אחרי 'משכני' ו'אחריך נרוצה' שנתבאר לעיל באריכות שמכוונים על יציאת מצרים ועל ספירת העומר) **דְּקָאֵי** שמכוון **עַל מַתַּן תּוֹרָה, שֶׁאָז** בעת מתן תורה **הָיָה הָעִנְיָן** הנרמז בראשית 'אנכי', המילה הפותחת את עשרת הדברות, **דַּאֲנָא נַפְשִׁי כְּתָבִית יְהָבִית**[37], אני (את) עצמי כתבתי נתתי, כלומר, הקדוש ברוך הוא הכניס בתורה את עצמותו **לא הִגִּיעַ לְהָעִנְיָן דְּנִפְלָאוֹת מִתּוֹרָתֶךָ, כֵּיוָן שֶׁזֶּהוּ** ה'נפלאות' **שֶׁנִּיתַּן לָנוּ** במתן תורה **(מ'הא"ט אונ"ז אָפְגֶעגֶעבֶּן** נתנו ומסרו לנו) **עַצְמוּת וּמַהוּת אֵין סוֹף בָּרוּךְ הוּא.**

ז) **אַךְ בְּתוֹר הַכָּנָה לָזֶה יֶשְׁנוֹ בֵּינְתַּיִים** בין חג הפסח לחג השבועות **הָעִנְיָן דְּלַ"ג בָּעוֹמֶר, שֶׁאָז** בל"ג בעומר, יום הילולא דרשב"י, **הוּא גִּילּוּי פְּנִימִיּוּת הַתּוֹרָה**[38]. **וְהַיְינוּ, שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁסֵּדֶר הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת** של הליכה מסודרת, מדרגה לדרגה ומשלב לשלב **בְּלִימּוּד הַתּוֹרָה הוּא שֶׁתְּחִילָּה לוֹמְדִים נִגְלֶה דְּתוֹרָה** המשנה, התלמוד וההלכה **וְאַחַר כָּךְ בָּאִים לְלִימּוּד פְּנִימִיּוּת הַתּוֹרָה,** הקבלה והחסידות, **מִכָּל מָקוֹם, צָרִיךְ לֵידַע שֶׁהַכֹּחַ שֶׁיּוּכַל לִהְיוֹת סֵדֶר זֶה גּוּפָא** עצמו, של לימוד נגלה תחילה ולימוד חסידות אחר כך, **הוּא עַל יְדֵי זֶה שֶׁיֵּשׁ תְּחִילָּה** לפני מתן תורה בחג השבועות **הָעִנְיָן דְּלַ"ג בָּעוֹמֶר, שֶׁזֶּהוּ עִנְיָן גִּילּוּי פְּנִימִיּוּת הַתּוֹרָה, שֶׁזֶּה** פנימיות התורה **נוֹתֵן כֹּחַ שֶׁלִּימּוּד נִגְלֶה דְּתוֹרָה יִהְיֶה כִּדְבָעֵי לְמֶהֱוֵי,** כפי שצריך להיות (מתוך אהבת ויראת ה' והכרה בקדושת התורה וכו') **וְגַם** מפנימיות התורה ניתן הכוח **שֶׁעַל יְדֵי נִגְלֶה דְּתוֹרָה יָבוֹאוּ לִפְנִימִיּוּת הַתּוֹרָה** כאמור שזה אכן הסדר הרגיל בלימוד בפועל, קודם נגלה ואחר כך פנימיות, כפי שממשיך ומבאר.

וְהָעִנְיָן בָּזֶה, דְּהִנֵּה, דָּוִד הַמֶּלֶךְ בִּיקֵּשׁ מהקדוש ברוך הוא, כלשון הכתוב בתהילים, **גַּל עֵינַי וְאַבִּיטָה מִתּוֹרָתֶךָ**[39], **דְּאַף שֶׁלָּמַד** דוד המלך **לֹא רַק נִגְלֶה דְּתוֹרָה, אֶלָּא גַּם פְּנִימִיּוּת הַתּוֹרָה, מִכָּל מָקוֹם,**

1 שֶׁנֶּאֱמַר[34] וּפָסַח הָרֵיָ', שֶׁהוּא עִנְיָן הַדִּילּוּג לְמַעְלָה
2 מִסֵּדֶר הִשְׁתַּלְשְׁלוּת[35]. וּכְמוֹ כֵן כַּאֲשֶׁר נִיתְּנָה לִבְנֵי
3 יִשְׂרָאֵל מִצְוַת סְפִירַת הָעוֹמֶר עַל כָּל הַזְּמַנִּים
4 כּוּלָּם, אֲזַי נֶאֱמַר לָהֶם שֶׁהַנְּתִינַת כֹּחַ שֶׁיּוּכַל לִהְיוֹת
5 וּסְפַרְתֶּם לָכֶם, שֶׁכָּל הָאַרְבָּעִים וְתִשְׁעָה יוֹם יִהְיוּ
6 סְפוּרִים, מְבוֹרָרִים וּמְזוּכָּכִים[36], הֲרֵי זֶה מִמָּחֳרַת
7 הַשַּׁבָּת, מִבְּחִינָה שֶׁלְּמַעְלָה לְגַמְרֵי מִסֵּדֶר
8 הִשְׁתַּלְשְׁלוּת אֲפִילּוּ בְּדַרְגּוֹת שֶׁבַּקְּדוּשָׁה, לְמַעְלָה
9 גַּם מִשַּׁבָּת שֶׁמִּקַּדְּשָׁא וְקַיְּימָא. וְכַאֲשֶׁר נִמְשָׁךְ
10 מִמָּחֳרַת הַשַּׁבָּת, וְנַעֲשֵׂית הָעֲבוֹדָה דְּוִסְפַרְתֶּם לָכֶם,
11 אֲזַי בָּאִים סוֹף כָּל סוֹף לֶהֱבִיאֲנִי הַמֶּלֶךְ חֲדָרָיו,
12 דְּקָאֵי עַל מַתַּן תּוֹרָה, שֶׁאָז הָיָה הָעִנְיָן דַּאֲנָא נַפְשִׁי
13 כְּתָבִית יְהָבִית[37], שֶׁנִּיתַּן לָנוּ (מ'הא"ט אונ"ז
14 אָפְגֶעגֶעבֶּן) עַצְמוּת וּמַהוּת אֵין סוֹף בָּרוּךְ הוּא.
15 ז) אַךְ בְּתוֹר הַכָּנָה לָזֶה יֶשְׁנוֹ בֵּינְתַּיִים הָעִנְיָן
16 דְּלַ"ג בָּעוֹמֶר, שֶׁאָז הוּא גִּילּוּי פְּנִימִיּוּת
17 הַתּוֹרָה[38]. וְהַיְינוּ, שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁסֵּדֶר
18 הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת בְּלִימּוּד הַתּוֹרָה הוּא שֶׁתְּחִילָּה
19 לוֹמְדִים נִגְלֶה דְּתוֹרָה וְאַחַר כָּךְ בָּאִים לְלִימּוּד
20 פְּנִימִיּוּת הַתּוֹרָה, מִכָּל מָקוֹם, צָרִיךְ לֵידַע שֶׁהַכֹּחַ
21 שֶׁיּוּכַל לִהְיוֹת סֵדֶר זֶה גּוּפָא הוּא עַל יְדֵי זֶה שֶׁיֵּשׁ
22 תְּחִילָּה הָעִנְיָן דְּלַ"ג בָּעוֹמֶר, שֶׁזֶּהוּ עִנְיָן גִּילּוּי
23 פְּנִימִיּוּת הַתּוֹרָה, שֶׁזֶּה נוֹתֵן כֹּחַ שֶׁלִּימּוּד נִגְלֶה
24 דְּתוֹרָה יִהְיֶה כִּדְבָעֵי לְמֶהֱוֵי, וְגַם שֶׁעַל יְדֵי נִגְלֶה
25 דְּתוֹרָה יָבוֹאוּ לִפְנִימִיּוּת הַתּוֹרָה. וְהָעִנְיָן בָּזֶה,
26 דְּהִנֵּה, דָּוִד הַמֶּלֶךְ בִּיקֵּשׁ גַּל עֵינַי וְאַבִּיטָה
27 נִפְלָאוֹת מִתּוֹרָתֶךָ[39], דְּאַף שֶׁלָּמַד לֹא רַק נִגְלֶה
28 דְּתוֹרָה, אֶלָּא גַּם פְּנִימִיּוּת הַתּוֹרָה, מִכָּל מָקוֹם,
29 לֹא הִגִּיעַ לְהָעִנְיָן דְּנִפְלָאוֹת מִתּוֹרָתֶךָ, כֵּיוָן שֶׁזֶּהוּ

---

34) בא יב, כג ובפרש"י. 35) ראה לקו"ת שה"ש טו, ב. ד"ה קול דודי (הא' והב') וד"ה וספרתם לכם – תשל"ו (סה"מ תשל"ו ע' 164 ואילך. ע' 169 ואילך. ע' 211). וש"נ. 36) לקו"ת אמור שבהערה 6 (ומציין לפרדס שער ח פרק ב). ובכ"מ. 37) שבת קה, א כגירסת העין יעקב. לקו"ת שלח מח, סע"ד ואילך. וראה תניא פמ"ז. ועוד. 38) ראה סה"מ תש"ד ע' 211. וראה גם ד"ה להבין ענין הילולא דרשב"י וד"ה גל עיני – תשל"ז (סה"מ תשל"ז ע' 214. ע' 216. ע' 230). וש"נ. 39) תהלים

ביאור בדרך אפשר

שבתורה **עִנְיָן שֶׁיִּתְגַּלֶּה רַק לֶעָתִיד לָבוֹא**[40], בימות המשיח **כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**[41] בנבואת מיכה אודות התקופה שלעתיד לבוא **כִּימֵי צֵאתְךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם אַרְאֶנּוּ נִפְלָאוֹת,** ראשי תיבות **נוּ"ן פְּלָאוֹת**[42], **שֶׁהוּא עִנְיָן שַׁעַר הַחֲמִשִּׁים שֶׁיִּתְגַּלֶּה לֶעָתִיד לָבוֹא**[43] כמאמר הגמרא שישנם חמישים שערי בינה וכולם ניתנו למשה רבינו חסר אחד, שנאמר 'ותחסרהו מעט מאלוקים' ורק ביום פטירתו זכה לשער הנו"ן, ומבואר בקבלה וחסידות שכך הוא הענין גם לגבי ספירת העומר שהיא מ"ט ימים, האדם מסוגל להגיע בעבודתו עד השער המ"ט ואת שער הנו"ן משפיעים מלמעלה בחג השבועות, כי ענין החמישים הוא בחינה נעלית ביותר, ועל כך מבואר כאן שגילוי שער הנו"ן באופן הנעלה ביותר יהיה רק לעתיד לבוא, בימות המשיח. **אָמְנָם, הַהַתְחָלָה בָּזֶה** בענין גילוי הנפלאות שבתורה, ענין השייך לשער הנו"ן **יֶשְׁנָה כְּבָר הָחֵל מִלַּ"ג בָּעוֹמֶר, עַל יְדֵי רַבִּי שִׁמְעוֹן בַּר יוֹחַאי, שֶׁפָּתַח אֶת הַצִּינּוֹר לִהְיוֹת גַּל עֵינַי וְאַבִּיטָה נִפְלָאוֹת מִתּוֹרָתֶךָ, וּבִפְרָט בְּיוֹם הִסְתַּלְּקוּתוֹ** של רבי שמעון בר יוחאי, **לַ"ג בָּעוֹמֶר**[44], **שֶׁאָז הָיָה** אצל רבי שמעון בר יוחאי עצמו **עִנְיָן גַּל עֵינַי, דְּאַף שֶׁכָּל יָמָיו לִמֵּד** רבי שמעון בר יוחאי **רָזִין דְּאוֹרַיְיתָא,** סודות התורה, **הִנֵּה בְּיוֹם הִסְתַּלְּקוּתוֹ גִּילָה** רבי שמעון בר יוחאי **רָזִין טְמִירִין דְּלָא גַּלְיָאן עַד הַשְּׁתָּא**[45], סודות נעלמים שלא התגלו עד עתה **בְּאָמְרוֹ, שֶׁלֹּא יִהְיֶה כְּדוֹרוֹ עַד דָּרָא דִּמְשִׁיחָא**[46], דורו של משיח **שֶׁאָז יִתְגַּלֶּה הָעִנְיָן שֶׁאוֹתוֹ פָּתַח רַבִּי שִׁמְעוֹן בַּר יוֹחַאי.**

וְעַל פִּי הַיָּדוּעַ שֶׁבְּכָל שָׁנָה וְשָׁנָה מִתְעוֹרְרִים עוֹד הַפַּעַם כָּל הָעִנְיָנִים וּכְלָלוּת הַמַּעֲמָד וּמַצָּב שֶׁהָיָה בַּפַּעַם הָרִאשׁוֹנָה[47], של התרחשות המאורע **הִנֵּה כַּאֲשֶׁר עוֹמְדִים בְּלַ"ג בָּעוֹמֶר בִּתְנוּעָה שֶׁל הִתְקַשְּׁרוּת** ורצון להתחבר **לְלִימוּד פְּנִימִיּוּת הַתּוֹרָה, לֵילֵךְ** ללכת ולצעוד **בַּדֶּרֶךְ שֶׁפָּתַח רַבִּי שִׁמְעוֹן בַּר יוֹחַאי, וּלְהַמְשִׁיךְ זֹאת** את השייכות לפנימיות התורה **עַל כָּל הַשָּׁנָה כּוּלָּהּ, הֲרֵי זֶה הֲכָנָה וְהַקְדָּמָה** ראויה **לְהָעִנְיָן דְּמַתַּן תּוֹרָה, הֶבְיאַנִי הַמֶּלֶךְ חֲדָרָיו,** שהוא ענין התגלות עצמות האלקות בתורה, **וְזֶהוּ** יום ל"ג בעומר **גַּם עֵת הַמּוּכְשָׁר לְבַקֵּשׁ וּלְפִעוֹל (אוֹיסְבעֶטְן** ושהבקשה תתקיים ותתמלא) **שֶׁתְּקוּיִּים בַּקָּשַׁת דָּוִד הַמֶּלֶךְ, גַּל עֵינַי וְאַבִּיטָה נִפְלָאוֹת מִתּוֹרָתֶךָ, שֶׁגַּם בְּתוֹרָתֶךָ,** בכל חלקי התורה **לִימוּד גְּגְלָה דְּתוֹרָה וּלְימוּד רָזִין דְּאוֹרַיְיתָא,** סודות התורה, **יִהְיֶה גִּילוּי הַנִּפְלָאוֹת, וְעַד לְבִיאַת מְשִׁיחַ צִדְקֵנוּ, בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ, שֶׁהוּא** משיח צדקנו **יִלְמַד פְּנִימִיּוּת הַתּוֹרָה עִם כָּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כּוּלָּם**[48].

1 עִנְיָן שֶׁיִּתְגַּלֶּה רַק לֶעָתִיד לָבוֹא[40], כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[41]
2 כִּימֵי צֵאתְךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם אַרְאֶנּוּ נִפְלָאוֹת, נוּ"ן
3 פְּלָאוֹת[42], שֶׁהוּא עִנְיָן שַׁעַר הַחֲמִשִּׁים שֶׁיִּתְגַּלֶּה
4 לֶעָתִיד לָבוֹא[43]. אָמְנָם, הַהַתְחָלָה בָּזֶה יֶשְׁנָהּ כְּבָר
5 הָחֵל מִלַּ"ג בָּעוֹמֶר, עַל יְדֵי רַבִּי שִׁמְעוֹן בַּר
6 יוֹחַאי, שֶׁפָּתַח אֶת הַצִּינּוֹר לִהְיוֹת גַּל עֵינַי
7 וְאַבִּיטָה נִפְלָאוֹת מִתּוֹרָתֶךָ, וּבִפְרָט בְּיוֹם
8 הִסְתַּלְּקוּתוֹ, לַ"ג בָּעוֹמֶר[44], שֶׁאָז הָיָה עִנְיָן גַּל
9 עֵינַי, דְּאַף שֶׁכָּל יָמָיו לִמֵּד רָזִין דְּאוֹרַיְיתָא, הִנֵּה
10 בְּיוֹם הִסְתַּלְּקוּתוֹ גִּילָה רָזִין טְמִירִין דְּלָא גַּלְיָאן
11 עַד הַשְּׁתָּא[45], בְּאָמְרוֹ, שֶׁלֹּא יִהְיֶה כְּדוֹרוֹ עַד דָּרָא
12 דִּמְשִׁיחָא[46], שֶׁאָז יִתְגַּלֶּה הָעִנְיָן שֶׁאוֹתוֹ פָּתַח רַבִּי
13 שִׁמְעוֹן בַּר יוֹחַאי.
14 **וְעַל** פִּי הַיָּדוּעַ שֶׁבְּכָל שָׁנָה וְשָׁנָה מִתְעוֹרְרִים
15 עוֹד הַפַּעַם כָּל הָעִנְיָנִים וּכְלָלוּת הַמַּעֲמָד
16 וּמַצָּב שֶׁהָיָה בַּפַּעַם הָרִאשׁוֹנָה[47], הִנֵּה כַּאֲשֶׁר
17 עוֹמְדִים בְּלַ"ג בָּעוֹמֶר בִּתְנוּעָה שֶׁל הִתְקַשְּׁרוּת
18 לְלִימוּד פְּנִימִיּוּת הַתּוֹרָה, לֵילֵךְ בַּדֶּרֶךְ שֶׁפָּתַח רַבִּי
19 שִׁמְעוֹן בַּר יוֹחַאי, וּלְהַמְשִׁיךְ זֹאת עַל כָּל הַשָּׁנָה
20 כּוּלָּהּ, הֲרֵי זֶה הֲכָנָה וְהַקְדָּמָה לְהָעִנְיָן דְּמַתַּן
21 תּוֹרָה, הֶבְיאַנִי הַמֶּלֶךְ חֲדָרָיו, וְזֶהוּ גַּם עֵת
22 הַמּוּכְשָׁר לְבַקֵּשׁ וּלְפִעוֹל (אוֹיסְבעֶטְן) שֶׁתְּקוּיִּים
23 בַּקָּשַׁת דָּוִד הַמֶּלֶךְ, גַּל עֵינַי וְאַבִּיטָה נִפְלָאוֹת
24 מִתּוֹרָתֶךָ, שֶׁגַּם בְּתוֹרָתֶךָ, לִימוּד גְּגְלָה דְּתוֹרָה
25 וּלְימוּד רָזִין דְּאוֹרַיְיתָא, יִהְיֶה גִּילוּי הַנִּפְלָאוֹת,
26 וְעַד לְבִיאַת מְשִׁיחַ צִדְקֵנוּ, בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ, שֶׁהוּא יִלְמַד פְּנִימִיּוּת הַתּוֹרָה עִם
27 כָּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כּוּלָּם[48].

קיט, יח. ראה המשך חייב אדם לברך תרל"ח פכ"ג ואילך (סה"מ תרל"ח ע' קמז ואילך). וראה גם מאמרים שבהערה הקודמת (סה"מ תשל"ז ע' 218. ע' 229 ואילך). 40) ראה פרש"י שה"ש א, ב. לקו"ת צו יז, א ואילך. ובכ"מ. 41) מיכה ז, טו. 42) זח"א רסא, ב. 43) ראה אוה"ת נ"ך עה"פ (ח"א ע' תפז). 44) ראה פרי עץ חיים שער ספה"ע פ"ז. 45) ראה אדרא זוטא בזח"ג רפז, ב. רצ, א. רצא, א. 46) זהר ח"ב קמז, א. ח"ג נח, א. קנט, א. 47) ראה רמ"ז בספר תיקון שובבי"ם. הובא ונתבאר בספר לב דוד (להחיד"א) פכ"ט. 48) לקו"ת צו שם. ובכ"מ.

בס"ד. שבת פרשת בחוקותי, מברכים החודש סיון, ה'תשכ"ה

(הנחה בלתי מוגה)

אִם בְּחֻקֹּתַי תֵּלֵכוּ וְגוֹ'[1], וּמְבֹאָר בְּ'לִקּוּטֵי תּוֹרָה'[2] שֶׁ"בְּחֻקֹּתַי" הוּא מִלְּשׁוֹן חֲקִיקָה, כִּלְשׁוֹן חִזַּ"ל[3] חוּקוֹת שֶׁחֻקַּקְתִּי לָכֶם כוּ', וְהַפֵּירוּשׁ דְּ"בְּחֻקֹּתַי תֵּלֵכוּ" הוּא, שֶׁעִנְיַן הַהֲלִיכָה הוּא בִּבְחִינַת אוֹתִיּוֹת הַחֲקִיקָה דַּוְקָא.

ב) **וְיֵשׁ** לְהַקְדִּים תְּחִלָּה בֵּאוּר הַחִלּוּק שֶׁבֵּין אוֹתִיּוֹת הַכְּתִיבָה לְאוֹתִיּוֹת הַחֲקִיקָה[4], שֶׁבְּאוֹתִיּוֹת הַנִּכְתָּבוֹת בִּדְיוֹ עַל הַקְלָף, הִנֵּה הַדְּיוֹ הוּא דָּבָר בִּפְנֵי־עַצְמוֹ, וְאֵינוֹ מִגּוּפוֹ וּמַהוּתוֹ שֶׁל הַקְלָף, מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן אוֹתִיּוֹת שֶׁנֶּחְקָקוֹת וְנֶחְרָצוֹת עַל גַּבֵּי אֶבֶן טוֹבָה, הֲרֵי הֵן מֵעַצְמִיּוּתָהּ וּמַהוּתָהּ שֶׁל הָ'אֶבֶן טוֹבָה', וּמִגּוּפָהּ מַמָּשׁ יֵחָשְׁבוּ. וַהֲגַם שֶׁמִּכָּל־מָקוֹם אֵינוֹ דּוֹמֶה לִכְמוֹ שֶׁהָיְתָה הָ'אֶבֶן טוֹבָה' מִצַּד־עַצְמָהּ, קוֹדֶם הַחֲקִיקָה, שֶׁמִּתְחִלָּה הָיְתָה 'פְּשׁוּטָה' בְּלֹא צִיּוּר אוֹתִיּוֹת כְּלָל, וְעַל־יְדֵי הַחֲקִיקָה נוֹלְדוּ בָּהּ אוֹתִיּוֹת, וְאִם כֵּן הֲרֵי צוּרוֹת אוֹתִיּוֹת אֵלּוּ אֵינָן עַצְמוּת וּמַהוּת הָ'אֶבֶן טוֹבָה' שֶׁמּוּפְשֶׁטֶת מִכָּל צוּרָה מַמָּשׁ, מִכָּל־מָקוֹם אוֹתִיּוֹת אֵלּוּ הֵן חֲרוּתוֹת וַחֲקוּקוֹת בְּגוּף הָ'אֶבֶן טוֹבָה' מַמָּשׁ, וְהֵם מִגּוּפָהּ וּמַהוּתָהּ, מִינָּהּ־וּבָהּ (וְכַמְּבֹאָר בְּאַרּוּכָּה בְּהֶמְשֵׁךְ תרס"ו[5] פְּרָטֵי הָעִנְיָנִים בָּזֶה, כְּפִי שֶׁהֵם בַּנִּמְשָׁל). וְהִנֵּה, כְּשֵׁם שֶׁיֶּשְׁנָן אוֹתִיּוֹת הַכְּתִיבָה וְאוֹתִיּוֹת הַחֲקִיקָה הַגַּשְׁמִיּוֹת, יֵשׁ דּוּגְמָתָן בְּרוּחָנִיּוּת בָּאוֹתִיּוֹת שֶׁבַּנֶּפֶשׁ הַמְּדַבֶּרֶת שֶׁבָּאָדָם. יֵשׁ אוֹתִיּוֹת שֶׁהֵן נִפְרָדוֹת מֵהַנֶּפֶשׁ, וּכְמוֹ אוֹתִיּוֹת הַדִּבּוּר שֶׁהֵן מִבְּחִינַת קוֹל וְהֶבֶל הַלֵּב הַגַּשְׁמִי, צִיּוּר אוֹתִיּוֹת כְּלָל, וְעַל־יְדֵי הַחֲקִיקָה נוֹלְדוּ בָּהּ אוֹתִיּוֹת, וְאִם כֵּן הֲרֵי צוּרוֹת אוֹתִיּוֹת אֵלּוּ אֵינָן עַצְמוּת וּמַהוּת הָ'אֶבֶן טוֹבָה' שֶׁמּוּפְשֶׁטֶת מִכָּל צוּרָה מַמָּשׁ וַאֲמַרְתִּי לְמַעְלָה גַּם בְּחֲקִיקָה הָיָה מָקוֹם לוֹמַר שֶׁהָאוֹתִיּוֹת הֵם, בְּמוֹבָן מְסוּיָם, מְציאוּת נִפְרֶדֶת מֵהָאֶבֶן עַצְמָהּ שֶׁהֲרֵי הָאוֹתִיּוֹת הוֹסִיפוּ בָּאֶבֶן צוּרָה שֶׁלֹּא קַיֶּמֶת בָּאֶבֶן מִצַּד עַצְמָהּ, מִכָּל־מָקוֹם לְמַעֲשֶׂה הַהִתְאַחֲדוּת שֶׁל הָאוֹתִיּוֹת עִם הָאֶבֶן הִיא כֵּן שְׁלֵמָה וּמוּחֶלֶטֶת אוֹתִיּוֹת אֵלּוּ הֵן חֲרוּתוֹת וַחֲקוּקוֹת בְּגוּף הָ'אֶבֶן טוֹבָה' מַמָּשׁ וְלֹא דִּבֵּר נִבְדָּל וְחִיצוֹנִי בִּיחֵס לָאֶבֶן (כְּמוֹ אוֹתִיּוֹת הַכְּתִיבָה שֶׁהֵן מְציאוּת נִפְרֶדֶת מֵהַקְלָף), וְהֵם מִגּוּפָהּ וּמַהוּתָהּ שֶׁל הָאֶבֶן, מִינָּהּ־וּבָהּ מִמְّנָה וּבָהּ, בְּתוֹכָהּ (וְכַמְּבֹאָר בַּאֲרוּכָּה בְּהֶמְשֵׁךְ תרס"ו[5] קְבוּצַת מַאֲמָרִים בְּנוּשָׂא מְסוּיָם שֶׁנֶּאֱמְרוּ בְּ'הַמְשֵׁךְ' אֶחָד וְהַתְחָלָתָם הִיא בְּשָׁנָה תרס"ו) פְּרָטֵי הָעִנְיָנִים בָּזֶה בְּנוּשָׂא 'אוֹתִיּוֹת הַכְּתִיבָה' וְאוֹתִיּוֹת הַחֲקִיקָה', כְּפִי שֶׁהֵם בַּנִּמְשָׁל, לְמַעְלָה בְּאֲלוּקוֹת, בְּעִנְיַן מַהוּת הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוֹת עֲלֵיהֶם נֶאֱמַר "אִם בְּחֻקֹּתַי תֵּלֵכוּ").

וְהִנֵּה, כְּשֵׁם שֶׁיֶּשְׁנָן אוֹתִיּוֹת הַכְּתִיבָה כְּמוֹ אוֹתִיּוֹת הַכְּתוּבוֹת בְּדִיו עַל הַקְלָף וְאוֹתִיּוֹת הַחֲקִיקָה כְּמוֹ אוֹתִיּוֹת הַחֲקוּקוֹת וְחֲרוּטוֹת בָּאֶבֶן הַגַּשְׁמִיּוֹת, כְּמוּבָאר לְעֵיל, יֵשׁ דּוּגְמָתָן בְּרוּחָנִיּוּת בָּאוֹתִיּוֹת שֶׁבַּנֶּפֶשׁ הַמְּדַבֶּרֶת כּוֹחַ הַדִּיבּוּר שֶׁבָּאָדָם שֶׁכֵּן, גַּם בְּכוֹחַ הַדִּיבּוּר הָרוּחָנִי שֶׁבַּנֶּפֶשׁ, וְלֹא רַק בְּדִיבּוּר בְּפוֹעַל, יֵשׁ 'אוֹתִיּוֹת', וְכִפְי שֶׁמִּמְּשִׁיךְ וּמְבֹאָר. יֵשׁ בְּנֶפֶשׁ הָאָדָם אוֹתִיּוֹת שֶׁהֵן נִפְרָדוֹת מֵהַנֶּפֶשׁ, וּכְמוֹ לְמָשָׁל אוֹתִיּוֹת הַדִּבּוּר הָ'אוֹתִיּוֹת' כְּפִי שֶׁהֵן בָּאוֹת לִידֵי בִּיטּוּי בְּדִיבּוּר שֶׁהֵן מִבְּחִינַת קוֹל וְהֶבֶל הַלֵּב הַגַּשְׁמִי, הַדִּיבּוּר בְּפֶה בְּפוֹעַל יֵשׁ בּוֹ

---

1) ריש פרשתנו. 2) ד"ה אם בחוקותי (מה, א ואילך) וביאורו (שם, ד ואילך). 3) קידושין לט, א. 4) ראה גם לקו"ת ר"פ חוקת (נו, א). שם נט, ג־ד. 5) ד"ה פנים בפנים וד"ה אין עומדין תרס"ז (המשך תרס"ו ע' תעג ואילך).

הַגַּשְׁמִי, שֶׁנִּחְשָׁב כְּמוֹ דָּבָר זָר מַמָּשׁ לְגַבֵּי מַהוּת
וְעַצְמוּת הַנֶּפֶשׁ. וּכְמוֹ כֵן אוֹתִיּוֹת הַמַּחְשָׁבָה,
שֶׁחוֹשֵׁב מַה שֶּׁמְּדַבֵּר וְחוֹשֵׁב הָאוֹתִיּוֹת עַצְמָן,
שֶׁזֶּהוּ בְּחִינַת מַחְשָׁבָה תַּתָּאָה, הִנֵּה אַף־עַל־פִּי
שֶׁהֵן רוּחָנִיּוּת יוֹתֵר מִמַּהוּת הַקּוֹל הַגַּשְׁמִי, מִכָּל־
מָקוֹם בְּנָקֵל לְצַיֵּר שֶׁאֵין זֶה כְּלָל מֵעֶרֶךְ מַהוּת
רוּחָנִיּוּת הַנֶּפֶשׁ, וַהֲרֵי זֶה כְּמוֹ אוֹתִיּוֹת הַכְּתִיבָה,
שֶׁהַדְּיוֹ הוּא דָּבָר זָר וְאֵינוֹ מִמַּהוּת הַקְּלָף כְּלָל.
אַךְ יֵשׁ בַּנֶּפֶשׁ גַּם דּוּגְמַת אוֹתִיּוֹת הַחֲקִיקָה, וְיֵשׁ
בָּזֶה כַּמָּה מַדְרֵגוֹת. הָחֵל מִבְּחִינַת מַחְשָׁבָה
עִלָּאָה, דְּהַיְנוּ, שֶׁחוֹשֵׁב הַשֵּׂכֶל וְלֹא הָאוֹתִיּוֹת,
שֶׁגַּם בְּמַחְשָׁבָה זוֹ יֵשׁ בְּחִינַת אוֹתִיּוֹת (שֶׁהֲרֵי
אִי־אֶפְשָׁר לִהְיוֹת גִּלּוּי הַשֵּׂכֶל - אֲפִילּוּ בְּמֹחַ
הָאָדָם עַצְמוֹ - בְּלִי אוֹתִיּוֹת), רַק שֶׁהָאוֹתִיּוֹת
כְּלוּלוֹת בְּתוֹךְ הַשֵּׂכֶל מַמָּשׁ, וְאֵינָן דָּבָר נִפְרָד חוּץ
מֵהַשֵּׂכֶל (כְּמוֹ בְּמַחְשָׁבָה תַּתָּאָה שֶׁיָּצְאוּ הָאוֹתִיּוֹת
לִהְיוֹת מוּרְגָּשׁוֹת בִּפְנֵי־עַצְמָן), אֶלָּא הֵן דָּבָר אֶחָד
עִם הַשֵּׂכֶל, שֶׁהֲרֵי אֵינוֹ חוֹשֵׁב כְּלָל הָאוֹתִיּוֹת, רַק
שֶׁחוֹשֵׁב הַשֵּׂכֶל מַמָּשׁ, אֶלָּא שֶׁבּוֹ נִמְצְאוּ וּבוֹ הָיוּ
הָאוֹתִיּוֹת. וּלְמַעְלָה מִזֶּה, כְּפִי שֶׁהָאוֹתִיּוֹת כְּלוּלוֹת
בַּשֵּׂכֶל הַנֶּעְלָם וְקַדְמוּת הַשֵּׂכֶל (שֶׁלְּמַעְלָה מִשֵּׂכֶל
הַגָּלוּי), שֶׁזֶּהוּ כֹּחַ הַמַּשְׂכִּיל. וְעַד כְּפִי שֶׁהָאוֹתִיּוֹת
הֵן בְּעֶצֶם הַנֶּפֶשׁ, שֶׁעַל זֶה נֶאֱמַר[6] שֶׁהַנֶּפֶשׁ מְלֵאָה
אוֹתִיּוֹת. וְהֵן אֱמֶת שֶׁמַּהוּת וְעַצְמוּת הַנֶּפֶשׁ מַמָּשׁ
הִיא לְמַעְלָה מִמַּהוּת צוּרַת הָאוֹתִיּוֹת, כִּי

ביאור בדרך אפשר

קול גשמי והבל גשמי שמקורו מהלב **שֶׁנִּחְשָׁב** הדיבור עם הקול וההבל הגשמי **כְּמוֹ דָּבָר זָר מַמָּשׁ** כמציאות שונה לחלוטין **לְגַבֵּי מַהוּת וְעַצְמוּת הַנֶּפֶשׁ** שהיא מהות מופשטת לגמרי מכל 'ציור' והגדרה של 'אותיות' ומילים. **וּכְמוֹ כֵן אוֹתִיּוֹת הַמַּחְשָׁבָה,** האותיות והמילים שבהם האדם חושב **שֶׁחוֹשֵׁב מַה שֶּׁמְּדַבֵּר** בעת הדיבור או אפילו לפני הדיבור **וְחוֹשֵׁב הָאוֹתִיּוֹת עַצְמָן,** גם המחשבה מלובשת במילים **שֶׁזֶּהוּ בְּחִינַת מַחְשָׁבָה תַּתָּאָה,** מחשבה תחתונה (ולא מחשבה עליונה בדרגה יותר נעלית בנפש שהיא באופן מופשט מאותיות, כפי שיתבאר להלן) **הִנֵּה אַף־עַל־פִּי שֶׁהֵן** אותיות אלו, אותיות המחשבה **רוּחָנִיּוּת יוֹתֵר מִמַּהוּת הַקּוֹל הַגַּשְׁמִי** הבא בדיבור, **מִכָּל־מָקוֹם בְּנָקֵל לְצַיֵּר** קל לתאר לעצמנו **שֶׁאֵין זֶה כְּלָל מֵעֶרֶךְ מַהוּת רוּחָנִיּוּת הַנֶּפֶשׁ,** והאותיות שבהם האדם חושב אין להם כל דמיון למהות הנפש עצמה הנעלית ומופשטת מאותיות לגמרי **וַהֲרֵי זֶה** אותיות המחשבה (וכל־שכן אותיות הדיבור) **כְּמוֹ אוֹתִיּוֹת הַכְּתִיבָה** הכתובות בדיו על קלף, **שֶׁהַדְּיוֹ הוּא דָּבָר זָר** ומציאות אחרת, שונה לחלוטין, **וְאֵינוֹ מִמַּהוּת הַקְּלָף כְּלָל** אין דמיון במהות של שני הדברים אלא האותיות הן מציאות אחרת, נפרדת ושונה לחלוטין.

אַךְ יֵשׁ בַּנֶּפֶשׁ של האדם **גַּם דּוּגְמַת אוֹתִיּוֹת הַחֲקִיקָה** וכשם שאותיות החקוקות באבן, למשל, הן מהות אחת עם האבן, כך אותיות החקיקה שבנפש הן מהות אחת עם הנפש עצמה, **וְיֵשׁ בָּזֶה כַּמָּה מַדְרֵגוֹת,** כפי שממשיך ומפרט. **הָחֵל מִבְּחִינַת מַחְשָׁבָה עִלָּאָה,** דרגה עמוקה ופנימית בנפש האדם הנקראת 'מחשבה עליונה' **דְּהַיְנוּ, שֶׁחוֹשֵׁב הַשֵּׂכֶל** בחינה שבה האדם חושב על הרעיון עצמו **וְלֹא** חושב על **הָאוֹתִיּוֹת, שֶׁגַּם בְּמַחְשָׁבָה זוֹ** בה כוח השכל של האדם עסוק ברעיון עצמו **יֵשׁ בְּחִינַת אוֹתִיּוֹת (שֶׁהֲרֵי אִי־אֶפְשָׁר** לא יכול **לִהְיוֹת גִּלּוּי הַשֵּׂכֶל** התגלות של רעיון שכלי כלשהו **- אֲפִילּוּ בְּמֹחַ הָאָדָם עַצְמוֹ** גם ללא כל התגלות לזולת **- בְּלִי אוֹתִיּוֹת** שבהם 'מתלבש' הרעיון), **רַק שֶׁהָאוֹתִיּוֹת** בדרגה זו של 'מחשבה עילאה' **כְּלוּלוֹת בְּתוֹךְ הַשֵּׂכֶל מַמָּשׁ, וְאֵינָן דָּבָר נִפְרָד חוּץ מֵהַשֵּׂכֶל** בדרגה זו המילים שבהם הרעיון 'מלובש' הן חלק בלתי נפרד מהרעיון השכלי עצמו ולא מציאות אחרת, נפרדת **(כְּמוֹ בְּמַחְשָׁבָה תַּתָּאָה שֶׁיָּצְאוּ הָאוֹתִיּוֹת** ונפרדו מהרעיון עצמו **לִהְיוֹת מוּרְגָּשׁוֹת בִּפְנֵי־עַצְמָן** כמציאות אחרת ונפרדת), **אֶלָּא הֵן** המילים **דָּבָר אֶחָד** מציאות אחת **עִם הַשֵּׂכֶל,** הרעיון עצמו, **שֶׁהֲרֵי** כאשר האדם עסוק בעיון ברעיון בדרגה כזו, **אֵינוֹ חוֹשֵׁב כְּלָל הָאוֹתִיּוֹת,** האדם לא מודע כלל למילים שבהם הרעיון 'מלובש' **רַק שֶׁחוֹשֵׁב הַשֵּׂכֶל מַמָּשׁ,** הרעיון עצמו, **אֶלָּא שֶׁבּוֹ** בשכל עצמו **נִמְצְאוּ וּבוֹ הָיוּ הָאוֹתִיּוֹת.**

וּלְמַעְלָה מִזֶּה, בנפש האדם יש בחינה עמוקה ופנימית עוד יותר בה האותיות כלולות בשכל עצמו במידה עמוקה יותר, **כְּפִי שֶׁהָאוֹתִיּוֹת כְּלוּלוֹת בַּשֵּׂכֶל הַנֶּעְלָם** בתוך הנפש **וְקַדְמוּת הַשֵּׂכֶל** הדרגה הראשונית והקדומה ביותר של השכל שמתגלית מהנפש עצמה **(שֶׁלְּמַעְלָה מִשֵּׂכֶל הַגָּלוּי,** כאשר הרעיון כבר ירד והתגלה בצורה ברורה ומוגדרת), **שֶׁזֶּהוּ כֹּחַ הַמַּשְׂכִּיל** כוח הנפש להשכיל ולהשיג רעיונות שכליים והכוח הוא עניין נעלה ומופשט לגבי המחשבה והעיון ברעיון שכלי מוגדר ובו האותיות לא נחשבות מציאות עוד יותר מאשר ב'מחשבה עליונה' (ובודאי הרבה יותר מאשר ב'מחשבה תחתונה').

ולמעלה מזה, יש דרגה עוד יותר עמוקה ועוד יותר פנימית בנפש האדם שבה האותיות הן עוד יותר חלק ממהות הנפש עצמה ולא מציאות זרה ונפרדת, כפי שממשיך ומפרט.

וְעַד כְּפִי שֶׁהָאוֹתִיּוֹת הֵן בְּעֶצֶם הַנֶּפֶשׁ, שֶׁעַל זֶה נֶאֱמַר[6] בחסידות **שֶׁהַנֶּפֶשׁ** עצמה **מְלֵאָה אוֹתִיּוֹת** כאמצעי ביטוי, אבל כפי שהאותיות הן בעצם הנפש ודאי שאין האותיות מציאות נפרדת וזרה מהנפש עצמה אלא מהות אחת ממש עם הנפש. **וְהֵן אֱמֶת שֶׁמַּהוּת וְעַצְמוּת הַנֶּפֶשׁ מַמָּשׁ הִיא לְמַעְלָה מִמַּהוּת צוּרַת הָאוֹתִיּוֹת,** גם בעצם הנפש עצמה יש כמה בחינות, לגבי המידה שבה האותיות הן מציאות בפני עצמה ועומק ופנימיות הנפש נעלית מאד מכל המושג של צורת האותיות

---

6) לקו"ת פרשתנו מה, ד. שה"ש ד, ב. ספר המאמרים תרצ"ו ע' 110. וש"נ.

ביאור בדרך אפשר

(כי צורה היא מושג של ציור והגדרה, ואילו עצם הנפש היא מהות ׳פשוטה׳ נעלית מכל הגדרה), **כִּי הָאוֹתִיּוֹת** שבעצם הנפש **הֵן רַק בְּחִינָה אַחֲרוֹנָה שֶׁבָּהּ** ואילו בבחינות היותר נעלות בעצם הנפש אין כלל מציאות של אותיות, **אַךְ מִכָּל־מָקוֹם, עַל־כָּל־פָּנִים** בכל אופן הבחינה הזו שבה נמצאות האותיות **הִיא בְּחִינָה אַחֲרוֹנָה שֶׁבְּמַהוּתָהּ וְעַצְמוּתָהּ** של הנפש עצמה **מַמָּשׁ, וְלֹא תּוֹסֶפֶת מַהוּת אַחֶרֶת** הנפרדת מהנפש עצמה. **וַהֲרֵי זֶה** אופן ההתאחדות של האותיות עם עצם הנפש עצמה **כְּמְשֹׁל אוֹתִיּוֹת** גשמיות **הַחֲקוּקוֹת בְּ׳אֶבֶן טוֹבָה׳** גשמית, **שֶׁהָ׳אֶבֶן טוֹבָה׳ מִצַּד עַצְמָהּ ׳פְּשׁוּטָה׳ בְּתַכְלִית** לא מוגדרת בשום הגדרה כלל, **וּלְמַעְלָה מִתְּמוּנַת** צורה של **אוֹתִיּוֹת, וּכְשֶׁחוֹקְקִים בָּהּ** באבן הטובה **אוֹתִיּוֹת נֶחְשָׁךְ קְצָת הָעֶצֶם הַפָּשׁוּט** והוא מקבל צורה מסוימת וכבר אינו עצם פשוט ומאיר באותה מידה שהיה לפני שנחקקו בו אותיות, **אָמְנָם מִכָּל־מָקוֹם אֵין כָּאן מַהוּת אַחֶרֶת כוּ׳** ולמרות שהחקיקה פעלה שינוי מסוים באבן, האותיות הן מהות אחת ממש עם האבן עצמה, ולא מציאות נפרדת.

וְעַל־פִּי מַאֲמַר רַז״ל[7] **תְּלַת קְשָׁרִין אִינּוּן, קוּדְשָׁא־בְּרִיךְ־הוּא וְאוֹרַיְתָא וְיִשְׂרָאֵל מִתְקַשְׁרָאן בְּאוֹרַיְתָא וְכוּ׳,** שלושה קשרים הם, הקדוש־ברוך־הוא והתורה וישראל, וישראל מתקשרים בתורה, **הֲרֵי כְּשֵׁם שֶׁבַּתּוֹרָה יֵשׁ שְׁתֵּי הַבְּחִינוֹת** האמורות **דְּאוֹתִיּוֹת הַכְּתִיבָה וְאוֹתִיּוֹת הַחֲקִיקָה, שֶׁהוּא עִנְיַן תּוֹרָה־שֶׁבִּכְתָב שֶׁנִּתְלַבְּשָׁה בְּאוֹתִיּוֹת הַכְּתָב בִּדְיוֹ עַל הַקְּלָף,** באותיות הכתיבה, **וְהָאוֹתִיּוֹת שֶׁבַּלּוּחוֹת (מִכְּתַב אֱלֹקִים, חָרוּת עַל הַלּוּחוֹת[8]),** באותיות החקיקה, **כְּמוֹ כֵן יֵשׁ שְׁתֵּי הַבְּחִינוֹת דְּאוֹתִיּוֹת הַכְּתִיבָה וְאוֹתִיּוֹת הַחֲקִיקָה בְּכָל נֶפֶשׁ אֱלֹקִית, וְגַם לְמַעְלָה.**

ביאור בדרך אפשר

1 הָאוֹתִיּוֹת הֵן רַק בְּחִינָה אַחֲרוֹנָה שֶׁבָּהּ, אַךְ
2 מִכָּל־מָקוֹם, עַל־כָּל־פָּנִים הִיא בְּחִינָה אַחֲרוֹנָה
3 שֶׁבְּמַהוּתָהּ וְעַצְמוּתָהּ מַמָּשׁ, וְלֹא תּוֹסֶפֶת מַהוּת
4 אַחֶרֶת. וַהֲרֵי זֶה כִּמְשֹׁל אוֹתִיּוֹת הַחֲקוּקוֹת בְּ׳אֶבֶן
5 טוֹבָה׳, שֶׁהָ׳אֶבֶן טוֹבָה׳ מִצַּד עַצְמָהּ ׳פְּשׁוּטָה׳
6 בְּתַכְלִית וּלְמַעְלָה מִתְּמוּנַת אוֹתִיּוֹת, וּכְשֶׁחוֹקְקִים
7 בָּהּ אוֹתִיּוֹת נֶחְשָׁךְ קְצָת הָעֶצֶם הַפָּשׁוּט, אָמְנָם
8 מִכָּל־מָקוֹם אֵין כָּאן מַהוּת אַחֶרֶת כוּ׳.
9 **וְעַל־פִּי** מַאֲמַר רַז״ל[7] תְּלַת קְשָׁרִין אִינּוּן,
10 קוּדְשָׁא־בְּרִיךְ־הוּא וְאוֹרַיְתָא וְיִשְׂרָאֵל,
11 וְיִשְׂרָאֵל מִתְקַשְׁרָאן בְּאוֹרַיְתָא וְכוּ׳, הֲרֵי כְּשֵׁם
12 שֶׁבַּתּוֹרָה יֵשׁ שְׁתֵּי הַבְּחִינוֹת דְּאוֹתִיּוֹת הַכְּתִיבָה
13 וְאוֹתִיּוֹת הַחֲקִיקָה, שֶׁהוּא עִנְיַן תּוֹרָה־שֶׁבִּכְתָב
14 שֶׁנִּתְלַבְּשָׁה בְּאוֹתִיּוֹת הַכְּתָב בִּדְיוֹ עַל הַקְּלָף,
15 וְהָאוֹתִיּוֹת שֶׁבַּלּוּחוֹת (מִכְּתַב אֱלֹקִים, חָרוּת עַל
16 הַלּוּחוֹת[8]), כְּמוֹ כֵן יֵשׁ שְׁתֵּי הַבְּחִינוֹת דְּאוֹתִיּוֹת
17 הַכְּתִיבָה וְאוֹתִיּוֹת הַחֲקִיקָה בְּכָל נֶפֶשׁ אֱלֹקִית,
18 וְגַם לְמַעְלָה. וְהָעִנְיָן בָּזֶה, דְּהִנֵּה, בְּחִינַת אוֹתִיּוֹת
19 הַחֲקִיקָה לְמַעְלָה הוּא עִנְיַן גְּלִיף גְּלִיפוּ בִּטְהִירוּ
20 עִלָּאָה[9]. פֵּרוּשׁ: ׳טְהִירוּ עִלָּאָה׳ הוּא מִלְּשׁוֹן
21 ״כְּעֶצֶם הַשָּׁמַיִם לָטֹהַר״[10], דְּהַיְנוּ, בְּחִינַת הִתְגַּלּוּת
22 הֶאָרָה מֵאֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא, וְהִתְהַוּוּת בְּחִינַת
23 הַכֶּתֶר (בְּחִינַת ׳אֲרִיךְ אַנְפִּין׳ וּבְחִינַת ׳עַתִּיק
24 יוֹמִין׳) מֵהֶאָרָה זוֹ, נִקְרָא ״גְּלִיף גְּלִיפוּ״, שֶׁהוּא
25 עִנְיַן הַחֲקִיקָה, לְהוֹרוֹת שֶׁבְּחִינַת הַכֶּתֶר מִתְאַחֶדֶת
26 בְּתַכְלִית בְּאוֹר־אֵין־סוֹף, וְלָכֵן נִמְשָׁל לַחֲקִיקָה,
27 שֶׁהִיא כְּאִלּוּ אֵין כָּאן שׁוּם דָּבָר נוֹסָף כְּלָל, זוּלַת
28 הַמַּהוּת שֶׁהָיְתָה קוֹדֶם הַחֲקִיקָה, וְהַיְנוּ לְפִי
29 שֶׁבְּחִינַת הַכֶּתֶר הִיא עֲדַיִן מִכְּלַל עוֹלָמוֹת הָאֵין־
30 סוֹף. מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן הִתְהַוּוּת עֶשֶׂר סְפִירוֹת
31 וְהָעִנְיָן בָּזֶה, דְּהִנֵּה, בְּחִינַת אוֹתִיּוֹת הַחֲקִיקָה לְמַעְלָה
32 הוּא עִנְיַן הנזכר בזוהר לגבי תחילת התעוררות הרצון העליון להאציל
33 ספירות ולברוא עולמות גְּלִיף גְּלִיפוּ בִּטְהִירוּ עִלָּאָה[9] חקק חקיקה
34 בטוהר (האור) העליון. פֵּרוּשׁ: ׳טְהִירוּ עִלָּאָה׳ האמור בזוהר על האור
35 האלוקי הוּא מִלְּשׁוֹן ״כְּעֶצֶם הַשָּׁמַיִם לָטֹהַר״[10], לשון אור
36 וגילוי דְּהַיְנוּ, בְּחִינַת הִתְגַּלּוּת הֶאָרָה מֵאֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא,
37 התגלות של האור האינסופי הלא
38 מוגבל, וְהִתְהַוּוּת בְּחִינַת הַכֶּתֶר
39 ׳כתר עליון׳ שלמעלה מעשר הספירות
40 (על שתי הבחינות שבו בְּחִינַת
41 ׳אֲרִיךְ אַנְפִּין׳ ׳פנים ארוכות׳
42 כלומר אור וגילוי רב ו׳ארוך׳ וּבְחִינַת
43 ׳עַתִּיק יוֹמִין׳ דרגה פנימית יותר
44 ב׳כתר׳, שנעתק ונבדל מבחינת ׳יום׳
45 וגילוי) מֵהֶאָרָה זוֹ, היינו התהוות
46 ה׳כתר׳ מהאין־סוף נִקְרָא ״גְּלִיף
47 גְּלִיפוּ״, שֶׁהוּא עִנְיַן
48 הַחֲקִיקָה, כלומר, אופן התהוות
49 בחינת ה׳כתר׳ מהאין־סוף הוא בדרך
50 ׳חקיקה׳ לְהוֹרוֹת שֶׁבְּחִינַת
51 הַכֶּתֶר מִתְאַחֶדֶת בְּתַכְלִית
52 בהתאחדות מוחלטת בְּאוֹר־אֵין־
53 סוֹף, וְלָכֵן נִמְשָׁל אופן התהוות
54 הכתר לַחֲקִיקָה, שֶׁהִיא כְּאִלּוּ
55 אֵין כָּאן במציאות הזו של אותיות
56 חקוקות שׁוּם דָּבָר נוֹסָף כְּלָל על
57 הדבר שעליו הן חקוקות, זוּלַת מלבד
58 הַמַּהוּת שֶׁהָיְתָה קוֹדֶם
59 הַחֲקִיקָה, וְהַיְנוּ לְפִי שֶׁבְּחִינַת
60 הַכֶּתֶר הִיא עֲדַיִן מִכְּלַל
61 עוֹלָמוֹת הָאֵין־סוֹף הבריאה
62 נחלקת באופן כללי לעולמות האין־
63 סוף, היינו עולמות שבהם האור
64 האלוקי האין־סופי והבלתי מוגבל
65 מאיר בגלוי ולכן המציאות בעולמות
66 אלו בטלה לאלוקות בביטול מוחלט,
67 לבין עולמות ונבראים מוגבלים
68 (במידה כזו או אחרת) שבהם האור
69 האלוקי מאיר רק במידה מצומצמת
70 והמציאות בעולמות אלו (בכל עולם לפי עניינו) היא מציאות עם גדרים
71 משלה וככל שהעולם נחות יותר, הביטול לאלוקות פחות נרגש בו, ועל כך
72 מבואר כאן כי מאחר שבחינת הכתר (למרות קרבתה ל׳סדר השתלשלות׳ של
73 **כְּמוֹ כֵן יֵשׁ שְׁתֵּי הַבְּחִינוֹת דְּאוֹתִיּוֹת הַכְּתִיבָה וְאוֹתִיּוֹת הַחֲקִיקָה בְּכָל נֶפֶשׁ אֱלֹקִית, וְגַם לְמַעְלָה** באלוקות עצמו, כפי שממשיך ומפרט.

---

7) ראה זח״ג עג, א. 8) ע״פ תשא לב, טז. 9) זח״א טו, א. 10) משפטים כד, י.

ביאור בדרך אפשר

העולמות המוגבלים) היא חלק מעולמות האין־סוף, הרי ההתהוות שלה היא בבחינת 'אותיות החקיקה', כאמור. **מה־שֶּׁאֵין־כֵּן הִתְהַוּוּת עֶשֶׂר סְפִירוֹת דַּאֲצִילוּת, חָכְמָה וְחֶסֶד כו'**, שהם דרגות עם 'ציור' והגדרה, **הֲרֵי כֵּיוָן שֶׁאוֹר־אֵין־סוֹף** האור האלוקי הבלי־גבול **לָאו מִכָּל אינון מִדּוֹת אִיהוּ כְּלָל**[11], הוא איננו מוגדר ו'מצויר' בכל המידות הללו כלל, אלא נעלה ומופשט מהן, כנאמר ב'פתח אליהו' **לְכָךְ נִמְשְׁלוּ** עשר הספירות והדרך בה נתהוו **לְאוֹתִיּוֹת הַכְּתִיבָה, שֶׁהַדִּיו הוּא דָּבָר זָר,** מהות אחרת ושונה לחלוטין ביחס לקלף **רַק שֶׁנִּתְאַחֵד עִם הַקְּלָף. וְעַל־דֶּרֶךְ־זֶה בְּנִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל, שֶׁשֹּׁרֶשׁ הַנִּשְׁמָה הוּא בְּבְחִינַת הַמַּחְשָׁבָה בְּחִינַת מַחֲשָׁבָה עִלָּאָה, בְּחִינַת בִּינָה,** למעלה באלקות **הוּא בְּבְחִינַת הַמַּחְשָׁבָה** העליונה, בדרגה הכי גבוהה ונעלית שבה **(לֹא רַק בְּחִינַת מַחֲשָׁבָה עִלָּאָה,** מחשבה עליונה, **בְּחִינַת בִּינָה** של עולם האצילות, **אֶלָּא בְּחִינַת מַחֲשָׁבָה סְתִימָאָה** מחשבה סתומה ונעלמת **שֶׁלְּמַעְלָה מֵחָכְמָה וּבִינָה דַּאֲצִילוּת** שהם מחשבה כפי שבאה באופן גלוי ומוגדר, אלא זוהי מחשבה סתומה שלמעלה מגילוי, **בְּחִינַת "גָּלִיף גָּלִיפוּ בִּטְהִירוּ עִלָּאָה"**, וכשם שהשורש העליון של הבריאה והתהוות הכתר הם באופן של 'חקיקה', כך גם לגבי שורש הנשמות ואופן התהוות הנשמות, **שֶׁעַל זֶה** על התהוות הנשמה משורשה העליון במחשבה העליונה **נֶאֱמַר**[12] **נְשָׁמָה שֶׁנָּתַתָּ בִּי טְהוֹרָה הִיא, שֶׁנִּמְשְׁכָה מִבְּחִינַת 'טְהִירוּ עִלָּאָה') הוּא עִנְיַן אוֹתִיּוֹת הַחֲקִיקָה, וּכְפִי שֶׁיָּרְדָה לְמַטָּה** לעולם הזה ונתלבשה בגוף גשמי שהם מהות שונה ממהות הנשמה **הֲרֵי הִיא** הנשמה **בְּבְחִינַת אוֹתִיּוֹת הַכְּתִיבָה.**

וְזֶהוּ "בְּחֻקֹּתַי תֵּלֵכוּ"[13], **שֶׁעִנְיַן הַהֲלִיכָה בְּבְחִינַת מְהַלֵּךְ בִּלְתִּי שִׁיעוּר וּגְבוּל** התקרבות לאלוקות באופן עם האין־סוף והבלי־גבול האמיתי, יש לנשמות את הכוח להתעלות בעליות עד אין סוף **וְלָכֵן עַלְיָתָן הִיא בְּבְחִינַת בְּלִי גְּבוּל, עַד** האין־סוף

ביאור בדרך אפשר

אין סופי ולא רק בשיעור מוגבל **(שֶׁזֶּהוּ אֲמִתִּית עִנְיַן הַהֲלִיכָה** הליכה אמיתית היא הליכה שאין לה גבול, כי כל עוד ההליכה מוגבלת היא לא התקדמות אמיתית ביחס למצב הקודם) **הוּא בְּבְחִינַת הַחֲקִיקָה דַּוְקָא, שֶׁזּוֹהִי מַדְרֵגַת נִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל שֶׁשָּׁרְשָׁם** ומקורם באלוקות **מִבְּחִינַת אוֹתִיּוֹת הַחֲקִיקָה (כַּנִּזְכָּר לְעֵיל), וְלָכֵן נִקְרָאִים** נשמות ישראל העובדים את ה' ללא גבול ושיעור **בְּשֵׁם מְהַלְּכִים, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**[14] בנבואת זכריה בדבר ה' ליהושע הכהן הגדול **וְנָתַתִּי לְךָ מַהְלְכִים בֵּין הָעוֹמְדִים הָאֵלֶּה, וְהֵינוּ, שֶׁמַּלְאָכִים (שֶׁשָּׁרְשָׁם** באלוקות **מִבְּחִינַת אוֹתִיּוֹת הַמַּחֲשָׁבָה הַכְּתִיבָה, שֶׁהֵם בְּדוּגְמַת אוֹתִיּוֹת הַכְּתִיבָה) נִקְרָאִים "עוֹמְדִים", דְּאַף שֶׁגַּם בַּמַּלְאָכִים יֶשְׁנוֹ עִנְיָן שֶׁל עֲלִיָּה מִדַּרְגָּה לְדַרְגָּה, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב גַּבֵּי מַלְאָכִים "וְעוֹף יְעוֹפֵף"**[15], **שֶׁיְּכוֹלִים לָעוּף וְלַעֲלוֹת בְּעִילּוּי עַד רוּם הַמַּעֲלוֹת**[16], עד לדרגות גבוהות ביותר, ואם כן לכאורה גם המלאכים הם 'מהלכים', בכל זאת המלאכים נקראים 'עומדים' כי **הֲרֵי זוֹ** העלייה וההתקדמות של המלאכים מדרגה לדרגה **עֲלִיָּה שֶׁבְּעֶרֶךְ וּבְהַדְרָגָה,** עלייה והתקדמות רק יחסית לדרגה הקודמת שלהם **וְלָכֵן נִקְרֵאת** עלייה והתקדמות זו **בְּשֵׁם 'עֲמִידָה' לְגַבֵּי אֲמִתִּית עִנְיַן הַהִילּוּךְ שֶׁהוּא בְּבְחִינַת בְּלִי־גְּבוּל**[17], עלייה ללא כל יחס והשוואה לדרגה הקודמת, **שֶׁשַּׁיָּךְ דַּוְקָא בַּנְּשָׁמוֹת מִצַּד שָׁרְשָׁן בְּבְחִינַת אוֹתִיּוֹת הַחֲקִיקָה**[18], כיוון שהשורש של הנשמות למעלה באלוקות ואופן התהוות הנשמות הוא ב'אותיות החקיקה' והן דבר אחד ממש **וְלָכֵן עַלְיָתָן הִיא בְּבְחִינַת בְּלִי גְּבוּל, עַד** האין־סוף

---

11) תקו"ז בהקדמה (יז, ב). 12) ברכת "אלקי נשמה" (ברכות ס, ב). 13) בהבא לקמן - ראה גם לקו"ש חי"ז ע' 334 ואילך (ממאמר זה). 14) זכרי' ג, ז. 15) זח"א מו, ב. 16) לקו"ת שמיני יח, ד. 17) ראה ד"ה צאינה וראינה תר"ס. ובכ"מ. 18) ראה

ביאור בדרך אפשר

עד שיהיו לאחדים ממש במקורן ושרשן כפי שיחקוקות באור אין־סוף.

ג) **ומוסיף** ב׳לקוטי תורה׳[19] לבאר המשך הכתוב („אם בחקתי תלכו") ואת מצותי תשמרו": אבל מחמת גשמיות הגוף, לא תעמוד ולא תקום החקיקה והחילוף הזה („בחקתי תלכו") בלתי שמירת כלי, אשר על־ידי כלי זו תכון לעד, על כן נאמר אחר־זה „ואת מצותי תשמרו", כי רמ״ח מצות־עשה הן רמ״ח אברין דמלכא[20], כמו האבר שהוא כלי אשר בו נמשך חיות ממקור החיות אשר שורה במוח, וכך המצוה היא כלי להמשכת אורו יתברך.

ויש לקשר זה עם המבאר ב׳לקוטי תורה׳ בהתחלת ספר ויקרא[21] [כמנהג ישראל לקשר סיום כל ספר עם תחלתו, כיון שנעוץ סופן בתחלתן[22]], בענין אתערותא־דלעילא שנמשכת מלמעלה, הנה במעט זמן יכלה כח התעוררות זאת, וגם כאשר נתעורר נפשו מזה, הנה יוכל להיות חולף ועובר והתפעלות, ואין לה קיום, כי בהסתלק האורה עליונה זו שאינה מאירה רק בעת רצון, אז היה כלא היה התפעלות, מאחר שלא היתה רק בסבת האורה עליונה, לכן בהסתלק האור בטלה האהבה שנסתעף ממנה. והעצה לזה, שכאשר יש עת רצון שנמשך מלמעלה התעוררות להעיר את נפש האדם, הנה תכף ומיד יתחיל האדם לעורר אתערותא־דלתתא, מצד עצמו, ואזי יהיה דבר המתקיים (ועל־דרך־זה מבואר גם ב׳לקוטי תורה׳ בפרשתנו (סוף ספר ויקרא), שהחקיקה והחילוף של הנשמה שמצד שרש הנשמה שהוא בבחינת ׳אותיות החקיקה׳ הוא על־דרך הענין דאתערותא־

ביאור בדרך אפשר

1 עצמו, עד כדי כך שיהיו לאחדים ממש במקורן ושרשן כפי
2 שחקוקות באור אין־סוף מתחילת התהוותן.
3 ג) ומוסיף ב׳לקוטי תורה׳[19] במאמר זה לבאר המשך הכתוב
4 („אם בחקתי תלכו) ואת מצותי תשמרו": אבל מחמת
5 גשמיות הגוף, לא תעמוד
6 ולא תקום החקיקה והחילוף
7 הזה („בחקתי תלכו") כיון
8 שהנשמה מלובשת בגוף גשמי,
9 ההתקרבות של הנשמה לאלוקות
10 וההתעלות שלה עד אין־סוף הנקראת
11 ׳חקיקה׳ וה׳הליכה׳ ומרומזת בכתוב
12 ׳אם בחוקותי תלכו׳, כמבואר לעיל, לא
13 יכולה להיות בלתי שמירת כלי,
14 ללא כלי שמכיל ושומר ואשר על־
15 ידי כלי זו תכון ה׳חקיקה׳
16 ו׳ההליכה׳ לעד ותתקיים לנצח ולא
17 תחלוף לאחר זמן קצר, על כן
18 נאמר אחר־זה לאחר ״אם
19 בחוקותי תלכו״ ובהמשך לכך ״ואת
20 מצותי תשמרו״, כי רמ״ח
21 מצות־עשה הן כדברי הזוהר,
22 רמ״ח אברין דמלכא[20], אברי
23 המלך, ומשמעות הדברים היא כמו
24 האבר בגוף האדם שהוא כלי
25 אשר בו נמשך חיות ממקור
26 החיות הנפשית אשר שורה
27 במוח ומתפשטת לכל האברים, וכך
28 המצוה היא כלי להמשכת
29 אורו יתברך וכל מצווה ממשיכה
30 אור אלוקי מלמעלה למטה ומביאה
31 אותו לידי גילוי.
32 ויש לקשר זה עם המבאר
33 ב׳לקוטי תורה׳ בהתחלת
34 ספר ויקרא[21] [כמנהג ישראל
35 לקשר סיום כל ספר עם
36 תחלתו, כיון שנעוץ סופן
37 בתחלתן[22] ואכן קיים קשר מהותי
38 פנימי בין סוף הדבר לתחילתו],
39 בענין אתערותא־דלעילא
40 התעוררות מלמעלה, מצד האלוקות
41 להאיר לאדם למטה ואתערותא־
42 דלתתא התעוררות מלמטה, מצד

ביאור בדרך אפשר

43 האדם, להתעלות ולהתקרב לאלוקות שכאשר יש אתערותא־
44 דלעילא שנמשכת מלמעלה, וכתוצאה מכך האדם מתעורר
45 ב׳אתערותא דלתת׳ הנה במעט זמן בתוך זמן קצר יכלה כח
46 התעוררות זאת והשפעתו תפוג, וגם כאשר נתעורר נפשו מזה
47 וה׳אתערותא דלעילא׳ פעלה באדם
48 התעוררות, הנה יוכל להיות
49 חולף ועובר והתפעלות,
50 ואין לה קיום, כי בהסתלק
51 האורה עליונה זו שאינה
52 מאירה רק בעת רצון מיוחדת
53 ולא תמיד, אזי היה כלא היה
54 והתפעלות, מאחר שלא
55 היתה רק בסבת האורה
56 עליונה אבל היא לא חוללה שינוי
57 מהותי באדם עצמו, לכן בהסתלק
58 האור שנמשך והאיר מלמעלה
59 בטלה האהבה שנסתעף
60 ממנה בעקבות ההתעוררות.
61 והעצה לזה למנוע מצב בו
62 ההתפעלות וההתעוררות בעקבות
63 ׳אתערותא דלעילא׳ תחלוף לאחר זמן
64 קצר, שכאשר יש עת רצון
65 שנמשך מלמעלה התעוררות
66 להעיר את נפש האדם,
67 וההמשכה וההתעוררות היא מצד
68 מעלה וסגולה של הזמן אך לא
69 בעקבות פעולה של האדם, הנה
70 תכף ומיד עם תחילת ההתעוררות
71 שבאה מלמעלה, יתחיל האדם
72 לעורר אתערותא־דלתתא מצד
73 עצמו, ואזי יהיה דבר המתקיים
74 (ועל־דרך־זה מבואר גם
75 ב׳לקוטי תורה׳ בפרשתנו
76 (סוף ספר ויקרא),
77 שהחקיקה והחילוף של הנשמה
78 שמצד שרש הנשמה שהוא
79 בבחינת ׳אותיות החקיקה׳ הוא על־
80 דרך הענין דאתערותא־

המשך תרס״ו ע׳ תפט ואילך. ע׳ תצט ואילך. 19) מה, ג. מז, א. 20) ראה תקו״ז ת״ל (עד, סע״א). תניא פ״ד. רפכ״ג. ועוד. 21) ב, ב ואילך. 22) ספר יצירה פ״א מ״ז.

ביאור בדרך אפשר

1 **דִּלְעֵילָא** כתוצאה מכך שזהו שורש הנשמה למעלה, **וְהָעֲבוֹדָה דְקִיּוּם**
2 **הַמִּצְוֹת שֶׁהִיא בְּדוּגְמַת שְׁמִירַת כְּלִי שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה תִּכּוֹן**
3 ההתעוררות **לָעַד** ולא תחלוף, **הִיא עַל־דֶּרֶךְ הָאִתְעָרוּתָא־דִּלְתַתָּא**
4 מצד האדם **שְׁפוֹעֶלֶת שֶׁהַאִתְעָרוּתָא־דִּלְעֵילָא תִּהְיֶה דָּבָר**
5 **הַמִּתְקַיֵּם**, כמבואר לעיל).

6 **ד) וּבְעוֹמֶק יוֹתֵר יֵשׁ לוֹמַר,**
7 **שֶׁעִנְיַן "מִצְוֹתַי תִּשְׁמְרוּ" הוּא**
8 **לֹא רַק שְׁמִירַת כְּלִי** כלי המכיל
9 ושומר **שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה תִּכּוֹן לָעַד**
10 תתקיים לנצח **הַחֲקִיקָה וְהַהִילּוּף**
11 שהיא הפנימיות של 'אם בחוקותי
12 תלכו', **אֶלָּא עוֹד זֹאת, שֶׁעַל־יְדֵי**
13 **עִנְיַן הָעֲבוֹדָה** שהאדם עובד את ה'
14 **("מִצְוֹתַי תִּשְׁמְרוּ") בָּאִים**
15 **לְמַדְרֵגָה נַעֲלֵית עוֹד יוֹתֵר גַּם**
16 אפילו **מֵעִנְיַן הַחֲקִיקָה שֶׁמִּצַּד**
17 **שֹׁרֶשׁ וּמְקוֹר הַנְּשָׁמָה**
18 **(כְּדִלְקַמָּן). וְזֶהוּ** הטעם הפנימי
19 לכך **שֶׁהַסֵּדֶר בַּתּוֹרָה הוּא**
20 **שֶׁתְּחִלָּה נֶאֱמַר "בְּחֻקֹּתַי**
21 **תֵּלֵכוּ", וְאַחַר־כָּךְ נֶאֱמַר**
22 **"מִצְוֹתַי תִּשְׁמְרוּ", כֵּיוָן**
23 **שֶׁזּוֹהִי** "מצוותי תשמרו" **מַדְרֵגָה**
24 **נַעֲלֵית יוֹתֵר** מאשר "בחקותי
25 תלכו", **בִּבְחִינַת "מַעֲלִין**
26 **בַּקֹּדֶשׁ"**[23] ולאחר שהאדם הגיע
27 למדריגת "בחוקותי תלכו" הוא
28 מתעלה יותר ומגיע למדריגת "מצוותי
29 תשמרו", כפי שיתבאר להלן.
30 **וְעַל־דֶּרֶךְ־זֶה בְּעִנְיַן אִתְעָרוּתָא**
31 **דִּלְעֵילָא וְאִתְעָרוּתָא־דִּלְתַתָּא,**
32 וגם בעניין זה סדר הדברים שתחילה
33 יש התעוררות מלמעלה ואחר־כך יש
34 התעוררות מלמטה הוא משום
35 שבהתעוררות מלמטה יש עלייה ויתרון
36 לגבי ההתעוררות מלמעלה **שֶׁפְּעוּלַת**
37 **הָאִתְעָרוּתָא־דִּלְתַתָּא הִיא לֹא**
38 **רַק שֶׁהַאִתְעָרוּתָא־דִּלְעֵילָא**
39 **תִּהְיֶה דָּבָר הַמִּתְקַיֵּם** ואם כן
40 האתערותא דלתתא היא דרגה יותר
41 נמוכה מהאתערותא דלעילא ואינה
42 אלא כלי לשמר אותה, **אֶלָּא עוֹד**

ביאור בדרך אפשר

43 **זֹאת, שֶׁיֵּשׁ מַעֲלָה בְּאִתְעָרוּתָא־דִּלְתַתָּא גַּם** אפילו **לְגַבֵּי**
44 **הָאִתְעָרוּתָא־דִּלְעֵילָא. וְהַיְנוּ,** והמעלה המיוחדת באתערותא דלתתא
45 היא **שֶׁאַף שֶׁהַאִתְעָרוּתָא־דִּלְעֵילָא שֶׁנִּמְשֶׁכֶת מִלְּמַעְלָה מִצַּד־**
46 **עַצְמָהּ הִיא מִמַּדְרֵגָה נַעֲלֵית בְּיוֹתֵר שֶׁאֵין מַעֲשֶׂה הַתַּחְתּוֹנִים**
47 **מַגִּיעַ שָׁם**[24], ואין ביכולת האדם
48 לפעול התעוררות והמשכה מדרגה
49 נעלית כל כך **וְהַמְשָׁכָה זוֹ הִיא**
50 **רַק מִצַּד "כִּי חָפֵץ חֶסֶד**
51 **הוּא"**[25], רק בחסדו וטובו של
52 הקדוש־ברוך־הוא ולא כשכר או
53 כתוצאה ממעשי האדם, **מִכָּל־מָקוֹם**
54 **יֵשׁ עִלּוּי** ויתרון **גָּדוֹל יוֹתֵר**
55 **בְּאִתְעָרוּתָא־דִּלְתַתָּא**[26] שלא
56 קיים באתערותא דלעילא **(וְזֶהוּ**
57 **הַטַּעַם הַפְּנִימִי שֶׁאִתְעָרוּתָא־**
58 **דִּלְתַתָּא פּוֹעֶלֶת קִיּוּם**
59 **בְּאִתְעָרוּתָא־דִּלְעֵילָא** שלא
60 תחלוף במהירות אלא תמשיך לעד,
61 **אַף שֶׁלְּכְאוֹרָה** הדבר תמוה, כי
62 **הֲרֵי כְּשֵׁם שֶׁאֵין צוֹרֶךְ**
63 **בְּאִתְעָרוּתָא־דִּלְתַתָּא כְּדֵי**
64 **לְהַמְשִׁיךְ אֶת הָאִתְעָרוּתָא־**
65 **דִּלְעֵילָא** מלמעלה למטה, אלא היא
66 נמשכת מצד הקב"ה עצמו, **כָּךְ לֹא**
67 **יִהְיֶה צוֹרֶךְ בְּאִתְעָרוּתָא־**
68 **דִּלְתַתָּא כְּדֵי לִפְעוֹל קִיּוּם**
69 **בְּאִתְעָרוּתָא־דִּלְעֵילָא** שלא
70 תחלוף במהירות, **כֵּיוָן שֶׁזּוֹהִי**
71 **מַדְרֵגָה שֶׁבָּהּ לֹא נוֹגֵעַ מַעֲשֵׂה**
72 **הַתַּחְתּוֹנִים, וְנִמְשֶׁכֶת רַק מִצַּד**
73 **"כִּי חָפֵץ חֶסֶד הוּא"** ואם כן
74 מדוע קיומה של האתערותא דלעילא
75 הוא על ידי האתערותא דלתתא, אלא
76 טעם הדבר הוא משום שאכן
77 לאתערותא דלתתא יש מעלה ויתרון
78 לגבי האתערותא דלעילא, ולכן
79 התאתערותא דלעילא נסמכת ועומדת
80 ומתקיימת על האתערותא דלתתא).

1 דִּלְעֵילָא, וְהָעֲבוֹדָה דְקִיּוּם הַמִּצְוֹת שֶׁהִיא בְּדוּגְמַת
2 שְׁמִירַת כְּלִי שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה תִּכּוֹן לָעַד, הִיא עַל־
3 דֶּרֶךְ הָאִתְעָרוּתָא־דִּלְתַתָּא שְׁפוֹעֶלֶת
4 שֶׁהַאִתְעָרוּתָא־דִּלְעֵילָא תִּהְיֶה דָּבָר הַמִּתְקַיֵּם).

5 ד) **וּבְעוֹמֶק** יוֹתֵר יֵשׁ לוֹמַר, שֶׁעִנְיַן "מִצְוֹתַי
6 תִּשְׁמְרוּ" הוּא לֹא רַק שְׁמִירַת כְּלִי
7 שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה תִּכּוֹן לָעַד הַחֲקִיקָה וְהַהִילּוּף, אֶלָּא
8 עוֹד זֹאת, שֶׁעַל־יְדֵי עִנְיַן הָעֲבוֹדָה ("מִצְוֹתַי
9 תִּשְׁמְרוּ") בָּאִים לְמַדְרֵגָה נַעֲלֵית יוֹתֵר גַּם מֵעִנְיַן
10 הַחֲקִיקָה שֶׁמִּצַּד שֹׁרֶשׁ וּמְקוֹר הַנְּשָׁמָה (כְּדִלְקַמָּן).
11 וְזֶהוּ שֶׁהַסֵּדֶר בַּתּוֹרָה הוּא שֶׁתְּחִלָּה נֶאֱמַר "בְּחֻקֹּתַי
12 תֵּלֵכוּ", וְאַחַר־כָּךְ נֶאֱמַר מִצְוֹתַי תִּשְׁמְרוּ, כֵּיוָן
13 שֶׁזּוֹהִי מַדְרֵגָה נַעֲלֵית יוֹתֵר, בִּבְחִינַת "מַעֲלִין
14 בַּקֹּדֶשׁ"[23]. וְעַל־דֶּרֶךְ־זֶה בְּעִנְיַן אִתְעָרוּתָא־
15 דִּלְעֵילָא וְאִתְעָרוּתָא־דִּלְתַתָּא, שֶׁפְּעוּלַת
16 הָאִתְעָרוּתָא־דִּלְתַתָּא הִיא לֹא רַק שֶׁהַאִתְעָרוּתָא־
17 דִּלְעֵילָא תִּהְיֶה דָּבָר הַמִּתְקַיֵּם, אֶלָּא עוֹד זֹאת,
18 שֶׁיֵּשׁ מַעֲלָה בְּאִתְעָרוּתָא־דִּלְתַתָּא גַּם לְגַבֵּי
19 הָאִתְעָרוּתָא־דִּלְעֵילָא. וְהַיְנוּ, שֶׁאַף שֶׁהַאִתְעָרוּתָא־
20 דִּלְעֵילָא שֶׁנִּמְשֶׁכֶת מִלְּמַעְלָה מִצַּד־עַצְמָהּ הִיא
21 מִמַּדְרֵגָה נַעֲלֵית בְּיוֹתֵר שֶׁאֵין מַעֲשֵׂה הַתַּחְתּוֹנִים
22 מַגִּיעַ שָׁם[24], וְהַמְשָׁכָה זוֹ הִיא רַק מִצַּד "כִּי חָפֵץ
23 חֶסֶד הוּא"[25], מִכָּל־מָקוֹם יֵשׁ עִלּוּי גָּדוֹל יוֹתֵר
24 בְּאִתְעָרוּתָא־דִּלְתַתָּא[26] (וְזֶהוּ הַטַּעַם הַפְּנִימִי
25 שֶׁאִתְעָרוּתָא־דִּלְתַתָּא פּוֹעֶלֶת קִיּוּם בְּאִתְעָרוּתָא־
26 דִּלְעֵילָא, אַף שֶׁלְּכְאוֹרָה הֲרֵי כְּשֵׁם שֶׁאֵין צוֹרֶךְ
27 בְּאִתְעָרוּתָא־דִּלְתַתָּא כְּדֵי לְהַמְשִׁיךְ אֶת
28 הָאִתְעָרוּתָא־דִּלְעֵילָא, כָּךְ לֹא יִהְיֶה צוֹרֶךְ
29 בְּאִתְעָרוּתָא־דִּלְתַתָּא כְּדֵי לִפְעוֹל קִיּוּם
30 בְּאִתְעָרוּתָא־דִּלְעֵילָא, כֵּיוָן שֶׁזּוֹהִי מַדְרֵגָה שֶׁבָּהּ לֹא נוֹגֵעַ מַעֲשֵׂה הַתַּחְתּוֹנִים,
31 וְנִמְשֶׁכֶת רַק מִצַּד "כִּי חָפֵץ חֶסֶד הוּא").

---

23) ברכות כח, א. וש"נ. 24) ראה לקו"ת שה"ש כג, ד ואילך. וראה לקו"ת ויקרא שם. ועוד. 25) מיכה ז, יח. 26) ראה לקו"ת תזריע (כ, ב) ושה"ש (כב, ג. כג, ד ואילך) - דהאתעדל"ע הנמשכת ע"י אתעדל"ת היא מבחי' פנימית יותר, ולכן עי"ז דוקא "יולדת זכר" - אה"ר דוקא. וראה לקו"ת ויקרא שם ג, ג.

ביאור בדרך אפשר

1 וממשיך ומבאר בפרטיות יותר את מעלת האתערותא דלתתא לגבי האתערותא
2 דלעילא.

3 **ה) וְיוּבָן בְּהַקְדִּים הַמְבֹאָר בְּ׳לִקּוּטֵי תּוֹרָה׳ בְּסִיּוּם פָּרָשָׁתֵנוּ**[27]
4 פרשת בחוקותי **(שֶׁזֶּהוּ גַּם סִיּוּם סֵפֶר וַיִּקְרָא) בְּפֵרוּשׁ מַאֲמַר**
5 **רַז״ל**[28] **״דַּע מֵאַיִן בָּאתָ וּלְאָן**
6 **אַתָּה הוֹלֵךְ״, שֶׁשֹּׁרֶשׁ הַנְּשָׁמָה**
7 המקור שלה באלוקות **(״מֵאַיִן**
8 **בָּאתָ״) הוּא מִבְּחִינַת אַיִן,**
9 **דְּהַיְנוּ בְּחִינַת הַחָכְמָה** האלוקית
10 העליונה, **כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**[29]
11 **וְהַחָכְמָה מֵאַיִן תִּמָּצֵא. ״וּלְאָן**
12 **אַתָּה הוֹלֵךְ״, ״אָן״ נוֹפֵל עַל**
13 **מָקוֹם** מסויים, **כְּמוֹ אָנָה פָּנֶיךָ**
14 **מוּעָדוֹת**[30]**, אָנָה אַתֶּם**
15 **הוֹלְכִים, וְהַיְנוּ** ולכן היעד שאליו
16 האדם הולך נקרא ״אן״ שמשמעותו
17 **כִּי עִקַּר הַגְּמוּל** השכר על לימוד
18 התורה וקיום המצוות **הוּא בִּתְחִיַּת**
19 **הַמֵּתִים שֶׁהוּא בָּעוֹלָם הַזֶּה**
20 **בְּמָקוֹם גַּשְׁמִי. וְלִכְאוֹרָה**
21 **תְּמוּהַּ, שֶׁשָּׁרְשׁוֹ** של האדם הוא
22 **״מֵאַיִן״ - חָכְמָה** אלוקית עליונה,
23 **וְהוֹלֵךְ ״לְאָן״ - מָקוֹם גַּשְׁמִי**
24 והרי הגשמיות נחותה לאין שיעור
25 לגבי האלוקות הרוחנית, ואיך יתכן
26 שהשורש הוא רוחניות נעלית, והיעד
27 והמטרה היא מקום גשמי **[וְהַיְנוּ,**
28 **שֶׁהֲרֵי יָדוּעַ שֶׁיְּרִידַת הַנְּשָׁמָה**
29 ממקורה ושורשה למעלה באלוקות
30 לעולם הזה ולגוף גשמי **הִיא**
31 **לְצוֹרֶךְ עֲלִיָּה,** כדי שבסופו של
32 דבר תתעלה למצב נעלה יותר מכפי
33 שהייתה לפני הירידה, **וְאֵיךְ יִתָּכֵן**
34 **שֶׁלְּאַחֲרֵי הֵירִידָה מִבְּחִינַת**
35 **׳אַיִן׳ (שֹׁרֶשׁ הַנְּשָׁמָה) יִהְיֶה**
36 **הַשָּׁכָר (הָעֲלִיָּה) שֶׁל הַנְּשָׁמָה**
37 **בִּבְחִינַת ׳אָן׳, בְּחִינַת מָקוֹם,**
38 **שֶׁלְּמַטָּה מִבְּחִינַת ׳אַיִן׳** והרי
39 השכר צריך להביא את האדם למצב
40 נעלה יותר מאשר המצב שבו היה לפני העבודה]. **אֶלָּא כִּי זֶהוּ עַל־יְדֵי**
41 **גִּלּוּי אוֹר־אֵין־סוֹף, דְּקַמֵּיהּ** שלפניו **רוּחָנִיּוּת וְגַשְׁמִיּוּת שָׁוִין,**

ביאור בדרך אפשר

42 **עַל כֵּן יִהְיֶה הַגִּלּוּי בְּגַשְׁמִיּוּת עוֹלָם הַזֶּה, ״דִּירָה**
43 **בְּתַחְתּוֹנִים״** כמאמר חכמינו ז״ל שהקדוש־ברוך־הוא ׳נתאווה׳ שדווקא
44 העולם הזה הגשמי התחתון יהיה לו ׳דירה׳ ומקום ראוי להשראת וגילוי
45 אלוקות.

46 **וְזֶהוּ** הפירוש הפנימי בהמשך דברי
47 המשנה ״דע מאין באת ולאן אתה
48 הולך״, **וְלִפְנֵי מִי אַתָּה עָתִיד״**
49 (ליתן דין וחשבון) **כו׳, בְּחִינַת**
50 **״מִי בָּרָא אֵלֶּה״**[31]**, זֶהוּ**
51 **בְּחִינַת גָּבוֹהַּ, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**[32]
52 **מִי יִתֵּן כו׳ וְהַיְנוּ בְּחִינַת**
53 **׳עַתִּיקָא קַדִּישָׁא׳** ׳עתיק יומין׳
54 שהוא הבחינה הפנימית ב׳כתר עליון׳
55 כמבואר לעיל **כו׳**, ואם כן ״לפני מי
56 אתה עתיד״ מדבר בעליה נוספת,
57 לבחינת ״עתיק״, למעלה מבחינה
58 ״ולאן את הולך״, עשיית העולם
59 הגשמי לדירה לאלוקות, שהיא עלייה
60 לגבי בחינת ״מאין באת״, שורש
61 הנשמה למעלה.

62 **וְהָעִנְיָן בָּזֶה, שֶׁדַּוְקָא בַּעֲבוֹדַת**
63 **הָאָדָם נִשְׁלֶמֶת כַּוָּנַת הָעַצְמוּת**
64 הכוונה של הקדוש־ברוך־הוא בעצמו
65 **(שֶׁלְּמַעְלָה בְּאֵין־עֲרוֹךְ** ללא כל
66 יחס והשוואה **מִבְּחִינַת הָ׳אַיִן׳**
67 **דְּחָכְמָה** שהיא דרגה נמוכה יחסית
68 ל׳עצמות׳) כדברי המדרש
69 **שֶׁ״נִּתְאַוָּה**[33] הקדוש־ברוך־הוא
70 בעצמו **לִהְיוֹת לוֹ יִתְבָּרֵךְ דִּירָה**
71 **בְּתַחְתּוֹנִים״**[34]**,** שהעולמות
72 התחתונים, ובמיוחד העולם הזה
73 הגשמי שאין תחתון למטה ממנו, יהיו
74 ׳דירה׳, מקום מתאים וראוי, להשראת
75 השכינה וגילוי אלוקות, **״נִתְאַוָּה״**
76 **דַּיְקָא,** וחכמינו ז״ל דייקו ואמרו
77 שרצון זה נקרא ׳תאווה׳, רצון עמוק
78 ופנימי למעלה מבחינת החכמה,
79 **שֶׁזֶּהוּ גַּם מַה שֶׁכָּתוּב**
80 **בְּ׳לִקּוּטֵי תּוֹרָה׳ הַנַּ״ל** בפירוש
81 דברי המשנה ״ולפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון״, כמובא לעיל, ש״מי״
82 היא דרגה גבוהה ביותר **״וְהַיְנוּ בְּחִינַת עַתִּיקָא קַדִּישָׁא כו׳״,**

---

27) נ, ד. 28) אבות רפ״ג. 29) איוב כח, יב. 30) יחזקאל כא, כא. 31) ישעי׳ מ, כו. 32) ואתחנן ה, כו. 33) ראה תנחומא נשא טז. פרשתנו ג. ב״ר ספ״ג. במדב״ר פי״ג, ו. תניא רפל״ו. ובכ״מ. 34) וכידוע שכוונה זו היא בעצמותו ית׳ למעלה מכל טעם - ראה המשך תרס״ו ס״ע ז׳ ואילך. ובארוכה לקו״ש ח״ו ע׳ 21 ואילך. 35) ראה בארוכה שיחת ש״פ וישב תשל״ז.

ביאור בדרך אפשר

בחינת 'עתיק' יומין שהיא החלק הפנימי והעמוק של מדריגת ה'כתר', **כִּי 'עַתִּיק' הוּא בְּחִינַת הַתַּעֲנוּג שֶׁלְּמַעְלָה, "נִתְאַוָּה"**[35], כשם שבאדם יש כוחות 'פנימיים' שהם השכל והרגש, ויש כוחות 'מקיפים' נעלים יותר שהם כוח הרצון וכוח העונג בנפש, כך גם למעלה יש, רצון ועונג שלמעלה מהמוחין והמידות. והעונג, שהיא הדרגה שבה נאמר 'נתאווה' הקדוש־ברוך־הוא שתהיה 'דירה בתחתונים' הוא בחינת 'עתיק' שלמעלה מהחכמה. **וְכֵיוָן שֶׁהָעֲבוֹדָה דַּעֲשִׂיַּת "דִּירָה בְּתַחְתּוֹנִים" הִיא בְּבְחִינַת 'אָן', מָקוֹם גַּשְׁמִי דַּוְקָא,** כי זהו הרצון העליון שכוונה עליונה זו תתמלא דוקא במקום מסוים, עולם הזה הגשמי, **הִנֵּה גַּם שְׂכַר הָעֲבוֹדָה** תחיית המתים **הוּא בְּבְחִינַת מָקוֹם גַּשְׁמִי** ("לְאָן **אַתָּה הוֹלֵךְ"), כַּיָּדוּעַ שֶׁהַשָּׂכָר הוּא בִּמְקוֹם הָעֲבוֹדָה** במקום שבו נעשתה העבודה, שם ניתן השכר. **וְזֶהוּ גַּם הַבַּאוּר בְּמַעֲלַת אִתְעָרוּתָא־דִּלְתַתָּא** התעוררות מלמטה מצד האדם (אפילו לגבי 'אתערותא' דלעילא' שבאה מלמעלה), **שֶׁפּוֹעֶלֶת גַּם בָּעִנְיָנִים שֶׁהֵם מִצַּד "כִּי חָפֵץ חֶסֶד הוּא"** ואינם תלויים כלל בעבודת האדם, לכאורה איך בכוחה של 'אתערותא דלתתא' לפעול ולהשפיע בדרגה זו, אלא **שֶׁזֶּהוּ לְפִי שֶׁעֲבוֹדַת הָאָדָם מַגַּעַת לְמַעְלָה גַּם מִבְּחִינַת "כִּי חָפֵץ חֶסֶד הוּא", כִּי כָּל הַהַמְשָׁכוֹת מִלְּמַעְלָה** כולל גם ההשפעה וההמשכה מבחינת 'כי חפץ חסד הוא' **הֵן בְּחִינַת אוֹרוֹת וְגִלּוּיִים** המתפשטים ומתגלים מהקדוש־ברוך־הוא בעצמו, מקור האור, ואם כן גם ההארות הנובעות מדרגות גבוהות ביותר הם רק הארה ולא גילוי של העצם עצמו, **וְאִלּוּ בַּעֲבוֹדַת הָאָדָם מִתְבַּטֵּאת** ובאה לידי גילוי ונשלמת **כַּוָּנַת הָעַצְמוּת,** המטרה והתכלית שבבריאה שמצד ה'עצמות' **שֶׁלְּמַעְלָה אֲפִילוּ מֵאִתְעָרוּתָא־דִּלְעֵילָא שֶׁמִּצַּד "כִּי חָפֵץ חֶסֶד הוּא"** ואת המטרה והכוונה של ה'עצמות' אפשר למלא ולהשלים דווקא ב'אתערותא דלתתא, כמבואר לעיל.

[וְזֶהוּ גַּם הַטַּעַם שֶׁ"אָדָם רוֹצֶה בְּקַב שֶׁלּוֹ"[36], אמרו חכמינו ז"ל בגמרא "אדם רוצה בקב שלו מתשעה קבים של חבירו", כלומר אדם מעדיף כמות קטנה שהוא עצמו עמל בה מאשר לקבל כמות גדולה משל חברו (במקור מדובר במי שהפקיד אצל חברו פירות, ונאמר במשנה שהשומר לא יגע בפירות ולא ימכור אותם, למרות שיש חשש שירקיבו והכמות תפחת, כפירוש רש"י בגמרא שם בדיבור־המתחיל בקב שלו: "חביבה עליו על ידי שעמל בהן, וקב שיישאר לו מהם הוא רוצה יותר מתשעה קבין של אחרים שייקח בדמיהן אם ימכרם"), **הַיְנוּ שֶׁהָרָצוֹן וְהַתַּעֲנוּג** (שהוא **פְּנִימִיּוּת הָרָצוֹן** שכן העובדה שאדם מתענג מדבר מסוים היא הגורם לכך שירצה בו)[37] **שֶׁל הָאָדָם הוּא בְּדָבָר שֶׁבָּא עַל־יְדֵי עֲבוֹדָה וִיגִיעָה דַּוְקָא, כִּי כַּוָּנַת הָעַצְמוּת ("נִתְאַוָּה" כו') מִתְבַּטֵּאת** ובאה לידי גילוי ונשלמת **דַּוְקָא בְּעִנְיָנִים שֶׁבָּאִים עַל־יְדֵי עֲבוֹדַת הָאָדָם** בעמל ויגיעה שלו **(וְלֹא בְּעִנְיָנִים שֶׁמְּקַבֵּל** האדם **מִלְּמַעְלָה בְּ'חֶסֶד חִנָּם'** בלי עמל ויגיעה), **וְלָכֵן רַק בָּהֶם** בדברים שהשקיע עמל ויגיעה **יֵשׁ גַּם לָאָדָם הַתַּעֲנוּג דְּעֶצֶם הַנֶּפֶשׁ,** ובדברים שהשיג ללא עמל ויגיעה יש לו תענוג במידה פחותה בהברה, ולפעמים תענוג חיצוני בלבד]. **וְכֵיוָן שֶׁאִתְעָרוּתָא־דִּלְתַתָּא (עֲבוֹדַת הָאָדָם) מַגַּעַת בְּעַצְמוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ,** שהוא **לְמַעְלָה מִשְּׁנוּיִים (דְּלֹא כְּבִבְחִינַת אוֹרוֹת וְגִלּוּיִים שֶׁבָּהֶם שַׁיָּךְ שְׁנוּיִים** שהרי יכול להיות יותר אור וגילוי או פחות אור וגילוי), **לָכֵן הֲרֵי הִיא** ה'אתערותא דלתתא' שתתקיים לעד ולא תחלוף.

ביאור בדרך אפשר

שֶׁהָעֲבוֹדָה דַּעֲשִׂיַּת "דִּירָה בְּתַחְתּוֹנִים" הִיא בְּבְחִינַת 'אָן', מָקוֹם גַּשְׁמִי דַּוְקָא, הִנֵּה גַּם שְׂכַר הָעֲבוֹדָה הוּא בְּבְחִינַת מָקוֹם גַּשְׁמִי ("לְאָן אַתָּה הוֹלֵךְ"), כַּיָּדוּעַ שֶׁהַשָּׂכָר הוּא בִּמְקוֹם הָעֲבוֹדָה. וְזֶהוּ גַּם הַבַּאוּר בְּמַעֲלַת אִתְעָרוּתָא־דִּלְתַתָּא שֶׁפּוֹעֶלֶת גַּם בָּעִנְיָנִים שֶׁהֵם מִצַּד "כִּי חָפֵץ חֶסֶד הוּא", שֶׁזֶּהוּ לְפִי שֶׁעֲבוֹדַת הָאָדָם מַגַּעַת לְמַעְלָה גַּם מִבְּחִינַת "כִּי חָפֵץ חֶסֶד הוּא", כִּי כָּל הַהַמְשָׁכוֹת מִלְּמַעְלָה הֵן בְּחִינַת אוֹרוֹת וְגִלּוּיִים, וְאִלּוּ בַּעֲבוֹדַת הָאָדָם מִתְבַּטֵּאת כַּוָּנַת הָעַצְמוּת, שֶׁלְּמַעְלָה אֲפִילוּ מֵאִתְעָרוּתָא־דִּלְעֵילָא שֶׁמִּצַּד "כִּי חָפֵץ חֶסֶד הוּא". [וְזֶהוּ גַּם הַטַּעַם שֶׁ"אָדָם רוֹצֶה בְּקַב שֶׁלּוֹ"[36], הַיְנוּ שֶׁהָרָצוֹן וְהַתַּעֲנוּג (פְּנִימִיּוּת הָרָצוֹן)[37] שֶׁל הָאָדָם הוּא בְּדָבָר שֶׁבָּא עַל־יְדֵי עֲבוֹדָה וִיגִיעָה דַּוְקָא, כִּי כַּוָּנַת הָעַצְמוּת ("נִתְאַוָּה" כו') מִתְבַּטֵּאת בְּעִנְיָנִים שֶׁבָּאִים עַל־יְדֵי עֲבוֹדַת הָאָדָם (וְלֹא בְּעִנְיָנִים שֶׁמְּקַבֵּל מִלְּמַעְלָה בְּ'חֶסֶד חִנָּם'), וְלָכֵן רַק בָּהֶם יֵשׁ גַּם לָאָדָם הַתַּעֲנוּג דְּעֶצֶם הַנֶּפֶשׁ]. וְכֵיוָן שֶׁאִתְעָרוּתָא־דִּלְתַתָּא (עֲבוֹדַת הָאָדָם) מַגַּעַת בְּעַצְמוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ, לְמַעְלָה מִשְּׁנוּיִים (דְּלֹא כְּבִבְחִינַת אוֹרוֹת וְגִלּוּיִים שֶׁבָּהֶם שַׁיָּךְ שְׁנוּיִים), לָכֵן הֲרֵי הִיא פּוֹעֶלֶת קִיּוּם בָּאִתְעָרוּתָא־דִּלְעֵילָא.

---

36) ב"מ לח, א. 37) ראה רש"י שם (ד"ה קב שלו): חביבה עליו (משא"כ בכלל - ראה לקמן הערה 50). 38) ב, ד. 39) שמואל־א טו, כט. 40) ראה תו"א עב, ג. לקו"ש שה"ש כג, ג.

ביאור בדרך אפשר

וּבָזֶה יוּבָן מַה שֶּׁלְּאַחֲרֵי הַבֵּאוּר בְּ׳לִקּוּטֵי תּוֹרָה׳ רֵישׁ ראש, התחלת **פָּרָשַׁת וַיִּקְרָא, שֶׁדַּוְקָא עַל־יְדֵי אִתְעַרוּתָא־דִּלְתַתָּא** ״יִהְיֶה״ ההתעוררות מלמעלה **דָּבָר הַמִּתְקַיֵּם״, מַמְשִׁיךְ לְבָאֵר**[38] מתקרבים לאלוקות **לִבְחִינַת ״כִּי לֹא אָדָם הוּא״**[39] למעלה ממדרגת ׳אדם׳ (**שֶׁזּוֹהִי בְּחִינָה שֶׁלְּמַעְלָה מִשְּׁנוּיִים**[40], כלשון הכתוב ״כי לא אדם הוא להינחם״ שב׳אדם׳ שייך שינוי וחרטה, ואילו ׳לא אדם׳ הוא למעלה משינויים), **כִּי זֶהוּ** הקשר של ׳אתערותא דלתתא׳ עם כוונת עצמותו שלמעלה משינויים, **הַטַּעַם הַפְּנִימִי לְכָךְ שֶׁאִתְעַרוּתָא־דִּלְתַתָּא פּוֹעֶלֶת קִיּוּם בָּאִתְעַרוּתָא־דִּלְעֵילָא** שתתקיים לעד (אף שלכאורה ההתעוררות של האדם מצד עצמו מוגבלת לגבי ההתעוררות הבאה מלמעלה, כמבואר לעיל).

וְזֶהוּ גַּם הַקֶּשֶׁר שֶׁבֵּין תְּחִלַּת וְסִיּוּם הַ׳לִּקּוּטֵי תּוֹרָה׳ דְּסֵפֶר וַיִּקְרָא, שֶׁבִּשְׁנֵיהֶם גם בהתחלה וגם בסיום **מְדוּבָּר אוֹדוֹת מַעֲלַת הָעֲבוֹדָה** של האדם. **אֶלָּא שֶׁבְּתְחִלַּת הַסֵּפֶר מְדוּבָּר אוֹדוֹת מַעֲלַת הָעֲבוֹדָה בַּזְּמַן הַזֶּה,** בזמן הגלות, לפני מתן השכר של תחיית המתים לעתיד לבוא, ואופן העבודה בזמן הזה הוא **שֶׁהָעִנְיָן דְּאִתְעַרוּתָא־דִּלְתַתָּא מַגִּיעַ בִּבְחִינָה שֶׁלְּמַעְלָה גַּם מֵהָאִתְעַרוּתָא־דִּלְעֵילָא שֶׁמִּצַּד ״כִּי חָפֵץ חֶסֶד הוּא״, וְלָכֵן דַּוְקָא הָאִתְעַרוּתָא־דִּלְתַתָּא פּוֹעֶלֶת קִיּוּם בָּאִתְעַרוּתָא־דִּלְעֵילָא, וּבְסִיּוּם הַסֵּפֶר מְדוּבָּר אוֹדוֹת שְׂכַר הָעֲבוֹדָה שֶׁיִּתְגַּלֶּה לֶעָתִיד־לָבֹא בִּתְחִיַּת הַמֵּתִים**[41], **שֶׁהַשָּׂכָר יִהְיֶה בִּמְקוֹם הָעֲבוֹדָה,** במקום שבו הייתה העבודה שם יהיה השכר, **בִּבְחִינָה ׳אָן׳, מָקוֹם גַּשְׁמִי, וְשָׁם דַּוְקָא** בעולם הזה הגשמי **יוּמְשַׁךְ גִּילוּי הָעַצְמוּת, לְמַעְלָה מִבְּחִינַת ׳אַיִן׳ (שֹׁרֶשׁ הַנְּשָׁמָה),** ונמצא שהן בתחילת הספר והן בסיומו מדובר אודות מעלת העבודה של האדם אלא שבתחילתו מדובר על מעלת העבודה עצמה ובסיומו מדובר כיצד הדבר בא לידי ביטוי בשכר על העבודה.

ו) וְיֵשׁ לְקַשֵּׁר זֶה גַּם עִם הַמְּבֹאָר בְּסִיּוּם הַ׳הוֹסָפוֹת׳ (נָעוּץ סוֹפָן בִּתְחִלָּתָן וּתְחִלָּתָן בְּסוֹפָן - גַּם בְּ׳סוֹפָן׳ שֶׁל הַ׳הוֹסָפוֹת׳ ולא רק ב׳סוף׳ של הספר עצמו) **לְ׳לִקּוּטֵי תּוֹרָה׳ סֵפֶר וַיִּקְרָא**[42]**, בְּעִנְיַן יוֹם־הַכִּפּוּרִים וְסוּכּוֹת,** כפי שממשיך ומבאר.

דְּהִנֵּה, מְבֹאָר שָׁם[43] **שֶׁבְּיוֹם־הַכִּפּוּרִים כְּתִיב**[44] **״שַׁבַּת שַׁבָּתוֹן הוּא לָכֶם וְעִנִּיתֶם אֶת נַפְשׁוֹתֵיכֶם״, וְלִכְאוֹרָה אֵינוֹ מוּבָן, דַּהֲרֵי בְּשַׁבָּת** רגילה שאינה יום הכיפורים **מִצְוָה לְהִתְעַנֵּג בְּמַאֲכָל וּמִשְׁתֶּה**[45]**, וְאִם־כֵּן יוֹם־הַכִּפּוּרִים שֶׁהוּא ״שַׁבַּת שַׁבָּתוֹן״, שֶׁהוּא לְמַעְלָה מִבְּחִינַת שַׁבָּת, מַדּוּעַ אָמַר הַכָּתוּב ״וְעִנִּיתֶם אֶת נַפְשׁוֹתֵיכֶם״** ביום זה, והרי לכאורה אם בשבת סתם יש מצוות עונג באכילה ושתייה, כל־שכן שכך צריך להיות ב׳שבת שבתון׳, בו ענין השבת מודגש וכפול?

אֶלָּא הָעִנְיָן הוּא, כִּי שַׁבָּת הִיא הַמְשָׁכַת ׳מוֹחִין דְּאַבָּא׳, ספירת החכמה העליונה (כמבואר בקבלה וחסידות שהחכמה, מקור השכל, נקראת ׳אבא׳, והבינה, ההסתעפות וההתרחבות של המוחין, נקראת ׳אימא׳) **הֵינוּ בְּחִינַת חָכְמָה הַנִּקְרֵאת עֵדֶן,** לשון תענוג, **וְהַתַּעֲנוּג** העליון **הַמִּתְלַבֵּשׁ בַּחָכְמָה** ונמשך בשבת **הֲרֵי הוּא**

---

41) נוסף על הענין דתחה״מ כפי שישנו בזמן הזה, כידוע פתגם רבינו הזקן (ראה סה״ש תש״ג ע׳ 99) בפי׳ מארז״ל (ע״ז יו״ד, ב) ״זוטי דאית בכו מחי׳ מתים״, שאין לך דבר קר - מת - כמו השכל, וכאשר פועלים בשכל ענין של התלהבות כו׳, הרי זה ״תחיית המתים״ (ראה גם ״היום יום״ - יא סיון). 42) ועד״ז בס״פ ויקרא, שדוקא ע״י ״שיכיר בעצמו לשוב בתשובה״ מוסיף חמישיתו (ראה לקו״ת (שה״ש כד, ד) בבי׳ והחמישית לפרעה) ו״חומש על אותו חומש״ (רש״י ס״פ ויקרא). ובלקו״ת ס״פ ויקרא ״אחרי ה״א ממש תלכו.. וא״צ ללבושים״. עיי״ש. 43) נד, ד. 44) אמור כג, לב. 45) ראה רמב״ם הל׳ שבת פ״ל ה״ז. שו״ע אדה״ז ריש הל׳ שבת.

ביאור בדרך אפשר

עַל־דֶּרֶךְ־מָשָׁל הִתְלַבְּשׁוּת וְהַרְכָּבַת הַתַּעֲנוּג שֶׁנִּתְלַבֵּשׁ לִהְיוֹת הַתַּעֲנוּג מִן הַחָכְמָה, התענוג הוא כוח כללי מופשט שיכול להיות מורכב ומלובש ולבוא לידי ביטוי בדברים שונים ויש עניין מיוחד בתענוג כשהוא מתלבש בחכמה, וכך גם התענוג העליון, כביכול, מלובש לפעמים בעניינים אחרים ולפעמים בחכמה, **וְעַל כֵּן** מאחר שבשבת התענוג התלבש בחכמה, **גַּם לְמַטָּה הַמִּצְוָה לְהִתְעַנֵּג בְּמַאֲכָל וּמִשְׁתֶּה כו'** כי כאשר יש עונג למעלה, כביכול, גם למטה זהו זמן של תענוג. **אֲבָל בְּחֵינַת "שַׁבַּת שַׁבָּתוֹן" דְּיוֹם־הַכִּפּוּרִים הוּא גִּלּוּי מִמְּקוֹר הַתַּעֲנוּגִים שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַחָכְמָה, שֶׁאֵין הַתַּעֲנוּג מִדָּבָר שֶׁחוּץ מִמֶּנּוּ,** ולגבי המקור עצמו, גם החכמה העליונה האלוקית נחשבת לדבר שחוץ ממנו בעצמו וכאילו העונג הוא מדבר אחר, אבל התענוג של יום הכיפורים הוא לא תענוג מדבר שחוץ ממנו בעצמו **אֶלָּא הוּא 'תַּעֲנוּג עַצְמִי' בִּלְתִּי מוּרְכָּב**[46], נקודת ההבדל בין 'תענוג עצמי' ל'תענוג מורכב' כפי שהוא בכוחות הנפש היא שתענוג עצמי הוא ענין העונג בלי ש'יתלבש' בתענוג שמכוון כלפי מטרה מסוימת והוא תענוג 'פשוט' ללא 'ציור' והגדרה, ואילו 'תענוג המורכב' הוא תענוג מגורם מסוים, כמו העונג שבשכל או העונג שבמידות. ועל כך מבואר ב'לקוטי תורה' סוף ספר ויקרא המובא כאן ש"התענוג מאכילה ושתייה כו' הם תענוג מדבר שחוץ ממנו... ואין זה כמו מקור התענוגים שאין התענוג מדבר שחוץ ממנו" ולכן בשבת מצווה להתענג במאכל ומשתה, כי "שבת היא המשכת מוחין... והתענוג המתלבש בחכמה הרי הוא על־דרך־משל התלבשות והרכבת התענוג" אבל ביום הכיפורים צמים "כי הוא גילוי ממקור התענוגים שלמעלה מהחכמה". **וּלְאַחֲרֵי יוֹם הַכִּפּוּרִים, הִנֵּה עַל־יְדֵי־זֶה** שנמשך ומתגלה התענוג העצמי הבלתי מורכב **בְּחַג הַסּוּכּוֹת (וּשְׁמִינִי עֲצֶרֶת[47]) נִמְשָׁךְ** התענוג העצמי **לְהָאִיר בַּ'מַקִּיפִים', וְאַחַר־כָּךְ** יורד ונמשך **גַּם בִּבְחִינַת פְּנִימִיּוּת, לִהְיוֹת בְּחִינַת "דַּע[48] אֶת אֱלֹקֵי אָבִיךָ וְעָבְדֵהוּ בְּלֵב שָׁלֵם וְנֶפֶשׁ חֵפֶצָה" כו'** בעבודת ה' של האדם, המשמעות של המשכת ה'מקיף' ב'פנימי' בעבודת ה' היא שידיעת ה' איננה באמונה בלבד או בידיעה כללית מופשטת, אלא בידיעה ובהכרה פנימית עמוקה **[וּלְהָעִיר, שֶׁסִּיּוּם הַסֵּפֶר** 'לקוטי תורה' בהוספות **בַּתֵּבוֹת** במילים **"וְנֶפֶשׁ חֵפֵצָה כו'"**[49], **חֵפֵצָה דַּיְקָא,** הכתוב מדייק ואומר לשון 'חפץ' ולא רצון סתם **שֶׁהוּא עִנְיַן פְּנִימִיּוּת הָרָצוֹן**[50] **- תַּעֲנוּג, הוּא עַל־דֶּרֶךְ סִיּוּם פָּרָשַׁת בְּחֻקֹּתַי, בַּתֵּבוֹת** במילים **"וְהָיְנוּ בְּחִינַת עֲתִיקָא קַדִּישָׁא כו'", כִּי 'עַתִּיק' הוּא בְּחִינַת (עַצְמוּת) הַתַּעֲנוּג].**

וְעַל־פִּי הַיָּדוּעַ שֶׁשְּׁמִינִי־עֲצֶרֶת הוּא בְּחִינַת הַשֵּׁמֶן[51] **וְהָעֶסְעֶנְצִיֶּע**[52] **שֶׁל כָּל חֹדֶשׁ תִּשְׁרֵי, צָרִיךְ לוֹמַר שֶׁהָעִנְיָן דְּ"נֶפֶשׁ חֵפֶצָה" שֶׁבְּ(סוּכּוֹת וּ)שְׁמִינִי־עֲצֶרֶת הוּא לְמַעְלָה מֵהַתַּעֲנוּג הַבִּלְתִּי מוּרְכָּב דְּיוֹם־הַכִּפּוּרִים. וְלִכְאוֹרָה, אֵיךְ**

---

1 חֲרֵי הוּא עַל־דֶּרֶךְ־מָשָׁל הִתְלַבְּשׁוּת וְהַרְכָּבַת
2 הַתַּעֲנוּג שֶׁנִּתְלַבֵּשׁ לִהְיוֹת הַתַּעֲנוּג מִן הַחָכְמָה,
3 וְעַל כֵּן גַּם לְמַטָּה הַמִּצְוָה לְהִתְעַנֵּג בְּמַאֲכָל
4 וּמִשְׁתֶּה כו'. אֲבָל בְּחֵינַת "שַׁבַּת שַׁבָּתוֹן" דְּיוֹם־
5 הַכִּפּוּרִים הוּא גִּלּוּי מִמְּקוֹר הַתַּעֲנוּגִים שֶׁלְּמַעְלָה
6 מֵהַחָכְמָה, שֶׁאֵין הַתַּעֲנוּג מִדָּבָר שֶׁחוּץ מִמֶּנּוּ,
7 אֶלָּא הוּא 'תַּעֲנוּג עַצְמִי' בִּלְתִּי מוּרְכָּב[46]. וּלְאַחֲרֵי
8 יוֹם הַכִּפּוּרִים, הִנֵּה עַל־יְדֵי־זֶה בְּחַג הַסּוּכּוֹת
9 (וּשְׁמִינִי עֲצֶרֶת[47]) נִמְשָׁךְ לְהָאִיר בַּ'מַקִּיפִים',
10 וְאַחַר־כָּךְ גַּם בִּבְחִינַת פְּנִימִיּוּת, לִהְיוֹת בְּחִינַת
11 "דַּע[48] אֶת אֱלֹקֵי אָבִיךָ וְעָבְדֵהוּ בְּלֵב שָׁלֵם וְנֶפֶשׁ
12 חֵפֶצָה" כו' [וּלְהָעִיר, שֶׁסִּיּוּם הַסֵּפֶר בַּתֵּבוֹת
13 "וְנֶפֶשׁ חֵפֶצָה כו'"[49], חֵפֶצָה דַּיְקָא, שֶׁהוּא עִנְיַן
14 פְּנִימִיּוּת הָרָצוֹן[50] - תַּעֲנוּג, הוּא עַל־דֶּרֶךְ סִיּוּם
15 פָּרָשַׁת בְּחֻקֹּתַי, בַּתֵּבוֹת "וְהָיְנוּ בְּחִינַת עֲתִיקָא
16 קַדִּישָׁא כו'", כִּי 'עַתִּיק' הוּא בְּחִינַת (עַצְמוּת)
17 הַתַּעֲנוּג].
18 וְעַל־פִּי הַיָּדוּעַ שֶׁשְּׁמִינִי־עֲצֶרֶת הוּא בְּחִינַת
19 הַשֵּׁמֶן[51] וְהָעֶסְעֶנְצִיֶּע[52] שֶׁל כָּל חֹדֶשׁ
20 תִּשְׁרֵי, צָרִיךְ לוֹמַר שֶׁהָעִנְיָן דְּ"נֶפֶשׁ חֵפֶצָה"
21 שֶׁבְּ(סוּכּוֹת וּ)שְׁמִינִי־עֲצֶרֶת הוּא לְמַעְלָה מֵהַתַּעֲנוּג
22 הַבִּלְתִּי מוּרְכָּב דְּיוֹם־הַכִּפּוּרִים. וְלִכְאוֹרָה, אֵיךְ

---

46) ראה סה"מ תרל"ה ח"ב ע' תלו ואילך. המשך תרס"ו ע' קה ואילך. 47) בלקו"ת שם נזכר רק סוכות. אבל ע"פ הידוע שגמר ההמשכה בפנימיות (קליטה) הוא בשמע"צ, מובן, שבסוכות כאן נכלל גם שמע"צ. 48) כן הוא גם בתניא רפמ"ב וכו', אבל בדברי הימים־א (כח, ט) ובנפש חפצה. 49) באוה"ת ויקרא (סוף ח"ב) נמצא דרוש זה בכמה שינויים והוספות. וידוע שכו"כ מאמרי דא"ח נאמרו כמה פעמים ובשינויים והוספות וכו' - עכ"פ מובן שהנמסר לדפוס ע"י הצ"צ, ה"ה "אויסגעקליבן (פון צוויי טויזענט מאמרים" - היום יום, יד אדר א) וראה ג"כ אגה"ק דהצ"צ (נדפסה במפתחות ללקו"ת בתחילתן). 50) כידוע (לקו"ת שה"ש ד"ה לבבתני ספ"א (וש"נ). ועוד) ההפרש בין רצון וחפץ. וראה שו"ת הצ"צ אה"ע ח"ב סי' רסג. 51) ראה אוה"ת שמע"צ (ע' א'תתיז), וסד"ה ביום השמע"צ עדר"ת (ע' תלה) בשם הה"מ, שמיני הוא לשון שמן. ובסד"ה ביום השמע"צ תרצ"ד (סה"מ תיש"א ע' 87) ורד"ה ביום השמע"צ תש"ב, תש"ג, ועוד - לשון שמן ודשן. 52) אוה"ת בלק ע' תתקכו (בשם אדמ"ו נ"ע). וראה ד"ה ביום השמיני שלח בסה"מ תקס"ב (בסופו) ותרצ"ג (סה"מ קונטרסים ח"א רנד, א. תרצ"ג ע' תפה. ושם: "בשמע"צ הוא המשכת התמצית והעצמיות כו'").

ביאור בדרך אפשר

שֶׁהַתַּעֲנוּג דְּסוּכּוֹת וּשְׁמִינִי־עֲצֶרֶת שֶׁאָז יֵשׁ אֲכִילָה וּשְׁתִיָּה גַּשְׁמִיִּים, יִהְיֶה נַעֲלֶה יוֹתֵר מֵהַתַּעֲנוּג דְּיוֹם־הַכִּפּוּרִים, שֶׁאָז מוּפְשָׁטִים מֵאֲכִילָה וּשְׁתִיָּה

ופרוש מגשמיות הוא מצב נעלה יותר מזה שבו האדם אוכל ושותה?

אַךְ הָעִנְיָן הוּא, שֶׁזֶּהוּ העילוי והיתרון המיוחד בשמיני עצרת מִצַּד מַעֲלַת הָעֲבוֹדָה בִּבְחִינַת ׳אָן׳, מָקוֹם גַּשְׁמִי דַּוְקָא, וְעַד לְהִתְעַסְּקוּת בַּאֲכִילָה וּשְׁתִיָּה גַּשְׁמִיִּים, שֶׁדַּוְקָא בָּזֶה יֶשְׁנוֹ תַּעֲנוּג הָעַצְמוּת (כַּנִּזְכָּר לְעֵיל), כמבואר לעיל באריכות שדווקא בעבודת ה׳ בעולם הזה הגשמי נשלמת הכוונה והתכלית של הבריאה שהעולם יהיה ׳דירה׳ לאלוקות וּבְמֵילָא יֵשׁ בָּזֶה גַּם הַתַּעֲנוּג דְּעֶצֶם הַנֶּפֶשׁ ולא רק אור וגילוי והתפשטות מהעצם. וְהַיְנוּ, שֶׁהַתַּעֲנוּג הַבִּלְתִּי מוּרְכָּב דְּיוֹם־הַכִּפּוּרִים, שֶׁאֵין הַתַּעֲנוּג מִדָּבָר שֶׁחוּץ מִמֶּנּוּ, הוּא בְּדוּגְמַת אוֹתִיּוֹת הַחֲקִיקָה שֶׁבַּנֶּפֶשׁ, שֶׁאַף שֶׁאֵינָן דָּבָר נִפְרָד חוּץ מֵהַנֶּפֶשׁ, כְּמוֹ אוֹתִיּוֹת הַחֲקוּקוֹת עַל אֶבֶן טוֹבָה, שֶׁאֵינָן דָּבָר נִפְרָד מֵה׳אֶבֶן טוֹבָה׳, אֶלָּא הֵן מַעֲצָמוּתָהּ וּמַהוּתָהּ שֶׁל הָ׳אֶבֶן טוֹבָה׳, וחלק בלתי נפרד מעצם המהות שלה, סוף סוף חֲרֵי אֵין זֶה כְּמוֹ הַפְּשִׁיטוּת שֶׁל הָ׳אֶבֶן טוֹבָה׳ מִצַּד־עַצְמָהּ שֶׁהִיא מוּפְשֶׁטֶת מִכָּל צוּרָה מַמָּשׁ ולא מוגדרת בשום הגדרה של צורה כזו או אחרת (כַּנִּזְכָּר לְעֵיל סְעִיף ב שהחקיקה של האותיות באבן מפחיתה במידה מסויימת את פשיטות האבן). וְאִלּוּ הַתַּעֲנוּג (״נֶפֶשׁ חַפְצָה״) שֶׁבְּסוּכּוֹת וּשְׁמִינִי־עֲצֶרֶת הוּא ׳תַּעֲנוּג עַצְמִי׳ דְּעֶצֶם הַנֶּפֶשׁ מַמָּשׁ שאין לא שום ׳ציור׳ ושום הגדרה כלל, בְּדוּגְמַת הַפְּשִׁיטוּת שֶׁל הָ׳אֶבֶן טוֹבָה׳ עַצְמָהּ כְּפִי שֶׁהִיא מוּפְשֶׁטֶת מִכָּל צוּרָה מַמָּשׁ.

ביאור בדרך אפשר

1 אֶפְשָׁר שֶׁהַתַּעֲנוּג דְּסוּכּוֹת וּשְׁמִינִי־עֲצֶרֶת שֶׁאָז יֵשׁ
2 אֲכִילָה וּשְׁתִיָּה גַּשְׁמִיִּים, יִהְיֶה נַעֲלֶה יוֹתֵר
3 מֵהַתַּעֲנוּג דְּיוֹם־הַכִּפּוּרִים, שֶׁאָז מוּפְשָׁטִים
4 מֵאֲכִילָה וּשְׁתִיָּה. אַךְ הָעִנְיָן הוּא, שֶׁזֶּהוּ מִצַּד
5 מַעֲלַת הָעֲבוֹדָה בִּבְחִינַת ׳אָן׳, מָקוֹם גַּשְׁמִי דַּוְקָא,
6 וְעַד לְהִתְעַסְּקוּת בַּאֲכִילָה וּשְׁתִיָּה גַּשְׁמִיִּים,
7 שֶׁדַּוְקָא בָּזֶה יֶשְׁנוֹ תַּעֲנוּג הָעַצְמוּת (כַּנִּזְכָּר לְעֵיל),
8 וּבְמֵילָא יֵשׁ בָּזֶה גַּם תַּעֲנוּג דְּעֶצֶם הַנֶּפֶשׁ. וְהַיְנוּ,
9 שֶׁהַתַּעֲנוּג הַבִּלְתִּי מוּרְכָּב דְּיוֹם־הַכִּפּוּרִים, שֶׁאֵין
10 הַתַּעֲנוּג מִדָּבָר שֶׁחוּץ מִמֶּנּוּ, הוּא בְּדוּגְמַת
11 אוֹתִיּוֹת הַחֲקִיקָה שֶׁבַּנֶּפֶשׁ, שֶׁאַף שֶׁאֵינָן דָּבָר
12 נִפְרָד חוּץ מֵהַנֶּפֶשׁ, כְּמוֹ אוֹתִיּוֹת הַחֲקוּקוֹת עַל
13 אֶבֶן טוֹבָה, שֶׁאֵינָן דָּבָר נִפְרָד מֵה׳אֶבֶן טוֹבָה׳,
14 אֶלָּא הֵן מַעֲצָמוּתָהּ וּמַהוּתָהּ שֶׁל הָ׳אֶבֶן טוֹבָה׳,
15 חֲרֵי אֵין זֶה כְּמוֹ הַפְּשִׁיטוּת שֶׁל הָ׳אֶבֶן טוֹבָה׳
16 מִצַּד־עַצְמָהּ שֶׁהִיא מוּפְשֶׁטֶת מִכָּל צוּרָה מַמָּשׁ
17 (כַּנִּזְכָּר לְעֵיל סְעִיף ב). וְאִלּוּ הַתַּעֲנוּג (״נֶפֶשׁ
18 חַפְצָה״) שֶׁבְּסוּכּוֹת וּשְׁמִינִי־עֲצֶרֶת הוּא ׳תַּעֲנוּג
19 עַצְמִי׳ דְּעֶצֶם הַנֶּפֶשׁ מַמָּשׁ, בְּדוּגְמַת הַפְּשִׁיטוּת
20 שֶׁל הָ׳אֶבֶן טוֹבָה׳ עַצְמָהּ כְּפִי שֶׁהִיא מוּפְשֶׁטֶת
21 מִכָּל צוּרָה מַמָּשׁ.

ביאור בדרך אפשר

22 ז) **וְעַל־פִּי־זֶה** יוּבָן גַּם מַה שֶּׁכָּתוּב ״בְּחֻקֹּתַי
23 תֵּלֵכוּ וְאֶת מִצְוֹתַי תִּשְׁמְרוּ״,
24 שֶׁעַל־יְדֵי עִנְיַן הָעֲבוֹדָה (״מִצְוֹתַי תִּשְׁמְרוּ״)
25 מַגִּיעִים לְמַדְרֵגָה נַעֲלִית יוֹתֵר אֲפִילוּ מֵעִנְיַן
26 הַחֻקִּים (״בְּחֻקֹּתַי״) שֶׁמִּצַּד שֹׁרֶשׁ הַנְּשָׁמָה, כִּי
27 שֹׁרֶשׁ הַנְּשָׁמָה הִיא בִּבְחִינַת אוֹתִיּוֹת הַחֲקִיקָה,
28 ״גָּלִיף גְּלִיפוּ בִּטְהִירוּ עִלָּאָה״, שֶׁאַף שֶׁבְּחִינָה זוֹ
29 מִתְאַחֶדֶת בְּתַכְלִית בְּאוֹר־אֵין־סוֹף, כְּאִלּוּ אֵין כָּאן
30 שׁוּם דָּבָר נוֹסָף כְּלָל, חֲרֵי אֵין זֶה כְּמוֹ פְּשִׁיטוּת
31 הָעַצְמוּת שֶׁלְּמַעְלָה גַּם מֵהַצִּיּוּר דְּאוֹתִיּוֹת הַחֲקִיקָה (כַּנַּ״ל סְעִיף ב). וּכְדֵי לְהַגִּיעַ
32 לִפְשִׁיטוּת הָעַצְמוּת שֶׁלְּמַעְלָה גַּם מֵעִנְיַן הַחֲקִיקָה, חֲרֵי זֶה דַּוְקָא עַל־יְדֵי עִנְיַן
33 הָעֲבוֹדָה לְמַטָּה (״מִצְוֹתַי תִּשְׁמְרוּ״), בְּקִיּוּם הַמִּצְוֹת בִּדְבָרִים גַּשְׁמִיִּים, בָּעוֹלָם
34 הַזֶּה הַגַּשְׁמִי, בְּחִינַת ׳אָן׳, שֶׁבּוֹ דַּוְקָא נִשְׁלֶמֶת כַּוָּנַת הָעַצְמוּת ״לִהְיוֹת לוֹ דִּירָה
35 בְּתַחְתּוֹנִים״. וּמִזֶּה מוּבָן גַּם בְּנוֹגֵעַ לְעִנְיַן הַהִילּוּךְ (״תֵּלֵכוּ״), שֶׁהַהִילּוּךְ שֶׁמִּצַּד

ביאור בדרך אפשר

47 ז) וְעַל־פִּי־זֶה יוּבָן גַּם מַה שֶּׁכָּתוּב ״בְּחֻקֹּתַי תֵּלֵכוּ וְאֶת
48 מִצְוֹתַי תִּשְׁמְרוּ״, שֶׁעַל־יְדֵי עִנְיַן הָעֲבוֹדָה (״מִצְוֹתַי
49 תִּשְׁמְרוּ״) הרי אף שזו עבודה של האדם התחתון בעולם הזה הגשמי
50 מַגִּיעִים מתעלים ומתקרבים לְמַדְרֵגָה נַעֲלִית יוֹתֵר באלוקות אֲפִילוּ
51 מֵעִנְיַן הַחֻקִּים (״בְּחֻקֹּתַי״)
52 והקשר העמוק והפנימי של הנשמה
53 לאלוקות שכבר קיים בה שֶׁמִּצַּד
54 שֹׁרֶשׁ הַנְּשָׁמָה ללא עבודה מצד
55 האדם, כִּי שֹׁרֶשׁ הַנְּשָׁמָה הִיא
56 בִּבְחִינַת אוֹתִיּוֹת הַחֲקִיקָה,
57 ״גָּלִיף גְּלִיפוּ בִּטְהִירוּ
58 עִלָּאָה״, חקיקה בטוהר העליון,
59 כמבואר לעיל, וטעם הדבר הוא שֶׁאַף
60 שֶׁבְּחִינָה זוֹ אותיות החקיקה של
61 ׳טהירו עילאה׳ מִתְאַחֶדֶת בְּתַכְלִית
62 בְּאוֹר־אֵין־סוֹף, כְּאִלּוּ אֵין
63 כָּאן שׁוּם דָּבָר נוֹסָף כְּלָל מלבד
64 האין־סוף עצמו, חֲרֵי אֵין זֶה כְּמוֹ
65 פְּשִׁיטוּת הָעַצְמוּת שֶׁלְּמַעְלָה
66 גַּם מֵהַצִּיּוּר דְּאוֹתִיּוֹת
67 הַחֲקִיקָה (כַּנַּ״ל סְעִיף ב
68 שהדבר דומה ל׳פשיטות׳ של האבן
69 הטובה לפני שנחקקו בה אותיות,
70 כמבואר לעיל באריכות). וּכְדֵי
71 לְהַגִּיעַ לִפְשִׁיטוּת הָעַצְמוּת
72 שֶׁלְּמַעְלָה גַּם מֵעִנְיַן הַחֲקִיקָה,
73 חֲרֵי זֶה דַּוְקָא עַל־יְדֵי עִנְיַן
74 הָעֲבוֹדָה לְמַטָּה (״מִצְוֹתַי
75 תִּשְׁמְרוּ״), בְּקִיּוּם הַמִּצְוֹת
76 בִּדְבָרִים גַּשְׁמִיִּים, בָּעוֹלָם הַזֶּה
77 הַגַּשְׁמִי, בְּחִינַת ׳אָן׳, ביטוי
78 המורה על שייכות למקום גשמי
79 מסויים, שֶׁבּוֹ דַּוְקָא נִשְׁלֶמֶת
80 כַּוָּנַת הָעַצְמוּת ״לִהְיוֹת לוֹ
81 דִּירָה בְּתַחְתּוֹנִים״, כמבואר לעיל
82 באריכות.
83 וּמִזֶּה מוּבָן גַּם בְּנוֹגֵעַ לְעִנְיַן
84 הַהִילּוּךְ (״תֵּלֵכוּ״), עלייה
85 והתקדמות אמיתית שרק היא נקראת
86 ׳הליכה׳ ולא ׳עמידה׳ במקום אחד,

ביאור בדרך אפשר

שֶׁהַהֵילוּךְ שֶׁמִּצַּד שֹׁרֶשׁ הַנְּשָׁמָה בִּבְחִינַת הַחֲקִיקָה, עִם הֱיוֹתוֹ בְּאֵין־עֲרוֹךְ לְמַדְרֵגַת הַמַּלְאָכִים ונעלה לאין שיעור מהעלייה של המלאכים שנקראת 'עמידה' ולא 'הליכה', סוף סוף גם עלייה זו (שמצד שורש הנשמה) הֲרֵי זֶה עֲדַיִן בְּהַגְבָּלָה, כֵּיוָן שֶׁגַּם בְּחִינַת הַחֲקִיקָה אֵינָהּ כְּמוֹ פְּשִׁיטוּת הָעַצְמוּת. וְאִלּוּ אֲמִתִּית עִנְיַן הַהֵילוּךְ לְלֹא הַגְבָּלָה כְּלָל, עלייה שלא בערך כלל וללא כל יחס והשוואה לדרגה הקודמת, הֲרֵי זֶה דָּבוּק עַל־יְדֵי הָעֲבוֹדָה לְמַטָּה, וְכִלְשׁוֹן הַמִּשְׁנָה: "וּלְאָן אַתָּה הוֹלֵךְ", שֶׁדָּבוּק בִּבְחִינַת 'אָן', מָקוֹם גַּשְׁמִי, נַעֲשֶׂה אֲמִתִּית עִנְיַן הַהֵילוּךְ[53] הנחשב עלייה אמיתית, ללא כל השוואה לדרגה הקודמת, כמבואר לעיל.

ח) וְעַל־יְדֵי "בְּחֵקֹתַי תֵּלֵכוּ", עבודת ה' והעליה וההתקרבות לאלוקות של הַהֵילוּךְ והעלייה באין־ערוך שֶׁמִּצַּד בְּחִינַת חֲקִיקָה, שֹׁרֶשׁ הַנְּשָׁמָה, שֶׁהוּא בְּדוּגְמַת אִתְעֲרוּתָא־דִּלְעֵילָא, וְהַהֵילוּךְ שֶׁנַּעֲשֶׂה עַל־יְדֵי "מִצְוֹתַי תִּשְׁמְרוּ", הָעֲבוֹדָה בְּקִיּוּם הַמִּצְוֹת לְמַטָּה, אִתְעֲרוּתָא־דִּלְתַתָּא, היינו על ידי שני העניינים גם יחד, בשילוב היתרון של 'אתערותא דלעילא' עם היתרון של 'אתערותא דלתתא', בָּאִים לְמַה שֶׁכָּתוּב בְּסִיּוּם הַפָּרָשָׁה[54]: "וְהִתְהַלַּכְתִּי בְּתוֹכְכֶם", הקדוש־ברוך־הוא מבטיח שאם בני ישראל מצידם יקיימו את הציוויים "בחוקותי תלכו" ו"מצוותי תשמרו" הוא מצידו "ילך" בתוכם ב'הליכה' שיש בה שילוב שני עניינים, דְּהַיְנוּ שְׁתֵּי בְּחִינוֹת הִילּוּךְ, מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה התקרבות של האלוקות אל האדם ב'אתערותא דלעילא' וּמִלְּמַטָּה לְמַעְלָה[55] וגם התקרבות שבאה בתגובה וכתוצאה מעבודת האדם ב'אתערותא דלתתא', וּבְאוֹפֶן שֶׁשְּׁנֵיהֶם שני אופני ה'הילוך' מִתְאַחֲדִים יַחַד, שֶׁלָּכֵן נֶאֱמְרוּ בפסוק בְּתֵבָה אַחַת באותה מילה עצמה ("וְהִתְהַלַּכְתִּי"), וְעַד לְקִיּוּם הַיִּעוּד האמור בפרשה זו וָאוֹלֵךְ אֶתְכֶם קוֹמְמִיּוּת[56], שֶׁהֵן שְׁתֵּי קוֹמוֹת[57], קוֹמַת הַמַּשְׁפִּיעַ וְקוֹמַת הַמְקַבֵּל, מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה שהיא קומת המשפיע וּמִלְּמַטָּה לְמַעְלָה[58] שהיא קומת המקבל, וּשְׁתֵּי הַקּוֹמוֹת יִהְיוּ נִכְלָלוֹת בְּקוֹמָה אַחַת[59], שֶׁזֶּהוּ קיום היעוד "ואולך אתכם קוממיות" שְׁכַר הָעֲבוֹדָה דִּ"בְּחֵקֹתַי תֵּלֵכוּ וְאֶת מִצְוֹתַי תִּשְׁמְרוּ" שֶׁיִּתְגַּלֶּה בַּגְּאוּלָה הָעֲתִידָה, בְּקָרוֹב מַמָּשׁ.

ביאור בדרך אפשר

שֹׁרֶשׁ הַנְּשָׁמָה בִּבְחִינַת הַחֲקִיקָה, עִם הֱיוֹתוֹ בְּאֵין־עֲרוֹךְ לְמַדְרֵגַת הַמַּלְאָכִים, הֲרֵי זֶה עֲדַיִן בְּהַגְבָּלָה, כֵּיוָן שֶׁגַּם בְּחִינַת הַחֲקִיקָה אֵינָהּ כְּמוֹ פְּשִׁיטוּת הָעַצְמוּת. וְאִלּוּ אֲמִתִּית עִנְיַן הַהֵילוּךְ לְלֹא הַגְבָּלָה כְּלָל, הֲרֵי זֶה דָּבוּק עַל־יְדֵי הָעֲבוֹדָה לְמַטָּה, וְכִלְשׁוֹן הַמִּשְׁנָה: "וּלְאָן אַתָּה הוֹלֵךְ", שֶׁדָּבוּק בִּבְחִינַת 'אָן', מָקוֹם גַּשְׁמִי, נַעֲשֶׂה אֲמִתִּית עִנְיַן הַהֵילוּךְ[53].

ח) וְעַל־יְדֵי "בְּחֵקֹתַי תֵּלֵכוּ", הַהֵילוּךְ שֶׁמִּצַּד בְּחִינַת חֲקִיקָה, שֹׁרֶשׁ הַנְּשָׁמָה, שֶׁהוּא בְּדוּגְמַת אִתְעֲרוּתָא־דִּלְעֵילָא, וְהַהֵילוּךְ שֶׁנַּעֲשֶׂה עַל־יְדֵי "מִצְוֹתַי תִּשְׁמְרוּ", הָעֲבוֹדָה בְּקִיּוּם הַמִּצְוֹת לְמַטָּה, אִתְעֲרוּתָא־דִּלְתַתָּא, בָּאִים לְמַה שֶׁכָּתוּב בְּסִיּוּם הַפָּרָשָׁה[54]: "וְהִתְהַלַּכְתִּי בְּתוֹכְכֶם", דְּהַיְנוּ שְׁתֵּי בְּחִינוֹת הִילּוּךְ, מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה וּמִלְּמַטָּה לְמַעְלָה[55], וּבְאוֹפֶן שֶׁשְּׁנֵיהֶם מִתְאַחֲדִים יַחַד, שֶׁלָּכֵן נֶאֱמְרוּ בְּתֵבָה אַחַת ("וְהִתְהַלַּכְתִּי"), וְעַד לְקִיּוּם הַיִּעוּד וָאוֹלֵךְ אֶתְכֶם קוֹמְמִיּוּת[56], שֶׁהֵן שְׁתֵּי קוֹמוֹת[57], קוֹמַת הַמַּשְׁפִּיעַ וְקוֹמַת הַמְקַבֵּל, מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה[58], וּשְׁתֵּי הַקּוֹמוֹת יִהְיוּ נִכְלָלוֹת בְּקוֹמָה אַחַת[59], שֶׁזֶּהוּ שְׁכַר הָעֲבוֹדָה דִּ"בְּחֵקֹתַי תֵּלֵכוּ וְאֶת מִצְוֹתַי תִּשְׁמְרוּ" שֶׁיִּתְגַּלֶּה בַּגְּאוּלָה הָעֲתִידָה, בְּקָרוֹב מַמָּשׁ.

---

53) כידוע בפי' מרז"ל (עירובין נד, א) האי עלמא דאזלינן מיני', שדוקא ע"י הירידה בעוה"ז נעשים בבחי' מהלכים (אוה"ת בראשית כד, ב). 54) כו, יב. 55) לקו"ת ראה כו, א. אמרי בינה שער הק"ש פפ"ז. ספפ"ח ואילך. אוה"ת פרשתנו ד"ה והתהלכתי (כרך ב' ע' תרמ ואילך). ד"ה והתהלכתי תשי"א (סה"מ תשי"א ע' פב ואילך). 56) פרשתנו שם, יג. 57) דעת ר' מאיר - סנהדרין ק, א. וראה בארוכה לקו"ש ח"ז (ע' 200 ואילך) שגם ר' יהודה מודה ש"קוממיות" פירושו ב' קומות, אלא שס"ל שב' הקומות יתאחדו יחד. 58) אמ"ב שם פפ"ט. אוה"ת שם (ע' תרנג. ע' תערב־ג). 59) ראה בארוכה לקו"ש שם.

בס"ד. שיחת ל"ג בעומר, ה'תשי"א.

בלתי מוגה

א. ל"ג בעומר הוא יום ההילולא של רשב"י[1].

— מצינו אמנם שקו"ט בראשונים ובאחרונים בנוגע לכללות הענין דל"ג בעומר, החל מהפלוגתא בנוגע לחשבון ל"ג הימים שבהם נוהגים אבילות על מיתת תלמידי ר"ע, שיש אומרים שהם מהתחלת ימי הספירה עד ל"ג בעומר (ועפ"ז יש שקו"ט בנוגע ליום ל"ג עצמו, ובפרט בנוגע לליל ל"ג בעומר), ויש אומרים שהתחלתם לאחרי ר"ח אייר עד סוף ימי הספירה[2], וכפי שמביא ר' נחמי' מדובראוונא בתשובתו הידועה[3] ריבוי החילוקי הדעות שבדברי הפוסקים;

אבל מסקנת הדברים — כמ"ש מהר"נ מדובראוונא[4] — ש"כל הלחץ זה הדחק שנדחקו ונסתבכו בזה כל הפוסקים הנ"ל הלא הוא רק מפני שלא מצאו טעם ושרש לענין המעלה דל"ג בעומר . . אבל כבר נודע עפ"י קדוש ה' האריז"ל . . שבו ביום מת רשב"י ע"ה . . המפורסמות א"צ ראי', שכבר נתפרסם בכל העולם מכמה דורות ענין הילולא דרשב"י בל"ג בעומר".

ב. ויש לבאר מעלתו המיוחדת של רשב"י (בעל ההילולא דל"ג בעומר) — בהקדם ביאור מעלת חמשת תלמידיו הגדולים של ר"ע (שאחד מהם הוא רשב"י) ש"הם הם העמידו תורה"[5] ועל ידם "נתקיים העולם"[6]:

דיוק הלשון "העמידו תורה" יש לבאר ע"ד ובדוגמת מארז"ל[7] (בנוגע לדוד) ש"הקים עולה של תורה"[8], "עולה" דייקא, שמורה על הענין דקבלת עול שבלימוד התורה[9], שכן, עם היות שהתורה היא "חכמתכם ובינתכם לעיני העמים"[10], גם בשכל אנושי, מ"מ, צ"ל לימוד התורה לא מצד השכל, אלא מצד קבלת עול דוקא[11].

וכמארז"ל[12] (בנוגע לדוד) "והוי' עמו שהלכה כמותו", היינו, שכדי שתהי' "הלכה כמותו" צ"ל "הוי' עמו", להיות קשור עם עצומ"ה, שם הוי', הי' הוה ויהי' כאחד[13], ואז נעשה לימוד התורה לא מצד השכל, אלא מתוך קבלת עול ויראת שמים, בידעו שהתורה היא חכמתו ורצונו של הקב"ה[14].

ועי"ז ש"הם העמידו תורה" ("עולה של תורה", לימוד התורה מתוך קבלת עול) — "נתקיים העולם" על ידם:

אמרו חז"ל[15] "קוב"ה אסתכל באורייתא וברא עלמא בר נש אסתכל בה באורייתא ומקיים עלמא", היינו, שקיום העולם תלוי בתורה. ומזה מובן גם בנוגע ללומדי התורה, שאופן לימודם בתורה (ההרגש שלהם בתורה) פועל ומשפיע על אופן הנהגתם בעולם.

ולכן, כאשר לימוד התורה הוא מתוך קבלת עול, "הוי' עמו", ה"ז פועל גם על ההנהגה בעולם — שגם בצאתו לעסוק בעניני העולם (לאחרי התפלה ולימוד התורה), מאיגרא רמה לבירא עמיקתא, נמשך אצלו המעמד ומצב ד"דע לפני מי אתה עומד" (שבעת התפלה)[16], ו"הוי' עמו" (שבעת לימוד התורה).

---

1) ראה גם מכתב פסח שני שנה זו (אג"ק ח"ד ס"ע ערה ואילך). וש"נ.
2) ראה נו"כ הטושו"ע ואדה"ז או"ח סתצ"ג.
3) שו"ת דברי נחמי' חאו"ח סל"ד.
4) שם ס"ז.
5) יבמות סב, ב.
6) מ"ח מס' אייר וסיון פ"א מ"ו.
7) ראה במדב"ר פי"ח, כא. מדרש שמואל פכ"ט.
8) בגמרא (מו"ק טז, ב. וש"נ) איתא "עולה של תשובה", אבל במדרשים הנ"ל הלשון הוא "עולה של תורה".
9) ראה יל"ש ש"ב רמז קסה (מתדבא"ר רפ"ב): "שקיבל עליו עול תורה כו'".
10) ואתחנן ו, ד.
11) ראה גם סה"מ מלוקט ח"ה ע' צח. ח"ו ע' קח.
12) סנהדרין צג, ב. וראה אוה"ת יתרו ע' תתצג ואילך. סה"מ תרכ"ז ע' רעט ואילך. המשך תרס"ו ע' תלא ואילך. ועוד.
13) זח"ג רנז, סע"ב. פרדס ש"א פ"ט. תניא שעהיוה"א פ"ז.
14) ראה לקמן ס"י — בנוגע ללימוד התורה באופן שנהגו כבוד זה בזה (המו"ל).
15) זח"ב קסא, רע"ב.
16) ראה ברכות כח, ב.

ג. וענין זה קשור במיוחד עם לימוד פנימיות התורה:

החילוק העיקרי שבין לימוד נגלה דתורה ללימוד פנימיות התורה – שבלימוד נגלה דתורה, אף שיודע שזוהי תורתו של הקב"ה (כמודגש בנוסח ברכת התורה: "אשר בחר בנו מכל העמים ונתן לנו את תורתו"), חכמתו ורצונו ית', מ"מ, בהלימוד עצמו ("לערנענדיק") ה"ה לומד אודות דברים גשמיים (כי התורה "נסעה וירדה כו' עד שנתלבשה בדברים גשמיים ועניני עולם הזה שהן רוב מצוות התורה ככולן והלכותיהן"[17]), כמו "שנים אוחזין בטלית", "המחליף פרה בחמור", וכיו"ב, ובמילא, יש צורך ביגיעה רבה ("האָרעווען און אַריינקנעלן מיט זיך") שיורגש בהלימוד שזוהי חכמתו ורצונו ית'; משא"כ בפנימיות התורה, שהלימוד עצמו הוא בנוגע לעניני אלקות.

ויש להוסיף, שהחילוק בין לימוד נגלה דתורה ללימוד פנימיות התורה מרומז גם בחילוק הלשונות בין הש"ס (נגלה דתורה) להזהר (פנימיות התורה), שהלשון הרגיל בש"ס הוא "תא שמע", והלשון הרגיל בזהר הוא "תא חזי" – ע"ד החילוק שבין שמיעה (תא שמע) לראי' (תא חזי), ש"אינה דומה שמיעה לראי"[18] – שבזה מרומז שבלימוד נגלה דתורה הרגש האלקות הוא באופן של שמיעה (ידיעה והבנה) בלבד, ובלימוד פנימיות התורה הרגש האלקות הוא באופן של ראי'[19].

ובהתאם לכך הוא החילוק גם בהרגש האלקות בעניני העולם ("אסתכל בה באורייתא ומקיים עלמא") – שע"י לימוד נגלה דתורה ללא פנימיות התורה נעשה הרגש האלקות בעניני העולם רק באופן של שמיעה, היינו, ששומע ויודע ומבין שגם עניני העולם חדורים באלקות, אבל חסר אצלו בראיית הדבר; ורק ע"י לימוד פנימיות התורה נעשה הרגש האלקות בעניני העולם באופן של ראי' ("תא חזי"), שגם בעניני העולם רואה אלקות במוחש, עי"ז שרואה השגחה פרטית על כל צעד ושעל ("וואו ער שטייט און וואו ער גייט"), בעולם בכלל ובחלקו בעולם בפרט, שרואה בעיני בשר אופן הנהגתו של הקב"ה עמו לטובה, בבני חיי ומזוני רויחי.

ד. עפ"ז מובן שבין חמשת התלמידים (ש"העמידו תורה" ועל ידם "נתקיים העולם") עצמם – גדלה ביותר מעלתו של רשב"י:

עיקר חידושו של רשב"י הוא בלימוד פנימיות התורה, "אילנא דחיי"[20]. – בודאי למד רשב"י גם נגלה דתורה[21], ועד ש"בכל פרק מפרקי המסכתות שבש"ס נזכר ר"ש"[22] (סתם ר"ש הוא רשב"י[23]), אבל, עיקר לימודו הי' בפנימיות התורה, ועד שגם לימודו בנגלה דתורה הי' קשור עם פנימיות התורה[24] – שהי' מוצא הפנימיות בכל הענינים שבנגלה דתורה, או שלימודו בנגלה דתורה הי' מלכתחילה מצד פנימיות התורה (ע"ד המבואר באגה"ק[25] בנוגע ללימוד נגלה דתורה לעתיד לבוא, "שידעו מפנימיות התורה כל גופי התורה הנגלית").

ומזה מובן שעיקר ושלימות הענין ד"העמידו תורה", שעי"ז "נתקיים העולם" (שקשור עם פנימיות התורה, כנ"ל ס"ג), נעשה ע"י רשב"י.

ה. ובזה ניתוסף הדגשה יתירה בל"ג בעומר – יום ההילולא דרשב"י:

ענינו של יום ההילולא – שכל עבודתו שעבד בחיים חיותו בעלמא דין מתעלה ביום ההילולא עד לשרשו ומקורו[26], ומזה מובן שבל"ג בעומר נעשית העלי' "לתחילת וראש כל המדרגות שלו (בבחי' השגות ברזין דאורייתא).. שרש שרשו ברום המעלות במדריגה היותר עליונה למעלה מעלה"[27].

---

17) תניא פ"ד (ח, ב).
18) מכילתא יתרו יט, ט.
19) ראה לקוטי לוי"צ הערות לזח"ג ס"ע שפ ואילך. אג"ק ח"ז ע' עדר. ח"י ס"ע פט. לקו"ש חי"ד ריש ע' 403. ועוד.
20) זח"ג קכד, ב (ברע"מ). הובא ונת' בתניא אגה"ק סכ"ד.
21) ראה גם אגה"ק שם (קמג, א).
22) כ"ה הלשון בלקו"ת אחרי כח, א. וראה "הערות וציונים" מכ"ק אדמו"ר שליט"א ללקו"ת שם. לקו"ש חי"ב ע' 194 ואילך. אג"ק חכ"א ס"ע שנז.
23) פרש"י שבועות ב, ב (ד"ה משמו). רמב"ם בהקדמתו לפיהמ"ש (ד"ה הפרק השישי). ועוד.
24) ראה גם סה"מ מלוקט ח"ב ריש ע' שג.
25) שם (קמה, ב).
26) ראה תניא אגה"ק סז"ך וביאורו וסכ"ח.
27) סידור (עם דא"ח) שער הל"ג בעומר דש, סע"ב ואילך.

וענין זה נעשה בל"ג בעומר, ספירת הוד שבהוד, שהיא הדרגא היותר תחתונה – כי, "כל אור היותר עליון לא יוכל לבוא בגילוי למטה כי אם במדריגה היותר תחתונה דוקא . . כי ערך עומק תחת הוא לפי ערך עומק רום"[28].

ומזה מובן שענינו של רשב"י לקשר ולחבר עומק רום (תכלית העלי' בכל עבודתו בפנימיות התורה) עם עומק תחת (הוד שבהוד) – מצד גודל ועוצם התקשרותו עם עצמות ומהות א"ס ב"ה (כמו שאמר על עצמו "בחד קטירא אתקטרנא בי' בקוב"ה כו'"[29]), שהוא ית' למעלה מעלה עד אין קץ ולמטה מטה עד אין תכלית[30], שלכן בכחו וביכלתו לקשר ולחבר עומק רום עם עומק תחת[31].

ובסגנון דלעיל – שע"י לימוד התורה מתוך קבלת עול, לימוד פנימיות התורה, נעשה החיבור דעומק רום עם עומק תחת, החל מעומק תחת דשכל, ועד לעומק תחת דעניני העולם, שגם בעניני העולם יהי' ההרגש דאלקות.

ו. ויש להוסיף, שלאחרי פעולתו של רשב"י בפתיחת הצינור לגילוי פנימיות התורה[32], שייך האמור לעיל לעבודת כאו"א מישראל:

בזמנו של רשב"י הי' שייך לימוד פנימיות התורה ליחידי סגולה בלבד, ורק בהצנע לכת ולא ברבים, אבל בימינו אלה, "עקבתא דמשיחא", כותב האריז"ל ש"בדורות אלו האחרונים מותר ומצוה לגלות (ברבים) זאת החכמה"[33].

ובכל זה ניתוסף עוד יותר בזמנו של הבעש"ט, שעל ידו נתלבשה פנימיות התורה באור תורת החסידות הכללית, ובזמנו של רבינו הזקן, באור תורת חסידות חב"ד, ועד שנעשית דרך סלולה לכל בנ"י, כדברי כ"ק מו"ח אדמו"ר[34] שרבינו הזקן לא רצה לעשות את תורת החסידות למפלגה, כי אם לנחלת כל בנ"י.

ולאחרי פתיחת הצינור וסלילת הדרך בהתגלות פנימיות התורה כפי שנתלבשה בתורת החסידות, בודאי ניתן לכאו"א מישראל הכח והיכולת להגיע למעמד ומצב ד"תא חזי", שגם בעניני העולם יוכל לראות אלקות במוחש, ועד להכרה ("דערהערן") ש"הוי' אחד"[35], ו"אין עוד מלבדו"[36].

אלא, שבשביל זה צריך האדם להתייגע מעט ("אַ ביסל צו־האָרעוועַן"), כמארז"ל[37] "אדם מקדש עצמו מעט למטה מקדשין אותו הרבה מלמעלה", היינו, שע"י עבודת האדם באופן דאתערותא דלתתא (למטה) לקדש עצמו אפילו "מעט" בלבד, אזי נמשכת אתעדל"ע (מלמעלה) לקדש אותו "הרבה".

ויתירה מזה – "אדם מקדש עצמו מעט מלמטה בעולם הזה מקדשין אותו הרבה מלמעלה לעולם הבא"[38] – דיש לומר הפירוש בזה, שגם עכשיו בעוה"ז (ואפילו בחושך כפול ומכופל דזמן הגלות) נמשכת לו דרגת הקדושה דעולם הבא[39], ע"ד מארז"ל בנוגע לאבות[40] ש"הטעימן הקב"ה בעוה"ז מעין העולם הבא", ועד"ז מצינו בכמה אמוראים שהיו נפטרים מהם בברכת "עולמך תראה בחייך"[41], ומזה מובן שמעין זה שייך גם בכאו"א מישראל.

---

28) שם, סע"ג ואילך.

29) זח"ג (אדר"ז) רפח, א.

30) ראה תקו"ז סוף תיקון נז (וראה שם תיקון יט – מ, ב). זו"ח יתרו לד, סע"ג.

31) ראה גם ד"ה וספרתם לכם שנאמר בהתוועדות (לעיל ע' 69).

32) סה"מ תרע"ח ע' רפג. תרפ"ח ע' קב. ובכ"מ.

33) אגה"ק שם (קמב, ב).

34) ראה סה"ש תש"ד ע' 93. סה"מ תשי"א ע' 136. לקו"ש ח"ט ע' 344. ועוד.

35) ואתחנן ו, ד.

36) שם ד, לה.

37) ראה יומא לט, רע"א. תניא ספכ"ז.

38) כלשון הגמרא (שם) "אדם מקדש עצמו מעט מקדשין אותו הרבה, מלמטה מקדשין אותו מלמעלה, בעולם הזה מקדשין אותו לעולם הבא".

39) להעיר ממ"ש הרמב"ם (הל' תשובה ספ"ח) בפירוש עולם הבא – "זה שקראו אותו חכמים העולם הבא לא מפני שאינו מצוי עתה . . אין הדבר כן, אלא הרי הוא מצוי ועומד . . ולא קראוהו עולם הבא אלא מפני שאותן החיים באין לו לאדם אחר חיי העולם הזה". – אלא, שגם לפירוש הרמב"ם ה"ז רק לאחרי ק"כ שנה, אבל ע"פ חסידות יש לפרש שגם בהיותו בעוה"ז נמשכים לאדם הענינים דעוה"ב, כבפנים.

40) ב"ב טז, סע"ב ואילך.

41) ברכות יז, סע"א. וראה גם תניא פי"ד (כ, א).

* * *

ז. מאמר ד"ה וספרתם לכם גו'.

* * *

ח. ידוע מנהג ישראל (ש"תורה היא"[42]) שבל"ג בעומר יוצאים ילדי ישראל תלמידי החדרים אל השדה ומשחקים בקשת.

ובביאור טעם המנהג — יש להקדים:

איתא בספרים[43] שכיון ש"כל ימיו של רשב"י לא נראתה הקשת בענן", לפי ש"הי' זכותו מגין על הדור ולא הי' צריך להראות הקשת בענן"[44], לכן, ביום הסתלקותו של רשב"י, ל"ג בעומר, משחקים בקשת, כדי להראות שמאז הסתלקותו של רשב"י יש צורך בקשת.

אבל, לפי טעם זה נמצא שהמשחק בקשת בל"ג בעומר הוא סימן למוטב (כיון שהצורך בקשת מורה על מעמד ומצב בלתי־רצוי).

ויש לבאר הסימן דקשת למעליותא[45] — ע"פ מ"ש בזהר[46] (ובתקו"ז[47]) "לא תצפי לרגלי דמשיחא עד דיתחזי האי קשת . . בגווני נהירין . . וכדין צפי לי' למשיח", היינו, שראיית הקשת בגוונין נהירין היא סימן שהגיע הזמן דביאת המשיח, רגלי משיחא ("ס'איז שוין דאָ אפילו די 'רגלים' פון משיח'ן").

וכיון של"ג בעומר הוא יום ההילולא דרשב"י, שעל ידו היתה פתיחת הצינור להתגלות פנימיות התורה (כנ"ל ס"ד־ו), ועד לאופן ד"יפוצו מעינותיך חוצה", שזוהי ההכנה וההקדמה והכלי לביאת המשיח[48] — לכן נוהגים לשחק ביום זה בקשת, לרמז על הקשת בגוונין נהירין שראייתה היא הסימן לרגלי משיח.

ט. ויש להוסיף ולבאר שייכות המנהג דמשחק הקשת בל"ג בעומר לתלמידי החדרים דוקא:

ויובן בהקדם ענין נוסף בל"ג בעומר בקשר לתלמידים — שבל"ג בעומר פסקו למות תלמידי ר"ע (רבו של רשב"י) שלא נהגו כבוד זה בזה[49], ולכן נקבע יום זה לשמחה ולזכרון לכל התלמידים, בני תורה, לומדי תורה, לידע ולזכור שצריכים לנהוג כבוד זה בזה (ההנהגה המתאימה שעל ידה נפסק הקטרוג על תלמידי ר"ע).

י. והענין בזה — שב' אופני ההנהגה הנ"ל (נהגו כבוד זה בזה או הפכו) באים כתוצאה מב' אופנים בלימוד התורה[50], שיש אופן לימוד שמביא לכך שיהיו נוהגים כבוד זה בזה, ויש אופן לימוד שמביא לכך שלא ינהגו כבוד זה בזה:

כאשר הגישה ללימוד התורה היא מתוך ידיעה והכרה שהתורה היא חכמתו ורצונו של הקב"ה, ובמילא, החיות וההתלהבות ("דער קאָך") בהלימוד היא (לא מצד הרגש עצמו, ישות וגאוה ח"ו, אלא) מזה שלומד ומבין ומחדש בחכמתו של הקב"ה — בודאי לא יתרעם על כך שחבירו מצליח בלימוד התורה לא פחות ואולי אפילו יותר טוב ממנו, ולא עוד אלא שאפילו אם יפריך חבירו את דבריו ויוכיח לו שטעה בדבריו, הרי, לא זו בלבד שלא יקפיד ויכעס עליו, אלא אדרבה, יתן לו תודה על כך שהצילו מטעות, שקר וכזב (בגלל שהיצה"ר הטעהו לדרך עקומה, וחבירו מחזירו לדרך הישר), והעמידו על האמת בתורת ה';

42) ראה תוד"ה נפסל — מנחות כ, ב. שו"ע אדה"ז או"ח סו"ס קפ. סתל"ב סי"א. סתצ"ד סט"ז.

43) בני ישכר מאמרי חודש אייר מאמר ג' (ענין ל"ג בעומר) אות ד'.

44) ירושלמי ברכות פ"ט ה"ב ובפ"מ שם.

45) ראה גם בני ישכר שם.

46) ח"א עב, ב.

47) תי"ח (לו, רע"ב).

48) אגה"ק דהבעש"ט (כש"ט בתחילתו. ובכ"מ).

49) יבמות סב, ב ובמאירי שם.

50) כידוע שכל הענינים ישנם לא רק בגשמיות, אלא גם ברוחניות, ואדרבה, הסיבה לכך שישנם בגשמיות היא בגלל שישנם ברוחניות.

וכשלימוד התורה הוא באופן כזה – אזי ההנהגה בין התלמידים היא באופן (שלא זו בלבד שאין נתינת מקום לקנאה ושנאה, אלא אדרבה) שמפרכסין זה את זה[51], ונוהגין כבוד זה בזה.

משא"כ כאשר הגישה ללימוד התורה היא מתוך מחשבה ש"כחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה"[52], הרגש עצמו, ("ער טוט אויף"), הוא שואל קושיא, מתרץ תירוץ, ומקשה על דברי פלוני, וכתוצאה מזה נעשה אצלו רגש של ישות, ולפעמים גם גאוה – אזי כשיבוא חבירו ויעמידנו על טעותו, או אפילו רק יוכיח שביכלתו לומר תירוץ טוב יותר, שעי"ז ממעט בדמותו, בודאי יקפיד וכועס עליו, שכן, עד עתה הי' סבור שבכחו ועוצם ידו פעל גדולות ועשה חיל בתורה, והי' הולך ומכריז "שישו בני מעי", וכיון שבא פלוני ומראה שהיתה לו טעות מעיקרו, שהעשירות שלו בתורה אינה אלא עשירות המדומה, סברא מדומה, סברת שקר, ה"ה מקפיד וכועס עליו;

וכשלימוד התורה הוא באופן כזה – אזי ההנהגה בין התלמידים היא באופן של העדר נתינת כבוד (לא נהגו כבוד) זה לזה.

– ולהעיר[53], שהאמור לעיל בודאי לא שייך אצל תלמידי רבי עקיבא, שאצלם היתה ההנהגה של העדר נתינת כבוד זה לזה מצד שרש הגבורות ודינים דקטנות כפי שהם למעלה[54], אלא שלאחרי השתלשלות המדרגות למטה מטה ה"ז בא באופן של קפידא כפשוטה.

יא. ומזה מובן גם בנוגע להלימוד מל"ג בעומר – הזכרון אודות תלמידי רבי עקיבא שצריך לעורר התלמידים לנהוג כבוד זה בזה:

כשאומרים שישנו כלל בתורה שלימוד התורה צריך להיות באופן שנוהגים כבוד זה בזה – אין הפירוש בזה שלימוד התורה יכול להשאר באותו אופן כמקודם והשינוי יהי' רק בהפרט של מנהג כבוד זה בזה, כי, העדר מנהג כבוד זה בזה הוא מסובב מאופן בלתי־רצוי בלימוד התורה; אלא, בהכרח לקבוע ("אַוועקשטעלן") את לימוד התורה באופן כזה שמלכתחילה לא תהי' אפשרות למעמד ומצב של העדר מנהג כבוד זה בזה, כאמור, עי"ז שהגישה ללימוד התורה היא מתוך ידיעה והכרה שהתורה היא חכמתו ורצונו של הקב"ה.

יב. והעצה לזה – ענין ה"קשת":

מבואר בחסידות[55] שכלי־זיין נחלקים בכללות לשני סוגים – כלשון הכתוב[56] בדברי יעקב אבינו: "אשר לקחתי מיד האמורי בחרבי ובקשתי" – חרב וקשת. והחילוק ביניהם – שע"י "חרב" יכולים לפגוע רק באויב הנמצא בקירוב מקום (ורואים אותו בעיני בשר), ואילו ע"י "קשת" יכולים לפגוע גם באויב הנסתר שנמצא בריחוק מקום.

וענינו בעבודת ה' – שלא מספיק להזהר, ללחום ולנצח האויב שנמצא בקירוב מקום, שקאי על ענינים כאלה שהכל יודעים בבירור ללא כל ספק שהם עצת היצה"ר, מסטרא דשמאלא, אלא צריכים להזהר גם מאויב הנסתר בריחוק מקום, ובשביל זה יש צורך ב"קשת", שעל ידה יכולים לזרוק חץ על האויב שנמצא בריחוק מקום.

ובנוגע לענינו:

כדי להבטיח ("באַוואָרענען") שלימוד התורה יהי' כדבעי – לימוד התורה מתוך יראת שמים דוקא (כמבואר במסכת שבת[57]) – יש צורך להזהר ולהקפיד גם בנוגע לענינים הנמצאים בריחוק מקום, כלומר, ענינים כאלה שלכאורה אינם שייכים ללימוד התורה,

---

51) ראה שבת לד, א.
52) עקב ח, יז.
53) ראה גם לקו"ש חל"ב ע' 149 ואילך. וש"נ.
54) ראה פע"ח שער ספיה"ע פ"ז. שער הכוונות ענין ספיה"ע דרוש יב.
55) ראה תו"א (בהוספות) ויחי קג, א. ד"ה לא יצא האיש לאדמו"ר מהר"ש (קה"ת תשט"ז) ס"ע 6 ואילך. סה"מ תרנ"ט ע' קנז. תש"ד ע' 98. תשט"ז ס"ע 540 ואילך.
56) ויחי מח, כב.
57) לא, א־ב.

— כפי שאומר הרבי שכדי שלימוד התורה יהי' מתוך יראת שמים יש צורך בכמה הכנות, כמו, טהרה במקוה, נתינת צדקה, תפלה באריכות, אמירת תהלים, לימוד חומש עם פרש"י (שלימוד זה פותח את הלב, ועד"ז בנוגע ללימוד הפותח את המוח[58]) —

דלכאורה אינו מובן: מהי השייכות דכל ענינים הנ"ל ללימוד התורה?! אדרבה: אם תמורת ענינים אלה יוסיף עוד חצי שעה בלימוד הגמרא בודאי יפעל יותר!

והמענה לזה — שדוקא ע"י ענינים הנ"ל, שפעולתם רחוקה לכאורה מלימוד התורה, יכולים להבטיח שלימוד התורה יהי' כדבעי למהוי, כמשל הקשת, שפעולתה (לא רק על אויב העומד מקרוב, אלא גם) על אויב העומד מרחוק.

יג. ועוד ענין במשל ה"קשת":

רואים במוחש — כפי שמובא בתורת החסידות[55] — שכדי שזריקת החץ ע"י הקשת תהי' בריחוק מקום יותר, צריכים למשוך את היתר למטה יותר, קרוב לעצמו יותר, וככל שתהי' משיכת היתר למטה מטה יותר, וקרוב לעצמו יותר, יגיע החץ רחוק יותר.

— הסיבה לכך שמדגישים שענין זה מובא בתורת החסידות, נוסף על כך שרואים במוחש, היא, משום שבדברים שרואים במוחש לא יודעים אם הם ענינים אמיתיים או בלתי אמיתיים, ורק כשהדבר מובא בתורה (ובנדו"ד, בתורת החסידות), ה"ז סימן שכן הוא האמת, או שזהו ענין שיכולים ללמוד ממנו כו'. —

וענינו בעבודת ה' — שמשיכת יתר הקשת למטה יותר וקרוב ללבו יותר, מורה על ביטול ושפלות עצמו, ועי"ז מגיע החץ רחוק יותר, לבטל ולהכניע גם את האויב הנמצא בריחוק מקום.

ודוגמתו בנוגע ללימוד התורה — שההכנה ללימוד התורה היא הביטול ושפלות עצמו, לידע שאין זה "כחי ועוצם ידי", אלא בכחו של הקב"ה, ועי"ז נעשה לימוד התורה כדבעי למהוי, כמ"ש[59] "ונפשי כעפר לכל תהי' (ועי"ז) פתח לבי בתורתך", ובמילא, ככל שיתוסף בקיום הענין ד"נפשי כעפר לכל תהי'", יתוסף בקיום הבקשה שלאח"ז "פתח לבי בתורתך" באופן טוב ומהיר יותר ("בעסער און שנעלער").

יד. עפ"ז יש לבאר תוכן המנהג שתלמידי החדרים משחקים בקשת בל"ג בעומר:

בהמשחק של תלמידי החדרים בקשת, מרומז, שצריך להיות ענין הקשת כדי להבטיח שלימוד התורה יהי' כדבעי למהוי, כנ"ל בארוכה.

והנתינת־כח לזה היא בל"ג בעומר, יום ההילולא דרשב"י, שעיקר ענינו הוא פנימיות התורה — כי, ע"י פנימיות התורה נעשית הגישה ("דער צוגאַנג") ללימוד נגלה דתורה מתוך ידיעה והכרה שהתורה היא חכמתו ורצונו של הקב"ה (ופשיטא — שלילת הענין ד"כחי ועוצם ידי", ע"י הביטול ושפלות עצמו), ומתוך יראת שמים, שאז הלימוד הוא כדבעי למהוי.

טו. ויש להוסיף, שכאשר לימוד התורה הוא כדבעי למהוי (ע"י פנימיות התורה), ה"ז נמשך ופועל בכל הענינים — שהרי אצל איש ישראל נמשכות כל ההשפעות ע"י התורה — שכל עניניו נעשים בהצלחה, וללא העלמות והסתרים, ולא עוד אלא שגם הענינים הבלתי־רצויים מתהפכים לטוב.

ומרומז בסיפור הגמרא (במסכת מו"ק[60]) אודות רשב"י:

"א"ל (רשב"י) לברי' (ר"א).. זיל גביהון (אצל שנים מתלמידיו) דליברכוך . . אמרו לי' וכו', כי אתא לגבי אבוה, א"ל, לא מבעיא דברוכי לא בירכן אבל צעורי צעורן (כיון שאמרו לו דברים שמשמעותם היא היפך הברכה), א"ל מאי אמרו לך, א"ל הכי והכי אמרו לי, א"ל הנך כולהו ברכתא נינהו וכו'".

---

58) ראה סה"ש תרצ"ז ס"ע 197 (נעתק ב"היום יום" כט שבט).

59) נוסח תפלת אלקי נצור כו' (ברכות יז, א). וראה לקו"ת במדבר טו, סע"ב ואילך.

60) ט, סע"א ואילך.

וצריך להבין:

א) מהו הצורך במעלתו של רשב"י דוקא בשביל לפרש דברי התלמידים שכוונתם היא לברכה, ולמה לא הי' יכול ר' אלעזר בעצמו (אפילו אם הי' קטן עדיין) לפרש את הדברים לטובה?

ב) ועיקר הפליאה היא על תלמידי רשב"י: למה הוצרכו לברכו בלשון כזה שיכול להביא לפחד ובהלה, עד שישמע מאביו את פירוש הדברים?

והתירוץ לזה – כמבואר בלקו"ת[61] ש"הברכה באופן זה היא מבחי' סתום", שהיא ברכה נעלית ביותר, ולכן יש צורך בזהירות מפני עינא בישא, עי"ז שמסתירים אותה בלשון כזה שאינו מובן גם למקבל הברכה עצמו (מחשש עינא בישא דמקבל הברכה עצמו);

ורק מצד גודל מעלתו של רשב"י – שענינו פנימיות התורה, וכמדובר לעיל (ס"ה) שענינו לקשר עומק רום עם עומק תחת, שגם בעומק תחת מתגלה עומק רום – אין מקום וצורך לחשוש ולהזהר מענין בלתי־רצוי, שכן, בדרגתו של רשב"י הכל טוב,

– בנוגע לנגלה דתורה, אמרו חז"ל[62] "זכה נעשית לו סם חיים, לא זכה וכו'", היינו, שיש גם אפשרות למעמד ומצב ד"לא זכה", שאז ה"ז היפך דסם חיים ח"ו, אבל בנוגע לפנימיות התורה, "אילנא דחיי"[20], לא שייך כלל הענין של היפך סם חיים (כמבואר בארוכה בקונטרס עץ החיים[63]) –

ולכן בכחו וביכלתו של רשב"י דוקא להמשיך ענין הברכה אפילו בלשון תרגום ובלשון שנראה בגלוי כהיפך הברכה – לגלות שזהו"ע של ברכה, וברכה נעלית ביותר.

טז. (וסיים כ"ק אדמו"ר שליט"א:)

יום זה, יומו של רשב"י ("רשב"י'ס טאָג"), "יום שמחתו"[64],

– מסופר בפע"ח[54] (והובא באחרונים[65]) אודות ר' אברהם הלוי (תלמידו של האריז"ל) שהי' נוהג לומר בכל יום תפלת נחם[66], וכשנהג כן בל"ג בעומר, אמר לו האר"י ז"ל משמו של רשב"י: "אמר לי (רשב"י – כו"כ שנים אחר הסתלקותו! שהרי מאורע זה הי' בזמנו של האריז"ל, ואילו רשב"י הי' בזמן התנאים) אמור לאיש הזה למה הוא אומר נחם ביום שמחתי", היינו, שרשב"י אינו סובל ענינים של היפך (או אפילו העדר) השמחה, בל"ג בעומר, יום שמחתו –

הוא יום המסוגל להתנהג בסדר ההנהגה של רשב"י (כיון שאז יכולים להאחז ("אָנהאַלטן זיך") בו) – שאפילו ענין כזה שבגלוי ובלשון תרגום יכולים לטעות ולחשוב שהוא היפך הברכה, מהפכו רשב"י ומפרשו – למטה מעשרה טפחים, וגם בלשון תרגום – באופן דתכלית הטוב.

ולכן: אפילו אם פעם היתה אצל מישהו נתינת־מקום לְטָעות או חשש על ענין מסויים "אַז עס איז עפעס ניט אַזוי"... – אזי ממשיכים לו פירוש הדברים באופן דתכלית הטוב!

ותוכן הפירוש – שעכשיו הוא הזמן ד"גל עיני ואביטה נפלאות מתורתך"[67], שזהו"ע שלמעלה מסדר ההשתלשלות, ולכן, ה"ז נמשך ומתגלה גם בעומק תחת, שאפילו ענין שנראה כהיפך הברכה, ה"ה מתהפך לברכה, כמ"ש[68] "ויהפוך גו' לברכה", ורואים בגלוי שזהו תכלית הברכה ותכלית הטוב.

* * *

יז. דובר לעיל (בהמאמר[69]) שכללות הענין דספירת העומר הוא הכנה למתן־תורה, כמרומז בכתוב[70]

61) בחוקותי מח, ב.
62) יומא עב, ב.
63) פי"ג ואילך.
64) ראה מ"ח שבהערה 6. פע"ח ושעה"כ שבהערה 54.
65) עט"ז לשו"ע או"ח סתצ"ג.
66) ראה לקו"ש חכ"ב ע' 330 ואילך. וש"נ.
67) תהלים קיט, יח. וראה סה"מ מלוקט ח"ה ע' רעא. וש"נ.
68) תצא כג, ו.
69) לעיל ע' 64 ואילך.
70) שה"ש א, ד.

"משכני אחריך נרוצה (ועי"ז) הביאני המלך חדריו", וכמו כן גם הענין דל"ג בעומר, גילוי פנימיות התורה, הוא הכנה למתן־תורה.

והענין בזה:

כדי שלימוד התורה יהי' כדבעי למהוי, צריכה להיות תחילה ה"הנחה" אודות גודל קדושת התורה — ש"כל התורה כולה שמותיו של הקב"ה" (כדאיתא בזהר[71], והובא ברמב"ן[72] וגם בדברי האחרונים[73]), ובמילא, כל אות ותיבה ועאכו"כ ענין שלם שלומדים בתורה ה"ז שם קדוש, כמו ז' השמות שאינם נמחקים, ועד לשם הוי', שם המפורש[74]!

— החילוק אינו אלא שבז' השמות ישנה קדושת השמות בתוקף ובגלוי, שלכן אינם נמחקים, משא"כ בשאר תיבות התורה (שגם הם שמותיו של הקב"ה) אין הקדושה בגלוי כ"כ —

וכשיודעים שכל עניני התורה הם שמותיו של הקב"ה, אזי הגישה ללימוד התורה היא בקדושה ובטהרה הראוי' לשמותיו של הקב"ה — כלשון רבינו הזקן בשו"ע הלכות נט"י[75]: "יש נוהגין לרחוץ פיהם שחרית . . כדי לברך את שם הגדול בקדושה ובטהרה".

ועפ"ז מובנת השייכות דל"ג בעומר בתור הכנה למתן־תורה — כיון שע"י פנימיות התורה, ענינו של ל"ג בעומר, נקבעת ה"הנחה" שכל סוגיא וכל ענין שלומדים בתורה ה"ז שמותיו של הקב"ה, וזוהי ההכנה המתאימה למתן תורה וקבלת התורה.

יח. ויש להוסיף, שענין זה נוגע במיוחד להכנה לקבלת התורה בשמחה — כהמשך הכתוב[70] (לאחרי "הביאני המלך חדריו") "נגילה ונשמחה בך":

ובהקדם דיוק לשון הכתוב "נגילה ונשמחה בך" — כמבואר במדרש[76] "אין אנו יודעין במה לשמוח . . בא שלמה ופירש נגילה ונשמחה בך, בהקב"ה", במהותו ועצמותו ית'. ועד כדי כך, שאפילו בהגאולה העתידה לבוא במהרה בימינו ממש, שאז תהי' שמחה גדולה ביותר ("אַ געוואַלדיקע שמחה"), יהיו בנ"י במעמד ומצב כזה שהשמחה שלהם תהי' (לא בהישועה והגאולה כשלעצמה, אלא) באופן ד"נגילה ונשמחה בך" דייקא, בך בעצמותך[77].

וממשיך במדרש: "בך, בכ"ב אותיות שכתבת לנו בתורה, בי"ת שנים, כ"ף עשרים, הרי בך", היינו, שע"י כ"ב אותיות התורה — אותיות דוקא, שאליהם שייכים כל בנ"י, אפילו אנשים פשוטים — נעשית ההתקשרות עם מהותו ועצמותו ית', בך בעצמותך[78].

וההכנה לזה נעשית בל"ג בעומר, שענינו פנימיות התורה — כי, ע"י לימוד פנימיות התורה, נעשית ה"הנחה" ש"כל התורה כולה שמותיו של הקב"ה", ועי"ז יכול להיות לימוד התורה באופן ד"נגילה ונשמחה בך", בך בעצמותך.

* * *

יט. אמנם, לאחרי כל ההכנות למתן־תורה ע"י כללות הענין דספה"ע והענין דל"ג בעומר — כשעומדים לקבל את התורה בפועל, דורש הקב"ה "ערבות" על שמירת התורה:

איתא במדרש[79]: "בשעה שעמדו ישראל לפני הר סיני לקבל התורה, אמר להם הקב"ה . . הביאו לי ערבים טובים שתשמרוה ואני נותנה לכם, אמרו לפניו, רבש"ע, אבותינו ערבים לנו, אמר להם, אבותיכם צריכין ערבים . . יש לי עליהם וכו', אמרו לפניו, רבש"ע, נביאינו ערבין לנו, אמר להם, יש לי עליהם

71) ח"ב פז, א.
72) בהקדמתו עה"ת.
73) יונת אלם פכ"ט. פלח הרמון שכ"ב פ"א. של"ה שטז, א. ועוד.
74) רמב"ם הל' יסוה"ת פ"ו ה"ב.
75) או"ח ס"ד סי"ז.
76) שהש"ר עה"פ (נגילה ונשמחה בך).
77) ראה אוה"ת שה"ש עה"פ (כרך א ס"ע סז).
78) ראה סה"מ תרפ"ח ע' קנג ואילך (תש"ח ע' 239 ואילך).
79) שהש"ר עה"פ (משכני אחריך נרוצה).

וכו', אמרו הרי בנינו עורבים אותנו, אמר הקב"ה, הא ודאי ערבים טובים, על ידיהם אתננה לכם", כלומר, הקב"ה לא הסתפק בכל הערבויות שהציעו בנ"י, וקיבל רק את הערבות של הבנים, וע"י ערבותם של הבנים נתן הקב"ה את התורה למשה רבינו, לאהרן ולשבעים הזקנים, ולכל ששים ריבוא בנ"י!

ומזה מובן גם בנוגע לימינו אלה – שלאחרי כל ההכנות למ"ת, צריכים לידע שהעיקר הוא להכין את ה"ערבות", כך, שכשנבוא ל"זמן מתן תורתנו" והקב"ה ישאל "מי ערב",

– ובפרט בהתחשב עם העובדה שנמצאים במעמד ומצב של חושך כפול ומכופל, הרי בודאי שהקב"ה ידרוש "ערבות", ויותר קשה להאמין שהקב"ה יסתפק בערבות אישית... –

נוכל לומר "בנינו עורבים אותנו": יכולים אנו להעמיד ("צושטעלן") ילדים, בנים ובנות, שהם יהיו ערבים בעדינו – נוסף לכך שהם עצמם ישמרו את התורה – שגם אנו נשמור את התורה[80].

כ. ויש להוסיף, שבהענין ד"בנינו עורבים אותנו" (כהכנה למתן תורה) נכללים כל ילדי ישראל שיכולים וצריכים לקרבם לתורה ולמצוות וליהדות, כמאמר רז"ל[81] "ושננתם לבניך[82] אלו התלמידים", וכפס"ד הרמב"ם[83] "מצוה על כל חכם וחכם מישראל ללמד את כל התלמידים אע"פ שאינן בניו, שנאמר ושננתם לבניך . . בניך אלו תלמידיך, שהתלמידים קרויין בנים", שמזה מובן, שכל מי שבכחו לקרב ילד יהודי, חל עליו החיוב ד"ושננתם לבניך".

וכל זה – אפילו בשנים כתיקונם, כפי שמצינו שאפילו בזמן שביהמ"ק הי' קיים מפליאים בגודל מעלת הפעולה ("דער געוואַלדיקער אויפטו") של יהושע בן גמלא, "זכור אותו האיש לטוב", ש"תיקן שיהיו מושיבין מלמדי תינוקות בכל מדינה ומדינה ובכל עיר ועיר"[84].

ועאכו"כ בימינו אלה[85] – שעל כל קרן ופינה נשמעת הצעקה שצועקים ככרוכיא: לכו והצילו ילדי ישראל!

כא. המצב כיום, בעוונותינו הרבים, שישנם עשרות מאות ואלפים (לא רק יחידים, אלא עשרות מאות ואלפים!) ילדי ישראל שרוצים להכריח אותם ולנתק אותם מיהדות, ח"ו, היל"ת!

ילדים אלה באים מבתים של יהודים יראים וחרדים, וגם עכשיו רצונם להיות יראים וחרדים, אלא שיש כאלה שרוצים להוציאם מתחת כנפי השכינה, ומכריחים אותם לעבור על דת, לעבור על תורת ה' ומצוותיו, ועד לענינים ומעמד ומצב של כפירה ושמד, רחמנא ליצלן!

וכיון שילדים אלה נמצאים במעמד ומצב שאין ביכלתם להציל את עצמם, ומוכרחים להגיע לעזר מבחוץ דוקא – מוטל חוב קדוש וזכות קדוש על כל אחד ואחד, באיזה מקום שהוא [אפילו בריחוק מקום, אלא שהגיעה אליו הידיעה (באמצעות עיתון, מפי השמועה וכיו"ב) על המתרחש במרחק של כו"כ מילין] ובאיזה מצב שהוא [אפילו אם אצלו יש חסרון ח"ו בנוגע לילדים כפשוטם, ברמ"ח אברים ושס"ה גידים], לעשות כל מה שביכלתו להציל ילדים אלה!

אם יכולים לפעול בדרך השלום – מה טוב, ואם לא מצליחים בדרך השלום – יש לפעול בדרך מחאה, ואם גם מחאה לא מועילה – יש לפעול בדרך הפחדה, ואם גם זה לא מועיל – הרי, כשמדובר אודות פיקוח־נפשות, הצלת נפשות מכלי' רוחנית, רחמנא ליצלן, ישנו הכלל שפיקוח־נפש דוחה הכל!!

כב. ואלה השואלים: במה כוחנו גדול? – צריך לידע לכל לראש שאין זה נוגע לנו, זה לא ה"ביזנעס" שלנו (כפי שנהוג לומר כאן); לנו ניתנה מצוה, וצריכים אנו לקיימה, ובאשר לתוצאות הדבר – ה"ז ענינו של הקב"ה. ולאמיתו של דבר, כיון שמקיימים את המצוה, בודאי יפעלו את הדבר ("מ'וועט זיכער

80) ראה גם לקו"ש ח"ב ע' 572 ואילך.
81) ספרי ופרש"י עה"פ ואתחנן ו, ז.
82) ואתחנן שם.
83) הל' ת"ת פ"א ה"ב. הובא בהל' ת"ת לאדה"ז פ"א סה"ח.
84) ב"ב כא, רע"א.
85) בהבא לקמן – ראה גם בהשיחה שנדפסה בקונטרס שיצא לאור לקראת חג השבועות סל"ב ובהערה 17 (סה"מ תשי"א ע' 280 ואילך). מכתב י"ז טבת שנה זו (אג"ק ח"ד ע' קכא ואילך). ח"ו ע' קעד, ובהנסמן שם.

אויספירן"). השאלה היא רק האם יפעלו כל מה שרוצים, או קצת פחות. ומסתמא יפעלו הכל, והשאלה היא רק אם יפעלו במשך זמן קצר, או שיקח משך זמן עד שיראו את התוצאות שבדבר.

וכיון שכן, צריך כל אחד ואחד, בכל מקום ובכל מצב, למצוא את הדרך המתאימה שבה יכול הוא לפעול בענין זה – ע"י צעקות ומחאות, באמצעות מכתבים, דברי דפוס, בטלפון או בטלגרף, וכיו"ב – ולעשות כל אשר ביכלתו.

ולהוסיף, שאין לקמץ בהוצאות שבדבר מחשש שיוגרע בפרנסתו מפני ריבוי ההוצאות – כי:

איתא בגמרא[86] "כל מזונותיו של אדם קצובין לו מראש השנה ועד יום הכפורים", וממה־נפשך: מה שהקציב לו הקב"ה, בודאי לא יטול ממנו, ומה שלא הקציב לו, לא תועיל כל חכמתו להתחכם נגד הקב"ה ("איבערשפּאַרן דעם אויבערשטן") ח"ו ולהרויח דולר אחד יותר מכפי שנקצב לו;

ולא עוד אלא שמפורש בהמשך דברי הגמרא "(כל מזונותיו של אדם קצובין לו כו') חוץ מהוצאות שבתות והוצאת ימים טובים והוצאת בניו לתלמוד תורה, שאם פחת פוחתין לו ואם הוסיף מוסיפין לו", ובמילא, כשנדמה לו שיהי' לו הפסד מהוצאת בניו לתלמוד תורה, הן בנוגע לבניו כפשוטו, והן בנוגע ל"בניך אלו התלמידים", להשתדל בנוגע לילד יהודי, מילדי תימן, מרוקו או עיראק, שיניחו לו להמשיך ללמוד אל"ף בי"ת, חומש עם רש"י, ללבוש טלית ולהניח תפילין (שגם זה נכלל בהחינוך ל"תלמוד תורה") – צריך לידע שהוצאות אלה הנם על חשבונו של הקב"ה, על חשבון המלך [ברוסית יש ביטוי: "קאַזניאַ באָהאַטאַ", שפירושו, על חשבון המלך], ובמילא, יכולים להוציא ריבוי הוצאות על זה, שהרי "לי הכסף ולי הזהב נאום ה'"[87], ובודאי שהקב"ה "ימצא עצה" ("דער אויבערשטער וועט זיך אַן עצה געבן") כיצד לממן את כל ההוצאות שבדבר.

כג. אמנם, לדאבוננו ישנם כאלה שממשיכים באורח חייהם כרגיל, "איש תחת גפנו ותחת תאנתו"[88], ומוצאים כל מיני תירוצים וטענות וחשבונות (כדלקמן) שלא לעשות מאומה.

האמת היא, אבל, שכל התירוצים והטענות והחשבונות הם דברי הבל, שטות ושקר, שמכניס היצה"ר שבחלל השמאלי, שכל כוונתו היא להסית ולהדיח אותם – לא בנוגע לעצמם, אלא בנוגע לאחרים – לעמוד מן הצד ולא לנקוף אצבע במים קרים ("און נישט איינטונקען קיין פינגער אין קאַלטע וואַסער") בשביל הצלת אלפים מילדי ישראל שרוצים לנתקם מיהדות, תורה ומצוות, בה בשעה שהיו צריכים לעשות הכל, ואין לך דבר שאסור לעשותו, בשביל למנוע ממישהו לעשות פעולה כלשהיא לנתק ילדי ישראל מתורה ויהדות!

כד. א' הטענות היא – שהדבר נעשה גם בהסכמתם של יהודים דתיים!

המציאות היא שאילו הי' הדבר נעשה ע"י חילוניים ואנשי השמאל בלבד, לא היתה אחיזה לדבר, ולכן, הסיתו והדיחו כמה יהודים דתיים, יהודים עם זקנים – זקן לבן או זקן שחור (אינני יודע מי הם) – וסיפרו להם מי יודע מה, ועי"ז קיבלו את הסכמתם, ואח"כ הולכים וטוענים שכיון שישנו יהודי עם זקן, רב בישראל, ששותק או ממלמל משהו וחותם כך וכך, ה"ז הוכחה על הדבר שכולו טהור וכולו כשר וכולו קדוש.

הנהגה זו מצינו כבר אצל ירבעם בן נבט כשהעמיד שני עגלי הזהב – כמסופר בגמרא[89] "שהושיב רשע אצל צדיק אמר להו חתמיתו על כל דעבידנא וכו'", "וכך הי' מטעה רשע לצדיק עד שהיו כולן חתומים כו'"! ומה היו התוצאות מזה – עבודה זרה, התחלת הגלות ע"י הפירוד בין מלכות יהודה למלכות ישראל, וכל שאר הענינים שנגרמו ע"י ירבעם בן נבט שחטא והחטיא את הרבים[90]!

---

86) ביצה טז, רע"א. הובא בהל' ת"ת לאדה"ז פ"א סה"ז.
87) חגי ב, ח.
88) לשון הכתוב – מלכים־א ה, ה. מיכה ד, ד.
89) סנהדרין קא, סע"ב ובפרש"י.
90) אבות פ"ה מ"ח.

צריכים לידע שכשמדובר אודות עגלי זהב, לא משנה מי הוא החתום על הדבר. אפילו אם חתום על זה אחי' השילוני ח"ו[91] — ה"ז עגל הזהב שהוא עבודה זרה!

ועד"ז בנדו"ד: כשילד יהודי רוצה להניח תפילין, ללבוש ציצית, לשמור שבת, ללמוד אל"ף בי"ת וכיו"ב, ומונעים זאת ממנו — לא משנה מי הוא החתום על זה, שכן, לא החתימה של פלוני היא הקובעת, אלא השולחן־ערוך הוא הקובע, וע"פ שו"ע, הנהגה כזו — גם אם חתום עלי' יהודי עם זקן — היא העברה על הדת!

כה. טענה נוספת — שאין להרעיש על דבר זה, משום שהפירסום בגלוי עלול לגרום נזק ב... מכירת ה"בּאָנדס" ("אגרות־חוב"), ואם ימכר "בּאָנד" א' פחות, מי יודע מה יקרה ח"ו וח"ו... שהרי מדובר אודות בנין וחיזוק ישוב ארץ ישראל וכו' וכו'.

טענה זו נשללה כבר בדברי הגמרא[92] — "אין מבטלין תינוקות של בית רבן אפילו לבנין בית המקדש":

אפילו אם יבוא משיח בן דוד, אליהו הנביא, עם כל הנביאים שיעידו על מקום המזבח וכו', ויתחילו לבנות את בית המקדש, והכל יראו בפועל ממש שהשכינה שרוי' במעשה ידיהם — אסור לבטל אפילו תינוק אחד [שעדיין אינו בר־מצוה, אלא רק הגיע לחינוך, שאז נכלל הוא בהחיוב ד"ושננתם לבניך"] שלומד אל"ף בי"ת, אפילו אם בזה תלוי בנין בית המקדש בפועל ממש ע"י משיח בן דוד!

ועאכו"כ בנוגע למעמד ומצב בימינו אלה — שעדיין לא זכינו לגאולה, ואפילו לאתחלתא דגאולה לא זכינו עדיין[93], ואם לא די בכך, לקחו ענין שהי' יכול להביא לידי אור, ועשו ממנו תכלית החושך,

— בנוגע למעלת ימות המשיח מצינו[94] שאז לא יהי' צורך בענין האתכפיא, כמו במשך זמן העבודה, אלא אז יהי' באופן של אתהפכא ממהות למהות; ואילו כאן נעשה הענין של אתהפכא בקצה ההפכי, רחמנא ליצלן, שלוקחים ענינים של אור ועושים מהם תכלית החושך —

שמנצלים הענין דבנין וישוב ארץ ישראל בשביל לנתק ילדי ישראל מתורה ויהדות, וללעוג על כל הקדוש לישראל!

אף פעם — עד לימים אלה — לא היו כאלה צרות ונגישות מ"מהרסיך ומחריביך" ש"ממך יצאו"[95]!

ומזה מובן עד כמה רחוקים אנו מבנין ביהמ"ק — לא ריחוק בזמן, שהרי "תשועת ה' כהרף עין"[96], אלא ריחוק מצד הענין, המעמד ומצב — ובמילא, אם בשביל בנין ביהמ"ק אסור לבטל תינוק מלימוד אל"ף בי"ת, עאכו"כ שאסור לבטל תינוקות של בית רבן בשביל ענינים של מה בכך, ענינים של כזב, ועד לענינים שמשתמשים בהם גם בשביל דברים אסורים!

בפעולות כאלה — לא זו בלבד שלא מסייעים בשמירת המדינה והארץ ובנ"י הדרים עלי', אלא אדרבה — מחריבים אותה!

— הפתיחתא לאיכה רבה (שמספרת אודות פרטי עניני החורבן) פותחת[97] בסיפור אודות ביקורם של חכמי ישראל בעיירות ישראל, שבבואם לעיר אחת (שלא מצאו בה מלמדי תינוקות[98]), אמרו לבני העיר "אייתו לן נטורי קרתא, והוון מייתו להון ריש מטרתא וסנטרא (הממונים על שמירת העיר ושדותי'[99]), והוון אמרין להון אלין נטורי קרתא? אלין חרובי קרתא! אמרו להון ומאן אינון נטורי קרתא? א"ל אלו סופרים ומשנים" (מלמדי תינוקות שמלמדים מקרא ומשנה[99]).

---

91) ראה שם קב, רע"א.
92) שבת קיט, סע"ב. הובא בהל' ת"ת לאדה"ז פ"א סה"י.
93) ראה שיחת אחש"פ סוס"ט (לעיל ע' 45). וש"נ.
94) ראה סה"מ מלוקט ח"ב ס"ע שכח ואילך. וש"נ.
95) לשון הכתוב — ישעי' מט, יז.
96) ראה בהמצויין בנרות שבת (ירושלים תש"ה) כרך ג' ע' מב; נא; סו. מנחה ליהודה (ירושלים תש"י) ע' 27־8.
97) פיסקא ב'. וראה גם ירושלמי חגיגה פ"א ה"ז.
98) כ"ה בירושלמי שם — הובא במת"כ לאיכ"ר שם.
99) מת"כ שם.

כלומר: השמירה על המלוכה, על הארץ ובנ"י הדרים עלי', היא, ע"י מלמדי תינוקות שלומדים עמהם אל"ף בי"ת, קמץ א' אָ, חומש, משנה וגמרא, מתוך יראת שמים (תכלית הכל, כמ"ש[100] "ויצוונו ה' לעשות את כל החוקים האלה ליראה את ה' אלקינו גו' כל הימים"); ולעומת זאת, אלה שמנתקים ילדי ישראל (אפילו ילד אחד!) מתורה ויהדות – לא זו בלבד שאינם "נטורי קרתא", אלא אדרבה, הם "מחריבי קרתא"!

כו. כמו כן ישנם הטוענים שאין לפרסם הדבר בגלוי כדי שלא לגרום למחלוקת בישראל, היפך התורה, ש"דרכי' דרכי נועם"[101], וביותר צריכים להזהר שהגויים לא ידעו שיש פירוד לבבות בין בנ"י, שזהו בזיון לבנ"י, ובלשון הכתוב[102]: "למה יאמרו הגויים".

אם חוששים מבזיון בעיני הגויים – צריכים לחשוש אודות חילול שם שמים, "שמי[103] הגדול המחולל בגוים אשר חללתם בתוכם"!...

מחילול שמו ית' בין הגוים – אינם מתפעלים; אבל, אם ח"ו וח"ו יחשבו הגוים שפלוני בן פלוני אינו מקובל באהבה והערצה בין כל ששים ריבוא בנ"י, אלא בין ה"בריונים" בלבד – מזה מתייראים!

אין מה להתיירא מזה, מותר פעם לומר גם את האמת!... דבר זה לא איכפת להקב"ה; מה שאיכפת ונוגע להקב"ה, הוא, שיש כאלה שמכריזים "ככל הגוים בית יהודה"[104], רחמנא ליצלן, כדברי יחזקאל הנביא: "ויבוא אל הגוים אשר באו שמה ויחללו את שם קדשי באמור להם עם ה' אלה וגו'"[105], ומסיים: "ואחמול על שם קדשי גו'"[106], "וקדשתי את שמי הגדול המחולל בגוים גו' וידעו הגוים כי אני ה'"[103] -בגאולה השלימה.

כז. המורם מכל האמור לעיל – שכל אחד ואחד צריך לעשות כל אשר ביכלתו כדי לתקן המצב.

אופן הפעולה – אינו שוה בכל, זה יכול לעזור ולסייע באופן כך, וזה יכול לעזור ולסייע באופן כך, אבל, שני פרטים ברורים בזה: האחד – שכל אחד יכול לפעול משהו בזה, והשני – שהבטחתו של רבינו הזקן לחסידים שכאשר יעשו יצליחו[107], חלה גם על ענין זה, שכאשר יעשו, בודאי יצליחו.

* * *

כח. אודות רשב"י מסופר בזהר[108] – פנימיות התורה – "זימנא חדא הוה צריכא עלמא למיטרא, אתו לקמי' דר"ש . . פתח ואמר [כלומר, שאמר תורה, פנימיות התורה ("ער האָט געזאָגט חסידות"), על הפסוק[109]] שיר המעלות הנה מה טוב ומה נעים שבת אחים גם יחד", ועי"ז פעל ירידת גשמים.

ומצינו סיפור דוגמתו בגמרא[110] – נגלה דתורה – "פעם אחת . . לא ירדו גשמים, שלחו לחוני המעגל התפלל וירדו גשמים, התפלל ולא ירדו גשמים, עג עוגה ועמד בתוכה וכו'", וסוכ"ס פעל שירדו גשמים כתיקונן.

וענין זה מהוה לימוד והוראה לכל – שהפעולה דירידת גשמים יכולה להיות בשתי דרכים (תפלה או תורה)[111], וכיון ששתי הדרכים נתגלו לנו, ה"ז סימן ששתיהם שייכים אלינו, כדלקמן.

כט. ובהקדם ביאור הענין הפנימי דירידת גשמים:

ירידת גשמים מורה על כללות ענין השפעת הברכות מלמעלה[112], כהלשון הרגיל[113]: "גשמי ברכה".

---

100) ואתחנן ו, כד.
101) משלי ג, יז.
102) תהלים עט, יו"ד.
103) יחזקאל לו, כג.
104) שם כה, ח.
105) שם לו, כ.
106) שם כא.
107) ראה אג"ק אדמו"ר מוהריי"צ ח"ד ריש ע' רסה. וש"נ.
108) ח"ג נט, רע"ב.
109) תהלים קלג, א.
110) תענית כג, א.
111) ראה ד"ה שיר המעלות גו' שבת אחים גם יחד תשכ"ב פ"ב (סה"מ מלוקט ח"ד ע' רנב). וש"נ.
112) ראה ב"ר פי"ג, טז. ספרי עקב יא, יד. וראה גם בחוקותי כו, ג-ד וברמב"ן שם. תבוא כח, יב, ובדב"ר עה"פ (פ"ז, ו). תענית ז, ב. ובכ"מ.
113) יחזקאל לד, כו. פרש"י נח ז, יב.

ולהעיר מפתגם כ"ק מו"ח אדמו"ר[114], שברכה היא כמו גשם, שפעולתו יכולה להצליח רק כשישנה שדה, ובה נעשתה פעולת החרישה, לכל־הפחות חרישה כל־דהו, וכן פעולת הזריעה, לכל־הפחות גרעין אחד, ואז, יכולה להצליח פעולת הגשמים, גשמי ברכה, ועד להצלחה שלמעלה מדרך הטבע, היינו, שאע"פ שבדרך הטבע יכולים לשער איזו צמיחה תהי' מזריעת גרעין אחד, ובפרט שלא קדמה לה אלא חרישה כל־דהו, לצאת י"ח בלבד, ולא עוד אלא שיכול להיות שזוהי "ארץ קשה" וגם "שנה קשה" (שנת בצורת), ואעפ"כ תהי' הצמיחה (ע"י גשמי ברכה) שלא בערך כלל, כיון ש"ויברכהו ה'"[115].

וכדי לפעול ענין הגשמים (המשכת הברכה מלמעלה, שבאה לאחרי הקדמת פעולת האדם בחרישה וזריעה) — ישנם שתי דרכים:

בנגלה דתורה הדרך היא — בפשטות ("דאָ העלפט ניט קיין קונצן"...) — לעמוד ולהתפלל להקב"ה, לבקש ולהתחנן כו', ועד לאופן ד"עג עוגה" וכיו"ב, עד שתתמלא התפלה וירדו גשמים.

אבל פנימיות התורה, תכלית הטוב[116], באה ואומרת שיש דרך קלה ונעימה יותר: במקום לחשוב אודות הצרות, שנת בצורת, העדר ירידת גשמים, ולהעמיק מחשבתו בגודל המועקה והקושי שבדבר ("ווי אַזוי עס מאַכט איינג און שווער דעם לעבן"), עד שתורגש מרירות בנפשו, ואז יתפלל ויתחנן להקב"ה עד שיפעל סוכ"ס שירדו גשמים — מוטב להתעסק בדברים טובים; להתעמק בתורה, "עשו כתות כתות ועסקו בתורה"[117], באופן ד"מה טוב ומה נעים שבת אחים גם יחד", מתוך שלום, ש"לא מצא הקב"ה כלי מחזיק ברכה לישראל אלא השלום"[118], וכשיעסקו בתורה, יתן הקב"ה השפעת הגשמים באופן הראוי, ככל התנאים שב"גשמי ברכה"[119].

ל. והנה, אף שבדרך כלל ישנם שתי הדרכים וצריכים להשתמש בשתיהם, מ"מ, בעמדנו בל"ג בעומר, יום שמחתו של רשב"י, שפתח את הצינור לדרך הקלה והנעימה — "יומא קא גרים"[120] לילך בדרכו של רשב"י — לעסוק בקו הטוב, לימוד התורה, נגלה דתורה ופנימיות התורה, ובדרך ממילא יתבטלו כל הענינים הלא טובים ע"י הקב"ה (ועד שסוכ"ס יקויים היעוד[121] "את רוח הטומאה אעביר מן הארץ"), ולא עוד אלא שיתהפכו לטוב, "ויהפוך גו' לברכה" — ע"ד פעולתו של רשב"י שפעל בנוגע לדיבורים שהיו יכולים להבינם באופן בלתי־רצוי, שפירשם והפכם לברכות[122], ועאכו"כ ביום שמחתו, שממליץ טוב על כל ישראל להמשיך להם כל ההשפעות.

ומתחיל מההשפעה העיקרית — שנעשית גם ה"פתיחה" לכל שאר ההשפעות במהרה בימינו — שיהי' "רגלי דמשיחא" ו"דרא דמשיחא" בפועל ממש, למטה מעשרה טפחים, שרואים את ה"גואל צדק" כאן למטה מעשרה טפחים!

ולאחרי שניתוסף בדורנו זה בהתגלות דרזין דאורייתא בריבוי הכי גדול — שזה גופא הוכחה שדורנו זה הוא דרא דמשיחא, כדברי רשב"י בנוגע לגילוי רזין דאורייתא בדורו[123]: "לא יהא דרא כדרא דא עד דרא דייתי מלכא משיחא" — יכולים לדרוש מרשב"י שלא יהי' צורך ב"חבלי משיח", שכן, נוסף לכך שכבר יצאו י"ח "חבלי משיח" לכל הדעות, הרי, ע"פ דרכו של בעל ההילולא אין צורך בענינים בלתי־רצויים בשביל לקבל ברכות, כי אם, לעסוק בקו הטוב, ובפרט בלימוד רזין דאורייתא (כפי שניתוסף בדורנו זה, דרא דמשיחא), ועי"ז זוכים לביאת המשיח בפועל ממש.

ואז יהיו גם כל ההשפעות בענינים גשמיים ללא העלמות והסתרים — כמ"ש הרמב"ם[124] "לא נתאוו החכמים והנביאים ימות המשיח . . אלא כדי שיהיו פנויין בתורה וחכמתה ולא יהי' להם נוגש ומבטל

114) ראה סה"ש ה'ש"ת ע' 14. אג"ק שלו ח"ד ס"ע רעט ואילך. וש"נ (נעתק ב"היום יום" ב אדר שני).
115) תולדות כו, יב ובפרש"י.
116) ראה זח"ג ואגה"ק שבהערה 20.
117) ברכות סג, ב.
118) עוקצין (וש"ס) בסופה.
119) ראה תענית כב, סע"ב ואילך.
120) ע"פ לשון חז"ל — פסחים סח, ב.
121) זכרי' יג, ב.
122) ראה לעיל סט"ו (ע' 82).
123) זהר ח"ב קמז, א. ח"ג נח, א. קנט, א.
124) בסיום וחותם ספרו "משנה תורה".

. . שהטובה תהי' מושפעת הרבה . . ולא יהי' עסק כל העולם אלא לדעת את ה' בלבד . . שנאמר[125] כי מלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים".

לא. עפ"ז מובן גם בנוגע להענין המדובר לעיל (סכ"א־כח) — שהפעולה בזה היא בשתי הדרכים:

לכל לראש — צריכה להיות הפעולה ד"סור מרע", באופנים המתאימים שעל ידם יכול להיות הענין ד"ובערת הרע",

ונוסף לזה — והוא העיקר — שתהי' העבודה בהענין ד"ועשה טוב", היינו, להרבות ב"יתרון האור" בכל פינה ופינה שנמצאים בה.

והרי הובטחנו שאפילו מעט אור דוחה הרבה מן החושך[126], ועאכו"כ הרבה אור, כך, שכאשר כל אחד ידליק את ה"נר" שלו ("זיין ליכטעלע"), "נר ה' נשמת אדם"[127], שיהי' מאיר ב"נר מצוה ותורה אור"[128], ועד שיאיר גם את חלקו בעולם, ה"ז יצטרף עם ה"נר" של יהודי שני ויהודי שלישי, "שבת אחים גם יחד", ועי"ז יומשך האור כללי שיתגלה בהגאולה השלימה והאמיתית, במהרה בימינו ממש.

* * *

לב. [ניגנו הניגון "ניע זשוריצי כלאָפּצי", ובאמצע הניגון הפסיק כ"ק אדמו"ר שליט"א, ואמר:]

ניגון זה — היו רגילים לנגן חסידי אדמו"ר האמצעי, בידיעתו וגם בנוכחותו של אדמו"ר האמצעי.

וידוע[129] שאצל אדמו"ר האמצעי הי' ל"ג בעומר מהימים טובים המצויינים. היו יוצאים אז לשדה, והיו רואים ריבוי מופתים בנוגע לענינים גשמיים, ובפרט בנוגע לילדים.

— בכלל הי' מצב בנ"י בזמנו של אדמו"ר האמצעי קשה ודחוק ביותר, וגם בביתו הפרטי של אדמו"ר האמצעי הי' מצב של דחקות בגשמיות. וכמו כן בנוגע לעניני מופתים — הי' אדמו"ר האמצעי נוהג להפנות (את הפונים אליו) לאחיו ר' חיים אברהם[130]; אבל בל"ג היתה הנהגה אחרת לגמרי: ל"ג בעומר הוא הזמן שבו הי' אדמו"ר האמצעי במעמד ומצב של התגלות, ואפילו בנוגע לעניני מופתים בענינים גשמיים, ואפילו בשדה.

ובהשייכות של אדמו"ר האמצעי לל"ג בעומר ("וואָס ער האָט אַזוי אָנגענומען ל"ג בעומר") — אף שלא שמעתי בפירוש — יש לומר, ע"פ מ"ש בנו של אדמו"ר האמצעי בהקדמה לתורת חיים (והובא גם בספרים שלאח"ז[131]) שבשעת הסתלקותו "החל לדרוש דברים עתיקים ונפלאים . . עד שהגיע לפסוק[132] כי עמך מקור חיים . . לא סיים בוצינא קדישא למימר חיים עד דאשתככו מלוי כו'", כשם שמובא באד"ר[133] אודות הסתלקותו של רשב"י.

לג. ובנוגע אלינו:

בכלל נמצאים אנו בזמן קשה ודחוק ביותר, בגלל החושך כפול ומכופל שבעקבתא דמשיחא.

— כ"ק מו"ח אדמו"ר אמר[134], שבסיום הלילה, ברגעים האחרונים קודם עלות השחר וזריחת החמה, גוברת תאוות השינה ביותר, וצריכים לידע שהכל תלוי ועומד על הרגעים הספורים שבסיום החושך כפול ומכופל דליל הגלות: אם במשך רגעים ספורים אלה לא יהי' המצב כדבעי — עלולים לאבד ח"ו כל מה

---

125) ישעי' יא, ט.

126) ראה תניא פי"ב (יז, א). חובת הלבבות שער יחוד המעשה פ"ה.

127) משלי כ, כז.

128) שם ו, כג.

129) "היום יום" ל"ג בעומר. וראה לקו"ד ח"ג תקכג, א. שיחת ל"ג בעומר דאשתקד ס"ח (תו"מ ח"א ע' 60). וראה גם שיחת ל"ג בעומר תש"ד ס"ו — נדפסה בליקוט שי"ל לקראת ל"ג בעומר (לקו"ד ח"ד תרב, א). שיחת ל"ג בעומר תרצ"ט בסופה (סה"ש תרצ"ט ע' 332). וש"נ.

130) ראה "רשימות" חוברת ח ס"ע 7. וראה גם גם אג"ק אדמו"ר האמצעי ח"א ע' רעז.

131) בית רבי ח"ב ספ"ו בהערה ב. יגדיל תורה (נ.י.) שנה עשירית חוברת א (סח) סי"ד (ע' נג).

132) תהלים לו, יו"ד.

133) זח"ג רצו, ב.

134) לקו"ד ח"א סח, סע"א. סה"ש תרצ"ט ע' 316 ואילך.

שפעלו עי"ז שהיו ערים במשך כל הלילה; אבל אם יחזיקו מעמד שלא להרדם במשך רגעים ספורים אלה – נשארת בשלימות לא רק הפעולה של רגעים ספורים אלה, אלא גם הפעולה שפעלו במשך כל הלילה, הן מה שהתייגעו בעצמם, והן מה שקיבלו ע"י היגיעה של אחרים.

וכיון שבכל זאת ישנם כו"כ העלמות והסתרים, ומוגבלים ומוגדרים בכו"כ גדרים – ניתנה עצה: שמחה פורצת גדר[135], היינו, שכל גדר איזה שיהי', יש בכחה של שמחה לבטל ולפרוץ גם גדר זה ("וואָס פאַר אַ גדר עס זאָל נאָר זיין, איז דאָ אַ שמחה וואָס קען זיך איינקערן מיט דעם גדר אויך"). בשביל גדר קטן – מספיק שמחה קטנה, וככל שיגדל הגדר – יש צורך בשמחה גדולה יותר.

אלא, שגם בנוגע לענין השמחה, אומר כ"ק מו"ח אדמו"ר בא' משיחותיו (שכבר נדפסה)[136]: על מה יש לשמוח ("פון וואָס איז דאָ פריילעך צו זיין")?!...

ואף שממשיך בשיחה הנ"ל שכיון שבנוגע לעצמו לא כל פעם יש על מה לשמוח, יש לשמוח בהטוב של הזולת, משום שהזולת בודאי טוב הוא – הרי, מצד הגדרים, ההעלמות וההסתרים, קורה לפעמים שגם את הטוב של הזולת קשה למצוא!

אמנם, במה דברים אמורים – בשאר ימות השנה (ימות החול), אבל בל"ג בעומר – ה"ז באופן אחר לגמרי:

ל"ג בעומר הוא יום ההילולא של רשב"י, שאמר[137] "יכול אני לפטור את כל העולם כולו מן הדין", ואם בכחו לפטור את העולם כולו מן הדין, בודאי שהוא בעצמו כולו טוב. וכיון שטוב זה אין צורך בהתבוננות כדי למצאו, להיותו גלוי לעין כל – יכולים אנו לשמוח בהטוב של רשב"י, שכולו טוב. ומה גם שרשב"י עצמו אומר שיום זה הוא יום שמחתו, כך, שהשמחה שלנו בהטוב של רשב"י קשורה עם שמחתו של רשב"י עצמו, תכלית השמחה, וע"י שמחה זו יתבטלו כל הגדרים.

ובלשון חז"ל[138]: "כדאי הוא ר"ש לסמוך עליו בשעת הדחק",

– לשון זה הובא בגמרא בנוגע לדינא, אבל, נעשה גם לשון המורגל בפי כו"כ גדולי ישראל[139] בנוגע ל"שעת הדחק" במעמדם ומצבם של בנ"י בגלות –

כלומר, ככל שתגדל "שעת הדחק" מצד התגברות הגדרים, החומריות והחושך ("ווי גרויס דער גדר זאָל נאָר זיין, און ווי גראָב און פינצטער ער זאָל נאָר זיין") – גדולה יותר זכותו של רשב"י לסמוך עליו בנוגע לביטול כל עניני דין (כאמרו "יכול אני לפטור את כל העולם כולו מן הדין"), ובמילא גם ביטול כל ההעלמות וההסתרים, כך, שיכולה לבוא הגאולה השלימה והאמיתית.

אלא מאי? – צריכים אנו להסיר גם את הגדרים וההעלמות וההסתרים שלנו כפי שידע אינש בנפשי', הנה, אחת העצות לזה, היא, פריצת הגדר ע"י השמחה, אשר, ביום זה ישנה השמחה של רשב"י עם הטוב של רשב"י, ושמחה זו תפרוץ כל הגדרים.

לד. ולכן:

כדאי שינגנו עתה בשמחה גדולה הניגון שניגנו קודם לכן – הניגון של אדמו"ר האמצעי, שאצלו הי' ל"ג בעומר ענין מיוחד ("ער האָט זיך געקאָכט אין דעם ענין פון ל"ג בעומר"), מצד שייכותו לרשב"י.

וע"י כל הדברים כולם ביחד – שינגנו ניגון הנ"ל, ובשמחה גדולה, שתהי' משמחתו של רשב"י ומהטוב של רשב"י – יש לקוות שיסירו את כל הגדרים, ההעלמות וההסתרים,

והאור הגנוז שגילה רשב"י – יומשך למטה ממש, שיוקלט במוח ובלב, ויבוא במחשבה דיבור ומעשה בכל יום ויום.

---

135) ראה בארוכה סה"מ תרנ"ז ס"ע רכג ואילך.

136) שי"ל בקונטרס חג הפסח (סה"מ תשי"א ס"ע 246). וראה גם שיחת אחש"פ סי"ב (לעיל ע' 46).

137) סוכה מה, ב.

138) ברכות ט, א. וש"נ.

139) ראה גם שער ישכר סוף המאמר לל"ג בעומר.

(וסיים כ"ק אדמו"ר שליט"א:) "זאָגט איצטער נאָכאַמאָל דעם ניגון".

[ניגנו עוה"פ הניגון "ניע זשוריצי כלאָפצי". ואח"כ צוה כ"ק אדמו"ר שליט"א לנגן הניגון של רבינו הזקן בן ארבע הבבות].

* * *

לה. מסופר בגמרא[140] שכאשר רשב"י ור"א בנו יצאו מן המערה, "חזו אינשי דקא כרבי וזרעי (חורשים וזורעים), אמר, מניחין חיי עולם ועוסקין בחיי שעה וכו'", עד ש"בהדי פניא דמעלי שבתא (בערב שבת לפנות ערב) חזו ההוא סבא דהוה נקיט תרי מדאני אסא (חבילות של הדס) ורהיט בין השמשות, אמרו לי' הני למה לך, אמר להו לכבוד שבת, (אמרו לי') ותיסגי לך בחד, (אמר להם) חד כנגד זכור וחד כנגד שמור, א"ל (ר"ש) לברי' חזי כמה חביבין מצות על ישראל, יתיב דעתייהו".

כלומר: כאשר ר"ש ור"א בנו ראו יהודי רץ בערב שבת ואוחז הדסים בידו לכבוד שבת, אחד כנגד זכור ואחד כנגד שמור – בטלה הקפידא שלהם, ועי"ז נתאפשרה יציאתם מן המערה וכניסתם לעולם באופן שיוכלו לפעול בעולם.

וכיון שפעולתם בעולם היא גילוי פנימיות התורה [שהתגלותה בעולם שייכת רק לאחר יציאתם מן המערה], שעי"ז באה גאולה שלימה ואמיתית, כמ"ש ברע"מ[20] "בהאי חיבורא דילך דאיהו ספר הזהר כו' יפקון בי' מן גלותא" – נמצא, שבמאורע זה ("חזו ההוא סבא דהוה נקיט תרי מדאני אסא כו'") התחילה הגאולה השלימה והאמיתית.

ומזה מובן גם בנוגע לעבודתנו בימינו אלה – שעכשיו צריכים אנו לגמור ולסיים הבאת הגאולה השלימה והאמיתית – שיש לימוד והוראה מסיפור הנ"ל ע"ד הריצה בערב שבת עם שני הדסים, כדלקמן.

לו. והענין בזה:

נמצאים אנו – כדברי כ"ק מו"ח אדמו"ר[141] – בערב שבת לפנות ערב ("פאַר נאַכט"), בסמיכות ממש להגאולה, ובמילא, צריכים להיות מוכנים ל"שבת", להתכונן ולהיות ראוי לקבלת פני משיח צדקנו – שלזה צריך הכנה רבתי, להיות מוכן בכל ריבוי הענינים ד"הלכתא רבתא לשבתא", הן בנוגע ל"זכור" והן בנוגע ל"שמור"[142].

ועל זה באה ההוראה מסיפור הנ"ל – שכיון שעומדים "בהדי פניא דמעלי שבתא", ואין פנאי לתקן ולהשלים כל הענינים ד"הלכתא רבתא לשבתא", ומה גם שאי־אפשר לדרוש מיהודי שטרוד ומיוגע ("פאַריאָגט און פאַרהאָרעוועט") בעניני העולם שיהיו אצלו כל פרטי הענינים ד"הלכתא רבתא לשבתא" – לכן מספיק לרוץ עם שני הדסים כו', כלומר, להחליט שרוצים לקיים הן ה"זכור" והן ה"שמור", ולהתחיל בעשיית פעולה קלה בזה (כלקיחת שני הדסים, אחד כנגד זכור ואחד כנגד שמור), ועי"ז פועלים שתומשך בעולם הגאולה השלימה והאמיתית (כמו שהיתה התחלת הפעולה בסיפור הנ"ל בזמנו של רשב"י).

לז. ויש להוסיף בביאור תוכן ההכנה דלקיחת הדס דוקא:

מעלתו של הדס היא בענין הריח, כפי שמצינו בנוגע לד' המינים, ש"הדס יש בו ריח ואין בו טעם"[143].

וידוע[144] שענין ה"ריח" מועיל אפילו להתעלפות – שכאשר מישהו מתעלף, העצה היא ליתן לו להריח דבר שיש לו ריח חזק, ועי"ז מתעורר מעלפונו, ומתחדשת חיותו (וכמשנת"ל[145] שע"י שני הנקבים שבחוטם, לא רק נקב הימני אלא גם נקב השמאלי, ממשיכים לא רק בחי' חיין, אלא גם בחי' חיין דחיין).

---

140) שבת לג, ב ובפרש"י.
141) סה"מ תש"י ע' 245.
142) ראה תניא קו"א בסופו.
143) ויק"ר פ"ל, יב.
144) ראה סה"מ תשי"א ע' 102. ד"ה והניף ידו (לעיל ע' 31). סה"מ מלוקט ח"ב ס"ע רטז. וש"נ.
145) ד"ה והניף ידו (לעיל ע' 32). וש"נ.

והענין בזה – שכדי לעורר מהמצב של התעלפות (שנמצאים בו עתה), צ"ל ענין של ריח – ה"ריח" דפנימיות התורה, "לריח שמניך טובים"[146], שעי"ז פועלים ביאת המשיח, שנאמר בו[147] "והריחו ביראת ה'", "מורח ודאין"[148].

ועפ"ז יש לבאר תוכן ההכנה דלקיחת ההדס בערב שבת – שההכנה רבתי לשבת (כשעומדים "בהדי פניא דמעלי שבתא") היא ע"י ענין הריח (הדס), פנימיות התורה, יפוצו מעינותיך חוצה.

לח. ובנוגע לפועל:

כאשר כו"כ יהודים יתדברו ביניהם לפעול בהפצת המעיינות חוצה,

– ואפילו ללא התדברות, אלא שכל אחד מהם יעשה את שלו, להאיר את הפינה שלו, ובמילא תצטרף פעולתם לדחות את החושך שבכל העולם –

אזי ימשיכו בעולם פנימיות התורה, יחד עם רשב"י, בעל הזהר, וכן כל הנשיאים שלאחריו, ובפרט הנשיא של הדור האחרון,

ובמילא ימשיכו בעולם את הגאולה השלימה והאמיתית, בביאת משיח צדקנו, למטה מעשרה טפחים, ובעגלא דידן.

[טרם צאתו אמר כ"ק אדמו"ר שליט"א: אלה שנתחייבו בברכה אחרונה בודאי יברכו ברכה אחרונה].

146) שה"ש א, ג.
147) ישעי' יא, ג.
148) סנהדרין צג, ב.

המשך ביאור למס' יבמות ליום שני עמ' א

רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, אֵינוֹ צָרִיךְ את לימוד הגזירה שוה מפסח, הֲרֵי הוּא אוֹמֵר בפרשת הטמאים האסורים באכילת תרומה (ויקרא כב ד) 'אִישׁ אִישׁ מִזֶּרַע אַהֲרֹן וְהוּא צָרוּעַ אוֹ זָב בַּקֹּדָשִׁים לא יֹאכַל עַד אֲשֶׁר יִטְהָר', כפל הכתוב תיבת 'איש', לְרַבּוֹת את הֶעָרֵל שאף הוא אינו אוכל בתרומה.

הגמרא דנה בגזירה שוה 'תושב ושכיר' שדרש רבי אליעזר: אָמַר מַר, רַבִּי (אלעזר) [אֱלִיעֶזֶר] אוֹמֵר, נָאֱמַר 'תּוֹשָׁב וְשָׂכִיר' בְּפֶסַח וְנֶאֱמַר 'תּוֹשָׁב וְשָׂכִיר' בִּתְרוּמָה, מַה תּוֹשָׁב וְשָׂכִיר הָאֲמוּר בְּפֶסַח עָרֵל אָסוּר בּוֹ, אַף תּוֹשָׁב וְשָׂכִיר הָאֲמוּר בִּתְרוּמָה עָרֵל אָסוּר בּוֹ.

מבארת הגמרא: 'תושב ושכיר' הכתוב בפסח או בתרומה, הוא מוּפְנֶה, כלומר מיותר ונכתב רק לצורך הגזירה שוה. דְּאִי לָאו מוּפְנֶה, והדרשה נלמדת רק משום שאותם התיבות 'תושב ושכיר' נכתבו גם בפסח וגם בתרומה, והלא אִיכָּא לְמִיפְרַךְ, מַה לְּפֶסַח שהוא חמור שֶׁכֵּן חַיָּבִין עָלָיו מִשּׁוּם פִּיגּוּל וְנוֹתָר וְטָמֵא [–אם אכלו בטומאת הגוף], כרת במזיד וחטאת בשוגג, ולכן דין הוא שיהא ערל אסור בו. אבל תרומה שאין בה את החומרות הללו, מנין שיהא ערל אסור בה. מסיימת הגמרא: לָאֵי אַפְּנוּיֵי מוּפְנֶה – אכן 'תושב ושכיר' מיותר ונכתב רק לצורך הדרשה, ולכן אין לפרוך אותה.

מבררת הגמרא: הֵי מוּפְנֶה – איזה 'תושב ושכיר' מיותר, האם הכתוב בענין תרומה או הכתוב בענין פסח. אִי דִּתְרוּמָה, והלא מִצְרָךְ צְרִיכֵי ללמדנו שהם אסורים באכילת תרומה, דְּתַנְיָא, 'תּוֹשָׁב' זֶה קָנוּי קִנְיַן עוֹלָם – עבד עברי שנרצע שאינו יוצא לחירות עד היובל. ומלמדנו הכתוב שאין גופו קנוי לאדונו הכהן ואינו קנין כספו כמו עבד כנעני, ולכן הוא אסור באכילת תרומה. 'שָׂכִיר' זֶה קָנוּי קִנְיַן שָׁנִים – עבד עברי שיוצא לחירות אחר שש שנים. שואלת הברייתא: וְיֹאמַר תּוֹשָׁב שאינו אוכל בתרומה וְאַל יֹאמַר שָׂכִיר, וַאֲנִי אוֹמֵר – אלמד שכיר בקל וחומר, אם הנרצע שהוא קָנוּי קִנְיַן עוֹלָם אֵינוֹ אוֹכֵל בתרומה, עבד עברי הקָנוּי קִנְיַן לשש שָׁנִים בלבד, לֹא כָּל שֶׁכֵּן שאינו אוכל בתרומה. משיבה הברייתא: אֵילּוּ כֵּן – אילו לא נכתב אלא תושב, הָיִיתִי אוֹמֵר ש'תּוֹשָׁב' זֶה עבד הקָנוּי קִנְיַן לשש שָׁנִים, ומשום כך אינו אוכל בתרומה, אֲבָל נרצע הקָנוּי קִנְיַן עוֹלָם אוֹכֵל בתרומה. בָּא שָׂכִיר וְלִימֵּד עַל 'תּוֹשָׁב' – לכן כתבה התורה שכיר שמשמעותו עבד הקנוי קנין שנים, ומעתה על כרחך ש'תושב' פירושו נרצע, והחידוש הוא שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁקָּנוּי קִנְיַן עוֹלָם אין גופו קנוי לאדון וְאֵין הוא אוֹכֵל בתרומה. נמצא אם כן ש'תושב ושכיר' שנכתב בתרומה אינו מיותר.

אומרת הגמרא: אֶלָּא 'תושב ושכיר' דְּפֶסַח מוּפְנֵי, שכן לכאורה קשה, הַאי 'תּוֹשָׁב וְשָׂכִיר' דְּכָתַב רַחֲמָנָא בְּפֶסַח שאינם אוכלים בו, מַאי נִיהוּ – באיזה תושב ושכיר מדובר, אִי נֵימָא שהכוונה לתּוֹשָׁב וְשָׂכִיר מַמָּשׁ – עבד עברי הקנוי קנין שנים ונרצע, קשה, וכי מִשּׁוּם דַּהֲוָה לֵיהּ [–שנעשה] תּוֹשַׁב וְשָׂכִיר, אִיפְּטַר לֵיהּ [–נפטר] מִפֶּסַח, וְהָא קַיְימָא לָן לִנְבֵי תְּרוּמָה, דְּלֵא אָכִיל,

לקוטי־שיחות פרשת בחוקותי כרך יז שיחה ב

מתורגם ללשון הקודש

א.

"ופניתי אליכם" - "אפנה מכל עסקי לשלם שכרכם"

מהפסוק[1] "ופניתי אליכם והפריתי אתכם והרביתי אתכם", מעתיק רש"י את המילים "ופניתי אליכם" ומפרש: אפנה מכל עסקי לשלם שכרכם, משל למה הדבר דומה, למלך ששכר פועלים וכו' כדאיתא בתורת כהנים.

ואינו מובן:

א) מה חסר בפירוש "אפנה מכל עסקי לשלם שכרכם" שרש"י צריך להסבירו עם "משל .. למלך ששכר פועלים כו'"?

ב) לאידך גיסא: אם משהו לא מובן בפירוש – מה מוסיף כאן ה"משל (למלך ששכר פועלים וכו')", שאין בו לכאורה ביאור נוסף על הפירוש עצמו[2]?

ג) יתירה מזו: מוקדם יותר, בפרשת אחרי[3], באיסור אכילת דם (ובדומה לכך בפרשת קדושים[4], לגבי האיסור לתת מזרעו למולך), מפרש רש"י בדומה לפירושו כאן (אלא בהיפך הטובה): "ונתתי פני – פנאי שלי פונה מכל עסקי לשלם שכרכם" שרש"י צריך להחזיר את מזרעו למולך, מפרש רש"י בדומה לפירושו כאן (אלא בהיפך הטובה): "ונתתי פני – פנאי שלי, פונה מכל עסקי ועוסק בו"[5] ואינו מוסיף על כך שום משל[6]?

ד) במשל גופא – יש להבין את הלשון "משל למה הדבר דומה למלך ששכר פועלים", שלכאורה: שכירת פועלים אינה פעולה הקשורה דוקא למלך (וגם אינה מצד מעלתו כמלך); כל אדם יכול לשכור (ושוכר) פועלים – היה צריך איפוא לומר "משל לאדם[7] ששכר פועלים[8]" והוא פונה מכל עסקיו ומשלם לפועל שעשה את המלאכה המרובה.

ב.

חזרת רש"י על תוכן הפירוש של "ופניתי אליכם"

לכאורה היה אפשר להסביר זאת, בהקדים השאלה: מאחר ורש"י כבר פירש קודם לכן את תוכן הפירוש של "ונתתי פני" (ובדומה לו בפסוק "ואני אתן את פני") שהוא "פונה מכל עסקי כו'" – מדוע צריך רש"י לחזור כאן פעם נוספת על אותו פירוש[9] [ובפרט שההבהרה ש"ונתתי פני" פירושו "פנאי שלי פונה אני מכל עסקי" נחוצה רק היכן שנכתב הלשון "פני" (ושם יש מקום לטעות שפירושו[10] (רק) מלשון פנים[11]), אך

---

1) פרשתנו כו, ט.

2) יש מפרשים בתו"כ (ראה קרבן אהרן. מלבי"ם. ועוד) שמדגיש "אבל אתם חשבון רב אני עתיד לחשב עמכם כו'", דהיינו שלישראל הוא שכר רוחני (בעוה"ב) – ולאוה"ע שכר גשמי (בעוה"ז), אבל ראה לקמן הערה 20.

3) יז, יוד.

4) כ, ג.

5) והוא בתו"כ אחרי וקדושים שם.

6) ופשוט שאין לתרץ שגם בתו"כ שם לא הובא משל – שהרי ידוע שרש"י מפרש פשט"מ ואין ענינו העתקת דרשת חז"ל וכו'. וגם כאן לא ציין לתו"כ רק בשביל ה"וכו'" – המשך המשל.

וכן בפרשתנו לקמן בענין זה עצמו – עונש ע"ז שלא תשמעו לי – עה"פ (כו, יז) "ונתתי פני" פרש"י "פנאי שלי פונה אני מכל עסקי להרע לכם" ואינו מוסיף ע"ז "משל למלך כו'", אף שבתו"כ שם איתא "משלו משל למה"ד למלך כו'".

ויתירה מזו: להלן שם הביא רש"י התו"כ "כמו שנאמר בטובה כו' כך כו' משלו משל למלך כו'", אלא שמקדים שהוא "אגדת תו"כ מפרשה זו", ומזה מוכח: א) שעה"פ כאן (הוא לא ש)רש"י מביא ("אגדה" אלא שהוא) פשש"מ, ב) גם בפסוק שם (יז) פירושו על "ונתתי פני" "פנאי שלי פונה אני מכל עסקי כו'", הוא פירוש והכרח בפשש"מ, והוא פי' אחר ממה שהביא לקמן אותו הענין (לכאורה) מ"אגדת תו"כ". ולהעיר גם על השינוי: בפירושו שם מעתיק מהכ' "ונתתי פני", משא"כ בהפי' שמביא מ"אגדת תו"כ" מעתיק מהכתוב "ונתתי פני בכם". וראה לקמן הערה 30.

7) ואף שי"ל (בפשטות) מכיון שהנמשל הוא הקב"ה לכן המשל הוא לא מאדם סתם אלא ממלך – הרי מצינו בכ"מ שכותב סתם "משל למהלך בדרך כו'" (פרש"י בשלח יד, כ), "משל לאדם כו'" (פרש"י שם יז ח, ועוד), אף שגם הם משלים להקב"ה – מלך. ועכצ"ל שכאן נוגע ומוסיף בתוכן הנמשל – ע"י שנמשל למלך דוקא.

8) ולאידך, מכיון שהמדובר במלך הול"ל שבא לשלם שכר לעבדיו, וע"ד שכתב בתו"כ בהעונש לקמן כו, יז (שהובא בפרש"י שם מ"אגדת תו"כ" כנ"ל) "משלו משל למלך שאמר לעבדיו פונה אני מכל עסקי כו'".

9) ובכל אופן צ"ע הטעם לכפל הפירוש בקדושים מכיון שכבר פירשו באחרי. ויתירה מזו בפרשתנו (כו, יז) כופל הפירוש על "ונתתי פני". וראה לקמן הערה 16.

10) להעיר מפרש"י תשא לג, יד. ואתחנן ה, ז.

11) ראה מפרשי רש"י (רא"ם וגו"א) אחרי וקדושים שם. בגו"א (קדושים שם), מפרש שגם לרש"י פירושו פני כמשמעו, אבל מזה שרש"י מקדים בתחילת פירושו "פנאי שלי", ולא כבתו"כ שם שכתב רק "פונה אני כו'", משמע, שלרש"י פי' ד"פני" שם הוא רק "פנאי" (ראה באר מים חיים בפרש"י אחרי שם. וראה תיב"ע שם "פנוייתא"). משא"כ בתו"כ שיש לפרש מל' פני כפשוטו (ולא כברא"ם). אבל ראה קרבן אהרן אחרי וקדושים שם. ובפרט ע"פ פרש"י תשא שם. וק"א לתו"כ פרשתנו כו, יז.

ומה שלא פירש רש"י כהתרגום "רוגזי" (ראה רא"ם קדושים שם) וכפירושו באכפרה פניו (וישלח לב, כא) – י"ל, כי שם מוכרח הפי' ממש"נ "אכפרה", משא"כ בפ' אחרי וקדושים שנאמר "ונתתי פני" "ואני אתן את פני" ולהעיר מפרש"י נשא ו, כו [ולהעיר מפרש"י תהלים לד, יז. ועפ"ז יש להעיר במש"כ ברא"ם וגו"א בפ' אחרי וקדושים שם, ובק"א

בפרשתנו[12] שנכתב "ופניתי אליכם", שפירושו: אני אפנה אליכם[13] — כבר מובן ממילא, שהוא פונה משאר הענינים[14]?

והביאור בזה, לכאורה: בפרשת אחרי באיסור אכילת דם (ועל־דרך־זה בפרשת קדושים לגבי נותן מזרעו למולך), מדובר אודות יחיד, ולפיכך מתאים לפרש "ונתתי פני, פנאי שלי פונה אני מכל עסקי ועוסק בו" — כי הקדוש־ברוך־הוא כביכול פונה מעסקי הרבים ועוסק עם היחיד[15].

אמנם בפרשתנו, בה מדובר על כללות עם ישראל — "ופניתי אליכם" - מתעוררת השאלה: מדוע אומר הקדוש־ברוך־הוא "אפנה מכל (ולא — משאר) עסקי לשלם שכרכם" — כלום לא נכלל ב"עסקי" הקדוש־ברוך־הוא העיסוק עם בני ישראל לשלם שכרם עבור קיום התורה ומצוות?

לכן צריך רש"י לשוב ולפרש בפרשתנו, שהנאמר בה "ופניתי אליכם" (אף שמדבר על כללות עם ישראל) פירושו "אפנה מכל עסקי[16] לשלם שכרכם"; וזה מוסבר באמצעות "משל למה הדבר דומה, למלך ששכר פועלים וכו' כדאיתא בתורת כהנים"[17] — ושם ההמשך: "ששכר פועלים הרבה והי' שם פועל אחד ועשה עמו מלאכה ימים הרבה נכנסו הפועלים ליטול שכרם ונכנס אותו הפועל עמהם", ואמר המלך כי תחילה יעשה חשבון עם ה"פועלים הרבה" וישלם להם, ואחר כך "אפנה לך"; ודוגמתו בנמשל, ש"היו ישראל בעולם הזה מבקשים שכר מלפני המקום, ואומות העולם מבקשים שכר מלפני המקום, והמקום אומר להם לישראל: בני אפנה לכם כו' אבל אתם חשבון רב אני עתיד לחשב עמכם".

וממשל זה מובן, אשר: א) ישנם פועלים נוספים שהקדוש־ברוך־הוא צריך לתת להם שכר, וגם זה נכלל בעסקים של הקדוש־ברוך־הוא. ב) אומות העולם הנם "פועלים הרבה", ובני ישראל, אומה אחת, נחשבים כפועל אחד. ג) השכר לאומות העולם הוא שכר גשמי בעולם הזה, ואילו לעם ישראל ישנו שכר רוחני לעולם הבא, כדברי המפרשים[18].

ובזה גם מובן: א) מדוע גם ביחס לשכר של כללות עם ישראל, מתאים לומר "אפנה מכל עסקי" — שהכוונה בכך להבדיל בין תשלום השכר לעם ישראל, לשאר ה"עסקים" של הקדוש־ברוך־הוא שבהם נכלל העסק לשלם שכר להרבה אומות[19] — כי ה"לשלם שכרכם" לעם ישראל הוא סוג שכר מיוחד שאינו דומה ל"כל עסקי", ולשם כך צריך לפנות מהעולם הזה לעולם הבא. ב) מדוע נאמר "משל למלך כו', מכיוון שהמציאות של "שכר פועלים הרבה" קיימת על דרך הרגיל אצל מלך הרבה יותר.

ברם, קשה ללמוד כך בפירוש רש"י על פי פשוטו[20], משום שלפי זה היה לרש"י להעתיק מ'תורת כהנים' גם את המילים "הרבה והי' שם פועל אחד כו'" (או על־כל־פנים את המילה "(פועלים) הרבה") — שהינם עיקר בפירושו — ולא להסתפק בכך שמרמז להם בכתבו "וכו' כדאיתא בתורת כהנים".

אם־כן חייבים לומר, שעיקר ההסבר הנחוץ לפירושו של רש"י "אפנה מכל עסקי לשלם שכרכם"

שם. אבל בפרש"י שם הביא הכתוב (קדושים כ, ה) "ושמתי (אני את) פני באיש ההוא" ולא הכ' לפנ"ז בהפרשה וגם לא דפ' אחרי לפנ"ז, ובכלל דובר כמ"פ שפרש"י בנ"ך אינו בדיוק גמור ע"פ פשש"מ כמו פירושו עה"ת. ואכ"מ].

ולהעיר מספר השרשים לרד"ק שורש פנה, שהכניס כולם בשרש אחד. ושם: ומזה נקראו פנים לפי שהם פונות הנה והנה. ולהלן שם, "ולפי שהכעס נראה בפנים כו'". ואכ"מ.

12) עוד שינוי בפרש"י פרשתנו לפירושו בפ' אחרי וקדושים שם: בפרשתנו מעתיק מהכתוב תיבת "אליכם" ובפ' אחרי וקדושים מעתיק רק "ונתתי פני" "אתן את פני". ולא "בנפש" או "באיש".

13) דדוחק גדול ע"פ פשש"מ לפרש כאן שהוא כמו (נשא ו, כה) "יאר ה' פניו אליך" ופרש"י שם.

14) בק"א לתו"כ מפרש שרז"ל באו לשלול שמלת פניתי הוא לא מל' פניי', שהרי כל הברכות הוא ע"י השגחת הקב"ה, אלא מל' הפנאה וירצה אפנה משאר עסקי. וראה לקמן הערה 30.

15) ובפרט שממשיך בקדושים שם "באיש" ופרש"י (מתו"כ שם) באיש ולא בצבור (וראה פרש"י שם, ה). ובתו"כ מפרש גם בפ' אחרי "בנפש ולא בצבור".

16) וי"ל (ע"ד הנ"ל) שמטעם זה הוצרך רש"י לפרשו בפ' קדושים — אף שכבר פירש כן (באיסור דם) בפ' אחרי: בפ' אחרי שמדובר בהפרשה שם באיסור שחוטי חוץ, כתיב (ה־ו) "למען אשר יביאו בנ"י גו' אל פתח אוהל מועד גו' וזבחו גו' לה' גו' וזרק הכהן גו' לריח ניחוח לה'". וכן בפסוק שלפנ"ז (פסוק ט') "ואל פתח אוהל מועד לא הביאו גו'". וא"כ י"ל שרק שם אפשר לפרש "פונה אני מכל עסקי", שהוא ענין הקרבת הקרבנות להוי' במקדש הוי' לריח ניחוח להוי'. משא"כ בקדושים אין המדובר ע"ד עסק מיוחד דהקב"ה ולכן ס"ד שאין לפרש שם "ואני אתן את פני" — "פונה אני מכל עסקי", ולכן הוצרך רש"י לפרשו גם שם.

17) ועפ"ז מובן גם בנוגע לתו"כ מה שרק בפרשתנו כתב "משל למה"ד למלך" ולא באחרי וקדושים.

18) נסמן לעיל הערה 2.

19) ובתיב"ע פרשתנו עה"פ: ואתפני מן אגר עממיא למשלמא לכון אגר עובדיכון טביא.

20) נוסף על: א) הקושיא הנ"ל מדוע הוצרך לפרש עוה"פ לקמן (כו, יז) בנוגע לכלל ישראל. ב) בפרש"י בפשש"מ אא"פ לפרש שהשכר לבנ"י הוא שכר רוחני לעוה"ב — שהרי הן השכר שבהכתובים לפנ"ז והן השכר שבכתוב זה ובהכתובים שלאח"ז מפורש שהם שכר גשמי.

טמון במילים הספורות אותן מעתיק "משל למה הדבר דומה, למלך ששכר פועלים" (ואילו משאר הפרטים של המשל, לא מיתוסף כל חידוש בהבנת פשט המקרא, ולכן מסתפק רש"י עם "וכו' כדאיתא בתורת כהנים")[21].

ג.

"והפריתי" בכמות, "והרביתי" באיכות

לאחר מכן מתעכב רש"י על המילים "והפריתי אתכם" ומפרש "בפריה ורביה" ו"הרביתי אתכם" – "בקומה זקופה".

וצריך להבין: בפרשת בראשית[22] פירש רש"י כי "פרו" פירושו "אחד מוליד אחד ולא יותר", ו"רבו" פירושו "שאחד מוליד הרבה" – מעתה כיצד מבאר רש"י כאן ש"והפריתי" משמעו גם "ורביה"[23]?

יש המפרשים[24], כי כאן לא ניתן לפרש כמו בפרשת בראשית, כי "פרו" כלשעצמו (להיותו בטבע הבריאה, לכן) אינו ברכה, ומכיוון שבפרשתנו מדובר על ברכות הקדוש־ברוך־הוא לעם ישראל, צריך לומר, ש"והפריתי" פירוש גם "ורביה", וממילא הפירוש של "והרביתי" אינו רביה (בכמות), אלא ריבוי באיכות – "בקומה זקופה"[25].

אך צריך להבין: במה מתבטאת הברכה של "והפריתי, בפריה ורביה" – הרי לכאורה גם "אחד מוליד הרבה" אינה ברכה שהובדלה במיוחד עבור עם ישראל (שהרי הדבר קיים גם אצל אומות העולם)?

ד.

מיקום הפסוק "ופניתי אליכם"

והביאור בכל זה:

הקושי במילים "ופניתי אליכם" הוא: אם מניחים כי הפירוש של "ופניתי אליכם" מקביל לפירוש של "ונתתי פני" שבפרשת אחרי (וכן "ואני אתן את פני" שבפרשת קדושים) – "פונה אני מכל עסקי לשלם שכרכם" – היה הדבר צריך להכתב בתחילת הפרשה, תיכף לאחר "אם בחוקותי תלכו ואת מצותי תשמרו ועשיתם אותם" כהקדמה לכל היעודים שבפרשה (או – לאחריהם, כחתימת הענין), כפי שאכן הוא בפרשת אחרי (וקדושים);

אך מזה שהפסוק אומר זאת באמצע הענין, בין שאר היעודים וענייני השכר הנמנים בו על קיום התורה ומצוות, היה ניתן לכאורה להוכיח, ש"ופניתי אליכם" בפרשתנו אין פירושו "אפנה מכל עסקי וכו'", אלא שכר פרטי מסויים ומיוחד על תורה ומצוות.

לכן צריך רש"י לפרש כי גם כאן פירושו "אפנה מכל עסקי לשלם שכרכם"; ואת השאלה מדוע נכתב הדבר באמצע הפרשה ולא מיד בתחילת הענין כפתיחה לכל עניני הברכות והשכר – מסביר רש"י על־ידי "משל .. למלך ששכר פועלים" (כדלקמן).

ה.

מלך שוכר פועלים - לעבודה נוספת

תופעה מובנת היא, כאשר סתם אדם, או אפילו שר, צריך לשכור פועלים (בשכר) כדי שיעשו עבורו מלאכה – לפי שאין ביכולתו להכריח מישהו לעבוד עבורו;

אולם, כיצד יתכן שמלך יצטרך לשכור פועלים? – הרי להיותו מושל ושולט על המדינה, חייב כל אחד מבני המדינה לעשות ולבצע את רצון וציווי המלך.

ומכך מובן, אשר אין המדובר כאן אודות ענינים אותם מחוייבים בני המדינה לעשות עבור המלך (או לטובת המדינה; שהרי עניינים אלה נעשים עוד בטרם ש"שכר פועלים"), כי־אם על דברים שהם בבחינת תוספת ואין בהם חיוב והכרח עבור המלך (או מדינתו); ולכן – כדי שגם דברים אלו ייעשו, חייב

---

21) ברא"ם כאן: פי' דרך משל ששכרכם הרבה מאד וצריך פנאי כדי לעמוד עמכם בחשבון לפרוע לכם כל זכותכם כדאיתא בתו"כ משל כו'. אבל: א) ברש"י לא פי' כאן "פניתי" מלשון "פנאי" כבאחרי וקדושים (וראה לעיל בפנים סעיף א). ב) ברש"י לא הועתק "אבל אתם חשבון רב" שבתו"כ ורק מציין "וכו'" לתוכן המשל שבתו"כ.

22) א, כב.

23) בביאורי מהרא"י (והובא בש"ח) ועד"ז בבאר מים חיים (לפרש"י) משכיל לדוד (מנח"י): דא"כ אתכם ל"ל ה"ל למכתב והפריתי והרביתי אתכם כבכל התורה כמו (פרו) ורבו ויפרו וירבו אע"כ תרי מילי כתיבה הכא – אבל גם בישמעאל נאמר (לך יז, כ) "והפריתי אותו והרביתי אותו" ולא פירש רש"י כלום. ומש"כ בשפ"ח* ומשכיל לדוד – הרי לא נזכר כלל בפרש"י שם. וראה דברי דוד (להט"ז) כאן.

ומ"ש בוישלח (לה, יא) פרה ורבה ופירש רש"י "ע"ש שעדיין לא נולד בנימין כו'" – י"ל בפשטות ש(ע"פ פרש"י) הכתוב עצמו מפרשו שם (פרה –) "גוי, בנימין, (ורבה –) גוים, מנשה ואפרים כו' (מלכים, שאול ואיש בושת משבט בנימין)". אבל עפ"ז יש לפרש עד"ז בלך־לך שם, כדברי דוד ומשכיל לדוד, אלא ששם אין נרמז אפילו בפרש"י כנ"ל.

24) ראה באר יצחק בפרש"י כאן.

25) ראה גם רא"ם כאן.

*) ומש"כ "מלת אותו מיעוט כו' ולא בני קטורה" – מפורש הפכו לכאורה בחיי שרה כה, א־ד ובפרש"י שם. וראה ת"א שם. ואכ"מ.

המלך לשכור פועלים, שלהם צריך לשלם שכר (מרובה)[26].

וכן הוא גם בנמשל: הפרשה פותחת ב"אם בחוקותי תלכו", שפירושו, כפי שרש"י מפרש, "שתהיו עמלים בתורה" – לא רק לימוד התורה במידה המחוייבת, אלא "עמלים בתורה", יותר מהנדרש מפשטות המצוה של תלמוד תורה; ובדומה לכך "ואת מצותי תשמרו, הוו עמלים בתורה על מנת לשמור ולקיים כו'"[27].

ואופן זה בקיום התורה ומצוות – יותר מהחיוב על פי תורה – הוא בדוגמת (המשל) "מלך ששכר פועלים", העושים עבודה כזו אשר אין בני המדינה מחויבים בה.

וממילא מובן, כי עבור אופן כזה בקיום התורה ומצוות צריכים בני ישראל לקבל שכר נוסף ומיוחד[28].

ו.

שני סוגי השכר בפרשה

ובזה מובן מדוע "ופניתי אליכם" נאמר באמצע הפרשה:

מאחר ו"בחוקותי תלכו" משמעו – בתוספת יתר של "עמלים בתורה", ברור מאליו כי נכלל בזה קיום החיוב של לימוד התורה; וכנאמר במפורש "ואת מצותי תשמרו" (שמשמעו שמירת החיוב של כל המצוות, ולימוד התורה בכלל)[27]. יוצא איפוא, כי על קיומם את "בחוקותי תלכו גו'" מגיע לבני ישראל שני סוגי שכר: א) עבור עצם קיום התורה ומצוות (באופן הרגיל, עד כמה שמחוייב), ב) שכר מיוחד עבור עמלים (בתורה), שהוא קיום התורה ומצוות בהוספה.

ובהתאם לכך מובטחים אחר כך שני סוגי השכר: קודם מבטיחה התורה את השכר עבור קיום התורה ומצוות באופן הרגיל, שבכללות הוא השכר של "ונתתי גשמיכם בעתם גו'"[29]; ובהמשך, לאחר השכר הנ"ל, באמצע הפרשה, אומר הפסוק את סוג השכר השני (עבור עמלים בתורה כו') – "ופניתי אליכם", שעבור העבודה באופן של עמלים בתורה וכו' ניתנת להם דרגה חדשה ונעלית של שכר, שהוא באופן של "אפנה מכל עסקי לשלם שכרכם"[30]:

על סוג השכר הראשון, המגיע עבור קיום התורה באופן רגיל (לפי החיוב), אי אפשר לומר "אפנה מכל עסקי לשלם שכרכם" – כי (מעין) סוג זה של שכר מקבלים גם אומות העולם עבור קיומם את שבע מצוות בני נח[31] (ועבור לימודם בתורה את הדינים בהם הם מחוייבים);

---

26) ועפ"ז מובן מה שכ' פועלים ולא עבדים (כנ"ל הערה 8). ולהעיר מרמב"ם הל' מלכים פ"ד ה"ג: בעלי האומניות כו' ונותן שכרן כו' עבדים כו' ונותן שכרן או דמיהן (וראה לח"מ שם). ולהעיר מפ"ג ה"ד שם.

27) ראה בארוכה לעיל ע' 336 ואילך שההכרח לפרש"י ש"בחוקותי תלכו" קאי על "עמלים בתורה" הוא, כי אם הכוונה ללימוד התורה סתם כפי החיוב ע"פ תורה "כשהוא אומר ואת מצותיו תשמרו הרי קיום המצות (כולל גם מצות ת"ת) אמור" (לשון רש"י ריש פרשתנו).

28) עפ"ז י"ל גם בתו"כ שלכן הביא כאן דוקא משל למלך ולא באחרי וקדושים.

29) בכללות כל הברכות דפרשתנו לגבי הברכות דפ' עקב (יא, יד ואילך) הם למעלה מהטבע – ראה בארוכה לקו"ש חי"ט ע' 116 ואילך. ולכן גם כמה פרטים שלפני הפסוק ד"ופניתי אליכם" מפורש שכר למעלה מהטבע. אבל בפרטיות, גם בפרשתנו גופא – ב' הענינים, כבפנים.

30) עפ"ז י"ל שזוהי גם כוונת רש"י לקמן "ונתתי פני בכם, פנאי שלי פונה אני מכל עסקי להרע לכם" – כי גם שם בא לתרץ מה שנאמר לאחרי כמה פסוקים של קללה (ולא כפירושו בפ' אחרי וקדושים שם)*, וגם אינו מקדים בהכ' "ואם עד אלה גו'" כבכתוב שלאח"ז ובכמה פסוקים בהמשך התוכחה, וע"כ מבאר שזהו פני' מיוחדת "להרע לכם", כי נוסף על הקללות (שבפסוק טז) שבאים (בעיקר) מצד "אם לא תשמעו לי ולא תעשו את כל המצות האלה" (ראה פרש"י שם), הוא "פונה מכל עסקי להרע לכם" שלא ע"ד הרגיל, "אם בחוקותי תמאסו ואם את משפטי תגעל נפשכם גו' להפרכם את גו'" (ראה פרש"י בכתוב) שהם עבירות שלא ע"ד הרגיל.

אבל לאידך לא כתב רש"י בפשש"מ כבתו"כ (שמעתיק שם לקמן) "כמו שנא' בטובה ופניתי אליכם כך נאמר ברעה ונתתי פני, משלו משל כו' ועוסק אני עמכם לרעה",

כי לפרש"י ה"ופניתי אליכם" בטובה, "לשלם שכרכם", הרי זה מיוחד ומופלא לגבי השכר שלפנ"ז, שכתוצאה מזה (מ"ופניתי") באו כל פרטי השכר הנאמר בהכתובים שלאח"ז עד "ואולך אתכם קוממיות". משא"כ בהקללות "ונתתי פני" אין לומר בזה "כמו שנאמר בטובה" כי בפסוק שלאח"ז מפורש "ואם עד אלה לא גו' ויספתי ליסרה גו' שבע גו'", וכן בהפסוקים שלאח"ז מוסיף בהחטאים ובהקללות זו למטה מזו (פסוק כא-ב. כג-ד. כז-ח) וא"כ מובן ש"ונתתי פני" הוא לא רעה מופלאה ביותר (שהרי מוסיף אח"ז והרבה), רק לגבי הרעה שבהקללות לפנ"ז. וזהו עצמו הטעם שלא נאמר בהקללות "ופניתי אליכם" כמו שנאמר בטובה.

ואולי י"ל שזהו החילוק בלשון רש"י שבעונש כתב "פונה אני מכל עסקי" (ועד"ז באחרי וקדושים שם) וב"לשלם שכרכם" כתב "אפנה מכל עסקי כו'": "פונה אני" הוא לשון הווה (רגע אחד), אפנה – עתיד (דבר ההווה תמיד**).

ועפ"ז יובן גם מה שבפירושו "פונה אני מכל עסקי" מעתיק רק "ונתתי פני" ובפי' התו"כ מעתיק מהכתוב גם תיבת "בכם" כמו שהעתיק בטובה "ופניתי אליכם" – ראה הערה 33.

31) ראה רמב"ם הל' מלכים ספ"ח: ויש לו חלק לעולם הבא, אבל בתו"כ משמע (ראה הערה 2) ששכר שאר הפועלים הוא רק בעוה"ז. וי"ל שבתו"כ הכוונה לעיקר השכר או שמדבר ע"ד הרוב. – וראה הערה 20.

---

*) עפ"ז יובן גם השינוי דבפ' אחרי וקדושים מסיים "ועוסק בו" משא"כ בפרשתנו הן לפנ"ז בהשכר כתב "לשלם שכרכם" וכן שם "להרע לכם", כי גם בהפסוקים לפנ"ז בפרשתנו מדובר איך שהקב"ה עוסק בישראל.

**) פרש"י בשלח טו, א. ויתרה מזה בפירושו ויצא כט, ג. כי בכיו"ב "לשון הווה משתנה לדבר בלשון עתיד ובלשון עבר".

מה־שאין־כן השכר המיוחד עבור אופן העבודה של עמלים בתורה וכו' (שהוא בדוגמת "מלך ששכר כו'"), שאינו קיים אצל אומות העולם – לכן ברכות אלו הן באופן של "ופניתי אליכם, אפנה[32] מכל עסקי לשלם שכרכם"[33].

[ואף שרש"י נוקט בלשון (ה'תורת כהנים') "מלך ששכר פועלים" – לשון רבים – שגם הפועלים האחרים (הלא־יהודים) נשכרו על־ידי המלך, ובנמשל – שגם אצל האומות קיים אופן העבודה של לפנים משורת הדין (וממילא – גם שכר מיוחד) –

זהו משום שביניהם ישנם חסידי[34] אומות העולם[35] העושים יותר מהנדרש מהם[36]; אך גם עבודתם זו[37] אינה מגיעה לדרגת העבודה הנוספת[38] של בני ישראל באופן של עמלים בתורה, ולכן מתייחד השכר לבני ישראל בכך ש"אפנה מכל עסקי לשלם שכרכם" (שהקדוש־ברוך־הוא פונה מכל סוג אחר של שכר – אפילו מה"עסק" לתת שכר לחסידי אומות העולם)].

ז.

הנולד עצמו יהיה "מוליד"

לפי זה מובנים דברי רש"י בהמשך הפסוק "והרביתי אתכם – בפרי' ורבי'":

היות והמדובר כאן לא על סתם שכר, אלא אודות שכר נוסף ומיוחד (ובאופן של "ופניתי אליכם") – עבור עם ישראל בלבד (ולא לאומות העולם) – אי אפשר לומר ש"והפריתי" פירושו "פריה" ו"הרביתי" פירושו "רביה", כי ברכה שכזו קיימת גם אצל אומות העולם[39]; בהכרח אם כן לומר, ש"והפריתי" הוא ברכה מיוחדת שאינה על דרך הרגיל והיא באה כתוצאה מ"ופניתי אליכם".

לכן לומד רש"י כי "והפריתי" עצמו פירושו (לא רק פריה, אלא) גם רביה, "אחד מוליד הרבה"; זאת אומרת, לא רק שהמילה "והפריתי" כוללת את שתי הברכות של פריה ורביה (מוליד אחד ואחר כך – מוליד הרבה) – אלא זהו חידוש בעצם הברכה של "פריה", שה"והפריתי" עצמו הוא באופן של "רביה"[40]:

ה"פרו" אצל אומות העולם משמעו רק באופן של "אחד מוליד אחד", אך לא בהכרח שאותו נולד אחד יהיה בעצמו "מוליד"; יתכן והוא יהיה עקר (או עקרה)[41]. מה־שאין־כן הברכה של "והפריתי" אצל בני ישראל פירושה, כי מיד כאשר "אחד מוליד אחד" הרי אותו נולד "אחד" עצמו הוא בבחינת ריבוי ("רביה") – לפי שמאותו "אחד" יהיה המשך עד סוף כל הדורות. והוא בדומה לנאמר[42] באברהם "וארב(ה) את זרעו ואתן לו (בן יחיד) את יצחק", משום שמיצחק הגיע מאוחר יותר ריבוי עצום [ועל־אחת־כמה־וכמה שתהיה אצלם – הברכה שישנה גם באומות העולם "אחד מוליד הרבה" כפשוטו[43]].

ומכיוון ש"והפריתי" כבר כולל "רביה" (ריבוי בכמות), חייבים לומר, שהנאמר בהמשך "והרביתי אתכם" בא להוסיף על כך ריבוי באיכות (כנ"ל סעיף ג'), וגם ריבוי זה הוא דוקא מצד "ופניתי אליכם"; ולכן מפרש רש"י "והרביתי אתכם, בקומה זקופה", כלומר: לא רק שתקויים ההבטחה "ורב יעבוד צעיר"[44], אלא יתירה מזו: מצד "ופניתי אליכם" יהיה

---

32) אפנה לסוג אחר של שכר.

33) ע"פ כהנ"ל מובן מה שהעתיק רש"י גם תיבת "אליכם", משא"כ באחרי וקדושים שם (כנ"ל הערה 12) – כי: א) באחרי וקדושים שם עיקר הפירוש הוא ביאור התיבה "פני" שהוא "פנאי שלי" (כנ"ל בפנים). משא"כ בפרשתנו שאין הכרח לפרש תיבת "ופניתי". ב) לאידך: בפרשתנו ההדגשה "(ופניתי) אליכם – לשלם שכרכם" שהוא פני' ושכר מיוחד לישראל לגבי אוה"ע (עד שאומרים ע"ז "אפנה מכל עסקי" כנ"ל בהערה 30), משא"כ באחרי וקדושים שעיקר ההדגשה שהוא "פונה מכל עסקי" של הכלל כו'.

34) ו"פועלים" ל' רבים הוא כי יש ע' אומות (רבים), ובני ישראל אומה אחת, נקרא "פועל אחד" (תו"כ שם) לגביהם.

וע"פ פס"ד הרמב"ם שם שזהו כשמקיימין ז' מצות בני נח כו', י"ל ד"פועלים" ל' רבים הוא כפשוטו, שקאי (גם) על חסידי אומות העולם עצמן. ובפרט ע"פ הגירסא (בכת"י התימנים) דהרמב"ם (שם בסופו) "אלא מחכמיהם".

35) ראה רמב"ם שם. ומדייק "ונזהר לעשותן וכו' אבל אם עשאן מפני הכרע כו' ואינו מחסידי אוה"ע כו'". ואכ"מ.

36) להעיר מדמא בן נתינה (קידושין לא, א).

37) כי בכלל (גם בקיום התומ"צ רק כפי החיוב) בנ"י ע"י שמקיימים "שמוע תשמעו בקולי ושמרתם את בריתי" נעשו סגולה מכל העמים גו' "כהנים וגוי קדוש" (יתרו יט, ה־ו) – כחילוק דכהונה וקדושה לגבי חול.

38) ע"ד פשש"מ – כהנלמד (לפנ"ז) בהעילוי ד"עתה (ע"י נסיון העקדה) ידעתי כי ירא אלקים אתה" (וירא כב, יב) דאברהם אבינו. וראה בפרש"י שם שבזה תשובה לאומות.

39) וכיון ש"אפנה מעסקי" הרי כשנאמר "והפריתי שהוא בענין ד"בני" מובן שצ"ל לא פחות מאשר ב(ישמעאל) עסקי – גם "רביה". וראה רש"י שם יז, יט (ד"א).

40) ראה גם ראב"ע ורמב"ן כאן.

41) להעיר מעקב ז, יג: והרבך וברך פרי בטנך. ובפסוק יד: לא יהי' בך עקר ועקרה גו'.

42) יהושע כד, ג.

43) שזה מובן במכש"כ מהנ"ל.

44) תולדות כה, כג.

הצעיר באופן של "והרביתי", הצעיר עצמו יהפוך ל"רב" – "בקומה זקופה".

ח.

"עסק" ולמעלה ממנו בפנימיות הענינים

אך לכאורה עדיין אין זה "חלק": מלשון רש"י "אפנה אני מכל עסקי לשלם שכרכם" (ולא "שאר עסקי" וכיוצא בזה), מובן, שתשלום זה של שכר אינו נחשב כאחד מן כלל "עסקי" (של הקדוש־ברוך־הוא), ויש להבין: מדוע העיסוק לשלם שכר ליהודים אינו נכלל בין "עסקי" הקדוש־ברוך־הוא?

בהכרח איפוא לומר, שה"ופניתי אליכם" מבטא ענין עמוק יותר מאשר סתם טרדא הקיימת בענין של "עסק"[45].

הדבר יובן על־ידי ביאור תוכנו של "עסק" ומובנו בפנימיות הענינים: "עסק" אצל אדם למטה, משמעותו שהאדם שקוע בדבר נוסף, שאינו כפי שהוא לעצמו. כלומר טרדתו של האדם בעסק מורה על תנועה ובחינה של ירידה לגבי עצם מהותו (וממנה).

וכך הוא כביכול גם למעלה: הקדוש־ברוך־הוא אינו בגדר המשכה וגילוי כלל; ולכן כל ההשפעות וההמשכות מהקדוש־ברוך־הוא נקראות "עסקי" – לפי שהן באות ממדריגה של אור אלקי שבבחינת המשכה וירידה.

וזהו הפירוש "אפנה מכל עסקי לשלם שכרכם":

התהוות העולמות[46], ואפילו הענין של שכר ועונש על דרך הרגיל ואפילו לעם ישראל, הוא רק מבחינת אורות וגילויים, ולכן נכלל כל זה ב"עסקי" של הקדוש־ברוך־הוא (כפי שעצמותו יתברך מצמצם עצמו בתנועה של המשכה, בעשר ספירות וכו')[47];

אך כאשר עבודת בני ישראל נעשית באופן של "עמלים בתורה" יותר מהנדרש מהם מצד הציווי – כלומר: קיום התורה ומצוות על ידם אינו כ"עסק" הנעשה רק בכחות הגלויים וחיצוניות הנפש, כי־אם הם שקועים בזה עם פנימיות הנפש (ולכן עושים יותר מהמחוייב)[48] – מעורר הדבר גם למעלה, שיהיה "ופניתי אליכם": הקדוש־ברוך־הוא פונה ליהודים עם פנימיותו ועצמיותו (שלמעלה מכל האורות וגילויים – "אפנה אני מכל עסקי"), עד שנעשה "ישראל וקודשא־בריך־הוא כולא חד".

ט.

ע"י "עמלים בתורה" - היהודי בבחינת "משפיע"

ענין נוסף בזה:

גדר הנברא הוא היותו בבחינת "מקבל", אשר כן הוא גם בנבראים הנעלים ביותר; ואפילו אורות וגילויים הכי נעלים כללות עניינם הוא שהם מקבלים ממה שלמעלה מהם (וממילא לא שייך בהם אמיתיות הענין של "משפיע"); ואילו אמיתית הענין של "משפיע" – בלי שום שייכות לקבל – הוא רק בעצמותו ית'[49].

ולכן, כאשר יהודים לומדים תורה ומקיימים מצוות עד כמה שנצטוו, הם בבחינת "מקבלים" – הם מקבלים ומצייתים לציווי הקדוש־ברוך־הוא; אך כאשר הם "עמלים בתורה", יותר מהנדרש מצד הציווי, הרי זה ענין (גם) של "משפיע"[50], שהוא מתייגע ועושה בכח עצמו[51], ועל־ידי זה נעשה "דומה לבוראו"[52] – שמתגלה בבני ישראל למטה שורשם בעצמותו – וממילא גם השכר הוא מעצמותו, "ופניתי אליכם, אפנה מכל עסקי לשלם שכרכם".

ולכן בא השכר (של "ופניתי אליכם") ומתגלה לכל לראש בברכה "והפריתי אתכם בפריה ורביה", שהיא ענין של השפעה – (כי בנוסף לכך שענין ההולדה בכלל הוא כח האין־סוף[53], הרי) – משום שכאשר ההולדה היא תוצאה של "ופניתי אליכם" נעשה ה"והפריתי" גופא באופן של "פריה ורביה", ועל דרך הנ"ל, אשר גם כל הולדה פרטית ויחידה היא באופן של אין סוף עד סוף כל הדורות, כנ"ל.

---

45) ובפרט שאינו כותב כפירושו באחרי וקדושים שם "ועוסק בו" כנ"ל.

46) "כי לא היא עיקר האלקות מה שהעולמות מתהוים ממנו ומקבלים חיותם ממנו ית'" (תו"א צט, ב. לקו"ת שה"ש ח, א).

47) ראה תו"א ד"ה ארדה נא (טו, א ואילך). ובכ"מ.

48) להעיר מלקו"ת (מטות פה, א) במעלה של דקדוקי סופרים על דברי תורה. וראה לקו"ש חי"א ע' 87.

49) ראה אוה"ת ויקרא ס"ע תצד ואילך.

50) להעיר מע"ז יט, א: בתחלה כו'.

51) להעיר מהמבואר בהמשך תרס"ו ד"ה ואברהם זקן ואילך, ד"ה אר"ע תרס"ז ואילך (ע' שצא), ועוד – דע"י עמלים בתורה בכח עצמו דוקא מוסיף ומחדש בתורה ומגיע בעצמות א"ס.

52) להעיר מלקו"ש [המתורגם] ח"ו ע' 22 ואילך, מה שהדירה בתחתונים לעצמותו ית' היא דוקא בעוה"ז התחתון ע"י העבודה באופן של התחדשות. וראה שם הערה 73, 74. ולהעיר גם מלקו"ש [המתורגם] חט"ו ע' 105, וש"נ.

53) ראה לקו"ת שה"ש מ, א. המשך שמח תשמח תרנ"ז בתחילתו. וראה לעיל ע' 166 שוה"ג להערה 56.

י.

השכר מעצמותו - מתבטא גם בגשמיות

אך צריך להבין: בהמשך הברכות, לאחר "ופניתי אליכם", מונה הפסוק כמה וכמה עניני שכר בריבוי בענינים גשמיים – ולכאורה: איזו שייכות יש לריבוי בגשמיות ביחס לענין של "ופניתי אליכם" הבא מעצמותו יתברך?

והביאור בזה: אילו היה מדובר אודות שכר של אורות והשפעות המוגדרות בגדר של "בלי גבול" (או על־כל־פנים בגדר "גילוי"), ולכן אינם ביכולתם להתגלות למטה במעלתם ומדריגתם, אלא דווקא בדרך צמצום ומיעוט בהשפעה – או אז ברכה נעלית וגדולה יותר, הייתה מתבטאת ב"גילוי" נעלה יותר, ברוחניות הענינים;

אך מכיוון ש"ופניתי אליכם" הוא מעצמותו יתברך, שאינו מוגדר בשום גדר, לכן באה הברכה גם (ודוקא) בענינים גשמיים[54], בריבוי בגשמיות בטוב הנראה והנגלה בלי שום צמצומים, כפי שהוא מצד עצמותו יתברך[55].

יא.

מדוע "ופניתי אליכם" נחשב כ"שכר"?

אך אחרי הכל עדיין אין זה "חלק":

א) הן אמת שמצד עצמותו יתברך יורדת הברכה (גם) בריבוי בגשמיות – אך איזו תפיסת מקום יש לשכר זה לגבי העובדה שעל־ידי "ופניתי אליכם" של עצמותו, נעשה היהודי דבר אחד, כביכול, עם עצמותו?

ב) אפילו את הענין של "ופניתי אליכם" גופא מגדיר רש"י "לשלם שכרכם" – זאת־אומרת ענין של שכר – ולכאורה: המושג "שכר" פירושו דבר הניתן כגמול עבור עבודה, אך ה"פועל" וה"מלך ששכר כו'" נשארים שתי מציאויות נפרדות;

וצריך להבין: בשלמא אם היה מדובר אודות שכר של גילויים, הרי כשם שאין שייך שבהם "יתגלה" עצמותו יתברך (אלא רק כפי שעצמותו יתברך עומד בתנועה של המשכה וצמצום), כך אין הם חודרים את העצם של יהודי עד כדי התאחדות עמו; אך מכיוון ומדובר כאן אודות "ופניתי אליכם" של עצמותו – כיצד מתאים כאן הביטוי "לשלם שכרכם"?

יב.

שתי דרגות ב"עמלים בתורה" וב"פניתי אליכם"

והביאור בזה: בעבודה של "עמלים בתורה" גופא – הנובעת מצד פנימיות ועצמות הנפש – קיימים שני אופנים[56]:

א) שהאדם אכן עושה זאת מצד עצם נפשו, אך יש בזה חשבון ומבוקש – הוא רוצה להיות דבר אחד עם העצמות; ומכיוון שמעורב בזה הרצון שלו, זו גופא הוכחה שישנו כאן מקום כלשהו למציאות שאיננה עצמות – קיים "הוא"[57] הרוצה להתאחד עם עצמות.

ב) הוא עושה זאת בלי שום חשבון או מבוקש, אפילו לא כדי להתאחד עם העצמות (אלא רק לקיים את רצון העליון), וממילא אין בזה שום הגבלות; ובאופן עבודה זה אין כל מקום לאף מציאות מלבד עצמות.

ומצד שני אופנים אלה בעבודה – קיימים שני אופנים ב"ופניתי אליכם":

כאשר העבודה היא באופן הראשון, בה נשאר מקום כלשהו למציאות האדם (הרוצה להתאחד עם העצמות) הרי גם ה"ופניתי אליכם" (ההתאחדות בין ישראל ועצמות הנעשית על־ידי "עמלים בתורה") היא באופן שהיהודי נשאר במציאותו, וממילא נחשב הדבר כ"שכר".

[ולכן מפרטת התורה את היעודים הגשמיים הבאים מצד "ופניתי אליכם" – כי מכיוון שעדיין נשאר מקום למציאות שלו, ישנה תפיסת מקום כלשהי לצרכים שלו, גם צרכים גשמיים כו'[58]].

אולם כאשר העבודה היא בתכלית השלימות, בלי שום מבוקש ותכלית – אזי הוא תכלית השלימות של

---

54) וכידוע שעצמות שייך כביכול דוקא להגוף (תורת שלום ע' 12. ע' 120).

55) ע"פ הנ"ל מתורצת גם שאלת המפרשים מה שכל היעודים והשכר כאן הם יעודים גשמיים ולא שכר רוחני – הובאו כו"כ בארבנאל ריש פרשתנו. כלי יקר פרשתנו (כו, יב) – אבל ראה רמב"ם הל' תשובה רפ"ט.

56) ראה ד"ה ואתם תהיו לי תר"ס. ד"ה וזאת התרומה עת"ר. וראה שם סד"ה תקעו. ד"ה בסוכות. וראה ספר הערכים־חב"ד ח"א ע' שט, ע' שנג, ע' תפד־ה, וש"נ. ולהעיר גם מלקו"ש חי"א שם.

57) ע"ד מש"כ בתניא פל"ה "אפי' הוא צד"ג עובד ה' ביראה ואהבה בתענוגים .. הוא דבר בפ"ע ירא ה' ואוהבו" וראה ג"כ שם פל"ד (מח, סע"א).

58) להעיר מרמב"ם סוף הל' מלכים: ובאותו הזמן כו' מעדנים מצויין כעפר כו' ולא יהי' עסק כו'.

"ופניתי אליכם", כנאמר בסיום הפרשה "ואולך אתכם קוממיות" – שהקומה של הקדוש־ברוך־הוא והקומה של עם ישראל נעשים קומה אחת[59], ישראל ומלכא בלחודוהי.

(משיחת ש"פ בהו"ב תשל"ז)

59) שנכללים בתיבה אחת "קוממיות". ולהעיר מלקו"ש [המתורגם] ח"ז ע' 213.

ולהעיר שבפרש"י שם פי' "בקומה זקופה" כפירושו כאן עה"פ "והרביתי אתכם". ועפ"ז י"ל שבפרטיות ב' ענינים הנ"ל ב"ופניתי אליכם" הם ב' הענינים המבוארים בהמשך הכתוב "והפריתי אתכם, בפרי' ורבי'. והרביתי אתכם, בקומה זקופה":

מצד אופן הא' שאינו נעשה חד ממש עם עצמות, הר"ז בא בפועל בריבוי (בכמות) שמחוץ הימנו, פו"ר: אבל כאשר עבודתו היא בלי שום מבוקש ולמעלה ממדוה"ג, שאז ה"פניתי אליכם" הוא שנעשה כולא חד עם עצמות, ה"ז לא מחוץ הימנו אלא ריבוי (באיכות) בעצמו, ש"יש הנברא" הוא "יש האמיתי" (ולהעיר מביאוה"ז בשלח מג, ג) – "קומה זקופה".

המשך ביאור למס' יבמות ליום ראשון עמ' ב

שחייבת לשלם על כל אכילותיה מתחילת העיבור, ואם נאמר שעד ארבעים יום מהעיבור מותרת לאכול, אם כן למה היא מקולקלת למפרע על כל אותו זמן. מתרץ רב חסדא: **מַאי 'מְקוּלְקֶלֶת'** האמור בברייתא, משלשה חדשים ולמפרע, **עַד אַרְבָּעִים** יום, שאם אכלה לאחר ארבעים יום ואחר כך התברר שהיתה מעוברת, צריכה לשלם למפרע, שהרי אכלה תרומה בשוגג, אבל על מה שאכלה לפני היום הארבעים היא פטורה, כיון שבהיתר אכלה.

הגמרא מביאה מחלוקת אמוראים בענין יוחסין, ובהמשך יביאו ראיה לדברידהם מהמשנה: **אִיתְּמַר,** ארוס **הַבָּא עַל אֲרוּסָתוֹ בְּבֵית חָמִיו,** כלומר, קודם שנשאה, והתעברה הארוסה וילדה, **רַב אָמַר, הַוָּלָד מַמְזֵר,** ואף על פי ששניהם מודים שבא עליה או שיש עדים שהארוס בא עליה, כיון שאנו אומרים הואיל וארוסה זו פרוצה היא, כשם שהארוס בא עליה באיסור, אף אחרים באו עליה, ותולים שהולד בא מהם כי הם הרוב, וכיון שהיא מאורסת, נמצא שהולד נולד מאיסור אשת איש. **וּשְׁמוּאֵל אָמַר,** אין כאן אלא ספק אם התעברה מהארוס או מאיש אחר, ולכן **הַוָּלָד שְׁתוּקִי** – ספק ממזר.

רבא מבאר את דברי רב: **אָמַר רָבָא, מִסְתַּבְּרָא מִילְּתֵיהּ דְּרַב** – מסתברים דברי רב, שהולד ממזר, דווקא במקום דְּהארוסה **דַּיְּימָא מֵעָלְמָא** – מרננים אחריה שזינתה עם אנשים אחרים, **אֲבָל לֹא דַּיְּימָא מֵעָלְמָא, בַּתְרָא דִּידֵיהּ שָׁרִינַן לֵיהּ** – תולים שהולד בא מהארוס והולד כשר.

רבא מוכיח כדבריו מהמשנה: **אָמַר רָבָא, מְנָא אֲמִינָא לַהּ** – מנין למדתי דין זה, **דְּקָתָנֵי** במשנה, כהן שבא על בת ישראל בזנות, לא תאכל בתרומה, אך אם **יָלְדָה** בן או בת, **תֹּאכַל** בתרומה, משום שאותו בן מאכילה. ויש לברר, **הֵיכִי דָּמֵי** – באיזה אופן עוסקת משנתנו, ומנין אנו יודעים שאותו ולד נולד מהכהן, **אִילֵּימָא דְּדַיְּימָא מֵעָלְמָא** – אם מרננים אחריה שזנתה עם אחרים, אף אם **יָלְדָה, אַמַּאי תֹּאכַל** בתרומה, הלא אף שאנו יודעים שנבעלה לאותו כהן, מכל מקום הרי היא חשודה שזינתה גם עם אחרים, ויתכן שהולד אינו מהכהן, וכיצד יכולה היא לאכול בתרומה מחמתו. **אֶלָּא לָאו** – ודאי המשנה עוסקת באופן שהנבעלת **מִינֵּיהּ דַּיְּימָא** – חשודה מהכהן, **וְלֹא דַּיְּימָא מֵעָלְמָא** – ואינה חשודה שזינתה עם אחרים, ולכן אין להסתפק שמא בא עליה איש אחר שאינו כהן, והוא אביו של הולד, אלא תולים בכהן.

מסיים רבא את הוכחתו לענין ארוסה שעיברה: **וּמָה הָתָם,** במשנה, **דְּלְהַאי אִיסּוּרָא** – שלאותו כהן שבא עליה היא אסורה, שהרי היא פנויה, **וּלְהַאי אִיסּוּרָא** – ואף לשאר בני אדם היא אסורה, ומכל מקום **בַּתְרָא דִּידֵיהּ שָׁרִינַן לֵיהּ** – תולים שהולד בא מהכהן, מפני שידוע שבא עליה, ולא חוששים שהעובר נולד מאדם אחר שבא עליה, כל שכן **הָכָא,** בארוס, **דְּלְהַאי אִיסּוּרָא** – שלשאר בני אדם היא אסורה, שהרי היא אשת איש, **וּלְהַאי הֵיתֵּירָא** – ולארוס היא מותרת מן התורה [אף שאסורה עליו מדרבנן], **לֹא כָּל שֶׁכֵּן** שיש לתלות שהולד בא מהארוס, ולא מאדם אחר, כיון שלא יצא עליה קול שזינתה עם אחרים.

אביי חולק על רבא בביאור שיטת רב: **אָמַר לֵיהּ אַבָּיֵי** לרבא, **לְעוֹלָם אֵימָא לָךְ** – אומר לך, **דִּכְל הֵיכָא דְּדַיְּימָא מִינֵּיהּ** – בכל מקום שמרננים שהיא זינתה עם הארוס, **אַף עַל גַּב דְּלֹא דַּיְּימָא מֵעָלְמָא** – אף שאין מרננים עליה שזינתה עם אחרים, **אָמַר רַב** שהַוָּלָד **מַמְזֵר, וּמַאי מַעֲמָא,** כיון **דְּאַמְרִינָן, מִדְּאַפְקְרָא נַפְשָׁהּ לְגַבֵּי אָרוּס, אַפְקְרָא נַפְשָׁהּ לְעָלְמָא** – כיון שראינו שהפקירה את עצמה להיבעל לארוס שלא כדין, אנו אומרים שהפקירה את עצמה גם לאחרים, ואף שלא יצא עליה קול שזינתה עם אחרים, **וּמַתְנִיתִין** שרואים שאם היא חשודה על אותו כהן אינה חשודה על אחרים, יש ליישב שמדובר באופן **שֶׁהָיוּ שְׁנֵיהֶם** – הכהן ואותה אשה **חֲבוּשִׁים** יחד **בְּבֵית הָאֲסוּרִין,** ולא יתכן שבא עליה אדם אחר מלבד כהן זה.

הגמרא מבארת באופן אחר את מחלוקת רב ושמואל: **אִיבָּא דְּאָמְרִי,** בְּאופן שהארוס מודה **שבָּא עָלֶיהָ,** ואין עליה רינון שזינתה עם אחרים, **כּוּלֵּי עָלְמָא לֹא פְּלִיגֵי** – גם אביי וגם רבא מודים **דְּבַתְרֵיהּ דִּידֵיהּ שָׁרִינַן לֵיהּ** – שמייחסים את הולד לארוס והוא כשר, **וְהָכִי אִיתְּמַר** – וכך שנינו את מחלוקת רב ושמואל, **אֲרוּסָה שֶׁעִיבְּרָה,** ואין ידוע אם עיברה מהארוס, או שעיברה מאיש אחר, **רַב אָמַר, הַוָּלָד מַמְזֵר בודאי,** מפני שתולים שהולד בא מרוב העולם, שהיא אסורה עליהם באיסור אשת איש, **וּשְׁמוּאֵל אָמַר, הַוָּלָד שְׁתוּקִי** – ספק ממזר.

רבא מבאר את דברי רב: **אָמַר רָבָא, מִסְתַּבְּרָא מִילְּתֵיהּ דְּרַב** – מסתברים דברי רב, שהעובר ממזר ודאי, דווקא במקום דְּהארוסה **לֹא דַּיְּימָא מִינֵּיהּ** – שלא ידוע שבא עליה הארוס, **וְדַיְּימָא מֵעָלְמָא** – ומרננים אחריה שזנתה עם אחרים,

לקוטי־שיחות פרשת בחוקותי כרך יז שיחה ג

מתורגם ללשון הקודש

א.

"נעוץ סופן בתחילתן" - בפרשתנו, הן בתורה שבכתב והן ב"לקוטי תורה"

כבר דובר פעמים רבות[1] על כך שישנו קשר בין תחילתו לבין סופו של כל ענין בתורה, ככתוב ב"ספר יצירה"[2]: "נעוץ סופן בתחילתן ותחילתן בסופן". וכך גם בתורה שבכתב: בין תחילתם וסופם של כל ספר ושל כל פרשה יש קשר תוכני.

לפי זה בפרשתנו — בחוקותי: מכיון שסוף הפרשה הוא "סופן" הן של ספר ויקרא, והן של פרשת בחוקתי — יש לומר שקיימת נקודה משותפת בין תחילת חומש ויקרא[3], תחילת פרשת בחוקתי, וסוף פרשת בחוקתי.

והנה רואים כאן דבר־פלא: בדרך שבה מוסברות ההתחלות של ספר ויקרא ושל פרשת בחוקתי ב"לקוטי־תורה" — "פרשיות השבוע החסידיות" — ברור כיצד מתקיים בשתי התחלות אלו, המוסברות לפי תוכן זהה, הענין של "נעוץ בסופן" — בסוף פרשתנו.

וכן רואים את קיום הענין של "נעוץ סופן בתחילתן" לא רק בתורה שבכתב, אלא גם בספר "לקוטי תורה" עצמו[4]: על אותו רעיון שעליו מדובר בדרושים של התחלת ספר ויקרא והתחלת פרשת בחוקתי, מדובר גם בסוף הדרושים של פרשת בחוקתי.

יתר־על־כן: בתורה שבכתב סוף פרשת בחוקתי הוא גם סוף ספר ויקרא. אבל ב"לקוטי תורה" ישנן "הוספות" לאחר הדרושים של פרשת בחוקתי[5], וניתן לראות, שגם בסיום ה"הוספות" מדובר על אותה נקודה.

ב.

בסוף ספר ויקרא: שני קרבנות המצביעים על שני סוגי קדושה

הקשר בפשטות בין התחלת ספר ויקרא וסיומו: ספר ויקרא פותח בדיני הקרבנות[6] "אדם כי יקריב מכם קרבן לה'..."[7], וגם בסוף ספר ויקרא מדובר על שני סוגי קרבנות: (א) בכור[8] (ב) מעשר בהמה[9].

כיון שדוקא שני קרבנות אלו מוזכרים בסוף ספר ויקרא, יש לומר, שבהם משתקף הענין הכללי של הקרבנות, שעליו מדובר בתחילת ספר ויקרא.

ההסבר לכך מתבסס על ההבדל בין בכור למעשר: בכור קדוש מעצמו, מלמעלה מכריזים עליו והופכים אותו לקדוש[10], קדושתו אינה תלויה בפעולת האדם[11]. אך לא כן קדושת מעשר, שהיא תלויה בעבודת האדם — על האדם לספור[12], ו"העשירי7 יהיה קודש"[13].

דבר זה ניכר יותר בזמן הזה, כאשר קדושת בכור קיימת גם עתה, שהרי היא קיימת מעצמה, ואילו קדושת מעשר איננה קיימת בפועל, על־פי גזירת חכמים שלא להפריש מעשר בהמה[14].

---

1) ראה בענין "הדרן" — לעיל ע' 144 בשוה"ג להערה 31. ועוד.

2) פ"א מ"ז.

3) שהיא גם התחלת פרשת ויקרא, ולכן הנקודה משותפת גם עם סוף פרשת ויקרא.

4) שנסדר לדפוס ע"י כ"ק אדמו"ר הצ"צ — ראה היום יום ע' טז. אגה"ק דכ"ק אדמו"ר הצ"צ ודכ"ק מו"ח אדמו"ר (נדפסו במפתחות ללקו"ת בתחלתן).

5) שג"כ הובאו לדפוס בחיי כ"ק אדמו"ר הצ"צ — בשנת תרי"א (בפעם הא' בספר בפ"ע) ובשנת תרכ"ו* (בפעם הב'): קיצור מד"ה ראו כי כו' את השבת — בס"פ פקודי: קיצור ע"פ ולא תשבית מלח. להבין מ"ש באוצרות חיים — בסיום ספר ויקרא: לד"ה בהעלותך — בסוף ספר במדבר: קיצור מד"ה כי כארץ — סיום ספר דברים: קיצור ע"פ הנך יפה רעיתי — בסיום שה"ש).

6) להעיר אשר ספר ויקרא נקרא ספר הקרבנות — ראה רמב"ן בהקדמת ויקרא.

7) ויקרא א, ב.

8) פרשתנו כז, כו.

9) שם, לב.

10) בכורות נג, סע"א. ערכין כט, סע"א. תמורה כה, א. ובכ"מ.

*) ראה התמים ח"א עח, ב.

רמב"ם הל' בכורות פ"א ה"ד.

11) וגם להמ"ד (ערכין שם (וש"נ). רמב"ם שם) שצריך להקדישו בפה — הרי גם "אם לא הקדישו הרי זה מתקדש מאליו" (רמב"ם שם).

12) משנה בכורות נח, ב. רמב"ם שם פ"ז ה"א. וגם לדעת ר' יוסי בר יהודה במשנה שם — הרי עכ"פ צריך להפריש המעשר ("ונטל אחד").

וגם לדעת רבא (שם נט, א) ד"עשירי מאליו הוא קדוש" — הרי: (א) צ"ל "מנה תשעה" — פרש"י שם ד"ה קדוש מאליו. (ב) העשירי נעשה קדוש רק ביציאה מן הדיר (ואז קדוש למפרע) — כמשנ"ת בארוכה בלקו"ש ח"ז ע' 362 ואילך.

וראה משנה נדרים (יח, ב) דמעשר בהמה הוא דבר הנדור. ובתוס' שם: דבעי העברת מנין.. מיקרי שפיר דבר הנדור. וראה הערה הבאה.

13) ובפרט להסברא (ראה בארוכה לקח טוב — להר"י ענגל — כלל א' קרוב לסופו) דקדושת מעשר היא (לא מאלי', כ"א) ע"י האדם, שהוא משים הקדושה עליו, ולכך הוי דבר הנדור (כנ"ל בהערה הקודמת). ובטו"א לר"ה (כח, ב): "דמעשר נמי איתא בשאלה ככל הקדשים הקדושים בפה" [ועפ"י הנ"ל מלקח טוב מתורץ בפשטות מה שהקשה עליו במנ"ח מצוה שס. ואכ"מ].

14) בכורות נג, סע"א. רמב"ם הל' בכורות פ"ו ה"ב.

לפי זה יובן הסדר בין הענינים, שתחילה כתוב על בכור ואחר־כך על מעשר: בעבודת הקרבנות (קירוב לאלוקות) מופיעה תחילה השפעת הקדושה ממעלה למטה (בכור), ורק אחר־כך מתאפשרת עבודת האדם ממטה למעלה (מעשר)[15].

וזהו הקשר בין תוכנו של סוף ויקרא לבין תחילתו "אדם כי יקריב מכם קרבן לה'": ב"לקוטי תורה"[16] מוסבר, שהכוונה ב"אדם כי יקריב מכם קרבן לה'" היא לכך ש"אדם העליון" (הקדוש־ברוך־הוא) מקרב ("יקריב") את האדם שלמטה לאלוקות ("מכם קרבן..."). בראשונה קיימת ההשפעה של אתערותא דלעילא (=התעוררות מלמעלה) כדי לקרב את האדם שלמטה אל הקדוש־ברוך־הוא, ואחר כך ממשיך הפסוק ואומר: "מן הבהמה... תקריבו את קרבנכם" – כאן מדובר על הקרבן שעל האדם להביא בעבודת עצמו (מן ה"בהמה" שבו) – אתערותא דלתתא (=התעוררות מלמטה).

וזאת בהתאמה לשני סוגי הקרבנות שעליהם מדובר בסוף ספר ויקרא – בכור (קדוש ממעלה) ומעשר (קדוש על־ידי האדם)[17].

ג.

בכור ומעשר באדם עצמו

שני ענינים אלו – בכור (אתערותא דלעילא) ומעשר (אתערותא דלתתא) – ישנם גם באדם עצמו:

"בכור" הוא אחד, ואם יש יותר הוא הראשון – וזוהי בחינת חכמה. ככתוב[18] "קדש לי כל בכור", ו"קדש" היא בחינת החכמה[19]. מעשר – יש צורך בעשרה (עבודה באמצעות עשרת כוחות הנפש), וחובה על כל אחד ואחד שלפחות האחרון[20] – הגילוי (הקשור למחשבה דיבור ומעשה) יהיה קודש (אפילו אצל בינוני – שזוהי מידת כל אדם)[21].

ולכן: (א) בכור – קדוש מעצמו. אין זה תלוי בעבודת האדם, כי בחינת החכמה שבנפש, כח מסירות הנפש, קיימת אצל כל יהודי בירושה מאבותינו[22]. (ב) קדושת בכור קיימת גם בזמן הגלות, שהרי בחינת חכמה שבנפש[23] שלימה[24] תמיד[25].

אך לא כן קדושת מעשר – עשר כוחות הנפש והעשירי – זה תלוי בעבודת האדם, ולפיכך ישנו בענין זה הבדל בין הזמן שבית־המקדש קיים (כאשר אלוקות מאיר בגלוי) לבין זמן הגלות[26] (שבאה בעקבות החטא).

וזהו הקשר בין סוף פרשת בחוקתי לבין תחילתה:

על "אם בחוקתי תלכו ואת מצוותי תשמרו" מוסבר ב"לקוטי תורה"[27]: "בחוקתי תלכו" הכוונה היא לעבודה של הילוך – ללא גבול – על־ידי דרגת ובחינת ה"חקיקה" שבנשמה ("בחוקתי" מלשון חקיקה), שהיא שורש הנשמה, כפי שהיא חקוקה למעלה.

אך כיון שה"הילוך" נובע משורש הנשמה, והאדם נמצא למטה, בגוף גשמי, הרי אין ל"הילוך" קיום מתמיד ("לא תעמוד ולא תקום"[28]), אלא אם כן יהווה האדם למטה, באמצעות עבודתו, כלי לכך – וזהו "ואת מצוותי תשמרו": באמצעות עבודת המצוות למטה מכין האדם כלים ה"שומרים" ("תשמרו") את ההשפעה האלוקית של "הילוך" בלי גבול, הנובעת משרש הנשמה, כך שהיא "תכון לעד"[25].

---

15) להעיר מבחיי פרשתנו (כז, לב): "כי הבכור והמעשר עיקרם אחד* וזהו נעוץ סופן בתחלתן לחבר ולייחד הסוף עם הראש", עיי"ש.

16) ויקרא ב, ג.

17) ויש לקשר הנ"ל גם עם דרוש הא' שבלקו"ת ספר ויקרא (ד"ה ויקרא אל משה) עפ"י המבואר שם (א, ב) ש"ויקרא אל משה" הוא ה"הארה והשפעה למשה (אתעדל"ע) כדי שעי"ז יוכל לעלות כו' (אתעדל"ת)". ועד"ז להלן בהמאמר שם ב, א.

ובאוה"ת ויקרא עה"פ אדם כי יקריב (כרך ג' ע' תשכד): "ואחר כהנ"ל [ביאור ענין אתעדל"ע ואתעדל"ת – ע"ד הנ"ל בלקו"ת] יובן ג"כ הפסוק שלפניו ויקרא אל משה.. ועם היות זה דרוש בפ"ע.. אך שייך בטוב לדרוש דלעיל ויתקשרו יחד".

18) בא יג, ב. וראה אוה"ת עה"פ בכ"ז.

19) ויש בו: "מילה בגרמי" (איינער, מסנ"פ), ראשית כוחות הפנימים. – וראה ג"כ סידור שער התפלין ח, ב. ע"פ זח"ג רסב, א (ובסידור שם, שהוא חכמה שבכתר).

20) ראה קהלת יעקב ע' מעשר כמה דרגות (ביאורים ובהם משל"ה תולדות (רפו, ב)) דמעשר הוא י' ספירות (שבחכמה). וראה ג"כ בפרדס (עה"כ) ובמאו"א ובכ"מ. וראה לקוטי לוי"צ אגרות־קודש (ר"ע רמג) דמצוה דמעשרות בכלל הוא לבנות את המל'.

21) תניא רפי"ד.

22) תניא פי"ח.

23) להעיר מהנ"ל (הערה 19) שהוא חכמה שבכתר.

24) אבל להעיר מהדיעה דבכור בחו"ל הוא רק דרבנן – ראה אנציק' תלמודית בערכו (ע' רפה) וש"נ.

25) תניא פי"ט.

26) ראה ד"ה קול דודי תש"ט פ"ב (ובכ"מ) שהעבודה דזמן הבית, שאז הי' גילוי אלקות, היא בכחות פנימיים דמוחין ומדות כו', משא"כ בזמן הגלות.

27) ד"ה אם בחוקותי תלכו (הא') וביאורו.

28) ל' הלקו"ת שם – מה, ג.

---

*) כמו שהביא לפנ"ז מהרמב"ם "הבכור והמעשר מעשה שניהם אחד" (בה"כותרת" דהל' בכורות: וכללתי כו'). וראה גם שיחת ליל ה' דסוכות תשמ"ו.

שני ענינים אלו: (א) "בחוקתי תלכו" — השפעה הנובעת משרש הנשמה, (ב) "מצוותי תשמרו" — עבודת האדם למטה, מקבילים לשני הענינים שבסוף הפרשה[29]: (א) בכור — חכמה שבנפש (ב) מעשר — עשר כוחות הנפש.

ד.

עבודת האדם היא העבודה הנעלה יותר

קיים הכלל[30]: "הכל הולך אחר החיתום". וכיון שסיום וחותם ספר ויקרא הוא בענין מעשר, יש לומר, שהמעשר איננו מופיע לאחר בכור, רק מפני שסדר הענינים הוא (כפי שהוסבר בסעיף ב'), שתחילה קיימת אתערותא דלעילא (בכור), ורק אחר־כך עבודת האדם (מעשר), אלא גם מפני שיש יתרון בקדושה הבאה על־ידי עבודה, על־פני קדושה המגיעה מלמעלה, ולכן סיום ספר ויקרא הוא בענין המעשר, כי תכלית הקרבנות היא עבודת האדם.

כך מובן גם הסדר שבהתחלת ספר ויקרא ופרשת בחוקתי: אתערותא דלתתא ("תקריבו את קרבנכם") באה לאחר אתערותא דלעילא ("אדם כי יקריב...") לא רק מפני שלהשפעה מסוג של "אתערותא דלעילא" אין קיום "ובמעט זמן יכלה כח־התעוררות זאת"[31], ולכן יש צורך באתערותא דלתתא של האדם המהווה כלי לאתערותא דלעילא, והיא הופכת ל"דבר שיכול להתקיים לעד", "דבר המתקיים"[32], אלא גם מפני שזהו סדר של "מעלין בקודש"[33]: באתערותא דלתתא (עבודת האדם) יש יתרון לגבי אתערותא דלעילא[34].

וכך גם "מצוותי תשמרו" איננו רק "כלי" לענין של "בחוקתי תלכו", אלא יש כאן יתרון על פני "בחוקתי תלכו".

יש להבין: הרי "בחוקתי תלכו" היא בחינת חקיקה (עד לדרגה הגבוהה ביותר של חקיקה — אותיות שבעצם הנפש, אותיות המאוחדות בעצמיות אור אין־סוף, כמוסבר ב"לקוטי תורה"[35]), ובחינת הליכה, ואם כך, מהו היתרון שב"מצותי תשמרו"?

ה.

מדוע יש צורך באתערותא דלתתא לאחר אתערותא דלעילא

כדי להסביר זאת יש לענות על שאלה נוספת:

בענין שהוזכר לעיל, שההתעוררות באמצעות אתערותא דלעילא איננה "דבר המתקיים" אלא אם כן באה אחריה אתערותא דלתתא, צריך להבין:

הרי ידוע[36], שאתערותא דלעילא נובעת מדרגה שאליה אין בידי מעשה התחתונים — להגיע, ולכן היא יורדת באופן של "חפץ חסד הוא", ואם כך מתעוררת השאלה: לשם מה יש צורך אחר־כך באתערותא דלתתא? שהרי, לכאורה, כשם שאין צורך באתערותא דלתתא לפני כן, כדי להוריד אתערותא דלעילא, כך אין צורך באתערותא דלתתא כדי לקיים ולשמור את ההתעוררות הבאה על־ידי אתערותא דלעילא?

(ולא יתכן לומר, לכאורה, שצורך זה נובע מגרעון במצבו של האדם, שהרי השפעה זו מגיעה מדרגה גבוהה כל־כך, שבה אין מחשיבים את מעשי התחתונים, והיא יורדת רק מפני ש"חפץ חסד הוא").

התשובה לשאלה זאת באופן פשוט היא, כמוסבר ב"לקוטי תורה" שם[37], שכיוון שהתעוררות האדם באה רק בעקבות אתערותא דלעילא, ולא בעקבות שינוי אצל האדם, הרי "בהסתלק הארה עליונה זו שאינה מאירה רק בעת רצון.. בטילה האהבה שנסתעף ממנה".

ו.

השאלה ב"לקוטי תורה" על "דע מאין... ולאן"

הדברים "ימתקו" יותר לפי המוסבר ב"לקוטי תורה" בסוף פרשתנו[38] על מאמר חז"ל[39] "דע מאין באת ולאן אתה הולך": "אן" מורה על מקום גשמי, ו"אין" — על דרגת חכמה, הנעלית מהגבלות המקום. ב"מאין באת" הכוונה היא לשורש הנשמה הנובעת מבחינת "אין", וב"לאן אתה הולך" מדובר על שכר הנשמה בתחיית המתים, שיהיה בעולם הזה, מקום גשמי ("אן").

---

29) ועד"ז של התחלת ספר ויקרא — כי האתעדל"ת (תקריבו גו') היא עשיית כלי לשמור האתעדל"ע (אדם כי יקריב) שתהי' "דבר המתקיים", כמבואר בארוכה בלקו"ת ויקרא שם (ב, סע"ב ואילך).

30) ברכות יב, א.

31) ל' הלקו"ת ויקרא שם — ב, סע"ב.

32) שם רע"ג, ורע"ד.

33) ברכות כח, א. וש"נ.

34) ראה לקו"ת תזריע (כ, ב) ושה"ש (כב, ג. כג, ד ואילך) — דהאתעדל"ע הנמשכת ע"י אתעדל"ת היא מבחי' פנימית יותר ולכן עי"ז דוקא "יולדת זכר" — אה"ר דוקא. וראה לקו"ת ויקרא שם ג, ג.

35) פרשתנו מו, ב. שם, ד.

36) לקו"ת שה"ש כג, ד ואילך. וראה לקו"ת ויקרא ב, ב. ועוד.

37) ויקרא שם, ג.

38) נ, ד.

39) אבות רפ"ג.

ותמוה: ירידת הנשמה היא לצורך עליה, וכיצד יתכן אפוא שלאחר הירידה מדרגת "אין" (שרש הנשמה) יהיה השכר, העליה, של הנשמה בדרגת "אן", דרגה של מקום, הנמוכה מדרגת "אין"?

התשובה לכך היא, שדוקא ב"אן" (מקום גשמי), קיים היתרון של "דירה בתחתונים". דוקא פה למטה ישנו "גילוי אור אין סוף דקמיה רוחניות וגשמיות שוין", דרגה הנעלית מדרגת "אין".

כלומר, דוקא בעבודת האדם מתבצעת הכוונה של עצמותו ית', הנעלה מאד מ"אין" – דרגת החכמה, דוקא כך מתבצעת התכלית של "נתאווה הקדוש־ברוך־הוא להיות לו דירה בתחתונים"[40] (כמוסבר במאמר: "והיינו בחינת ע"ק..." ש"עתיק" הוא התענוג דלמעלה, "נתאווה"[41]), ולכן גם שכר העבודה של עשיית "דירה בתחתונים" הוא בדרגת "אן", מקום גשמי, שהרי השכר הוא במקום העבודה.

זהו ההסבר לכך שעבודת האדם משפיעה גם על ענינים הבאים מפני ש"חפץ חסד הוא". כל ההשפעות מלמעלה הן השפעות של אורות וגילויים, שבהן ייתכנו שינויים, אבל בעבודת האדם מתבטאת התכלית של עצמותו ית', הנעלית אפילו מאתערותא דלעילא הבאה מפני ש"חפץ חסד הוא". וכיוון שאתערותא דלתתא מגיעה עד לעצמותו, למעלה משינויים, היא מביא לידי קיומה ושמירתה של האתערותא דלעילא.

בכך מוסברים דברי ה"לקוטי תורה" (בתחילת ספר ויקרא[42]), אשר לאחר הענין שדוקא באמצעות אתערותא דלתתא "יהיה דבר המתקיים", ממשיך ואומר שבאמצעות עבודת האדם מגיעים לדרגה של "כי לא אדם הוא"[43], שהרי זהו הטעם הפנימי לכך שאתערותא דלתתא מביאה לקיום[44] אתערותא דלעילא.

ז.

גם אצל האדם התענוג גדול יותר בעבודה

כשם שלמעלה תענוג ה'עצמות' ("נתאווה") הוא דוקא בעבודה, כך הם הדברים גם אצל האדם למטה.

"אדם רוצה בקב שלו"[45] – רצונו ותענוגו של האדם הוא דוקא בדברים שהוא יגע עליהם. בענינים שהוא מקבל מלמעלה בחסד חנם, ללא עמל מצדו, אין מתבטאת כוונת ה'עצמות', ולכן אין לנפש האדם תענוג בם. רק "בקב שלו", בדברים שאדם משיג על־ידי יגיעתו ועבודתו, רק זאת "אדם רוצה" – כאשר הכוונה היא כאן לפנימיות הרצון[46], לתענוג שבנפש.

וכך רואים את הענין של "נעוץ סופן בתחילתן ותחילתן בסופן" גם ב"סופן" של ה"הוספות" ב"לקוטי תורה", בסוף ספר ויקרא[47]:

שם[48] מוסבר, שיום הכיפורים (שבת שבתון) הוא עצם התענוג, שאיננו מורכב מענינים אחרים, ולכן אסור יום הכפורים באכילה ושתיה. אחר כך בא חג הסוכות (ושמיני עצרת[49]), שאז יורד התענוג אל הכוחות ה"מקיפים" ואחר־כך אל הכוחות ה"פנימים" – "להיות בחינת דע[50] את אלוקי אביך ועבדהו בלב שלם ונפש חפצה..." – כאשר במושג "חפצה" הכוונה היא לפנימיות הרצון[51], לתענוג.

ובמילים "ונפש חפצה..." מסתיים הדרוש ב"לקוטי תורה"[52], בדומה לסיום הדרוש האחרון של פרשת בחוקתי, כפי שהוסבר לעיל "והיינו בחינת עתיקא קדישא...", שהרי עתיק הוא בחינת התענוג.

כידוע, שמיני עצרת הוא ה"שמן"[53] וה"תמצית"[54]

---

40) וכידוע שכוונה זו היא בעצמותו ית' למעלה מכל טעם – ראה המשך תרס"ו ס"ע ז' ואילך. ובארוכה לקו"ש [המתורגם] ח"ו ע' 22 ואילך.

41) ראה בארוכה שיחת ש"פ וישב תשל"ז.

42) ד, ד.

43) ל' הפסוק – ש"א טו, כט.

44) ראה תו"א (עב, ג), לקו"ת שה"ש (שם, ג) ובכ"מ דבחי' "כי לא אדם" היא למעלה משינויים.

45) ב"מ לח, א.

46) ראה רש"י שם (ד"ה קב שלו): חביבה עליו (משא"כ בכלל – ראה לקמן הערה 51.

47) ועד"ז בס"פ ויקרא, שדוקא ע"י "שיכיר בעצמו לשוב בתשובה" מוסיף חמישיתו (ראה לקו"ת (שה"ש כד, ד) בבי' והחמישית לפרעה) ו"חומש על אותו חומש" (רש"י ס"פ ויקרא). ובלקו"ת ס"פ ויקרא "אחרי ה"א ממש תלכו.. וא"צ ללבושים". עיי"ש.

48) נד, ד.

49) בלקו"ת שם נזכר רק סוכות. אבל עפ"י הידוע שגמר ההמשכה בפנימיות (קליטה) הוא בשמע"צ, מובן, שבסוכות כאן נכלל גם שמע"צ.

50) כן הוא גם בתניא רפמ"ב וכו', אבל בדה"א (כח, ט) ובנפש חפצה.

51) כידוע (לקו"ת שה"ש ד"ה לבבתני ספ"א (וש"נ). ועוד) ההפרש בין רצון וחפץ. וראה שו"ת הצ"צ אה"ע ח"ב סי' רסג.

52) באוה"ת ויקרא (סוף ח"ב) נמצא דרוש זה בכמה שינוים והוספות. וידוע שכו"כ מאמרי דא"ח נאמרו כמה פעמים ובשינוים והוספות וכו' – עכ"פ מובן שהנמסר לדפוס ע"י הצ"צ ה"ה "אויסגעקליבן (פון צוויי טויזענט מאמרים" – היום יום י"ד אד"א) וראה ג"כ אגה"ק דהצ"צ (דלעיל הערה 4).

53) ראה אוה"ת שמע"צ (ע' א'תתיז), וסד"ה ביום השמע"צ עדר"ת (ע' תלה) בשם הה"מ – שמיני הוא לשון שמן. ובסד"ה ביום השמע"צ תרצ"ד (סה"מ תיש"א ע' 87) ורד"ה ביום השמע"צ תש"ב, תש"ג ועוד – לשון שמן ודשן.

54) אוה"ת בלק ע' תתקכו (בשם אדמ"ו נ"ע). וראה ד"ה ביום

של חודש תשרי כולו. לפי זה יש לומר ש"נפש חפצה" של (סוכות ו)שמיני עצרת היא נעלה מן התענוג הבלתי מורכב של יום הכפורים. וקשה: כיצד יכול התענוג של סוכות ושמיני עצרת, הכולל התעסקות באכילה ושתיה גשמיים, להיות נעלה יותר מהתענוג של יום הכיפורים, שבו מנותקים מאכילה ושתיה?

וההסבר הוא כדלעיל: דוקא מפני שבסוכות ובשמיני עצרת העבודה היא בדרגת "אן", תוך התעסקות באכילה ושתיה גשמיים, דוקא משום כך התענוג הוא תענוג של עצם הנפש ממש.

ח.

הקושי המתעורר על כך, והתשובה:

לכאורה ניתן לשאול על כך: התענוג של יום הכיפורים הוא תענוג בלתי־מורכב, ובמה מתבטאת אפוא עליונותו של התענוג של סוכות ושמיני עצרת "ונפש חפצה"?

וההסבר לכך הוא: כפי שמדובר ב"לקוטי תורה" בתחילת פרשתנו[55], שלמרות שאותיות החקיקה אינן דבר שנוסף אל האבן הטובה, בכל זאת הן אינן כאבן הטובה עצמה, בפשטותה, שהיא "מופשט(ת) מכל צורה ממש", כך גם בענינו: התענוג של יום הכפורים הוא תענוג בלתי מורכב, בדומה לאותיות החקיקה שהן עשויות מעצמן, אבל התענוג של "נפש חפצה", של חג הסוכות ושמיני עצרת הוא בדומה לאבן הטובה עצמה בפשטותה – התענוג של עצם הנפש ממש.

ט.

שתי הדרגות מתאחדות בגאולה העתידה

לפיכך מופיע הענין של "ואת מצוותי תשמרו" לאחר "בחוקתי תלכו": "בחוקתי" – חקיקה, אמנם אין זה דבר נוסף, אך אין זאת האבן הטובה עצמה בפשטותה, ולכן העליה וההליכה, "תלכו", הנובעת מכך, למרות שהיא נעלית מהילוך המלאכים[56], בכל זאת היא מוגבלת. אך לא כן קיום המצוות בדברים גשמיים "מצוותי תשמרו", דרגת "אן", זוהי העצמיות הנעלית מחקיקה, ולכן מתרחשת אמיתיות ענין ההילוך, ללא שום הגבלות, כמאמר[36]: "ולאן אתה הולך" – דוקא בדרגת "אן" קיים הענין האמיתי של "הילוך"[57].

על־ידי שיתבצע הענין של "בחוקתי תלכו" – ההליכה בדרגת חקיקה, מצד שרש הנשמה, בדומה לאתערותא דלתתא, יתבצע הענין המוזכר בסוף הפרשה[58] "והתהלכתי בתוככם" שתי דרגות של הילוך: ממעלה למטה, וממטה למעלה[59], ושני "הילוכים" אלו יתאחדו, ולכן הם כתובים במילה אחת: "והתהלכתי".

וזאת עד לידי "ואולך אתכם קוממיות"[60] – "שתי קומות"[61], קומת המשפיע – הנותן, וקומת המקבל, ממעלה למטה וממטה למעלה[62], ושתיהן נכללות בקומה אחת[63].

וזהו השכר לעבודה של "אם בחוקתי תלכו ואת מצוותי תשמרו", כאשר תתגלה הגאולה העתידה, בקרוב ממש.

(משיחות ש"פ בחוקתי תשכ"ה)

השמיני שלח בסה"מ תקס"ב (בסופו) ותרצ"ג (סה"מ קונט' ח"א רנד, א. ושם: "בשמע"צ הוא המשכת התמצית והעצמיות כו").

55) מה, ד.

56) ראה ד"ה צאינה וראינה תר"ס. ובכ"מ.

57) כידוע בפי' מרז"ל (עירובין נד, א) האי עלמא דאזלינן מיני', שדוקא ע"י הירידה בעוה"ז נעשים בחי' מהלכים (אוה"ת בראשית כד, ב).

58) כו, יב.

59) לקו"ת ראה כו, א. אמ"ב שער הק"ש פפ"ז. ספפ"ח ואילך. אוה"ת פרשתנו ד"ה והתהלכתי (כרך ב' ע' תרמ ואילך). ד"ה והתהלכתי תשי"א.

60) פרשתנו שם, יג.

61) דעת ר' מאיר – סנהדרין ק, א. וראה בארוכה לקו"ש [המתורגם] ח"ד (ע' 212) שגם ר' יהודה מודה ש"קוממיות" פירושו ב' קומות, אלא שס"ל שב' הקומות יתאחדו יחד.

62) אמ"ב שם פפ"ט. אוה"ת שם (ע' תרנג. תער"ב־ג).

63) ראה בארוכה לקו"ש שם.

המשך ביאור למס' יבמות ליום שישי עמ' ב

מקשה הגמרא: **מַתְקִיף לָהּ רַב שֵׁישָׁא בְּרֵיהּ דְּרַב אִידִי, וּמִי מָצֵית** אָמְרַת תְּרוּמָה כְּתִיבָא הָכָא – שהפסוק 'עד מלאת ימי טהרה' עוסק באכילת תרומה, וְהָתַנְיָא, נאמר בתחילת פרשת טומאת יולדת (שם יב ב) 'דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל', אֵין לִי אֶלָּא בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, כלומר, בנות ישראל, שנטמאות בלידה, גִּיּוֹרֶת וְשִׁפְחָה מְשׁוּחְרֶרֶת מִנַּיִן שאף הן נטמאות בלידה, תַּלְמוּד לוֹמַר 'אִשָּׁה כִּי תַזְרִיעַ', לרבות גיורת ושפחה משוחררת. וְאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ שהפסוק 'עד מלאת ימי טהרה', שאף הוא באותה פרשה, עוסק בִּתְרוּמָה, ומלמדנו שאותן יולדות, כאשר ימלאו ימי טהרתן יותרו באכילת תרומה, קשה, וכי גִּיּוֹרֶת וְשִׁפְחָה כְּנוֹת מֵיכַל תְּרוּמָה נִינְהוּ.

משיבה הגמרא: אָמַר רָבָא, וְלָא – וכי לא דיבר הכתוב בתרומה,

שמות ג, טו - ויאמר עוד אלקים אל משה כה תאמר אל בני ישראל ה' אלקי אבתיכם אלקי אברהם אלקי יצחק ואלקי יעקב שלחני אליכם זה שמי לעלם וזה זכרי לדר דר

לד

טעם, דאצל "שמי" כתוב "לעולם", ואצל "זכרי" כתוב "לדר דר"

במ"ש זה שמי לעלם וזה זכרי לדר דר[1], דרשו רז"ל[2] זה שמי לעלם כתיב, שנכתב ולא נקרא, וזה זכרי הוא שם אדנ"י שמזכירין אותו.

שם הוי' הוא[3] בז"א, ושם אדנ"י[4] הוא במלכות,

ולכן בהוי דז"א כתיב לעלם, שעולם הוא ו"ק דז"א, ובאדנ"י דמלכות כתיב לדר דר, שדור הוא במלכות כמ"ש במאורי אור מערכת דור עיי"ש[5].

לקוטי לוי יצחק, הערות לזהר שמות–דברים עמוד רז

1) מדייק למה אצל "זה שמי" כתוב "לעולם" (לעלם), ואצל "וזה זכרי" כתוב "לדר דר"?

2) פסחים נ ע"א. א"ר נחמן בר יצחק לא כעולם הזה העולם הבא, העולם הזה נכתב ביו"ד ה"י ונקרא באל"ף דל"ת, אבל לעולם הבא כולו אחד נקרא ביו"ד ה"י ונכתב ביו"ד ה"י, סבר רבא למדרשה בפירקא, א"ל ההוא סבא לעלם כתיב, ר' אבינא רמי כתיב זה שמי לעלם וזה זכרי לדור דור, אמר הקב"ה לא כשאני נכתב אני נקרא נכתב אני ביו"ד ה"א ונקרא אני באל"ף דל"ת. ופרש"י: לעלם כתיב. זה שמי לעלם חסר וי"ו לשון העלמה: כתיב זה שמי לעלם. בהעלמה וכתיב זה זכרי דמשמע קרייה ולא העלמה. לשון אחר כיון דכתב זה שמי פשיטא דזה זכרי היאך יקרא אלא בשמו: לא כשאני נכתב. שני שמות לימדו שם הכתיבה ושם הקרייה:

3) ראה אור התורה לך לך תרעז, א וז"ל: וכאשר שמעתי ממורי הה"מ ע"ה שלכן הוא התלבשות שם הוי' בז"א דוקא ואף שישנו בכל הספי' (שהרי שם הוי' הוא פי' שהוא מהותו כו') אך לכן הוא מתלבש בז"א דוקא (ולא בשאר הספי') מפני שבשאר הספירות הוא רק התהוות דבר א' ואין שם התחברות ב' הפכי' כו' כ"א בז"א הוא התחברות שני הפכי' חו"ג ביחד וכנ"ל שא"א לחברם יחד כ"א כשיושפע עליהם אוא"ס ב"ה שלמעלה משניהם, עיי"ש. ועוד.

4) שֵׁם אדנ"י הוא במלכות: ראה תניא – שער היחוד והאמונה פרק ו ופרק ז וז"ל: והנה שם אלקים הוא שם מדת הגבורה והצמצום ולכן הוא גם כן בגימטריא הטבע לפי שמסתיר האור שלמעלה המהוה ומחיה העולם ונראה כאילו העולם עומד ומתנהג בדרך הטבע ושם אלקים זה הוא מגן ונרתק לשם הוי"ה להעלים האור והחיות הנמשך משם הוי"ה ומהוה מאין ליש שלא יתגלה לנבראים ויבטלו במציאות..., הנה סיבת וטעם הצמצום וההסתר הזה שהסתיר והעלים הקדוש ברוך הוא את החיות של העולם כדי שיהי' העולם נראה דבר נפרד בפני עצמו הנה הוא ידוע לכל כי תכלית בריאת העולם הוא בשביל התגלות מלכותו יתברך דאין מלך בלא עם פי' עם מלשון עוממות שהם דברים נפרדים וזרים ורחוקים ממעלת המלך כי אילו אפילו היו לו בנים רבים מאד לא שייך שם מלוכה עליהם וכן אפילו על שרים לבדם רק ברוב עם דווקא הדרת מלך ושם המורה על מדת מלכותו יתברך הוא שם אדנות כי הוא אדון כל הארץ ונמצא כי מדה זו ושם זה הוא המהוין ומקיימין העולם להיות עולם כמות שהוא עכשיו יש גמור ודבר נפרד בפני עצמו, ע"ש.

5) וז"ל שם במאורי אור מערכת אות דל"ת סעיף י': דור הוא בנוקבא, ודור דור הם ב' נוקבין לאה ורחל עיי"ש.

וראה תהלים - יהל אור [להצמח צדק] ע' תתקמט וז"ל: ובמאורי אור אות ד' סעי' יו"ד כתב דור נק' הנוקבא ודור ודור הם ב' נוקבין לאה ורחל עכ"ל וכן פי' בפע"ח שער ר"ה פ"ו בענין לדור ודור המליכו לאל. וא"כ דור לדור ישבח מעשיך שההמשכה באה מעלמא דאתכסיא בחי' לאה לעלמא דאתגליא בחי' רחל. ואפ"ל כי ב' בחי' אלו הם שרש ג"ע העליון שמקבל מעלמא דאתכסיא בינה מקננא בכורסיא, וג"ע התחתון שמקבל מעלמא דאתגליא וכו'. גם דור קרוב ללשון דירה דורי נסע ונגלה. והיא השכינה שדרה בתחתונים וזהו ודר וסוחרת ממכ"ע וסוכ"ע. וא"כ דור לדור הם שכינתא עילאה בינה ושכינתא תתאה מל'. וזהו דור לדור ישבח מעשיך כו' כי בבינה מאיר אור עתיק והיא ממשכת הארה זו למל' להיות מאיר ג"כ בבי"ע כו' עי"ש.

המשך ביאור למס' יבמות ליום רביעי עמ' ב

1 (במדבר יט ט) 'וְאָסַף אִישׁ טָהוֹר אֵת אֵפֶר הַפָּרָה', ואחר כך נאמר
2 (שם יט יז) 'וְלָקְחוּ לַטְּמֵא מֵעֲפַר שְׂרֵפַת הַחַטָּאת וְנָתַן עָלָיו מַיִם חַיִּים
3 אֶל כֶּלִי'. בפסוק הראשון בענין אסיפת האפר, מבואר שחרש
4 שוטה וקטן פסולים, ואשה וזר כשרים. אבל בפסוק השני בענין
5 קידוש האפר, נאמר 'ולקחו' ולא נאמר מי הם הלוקחים, ויש
6 לפרש שהפסוק השני עוסק באותם שנזכרו בפסוק הראשון, ולכן,
7 חָנָךְ דְּפָסְלֵי בַּאֲסִיפָה, חרש שוטה וקטן, פְּסוּלִין בְּקִידּוּשׁ, וְחָנָךְ
8 דִּכְשֵׁרִין בַּאֲסִיפָה, זר ואשה, כְּשֵׁרִים בְּקִידּוּשׁ.
9 הגמרא מבארת את טעמו של רבי יהודה: וְרַבִּי יְהוּדָה אָמַר לָךְ, אִם
10 כֵּן שהכשרים לאסיפה כשרים לקידוש, נִימָא קְרָא 'וְלָקַח' בלשון
11 יחיד, כפי שנאמר למעלה 'ואסף', מַאי 'וְלָקְחוּ' לשון רבים, ללמד
12 דַּאֲפִילּוּ חָנָךְ דִּפְסוּלִין הָתָם לאסיפה, כגון קטן, כְּשֵׁרִים הָכָא לקידוש.
13 שואלת הגמרא: אִי הָכִי אִשָּׁה נַמִּי תהא כשירה לקידוש. משיבה
14 הגמרא: נאמר בפסוק 'ונתן עליו מים', ויש לדרוש 'וְנָתַן וְלֹא
15 וְנָתְנָה', ללמד שאין האשה כשירה לקידוש.
16 שואלת הגמרא: וְרַבָּנָן הסוברים שהכשרים לאסיפה כשרים
17 לקידוש, מדוע נכתב 'ולקחו' בלשון רבים. משיבה הגמרא: אִי
18 כְּתִיב 'וְלָקַח לַטְּמֵא מֵעֲפַר שְׂרֵפַת הַחַטָּאת וְנָתַן עָלָיו מַיִם', הָוָה
19 אֲמִינָא שָׁקִיל חַד וְיָהִיב חַד – הייתי סבור לומר שהלוקח את האפר
20 הוא זה שצריך ליתנו על המים. כָּתַב רַחֲמָנָא 'וְלָקְחוּ' 'ונתן', ללמד
21 שהלקיחה יכולה להיעשות בשנים והנתינה באחד, הרי שאין
22 קפידא שכל העבודות ייעשו על ידי אותו אדם. וְאִי כָּתַב רַחֲמָנָא
23 'וְלָקְחוּ' 'וְנִתְּנוּ', הָוָה אֲמִינָא דְּשָׁקְלֵי תְּרֵי וְיָהֲבֵי תְּרֵי – היינו סבורים
24 לומר ששנים לוקחים האפר ואותם השנים נותנים אותו על המים,
25 כָּתַב רַחֲמָנָא 'וְלָקְחוּ' 'וְנָתַן', דַּאֲפִילּוּ שָׁקְלֵי תְּרֵי וְיָהֵיב חַד – שנים
26 לוקחים את האפר ואחד נותן את המים.

כו, ג – אם בחקתי תלכו ואת מצותי תשמרו ועשיתם אתם

א. אם בחקתי תלכו. כתב הגאון בספר ברכת טוב ז"ל בליקוטיו דף כג וזה לשונו, אם בחקתי תלכו רצה לומר כשבחקתי תלכו יהי' הגאולה הנרמז במילת **אם**, בגאולת מצרים על ידי **א**הרן **מ**שה, דיוונים על ידי **א**לעזר **מ**תתיהו, דאחשורוש על ידי **א**סתר **מ**רדכי, דלעתיד לבא על ידי **א**ליהו **מ**שיח, וזהו **אם** הבנים שמחה עכ"ל.

גם הרב הקדוש מ"מ בספר סמוכים לעד ז"ל דכתב בכוונת הסמיכות משם הרב מנחה בלולה ז"ל ד'אם' ראשי תיבות אליהו משיח לרמוז למאמר רז"ל בשבת דף קיח אם שמרו ישראל שני שבתות כראוי מיד נגאלים ולזה סמך (כו, ב) שבתותי תשמורו מיד אם בחקתי תלכו כלומר מיד אליהו משיח מתגל' עכ"ל.

ברכת טוב

כו, ד – ונתתי גשמיכם בעתם ונתנה הארץ יבולה ועץ השדה יתן פריו

ב. ונתנה הארץ יבולה. לא כדרך שהיא עושה עכשיו, אלא כדרך שעושה בימי אדם הראשון. ומנין שהארץ עתידה להיות נזרעת ועושה פירות בן יומה, תלמוד לומר (תהלים קיא, ד) זכר עשה לנפלאותיו. וכן הוא אומר (בראשית א, יא) תדשא הארץ דשא עשב מלמד שבו ביום שהי' נזרעת בו ביום עושה פירות.

ועץ השדה יתן פריו. לא כדרך שהיא עושה עכשיו אלא כדרך שעשתה בימי אדם הראשון, ומנין שהעץ עתיד להיות נטוע ועושה פירות בן יומה, תלמוד לומר (תהלים קיא, ד) זכר עשה לנפלאותיו. ואומר (בראשית א, יא) עץ פרי עושה פרי למינו, מלמד שבו ביום שהוא נטוע בו ביום עושה פירות.

תורת כהנים

ג. ונתנה הארץ יבולה. שהארץ תצמיח מיתי' לעתיד. **יבלה** כתיב, אם יִבָּלֶה המת אף על פי כן יחי'.

[**ונתתי גשמכם בעתם ונתנה הארץ יבולה,** וכי היום אין הגשמים יורדים ואין הארץ נותנת יבולה, אלא זה רמז לתחיית המתים שתהי' בעתה, הקב"ה מוריד הנשמה מן השמים, כענין שנאמר (תהלים נ, ד) יקרא אל השמים מעל זו הנשמה, והארץ מצמחת מיתי' מלמטה, כענין שנאמר (שם) ואל הארץ לדין עמו, וזהו ונתתי גשמיכם בעתם ונתנה הארץ יבולה].

רמזי רבינו יואל ז"ל (מבעלי התוס')

זה שבזמן דעתה באים עניני האדם באופן של טירחא ויגיעה, ועובר זמן רב עד שמוציאים פירות, הן בעשבים והן בפירות האילן, אינו רק בסיבת חטא עץ הדעת[1] שירד מצב העולם, "ארורה[2] האדמה בעבורך בעצבון תאכלנה גו' בזעת אפיך תאכל לחם גו'", אלא לפי שעניני גשמיות העולם אינם "כלים" כביכול להשפעת הקב"ה. והיינו שגם אדם הלומד תורה ומקיים מצוות כדבעי, ונשפע לו כל טוב גם בצרכיו הגשמיים, אין זה בא תיכף ומיד, כי דבריו הגשמיים אינם מיוחדים עם שרשם ברוחניות, השפעת ה'.

וזהו החידוש שיהי' לעתיד לבוא בימות המשיח, שלא יהי' הפסק בין הפעולה והצמיחה בגשמיות, לפי שלעתיד יהיו הדברים הגשמיים בהתאחדות עם שרשם ומקורם – דבר הוי'.

וחילוק זה בין העבודה באופן של חקיקה והתאחדות בזמן הזה והחידוש שיהי' לעתיד לבוא מובן על פי משל מהחילוק בין חקיקה **על גבי** האבן וחקיקה שהיא מעבר לעבר. וכמבואר בחילוקם[3], דאותיות החקיקה על דרך משל באבן טוב אף שהאותיות הם מיני' ובי' דהאבן, מכל מקום, כיון שאותיות אלו יש להם מקום אחיזה בהאבן יש להם דמיון ושייכות לאותיות הכתיבה[4], שגם הן מעלימות קצת, הם משחירות ה"טוהר" של האבן טוב, ואילו אותיות החקוקות מעבר לעבר (כמו האותיות שבלוחות[5]) אין להם מקום אחיזה ומובדלות לגמרי מאותיות הכתיבה.

וכן הוא בנמשל[6]: כאשר איזה דבר חקוק בהאדם דוגמת אותיות החקיקה באבן טוב, היינו שחקוק וחודר **בתוכו** (לא כאותיות הכתיבה שהן על הקלף) אבל אינו חודר לתוך העצם שלו ממש, הרי כשם שאצל האדם אינו העצם שלו ממש, כן הוא גם בהתוצאה מזה, שאינה באופן שחודר עד לכל דבריו החיצוניים שלו; אבל כאשר התורה ומצוות נחקקים באדם מעבר לעבר, שזהו כל העצם שלו, הרי זה חודר ופועל מעבר לעבר, בכל כוחותיו ועניניו עד **בכל** הדברים שבעולם, ולכן נראה ונגלה גם בגשמיות העולם שאין הפסק בין פעולת האדם והפירות הצומחים, שההשפעה של הקב"ה נשפעת תיכף ומיד ממש בלי הפסק כלל.

וענין זה יהי' בגילוי לעתיד לבוא שאז תהי' בגלוי החקיקה שבלוחות, כמו שכתוב[7] "חרות על הלוחות", ואמרו רז"ל[8] אל תקרי חרות אלא חירות, חירות ממלאך המות כו'[9], שחירות זו תהי' לעתיד לבוא, בגאולה האמיתית והשלימה על ידי משיח צדקנו, במהרה בימינו ממש.

לקוטי שיחות חלק לז פרשת בחוקותי

---

1) להעיר מנצח ישראל להמהר"ל פ"נ. נתיבות עולם נתיב העבודה פי"ז.

2) בראשית ג, יז ואילך.

3) המשך תרס"ו עמוד תפג ואילך. המשך תער"ב חלק א' עמוד תק. ספר המאמרים תש"י עמוד 63. ובכמה מקומות.

4) ועד שאפשר למלאותן דיו, היינו שנותנין מקום לאותיות הכתיבה המעלימים לגמרי (תרס"ו ותש"י שבהערה הקודמת).

5) כמרז"ל (שבת קד, א) מ"ם וסמ"ך שבלוחות בנס היו עומדין.

6) ראה לקוטי שיחות חלק ח' עמוד 131 ביאור החילוק בעבודת האדם (לגבי קב"ע).

7) תשא לב, טז.

8) אבות פרק ו, ב.

9) ראה שמות רבה פרק מא, ז. וש"נ.

◆ יום ראשון י"ד אייר ◆

(ג) **אִם־בְּחֻקֹּתַי תֵּלֵכוּ וְאֶת־מִצְוֹתַי תִּשְׁמְרוּ וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם:**

ג אִם בִּקְנָמַי תְּהָכוּן וְיָת פִּקּוֹדַי תִּטְרוּן וְתַעְבְּדוּן יָתְהוֹן:

רש"י ◄ **אִם־בְּחֻקֹּתַי תֵּלֵכוּ.** יָכוֹל זֶה קִיּוּם הַמִּצְוֹת? כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר: "וְאֶת־מִצְוֹתַי תִּשְׁמְרוּ וְגוֹ'", הֲרֵי קִיּוּם הַמִּצְוֹת אָמוּר! הָא מָה אֲנִי מְקַיֵּם "אִם בְּחֻקֹּתַי תֵּלֵכוּ"? שֶׁתִּהְיוּ עֲמֵלִים בַּתּוֹרָה. **וְאֶת־מִצְוֹתַי תִּשְׁמְרוּ.** הֱווּ עֲמֵלִים בַּתּוֹרָה עַל־מְנָת לִשְׁמֹר וּלְקַיֵּם, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (דברים ה א): "וּלְמַדְתֶּם אֹתָם וּשְׁמַרְתֶּם לַעֲשֹׂתָם".

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (שיחות יום ד' פרשת בחוקותי, י"ד אייר, פסח שני ה'תשד"מ)

"בְּחוּקוֹתַי תֵּלֵכוּ" מוֹרֶה עַל עֲבוֹדָה שֶׁהִיא בְּאוֹפֶן שֶׁל הֲלִיכָה, "יֵלְכוּ מֵחַיִל אֶל חָיִל". הַיְנוּ, שֶׁאֵינוֹ מִסְתַּפֵּק בְּאוֹפֶן עֲבוֹדָתוֹ בַּהוֹוֶה, גַּם כַּאֲשֶׁר אֵין אֶצְלוֹ עִנְיָן שֶׁל חִסָּרוֹן הַדּוֹרֵשׁ תִּיקּוּן, אֶלָּא תָּמִיד שׁוֹאֵף הוּא לְהִתְעַלּוֹת לְדַרְגָּה נַעֲלִית יוֹתֵר.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (שבת פרשת בחקותי, י"ז אייר, ה'תשד"מ)

עִנְיָן "בְּחֻקֹּתַי תֵּלֵכוּ" קָאֵי עַל בְּחִינַת הַחֲקִיקָה שֶׁבַּתּוֹרָה, וְהַיְנוּ קִיּוּם הַמִּצְוֹות בְּמַחְשָׁבָה (שֶׁהִיא בִּבְחִינַת חֲקִיקָה), וּמַה שֶּׁכָּתוּב "וְאֶת מִצְוֹתַי תִּשְׁמְרוּ" קָאֵי עַל קִיּוּם הַמִּצְוֹות בְּדִבּוּר, וְאַחַר־כָּךְ "וַעֲשִׂיתֶם אוֹתָם" הַיְנוּ קִיּוּם הַמִּצְוֹות בְּמַעֲשֶׂה, וְחָשִׁיב כָּאן אֶת קִיּוּם הַמִּצְוֹות בְּכָל ג' הַלְּבוּשִׁים דְּמַחְשָׁבָה דִּבּוּר וּמַעֲשֶׂה.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (שבת פרשת בחקותי, י"ז אייר, ה'תשד"מ)

אִם בְּחֻקֹּתַי תֵּלֵכוּ גו', דְּהַיְנוּ הָעֲבוֹדָה בְּג' הַלְּבוּשִׁים דְּמַחְשָׁבָה דִּבּוּר וּמַעֲשֶׂה, דְּאַף שֶׁהֵם לְבוּשֵׁי הַנֶּפֶשׁ, מִכָּל־מָקוֹם עַל־יָדָם הוּא קִיּוּם הַתּוֹרָה וּמִצְוֹתֶיהָ (כִּדְאִיתָא בַּתַּנְיָא בִּתְחִלָּתוֹ), וְעַל־דֶּרֶךְ־זֶה קָאֵי כְּפֵרוּשׁ הַ'תּוֹרַת כֹּהֲנִים' (דְּתוֹרָה בְּפֵרוּשָׁהּ נִתְּנָה) עַל עִנְיָן הָעָמָל בַּתּוֹרָה, בְּחִינַת הַיְגִיעָה, שֶׁזֶּהוּ בְּחִינַת אוֹתִיּוֹת הַחֲקִיקָה שֶׁבַּנֶּפֶשׁ, עַל־יְדֵי־זֶה בָּאִים לְכָל הַבְּרָכוֹת הַמְּנוּיוֹת בְּהֶמְשֵׁךְ הַפָּרָשָׁה. וְכִדְאִיתָא בַּ'זֹהַר' דְּקוּדְשָׁא־בְּרִיךְ־הוּא אָסְתַּכֵּל בְּאוֹרַיְיתָא וּבָרָא עָלְמָא, בַּר נַשׁ מִסְתַּכֵּל בָּהּ בְּאוֹרַיְיתָא וּמְקַיֵּם עָלְמָא. וְעַד שֶׁבָּאִים לְכָל הַיְעוּדִים שֶׁלְּאַחֲרֵי־זֶה, "וּיִשַּׁבְתֶּם לָבֶטַח בְּאַרְצְכֶם, וְנָתַתִּי שָׁלוֹם בָּאָרֶץ", עַד "וָאוֹלֵךְ אֶתְכֶם קוֹמְמִיּוּת". וּבִפְרָט עַל־פִּי הַבְטָחַת וְדִבְרֵי כְּבוֹד־קְדוּשַׁת מוֹרֵי־וְחָמֵי אַדְמוֹ"ר, שֶׁאָנוּ עוֹמְדִים כְּבָר בִּזְמַן דְּעִקְּבְתָא דְּמְשִׁיחָא. וּיקוּיִם מִיָּד מַה שֶּׁכָּתוּב וְהִתְהַלַּכְתִּי בְּתוֹכְכֶם וְהָיִיתִי לָכֶם לֵאלֹקִים, בִּמְהֵרָה בְּיָמֵינוּ מַמָּשׁ, בְּבִיאַת מְשִׁיחַ צִדְקֵנוּ.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך לז עמ' 79)

אִם בְּחֻקֹּתַי תֵּלֵכוּ . . וְנָתַתִּי גִּשְׁמֵיכֶם בְּעִתָּם (כו, ג־ד)

יְדוּעָה הַשְּׁאֵלָה, הֲרֵי הָעִקָּר הוּא הַשָּׂכָר הָרוּחָנִי. וְיֵשׁ לְבָאֵר, דְּהִנֵּה "בְּחֻקֹּתַי" הוּא גַּם מִלְּשׁוֹן חֲקִיקָה. כְּשֵׁם שֶׁלֹּא נִתָּן לְהַפְרִיד בֵּין אוֹת הַחֲקוּקָה בְּאֶבֶן וּבֵין הָאֶבֶן עַצְמָהּ, כְּמוֹ כֵן הַתּוֹרָה צְרִיכָה לִהְיוֹת חֲקוּקָה בַּלֵּב, הִיא צְרִיכָה לְהִתְמַזֵּג עִם הָאָדָם וְלִחְדּוֹר בְּכָל מַהוּתוֹ. וְדָבָר זֶה בָּא לִידֵי בִּטּוּי בְּכָךְ שֶׁהַשְׁפָּעָתָהּ מְקִיפָה גַּם אֶת חַיָּיו הַגַּשְׁמִיִּים וּמְבִיאָה לוֹ שָׂכָר גַּשְׁמִי.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על־פי לקוטי־שיחות כרך יז, עמוד 313 – מתוך 'לקראת שבת')

לִמּוּד הַתּוֹרָה בְּאֹפֶן דִּיגִיעָה

אִם־בְּחֻקֹּתַי תֵּלֵכוּ וְאֶת־מִצְוֹתַי תִּשְׁמְרוּ

אִם בְּחֻקֹּתַי תֵּלֵכוּ – יָכוֹל זֶה קִיּוּם הַמִּצְוֹת, כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר וְאֶת מִצְוֹתַי תִּשְׁמְרוּ, הֲרֵי קִיּוּם הַמִּצְוֹת אָמוּר, הָא מַה אֲנִי מְקַיֵּים אִם בְּחֻקֹּתַי תֵּלֵכוּ, שֶׁתִּהְיוּ עֲמֵלִים בַּתּוֹרָה (כו, ג. ובפירוש רש"י)

וְצָרִיךְ לְהָבִין (כְּפִי שֶׁהִקְשׁוּ בַּמְּפָרְשִׁים), מֵהֵיכָן לָמַד רַשִׁ"י בִּפְשַׁט הַכָּתוּב דְּקָאֵי עַל עֲמַל הַתּוֹרָה, וְלֹא עַל לִמּוּד הַתּוֹרָה בִּכְלָלוּת?

וַיֵּשׁ לוֹמַר הַבֵּאוּר בָּזֶה: תַּלְמוּד תּוֹרָה הֲרֵי הוּא אֶחָד מִתַּרְיָ"ג הַמִּצְוֹת, וְלָכֵן אִי־אֶפְשָׁר לוֹמַר שֶׁ"בְּחֻקֹּתַי" קָאֵי עַל לִמּוּד הַתּוֹרָה כִּפְשׁוּטוֹ, דַּהֲרֵי זֶה נִכְלָל בְּ"וְאֶת מִצְוֹתַי תִּשְׁמְרוּ", אֶלָּא מְכָרְחִים לוֹמַר דְּאִיְּירֵי בְּהוֹסָפָה מְיֻחֶדֶת בְּלִמּוּד הַתּוֹרָה, שֶׁאֵינָהּ כְּלוּלָה בַּחִיּוּב שֶׁל מִצְוַת תַּלְמוּד תּוֹרָה - "עֲמֵלִים בַּתּוֹרָה". כִּי מִצַּד מִצְוַת תַּלְמוּד תּוֹרָה ("וְאֶת מִצְוֹתַי תִּשְׁמְרוּ") אֵין חִיּוּב לְהִתְיַגֵּעַ בַּתּוֹרָה. וְזוֹהִי הַהוֹסָפָה דְּ"בְּחֻקֹּתַי תֵּלֵכוּ" - לִמּוּד הַתּוֹרָה בְּאֹפֶן דְּעָמָל וִיגִיעָה.

(ד) **וְנָתַתִּי גִשְׁמֵיכֶם בְּעִתָּם וְנָתְנָה הָאָרֶץ יְבוּלָהּ וְעֵץ הַשָּׂדֶה יִתֵּן פִּרְיוֹ:**

ד וְאֶתֵּן מַטְרֵיכוֹן בְּעִדָּנְהוֹן וְתִתֵּן אַרְעָא עֲלַלְתַּהּ וְאִלַּן חַקְלָא יִתֵּן אִבֵּהּ:

רש"י◄ **בְּעִתָּם•** (ת"כ, תענית כב) בְּשָׁעָה שֶׁאֵין דֶּרֶךְ בְּנֵי אָדָם לָצֵאת, כְּגוֹן (בְּלֵילֵי רְבִיעִית, רש"י ישן) בְּלֵילֵי שַׁבָּתוֹת.

וְעֵץ הַשָּׂדֶה• (ת"כ) הֵן אִילָנֵי סְרָק, וַעֲתִידִין לַעֲשׂוֹת פֵּרוֹת.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על־פי לקוטי־שיחות כרך לז, עמוד 81 – מתוך 'לקראת שבת')

סִבַּת הַיִּעוּדִים הַגַּשְׁמִיִּים

וְנָתַתִּי גִשְׁמֵיכֶם בְּעִתָּם וְנָתְנָה הָאָרֶץ יְבוּלָהּ וְעֵץ הַשָּׂדֶה יִתֵּן פִּרְיוֹ: (כו ד)

וְהִקְשָׁה הָאַבַּרְבַּנְאֵל: מַדּוּעַ הַשָּׂכָר עַל עָמָל בַּתּוֹרָה וְקִיּוּם הַמִּצְוֹת הוּא שָׂכָר גַּשְׁמִי, וַהֲרֵי עִיקַּר שְׁלֵמוּת הַשָּׂכָר הוּא תּוֹעֶלֶת וְטוֹבָה רוּחָנִית שֶׁהִיא הַטּוֹבָה וְהַתּוֹעֶלֶת הָאֲמִתִּית? וְיֵשׁ לוֹמַר הַבֵּאוּר בָּזֶה: עַל הַתּוֹרָה נֶאֱמַר "כִּי הוּא חַיֶּיךָ וְאֹרֶךְ יָמֶיךָ", וּפֵרוּשׁוֹ, לֹא רַק שֶׁהַתּוֹרָה מְבִיאָה חַיִּים לָאָדָם, אֶלָּא שֶׁהִיא הַחַיִּים שֶׁל כָּל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל. וְהֵינוּ שֶׁבְּנוֹגֵעַ לְאִישׁ יִשְׂרָאֵל, אֵין הַתּוֹרָה דָּבָר נוֹסָף עַל מְצִיאוּתוֹ וּפְרָט מְסֻיָּם בְּחַיָּיו, אֶלָּא הִיא מַהוּתוֹ וְחַיָּיו מַמָּשׁ. וְעִנְיָן זֶה שֶׁהַתּוֹרָה הִיא חַיֵּינוּ, מִתְבַּטֵּא כַּאֲשֶׁר הַתּוֹרָה פּוֹעֶלֶת וּמַשְׁפִּיעָה לֹא רַק עַל עִנְיָנֵי נִשְׁמָתוֹ אֶלָּא גַּם בְּעִנְיָנִים גּוּפָנִיִּים וּבְכָל עִנְיָנָיו הַגַּשְׁמִיִּים הַשַּׁיָּכִים אֵלָיו.

וְלָכֵן: אִם הַשָּׂכָר עַל לִמּוּד הַתּוֹרָה לִשְׁמָהּ הָיָה רַק שֶׁיִּזְכֶּה לְמַעֲלוֹת רוּחָנִיּוֹת וְעִנְיָנִים נַעֲלִים, אֵין כָּאן בִּטּוּי שָׁלֵם שֶׁהַתּוֹרָה הִיא כָּל מְצִיאוּתוֹ, כִּי הַשָּׂכָר הוּא כְּמוֹ תּוֹצָאָה טִבְעִית מֵעֵסֶק הַתּוֹרָה שֶׁלּוֹ, שֶׁלָּכֵן הוּא שָׂכָר רוּחָנִי תְּמוּרַת עֲבוֹדָתוֹ הָרוּחָנִית. אֲבָל כַּאֲשֶׁר נִשְׁפָּעוֹת לוֹ טוֹבוֹת גַּשְׁמִיּוֹת בִּגְלַל עֲבוֹדָתוֹ הָרוּחָנִית בְּתוֹרָה וּמִצְוֹת, "וְנָתַתִּי גִשְׁמֵיכֶם בְּעִתָּם", אֲזַי נִרְאֶה וְנִכָּר שֶׁהַתּוֹרָה וְהַמִּצְוֹת אֵינָם רַק לִמּוּד וַעֲשִׂיָּה נוֹסָפִים עַל מְצִיאוּתוֹ אוֹ אֲפִילוּ פְּרָט בִּמְצִיאוּתוֹ, אֶלָּא הַתּוֹרָה הִיא כָּל מַהוּתוֹ וְחַיּוּתוֹ, וְלָכֵן הָעֵסֶק בָּהּ מֵבִיא טוֹבָה וְתוֹעֶלֶת בְּכָל עִנְיָנָיו, גַּם בְּעִנְיָנִים גַּשְׁמִיִּים שֶׁל הָעוֹלָם הַזֶּה.

(ה) **וְהִשִּׂיג לָכֶם דַּיִשׁ אֶת־בָּצִיר וּבָצִיר יַשִּׂיג אֶת־זָרַע וַאֲכַלְתֶּם לַחְמְכֶם לָשֹׂבַע וִישַׁבְתֶּם לָבֶטַח בְּאַרְצְכֶם:**

ה **וִיעָרַע לְכוֹן דְּיָשָׁא יָת קְטָפָא וּקְטָפָא יְעָרַע לְאַפּוֹקֵי בַּר זַרְעָא וְתֵיכְלוּן לַחְמְכוֹן לְמִשְׂבַּע וְתֵיתְבוּן לְרָחְצָן בְּאַרְעַכּוֹן:**

רש"י◄ **וְהִשִּׂיג לָכֶם דַּיִשׁ אֶת־בָּצִיר•** שֶׁיְּהֵא הַדַּיִשׁ מְרֻבֶּה וְאַתֶּם עֲסוּקִים בּוֹ עַד הַבָּצִיר, וּבַבָּצִיר תַּעַסְקוּ עַד שְׁעַת הַזְּרַע. **וַאֲכַלְתֶּם לַחְמְכֶם לָשֹׂבַע•** (ת"כ) אוֹכֶל קִמְעָא, וְהוּא מִתְבָּרֵךְ בְּמֵעָיו.

◆ יום שני ט"ו אייר ◆

(ו) **וְנָתַתִּי שָׁלוֹם בָּאָרֶץ וּשְׁכַבְתֶּם וְאֵין מַחֲרִיד וְהִשְׁבַּתִּי חַיָּה רָעָה מִן־הָאָרֶץ וְחֶרֶב לֹא־תַעֲבֹר בְּאַרְצְכֶם:**

ו **וְאֶתֵּן שְׁלָמָא בְּאַרְעָא וּתְשָׁרוּן וְלֵית דְּמָנִיד וֶאֱבַטֵּל חַיְתָא בִּשְׁתָא מִן אַרְעָא וּדְקָטְלִין בְּחַרְבָּא לָא יְעַדּוּן בְּאַרְעַכּוֹן:**

רש"י◄ **וְנָתַתִּי שָׁלוֹם•** שֶׁמָּא תֹּאמְרוּ: חֲרֵי מַאֲכָל וַחֲרֵי מִשְׁתֶּה, אִם אֵין שָׁלוֹם אֵין כְּלוּם! תַּלְמוּד־לוֹמַר אַחַר כָּל זֹאת: "וְנָתַתִּי שָׁלוֹם בָּאָרֶץ"; מִכָּאן, שֶׁהַשָּׁלוֹם שָׁקוּל כְּנֶגֶד הַכֹּל, וְכֵן הוּא אוֹמֵר "עוֹשֶׂה שָׁלוֹם וּבוֹרֵא אֶת הַכֹּל". **וְחֶרֶב לֹא־תַעֲבֹר בְּאַרְצְכֶם•** (ת"כ) אֵין צָרִיךְ לוֹמַר שֶׁלֹּא יָבוֹאוּ לְמִלְחָמָה, אֶלָּא אֲפִלּוּ לַעֲבֹר דֶּרֶךְ אַרְצְכֶם מִמְּדִינָה לִמְדִינָה.

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(ד) וְנָתַתִּי גִשְׁמֵיכֶם בְּעִתָּם. הִקְדִּים דִּבֵּר הַגִּשְׁמִים. כִּי בְּבֹאָם בְּעִתָּם כַּאֲשֶׁר יֵאוֹת יִהְיֶה הָאֲוִיר זַךְ וְטוֹב וְהַמַּעְיָנוֹת וְהַנְּהָרוֹת טוֹבִים, וְיִהְיֶה זֶה סִבַּת בְּרִיאוּת לַגּוּפִים, וְהַפֵּרוֹת כֻּלָּם יִרְבּוּ וְיִתְבָּרְכוּ בָּהֶן, כַּאֲשֶׁר יֹאמַר **וְנָתְנָה הָאָרֶץ יְבוּלָהּ וְעֵץ הַשָּׂדֶה יִתֵּן פִּרְיוֹ.** וְהַנֵּה עִם זֶה לֹא יֶחֱלָה הָאָדָם, וְלֹא יִהְיֶה בָּהֶם מְשַׁכֵּלָה וַעֲקָרָה וּבִבְהֵמְתָּם, וְיִמָּלְאוּ יְמֵיהֶם, כִּי בִּהְיוֹת הַגּוּפִים גְּדוֹלִים וּבְרִיאִים יִתְקַיְּמוּ כִּימֵי הָאָדָם. וְהַנֵּה הִיא גְּדוֹלָה שֶׁבַּבְּרָכוֹת.

וְהִנֵּה אָמַר כִּי הַשָּׁמַיִם יַעֲנוּ אֵת הָאָרֶץ בְּגִשְׁמִים בְּעִתָּם, וְהָאָרֶץ תִּעֲנֶה אֶת יְבוּלָהּ, וְהֵם הַצֶּמַח וּבַעֲלֵי נֶפֶשׁ הַתְּנוּעָה, בְּהֵמָה וְחַיָּה וְרֶמֶשׂ וְעוֹף גַּם הַדָּגִים, כִּי הָאָרֶץ תִּכְלַל הַכִּדּוּר הַתַּחְתּוֹן כֻּלּוֹ, כְּמוֹ: בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹהִים אֵת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ (בְּרֵאשִׁית א א), וַיְכֻלּוּ הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ (שם ב א), וְכֵן: הַלְלוּ אֶת ה' מִן הָאָרֶץ תַּנִּינִים וְכָל תְּהֹמוֹת (תְּהִלִּים קמח ז), וְכֵן בְּרֹב הַמְּקוֹמוֹת הַכָּתוּב, וְהַנֵּה כָּל הַתּוֹלְדוֹת שֶׁבַּתַּחְתּוֹנִים יְבוּל הָאָרֶץ. תורה ה

(ו) וְנָתַתִּי שָׁלוֹם בָּאָרֶץ. שֶׁיִּהְיֶה שָׁלוֹם בֵּינֵיכֶם וְלֹא תִלָּחֲמוּ אִישׁ בְּאָחִיו. אוֹ הַשָּׁלוֹם הוּא שֶׁיַּשְׁבִּית חַיָּה רָעָה מִן

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך ז עמ' 192)

וְהִשְׁבַּתִּי חַיָּה רָעָה מִן הָאָרֶץ (כו, ו) רַז"ל אָמְרוּ "מַשְׁבִּיתָן שֶׁלֹּא יַזִּיקוּ", וְהַיְנוּ שֶׁהַמַּזִּיק עַצְמוֹ הוֹפֵךְ לְטוֹב, בְּחִינַת 'אִתְהַפְּכָא'. וְכֵן מָצִינוּ בְּחַג הַשָּׁבוּעוֹת, שֶׁשְּׁתֵּי הַלֶּחֶם חַיָּבִים לִהְיוֹת חָמֵץ, אַף שֶׁבְּפֶסַח הֶחָמֵץ אָסוּר. שֶׁכֵּן, מִי שֶׁנִּמְצָא בַּשָּׁלָב שֶׁל 'יְצִיאַת מִצְרַיִם' חַיָּב לְהַרְחִיק אֶת הֶ'חָמֵץ', הַגַּבָּהָה וְהִתְנַשְּׂאוּת; אַךְ לְאַחַר הַבֵּרוּר שֶׁל הַנֶּפֶשׁ הַבַּהֲמִית בְּעֵת סְפִירַת הָעֹמֶר, הוֹפֵךְ הֶ'חָמֵץ' עַצְמוֹ לְמִצְוָה, בִּבְחִינַת "וַיִּגְבַּהּ לִבּוֹ בְּדַרְכֵי ה'".

(ז) **וּרְדַפְתֶּם אֶת־אֹיְבֵיכֶם וְנָפְלוּ לִפְנֵיכֶם לֶחָרֶב:**

ז וְתִרְדְּפוּן יָת בַּעֲלֵי דְבָבֵיכוֹן וְיִפְּלוּן קֳדָמֵיכוֹן לְחַרְבָּא:

רש"י ◄ **לִפְנֵיכֶם לֶחָרֶב •** (ת"כ) אִישׁ בְּחֶרֶב רֵעֵהוּ.

(ח) **וְרָדְפוּ מִכֶּם חֲמִשָּׁה מֵאָה וּמֵאָה מִכֶּם רְבָבָה יִרְדֹּפוּ וְנָפְלוּ אֹיְבֵיכֶם לִפְנֵיכֶם לֶחָרֶב:**

ח וְיִרְדְּפוּן מִנְּכוֹן חַמְשָׁא מְאָה וּמְאָה מִנְּכוֹן לְרִבּוֹתָא יֵעֵרְקוּן וְיִפְּלוּן בַּעֲלֵי דְבָבֵיכוֹן קֳדָמֵיכוֹן לְחַרְבָּא:

רש"י ◄ **וְרָדְפוּ מִכֶּם •** (ת"כ) מִן הַחַלָּשִׁים שֶׁבָּכֶם וְלֹא מִן הַגִּבּוֹרִים שֶׁבָּכֶם. **חֲמִשָּׁה מֵאָה וּמֵאָה רְבָבָה •** (ת"כ) וְכִי כָּךְ הוּא הַחֶשְׁבּוֹן, וַהֲלֹא לֹא הָיָה צָרִיךְ לוֹמַר, אֶלָּא: "וּמֵאָה מִכֶּם שְׁנֵי אֲלָפִים יִרְדֹּפוּ?!" (יֵשׁ מְדַקְדְּקִים בִּלְשׁוֹן רַשִׁ"י, שֶׁהוּא כְּמוֹ כֶּפֶל וַאֲרִיכוּת: וְכִי כָּךְ הוּא הַחֶשְׁבּוֹן, וַהֲלֹא לֹא הָיָה צָרִיךְ לוֹמַר, וּכְמוֹ כֵן מְדַקְדְּקִים כָּל גְּדוֹלֵי הַמְפָרְשִׁים וַחֲשׁוּבֵיהֶם בִּלְשׁוֹן רַשִׁ"י בְּפָרָשַׁת בְּרֵאשִׁית: לֹא הָיָה צָרִיךְ לְהַתְחִיל, וּמַה טַּעַם פָּתַח? שֶׁגַּם־כֵּן כֶּפֶל, וְעַיֵּן

~ **נקודות משיחות קודש** ~

מִן הַחַלָּשִׁים שֶׁבָּכֶם, וְלֹא מִן הַגִּבּוֹרִים שֶׁבָּכֶם (רש"י כו, ח) הַתֵּבוֹת "וְלֹא מִן הַגִּבּוֹרִים שֶׁבָּכֶם" נִרְאוֹת מְיֻתָּרוֹת לִכְאוֹרָה. וְיֵשׁ לְבָאֵר, דְּהִנֵּה אֶחָד מִתַּכְסִיסֵי הַמִּלְחָמָה הוּא, שֶׁשּׁוֹלְחִים קְבוּצָה חַלָּשָׁה שֶׁל חַיָּלִים בָּרֹאשׁ, לְהַטְעוֹת אֶת הָאוֹיֵב, כַּאֲשֶׁר פְּלֻגָּה שֶׁל גִּבּוֹרִים מִסְתַּתֶּרֶת בְּמַאֲרָב. הַכָּתוּב מְלַמְּדֵנוּ, שֶׁהַשּׁוֹנֵא יְפַחֵד מִן הַחַלָּשִׁים עַצְמָם, וְלֹא מִן הַגִּבּוֹרִים הַמְסְתָּרִים.

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

הָאָרֶץ, וְחֶרֶב לֹא תַעֲבֹר בְּאַרְצְכֶם כְּלָל, אֲבָל אַתֶּם תִּרְדְּפוּ אֶת אוֹיְבֵיכֶם לָצֵאת אֲלֵיהֶם לַמִּלְחָמָה וְיָנוּסוּ. וְעַל דֶּרֶךְ הָאֱמֶת, שֶׁיִּתֵּן הַשָּׁלוֹם מְחֻבָּר בָּאָרֶץ, וְהוּא שְׁלוֹם הַכֹּל הַשְּׁקוּל כְּנֶגֶד הַכֹּל.

וְהִשְׁבַּתִּי חַיָּה רָעָה מִן הָאָרֶץ. עַל דַּעַת ר' יְהוּדָה שֶׁאָמַר: מַעֲבִירָן מִן הָעוֹלָם (ת"כ בְּאוֹן), הוּא כִּפְשׁוּטוֹ, שֶׁלֹּא יָבֹאוּ חַיּוֹת רָעוֹת בְּאַרְצָם, כִּי בִּהְיוֹת הַשֹּׂבַע וּבְרִבּוֹת הַטּוֹבָה וְהִיוֹת הָעָרִים מְלֵאוֹת אָדָם לֹא תָּבֹאנָה חַיּוֹת בַּיִּשּׁוּב. וְעַל דַּעַת רַבִּי שִׁמְעוֹן שֶׁאָמַר: מַשְׁבִּיתָן שֶׁלֹּא יַזִּיקוּ (שָׁם) יֹאמַר: וְהִשְׁבַּתִּי רָעַת הַחַיּוֹת מִן הָאָרֶץ. וְהוּא הַנָּכוֹן, כִּי תִּהְיֶה אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בְּעֵת קִיּוּם הַמִּצְוֹת כַּאֲשֶׁר הָיָה הָעוֹלָם מִתְּחִלָּתוֹ קֹדֶם חֶטְאוֹ שֶׁל אָדָם הָרִאשׁוֹן, אֵין חַיָּה וְרֶמֶשׂ מֵמִית אָדָם, וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ (בְּרָכוֹת לג.): אֵין עָרוֹד מֵמִית אֶלָּא חֵטְא מֵמִית.

וְזֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב (יְשַׁעְיָה יא ח): וְשַׁעֲשַׁע יוֹנֵק עַל חֹר פָּתֶן, וְכֵן: וּפָרָה וָדֹב תִּרְעֶינָה וְאַרְיֵה כַּבָּקָר יֹאכַל תֶּבֶן (שָׁם פְּסוּק ז), כִּי לֹא הָיָה הַטֶּרֶף בַּחַיּוֹת הָרָעוֹת, רַק מִפְּנֵי חֶטְאוֹ שֶׁל אָדָם, כִּי נִגְזַר עָלָיו לִהְיוֹת טֶרֶף לְשִׂנֵּיהֶם, וְהוּשַׁם הַטֶּרֶף טֶבַע לָהֶם גַּם לִטְרֹף זוֹ אֵת זוֹ כַּיָּדוּעַ, כִּי בְּטֶרְפָּם הָאָדָם פַּעַם אַחַת יוֹסִיפוּ לִהְיוֹת רָעִים יוֹתֵר, וְכֵן אָמַר הַכָּתוּב (יְחֶזְקֵאל יט ג): וַיִּלְמַד לִטְרֹף טֶרֶף אָדָם אָכָל.

וְהִנֵּה בִּבְרִיאָתוֹ שֶׁל עוֹלָם נֶאֱמַר בַּחַיּוֹת שֶׁנָּתַן לָהֶם הָעֵשֶׂב לְאָכְלָה, דִּכְתִיב (בְּרֵאשִׁית א ל): וּלְכָל חַיַּת הָאָרֶץ וּלְכָל עוֹף הַשָּׁמַיִם וּלְכֹל רוֹמֵשׂ עַל הָאָרֶץ אֲשֶׁר בּוֹ נֶפֶשׁ חַיָּה אֶת כָּל יֶרֶק עֵשֶׂב לְאָכְלָה, וְאָמַר הַכָּתוּב: וַיְהִי כֵן, כִּי הוּא הַטֶּבַע אֲשֶׁר הוּשַׁם בָּהֶם לָעַד, וְאַחַר כָּךְ לָמְדוּ הַטֶּרֶף מִפְּנֵי הַחֵטְא הַמֵּמִית כַּאֲשֶׁר פֵּרַשְׁתִּי. וּכְשֶׁהָתַר שְׁחִיטַת בַּעֲלֵי הַחַיִּים לִבְנֵי נֹחַ אַחֲרֵי הַמַּבּוּל, וְהִזְהִיר עַל הָאָדָם (שָׁם ט ה): וְאַךְ אֶת דִּמְכֶם לְנַפְשֹׁתֵיכֶם אֶדְרֹשׁ וּגוֹ' אֶת נֶפֶשׁ הָאָדָם, וְלֹא נֶפֶשׁ חַיָּה מִיַּד הַחַיָּה חֲבֵרְתָּהּ, נִשְׁאֲרוּ עַל מִנְהָגָם לִטְרֹף. וּבִהְיוֹת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל עַל הַשְּׁלֵמוּת, תִּשְׁבֹּת רָעַת מִנְהָגָם וְיַעַמְדוּ עַל הַטֶּבַע הָרִאשׁוֹן אֲשֶׁר הוּשַׁם בָּהֶם בְּעֵת יְצִירָתָם. וּכְבָר הִזְכַּרְתִּי מִזֶּה בְּסֵדֶר תּוֹלְדוֹת נֹחַ (בְּרֵאשִׁית ט ו).

וְעַל כֵּן אָמַר הַכָּתוּב עַל יְמֵי הַגּוֹאֵל הַיּוֹצֵא מִגֶּזַע יִשַׁי, שֶׁיָּשׁוּב הַשָּׁלוֹם בָּעוֹלָם וְיֶחְדַּל הַטֶּרֶף וְרָעַת כָּל חַיָּה וָרֶמֶשׂ כַּאֲשֶׁר הָיָה בְּטִבְעָם מִתְּחִלָּה. וְהַכִּנּוּיָה הָיְתָה בּוֹ עַל חִזְקִיָּהוּ שֶׁבִּקֵּשׁ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לַעֲשׂוֹתוֹ מָשִׁיחַ (סַנְהֶדְרִין צד.), וְלֹא עָלְתָה זְכוּתָם לְכָךְ, וְיִהְיֶה הַמַּעֲשֶׂה עַל הַמָּשִׁיחַ הָעָתִיד לָבֹא. תורה ז

(ח) וְנָפְלוּ אֹיְבֵיכֶם לִפְנֵיכֶם לֶחָרֶב.

(ט) **וּפָנִיתִי אֲלֵיכֶם וְהִפְרֵיתִי אֶתְכֶם וְהִרְבֵּיתִי אֶתְכֶם וַהֲקִימֹתִי אֶת־בְּרִיתִי אִתְּכֶם:**

ט וְאֶתְפְּנֵי בְּמֵימְרִי לְאוֹטָבָא לְכוֹן וְאַפֵּשׁ יָתְכוֹן וְאַסְגֵּי יָתְכוֹן וַאֲקֵם יָת קְיָמִי עִמְּכוֹן:

רש"י ◄ **וּפָנִיתִי אֲלֵיכֶם** • אֶפְנֶה מִכָּל עֲסָקַי לְשַׁלֵּם שְׂכַרְכֶם, מָשָׁל לְמַה הַדָּבָר דּוֹמֶה? לְמֶלֶךְ שֶׁשָּׂכַר פּוֹעֲלִים וְכוּ' כִּדְאִיתָא בְּ'תוֹרַת כֹּהֲנִים'. **וְהִפְרֵיתִי אֶתְכֶם** • (ת"כ) בִּפְרִיָּה וּרְבִיָּה. **וְהִרְבֵּיתִי אֶתְכֶם** • (ת"כ) בְּקוֹמָה זְקוּפָה. **וַהֲקִימֹתִי אֶת־בְּרִיתִי אִתְּכֶם** • (ת"כ)

בְּרִית חֲדָשָׁה, לֹא כַּבְּרִית הָרִאשׁוֹנָה שֶׁהֵפַרְתֶּם אוֹתָהּ, אֶלָּא בְּרִית חֲדָשָׁה שֶׁלֹּא תּוּפַר, שֶׁנֶּאֱמַר (ירמיה לא ל-לא): "וְכָרַתִּי אֶת־בֵּית יִשְׂרָאֵל וְאֶת־בֵּית יְהוּדָה בְּרִית חֲדָשָׁה, לֹא כַּבְּרִית וְגוֹ'".

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על־פי לקוטי־שיחות כרך יז, עמוד 327 – מתוך 'לקראת שבת')

הַשָּׁכָר הַמְיֻחָד שֶׁל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עַל עֲמָלָם בְּתוֹרָה

וּפָנִיתִי אֲלֵיכֶם וְהִפְרֵיתִי אֶתְכֶם וְהִרְבֵּיתִי אֶתְכֶם וַהֲקִימֹתִי אֶת־בְּרִיתִי אִתְּכֶם:

וְהִפְרֵיתִי אֶתְכֶם – בִּפְרִיָּה וּרְבִיָּה. וְהִרְבֵּיתִי אֶתְכֶם – בְּקוֹמָה זְקוּפָה. (כו, ט. ובפירוש רש"י)

וְצָרִיךְ לְהָבִין: רש"י הֲרֵי כָּתַב בְּפָרָשַׁת בְּרֵאשִׁית: "פְּרוּ – אֶחָד מוֹלִיד אֶחָד וְלֹא יוֹתֵר. רְבוּ – שֶׁאֶחָד מוֹלִיד הַרְבֵּה", וּמַדּוּעַ שִׁנָּה כָּאן בְּפֵרוּשׁוֹ, וּפֵרֵשׁ שֶׁהַפְרִיָּה וְהָרְבִיָּה שְׁנֵיהֶם כְּלוּלִים בְּמִלַּת "וְהִפְרֵיתִי", וְאִלּוּ "הִרְבֵּיתִי" מְדַבֵּר עַל עִנְיָן אַחֵר לְגַמְרֵי?

וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁמִּכְּיוָן שֶׁכָּאן מְדַבֵּר עַל שָׂכָר מְיֻחָד שֶׁמַּגִּיעַ לְיִשְׂרָאֵל עַל הַהוֹסָפָה בִּשְׁמִירַת הַתּוֹרָה וּמִצְוֹת, "שֶׁתִּהְיוּ עֲמָלִים בַּתּוֹרָה", לָכֵן גַּם הַשָּׂכָר הוּא שָׂכָר מְיֻחָד לְיִשְׂרָאֵל, וְלָכֵן אִי־אֶפְשָׁר לוֹמַר שֶׁהַכְּפוּלָה הִיא עַל שָׂכָר שֶׁל פְּרִיָּה וּרְבִיָּה כִּפְשׁוּטָם, שֶׁהֲרֵי בָּזֶה נִתְבָּרְכוּ גַּם אֻמּוֹת הָעוֹלָם "פְּרוּ וּרְבוּ", אֶלָּא הַכְּפוּלָה הִיא לְסוּג בְּרָכָה אַחֶרֶת לְגַמְרֵי.

פְּרוּ: שֶׁהַפְרִיָּה עַצְמָהּ הִיא בְּאֹפֶן שֶׁל רְבִיָּה. הַיְנוּ, שֶׁאֵצֶל אוּמּוֹת הָעוֹלָם, יֵשׁ פְּרִיָּה שֶׁאֶחָד מוֹלִיד אֶחָד, אֲבָל לֹא מְחַיֵּב שֶׁהַנּוֹלָד יוֹלִיד, אֶלָּא יָכוֹל לִהְיוֹת שֶׁהוּא יִהְיֶה עָקָר, וְיֵשׁ רְבִיָּה שֶׁאֶחָד מוֹלִיד הַרְבֵּה. אֲבָל בְּבִרְכַּת "וְהִפְרֵיתִי" אֵצֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הַכְּוָנָה הִיא, שֶׁאֲפִילוּ כְּשֶׁאֶחָד יוֹלִיד אֶחָד, זֶה יִהְיֶה בְּאֹפֶן שֶׁל רְבִיָּה, הַיְנוּ שֶׁיִּהְיֶה לְזֶה הַמְשֵׁךְ עַד סוֹף כָּל הַדּוֹרוֹת, עַל־דֶּרֶךְ שֶׁנֶּאֱמַר בְּאַבְרָהָם "**וְאַרְבֶּה** אֶת זַרְעוֹ וְאֶתֵּן לוֹ אֶת יִצְחָק" (שֶׁנּוֹלַד לוֹ בֵּן אֶחָד, אַךְ בְּאֹפֶן שֶׁל רִבּוּי). וְלָכֵן הָיָה מָכְרָח רַשִׁ"י לְפָרֵשׁ אֶת "וְהִרְבֵּיתִי אֶתְכֶם" שֶׁמְּדַבֵּר בְּרִבּוּי אֵיכוּתִי וְלֹא רִבּוּי כַּמּוּתִי – שֶׁזֶּה כְּבָר נֶאֱמַר – וְלָכֵן פֵּרֵשׁ בְּקוֹמָה זְקוּפָה, רִבּוּי בְּאֵיכוּת.

◆ יום שלישי ט"ז אייר ◆

(י) **וַאֲכַלְתֶּם יָשָׁן נוֹשָׁן וְיָשָׁן מִפְּנֵי חָדָשׁ תּוֹצִיאוּ:**

י וְתֵיכְלוּן עַתִּיקָא דְּעַתִּיק וְעַתִּיק מִן קֳדָם חַדַּתָּא תְּפַנּוּן:

רש"י ◄ **וַאֲכַלְתֶּם יָשָׁן נוֹשָׁן** • (ת"כ) הַפֵּרוֹת יִהְיוּ מִשְׁתַּמְּרִין וְטוֹבִים לְהִתְיַשֵּׁן, שֶׁיְּהֵא יָשָׁן הַנּוֹשָׁן שֶׁל שָׁלֹשׁ שָׁנִים יָפֶה לֶאֱכֹל מִשֶּׁל אֶשְׁתָּקַד. **וְיָשָׁן מִפְּנֵי חָדָשׁ תּוֹצִיאוּ** •

שֶׁיִּהְיוּ הַגְּרָנוֹת מְלֵאוֹת חָדָשׁ וְהָאוֹצָרוֹת מְלֵאוֹת יָשָׁן, וּצְרִיכִים אַתֶּם לְפַנּוֹת הָאוֹצָרוֹת לְמָקוֹם אַחֵר, לָתֵת הֶחָדָשׁ לְתוֹכָן.

(יא) **וְנָתַתִּי מִשְׁכָּנִי בְּתוֹכְכֶם וְלֹא־תִגְעַל נַפְשִׁי אֶתְכֶם:**

יא וְאֶתֵּן מַשְׁכְּנִי בֵּינֵיכוֹן וְלָא יְרַחֵק מֵימְרִי יָתְכוֹן:

רש"י ◄ **וְנָתַתִּי מִשְׁכָּנִי** • זֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ. **וְלֹא־תִגְעַל נַפְשִׁי** • אֵין רוּחִי קָצָה בָּכֶם. כָּל 'גְּעִילָה', לְשׁוֹן פְּלִיטַת דָּבָר הַבָּלוּעַ בְּדָבָר, כְּמוֹ (שמואל ב א כא): "כִּי שָׁם נִגְעַל

מָגֵן גִּבּוֹרִים", לֹא קִבֵּל הַמְּשִׁיחָה, שֶׁמּוֹשְׁחִין מָגֵן שֶׁל עוֹר בְּחֵלֶב מְבֻשָּׁל כְּדֵי לְהַחֲלִיק מֵעָלָיו מַכַּת חֵץ אוֹ חֲנִית, שֶׁלֹּא יִקֹּב הָעוֹר.

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

הִבְטִיחַ תְּחִלָּה (בפסוק ז) כִּי יִרְדְּפוּ אֶת אוֹיְבֵיהֶם וְיִפְּלוּ בְּחַרְבָּם, וְחָזַר וְכָפַל: וְנָפְלוּ אוֹיְבֵיכֶם לְפָנֶיכֶם לָחָרֶב, שֶׁיִּתֵּן לָהֶם אֹמֶץ לֵב וּגְבוּרָה לִרְדֹּף וְחַמִּשָּׁה מֵאָה, וְיִתֵּן מוֹרַךְ בְּלֵב הָאוֹיְבִים שֶׁיָּנוּסוּ מֵאָה מִפְּנֵי חֲמִשָּׁה, וְיִפְּלוּ כֻּלָּם בְּחֶרֶב הַחֲמִשָּׁה. כִּי יִתְּכֵן שֶׁיָּנוּסוּ מִפְּנֵי פַּחְדָּם, וְלֹא יוּכְלוּ לְהָמִית אוֹתָם בַּחֶרֶב מִפְּנֵי מִעוּטָם. וְרַבִּי אַבְרָהָם אָמַר כִּי הַכֶּפֶל שֶׁיִּפְּלוּ פַּעַם אַחַר פַּעַם תָּמִיד מִבְּלִי תְּקוּמָה. תורה ט

(ט) וְטַעַם וְהִפְרֵיתִי, שֶׁיַּעֲשׂוּ כֻּלָּם פֵּרוֹת פְּרִי הַבֶּטֶן, לֹא יִהְיֶה בָּהֶם עָקָר וַעֲקָרָה. וְחָזַר וְאָמַר: **וְהִרְבֵּיתִי,** שֶׁיַּעֲשׂוּ פֵּרוֹת רַבִּים וְלֹא יִשַּׁכְּלוּ, וְיִמָּלְאוּ יְמֵיהֶם, וּלְכָךְ יִהְיוּ עַם רָב. תורה י

(יא) וְנָתַתִּי מִשְׁכָּנִי בְּתוֹכְכֶם, זֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ. **וְלֹא תִגְעַל נַפְשִׁי אֶתְכֶם,** אֵין רוּחִי קָצָה בָּכֶם. כָּל גְּעִילָה

לְשׁוֹן פְּלִיטַת דָּבָר הַבָּלוּעַ בְּדָבָר, כְּגוֹן: כִּי שָׁם נִגְעַל מָגֵן גִּבּוֹרִים (שמואל־ב א כא), לֹא קִבֵּל הַמְּשִׁיחָה שֶׁמּוֹשְׁחִין מָגֵן שֶׁל עוֹר מְבֻשָּׁל כְּדֵי לְהַחְלִיק מֵעָלָיו מַכַּת חֵץ אוֹ חֲנִית שֶׁלֹּא יִקֹּב הָעוֹר. לְשׁוֹן רַשִׁ"י.

וְלֹא יָדַעְתִּי מַה הַטַּעַם בָּזֶה שֶׁיֹּאמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כִּי בְּשָׁמְרֵנוּ כָּל הַמִּצְוֹת וַעֲשׂתֵנוּ רְצוֹנוֹ לֹא יִמְאַס אוֹתָנוּ בְּגִעוּל נַפְשׁוֹ. וְכֵן בְּעָבְרֵנוּ עַל בְּרִיתוֹ וַעֲשׂתֵנוּ נְאָצוֹת גְּדוֹלוֹת אָמַר (לְהַלָּן פְּסוּק מד): לֹא מְאַסְתִּים וְלֹא גְּעַלְתִּים, וְאָמַר הַנָּבִיא בִּשְׁעַת הַקְּלָלָה (יִרְמְיָה יד יט): הֲמָאֹס מָאַסְתָּ אֶת יְהוּדָה אִם בְּצִיּוֹן גָּעֲלָה נַפְשֶׁךָ.

אֲבָל הָעִנְיָן סוֹד מִסִּתְרֵי הַתּוֹרָה, אָמַר שֶׁיִּתֵּן מִשְׁכָּנוֹ בְּתוֹכֵנוּ, וְהַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר מִמֶּנָּה יָבֹא הַמִּשְׁכָּן לֹא תַּגְעִיל אוֹתָנוּ כִּכְלִי שֶׁמַּגְעִילִין אוֹתוֹ בְּרוֹתְחִין, אֲבָל בְּכָל עֵת יִהְיוּ בְּגָדֵינוּ לְבָנִים וַחֲדָשִׁים, כִּי הַגְּעִילָה פְּלִיטָה כְּדִבְרֵי רַשִׁ"י, מִלְּשׁוֹן: שׁוֹרוֹ עֹבֵר וְלֹא יַגְעִל תִּפַּלֵּט פָּרָתוֹ וְלֹא תְשַׁכֵּל (איוב כא י). וְאָמַר: נַפְשִׁי, כְּדֶרֶךְ נִשְׁבַּע ה' אֱלֹהִים בְּנַפְשׁוֹ (עמוס ו ח). וְהַנָּבִיא אָמַר בִּתְמִיהָה: אִם בְּצִיּוֹן עַצְמָהּ גָּעֲלָה נַפְשָׁךְ, שֶׁהִיא עִיר וָאֵם בְּיִשְׂרָאֵל וְהִשְׁלַכְתָּ אוֹתָהּ מִלְּפָנֶיךָ לִהְיוֹת כָּל בָּנֶיהָ לְבוּשִׁים בְּגָדִים צוֹאִים נִגְאָלִים.

וְהִנֵּה הַבְּרָכוֹת הָאֵלֶּה כְּפִי פְּשׁוּטָן, עִם הֱיוֹתָן רַבּוֹת כְּלָלִיּוֹת, כְּעִנְיַן הַמָּטָר הַשֹּׁבֵע וְהַשָּׁלוֹם וּפִרְיָהּ וּרְבִיָּה, אֵינָן כְּמוֹ הַבְּרָכוֹת שֶׁבֵּרֵךְ כְּבָר בִּקְצָרָה (שְׁמוֹת כג כה): וּבֵרַךְ אֶת לַחְמְךָ וְאֶת מֵימֶיךָ וַהֲסִרֹתִי מַחֲלָה מִקִּרְבֶּךָ, כִּי שָׁם יַבְטִיחַ בְּמַאֲכָל וּבְמִשְׁתֶּה, וְשֶׁיִּהְיֶה לִבְרָכָה עַד שֶׁלֹּא יֶאֱרַע שׁוּם חֹלִי בְּגוּפֵנוּ, וְעַל כֵּן יִהְיוּ כְּלֵי הַזֶּרַע שְׁלֵמִים וּבְרִיאִים וְנוֹלִיד כַּהֹגֶן וְנִחְיֶה יָמִים מְלֵאִים, כְּמוֹ שֶׁאָמַר (שָׁם פְּסוּק כו): לֹא תִהְיֶה מְשַׁכֵּלָה וַעֲקָרָה בְּאַרְצֶךָ אֶת מִסְפַּר יָמֶיךָ אֲמַלֵּא, וְכֵן אָמַר תְּחִלָּה (שָׁם טו כו): כִּי אֲנִי ה' רֹפְאֶךָ. **וְהַטַּעַם** בָּזֶה, כִּי הַבְּרָכוֹת הָהֵם אַף עַל פִּי שֶׁהֵם נִסִּים, הֵם מִן הַנִּסִּים הַנִּסְתָּרִים שֶׁכָּל הַתּוֹרָה מְלֵאָה מֵהֶם כַּאֲשֶׁר פֵּרַשְׁתִּי (בְּרֵאשִׁית יז א), וְהֵם אֲפִלּוּ לְיָחִיד הָעוֹבֵד, כִּי כַּאֲשֶׁר יִהְיֶה הָאִישׁ הֶחָסִיד שׁוֹמֵר כָּל מִצְוֹת ה' אֱלֹהָיו, יִשְׁמְרֵהוּ הָאֵל מִן הַחֹלִי וְהָעֲקָרוּת וְהַשִּׁכּוּל וִימַלֵּא יָמָיו בְּטוֹבָה. אֲבָל אֵלּוּ הַבְּרָכוֹת שֶׁבַּפָּרָשָׁה הַזֹּאת הֵן כְּלָלִיּוֹת בָּעָם, וְהֵן בִּהְיוֹת כָּל עַמֶּנּוּ כֻּלָּם צַדִּיקִים, וּלְכָךְ יְזַכִּיר תָּמִיד בְּכָאן "הָאָרֶץ", וְנָתְנָה הָאָרֶץ, לָבֶטַח בְּאַרְצְכֶם, שָׁלוֹם בָּאָרֶץ, מִן הָאָרֶץ, לֹא תַעֲבֹר בְּאַרְצְכֶם.

וּכְבָר בֵּאַרְנוּ כִּי כָּל אֵלֶּה הַבְּרָכוֹת כֻּלָּם נִסִּים, אֵין בַּטֶּבַע שֶׁיָּבֹאוּ הַגְּשָׁמִים וְיִהְיֶה הַשָּׁלוֹם לָנוּ מִן הָאוֹיְבִים וְיָבֹא מֹרָךְ בְּלִבָּם לָנוּס מֵאָה מִפְּנֵי חֲמִשָּׁה בַּעֲשׂוֹתֵנוּ הַחֻקִּים וְהַמִּצְוֹת, וְלֹא שֶׁיִּהְיֶה הַכֹּל הַפָּךְ מִפְּנֵי זַרְעֵנוּ הַשְּׁנָה הַשְּׁבִיעִית. וְאַף עַל פִּי שֶׁהֵם נִסִּים נִסְתָּרִים, שֶׁעוֹלָם כְּמִנְהָגוֹ נוֹהֵג עִמָּהֶם, אֲבָל הֵם מִתְפָּרְסְמִים מִצַּד הֱיוֹתָם תָּמִיד לְעוֹלָם בְּכָל הָאָרֶץ. כִּי אִם הַצַּדִּיק הָאֶחָד יִחְיֶה, וְיָסִיר ה' מַחֲלָה מִקִּרְבּוֹ, וִימַלֵּא יָמָיו, יִקָּרֶה גַּם זֶה בִּקְצַת רְשָׁעִים. אֲבָל שֶׁתִּהְיֶה בְּאֶרֶץ אַחַת כֻּלָּהּ וְעַם אֶחָד תָּמִיד בִּרְכַּת הַגֶּשֶׁם בְּעִתּוֹ, וְשֹׁבַע, וְשַׁלְוָה, וְשָׁלוֹם, וּבְרִיאוּת, וּגְבוּרָה, וְשִׁבְרוֹן הָאוֹיְבִים, בְּעִנְיָן שֶׁאֵין כְּמוֹהוּ בְּכָל הָעוֹלָם, יְוָדַע לַכֹּל כִּי מֵאֵת ה' הָיְתָה זֹאת. וְעַל כֵּן אָמַר (דְּבָרִים כח י): וְרָאוּ כָּל עַמֵּי הָאָרֶץ כִּי שֵׁם ה' נִקְרָא עָלֶיךָ וְיָרְאוּ מִמֶּךָּ.

וְהִפְךָ זֶה יִהְיֶה בְּקַלְלוֹת בְּעֹנֶשׁ הָאָרֶץ שֶׁאָמַר (פְּסוּק יט): וְנָתַתִּי אֶת שְׁמֵיכֶם כַּבַּרְזֶל, וְעָנְשֵׁי הַחֹלִי כְּמוֹ שֶׁאָמַר (דְּבָרִים כח נט): וְהִפְלִאַ ה' אֶת מַכֹּתְךָ וְאֶת מַכּוֹת זַרְעֶךָ מַכּוֹת גְּדֹלוֹת וְנֶאֱמָנִים, שֶׁיְּקַלֵּל הַמַּאֲכָל וְהַמִּשְׁתֶּה וַיַּחְלִיא הַגּוּף, וְיִתְפַּרְסֵם הַנֵּס בִּהְיוֹתוֹ תָּמִיד קַיָּם בְּכָלָם, עַל כֵּן כְּתוּב (שָׁם כט כא): וְאָמַר הַדּוֹר הָאַחֲרוֹן בְּנֵיכֶם אֲשֶׁר יָקוּמוּ מֵאַחֲרֵיכֶם וְהַנָּכְרִי אֲשֶׁר יָבֹא מֵאֶרֶץ רְחוֹקָה וְרָאוּ אֶת מַכּוֹת הָאָרֶץ הַהִיא וְאֶת תַּחֲלֻאֶיהָ, שֶׁלֹּא יִתְמְהוּ בְּאִישׁ הַהוּא אֲשֶׁר רָבְצָה בּוֹ כָּל הָאָלָה (שָׁם פְּסוּק יט), כִּי כֵּן יִהְיֶה פְּעָמִים רַבּוֹת כְּמִנְהָגוֹ שֶׁל עוֹלָם בְּכָל הָאֻמּוֹת שֶׁיָּבֹאוּ מִקְרִים רָעִים בְּאִישׁ אֶחָד, רַק בְּאָרֶץ הַהִיא יִתְמְהוּ וְיִשְׁאֲלוּ כָּל הַגּוֹיִם עַל מָה עָשָׂה ה' כָּכָה לָאָרֶץ הַזֹּאת (שָׁם פְּסוּק כג), כִּי כֻּלָּם יִרְאוּ וְיֵדְעוּ כִּי יַד ה' עָשְׂתָה זֹאת, וְיֹאמְרוּ (שָׁם פְּסוּק כד): עַל אֲשֶׁר עָזְבוּ אֶת בְּרִית ה' אֱלֹהֵי אֲבֹתָם.

וְהַכְּלָל כִּי בִּהְיוֹת יִשְׂרָאֵל שְׁלֵמִים וְהָם רַבִּים לֹא יִתְנַהֵג עִנְיָנָם בַּטֶּבַע כְּלָל, לֹא בְּגוּפָם וְלֹא בְּאַרְצָם, לֹא בִּכְלָלָם וְלֹא בְּיָחִיד מֵהֶם, כִּי יְבָרֵךְ הַשֵּׁם לַחְמָם וּמֵימָם וְיָסִיר מַחֲלָה מִקִּרְבָּם עַד שֶׁלֹּא יִצְטָרְכוּ לְרוֹפֵא וְלֹא לְהִשְׁתַּמֵּר בְּדֶרֶךְ מִדְּרֵכֵי הָרְפוּאוֹת כְּלָל, כְּמוֹ שֶׁאָמַר (שְׁמוֹת טו כו): כִּי אֲנִי ה' רֹפְאֶיךָ.

וְכֵן הָיוּ הַצַּדִּיקִים עוֹשִׂים בִּזְמַן הַנְּבוּאָה, גַּם כִּי יִקְרֶם עָוֹן שֶׁיֶּחֱלוּ לֹא יִדְרְשׁוּ בְּרוֹפְאִים רַק בַּנְּבִיאִים, כְּעִנְיַן חִזְקִיָּהוּ בַּחֲלוֹתוֹ (מְלָכִים־ב כ ב־ג). וְאָמַר הַכָּתוּב (ד"ה־ב טז יב): גַּם בְּחָלְיוֹ לֹא דָרַשׁ אֶת ה' כִּי בָּרֹפְאִים, וְאִלּוּ הָיָה דְּבַר הָרוֹפְאִים נָהוּג בָּהֶם, מַה טַּעַם שֶׁיַּזְכִּיר הָרוֹפְאִים, אֵין הָאָשָׁם רַק בַּעֲבוּר שֶׁלֹּא דָרַשׁ הַשֵּׁם. אֲבָל הוּא כַּאֲשֶׁר יֹאמַר אָדָם: לֹא אָכַל פִּלּוֹנִי מַצָּה בְּחַג הַמַּצּוֹת כִּי אִם חָמֵץ. אֲבָל הַדּוֹרֵשׁ הַשֵּׁם בַּנְּבִיא לֹא יִדְרֹשׁ בְּרוֹפְאִים. וּמַה חֵלֶק לָרוֹפְאִים בְּבֵית עוֹשֵׂי רְצוֹן הַשֵּׁם, אַחַר שֶׁהִבְטִיחַ (שְׁמוֹת כג כה) וּבֵרַךְ אֶת לַחְמְךָ וְאֶת מֵימֶיךָ וַהֲסִרֹתִי מַחֲלָה מִקִּרְבֶּךָ, וְהָרוֹפְאִים אֵין מַעֲשֵׂיהֶם רַק עַל הַמַּאֲכָל וְהַמִּשְׁקֶה, לְהַזְהִיר מִמֶּנּוּ וּלְצַוּוֹת עָלָיו.

וְכָךְ אָמְרוּ (הוֹרָיוֹת יד.). כָּל עֶשְׂרִין וְתַרְתִּין שְׁנִין דְּמָלֵךְ רַבָּה רַב יוֹסֵף אֶפְלוּ אֻמָּנָא לְבֵיתֵיהּ לֹא קָרָא. וְהַמָּשָׁל לָהֶם (שה"ש רבה ו יז) תַּרְעָא דְּלָא פְּתִיחַ לְמִצְוָתָא פָּתִיחַ לְאַסְיָא. וְהוּא מַאֲמָרָם (בְּרָכוֹת ס.): שֶׁאֵין דַּרְכָּם שֶׁל בְּנֵי אָדָם בִּרְפוּאוֹת אֶלָּא שֶׁנָּהֲגוּ, שֶׁאִלּוּ לֹא הָיָה דַּרְכָּם בִּרְפוּאוֹת יֶחֱלֶה הָאָדָם כְּפִי אֲשֶׁר יִהְיֶה עָלָיו עֹנֶשׁ חֶטְאוֹ וְיִתְרַפֵּא בִּרְצוֹן ה', אֲבָל הֵם נָהֲגוּ בִּרְפוּאוֹת, וְהַשֵּׁם הִנִּיחָם לְמִקְרֵי הַטְּבָעִים.

וְזוֹ הִיא כַּוָּנָתָם בְּאָמְרָם (ב"ק פה.). וְרַפֵּא יְרַפֵּא, מִכָּאן שֶׁנִּתְּנָה רְשׁוּת לָרוֹפֵא לִרְפּוֹאוֹת, לֹא אָמְרוּ שֶׁנִּתְּנָה רְשׁוּת לְחוֹלֶה לְהִתְרַפְּאוֹת, אֶלָּא כֵּיוָן שֶׁחָלָה הַחוֹלֶה וּבָא לְהִתְרַפְּאוֹת, כִּי נָהַג בִּרְפוּאוֹת, וְהוּא לֹא הָיָה מֵעֵדַת הַשֵּׁם שֶׁחָלְקָם בַּחַיִּים, אֵין לָרוֹפֵא לֶאֱסֹר עַצְמוֹ מֵרְפוּאָתוֹ, לֹא מִפְּנֵי חֵשֶׁשׁ שֶׁמָּא יָמוּת בְּיָדוֹ אַחֲרֵי שֶׁהוּא בָּקִי בַּמְּלָאכָה הַהִיא, וְלֹא בַּעֲבוּר שֶׁיֹּאמַר כִּי הַשֵּׁם לְבַדּוֹ הוּא רוֹפֵא כָּל בָּשָׂר, שֶׁכְּבָר נָהַגוּ.

וְעַל כֵּן הָאֲנָשִׁים הַנִּצִּים שֶׁהִכּוּ זֶה אֶת זֶה אֶת זֶה בְּאֶבֶן אוֹ בְּאֶגְרוֹף (שְׁמוֹת כא יח) יֵשׁ עַל הַמַּכָּה תַּשְׁלוּמֵי הָרְפוּאָה, כִּי הַתּוֹרָה לֹא תִּסְמֹךְ בְּדִינֶיהָ עַל הַנִּסִּים, כַּאֲשֶׁר אָמְרָה (דְּבָרִים טו יא): כִּי לֹא יֶחְדַּל אֶבְיוֹן מִקֶּרֶב הָאָרֶץ, מִדַּעְתָּהּ שֶׁכֵּן יִהְיֶה, אֲבָל בִּרְצוֹת הַשֵּׁם דַּרְכֵּי אִישׁ אֵין לוֹ עֵסֶק בְּרוֹפְאִים. תורה יב

(יב) וְהִתְהַלַּכְתִּי בְתוֹכְכֶם וְהָיִיתִי לָכֶם לֵאלֹהִים וְאַתֶּם תִּהְיוּ־לִי לְעָם:

יב וַאֲשֶׁרֵי שְׁכִינָתִי בֵּינֵיכוֹן וְאֶהֱוֵי לְכוֹן לֶאֱלָהּ וַאֲתוּן תְּהוֹן קֳדָמַי לְעָם:

רש"י ◄ **וְהִתְהַלַּכְתִּי בְתוֹכְכֶם** • אֲטַיֵּל עִמָּכֶם בְּגַן־עֵדֶן כְּאַחַד מִכֶּם וְלֹא תִּהְיוּ מִזְדַּעְזְעִים מִמֶּנִּי, יָכוֹל לֹא תִּירְאוּ מִמֶּנִּי? תַּלְמוּד־לוֹמַר: "וְהָיִיתִי לָכֶם לֵאלֹהִים".

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (שבת פרשת בחקותי, י"ז אייר, ה'תשד"מ)

"וְהִתְהַלַּכְתִּי" הוּא ב' הֲלִיכוֹת, מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה וּמִלְּמַטָּה לְמַעְלָה, הַיְינוּ שֶׁלְּעָתִיד־לָבֹא יִהְיוּ ב' הַמַּעֲלוֹת, וְכַמְּבֹאָר גַּם בְּעִנְיַן "וְשַׁמְתִּי כַּדְּכֹד שִׁמְשֹׁתַיִךְ", כְּדֵין וּכְדֵין, דְּלְעָתִיד־לָבֹא יִהְיוּ ב' הַמַּעֲלוֹת דַּעֲבוֹדָה מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה וּמִלְּמַעְלָה לְמַטָּה.

(יג) אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִהְיֹת לָהֶם עֲבָדִים וָאֶשְׁבֹּר מֹטֹת עֻלְּכֶם וָאוֹלֵךְ אֶתְכֶם קוֹמְמִיּוּת: פ

יג אֲנָא יְיָ אֱלָהֲכוֹן דִּי אַפֵּקִית יָתְכוֹן מֵאַרְעָא דְמִצְרַיִם מִלְּמֶהֱוֵי לְהוֹן עַבְדִּין וְתַבָּרִית נִיר עַמְמַיָּא מִנְּכוֹן וְדַבָּרִית יָתְכוֹן לְחֵירוּתָא:

רש"י ◄ **אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם** • כְּדַאי אֲנִי שֶׁתַּאֲמִינוּ בִּי, שֶׁאֲנִי יָכוֹל לַעֲשׂוֹת כָּל אֵלֶּה, שֶׁהֲרֵי הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם וְעָשִׂיתִי לָכֶם נִסִּים גְּדוֹלִים. **מֹטֹת** • כְּמִין יָתֵד בִּשְׁנֵי רָאשֵׁי הָעֹל הַמְעַכְּבִים הַמּוֹסֵרָה שֶׁלֹּא תֵּצֵא מֵרֹאשׁ הַשּׁוֹר וְיַתִּיר הַקֶּשֶׁר, כְּמוֹ (ירמיה כז ב): "עֲשֵׂה לְךָ מוֹסֵרוֹת וּמֹטוֹת", קבילי"א בְּלַעַ"ז. **קוֹמְמִיּוּת** • בְּקוֹמָה זְקוּפָה.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (תורת מנחם כה עמ' 314)

וָאוֹלֵךְ אֶתְכֶם קוֹמְמִיּוּת (כו, יג)

פֵּרֵשׁ רַשִׁ"י: "בְּקוֹמָה זְקוּפָה". וְקָשֶׁה, הֲרֵי "הַמְהַלֵּךְ בְּקוֹמָה זְקוּפָה . . כְּאִלּוּ דּוֹחֵק רַגְלֵי שְׁכִינָה". וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁיֵּשׁ 'קוֹמָה זְקוּפָה' שֶׁבָּאָה מִבִּטּוּל מֻחְלָט: הָאָדָם אֵינוֹ מְצִיאוּת לְעַצְמוֹ כְּלָל, כָּל מְצִיאוּתוֹ הִיא הַמְצִיאוּת שֶׁל אֱלֹקוּת וְגַם הַגְּבָהָתוֹ הִיא הַגְּבָהַת הָאֱלֹקוּת. וְעַל־דֶּרֶךְ "עֶבֶד מָלֶךְ, מֶלֶךְ": מִכֵּיוָן שֶׁכָּל מְצִיאוּתוֹ הִיא הֱיוֹתוֹ עֶבֶד הַמֶּלֶךְ, נַעֲשָׂה הוּא מְצִיאוּת הַמֶּלֶךְ עַצְמוֹ, וּכְכָל שֶׁיִּגְדַּל הַמֶּלֶךְ מִתְגַּדֵּל אַף הוּא.

(יד) וְאִם־לֹא תִשְׁמְעוּ לִי וְלֹא תַעֲשׂוּ אֵת כָּל־הַמִּצְוֹת הָאֵלֶּה:

יד וְאִם לָא תְקַבְּלוּן לְמֵימְרִי וְלָא תַעְבְּדוּן יָת כָּל פִּקּוּדַיָּא הָאִלֵּין:

רש"י ◄ **וְאִם־לֹא תִשְׁמְעוּ לִי** • לִהְיוֹת עֲמֵלִים בַּתּוֹרָה וְלָדַעַת מִדְרַשׁ חֲכָמִים. יָכוֹל לְקַיֵּם הַמִּצְוֹת? כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר: "וְלֹא תַעֲשׂוּ וְגוֹ'" — הֲרֵי קִיּוּם מִצְוֹת אָמוּר! הָא מָה אֲנִי מְקַיֵּם: "וְאִם־לֹא תִשְׁמְעוּ לִי"? לִהְיוֹת

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(יב) וְטַעַם **וְהִתְהַלַּכְתִּי בְתוֹכְכֶם,** שֶׁתִּהְיֶה הַנְהָגָתִי בָּכֶם מְפֹרְסֶמֶת, כְּמֶלֶךְ מִתְהַלֵּךְ בְּקֶרֶב מְחֻנָּהוּ, מַסְפִּיק לָהֶם כָּל צָרְכָּם. וְזֶה דֶּרֶךְ דִּבְרֵי הַבְּרִית כִּפְשׁוּטָן, וְהוּא אֱמֶת, וְכָךְ יַעֲשֶׂה בָּהֶן בְּוַדַּאי.

וְלֹא הִזְכִּיר הַכָּתוּב בְּכָאן שְׂכַר קִיּוּם הַנְּפָשׁוֹת בְּעוֹלָם וּבְעוֹלָם הַבָּא אַחֲרֵי תְּחִיַּת הַמֵּתִים, כִּי קִיּוּמָן מְחֻיָּב בְּדֶרֶךְ הִיצִירָה כְּמוֹ שֶׁפֵּרַשְׁתִּי בְּבְרֵירוֹת (לְעֵיל יח כט). וְהָעֹנֶשׁ הוּא שֶׁמַּכְרִית הַחַיָּבִים מֵהֶם, וְהַשְּׁאָר כֻּלָּם יִתְקַיְּמוּ בְּדֶרֶךְ יְצִירָתָם. אֲבָל עַל דֶּרֶךְ הָאֱמֶת הַבְּרָכוֹת הָאֵלֶּה עוֹד הֵם בִּרְכוֹת שָׁמַיִם בָּעֶלְיוֹנִים, כְּמוֹ שֶׁפֵּרַשְׁתִּי וְנָתַתִּי שָׁלוֹם בָּאָרֶץ וְלֹא תִּגְעַל נַפְשִׁי אֶתְכֶם, וְכֵן וְהִתְהַלַּכְתִּי בְתוֹכְכֶם, רֶמֶז לַמִּדָּה שֶׁקָּרְאוּ רַבּוֹתֵינוּ שְׁכִינָה, מִן: וְנָתַתִּי מִשְׁכָּנִי בְּתוֹכְכֶם, וְאוֹמְרִים (מְנֻחוֹת פו:): שְׁכִינָה שׁוֹרָה בְּיִשְׂרָאֵל, וְאָמְרוּ בְּבְרֵאשִׁית רַבָּה (יט יג): עִקַּר שְׁכִינָה בַּתַּחְתּוֹנִים הָיְתָה. וְהִנֵּה הֻזְכַּר כָּאן גַּן עֵדֶן וְהָעוֹלָם הַבָּא לְיוֹדְעָיו.

וְאֵלֶּה הַבְּרָכוֹת בְּתַשְׁלוּמִין לֹא תִּהְיֶינָה רַק בִּהְיוֹת כָּל יִשְׂרָאֵל עוֹשִׂין רְצוֹן אֲבִיהֶן, וּבִנְיַן שָׁמַיִם וָאָרֶץ שָׁלֵם עַל מְכוֹנָתוֹ, וְאֵין בַּתּוֹרָה בְּרָכוֹת שְׁלֵמוֹת כָּאֵלֶּה, שֶׁהֵם דִּבְרֵי הַבְּרִית וְהַתְּנָאִים אֲשֶׁר הָיוּ בֵּין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וּבֵינֵינוּ. **וְדַע** כִּי לֹא הִשִּׂיגוּ יִשְׂרָאֵל מֵעוֹלָם לַבְּרָכוֹת הָאֵלֶּה בִּשְׁלֵמוּתָן, לֹא הָרַבִּים וְלֹא הַיְחִידִים מֵהֶם, שֶׁלֹּא עָלְתָה זְכוּתָם לְכָךְ, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ (מו"ק טז:) עַל דָּוִד: וְהוּא עוֹרֵר אֶת חֲנִיתוֹ עַל שְׁמוֹנֶה מֵאוֹת חָלָל, וְהָיָה מִצְטַעֵר עַל מָאתַיִם, יָצְתָה בַּת קוֹל וְאָמְרָה לוֹ רַק בְּדָבָר אוּרִיָּה הַחִתִּי (מלכים־א טו ה). וְעַל כֵּן תִּמְצָא לְרַבּוֹתֵינוּ ז"ל שֶׁיַּזְכִּירוּ בַּפְּסוּקִים הָאֵלֶּה לָעָתִיד לָבֹא, מְלַמֵּד שֶׁיָּהֵא תִּינוֹק מִיִּשְׂרָאֵל עָתִיד לִהְיוֹת מוֹשִׁיט וְכוּ' עָתִיד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְטַיֵּל עִם הַצַּדִּיקִים לָעָתִיד לָבֹא (ת"כ כאן), כִּי לֹא נִתְקַיְּמוּ, אֲבָל יִתְקַיְּמוּ עִמָּנוּ בִּזְמַן הַשְּׁלֵמוּת. תורה יג

עֲמָלִים בַּתּוֹרָה. וּמַה תַּלְמוּד־לוֹמַר "לִי"? אֵין "לִי" אֶלָּא זֶה הַמַּכִּיר אֶת רִבּוֹנוֹ וּמִתְכַּוֵּן לִמְרֹד בּוֹ, וְכֵן בְּנִמְרוֹד (בראשית י ט): "גִּבֹּר־צַיִד לִפְנֵי ה'", שֶׁמַּכִּירוֹ וּמִתְכַּוֵּן לִמְרֹד בּוֹ, וְכֵן בְּאַנְשֵׁי סְדוֹם (בראשית יג יג): "רָעִים וְחַטָּאִים לַה' מְאֹד" — מַכִּירִים אֶת רִבּוֹנָם וּמִתְכַּוְּנִים לִמְרֹד בּוֹ. **וְלֹא תַעֲשׂוּ.** (ת"כ) מִשֶּׁלֹּא תִּלְמְדוּ, לֹא תַּעֲשׂוּ; הֲרֵי שְׁתֵּי עֲבֵרוֹת.

(טו) **וְאִם־בְּחֻקֹּתַי תִּמְאָסוּ וְאִם אֶת־מִשְׁפָּטַי תִּגְעַל נַפְשְׁכֶם לְבִלְתִּי עֲשׂוֹת אֶת־כָּל־מִצְוֹתָי לְהַפְרְכֶם אֶת־בְּרִיתִי:**

רש"י ◄ **וְאִם־בְּחֻקֹּתַי תִּמְאָסוּ.** מוֹאֵס בַּאֲחֵרִים הָעוֹשִׂים. **מִשְׁפָּטַי תִּגְעַל נַפְשְׁכֶם.** שׁוֹנֵא הַחֲכָמִים. **לִבְלְתִּי עֲשׂוֹת.** מוֹנֵעַ אֶת אֲחֵרִים מֵעֲשׂוֹת. **אֶת־כָּל־מִצְוֹתַי.** כּוֹפֵר [בַּמִּצְוֹת] שֶׁלֹּא צִוִּיתִים, לְכָךְ נֶאֱמַר: "אֶת־כָּל־מִצְוֹתַי", וְלֹא נֶאֱמַר: 'אֶת־כָּל־הַמִּצְוֹת'. **לְהַפְרְכֶם אֶת־בְּרִיתִי.** כּוֹפֵר בָּעִקָּר; הֲרֵי שֶׁבַע עֲבֵרוֹת: הָרִאשׁוֹנָה גּוֹרֶרֶת הַשְּׁנִיָּה, וְכֵן עַד הַשְּׁבִיעִית, וְאֵלּוּ הֵן: לֹא לָמַד, וְלֹא עָשָׂה, מוֹאֵס בַּאֲחֵרִים הָעוֹשִׂים, שׁוֹנֵא אֶת הַחֲכָמִים, מוֹנֵעַ אֶת הָאֲחֵרִים, כּוֹפֵר בַּמִּצְוֹת, כּוֹפֵר בָּעִקָּר.

(טז) **אַף־אֲנִי אֶעֱשֶׂה־זֹּאת לָכֶם וְהִפְקַדְתִּי עֲלֵיכֶם בֶּהָלָה אֶת־הַשַּׁחֶפֶת וְאֶת־הַקַּדַּחַת מְכַלּוֹת עֵינַיִם וּמְדִיבֹת נָפֶשׁ וּזְרַעְתֶּם לָרִיק זַרְעֲכֶם וַאֲכָלֻהוּ אֹיְבֵיכֶם:**

רש"י ◄ **וְהִפְקַדְתִּי עֲלֵיכֶם.** וְצִוִּיתִי עֲלֵיכֶם. **שַׁחֶפֶת.** חֹלִי שֶׁמְּשַׁחֵף אֶת הַבָּשָׂר, אנפולי"ש בְּלַעַ"ז, דּוֹמֶה לְנָפוּחַ שֶׁהוּקְלָה נְפִיחָתוֹ וּמַרְאִית פָּנָיו זְעוּפָה. **קַדַּחַת.** חֹלִי שֶׁמַּקְדִּיחַ אֶת הַגּוּף וּמְחַמְּמוֹ וּמַבְעִירוֹ,

טו **וְאִם בְּקִנְמֵי תְּקוּצוּן וְאִם יָת דִּינֵי תְּרַחֵק נַפְשְׁכוֹן בְּדִיל דְּלָא לְמֶעְבַּד יָת כָּל פִּקּוּדַי לְאַשְׁנָיוּתְכוֹן יָת קְיָמַי:**

טז **אַף אֲנָא אֶעְבַּד דָּא לְכוֹן וְאַסְעַר עֲלֵיכוֹן בַּהֲלָתָא יָת שַׁחֶפְתָּא וְיָת קַדַּחְתָּא מְחַשְׁכָן עַיְנִין וּמַפְחַן נְפָשׁ וְתִזְרְעוּן לְרֵקָנוּן זַרְעֲכוֹן וְיֵיכְלֻנֵּה בַּעֲלֵי דְבָבֵיכוֹן:**

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(טו) וְאִם בְּחֻקֹּתַי תִּמְאָסוּ. בַּעֲבוּר הֱיוֹת הַחֻקִּים מִצְוֹת לֹא נִתְגַּלָּה טַעֲמָם לֶהָמוֹן, יִמְאָסוּ אוֹתָם הַכְּסִילִים, יֹאמְרוּ מַה הַחֵפֶץ לַשֵּׁם שֶׁלֹּא אָלְבַּשׁ הַבֶּגֶד הַזֶּה הַמְרֻקָּם בְּרִקְמֵי שֵׁשׁ וּתְכֵלֶת, וּמַה נּוֹעִיל כִּי נִשְׂרֹף הַפָּרָה וְנִזְרֹק עָלֵינוּ הָאֵפֶר. אֲבָל הַמִּשְׁפָּטִים הַכֹּל חֲפָצִים בָּהֶם וְהַכֹּל צְרִיכִים אוֹתָם, אֵין יִשּׁוּב לְעַם וּמְדִינָה בְּלִתִּי מִשְׁפָּט, וְלֹא תִּגְעַל נֶפֶשׁ שׁוּם אָדָם מִשְׁפָּט: מַכֵּה אִישׁ וָמֵת (שמות כא יב), וְכִי יִנָּצוּ (שם פסוק כב), וְדִינֵי הַשּׁוֹר וְהַבּוֹר וְהַשּׁוֹמְרִים וְכִיוֹצֵא בָּהֶם. אֲבָל הַמִּשְׁפָּט אֲשֶׁר נַעֲשָׂה בְּעוֹבְרֵי הַמִּצְוֹת, כְּאִישׁ אֲשֶׁר יִבְעַל אֶת הָעֲרָיוֹת אוֹ יְחַלֵּל הַשַּׁבָּת, אוֹ יַעֲשֶׂה אוֹב וְיִדְּעוֹנִי, בָּזֶה יָקוּצוּ, מִפְּנֵי הַמִּצְוֹת שֶׁהֵן עֹל כָּבֵד עַל הָרְשָׁעִים. וּלְכָךְ אָמַר: **וְאִם אֶת מִשְׁפָּטַי תִּגְעַל נַפְשְׁכֶם לְבִלְתִּי עֲשׂוֹת אֶת כָּל מִצְוֹתַי,** כִּי הַגְּעִילָה בַּמִּשְׁפָּטִים כְּדֵי שֶׁלֹּא יַעֲשׂוּ הַמִּצְוֹת.

וְטַעַם לְהַפְרְכֶם אֶת בְּרִיתִי, שֶׁתּוּפַר הַבְּרִית לְגַמְרֵי, וְיִהְיוּ בְּלֹא תּוֹרָה לְהַתִּיר לְעַצְמָם עֲרָיוֹת בְּפִרְהֶסְיָא, וְכָל תַּאֲוָה תֶּעֱרַב לְנַפְשָׁם. וְעַל דֶּרֶךְ הָאֱמֶת, שֶׁתּוּפַר זֹאת הַבְּרִית וְתִתְבָּטֵל, הֵפֵךְ: וְנָתַתִּי שָׁלוֹם בָּאָרֶץ (פסוק ו), וְהוּא מַה שֶׁאָמַר (ירמיה לא לא): אֲשֶׁר הֵמָּה הֵפֵרוּ אֶת בְּרִיתִי וְאָנֹכִי בָּעַלְתִּי בָם, כִּי בַּעֲבוּר שֶׁבִּטְּלוּ אֶת בְּרִיתִי שָׁלוֹם בָּעַלְתִּי בָם בְּעַצְמָם. תורה טז

(טז) וְטַעַם אַף אֲנִי אֶעֱשֶׂה זֹּאת לָכֶם, עַל דֶּרֶךְ הָאֱמֶת כְּמוֹ בְּהִפּוּךְ, אַף אֲנִי זֹאת אֶעֱשֶׂה לָכֶם. וְזֶהוּ שֶׁמַּזְכִּיר תָּמִיד בַּפָּרָשָׁה "אֲנִי", וְהָלַכְתִּי אַף אֲנִי (פסוק כד), וְהִכֵּיתִי אֶתְכֶם גַּם אֲנִי (שם), וְיִסַּרְתִּי אֶתְכֶם אַף אֲנִי (פסוק כח), וַהֲשִׁמֹּתִי אֲנִי (פסוק לב), אַף אֲנִי אֵלֵךְ עִמָּם (פסוק מא).

וּבְמִדְרָשׁוֹ שֶׁל רַבִּי נְחֶנְיָא בֶּן הַקָּנָה: לֹא דַּי שֶׁאֲנִי אָדוּן הַדִּין, אֶלָּא אַף אֲנִי אַיֵּסֵר וְכוּ'. וְהַכְּלָל, כִּי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כּוֹרֵת הַבְּרִית הַזֹּאת. וְזֶה טַעַם: שֶׁבַע עַל חַטֹּאתֵיכֶם, שֶׁבַע כַּחֲטֹאתֵיכֶם. וְהָאָלוֹת הֵן אָלוֹת הַבְּרִית, כִּי הַדִּבּוּר מִפִּי הַגְּבוּרָה וּבְלִשּׁוֹן עַצְמוֹ, אֶעֱשֶׂה, יִסַּרְתִּי, וְהִכֵּיתִי. וּלְכָךְ אָמַר (פסוק מז): אֲשֶׁר נָתַן ה' בֵּינוֹ וּבֵין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, כִּי הוּא בִּשְׁמוֹ הַגָּדוֹל נָתַן הַבְּרִית הַזֹּאת. **אֲבָל** בְּמִשְׁנֵה תּוֹרָה (דברים כח טו) אָמַר: אִם לֹא תִּשְׁמַע בְּקוֹל ה' אֱלֹהֶיךָ לִשְׁמֹר לַעֲשׂוֹת אֶת כָּל מִצְוֹתָיו, וְיִזְכֹּיר שָׁם תָּמִיד לְשׁוֹן אֲרִירָה, וּפָתַח בָּהֶן: אָרוּר אַתָּה (שם פסוק טז) , כִּי הַבְּרָכָה נַעֲדֶרֶת מֵהֶם, וְאָמַר: יִתֵּן ה' (שם פסוק כד). וְזֶהוּ מַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ (מגילה לא:), קְלָלוֹת שֶׁבְּתוֹרַת כֹּהֲנִים בִּלְשׁוֹן רַבִּים, וּמֹשֶׁה כִּי אָמָרָן מִפִּי הַגְּבוּרָה אָמָרָן, וְשֶׁבְּמִשְׁנֵה תּוֹרָה בִּלְשׁוֹן יָחִיד, וּמֹשֶׁה כִּי אָמָרָן מִפִּי עַצְמוֹ אָמָרָן, כִּי הַגְּבוּרָה עָשְׂתָה מֹשֶׁה שָׁלִיחַ בֵּינָהּ וּבֵין כָּל יִשְׂרָאֵל.

וְיֵדַע וְהָבֵן כִּי הָאָלוֹת הָאֵלֶּה יִרְמְזוּ לְגָלוּת רִאשׁוֹן, כִּי בַּבַּיִת הָרִאשׁוֹן הָיוּ כָּל הַבְּרִית הַזֹּאת, הַגָּלוּת וְהַגְּאֻלָּה מְמֻנּוּ. שֶׁכֵּן תִּרְאֶה בַּתּוֹכֵחוֹת, שֶׁאָמַר: (בְּפִסּוּק הַקּוֹדֵם) **וְאִם בְּחֻקֹּתַי תִּמְאָסוּ וְאִם אֶת מִשְׁפָּטַי תִּגְעַל נַפְשְׁכֶם,** וְאָמַר:

כְּמוֹ (דברים לב כב): "כִּי־אֵשׁ קָדְחָה בְאַפִּי". **מְכַלּוֹת עֵינַיִם וּמְדִיבֹת נָפֶשׁ • הָעֵינַיִם צוֹפִיּוֹת וְכָלוֹת לִרְאוֹת שֶׁיֵּצֵל וְיֵרָפֵא, וְסוֹף שֶׁלֹּא יֵרָפֵא, וְיִדְאַבוּ הַנְּפָשׁוֹת שֶׁל מִשְׁפַּחְתּוֹ בְּמוֹתוֹ. כָּל תַּאֲוָה שֶׁאֵינָהּ בָּאָה וְתוֹחֶלֶת מְמַשָּׁכָה, קְרוּיָה 'כִּלְיוֹן עֵינַיִם'. וּזְרַעְתֶּם לָרִיק • תִּזְרְעוּ וְלֹא תִּצְמַח, וְאִם תִּצְמַח, "וַאֲכָלֵהוּ אֹיְבֵיכֶם".**

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(שם) **לְהַפְרְכֶם אֶת בְּרִיתִי,** וְהִזְכִּיר בָּהֶם בָּמוֹת וְחַמָּנִים וְגִלּוּלִים (פסוק ל), כִּי הָיוּ עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה וְעוֹשִׂים כָּל הָרָעוֹת. וְהוּא שֶׁאָמַר (פסוק לא): וַהֲשִׁמֹּתִי אֶת מִקְדְּשֵׁיכֶם וְלֹא אָרִיחַ בְּרֵיחַ נִיחֹחֲכֶם, יַתְרָה בָּהֶם לְסַלֵּק מֵהֶם מִקְדָּשׁוֹ וְקִבּוּל הַקָּרְבָּנוֹת שֶׁיִּהְיוּ לְרָצוֹן לוֹ בַּמִּקְדָּשׁ הַהוּא.

וְהָעֲנָשִׁים עֲלֵיהֶם, חֶרֶב וְחַיָּה רָעָה וְדֶבֶר וְרָעָב, וְגָלוּת בַּסּוֹף, כִּי כָּל זֶה הָיָה שָׁם כַּאֲשֶׁר בָּא בְּפֵרוּשׁ בְּסֵפֶר יִרְמְיָהוּ (פרק נב). וְאָמַר בַּגָּלוּת (פסוקים לד־לה): אָז תִּרְצֶה הָאָרֶץ אֶת שַׁבְּתֹתֶיהָ וְגוֹ' כֹּל יְמֵי הַשַּׁמָּה תִּשְׁבֹּת אֵת אֲשֶׁר לֹא שָׁבְתָה, שֶׁהָיוּ שְׁנוֹת הַגָּלוּת כַּשָּׁנִים אֲשֶׁר בָּטְלוּ הַשְּׁמִטּוֹת, וְכֵן אָמַר הַכָּתוּב בַּגָּלוּת הַהוּא (ד"ה־ב לו כא): לְמַלֹּאת דְּבַר ה' בְּפִי יִרְמְיָהוּ עַד רָצְתָה הָאָרֶץ אֶת שַׁבְּתֹתֶיהָ כָּל יְמֵי הַשַּׁמָּה שָׁבָתָה לְמַלֹּאת שִׁבְעִים שָׁנָה. כֵּן הִתְרָה בָּהֶם וְכֵן הִגִּיעַ אֲלֵיהֶם, אִם כֵּן דָּבָר בָּרוּר הוּא שֶׁעַל הַגָּלוּת הַהוּא דִּבֵּר הַכָּתוּב.

וְהִסְתַּכֵּל עוֹד בְּעִנְיַן הַגְּאֻלָּה מִמֶּנּוּ, שֶׁאֵינוֹ מַבְטִיחַ רַק שֶׁיִּזְכֹּר בְּרִית אָבוֹת וּבִזְכִירַת הָאָרֶץ (פסוק מב), לֹא שֶׁיִּמְחֹל עֲוֹנָם וְיִסְלַח חַטָּאתָם וְיוֹסִיף אַהֲבָתָם כְּקֶדֶם, וְלֹא שֶׁיֵּאָסֵף אֶת נִדְחֵיהֶם. כִּי הָיָה כֵּן בַּעֲלוֹתָם מִבָּבֶל, שֶׁלֹּא שָׁבוּ רַק יְהוּדָה וּבִנְיָמִין וְהַנִּלְוִים אֲלֵיהֶם מְעַט, מִקְצַת הַשְּׁבָטִים אֲשֶׁר גָּלוּ לְבָבֶל, וְשָׁבוּ בְּדִלּוּת, בְּעַבְדּוּת מַלְכֵי פָּרָס.

וְגַם לֹא אָמַר שֶׁיָּשׁוּבוּ בִּתְשׁוּבָה שְׁלֵמָה לְפָנָיו, רַק שֶׁיִּתְוַדּוּ עֲוֹנָם וַעֲוֹן אֲבוֹתָם (פסוק מ), וּמְצִינוּ אַנְשֵׁי בֵּית שֵׁנִי עוֹשִׂים כֵּן, כְּמוֹ שֶׁהִתְוַדָּה דָּנִיֵּאל (דניאל ט ה־ח): חָטָאנוּ וְעָוִינוּ וְהִרְשָׁעְנוּ וּמָרְדְנוּ וְסוֹר מִמִּצְוֹתֶיךָ וּגוֹ', לִמְלָכֵינוּ לְשָׂרֵינוּ וְלַאֲבֹתֵינוּ. וּכְתִיב (שם שם טז): כִּי בַחֲטָאֵינוּ וּבַעֲוֹנוֹת אֲבֹתֵינוּ יְרוּשָׁלַיִם וְעַמְּךָ לְחֶרְפָּה. וְכֵן נְחֶמְיָה הִתְוַדָּה (נחמיה א ה־יא). וְעֶזְרָא אָמַר (שם ט לד): מְלָכֵינוּ שָׂרֵינוּ כֹּהֲנֵינוּ וַאֲבֹתֵינוּ לֹא עָשׂוּ תוֹרָתֶךָ. הֲרֵי כִּי כֻּלָּם לָמְדוּ מִן הַתּוֹרָה שֶׁיִּתְוַדּוּ עֲוֹנָם וַעֲוֹן אֲבוֹתָם. וְכָל אֵלֶּה דְּבָרִים בְּרוּרִים בַּבְּרִית הַזֹּאת שֶׁהוּא בָּאֱמֶת יִרְמֹז לַגָּלוּת הָרִאשׁוֹן וְהַגְּאוּלָּה מִמֶּנּוּ.

אֲבָל הַבְּרִית שֶׁבְּמִשְׁנֵה תּוֹרָה יִרְמֹז לְגָלוּתֵנוּ זֶה וְלַגְּאֻלָּה שֶׁנִּגְאַל מִמֶּנּוּ, כִּי הִסְתַּכַּלְנוּ תְּחִלָּה שֶׁלֹּא נִרְמַז שָׁם קֵץ וְקֶצֶב, וְלֹא הִבְטִיחַ בַּגְּאֻלָּה, רַק תְּלָה אוֹתָהּ בִּתְשׁוּבָה (דברים ל ב), וְלֹא הִזְכִּיר בָּעֲבֵרוֹת הָהֵם שֶׁיַּעֲשׂוּ אֲשֵׁרִים וְחַמָּנִים וְשֶׁיַּעַבְדוּ עֲבוֹדָה זָרָה כְּלָל, אֲבָל אָמַר: (דברים כח טו): וְהָיָה אִם לֹא תִשְׁמַע בְּקוֹל ה' אֱלֹהֶיךָ לִשְׁמֹר לַעֲשׂוֹת אֶת כָּל מִצְוֹתָיו וְחֻקֹּתָיו, אָמַר כִּי מִפְּנֵי שֶׁיַּעַבְרוּ עַל קְצָת מִצְוֹתָיו שֶׁלֹּא יִשְׁמְרוּ וְיַעֲשׂוּ אֶת כֻּלָּן יַעֲנְשׁוּ, שֶׁכָּךְ הָיָה בְּבֵית שֵׁנִי, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ (יומא ט:): בַּיִת רִאשׁוֹן מִפְּנֵי מַה חָרַב, מִפְּנֵי עֲבוֹדָה זָרָה וְגִלּוּי עֲרָיוֹת וּשְׁפִיכוּת דָּמִים, בַּיִת שֵׁנִי שֶׁאָנוּ בְּקִיאִים בָּהֶם שֶׁהָיוּ עוֹסְקִין בְּתוֹרָה וּבִגְמִילוּת חֲסָדִים מִפְּנֵי מַה חָרַב, מִפְּנֵי שִׂנְאַת חִנָּם שֶׁהָיְתָה בֵּינֵיהֶם. וְלֹא הִזְכִּיר שָׁם הַמִּקְדָּשׁ וְרֵיחַ נִיחוֹחַ כַּאֲשֶׁר הִזְכִּיר כָּאן, שֶׁלֹּא הָיְתָה הָאֵשׁ מִן הַשָּׁמַיִם יוֹרֶדֶת וְאוֹכֶלֶת הַקָּרְבָּנוֹת בְּבֵית שֵׁנִי, כְּמוֹ שֶׁהֵעִידוּ בְּמַסֶּכֶת יוֹמָא שָׁם (כא:).

וְאָמַר בַּקְּלָלוֹת (דברים כח מט) יִשָּׂא ה' עָלֶיךָ גּוֹי מֵרָחֹק מִקְצֵה הָאָרֶץ כַּאֲשֶׁר יִדְאֶה הַנָּשֶׁר, שֶׁבָּאוּ עֲלֵיהֶם עַם רוֹמִי הָרְחוֹקִים מֵהֶם מְאֹד, וְאָמַר שָׁם: אֶל גּוֹי אֲשֶׁר לֹא יָדַעְתָּ (שם פסוק לו), גּוֹי אֲשֶׁר לֹא תִשְׁמַע לְשֹׁנוֹ (שם פסוק מט), מִפְּנֵי רֹב רִחוּקָם מֵאַרְצֵנוּ, וְלֹא כֵּן בְּדִבְרֵי הַבְּרִית הַזֹּאת, כִּי גָּלוֹ לְבָבֶל וְאַשּׁוּר שֶׁהֵם קְרוֹבִים לָאָרֶץ וְנִלְחָמִים בָּהֶם תָּמִיד, וְיִחוּס יִשְׂרָאֵל מִשָּׁם הָיָה, וְיוֹדְעִים לְשׁוֹנָם, כְּעִנְיַן שֶׁנֶּאֱמַר (מלכים־ב יח כו) דַּבֵּר נָא אֶל עֲבָדֶיךָ אֲרַמִּית כִּי שׁוֹמְעִים אֲנַחְנוּ.

וְכֵן וֶהֱפִיצְךָ ה' בְּכָל הָעַמִּים מִקְצֵה הָאָרֶץ וְעַד קְצֵה הָאָרֶץ (דברים כח סד) הוּא גָּלוּתֵנוּ הַיּוֹם שֶׁאָנוּ מְפֻזָּרִים מִסּוֹף הָעוֹלָם וְעַד סוֹפוֹ. וְאָמַר (שם פסוק סח): וְהֶשִׁיבְךָ ה' מִצְרַיִם בָּאֳנִיּוֹת, וּבְגָלוּתֵנוּ זֶה הָיָה, שֶׁמִּלֵּא טִיטוּס מֵהֶם סְפִינוֹת, וְכֵן כָּתוּב בְּסֵפֶר הָרוֹמִיִּים.

וְכֵן מַה שֶּׁאוֹמֵר שָׁם: בָּנֶיךָ וּבְנֹתֶיךָ נְתֻנִים לְעַם אַחֵר וְעֵינֶיךָ רֹאוֹת (פסוק לב), בָּנִים וּבָנוֹת תּוֹלִיד וְלֹא יִהְיוּ לָךְ כִּי יֵלְכוּ בַּשֶּׁבִי (שם פסוק מא), אֵינֶנּוּ הַגָּלוּת שֶׁגָּלוּ אָבוֹת וּבָנִים, רַק הַשֶּׁבִי הַהוּא לַבָּנִים לְבַדָּם, וְהָאָבוֹת נִשְׁאָרִים בָּאָרֶץ, וְלֹא נֶאֱמַר כֵּן בַּבְּרִית הָרִאשׁוֹן מִפְּנֵי שֶׁגָּלוּ גָּלוּת שְׁלֵמָה, אֲבָל בַּבְּרִית הַשֵּׁנִי הִזְכִּיר כֵּן, שֶׁהָיוּ הָרוֹמִיִּים מוֹשְׁלִים בְּאַרְצֵנוּ וְלוֹקְחִים הַבָּנִים וְהַבָּנוֹת כִּרְצוֹנָם.

וְכֵן וְעָבַדְתָּ אֶת אֹיְבֶיךָ אֲשֶׁר יְשַׁלְּחֶנּוּ ה' בְּךָ בְּרָעָב וּבְצָמָא (שם פסוק מח) הִיא עַבְדּוּתֵנוּ שֶׁעָבַדְנוּ הָרוֹמִיִּים בְּאַרְצֵנוּ, וְשָׁרֵיהֶם מוֹשְׁלִים בָּאָרֶץ וּמַכְבִּידִים עָלֵינוּ עֹל כָּבֵד, וְלוֹקְחִים גּוּפֵנוּ וּמָמוֹנֵנוּ כַּאֲשֶׁר הוּא יָדוּעַ בַּסְּפָרִים.

וְעוֹד רְאִיָּה, שֶׁאָמַר (שם כח לו): יוֹלֵךְ ה' אוֹתְךָ וְאֶת מַלְכְּךָ אֲשֶׁר תָּקִים עָלֶיךָ אֶל גּוֹי אֲשֶׁר לֹא יָדַעְתָּ אַתָּה וַאֲבֹתֶיךָ, כִּי הָלַךְ אַגְרִיפַּס הַמֶּלֶךְ בְּסוֹף בֵּית שֵׁנִי לְרוֹמִי, וְעַל הֲלִיכָתוֹ שָׁם נָחְרַב הַבַּיִת. וְלֹא אָמַר הַכָּתוּב "הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר יִמְלֹךְ עָלֶיךָ", אֲבָל אָמַר: מַלְכְּךָ אֲשֶׁר תָּקִים, רָמַז לָנוּ יִתְבָּרֵךְ שֶׁלֹּא הָיָה רָאוּי לִמְלֹךְ, וְאָסוּר הָיָה לִהְיוֹת מֶלֶךְ עַל יִשְׂרָאֵל מִדִּין תּוֹרָה, אֲבָל הֵקִימוּ עֲלֵיהֶם הוּא וַאֲבוֹתָיו שֶׁלֹּא כְּדָת, כְּמוֹ שֶׁהִזְכַּר זֶה בְּמַסֶּכֶת סוֹטָה (מא.). וְכָל אֵלֶּה רְמָזִים כְּאִלּוּ יְזַכִּירוּ בְּפֵרוּשׁ עִנְיַן גָּלוּתֵנוּ זֶה.

וְהַגְּאֻלָּה בַּבְּרִית הַהִיא הַשֵּׁנִית, גְּאֻלָּה שְׁלֵמָה מְעֻלָּה עַל כֻּלָּם, אָמַר (דברים ל א): וְהָיָה כִּי יָבֹאוּ עָלֶיךָ כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה הַבְּרָכָה וְהַקְּלָלָה וּגוֹ', וְהֵשִׁיבֹתָ אֶל לְבָבֶךָ (שם פסוק ה): וְהֵיטִיבְךָ וְהִרְבְּךָ מֵאֲבֹתֶיךָ, שֶׁהִיא הַבְטָחָה לְכָל שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל, לֹא לְשִׁשִּׁית הָעָם. וְשָׁם הִבְטִיחַ שֶׁיַּכְרִית וִיכַלֶּה הַמַּגְלִים אוֹתָנוּ, שֶׁנֶּאֱמַר (שם פסוק ז): וְנָתַן ה' אֱלֹהֶיךָ אֵת כָּל הָאָלוֹת הָאֵלֶּה עַל אֹיְבֶיךָ וְעַל שֹׂנְאֶיךָ אֲשֶׁר רָדְפוּךָ, וְהִנֵּה אוֹיְבֶיךָ וְשֹׂנְאֶיךָ רָמֵז לִשְׁתֵּי הָאֻמּוֹת אֲשֶׁר יִרְדְּפוּ תָּמִיד אַחֲרֵינוּ. וְאֵלֶּה דְּבָרִים יַבְטִיחוּ בַּגְּאֻלָּה

(יז) **וְנָתַתִּי פָנַי בָּכֶם וְנִגַּפְתֶּם לִפְנֵי אֹיְבֵיכֶם וְרָדוּ בָכֶם שֹׂנְאֵיכֶם וְנַסְתֶּם וְאֵין־רֹדֵף אֶתְכֶם:**

יז וְאֶתֵּן רוּגְזִי בְּכוֹן וְתִתַּבְּרוּן קֳדָם בַּעֲלֵי דְבָבֵיכוֹן וְיִרְדּוּן בְּכוֹן סַנְאֵיכוֹן וְתֵעִירְקוּן וְלֵית דְּרָדִיף יָתְכוֹן:

רש"י ◄ **וְנָתַתִּי פָנַי** • פְּנַאי שֶׁלִּי, פּוֹנֶה אֲנִי מִכָּל עֲסָקַי לְהָרַע לָכֶם. **וְרָדוּ בָכֶם שֹׂנְאֵיכֶם** • כְּמַשְׁמָעוֹ, יִשְׁלְטוּ בָּכֶם.

פירש"י (טז–יז) ◄ **אַגָּדַת 'תּוֹרַת כֹּהֲנִים'** מִפָּרָשָׁה זוֹ: **אַף־אֲנִי אֶעֱשֶׂה־זֹּאת** • אֵינִי מְדַבֵּר אֶלָּא בְּ'אַף', וְכֵן; "אַף אֲנִי אֵלֵךְ עִמָּם בְּקֶרִי". **וְהִפְקַדְתִּי עֲלֵיכֶם** • שֶׁיִּהְיוּ הַמַּכּוֹת פּוֹקְדוֹת אֶתְכֶם מִזּוֹ לְזוֹ: עַד שֶׁהָרִאשׁוֹנָה פְּקוּדָה אֶצְלְכֶם, אָבִיא אַחֶרֶת וְאֶסְמְכֶנָּה לָהּ. **בֶּהָלָה** • מַכָּה הַמַּבְהֶלֶת אֶת הַבְּרִיּוֹת, וְאֵיזוֹ? זוֹ מַכַּת מֹתֶן [פִּי' מַגֵּפָה]. **אֶת־הַשַּׁחֶפֶת** • יֵשׁ לְךָ אָדָם שֶׁהוּא חוֹלֶה וּמֵטָּל בַּמִּטָּה, אֲבָל בְּשָׂרוֹ שָׁמוּר עָלָיו?! תַּלְמוּד־לוֹמַר: "שַׁחֶפֶת", שֶׁהוּא נִשְׁחָף; אוֹ עִתִּים שֶׁהוּא נִשְׁחָף, אֲבָל נֹחַ וְאֵינוֹ מַקְדִּיחַ? תַּלְמוּד־לוֹמַר "וְאֶת הַקַּדַּחַת", מְלַמֵּד שֶׁהוּא מַקְדִּיחַ. אוֹ עִתִּים שֶׁהוּא מַקְדִּיחַ, וְסָבוּר הוּא בְּעַצְמוֹ שֶׁיִּחְיֶה? תַּלְמוּד־לוֹמַר: "מְכַלּוֹת עֵינַיִם". אוֹ הוּא אֵינוֹ סָבוּר בְּעַצְמוֹ שֶׁיִּחְיֶה, אֲבָל אֲחֵרִים סְבוּרִים שֶׁיִּחְיֶה? תַּלְמוּד־לוֹמַר: "וּמְדִיבֹת נָפֶשׁ". **וּזְרַעְתֶּם לָרִיק זַרְעֲכֶם** • זוֹרְעָה וְאֵינָהּ מַצְמַחַת, וּמֵעַתָּה מָה אוֹיְבֵיכֶם בָּאִים וְאוֹכְלִים? וּמַה תַּלְמוּד־לוֹמַר: "וַאֲכָלֻהוּ אֹיְבֵיכֶם", הָא כֵּיצַד? זוֹרְעָה שָׁנָה רִאשׁוֹנָה וְאֵינָהּ מַצְמַחַת, שָׁנָה שְׁנִיָּה מַצְמַחַת וְאוֹיְבִים בָּאִים וּמוֹצְאִים תְּבוּאָה לִימֵי הַמָּצוֹר, וְשֶׁבִּפְנִים מִתִּים בָּרָעָב, שֶׁלֹּא לִקְטוּ תְּבוּאָה אֶשְׁתַּקֵּד. דָּבָר אַחֵר: "וּזְרַעְתֶּם לָרִיק זַרְעֲכֶם", כְּנֶגֶד הַבָּנִים וְהַבָּנוֹת - הַכָּתוּב מְדַבֵּר, שֶׁאַתָּה עָמֵל בָּהֶם וּמְגַדְּלָן וְהַחֵטְא בָּא וּמְכַלֶּה אוֹתָם, שֶׁנֶּאֱמַר (איכה ב כב): "אֲשֶׁר־טִפַּחְתִּי וְרִבִּיתִי אֹיְבִי כִלָּם". **וְנָתַתִּי פָנַי בָּכֶם** • כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר בַּטּוֹבָה: "וּפָנִיתִי אֲלֵיכֶם", כָּךְ נֶאֱמַר בָּרָעָה: "וְנָתַתִּי פָנַי", מָשָׁל לְמֶלֶךְ שֶׁאָמַר לַעֲבָדָיו: פּוֹנֶה אֲנִי מִכָּל עֲסָקַי וְעוֹסֵק אֲנִי עִמָּכֶם לְרָעָה. **וְנִגַּפְתֶּם לִפְנֵי אֹיְבֵיכֶם** • (ת"כ) שֶׁיְּהֵא הַמָּוֶת הוֹרֵג אֶתְכֶם מִבִּפְנִים וּבַעֲלֵי דְבָבֵיכוֹן מַקִּיפִין אֶתְכֶם מִבַּחוּץ. **וְרָדוּ בָכֶם שֹׂנְאֵיכֶם** • (ת"כ) שֶׁאֵינִי מַעֲמִיד שׂוֹנְאִים אֶלָּא מִכֶּם וּבָכֶם, שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁאֻמּוֹת הָעוֹלָם עוֹבְדֵי אֱלִילִים עוֹמְדִים עַל יִשְׂרָאֵל, אֵינָם מְבַקְּשִׁים אֶלָּא מַה שֶּׁבַּגְּלוּי, שֶׁנֶּאֱמַר (שופטים ו ג-ד): "וְהָיָה אִם־זָרַע יִשְׂרָאֵל וְעָלָה מִדְיָן וַעֲמָלֵק וּבְנֵי קֶדֶם וְגוֹ', וַיַּחֲנוּ עֲלֵיהֶם וַיַּשְׁחִיתוּ אֶת־יְבוּל הָאָרֶץ", אֲבָל בְּשָׁעָה שֶׁאַעֲמִיד עֲלֵיכֶם מִכֶּם וּבָכֶם, הֵם מְחַפְּשִׂים אַחַר הַמַּטְמוֹנִיּוֹת שֶׁלָּכֶם, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (מיכה ג ג): "וַאֲשֶׁר אָכְלוּ שְׁאֵר עַמִּי וְעוֹרָם מֵעֲלֵיהֶם הִפְשִׁיטוּ וְגוֹ'". **וְנַסְתֶּם** • מִפְּנֵי אֵימָה. **וְאֵין־רֹדֵף אֶתְכֶם** • מִבְּלִי כֹּחַ.

(יח) **וְאִם־עַד־אֵלֶּה לֹא תִשְׁמְעוּ לִי וְיִסַּפְתִּי לְיַסְּרָה אֶתְכֶם שֶׁבַע עַל־חַטֹּאתֵיכֶם:**

יח וְאִם עַד אִלֵּין לָא תְקַבְּלוּן לְמֵימְרִי וְאוֹסִיף לְמִרְדֵּי יָתְכוֹן שְׁבַע עַל חוֹבֵיכוֹן:

רש"י ◄ **וְאִם עַד־אֵלֶּה** • וְאִם בְּעוֹד אֵלֶּה לֹא תִשְׁמְעוּ. **וְיָסַפְתִּי** • עוֹד יִסּוּרִין אֲחֵרִים. **שֶׁבַע עַל־חַטֹּאתֵיכֶם** •

(ת"כ) שֶׁבַע פַּרְעָנִיּוֹת עַל שֶׁבַע עֲבֵרוֹת הָאֲמוּרוֹת לְמַעְלָה.

(יט) **וְשָׁבַרְתִּי אֶת־גְּאוֹן עֻזְּכֶם וְנָתַתִּי אֶת־שְׁמֵיכֶם כַּבַּרְזֶל וְאֶת־אַרְצְכֶם כַּנְּחֻשָׁה:**

יט וְאֶתְבַּר יָת יְקַר תָּקְפְּכוֹן וְאֶתֵּן יָת שְׁמַיָּא דִּי עִלָּוֵיכוֹן תַּקִּיפִין כְּפַרְזְלָא מִלַּאֲחָתָא מִטְרָא וְאַרְעָא דִּתְחוֹתֵיכוֹן חֲסִינָא כִּנְחָשָׁא מִלְּמֶעְבַּד פֵּירִין:

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

הָעִתִּידָה הַבְטָחָה שְׁלֵמָה יוֹתֵר מִכָּל חֲזִיוֹנוֹת דָּנִיאֵל.

וְכֵן מַה שֶּׁאָמַר בְּכָאן (בפסוק לב): וְשָׁמְמוּ עָלֶיהָ אֹיְבֵיכֶם, הִיא בְּשׂוֹרָה טוֹבָה מְבַשֶּׂרֶת בְּכָל הַגָּלְיוֹת שֶׁאֵין אַרְצֵנוּ מְקַבֶּלֶת אֵת אוֹיְבֵינוּ. וְגַם זוֹ רְאִיָּה גְּדוֹלָה וְהַבְטָחָה לָנוּ, כִּי לֹא תִמְצָא בְּכָל הַיִּשּׁוּב אֶרֶץ אֲשֶׁר הִיא טוֹבָה וּרְחָבָה וַאֲשֶׁר הָיְתָה נוֹשֶׁבֶת מֵעוֹלָם, וְהִיא חֲרֵבָה כְּמוֹהָ, כִּי מֵאָז יָצָאנוּ מִמֶּנָּהּ לֹא קִבְּלָה אֻמָּה וְלָשׁוֹן, וְכֻלָּם מִשְׁתַּדְּלִים לְהוֹשִׁיבָהּ וְאֵין לְאֵל יָדָם. וְהַנֵּה הַבְּרִית הָרִאשׁוֹנָה אֲשֶׁר בַּפָּרָשָׁה הַזֹּאת הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כָּרַת אוֹתָהּ, כִּי כֵן הָיָה שְׁמוֹ הַגָּדוֹל עִמָּנוּ בַּבַּיִת הָרִאשׁוֹן, וְהַבְּרִית הַשֵּׁנִית שֶׁבַּפָּרָשָׁה "וְהָיָה כִּי תָבֹא" מִפִּי מֹשֶׁה רָמַז לְסִלּוּק שְׁכִינָתוֹ לְגַמְרֵי, שֶׁלֹּא הָיָה בְּבֵית שֵׁנִי רַק כְּבוֹד שְׁמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (חגי א ח): וְאֶרְצֶה בוֹ וְאֶכָּבֵד, וְתוֹסֶפֶת הה"א רָמַז לְהִ"א שְׁנִיָּה שֶׁבַּשֵּׁם הַגָּדוֹל. וּכְבָר דָּרְשׁוּ בוֹ (יומא כא:) מִדְרָשׁ אַחֵר גַּם כֵּן, רָמַז לַחֲמִשָּׁה דְּבָרִים שֶׁהָיָה הַבַּיִת הַשֵּׁנִי חָסֵר וְכוּ'. תורה יז

רש"י◄ **וְשָׁבַרְתִּי אֶת־גְּאוֹן עֻזְּכֶם•** זֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (יחזקאל כד כא): "הִנְנִי מְחַלֵּל אֶת־מִקְדָּשִׁי גְּאוֹן עֻזְּכֶם". **וְנָתַתִּי אֶת־שְׁמֵיכֶם כַּבַּרְזֶל וְאֶת־אַרְצְכֶם כַּנְּחֻשָׁה•** זוֹ קָשָׁה מִשֶּׁל מֹשֶׁה, שֶׁשָּׁם הוּא אוֹמֵר (דברים כח כג): "וְהָיוּ שָׁמֶיךָ אֲשֶׁר עַל רֹאשְׁךָ נְחֹשֶׁת וגו'", שֶׁיִּהְיוּ הַשָּׁמַיִם מְזִיעִין כְּדֶרֶךְ שֶׁהַנְּחֹשֶׁת מְזִיעָה, וְהָאָרֶץ אֵינָהּ מְזִיעָה כְּדֶרֶךְ שֶׁאֵין הַבַּרְזֶל מֵזִיעַ, וְהִיא מְשַׁמֶּרֶת פֵּרוֹתֶיהָ. אֲבָל כָּאן, הַשָּׁמַיִם לֹא יִהְיוּ מְזִיעִין כְּדֶרֶךְ שֶׁאֵין הַבַּרְזֶל מֵזִיעַ, וִיהֵא חֹרֶב בָּעוֹלָם, וְהָאָרֶץ תְּהֵא מְזִיעָה כְּדֶרֶךְ שֶׁהַנְּחֹשֶׁת מְזִיעָה, וְהִיא מְאַבֶּדֶת פֵּרוֹתֶיהָ.

(כ) וְתַם לָרִיק כֹּחֲכֶם וְלֹא־תִתֵּן אַרְצְכֶם אֶת־יְבוּלָהּ וְעֵץ הָאָרֶץ לֹא יִתֵּן פִּרְיוֹ:

כ וִיסוֹפוּן לְרֵיקָנוּ חֵילֵיכוֹן וְלָא תִתֵּן אַרְעֲכוֹן יָת עֲלַלְתַּהּ וְאִילַן אַרְעָא לָא יִתֵּן אִבֵּהּ:

רש"י◄ **וְתַם לָרִיק כֹּחֲכֶם•** (ת"כ) חֲרִי אָדָם שֶׁלֹּא עָמַל, שֶׁלֹּא חָרַשׁ, שֶׁלֹּא זָרַע, שֶׁלֹּא נִכֵּשׁ, שֶׁלֹּא כִּסַּח, שֶׁלֹּא עָדַר, וּבִשְׁעַת הַקָּצִיר בָּא שִׁדְּפוֹן וּמַלְקֶה אוֹתוֹ, אֵין בְּכָךְ כְּלוּם, אֲבָל אָדָם שֶׁעָמַל וְחָרַשׁ וְזָרַע וְנִכֵּשׁ וְכִסַּח וְעָדַר, וּבָא שִׁדְּפוֹן וּמַלְקֶה אוֹתוֹ, חֲרִי שִׁנָּיו שֶׁל זֶה קֵהוֹת. **וְלֹא־תִתֵּן אַרְצְכֶם אֶת־יְבוּלָהּ•** (ת"כ) אַף מַה שֶּׁאַתָּה מוֹבִיל לָהּ בִּשְׁעַת הַזֶּרַע. **וְעֵץ הָאָרֶץ•** (ת"כ) אֲפִלּוּ מִן הָאָרֶץ יְהֵא לָקוּי, שֶׁלֹּא יַחֲנִיט פֵּרוֹתָיו בִּשְׁעַת הַחֲנָטָה. **לֹא יִתֵּן•** מְשַׁמֵּשׁ לְמַעְלָה וּלְמַטָּה, אַ"עַ"וַאַ"פְּרִי'. **לֹא יִתֵּן פִּרְיוֹ•** כְּשֶׁהוּא מַפְרֶה מַשִּׁיר פֵּרוֹתָיו, חֲרִי שְׁתֵּי קְלָלוֹת, וְיֵשׁ כָּאן שֶׁבַע פֶּרְעָנִיּוֹת.

(כא) וְאִם־תֵּלְכוּ עִמִּי קֶרִי וְלֹא תֹאבוּ לִשְׁמֹעַ לִי וְיָסַפְתִּי עֲלֵיכֶם מַכָּה שֶׁבַע כְּחַטֹּאתֵיכֶם:

כא וְאִם תְּהָכוּן קֳדָמַי בְּקַשְׁיוּ וְלָא תֵיבוּן לְקַבָּלָא לְמֵימְרִי וְאוֹסִיף לְאֶתְאָה עֲלֵיכוֹן מָחָא שְׁבַע כְּחוֹבֵיכוֹן:

רש"י◄ **וְאִם־תֵּלְכוּ עִמִּי קֶרִי•** רַבּוֹתֵינוּ אָמְרוּ: עֲרַאי, בְּמִקְרֶה, שֶׁאֵינוֹ אֶלָּא לִפְרָקִים, כֵּן תֵּלְכוּ עֲרַאי בַּמִּצְוֹת. וּמְנַחֵם פֵּרֵשׁ לְשׁוֹן מְנִיעָה, וְכֵן (משלי כה יז): "הֹקַר רַגְלְךָ", וְכֵן (משלי יז כח): "יְקַר־רוּחַ", וְקָרוֹב לָשׁוֹן זֶה לְתַרְגּוּמוֹ שֶׁל אוּנְקְלוֹס: לְשׁוֹן קֹשִׁי, שֶׁמַּקְשִׁין לִבָּם לְמָנַע מֵהִתְקָרֵב אֵלַי. **שֶׁבַע כְּחַטֹּאתֵיכֶם•** שֶׁבַע פֶּרְעָנִיּוֹת אֲחֵרוֹת, בְּמִסְפַּר שֶׁבַע - "כְּחַטֹּאתֵיכֶם".

(כב) וְהִשְׁלַחְתִּי בָכֶם אֶת־חַיַּת הַשָּׂדֶה וְשִׁכְּלָה אֶתְכֶם וְהִכְרִיתָה אֶת־בְּהֶמְתְּכֶם וְהִמְעִיטָה אֶתְכֶם וְנָשַׁמּוּ דַּרְכֵיכֶם:

כב וַאֲגַרִי בְכוֹן יָת חֵוַת בָּרָא וּתְתַכֵּל יָתְכוֹן וּתְשֵׁיצֵי יָת בְּעִירְכוֹן וְתַזְעֵר יָתְכוֹן וִיצַדְּיָן אוֹרְחָתְכוֹן:

רש"י◄ **וְהִשְׁלַחְתִּי•** לְשׁוֹן גֵּרוּי. **וְשִׁכְּלָה אֶתְכֶם•** אֵין לִי אֶלָּא חַיָּה מְשַׁכֶּלֶת, שֶׁדַּרְכָּהּ בְּכָךְ. בְּהֵמָה, שֶׁאֵין דַּרְכָּהּ בְּכָךְ, מִנַּיִן? תַּלְמוּד־לוֹמַר (דברים לב כד): "וְשֶׁן־בְּהֵמוֹת אֲשַׁלַּח בָּם", חֲרֵי שְׁתַּיִם. וּמִנַּיִן שֶׁתְּהֵא מְמִיתָה בְּנִשִּׁיכָתָהּ? תַּלְמוּד־לוֹמַר (שם): "עִם־חֲמַת זֹחֲלֵי עָפָר", מָה אֵלּוּ נוֹשְׁכִין וּמְמִיתִין, אַף אֵלּוּ נוֹשְׁכִין וּמְמִיתִין; כְּבָר הָיוּ שָׁנִים בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל: חֲמוֹר נוֹשֵׁךְ וּמֵמִית, עָרוֹד נוֹשֵׁךְ וּמֵמִית. **וְשִׁכְּלָה אֶתְכֶם•** אֵלּוּ הַקְּטַנִּים. **וְהִכְרִיתָה אֶת־בְּהֶמְתְּכֶם•** מִבַּחוּץ. **וְהִמְעִיטָה אֶתְכֶם•** מִבִּפְנִים. **וְנָשַׁמּוּ דַּרְכֵיכֶם•** שְׁבִילִים גְּדוֹלִים וּשְׁבִילִים קְטַנִּים, חֲרֵי שֶׁבַע פֶּרְעָנִיּוֹת: שֵׁן בְּהֵמָה, וְשֵׁן חַיָּה, חֲמַת זוֹחֲלֵי עָפָר, וְשִׁכְּלָה, וְהִכְרִיתָה, וְהִמְעִיטָה, וְנָשַׁמּוּ.

(כג) וְאִם־בְּאֵלֶּה לֹא תִוָּסְרוּ לִי וַהֲלַכְתֶּם עִמִּי קֶרִי:

כג וְאִם בְּאִלֵּין לָא תִתְרְדוּן לְמֵימְרִי וּתְהָכוּן קֳדָמַי בְּקַשְׁיוּ:

רש"י◄ **לֹא תִוָּסְרוּ לִי•** לָשׁוּב אֵלַי.

(כד) וְהָלַכְתִּי אַף־אֲנִי עִמָּכֶם בְּקֶרִי וְהִכִּיתִי אֶתְכֶם גַּם־אָנִי שֶׁבַע עַל־חַטֹּאתֵיכֶם:

כד וְאֵהַךְ אַף אֲנָא עִמְּכוֹן בְּקַשְׁיוּ וְאַלְקֵי יָתְכוֹן אַף אֲנָא שְׁבַע עַל חוֹבֵיכוֹן:

(כה) **וְהֵבֵאתִי עֲלֵיכֶם חֶרֶב נֹקֶמֶת נְקַם־בְּרִית וְנֶאֱסַפְתֶּם אֶל־עָרֵיכֶם וְשִׁלַּחְתִּי דֶבֶר בְּתוֹכְכֶם וְנִתַּתֶּם בְּיַד־אוֹיֵב:**

כה וְאַיְתִי עֲלֵיכוֹן דְּקָטְלִין בְּחַרְבָּא וְיִתְפָּרְעוּן מִנְּכוֹן פֻּרְעָנוּתָא עַל דַּעֲבַרְתּוּן עַל פִּתְגָמֵי אוֹרַיְתָא וְתִתְכַּנְּשׁוּן לְקִרְוֵיכוֹן וֶאֱגָרֵי מוֹתָנָא בֵּינֵיכוֹן וְתִתְמַסְּרוּן בִּידָא דְסָנְאָה:

רש"י◄ **נְקַם־בְּרִית** • וַיֵּשׁ נָקָם שֶׁאֵינוֹ בִּבְרִית, כְּדֶרֶךְ שְׁאָר נְקָמוֹת, וְזֶהוּ סִמּוּי עֵינָיו שֶׁל צִדְקִיָּהוּ. דָּבָר אַחֵר: "נְקַם בְּרִית" – נְקִמַת בְּרִיתִי אֲשֶׁר עָבַרְתֶּם, כָּל 'הֲבָאַת חֶרֶב' שֶׁבַּמִּקְרָא, הִיא מִלְחֶמֶת חֵילוֹת אוֹיְבִים. **וְנֶאֱסַפְתֶּם** • מִן הַחוּץ אֶל תּוֹךְ הֶעָרִים מִפְּנֵי הַמָּצוֹר. **וְשִׁלַּחְתִּי דֶבֶר בְּתוֹכְכֶם** • וְעַל־יְדֵי הַדֶּבֶר, וְנִתַּתֶּם בְּיַד הָאוֹיְבִים הַצָּרִים עֲלֵיכֶם, לְפִי שֶׁאֵין מְלִינִים אֶת הַמֵּת בִּירוּשָׁלַיִם, וּכְשֶׁהֵם מוֹצִיאִים אֶת הַמֵּת לְקָבְרוֹ, נִתָּנִים בְּיַד אוֹיֵב.

(כו) **בְּשִׁבְרִי לָכֶם מַטֵּה־לֶחֶם וְאָפוּ עֶשֶׂר נָשִׁים לַחְמְכֶם בְּתַנּוּר אֶחָד וְהֵשִׁיבוּ לַחְמְכֶם בַּמִּשְׁקָל וַאֲכַלְתֶּם וְלֹא תִשְׂבָּעוּ: ס**

כו בִּדְאֶתְבַּר לְכוֹן סְעִיד מֵיכְלָא וְיָפֵין עֲסַר נְשִׁין לַחְמְכוֹן בְּתַנּוּרָא חַד וִיתִיבוּן לַחְמְכוֹן בְּמַתְקְלָא וְתֵיכְלוּן וְלָא תִשְׂבְּעוּן:

רש"י◄ **מַטֵּה־לֶחֶם** • לְשׁוֹן מִשְׁעָן, כְּמוֹ (ירמיה מח יז): "מַטֵּה־עֹז". **בְּשִׁבְרִי לָכֶם מַטֵּה־לֶחֶם** • אֶשְׁבֹּר לָכֶם כָּל מִסְעַד אֹכֶל, וְהֵם חִצִּי רָעָב. **וְאָפוּ עֶשֶׂר נָשִׁים לַחְמְכֶם בְּתַנּוּר אֶחָד** • מֵחֹסֶר עֵצִים. **וְהֵשִׁיבוּ לַחְמְכֶם בַּמִּשְׁקָל** • שֶׁתְּהֵא הַתְּבוּאָה נִרְקֶבֶת וְנַעֲשִׂית פַּת נְפוּלָה וּמִשְׁתַּבֶּרֶת בַּתַּנּוּר, וְהֵן יוֹשְׁבוֹת וְשׁוֹקְלוֹת אֶת הַשְּׁבָרִים לְחַלְקָם בֵּינֵיהֶם. **וַאֲכַלְתֶּם וְלֹא תִשְׂבָּעוּ** • זֶה מְאֵרָה בְּתוֹךְ הַמַּעַיִם בַּלֶּחֶם, הֲרֵי שֶׂבַע פֵּרְעָנִיּוֹת: חֶרֶב, מָצוֹר, דֶּבֶר, שֶׁבֶר מַטֵּה לֶחֶם, חֹסֶר עֵצִים, פַּת נְפוּלָה, מְאֵרָה בַּמֵּעַיִם; "וְנִתַּתֶּם" אֵינָהּ מִן הַמִּנְיָן, שֶׁהִיא הַחֶרֶב.

(כז) **וְאִם־בְּזֹאת לֹא תִשְׁמְעוּ לִי וַהֲלַכְתֶּם עִמִּי בְּקֶרִי:**

כז וְאִם בְּדָא לָא תִקַּבְּלוּן לְמֵימְרִי וּתְהָכוּן קֳדָמַי בְּקַשְׁיוּ:

(כח) **וְהָלַכְתִּי עִמָּכֶם בַּחֲמַת־קֶרִי וְיִסַּרְתִּי אֶתְכֶם אַף־אָנִי שֶׁבַע עַל־חַטֹּאתֵיכֶם:**

כח וְאֵהַךְ עִמְּכוֹן בִּתְקוֹף רְגָז וְאַרְדֵּי יָתְכוֹן אַף אֲנָא שְׁבַע עַל חוֹבֵיכוֹן:

(כט) **וַאֲכַלְתֶּם בְּשַׂר בְּנֵיכֶם וּבְשַׂר בְּנֹתֵיכֶם תֹּאכֵלוּ:**

כט וְתֵיכְלוּן בְּשַׂר בְּנֵיכוֹן וּבְשַׂר בְּנָתֵיכוֹן תֵּיכְלוּן:

(ל) **וְהִשְׁמַדְתִּי אֶת־בָּמֹתֵיכֶם וְהִכְרַתִּי אֶת־חַמָּנֵיכֶם וְנָתַתִּי אֶת־פִּגְרֵיכֶם עַל־פִּגְרֵי גִלּוּלֵיכֶם וְגָעֲלָה נַפְשִׁי אֶתְכֶם:**

ל וֶאֱשֵׁיצֵי יָת בָּמָתֵיכוֹן וֶאֱקַצֵּץ יָת חֲנִיסְנְסֵיכוֹן וְאֶתֵּן יָת פִּגְרֵיכוֹן עַל פִּגּוּר טַעֲוָתְכוֹן וִירַחֵק מֵימְרִי יָתְכוֹן:

רש"י◄ **בָּמֹתֵיכֶם** • מִגְדָּלִים וּבִירָנִיּוֹת. **חַמָּנֵיכֶם** • מִין עֲבוֹדַת אֱלִילִים שֶׁמַּעֲמִידִין עַל הַגַּגּוֹת, וְעַל שֵׁם שֶׁמַּעֲמִידִים בַּחַמָּה קְרוּיִין 'חַמָּנִים'. **וְנָתַתִּי אֶת־פִּגְרֵיכֶם** • תְּפוּחֵי רָעָב הָיוּ, וּמוֹצִיאִים יִרְאָתָם מֵחֵיקָם וּמְנַשְּׁקִים אוֹתָם, וּכְרֹסוֹ נִבְקַעַת וְנוֹפֵל עָלֶיהָ. **וְגָעֲלָה נַפְשִׁי אֶתְכֶם** • (ת"כ) זֶה סִלּוּק שְׁכִינָה.

(לא) **וְנָתַתִּי אֶת־עָרֵיכֶם חָרְבָּה וַהֲשִׁמּוֹתִי אֶת־מִקְדְּשֵׁיכֶם וְלֹא אָרִיחַ בְּרֵיחַ נִיחֹחֲכֶם:**

לא וְאֶתֵּן יָת קִרְוֵיכוֹן צָדָא וְאֶצְדֵּי יָת מַקְדְּשֵׁיכוֹן וְלָא אֲקַבֵּל בְּרַעֲוָא קֻרְבַּן כְּנִשְׁתְּכוֹן:

רש"י◄ **וְנָתַתִּי אֶת־עָרֵיכֶם חָרְבָּה** • יָכוֹל מֵאָדָם? כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר: 'וַהֲשִׁמֹּתִי אֲנִי אֶת־הָאָרֶץ', הֲרֵי אָדָם אָמוּר! הָא מָה אֲנִי מְקַיֵּם: "חָרְבָּה"? מֵעוֹבֵר וָשָׁב. **וַהֲשִׁמּוֹתִי אֶת־מִקְדְּשֵׁיכֶם** • יָכוֹל מִן הַקָּרְבָּנוֹת? כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר: "וְלֹא אָרִיחַ", הֲרֵי קָרְבָּנוֹת אֲמוּרִים! הָא מָה אֲנִי מְקַיֵּם: "וַהֲשִׁמּוֹתִי אֶת־מִקְדְּשֵׁיכֶם"? מִן

הַגְּדוּדִיּוֹת, שַׂיָּרוֹת שֶׁל יִשְׂרָאֵל שֶׁהָיוּ מִתְקַדְּשׁוֹת וְנוֹעָדוֹת לָבֹא שָׁם. הֲרֵי שֶׁבַע פֶּרְעָנִיּוֹת: אֲכִילַת בְּשַׂר בָּנִים וּבָנוֹת, וְהַשְׁמָדַת בָּמוֹת – הֲרֵי שְׁתַּיִם. כְּרִיתַת חַמָּנִים אֵין כָּאן פֶּרְעָנוּת, אֶלָּא עַל־יְדֵי הַשְׁמָדַת הַבִּירָנִיּוֹת, יִפְּלוּ הַחַמָּנִים שֶׁבְּרָאשֵׁי הַגַּגּוֹת וְיִכָּרְתוּ. "וְנָתַתִּי אֶת פִּגְרֵיכֶם וְגוֹ'", הֲרֵי שָׁלֹשׁ, סִלּוּק שְׁכִינָה אַרְבַּע, חֻרְבַּן עָרִים, שִׁמְמוֹן מִקְדָּשׁ מִן הַגְּדוּדִיּוֹת, "וְלֹא אָרִיחַ" קָרְבָּנוֹת, הֲרֵי שֶׁבַע.

(לב) **וְהֶשְׁמֹתִי אֲנִי אֶת־הָאָרֶץ וְשָׁמְמוּ עָלֶיהָ אֹיְבֵיכֶם הַיֹּשְׁבִים בָּהּ:**

לב וְאֶצְדֵּי אֲנָא יָת אַרְעָא וִיצָרְיוּן עֲלַהּ בַּעֲלֵי דְבָבֵיכוֹן דְּיָתְבִין בַּהּ:

רש"י◄ **וַהֲשִׁמֹּתִי אֲנִי אֶת־הָאָרֶץ** • זוֹ מִדָּה טוֹבָה לְיִשְׂרָאֵל, שֶׁלֹּא יִמְצְאוּ הָאוֹיְבִים נַחַת רוּחַ בְּאַרְצָם, שֶׁתְּהֵא שׁוֹמֵמָה מִיּוֹשְׁבֶיהָ.

(לג) **וְאֶתְכֶם אֲזָרֶה בַגּוֹיִם וַהֲרִיקֹתִי אַחֲרֵיכֶם חָרֶב וְהָיְתָה אַרְצְכֶם שְׁמָמָה וְעָרֵיכֶם יִהְיוּ חָרְבָּה:**

לג וְיָתְכוֹן אֲבַדַּר בֵּינֵי עַמְמַיָּא וֶאֱגָרֵי בַתְרֵיכוֹן דְּקָטְלִין בְּחַרְבָּא וּתְהֵי אַרְעֲכוֹן צָדְיָא וְקִרְוֵיכוֹן יְהוֹן חָרְבָּא:

רש"י◄ **וְאֶתְכֶם אֲזָרֶה בַגּוֹיִם** • זוֹ מִדָּה קָשָׁה, שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁבְּנֵי מְדִינָה גּוֹלִים לְמָקוֹם אֶחָד, רוֹאִים זֶה אֶת זֶה וּמִתְנַחֲמִין; וְיִשְׂרָאֵל נִזְרוּ כִּבְמִזְרֶה, כְּאָדָם הַזּוֹרֶה שְׁעוֹרִים בְּנָפָה וְאֵין אַחַת מֵהֶן דְּבוּקָה בַּחֲבֶרְתָּהּ. **וַהֲרִיקֹתִי** • כְּשֶׁשּׁוֹלֵף הַחֶרֶב, מִתְרוֹקֵן הַנָּדָן. וּמִדְּרָשׁוֹ: חֶרֶב הַנִּשְׁמֶטֶת אַחֲרֵיכֶם אֵינָהּ חוֹזֶרֶת מַהֵר, כְּאָדָם שֶׁמַּרִיק אֶת הַמַּיִם וְאֵין סוֹפָן לַחֲזוֹר. **וְהָיְתָה אַרְצְכֶם שְׁמָמָה** • שֶׁלֹּא תִּמַּהֲרוּ לָשׁוּב לְתוֹכָהּ, וּמִתּוֹךְ כָּךְ עָרֵיכֶם יִהְיוּ חָרְבָּה – נִרְאוֹת לָכֶם חֲרֵבוֹת; שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁאָדָם גּוֹלֶה מִבֵּיתוֹ וּמִכַּרְמוֹ וּמֵעִירוֹ וְסוֹפוֹ לַחֲזוֹר, כְּאִלּוּ אֵין כַּרְמוֹ וּבֵיתוֹ חֲרֵבִים, כָּךְ שְׁנוּיָה בְּ'תּוֹרַת כֹּהֲנִים'.

(לד) **אָז תִּרְצֶה הָאָרֶץ אֶת־שַׁבְּתֹתֶיהָ כָּל יְמֵי הָשַׁמָּהּ וְאַתֶּם בְּאֶרֶץ אֹיְבֵיכֶם אָז תִּשְׁבַּת הָאָרֶץ וְהִרְצַת אֶת־שַׁבְּתֹתֶיהָ:**

לד בְּכֵן תַּרְעֵי אַרְעָא יָת שְׁמִטָּתָהּא כֹּל יוֹמִין דִּי צְדִיאַת וְאַתּוּן בְּאַרַע בַּעֲלֵי דְבָבֵיכוֹן בְּכֵן תִּשְׁמֵט אַרְעָא וְתַרְעֵי יָת שְׁמִטָּתָהּ:

רש"י◄ **אָז תִּרְצֶה** • תְּפַיֵּס אֶת כַּעַס הַמָּקוֹם, שֶׁכָּעַס עַל שְׁמִטּוֹתֶיהָ. **וְהִרְצַת** • לַמֶּלֶךְ אֶת שַׁבְּתוֹתֶיהָ. (**כֹּל יְמֵי הָשַׁמָּה** • לְשׁוֹן 'הֵעָשׁוֹת', וּמֵ"ם דָּגֵשׁ בִּמְקוֹם כֶּפֶל, 'שְׁמָמָה').

(לה) **כָּל־יְמֵי הָשַׁמָּה תִּשְׁבֹּת אֵת אֲשֶׁר לֹא־שָׁבְתָה בְּשַׁבְּתֹתֵיכֶם בְּשִׁבְתְּכֶם עָלֶיהָ:**

לה כָּל יוֹמִין דִּי צְדִיאַת תִּשְׁמֵט יָת דִּי לָא שְׁמֵטַת בִּשְׁמִטֵּיכוֹן כַּד הֲוִיתוּן יָתְבִין עֲלַהּ:

רש"י◄ **אֵת אֲשֶׁר לֹא־שָׁבְתָה** • שִׁבְעִים שָׁנָה שֶׁל גָּלוּת בָּבֶל, הֵן הָיוּ כְּנֶגֶד שִׁבְעִים שְׁנוֹת הַשְּׁמִטָּה וְיוֹבֵל שֶׁהָיוּ בַּשָּׁנִים שֶׁהִכְעִיסוּ יִשְׂרָאֵל בְּאַרְצָם לִפְנֵי הַמָּקוֹם, אַרְבַּע מֵאוֹת וּשְׁלֹשִׁים שָׁנָה: שְׁלֹשׁ מֵאוֹת וְתִשְׁעִים הָיוּ שְׁנֵי עֲוֹנָם מִשֶּׁנִּכְנְסוּ לָאָרֶץ עַד שֶׁגָּלוּ עֲשֶׂרֶת הַשְּׁבָטִים, וּבְנֵי יְהוּדָה הִכְעִיסוּ לְפָנָיו אַרְבָּעִים שָׁנָה מִשֶּׁגָּלוּ עֲשֶׂרֶת הַשְּׁבָטִים עַד חָרְבוֹת יְרוּשָׁלַיִם, הוּא שֶׁנֶּאֱמַר בִּיחֶזְקֵאל (ד ד-ה): "וְאַתָּה שְׁכַב עַל־צִדְּךָ הַשְּׂמֹאלִי וְגוֹ' וְכִלִּיתָ אֶת־אֵלֶּה, וְשָׁכַבְתָּ עַל־צִדְּךָ הַיְמָנִי שֵׁנִית וְנָשָׂאתָ אֶת־עֲוֹן בֵּית־יְהוּדָה אַרְבָּעִים יוֹם", וּנְבוּאָה זוֹ נֶאֱמְרָה לִיחֶזְקֵאל בַּשָּׁנָה הַחֲמִשִּׁית לְגָלוּת הַמֶּלֶךְ יְהוֹיָכִין; וְעוֹד עָשׂוּ שֵׁשׁ שָׁנִים עַד גָּלוּת צִדְקִיָּהוּ, הֲרֵי אַרְבָּעִים וָשֵׁשׁ, וְאִם תֹּאמַר: שְׁנוֹת מְנַשֶּׁה חֲמִשִּׁים וְחָמֵשׁ הָיוּ – מְנַשֶּׁה עָשָׂה תְּשׁוּבָה שְׁלֹשִׁים וְשָׁלֹשׁ שָׁנָה, וְכָל שְׁנוֹת רִשְׁעוֹ עֶשְׂרִים וּשְׁתַּיִם, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ בְּאַגָּדַת 'חֵלֶק', וְשֶׁל אָמוֹן שְׁתַּיִם, וְאַחַת עֶשְׂרֵה לִיהוֹיָקִים וּכְנֶגְדָּן לְצִדְקִיָּהוּ, צֵא וַחֲשֹׁב לְאַרְבַּע מֵאוֹת וּשְׁלֹשִׁים וְשֵׁשׁ שָׁנָה, שְׁמִטִּין וְיוֹבְלוֹת שֶׁבָּהֶן, וְהֵם שֵׁשׁ עֶשְׂרֵה לְמֵאָה: אַרְבַּע עֶשְׂרֵה שְׁמִטִּין וּשְׁנַיִם יוֹבְלוֹת. הֲרֵי לְאַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה, שִׁשִּׁים וְאַרְבַּע. לִשְׁלֹשִׁים וְשֵׁשׁ שָׁנָה, חָמֵשׁ שְׁמִטּוֹת. הֲרֵי שִׁבְעִים חָסֵר אַחַת, וְעוֹד שָׁנָה יְתֵרָה שֶׁנִּכְנְסָה בַּשְּׁמִטָּה, הַמַּשְׁלֶמֶת לְשִׁבְעִים, (נ"א: וְאוֹתוֹ יוֹבֵל שֶׁגָּלוּ, שֶׁלֹּא נִגְמַר, בְּעֲוֹנָם נֶחֱשַׁב לָהֶם); וַעֲלֵיהֶם נִגְזַר שִׁבְעִים שָׁנָה שְׁלֵמִים. וְכֵן הוּא אוֹמֵר בְּדִבְרֵי הַיָּמִים (דה"ב לו כא): "עַד־רָצְתָה הָאָרֶץ אֶת שַׁבְּתוֹתֶיהָ וְגוֹ' לְמַלְאוֹת שִׁבְעִים שָׁנָה".

(לו) וְהַנִּשְׁאָרִים בָּכֶם וְהֵבֵאתִי מֹרֶךְ בִּלְבָבָם בְּאַרְצֹת אֹיְבֵיהֶם וְרָדַף אֹתָם קוֹל עָלֶה נִדָּף וְנָסוּ מְנֻסַת־חֶרֶב וְנָפְלוּ וְאֵין רֹדֵף:

לו וּדְיִשְׁתַּאֲרוּן בְּכוֹן וְאָעֵל תַּבְרָא בְּלִבְּהוֹן בְּאַרְעָתָא דְּסַנְאֵיהוֹן וְיִרְדּוּף יָתְהוֹן קַל טַרְפָּא דְשַׁקִּיף וְיַעַרְקוּן כְּמֵעִירוֹק מִן קֳדָם דְּקָטְלִין בְּחַרְבָּא וְיִפְּלוּן וְלֵית דְּרָדִיף:

רש"י◄ **וְהֵבֵאתִי מֹרֶךְ** • פַּחַד וְרֹךְ לֵבָב. 'מֵ"ם' שֶׁל "מֹרֶךְ", יְסוֹד נוֹפֵל הוּא, כְּמוֹ 'מֵ"ם' שֶׁל 'מוֹעֵד' וְשֶׁל 'מוֹקֵשׁ'. **וְנָסוּ מְנֻסַת־חֶרֶב** • כְּאִלּוּ רוֹדְפִים וְהוֹרְגִים אוֹתָם. **עָלֶה נִדָּף** • שֶׁהָרוּחַ דּוֹחֲפוֹ וּמַכֶּהוּ עַל עָלֶה אַחֵר וּמְקַשְׁקֵשׁ וּמוֹצִיא קוֹל, וְכֵן תַּרְגּוּמוֹ: "קַל טַרְפָּא דְשָׁקִיף" — לְשׁוֹן חֲבָטָה; "שְׁדוּפֹת קָדִים" — 'שְׁקִיפָן קְדוּם' לְשׁוֹן מַשְׁקוֹף, מְקוֹם חֲבָטַת הַדֶּלֶת, וְכֵן תַּרְגּוּמוֹ שֶׁל "חַבּוּרָה" — 'מַשְׁקוֹפֵי'.

(לז) וְכָשְׁלוּ אִישׁ־בְּאָחִיו כְּמִפְּנֵי־חֶרֶב וְרֹדֵף אָיִן וְלֹא־תִהְיֶה לָכֶם תְּקוּמָה לִפְנֵי אֹיְבֵיכֶם:

לז וְיִתְּקָלוּן גְּבַר בְּאָחוּהִי כְּמִקֳּדָם דְּקָטְלִין בְּחַרְבָּא וְרָדִיף לֵית וְלָא תְּהֵי לְכוֹן תְּקוּמָה קֳדָם בַּעֲלֵי דְבָבֵיכוֹן:

רש"י◄ **וְכָשְׁלוּ אִישׁ־בְּאָחִיו** • כְּשֶׁיִּרְצוּ לָנוּס, יִכָּשְׁלוּ זֶה בָּזֶה, כִּי יִבָּהֲלוּ לָרוּץ. **כְּמִפְּנֵי־חֶרֶב** • כְּאִלּוּ בּוֹרְחִים מִלִּפְנֵי הוֹרְגִים שֶׁיְּהֵא בִּלְבָבָם פַּחַד, וְכָל שָׁעָה סְבוּרִים שֶׁאָדָם רוֹדְפָם. וּמִדְרָשׁוֹ (ת"כ): "וְכָשְׁלוּ אִישׁ־בְּאָחִיו", זֶה נִכְשָׁל בַּעֲוֹנוֹ שֶׁל זֶה, שֶׁכָּל יִשְׂרָאֵל עֲרֵבִין זֶה לָזֶה.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (אגרות קדש ב עמ' שמו)

זֶה נִכְשָׁל בַּעֲוֹנוֹ שֶׁל זֶה, שֶׁכָּל יִשְׂרָאֵל עֲרֵבִין זֶה לָזֶה (רש"י כו, לז) אִיתָא בְּ'לִקּוּטֵי תּוֹרָה' שֶׁדִּבְרֵי הַתּוֹכֵחָה, לְפִי הָאֱמֶת, אֵינָם אֶלָּא בְּרָכוֹת. וְאַף כָּאן: הַבְּרָכָה הִיא, שֶׁאֶחָד יָכוֹל **לַעֲזוֹר וּלְהוֹעִיל** לַחֲבֵרוֹ, מִכֵּיוָן שֶׁכָּל יִשְׂרָאֵל עֲרֵבִין זֶה לָזֶה, הַיְינוּ שֶׁהֵם **מְעֹרָבִים** זֶה בָּזֶה וַעֲרֵבִים **וּנְעִימִים** זֶה לָזֶה, שֶׁלָּכֵן עוֹזְרִים וּמוֹעִילִים אֶחָד לַשֵּׁנִי בְּחֵפֶץ לֵב וּבְשִׂמְחָה.

(לח) וַאֲבַדְתֶּם בַּגּוֹיִם וְאָכְלָה אֶתְכֶם אֶרֶץ אֹיְבֵיכֶם:

לח וְתֵבְדּוּן בֵּינֵי עַמְמַיָּא וּתְגַמַּר יָתְכוֹן אַרְעָא בַּעֲלֵי דְבָבֵיכוֹן:

רש"י◄ **וַאֲבַדְתֶּם בַּגּוֹיִם** • כְּשֶׁתִּהְיוּ פְּזוּרִים, תִּהְיוּ אֲבוּדִים זֶה מִזֶּה. **וְאָכְלָה אֶתְכֶם** • אֵלּוּ הַמֵּתִים בַּגּוֹלָה.

(לט) וְהַנִּשְׁאָרִים בָּכֶם יִמַּקּוּ בַּעֲוֹנָם בְּאַרְצֹת אֹיְבֵיכֶם וְאַף בַּעֲוֹנֹת אֲבֹתָם אִתָּם יִמָּקוּ:

לט וּדְיִשְׁתַּאֲרוּן בְּכוֹן יִתְמְסוּן בְּחוֹבֵיהוֹן בְּאַרְעָתָא בַּעֲלֵי דְבָבֵיכוֹן וְאַף בְּחוֹבֵי אֲבָהָתְהוֹן בִּישַׁיָּא דַּאֲחִידִין בִּידֵיהוֹן יִתְמְסוּן:

רש"י◄ **בַּעֲוֹנֹת אֲבֹתָם אִתָּם** • (ת"כ) כְּשֶׁעֲוֹנוֹת אֲבוֹתָם אִתָּם — כְּשֶׁאוֹחֲזִים מַעֲשֵׂה אֲבוֹתֵיהֶם בִּידֵיהֶם. **יִמָּקוּ** • לְשׁוֹן הֲמָסָה, כְּמוֹ "יִמַּסוּ", וְכָמוֹהוּ (זכריה יד יב): "תִּמַּקְנָה בְּחֹרֵיהֶן", (תהלים לח) "נָמַקוּ חַבּוּרֹתָי".

(מ) וְהִתְוַדּוּ אֶת־עֲוֹנָם וְאֶת־עֲוֹן אֲבֹתָם בְּמַעֲלָם אֲשֶׁר מָעֲלוּ־בִי וְאַף אֲשֶׁר־הָלְכוּ עִמִּי בְּקֶרִי:

מ וִיתַדּוּן יָת חוֹבֵיהוֹן וְיָת חוֹבֵי אֲבָהָתְהוֹן בִּשְׁקָרְהוֹן דְּשַׁקְּרוּ קֳדָמַי וְאַף דְּהַלִּיכוּ קֳדָמַי בְּקַשְׁיוּ:

(מא) אַף־אֲנִי אֵלֵךְ עִמָּם בְּקֶרִי וְהֵבֵאתִי אוֹתָם בְּאֶרֶץ אֹיְבֵיהֶם אוֹ־אָז יִכָּנַע לְבָבָם הֶעָרֵל וְאָז יִרְצוּ אֶת־עֲוֹנָם:

מא אַף אֲנָא אֶהַךְ עִמְּהוֹן בְּקַשְׁיוּ וְאָעֵל יָתְהוֹן בַּאֲרַע בַּעֲלֵי דְבָבֵיהוֹן אוֹ בְּכֵן יִתְבַּר לִבְּהוֹן טַפְשָׁא וּבְכֵן יִרְעוּן יָת חוֹבֵיהוֹן:

רש"י◄ **וְהֵבֵאתִי אוֹתָם** • (ת"כ) אֲנִי בְּעַצְמִי אֲבִיאֵם! זוֹ מִדָּה טוֹבָה לְיִשְׂרָאֵל, שֶׁלֹּא יִהְיוּ אוֹמְרִים: 'הוֹאִיל וְגָלִינוּ בֵּין הָאֻמּוֹת עוֹבְדֵי אֱלִילִים, נַעֲשֶׂה כְּמַעֲשֵׂיהֶם'! אֲנִי אֵינִי מַנִּיחָם, אֶלָּא מַעֲמִיד אֲנִי אֶת נְבִיאַי וּמַחֲזִירָן לְבָבָם הֶעָרֵל. וְאָז יִרְצוּ אֶת עֲוֹנָם, יִכְפְּרוּ עַל עֲוֹנָם בְּיִסּוּרֵיהֶם. לְשׁוֹן רַשִׁ"י. וְהַנְּכוֹן בְּעֵינַי שֶׁיֹּאמַר, וְהֵבֵאתִי אוֹתָם בְּאֶרֶץ אֹיְבֵיהֶם, אוֹ עַד זְמַן יִכָּנַע לְבָבָם הֶעָרֵל, אוֹ עַד זְמַן יִרְצוּ אֵת עֲוֹנָם בְּאֶרֶץ הַגָּלוּת. וְהִנֵּה אַחַר וְהִתְוַדּוּ אֶת עֲוֹנָם (בפסוק מב) הָיָה

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(מא) אוֹ אָז יִכָּנַע לְבָבָם הֶעָרֵל. כְּמוֹ: אוֹ נוֹדַע כִּי שׁוֹר נַגָּח הוּא (שמות כא לו). לְשׁוֹן אַחֵר, אוּלַי, שֶׁמָּא אָז יִכָּנַע

לְתַחַת כְּנָפַי, שֶׁנֶּאֱמַר (יחזקאל כ לב־לג): "וְהָעֹלָה עַל־רוּחֲכֶם הָיוֹ לֹא תִהְיֶה וְגוֹ' חַי־אָנִי וְגוֹ' אִם־לֹא בְּיָד חֲזָקָה וְגוֹ'". אוֹ־אָז יִכָּנַע • כְּמוֹ (שמות כג): "אוֹ נוֹדַע כִּי שׁוֹר נַגָּח הוּא", אִם אָז יִכָּנַע. לָשׁוֹן אַחֵר: אוּלַי, שֶׁמָּא, אָז יִכָּנַע לְבָבָם וְגוֹ'. וְאָז יִרְצוּ אֶת־עֲוֹנָם • יְכַפְּרוּ עַל עֲוֹנָם בְּיִסּוּרֵיהֶם.

(מב) וְזָכַרְתִּי אֶת־בְּרִיתִי יַעֲקוֹב וְאַף אֶת־בְּרִיתִי יִצְחָק וְאַף אֶת־בְּרִיתִי אַבְרָהָם אֶזְכֹּר וְהָאָרֶץ אֶזְכֹּר:

מב וְדָכִירְנָא יָת קְיָמִי דְעִם יַעֲקוֹב וְאַף יָת קְיָמִי דְעִם יִצְחָק וְאַף יָת קְיָמִי דְעִם אַבְרָהָם אֶנָא דָכִיר וְאַרְעָא אֶנָא דָכִיר:

רש"י◄ וְזָכַרְתִּי אֶת־בְּרִיתִי יַעֲקוֹב • בַּחֲמִשָּׁה מְקוֹמוֹת נִכְתַּב מָלֵא; וְאֵלִיָּהוּ חָסֵר בַּחֲמִשָּׁה מְקוֹמוֹת: יַעֲקֹב נָטַל אוֹת מִשְּׁמוֹ שֶׁל אֵלִיָּהוּ עֵרָבוֹן, שֶׁיָּבֹא וִיבַשֵּׂר גְּאֻלַּת בָּנָיו. וְזָכַרְתִּי אֶת־בְּרִיתִי יַעֲקוֹב • לָמָּה נִמְנוּ אֲחוֹרַנִּית? כְּלוֹמַר, כְּדַאי הוּא יַעֲקֹב הַקָּטָן לְכָךְ; וְאִם אֵינוֹ כְּדַאי, הֲרֵי יִצְחָק עִמּוֹ. וְאִם אֵינוֹ כְּדַאי, הֲרֵי אַבְרָהָם עִמּוֹ, שֶׁהוּא כְּדַאי. וְלָמָּה לֹא נֶאֱמְרָה 'זְכִירָה' בִּיצְחָק? אֶלָּא אֶפְרוֹ שֶׁל יִצְחָק נִרְאֶה לְפָנַי צָבוּר וּמֻנָּח עַל הַמִּזְבֵּחַ.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך כה עמ' 133)

אֶפְרוֹ שֶׁל יִצְחָק נִרְאֶה לְפָנַי צָבוּר וּמֻנָּח עַל הַמִּזְבֵּחַ (רש"י כו, מב) יֵשׁ לִשְׁאֹל, הֲרֵי אֵפֶר הַקָּרְבָּנוֹת אֵינוֹ נִשְׁאָר עַל הַמִּזְבֵּחַ, אֶלָּא יֵשׁ לְקַיֵּם בּוֹ מִצְוַת תְּרוּמַת וְהוֹצָאַת הַדֶּשֶׁן. וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁהֲעֲקֵדָה הִיא בְּגֶדֶר פְּעֻלָּה מִתְחַדֶּשֶׁת, כְּאִלּוּ יִצְחָק נִשְׁרַף עַל הַמִּזְבֵּחַ כְּקָרְבָּן בְּכָל רֶגַע מֵחָדָשׁ; בְּכָל רֶגַע "צָבוּר וּמֻנָּח עַל הַמִּזְבֵּחַ" הָאֵפֶר שֶׁנּוֹצַר עַל יְדֵי שְׂרֵפָתוֹ, כִּבְיָכוֹל, בְּרֶגַע זֶה. וְלָכֵן לֹא נֶאֱמְרָה בּוֹ זְכִירָה, שֶׁכֵּן אֵין צֹרֶךְ לִזְכֹּר מְאֹרָע הַמִּתְרַחֵשׁ בְּרֶגַע זֶה עַצְמוֹ.

(מג) וְהָאָרֶץ תֵּעָזֵב מֵהֶם וְתֵרֶץ אֶת־שַׁבְּתֹתֶיהָ בָּהְשַׁמָּהּ מֵהֶם וְהֵם יִרְצוּ אֶת־עֲוֹנָם יַעַן וּבְיַעַן בְּמִשְׁפָּטַי מָאָסוּ וְאֶת־חֻקֹּתַי גָּעֲלָה נַפְשָׁם:

מג וְאַרְעָא תִּתְרְטַשׁ מִנְּהוֹן וְתִרְעֵי יָת שְׁמִטָּתָהָא בְּדִצְדִיאַת מִנְּהוֹן וְאִנּוּן יִרְעוּן יָת חוֹבֵיהוֹן לְוָטִין חֲלַף בִּרְכָן אֲיָתִי עֲלֵיהוֹן דִּבְדִינֵי קָצוּ וְיָת קְיָמַי רְחֵקַת נַפְשְׁהוֹן:

רש"י◄ יַעַן וּבְיַעַן • גְּמוּל וּבִגְמוּל אֲשֶׁר "בְּמִשְׁפָּטַי מָאָסוּ".

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

רָאוּי שֶׁיֹּאמַר וְזָכַרְתִּי אֶת בְּרִיתִי יַעֲקוֹב (פסוק מב), כִּי מַה טַּעַם **וְהֵבֵאתִי אֹתָם בְּאֶרֶץ אֹיְבֵיהֶם** עַכְשָׁו בַּמָּקוֹם הַזֶּה, וְאֵין עַתָּה הַזְּמַן שֶׁיִּגְלֶה אוֹתָם וִיבִיאֵם בְּאֶרֶץ אוֹיְבֵיהֶם.

וּפֵרַשׁ רַבִּי אַבְרָהָם, אַף אֲנִי כֵּן עָשִׂיתִי עִמָּהֶם וְיִסַּרְתִּים לְהָבִיאָם בְּאֶרֶץ אוֹיְבֵיהֶם לְהַכְנִיעַ לְבָבָם הָעָרֵל. וְהִזְכִּיר זֶה בְּכָאן, כִּי הִתְוַדּוּ אֶת עֲוֹנָם בַּעֲבוּר שֶׁאֲנִי הַמְסֻבָּב לָהֶם, כִּי גַּם בִּשְׁעַת קַלְקָלָתָם נִתְכַּוַּנְתִּי בָּהֶם שֶׁיַּעֲשׂוּ תְּשׁוּבָה וְיִתְוַדּוּ.

וְעַל דַּעְתִּי יִרְמֹז כִּי אַחַר הִוָּדּוּי יֵלֵךְ עִמָּם בְּקֶרִי וְיָבִיא אוֹתָם עוֹד בְּאֶרֶץ אוֹיְבֵיהֶם עַד שֶׁיִּכָּנַע לְבָבָם הָעָרֵל. וְהוּא רָמַז שֶׁהֵבִיאָם אֶל הָאָרֶץ, וְלֹא נִכְבְּשָׁה לִפְנֵיהֶם, אֲבָל הָיוּ לָהֶם צָרִים וְאוֹיְבִים שָׁם, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֹּאמְרוּ צָרֵינוּ (נחמיה ד ה), וַיְהִי כַּאֲשֶׁר שָׁמְעוּ אוֹיְבֵינוּ (שם פסוק ט), וְהָאָרֶץ בְּיַד הָעַמִּים הָיְתָה, כְּמוֹ שֶׁאָמַר עֶזְרָא בִּתְפִלָּתוֹ (שם ט לו־לז): הִנֵּה אֲנַחְנוּ הַיּוֹם עֲבָדִים, וְהָאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַתָּ לַאֲבֹתֵינוּ לֶאֱכֹל אֶת פִּרְיָהּ וְאֶת טוּבָהּ הִנֵּה אֲנַחְנוּ עֲבָדִים עָלֶיהָ, וּתְבוּאָתָהּ מַרְבָּה לַמְּלָכִים אֲשֶׁר נָתַתָּ עָלֵינוּ בְּחַטֹּאתֵינוּ וְעַל גְּוִיּוֹתֵנוּ מֹשְׁלִים וּבִבְהֶמְתֵּנוּ כִּרְצוֹנָם וּבְצָרָה גְדֹלָה אֲנַחְנוּ. תורה מב

(מב) וְזָכַרְתִּי אֶת בְּרִיתִי יַעֲקוֹב. אָמַר רַבִּי אַבְרָהָם כִּי הוּא מוֹשֵׁךְ עַצְמוֹ וְאַחֵר עִמּוֹ, וְזָכַרְתִּי אֶת בְּרִיתִי בְּרִית יַעֲקוֹב, וְכֵן: הַנְּבוּאָה עוֹדֶד הַנְּבִיא (ד"ה־ב טו ח), רָאשֵׁיכֶם שִׁבְטֵיכֶם (דברים כט ט). וְהָאָרֶץ אֶזְכֹּר, טַעְמוֹ אֶזְכֹּר הָאָרֶץ שֶׁפָּרְעָה הַשַּׁבָּתוֹת וְנֶעֱזְבָה מֵהֶם, וְאֶזְכֹּר שֶׁהֵם רִצּוּ אֵת עֲוֹנָם.

וְיִתָּכֵן עַל דֶּרֶךְ הָאֱמֶת שֶׁיֹּאמַר, וְזָכַרְתִּי יַעֲקֹב וְיִצְחָק וְאַבְרָהָם שֶׁהֵם בְּנֵי בְּרִית, שֶׁכָּל הַמִּדּוֹת נִקְרָאוּ כֵּן בִּהְיוֹתָם בַּבְּרִית, וְהָאָרֶץ כְּלוּלָה מֵהֶם אֶזְכֹּר בִּכְלָל. וְרַבּוֹתֵינוּ רָמְזוּ כֵּן, אָמְרוּ (ויק"ר לו ה): וְלָמָּה הוּא מַזְכִּיר זְכוּת הָאָרֶץ עִמָּהֶם, אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ מָשָׁל לְאָדוֹן שֶׁהָיוּ לוֹ שָׁלֹשׁ בָּנוֹת וְשִׁפְחָה אַחַת מְגַדֵּלְתָּן, כָּל זְמַן שֶׁהָאָדוֹן שׁוֹאֵל בִּשְׁלוֹם בְּנוֹתָיו הָיָה אוֹמֵר שַׁאֲלוּ לִי בִּשְׁלוֹם מְגַדֵּלְתָּן. תורה מג

(מג) וּפֵרוּשׁ וְהָאָרֶץ תֵּעָזֵב מֵהֶם, כִּי גַּם אַחֲרֵי הַזְּכִירָה תֵּעָזֵב מֵהֶם, רָמַז כִּי אַחֲרֵי פְּקִידַת כֹּרֶשׁ נֶעֱזְבָה מֵהֶם וְרָצְתָה הַשְּׁמִטּוֹת עַד אַחֲרֵי תְּשַׁע עֶשְׂרֵה שָׁנָה שֶׁנִּבְנָה הַבַּיִת, וְקִדְּשׁוּ הָעִיר בִּשְׁתֵּי תּוֹדֹת (נחמיה יב לא), וְחָזְרָה קְדֻשַּׁת הָאָרֶץ, וְכָרְתוּ אֲמָנָה (שם י א) וְאָמְרוּ (שם פסוק לב): וְנִטֹּשׁ אֶת הַשָּׁנָה הַשְּׁבִיעִית וּמַשָּׂא כָּל יָד, כָּל הַקּוֹרוֹת אוֹתָם רְמוּזוֹת בַּפָּרָשָׁה הַזֹּאת. תורה מד

(מד) וְאַף גַּם־זֹאת בִּהְיוֹתָם בְּאֶרֶץ אֹיְבֵיהֶם לֹא־מְאַסְתִּים וְלֹא־גְעַלְתִּים לְכַלֹּתָם לְהָפֵר בְּרִיתִי אִתָּם כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם:

מד וְאַף בְּרַם דָּא בְּמֶהֱוֵיהוֹן בַּאֲרַע בַּעֲלֵי דְבָבֵיהוֹן לָא אַרְטֵשְׁנוּן וְלָא אַרְחֵקְנוּן לְשֵׁיצָיוּתְהוֹן לְאַשְׁנָאָה קְיָמֵי עִמְּהוֹן אֲרֵי אֲנָא יְיָ אֱלָהֲהוֹן:

רש"י◄ **וְאַף־גַּם־זֹאת** • וְאַף אֲפִלּוּ אֲנִי עוֹשֶׂה עִמָּהֶם זֹאת הַפֻּרְעָנוּת אֲשֶׁר אָמַרְתִּי, בִּהְיוֹתָם בְּאֶרֶץ אֹיְבֵיהֶם, לֹא מְאַסְתִּים לְכַלּוֹתָם וּלְהָפֵר בְּרִיתִי אֲשֶׁר אִתָּם.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך כז עמ' 292)

לֹא מְאַסְתִּים וְלֹא גְעַלְתִּים לְכַלֹּתָם (כו, מד)

בַּזֹּהַר מְבֹאָר שֶׁבְּנֵי יִשְׂרָאֵל נִמְצָאִים בְּגָלוּת, הַנִּמְשָׁל לְשׁוּק שֶׁל בּוּרְסְקִי, אֲבָל הַקָּבָּ"ה אֵינוֹ מוֹאֵס בָּהֶם, וְאַדְרַבָּה, בְּעֵינֵי ה' הוּא כְּשׁוּק שֶׁל בְּשָׂמִים: לֹא מְאַסְתִּים מִצַּד לְכַלֹּתָם - לְשׁוֹן כַּלָּה (וּכְמוֹ אָדָם שֶׁכַּלָּתוֹ דָּרָה בְּשׁוּק שֶׁל בּוּרְסְקִי, שֶׁבְּעֵינָיו הוּא כְּשׁוּק שֶׁל בְּשָׂמִים). הֲוֵי אוֹמַר: יְהוּדִי אֵינוֹ **'אוֹכֵל'** מֵהַגָּלוּת, וְאֵין זֶה אֶלָּא שֶׁרֵיחַ רַע מַקִּיף אוֹתוֹ מִבַּחוּץ; וְרֵיחַ זֶה עַצְמוֹ הוֹפֵךְ לְ'רֵיחַ נִיחוֹחַ', בִּבְחִינַת יִתְרוֹן הָאוֹר מִן הַחֹשֶׁךְ!

(מה) וְזָכַרְתִּי לָהֶם בְּרִית רִאשֹׁנִים אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי־אֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לְעֵינֵי הַגּוֹיִם לִהְיוֹת לָהֶם לֵאלֹהִים אֲנִי יְהוָה:

מה וְדָכִירְנָא לְהוֹן קְיָם קַדְמָאֵי דִּי אַפֵּקִית יָתְהוֹן מֵאַרְעָא דְמִצְרַיִם לְעֵינֵי עַמְמַיָּא לְמֶהֱוֵי לְהוֹן לֵאלָהָא אֲנָא יְיָ:

רש"י◄ **בְּרִית רִאשֹׁנִים** • שֶׁל שְׁבָטִים.

(מו) אֵלֶּה הַחֻקִּים וְהַמִּשְׁפָּטִים וְהַתּוֹרֹת אֲשֶׁר נָתַן יְהוָה בֵּינוֹ וּבֵין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּהַר סִינַי בְּיַד־מֹשֶׁה:

מו אִלֵּין קְיָמַיָּא וְדִינַיָּא וְאוֹרָיָתָא דִּי יְהַב יְיָ בֵּין מֵימְרֵהּ וּבֵין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּטוּרָא דְסִינַי בִּידָא דְמֹשֶׁה:

רש"י◄ **וְהַתּוֹרֹת** • אַחַת בִּכְתָב וְאַחַת בְּעַל־פֶּה, מַגִּיד, שֶׁכֻּלָּם נִתְּנוּ לְמֹשֶׁה בְּסִינַי.

◆ יום רביעי י"ז אייר ◆

כז (א) וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר:

א וּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימָר:

(ב) דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם אִישׁ כִּי יַפְלִא נֶדֶר בְּעֶרְכְּךָ נְפָשֹׁת לַיהוָה:

ב מַלֵּל עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְתֵימַר לְהוֹן גְּבַר אֲרֵי יַפְרֵשׁ נְדַר בְּפֵרְסַן נַפְשָׁתָא קֳדָם יְיָ:

רש"י◄ **כִּי יַפְלִא** • יַפְרִישׁ בְּפִיו. **בְּעֶרְכְּךָ נְפָשֹׁת** • לִתֵּן עֶרְכְּךָ נַפְשׁוֹ, לוֹמַר: 'עֶרְכְּךָ דָּבָר שֶׁנַּפְשׁוֹ תְּלוּיָה בּוֹ — עָלַי'.

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(מה) וְטַעַם וְזָכַרְתִּי לָהֶם בְּרִית רִאשֹׁנִים, שֶׁאֶזְכֹּר לָהֶם כֵּן בֵּין בָּאָרֶץ בֵּין בְּחוּצָה לָאָרֶץ, בַּגָּלוּת הַנִּרְמֶזֶת כָּאן וְכֵן בְּכָל הַדּוֹרוֹת. וְזֶה טַעַם: **לְעֵינֵי הַגּוֹיִם,** כִּי יַעֲשֶׂה בָּהֶם בַּעֲבוּר שְׁמוֹ הַגָּדוֹל שֶׁלֹּא יִתְחַלֵּל בַּגּוֹיִם, וְלֹא לְמַעַנָּם, כִּי לֹא עָשׂוּ תְּשׁוּבָה וְלֹא נִתְכַּפְּרוּ עֲוֹנוֹתָם. וְכָךְ אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ (ת"כ בְּפִסּוּק הַקֹּדֶם): לֹא מְאַסְתִּים בִּימֵי אַסְפַּסְיָנוּס, וְלֹא גְעַלְתִּים בִּימֵי יָוָן, לְכַלֹּתָם לְהָפֵר בְּרִיתִי אִתָּם בִּימֵי הָמָן, כִּי אֲנִי ה' אֱלֹהֵיהֶם בִּימֵי גּוֹג וּמָגוֹג. תורה מו

(א-ב) וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵּאמֹר וְגוֹ' אִישׁ כִּי יַפְלִא. גַּם זוֹ הַפָּרָשָׁה דְּבוּקָה, שֶׁהָיְתָה בְּהַר סִינַי, מְחֻבֶּרֶת אֶל הַתּוֹכֵחוֹת, כִּי הִיא בְּמִשְׁפְּטֵי הַיּוֹבֵל, כְּמוֹ שֶׁהִזְכִּיר בַּמִּקְדִּישׁ שָׂדֵה מִקְנָה (לְהַלָּן פְּסוּקִים כג-כד) וּשְׂדֵה אֲחֻזָּה (שָׁם יז-יח), אֶלָּא שֶׁכְּלָל מִשְׁפְּטֵי כָּל הַנּוֹדָרִים בְּפָרָשָׁה אַחַת, וּלְכָךְ אָמַר בְּסוֹף (פְּסוּק לד): אֵלֶּה הַמִּצְוֹת אֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶת מֹשֶׁה אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּהַר סִינָי עַל כָּל הַנֶּאֱמָרוֹת לְמַעְלָה, כִּי מִכָּאן וָאֵילָךְ יְדַבֵּר בְּמִצְוֹת אֹהֶל מוֹעֵד. תורה ג

(ג) וְהָיָה עֶרְכְּךָ הַזָּכָר מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וְעַד בֶּן־שִׁשִּׁים שָׁנָה וְהָיָה עֶרְכְּךָ חֲמִשִּׁים שֶׁקֶל כֶּסֶף בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ:

ג וְיִהֵי פַּרְסָנֵהּ דְּכוּרָא מִבַּר עֶסְרִין שְׁנִין וְעַד בַּר שִׁתִּין שְׁנִין וְיִהֵי פַּרְסָנֵהּ חַמְשִׁין סִלְעִין דִּכְסַף בְּסִלְעֵי קוּדְשָׁא:

רש"י◄ וְהָיָה עֶרְכְּךָ וְגוֹ' • אֵין 'עֶרֶךְ' זֶה לְשׁוֹן דָּמִים, אֶלָּא בֵּין שֶׁהוּא יֹקֶר בֵּין שֶׁהוּא זוֹל - כְּפִי שָׁנָיו, הוּא הָעֵרֶךְ הַקָּצוּב עָלָיו בְּפָרָשָׁה זוֹ. עֶרְכְּךָ • כְּמוֹ 'עֶרֶךְ'; וְכֶפֶל הַכָּפִי"ן, לֹא יָדַעְתִּי מֵאֵיזֶה לָשׁוֹן הוּא.

(ד) וְאִם־נְקֵבָה הִוא וְהָיָה עֶרְכְּךָ שְׁלֹשִׁים שָׁקֶל:

ד וְאִם נְקוּבְתָא הִיא וִיהֵי פַּרְסָנֵהּ תְּלָתִין סִלְעִין:

(ה) וְאִם מִבֶּן־חָמֵשׁ שָׁנִים וְעַד בֶּן־עֶשְׂרִים שָׁנָה וְהָיָה עֶרְכְּךָ הַזָּכָר עֶשְׂרִים שְׁקָלִים וְלַנְּקֵבָה עֲשֶׂרֶת שְׁקָלִים:

ה וְאִם מִבַּר חֲמֵשׁ שְׁנִין וְעַד בַּר עֶסְרִין שְׁנִין וִיהֵי פַּרְסָנֵהּ דְּכוּרָא עֶסְרִין סִלְעִין וְלִנְקוּבְתָא עֲסַר סִלְעִין:

רש"י◄ וְאִם מִבֶּן־חָמֵשׁ שָׁנִים • לֹא שֶׁיְּהֵא הַנּוֹדֵר קָטָן, שֶׁאֵין בְּדִבְרֵי קָטָן כְּלוּם, אֶלָּא גָּדוֹל שֶׁאָמַר: 'עֶרֶךְ קָטָן הַזֶּה, שֶׁהוּא בֶּן חָמֵשׁ שָׁנִים, עָלַי'.

(ו) וְאִם מִבֶּן־חֹדֶשׁ וְעַד בֶּן־חָמֵשׁ שָׁנִים וְהָיָה עֶרְכְּךָ הַזָּכָר חֲמִשָּׁה שְׁקָלִים כָּסֶף וְלַנְּקֵבָה עֶרְכְּךָ שְׁלֹשֶׁת שְׁקָלִים כָּסֶף:

ו וְאִם מִבַּר יַרְחָא וְעַד בַּר חֲמֵשׁ שְׁנִין וִיהֵי פַּרְסָנֵהּ דְּכוּרָא חֲמֵשׁ סִלְעִין דִּכְסָף וְלִנְקוּבְתָא פַּרְסָנֵהּ תְּלַת סִלְעִין דִּכְסָף:

(ז) וְאִם מִבֶּן־שִׁשִּׁים שָׁנָה וָמַעְלָה אִם־זָכָר וְהָיָה עֶרְכְּךָ חֲמִשָּׁה עָשָׂר שָׁקֶל וְלַנְּקֵבָה עֲשָׂרָה שְׁקָלִים:

ז וְאִם מִבַּר שִׁתִּין שְׁנִין וּלְעֵלָא אִם דְּכוּרָא וִיהֵי פַּרְסָנֵהּ חֲמֵשׁ עֲסָרֵי סִלְעִין וְלִנְקוּבְתָא עֲסַר סִלְעִין:

רש"י◄ וְאִם מִבֶּן־שִׁשִּׁים שָׁנָה וְגוֹ' • כְּשֶׁמַּגִּיעַ לִימֵי הַזִּקְנָה הָאִשָּׁה קְרוֹבָה לְהֵחָשֵׁב כְּאִישׁ, לְפִיכָךְ הָאִישׁ פּוֹחֵת בְּהִזְדַּקְּנוֹ יוֹתֵר מִשְּׁלִישׁ בְּעֶרְכּוֹ, וְהָאִשָּׁה אֵינָהּ פּוֹחֶתֶת אֶלָּא שְׁלִישׁ בְּעֶרְכָּהּ, (ערכין יט) דְּאָמְרֵי אֲנָשֵׁי: סָבָא בְּבֵיתָא — פָּחָא בְּבֵיתָא, סַבְתָּא בְּבֵיתָא — סִימָא בְּבֵיתָא, וְסִימָנָא טָבָא בְּבֵיתָא.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (שיחת מוצאי ש"פ בחוקותי תשל"ח)

סָבָא בְּבֵיתָא, פָּחָא בְּבֵיתָא (רש"י כז, ז) יֵשׁ לִשְׁאֹל, אִם כֵּן רָאוּי שֶׁלֹּא יִהְיֶה לַזָּקֵן עֵרֶךְ כְּלָל, וּמַדּוּעַ יֵשׁ לוֹ עֵרֶךְ, וְאַף יוֹתֵר מִזְּקֵנָה. וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁרַשִּׁ"י מְיַשֵּׁב זֹאת בְּדִיּוּק לְשׁוֹנוֹ: הַכַּוָּנָה רַק בְּיַחַס לְנָהוּל הַבַּיִת וְכַדּוֹמֶה, אֲבָל בִּדְבָרִים שֶׁמִּחוּץ לַבַּיִת, כְּגוֹן רַבָּנוּת וְהַנְהָגַת הַצִּבּוּר, יֵשׁ מַעֲלָה בְּכָךְ שֶׁרַב וּמַנְהִיג צִבּוּר הוּא זָקֵן וּבַעַל נִסָּיוֹן.

(ח) וְאִם־מָךְ הוּא מֵעֶרְכֶּךָ וְהֶעֱמִידוֹ לִפְנֵי הַכֹּהֵן וְהֶעֱרִיךְ אֹתוֹ הַכֹּהֵן עַל־פִּי אֲשֶׁר תַּשִּׂיג יַד הַנֹּדֵר יַעֲרִיכֶנּוּ הַכֹּהֵן: ס

ח וְאִם מִסְכֵּן הוּא מִפַּרְסָנֵהּ וִיקִימֻנֵּהּ קֳדָם כַּהֲנָא וְיִפְרוֹס יָתֵהּ כַּהֲנָא עַל מִימַר דִּי תַדְבֵּק יְדָא דְנוֹדְרָא יִפְרְסִנֵּהּ כַּהֲנָא:

רש"י◄ וְאִם מָךְ הוּא • שֶׁאֵין יָדוֹ מַשֶּׂגֶת לִתֵּן הָעֵרֶךְ הַזֶּה. וְהֶעֱמִידוֹ • לַנֶּעֱרָךְ לִפְנֵי הַכֹּהֵן, וַיַּעֲרִיכֶנּוּ לְפִי הַשָּׂגַת יָדוֹ שֶׁל מַעֲרִיךְ. עַל־פִּי אֲשֶׁר תַּשִּׂיג • לְפִי מַה שֶּׁיֵּשׁ לוֹ, יְסַדְּרֶנּוּ וַיַּשְׁאִיר לוֹ כְּדֵי חַיָּיו: מִטָּה, כַּר, כֶּסֶת וּכְלֵי אֻמָּנוּת; אִם הָיָה חַמָּר, מַשְׁאִיר לוֹ חֲמוֹרוֹ.

(ט) וְאִם־בְּהֵמָה אֲשֶׁר יַקְרִיבוּ מִמֶּנָּה קָרְבָּן לַיהוָה כֹּל אֲשֶׁר יִתֵּן מִמֶּנּוּ לַיהוָה יִהְיֶה־קֹּדֶשׁ:

ט וְאִם בְּעִירָא דִּי יְקָרְבוּן מִנַּהּ קָרְבָּנָא קֳדָם יְיָ כֹּל דִּי יִתַּן מִנַּהּ קֳדָם יְיָ יְהֵי קוּדְשָׁא:

רש"י◄ כֹּל אֲשֶׁר יִתֵּן מִמֶּנּוּ • אָמַר: 'רַגְלָהּ שֶׁל זוֹ עוֹלָה', דְּבָרָיו קַיָּמִין וְתִמָּכֵר לְצָרְכֵי עוֹלָה וְדָמֶיהָ חֻלִּין, חוּץ מִדְּמֵי אוֹתוֹ הָאֵבָר.

(י) לֹא יַחֲלִיפֶנּוּ וְלֹא־יָמִיר אֹתוֹ טוֹב בְּרָע אוֹ־רַע בְּטוֹב וְאִם־הָמֵר יָמִיר בְּהֵמָה בִּבְהֵמָה וְהָיָה־הוּא וּתְמוּרָתוֹ יִהְיֶה־קֹּדֶשׁ:

י לָא יְחַלִּיפֻנֵּהּ וְלָא יְעַבֵּר יָתֵהּ טַב בְּבִישׁ אוֹ בִישׁ בְּטָב וְאִם חַלָּפָא יְחַלֵּף בְּעִירָא בִּבְעִירָא וִיהֵי הוּא וְחַלּוּפֵהּ יְהֵי קַדִּישׁ:

רש"י◄ טוֹב בְּרָע • תָּם בְּבַעַל מוּם. אוֹ־רַע בְּטוֹב • (ת"כ, תמורה ט) וְכָל־שֶׁכֵּן טוֹב בְּטוֹב וְרַע בְּרַע.

(יא) וְאִם כָּל־בְּהֵמָה טְמֵאָה אֲשֶׁר לֹא־יַקְרִיבוּ מִמֶּנָּה קָרְבָּן לַיהוָה וְהֶעֱמִיד אֶת־הַבְּהֵמָה לִפְנֵי הַכֹּהֵן:

יא וְאִם כָּל בְּעִירָא מְסָאָבָא דִּי לָא יְקָרְבוּן מִנַּהּ קָרְבָּנָא קֳדָם יְיָ וִיקִים יָת בְּעִירָא קֳדָם כַּהֲנָא:

רש"י◄ וְאִם כָּל־בְּהֵמָה טְמֵאָה • (ת"כ, תמורה לב) בְּבַעֲלַת מוּם - הַכָּתוּב מְדַבֵּר, שֶׁהִיא טְמֵאָה לְהַקְרָבָה; וְלִמֶּדְךָ הַכָּתוּב, שֶׁאֵין קָדָשִׁים תְּמִימִים יוֹצְאִין לְחֻלִּין בְּפִדְיוֹן אֶלָּא־אִם־כֵּן הוּמְּמוּ.

(יב) וְהֶעֱרִיךְ הַכֹּהֵן אֹתָהּ בֵּין טוֹב וּבֵין רָע כְּעֶרְכְּךָ הַכֹּהֵן כֵּן יִהְיֶה:

יב וְיִפְרוֹס כַּהֲנָא יָתַהּ בֵּין טַב וּבֵין בִּישׁ כְּפַרְסָנָא דְכַהֲנָא כֵּן יְהֵי:

רש"י◄ כְּעֶרְכְּךָ הַכֹּהֵן כֵּן יִהְיֶה • לִשְׁאָר כָּל אָדָם הַבָּא לִקְנוֹתָהּ מִיַּד הֶקְדֵּשׁ.

(יג) וְאִם־גָּאֹל יִגְאָלֶנָּה וְיָסַף חֲמִישִׁתוֹ עַל־עֶרְכֶּךָ:

יג וְאִם מִפְּרַק יִפְרְקִנַּהּ וְיוֹסֵף חֻמְשֵׁהּ עַל פַּרְסָנַהּ:

רש"י◄ וְאִם־גָּאֹל יִגְאָלֶנָּה • בַּבְּעָלִים הֶחֱמִיר הַכָּתוּב לְהוֹסִיף חֹמֶשׁ (ת"כ). וְכֵן בְּמַקְדִּישׁ בַּיִת, וְכֵן בְּמַקְדִּישׁ אֶת הַשָּׂדֶה, וְכֵן בְּפִדְיוֹן מַעֲשֵׂר שֵׁנִי - הַבְּעָלִים מוֹסִיפִין חֹמֶשׁ וְלֹא שְׁאָר כָּל אָדָם.

(יד) וְאִישׁ כִּי־יַקְדִּישׁ אֶת־בֵּיתוֹ קֹדֶשׁ לַיהוָה וְהֶעֱרִיכוֹ הַכֹּהֵן בֵּין טוֹב וּבֵין רָע כַּאֲשֶׁר יַעֲרִיךְ אֹתוֹ הַכֹּהֵן כֵּן יָקוּם:

יד וּגְבַר אֲרֵי יַקְדֵּשׁ יָת בֵּיתֵהּ קוּדְשָׁא קֳדָם יְיָ וְיִפְרְסִנַּהּ כַּהֲנָא בֵּין טַב וּבֵין בִּישׁ כְּמָא דִי יִפְרוֹס יָתַהּ כַּהֲנָא כֵּן יְקוּם:

(טו) וְאִם־הַמַּקְדִּישׁ יִגְאַל אֶת־בֵּיתוֹ וְיָסַף חֲמִישִׁית כֶּסֶף־עֶרְכְּךָ עָלָיו וְהָיָה לוֹ:

טו וְאִם דְּאַקְדֵּשׁ יִפְרוֹק יָת בֵּיתֵהּ וְיוֹסֵף חֹמֶשׁ כְּסַף פַּרְסָנַהּ עֲלוֹהִי וִיהֵי לֵהּ:

◆ יום חמישי י"ח אייר ◆

(טז) וְאִם מִשְּׂדֵה אֲחֻזָּתוֹ יַקְדִּישׁ אִישׁ לַיהוָה וְהָיָה עֶרְכְּךָ לְפִי זַרְעוֹ זֶרַע חֹמֶר שְׂעֹרִים בַּחֲמִשִּׁים שֶׁקֶל כָּסֶף:

טז וְאִם מֵחֲקַל אַחֲסָנָתֵהּ יַקְדֵּשׁ גְּבַר קֳדָם יְיָ וִיהֵי פַּרְסָנַהּ לְפוּם זַרְעֵהּ בַּר זְרַע כּוֹר שְׂעוֹרִין בְּחַמְשִׁין סְלְעִין דְּכַסְפָּא:

רש"י◄ וְהָיָה עֶרְכְּךָ לְפִי זַרְעוֹ • וְלֹא כְּפִי שׁוֹוְיָהּ, אַחַת שָׂדֶה טוֹבָה וְאַחַת שָׂדֶה רָעָה, פִּדְיוֹן הֶקְדֵּשָׁן שָׁוֶה בֵּית כּוֹר שְׂעוֹרִים בַּחֲמִשִּׁים שְׁקָלִים, כָּךְ גְּזֵרַת הַכָּתוּב, וְהוּא שֶׁבָּא לְגָאֳלָהּ בִּתְחִלַּת הַיּוֹבֵל. וְאִם בָּא לְגָאֳלָהּ בְּאֶמְצָעוֹ, נוֹתֵן לְפִי הַחֶשְׁבּוֹן: סֶלַע וּפוּנְדְּיוֹן לְשָׁנָה; לְפִי שֶׁאֵינָהּ הֶקְדֵּשׁ אֶלָּא לְמִנְיַן שְׁנֵי הַיּוֹבֵל, שֶׁאִם

נִגְאָלָה הֲרֵי טוֹב, וְאִם לָאו, הַגִּזְבָּר מוֹכְרָהּ בְּדָמִים הַלָּלוּ לְאַחֵר, וְעוֹמֶדֶת בְּיַד הַלּוֹקֵחַ עַד הַיּוֹבֵל, כִּשְׁאָר כָּל הַשָּׂדוֹת הַמְּכוּרוֹת. וּכְשֶׁהִיא יוֹצְאָה מִיָּדוֹ, חוֹזֶרֶת לַכֹּהֲנִים שֶׁל אוֹתוֹ מִשְׁמָר שֶׁהַיּוֹבֵל פּוֹגֵעַ בּוֹ, וּמִתְחַלֶּקֶת בֵּינֵיהֶם, זֶהוּ הַמִּשְׁפָּט הָאָמוּר בְּמַקְדִּישׁ שָׂדֶה, וְעַכְשָׁו אֲפָרְשֶׁנּוּ עַל סֵדֶר הַמִּקְרָאוֹת.

(יז) אִם־מִשְׁנַת הַיֹּבֵל יַקְדִּישׁ שָׂדֵהוּ כְּעֶרְכְּךָ יָקוּם:

יז אִם מִשַּׁתָּא דְּיוֹבֵלָא יַקְדֵּשׁ חַקְלֵהּ כְּפֵרְסָנֵהּ יְקוּם:

רש"י ◄ אִם מִשְׁנַת הַיּוֹבֵל יַקְדִּישׁ וְגוֹ' • אִם מִשֶּׁעָבְרָה שְׁנַת הַיּוֹבֵל, מִיָּד הִקְדִּישָׁהּ, וּבָא זֶה לְגָאֲלָהּ מִיָּד. כְּעֶרְכְּךָ יָקוּם • כָּעֵרֶךְ הַזֶּה הָאָמוּר, יִהְיֶה, חֲמִשִּׁים כֶּסֶף יִתֵּן.

(יח) וְאִם־אַחַר הַיֹּבֵל יַקְדִּישׁ שָׂדֵהוּ וְחִשַּׁב־לוֹ הַכֹּהֵן אֶת־הַכֶּסֶף עַל־פִּי הַשָּׁנִים הַנּוֹתָרֹת עַד שְׁנַת הַיֹּבֵל וְנִגְרַע מֵעֶרְכֶּךָ:

יח וְאִם בָּתַר יוֹבֵלָא יַקְדֵּשׁ חַקְלֵהּ וִיחַשֵּׁב לֵהּ כַּהֲנָא יָת כַּסְפָּא עַל מִימַר שְׁנַיָּא דְּיִשְׁתְּאָרָן עַד שַׁתָּא דְּיוֹבֵלָא וְיִתְמְנַע מִפֵּרְסָנֵהּ:

רש"י ◄ וְאִם־אַחַר הַיֹּבֵל יַקְדִּישׁ • וְכֵן אִם הִקְדִּישָׁהּ מִשְּׁנַת הַיּוֹבֵל וְנִשְׁתַּהָה בְּיַד גִּזְבָּר, וּבָא זֶה לְגָאֲלָהּ אַחַר הַיּוֹבֵל. וְחִשַּׁב־לוֹ הַכֹּהֵן אֶת־הַכֶּסֶף עַל־פִּי הַשָּׁנִים הַנּוֹתָרֹת • כְּפִי חֶשְׁבּוֹן, כֵּיצַד? הֲרֵי קָצַב דָּמָיהָ שֶׁל אַרְבָּעִים וְתֵשַׁע שָׁנִים – חֲמִשִּׁים שֶׁקֶל, הֲרֵי שֶׁקֶל לְכָל שָׁנָה, וְשֶׁקֶל יָתֵר עַל כֻּלָּן; וְהַשֶּׁקֶל אַרְבָּעִים וּשְׁמוֹנָה פּוּנְדְּיוֹנִין – הֲרֵי סֶלַע וּפוּנְדְּיוֹן לְשָׁנָה, אֶלָּא שֶׁחָסֵר פּוּנְדְּיוֹן אֶחָד לְכֻלָּן, וְאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ שֶׁאוֹתוֹ פּוּנְדְּיוֹן – קַלְבּוֹן לִפְרוֹטְרוֹט. וְהַבָּא לִגְאֹל, יִתֵּן סֶלַע וּפוּנְדְּיוֹן לְכָל שָׁנָה לַשָּׁנִים הַנּוֹתָרוֹת עַד שְׁנַת הַיּוֹבֵל. וְנִגְרַע מֵעֶרְכֶּךָ • מִנְּיַן הַשָּׁנִים שֶׁמִּשְׁנַת הַיּוֹבֵל עַד שְׁנַת הַפִּדְיוֹן.

(יט) וְאִם־גָּאֹל יִגְאַל אֶת־הַשָּׂדֶה הַמַּקְדִּישׁ אֹתוֹ וְיָסַף חֲמִשִׁית כֶּסֶף־עֶרְכְּךָ עָלָיו וְקָם לוֹ:

יט וְאִם מִפְרַק יִפְרוֹק יָת חַקְלָא דְּאַקְדֵּשׁ יָתֵהּ וְיוֹסֵף חֻמְשׁ כְּסַף פֵּרְסָנֵהּ עֲלוֹהִי וִיקוּם לֵהּ:

רש"י ◄ וְאִם־גָּאֹל יִגְאַל • הַמַּקְדִּישׁ אוֹתוֹ, יוֹסִיף חֹמֶשׁ עַל הַקְצָבָה הַזֹּאת.

(כ) וְאִם־לֹא יִגְאַל אֶת־הַשָּׂדֶה וְאִם־מָכֹר אֶת־הַשָּׂדֶה לְאִישׁ אַחֵר לֹא־יִגָּאֵל עוֹד:

כ וְאִם לָא יִפְרוֹק יָת חַקְלָא וְאִם זַבִּין יָת חַקְלָא לִגְבַר אָחֳרָן לָא יִתְפְּרַק עוֹד:

רש"י ◄ וְאִם־לֹא יִגְאַל אֶת־הַשָּׂדֶה • הַמַּקְדִּישׁ. וְאִם־מָכֹר • הַגִּזְבָּר. אֶת־הַשָּׂדֶה לְאִישׁ אַחֵר לֹא־יִגָּאֵל עוֹד • לָשׁוּב בְּיַד הַמַּקְדִּישׁ.

(כא) וְהָיָה הַשָּׂדֶה בְּצֵאתוֹ בַיֹּבֵל קֹדֶשׁ לַיהוָה כִּשְׂדֵה הַחֵרֶם לַכֹּהֵן תִּהְיֶה אֲחֻזָּתוֹ:

כא וִיהֵי חַקְלָא בְּמִפְּקֵהּ בְּיוֹבֵלָא קוּדְשָׁא קֳדָם יְיָ כַּחַקַל חֲרָמָא לְכַהֲנָא תְּהֵי אַחֲסַנְתֵּהּ:

רש"י ◄ וְהָיָה הַשָּׂדֶה בְּצֵאתוֹ בַיֹּבֵל • מִיַּד הַלּוֹקֵחוֹ מִן הַגִּזְבָּר, כְּדֶרֶךְ שְׁאָר שָׂדוֹת הַיּוֹצְאִים מִיַּד לוֹקְחֵיהֶם בַּיּוֹבֵל. קֹדֶשׁ לַה' • לֹא שֶׁיָּשׁוּב לְהֶקְדֵּשׁ בֶּדֶק הַבַּיִת, לְיַד הַגִּזְבָּר, אֶלָּא כִּשְׂדֵה הַחֵרֶם הַנָּתוּן לַכֹּהֲנִים, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר יח יד): "כָּל חֵרֶם בְּיִשְׂרָאֵל לְךָ יִהְיֶה", אַף זוֹ תִּתְחַלֵּק לַכֹּהֲנִים שֶׁל אוֹתוֹ מִשְׁמָר, שֶׁיּוֹם הַכִּפּוּרִים שֶׁל יוֹבֵל פּוֹגֵעַ בּוֹ.

◆ יום שישי י"ט אייר ◆

(כב) וְאִם אֶת־שְׂדֵה מִקְנָתוֹ אֲשֶׁר לֹא מִשְׂדֵה אֲחֻזָּתוֹ יַקְדִּישׁ לַיהוָה:

כב וְאִם יָת חַקַל זְבִינוּהִי דִּי לָא מֵחַקַל אַחֲסַנְתֵּהּ יַקְדֵּשׁ קֳדָם יְיָ:

רש"י◄ **וְאִם אֶת־שְׂדֵה מִקְנָתוֹ וְגוֹ'** • חִלּוּק יֵשׁ בֵּין שְׂדֵה מִקְנָה לִשְׂדֵה אֲחֻזָּה, שֶׁשְּׂדֵה מִקְנָה לֹא תִּתְחַלֵּק לַכֹּהֲנִים בַּיּוֹבֵל, לְפִי שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְהַקְדִּישָׁהּ אֶלָּא עַד הַיּוֹבֵל, שֶׁהֲרֵי בַּיּוֹבֵל הָיְתָה עֲתִידָה לָצֵאת מִיָּדוֹ וְלָשׁוּב לַבְּעָלִים, לְפִיכָךְ אִם בָּא לְגָאֳלָהּ, יִגְאַל בַּדָּמִים הַלָּלוּ הַקְּצוּבִים לִשְׂדֵה אֲחֻזָּה. וְאִם לֹא יִגְאַל וְיִמְכְּרֶנָּה גִּזְבָּר לְאַחֵר, אוֹ אִם לֹא יִגְאַל הוּא בִּשְׁנַת הַיּוֹבֵל "יָשׁוּב הַשָּׂדֶה לַאֲשֶׁר קָנָהוּ מֵאִתּוֹ" — אוֹתוֹ שֶׁהִקְדִּישָׁהּ, וּפֶן תֹּאמַר: "לַאֲשֶׁר קָנָהוּ", הַלּוֹקֵחַ הַזֶּה הָאַחֲרוֹן, "מֵאִתּוֹ", וְזֶהוּ הַגִּזְבָּר? לְכָךְ הֵצְרַךְ לוֹמַר: "לַאֲשֶׁר־לוֹ אֲחֻזַּת הָאָרֶץ", מִיֶּרֻשַּׁת אָבוֹת, וְזֶהוּ בְּעָלִים הָרִאשׁוֹנִים שֶׁמִּכָּרוּהָ לַמַּקְדִּישׁ.

(כג) וְחִשַּׁב־לוֹ הַכֹּהֵן אֶת מִכְסַת הֶעֱרֶכְךָ עַד שְׁנַת הַיֹּבֵל וְנָתַן אֶת־הֶעֱרֶכְךָ בַּיּוֹם הַהוּא קֹדֶשׁ לַיהוָה:

כג וִיחַשֵּׁב לֵהּ כַּהֲנָא יָת מִנְיַן פֵּרְסָנֵהּ עַד שַׁתָּא דְיוֹבֵלָא וְיִתֵּן יָת פֵּרְסָנֵהּ בְּיוֹמָא הַהוּא קוּדְשָׁא קֳדָם יְיָ:

(כד) בִּשְׁנַת הַיֹּבֵל יָשׁוּב הַשָּׂדֶה לַאֲשֶׁר קָנָהוּ מֵאִתּוֹ לַאֲשֶׁר־לוֹ אֲחֻזַּת הָאָרֶץ:

כד בְּשַׁתָּא דְיוֹבֵלָא יְתוּב חַקְלָא לְדִזְבָנֵהּ מִנֵּהּ לְדִדִילֵהּ אַחֲסָנַת אַרְעָא:

(כה) וְכָל־עֶרְכְּךָ יִהְיֶה בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ עֶשְׂרִים גֵּרָה יִהְיֶה הַשָּׁקֶל:

כה וְכָל פֵּרְסָנֵהּ יְהֵי בְּסִלְעֵי קוּדְשָׁא עֶסְרִין מָעִין יְהֵי סִלְעָא:

רש"י◄ **וְכָל־עֶרְכְּךָ יִהְיֶה בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ** • כָּל עֶרְכְּךָ שֶׁכָּתוּב בּוֹ 'שְׁקָלִים', יִהְיֶה בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ. **עֶשְׂרִים גֵּרָה** • עֶשְׂרִים מָעוֹת, כָּךְ הָיוּ מִתְחַלָּה וּלְאַחַר מִכָּאן הוֹסִיפוּ שְׁתוּת, וְאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ: שֵׁשׁ מָעָה כֶּסֶף דִּינָר, עֶשְׂרִים וְאַרְבַּע מָעוֹת לְסֶלַע.

(כו) אַךְ־בְּכוֹר אֲשֶׁר יִבָּכֵר לַיהוָה בִּבְהֵמָה לֹא־יַקְדִּישׁ אִישׁ אֹתוֹ אִם־שׁוֹר אִם־שֶׂה לַיהוָה הוּא:

כו בְּרַם בּוּכְרָא דִּי יִתְבַּכַּר קֳדָם יְיָ בִּבְעִירָא לָא יַקְדֵּשׁ גְּבַר יָתֵהּ אִם תּוֹר אִם אִמַּר דַּיְיָ הוּא:

רש"י◄ **לֹא־יַקְדִּישׁ אִישׁ אֹתוֹ** • לְשֵׁם קָרְבָּן אַחֵר, לְפִי שֶׁאֵינוֹ שֶׁלּוֹ.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על־פי לקוטי־שיחות כרך יז, עמוד 333 – מתוך 'לקראת שבת')

בְּכוֹר וּמַעֲשֵׂר בְּעֲבוֹדַת הָאָדָם

אַךְ־בְּכוֹר אֲשֶׁר יִבָּכֵר לַיהוָה בִּבְהֵמָה . . לַיהוָה הוּא: . . וְכָל־מַעֲשַׂר בָּקָר וָצֹאן . . הֲעַשִּׂירִי יִהְיֶה־קֹּדֶשׁ (כז, כו – לב).

בְּסוֹף הַפָּרָשָׁה מָצִינוּ שְׁתֵּי מִצְוֹת בְּנוֹגֵעַ לְקָרְבָּנוֹת: בְּכוֹר וּמַעֲשֵׂר. הַבְּכוֹר נוֹהֵג גַּם בִּזְמַן הַגָּלוּת, וְאִלּוּ הַמַּעֲשֵׂר בְּפֹעַל אֵינֶנּוּ נוֹהֵג בִּזְמַן הַגָּלוּת, כִּי חֲכָמִים גָּזְרוּ שֶׁלֹּא לִמְנוֹת אֶת הַבְּהֵמוֹת.

וְיֵשׁ לְבָאֵר הַטַּעַם עַל כָּךְ בִּפְנִימִיּוּת הָעִנְיָנִים:

בְּכוֹר - קְדוּשָׁתוֹ מִלְּמַעְלָה, וְאֵינֶנּוּ תָּלוּי בְּמַעֲשֵׂה הָאָדָם, וְזֶה מוֹרֶה עַל הַמְשָׁכַת הַקְּדוּשָׁה מִלְּמַעְלָה, לְלֹא קֶשֶׁר לְמַעֲשֵׂה הַתַּחְתּוֹנִים. וְאִלּוּ מַעֲשֵׂר קְדוּשָׁתוֹ תְּלוּיָה בִּסְפִירַת הָאָדָם, וְזֶה מוֹרֶה עַל עֲבוֹדַת הָאָדָם מִלְّמַטָּה לְמַעְלָה, וְלָכֵן כּוֹתֶבֶת הַתּוֹרָה הַבְּכוֹר לִפְנֵי הַמַּעֲשֵׂר, לְהוֹרוֹת לָנוּ שֶׁקּוֹדֶם נִתָּנִים הַכֹּחוֹת מִלְּמַעְלָה, וְרַק לְאַחֲרֵי־זֶה וּבְכֹחָם מַגִּיעָה וּבָאָה עֲבוֹדַת הָאָדָם מִלְّמַטָּה לְמַעְלָה.

שְׁנֵי עִנְיָנִים אֵלּוּ קַיָּמִים גַּם בָּאָדָם עַצְמוֹ:

בְּכוֹר - מוֹרֶה עַל הַבְּחִינָה הָעֶלְיוֹנָה שֶׁבַּנֶּפֶשׁ – חָכְמָה שֶׁבַּנֶּפֶשׁ, וְלָכֵן הוּא קָדוֹשׁ מֵעַצְמוֹ, כִּי עִנְיַן הַמְסִירוּת־נֶפֶשׁ הַבָּאָה מֵהַחָכְמָה שֶׁבַּנֶּפֶשׁ, אֵינָהּ בָּאָה עַל־יְדֵי עֲבוֹדָה אֶלָּא הִיא יְרוּשָׁה לָנוּ מֵאֲבוֹתֵינוּ, וּקְדוּשָׁה זֹאת נִמְצֵאת בִּתְמִידִיּוּת גַּם בִּזְמַן הַגָּלוּת, כִּי בְּחִינַת הַחָכְמָה שֶׁבַּנֶּפֶשׁ הִיא בִּשְׁלֵמוּת תָּמִיד.

מַעֲשֵׂר - בַּנֶּפֶשׁ יֵשׁ עֲשָׂרָה כֹּחוֹת, וְחוֹבַת כָּל אֶחָד וְאֶחָד שֶׁלְּכָל־הַפָּחוֹת הַכֹּחַ הָעֲשִׂירִי שֶׁבַּנֶּפֶשׁ יִהְיֶה קֹדֶשׁ, הַיְנוּ הַכֹּחַ מֵעַצְמוֹ. וְהִנֵּה הוּא כְּמוֹ שְׁלִילוּת. וּבְמִשְׁנָה תּוֹרָה אָמַר (דברים טו יט): כָּל הַבְּכוֹר אֲשֶׁר יִוָּלֵד בִּבְקָרְךָ וּבְצֹאנְךָ הַזָּכָר תַּקְדִּישׁ לַה' אֱלֹהֶיךָ, שֶׁיְּהֵא קֹדֶשׁ וְתִנְהַג בּוֹ קְדֻשָּׁה, שֶׁלֹּא תַּעֲבֹד בּוֹ וְלֹא תָּגֹז אוֹתוֹ וְתֹאכְלֶנּוּ לִפְנֵי הַשֵּׁם כַּאֲשֶׁר יִפָּרֵשׁ. תורה כז

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(כו) לֹא יַקְדִּישׁ אִישׁ אֹתוֹ, לְשֵׁם קָרְבָּן אַחֵר, לְפִי שֶׁאֵינוֹ שֶׁלּוֹ. לְשׁוֹן רַשִׁ"י. וְהַנָּכוֹן שֶׁיֹּאמַר: אֵין צֹרֶךְ לְהַקְדִּישׁ אוֹתוֹ, כִּי אִם הוּא שׁוֹר אוֹ שֶׂה לַה' הוּא

הָאַחֲרוֹן שֶׁבַּנֶּפֶשׁ הַשַּׁיָּךְ לְמַחֲשָׁבָה דִּבּוּר וּמַעֲשֶׂה. וּמִכֵּיוָן שֶׁעִנְיָן זֶה תָּלוּי בַּעֲבוֹדַת הָאָדָם, לָכֵן יֵשׁ חִלּוּקִים בָּזֶה בֵּין זְמַן הַבַּיִת (שֶׁהָאֱלוֹקוּת הֵאִירָה בְּגִלּוּי), לִזְמַן הַגָּלוּת (דְּמִפְּנֵי חֲטָאֵינוּ גָּלִינוּ כוּ׳).

(כז) וְאִם בַּבְּהֵמָה הַטְּמֵאָה וּפָדָה בְעֶרְכֶּךָ וְיָסַף חֲמִשִׁתוֹ עָלָיו וְאִם־לֹא יִגָּאֵל וְנִמְכַּר בְּעֶרְכֶּךָ׃

כז וְאִם בִּבְעִירָא מְסָאָבָא וְיִפְרוֹק בְּפַרְסָנֵהּ וְיוֹסֵף חֻמְשֵׁהּ עֲלוֹהִי וְאִם לָא יִתְפְּרַק וְיִזְדַּבַּן בְּפַרְסָנֵהּ׃

רש״י◄ **וְאִם בַּבְּהֵמָה הַטְּמֵאָה וְגוֹ׳** • אֵין הַמִּקְרָא הַזֶּה מוּסָב עַל הַבְּכוֹר, שֶׁאֵין לוֹמַר בִּבְכוֹר בְּהֵמָה טְמֵאָה ״וּפָדָה בְעֶרְכֶּךָ״. וַחֲמוֹר אֵין זֶה, שֶׁהֲרֵי אֵין פִּדְיוֹן פֶּטֶר חֲמוֹר אֶלָּא טָלֶה, וְהוּא מַתָּנָה לַכֹּהֵן וְאֵינוֹ לְהֶקְדֵּשׁ. אֶלָּא הַכָּתוּב מוּסָב עַל הַהֶקְדֵּשׁ, שֶׁהַכָּתוּב שֶׁלְּמַעְלָה דִּבֵּר בְּפִדְיוֹן בְּהֵמָה טְהוֹרָה שֶׁהוּמְמָה, וְכָאן דִּבֵּר בַּמַּקְדִּישׁ בְּהֵמָה טְמֵאָה לְבֶדֶק הַבַּיִת. **וּפָדָה בְעֶרְכֶּךָ • כְּפִי מַה שֶּׁיַּעֲרִיכֶנָּה הַכֹּהֵן. וְאִם־לֹא יִגָּאֵל •** עַל־יְדֵי בְּעָלִים (ת״כ). **וְנִמְכַּר בְּעֶרְכֶּךָ • לַאֲחֵרִים.**

(כח) אַךְ כָּל־חֵרֶם אֲשֶׁר יַחֲרֹם אִישׁ לַיהוָה מִכָּל־אֲשֶׁר־לוֹ מֵאָדָם וּבְהֵמָה וּמִשְׂדֵה אֲחֻזָּתוֹ לֹא יִמָּכֵר וְלֹא יִגָּאֵל כָּל־חֵרֶם קֹדֶשׁ־קָדָשִׁים הוּא לַיהוָה׃

כח בְּרַם כָּל חֲרָמָא דִּי יַחֲרֵם גְּבַר קֳדָם יְיָ מִכָּל דִּי לֵהּ מֵאֲנָשָׁא וּבְעִירָא וּמֵחֲקַל אַחֲסַנְתֵּהּ לָא יִזְדַּבַּן וְלָא יִתְפְּרַק כָּל חֲרָמָא קֹדֶשׁ קוּדְשִׁין הוּא קֳדָם יְיָ׃

רש״י◄ **אַךְ כָּל־חֵרֶם וְגוֹ׳** • (תורת כהנים): נָחְלְקוּ רַבּוֹתֵינוּ בַּדָּבָר, יֵשׁ אוֹמְרִים: ׳סְתָם חֲרָמִים לְהֶקְדֵּשׁ׳, וּמָה אֲנִי מְקַיֵּם (במדבר יח יד): ״כָּל חֵרֶם בְּיִשְׂרָאֵל לְךָ יִהְיֶה״? בְּחֲרָמֵי כֹּהֲנִים, שֶׁפֵּרֵשׁ וְאָמַר: ״הֲרֵי זֶה חֵרֶם לַכֹּהֵן!״ וְיֵשׁ שֶׁאָמְרוּ: ׳סְתָם חֲרָמִים לְכֹהֲנִים׳. **לֹא יִמָּכֵר וְלֹא יִגָּאֵל •** אֶלָּא יִנָּתֵן לַכֹּהֵן. לְדִבְרֵי הָאוֹמֵר: ׳סְתָם חֲרָמִים לְכֹהֲנִים׳, מְפָרֵשׁ מִקְרָא זֶה בִּסְתָם חֲרָמִים; וְהָאוֹמֵר: ׳סְתָם חֲרָמִים לְבֶדֶק הַבַּיִת׳, מְפָרֵשׁ מִקְרָא זֶה בְּחֲרָמֵי כֹּהֲנִים (ערכין כח), שֶׁהַכֹּל מוֹדִים שֶׁחֲרָמֵי כֹּהֲנִים אֵין לָהֶם פִּדְיוֹן, עַד שֶׁיָּבֹאוּ לְיַד כֹּהֵן, וְחֲרָמֵי גָבֹהַּ נִפְדִּים. **כָּל־חֵרֶם קֹדֶשׁ־קָדָשִׁים הוּא לַה׳ •** הָאוֹמֵר: ׳סְתָם חֲרָמִים לְבֶדֶק הַבַּיִת׳, מֵבִיא רְאָיָה מִכָּאן; וְהָאוֹמֵר: ׳סְתָם חֲרָמִים לְכֹהֲנִים׳, מְפָרֵשׁ ״כָּל חֵרֶם קֹדֶשׁ־קָדָשִׁים הוּא לַה׳״, לְלַמֵּד שֶׁחֲרָמֵי כֹּהֲנִים חָלִים עַל קָדְשֵׁי קָדָשִׁים וְעַל קָדָשִׁים קַלִּים וְנוֹתֵן לַכֹּהֵן, כְּמוֹ שֶׁשָּׁנִינוּ בְּמַסֶּכֶת עֲרָכִין: ׳אִם נֵדֶר, נוֹתֵן דְּמֵיהֶם, וְאִם נְדָבָה, נוֹתֵן אֶת טוֹבָתָהּ׳. **מֵאָדָם •** (ערכין כח) כְּגוֹן שֶׁהֶחֱרִים עֲבָדָיו וְשִׁפְחוֹתָיו הַכְּנַעֲנִים.

◆ שבת קודש כ׳ אייר ◆

(כט) כָּל־חֵרֶם אֲשֶׁר יֻחְרַם מִן־הָאָדָם לֹא יִפָּדֶה מוֹת יוּמָת׃

כט כָּל חֲרָמָא דִּי יִתַּחְרַם מִן אֲנָשָׁא לָא יִתְפְּרַק אִתְקְטָלָא יִתְקְטֵל׃

רמב״ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(כז) וְאִם בַּבְּהֵמָה הַטְּמֵאָה וּפָדָה בְעֶרְכֶּךָ. אֵין מִקְרָא זֶה מוּסָב עַל הַבְּכוֹר, שֶׁאֵין לוֹמַר בִּבְכוֹר בְּהֵמָה טְמֵאָה וּפָדָה בְעֶרְכֶּךָ, וַחֲמוֹר אֵין זֶה, שֶׁהֲרֵי אֵין פִּדְיוֹן פֶּטֶר חֲמוֹר אֶלָּא טָלֶה, וְהוּא מַתָּנָה לַכֹּהֵן וְאֵינוֹ הֶקְדֵּשׁ. אֶלָּא הַכָּתוּב מוּסָב עַל הַהֶקְדֵּשׁ, שֶׁלְּמַעְלָה דִּבֵּר בְּפִדְיוֹן בְּהֵמָה טְהוֹרָה שֶׁהֻמְּמָה, וְכָאן דִּבֵּר בְּמַקְדִּישׁ בְּהֵמָה טְמֵאָה לְבֶדֶק הַבַּיִת. לְשׁוֹן רַשִׁ״י.

וְיִתְּכֵן שֶׁנִּתְרַץ, כִּי לְפִי שֶׁאָמַר **אַךְ בְּכוֹר אֲשֶׁר יִבָּכֵר לַה׳ בִּבְהֵמָה לֹא יַקְדִּישׁ אִישׁ אֹתוֹ,** חָזַר וְאָמַר: **וְאִם בַּבְּהֵמָה הַטְּמֵאָה** הוּא הַבְּכוֹר שֶׁהִקְדִּישׁ **וּפָדָה בְעֶרְכֶּךָ,** לְפָרֵשׁ שֶׁאֵין בְּכוֹר נוֹהֵג בִּבְהֵמָה טְמֵאָה, אֶלָּא בְּפֶטֶר חֲמוֹר שֶׁבָּבָר נִתְפָּרֵשׁ דִּינוֹ (שמות יג יג), וְלִמֵּד שֶׁאֲפִלּוּ. הִקְדִּישׁוֹ אֵינוֹ קָדוֹשׁ כְּדִין בְּכוֹר אֶלָּא כִּשְׁאָר הֶקְדֵּשׁ הוּא וְנִפְדֶּה. וּלְכָךְ אָמַר שֶׁיִּפְדֶּה אוֹתוֹ הַמַּקְדִּישׁ בְּתוֹסֶפֶת חֹמֶשׁ, וְאַחַר יִקְנֶה אוֹתוֹ בְּעֶרְכּוֹ. וְהַכָּתוּב שֶׁל מַעְלָה (פסוק יא): וְאִם כָּל בְּהֵמָה טְמֵאָה אֲשֶׁר לֹא יַקְרִיבוּ מִמֶּנָּה, עַל פִּי פְּשׁוּטוֹ בִּבְהֵמָה טְמֵאָה.

וְעַל מִדְרַשׁ רַבּוֹתֵינוּ (ת״כ שם תמורה לב:) הַכָּתוּב מְיֻתָּר, בַּעֲבוּר שֶׁכְּפַל: טְמֵאָה אֲשֶׁר לֹא יַקְרִיבוּ מִמֶּנָּה קָרְבָּן לַה׳, לְפִיכָךְ יִדְרֹשׁ: וְאִם כָּל בְּהֵמָה טְמֵאָה וַאֲשֶׁר לֹא יַקְרִיבוּ מִמֶּנָּה קָרְבָּן לַה׳, לְרַבּוֹת בַּעֲלֵי מוּמִין קְבוּעִין שֶׁאֵין מַקְרִיבִים מֵהֶן קָרְבָּן לַה׳. תורה כח

(כט) כָּל חֵרֶם אֲשֶׁר יָחֳרַם מִן הָאָדָם. הַיּוֹצֵא לֵהָרֵג וְאָמַר אֶחָד עֶרְכּוֹ עָלַי לֹא אָמַר כְּלוּם. **מוֹת יוּמָת,** הֲרֵי הוּא הוֹלֵךְ לָמוּת לְפִיכָךְ לֹא יִפָּדֶה, אֵין לוֹ דָּמִים וְלֹא עֶרֶךְ. לְשׁוֹן רַשִׁ״י. וְרַבּוֹתֵינוּ נָחְלְקוּ בַּדָּבָר (ערכין ו:), וְיֵשׁ מֵהֶם אוֹמְרִים שֶׁהוּא אַזְהָרָה לַחַיָּבֵי מִיתוֹת שֶׁאֵין לוֹקְחִין מֵהֶן כֹּפֶר לְפָטְרָן. וְיִתָּכֵן

רש״י ◄ **כָּל־חֵרֶם אֲשֶׁר יָחֳרַם וְגוֹ׳** • (ת״כ) הַיּוֹצֵא לֵהָרֵג, וְאָמַר אֶחָד: ״עָרְכוֹ עָלַי״! לֹא אָמַר כְּלוּם. **מוֹת יוּמָת** • הֲרֵי הוֹלֵךְ לָמוּת, לְפִיכָךְ לֹא יִפָּדֶה, אֵין לוֹ לֹא דָּמִים וְלֹא עֵרֶךְ.

(ל) **וְכָל־מַעְשַׂר הָאָרֶץ מִזֶּרַע הָאָרֶץ מִפְּרִי הָעֵץ לַיהוָה הוּא קֹדֶשׁ לַיהוָה:**

ל וְכָל מַעְשְׂרָא דְּאַרְעָא מִזַּרְעָא דְּאַרְעָא מִפֵּרֵי אִילָנָא דַּיְיָ הוּא קוּדְשָׁא קֳדָם יְיָ:

רש״י ◄ **וְכָל־מַעְשַׂר הָאָרֶץ** • בְּמַעֲשַׂר שֵׁנִי - הַכָּתוּב מְדַבֵּר. **מִזֶּרַע הָאָרֶץ** • דָּגָן. **מִפְּרִי הָעֵץ** • תִּירוֹשׁ וְיִצְהָר. **לַה׳ הוּא** • קְנָאוֹ הַשֵּׁם, וּמִשֶּׁלְּחָנוֹ צִוָּה לְךָ לַעֲלוֹת וְלֶאֱכֹל בִּירוּשָׁלַיִם, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (דברים יד כג): ״וְאָכַלְתָּ לִפְנֵי ה׳ אֱלֹהֶיךָ מַעְשַׂר דְּגָנְךָ תִּירֹשְׁךָ וְגוֹ׳״.

רמב״ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

שֶׁהִזְכִּיר זֶה בְּכָאן, לוֹמַר שֶׁלֹּא יִתֵּן מָמוֹן לַשֵּׁם כִּשְׁאָר הַחֲרָמִים וְיִפָּטֵר.

וְעַל דֶּרֶךְ הַפְּשָׁט יֹאמַר הַכָּתוּב כִּי כָּל הַמַּחֲרִים מִשֶּׁלּוֹ בֵּין אָדָם בֵּין בְּהֵמָה וּשְׂדֵה אֲחֻזָּתוֹ הוּא קֹדֶשׁ לַשֵּׁם, שֶׁהֵן חֲרָמִים לַכֹּהֲנִים וְאֵין לָהֶם פִּדְיוֹן, אֲבָל הַמַּחֲרִים מִן הָאָדָם שֶׁאֵינוֹ שֶׁלּוֹ כְּגוֹן הַנִּלְחָמִים עַל אוֹיְבֵיהֶם וְנוֹדְרִים נֶדֶר אִם נָתוֹן תִּתֵּן אֶת הָעָם הַזֶּה בְּיָדִי וְהַחֲרַמְתִּי אֶת עָרֵיהֶם (במדבר כא ב), יְמוּתוּ כָּל הָאָדָם הַנִּמְצָא בָּהֶם. וְהַטַּעַם, שֶׁאֵין דַּעַת הַנּוֹדֵר כֵּן לְתִתּוֹ לַכֹּהֲנִים, רַק שֶׁיִּהְיֶה הַכֹּל אָסוּר בַּהֲנָאָה, כִּי נִתְכַּוֵּן לְהַכְרִית הָאוֹיְבִים וּלְכַלּוֹתָם.

וּמָצִינוּ אַנְשֵׁי יָבֵשׁ גִּלְעָד שֶׁעָבְרוּ עַל שְׁבוּעַת הַקָּהָל וְלֹא בָּאוּ אֶת הַמִּצְפָּה (שופטים כא ה,ח), וּכְתִיב (שם פסוק י): וַיִּשְׁלְחוּ שָׁם הָעֵדָה שְׁנֵים עָשָׂר אֶלֶף אִישׁ מִבְּנֵי הַחָיִל וַיְצַוּוּ אוֹתָם לֵאמֹר לְכוּ וְהִכִּיתֶם אֶת יוֹשְׁבֵי יָבֵשׁ גִּלְעָד לְפִי חָרֶב. וְאֵין הַסִּבָּרָא נוֹתֶנֶת שֶׁעָשׂוּ כָּל הָעֵדָה רָעָה כָּזֹאת לְהָמִית אֲנָשִׁים רַבִּים מִיִּשְׂרָאֵל שֶׁאֵינָם חַיָּבִים מִיתָה, וּפִנְחָס הָיָה שָׁם וְעַל פִּיו נַעֲשָׂה כָּל הָעִנְיָן הַהוּא.

וְעוֹד מְצָאתִי בָּאַגָּדָה בִּילַמְּדֵנוּ: תַּנְיָא רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר הַחֵרֶם הוּא הַשְּׁבוּעָה וְהַשְּׁבוּעָה הוּא הַחֵרֶם, אַנְשֵׁי יָבֵשׁ עָבְרוּ עַל הַחֵרֶם וְנִתְחַיְּבוּ מִיתָה. וּלְכָךְ אֲנִי אוֹמֵר כִּי מִן הַכָּתוּב הַזֶּה יָצָא לָהֶם הַדִּין הַזֶּה, שֶׁכָּל מֶלֶךְ בְּיִשְׂרָאֵל אוֹ סַנְהֶדְרֵי גְּדוֹלָה בְּמַעֲמַד כָּל יִשְׂרָאֵל שֶׁיֵּשׁ לָהֶם רְשׁוּת בְּמִשְׁפָּטִים, אִם יַחְרִימוּ עַל עִיר לְהִלָּחֵם עָלֶיהָ, וְכֵן אִם יַחְרִימוּ עַל דָּבָר, הָעוֹבֵר עָלָיו חַיָּב מִיתָה, וְהוּא חִיּוּבָן שֶׁל אַנְשֵׁי יָבֵשׁ גִּלְעָד וְשֶׁל יְהוֹנָתָן שֶׁאָמַר לוֹ אָבִיו (שמואל־א יד מד): כֹּה יַעֲשֶׂה אֱלֹהִים וְכֹה יוֹסִף כִּי מוֹת תָּמוּת יוֹנָתָן. וּמֵהֵיכָן נִתְחַיְּבוּ אֵלּוּ מִיתָה מִן הַדִּין חוּץ מִן הַמָּקוֹם הַזֶּה.

וְזֶה הָיָה טָעוּתוֹ שֶׁל יִפְתָּח בְּבִתּוֹ, כִּי חָשַׁב כַּאֲשֶׁר חֵרֶם נָגִיד יִשְׂרָאֵל חָל וְקָיָם לְהָמִית אֲנָשִׁים אוֹ הָעוֹבֵר עַל חֶרְמוֹ חַיָּב מִיתָה, כֵּן אִם נָדַר בְּעֵת מִלְחָמָה לַעֲשׂוֹת מֵאִישׁ אוֹ אֲנָשִׁים זָבַח יָחוּל הַנֶּדֶר, וְלֹא יָדַע כִּי חֵרֶם הַמֶּלֶךְ וְהַסַּנְהֶדְרִין חָל עַל הַמּוֹרְדִים לְכִלּוֹתָם אוֹ עַל הָעוֹבֵר גְּזֵרָתָם וְתַקָּנָתָם, אֲבָל לָחוּל הַנֶּדֶר לַעֲשׂוֹת עוֹלָה מִדָּבָר שֶׁאֵין רָאוּי לָהֶם חַס וְחָלִילָה. וּלְכָךְ אָמַר בִּבְרֵאשִׁית רַבָּה (ס ג) שֶׁאֲפִלּוּ הֶקְדֵּשׁ דָּמִים לֹא הָיָה חַיָּב וְנֶעֱנַשׁ בְּדָמָהּ.

וְאַל תִּהְיֶה נִפְתָּח בְּהַבְלֵי רַבִּי אַבְרָהָם הָאוֹמֵר כִּי פֵּרוּשׁ וְהַעֲלִיתִיהוּ עוֹלָה (שופטים יא לא): אוֹ וְהַעֲלִיתִיהוּ, לוֹמַר אִם יִהְיֶה הַיּוֹצֵא מִדַּלְתֵי בֵיתִי אִישׁ אוֹ אִשָּׁה וְהָיָה לַה׳ קֹדֶשׁ, שֶׁיִּהְיֶה פָּרוּשׁ מִדַּרְכֵי הָעוֹלָם לַעֲמֹד לְשָׁרֵת בְּשֵׁם ה׳ בִּתְפִלָּה וְהוֹדוֹת לֵאלֹהִים, וְאִם יִהְיֶה דָּבָר רָאוּי לְקָרֵב אַעֲלֶנּוּ עוֹלָה, וְעָשָׂה בַּיִת לְבִתּוֹ מִחוּץ לָעִיר וְהִתְבּוֹדְדָה שָׁם, וְכִלְכְּלָה כָּל יָמֶיהָ, וְאִישׁ לֹא יְדָעָהּ, וְהָיְתָה בִּתּוֹ צְרוּרָה שָׁם.

וְאֵלֶּה דִּבְרֵי רוּחַ, כִּי אִם נָדַר שֶׁיִּהְיֶה לַה׳ אֵינֶנּוּ שֶׁיִּהְיֶה פָּרוּשׁ, אֲבָל יִהְיֶה כְּמוֹ שְׁמוּאֵל שֶׁאָמְרָה אִמּוֹ: וּנְתַתִּיו לַה׳ (שמואל־א א יא), וְהָיָה מְשָׁרֵת בְּבֵית ה׳, לֹא פָּרוּשׁ. וּכְפִי מִשְׁפְּטֵי הַתּוֹרָה אֵין בְּיַד הָאָדָם שֶׁיָּדוּר בְּיוֹצְאֵי פֶתַח בֵּיתוֹ שִׁיִּהְיוּ פְּרוּשִׁים, כַּאֲשֶׁר אֵין בְּיָדוֹ לְהַעֲלוֹתָם עוֹלָה. וְאִם הַדָּבָר כֵּן הָיְתָה בִּתּוֹ הַבּוֹכָה עַל בְּתוּלֶיהָ וְרֵעוֹתֶיהָ עִמָּהּ (שופטים יא לח) כְּזוֹנוֹת לְקָלֵס אָתָנָן, וְחַס וְחָלִילָה שֶׁיִּהְיֶה חֹק בְּיִשְׂרָאֵל לְתַנּוֹת לְבַת יִפְתָּח אַרְבַּעַת יָמִים בַּשָּׁנָה מִפְּנֵי שֶׁלֹּא נִשֵּׂאת לְבַעַל וְהָיְתָה עוֹבֶדֶת אֶת ה׳ בְּטָהֳרָה. אֲבָל הַדָּבָר כִּפְשׁוּטוֹ, וְטָעוּתוֹ הָיָה מִמַּה שֶׁאָמְרָתִי.

וּלְדַעַת רַבּוֹתֵינוּ ז״ל יִתְּכֵן שֶׁיִּהְיֶה הַכָּתוּב הַזֶּה כּוֹלֵל דְּבָרִים רַבִּים, כְּמוֹ: לֹא תֹאכְלוּ עַל הַדָּם (לעיל יט כו), וּכְמוֹ: לֹא יוּמְתוּ אָבוֹת עַל בָּנִים (דברים כד טז), שֶׁהֵם דּוֹרְשִׁים אוֹתוֹ בִּפְסוּל עֵדוּת הַקְּרוֹבִים (סנהדרין כז:). וְהַכָּתוּב אוֹמֵר בּוֹ עוֹד (מלכים־ב יד ו) וְאֶת בְּנֵי הַמַּכִּים לֹא הֵמִית כַּכָּתוּב בְּסֵפֶר תּוֹרַת מֹשֶׁה אֲשֶׁר צִוָּה ה׳ לֵאמֹר לֹא יוּמְתוּ אָבוֹת עַל בָּנִים וּבָנִים לֹא יוּמְתוּ עַל אָבוֹת. וְכֵן זֶה הַכָּתוּב יִכְלֹל דִּין הַמַּעֲרִיךְ מְחֻיָּבֵי מִיתָה, וְדִין מִי שֶׁמַּחֲרִימִים אוֹתוֹ בְּעֵת הַכִּבּוּשׁ כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ, וְהָעוֹבֵר עַל הַחֵרֶם שֶׁל בֵּית דִּין הַגָּדוֹל אוֹ שֶׁל מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל כְּעִנְיָן מַעֲשֵׂה שָׁאוּל.

וְזֶהוּ שֶׁנֶּאֱמַר שָׁם (שמואל־א יד מה): וַיִּפְדּוּ הָעָם אֶת יוֹנָתָן וְלֹא מֵת, כִּי כְּלַפֵּי מַה שֶׁאָמְרָה בּוֹ תּוֹרָה (כאן): **לֹא יִפָּדֶה מוֹת יוּמָת,** אָמַר שָׁם: וַיִּפְדּוּ הָעָם אֶת יוֹנָתָן וְלֹא מֵת, כִּי בַּעֲבוּר שֶׁאֵרַע נֵס עַל יָדוֹ יָדְעוּ כִּי בְּשׁוֹגֵג עָשָׂה. וְזֶה טַעַם: אֲשֶׁר עָשָׂה הַיְשׁוּעָה הַגְּדוֹלָה הַזֹּאת בְּיִשְׂרָאֵל (שמואל־א שם). וְכֵן תִּרְגֵּם יוֹנָתָן בֶּן עוּזִיאֵל: אֲרֵי קָדֶם ה׳ גְּלֵי דִּבְשָׁלוּ עֲבַד יוֹמָא דֵּין וּפְרַק עַמָּא יַת יוֹנָתָן.

וְנִשְׁלַם סֵפֶר תּוֹרַת הַכֹּהֲנִים וְקָרְבְּנוֹתָן וּמִצְוָתָן, יְשׁוֹבֵב אֵל עֶלְיוֹן דְּבָרִים לַהֲוָיָתָן, לְזִים לְשִׁירָן וּלְזִמְרָן וְכֹהֲנִים לַעֲבוֹדָתָן, וְיִשְׂרָאֵל אֶל נְוֵה אֵיתָן, עֵינֵינוּ תִּרְאֶינָה יְרוּשָׁלַיִם גִּנַּת בִּיתָן, וְאַרְמוֹן עַל מִשְׁפָּטוֹ וּדְבִיר עַל מְכוֹנָתָן, וּבְנוֹת יְהוּדָה בְּשָׁלְוָתָן, וְעָרְבָה לַה׳ מִנְחַת יְהוּדָה כִּימֵי עוֹלָם וּכְשָׁנִים קַדְמוֹנִיּוֹת, יַעֲלוּ עַל רְצוֹן מִזְבְּחוֹ תְּמִידִין כְּסִדְרָן, וּמוּסָפִין כְּהִלְכָתָן, תַּם וְנִשְׁלַם סֵפֶר וַיִּקְרָא בְּעז״ה.

שיעור יומי לשבת קודש כ׳ אייר ושנים מקרא ואחד תרגום – כז – פרשת בחוקותי

(לא) וְאִם־גָּאֹל יִגְאַל אִישׁ מִמַּעֲשְׂרוֹ חֲמִשִׁתּוֹ יֹסֵף עָלָיו׃

לא וְאִם מִפְּרַק יִפְרוֹק גְּבַר מִמַּעֲשַׂרֵהּ חֲמִשֵׁהּ יוֹסֵף עֲלוֹהִי׃

רש״י ◄ **מִמַּעֲשְׂרוֹ** • וְלֹא מִמַּעֲשַׂר חֲבֵרוֹ: הַפּוֹדֶה מַעֲשַׂר שֶׁל חֲבֵרוֹ, אֵין מוֹסִיף חֹמֶשׁ. וּמַה הִיא גְּאֻלָּתוֹ? יְפַדֶּנּוּ, כְּדֵי לְהַתִּירוֹ בַּאֲכִילָה בְּכָל מָקוֹם, וְהַמָּעוֹת יַעֲלֶה וְיֹאכַל בִּירוּשָׁלַיִם, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (דברים יד כה): ״וְנָתַתָּה בַכֶּסֶף וְגוֹ׳״.

(לב) וְכָל־מַעֲשַׂר בָּקָר וָצֹאן כֹּל אֲשֶׁר־יַעֲבֹר תַּחַת הַשָּׁבֶט הָעֲשִׂירִי יִהְיֶה־קֹדֶשׁ לַיהוָה׃

לב וְכָל מַעֲשַׂר תּוֹרִין וְעָן כֹּל דְּיֵעְבַּר תְּחוֹת חֵטְרָא עֲשִׂירָאָה יְהֵי קַדִּישׁ קֳדָם יְיָ׃

רש״י ◄ **תַּחַת הַשָּׁבֶט** • כְּשֶׁבָּא לְעַשְּׂרָן, מוֹצִיאָן בַּפֶּתַח זֶה אַחַר זֶה, וְהָעֲשִׂירִי מַכֶּה בְּשֵׁבֶט צְבוּעָה בְּסִיקְרָא לִהְיוֹת נִכָּר שֶׁהוּא מַעֲשֵׂר, כֵּן עוֹשֶׂה לִטְלָאִים וַעֲגָלִים שֶׁל כָּל שָׁנָה וְשָׁנָה. **יִהְיֶה־קֹדֶשׁ** • לִקָּרֵב לַמִּזְבֵּחַ דָּמוֹ וְאֵמוּרָיו, וְהַבָּשָׂר נֶאֱכָל לַבְּעָלִים, שֶׁהֲרֵי לֹא נִמְנָה עִם שְׁאָר מַתְּנוֹת כְּהֻנָּה, וְלֹא מָצִינוּ שֶׁיְּהֵא בְּשָׂרוֹ נִיתָּן לַכֹּהֲנִים.

~ **נקודות משיחות קודש** ~

מוֹצִיאָן בַּפֶּתַח (רש״י כז, לב) אֵין הַכַּוָּנָה שֶׁמּוֹצִיאָם בַּיָּדַיִם, אֶלָּא גּוֹרֵם לָהֶם שֶׁיֵּצְאוּ. שֶׁכֵּן אָמְרוּ בַּגְּמָרָא ״יַעֲבֹר כְּתִיב, וְלֹא שֶׁיַּעֲבִירוּהוּ״. וְרַשִׁ״י לֹא בָּא לְפָרֵשׁ מִלַּת ״יַעֲבֹר״, וְלָכֵן לֹא הֶעֱתִּיקָהּ בַּ׳דִּבּוּר הַמַּתְחִיל׳.

(לג) לֹא יְבַקֵּר בֵּין־טוֹב לָרַע וְלֹא יְמִירֶנּוּ וְאִם־הָמֵר יְמִירֶנּוּ וְהָיָה־הוּא וּתְמוּרָתוֹ יִהְיֶה־קֹדֶשׁ לֹא יִגָּאֵל׃

לג לָא יְבַקַּר בֵּין טַב לְבִישׁ וְלָא יְחַלְפִנֵּהּ וְאִם חַלָּפָא יְחַלְפִנֵּהּ וִיהֵי הוּא וְחִלּוּפֵהּ יְהֵי קוּדְשָׁא לָא יִתְפְּרַק׃

רש״י ◄ **לֹא יְבַקֵּר וְגוֹ׳** • לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר (שם יב): ״וְכֹל מִבְחַר נִדְרֵיכֶם״, יָכוֹל יְהֵא בּוֹרֵר וּמוֹצִיא אֶת הַיָּפֶה? תַּלְמוּד־לוֹמַר: ״לֹא יְבַקֵּר״. ״בֵּין־טוֹב לָרַע״: בֵּין תָּם בֵּין בַּעַל מוּם, חָלָה עָלָיו קָדֵשָׁה; וְלֹא שֶׁיַּקְרִיב בַּעַל מוּם, אֶלָּא יֵאָכֵל בְּתוֹרַת מַעֲשֵׂר וְאָסוּר לִגָּזֵז וְלַעֲבֹד.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך יב עמ׳ 135)

אֶלָּא יֵאָכֵל בְּתוֹרַת מַעֲשֵׂר (רש״י כז, לג) יֵשׁ לִשְׁאֹל, מַה עִנְיָנָהּ שֶׁל אֲכִילָה זוֹ, וַהֲרֵי הַדִּין שֶׁל נֶאֱכָל לִשְׁנֵי יָמִים וְלַיְלָה אֶחָד, וְכֵן הַדִּין שֶׁנֶּאֱכָל בְּכָל הָעִיר - אֵינָם אֶלָּא בְּתָם וְלֹא בְּבַעַל מוּם. וְעַל כָּרְחֵךְ, שֶׁהַכַּוָּנָה הִיא כִּפְשׁוּטוֹ: הָאוֹכֵל צָרִיךְ לְכַוֵּן בְּעֵת הָאֲכִילָה שֶׁהוּא אוֹכֵל מַעֲשֵׂר (וְזֶהוּ מִדְּאוֹרַיְיתָא). וְלִכְאוֹרָה חִדּוּשׁ גָּדוֹל הוּא, וְלֹא אֶשְׁתָּמִיט בְּמָקוֹם אַחֵר.

(לד) אֵלֶּה הַמִּצְוֹת אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּהַר סִינָי׃

לד אִלֵּין פִּקּוּדַיָּא דִּי פַקִּיד יְיָ יָת מֹשֶׁה לְוָת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּטוּרָא דְּסִינָי: חזק

ע״ח פסוקים, עז״א סימן. חסלת פרשת בחקותי

חֲזַק חֲזַק וְנִתְחַזֵּק

ההפטרה לציבור ולשמו״ת לקמן עמודים רפא - רפג

דברי רבותינו נשיאינו אינם רק ״פתגמים טובים״, שלכן צריך לשמעם ולקבלם, גם אם אין להם מקור.

קטע ממכתב כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ

ב"ה א' ט"ו סיון, תרפ"ח, ריגא

... בראשית שנת תרפ"ז באתי בבקשה לכללות אנ"ש שי' אשר יקבעו, שבבתי-הכנסת אחר תפילת שחרית בכל מנין מתפללים יאמרו שיעורי תהלים (כמו שנחלק לימי החדש), ולאמר אחר זה קדיש כנהוג. ובקשתי זאת **בתקפה עומדת**, לזכות הרבים, (וראוי הי' לעשות כן בכל בית כנסת, כי איננו ענין פרטי של מפלגת החסידים יחיו בפרט), ובגלל זאת יתברכו ממקור הברכות בכל מילי דמיטב מנפש ועד בשר ...

יום ראשון - י"ד אייר פרק כ, מפרק עב עד סוף פרק עו	**יום רביעי - י"ז אייר** מפרק פג עד סוף פרק פז
יום שני - ט"ו אייר מפרק עז עד סוף פרק עח	**יום חמישי - י"ח אייר** פרק כ, מפרק פח עד סוף פרק פט
יום שלישי - ט"ז אייר מפרק עט עד סוף פרק פב	**יום שישי - י"ט אייר** מפרק צ עד סוף פרק צו
שבת קודש - כ' אייר פרק כ מפרק צז עד סוף פרק קג	

קטע ממכתב כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ

[תמוז תרס"ו]

שמעתי מזקני ארץ שבימיהם היה המנהג שכל אחד היה אומר בכל יום את הקאפיטל תהילים לפי שנות חייו. למשל אם מלאו לו כ' שנה ונכנס לשנת הכ"א היה אומר פרק כ"א בתהילים וכן היו אומרים גם את התהילים לפי שנות בניו ובנותיו באמרם שזוהי סגולה שלא ייצאו לתרבות רעה...

יום ראשון י"ד אייר

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' סח, והמשל בזה הנה... עד עמ' סח, האדם ודעתו.

וְהַמָּשָׁל בָּזֶה, הִנֵּה הָאָרֶץ הַלָּזוּ הַגַּשְׁמִיּוּת, אַף שֶׁ"מְּלֹא כָל הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ", וְהֵינוּ אוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא, - לא רק הארה מצומצמת, אלא הארץ מלאה באור שהוא **אין־סוף, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[3]: "הֲלֹא אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ אֲנִי מָלֵא, נְאֻם ה'"** – הרי שהוא אומר **"אני מלא"**, והכוונה היא לאור אין־סוף ברוך־הוא, ואור זה "מלא" בשמים ובארץ, **אַף־עַל־פִּי־כֵן אֵין מִתְלַבֵּשׁ בְּתוֹכָהּ** – ב"ארץ", **בִּבְחִינַת גִּלּוּי הַהַשְׁפָּעָה, רַק חִיּוּת מְעַט מִזְעָר, בִּבְחִינַת דּוֹמֵם וְצוֹמֵחַ לְבַד.** – עד כמה שהחיות נראית ב"דומם" ו"צומח" – הארץ היא דומם, וממנה בא ה"צומח", **וְכָל אוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא** – הממלא את כל הארץ באופן בלתי גלוי, **נִקְרָא "סוֹבֵב" עָלֶיהָ, אַף שֶׁהוּא** – אור זה נמצא **בְּתוֹכָהּ מַמָּשׁ,** - הרי, שלמרות ש"מלא כל הארץ כבודו", בכל זאת, זהו רק באופן של "סובב ומקיף". מדוע, אכן, זה נקרא "סובב" ו"מקיף"? – הרי זה: **מֵאַחַר שֶׁאֵין הַשְׁפָּעָתוֹ** – של אור זה, **מִתְגַּלֵּית בָּהּ** – בארץ, **יוֹתֵר,** - מאשר החיות שבדומם וצומח, **רַק** – אור אין־סוף זה, **מַשְׁפִּיעַ בָּהּ בִּבְחִינַת הֶסְתֵּר וְהֶעְלֵם, וְכָל הַשְׁפָּעָה שֶׁבִּבְחִינַת הֶסְתֵּר נִקְרָא מַקִּיף מִלְּמַעְלָה,** - השפעה שמקיפה מלמעלה, **כִּי "עָלְמָא דְּאִתְכַּסְיָא"** – העולם המכוסה, **הוּא לְמַעְלָה בְּמַדְרֵגָה מֵ"עָלְמָא דְּאִתְגַּלְיָא".** – מהעולם המגולה. ההשפעה שבבחינת "אתכסיא" – מכוסה – היא בבחינת "עלמא דאתכסיא" – עולם מכוסה – . שלמעלה במדרגה מההשפעה שבהתגלות, שהיא בבחינת "עלמא דאתגליא" – עולם מגולה –. ולכן נקראת השפעה זו "מקיף **מלמעלה"**, מפני שהיא למעלה במדריגה. **וּלְקֵרֵב אֶל הַשֵּׂכֶל יוֹתֵר,** - להבין בקלות יותר את אופן ההשפעה והפעולה של "סובב כל עלמין", שאור אין־סוף נמצא בכל מקום בעולם, ובכל זאת אור זה "סובב" ו"מקיף", מכיוון שאין אור זה בא בצורה של התלבשות גלויה – **הוּא כְּדֶרֶךְ מָשָׁל, כְּמוֹ הָאָדָם שֶׁמְּצַיֵּר בְּדַעְתּוֹ אֵיזֶה דָּבָר שֶׁרָאָה אוֹ שֶׁרוֹאֶה, הִנֵּה אַף שֶׁכָּל גּוּף עֶצֶם הַדָּבָר הַהוּא וְגַבּוֹ וְתוֹכוֹ וְתוֹךְ תּוֹכוֹ, כֻּלּוֹ מְצֻיָּר בְּדַעְתּוֹ וּמַחֲשַׁבְתּוֹ, מִפְּנֵי שֶׁרָאָהוּ כֻּלּוֹ אוֹ שֶׁרוֹאֶהוּ, הִנֵּה נִקְרֵאת דַּעְתּוֹ מַקֶּפֶת הַדָּבָר הַהוּא כֻּלּוֹ,** - זהו מבחינת ה"דעת", שדעתו מקיפה את הדבר מכל צדדיו הפנימיים והחיצוניים. וכך גם מבחינת הדבר עצמו – **וְהַדָּבָר הַהוּא מָקָף בְּדַעְתּוֹ וּמַחֲשַׁבְתּוֹ, רַק שֶׁאֵינוֹ מָקָף בִּפְעַל מַמָּשׁ, רַק בִּדְמְיוֹן מַחֲשֶׁבֶת הָאָדָם וְדַעְתּוֹ.** – הדבר מוקף, אבל לא בפועל ממש. שכן, מחשבתו של אדם מוגבלת, ולא שייך שתקיף ממש את הדבר; היא רק מהרהרת באותו דבר, ורק מבחינה דמיונית אותו דבר מוקף.

ליקוטי אמרים

והמשל בזה הנה הארץ הלזו הגשמיות אף שמלא כל הארץ כבודו. והיינו אור א"ס ב"ה כמ"ש הלא את השמים ואת הארץ אני מלא נאם ה'. אעפ"כ אין מתלבש בתוכה בבחי' גילוי ההשפעה רק חיות מעט מזער בחי' דומם וצומח לבד וכל אור א"ס ב"ה נק' סובב עליה אף שהוא בתוכה ממש. מאחר שאין השפעתו מתגלית בה יותר רק משפיע בה בבחי' הסתר והעלם וכל השפעה שבבחי' הסתר נקרא מקיף מלמעלה כי עלמא דאתכסי' הוא למעלה במדרגה מעלמ' דאתגליא ולקרב אל השכל יותר הוא בדרך משל. כמו האדם שמצייר בדעתו איזה דבר שראה או שרואה הנה אף שכל גוף עצם הדבר ההוא וגבו ותוכו ותוך תוכו כולו מצוייר בדעתו ומחשבתו מפני שראהו כולו או שרואהו הנה נקראת דעתו מקפת הדבר ההוא כולו. והדבר ההוא מוקף בדעתו ומחשבתו רק שאינו מוקף בפועל ממש רק בדמיון מחשבת האדם ודעתו.

יום שני ט"ו אייר

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' סח, אבל הקב"ה... עד עמ' 136, וצומח בלבד.

אֲבָל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא דִּכְתִיב בֵּיהּ: - שלגביו כתוב[4]: **"כִּי לֹא מַחְשְׁבוֹתַי מַחְשְׁבוֹתֵיכֶם כו'"**, - מחשבותיו של הקב"ה כביכול, שונות לגמרי ואינן כלל בגדר מחשבות האדם, **הֲרֵי מַחֲשַׁבְתּוֹ וְדַעְתּוֹ** – של הקב"ה, **שֶׁיּוֹדֵעַ כָּל הַנִּבְרָאִים, מַקֶּפֶת כָּל נִבְרָא וְנִבְרָא מֵרֹאשׁוֹ וְעַד תַּחְתִּיתוֹ, וְתוֹכוֹ וְתוֹךְ תּוֹכוֹ, הַכֹּל** – מוקף במחשבתו של הקב"ה, **בִּפְעַל מַמָּשׁ.** – שלא כמו שהדבר הוא באדם, שההקפה היא רק בדמיון, אלא כאן מדובר בפועל

ליקוטי אמרים

אבל הקב"ה דכתיב ביה כי לא מחשבותי מחשבותיכם כו' הרי מחשבתו ודעתו שיודע כל הנבראים מקפת כל נברא ונברא מראשו ועד תחתיתו ותוכו ותוך תוכו הכל

---

3. ירמי' כג, כד. 4. ישעי' נה, ח.

ממש. **לְמָשָׁל, כַּדּוּר הָאָרֶץ הַלָּזוֹ,** - המשל בא להמחיש כיצד נברא פרטי מוקף במחשבה ובידיעה שלמעלה – **הֲרֵי יְדִיעָתוֹ יִתְבָּרֵךְ מַקֶּפֶת כָּל עֻבִּי כַּדּוּר הָאָרֶץ וְכָל אֲשֶׁר בְּתוֹכוֹ וְתוֹךְ תּוֹכוֹ עַד תַּחְתִּיתוֹ,** - את **הַכֹּל** – מקיפה ידיעתו של הקב"ה, **כְּפֹעַל מַמָּשׁ, שֶׁהֲרֵי יְדִיעָה זוֹ** – של הקב"ה, **הִיא חַיּוּת כָּל עֻבִּי כַּדּוּר הָאָרֶץ כֻּלּוֹ, וְהִתְהַוּוּתוֹ מֵ"אַיִן" לְ"יֵשׁ".** – כדור הארץ כולו, נוצר (ומתהווה תמיד) "מאין ליש", וזאת מפני שהידיעה שלמעלה יודעת את כל כדור הארץ. **רַק שֶׁלֹּא הָיָה מִתְהַוֶּה** – כדור הארץ, **כְּמוֹת שֶׁהוּא עַתָּה, בַּעַל גְּבוּל וְתַכְלִית, וְחַיּוּת מוּעֶטֶת מְאֹד, כְּדֵי בְּחִינַת דּוּמֵם וְצוֹמֵחַ,** - ולא למעלה מזה – **אִם לֹא** – מה שכדור הארץ נתהווה **עַל־יְדֵי צִמְצוּמִים רַבִּים וַעֲצוּמִים, שֶׁצִּמְצְמוּ הָאוֹר וְהַחַיּוּת שֶׁנִּתְלַבֵּשׁ בְּכַדּוּר הָאָרֶץ לְהַחֲיוֹתוֹ וּלְקַיְּמוֹ בִּבְחִינַת גְּבוּל וְתַכְלִית, וּבִבְחִינַת דּוּמֵם וְצוֹמֵחַ בִּלְבַד.** – שההארה הבאה על ידי צמצומים, נותנת חיות בכדור הארץ, באופן שכדור הארץ יהיה בבחינת גבול, ובבחינת "דומם" ו"צומח" בלבד. ואילו הידיעה שלמעלה, שהיא מאוחדת עם הקב"ה עצמו – "מקיפה" **מעל** כדור הארץ, מכיוון שהידיעה היא "אין־סוף", וכדור הארץ הוא בעל גבול. והגם שהידיעה היא החיות וההתהוות של כדור הארץ מאין ליש, הרי שישנו בידיעה זו, כדור הארץ כולו על כל פרטיו – בכל זאת זה נקרא רק שהידיעה היא בבחינת "מקיף", היא "מקיפה" את כדור הארץ.

ליקוטי אמרים

בפועל ממש. למשל כדור הארץ הלזו הרי ידיעתו ית' מקפת כל עובי כדור הארץ וכל אשר בתוכו ותוך תוכו עד תחתיתו הכל בפועל ממש שהרי ידיעה זו היא חיות כל עובי כדור הארץ כולו והתהוותו מאין ליש רק שלא היה מתהוה כמות שהוא עתה בעל גבול ותכלית וחיות מועטת מאד כדי בחי' דומם וצומח. אם לא ע"י צמצומים רבים ועצומים שצמצמו האור והחיות שנתלבש בכדור הארץ להחיותו ולקיימו בבחי' גבול ותכלית ובבחי' דומם וצומח בלבד

יום שלישי ט"ז אייר

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' 136, אך ידיעתו ית'...עד עמ' 136, וכמ"ש במ"א:

אַךְ יְדִיעָתוֹ יִתְבָּרֵךְ הַמְיֻחֶדֶת בְּמָהוּתוֹ וְעַצְמוּתוֹ, כִּי הוּא הַמֵּדָע וְהוּא הַיּוֹדֵעַ וְהוּא הַיָּדוּעַ, - כפי שכבר למדנו בפרק ב', מה שהרמב"ם אומר שבהקב"ה ענין הידיעה והשכל אינו כמו הידיעה והשכל באדם – כשאדם, למשל, יודע ומבין דבר הלכה, ישנם כאן שלשה דברים: (א) ה"יודע" – נפש האדם היא היודעת ומבינה את ההלכה; (ב) "מדע" – כוח ההבנה שבו נפש האדם יודעת ומבינה; (ג) "ידוע" – ההלכה, שאותה נפש האדם יודעת ומבינה. ואילו, בהקב"ה – **הוא** המדע **הוא** היודע **והוא** הידוע – שלשת הדברים הם **הוא** – הוא עצמו יתברך. הרי שה"ידיעה" היא דבר אחד עם הקב"ה, **וּבִידִיעַת עַצְמוֹ כְּבְיָכוֹל** – הקב"ה, **יוֹדֵעַ כָּל הַנִּבְרָאִים,** - שהרי, כל הנבראים באים מאמיתת הימצאו, ובידיעת עצמו הוא יודע את כל הנבראים, **וְלֹא בִּידִיעָה שֶׁחוּץ מִמֶּנּוּ כִּידִיעַת הָאָדָם,** - שכן, אדם יודע דבר בידיעה שחוץ ממנו, הידיעה מקרבת ומוסיפה את הדבר לנפשו. ואילו, מה שהקב"ה יודע את כל הנבראים, אין זה חס־ושלום בידיעה שחוץ ממנו, אלא "בידיעת עצמו", **כִּי כֻּלָּם** – כל הנבראים, **נִמְצָאִים מֵאֲמִתָּתוֹ יִתְבָּרֵךְ,** - שמזה שהוא נמצא באמת, נמצאים כל הנבראים. וממילא כאמור, בידיעת עצמו כביכול, הוא יודע כל הנבראים. **וְדָבָר זֶה אֵין בִּיכֹלֶת הָאָדָם לְהַשִּׂיגוֹ עַל בּוּרְיוֹ וְכוּ'** – שכל האדם אינו מסוגל להבין ידיעה כזו, **שמי** שיודע **ובמה** שיודע **והדבר** שיודע – הם כולם **הוא** עצמו. שכן, כשאדם רוצה להבין דבר, הוא מתאר את הדבר כפי שזה אצלו, אלא – הוא גם מבין, שאצל הקב"ה אותו דבר הוא באופן נעלה ומופשט בהרבה. כך הידיעה שלמעלה, מכיוון שהיא אחרת לגמרי מאשר הידיעה שבאדם, – אין לאדם שום ציור לתאר בו ידיעה כזו, ולכן אין שכלו מסוגל להבין זאת. **הגהה** – על מה שהרמב"ם אומר, שהידיעה למעלה היא באופן ש"הוא המדע והוא היודע" וכו', שה"מדע", השכל והידיעה, הוא "הוא" – הוא עצמו כביכול (ובידיעת עצמו כביכול, הוא יודע כל הנבראים הבאים ממנו) – ישנם גדולי ישראל שאינם מסכימים לדעתו של הרמב"ם. אחד מגדולי ישראל אלה, הוא המהר"ל מפראג, שבהקדמה לספרו "גבורות ה'", סותר את דברי הרמב"ם. אחת מקושיותיו העיקריות, היא: התואר של ידיעה ושכל, משמעו הגדרה מסויימת, זהו ענין של הבנה **ולא** ענין של רגש וכדומה. כיצד, איפוא, אפשר לומר על הקב"ה, שהוא מוגדר באיזה גדר שהוא? הקב"ה הוא הרי פשוט בתכלית ואינו מוגדר חס־ושלום בשום דבר! וגם כשאומרים שהידיעה והשכל למעלה הם (לא כמו באדם, אלא) בצורה מופשטת ובלתי מושגת, באופן של "הוא היודע והוא המדע וכו'" – הרי בכל זאת, זהו בגדר של שכל וידיעה ולא של משהו

ליקוטי אמרים

אך ידיעתו ית'

המיוחדת במהותו ועצמותו. כי הוא המדע והוא היודע והוא הידוע ובידיעת עצמו כביכול יודע כל הנבראים ולא בידיעה שחוץ ממנו כידיעת האדם. כי כולם נמצאים מאמיתתו ית'. ודבר זה אין ביכולת האדם

אחר, דבר שאי־אפשר ליחסו להקב"ה. והמהר"ל מפראג אומר שם, שחכמינו ז"ל קוראים להקב"ה "**הקדוש** ברוך־הוא" – לא **השכל** ברוך־הוא, מפני ש"קדוש" משמעו, שהוא מובדל ונעלה לגמרי מכל דבר שיכולים לציינו בתואר מסויים; ומחמת העובדה שהוא קדוש ומובדל מהכל – לכן הכל בא ממנו, כי אין הוא מוגבל בשום דבר שמפאתו יהיה נמנע דבר אחר. אלא – אומר המהר"ל – ענין השכל הוא פעולה בלבד של הקב"ה, ומה שאומרים "וידע אלקים" יש לכך אותה משמעות כמו ל"ויאמר אלקים" או ל"ויעש אלקים", כלומר: הוא יצר וברא את הפעולה של שכל וידיעה. ב"הגהה" אותה אנו עומדים ללמוד, אומר רבנו הזקן, שחכמי הקבלה הסכימו לדעת הרמב"ם, שהידיעה שלמעלה היא באופן של "הוא המדע והוא היודע וכו'". אלא שדבר זה אמור רק, כשאור אין־סוף ברוך־הוא מצמצם עצמו בעשר הספירות: חכמה, בינה, דעת וכו', זאת אומרת, אחרי שהאורות התלבשו בכלים, כשאור החכמה מתלבש בכלי של ספירת החכמה, ואור הבינה – בכלי של ספירת הבינה; כלומר, קיים כבר ענין החכמה והידיעה, ואז החכמה והידיעה הן דבר אחד עם הקב"ה. אך, כפי שהקב"ה הוא בעצם, לפני שהוא מצמצם עצמו בעשר הספירות – הוא אז למעלה לגמרי משכל וידיעה, למעלה גם מהדרגה העליונה ביותר, השכל המופשט והבלתי מושג של הוא המדע והוא היודע וכו' (כפי שהרמב"ם אומר). בהתאם להסברה זו, שתורת החסידות מסבירה את הענין, ובעיקר לפי קבלתו של האריז"ל, שגילה את ענין הצמצום – יוצא, ששניהם, גם הרמב"ם וגם המהר"ל, צודקים: כפי שהקב"ה הוא בעצם, לפני שהוא מצמצם את עצמו – צודק המהר"ל, שהוא למעלה מכל גדר של שכל וידיעה, גם משכל מופשט כזה של הוא המדע הוא היודע וכו'; אך, אחרי שהקב"ה צמצם עצמו בעשר הספירות – צודק הרמב"ם – כי ספירות אינן "נבראים", אלא – אלקות, והן דבר אחד אתו יתברך, כמו הלשון: "איהו וחיוהי חד, איהו וגרמוהי חד" – שאור אין־סוף ברוך־הוא והאורות והכלים של הספירות, הם "חד", דבר אחד, זהו אותו ענין של הוא המדע הוא היודע וכו'. שכן, ענין הידיעה של הספירות הוא דבר אחד עם הקב"ה, ולא ענין של "בריאה", כדעת המהר"ל, כי על מה שהמהר"ל אומר, שידיעה ושכל הם "בריאה" – ישנן קושיות חזקות. שהרי אנו מוצאים, שפסוקי התורה מייחסים את ענין הידיעה לו יתברך: "**ולתבונתו** אין מספר" וכדומה, גם על פי השכל, אי אפשר היה לומר, שכל ענין הידיעה למעלה בא על ידי נברא שברא הקב"ה. אלה הן נקודות מתוכן ההגהה הבאה: **הגהה (כְּמוֹ שֶׁכָּתַב הָרַמְבַּ"ם זַ"ל,** - שבהקב"ה – הוא המדע והוא היודע והוא הידוע. **וְהִסְכִּימוּ עִמּוֹ חַכְמֵי הַקַּבָּלָה,** - שגם על פי קבלה – הענין אמת, **כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בִּ'פַּרְדֵּס' מֵהָרְמַ"ק זַ"ל.** – רבי משה קורדובירו, **וְכֵן הוּא לְפִי קַבָּלַת הָאַר"י זַ"ל,** - האריז"ל גילה את ענין הצמצום, שלפיו מודגשת יותר ההפלאה, איך אור אין־סוף ברוך־הוא מופלא ולמעלה בלי גבול מענין ה"ספירות". בהתאם לכך היה מקום לומר, שענין זה של "הוא המדע והוא היודע וכו'" אינו נכון, שתואר מיוחד של חכמה וידיעה יצויין בתור דבר אחד עם אור אין־סוף – ובכל זאת הדבר כך הוא (כמו שסובר הרמב"ם) גם לפי קבלתו של האריז"ל – אלא, מתי הדבר כך? – **בְּסוֹד הַצִּמְצוּם וְהִתְלַבְּשׁוּת אוֹרוֹת בַּכֵּלִים,** - כשאורות הספירות מתלבשים בכלים של הספירות, **כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל פֶּרֶק ב):** - הרי למדנו בפנים ה"תניא", שהידיעה שלמעלה היא דבר אחד אתו יתברך, שהוא אין־סוף – ולהלן יוסבר, שמכיוון שהידיעה היא "אין־סוף", לכן אין זה נקרא שהיא מתלבשת בכדור הארץ, אלא, היא **מקיפה** עליו. וכך נבין זאת גם ביחס לנבראים. ובלשון ה"תניא": **הֲרֵי יְדִיעָה זוֹ, מֵאַחַר שֶׁהִיא בְּבְחִינַת "אֵין־סוֹף",** - ובלי גבול, **אֵינָהּ נִקְרֵאת בְּשֵׁם "מִתְלַבֶּשֶׁת" בְּכַדּוּר הָאָרֶץ שֶׁהוּא בַּעַל גְּבוּל וְתַכְלִית,** - והידיעה היא הרי "אין־סוף", **אֶלָּא "מַקֶּפֶת" וְ"סוֹבֶבֶת",** - את כדור הארץ. **אַף שֶׁיְּדִיעָה זוֹ כּוֹלֶלֶת כָּל עֶבְיוֹ וְתוֹכוֹ בְּפֹעַל מַמָּשׁ,** - שלא כמו שהדבר באדם, שאצלו זה דמיון בלבד, אלא, בידיעה למעלה ישנו כל כדור הארץ על תוכו וברו, **וּמְהַוֶּה אוֹתוֹ** – את כדור הארץ, **עַל־יְדֵי־זֶה** – שהידיעה שלמעלה כוללת אותו בתוכה, **מֵ"אֵין" לְ"יֵשׁ",** - ההתהוות מאין ליש היא דוקא על ידי הידיעה שלמעלה הסובבת ומקפת, ולא על ידי ההארה הבאה למטה אחרי הצמצום, מההארה הזו באה רק חיות הנברא באופן של דומם וצומח; הרי למרות שהידיעה שלמעלה פועלת בנברא לברוא אותו מאין ליש, בכל זאת נקרא הדבר שהידיעה סובבת ומקיפה על הנברא בלבד, ולא שהיא מתלבשת בו, כיוון שידיעה זו היא "אין־סוף" ואילו הנברא הוא "בעל גבול". **וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמָקוֹם אַחֵר:** - שהתהוותו של נברא מאין ליש, היא דוקא על ידי האור של "סובב כל עלמין".

ליקוטי אמרים

הגהה

(כמ"ש הרמב"ם ז"ל והסכימו עמו חכמי הקבלה כמ"ש בפרד"ס מהרמ"ק ז"ל וכ"ה לפי קבלת האר"י ז"ל בסוד הצמצו' והתלבשות אורות בכלים כמש"ל פ"ב):

להשיגו על בוריו וכו'* הרי ידיעה זו מאחר שהיא בבחי' א"ס אינה נקרא' בשם מתלבשת בכדור הארץ שהוא בעל גבול ותכלית אלא מקפת וסובבת. אף שידיעה זו כוללת כל עביו ותוכו בפועל ממש ומהווה אותו עי"ז מאין ליש וכמ"ש במ"א:

יום רביעי י"ז אייר

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' 136, פרק מט והנה אף... עד עמ' 138, בשביל אהבת ה'.

פֶּרֶק מט. בפרק הקודם הסביר רבנו הזקן, שמאחר שהאור והחיות הנמשכים מהקב"ה, הם "כשמו" – אור אין־סוף, הרי, אם האור והחיות היו נמשכים בסדר של מדריגות – לא היה העולם־הזה מתהווה כפי שהוא אכן נתהווה, באופן של גבול ותכלית. לכן היו הרבה צמצומים באור, כדי שתוכל להיות התהוותם של נבראים **בעלי גבול** מאור אין־סוף שהוא **בלי גבול**. כל הצמצומים האלה נעשו – כפי שיתבאר להלן – בגלל אהבת הקב"ה לישראל, שיהיה עולם שבו יעשה יהודי את העבודה בקיום התורה והמצוות. בפרק מ"ט, אותו אנו עומדים ללמוד, יסביר רבנו הזקן, ענין הצמצומים באופן כללי, ויסיים, שכשם שהקב"ה בגלל אהבתו לישראל, סילק והרחיק את כל מה שהפריע להתהוות העולמות והנבראים – כך על יהודי "במים הפנים", בגלל אהבתו להקב"ה, לסלק ולהרחיק את כל הדברים המפריעים בעבודת ה'; וכשם שהקב"ה המשיך אור וחיות ממנו יתברך שלא לפי סדר של מדריגות (שכן, אז, כאמור, לא היו נוצרים נבראים מוגבלים) – כך על יהודי בעבודתו את ה', לא להסתפק בעבודה מדודה ומוגבלת, אלא עליו לעשות את עבודתו באופן בלתי מוגבל, **להפקיר** את הכל בגלל אהבתו את ה'; ואפילו ההגבלות שהטביע הקב"ה בעולם – לא תפריענה לו בעבודתו את ה'.

ליקוטי אמרים

פרק מט והנה אף כי פרטי בחי' ההסתר וההעלם אור א"ס ב"ה בהשתלשלות העולמות עד שנברא עו"הז הגשמי עצמו מספר ומינים ממינים שונים כידוע לטועמים מעץ החיים: אך דרך כלל הם שלשה מיני צמצומים עצומים כלליים. לשלשה מיני עולמות כלליים. ובכל כלל יש רבוא רבבות פרטיים. והם שלשה עולמות בי"ע. כי עולם האצילו' הוא אלהות ממש. וכדי לברוא עולם הבריא' שהן נשמות ומלאכים עליונים אשר עבודתם לה' בבחי' חב"ד המתלבשים בהם והם משיגים ומקבלים מהם היה תחלה צמצום עצום כנ"ל. וכן מבריאה ליצירה. כי אור מעט מזער המתלבש בעולם הבריא' עדיין הוא בבחי' א"ס לגבי עולם היצירה. ואי אפשר להתלבש בו אלא ע"י צמצום והעלם וכן מיצירה לעשיה [וכמ"ש במ"א ביאור שלשה צמצומים אלו באריכות לקרב אל שכלינו הדל] ותכלית כל הצמצומים הוא כדי לברוא גוף האדם החומרי ולאכפייא לס"א ולהיות יתרון האור מן החושך בהעלות האדם את נפשו האלהית

וְהִנֵּה, אַף כִּי פְּרָטֵי בְּחִינַת הַהֶסְתֵּר וְהַהֶעְלֵם אוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא, בְּהִשְׁתַּלְשְׁלוּת הָעוֹלָמוֹת – המשתלשלים ויורדים מטה מטה, **עַד שֶׁנִּבְרָא עוֹלָם הַזֶּה הַגַּשְׁמִי** – היו זקוקים להרבה צמצומים והעלמות והסתרים, כדי שהאור ירד למדריגה כזו שיוכל להתהוות עולם גשמי – הרי שהפרטים של העלמות והסתרים הם כל כך רבים, עד שהם – **עָצְמוּ מִסְּפֹר** - ההעלמות וההסתרים הם בלי מספר בכמות, ובאיכות הם **וּמִינִים מִמִּינִים שׁוֹנִים,** - שאינה דומה איכותו של צמצום והסתר אחד, לצמצום והסתר שני, **כַּיָּדוּעַ לַטּוֹעֲמִים מֵעֵץ הַחַיִּים,** - לאלה שטעמו מחכמת הקבלה. **אַךְ דֶּרֶךְ כְּלָל, הֵם שְׁלֹשָׁה מִינֵי צִמְצוּמִים עֲצוּמִים כְּלָלִיִּים, לְשְׁלֹשָׁה מִינֵי עוֹלָמוֹת כְּלָלִיִּים, וּבְכָל כְּלָל יֵשׁ רִבּוֹא רִבְבוֹת פְּרָטִיִּים. וְהֵם שְׁלֹשָׁה עוֹלָמוֹת: בְּרִיאָה־יְצִירָה־עֲשִׂיָּה. כִּי עוֹלָם הָאֲצִילוּת הוּא אֱלֹהוּת מַמָּשׁ,** - ואינו נחשב כענין של בריאה יש מאין, אלא נקרא "אצילות", מלשון האצלה והפרשה, ש"עולם האצילות" הוא הארה שנאצלה והופרשה מהקב"ה, והוא אלקות ממש. **וּכְדֵי לִבְרֹא עוֹלָם הַבְּרִיאָה, שֶׁהֵן נְשָׁמוֹת וּמַלְאָכִים עֶלְיוֹנִים, אֲשֶׁר עֲבוֹדָתָם לַה'** – היא, **בִּבְחִינַת חָכְמָה־בִינָה־דַּעַת הַמִּתְלַבְּשִׁים בָּהֶם,** - שאלקות מתגלה בהם באופן של הבנה, המתגלה על ידי חכמה, בינה ודעת, **וְהֵם** – הנשמות והמלאכים, **מַשִּׂיגִים וּמְקַבְּלִים מֵהֶם** – מחכמה, בינה ודעת המאירות בהם. – הרי, כדי שיתהווה עולם כזה עם נבראים שאינם בטלים ומאוחדים עם אלקות, כמו הנשמות והנאצלים שב"עולם האצילות", אלא, יש בהם ענין ההשגה וההבנה, וכל ענין של השגה, הוא הרי בחינה של "יש", שיש **מי** שמשיג, – הרי כדי לברוא את "עולם הבריאה" – **הָיָה תְּחִלָּה צִמְצוּם עָצוּם, כַּנִּזְכָּר לְעֵיל.** – היו זקוקים לצמצום רב וחזק, שיאיר אור מצומצם, שממנו יוכלו להתהוות נבראים שהם בבחינת בריאה "יש מאין". **וְכֵן מִבְּרִיאָה לִיצִירָה,** - כדי שיתהווה "עולם היצירה" שהוא למטה בהרבה מ"עולם הבריאה", היו צריכים שוב לצמצום עצום חזק, **כִּי אוֹר מְעַט מְזֻעָר הַמִּתְלַבֵּשׁ בְּעוֹלָם הַבְּרִיאָה,** - כלומר, לגבי האור של "עולם האצילות", נקרא האור שב"עולם הבריאה" – "מעט מזעיר", אך, **עֲדַיִן** – אור זה שב"עולם הבריאה", **הוּא בִּבְחִינַת אֵין־סוֹף לְגַבֵּי עוֹלָם הַיְצִירָה,** - ולכן היה צריך להיות צמצום גדול באור המאיר ב"עולם הבריאה", כדי שאותו אור יהיה שייך להתלבש ב"עולם היצירה", **וְאִי אֶפְשָׁר** – שהאור של "עולם הבריאה" יוכל **לְהִתְלַבֵּשׁ בּוֹ** – ב"עולם היצירה", **אֶלָּא עַל־יְדֵי צִמְצוּם וְהֶעְלֵם** – באותו אור. **וְכֵן מִיצִירָה לַעֲשִׂיָּה** – גם כן היה צריך להיות צמצום רב וחזק באור של "עולם היצירה", שיהיה שייך ל"עולם העשיה", שהוא למטה מ"עולם היצירה", [**וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמָקוֹם אַחֵר בְּאוֹר שְׁלֹשָׁה צִמְצוּמִים אֵלּוּ בַּאֲרִיכוּת,** - כדי לְקָרֵב אֶל שִׂכְלֵנוּ הַדַּל – ששכלנו הדל יהיה מסוגל להבין זאת]. **וְתַכְלִית כָּל הַצִּמְצוּמִים הוּא,** - המטרה והיעד שלהם הם, **כְּדֵי לִבְרֹא גּוּף הָאָדָם הַחֹמְרִי, וּלְאַכְפִּיָּא לְסִטְרָא־אָחֳרָא,** - להכניע את ה"סטרא־אחרא", על ידי עבודת האדם, **וְלִהְיוֹת יִתְרוֹן הָאוֹר מִן הַחֹשֶׁךְ,** - כשמרחיקים את החושך, ויתירה מזו, כשהחושך עצמו נהפך לאור – מיתווסף על ידי כך יתרון באור –

וזה נעשה על ידי: **בְּהַעֲלוֹת הָאָדָם** – כשאדם מעלה למדריגה נעלה יותר, **אֶת נַפְשׁוֹ הָאֱלֹהִית וְהַחִיּוּנִית** – הנפש החיונית מקבלת חיות מן הקליפות, ועל ידי עבודת האדם, היא מתעלה ונכללת בקדושה, **וּלְבוּשֶׁיהָ** – מחשבה, דיבור ומעשה, **וְכָל כֹּחוֹת הַגּוּף כֻּלָּן** – מעלה אותם האדם על ידי עבודתו, **לַה' לְבַדּוֹ, כַּנִּזְכָּר לְעֵיל בַּאֲרִיכוּת,** - כיצד, על ידי תורה ומצוות שיהודי לומד ומקיים, מתעלים נפשו האלקית, נפשו החיונית, לבושיהן, וכל כוחות הגוף. **כִּי זֶה תַּכְלִית הִשְׁתַּלְשְׁלוּת הָעוֹלָמוֹת.** – מה שהעולמות השתלשלו ממדריגה למדריגה, מעולמות עליונים יותר לעולמות תחתונים יותר, הרי התכלית היא – "עולם הזה", שבו פועל יהודי על ידי עבודתו שתהיה "אתכפיא סטרא־אחרא" (שבירת הקליפה) ועל־ידי־זה נעשה "יתרון האור מן החושך". להלן יוסבר, שכשם שהקב"ה הסיר והרחיק את כל המניעות להתהוות העולם הגשמי, וצמצם את האור הבלי גבולי, כדי שיוכלו להתהוות נבראים בעלי גבול – וכל זה נעשה בגלל אהבתו לבני ישראל – כך גם, "כמים הפנים", זה צריך לעורר בבני ישראל אהבה להקב"ה, באופן שגם הם ירחיקו ויסירו את כל מה שמונע את עבודת ה', שעבודתם לא תהיה מדודה ומוגבלת, כי־אם בלי חשבון ובלי גבול. **וְהִנֵּה, "כַּמַּיִם הַפָּנִים לַפָּנִים",** - כשאדם מסתכל במים, משתקפים מהם אותם פנים שהוא הראה, כך גם "לב האדם לאדם" – האהבה בלב של אחד לשני – מעוררת בלב השני אהבה לראשון: **כְּמוֹ שֶׁהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, כִּבְיָכוֹל, הִנִּיחַ וְסִלֵּק לְצַד אֶחָד, דֶּרֶךְ מָשָׁל, אֶת אוֹרוֹ הַגָּדוֹל הַבְּלְתִּי תַּכְלִית,** - ובלי גבול, **וּגְנָזוֹ וְהִסְתִּירוֹ בְּג' מִינֵי צִמְצוּמִים שׁוֹנִים, וְהַכֹּל בִּשְׁבִיל אַהֲבַת** – הקב"ה **לְהָאָדָם הַתַּחְתּוֹן,** - האדם שבעולם התחתון, וזאת כדי **לְהַעֲלוֹתוֹ לַה',** - כלומר: שיהיה עולם כזה, שבו ישנה עבודה המרוממת את האדם להקב"ה. כיצד, שייך הדבר, שאהבה תגרום לצמצום וסילוק – אהבה היא הרי חסד והתפשטות, ואילו צמצום וסילוק הם ענין של גבורה והיפך ההתפשטות? אלא, יוסבר להלן, מוצאים אנו אהבה המביאה לצמצום, וזה בא לידי ביטוי בלשון הגמרא[1] "אהבה דוחקת את הבשר", וכדלהלן: **כִּי "אַהֲבָה דּוֹחֶקֶת הַבָּשָׂר"** – בשר אין בו משום הפרעה ועיכוב לאהבה. משמעות הדבר, שהקב"ה מצד אהבתו לבני ישראל, סילק כביכול לצד, את אורו הגדול וצמצמו בצמצומים רבים. ואם כך – הרי, **עַל־אַחַת־כַּמָּה־וְכַמָּה, בְּכִפְלֵי כִּפְלַיִם לְאֵין קֵץ,** - מחייב הדבר, **כִּי רָאוּי לְאָדָם גַּם־כֵּן לְהַנִּיחַ וְלַעֲזֹב כָּל אֲשֶׁר לוֹ מִנֶּפֶשׁ וְעַד בָּשָׂר וּלְהַפְקִיר הַכֹּל** – שעזיבת האדם את עניניו, לא תהיה מתוך חשבון ומדידה, אלא בלי חשבון וגבול, באופן של הפקר, שכל עניניו אינם תופסים מקום אצלו – וזאת, **בִּשְׁבִיל לְדָבְקָה בּוֹ יִתְבָּרֵךְ בִּדְבִיקָה חֲשִׁיקָה וַחֲפִיצָה,** - בחשק ותענוג רצוני פנימי, **וְלֹא יִהְיֶה שׁוּם מוֹנֵעַ מִבַּיִת וּמִבַּחוּץ - לֹא גּוּף וְלֹא נֶפֶשׁ,** - שגם ענינים פנימיים לא ימנעו, **וְלֹא מָמוֹן, וְלֹא אִשָּׁה וּבָנִים** – שהם ענינים חיצוניים – לא יהיה בהם משום מניעה לענינים שעל ידם מתדבק האדם עם הקב"ה; וכל האמור, משמעו: שהאדם מסלק את כל המונעים, גם את אלה שנובעים מהענינים הנחוצים ביותר, בגלל אהבתו להקב"ה. **וּבָזֶה יוּבָן טוּב טַעַם וָדַעַת לְתַקָּנַת חֲכָמִים, שֶׁתִּקְּנוּ בִּרְכוֹת קְרִיאַת־שְׁמַע "שְׁתַּיִם לְפָנֶיהָ כו'"[2], דִּלְכְאוֹרָה אֵין לָהֶם שַׁיָּכוּת כְּלָל עִם קְרִיאַת שְׁמַע, כְּמוֹ שֶׁכָּתְבוּ הָרַשְׁבָּ"א[3] וּשְׁאָר פּוֹסְקִים,** - שאין לברכות אלו שייכות לקריאת שמע – שלא כמו בברכות אחרות שתיקנו חכמים למצוות שונות, שבהן מדובר מתוכן המצוה (כמו למשל הברכה על תפילין – "להניח תפילין" – הרי מדובר בברכה אודות תפילין, וכך גם ביחס למצוות אחרות), ואילו בברכות קריאת שמע לא מדובר לגמרי אודות קריאת שמע – **וְלָמָּה קָרְאוּ אוֹתָן "בִּרְכוֹת קְרִיאַת־שְׁמַע"? וְלָמָּה תִּקְּנוּ אוֹתָן לְפָנֶיהָ דַּוְקָא?** – מאחר שאין להן שייכות לקריאת שמע? מסביר רבנו הזקן להלן: **ענינן** של ברכות **אלו** יש בו משום הכנה, שיוכלו לקיים את ענין קריאת שמע, שהרי עיקר ענינה של קריאת שמע, הוא להגיע ל"ואהבת את ה' אלקיך בכל לבבך – בשני יצריך" – שתהיה ליהודי אהבה להקב"ה גם בנפשו הבהמית ויצרו הרע. וכדי להגיע לכך – נדרשת התבוננות בענינים אודותם מדובר בברכות קריאת שמע; התבטלותם של המלאכים, וכדומה. הרי, שמפני

ליקוטי אמרים

והחיונית ולבושיה וכל כחות הגוף כולן לה' לבדו כנ"ל באריכות. כי זה תכלית השתלשלות העולמות. והנה כמים הפנים לפנים כמו שהקב"ה כביכול הניח וסילק לצד אחד דרך משל את אורו הגדול הבלתי תכלית וגנזו והסתירו בג' מיני צמצומים שונים. והכל בשביל אהבת האדם התחתון להעלותו לה'. כי אהבה דוחקת הבשר. עאכ"ו בכפלי כפליים לאין קץ כי ראוי לאדם ג"כ להניח ולעזוב כל אשר לו מנפש ועד בשר ולהפקיר הכל בשביל לדבקה בו ית' בדביקה חשיקה וחפיצה ולא יהיה שום מונע מבית ומבחוץ לא גוף ולא נפש ולא ממון ולא אשה ובנים. ובזה יובן טוב טעם ודעת לתקנת חכמים שתקנו ברכות ק"ש שתים לפניה כו' דלכאורה אין להם שייכות כלל עם קריאת שמע כמ"ש הרשב"א ושאר פוסקי'. ולמה קראו אותן ברכות ק"ש ולמה תקנו אותן לפניה דווקא. אלא משום שעיקר

---

1. בבא מציעא פד, א. **2.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "אינו בתניא. והעיקר – לא נתבארו בתירוצו. ואדרבא – בקושייתו מדייק (בסיומה) "לפני' דוקא", ואינו מזכיר "לאחרי'", גם לא בתיבת "כו'". ועוד דלאחרי' – שייכת, דמדברת בקעומ"ש וביצי"מ (דהיינו ק"ש – כדלעיל ספמ"ז). ותיבת "כו'" – מרבה דערבית, או מרמז הסיום דמאמר חז"ל זה: שתים לפני'... **ובערב** (ברכות יא, א), והיינו הך. ואף שלקמן מפרש הברכות דבבוקר – מהם יובן גם לאלו שבערב". **3.** מובא ב"בית יוסף", אורח חיים סימן מו.

שלגבי כל מצוה, המצוה עצמה היא מן התורה, והברכה (שהיא מדרבנן) תיקנו חכמים כדי שעל־ידה יהיה יהודי כלי להמשכה העליונה הנמשכת בנפש היהודי על ידי אותה מצוה – כך גם תיקנו החכמים ברכות קריאת שמע, כדי שאותו יהודי יוכל על ידן לקיים את ענין קריאת שמע. ובלשון ה"תניא":

אֶלָּא מִשּׁוּם שֶׁעִקַּר – ענין, **קְרִיאַת־שְׁמַע** – הוא, **לְקַיֵּם "בְּכָל לְבָבְךָ כו'"** – **"בִּשְׁנֵי יְצָרֶיךָ כו'"**[4], – שיהודי יאהב את הקב"ה בכל לבו, גם בנפשו הבהמית ויצרו הרע, **דְּהַיְנוּ לַעֲמֹד נֶגֶד כָּל מוֹנֵעַ מֵאַהֲבַת ה'**; – שגם הנפש הבהמית והיצר הרע, המפריעים לאהבת ה', יוחדר בהם רגש אהבת ה'. וכך גם שאר הענינים, שאפשר הדבר שהם יפריעו לאהבת ה' – לא יפריעו, שהרי גם הם כלולים במשמעות המלה "לבבך" ו"לְבָבְךָ" **הֵן הָאִשָּׁה וִילָדֶיהָ**, – הם מתוארים במלה "לבבך", מפני **שֶׁלְּבָבוֹ שֶׁל אָדָם קְשׁוּרָה בָּהֶן בְּטִבְעוֹ, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם־לִבְרָכָה**[5] **עַל פָּסוּק**[6]**: "הוּא אָמַר וַיְהִי"** – **"זוֹ אִשָּׁה", "הוּא צִוָּה וַיַּעֲמֹד"** – **"אֵלּוּ בָּנִים"**; – זו משמעות "לבבך", שהדברים אליהם קשור לבו של האדם – לא יפריעו לאהבת ה', **וְ"נַפְשְׁךָ", וּ"מְאֹדֶךָ"** – **כְּמַשְׁמָעוֹ, חַיֵּי וּמְזוֹנֵי**, – "נפש" משמעה חיים, ו"מאד" – כסף, כלומר מזונות ופרנסה – לא יהיה בכל אלה משום הפרעה, אלא: **לְהַפְקִיר הַכֹּל בִּשְׁבִיל אַהֲבַת ה'**. – הרי, שגם הענינים הפנימיים ("מבית") כמו הנפש הבהמית ויצר הרע, וגם הענינים החיצוניים ("מחוץ") כמו אשה, ילדים ופרנסה – לא יהיה בכל אלה משום מניעה לענינים הקשורים לאהבת ה'.

ליקוטי אמרים

ק"ש לקיים בכל לבבך כו' בשני יצריך כו' דהיינו לעמוד נגד כל מונע מאהבת ה'. ולבבך הן האשה וילדיה. שלבבו של אדם קשורה בהן בטבעו. כמשארז"ל ע"פ הוא אמר ויהי זו אשה הוא צוה ויעמוד אלו בנים. ונפשך ומאדך כמשמעו חיי ומזוני להפקיר הכל בשביל אהבת ה'.

יום חמישי י"ח אייר

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' 138, ואיך יבא האדם... עד עמ' 138, מרום וקדוש.

וְאֵיךְ יָבֹא הָאָדָם הַחָמְרִי לְמִדָּה זוֹ? – לאהבת ה' כזו, ששום דבר לא יהיה בו משום מניעה לה, **לְכָךְ סִדְּרוּ תְּחִלָּה** – לומר, **בְּרִכַּת "יוֹצֵר אוֹר", וְשָׁם** – בברכת "יוצר אור", **נֶאֱמַר וְנִשְׁנֶה בַּאֲרִיכוּת** – כי בהתבוננות נדרש שכל ענין יהיה באריכות, בהרבה פרטים, **עִנְיַן וְסִדֶּר הַמַּלְאָכִים "הָעוֹמְדִים בְּרוּם עוֹלָם", לְהוֹדִיעַ** – לאדם, **גְּדֻלָּתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, אֵיךְ שֶׁכֻּלָּם** – כל המלאכים, **בְּטֵלִים לְאוֹרוֹ יִתְבָּרֵךְ, "וּמַשְׁמִיעִים בְּיִרְאָה כו'"**, – שהם עומדים ביראה ובביטול לפני הקב"ה, **וּמַקְדִּישִׁים כו', וְאוֹמְרִים בְּיִרְאָה קָדוֹשׁ כו'"**, **כְּלוֹמַר**[7], – משמעות אמירתם "קדוש", **שֶׁהוּא** – הקב"ה, **מֻבְדָּל מֵהֶן וְאֵינוֹ מִתְלַבֵּשׁ בָּהֶן בִּבְחִינַת גִּלּוּי, אֶלָּא** – היכן מתגלה הקב"ה? – במקום ש"מְלֹא כָל הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ", **הִיא כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל לְמַעְלָה** – מלכות דאצילות, מקור נשמות ישראל למעלה, הנקראת "ארץ", **וְיִשְׂרָאֵל לְמַטָּה**, – שבארץ שלמטה, ישנן נשמות ישראל המקיימות תורה ומצוות – הרי כאן דוקא מלא כבודו יתברך, כאן הוא מתגלה ומתלבש, **כַּנִּזְכָּר לְעֵיל**; – את כל האמור, משיגים המלאכים העליונים, השרפים, איך הקב"ה קדוש ומובדל מהם – ודוקא "כל הארץ" – "מלא כבודו". **וְכֵן** – מסופר גם ב"ברכת יוצר", ש**"הָאוֹפַנִּים וְחַיּוֹת הַקֹּדֶשׁ** – שמקומם בעולם ובמדריגה שלמטה מהשרפים, והם אינם בעלי השגה גדולים כל כך, להבין שאור אין־סוף קדוש ומובדל מהם, אלא עבודתם היא – **בְּרַעַשׁ גָּדוֹל וְכוֹ'**, – ובהתפעלות המדות, הם שרים: **בָּרוּךְ כְּבוֹד ה' מִמְּקוֹמוֹ"**, – מהמקום שם הוא נמצא, **לְפִי שֶׁאֵין יוֹדְעִים וּמַשִּׂיגִים מְקוֹמוֹ**, – המקום בו מתגלה אור אין־סוף – שלא כמו שהשרפים יודעים. ולכן אומרים האופנים וחיות הקודש "ממקומו" סתם, מהמקום שם הוא נמצא – יימשך ויתגלה; **וּכְמוֹ שֶׁאוֹמְרִים**[8]**: "כִּי הוּא לְבַדּוֹ מָרוֹם וְקָדוֹשׁ"**. – שכל הענינים האמורים, של ביטול ויראה, של המלאכים השונים – שרפים, אופנים וחיות הקודש – מדובר אודותם בברכה ראשונה; וכשאדם מתעמק בכל זה – הוא מבין מכך גדולת ה', איך כל המלאכים בטלים לו יתברך.

ליקוטי אמרים

ואיך יבא האדם החומרי למדה זו לכך סידרו תחלה ברכות יוצר אור. ושם נאמר ונשנה באריכות ענין וסדר המלאכים העומדים ברום עולם להודיע גדולתו של הקב"ה איך שכולם בטלים לאורו ית' ומשמיעים ביראה כו' ומקדישים כו' ואומרים ביראה קדוש כו' כלומר שהוא מובדל מהן ואינו מתלבש בהן בבחי' גילוי אלא מלא כל הארץ כבודו היא כנסת ישראל למעלה וישראל למטה כנ"ל. וכן האופנים וחיות הקודש ברעש גדול וכו' ברוך כבוד ה' ממקומו לפי שאין יודעים ומשיגים מקומו וכמ"ש כי הוא לבדו מרום וקדוש.

---

4. ברכות נד, א. **5.** שבת קנב, א. **6.** תהלים לג, ט. **7.** על מה שרבנו הזקן מוסיף כאן המלה "כלומר" – **מבאר כ"ק אדמו"ר שליט"א בהערה**: "**לא** כפי' בכ"מ, כשמודיע על א' שהוא קדוש וכיו"ב – שתוכן ההודעה, שמכירו ומשיגו ויודע שהוא קדוש (וכקושיית חז"ל (ברכות, ב): קדוש הוא – מנא ידעה) כ"א כלומר – להיפך – קדוש שאינו יודעו כי מובדל **מהם** [ובזה מתורץ שכיון ש"בטלים" איך "משמיעים ומקדישים"? אלא שזה גופא משמיעים שהם בטלים וכו']". **8.** בברכות קריאת שמע.

יום שישי י"ט אייר

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' 138, ואח"כ ברכה שניה... עד עמ' ע, ביחודו ית' כנ"ל.

וְאַחַר־כָּךְ בְּרָכָה שְׁנִיָּה, - המסבירה את אהבתו הגדולה של הקב"ה לבני ישראל, שמבלי הבט על עבודתם הגדולה וביטולם של כל המלאכים העליונים – בחר הקב"ה שתענוגו יהיה מעבודת נשמות ישראל למטה, שזהו מפני: **"אַהֲבַת עוֹלָם אֲהַבְתָּנוּ ה' אֱלֹהֵינוּ",** **כְּלוֹמַר, שֶׁהִנִּיחַ** – הקב"ה, **כָּל צְבָא מַעְלָה** - את **הַקְּדוֹשִׁים,** המלאכים והשרפים של העולמות העליונים – הניח בצד, שאין הם תכלית הכוונה, **וְהִשְׁרָה שְׁכִינָתוֹ עָלֵינוּ** – בני ישראל, **לִהְיוֹת נִקְרָא "אֱלֹהֵינוּ", כְּמוֹ "אֱלֹהֵי אַבְרָהָם כו'"** – שכן, אברהם היה כולו בטל ומאוחד בהקב"ה, כך הוא נקרא "אלקינו" – האלקה שלנו, על ידי תורה ומצוות שיהודי מקיים, שעל ידן מתאחד יהודי עם הקב"ה, **כַּנִּזְכָּר לְעֵיל. וְהַיְנוּ, כִּי אַהֲבָה דּוֹחֶקֶת הַבָּשָׂר,** - אהבה פועלת צמצום והעלם – כך חייבה אהבתו של הקב"ה לבני ישראל, ופעלה שיצמצם את עצמו ויבחר בעבודת נשמות ישראל, כפי שהן למטה בגוף ובעולם הגשמי. **וְלָכֵן נִקְרָא** – אהבתו של הקב"ה, **"אַהֲבַת עוֹלָם",** - כמו שאנו אומרים "אהבת עולם אהבתנו", **שֶׁהִיא בְּחִינַת צִמְצוּם** – שצמצם הקב"ה את **אוֹרוֹ הַגָּדוֹל הַבְּלִתִּי תַּכְלִית** – ובלי גבול, **לְהִתְלַבֵּשׁ בִּבְחִינַת גְּבוּל הַנִּקְרָא "עוֹלָם",** - "עולם" הוא מושג (של מציאות, וגדר) של מקום וזמן – ענין של גבול, ההגבלות והקשורות לזמן ולמקום – והקב"ה צמצם עצמו ב"גבול" זה – **בַּעֲבוּר אַהֲבַת עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל, כְּדֵי לְקָרְבָם אֵלָיו, לִכְלֵל בְּיִחוּדוֹ וְאַחְדּוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ.** – על ידי תורה ומצוות. **וְזֶהוּ שֶׁאוֹמְרִים** בהמשך ברכת "אהבת עולם אהבתנו": **"חֶמְלָה גְּדוֹלָה וִיתֵרָה",** - ברחמנות גדולה ורבה יותר מאשר על אחרים, ריחם הקב"ה עלינו, **פֵּרוּשׁ:** – המלה **יְתֵרָה** – הוא יותר מאשר **עַל קִרְבַת אֱלֹהִים שֶׁבְּכָל צְבָא מַעְלָה;** - קירובם של צבא מעלה בא הרי מהרחמנות שעליהם – ועל בני ישראל היתה רחמנות של הקב"ה במידה רבה יותר, לקרב אותם הרבה יותר. בברכת "אהבת עולם" אומרים להלן: **"וּבָנוּ בָּחַרְתָּ מִכָּל עַם וְלָשׁוֹן",** - שמשמעו, **הוּא** – שהקב"ה בחר את **הַגּוּף הַחָמְרִי הַנִּדְמֶה בְּחָמְרִיּוּתוֹ לְגוּפֵי אֻמּוֹת הָעוֹלָם;** - שכן, בחירה שייכת דוקא בשני דברים שווים, שעליהם מתאים לומר שבוחרים בדבר אחד ולא בשני, למרות שהם דומים אחד לשני, ואילו בשני דברים שונים, לא מתאים לומר "בחירה" במשמעותה האמיתית, לבחור באחד מן השנים, ולכן אי אפשר לומר ש"ובנו בחרת" הכוונה מצד נשמות ישראל, שכן, נשמתו של יהודי שהיא "חלק אלקה ממעל" – אין לה דמיון ונקודת־מפגש לנפש של גוי להבדיל; אלא הכוונה ב"ובנו בחרת" היא על גופו של יהודי, שבחיצוניותו ובחומריותו הוא דומה לגופו של גוי – והקב"ה בחר בגוף יהודי, שיהיה כלי לנשמה, ושעל ידי הפעולות הנעשות עם הגוף (שהרי כל פעולה גשמית של מצוה, באה על ידי הגוף דוקא), יתאחד יהודי עם הקב"ה – וכפי שרבנו הזקן מסביר: **"וְקֵרַבְתָּנוּ וְכו' לְהוֹדוֹת וְכו'", וּפֵרוּשׁ 'הוֹדָאָה'** – המעלה המיוחדת של ביטול הבא מתוך הודאה, **יִתְבָּאֵר בְּמָקוֹם אַחֵר; "וּלְיַחֲדֶךָ כו'", לִכְלֵל בְּיִחוּדוֹ יִתְבָּרֵךְ,** - להיכלל לגמרי באחדות ה', **כַּנִּזְכָּר לְעֵיל.** רבנו הזקן יסביר להלן, שבשעה שיתעמק יהודי בענינים אודותם מדובר בקריאת שמע, יביא אותו הדבר לקיים קריאת שמע, שיגיע לאהבה גדולה לה'.

ליקוטי אמרים

ואח"כ ברכה שניה אהבת עולם אהבתנו ה' אלהינו. כלומר שהניח כל צבא מעלה הקדושים והשרה שכינתו עלינו להיות נקרא אלהינו. כמו אלהי אברהם כו' כנ"ל. והיינו כי אהבה דוחקת הבשר ולכן נקרא אהבת עולם שהיא בחי' צמצום אורו הגדול הבלתי תכלית להתלבש בבחי' גבול הנקרא עולם בעבור אהבת עמו ישראל כדי לקרבם אליו ליכלל ביחודו ואחדותו ית'. וז"ש חמלה גדולה ויתירה פי' יתירה על קרבת אלהים שבכל צבא מעלה. ובנו בחרת מכל עם ולשון הוא הגוף החומרי הנדמה בחומריותו לגופי אומות העולם. וקרבתנו וכו' להודות וכו' ופי' הודאה יתבאר במ"א. וליחדך כו' ליכלל ביחודו ית' כנ"ל

יום שבת קודש כ' אייר

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' ע, והנה כאשר ישים... עד עמ' ע, הדבור בד"ת.

וְהִנֵּה, כַּאֲשֶׁר יָשִׂים הַמַּשְׂכִּיל אֵלֶּה הַדְּבָרִים אֶל עֻמְקָא דְּלִבָּא וּמֹחָא – כשיתעמק בהם מתוך עומק הלב והמוח, **אֲזַי מְמַיְּלָא, "כַּמַּיִם הַפָּנִים לַפָּנִים",** - מה שהקב"ה מראה אהבה גדולה כל כך לבני ישראל, תעורר גם בבני ישראל אהבה גדולה להקב"ה – בכך מסיים רבנו הזקן להסביר את ענין האהבה של "כמים הפנים לפנים" שהחל להסביר בפרק מ"ו, ועליה הוא אומר, שבקריאת שמע וברכותיה מסוגל יהודי במיוחד לעורר אהבה זו. ואז – **תִּתְלַהֵט נַפְשׁוֹ** – באהבה להקב"ה, **וְתִתְלַבֵּשׁ בְּ"רוּחַ נְדִיבָה",** לְהִתְנַדֵּב לְהַנִּיחַ וְלַעֲזֹב

ליקוטי אמרים

והנה כאשר ישים המשכיל אלה הדברים אל עומקא דלבא ומוחא אזי ממילא כמים הפנים לפנים תתלהט נפשו ותתלבש ברוח נדיבה להתנדב להניח ולעזוב

כָּל אֲשֶׁר לוֹ מִנֶּגֶד, - שכל אלה לא יהיו אצלו העיקר, **וְרַק לְדָבְקָה בּוֹ יִתְבָּרֵךְ וְלִכָּלֵל בְּאוֹרוֹ בִּדְבִיקָה חֲשִׁיקָה וְכוּ',** **בִּבְחִינַת נְשִׁיקִין וְאִתְדַּבְּקוּת רוּחָא בְּרוּחָא** - התדבקות רוח ברוח, שרוח האדם תתאחד ברוח שלמעלה, **כַּנִּזְכָּר לְעֵיל** - שכשם שב"נשיקין" בגשמיות, נעשה לא רק דביקות מפה לפה, מפיו של אחד לפיו של שני, אלא גם התחברות הרוח והדבל של השני - כך גם באופן היחוד ברוחניות, שרוח האדם שלמטה מתאחדת עם הרוח שלמעלה - וזאת ירצה האדם מפאת אהבתו הגדולה להקב"ה, להיכלל באורו יתברך בבחינת "נשיקין". **אַךְ אֵיךְ הִיא בְּחִינַת אִתְדַּבְּקוּת רוּחָא בְּרוּחָא?** - על ידי מה מגיעים להתדבקות רוח ברוח, למילוי רצונו "לדבקה בו יתברך וכו'"? - **לָזֶה אָמַר** - אחרי "ואהבת בכל לבבך" וכו': **"וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה כוּ' עַל לְבָבֶךָ, וְדִבַּרְתָּ בָּם כוּ'",** - האדם מגיע לדביקות האמורה על ידי התעמקותו בתורה ועל ידי הדיבור בתורה, **וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּ'עֵץ חַיִּים',** **שֶׁיִּחוּד הַנִּשִּׁיקִין** - שבו ישנו ענין הדביקות של "רוח ברוח", **עִקָּרוֹ הוּא יִחוּד חָכְמָה־בִינָה־דַּעַת בְּחָכְמָה־בִינָה־דַּעַת, וְהוּא** - ענין, **עִיּוּן הַתּוֹרָה;** - ההתעמקות העמוקה והבנת התורה, שעל־ידן מתאחדים חכמתו, בינתו, דעתו ושכלו של האדם בחכמה־בינה־דעת ושכל שלמעלה שבתורה, **וְהַפֶּה** - על ידי שהאדם מדבר בפיו בתורה "ודברת בם", **הוּא מוֹצֵא** - מקור הָרוּחַ וְגִלּוּיוֹ - של הרוח, **בִּבְחִינַת גִּלּוּי, וְהַיְנוּ בְּחִינַת הַדִּבּוּר בְּדִבְרֵי תּוֹרָה,** - שבדברו דברי תורה, באה ה"רוח" באופן של התגלות, - הרי שעיקר היחוד ודביקות "רוח ברוח", בא על ידי העיון בתורה, וטעמו של דבר מסביר רבנו הזקן להלן:

ליקוטי אמרים

כל אשר לו מנגד ורק לדבקה בו ית' וליכלל באורו בדביקה חשיקה וכו' בבחי' נשיקין ואתדבקות רוחא ברוחא כנ"ל. אך איך היא בחי' אתדבקות רוחא ברוחא לזה אמר והיו הדברים האלה כו' על לבבך ודברת בם כו' וכמ"ש בע"ח שיחוד הנשיקין עיקרו הוא יחוד חב"ד בחב"ד והוא עיון התורה והפה הוא מוצא הרוח וגילויו בבחי' גילוי והיינו בחי' הדבור בד"ת.

אגרות קודש

ב"ה, ט"ו אייר, תשי"ג
ברוקלין.

שלום וברכה!

במענה על מכתבו, בו שואל שע"פ שמצא כתוב בספרים עשה לו טבעת כסף ועלי' חקוקים שמות קדושים, ושואל חוות דעתי אם ישא אותו על ידו בתור סגולה כו'.

הנה לפי הידוע לו הרי בסביבתו ובמקום שנמצא רק נשים לובשות טבעות, ובמילא יש בזה חשש משום לא ילבש גבר גו' וזהו נוסף על ענין קדושת השמות החקוקים בטבעת שיש להזהר בזה הרבה, הן בענין המקום שעובר דרך שם או שנכנס לשם, וכן בענין קדושת השמות עצמם כיון שנשתבשו הספרים ובפרט אותם הספרים שנדפסו בלא הסכמה כלל או בלא הסכמות מאנשים ידועים, ובמילא מכל אלו הטעמים, לדעתי לא ישא הטבעת, ולכל היותר כיון שכבר עשה מעשה ונחקקו השמות, הנה יחזיק הטבעת בחדרו בו ישן.

ובהנוגע לסגולה לח"ן, הרי ירבה באותיות התורה והתפלה, וגם יהי' חקוק במוח זכרונו איזה קאפיטלעך תהלים, איזה פרקים משניות, ואיזה פרקים תניא, אשר אז ע"פ המבואר בלקוטי תורה סוף פ' קדושים, הרי אף בשעה שאינו עובר עליהם במחשבתו, בכ"ז נמצאים הם אצלו חקוקים במוח זכרונו. והשי"ת יצליחו בלימוד תורת הנגלה ותורת החסידות ביראת שמים, אשר אז לא יהי' מקום לענין הנ"ל.

בברכה לת"ת בי"ש.

יום ראשון

יום רביעי — **יד אייר, פסח שני, כט לעומר** — ה׳תש״ג

שיעורים. חומש: בהר, רביעי עם פירש״י.
תהלים: עב־עו.
תניא: והמשל . . . ־סח־ האדם ודעתו.

פסח שני ענינו איז – עס איז ניטאָ קיין ״פאַרפאַלען״, מען קען אַלע מאָל פאַריכטען. אפילו מי שהי׳ טמא, מי שהי׳ בדרך רחוקה. און אפילו ״לכם״, אַז דאָס איז געווען ברצונו, פונדעסטוועגען קען מען מתקן זיין.

פֶּסַח שֵׁנִי עִנְיָנוֹ הוּא - אֵין ״אָבוּד״ [=לְהִתְיָאֵשׁ מִלְּתַקֵּן], תָּמִיד אֶפְשָׁר לְתַקֵּן. גַּם מִי שֶׁהָיָה טָמֵא, מִי שֶׁהָיָה בְּדֶרֶךְ רְחוֹקָה, וַאֲפִלּוּ - ״לָכֶם״, שֶׁהַדָּבָר הָיָה בִּרְצוֹנוֹ, אַף־עַל־פִּי־כֵן אֶפְשָׁר לְתַקֵּן.

יום שני

יום חמישי — **טו אייר, ל לעומר** — ה׳תש״ג

שיעורים. חומש: בהר, חמישי עם פירש״י.
תהלים: עז־עח.
תניא: אבל הקב״ה . . . ־136־ בלבד.

בימי רבינו הזקן הי׳ שגור בפי החסידים הפתגם: דער שטיקעל ברויט וואָס איך האָב, איז ער דיינער ווי מיינער. והיו מקדימים מלת ״דיינער״ – דיינער ווי מיינער.

בִּימֵי רַבֵּנוּ הַזָּקֵן הָיָה שָׁגוּר בְּפִי הַחֲסִידִים הַפִּתְגָּם: פְּרוּסַת הַלֶּחֶם שֶׁיֵּשׁ לִי, הִיא שֶׁלְּךָ כְּמוֹ שֶׁלִּי. וְהָיוּ מַקְדִּימִים תֵּבַת ״שֶׁלְּךָ״ - שֶׁלְּךָ כְּמוֹ שֶׁלִּי.

יום שלישי

יום ששי — **טז אייר, לא לעומר** — ה׳תש״ג

שיעורים. חומש: בהר, ששי עם פירש״י
תהלים: עט־פב.
תניא: אך ידיעתו . . . במ״א.

אאמו״ר כשהי׳ נוטל צפרניו, הי׳ מערב עמהם קיסם, קודם השריפה.

אאזמו״ר אמר להחסיד ר׳ אלי׳ אבעלער – איש פשוט מצד כשרונותיו וידיעותיו – כשנכנס אליו ליחידות: אלי׳ איך בין דיר מקנא. פאָהרסט אויף מערק זעהסט א סך מענשען, איז ווען אינמיטען עסק רעדט מען זיך מיט יענעם פאנאנדער אין א אידישען וואָרט א עין יעקב וואָרט, און מ׳איז מעורר אויף לערנען נגלה און חסידות, פון דעם ווערט א שמחה למעלה. און די מעקלעריי צאָהלט דער אויבערשטער אָפּ בבני חיי ומזוני. און וואָס גרעסער דער מאַרק מעהר ארבעט, איז גרעסער די פרנסה.

אֲדוֹנִי אָבִי מוֹרִי וְרַבִּי [הָרַשׁ״בּ] כְּשֶׁהָיָה נוֹטֵל צִפָּרְנָיו, הָיָה מְעָרֵב עִמָּהֶם קֵיסָם קֹדֶם הַשְּׂרֵפָה.

אֲדוֹנִי אָבִי זְקֵנִי מוֹרִי וְרַבִּי [מַהַר״שׁ] אָמַר לְהֶחָסִיד ר׳ אֵלִיָּהוּ אַבְּעֶלְעֶר - אִישׁ פָּשׁוּט מִצַּד כִּשְׁרוֹנוֹתָיו וִידִיעוֹתָיו - כְּשֶׁנִּכְנַס אֵלָיו לִיחִידוּת: אֵלִיָּהוּ, אֲנִי מְקַנֵּא בְּךָ. אַתָּה נוֹסֵעַ לַיְרִידִים, נִפְגָּשׁ עִם הַרְבֵּה אֲנָשִׁים, כַּאֲשֶׁר תּוֹךְ כְּדֵי הָעֵסֶק מְשׂוֹחֲחִים עִם הַזּוּלַת בְּעִנְיַן יְהוּדִי, ׳וואָרט׳ [=פִּתְגָּם] מֵ״עֵין יַעֲקֹב״, וּמְעוֹרְרִים אוֹדוֹת לִמּוּד נִגְלֶה וַחֲסִידוּת - מִכָּךְ נוֹצֶרֶת שִׂמְחָה לְמַעְלָה. וְאֶת דְּמֵי

הַ״תִּוּוּךְ״ מְשַׁלֵּם הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא בְּבָנֵי חַיֵּי וּמְזוֹנֵי. וּכְכָל שֶׁהַשּׁוּק גָּדוֹל יוֹתֵר, יוֹתֵר עֲבוֹדָה – כָּךְ הַפַּרְנָסָה גְּדֵלָה.

יום רביעי

שבת — **יז אייר, לב לעומר** — ה׳תש״ג

שיעורים. חומש: בהר, שביעי עם פירש״י.
תהלים: פג־פז.
תניא: פרק מט. והנה . . . ״138״ אהבת ה׳.

אֵין אוֹמְרִים צִדְקָתְךָ.

בק״ש שיש אומרים בבוקר – קודם התפלה – כדי לצאת חובת ק״ש בזמנה, ג״כ כופלים ג׳ התיבות, ומסיימים בתיבת ״אמת״. בק״ש דתפלין דר״ת ושמ״ר אין כופלים, אבל אומרים ״אמת״.

ל״ג בעומר שנת תר״ד – לערך – סיפר הצ״צ תורת הבעש״ט: עס שטעהט כי תהיו אתם ארץ חפץ אמר ה׳ צבאות. אט אזוי ווי די גרעסטע חכמים וועלען אייביג ניט דערגיין די גרויסע טבעיות׳דיגע אוצרות, וועלכע השי״ת האָט טובע געווען בארץ, אז הכל הי׳ מן העפר, אָט אזוי קען קיינער ניט דערגיין די גרויסע אוצרות וואָס ליגען אין אידען, וואָס זיי זיינען דעם אויבערשטענס ב״ה ארץ חפץ. וסיים הבעש״ט: איך וויל מאכען פון אידען, אַז זיי זאָלען געבען דעם יבול, וואָס דעם אויבערשטענס ב״ה א ארץ חפץ קען געבען.

בִּקְרִיאַת שְׁמַע שֶׁיֵּשׁ אוֹמְרִים בַּבֹּקֶר – קֹדֶם הַתְּפִלָּה – כְּדֵי לָצֵאת חוֹבַת קְרִיאַת שְׁמַע בִּזְמַנָּהּ, גַּם כֵּן כּוֹפְלִים ג׳ הַתֵּבוֹת [״אֲנִי ה׳ אֱלֹקֵיכֶם״], וּמְסַיְּמִים בְּתֵבַת ״אֱמֶת״. בִּקְרִיאַת שְׁמַע דִּתְפִלִּין דְּרַבֵּנוּ־תָּם וְשִׁמּוּשָׁא־רַבָּא אֵין כּוֹפְלִים, אֲבָל אוֹמְרִים ״אֱמֶת״.

ל״ג בָּעֹמֶר שְׁנַת תר״ד – לְעֶרֶךְ – סִפֵּר הַ״צֶּמַח צֶדֶק״ תּוֹרַת הַבַּעַל־שֵׁם־טוֹב: כָּתוּב ״כִּי תִהְיוּ אַתֶּם אֶרֶץ חֵפֶץ אָמַר ה׳ צְבָאוֹת״. כְּשֵׁם שֶׁהַחֲכָמִים הַגְּדוֹלִים בְּיוֹתֵר לְעוֹלָם לֹא יַשִּׂיגוּ אֶת אוֹצְרוֹת הַטֶּבַע הַגְּדוֹלִים שֶׁה׳ יִתְבָּרֵךְ הִטְבִּיעַ בָּאָרֶץ, שֶׁהַכֹּל הָיָה מִן הֶעָפָר, כָּךְ לֹא יָכוֹל אַף אֶחָד לְהַשִּׂיג אֶת הָאוֹצָרוֹת הַגְּדוֹלִים שֶׁחֲבוּיִים בַּיְּהוּדִים, שֶׁהֵם הָ׳אֶרֶץ חֵפֶץ׳ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא. וְסִיֵּם הַבַּעַל־שֵׁם־טוֹב: רְצוֹנִי לְהָפִיק מֵהַיְּהוּדִים שֶׁהֵם יִתְּנוּ אֶת הַיְבוּל שֶׁהָ׳אֶרֶץ חֵפֶץ׳ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא יְכוֹלָה לָתֵת.

יום חמישי

יום ראשון — **יח אייר, לג לעומר** — ה׳תש״ג

שיעורים. חומש: בחוקתי, פ׳ ראשונה עם פירש״י.
תהלים: פח־פט.
תניא: ואיך יבא . . . ״138״ וקדוש.

אצל אדמו״ר האמצעי הי׳ לג בעומר מיו״ט המצויינים. מען פלעגט ארויסגעהן אויפ׳ן פעלד, ער פלעגט זיך ניט וואשען, אָבער נעהמען משקה, וואָס מצד הבריאות האָט ער עס ניט געטאָרט. מען האָט דעמאָלט געזעהן א סך מופתים. דאָס רוב מופתים איז געווען בנוגע קינדער. און אַ גאַנץ יאָהר האָט מען געווארט אויף לג בעומר.

אֵצֶל אַדְמוֹ״ר הָאֶמְצָעִי הָיָה לַג בָּעֹמֶר מֵיו״ט [יוֹם־טוֹב] הַמְצֻיָּנִים [=חֲגִים חֲשׁוּבִים]. הָיוּ יוֹצְאִים לַשָּׂדֶה, הָרַבִּי לֹא הָיָה נוֹטֵל יָדָיו אַךְ הָיָה אוֹמֵר ׳לְחַיִּים׳ עַל ׳מַשְׁקֶה׳ – דָּבָר שֶׁמִּטַּעֲמֵי בְּרִיאוּת הָיָה אָסוּר עָלָיו. הָיוּ רוֹאִים אָז הַרְבֵּה מוֹפְתִים. רֹב הַמּוֹפְתִים הָיוּ בְּנוֹגֵעַ לִילָדִים, וְכָל הַשָּׁנָה יִחֲלוּ וְצִפּוּ לְלַג בָּעֹמֶר.

יום שישי

יום שני — יט אייר, לד לעומר — ה'תש"ג

שיעורים. חומש: בחוקותי, שני עם פירש"י.
תהלים: צ־צו.
תניא: ואח"כ . . . ־ע־ ית' כנ"ל.

חסידות איז א ג־טליכער פאַרשטאַנד, דער פארשטאַנד וואָס ווייזט דעם מענשען ווי קליין ער איז, און ווי גרויס ער קען זיך דערהויבען.

חֲסִידוּת הִיא הֲבָנָה אֱלֹקִית, הַהֲבָנָה הַמַּרְאָה לָאָדָם עַד כַּמָּה הוּא קָטָן, וּלְאֵיזוֹ גֹּדֶל הוּא יָכוֹל לְרוֹמֵם אֶת עַצְמוֹ.

שבת קודש

יום שלישי — כ אייר, לה לעומר — ה'תש"ג

שיעורים. חומש: בחוקותי, שלישי עם פירש"י.
תהלים: צז־קג.
תניא: והנה כאשר . . . ־ע־ בד"ת.

ניטאָ בא וועמען איבערנעמען זיך. מען בעדארף האָרעווען, מיט סבלנות און קירוב הדעת קען מען, בעזה"י, אלס דורכזעצען, מיט ביטול הזולת והגבהת עצמו ווערט מען חלילה אלץ אָן.

"אֵין כְּלַפֵּי מִי לְהִתְנָעֵר מֵאַחֲרָיוּת". צָרִיךְ לְהִתְיַגֵּעַ, בְּסַבְלָנוּת וְקֵרוּב הַדַּעַת - אֶפְשָׁר, בְּעֶזְרַת ה' יִתְבָּרֵךְ, לְסַדֵּר הַכֹּל. בְּבִטּוּל הַזּוּלַת וְהַגְבָּהַת עַצְמוֹ - מַפְסִידִים, חָלִילָה, הַכֹּל.

המשך ביאור למס' יבמות ליום שישי עמ' א

1 צורך המת. ומעתה נדייק, אבל לחי דומיא דמת נתתי, כלומר
2 שמותר לקנות לחי חלוק ממעשר שני שנטמא, אבל אין ראיה
3 שמותר לסוך במעשר שני שנטמא.
4 מתרצת הגמרא: **אָמַר רַב הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב יְהוֹשֻׁעַ**, 'לא נתתי **מְגוּפוֹ**
5 למת' משמע **מְגוּפוֹ** של מעשר שני, דהיינו לסוך בפירות עצמם,
6 ואילו ליקח למת ארון ותכריכים, אין זו השתמשות בגוף הפירות
7 אלא בדמיהם. הגמרא מביאה תירוץ נוסף: **רַב אַשֵּׁי אָמַר**, '**לֹא נָתַתִּי**'
8 מתפרש **דּוּמְיָא דְּ'לֹא אֲכַלְתִּי**' שנכתב לפני כן, **מַה לְּחַלָּן** – לגבי
9 אכילה, ההנאה היא **מְגוּפוֹ**, כלומר מפירות המעשר שני עצמם,
10 **אַף כָּאן** – לגבי נתינה, ההנאה היא **מְגוּפוֹ**, דהיינו סיכה שהיא בגוף
11 הפירות.
12 הגמרא חוזרת לדון בגזירה שוה 'ממנו ממנו' בין מעשר שני לפסח,
13 ממנה למד רבי יצחק שערל אסור במעשר שני, ומקשה הגמרא:
14 **וְאַכַּתִּי** [–ועדיין] **מוּפָנֶה מִצַּד אֶחָד הוּא**, שהרי מתוך מה שביארה
15 הגמרא את הלימודים מתיבות 'ממנו' הכתובות בפסח ובמעשר
16 שני, מתברר שרק תיבת 'ממנו' אחת הכתובה בפסח מיותרת
17 לגזירה שוה, אבל תיבות 'ממנו' הכתובות במעשר שני שלשתן
18 נצרכות לדרשה. ומעתה, **הָנִיחָא לְמַאן דְּאָמַר** [רבי ישמעאל בנדה
19 (כב:)] שגזירה שוה שהיא מופנית מצד אחד **לְמֵדִין וְאֵין מְשִׁיבִין**,
20 כלומר אין פורכים אותה, אכן יש ללמוד מעשר שני מפסח לפסול
21 ערל במעשר שני, **אֶלָּא לְמַאן דְּאָמַר** [חכמים שם] **לְמֵדִין וּמְשִׁיבִין** אם
22 יש איזו פירכא, **מַאי אִיכָּא לְמֵימַר**, הלא ניתן לפרוך את הגזירה
23 שוה, מה לפסח החמור שכן חייבים עליו משום פיגול ונותר וטמא.
24 מתרצת הגמרא: **הַהּ דְּרַבִּי אַבָּהוּ** שדרש מאחת מתיבות 'ממנו'
25 שבמעשר שני שמותר להדליק שמן של תרומה שנטמאת, באמת
26 לא צריך 'ממנו' לדרשה זו, שכן **מִדְּרַב נַחְמָן אָמַר רַבָּה בַּר אֲבוּהָ**
27 **נַפְקָא, דְּאָמַר רַב נַחְמָן אָמַר רַבָּה בַּר אֲבוּהָ, מַאי דִּכְתִיב** (במדבר יח
28 ח) '**וַאֲנִי הִנֵּה נָתַתִּי לְךָ אֶת מִשְׁמֶרֶת תְּרוּמֹתָי**' לשון רבים. **בִּשְׁתֵּי**
29 **תְּרוּמוֹת הַכָּתוּב מְדַבֵּר, אַחַת תְּרוּמָה טְהוֹרָה וְאַחַת תְּרוּמָה טְמֵאָה,**
30 **וְאָמַר רַחֲמָנָא** על אותן שתי התרומות 'נתתי **לְךָ**', והיינו שגם
31 התרומה טמאה **שֶׁלְּךָ תְּהֵא, לְהַסְקָה תַּחַת תַּבְשִׁילְךָ**, מכאן שמותר
32 להדליק שמן של תרומה טמאה. נמצא שתיבת 'ממנו' במעשר שני
33 מיותרת לגזירה שוה, והרי היא מופנית משני צדדים, ולכולי
34 עלמא אין משיבים עליה.
35 שנינו במשנה בתחילת הפרק: **וְכָל הַטְּמֵאִים כּוֹ**' לא יאכלו בתרומה.
36 שואלת הגמרא: **מְנָא הָנֵי מִילֵּי** שהטמא אינו אוכל בתרומה.
37 משיבה הגמרא: **אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי יִשְׁמָעֵאל, אָמַר קְרָא**
38 (ויקרא כב ד) '**אִישׁ אִישׁ מִזֶּרַע אַהֲרֹן וְהוּא צָרוּעַ אוֹ זָב** וגו' **בַּקֹּדָשִׁים**
39 לא יֹאכַל עַד אֲשֶׁר יִטְהָר'. הפסוק מדבר על קדשים הנאכלים לזרע
40 אהרן, בין אנשים ובין נשים, **וּמַאי זֶהוּ דָּבָר** קדוש **שֶׁשָּׁוֶה**

חליצה לאלמנת המלך

יום ראשון י"ד אייר ה'תשפ"ב

הלכות מלכים פרק ב, הלכה ג: וְאִינוֹ חוֹלֵץ... וְכֵן כֵּיוָן שֶׁאִי אֶפְשָׁר לְיַבֵּם אֶת אִשְׁתּוֹ - כָּךְ אֵין חוֹלְצִין לָהּ.

וכן כתב רש"י (סנהדרין י"ט ב, ד"ה ולא), שאין חולצין לאלמנת המלך כיון שאסורה להינשא, וכיון שחובת חליצה היא כדי שהאלמנה תוכל להינשא, הרי כאשר אינה יכולה להינשא, אין מצווה לחלוץ לה.

ומכאן ראיה לדברי ה'חכם צבי' (סימן א) שמצוות חליצה קיימת רק כאשר היא באה להתיר את היבמה להינשא, ואין מצווה חיובית בחליצה בפני עצמה. והוא הדין באשה 'קטלנית' (שנישאת לשני אנשים ומתו) שאין כופין על היבם לחלוץ לה. וכן, כאשר היבם והיבמה מסכימים לא לייבם ולא לחלוץ ואינה רוצה להינשא, הרשות בידם לא לחלוץ.

אך עדיין צריך להבין: לפי האמור אין לכפות חליצה כאשר אינה באה להתיר נישואין. ואילו מלשון הרמב"ם ("אין חולצין לה") משמע שיש איסור בדבר!

ויש לומר שלכן הוסיף ה'כסף משנה' טעם נוסף להלכה זו – "משום דגנאי הוא למלך שתהא אלמנתו חולצת מנעל". דהיינו, לא זו בלבד שלא חייבים לחלוץ לה, אלא אסור לחלוץ לה. אמנם, הסיבה העיקרית לכך שאין חולצין לאלמנת המלך היא כי אין כל מצווה בחליצה זו, כי אם היתה זו מצווה חיובית לא היתה מתבטלת משום גנאי, אלא כיון שאין מצווה מן התורה לחלוץ לה, הוסיפו חכמים וקבעו איסור לחלוץ לה משום שגנאי הוא למלך שאלמנתו חולצת מנעל (באר יצחק אהע"ד סי' י"ז).

אך יש סוברים שהחליצה היא מצווה חיובית, ואפילו הסכימו שניהם לא לייבם ולא לחלוץ מצווה לחלוץ, ומה שאין חולצין לאלמנת המלך אין זה משום שאין כאן מצווה אלא משום ש"כל העולה לייבום עולה לחליצה, וכל שאינה עולה לייבום אינה עולה לחליצה" (רמב"ם הל' ייבום פ"א הי"ט). כלומר, אף שזקוקה לייבום, כיוון שאסור לייבמה אין חליצתה מתירה אותה להינשא אלא כמו שסיים כאן הרמב"ם "תשב לעולם בזיקתה" (צמח צדק, פס"ד ח"ב, סנהדרין יט, ב. עונג יו"ט אה"ע ס"י קע"ו).

וה'בית שמואל' (אה"ע סי' קס"ה סק"ט) הביא בשם הזוהר (פ' חוקת) שגם אם אינה רוצה להינשא מצווה לחלוץ, כי אין מנוח לנשמת המת אלא בחליצה.

דינא דמלכותא, או דין המלך?

יום שני ט"ו אייר ה'תשפ"ב

הלכות מלכים פרק ד, הלכה א: רְשׁוּת יֵשׁ לַמֶּלֶךְ לִתֵּן מַס עַל הָעָם לִצְרָכָיו, אוֹ לְצֹרֶךְ הַמִּלְחָמוֹת... וְדִינָיו בְּכָל אֵלּוּ הַדְּבָרִים וְכַיּוֹצֵא בָהֶן דִּין, שֶׁכָּל הָאָמוּר בְּפָרָשַׁת מֶלֶךְ, זוֹכֶה בּוֹ.

'פרשת המלך' היא הפרשה בספר שמואל (א ח יא-יז) שבמענה לבקשת בני ישראל למנות עליהם מלך, נצטווה שמואל הנביא להודיע להם את הסמכויות של המלך הכוללות גיוס אנשים והטלת מיסים, ומכאן שלמלך מותר לעשות פעולות אלו (כדעת שמואל בסנהדרין כ, ב).

וכתב הרדב"ז כי מכאן המקור להלכה הידועה - 'דינא דמלכותא דינא'.

אך יש שהקשו על כך (ראה מעדני ארץ שביעית כ, יב): הרי 'דינא דמלכותא דינא' נאמר גם במלך גוי, ואיך יתכן ללמוד זאת מפרשה העוסקת במלך ישראל?

ולכן יש מפרשים כי מדובר בשני דינים נפרדים, והחילוק ביניהם מבואר מדברי הרמב"ם, שלגבי ההלכה של 'דינא דמלכותא דינא' כתב בהלכות גזלה (פ"ה הי"ח): "במה דברים אמורים, במלך שמטבעו יוצאת באותן הארצות שהרי הסכימו עליו בני אותה הארץ וסמכה דעתם שהוא אדוניהם והם לו עבדים", ומבואר שסמכותו של המלך נובעת מזה שהעם קיבלו אותו עליהם, ולכן היא מותנית בכך ש"מטבעו יוצא באותן הארצות" כי בכך מתבטאת קבלת סמכותו על ידי הציבור.

אולם כאן לא הזכיר הרמב"ם את התנאי של 'מטבעו יוצא' כי כאן מדובר במלך ישראל שהתמנה על פי דין תורה ושואב את סמכותו מכוח התורה, ללא צורך בהסכמת העם (משנת יעקב נזיקין עמ' קנח).

וחילוק נוסף בין הדינים:

'דינא דמלכותא דינא' נאמר ביחס לחוקים שהמלך מחוקק או מיסים שהוא מטיל לצורך הנהגת המדינה אך לא לצרכיו האישיים, וכנרמז גם בלשון "דינא דמלכותא" – דין המלכות ולא דין המלך, אולם ב'פרשת מלך' שנאמרה במלך ישראל, התחדש ש"רשות יש למלך ליתן מס על העם לצרכיו או לצורך המלחמות", כפי שמסיים הרמב"ם: "כל האמור בפרשת מלך – מלך זוכה בו", היינו זכות אישית של המלך (תורת המלך עמ' שפג).

אישות בבני־נח

יום שלישי ט"ז אייר ה'תשפ"ב

הלכות מלכים פרק ט, הלכה ז: אֵין בֶּן נֹחַ חַיָּב עַל אֵשֶׁת חֲבֵרוֹ, עַד שֶׁיָּבוֹא עָלֶיהָ כְּדַרְכָּהּ אַחַר שֶׁנִּבְעֲלָה לְבַעֲלָהּ. אֲבָל מְאֹרָשָׂה, אוֹ שֶׁנִּכְנְסָה לְחֻפָּה וַעֲדַיִן לֹא נִבְעֲלָה - אֵין חַיָּבִין עָלֶיהָ.

מבואר ברמב"ם (הל' אישות פ"א ה"א): "קודם מתן תורה היה אדם פוגע אשה בשוק - אם רצה הוא והיא לישא אותה מכניסה לתוך ביתו ובועלה בינו לבין עצמו ותהיה לו לאשה. כיון שניתנה תורה, נצטוו ישראל שאם ירצה האיש לישא

אשה, יקנה אותה תחלה בפני עדים ואח"כ תהיה לו לאשה שנאמר: 'כי יקח איש...'. וליקוחין אלו הן הנקראין קידושין או אירוסין... וכיון שנקנית האשה ונעשית מקודשת, אע"פ שלא נבעלה ולא נכנסה לבית בעלה, הרי היא אשת איש... ואם רצה לגרש צריכה גט".

ואצל בני־נח, גדר אישות גם כיום הוא כמו לפני מתן־תורה שאין האשה נעשית 'אשת איש' על ידי קנין, אלא כמבואר ב'מגיד משנה' (הל' אישות שם): "לגויים בייחוד בעלמא הויא אשתו וכיון שבא עליה לשם אישות הויא לה אשת איש, שחבירו גוי חייב עליה, כנזכר פרק ט' מהלכות מלכים ומלחמותיהן (ה"ז)".

ויש לבאר:

קודם מתן תורה, ואצל בני־נח גם כיום, אי אפשר ליצור אישות על ידי קידושין, לא רק בגלל שלא נצטוו על־זה אלא (גם) מפני שללא ציווי תורני לא קיים מושג של 'אישות'. כי המושג 'אשת איש' אין פירושו שהאשה קנויה לבעל כחפץ הנקנה אלא שהאיש ואשה חיים יחד, כלשון הפסוק (בראשית ב, כד) "ודבק באשתו", וללא ציווי התורה אין מקום לומר שיש 'ליקוחין' שבכוחם להחיל על האשה שם 'אשת איש' כאשר עדיין "לא נבעלה ו(אפילו) לא נכנסה לבית בעלה". והתורה חידשה לא רק את החיוב לקדש את האשה תחלה, אלא גם עצם האפשרות לקנות אשה היא רק בציווי התורה.

ואם כן, בן־נח הקונה אשה באחד מדרכי הקנינים של התורה לשם אירוסין - לא עשה כלום והיא עדיין פנויה כמו לפני מעשה הקנין ממש, ולכן "אין בן נח חייב על אשת חבירו עד... אחר שנבעלה לבעלה, אבל מאורסה או שנכנסה לחופה ולא נבעלה אין חייבין עליה".

(לקוטי שיחות לט עמ' 31; ל עמ' 243)

מי יבנה את בית המקדש השלישי? יום רביעי י"ז אייר ה'תשפ"ב

הלכות מלכים פרק יא, הלכה א: הַמֶּלֶךְ הַמָּשִׁיחַ עָתִיד לַעֲמֹד וּלְהַחֲזִיר מַלְכוּת בֵּית דָּוִד... וּבוֹנֶה מִקְדָּשׁ.

לדעת רש"י ותוספות (סוכה מא, א ד"ה אי נמי) המקדש שלעתיד יבוא מן השמים בנוי ומשוכלל, שנאמר 'מקדש ה' כוננו ידיך'.

והוכיחו כן מתקנת רבן יוחנן בן זכאי(סוכה שם) ש"יום הנף כולו אסור", היינו שאסור לאכול מתבואה חדשה כל יום ששה עשר בניסן (הראוי להנפת העומר) גם בזמן הזה, כי "מהרה יבנה המקדש" עוד בליל ששה עשר בניסן, ואפשר יהיה להקריב את העומר למחרת, ויש לחשוש שמא יבואו לאכול מהתבואה החדשה לפני שיספיקו להקריב את העומר, כי יאמרו 'גם אשתקד אכלנו מהתבואה החדשה מיד בתחילת היום'.

ומקשה רש"י: מדוע חוששים לכך והרי "אין בנין בית המקדש בלילה" (שבועות טו, ב)? ומתרץ: הלכה זו נאמרה בבית המקדש שנבנה בידי אדם, אבל בית המקדש השלישי שעתיד לרדת מן השמים יתכן שירד בלילה.

אך מלשון הרמב"ם כאן משמע שבית המקדש השלישי ייבנה בידי המלך המשיח, וכן כתב בספר 'החינוך' (מ"ע צה בסופו), שמצות בנין המקדש מוטלת על הציבור כולו, וכשייבנה הבית במהרה בימינו יקיימו בבניינו מצוה.

וכתב ה'ערוך לנר' (סוכה שם) שמלשון הגמרא 'מהרה יבנה המקדש' מוכח כשיטת הרמב"ם שייבנה בידי אדם, כי לפי שיטת רש"י היה צריך לומר 'מהרה יגלה המקדש'. וכן מוכח מדברי הגמרא (שם, נב) על הפסוק "ויראני ה' ארבעה חרשים" (אומנים) וביניהם משיח בן דוד ומשיח בן יוסף, כי "שניהם חרשים לבנין בית המקדש" (רש"י), ואם בית המקדש יבוא בנוי מן השמים, הרי אין לו צורך באומנים.

ואת קושית רש"י, איך יתכן שבית המקדש ייבנה בלילה, מתרץ ה'ערוך לנר':

הדין 'אין בית המקדש נבנה בלילה' נאמר לגבי בנין המקדש, ולא לגבי כלי המקדש. והמזבח הוא מכלי המקדש (ראה הלכות בית הבחירה פ"א ה"ו: "ועושין במקדש שבעה כלים, מזבח..."), ומותר לבנותו בלילה, ולהקרבת העומר לא צריך בנין אלא די במזבח (לדעת רבן יוחנן בן זכאי), וכיון שאפשר להקריב את העומר על המזבח שנבנה בלילה, יש לחשוש שיאכלו 'חדש' לפני שיספיקו להקריב את העומר.

מותר לחבר ספר לא לשם שמים? יום חמישי י"ח אייר ה'תשפ"ב

הקדמת הרמב"ם: וּמִימוֹת מֹשֶׁה רַבֵּנוּ וְעַד רַבֵּנוּ הַקָּדוֹשׁ, לֹא חִבְּרוּ חִבּוּר שֶׁמְּלַמְּדִין אוֹתוֹ בָּרַבִּים בְּתוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה... וְהוּא קִבֵּץ כָּל הַשְּׁמוּעוֹת... לְפִי שֶׁרָאָה שֶׁהַתַּלְמִידִים מִתְמַעֲטִין... חִבֵּר חִבּוּר אֶחָד לִהְיוֹת בְּיַד כֻּלָּם, כְּדֵי שֶׁיִּלְמְדוּהוּ בְּמְהֵרָה וְלֹא יִשְׁכַּח.

הגמרא (גיטין ס, ב) לומדת מן הפסוק "כי על פי הדברים האלה" (שמות לד, כז) - "דברים שבעל־פה אי אתה רשאי לכותבן". ורש"י מוסיף: "מכאן אתה למד שהתלמוד לא ניתן לכתוב אלא מפני שהתורה נשתכחה".

וחידש ה'חתם סופר' (שו"ת א"ח סי' ר"ח), שהאיסור לכתוב תורה שבעל־פה קיים גם בימינו, ולכן "המחבר ספר ומתערב במחשבתו לגדל שמו" עובר על האיסור לכתוב דברים שבעל־פה, כי ההיתר הוא משום עת לעשות לה', ואם איננו עושה לה' – הרי איסורו במקומו עומד.

ומסופר על רבי נתן אדלר, רבו של ה'חתם סופר', שלא כתב חידושי תורה כי כל ההיתר לכתוב דברים שבעל־פה הוא משום "עת לעשות לה'", כדי שהתורה לא תישכח, והיות שלא שכח את לימודו לא היה צריך לכתבו (חוט המשולש ד, ד בהערה).

והעיר על זה ב'אבן שלמה' (על הראב"ן, סי' מ"ב):

אם הכותב דברי תורה שלא לשם שמים גם בימינו עובר

על איסור זה, מדוע לא הביא הרמב"ם הלכה זו הנוגעת למעשה, בספר ה'יד'?

ויתירה מזו אמרו חז"ל: "לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצוות אפילו שלא לשמה, שמתוך שלא לשמה בא לשמה", וכתבו התוספות (ברכות יז, א) שרק בלומד על מנת לקנטר את חברו, אמרו חז"ל "נוח לו שלא נברא..." אבל הלומד על מנת שיכבדוהו ולקנות לו שם – מותר.

ולכן, אין לאסור חיבור שיש תועלת ללומדים בו, אף שכוונת מחברו להגדיל שמו, כי בכך הוא מסייע שהתורה לא תשתכח, ומשום "עת לעשות לה'" הותר.

מקור החיוב למצות מילה

יום שישי י"ט אייר ה'תשפ"ב

מנין המצות, מצות עשה רטו: לָמוּל אֶת הַבֵּן, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּבַיּוֹם הַשְּׁמִינִי יִמּוֹל בְּשַׂר עָרְלָתוֹ".

כאן כתב הרמב"ם שהמקור למצות מילה הוא הפסוק 'וביום השמיני ימול בשר ערלתו' (ויקרא יב, ג) ואילו בספר המצוות (מצוה רטו) הביא את המקור מהציווי שנאמר לאברהם אבינו 'המול לכם כל זכר' (בראשית יז, י). ויש להבין, מה טעם השינוי?

והביאור:

כתב הרמב"ם בפירוש המשנה (חולין סופ"ז) "כל מה שאנו... עושים היום אין אנו עושין אלא במצות הקב"ה על ידי משה רבינו ע"ה... אין אנו מלין מפני שאברהם אבינו ע"ה מל עצמו ואנשי ביתו אלא מפני שהקב"ה צוה אותנו ע"י משה רבינו שנמול כמו שמל אברהם אבינו ע"ה".

ויש לומר בכוונת הדברים: החיוב המוטל עלינו בא אך ורק מציווי הקב"ה על ידי משה לאחר מתן תורה, אך הגדר והמהות של המצוות הם כפי שהיו לפני מתן תורה. וכך גם מצות מילה - ציוויו של הקב"ה ע"י משה רבינו הוא המחייב אותנו לקיים את המצוה, אך מהותה של המצוה היא – בריתו של אברהם אבינו.

וכך מודגש גם בלשון הרמב"ם שאנו עושים את המצוה מפני ציווי הקב"ה ע"י משה רבינו 'שנמול כמו שמל אברהם אבינו', היינו ה'ברית' הנפעלת ע"י המילה היא אותה 'ברית' שכרת הקב"ה עם אברהם אבינו.

וזהו טעם השינוי בין ספר המצוות למנין המצוות כאן:

ספר המצוות אינו ספר הלכה אלא ביאור קצר של תרי"ג המצוות, וכיון שעיקר פרשת מילה שבה מבוארת מהותה של המצוה (בריתו של אברהם אבינו - 'ברית' בין ישראל לקב"ה) נאמר לאברהם, מביא הרמב"ם את הציווי שציווהו הקב"ה 'המול לכם כל זכר'.

ואילו במנין המצוות בראש ספר ה'יד' – שהוא ספר הלכות הלכות (כלשון הרמב"ם בהקדמה) מביא הרמב"ם את הפסוק של ציווי הקב"ה למשה לאחר מתן תורה, כי הוא מקור החיוב לקיים את המצוה.

(תורת מנחם – יין מלכות ח"א, מדע סי' יב)

הסיוע כמעשה

שבת קודש כ' אייר ה'תשפ"ב

מנין המצוות, מצות לא תעשה, מג: שֶׁלֹּא לְהַקִּיף פֵּאַת רֹאשׁ.

הראב"ד משיג על הרמב"ם וכותב כי ראוי למנות את איסור ההקפה כשני איסורים נפרדים: אחד למקיף ואחד למניח שיקיפו את ראשו.

וזאת על פי המבואר בגמרא (מכות כ, ב) שהמניח לחברו להקיף את ראשו, לוקה. ואע"פ שאין לוקים על לאו שאין בו מעשה, מאחר והוא מסייע לחברו להקיפו על ידי הושטת הראש, הרי זה נחשב כעשיית מעשה ולוקה.

אך הרמב"ם לא מנה איסור בפני עצמו על הניקף, ונראה כי לדעתו אין כאן שני איסורים נפרדים אלא שמאחר והניקף מסייע לחברו להקיף, הרי הוא נחשב כשותף בעצם מעשה ההקפה. ולכן אין מקום למנות לאו מיוחד לניקף, שהרי אין זה איסור בפני עצמו אלא שמצד כיון שמסייע נחשב כמקיף.

אך לדעת הראב"ד אין הסיוע מחשיבו כשותף בעצם פעולת ההקפה אלא שבנוסף לאיסור על המקיף יש איסור נפרד גם על הניקף שמחמת פעולת הסיוע נחשב כלאו שיש בו מעשה ולוקה עליו, ועל כן לדעתו מקיף וניקף הם שני איסורים נפרדים.

והשלכה נוספת ממחלוקת זו, לגבי השאלה האם מותר לאדם הסובל מכאב שיניים בשבת לבקש מגוי שיעקור לו את השן?

לדעת הט"ז (או"ח סי' שכח סק"א), מאחר והיהודי מסייע לעקירת השן, הרי הוא כמשתתף בפעולת העקירה והדבר אסור.

אך הש"ך (יו"ד קצח בנקודות הכסף) כתב כי האיסור של 'מסייע' נאמר דווקא לגבי ניקף, מאחר והאיסור חל גם על הניקף עצמו ולא רק על המקיף, אך איסור מלאכה בשבת הוא רק על עושה הפעולה ולא על מי שבגופו נעשית הפעולה.

ושיטת הט"ז תואמת לשיטת הרמב"ם: כשם שעל ידי הסיוע נחשב הניקף כשותף בפעולת ההקפה, כך גם בעקירת שן, מכוח הסיוע, הרי הוא נחשב כשותף בעצם מעשה העקירה.

(משנת יעבץ או"ח סי' לט)

שיעורי רמב"ם ג' פרקים ליום – י"ד־כ' אייר ה'תשפ"ב

יום ראשון י"ד אייר ה'תשפ"ב

הִלְכוֹת מְלָכִים וּמִלְחֲמוֹתֵיהֶם

1 יֵשׁ בִּכְלָלָן שָׁלֹשׁ וְעֶשְׂרִים מִצְוֹת. עֶשֶׂר מִצְוֹת עֲשֵׂה
2 וּשְׁלֹשׁ־עֶשְׂרֵה מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה, וְזֶה הוּא פִּרְטָן:
3 א) לְמַנּוֹת מֶלֶךְ בְּיִשְׂרָאֵל. ב) שֶׁלֹּא יְמַנֶּה מִקְּהַל
4 גֵּרִים. ג) שֶׁלֹּא יַרְבֶּה לוֹ נָשִׁים. ד) שֶׁלֹּא יַרְבֶּה לוֹ
5 סוּסִים. ה) שֶׁלֹּא יַרְבֶּה לוֹ כֶּסֶף וְזָהָב. ו) לְהַחֲרִים
6 שִׁבְעָה עֲמָמִים. ז) שֶׁלֹּא לְחַיּוֹת מֵהֶן כָּל נְשָׁמָה. ח)
7 לִמְחוֹת זַרְעוֹ שֶׁל עֲמָלֵק. ט) לִזְכֹּר מַה שֶּׁעָשָׂה
8 עֲמָלֵק. י) שֶׁלֹּא לִשְׁכֹּחַ מַעֲשָׂיו הָרָעִים וַאֲרִיבָתוֹ
9 בַּדֶּרֶךְ. יא) שֶׁלֹּא לִשְׁכֹּן בְּאֶרֶץ־מִצְרַיִם. יב) לִשְׁלֹחַ
10 שָׁלוֹם לְיוֹשְׁבֵי הָעִיר כְּשֶׁצָּרִים עָלֶיהָ וְלָדוּן בָּהּ,
11 כַּאֲשֶׁר מְפֹרָשׁ בַּתּוֹרָה: "וְאִם תַּשְׁלִים"; "וְאִם לֹא
12 תַשְׁלִים". יג) שֶׁלֹּא לִדְרֹשׁ שָׁלוֹם מֵעַמּוֹן וּמוֹאָב
13 בִּלְבַד כְּשֶׁצָּרִים עֲלֵיהֶם. יד) שֶׁלֹּא לְהַשְׁחִית אִילָנֵי
14 מַאֲכָל בַּמָּצוֹר. טו) לְהַתְקִין יָד, שֶׁיֵּצְאוּ בוֹ בַּעֲלֵי
15 הַמַּחֲנֶה לְהִפָּנוֹת בּוֹ. טז) לְהַתְקִין יָתֵד לַחְפֹּר בּוֹ. יז)
16 לִמְשֹׁחַ כֹּהֵן לְדַבֵּר בְּאָזְנֵי אַנְשֵׁי הַצָּבָא בִּשְׁעַת
17 הַמִּלְחָמָה. יח) לִהְיוֹת מְאֹרֵס, וּבוֹנֶה בִּנְיָן, וְנוֹטֵעַ
18 כֶּרֶם, שְׁמֵחִים בְּקִנְיָנָם שָׁנָה תְּמִימָה, וּמַחֲזִירִין אוֹתָן
19 מִן הַמִּלְחָמָה. יט) שֶׁלֹּא יַעֲבֹר עֲלֵיהֶם לְכָל דָּבָר,
20 וְלֹא יֵצְאוּ אֲפִלּוּ לְצָרְכֵי הָעִיר וּלְצָרְכֵי הַגְּדוּד וְדוֹמֶה
21 לָהֶם. כ) שֶׁלֹּא לַעֲרֹץ וְלַחֲזֹר לְאָחוֹר בִּשְׁעַת
22 הַמִּלְחָמָה. כא) דִּין יְפַת־תֹּאַר. כב) שֶׁלֹּא תִמָּכֵר
23 יְפַת־תֹּאַר. כג) שֶׁלֹּא יִכְבְּשֶׁנָּה לְעַבְדוּת אַחַר
24 שֶׁנִּבְעֲלָה.

~ נקודות משיחות קודש ~

מדוע נסדרו הלכות אלו בסיום ספר שופטים.

"שלש מצוות נצטוו ישראל בשעת כניסתן לארץ: למנות להם מלך, ולהכרית זרעו של עמלק, ולבנות בית הבחירה". ולכאורה היה מקום לסדר הלכות אלו הרבה קודם, ומדוע חיכה הרמב"ם עם הלכות מלכים לסוף ספרו.

והביאור הוא: הלכות מלכים הכוללות הלכות משיח, מדברים במצב בו יהיה עם ישראל והעולם בתכלית השלימות, כי המלך המשיח עתיד "להחזיר כל המשפטים כשהיו מקודם, מקריבין קרבנות ועושין שמיטין ויובלות ככל מצוותה האמורה בתורה" "ויבנה בית המקדש" ועל ידי כל אלה יהיה קיום כל התורה כולה בשלמות, כולל שלושת המצוות הנ"ל למנות מלך, להכרית זרעו של עמלק ולבנות בית הבחירה.

(על פי לקו"ש חלק י"ח עמוד 276 והערה 39)

ובֵאוּר מִצְוֹת אֵלּוּ בִּפְרָקִים אֵלּוּ:

פֶּרֶק רִאשׁוֹן[1]

1) שלוש מצוות שנצטוו ישראל בכניסתם לארץ. מי הם הפסולים להיות מלך או כהן גדול. ההבדלים בין זכויות מלכי בית דוד למלכי ישראל. שכל השררות והמינויים בישראל עוברים בירושה לבן, ולבן הבן עד עולם.

25 א. שָׁלֹשׁ מִצְוֹת נִצְטַוּוּ יִשְׂרָאֵל בִּשְׁעַת כְּנִיסָתָן לָאָרֶץ[2]:
26 לְמַנּוֹת לָהֶם מֶלֶךְ, שֶׁנֶּאֱמַר: "שׂוֹם תָּשִׂים עָלֶיךָ
27 מֶלֶךְ"[3], וּלְהַכְרִית זַרְעוֹ שֶׁל עֲמָלֵק, שֶׁנֶּאֱמַר: "תִּמְחֶה
28 אֶת זֵכֶר עֲמָלֵק"[4], וְלִבְנוֹת בֵּית־הַבְּחִירָה[5], שֶׁנֶּאֱמַר:
29 "לִשְׁכְּנוֹ תִדְרְשׁוּ וּבָאתָ שָּׁמָּה"[6].

~ נקודות משיחות קודש ~

"...ולבנות בית הבחירה, שנאמר לשכנו תדרשו ובאת שמה".

דעת הרמב"ם היא שהחיוב לבנות בית המקדש נלמד מהפסוק "ועשו לי מקדש", אבל הסמ"ג סבר שהוא מהפסוק "והיה המקום אשר יבחר ה' לשכנו תדרשו ובאת שמה". כי הציווי "ועשו לי מקדש" מדבר במשכן שבמדבר, ואילו ברמב"ם משמע שהוא ציווי כולל לכל מקום בין למשכן בין לשילה ונוב וגבעון ובין לבית עולמים שנאמר "ועשו לי מקדש" ולא משכן.

ומה שרצה ה'לחם משנה' להוכיח מכאן שדעת הרמב"ם כהסמ"ג צריך־עיון, שהרי ב'ספר המצוות' מנה המצוה מ"ועשו לי מקדש" והלא אין מונה במניין המצוות אלא חיובים שהם לדורות, וגם מפשטות לשונו בהלכות בית הבחירה "וכבר נתפרש בתורה משכן שעשה משה רבינו והיה לפי שעה שנאמר כי לא באתם כו'", מוכח שהפסוק "ועשו לי מקדש" שהביא הוא לכל הזמנים.

(על פי לקו"ש חלק י"א עמוד 116 הערה 3)

2) ספרי לדברים יב, י וכן בסנהדרין כ, ב. 3) וזה לאחר כניסתם לארץ, ככתוב שם: "כי תבוא אל הארץ... וירישתה וישבת בה... שום תשים עליך מלך". 4) וגם זו היא לאחר כניסתם לארץ, כלשון הפסוק: "והיה בהניח... לך מכל אויביך... בארץ אשר ה' אלוקיך נותן לך נחלה לרשתה". 5) בית המקדש, כלשון הכתוב: "המקום אשר יבחר ה' אלוקיכם... לשום את שמו שם". 6) ובהלכות בית הבחירה פרק א הלכה א מביא רבינו פסוק אחר: "שנאמר (שמות כה, ח) ועשו לי מקדש", נראים הדברים, שעיקר מצוות בניין בית הבחירה נלמד מהפסוק הנ"ל, אולם כדי שלא נטעה לומר, שהפסוק מכוון רק למשכן שבמדבר בלבד, כמשמעות הפשוטה של אותו כתוב (ראה עירובין ב, ב), לפיכך מביא רבינו כאן את הכתוב: "לשכנו תדרשו" המדבר במקדש שלעתיד, הוא בית הבחירה שבירושלים, לגלות בזה, שהציווי: "ועשו לי מקדש" כולל הכול, גם

המשכן שבמדבר, וגם בית הבחירה שלעתיד, שקדושתו קדושת עולמים, והשווה ספר המצוות עשה כ (אבן האזל).

ב. מִנּוּי מֶלֶךְ קֹדֶם לְמִלְחֶמֶת עֲמָלֵק, שֶׁנֶּאֱמַר: "אֹתִי שָׁלַח ה' לִמְשָׁחֲךָ לְמֶלֶךְ... עַתָּה לֵךְ וְהִכִּיתָה אֶת עֲמָלֵק"[7]. וְהַכְרָתַת זֶרַע עֲמָלֵק קוֹדֶמֶת לְבִנְיַן הַבַּיִת, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיְהִי כִּי יָשַׁב הַמֶּלֶךְ בְּבֵיתוֹ וַה' הֵנִיחַ לוֹ מִסָּבִיב מִכָּל אֹיְבָיו. וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ אֶל נָתָן הַנָּבִיא, אָנֹכִי יוֹשֵׁב בְּבֵית אֲרָזִים וְגוֹ'"[8]. מֵאַחַר שֶׁהֻקְּמַת מֶלֶךְ מִצְוָה - לָמָּה לֹא רָצָה הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא כְּשֶׁשָּׁאֲלוּ מֶלֶךְ מִשְּׁמוּאֵל[9]? לְפִי שֶׁשָּׁאֲלוּ בְּתַרְעֹמֶת[10], וְלֹא שָׁאֲלוּ לְקַיֵּם הַמִּצְוָה, אֶלָּא מִפְּנֵי שֶׁקָּצוּ בִּשְׁמוּאֵל הַנָּבִיא, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי לֹא אֹתְךָ מָאָסוּ, כִּי אֹתִי מָאֲסוּ וְגוֹ'".

7) בסנהדרין כ, ב למדו זה, ממה שנאמר (שמות יז, טז) "כי יד על כס יה מלחמה לה' בעמלק" - מכאן שמינוי מלך קודם, שאין "כס" אלא מלך, ככתוב (דברי הימים־א, כט, כג) "וישב שלמה על כסא ה' למלך", אולם רבינו נקט דרשה פשוטה יותר, שזוהי דרכו להביא ראייה היותר פשוטה, והיותר נוחה, - אם אין הדבר נוגע לעצם הדין - אף על פי שבתלמוד דרשוה מפסוק אחר (לחם משנה), והשווה הלכות מעשה הקרבנות פרק י"ט, הלכה ט ובהלכות תמידין ומוספין פרק ב, הלכה ב, שגם שם מביא רבינו דרשות מפסוקים, שלא הוזכרו בתלמוד וכנ"ל. 8) סנהדרין שם. 9) ראה שמואל־א ח, ז. 10) סנהדרין שם: "לא נאמרה פרשה זו אלא כנגד תרעומתן" ומפרש רבינו, שהכוונה לפרשת המלך שבשמואל שם. וכן אמרו שם: "זקנים שבדור כהוגן שאלו, שנאמר תנה לנו מלך לשפטנו, אבל עמי הארץ שבהם קלקלו, שאמרו (שם כ): והיינו גם אנחנו ככל הגויים ושפטנו מלכנו, ויצא לפנינו".

ג. אֵין מַעֲמִידִין מֶלֶךְ בַּתְּחִלָּה, אֶלָּא עַל־פִּי בֵית־דִּין שֶׁל שִׁבְעִים זְקֵנִים[11] וְעַל־פִּי נָבִיא[12], כִּיהוֹשֻׁעַ שֶׁמִּנָּהוּ מֹשֶׁה רַבֵּנוּ[13] וּבֵית־דִּינוֹ, וּכְשָׁאוּל וְדָוִד, שֶׁמִּנָּם שְׁמוּאֵל הָרָמָתִי וּבֵית־דִּינוֹ.

11) בשינויי נוסחאות כתב יד המבורגר: "על פי בית דין של ע"א זקנים". וכן מבואר לעיל הלכות סנהדרין פרק ה, א, ומקורו בתוספתא סנהדרין פרק ג, משנה ב. וכתב רבינו: בתחילה, לומר שאם בנו מלך אחריו, אינו צריך מינוי כזה, שהמלכות ירושה היא לו, כמבואר בסמוך הלכה ז. 12) ספרי פרשת שופטים אות קנז "אשר יבחר ה'... על נביא". וכן אמרו (סוכה כז, ב) "שבט יהודה ובנימין העמידו מלכים על פי נביא". וכן אמרו (סוכה כז, ב) "שבט יהודה ובנימין העמידו מלכים על פי נביאים" ומפרש רש"י: שאול ודוד על פי שמואל. 13) שהיה נביא.

ד. אֵין מַעֲמִידִין מֶלֶךְ מִקְּהַל גֵּרִים אֲפִלּוּ אַחַר כַּמָּה דּוֹרוֹת, עַד שֶׁתִּהְיֶה אִמּוֹ מִיִּשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תוּכַל לָתֵת עָלֶיךָ אִישׁ נָכְרִי אֲשֶׁר לֹא אָחִיךָ הוּא"[14]. וְלֹא לְמַלְכוּת בִּלְבַד, אֶלָּא לְכָל שְׂרָרוּת שֶׁבְּיִשְׂרָאֵל: לֹא שַׂר־צָבָא, לֹא שַׂר חֲמִשִּׁים אוֹ שַׂר עֲשָׂרָה, אֲפִלּוּ מְמֻנֶּה עַל אַמַּת־הַמַּיִם[15] שֶׁמְּחַלֵּק מִמֶּנָּה לַשָּׁדוֹת[16]; וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר דַּיָּן אוֹ נָשִׂיא, שֶׁלֹּא יְהֵא אֶלָּא מִיִּשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: "מִקֶּרֶב אַחֶיךָ תָּשִׂים עָלֶיךָ מֶלֶךְ" - כָּל מְשִׂימוֹת שֶׁאַתָּה מֵשִׂים לֹא יִהוּ אֶלָּא מִקֶּרֶב אַחֶיךָ[17].

14) יבמות מה, ב ולדעת התוספות שם קב, א אם אביו מישראל, ודאי שהוא כשר, וקוראים בו: מקרב אחיך. וראה לעיל הלכות סנהדרין פרק ב, הלכה ט, ופרק י"א הלכה יא ובביאורנו שם. ומטעם זה - כותב הכסף משנה - הוכשר רחבעם בן שלמה למלכות אף על פי שאמו הייתה נעמה העמונית כמפורש במלכים־א יד, כא. וראה יבמות עז, א. "שני מוסרות שהיו עלי פתחתם, רות המואבייה ונעמה העמונית". ובנודע ביהודה חושן משפט סימן א מחדש, שלא הזהיר הכתוב: "מקרב אחיך", אלא בתחילת ה"שימה" שראשית מינויו לא יהיה אלא מקרב אחיך, אבל בבן מלך, שהמלכות באה לו בירושה אינו צריך "שימה חדשה", ומכיוון שאביו מלך בהכשר, ממנים את בנו אפילו כשאין אמו מישראל, ולפיכך אין מקום לפקפק על כשרותה של מלכות רחבעם. 15) תעלה להעברת מים. 16) המשותפת לאנשים רבים, וממונה עליה שלא ישקה איש ביומו של חבירו (קידושין עו, ב וברש"י). 17) שם. ובירושלמי שם פרק ד, הלכה ה אמרו: "שום תשים עליך מלך - אין לי אלא מלך, מניין לרבות שוטרי הרבים וגבאי צדקה וסופרי דיינים ומכים ברצועה? תלמוד לומר: מקרב אחיך תשים עליך מלך, כל שתמניהו עליך לא יהא אלא מן הברורין שבאחיך". וכתוב בסמ"ג לא־תעשה רכא, במה דברים אמורים (=שאמו מישראל מכשירתו) בשאר שררות, אבל במלכות, שנינו בתוספתא סנהדרין פרק ד, משנה ו אין מעמידים מלך אלא מן המשיאים לכהונה, והטעם, משום שנאמר "מקרב אחיך" - ממובחרים שבאחיך, ולפיכך נתחייבו שונאיהם של ישראל [=בלשון "סגי־נהור"] כלייה, כשהחניפו לאגריפס המלך ואמרו לו "אחינו אתה", כמבואר בסוטה מא, ב.

ה. אֵין מַעֲמִידִין אִשָּׁה בַּמַּלְכוּת, שֶׁנֶּאֱמַר: "עָלֶיךָ מֶלֶךְ" - וְלֹא מַלְכָּה[18], וְכֵן כָּל מְשִׂימוֹת שֶׁבְּיִשְׂרָאֵל אֵין מְמַנִּים בָּהֶם אֶלָּא אִישׁ[19].

18) ספרי פרשת שופטים אות קנז. ובברכות מט, א אמרו: "תורה ומלכות לפי שאינן לא בנשים ולא בעבדים". 19) כיוון שכל המשימות הושוו למלכות, לעניין קהל גרים, הושוו גם לעניין פסול אשה (קרית ספר). ובמדרש שוחר טוב פרק כ"ב פסוק ז אמרו: חשוך הדור שהאשה מנהיגתו. ואין להקשות מדבורה הנביאה שהייתה שופטת את ישראל (שופטים ד, ד), כי שמא לא דנה, אלא מלמדת להם הדינים. ואולי קיבלו אותה עליהם משום שכינה, כלומר שזה היה על פי הדיבור (תוספות בבא קמא טו, א ונידה נ, א).

ו. וְאֵין מַעֲמִידִין מֶלֶךְ וְלֹא כֹהֵן גָּדוֹל - לֹא קָצָב[20], וְלֹא סַפָּר, וְלֹא בַלָּן, וְלֹא בּוּרְסִי[21] - לֹא מִפְּנֵי שֶׁהֵן פִּסּוּלִין, אֶלָּא הוֹאִיל וְאֻמָּנוּתָן נִקְלָה, הָעָם מְזַלְזְלִין בָּהֶן[22] לְעוֹלָם. וּמִשֶּׁיַּעֲשֶׂה בְּמְלָאכָה מֵאֵלּוּ יוֹם אֶחָד - נִפְסָל[23].

20) בכתב יד התימנים תיבה זו איננה, ובמקומה כתוב: לא גרע. והוא אומן המקיז דם, על שם שמגרע את הדם (רש"י לקידושין פב, א). 21) מעבד עורות. 22) ברייתא בקידושין פב, א, ושם כתוב במקום קצבים: כובסים, וכנראה שגירסת רבינו שם: קצבים (כסף משנה). ובתנא דבי אליהו זוטא פרק ט"ז נאמר: הגרע והבלן... אין מעמידים מהם לא מלך... ואין מוסרים להם דבר שיש בו שררה לרבים (קרית מלך). 23) וכל זה כשעסק באלו דרך אומנות ומקצוע, אבל אם עשה בהן דרך שחוק, כדרך הבחורים, שמספרים זה את זה, אין בכך כלום (כסף משנה).

1 **ז. כְּשֶׁמַּעֲמִידִין הַמֶּלֶךְ, מוֹשְׁחִין אוֹתוֹ בְּשֶׁמֶן**
2 **הַמִּשְׁחָה[24], שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּקַּח שְׁמוּאֵל אֶת פַּךְ הַשֶּׁמֶן**
3 **וַיִּצֹק עַל רֹאשׁוֹ וַיִּשָּׁקֵהוּ"[25]. וּמֵאַחַר שֶׁמּוֹשְׁחִין**
4 **הַמֶּלֶךְ, הֲרֵי זֶה זוֹכֶה לוֹ וּלְבָנָיו עַד עוֹלָם; שֶׁהַמַּלְכוּת**
5 **יֶרֶשָׁה, שֶׁנֶּאֱמַר: "לְמַעַן יַאֲרִיךְ יָמִים עַל מַמְלַכְתּוֹ**
6 **הוּא וּבָנָיו בְּקֶרֶב יִשְׂרָאֵל". הִנִּיחַ בֵּן קָטָן - מְשַׁמְּרִין**
7 **לוֹ הַמְּלוּכָה עַד שֶׁיַּגְדִּיל[26], כְּמוֹ שֶׁעָשָׂה יְהוֹיָדָע**
8 **לְיוֹאָשׁ[27]. וְכָל הַקּוֹדֵם בְּנַחֲלָה[28] - קוֹדֵם לִירֻשַּׁת**
9 **הַמְּלוּכָה[29]. וְהַבֵּן הַגָּדוֹל, קוֹדֵם לַקָּטָן מִמֶּנּוּ[30]. וְלֹא**
10 **הַמַּלְכוּת בִּלְבָד, אֶלָּא כָּל הַשָּׂרֵרוֹת וְכָל הַמִּנּוּיִין**
11 **שֶׁבְּיִשְׂרָאֵל - יֶרֶשָׁה לִבְנוֹ וּלְבֶן־בְּנוֹ עַד עוֹלָם[31]; וְהוּא,**
12 **שֶׁיִּהְיֶה הַבֵּן מְמַלֵּא מְקוֹם אֲבוֹתָיו בְּחָכְמָה וּבְיִרְאָה.**
13 **הָיָה מְמַלֵּא בְּיִרְאָה, אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵינוֹ מְמַלֵּא בְּחָכְמָה**
14 **- מַעֲמִידִין אוֹתוֹ בִּמְקוֹם אָבִיו[32] וּמְלַמְּדִין אוֹתוֹ. וְכָל**
15 **מִי שֶׁאֵין בּוֹ יִרְאַת־שָׁמַיִם, אַף־עַל־פִּי שֶׁחָכְמָתוֹ**
16 **מְרֻבָּה - אֵין מְמַנִּין אוֹתוֹ לְמִנּוּי מִן הַמִּנּוּיִין**
17 **שֶׁבְּיִשְׂרָאֵל[33]. כֵּיוָן שֶׁנִּמְשַׁח דָּוִד, זָכָה בְּכֶתֶר**
18 **מַלְכוּת[34]; וַהֲרֵי הַמַּלְכוּת לוֹ וּלְבָנָיו הַזְּכָרִים עַד**
19 **עוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּסְאֲךָ יִהְיֶה נָכוֹן עַד עוֹלָם". וְלֹא**
20 **זָכָה אֶלָּא לִכְשֵׁרִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "אִם יִשְׁמְרוּ בָנֶיךָ**
21 **בְּרִיתִי"[35]. אַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא זָכָה אֶלָּא לִכְשֵׁרִים - לֹא**
22 **תִּכָּרֵת הַמְּלוּכָה מִזֶּרַע דָּוִד לְעוֹלָם[36]. הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־**
23 **הוּא הִבְטִיחוֹ בְּכָךְ, שֶׁנֶּאֱמַר: "אִם יַעַזְבוּ בָנָיו תּוֹרָתִי**
24 **וּבְמִשְׁפָּטַי לֹא יֵלֵכוּן... וּפָקַדְתִּי בְשֵׁבֶט פִּשְׁעָם**
25 **וּבִנְגָעִים עֲוֹנָם. וְחַסְדִּי לֹא אָפִיר מֵעִמּוֹ"[37].**

24) שעשה משה למשוח בו דברים הצריכים משיחה, ככתוב (שמות ל, כה) "ועשית אותו שמן משחת קודש" וסדר עשייתו מבואר בהלכות כלי המקדש פרק א, הלכה ב־ג. 25) וכן אמרו (כריתות ה, ב): שמן שעשה משה במדבר... בו נמשחו כהנים גדולים ומלכים. ומושחים אותו כמין נזר על ראשו, כמבואר בהלכות כלי המקדש שם הלכה ט. 26) כריתות שם. 27) שהחביאהו שש שנים בבית ה', ובשנה השביעית המליכהו, כמפורש במלכים־ב יא, ג; יב, א ובדברי הימים־ב כג, יא. ובן שבע שנים היה במלכו, כמפורש שם כד, א. 28) ליורשו בגלל קרבתו המשפחתית. 29) תוספתא שקלים פרק ב, משנה ט"ו. ושם אמרו: בן ואח, בן קודם לאח, אח ובנו, אח קודם (=לבן אחיו). 30) ככתוב (דברי הימים־ב, כא, ג) "ואת הממלכה נתן (=יהושפט) ליהורם כי הוא הבכור". 31) ספרי שופטים אות קסב: "מניין לכל פרנסי ישראל שבניהם עומדים תחתיהם, תלמוד לומר: הוא ובניו בקרב ישראל, כל שהם בקרב ישראל, בנו עומד תחתיו". 32) כתובות קג, ב, רבינו הקדוש ציווה על בנו גמליאל שיהיה נשיא אחריו, אף על פי שלא מילא מקום אבותיו בחכמה, אלא ביראת חטא בלבד. והשווה הלכות כלי המקדש פרק ד, הלכה כ. 33) תוספתא שקלים שם: "ובלבד שינהג כמנהג אבותיו". וכן אמרו בתורת כהנים פרשת צו פרק ה "יכול אף על פי שאינו ממלא מקום אבותיו? תלמוד לומר (ויקרא טז, לב): ואשר ימלא את ידו לכהן תחת אביו, ...אם אינו ממלא מקום אביו, יבוא אחר וישמש תחתיו". 34) כמו שאמרו (יומא עב, ב) "של שולחן - זכה דוד ונטלו". 35) ובמכילתא שמות יח, כה אמרו: שלושה דברים נתנו על תנאי, ארץ ישראל, ובית המקדש, ומלכות בית דוד... מלכות בית דוד מניין? שנאמר: אם ישמרו בניך בריתי. 36) שאין משיח בא אלא מזרע בית דוד, וכדברי רבינו לקמן פרק י"א, הלכה ד. וכן בכל ימי מלכי ישראל, לא פסקה מלכות בית דוד, וכדברי רבינו לקמן פרק י"א, הלכה ד. וכן בכל ימי מלכי ישראל, לא פסקה מלכות בית דוד, בניגוד לשאול שמלכותו פסקה בימי דוד, וכן אמר נתן הנביא (שמואל־ב, ז, טו): "וחסדי לא יסור ממנו כאשר הסירותי מעם שאול, אשר הסירותי מלפניך". 37) ובמכילתא שם אמרו: עד שלא נבחר דוד, היו כל ישראל ראויים למלכות. משנבחר, יצאו ישראל, שנאמר (דברי הימים־ב יג, ה): "הלא לכם לדעת, כי ה'... נתן ממלכה לדויד על ישראל לעולם לו ולבניו ברית מלח".

26 **ח. נָבִיא שֶׁהֶעֱמִיד מֶלֶךְ מִשְּׁאָר שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל, וְהָיָה**
27 **אוֹתוֹ הַמֶּלֶךְ הוֹלֵךְ בְּדֶרֶךְ הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוָה וְנִלְחָם**
28 **מִלְחֲמוֹת ה' - הֲרֵי זֶה מֶלֶךְ, וְכָל מִצְוֹת הַמַּלְכוּת**
29 **נוֹהֲגוֹת בּוֹ[38]; אַף־עַל־פִּי שֶׁעִקַּר הַמַּלְכוּת לְדָוִד,**
30 **וְיִהְיֶה מִבָּנָיו[39] מֶלֶךְ. שֶׁהֲרֵי אֲחִיָּה הַשִּׁילֹנִי הֶעֱמִיד**
31 **יָרָבְעָם וְאָמַר לוֹ: "וְהָיָה אִם תִּשְׁמַע אֶת כָּל אֲשֶׁר**
32 **אֲצַוֶּךָּ... וּבָנִיתִי לְךָ בַּיִת נֶאֱמָן כַּאֲשֶׁר בָּנִיתִי לְדָוִד**
33 **וְגוֹ'"[40]. וְאָמַר לוֹ אֲחִיָּה: "וְלִבְנוֹ אֶתֵּן שֵׁבֶט אֶחָד,**
34 **לְמַעַן הֱיוֹת נִיר לְדָוִיד עַבְדִּי כָּל הַיָּמִים לְפָנַי**
35 **בִּירוּשָׁלִַם"[41].**

38) ירושלמי הוריות פרק ג, הלכה ב "מלך ישראל ומלך יהודה שניהם שווים, לא זה גדול מזה, ולא זה גדול מזה, שנאמר (מלכים־א, כב, י): "ומלך ישראל ויהושפט מלך יהודה יושבים... בגורן" - כבגורן. שהם שווים, כסנהדרין היושבים כחצי גורן עגול, וכולם שווים זה לזה (פני משה, שם). והשווה הלכות שגגות פרק ט"ו, הלכה ו. 39) של מלך ישראל. 40) וכן מצינו באלישע הנביא שציווה על תלמידו הנביא למשוח את יהוא למלך ישראל (מלכים־ב ט, א־ו). 41) שכבר הבטיחו הקדוש־ברוך־הוא, שלא תיכרת המלכות מזרעו לעולם, כאמור לעיל הלכה ז.

36 **ט. מַלְכֵי בֵית־דָּוִד הֵם הָעוֹמְדִים לְעוֹלָם[42], שֶׁנֶּאֱמַר:**
37 **"כִּסְאֲךָ יִהְיֶה נָכוֹן עַד עוֹלָם". אֲבָל אִם יַעֲמֹד מֶלֶךְ**

מִשְּׁאָר יִשְׂרָאֵל - תִּפָּסֵק הַמַּלְכוּת מִבֵּיתוֹ[43], שֶׁהֲרֵי נֶאֱמַר לְיָרָבְעָם: "אַךְ לֹא כָל הַיָּמִים"[44].

42) שבניהם אחריהם ימלכו זה אחר זה. 43) ואפילו יהיו כשרים וצדיקים, לא ימשיכו למלוך. 44) וכן ביהוא בן נמשי נאמר (מלכים־ב י, ל): בני רביעים ישבו לך - "מכאן ואילך בליסטאות היו נוטלים אותה" (ירושלמי הוריות פרק ג, הלכה ב). ולדעת הראב"ד אילו היה ירבעם מלך כשר ובניו כשרים, לא הייתה המלכות פוסקת מזרעו, אבל הייתה שנייה למלכות בית דוד, כגון קיסר ופלג (=חצי) קיסר, וזה בהתאם לאמור לעיל הלכה ז: "כל השררות וכל המינויים שבישראל, ירושה לבנו ולבן בנו עד עולם". וכוונת רבינו היא, שאין שום הבטחה מהקדוש־ברוך־הוא, להעמיד מלכי ישראל לעולם, אלא למלכי בית דוד בלבד, שהרי נדב בן ירבעם נהרג, ולא נותרה מבית ירבעם כל נשמה, ככתוב במלכים־א טו, כט (על פי הכסף משנה). ולדעת ה"אבן האזל" כוונת רבינו היא, לומר, שאם יחול הפסק במלכי ישראל, ואחרי כן יקום מי מבניהם שהוא כשר למלכות, אין שום חובה להמליכו, בניגוד למלכי בית דוד, שאפילו נפסקה מלכותם, ואחר כך קם מבניהם יורש, שהוא כשר למלכות, מצוה להמליכו, שכך הובטח לו: כסאך יהיה נכון עד עולם.

י. אֵין מוֹשְׁחִין מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל בְּשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה[45], אֶלָּא בְּשֶׁמֶן אַפַּרְסְמוֹן[46]. וְאֵין מְמַנִּין אוֹתָן בִּירוּשָׁלַיִם לְעוֹלָם, אֶלָּא מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל מִזֶּרַע דָּוִד[47]. וְאֵין מוֹשְׁחִין[48] אֶלָּא זֶרַע דָּוִד[49].

45) שעשה משה במדבר, וכמבואר לעיל. 46) שמן ריחני המרוקח בבשמים אפרסמונים. ויש אומרים שזהו הצרי, והוא השרף הנוטף מעצי הקטף (הערוך). 47) ככתוב: "למען היות ניר לדוד עבדי... לפני בירושלים" - מכאן, שאין ממליכים בירושלים אלא מזרע דוד בלבד (פרי חדש). 48) בכתב יד התימנים: ואין מושחים בה, והכוונה לירושלים. 49) הוריות יא, ב, שנאמר (שמואל־א, טז יב) "קום משחהו כי זה הוא" - זה טעון משיחה (בשמן המשחה), ואין אחר טעון משיחה", אלא בשמן אפרסמון בלבד.

יא. כְּשֶׁמּוֹשְׁחִין מַלְכֵי בֵית־דָּוִד, אֵין מוֹשְׁחִין אוֹתָן אֶלָּא עַל הַמַּעְיָן[50].

50) כדי שתימשך מלכותם כמעיין (שם יב, א), שנאמר (מלכים־א, א, לג) "ויאמר המלך... והרכבתם את שלמה בני... והורדתם אותו אל גיחון ומשח אותו שם צדוק הכהן". וסובר רבינו, שאין זה אמור אלא במלכי בית דוד בלבד, שאנו מעוניינים בהמשך מלכותם, ולא במלכי ישראל (כסף משנה).

יב. וְאֵין מוֹשְׁחִין מֶלֶךְ בֶּן מֶלֶךְ[51], אֶלָּא־אִם־כֵּן הָיְתָה שָׁם מַחֲלֹקֶת[52] אוֹ מִלְחָמָה[53], מוֹשְׁחִין אוֹתוֹ כְּדֵי לְסַלֵּק הַמַּחֲלֹקֶת. לְפִיכָךְ מָשְׁחוּ שְׁלֹמֹה מִפְּנֵי אֲדֹנִיָּה[54], וְיוֹאָשׁ מִפְּנֵי עֲתַלְיָה[55], וּמָשְׁחוּ יְהוֹאָחָז[56] מִפְּנֵי יְהוֹיָקִים אָחִיו[57].

51) שהמלכות ירושה היא למלך לעולם ואין צורך במשיחתו (כריתות ה, ב). 52) כדי לסלק המחלוקת, ולהודיע לכל שזהו מלך לבדו (שם, וכלשון רבינו בהלכות כלי המקדש פרק א, הלכה י"א). 53) שהעם מרגנים אחריו, והיא פחותה ממחלוקת (לחם משנה). 54) שרצה למלוך, ככתוב (מלכים־א, א, ה) "ואדוניה... מתנשא לאמור אני אמלוך". 55) אֵם אחזיהו, שאיבדה את כל זרע הממלכה, ומלכה בעצמה שש שנים, כשיואש בן אחזיהו היה מוחבא מפניה בבית ה' (שם ב, יא, א). ובסוף שש שנים כשהוציאוהו, כתוב (שם, יב) "וימליכו אותו וימשחוהו... ויאמרו יחי המלך". 56) שם כג, ל: "וימשחו אותו וימליכו אותו תחת אביו". 57) שהיה גדול ממנו שתי שנים (הוריות יא, ב). ויש להעיר, שאת יהואחז לא משחו בשמן המשחה אלא בשמן אפרסמון, שכבר בימי יאשיהו אביו נגנז שמן המשחה, וכמבואר בהוריות יב, א.

פֶּרֶק שֵׁנִי[1]

1) הכבוד הגדול שנוהגים במלך. שאין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דוד בלבד. שאין המלך חולץ או מייבם את אשת אחיו המת. הופעת העם והנביא לפני המלך. שמצוה על המלך לכבד לומדי תורה. ובייחוד הסנהדרין וחכמי ישראל. שלא לנהוג גסות לב בישראל יותר מדאי.

א. כָּבוֹד גָּדוֹל נוֹהֲגִין בַּמֶּלֶךְ, וּמְשַׁמְּשִׁין לוֹ[2] אֵימָה וְיִרְאָה בְּלֵב כָּל אָדָם, שֶׁנֶּאֱמַר: "שׂוֹם תָּשִׂים", שֶׁתְּהֵא אֵימָתוֹ עָלֶיךָ[3]. אֵין רוֹכְבִין עַל סוּסוֹ, וְאֵין יוֹשְׁבִין עַל כִּסְאוֹ, וְאֵין מִשְׁתַּמְּשִׁין בְּשַׁרְבִּיטוֹ[4] וְלֹא בְכִתְרוֹ וְלֹא בְּאֶחָד מִכָּל כְּלֵי תַּשְׁמִישָׁיו[5]. וּכְשֶׁהוּא מֵת - כֻּלָּן[6] נִשְׂרָפִין לְפָנָיו[7]. וְכֵן לֹא יִשְׁתַּמֵּשׁ בַּעֲבָדָיו וְשִׁפְחוֹתָיו וְשַׁמָּשָׁיו, אֶלָּא מֶלֶךְ אַחֵר. לְפִיכָךְ, אֲבִישַׁג הָיְתָה מֻתֶּרֶת לִשְׁלֹמֹה[8] וַאֲסוּרָה לַאֲדֹנִיָּה[9].

2) לכבודו. 3) סנהדרין יט, ב. וראה שם צה, א שבשעת הסכנה למלך, רכב אבישי בן צרויה על סוסו של דוד להצילו. 4) משנה, שם כב, א. שרביט - מקל־נוי שהמלך נושא בידו לאות שלטון, ככתוב (אסתר ד, יא): "מאשר יושיט לו המלך את שרביט הזהב". 5) תוספתא שם פ"ד, מ"ב. 6) כל כליו וגם מיטתו. 7) שם, "כולם נשרפים עליו". וכן בע"ז יא, א. שנאמר (ירמיה לד, ה) "בשלום תמות, ובמשרפות אבותיך המלכים... כן ישרפו לך", והשווה לעיל הל' אבל פי"ד, הכ"ו. אבל סוסו אין שורפים, אלא עוקרים את גידי פרסותיו, כמבואר שם, ושוב אינו ראוי לרכיבה. 8) שהיה מלך, והיא שרתה את דוד המלך, ולא היתה לו בה תורת אישות, ככתוב (מלכים־א, א, ד): "והמלך לא ידעה". 9) שלא היה מלך, ואין הדיוט משתמש בשרביטו של מלך (סנהדרין כב, א). דמכאן הוציא רבינו שאסור להדיוט להשתמש במשרתי המלך, שהרי אבישג השונמית היתה ממשרתיו, ונאסרה לאדוניהו (כסף־משנה). וראה מלכים־א ב, כב. ובתוספתא (סנהדרין פ"ד, מ"ב) שנינו בפירוש: "ולא באחד מכל משמשיו".

ב. אֲבָל אִשְׁתּוֹ שֶׁל מֶלֶךְ אֵינָהּ נִבְעֶלֶת לְאַחֵר לְעוֹלָם.

1 **אֲפִלּוּ הַמֶּלֶךְ, אֵינוֹ נוֹשֵׂא אַלְמָנָתוֹ[10] אוֹ גְרוּשָׁתוֹ שֶׁל**
2 **מֶלֶךְ אַחֵר[11].**

10) סנהדרין יח, א. ואע"פ שהכתוב אומר (שמואל־ב יב, ח) "ואתנה לך את בית אדוניך (=שאול) ואת נשי אדוניך בחיקך"? לא נתכוון אלא לנשים הראויות (=המותרות) לו מבית המלך, והן מירב ומיכל בנותיו של שאול, אבל לא נשיו (שם יט, ב). 11) ירושלמי שם פ"ב, ה"ג. וכן הכתוב אומר (שמואל־ב, כ, ג) "ויקח המלך את עשר נשים פילגשים... ואליהם לא בא, ותהיינה צרורות עד יום מותן אלמנות חיות", ואילו היתה גרושתו מותרת, היה לו לדוד לגרשן, ולא לעגנן כל ימיהן ('מראה הפנים' שם).

3 **ג. וְאָסוּר לִרְאוֹתוֹ כְּשֶׁהוּא עָרֹם וְלֹא כְּשֶׁהוּא מְסֻתָּפֵר**
4 **וְלֹא כְּשֶׁהוּא בְּבֵית־הַמֶּרְחָץ וְלֹא כְּשֶׁהוּא מְסֻתָּפֵג[12].**
5 **וְאֵינוֹ חוֹלֵץ[13], שֶׁנֶּאֱמַר: "וְיָרְקָה בְּפָנָיו", וְזֶה בִּזָּיוֹן.**
6 **וַאֲפִלּוּ רָצָה - אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ[14]; שֶׁהַמֶּלֶךְ שֶׁמָּחַל עַל**
7 **כְּבוֹדוֹ - אֵין כְּבוֹדוֹ מָחוּל. וְהוֹאִיל וְאֵינוֹ חוֹלֵץ -**
8 **אֵינוֹ מְיַבֵּם[15]. וְכֵן אִם מֵת הוּא, כֵּיוָן שֶׁאִי אֶפְשָׁר**
9 **לְיַבֵּם אֶת אִשְׁתּוֹ[16], כָּךְ אֵין חוֹלְצִין לָהּ[17], אֶלָּא תֵּשֵׁב**
10 **לְעוֹלָם בְּזִיקָתָהּ[18].**

12) מתנגב לאחר הרחיצה (סנהדרין כב, א). ובירושלמי שם פ"ב ה"ו, משום שנאמר (ישעיה לג, יז) "מלך ביפיו תחזינה עיניך". וראה בהל' כלי המקדש פ"ה ה"ג, שגם כהן גדול מוזהרים בו בכל אלה, אלא שאם רצה שירחצו אחרים עמו, הרשות בידו, שכהן גדול שמחל על כבודו - כבודו מחול. 13) לאשת אחיו, שמת בלא בנים. 14) שם יח, א. 15) שכל שאינה עולה לחליצה, אינה עולה לייבום (רע"ב שם). אמנם אין אנו מוצאים בתלמוד אלא: "כל שאינה עולה לחליצה וכו'. וכדברי רבותינו בעלי התוספות ביבמות מד, א ד"ה: כל שאינו, מצאנו גם כן מונח חדש זה. ורש"י בסנהדרין יט, ב מפרש: אינו מייבם - שגנאי הוא לו לקום על שם אחיו. וכן נראה מהירושלמי שם פ"ב, ה"ג: "אם כן נמצאת פוגם כבוד המלך". וכתב ה'אור שמח', שהיבום צריך להיות בפני עדים (ראה הל' יבום פ"א ה"א, ובביאורנו שם אות ח), וגנאי הוא למלך לבוא על אשה בפני עדים, וכדברי ה'תוספות' בקידושין יב, ב ד"ה: משום פריצותא. 16) שאין נושאים אלמנתו של מלך. 17) שאפילו יחלצו לה אסורה היא להנשא, וגם גנאי הדבר, שאלמנת המלך תחלוץ נעל (כסף־משנה). 18) בקשרה לבעלה, מלשון הכתוב (איוב לח, ח) "אסורים בזקים" (רמ"א לאבן־העזר סי' קנז, סעיף א).

11 **ד. מֵת לוֹ מֵת - אֵינוֹ יוֹצֵא מִפֶּתַח פַּלְטֵרִין[19] שֶׁלּוֹ[20].**
12 **וּכְשֶׁמַּבְרִין אוֹתוֹ[21] - כָּל הָעָם מְסֻבִּין עַל הָאָרֶץ, וְהוּא**
13 **מֻסָּב עַל הַדַּרְגָּשׁ[22]. וְאִם נִכְנַס לָעֲזָרָה[23] וְהָיָה מְזֻרָע**
14 **דָּוִד - יֵשֵׁב; שֶׁאֵין יְשִׁיבָה בַּעֲזָרָה אֶלָּא לְמַלְכֵי**
15 **בֵית־דָּוִד בִּלְבָד, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיָּבֹא הַמֶּלֶךְ דָּוִד וַיֵּשֶׁב**
16 **לִפְנֵי ה'"[24].**

19) היכל. "בית פרעה" (בראשית יב, טו) מתרגם יונתן: לפלטין דפרעה. 20) סנהדרין כ, א. אבל חייב הוא בכל דברי אבילות כשאר אבל, כמבואר לעיל הל' אבל פ"ז, ה"ז. 21) סעודת הבראה שמברים לכל אבל ביום הראשון לאבלו (שם פ"ד, ה"ט). 22) סנהדרין שם. דרגש - מיטה קטנה שנותנים לפני מיטה גדולה, וממנה עולים למיטה הגדולה (רע"ב לנדרים פ"ז, מ"ה). והשווה לעיל הל' אבל פ"ז ה"ח, ובביאורנו שם. 23) לחצר בית־המקדש. 24) סוטה מ, ב. ומפרש רש"י: שחלק להם הקב"ה כבוד, להראות שמלכותו שלימה, אבל מלכי ישראל אסורים לישב שם, שאין כבוד שמים בכך, ואפילו מלאכי השרת אין להם שם ישיבה, ככתוב (ישעיה ו, ב) "שרפים עומדים ממעל לו". ובסנהדרין קא, ב אמרו: שזוהי הלכה למשה מסיני. והשווה הל' בית הבחירה פ"ז, ה"ו.

17 **ה. הַמֶּלֶךְ מִסְתַּפֵּר בְּכָל יוֹם[25], וּמְתַקֵּן עַצְמוֹ וּמִתְנָאֶה**
18 **בְּמַלְבּוּשִׁין נָאִים וּמִפְאָרִים[26], שֶׁנֶּאֱמַר: "מֶלֶךְ בְּיָפְיוֹ**
19 **תֶּחֱזֶינָה עֵינֶיךָ". וְיוֹשֵׁב עַל כִּסֵּא מַלְכוּתוֹ בְּפַלְטֵרִין**
20 **שֶׁלּוֹ, וּמְשֻׁשִׁים כֶּתֶר בְּרֹאשׁוֹ[27], וְכָל הָעָם בָּאִין אֵלָיו**
21 **בָּעֵת שֶׁיִּרְצֶה[28], וְעוֹמְדִין לְפָנָיו וּמִשְׁתַּחֲוִין אָרְצָה.**
22 **אֲפִלּוּ נָבִיא עוֹמֵד לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ - מִשְׁתַּחֲוֶה[29] אָרְצָה,**
23 **שֶׁנֶּאֱמַר: "הִנֵּה נָתָן הַנָּבִיא, וַיָּבֹא לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ וַיִּשְׁתַּחוּ**
24 **לַמֶּלֶךְ[30]". אֲבָל כֹּהֵן גָּדוֹל אֵינוֹ בָא לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ אֶלָּא**
25 **אִם רָצָה[31]. וְאֵינוֹ עוֹמֵד לְפָנָיו, אֶלָּא הַמֶּלֶךְ עוֹמֵד**
26 **לִפְנֵי כֹּהֵן גָּדוֹל, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלִפְנֵי אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן**
27 **יַעֲמֹד". אַף־עַל־פִּי־כֵן מִצְוָה עַל כֹּהֵן גָּדוֹל לְכַבֵּד אֶת**
28 **הַמֶּלֶךְ וּלְהוֹשִׁיבוֹ וְלַעֲמֹד מִפָּנָיו כְּשֶׁיָּבוֹא לוֹ[32]. וְלֹא**
29 **יַעֲמֹד הַמֶּלֶךְ לְפָנָיו אֶלָּא כְּשֶׁיִּשְׁאַל לוֹ בְּמִשְׁפַּט**
30 **הָאוּרִים[33]. וְכֵן מִצְוָה עַל הַמֶּלֶךְ לְכַבֵּד לוֹמְדֵי הַתּוֹרָה.**
31 **וּכְשֶׁיִּכָּנְסוּ לְפָנָיו סַנְהֶדְרִין וַחֲכְמֵי יִשְׂרָאֵל, יַעֲמֹד**
32 **לִפְנֵיהֶם וְיוֹשִׁיבֵם בְּצִדּוֹ; וְכֵן הָיָה יְהוֹשָׁפָט[34] מֶלֶךְ**
33 **יְהוּדָה עוֹשֶׂה, אֲפִלּוּ לְתַלְמִיד־חָכָם[35] הָיָה עוֹמֵד**
34 **מִכִּסְאוֹ וּמְנַשְּׁקוֹ וְקוֹרֵא לוֹ: רַבִּי וּמוֹרִי[36]! בַּמֶּה**
35 **דְּבָרִים אֲמוּרִים? בִּזְמַן שֶׁיִּהְיֶה הַמֶּלֶךְ בְּבֵיתוֹ לְבַדּוֹ**
36 **הוּא וַעֲבָדָיו, יַעֲשֶׂה זֶה בְּצִנְעָה; אֲבָל בְּפַרְהֶסְיָא, בִּפְנֵי**
37 **הָעָם - לֹא יַעֲשֶׂה. וְלֹא יַעֲמֹד מִפְּנֵי אָדָם, וְלֹא יְדַבֵּר**
38 **רַכּוּת[37], וְלֹא יִקְרָא לְאָדָם אֶלָּא בִּשְׁמוֹ[38], כְּדֵי שֶׁתִּהְיֶה**
39 **יִרְאָתוֹ בְּלֵב הַכֹּל[39].**

25) סנהדרין כב, ב. 26) ירושלמי סנהדרין פ"ב, ה"ו: "רבי יוחנן הלך לקבל פני הנשיא, יצא לקראתו בחלוק פשתן. אמר לו, חזור ולבוש חלוקך של צמר, משום: מלך ביפיו וגו'". 27) ע"ז מד, א. "ויתנו עליו את הנזר ואת העדות (מלכים־ב, יא, יב) - עדות היא לבית דוד, שכל הראוי למלכות - הולמתו (יושבת העטרה בראשו יפה), וכל שאינו ראוי למלכות - אינה הולמתו". וראה רש"י לסנהדרין כא, ב ד"ה "שביקש להולמו". 28) המלך. 29) בכת"י התימנים: ומשתחווה לו ארצה. כלומר, כשהוא מופיע לפניו, עליו להשתחוות תחילה, ואח"כ לעמוד לפניו. 30) ומסיים הכתוב: "על אפיו ארצה", ובזבחים קב, א אמרו: לעולם תהא אימת מלכות עליך... שנאמר (מלכים־א, יח, מו) "ויד ה' היתה אל אליהו וישנס מתניו וירץ לפני

אחאב", ומפרש רש"י: אחאב רוכב, והוא רץ לפניו. 31) הכהן הגדול. 32) הוריות יג, א "מלך קודם לכהן גדול, שנאמר (שם א, לג) ויאמר המלך להם (=לצדוק הכהן הגדול ולנתן הנביא) קחו עמכם את עבדי אדוניכם" - הרי שמלך עדיף מהם. 33) ככתוב שם: "ולפני אלעזר הכהן יעמוד, ושאל לו במשפט האורים לפני ה'". ובהל' כלי המקדש פ"י הי"א, נתבאר כיצד שואלים באורים ותומים, ומה שואלים. 34) ובכת"י התימנים: היה אסא מלך יהודה. 35) שלא הגיע עדיין למעלת חכם וזקן. ובכת"י התימנים: תלמיד חכמים. 36) כתובות קג, ב. 37) כמו שאמרו שם: "נהוג נשיאותך ברמים". 38) ללא תארי כבוד. 39) ובירושלמי סנהדרין פ"ב ה"ו, אמרו: שום תשים עליך מלך – 'אשים' אינו כתוב, אלא "תשים", שאתה תשים עליך בעצמך.

1 **ו. כְּדֶרֶךְ שֶׁחָלַק לוֹ הַכָּתוּב הַכָּבוֹד הַגָּדוֹל, וְחִיֵּב הַכֹּל**
2 **בִּכְבוֹדוֹ, כָּךְ צִוָּהוּ לִהְיוֹת לִבּוֹ בְּקִרְבּוֹ שָׁפָל וְחָלָל[40],**
3 **שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלִבִּי חָלַל בְּקִרְבִּי". וְלֹא יִנְהַג גַּסּוּת־לֵב**
4 **בְּיִשְׂרָאֵל יוֹתֵר מִדַּי, שֶׁנֶּאֱמַר: "לְבִלְתִּי רוּם לְבָבוֹ**
5 **מֵאֶחָיו"[41]. וְיִהְיֶה חוֹנֵן וּמְרַחֵם לִקְטַנִּים וּגְדוֹלִים[42],**
6 **וְיֵצֵא וְיָבוֹא בְּחֶפְצֵיהֶם וּבְטוֹבָתָם, וְיָחוּס עַל כְּבוֹד**
7 **קָטָן שֶׁבִּקְטַנִּים. וּכְשֶׁמְּדַבֵּר אֶל כָּל הַקָּהָל בִּלְשׁוֹן**
8 **רַבִּים - יְדַבֵּר רַכּוֹת[43], שֶׁנֶּאֱמַר: "שְׁמָעוּנִי אַחַי**
9 **וְעַמִּי"[44], וְאוֹמֵר: "אִם הַיּוֹם תִּהְיֶה עֶבֶד לָעָם הַזֶּה**
10 **וְגוֹ'"[45]; לְעוֹלָם יִתְנַהֵג בַּעֲנָוָה יְתֵרָה. אֵין לָנוּ גָּדוֹל**
11 **מִמֹּשֶׁה רַבֵּנוּ, וְהוּא אוֹמֵר: "וְנַחְנוּ מָה לֹא עָלֵינוּ**
12 **תְּלֻנֹּתֵיכֶם". וְיִסְבֹּל טָרְחָם וּמַשָּׂאָם וּתְלֻנּוֹתָם וְקִצְפָּם[46]**
13 **כַּאֲשֶׁר יִשָּׂא הָאוֹמֵן אֶת הַיּוֹנֵק[47]. רוֹעֶה קְרֵאוּ הַכָּתוּב:**
14 **"לִרְעוֹת בְּיַעֲקֹב עַמּוֹ". וְדַרְכּוֹ שֶׁל רוֹעֶה מְפֹרָשׁ**
15 **בַּקַּבָּלָה[48]: "כְּרֹעֶה עֶדְרוֹ יִרְעֶה, בִּזְרֹעוֹ יְקַבֵּץ טְלָאִים**
16 **וּבְחֵיקוֹ יִשָּׂא וְגוֹ'".**

40) נבוב ונקוב. 41) ובירושלמי סנהדרין פ"ב ה"ד, אמרו: שיר המעלות לדוד, ה' לא גבה לבי - בשעה שמשחני שמואל; ולא רמו עיני - בשעה שהרגתי את גלית... כגמול עלי נפשי - כתינוק הזה היורד ממעי אמו, כן היתה נפשי עלי. 42) ובכת"י התימנים: לקטנם וגדולם. 43) בניגוד למדבר אל יחיד, שאינו מדבר עמו רכות, כמבואר לעיל ה"ה. 44) אחים וחברים אתם עמדי. וראה סוטה מ, א. ובתוספתא סנהדרין פ"ד מ"ב, שנינו: "הוא קורא אותם אחי ועמי... והם קוראים אותו: אדונינו ורבינו, שנאמר (מלכים־א, א, מג) "אבל אדונינו המלך דוד המליך את שלמה". 45) וכן אמרו (הוריות י, א) "כמדומים אתם ששררה אני נותן לכם, עבדות אני נותן לכם, שנאמר: אם היום תהיה עבד לעם הזה". 46) ספרי זוטא פרשת פנחס, אות יח "איש אשר רוח בו - שיהא הולך עם הקפדנים כפי דעתם, ועם המתונים כפי דעתם". 47) מלשון הכתוב (במדבר יא, יב). 48) דברי נביאים, שקיבלו ברוח הקודש, כל נבואה לפי צורך השעה והדור והמעשה (רש"י לחולין קלז, א).

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי[1]

1) המצוה על המלך לכתוב לו ספר תורה לעצמו, כשישב על כסא מלכותו. האיסור להרבות לו נשים ופלגשים. שלא ירבה לו כסף וזהב להתנאות בו. החובה על המלך לעסוק בתורה ובצרכי ישראל ביום ובלילה. שאין דנים מלכי ישראל ולא מעידים עליהם, משום גזירה ותקלה. דיני מורד במלך. הרשות למלך להרוג ולתקן העולם בהתאם לצורך השעה.

17 **א. בְּעֵת שֶׁיֵּשֵׁב הַמֶּלֶךְ עַל כִּסֵּא מַלְכוּתוֹ, כּוֹתֵב לוֹ**
18 **סֵפֶר־תּוֹרָה לְעַצְמוֹ יֶתֶר עַל הַסֵּפֶר שֶׁהִנִּיחוּ לוֹ**
19 **אֲבוֹתָיו[2]. וּמַגִּיהוּ מִסֵּפֶר הָעֲזָרָה[3] עַל־פִּי בֵּית־דִּין שֶׁל**
20 **שִׁבְעִים וְאֶחָד[4]. אִם לוֹ הִנִּיחוּ לוֹ אֲבוֹתָיו אוֹ שֶׁנֶּאֱבַד**
21 **- כּוֹתֵב שְׁנֵי סִפְרֵי־תּוֹרָה: אֶחָד מַנִּיחוֹ בְּבֵית גְּנָזָיו,**
22 **שֶׁהוּא מְצֻוֶּה בּוֹ כְּכָל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל[5], וְהַשֵּׁנִי לֹא יָזוּז**
23 **מִלְּפָנָיו, אֶלָּא בְּעֵת שֶׁיִּכָּנֵס לְבֵית־הַכִּסֵּא אוֹ לְבֵית־**
24 **הַמֶּרְחָץ, אוֹ לְמָקוֹם שֶׁאֵין רָאוּי לִקְרִיאָה[6]. יוֹצֵא**
25 **לַמִּלְחָמָה - וְהוּא עִמּוֹ; נִכְנָס - וְהוּא עִמּוֹ; יוֹשֵׁב**
26 **בַּדִּין - וְהוּא עִמּוֹ; מֵסֵב[7] וְהוּא כְּנֶגְדּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר:**
27 **"וְהָיְתָה עִמּוֹ וְקָרָא בוֹ כָּל יְמֵי חַיָּיו"[8].**

2) סנהדרין כא, ב. שנאמר (דברים יז, יח): "וכתב לו את משנה התורה הזאת" "משנה" - שתים במשמע. 3) חצר המקדש, שבאחת לשכותיה היה מונח ספר־תורה עתיק. 4) ירושלמי שם פ"ב, ה"ו. והשווה הל' ספר תורה פ"ז ה"ב, והל' יום־טוב פ"ז, הי"ג. 5) שנאמר בהם: "ועתה כתבו לכם את השירה הזאת" (דברים לא, יט). 6) כגון בבית־הקברות בתוך ארבע אמות של קבר, כמבואר בהל' ס"ת, פ"י ה"ו, וכן אינו עמו כשהוא ישן על מיטתו (שם פ"ז ה"ג), שנאמר: והיתה עמו וקרא בו - מקום הראוי לקרוא בו (סנהדרין כא, ב). 7) לסעודה. 8) שם. וב'ספרי' שם שנינו: ימי חייו - אלו הימים; כל ימי חייו - לרבות הלילות. וראה בביאורנו להל' ס"ת, פ"ז ה"ג, אות ז. וראוי לציין, שבתוספתא סנהדרין פ"ד מ"ד, שנינו: "ואין רשות להדיוט לקרות בה, שנאמר: וקרא בו - הוא ולא אחר". ורבינו לא חש להזכירו, מפני שכבר כתב (לעיל פ"ב, ה"א) שאין משתמשים "באחד מכל כלי תשמישו" ('פרי חדש').

28 **ב. לֹא יַרְבֶּה לוֹ נָשִׁים. מִפִּי הַשְּׁמוּעָה[9] לָמְדוּ, שֶׁהוּא**
29 **לוֹקֵחַ עַד שְׁמוֹנֶה־עֶשְׂרֵה נָשִׁים - בֵּין הַנָּשִׁים**
30 **וּפִילַגְשִׁים[10] - הַכֹּל שְׁמוֹנֶה־עֶשְׂרֵה[11]. וְאִם הוֹסִיף**
31 **אַחַת וּבְעָלָהּ - לוֹקֶה[12]. וְיֵשׁ לוֹ[13] לְגָרֵשׁ וְלִשָּׂא אַחֶרֶת**
32 **תַּחַת זוֹ שֶׁגֵּרֵשׁ[14].**

9) שקיבלו חכמינו איש מפי איש עד למשה מסיני. 10) נשים מיוחדות לו, בלא כתובה ובלא קידושין, כמבואר לקמן פ"ד, ה"ד. 11) סנהדרין כא, א. שנאמר (שמואל־ב יב, ח) "ואתנה לך... ואת נשי אדוניך בחיקך... ואם מעט ואוסיפה לך כהנה וכהנה", והדבר ידוע שעוד בחברון היו לדוד שש נשים (שם ג, ה). וכאן פונה הנביא נתן לדוד בהיותו בירושלים: אם מעט לך ואוסיפה לך כהנה וכהנה, כהנה - שש; וכהנה - עוד שש, הרי ביחד שמונה־עשרה.

ולפי זה עלינו לומר, שבירושלים נשא דוד את בת שבע ועוד אשה אחת, והיתר היו עשר פילגשים, ככתוב (שם טו, טז) "ויעזוב המלך את עשר נשים פילגשים לשמור הבית" (רדב"ז). והראב"ד סובר, שהפילגשים אינן בכלל הי"ח, ומותר למלך להוסיף לו פילגשים נוסף על י"ח נשים הראויות לו. 12) משמע, שעל הקידושין לחוד אינו לוקה, כי עיקר ההקפדה היא ש"לא יסור לבבו" (ראה להלן ה"ז). ואין הסרת הלב אלא כשבעלה. דוגמא לכך, דברי רבינו בהל' איסורי ביאה פי"ז ה"ד, שבין כהן גדול, ובין כהן הדיוט שנשא אשה מן הארבע (גרושה זונה וחללה ואלמנה), ולא בעל - אינו לוקה, משום שנאמר בהן "ולא יחלל" - ואין חילול אלא בבעילה (לחם־משנה). 13) רשאי הוא. 14) סנהדרין כב, א: "בוא וראה כמה קשים גירושין, שהרי דוד המלך התירו לו לייחד (להתייחד עם אבישג השונמית, למרות שכבר גזרו על יחוד עם פנויה, ולא התירו לו לגרש" שיגרש אחת משמונה־עשרה נשיו, ויקח את אבישג לאשה, הרי שאם רצה המלך וגירש, מותר לו לישא אחרת במקום זו שגירש (כסף־משנה).

1 **ג. וְלֹא יַרְבֶּה לוֹ סוּסִים, אֶלָּא כְּדֵי מֶרְכַּבְתּוֹ[15]. אֲפִלּוּ**
2 **סוּס אֶחָד פָּנוּי לִהְיוֹת רָץ לְפָנָיו כְּדֶרֶךְ שֶׁעוֹשִׂין שְׁאָר**
3 **הַמְּלָכִים - אָסוּר[16]. וְאִם הוֹסִיף - לוֹקֶה[17].**

15) כדי רכבו ופרשיו להלחם באויביו. 16) סנהדרין כא, ב. שנאמר (דברים יז, טז) "למען הרבות סוס" - אפילו סוס אחד והוא בטל - לא ירבה. "ואינו מותר שיהיה לו, זולתי סוס אחד, לרכוב בו כאחד העם" (פירוש המשנה לרבינו, שם). 17) ושם אמרו: שעובר בלא־תעשה על כל סוס וסוס, ובוודאי אינו לוקה אלא כשלקחם לו זה אחר זה, אבל אם לקח הרבה ביחד - אינו לוקה אלא אחת (רדב"ז).

4 **ד. וְלֹא יַרְבֶּה לוֹ כֶּסֶף וְזָהָב לְהַנִּיחַ בִּגְנָזָיו[18]**
5 **וּלְהִתְגָּאוֹת בּוֹ[19] אוֹ לְהִתְנָאוֹת בּוֹ, אֶלָּא כְּדֵי שֶׁיִּתֵּן**
6 **לְחֵילוֹתָיו וְלַעֲבָדָיו וּלְשַׁמָּשָׁיו. וְכָל כֶּסֶף וְזָהָב שֶׁיַּרְבֶּה**
7 **לְאוֹצַר בֵּית ה', וְלִהְיוֹת שָׁם מוּכָן לְצָרְכֵי הַצִּבּוּר**
8 **וּלְמִלְחֲמוֹתָם - הֲרֵי זֶה מִצְוָה לְהַרְבּוֹתוֹ[20]. וְאֵין אָסוּר**
9 **אֶלָּא לְהַרְבּוֹת לְעַצְמוֹ[21] בְּבֵית גְּנָזָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלֹא**
10 **יַרְבֶּה לוֹ". וְאִם הִרְבָּה - לוֹקֶה.**

18) באוצרותיו. 19) ככתוב (דברים ח, יג) "וכסף וזהב ירבה לך... ורם לבבך". 20) סנהדרין כא, ב. "וכסף וזהב לא ירבה לו - לו אינו מרבה, אבל מרבה הוא כדי ליתן אספניא", ומפרש רש"י: אספניא - שכר חיילות מדי שנה בשנה, הנכנסים והיוצאים עמו כל שנה. 21) וכן מצינו בדוד המלך (דברי הימים־א כט, ד) שאָצר לבנין בית־המקדש שלשת אלפים ככרי זהב, ושבעת אלפי ככרי כסף מזוקק.

11 **ה. הַמֶּלֶךְ אָסוּר לִשְׁתּוֹת דֶּרֶךְ שִׁכְּרוּת, שֶׁנֶּאֱמַר: "אַל**
12 **לַמְּלָכִים שְׁתוֹ יָיִן"[22]. אֶלָּא יִהְיֶה עוֹסֵק בַּתּוֹרָה**
13 **וּבְצָרְכֵי יִשְׂרָאֵל בַּיּוֹם וּבַלַּיְלָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהָיְתָה עִמּוֹ**
14 **וְקָרָא בוֹ כָּל יְמֵי חַיָּיו"[23].**

22) ומסיים הכתוב: "ולרוזנים אי שכר", דרשו בסנהדרין ע, ב: "מי שכל רזי עולם גלויים לו, ישתה יין וישתכר? ויש אומרים: מי שכל רוזני עולם משכימים לפתחו, ישתה יין וישתכר". 23) תוספתא שם פ"ד, ה"ה: "ומה אם מלך ישראל, שלא עסק אלא בצרכי ציבור, נאמר בו וקרא בו כל ימי חייו, שאר בני אדם (שיש להם פנאי) על־אחת־כמה־וכמה... ומה יהושע בן־נון שעסק בכיבוש הארץ, ועומד לחלקה לישראל, נאמר בו: לא ימוש ספר התורה הזה מפיך, והגית בו יומם ולילה, שאר בני אדם על־אחת־כמה־וכמה", וראה בביאורנו לעיל אות ז דברי ה'ספרי' בזה.

15 **ו. וְכֵן לֹא יִהְיֶה שָׁטוּף בְּנָשִׁים[24]. אֲפִלּוּ לֹא הָיְתָה לוֹ**
16 **אֶלָּא אַחַת - לֹא יִהְיֶה מָצוּי אֶצְלָהּ תָּמִיד כְּשֶׁאָר**
17 **הַטִּפְּשִׁים, שֶׁנֶּאֱמַר: "אַל תִּתֵּן לַנָּשִׁים חֵילֶךָ". עַל**
18 **הֲסָרַת לִבּוֹ הִקְפִּידָה תּוֹרָה[25], שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלֹא יָסוּר**
19 **לְבָבוֹ", שֶׁלִּבּוֹ הוּא לֵב כָּל קְהַל יִשְׂרָאֵל[26]; לְפִיכָךְ**
20 **דִּבְּקוּ הַכָּתוּב בַּתּוֹרָה יָתֵר מִשְּׁאָר הָעָם, שֶׁנֶּאֱמַר: "כָּל**
21 **יְמֵי חַיָּיו".**

24) להוט, ונתון בכל לבו. 25) סנהדרין כא, א: "רבי שמעון אומר: אפילו אחת ומסירה את לבו, הרי זה לא ישאנה, אם כן למה נאמר לא ירבה לו נשים, אפילו כאביגיל", שהיתה צדקנית. מכאן אתה למד, שבהסרת הלב הדבר תלוי (רדב"ז). 26) וכן אמרו ב'במדבר רבה' פי"ט, אות יז: "ללמדך שראש הדור - כל הדור" ('קרית מלך'). ובעירובין מא, א: "בתר רישא (=אחרי הראש) גופא אזיל" - הולך הגוף.

22 **ז. כְּבָר בִּאֲרָנוּ[27] שֶׁמַּלְכֵי בֵית דָּוִד, דָּנִין אוֹתָן[28]**
23 **וּמְעִידִין עֲלֵיהֶן. אֲבָל מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל[29], גָּזְרוּ חֲכָמִים**
24 **שֶׁלֹּא יָדוּן וְלֹא דָּנִין אוֹתוֹ[30], וְלֹא מֵעִיד[31] וְלֹא מְעִידִין**
25 **עָלָיו, מִפְּנֵי שֶׁלִּבָּן גַּס בָּהֶן[32], וְיָבוֹא מִן הַדָּבָר תַּקָּלָה**
26 **וְהֶפְסֵד עַל הַדָּת[33].**

27) לעיל הל' סנהדרין פ"ב, ה"ה. 28) סנהדרין יט, א: שנאמר (ירמיה כא, יב) "בית דוד כה אמר ה', דינו לבקר משפט". ואם לא דנים אותם, איך יוכלו לדון אחרים, והלא כלל הוא: קשט עצמך, ואח"כ קשט אחרים. 29) שאינם מבית דוד. 30) שם עמ' ב. 31) נראה, שגם מלכי בית דוד אינם מעידים, שאינם גרועים מכהן גדול, שאינו מעיד לשום אדם מפני כבודו, וכמבואר לעיל הל' עדות פ"א, ה"ג (כסף־משנה). והדבר מפורש במס' שבועות דף לא, א: אין שבועת העדות נוהגת אלא בראויים להעיד, להוציא מלך. ומפרש רש"י: המלך אינו ראוי להעיד, שנאמר, שום תשים עליך מלך - שתהא אימתו עליך, והבא להעיד צריך לעמוד לפני הדיין, ודרך בזיון הוא לו. ולדעת הלחם־משנה בהל' עדות שם, אם העדות מכוונת "להפריש בה מן האיסור", מעיד גם המלך, שזה כבודו. וכבר קדמוהו ב'תוספות' לסנהדרין יח, ב ד"ה מעיד. 32) "ואינם נכנעים לדברי תורה", כלשון רבינו בהל' סנהדרין שם. 33) כמו שאירע לסנהדרין כשדנו את ינאי המלך, ובאותה שעה אמרו (סנהדרין יט, ב): מלך אינו דן ואין דנים אותו. וראה את פרטי המעשה בביאורנו לעיל הל' סנהדרין פ"ב, ה"ה.

27 **ח. כָּל הַמּוֹרֵד בְּמֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל, יֵשׁ לַמֶּלֶךְ רְשׁוּת**

1 **לְהָרְגוֹ. אֲפִלּוּ גָּזַר עַל אֶחָד מִשְּׁאָר הָעָם שֶׁיֵּלֵךְ לִמְקוֹם**
2 **פְּלוֹנִי וְלֹא הָלַךְ**[34]**, אוֹ שֶׁלֹּא יֵצֵא מִבֵּיתוֹ וְיָצָא**[35] **- חַיָּב**
3 **מִיתָה. וְאִם רָצָה לְהָרְגוֹ - יֵהָרֵג, שֶׁנֶּאֱמַר: "כָּל אִישׁ**
4 **אֲשֶׁר יַמְרֶה אֶת פִּיךָ". וְכֵן כָּל הַמְבַזֶּה אֶת הַמֶּלֶךְ אוֹ**
5 **הַמְחָרְפוֹ, יֵשׁ לַמֶּלֶךְ רְשׁוּת לְהָרְגוֹ כְּשִׁמְעִי בֶּן גֵּרָא**[36].
6 **וְאֵין לַמֶּלֶךְ רְשׁוּת לַהֲרֹג אֶלָּא בְּסַיִף בִּלְבָד**[37]**. וְיֵשׁ לוֹ**
7 **לֶאֱסֹר וּלְהַכּוֹת בְּשׁוֹטִין**[38] **לִכְבוֹדוֹ; אֲבָל לֹא יַפְקִיר**
8 **מָמוֹן**[39]**. וְאִם הִפְקִיר - הֲרֵי זֶה גָּזֵל**[40].

34) כמו שמצינו בעמשא, ששלחו דוד להזעיק את איש יהודה "ויוחר מן המועד אשר יעדו" (שמואל־ב כ, ה), ורצה יואב לדונו כמורד במלכות, כמבואר בסנהדרין מט, א. וכן מצינו שאוריה החתי נחשב כמורד במלכות, משום שאמר לו דוד: רד לביתך ורחץ רגליך, והוא מיאן, ככתוב (שם יא, יא) "ויאמר אוריה אל דוד, האדון וישראל ויהודה יושבים בסוכות... ואני אבוא אל ביתי לאכול ולשתות", ועל זה נתחייב מיתה, כמבואר בקידושין מג, א. וב'תוספות' שם ד"ה: מורד במלכות. 35) כמעשה שמעי בן גרא (מלכים־א ב, לז). 36) שם, ח. ובשמואל־ב טז, ב. ובירושלמי סנהדרין פ"ב ה"ג, אמרו: "כל המקלל מלכות בית דוד, חייב מיתה". 37) ירושלמי שם פ"ז, ה"א. וכך לשון הכתוב (מלכים־א ב, ח) "ואשבע לו בה' לאמור אם אמיתך בחרב", והשווה לעיל הל' סנהדרין פי"ד ה"ב, ופי"ח ה"ו, ובביאורנו שם. וראה בזוהר פרשת משפטים קז, ב, שמקשה: וכי שמעי טיפש היה, שדוד נשבע לו שלא ימתינו בחרב, מכלל שבחנית או בחצים כן ימיתנו? ומתרץ שם ע"פ דרך הנסתר. 38) ככתוב (שם יב, יא) "אבי יסר אתכם בשוטים" ('אור שמח'). וכתב הרדב"ז, כל זה במלך שהומלך על־פי נביא, או שהסכימו עליו כל ישראל, אבל אם קם איש למלוך בזרוע ובחזקה אין חייבים לשמוע אליו, והממרה את פיו אינו נקרא מורד במלכות. 39) להפקיע שעבודו של בעל הממון ולהפקירו, ולזכות בו לעצמו. 40) כמעשה כרם נבות היזרעאלי, שאחאב רצה להפקירו לטובתו, והנביא קובל: "כה אמר ה', הרצחת וגם ירשת" (שם כא, יט). והשווה הל' גזילה פ"ה, הי"ג: "מלך שלקח חצר או שדה של אחד מבני המדינה, שלא בדינים שחקק, הרי זה גזלן... כללו של דבר... כל שיקח מאיש זה בלבד, שלא כדת הידועה לכל, אלא חמס את זה, הרי זה גזל".

9 **ט. הַמְבַטֵּל גְּזֵרַת הַמֶּלֶךְ בִּשְׁבִיל שֶׁנִּתְעַסֵּק בְּמִצְוֹת,**
10 **אֲפִלּוּ בְּמִצְוָה קַלָּה, הֲרֵי זֶה פָּטוּר**[41] **- דִּבְרֵי הָרַב**[42]
11 **וְדִבְרֵי הָעֶבֶד**[43]**, דִּבְרֵי הָרַב קוֹדְמִין**[44]**. וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר**
12 **אִם גָּזַר הַמֶּלֶךְ לְבַטֵּל מִצְוָה, שֶׁאֵין שׁוֹמְעִין לוֹ**[45].

41) כמו שמצינו בעמשא בן יתר, שהלך להזעיק את אנשי יהודה, במצות המלך דוד "ויוחר מן המועד" (שמואל־ב כ, ה) - אמרו חכמינו (סנהדרין מט, א): הלך ומצאם עוסקים בלימוד מסכת, ולא רצה לבטלם מלימודם. אמר: כתוב "כל איש אשר ימרה את פיך... יומת", יכול אפילו לדברי תורה? תלמוד־לומר: "רק חזק ואמץ". ומפרש רש"י, רק - מיעוט הוא. שאם בא המלך לבטל דברי תורה - אין שומעין לו. 42) הקב"ה. 43) המלך, שהוא עבדו. 44) לשון התלמוד, שם כט, א. 45) שגם המלך חייב בכבוד המקום. והשווה לעיל הל' ממרים פ"ו, הי"ב: "כולכם חייבים בכבודי".

13 **י. כָּל הַהוֹרֵג נְפָשׁוֹת שֶׁלֹּא בִּרְאָיָה בְּרוּרָה**[46] **אוֹ בְּלֹא**
14 **הַתְרָאָה**[47]**, אֲפִלּוּ בְּעֵד אֶחָד**[48]**, אוֹ שׁוֹנֵא שֶׁהָרַג**
15 **בִּשְׁגָגָה**[49] **- יֵשׁ לַמֶּלֶךְ רְשׁוּת לְהָרְגוֹ**[50] **וּלְתַקֵּן הָעוֹלָם**
16 **כְּפִי מַה שֶּׁהַשָּׁעָה צְרִיכָה. וְהוֹרֵג רַבִּים בְּיוֹם אֶחָד**[51]
17 **וְתוֹלֶה, וּמַנִּיחָן תְּלוּיִים**[52]**, יָמִים רַבִּים**[53]**, לְהַטִּיל אֵימָה**
18 **וּלְשַׁבֵּר יַד רִשְׁעֵי הָעוֹלָם.**

46) כגון שהוכחשו העדים ב"בדיקות" ולא הוכחשו בחקירות (ראה לעיל הל' עדות פ"ב, ה"א־ב). או שלא היו העדים רואים אותו כאחת, אלא אחד אחר השני, שאין הרוצח נהרג על פיהם, כמבואר שם פ"ד, ה"א. 47) ג"כ אינו נהרג, כמבואר בהל' סנהדרין פי"ב, ה"א. 48) שאינו נהרג בבית־דין, כמבואר בהל' עדות פ"ה, ה"א. 49) שאינו נהרג, אבל חזקתו שהוא קרוב למזיד, וראוי להענש. ואיזהו שונא? כל שלא דיבר עמו שלשה ימים מפני האיבה (הל' רוצח פ"ו, ה"י). 50) שהרי מצינו שהרג דוד את העמלקי (שמואל־ב א, טו) בהודאת פיו, וכן את בני רמון (שם ד, ט) ע"פ הודאת פיהם, ועל־כרחך מדין מלכות, כמבואר לעיל הל' סנהדרין פי"ח, ה"ו. וכן מצינו בירושלמי סנהדרין פ"ו ה"ג, ששני עבריינים פחדו מאיש חסיד שראה בקלקלתם, וחששו שמא ילך להעיד עליהם, והמלך דוד יהרגם וכו'. ואע"פ שעד אחד הוא, ועל־כרחך מדין מלכות. והשווה הל' רוצח פ"ב, ה"ד. 51) בניגוד לבית־דין שאינו דן שנים ביום אחד (לעיל הל' סנהדרין פי"ד, ה"י). 52) בניגוד לחייבי מיתת בית־דין, שאין מלינים אותם אפילו לילה אחד, אלא תולה אותם סמוך לשקיעת החמה, ומתיר אותם מיד (שם פט"ו, ה"ז). 53) כמו שמצינו בשבעת בני שאול, שהומתו ונשארו תלויים מתחילת קציר שעורים עד ימות הגשמים (שמואל־ב כא, י), ושאלו ביבמות עט, א: והלא כתוב: "לא תלין נבלתו על העץ"? ותירצו: מוטב שתעקר אות אחת מן התורה ויתקדש שם שמים בפרהסיא, שהיו עוברים ושבים אומרים: מה עשו אלה, פשטו ידיהם בגרים גרורים. אמרו, אין לך אומה שראויה להדבק בה כזו. והרי בני שאול לא הומתו מצד דין תורה, שאין להם משפט מות על עוון שאול אביהם, שהמית הגבעונים, אלא מדין מלך הומתו, וה"תיקון" היה להוסיף גרים (הגהות מהר"ץ חיות). וראה ברמב"ן לדברים כא, כב. וב"חתם סופר" או"ח סי' רח, בסוף הסימן.

יום שני ט"ו אייר ה'תשפ"ב

פֶּרֶק רְבִיעִי[1]

1) המיסים שהמלך מטיל לצרכיו, ולצרכי מלחמה. שלוקח מבחורי העם הטובים שמשים לעמוד לפניו. איסור פילגש להדיוט. שכופה את המוכשרים בעם להיות שרים. לוקח מעשר מהתבואות והבהמות. חלקו של מלך המשיח בארצות שכובשים ישראל. מנת המלך בביזה שהצבא בוזז. מגמת המלך להרים דת האמת.

א. רְשׁוּת יֵשׁ לַמֶּלֶךְ לִתֵּן מַס עַל הָעָם לִצְרָכָיו אוֹ לְצָרְכָּהּ הַמִּלְחָמוֹת. וְקוֹצֵב[2] לוֹ מֶכֶס[3], וְאָסוּר לְהַבְרִיחַ[4] מִן הַמֶּכֶס, שֶׁיֵּשׁ לוֹ לִגְזֹר שֶׁכָּל מִי שֶׁיִּגְנֹב הַמֶּכֶס[5] - יִלָּקַח מָמוֹנוֹ אוֹ יֵהָרֵג, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאַתֶּם תִּהְיוּ לוֹ[6] לַעֲבָדִים[7]", וּלְהַלָּן הוּא אוֹמֵר: "יִהְיוּ לְךָ לָמַס וַעֲבָדוּךָ"[8], מִכָּאן, שֶׁנּוֹתֵן מַס[9] וְקוֹצֵב מֶכֶס[10], וְדִינָיו בְּכָל אֵלּוּ הַדְּבָרִים וְכַיּוֹצֵא בָהֶן - דִּין[11], שֶׁכָּל הָאָמוּר בְּפָרָשַׁת מֶלֶךְ[12] - מֶלֶךְ זוֹכֶה בּוֹ[13].

2) פוסק וקובע. 3) מס בשיעור מסויים, מסחורות שונות, בהתאם לערכן. 4) להעלים ולהסתיר. 5) שיבריח ולא ישלם המכס המגיע ממנו. 6) והפסוק מדבר במשפט המלך וזכויותיו. 7) ואי אפשר לפרשו בעבודת המלך והצבא, שכבר נאמר לעיל (פסוק יא) "את בניכם ייקח... ורצו לפני מרכבתו" וגו'. 8) הרי שהעבדות מתפרשת גם בנתינת מס. 9) מס גולגולת. 10) מהסחורה והרכוש בהתאם לערכם. 11) בבא קמא קיג, א, "דינא דמלכותא דינא", והשווה הלכות גזילה פרק ה, הלכה י"א. 12) בשמואל־א פרק ח המדבר במשפט המלך. 13) ומותר בו (סנהדרין כ, ב), כשמואל. בניגוד לדברי רב, האומר: "לא נאמרה פרשה זו אלא לאיים עליהם" ואינו מותר לעשות כן.

ב. וְשׁוֹלֵחַ בְּכָל גְּבוּל יִשְׂרָאֵל וְלוֹקֵחַ מִן הָעָם הַגִּבּוֹרִים וְאַנְשֵׁי־חַיִל, וְעוֹשֶׂה מֵהֶן חֵיל לְמֶרְכַּבְתּוֹ[14] וּבְפָרָשָׁיו[15], וּמַעֲמִיד מֵהֶן עוֹמְדִים לְפָנָיו[16], וּמַעֲמִיד מֵהֶן אֲנָשִׁים לָרוּץ לְפָנָיו[17], שֶׁנֶּאֱמַר: "וְשָׂם לוֹ בְּמֶרְכַּבְתּוֹ וּבְפָרָשָׁיו וְרָצוּ לִפְנֵי מֶרְכַּבְתּוֹ". וְלוֹקֵחַ מִן הַיָּפִים שֶׁבָּהֶם לִהְיוֹת שַׂמָּשִׁים וְעוֹמְדִים לְפָנָיו[18], שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאֶת בַּחוּרֵיכֶם הַטּוֹבִים... יִקָּח, וְעָשָׂה לִמְלַאכְתּוֹ".

14) למוליכי מרכבתו. 15) רוכבי סוסים. 16) לשמרו, משמר כבוד. 17) לפני מרכבתו, כמנהג הימים ההם בחצרות מלכי קדם. 18) לשרתו, ולעשות מלאכתו.

ג. וְכֵן לוֹקֵחַ מִן בַּעֲלֵי הָאֻמָּנִיּוֹת כָּל מַה שֶּׁהוּא צָרִיךְ וְעוֹשִׂין לוֹ מְלַאכְתּוֹ, וְנוֹתֵן שְׂכָרָן[19]. וְלוֹקֵחַ כָּל הַבְּהֵמוֹת וְהָעֲבָדִים וְהַשִּׁפְחוֹת לִמְלַאכְתּוֹ, וְנוֹתֵן שְׂכָרָן[20] אוֹ דְּמֵיהֶן[21], שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלַחֲרֹשׁ חֲרִישׁוֹ וְלִקְצֹר קְצִירוֹ וְלַעֲשׂוֹת כְּלֵי מִלְחַמְתּוֹ[22] וּכְלֵי רִכְבּוֹ. וְאֶת עַבְדֵיכֶם וְאֶת שִׁפְחוֹתֵיכֶם וְאֶת בַּחוּרֵיכֶם הַטּוֹבִים וְאֶת חֲמוֹרֵיכֶם יִקָּח, וְעָשָׂה לִמְלַאכְתּוֹ".

19) בניגוד לשמשיו המתפרנסים מבית המלך וזהו שכרם. 20) שכר מלאכתם. 21) משלם תמורתם ומעכבם לעצמו. 22) אלו בעלי האומנות, כתרגום יונתן שם.

ד. וְכֵן לוֹקֵחַ מִכָּל גְּבוּל יִשְׂרָאֵל נָשִׁים[23] וּפִילַגְשִׁים: נָשִׁים - בִּכְתֻבָּה וְקִדּוּשִׁין, וּפִילַגְשִׁים - בְּלֹא כְתֻבָּה וּבְלֹא קִדּוּשִׁין[24], אֶלָּא בִּיחוּד[25] בִּלְבַד קוֹנֶה אוֹתָהּ וּמֻתֶּרֶת לוֹ. אֲבָל הַהֶדְיוֹט אָסוּר בְּפִילֶגֶשׁ[26], אֶלָּא בְּאָמָה הָעִבְרִיָּה[27] בִּלְבַד אַחֲרֵי יִעוּד[28]. וְיֵשׁ לוֹ רְשׁוּת לַעֲשׂוֹת הַפִּילַגְשִׁים שֶׁלּוֹקֵחַ לְאַרְמוֹנוֹ, טַבָּחוֹת[29] וְאוֹפוֹת וְרַקָּחוֹת[30], שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאֶת בְּנוֹתֵיכֶם יִקַּח לְרַקָּחוֹת וּלְטַבָּחוֹת וּלְאֹפוֹת".

23) תוספתא סנהדרין פרק ד, משנה ב, "ובורר לו נשים מכל מקום שירצה כהנות לויות וישראליות". 24) סנהדרין כא, א, ובזה יובן, מעשה אבשלום, שבא "אל פלגשי אביו לעיני כל ישראל" (שמואל־ב טז, כב), כי אילו היו מקודשות לדוד אביו, לא היה העם מסכים לעבירה זו (רדב"ד). וראוי לציין שרש"י לתורה (בראשית כה, ו) מפרש: פלגשים - בלא כתובה, נראה מדבריו, שהיא מקודשת לו בקידושין, וכבר העיר הרמב"ן שם, שהגירסה בסנהדרין כא, היא: בלא כתובה ובלא קידושין. והעיקר תלוי בקידושין, שהכתובה אינה אלא מדברי סופרים. 25) שמייחדה לו להיות לו לשפחה ולאשה. 26) שכבר פסק רבינו (הלכות אישות פרק א, הלכה ד): "כל הבועל אשה לשם זנות בלא קידושין לוקה מן התורה", וראה הלכות נערה פרק ב, הלכה י"ז. 27) שמכרה לו אביה בהיותה קטנה. 28) שמייחדה לו לאשה, מלשון הכתוב (שמות כא, ח) "אשר לא יעדה". "ומצוות ייעוד, אומר לה בפני שניים: הרי את מקודשת לי... ואינו צריך ליתן לה כלום (=כסף קידושין) שמעות הראשונות (שנתן לאביה כשלקחה ממנו) לקידושין ניתנו" (הלכות עבדים פרק ד, הלכה ז). 29) מבשלות. 30) מתקנות בשמים ותמרוקי נשים.

ה. וְכֵן כּוֹפֶה אֶת הָרְאוּיִין לִהְיוֹת שָׂרִים, וּמְמַנֶּה אוֹתָם שָׂרֵי אֲלָפִים וְשָׂרֵי חֲמִשִּׁים[31], שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלָשׂוּם לוֹ שָׂרֵי אֲלָפִים וְשָׂרֵי חֲמִשִּׁים".

31) אף על פי שאינם רוצים במשא עול הציבור ולהתנהג בשררה.

ו. וְלוֹקֵחַ הַשָּׂדוֹת וְהַזֵּיתִים[32] וְהַכְּרָמִים לַעֲבָדָיו כְּשֶׁיֵּלְכוּ לַמִּלְחָמָה, וְיִפְשְׁטוּ עַל מְקוֹמוֹת אֵלּוּ אִם אֵין לָהֶם מַה יֹּאכְלוּ אֶלָּא מִשָּׁם, וְנוֹתֵן דְּמֵיהֶן, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאֶת שְׂדוֹתֵיכֶם וְאֶת כַּרְמֵיכֶם וְזֵיתֵיכֶם הַטּוֹבִים יִקָּח, וְנָתַן לַעֲבָדָיו"[33].

32) השדות והזיתים וכו' שהם עיקר המחייה, ככתוב (דברים יא, יד) "דגנך ותירושך ויצהרך". 33) ובתוספות (סנהדרין כ, ב דיבור המתחיל מלך מותר) שאלו, אם כן למה נענש אחאב על מעשה כרם נבות היזרעאלי (מלכים־א כא, יט)? ותירצו, שכוונת הכתוב להתיר לקיחת השדות לעבדיו, ולא לעצמו. עוד תירצו, שאינו מותר אלא בשדה מקנה, ולא בשדה אחוזה שירש מאבותיו, ככתוב (שם ג) חלילה לי מה' מתיתי את נחלת אבותי לך. ובעיקר תירצו שאין פרשת המלך נאמרת אלא במלך, שמלך על כל ישראל ויהודה ומאת ה', ואחאב לא מלך על יהודה, וגם לא מאת ה', וברד"ק לשמואל שם מתרץ, שכוונת הכתוב להיתר פירות בלבד ולא לגוף השדה.

ז. וְיֵשׁ לוֹ מַעֲשֵׂר מִן הַזְּרָעִים וּמִן הָאִילָנוֹת[34] וּמִן

הַבְּהֵמָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְזַרְעֵיכֶם וְכַרְמֵיכֶם יַעְשֹׂר וְגוֹ'. צֹאנְכֶם יַעְשֹׂר".

34) והמעשר לעצמו. אחרי שיפרישו הבעלים המעשר ללויים כמשפט (רד"ק שם).

ח. הַמֶּלֶךְ הַמָּשִׁיחַ נוֹטֵל מִכָּל הָאֲרָצוֹת שֶׁכּוֹבְשִׁין יִשְׂרָאֵל חֵלֶק אֶחָד מִשְּׁלֹשָׁה־עָשָׂר; וְדָבָר זֶה חֹק לוֹ וּלְבָנָיו עַד עוֹלָם[35].

35) רמז לזה דברי הכתוב (יחזקאל מח, כא): "והנותר לנשיא מזה ומזה... לעומת חלקים לנשיא" וגו', למדנו, שהיה נוטל חלק כאחד השבטים, והנשיא הוא מלך המשיח (רדב"ז). ובבבא בתרא קכב, אמרו: עתידה ארץ ישראל שתתחלק לשלושה עשר שבטים, ואמר רב חסדא שהחלק הי"ג הוא לנשיא ("למלך המשיח", רשב"ם), שנאמר (יחזקאל מח, יט): "והעובד העיר (הנשיא שעול רבים מוטל עליו - רשב"ם) יעבדוהו מכל שבטי ישראל".

ט. כָּל הָרוּגֵי הַמֶּלֶךְ[36] - מָמוֹנָן לַמֶּלֶךְ[37]. וְכָל הַמַּמְלָכוֹת שֶׁכּוֹבֵשׁ, חֲרֵי אוֹצְרוֹת הַמְּלָכִים לַמֶּלֶךְ, וּשְׁאָר הַבִּזָּה שֶׁבּוֹזְזִין, בּוֹזְזִין וְנוֹתְנִין לְפָנָיו, וְהוּא נוֹטֵל מֶחֱצָה בָּרֹאשׁ[38], וּמַחֲצִית הַבִּזָּה חוֹלְקִין אוֹתָהּ, כָּל אַנְשֵׁי הַצָּבָא בְּיַחַד עִם הָעָם הַיּוֹשְׁבִין עַל הַכֵּלִים בַּמַּחֲנֶה לְשָׁמְרָן, חוֹלְקִין בְּשָׁוֶה, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי כְּחֵלֶק הַיֹּרֵד בַּמִּלְחָמָה וּכְחֵלֶק הַיֹּשֵׁב עַל הַכֵּלִים יַחְדָּו יַחֲלֹקוּ"[39].

36) שמרדו בו ונתחייבו מיתה. 37) סנהדרין (מח, ב) בניגוד להרוגי בית דין שנכסיהם ליורשיהם, כמבואר לעיל הלכות אבל פרק א, הלכה ט. וכן מצינו בכתוב (מלכים־א כא, טז) כשהעידו על נבות שברך את האלוקים ומלך, מיד, "ויקם אחאב לרדת אל כרם נבות היזרעאלי לרישתו" (גמרא שם). 38) שם כ, ב בברייתא. ובמשנה שם שנינו: הוא נוטל חלק בראש, ומפרש רש"י: חלק היפה בורר ראשון ונוטל מחצה. 39) וממי למד דוד את זה? מאברהם אבינו, שאמר (בראשית יד, כד) "רק אשר אכלו הנערים (=עבדי, שהלכו איתי למלחמה), וחלק האנשים אשר איתי, ענר אשכול וממרא (=שנשארו לשמור על הכלים) הם יקחו חלקם", הוא שאמר הכתוב (שמואל שם, כה) ""מהיום ההוא ומעלה וישימה לחוק ולמשפט לישראל" - ולא נאמר: "והלאה", לפי שכבר ניתן החוק בימי אברהם (מדרש רבה בראשית פרשה מ"ג אות ט).

י. כָּל הָאָרֶץ שֶׁכּוֹבֵשׁ[40], חֲרֵי הִיא שֶׁלּוֹ. וְנוֹתֵן לַעֲבָדָיו וּלְאַנְשֵׁי הַמִּלְחָמָה כְּפִי מַה שֶּׁיִּרְצֶה, וּמַנִּיחַ לְעַצְמוֹ כְּפִי מַה שֶּׁיִּרְצֶה; וּבְכָל אֵלּוּ הַדְּבָרִים - דִּינוֹ דִּין. וּבַכֹּל יִהְיוּ מַעֲשָׂיו לְשֵׁם שָׁמַיִם, וְתִהְיֶה מְגַמָּתוֹ[41] וּמַחֲשַׁבְתּוֹ לְהָרִים דַּת הָאֱמֶת וּלְמַלֹּאת הָעוֹלָם צֶדֶק וְלִשְׁבֹּר זְרוֹעַ הָרְשָׁעִים וּלְהִלָּחֵם מִלְחֲמוֹת ה'[42]. שֶׁאֵין מַמְלִיכִין מֶלֶךְ תְּחִלָּה אֶלָּא לַעֲשׂוֹת מִשְׁפָּט[43] וּמִלְחָמוֹת[44], שֶׁנֶּאֱמַר: "וּשְׁפָטָנוּ מַלְכֵּנוּ וְיָצָא לְפָנֵינוּ וְנִלְחַם אֶת מִלְחֲמֹתֵינוּ".

40) מלך ישראל, שאינו המלך המשיח, כי המשיח דינו מבואר לעיל הלכה ח. 41) שאיפתו, כלשון הכתוב (חבקוק א, ט) "מגמת פניהם קדימה". 42) השווה לקמן פרק י"א, הלכה ד ובביאורנו שם. 43) בישראל, בין איש לרעהו, וכן אמר שלמה (מלכים־א ג, ט) "ונתת לעבדך לב שומע לשפוט את עמך, להבין בין טוב לרע". 44) באויבי ישראל. וראה במסכת כלה רבתי פרק ח "שהמלכות נתנה בשלושים מעלות... במשפט ובצדקה, שנאמר (משלי טז, יב): כי בצדקה יכון כיסא".

פֶּרֶק חֲמִישִׁי[1]

1) שתחילת מלחמת המלך, אינה אלא מלחמת מצוה. מהי מלחמת רשות. המצוה להחרים שבעה עממים, ולאבד זכר עמלק, האיסור לחזור לשכון בארץ מצרים. איסור הירידה מארץ ישראל לחוץ לארץ. חיבת חכמי ישראל לארץ ישראל, ומעלת הזוכה לחיות בה ולהיקבר בתוכה.

א. אֵין הַמֶּלֶךְ נִלְחָם תְּחִלָּה אֶלָּא מִלְחֶמֶת מִצְוָה. וְאֵי זוֹ הִיא מִלְחֶמֶת מִצְוָה? זוֹ מִלְחֶמֶת שִׁבְעָה עֲמָמִים[2] וּמִלְחֶמֶת עֲמָלֵק[3] וְעֶזְרַת יִשְׂרָאֵל מִיַּד צַר שֶׁבָּא עֲלֵיהֶם[4]; וְאַחַר־כָּךְ נִלְחָם בְּמִלְחֶמֶת הָרְשׁוּת, וְהִיא הַמִּלְחָמָה שֶׁנִּלְחָם עִם שְׁאָר הָעַמִּים כְּדֵי לְהַרְחִיב גְּבוּל יִשְׂרָאֵל וּלְהַרְבּוֹת בִּגְדֻלָּתוֹ וְשָׁמְעוֹ[5].

2) והם: החתי, והגרגשי, והאמורי, והכנעני, והפריזי, והחוי והיבוסי (דברים ז, א), וראה בסמוך ה"ד. 3) לאבד את זרעו, כמבואר בסמוך ה"ח. 4) ככתוב (במדבר י, ט) "וכי תבואו מלחמה בארצכם על הצר הצורר אתכם". 5) שיפחדו הגוים מלהתגרות בהם. ובסוטה מד, ב אמרו: מלחמת יהושע לכבש - חובה; מלחמות בית דוד לרווחה (=שנלחם בארם צובה להוסיפה על ארץ ישראל) - רשות.

ב. מִלְחֶמֶת מִצְוָה, אֵינוֹ צָרִיךְ לִטֹּל בָּהּ רְשׁוּת בֵּית־דִּין, אֶלָּא יוֹצֵא מֵעַצְמוֹ בְּכָל עֵת וְכוֹפֶה הָעָם לָצֵאת[6]. אֲבָל מִלְחֶמֶת הָרְשׁוּת, אֵינוֹ מוֹצִיא אֶת הָעָם בָּהּ אֶלָּא עַל־פִּי בֵית־דִּין שֶׁל שִׁבְעִים וְאֶחָד[7].

6) אפילו חתן מחדרו וכלה מחופתה, להלן פ"ז, ה"ד. 7) סנהדרין ב, א. וכן שם כ, ב. ומתוך שהודגש שם: "אין מוציאין למלחמת הרשות... של שבעים ואחד" משמע, שלמלחמת מצוה אינו צריך רשות בית־דין (כסף־משנה).

ג. וּפוֹרֵץ[8] לַעֲשׂוֹת לוֹ דֶּרֶךְ[9] וְאֵין מְמַחִין[10] בְּיָדוֹ. וְדֶרֶךְ הַמֶּלֶךְ אֵין לָהּ שִׁעוּר[11], אֶלָּא כְּפִי מַה שֶּׁהוּא צָרִיךְ. אֵינוֹ מְעַקֵּם הַדְּרָכִים מִפְּנֵי כַּרְמוֹ שֶׁל זֶה אוֹ מִפְּנֵי שָׂדֵהוּ שֶׁל זֶה, אֶלָּא הוֹלֵךְ בְּשָׁוֶה וְעוֹשֶׂה מִלְחַמְתּוֹ[12].

8) גדרות של כרמים ושדות. 9) לחייליו, בלכתם להלחם. 10) מעכבים. 11) לרוחב ולאורך. 12) סנהדרין כ, ב. ובבבא־קמא ס, ב.

ד. מִצְוַת עֲשֵׂה לְהַחֲרִים[13] שִׁבְעָה עֲמָמִין[14], שֶׁנֶּאֱמַר: "הַחֲרֵם תַּחֲרִימֵם". וְכֹל שֶׁבָּא לְיָדוֹ אֶחָד מֵהֶן וְלֹא הֲרָגוֹ - עוֹבֵר בְּלֹא־תַעֲשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תְחַיֶּה כָּל נְשָׁמָה". וּכְבָר אָבַד זִכְרָם[15].

13) לאבד ולהשמיד. 14) "כיון שהם היו עיקר עבודה־זרה ויסודה הראשון... כדי שלא נלמד מכפירתם" ('ספר המצוות' לרבינו, עשה קפז), וראה לקמן פ"ו ה"א, ש"אין עושים מלחמה עם אדם בעולם, עד שקוראים לו לשלום". 15) "כבר עלה סנחריב מלך אשור, ובלבל את כל האומות" (ידים פ"ד, מ"ד). וב'ספר המצוות' (שם) כותב רבינו: "וכך עשינו (שהשמדנום), עד שנשלמה השמדתם ע"י דוד, ונתפזרה השארית ונטמעה בין האומות, עד שאינה ידועה עוד".

1 **ה. וְכֵן מִצְוַת עֲשֵׂה לְאַבֵּד זֵכֶר עֲמָלֵק[16], שֶׁנֶּאֱמַר:**
2 **"תִּמְחֶה אֶת זֵכֶר עֲמָלֵק". וּמִצְוַת עֲשֵׂה לִזְכֹּר תָּמִיד**
3 **מַעֲשָׂיו הָרָעִים[17] וַאֲרִיבָתוֹ[18] כְּדֵי לְעוֹרֵר אֵיבָתוֹ[19],**
4 **שֶׁנֶּאֱמַר: "זָכוֹר אֵת אֲשֶׁר עָשָׂה לְךָ עֲמָלֵק". מִפִּי**
5 **הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ: "זָכוֹר" - בַּפֶּה[20], "לֹא תִשְׁכָּח" -**
6 **בַּלֵּב[21], שֶׁאָסוּר לִשְׁכֹּחַ אֵיבָתוֹ וְשִׂנְאָתוֹ.**

16) בין הזכרים ובין הנקבות. 17) שהיה הראשון להתגרות בישראל בצאתם ממצרים, ככתוב (במדבר כד, ב) "ראשית גוים עמלק", ומתרגם אונקלוס: "ריש קרביא דישראל הוה עמלקאה". 18) ישיבתו במקום סתר, להתנפל על ישראל באופן פתאומי. 19) שנאתנו אליו. 20) ע"י קריאה בפה. 21) מגילה יח, א. וכן ב'ספרי' פרשת כי־תצא, אות רצו. וב'ספר המצוות' עשה קפט, מסיים רבינו: "הלא תראה, איך עשה שמואל הנביא כשבא לקיים מצוה זו: שהוא זכר תחלה, ואח"כ ציוה להרגם, והוא אמרו (שמואל־א טו, ב): "פקדתי את אשר עשה עמלק לישראל". וגם בעמלק אין עושים מלחמה טרם שיפתחו לו לשלום, כמבואר לקמן פ"ו, ה"א, ד. ולדעת הסמ"ג (הובאו דבריו ב"הגהות מיימוניות" כאן) אין מצוה זו נוהגת עד ימות המשיח, לאחר כיבוש הארץ, שנאמר: "והיה בהניח ה'... לך מכל אויביך... תמחה את זכר עמלק". אולם פרשת מחיית עמלק הנזכרת בשמואל־א, טו מהווה סתירה גלויה לדיעה זו (רדב"ז).

7 **ו. כָּל הָאֲרָצוֹת שֶׁכּוֹבְשִׁין יִשְׂרָאֵל בְּמֶלֶךְ עַל־פִּי**
8 **בֵּית־דִּין, הֲרֵי זֶה כִּבּוּשׁ רַבִּים, וַהֲרֵי הִיא כְּאֶרֶץ־**
9 **יִשְׂרָאֵל שֶׁכָּבַשׁ יְהוֹשֻׁעַ לְכָל דָּבָר[22]. וְהוּא, שֶׁכָּבְשׁוּ**
10 **אַחַר כִּבּוּשׁ כָּל אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל הָאֲמוּרָה בַּתּוֹרָה[23].**

22) 'ספרי' פרשת עקב, אות נא, שנאמר (דברים יא, כד) "כל המקום אשר תדרוך כף רגלכם בו לכם יהיה", אם ללמד על תחומי א"י, הרי כבר נאמר (יהושע א, ד) "מהמדבר והלבנון הזה... יהיה גבולכם" - אלא כל מקום שתכבשו חוץ מן המקומות האלו, הרי הוא שלכם... ומניין שמצוות נוהגות שם? הרי אתה דן: נאמר כאן "יהיה", ונאמר להלן "יהיה". מה להלן מצוות נוהגות שם, אף כאן מצוות נוהגות. אבל ארצות שכבש יחיד מישראל, או משפחה או שבט שהלכו וכבשו לעצמם מקום, אפילו מן הארץ שניתנה לאברהם, "אינו נקרא א"י כדי שינהגו בו כל המצוות" (כלשון רבינו בהל' תרומות פ"א, ה"ב). וכן אמרו (גיטין מז, א) "כיבוש יחיד - אין שמו כיבוש". 23) 'ספרי' שם, "מפני מה כבש דוד ארם נהרים וארם צובה, ואין מצוות נוהגות שם? אמרו, דוד עשה שלא כתורה, התורה אמרה: משתכבשו לארץ, תהיו רשאים לכבוש חוץ לארץ. הוא לא עשה כן, אלא חזר וכבש ארם נהרים ...ואת היבוסי, שהיה סמוך לירושלים לא הוריש. ...אמר לו הקב"ה סמוך לפלטירים (=היכל) שלך לא הורשת, האיך אתה חוזר ומכבש ארם נהרים" וכו'. והשווה הל' תרומות פ"א, ה"ג.

11 **ז. וּמֵתָּר לִשְׁכֹּן בְּכָל הָעוֹלָם, חוּץ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם. מִן**
12 **הַיָּם הַגָּדוֹל[24] וְעַד הַמַּעֲרָב[25], אַרְבַּע־מֵאוֹת פַּרְסָה עַל**
13 **אַרְבַּע־מֵאוֹת פַּרְסָה, כְּנֶגֶד אֶרֶץ כּוּשׁ[26] וּכְנֶגֶד**
14 **הַמִּדְבָּר[27] - הַכֹּל אָסוּר לְהִתְיַשֵּׁב בָּהּ. בִּשְׁלֹשָׁה**
15 **מְקוֹמוֹת הִזְהִירָה תּוֹרָה שֶׁלֹּא לָשׁוּב לְמִצְרַיִם[28].**
16 **שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תֹסִפוּן לָשׁוּב בַּדֶּרֶךְ הַזֶּה עוֹד"; "לֹא**
17 **תֹסִיף עוֹד לִרְאֹתָהּ"; "לֹא תֹסִפוּ לִרְאֹתָם עוֹד עַד**
18 **עוֹלָם". וְאַלְכְּסַנְדְּרִיָּא בִּכְלַל הָאִסּוּר[29].**

24) הוא הים התיכון. 25) בכת"י תימן: הים הגדול המערבי. 26) היא אתיופיה שבאפריקה, וכוש הנזכרת בתנ"ך היא בדרום ערב אצל מצרים, וכן הכתוב אומר (יחזקאל כט, י) "ונתתי את ארץ מצרים לחרבות... שממה, ממגדל סונה ועד גבול כוש", וכן (בדברי הימים־ב, כא, טז) "הפלשתים והערבים אשר על ידי כושים". 27) כל השטח מן הים, המקביל לארץ כוש, וכנגד המדבר, הכל נחשב מצרים. וכן אמרו (תענית י, א) "ארץ מצרים היא ארבע מאות פרסה על ארבע מאות פרסה". וראה במדרש 'שמות רבה' פרשה י אות ב: "המצריים אומרים עד כאן תחומנו, והכושים אומרים עד כאן תחומנו" וכו'. 28) ירושלמי סוכה פ"ה, ה"א. 29) סוכה נא, ב. אנשי אלכסנדריא של מצרים נענשו ונהרגו, על שעברו על מה שאמרה תורה: לא תוסיפון לשוב בדרך הזה עוד, הרי שהיא בכלל מצרים (כסף־משנה).

19 **ח. מֻתָּר לַחֲזֹר לְאֶרֶץ־מִצְרַיִם לִסְחוֹרָה[30]**
20 **וְלִפְרַקְמַטְיָא[31] וְלִכְבֹּשׁ אֲרָצוֹת אֲחֵרוֹת[32], וְאֵין אָסוּר**
21 **אֶלָּא לְהִשְׁתַּקֵּעַ שָׁם. וְאֵין לוֹקִין עַל לָאו זֶה[33], שֶׁבְּעֵת**
22 **הַכְּנִיסָה מֻתָּר הוּא[34]. וְאִם יַחְשֹׁב לֵישֵׁב וּלְהִשְׁתַּקֵּעַ**
23 **שָׁם, אֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה[35]. וְיֵרָאֶה לִי, שֶׁאִם כָּבַשׁ**
24 **אֶרֶץ־מִצְרַיִם מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל עַל־פִּי בֵית־דִּין, שֶׁהִיא**
25 **מֻתֶּרֶת; וְלֹא הִזְהִירָה אֶלָּא לָשׁוּב לָהּ יְחִידִים, אוֹ**
26 **לִשְׁכֹּן בָּהּ וְהִיא בְּיַד עַכּוּ"ם, מִפְּנֵי שֶׁמַּעֲשֶׂיהָ**
27 **מְקֻלְקָלִין יוֹתֵר מִכָּל הָאֲרָצוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: "כְּמַעֲשֵׂה**
28 **אֶרֶץ מִצְרַיִם"[36].**

30) לשם מקח וממכר סחורות שונות. 31) סחורה, בלשון יוונית. "עובר לסוחר" (בראשית כג, טז) מתרגם יונתן: מתקבלין בכל פרקמטיא. 32) ירושלמי סנהדרין פ"י, ה"ח. 33) אפילו אם נשתקע לבסוף. 34) שעדיין לא נשתקע. 35) ואין לוקים על לאו שאין בו מעשה (לעיל הל' סנהדרין פי"ח, ה"ב). ואע"פ שמשמע מדברי רבינו שאם נשתקע ישנו איסור על־כל־פנים, בכל זאת נשתקע רבינו במצרים, כי אנוס היה על פי המלכות, בהיותו רופא למלך ולשרים (רדב"ז). אף הוא (הרדב"ז) מעיד ומתנצל:

וגם אני נתיישבתי שם זמן מרובה ללמוד תורה וללמדה, וקבעתי שם ישיבה, וזה מותר, ושוב באתי לירושלים. וכדאי להעיר, שרבי אשתורי הפרחי, מעיד בספרו "כפתור ופרח" פרק ה, שרבינו היה חותם שמו באגרת, ומסיים בה: "הכותב, העובר בכל יום שלשה לאוין". והכוונה לשלושת הפסוקים בם הזהירה תורה לא תשוב למצרים. מכאן, שקשה בעיניו היתה לו ישיבתו במצרים. 36) ב'תורת כהנים' פרשת אחרי, פרשתא ח', אמרו: "מנין שלא היתה אומה באומות שהתעיבו מעשיהם יותר מן המצריים? תלמוד־לומר: כמעשה ארץ מצרים" וגו'.

1 **ט. אָסוּר לָצֵאת מֵאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל לְחוּצָה לָאָרֶץ**
2 **לְעוֹלָם[37], אֶלָּא לִלְמֹד תּוֹרָה[38], אוֹ לִשָּׂא אִשָּׁה[39], אוֹ**
3 **לְהַצִּיל[40] מִן הָעַכּוּ"ם; וְיַחֲזֹר לָאָרֶץ[41]. וְכֵן יוֹצֵא הוּא**
4 **לִסְחוֹרָה[42]; אֲבָל לִשְׁכּוֹן[43] בְּחוּצָה לָאָרֶץ - אָסוּר,**
5 **אֶלָּא־אִם־כֵּן חָזַק שָׁם הָרָעָב עַד שֶׁנַּעֲשָׂה שָׁוֶה דִּינָר**
6 **חִטִּין בִּשְׁנֵי דִינָרִין[44]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[45] כְּשֶׁהָיוּ**
7 **הַמָּעוֹת מְצוּיוֹת וְהַפֵּרוֹת בְּיֹקֶר, אֲבָל אִם הַפֵּרוֹת בְּזוֹל,**
8 **וְלֹא יִמְצָא מָעוֹת וְלֹא בַּמֶּה יִשְׁתַּכֵּר, וְאָבְדָה פְּרוּטָה**
9 **מִן הַכִּיס - יֵצֵא לְכָל מָקוֹם שֶׁיִּמְצָא בּוֹ רֶוַח[46].**
10 **וְאַף־עַל־פִּי שֶׁמֻּתָּר לָצֵאת - אֵינָהּ מִדַּת חֲסִידוּת,**
11 **שֶׁהֲרֵי מַחֲלוֹן וְכִלְיוֹן, שְׁנֵי גְדוֹלֵי הַדּוֹר הָיוּ[47], וּמִפְּנֵי**
12 **צָרָה גְדוֹלָה יָצְאוּ[48], וְנִתְחַיְּבוּ כְּלָיָה לַמָּקוֹם[49].**

37) שמפקיע עצמו מן המצוות (רשב"ם לבבא־בתרא צא, א). 38) שהיא מצוה גדולה, כי גדול התלמוד שמביא לידי מעשה (ע"ז יג, א. וב'תוספות' שם ד"ה ללמוד תורה). ואפילו אם יש בארץ מי שילמדהו, מותר לו לצאת ללמוד בחו"ל, "לפי שאין אדם זוכה ללמוד מכל" (גמרא שם). והשווה לעיל הל' אבל פ"ג, הי"ד. 39) בגלל חשיבות המצוה, שנאמר בה (ישעיה מה, יח) "לא תהו בראה לשבת יצרה" ('תוספות' שם). 40) ממונו (גמרא שם). 41) שתהא דעתו לחזור. אבל אם אין דעתו לחזור, אפילו לישא אשה אסור לו לצאת, כמבואר בכתובות קיא, א שלא התירו ליבם לצאת לחו"ל לישא את יבמתו, ובודאי מפני שלא היתה דעתו לחזור, כי בדעתו לחזור מותר לו, כמבואר בע"ז יג, א. וכן הוכיחו ה'תוספות' שם ד"ה: ללמוד תורה (כסף־משנה). 42) מועד קטן יד, א, שהיוצא להרוויח, דינו כיוצא למזונות, ובוודאי אם אין לו מה לאכול, רשאי הוא לצאת כמבואר בסמוך (יד איתן). 43) בקביעות, שלא על־מנת לחזור. 44) בבא־בתרא צא, א: "אלא־אם־כן עמדו סאתיים בסלע", וידוע שהמחיר הרגיל הוא ארבעה סאין בסלע (עירובין פב, ב), הרי שאם הוקיר המחיר בכפליים - הרי זה רעב חזק (כסף־משנה). 45) שאם לא עלה המחיר כפליים - אסור לו לצאת. 46) ב"ב שם עמ' ב. כרבי יוחנן, המעיד שהוא זוכר, כשעמדו ארבע סאין קמח בסלע (=בזול) והיו רבים נפוחי רעב בטבריא, מחוסר איסר לקנות בו לחם. 47) פרנסי הדור היו. 48) שחזק הרעב בארץ, ככתוב במגילת רות א, א. 49) בבא־בתרא שם ע"א.

13 **י. גְּדוֹלֵי הַחֲכָמִים הָיוּ מְנַשְּׁקִין עַל תְּחוּמֵי אֶרֶץ־**
יִשְׂרָאֵל[50], וּמְנַשְּׁקִין אֲבָנֶיהָ[51] וּמִתְגַּלְגְּלִין עַל עֲפָרָהּ[52]. 14
וְכֵן הוּא אוֹמֵר: "כִּי רָצוּ עֲבָדֶיךָ אֶת אֲבָנֶיהָ, וְאֶת 15
עֲפָרָהּ יְחֹנֵנוּ". 16

50) כשדרכה רגלם על אדמת א"י והגיעו לתחילת תחומה. 51) כתובות קיב, א: "רבי אבא היה מנשק כיפי (=סלעים) דעכו", והיתה תחילת תחומי א"י, כמבואר בגיטין עו, ב כשהיו התלמידים בארץ נפרדים מחבריהם, שחזרו לחו"ל, היו נפטרים מהם בעכו, כי ליוום עד שם, ומשם ואילך אסור היה לתלמידי א"י לצאת, שמעכו והלאה - חוץ לארץ. 52) כתובות שם עמ' ב. וראה במדרש תנחומא פ' שלח, הובא ב'תוספות' שם עמ' א: "כשעלה רבי חנינא הגדול מבבל, ביקש לידע אם נכנס לא"י, והיה שוקל אבנים... כיון שמצאן כבידות, אמר: אין אלו אלא אבני א"י, והיה מנשקן וקרא עליהן את הפסוק הזה: כי רצו עבדיך את אבניה. והשווה ירושלמי שביעית פ"ד, ה"ז.

17 **יא. אָמְרוּ חֲכָמִים[53]: כָּל הַשּׁוֹכֵן בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל -**
18 **עֲוֹנוֹתָיו מְחוּלִין, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּבַל יֹאמַר שָׁכֵן חָלִיתִי,**
19 **הָעָם הַיֹּשֵׁב בָּהּ נְשւׂא עָוֹן"[54]. אֲפִלּוּ הָלַךְ בָּהּ אַרְבַּע**
20 **אַמּוֹת, זוֹכֶה לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא. וְכֵן הַקָּבוּר בָּהּ[55] -**
21 **נִתְכַּפֵּר לוֹ, וּכְאִלּוּ הַמָּקוֹם שֶׁהוּא בּוֹ, מִזְבֵּחַ כַּפָּרָה[56],**
22 **שֶׁנֶּאֱמַר: "וְכִפֶּר אַדְמָתוֹ עַמּוֹ". וּבְפֵרְעָנוּת[57] הוּא**
23 **אוֹמֵר: "עַל אֲדָמָה טְמֵאָה[58] תָּמוּת". וְאֵינוֹ דּוֹמֶה**
24 **קוֹלַטְתּוֹ מֵחַיִּים[59] לְקוֹלַטְתּוֹ אַחַר מוֹתוֹ[60]; וְאַף־עַל־**
25 **פִּי־כֵן גְּדוֹלֵי הַחֲכָמִים הָיוּ מוֹלִיכִים מֵתֵיהֶם לְשָׁם[61].**
26 **צֵא וּלְמַד מִיַּעֲקֹב אָבִינוּ וְיוֹסֵף הַצַּדִּיק[62].**

53) כתובות קיא, א. 54) ומפרש רש"י: אל יתרעם לומר צר לי, כי כולם נשואי עוון. 55) שמת בחוץ־לארץ ונקבר בארץ. 56) שם. 57) כשהנביא הוכיח את אמציה כהן בית אל, וניבא עליו קשות. 58) הכוונה לחו"ל, שהיא אדמה טמאה. 59) שחי בארץ ונפטר בה. 60) שמת בחוץ־לארץ והעבירו ארונו לקבורה בא"י, שסוף־סוף מת על אדמה טמאה (שם). 61) שם, ובמועד קטן כה, א. 62) שביקשו להעביר עצמותיהם לא"י לקבורה, למרות שמתו בחוץ־לארץ. ובירושלמי (כתובות פי"ב, ה"ג) אמרו: רבה ורבי אלעזר היו מטיילים ברחוב, ראו ארונות עם מתים באים מחוץ־לארץ, אמר רבה: מה הועילו אלו, אני קורא עליהם (ירמיה ב, ז): ונחלתי שמתם לתועבה - בחייכם (=שמאסתם בה ולא באתם לדור בה); ותבואו ותטמאו את ארצי – במיתתכם. אמר לו רבי אלעזר, כיון שמגיעים לארץ, היו נוטלים גוש עפר ומניחים על ארונם, וכתיב: וכפר אדמתו עמו. והעירו ב"הגהות מיימוניות" - מכאן סמך, למה שנהגו להניח עפר א"י על המתים בחוץ־לארץ. וראה מנהג זה בשו"ע יו"ד סי' שסג, סעיף א.

27 **יב. לְעוֹלָם יָדוּר אָדָם בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל אֲפִלּוּ בְּעִיר**
28 **שֶׁרֻבָּהּ עַכּוּ"ם, וְאַל יָדוּר בְּחוּצָה לָאָרֶץ וַאֲפִלּוּ בְּעִיר**
29 **שֶׁרֻבָּהּ יִשְׂרָאֵל; שֶׁכָּל הַיּוֹצֵא לְחוּצָה לָאָרֶץ, כְּאִלּוּ**
30 **עוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי גֵרְשׁוּנִי הַיּוֹם**
31 **מֵהִסְתַּפֵּחַ בְּנַחֲלַת ה' לֵאמֹר לֵךְ עֲבֹד אֱלֹהִים**

אֲחֵרִים"[63]. וּבְפַרְעֲנִיּוֹת הוּא אוֹמֵר: "וְאֶל אַדְמַת יִשְׂרָאֵל לֹא יָבֹאוּ". כְּשֵׁם שֶׁאָסוּר לָצֵאת מֵהָאָרֶץ לְחוּצָה לָאָרֶץ, כָּךְ אָסוּר לָצֵאת מִבָּבֶל לִשְׁאָר הָאֲרָצוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: "בָּבֶלָה יוּבָאוּ וְשָׁמָּה יִהְיוּ"[64].

63) כתובות קי, ב. והברייתא מסיימת שם: "וכי מי אמר לו לדוד, לך עבוד אלהים אחרים? אלא לומר לך: כל הדר בחו"ל, כאילו עובד ע"ז". וראה ב'תורת כהנים' פרשת בהר, פרשתא ה, ה"ד: "כל היוצא לחו"ל - כאילו עובד ע"ז". 64) שם קיא, א. ושם קי, ב אמרו: כל העולה מבבל לא"י - עובר בעשה, שנאמר: בבלה יובאו ושמה יהיו, עד יום פקדי אותם נאום ה'. ולדעת הכסף־משנה, כוונת רבינו ל"שאר ארצות" - אפילו לא"י. ורש"י שם קיא, א מפרש: אסור לצאת מבבל, לפי שיש שם ישיבות המרביצות תורה תמיד, ואינו מזכיר את הפסוק: "בבלה יובאו", כי פסוק זה אינו מדבר אלא בכלי המקדש ולא באנשים, וכדיחוי הגמרא שם, בטעמו של רבי זירא, שהיה משתדל לעלות מבבל לא"י, בניגוד לדעתו של רב יהודה האוסר עליה זו מהפסוק הנ"ל. ולפי זה, בזמן שיש ישיבות בא"י, מותר לעלות אליה אפילו מבבל.

פֶּרֶק שִׁשִּׁי[1]

1) שאין עושים שום מלחמה בעולם, עד שיקראו לשלום תחילה. שלושה כתבים ששלח יהושע לשבעת העמים עד שלא נכנס לארץ. דין עמון ומואב בקריאת שלום. איסור קציצת אילן מאכל, והשחתת כל דבר ערך שהוא. דברים שפטרום חכמים במחנה צבא, ומצוות מיוחדות לצבא, כמחנה קדוש.

א. אֵין עוֹשִׂין מִלְחָמָה עִם אָדָם בָּעוֹלָם עַד שֶׁקּוֹרְאִין לוֹ שָׁלוֹם, אֶחָד מִלְחֶמֶת הָרְשׁוּת[2], וְאֶחָד מִלְחֶמֶת מִצְוָה[3], שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי תִקְרַב אֶל עִיר[4] לְהִלָּחֵם עָלֶיהָ, וְקָרָאתָ אֵלֶיהָ לְשָׁלוֹם"[5]. אִם הִשְׁלִימוּ וְקִבְּלוּ שֶׁבַע מִצְוֹת שֶׁנִּצְטַוּוּ בְּנֵי נֹחַ עֲלֵיהֶן[6] - אֵין הוֹרְגִין מֵהֶן נְשָׁמָה[7], וַהֲרֵי הֵן לָמַס, שֶׁנֶּאֱמַר: "יִהְיוּ לְךָ לָמַס וַעֲבָדוּךָ". קִבְּלוּ עֲלֵיהֶם הַמַּס וְלֹא קִבְּלוּ הָעֲבָדוּת, אוֹ שֶׁקִּבְּלוּ הָעֲבָדוּת וְלֹא קִבְּלוּ הַמַּס - אֵין שׁוֹמְעִין לָהֶם, עַד שֶׁיְּקַבְּלוּ שְׁנֵיהֶם[8]. וְהָעֲבָדוּת שֶׁיְּקַבְּלוּ הוּא, שֶׁיִּהְיוּ נִבְזִים וּשְׁפָלִים לְמַטָּה, וְלֹא יָרִימוּ רֹאשׁ בְּיִשְׂרָאֵל, אֶלָּא יִהְיוּ כְּבוּשִׁים תַּחַת יָדָם[9]. וְלֹא יִתְמַנּוּ עַל יִשְׂרָאֵל לְשׁוּם דָּבָר שֶׁבָּעוֹלָם. וְהַמַּס שֶׁיְּקַבְּלוּ - שֶׁיִּהְיוּ מוּכָנִים לַעֲבוֹדַת הַמֶּלֶךְ בְּגוּפָם וּמָמוֹנָם, כְּגוֹן בִּנְיַן הַחוֹמוֹת[10] וְחֹזֶק הַמְּצוּדוֹת וּבִנְיַן אַרְמוֹן הַמֶּלֶךְ וְכַיּוֹצֵא בוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְזֶה דְּבַר הַמַּס אֲשֶׁר הֶעֱלָה הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה לִבְנוֹת אֶת בֵּית ה' וְאֶת בֵּיתוֹ וְאֶת הַמִּלּוֹא וְאֵת חוֹמַת יְרוּשָׁלִַם... וְאֵת כָּל עָרֵי הַמִּסְכְּנוֹת אֲשֶׁר הָיוּ לִשְׁלֹמֹה... כָּל הָעָם הַנּוֹתָר מִן הָאֱמֹרִי... וַיַּעֲלֵם שְׁלֹמֹה לְמַס עֹבֵד עַד הַיּוֹם הַזֶּה. וּמִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא נָתַן שְׁלֹמֹה עֶבֶד, כִּי הֵם אַנְשֵׁי הַמִּלְחָמָה וַעֲבָדָיו וְשָׂרָיו וְשָׁלִישָׁיו וְשָׂרֵי רִכְבּוֹ וּפָרָשָׁיו".

2) שהיא בשאר האומות, כדי להרחיב גבול ישראל. 3) שהיא בשבעה עממים ומלחמת עמלק, כמבואר לעיל פ"ה, ה"א. 4) וכל עיר במשמע, אפילו עיר של שבעה עממים, וכן מצינו במשה רבינו שקרא לשלום לסיחון מלך האמורי, שהוא משבעת העמים (ראה דברים ב, כו), ובוודאי לא עבר משה על ה'לא־תעשה' - לא תחיה כל נשמה (רמב"ן לדברים כ, א). וב'מדרש רבה' דברים פ"ה, אות יג: "חייך שאני מקיים גזירתך, כל מלחמה שיהו הולכים, לא יהו פותחים אלא בשלום". 5) אבל רש"י לתורה שם, מפרש שכל הכתוב אינו מדבר אלא במלחמת רשות, וראה בפירוש רבי אליהו מזרחי שם. 6) והן מנויות לקמן פ"ט, ה"א. 7) ולדעת הראב"ד, אין קבלת שבע מצוות מעכבת במלחמת הרשות, ואפילו לא קיבלו המצוות - אין הורגים מהם נשמה, ומשלימים עמהם, שהרי בערים רחוקות הם יושבים, ולא יחטיאו אותנו. מה־שאין־כן במלחמת מצוה המכוונת כלפי העמים שבא"י, קבלת מצוות מעכבת בהם, ואם לא יקבלו מחרימים אותם, שלא יחטיאו אותנו. וראה בסמוך אות יב. 8) 'ספרי' שופטים, אות ר. 9) ושיוכל כל ישראל ליקח מהם לחטוב עציו ולשאוב מימיו, ונותן לו שכרו הראוי (רמב"ן לדברים כ, יא). 10) חומות ירושלים, כמפורש בכתוב הבא.

ב. וְיֵשׁ לַמֶּלֶךְ לְהַתְּנוֹת עִמָּהֶם שֶׁיִּקַּח חֲצִי מָמוֹנָם אוֹ הַקַּרְקָעוֹת וְיַנִּיחַ כָּל הַמְּטַלְטְלִין, אוֹ הַמְּטַלְטְלִין וְיַנִּיחַ הַקַּרְקָעוֹת[11], כְּפִי מַה שֶׁיִּתְּנֶה.

11) זהו הפירוש של "חצי ממונם".

ג. וְאָסוּר לְשַׁקֵּר בִּבְרִיתָם וּלְכַזֵּב לָהֶם אַחַר שֶׁהִשְׁלִימוּ וְקִבְּלוּ שֶׁבַע מִצְוֹת[12].

12) שהרי קראו להם לשלום, והבטיחום שלא יהרגום, ואם ימעלו בהבטחתם, יש בזה חילול השם (ראה בסמוך סוף ה"ה), ומה גם שהתורה לא התירה לנו דמם, נמצא ההורגם הוא שופך דמים ורוצח.

ד. וְאִם לֹא הִשְׁלִימוּ, אוֹ שֶׁהִשְׁלִימוּ וְלֹא קִבְּלוּ שֶׁבַע מִצְוֹת - עוֹשִׂין עִמָּהֶם מִלְחָמָה וְהוֹרְגִין כָּל הַזְּכָרִים הַגְּדוֹלִים[13], וּבוֹזְזִין כָּל מָמוֹנָם וְטַפָּם. וְאֵין הוֹרְגִין אִשָּׁה וְלֹא קָטָן, שֶׁנֶּאֱמַר: "הַנָּשִׁים וְהַטַּף"[14] - זֶה טַף שֶׁל זְכָרִים. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[15] בְּמִלְחֶמֶת הָרְשׁוּת שֶׁהוּא עִם שְׁאָר הָאֻמּוֹת, אֲבָל שִׁבְעָה עַמָּמִין וַעֲמָלֵק שֶׁלֹּא הִשְׁלִימוּ - אֵין מַנִּיחִין מֵהֶם נְשָׁמָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "כֵּן תַּעֲשֶׂה לְכָל וְגוֹ'. רַק מֵעָרֵי הָעַמִּים... לֹא תְחַיֶּה כָּל נְשָׁמָה", וְכֵן הוּא אוֹמֵר בַּעֲמָלֵק: "תִּמְחֶה אֶת זֵכֶר עֲמָלֵק"[16]. וּמִנַּיִן שֶׁאֵינוֹ מְדַבֵּר אֶלָּא בְּאֵלּוּ שֶׁלֹּא הִשְׁלִימוּ? שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא הָיְתָה עִיר אֲשֶׁר הִשְׁלִימָה אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בִּלְתִּי הַחִוִּי יֹשְׁבֵי גִבְעוֹן, אֶת הַכֹּל לָקְחוּ בַּמִּלְחָמָה. כִּי מֵאֵת ה' הָיְתָה לְחַזֵּק אֶת לִבָּם לִקְרַאת הַמִּלְחָמָה אֶת יִשְׂרָאֵל לְמַעַן הַחֲרִימָם"; מִכְּלָל, שֶׁשָּׁלְחוּ לָהֶם לְשָׁלוֹם וְלֹא קִבְּלוּ[17].

13) סובר רבינו, שאפילו שאר האומות, תושבי הערים הרחוקות מגבול ישראל, מוכרחות לקבל שבע מצוות בני נח, שהרי אנו באים לכבוש אותן ולדור בארצותיהן, ואם ישארו בכפירתן יחטיאו אותנו, וכבר הבאנו לעיל אות ו דעת הראב"ד בזה. 14) וסיום הכתוב: ..."והבהמה וכל אשר יהיה בעיר... תבוז לך". 15) שמשאירים הנשים והטף. 16) ופירשו בבבא־בתרא כא, ב "זכר עמלק", שלא ישאר לו זכרון ואפילו הנקבות נהרגות, והכתוב אומר (שמואל־א טו, ג) "לך והכית את עמלק... והמתה מאיש עד אשה, מעולל ועד יונק, משור ועד שה" וגו'. ובמכילתא פ' בשלח, דרשו: "כי יד על כס י־ה - נשבע המקום בכסא כבוד שלו, אם מניח אני נין ונכד לעמלק, תחת כל השמים - שלא יהו אומרים גמל זה של עמלק, רחל זו של עמלק". 17) ומכאן, שאם קיבלו - היו משלימים עמהם. וכן אמרו (סוטה לה, ב) "למען אשר לא ילמדו אתכם לעשות ככל תועבותם - הא למדת, שאם היו חוזרים בתשובה היו מקבלים אותם". אולם רש"י שם מפרש, שאין זה אלא לשבע אומות היושבות בחוץ לארץ, אבל ביושבות בתוך הארץ - אין מקבלים, שמחמת יראה הן עושות. וכבר דחה הרמב"ן (דברים כ, י) דיעה זו, שהרי הכתוב מדבר בערי העמים האלה, אשר ה' נותן לך נחלה, ומדגיש: למען אשר לא ילמדו אתכם, ומכאן שאם עשו תשובה - אין נהרגין, כדרשת ה'ספרי' שם, אות רב.

1 **ה. שְׁלֹשָׁה כְתָבִים שָׁלַח יְהוֹשֵׁעַ[18] עַד שֶׁלֹּא נִכְנַס**
2 **לָאָרֶץ: הָרִאשׁוֹן שָׁלַח לָהֶם - מִי שֶׁרוֹצֶה לִבְרֹחַ,**
3 **יִבְרַח. וְחָזַר[19] וְשָׁלַח: מִי שֶׁרוֹצֶה לְהַשְׁלִים, יַשְׁלִים.**
4 **וְחָזַר וְשָׁלַח: מִי שֶׁרוֹצֶה לַעֲשׂוֹת מִלְחָמָה, יַעֲשֶׂה.**
5 **אִם־כֵּן, מִפְּנֵי מָה הֶעֱרִימוּ יוֹשְׁבֵי גִבְעוֹן?[20] לְפִי**
6 **שֶׁשָּׁלַח לָהֶם בִּכְלָל[21] וְלֹא קִבְּלוּ, וְלֹא יָדְעוּ מִשְׁפַּט**
7 **יִשְׂרָאֵל, וְדִמּוּ שֶׁשּׁוּב אֵין פּוֹתְחִין לָהֶם לְשָׁלוֹם[22].**
8 **וְלָמָּה קָשָׁה הַדָּבָר לַנְּשִׂיאִים וְרָאוּ שֶׁרָאוּי לְהַכּוֹתָם**
9 **לְפִי חֶרֶב לוּלֵי[23] הַשְּׁבוּעָה?[24] מִפְּנֵי שֶׁכָּרְתוּ לָהֶם**
10 **בְּרִית[25]. וַהֲרֵי הוּא אוֹמֵר: "לֹא תִכְרֹת לָהֶם בְּרִית"?**
11 **אֶלָּא הָיָה דִּינָם שֶׁיִּהְיוּ לָמַס עֲבָדִים, וְהוֹאִיל וּבְטָעוּת**
12 **נִשְׁבְּעוּ לָהֶם[26], בְּדִין הָיָה שֶׁיֵּהָרְגוּ עַל שֶׁהִטְעוּם, לוּלֵי**
13 **חִלּוּל הַשֵּׁם[27].**

18) ירושלמי שביעית פ"ו, ה"א. 19) לא שחיכה במכתב השני, עד שיקבל תשובה למכתבו הראשון, אלא בבת אחת שלח שלשה כתבים בהם שלש הצעות, וכן נראה מלשון הירושלמי שם (רדב"ז). ושם אמרו: גרגשי פינה והלך לו לאפריקה. 20) לשקר ולומר: מארץ רחוקה באו עבדיך וגו' (יהושע ט, ט), והלא יכולים היו להצהיר על רצונם להשלים וינצלו?. 21) לכל ערי כנען בצורה כוללת. 22) שחשבו הואיל ולא נענו בפעם הראשונה עם קבלת הפניה הכללית, שוב לא יקבל אח"כ שום קיבוץ מהם (כסף־משנה). 23) כמו: לולא. 24) שנשבעו להם נשיאי העדה, ככתוב (שם, טו), והלא אפילו לא נשבעו להם, אסור להכותם מאחר שהשלימו?! 25) שיהיו שווי זכויות כאזרחים חפשיים. 26) שחשבו, שהם מארץ רחוקה מאד, מן העמים שאין בדעתם לבוא עליהם כלל, ואינם חייבים לקבל עליהם עבדות ומסים (רמב"ן לדברים כ, יא). 27) שיאמרו הגויים, שהנשיאים חללו שבועתם, ולא ידעו כי השבועה לא חלה עליהם כלל, שבטעות היתה (גיטין מו, א). והראב"ד סובר, כל שלא השלימו טרם שעברו ישראל את הירדן, שוב אין ההשלמה מועילה להם, ולפיכך מוכרחים היו הגבעונים להערים שמארץ רחוקה הם. אולם, מתוך שאמרו (ע"ז כד, ב) ארוונה היבוסי גר תושב היה, שקיבל שבע מצוות, וקיבלו דוד, נראה כדעת רבינו, שכל מי שמשלים - מקבלים אותו ('קרית מלך'). וראה ב'תוספות' גיטין שם, ד"ה כיון דאמרו. ועדיין יש להעיר מדברי עזרא הסופר (עזרא ט, יב) בקשר להתערבות זרע קודש בעמי הארצות: הכנעני, החתי וגו' (כמפורש שם, ב): "ועתה בנותיכם אל תתנו לבניהם... ולא תדרשו שלומם וטובתם עד עולם", הרי שעם כניסתם לארץ, נאסרו להשלים עמהם ('אור שמח').

14 **ו. עַמּוֹן וּמוֹאָב, אֵין שׁוֹלְחִים לָהֶם לְשָׁלוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר:**
15 **"לֹא תִדְרֹשׁ שְׁלוֹמָם וְטוֹבָתָם, כָּל יָמֶיךָ". אָמְרוּ**
16 **חֲכָמִים[28]: לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר, "וְקָרָאתָ אֵלֶיהָ לְשָׁלוֹם",**
17 **יָכוֹל עַמּוֹן וּמוֹאָב כֵּן? תַּלְמוּד לוֹמַר: "לֹא תִדְרֹשׁ**
18 **שְׁלוֹמָם וְטוֹבָתָם"[29]. לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר: "עִמְּךָ יֵשֵׁב**
19 **בְּקִרְבְּךָ... בַּטּוֹב לוֹ, לֹא תּוֹנֶנּוּ", יָכוֹל עַמּוֹן וּמוֹאָב**
20 **כֵּן? תַּלְמוּד לוֹמַר: "וְטוֹבָתָם". וְאַף־עַל־פִּי שֶׁאֵין**
21 **שׁוֹאֲלִים בִּשְׁלוֹמָם - אִם הִשְׁלִימוּ מֵעַצְמָם תְּחִלָּה,**
22 **מְקַבְּלִין אוֹתָן[30].**

28) 'ספרי' כי־תצא, אות רנא. 29) והעיר הרדב"ז: כבר בא סנחריב ובלבל את העולם. כלומר, שאין אנו יודעים כיום, מי הם עמונים ומואבים, וכל גוי הפורש, מרוב האומות הוא פורש, כמבואר בידים פ"ד, מ"ד. והשווה הל' איסורי ביאה פי"ב, הכ"ה. 30) שלא אסר הכתוב אלא דרישתנו לשלומם, ולא היענותנו לקריאתם. וכתוב ב"הגהות מיימוניות": אינו אסור אלא לדרוש בשלומם, אבל תשלומי שלום מותר, כגון אם עשו עמך חסד, מותר לפקדם לשלום, שנאמר (שמואל־ב י, א) וימת מלך בני עמון, וימלוך חנון בנו... ויאמר דוד אעשה חסד עם חנון... כאשר עשה אביו עמדי חסד וישלח דוד לנחמו". ובכסף־משנה העיר, שבמדרש משמע, שלא עשה דוד כהוגן בזה, כוונתו למדרש תנחומא פרשת פינחס אות ג, "אתה מוצא במי שבא עליהם במדת רחמים, לסוף בא לידי בזיון ומלחמות... זה דוד... אמר לו הקב"ה: אתה תעבור על דברי, שאני כתבתי לא תדרוש שלומם... אל תהי צדיק הרבה, שלא יהא אדם מוותר על התורה... ולבסוף בא לידי בזיון, ויקח חנון את עבדי דוד ויגלח את חצי זקנם (שמואל־ב י, ד), ואח"כ לידי מלחמה עם ארם נהרים" וכו'. וב'אור שמח' מתרץ, שאם משלם חסד עם מטיבו עצמו - זה מותר, ודוד עשה חסד עם בנו, וזה אסור.

23 **ז. כְּשֶׁצָּרִין עַל עִיר לְתָפְשָׂהּ, אֵין מַקִּיפִין אוֹתָהּ**
24 **מֵאַרְבַּע רוּחוֹתֶיהָ, אֶלָּא מִשָּׁלֹשׁ רוּחוֹתֶיהָ; וּמַנִּיחִין**
25 **מָקוֹם לַבּוֹרֵחַ וּלְכָל מִי שֶׁיִּרְצֶה לְהִמָּלֵט עַל נַפְשׁוֹ,**

שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּצְבְּאוּ עַל מִדְיָן כַּאֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶת מֹשֶׁה" - מִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ[31] שֶׁבְּכָךְ צִוָּהוּ.

31) 'ספרי' פרשת מטות, אות קנז. וכתב הרדב"ז, מסתבר, שזה רק במלחמת הרשות, ובשאר האומות, דוגמת מדין, שלומד ממנה. וכל זה מדרכי התורה אשר כל נתיבותיה שלום. וכן גם דעת ה'חינוך' מצוה תקכז, שבמלחמת ז' עממים מקיפים אותה מכל צד. אולם ה'מנחת חינוך' שם סובר, שדעת רבינו שגם במלחמת מצוה אין מקיפים אותה אלא משלש רוחותיה, שהרי מלחמת מדין היתה על פי צו ה', והרי זו כמלחמת מצוה. ומה שהחיו בה את הטף (ראה שם, יח), אינה אלא גזירת הכתוב. וראה דעת הרמב"ן בהשגותיו על 'ספר המצוות' לרבינו, שמונה דין זה בתור מצות־עשה בפני עצמה (שם מצוה ה), וגם לדעתו, מצוה זו אינה אלא במלחמת הרשות. והוא מנמק: שיש בזה תיקון, שנפתח להם פתח שיברחו, ולא יתחזקו לקראתנו.

ח. אֵין קוֹצְצִין אִילָנֵי מַאֲכָל שֶׁחוּץ לַמְּדִינָה[32] וְאֵין מוֹנְעִין מֵהֶם אַמַּת[33] הַמַּיִם כְּדֵי שֶׁיִּבְשׁוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תַשְׁחִית אֶת עֵצָהּ"[34]; וְכָל הַקּוֹצֵץ - לוֹקֶה. וְלֹא בְּמָצוֹר בִּלְבָד, אֶלָּא בְּכָל מָקוֹם כָּל הַקּוֹצֵץ אִילַן מַאֲכָל דֶּרֶךְ הַשְׁחָתָה - לוֹקֶה[35]; אֲבָל קוֹצְצִין אוֹתוֹ אִם הָיָה מַזִּיק אִילָנוֹת אֲחֵרִים[36], אוֹ מִפְּנֵי שֶׁמַּזִּיק בִּשְׂדֵה אֲחֵרִים[37], אוֹ מִפְּנֵי שֶׁדָּמָיו יְקָרִים[38]. לֹא אָסְרָה תּוֹרָה אֶלָּא דֶּרֶךְ הַשְׁחָתָה.

32) כשצרים על עיר להלחם עליה, "כדי להציק לאנשיה ולהכאיב לבם" ('ספר המצוות' ל"ת נז). 33) תעלה. 34) "בכל דבר" ('ספרי' שופטים, אות כג). 35) מכות כב, א. ואזהרתו: "כי ממנו תאכל ואותו לא תכרות". 36) אפילו בשלו (ב"ק צב, א). 37) כמו ששנינו (בבא־בתרא כו, א) "לא יטע אדם אילן סמוך לשדה חבירו, אלא־אם־כן הרחיק ממנו ארבע אמות", שכשיחרוש אילנותיו לא יצטרך להכניס מחרשתו לתוך של חבירו. ושם כה, ב שנינו: "מרחיקים את האילן מן הבור כ"ה אמה... אם הבור קדם (ושרשי האילן מזיקים הבור) קוצץ ונותן דמים". 38) יקרים לבנין, יותר משבח פירותיו (בבא־קמא צא, ב וברש"י).

ט. כָּל אִילַן סָרָק[39], מֻתָּר לְקַץ אוֹתוֹ[40], וַאֲפִלּוּ אֵינוֹ צָרִיךְ לוֹ. וְכֵן אִילַן מַאֲכָל שֶׁהִזְקִין וְאֵינוֹ עוֹשֶׂה אֶלָּא דָּבָר מוּעָט שֶׁאֵינוֹ רָאוּי לִטְרֹחַ בּוֹ - מֻתָּר לְקַץ אוֹתוֹ[41]. וְכַמָּה יִהְיֶה הַזִּית עוֹשֶׂה וְלֹא יְקַצֶּנּוּ? - רֹבַע הַקָּב זֵיתִים[42]. וְדֶקֶל שֶׁהוּא עוֹשֶׂה קַב תְּמָרִים, לֹא יְקַצֶּנּוּ[43].

39) שאינו עץ מאכל. 40) ככתוב: "רק עץ אשר תדע כי לא עץ מאכל הוא, אותו תשחית וכרת". 41) בבא־קמא צא, ב: "רק עץ אשר תדע - זה אילן מאכל". ומפרש רבינו: זה עץ מאכל שהזקין ואינו עושה אלא דבר מועט. 42) הקב - הוא ארבעה לוגין, והסאה ששה קבין (הל' עירובין פ"א הי"ג), ומתוך שהזיתים חשובים, נחשב בהם רובע הקב לדבר ניכר. 43) ב"ק שם.

י. וְלֹא הָאִילָנוֹת בִּלְבָד, אֶלָּא כָּל הַמְשַׁבֵּר כֵּלִים וְקוֹרֵעַ בְּגָדִים[44] וְהוֹרֵס בִּנְיָן וְסוֹתֵם מַעְיָן[45] וּמְאַבֵּד מַאֲכָלוֹת דֶּרֶךְ הַשְׁחָתָה[46] - עוֹבֵר בְּ"לֹא תַשְׁחִית", וְאֵינוֹ לוֹקֶה אֶלָּא מַכַּת־מַרְדּוּת מִדִּבְרֵיהֶם[47].

44) כמו שאמרו (שבת קה, ב) "המקרע בגדיו בחמתו והמשבר כליו בחמתו... יהא בעיניך כעובד ע"ז. ושם קכט, א: רב יהודה - בקעו בשבילו שולחן־ארז, להסיק בעציו ולחממו ביום הקזתו, ושאלו: והלא עבר משום בל תשחית? וכשרב הונא קרע בגדי משי לעיני בנו, לראות אם יתרגז ויתחצף, שאלו בגמרא (קידושין לב, א): והלא עבר משום בל תשחית. 45) ב'מדרש רבה' פרשת פינחס אות ו, שאלו בקשר לכתוב (מלכים־ב ג, יט): "וכל מעיני מים תסתומו", והלא התורה אמרה לא תשחית, ואתה אומר כן? ותירצו, שבמלחמת מואב מותר, שהכתוב מזהיר עליהם: לא תדרוש שלומם וטובתם. 46) ראה שבת קמ, ב. 47) שאינה שלשים ותשע מכות, אלא כפי ראות עיני הדיין. ודוקא כל אלה, שאזהרתם משום: לא תשחית, סובר רבינו, שאינו לאו גמור אלא איסור ישנו בדבר, אבל הקוצץ אילן מאכל דרך השחתה, אזהרתו משום "ואותו לא תכרות", ולוקה מכות של תורה, כמבואר במכות כב, א (רדב"ז).

יא. צָרִין עַל עֲיָרוֹת שֶׁל עַכּוּ"ם שְׁלֹשָׁה יָמִים קֹדֶם הַשַּׁבָּת[48], וְעוֹשִׂין עִמָּהֶם מִלְחָמָה בְּכָל יוֹם וָיוֹם, וַאֲפִלּוּ בְּשַׁבָּת[49], שֶׁנֶּאֱמַר: "עַד רִדְתָּהּ" וַאֲפִלּוּ בְּשַׁבָּת[50]; בֵּין מִלְחֶמֶת מִצְוָה, בֵּין מִלְחֶמֶת רְשׁוּת[51].

48) אבל פחות משלשה ימים קודם השבת, אין מתחילים במצור, כדברי רבינו בהל' שבת פ"ל, הי"ג: "כדי שתתיישב דעת אנשי המלחמה עליהם, ולא יהיו מבוהלים וטרודים בשבת". 49) אחרי שהתחילו במצור לפני השבת, אין מפסיקים המלחמה בשבת. 50) שבת יט, א, אל תרפה ממנה עד שתכבשנה. והשווה הל' שבת פ"ב, הכ"ה: "שלא כבש יהושע יריחו אלא בשבת". 51) שאפילו במלחמת רשות אין מפסיקים בשבת, וכמבואר ב'ספרי' שופטים אות רג, שבמלחמת רשות הכתוב מדבר. אבל זה ברור, שבמלחמת מצוה מתחילים אפילו בשבת, כמבואר בירושלמי שבת פ"א, ה"ח. וראה כסף־משנה להל' שבת פ"ב, הכ"ה.

יב. כְּשֶׁחוֹנִין[52], חוֹנִין בְּכָל מָקוֹם[53]. וּמִי שֶׁנֶּהֱרָג בַּמִּלְחָמָה - בַּמָּקוֹם שֶׁיִּפֹּל, שָׁם יִקָּבֵר; קוֹנֶה מְקוֹמוֹ כְּמֵת־מִצְוָה[54].

52) אנשי המלחמה. 53) ואין רשות לבעל הקרקע לסלקם מעל אדמתו. 54) "אחד מישראל שהיה מושלך בדרך ואין לו קוברים" (לעיל הל' אבל פ"ג ה"ח), ונקבר במקום שימצא בו (עירובין יז, א). כמבואר בהל' נזקי ממון פ"ה, ה"ג. וכתב הרדב"ז, מסתבר אפילו מתו במלחמה מיתת עצמם, נקברים במקומם, כיון שהם טרודים במלחמה - עשאום כמת מצוה.

יג. אַרְבָּעָה דְּבָרִים פָּטְרוּ בְּמַחֲנֶה[55]: אוֹכְלִים הַדְּמַאי[56], וּפְטוּרִים מֵרְחִיצַת יָדַיִם בַּתְּחִלָּה[57], וּמְבִיאִין

עֵצִים[58] מִכָּל מָקוֹם. וַאֲפִלּוּ מְצָאָן תְּלוּשִׁים וִיבֵשִׁים[59] - אֵין מַקְפִּידִין עַל כָּךְ בַּמַּחֲנֶה. וְכֵן פְּטוּרִין מִלְּעָרֵב עֵרוּבֵי חֲצֵרוֹת בַּמַּחֲנֶה, אֶלָּא מְטַלְטְלִין מֵאֹהֶל לְאֹהֶל[60] וּמִסֻּכָּה לְסֻכָּה. וְהוּא, שֶׁיַּקִּיפוּ כָּל הַמַּחֲנֶה מְחִיצָה גְּבוֹהָה עֲשָׂרָה טְפָחִים כְּדֵי שֶׁתִּהְיֶה רְשׁוּת־הַיָּחִיד, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּהִלְכוֹת שַׁבָּת[61], וְאֵין מְחִיצָה פְּחוּתָה מֵעֲשָׂרָה[62]. וּכְשֵׁם שֶׁפְּטוּרִין מִכָּל אֵלּוּ בַּהֲלִיכָתָן, כָּךְ פְּטוּרִין בַּחֲזָרָתָן[63].

55) היוצאת למלחמה, ואפילו למלחמת הרשות (עירובין שם, ובפירוש המשנה לרבינו). 56) פירות שנלקחו מעם הארץ, ואינו ידוע אם פירותיהם מעושרים כראוי. ראה הל' מעשר פ"ט, ה"א. ומתוך שרוב עמי הארץ מעשרים הם, נמצאת הפרשתם אינה אלא חומרא מדבריהם, הקילו חכמים עליהם (שם יז, ב וברש"י) "לפי שהם מתעסקים בכיבוש ארצות אויביהם" (פירוש המשנה לרבינו שם). 57) שלפני הסעודה, משום שהם טרודים במלחמה. אבל במים אחרונים, שלאחר הסעודה - חייבים, הואיל ונתקנו מחמת הסכנה של מלח סדום המסמא את העינים (ראה הל' ברכות פ"ו, ה"ג) - חמורה סכנה מאיסור (עירובין שם). 58) להסקה, או לכל צרכים אחרים, ואין בזה משום גזל. 59) שבעליהם תלשום לצרכיהם וטרחו לייבשם, ואע"פ שאנשים אחרים אסורים ללקחם, משום גזל (ראה הל' נזקי ממון שם) - אנשי המחנה מותרים בהם (שם יז, א). 60) בלי כל עירוב, בניגוד לשאר אנשים הגרים בחצר אחרת, ולכל אחד בית בפני עצמו, אסור להם לטלטל מבית לבית, וכן מבית לחצר, עד שיתערבו בפת שלמה, שגובים מכל בית ובית ומניחים הכל בבית אחד מבתי החצר (הל' עירובין פ"א, ה"א־ו, טז). 61) פט"ז, ה"א. 62) טפחים בגובה (שם הט"ו), ובכת"י תימן: ואין מחנה פחותה מעשרה. כלומר, עשרה אנשים. ומקורו בירושלמי עירובין פ"א ה"י, שנאמר (דברי הימים־א יב, כג) "עד למחנה גדול כמחנה אלהים", וכמה מנחה אלהים? עשרה. 63) מהמלחמה (ירושלמי שם), שגם בחזירתם הם בסכנה, שנאמר (שופטים ז, ג) "מי ירא וחרד, ישוב ויצפור מהר הגלעד". "ולמה הם חוזרים בצפירה (=בהשכמה)? - מפני השונאים", שלא ירגישו בהם, וראה ב"מראה הפנים" שם.

יד. וְאָסוּר לְהִכָּפֵנוֹת[64] בְּתוֹךְ הַמַּחֲנֶה אוֹ עַל פְּנֵי הַשָּׂדֶה בְּכָל מָקוֹם, אֶלָּא מִצְוַת עֲשֵׂה לְתַקֵּן שָׁם דֶּרֶךְ מְיֻחֶדֶת לְהִכָּפֵנוֹת בָּהּ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְיָד תִּהְיֶה לְךָ[65] מִחוּץ לַמַּחֲנֶה".

64) לקטנים או לגדולים. "ולא יפנו בני אדם בכל מקום, ובין האהלים, כדרך שעושים האומות" ('ספר המצוות', עשה קצב). 65) דרשו ב'ספרי' (כי־תצא, אות רנז) אין יד אלא מקום. שנאמר (שמואל־א טו, יב) "והנה מציב לו יד".

טו. וְכֵן מִצְוַת עֲשֵׂה לִהְיוֹת יָתֵד[66] לְכָל אֶחָד וְאֶחָד תְּלוּיָה עִם כְּלֵי מִלְחַמְתּוֹ, וְיֵצֵא בְּאוֹתָהּ הַדֶּרֶךְ וַיַּחְפֹּר בָּהּ, וִיכַפֶּנָּה וִיכַסֶּה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְיָתֵד תִּהְיֶה לְךָ עַל אָזְנֶךָ וְגוֹ'"[67]. וּבֵין שֶׁיֵּשׁ עִמָּהֶן אָרוֹן וּבֵין שֶׁאֵין עִמָּהֶם אָרוֹן[68], כָּךְ הֵם עוֹשִׂים תָּמִיד, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהָיָה מַחֲנֶךָ קָדוֹשׁ"[69].

66) דקר לחפור בו. 67) דרשו ב'ספרי' (שם) "אין אזנך אלא מקום זיינך", כלומר, כלי מלחמתך. ולקטנים - אינו צריך לחפור ולכסות, כמבואר בברכות כה, א. אבל חייב לצאת לדרך שמחוץ למחנה, כמבואר שם. ובתרגום יונתן לפסוק זה: "ותשוד תמן מוי דריגלך" - ותטיל שם מי רגליך. 68) ארון אלקים ההולך עמם במחנה בעת המחנה. 69) וכתב ה'חינוך' מצוה תקסו "משרשי המצוה... שנפשותיהם של ישראל דבקות בשכינה לעולם, וכל־שכן במחנה, שכולם נקיי הנפש, כי כל הירא מעבירות שבידו כבר הלך לו ושב אל ביתו, ונשארו הטובים אשר רוח אלקים שוכנת בתוכם, וראוי להם לעמוד בנקיות".

יום שלישי ט"ז אייר ה'תשפ"ב

פֶּרֶק שְׁבִיעִי[1]

1) קריאת משוח מלחמה על העם. מי הם, שאינם יוצאים לעורכי המלחמה כל עיקר, שאסור לחשוב ולהרהר הרהורי פחד ובהלה במלחמה. כל הנלחם בלא פחד... מובטח לו שלא תגיעהו רעה.

א. אֶחָד מִלְּחֶמֶת מִצְוָה וְאֶחָד מִלְּחֶמֶת הָרְשׁוּת[2], מְמַנִּין כֹּהֵן לְדַבֵּר אֶל הָעָם בִּשְׁעַת הַמִּלְחָמָה[3]. וּמוֹשְׁחִין אוֹתוֹ בְּשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה[4], וְזֶהוּ הַנִּקְרָא "מְשׁוּחַ־מִלְחָמָה"[5].

2) ראה לעיל פרק ה, הלכה א איזוהי מלחמת מצוה ואיזוהי רשות. 3) הדברים המפורשים בסמוך הלכה ב. 4) שעשה משה, כמפורש בתורה שמות ל, כה, וראה הלכות כלי המקדש פרק א, הלכה ז. 5) שנמשח לתפקידו המיוחד בעת מלחמה, בניגוד לכוהן גדול שנמשח לעבוד עבודות המקדש, שאינן כשרות אלא בו. וראה בהוריות יב, ב חמישה דברים, שהושווה בהם משוח מלחמה למעלת כהן גדול. ובסוטה מב, א דרשו: וניגש הכהן ודיבר אל העם - זה משוח מלחמה, ולא כל כהן שירצה, כמו שהוכיחו שם.

ב. שְׁתֵּי פְּעָמִים מְדַבֵּר מְשׁוּחַ־מִלְחָמָה אֶל הָעָם: אַחַת בַּסֵּפֶר[6] בְּעֵת שֶׁיּוֹצְאִין, קֹדֶם שֶׁיַּעַרְכוּ הַמִّלְחָמָה, אוֹמֵר לָעָם: "מִי הָאִישׁ אֲשֶׁר נָטַע כֶּרֶם וְלֹא חִלְּלוֹ וְגוֹ'" - כְּשֶׁיִּשְׁמַע דְּבָרָיו[7], יַחֲזֹר מֵעוֹרְכֵי הַמִּלְחָמָה[8]; וְאַחַת בְּעוֹרְכֵי הַמִּלְחָמָה אוֹמֵר: "אַל תִּירְאוּ וְאַל תַּחְפְּזוּ"[9].

6) בגבול ארצם, שממנה יצאו למלחמה. 7) פעם שנית, כשעורכים המערכות, וכמבואר בסמוך חלק ג. שבפעם הראשונה אינו אלא מזמינם להקשיב שנית, דבריו, שישמיע בעת שהמערכות יקרבו למלחמה (כסף משנה). וכן שנינו בתוספתא סוטה פרק ז, משנה י "בספר מהו אומר: ילך וישמע דברי כהן" משמעו, שילך למקום מערכות המלחמה, ושם ישמע דברי הכהן המשוח ויחזור. ובספרי (שופטים אות קצד) "ילך וישמע דברי כהן מערכי המלחמה וחוזר"

(אור שמח). 8) מהחזית, ששם ערוך מחנה הצבא בסדר מסויים, לקראת ההתקפה, ובדברי הימים־א יב, לח: "אנשי מלחמה עודרי מערכה". 9) סוטה מב, א. ולדעת הרדב"ז יש טעות בנוסח שלפנינו, והוא מצא בספרים ישנים נוסח יותר נכון: "שתי פעמים מדבר משוח מלחמה... קודם שיערכו מלחמה, אומר להם: מי האיש הירא ורך הלבב וכו', כשישמע הדבר חוזר מיד מעורכי המלחמה, ואחת בעורכי המלחמה אומר: אל תיראו ואל תחפזו. בעת שעורכים המערכות וכו'", נמצאת הלכה זו עוסקת במלחמת מצוה, שבה לא היו מכריזים על בונה בית ונוטע כרם, שכולם יצאו להילחם (ראה לקמן הלכה ד), ולא היו מכריזים אלא על הירא ורך הלבב כנ"ל, והלכה הבאה עוסקת במלחמת רשות, ובה מזכיר רבינו הכרזת הכהן על בונה בית ונוטע כרם. וראה בביאורנו לקמן סוף הלכה ד.

1 **ג. עֵת שֶׁעוֹרְכִין הַמַּעֲרָכוֹת[10] וְהֵם קְרֵבִים לְהִלָּחֵם,**
2 **מְשׁוּחַ־מִלְחָמָה עוֹמֵד בְּמָקוֹם גָּבֹהַּ וְכָל הַמַּעֲרָכוֹת**
3 **לְפָנָיו, וְאוֹמֵר לָהֶם בִּלְשׁוֹן־הַקֹּדֶשׁ[11]: "שְׁמַע יִשְׂרָאֵל**
4 **אַתֶּם קְרֵבִים הַיּוֹם לַמִּלְחָמָה עַל אֹיְבֵיכֶם, אַל יֵרַךְ**
5 **לְבַבְכֶם אַל תִּירְאוּ וְאַל תַּחְפְּזוּ וְאַל תַּעַרְצוּ מִפְּנֵיהֶם.**
6 **כִּי ה' אֱלֹהֵיכֶם הַהֹלֵךְ עִמָּכֶם, לְהִלָּחֵם לָכֶם עִם**
7 **אֹיְבֵיכֶם לְהוֹשִׁיעַ אֶתְכֶם". עַד כָּאן אוֹמֵר מְשׁוּחַ־**
8 **מִלְחָמָה, וְכֹהֵן אַחֵר תַּחְתָּיו מַשְׁמִיעַ אוֹתוֹ לְכָל הָעָם**
9 **בְּקוֹל רָם. וְאַחַר־כָּךְ מְדַבֵּר מְשׁוּחַ־מִלְחָמָה: "מִי**
10 **הָאִישׁ אֲשֶׁר בָּנָה בַיִת חָדָשׁ וְגוֹ'. וּמִי הָאִישׁ אֲשֶׁר**
11 **נָטַע כֶּרֶם וְגוֹ'. וּמִי הָאִישׁ אֲשֶׁר אֵרַשׂ וְגוֹ'"[12]. עַד**
12 **כָּאן מְשׁוּחַ־מִלְחָמָה מְדַבֵּר, וְהַשּׁוֹטֵר מַשְׁמִיעַ לְכָל**
13 **הָעָם בְּקוֹל רָם. וְאַחַר־כָּךְ מְדַבֵּר הַשּׁוֹטֵר מֵעַצְמוֹ**
14 **וְאוֹמֵר: "מִי הָאִישׁ הַיָּרֵא וְרַךְ הַלֵּבָב", וְשׁוֹטֵר אַחֵר**
15 **מַשְׁמִיעַ לְכָל הָעָם[13].**

10) מחנות צבא ערוכות למלחמה, ככתוב (שמואל־א יז, כא) "מערכה לקראת מערכה". 11) סוטה מב, א. 12) וכל זה במלחמת רשות. כי במלחמת מצוה כולם משתתפים בה, כמבואר להלן הלכה ד. 13) שם מג, א.

16 **ד. וְאַחַר שֶׁחוֹזְרִין כָּל הַחוֹזְרִין מֵעוֹרְכֵי הַמִּלְחָמָה,**
17 **מְתַקְּנִין אֶת הַמַּעֲרָכוֹת וּפוֹקְדִים שָׂרֵי צְבָאוֹת בְּרֹאשׁ**
18 **הָעָם, וּמַעֲמִידִין מֵאָחוֹר כָּל מַעֲרָכָה וּמַעֲרָכָה**
19 **שׁוֹטְרִים חֲזָקִים וַעֲזִים, וְכַשִּׁילִין[14] שֶׁל בַּרְזֶל בִּידֵיהֶם**
20 **- הָרוֹצֶה לַחֲזֹר מִן הַמִּלְחָמָה, הָרְשׁוּת בְּיָדָן לַחְתּוֹךְ**
21 **אֶת שׁוֹקוֹ, שֶׁתְּחִלַּת נְפִילָה - נִיסָּה[15]. בַּמֶּה דְּבָרִים**
22 **אֲמוּרִים שֶׁמַּחֲזִירִין אֲנָשִׁים אֵלּוּ[16] מֵעוֹרְכֵי הַמִּלְחָמָה?**
23 **בְּמִלְחֶמֶת הָרְשׁוּת, אֲבָל בְּמִלְחֶמֶת מִצְוָה, הַכֹּל**
24 **יוֹצְאִין, וַאֲפִלּוּ חָתָן מֵחַדְרוֹ וְכַלָּה מֵחֻפָּתָהּ[17].**

14) קרדומות, ככתוב (תהילים עד, ו) "בכשיל וכילפות יהלומון". 15) סוטה מד, ב, שנאמר (שמואל־א לא, א) "וינוסו אנשי ישראל... ויפלו חללים". 16) בוני בית ונוטעי כרם וכו'. 17) סוטה שם. והוא מלשון הכתוב (יואל ב, טז). והרד"ק שם, מפרש: מחופתה - מהחליים והעדיים (=קישוטים) שחופפים עליה בימי חתונתה. ולדעת הרדב"ז, במלחמת מצוה הנשים היו מספקות מים ומזון לבעליהן, כמנהג הערביות כיום, אבל לא השתתפו בקרב, שאין דרכן של נשים לעשות מלחמה. וראוי להעיר, שבספר המצוות עשה קצא כותב רבינו: "נאום משיח מלחמה וההכרזה בעורכי המלחמה, אינה חובה אלא במלחמת הרשות... אבל מלחמת מצוה, אין בה שום דבר מכל זה לא נאום ולא הכרזה", ואשר על כן החליט רבי חיים הליר (שם אות ח) שמה שכתוב לעיל ראש הלכה א: "אחד מלחמת מצוה ואחד מלחמת רשות" אינו שייך כלל לפרק זה, והוא שייך לסוף פרק ו הקודם, וכך צריך להיות שם: ...ובין שאין עימהם ארון... מחניך קדוש, אחד מלחמת מצוה ואחד מלחמת רשות. כסיום דברי רבינו שם סוף הלכה י"א. ובאור שמח הוכיח, שגם במלחמת מצוה ממנים משוח מלחמה, שכן, במלחמת מדין הכתוב אומר (במדבר לא, ו) "וישלח אותם משה... ואת פינחס" - דרשו חכמינו (סוטה מג, א) "פינחס - זה משוח מלחמה" הרי שגם במלחמת מדין, שהייתה מלחמת מצוה על פי צו ה', מינו משוח מלחמה.

25 **ה. אֶחָד הַבּוֹנֶה בַּיִת לִישִׁיבָתוֹ, וְאֶחָד הַבּוֹנֶה בֵּית־**
26 **הַבָּקָר, בֵּית־הָעֲצִים, בֵּית־הָאוֹצָרוֹת[18], הוֹאִיל וְרָאוּי**
27 **לְדִירָה[19]; וְאֶחָד הַבּוֹנֶה, וְאֶחָד הַלּוֹקֵחַ, וְאֶחָד שֶׁנִּתַּן**
28 **לוֹ בְּמַתָּנָה אוֹ הַיּוֹרֵשׁ - הֲרֵי זֶה חוֹזֵר[20]. אֲבָל הַבּוֹנֶה**
29 **בֵּית־הַתֶּבֶן[21] וּבֵית שַׁעַר[22] אַכְסַדְרָה[23] וּמִרְפֶּסֶת[24], אוֹ**
30 **בַּיִת שֶׁאֵין בּוֹ אַרְבַּע אַמּוֹת עַל אַרְבַּע אַמּוֹת[25], אוֹ**
31 **הַגּוֹזֵל בַּיִת[26] - הֲרֵי זֶה אֵינוֹ חוֹזֵר.**

18) שאוצרים בו יין ושמן ותבואה, ואין אדם דר בו. 19) סוטה מג, א. 20) שם, שנאמר: מי האיש אשר בנה וגו', "האיש", הרי זה בא לרבות כל אלו. 21) בגמרא שם מדמים "בית תבן" לבית הבקר שחוזרים עליו, ויפה הגיה הרש"ש שצריך להיות: "בית התבן ...אבל הבונה בית שער" וכו'. וכן בדפוס רומי ר"מ. 22) בית קטן שעושים לפני שער החצר ושומר הפתח מסתופף שם. 23) פרוזדור שלפני הבית ואינו מקורה. 24) יציע שלפני הבית, וכל אלה אינם ראויים לדירה (שם וברש"י). 25) שאינו ראוי לדירה (עירובין ג, א). 26) סוטה מג, א, שנאמר: "ולא חנכו" ולא נאמר: "ולא חנך", הרי זה מיעוט, זה - ולא אחר, פרט לגזול.

32 **ו. אֶחָד הַנּוֹטֵעַ כֶּרֶם, וְאֶחָד הַנּוֹטֵעַ חֲמִשָּׁה אִילָנֵי**
33 **מַאֲכָל, וַאֲפִלּוּ מֵחֲמִשָּׁה מִינֵי מַאֲכָל[27]. אֶחָד הַנּוֹטֵעַ,**
34 **וְאֶחָד הַמַּבְרִיךְ[28] וְאֶחָד הַמַּרְכִּיב[29] הַבְרָכָה וְהַרְכָּבָה**
35 **שֶׁהִיא חַיֶּבֶת בְּעָרְלָה[30]. אֶחָד הַלּוֹקֵחַ, וְאֶחָד הַיּוֹרֵשׁ,**
36 **וְאֶחָד שֶׁנִּתַּן לוֹ בְּמַתָּנָה. אֲבָל הַנּוֹטֵעַ אַרְבָּעָה אִילָנֵי**
37 **מַאֲכָל, אוֹ חֲמִשָּׁה אִילָנֵי סָרָק, אוֹ שֶׁגָּזַל כֶּרֶם - אֵינוֹ**
38 **חוֹזֵר עָלָיו. וְכֵן כֶּרֶם שֶׁל שְׁנֵי שֵׁתָּפִין, אֵין חוֹזְרִין**
39 **עָלָיו[31].**

27) אפילו מרוחקים זה מזה, כלשון התוספתא (סוטה פרק ז, משנה י"א) "מחמשת המינים אפילו בחמש עיירות. ולא כרש"י הסובר (שם מג, א), שיהיו שני אילנות כנגד שניים

ואחד יוצא זנב. 28) שכופף ענף של אילן ומכסהו בעפר, כדי שיכה שורשים ויצמיח ענפים חדשים. 29) אילן בחבירו, שנוקב האילן, ונוטל מן הרך שבענפי האילן ותוחב לתוכו, ועושה ענף בתוך הנקב, ונושא ממין אותו אילן שנוטל ממנו (רש"י שם עמוד ב). 30) שאז דינה כנטיעה גמורה שחוזרים עליה מהמלחמה, אבל אם אינה חייבת בערלה, כגון המרכיב נטיעה ילדה בזקנה (=שכבר עברו עליה ארבע שנים ונתחללה), שבטלה ילדה בזקנה, אינה נחשבת נטיעה, ואין חוזרים עליה (שם עמוד ב). ובהלכות מעשר שני פרק י נתבאר איזו נטיעה חייבת בערלה. ובדפוס וינציאה הנוסח: "ואחד המרכיב זקנה בחברתה (=בזקנה) שהיא חייבת בערלה". 31) שם. שאין זה כרמו המיוחד לו, שאין בו גפן, שאין לשניהם חלק בה (רש"י). ולדעת הכסף משנה, בית של שותפים חוזרים עליו, שבוודאי יש לכל אחד מהם מקום מיוחד להשתמש בו, ונקרא ביתו. וראה בלחם משנה, שבירושלמי שם פרק ח, הלכה ו מבואר, שגם בית של שותפים אין חוזרים עליו.

1 **ז. אֶחָד הַמְאָרֵס אֶת הַבְּתוּלָה, וְאֶחָד הַמְאָרֵס אֶת**
2 **הָאַלְמָנָה[32]; וְכֵן אִם נָפְלָה לוֹ יְבָמָה[33], אֲפִלּוּ חֲמִשָּׁה**
3 **אַחִים וּמֵת אַחַד מֵהֶם - כֻּלָּן חוֹזְרִין[34]. קִדֵּשׁ אִשָּׁה**
4 **מֵעַכְשָׁו וּלְאַחַר שְׁנֵים־עָשָׂר חֹדֶשׁ[35], וְשָׁלַם הַזְּמַן**
5 **בַּמִּלְחָמָה - חוֹזֵר וּבָא לוֹ[36].**

32) סוטה מג, א. ובספרי פרשת תצא אות רעא שנינו: כי יקח איש אשה חדשה - אין לי אלא בתולה, מניין לרבות אלמנה וגרושה? תלמוד לומר: ושימח את אשתו - מכל מקום, אם כן, למה נאמר חדשה? מי שחדשה לו, פרט למחזיר גרושתו. 33) אף על פי שלא קידשה הוא, אלא מכוח אחיו המת באה לו (סוטה מד, א וברש"י). 34) שם, שהרי היא ראוייה לכל אחד מהם, ושמא תתייבם לו, כמבואר שם מג, ב. ואפילו שמע שמת אחיו במלחמה חוזר ובא לו (שם מג, א). 35) אם לא יחזור בו במשך הזמן תהיה מקודשת לו למפרע. 36) שהרי נתברר שנתקדשה לו לפני התחלת המלחמה, אבל אם לא אמר לה: מעכשיו, אלא קידשה לאחר י"ב חודש, והגיע הזמן והוא בתוך המלחמה אינו חוזר, שהרי קדמה המלחמה לתחולת קידושיו, ואין אדם יכול לארס אשה בתוך המלחמה ולהפקיע עצמו מחובת לחימתו (ירושלמי סוטה פרק ח, הלכה ו). ואין זה דומה למת אחיו במלחמה, שלא עשה שום מעשה לפטור עצמו, אלא מן השמים הקנוה לו (כסף משנה). וכבר נתבאר בהלכות אישות פרק ו, הלכה י"ז, שכל האומר: "על מנת" כאומר מעכשיו, שכוונתו מעכשיו יחול המעשה על מנת שיתקיים התנאי (רדב"ז).

6 **ח. הַמַּחֲזִיר אֶת גְּרוּשָׁתוֹ[37], וְהַמְאָרֵס אִשָּׁה הָאֲסוּרָה**
7 **עָלָיו, כְּגוֹן אַלְמָנָה לְכֹהֵן גָּדוֹל, גְּרוּשָׁה וַחֲלוּצָה[38]**
8 **לְכֹהֵן הֶדְיוֹט, מַמְזֶרֶת וּנְתִינָה[39] לְיִשְׂרָאֵל, בַּת יִשְׂרָאֵל**
9 **לְמַמְזֵר וּלְנָתִין - אֵינוֹ חוֹזֵר[40].**

37) שאינה חדשה לו. 38) אסורה לכוהן מדברי סופרים, שהיא כגרושה (הלכות איסורי ביאה פרק י"ז, הלכה ז). 39) מן הגבעונים, ויהושע נתנם להיות חוטבי עצים ושואבי מים לעדה ולמזבח (יהושע ט, כז), ודוד גזר עליהם, שלא יבואו בקהל לעולם (שם פרק י"ב, הלכה כ"ב־כ"ג). 40) סוטה מד, א, שנאמר: "אשר ארש אשה ולא לקחה" לקחה - משמע לזו ולא אחרת, פרט לנישואי עבירה, שהם לקיחת איסור. וראה לקמן בביאורנו בסוף הלכה י"ד.

10 **ט. כָּל אֵלּוּ שֶׁחוֹזְרִין מֵעוֹרְכֵי הַמִּלְחָמָה כְּשֶׁשּׁוֹמְעִין**
11 **אֶת דִּבְרֵי הַכֹּהֵן, חוֹזְרִין וּמְסַפְּקִין מַיִם וּמָזוֹן לַאֲחֵיהֶם**
12 **שֶׁבַּצָּבָא, וּמְתַקְּנִין אֶת הַדְּרָכִים[41].**

41) שם מג, א.

13 **י. וְאֵלּוּ שֶׁאֵין יוֹצְאִין לְעוֹרְכֵי הַמִּלְחָמָה כָּל עִקָּר,**
14 **וְאֵין מַטְרִיחִין אוֹתָם לְשׁוּם דָּבָר בָּעוֹלָם: הַבּוֹנֶה בַּיִת**
15 **וַחֲנָכוֹ[42], וְהַנּוֹשֵׂא אֲרוּסָתוֹ אוֹ שֶׁיִּבֵּם, וּמִי שֶׁחִלֵּל**
16 **כַּרְמוֹ[43] - אֵין יוֹצְאִין עַד תֹּם שָׁנָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "נָקִי**
17 **יִהְיֶה לְבֵיתוֹ שָׁנָה אֶחָת וְשִׂמַּח אֶת אִשְׁתּוֹ אֲשֶׁר לָקָח". מִפִּי**
18 **הַקַּבָּלָה[44] לָמְדוּ, שֶׁיִּהְיֶה נָקִי שָׁנָה, בֵּין לְבֵית**
19 **שֶׁקָּנָה, בֵּין לְאִשָּׁה שֶׁנָּשָׂא, בֵּין לְכֶרֶם שֶׁהִתְחִיל לֶאֱכֹל**
20 **פִּרְיוֹ[45].**

42) שנכנס לגור בו. כי לבו וכל תאוותו לחינוך ביתו ולא למלחמה, על כן ינוס ויניס אחרים (רבי אברהם בן עזרא לדברים כ, ה). 43) בשנה הרביעית לנטיעתו, שהפירות - צריכים לאכלם בירושלים, או לחללם (=לפדותם) בדמים, ולהעלות את דמיהם ירושלימה. 44) שקיבלו החכמים איש מפי איש עד למשה מסיני. 45) ועדיין לא עברה שנתו הרביעית (סוטה מג, א).

21 **יא. כָּל הַשָּׁנָה אֵין מְסַפֵּק מַיִם וּמָזוֹן, וְלֹא מְתַקֵּן**
22 **דֶּרֶךְ, וְלֹא שׁוֹמֵר בַּחוֹמָה, וְלֹא נוֹתֵן לְפַסֵּי הָעִיר[46],**
23 **וְלֹא יַעֲבֹר עָלָיו שׁוּם דָּבָר בָּעוֹלָם[47], שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא**
24 **יֵצֵא בַּצָּבָא וְלֹא יַעֲבֹר עָלָיו לְכָל דָּבָר"[48] - לַעֲבֹר**
25 **בִּשְׁנֵי לָאוִין, לֹא לְצָרְכֵי הָעִיר וְלֹא לְצָרְכֵי הַגְּדוּד.**

46) קרשי עץ לחזק שערי העיר (הערוך, ערך פס א), וראה בבא בתרא ח, א (תוספתא פרק ז, הלכה ט"ו). 47) סוטה מד, א. 48) שהוא צורך ציבורי. והרמב"ן לתורה שם, מפרש: לא יעבור עליו - על הצבא הנזכר, יאמר, שלא יעבור האיש הזה על הצבא: לא להיות פקיד על אנשי הצבא ...או לכל הצריך להם, כגון סיפוק מים, לא ישגיח עליהם, אלא בשמחתו.

26 **יב. בָּנָה בַּיִת וְהִשְׁכִּירוֹ לַאֲחֵרִים וְהִקְדִּים לוֹ שְׂכָרוֹ[49]**
27 **- הֲרֵי זֶה כְּמִי שֶׁחֲנָכוֹ[50]. נָתַן לוֹ שְׂכָרוֹ לְאַחַר**
28 **שְׁנֵים־עָשָׂר חֹדֶשׁ - הֲרֵי הוּא כְּמִי שֶׁלֹּא חֲנָכוֹ עַד**
29 **עָתָּה[51].**

49) שנתן השוכר דמי השכירות מראש. 50) משעת קבלת השכירות. 51) ואין מחשבים "ימי החינוך" אלא מעת קבלת השכר (ירושלמי סוטה פרק ח, הלכה ד). ושם אמרו: אשר בנה - פרט לנפל ביתו ובנאו, שאינו חוזר, ורבינו לא חשש להזכיר זה, כי נלמד מדין מחזיר גרושתו המבואר לעיל הלכה ח, שאינו חוזר (רדב"ז).

יג. בָּנָה בַּיִת וְנָתַן בּוֹ חֲפָצָיו וְנָעַל עֲלֵיהֶם: אִם הָיָה צָרִיךְ לְבַטֵּל[52] עַל שְׁמִירָתָן[53], הֲרֵי זֶה כְּמִי שֶׁחֲנָכוֹ וְהִתְחִיל לֵישֵׁב בּוֹ[54]; וְאִם אֵינָן צְרִיכִין לֵישֵׁב וּלְשׁוֹמְרָן[55], הֲרֵי זֶה כְּמִי שֶׁלֹּא חֲנָכוֹ[56].

52) מזמנו. 53) אילו לא נתנם בתוך הבית. 54) נתינתם בבית זוהי ישיבתו. 55) שהם חפצים גדולים וכבדים, שאינם נגנבים ומתקלקלים בחוץ. 56) שביתו לא הועיל להם כלום (ירושלמי שם).

יד. וְכָל הַבּוֹנֶה בַּיִת אוֹ נוֹטֵעַ כֶּרֶם בְּחוּצָה לָאָרֶץ - אֵינוֹ חוֹזֵר עֲלֵיהֶן[57].

57) שם, "ולא חנכו - את שמצווה לחנכו, יצא זה שאינו מצווה לחנכו", שהדירה בחוץ לארץ אינה מצוה. ומכאן, שהמסיבות שעושים בחוץ לארץ לחנוכת בית חדש, אינן סעודות מצוה (שיירי קרבן שם וכן בבאר שבע). ובמגן אברהם לאורח חיים תקסח, סעיף קטן ה הביא בשם המהרש"ל, שאם לא נתן לנהוג קלות ראש בבית, אלא עשה סעודה לחנכו תחילה לומר בה דברי תורה, ולדרוש מעין המאורע, הרי זו סעודת מצוה. ובירושלמי שם הלכה ו הוסיפו: הנושא את האיילונית (אשה שאינה ראויה ללדת) הואיל ואין מצוה לישב עימה, אינו חוזר.

טו. "מִי הָאִישׁ הַיָּרֵא וְרַךְ הַלֵּבָב" - כְּמַשְׁמָעוֹ, שֶׁאֵין בְּלִבּוֹ כֹּחַ לַעֲמֹד בְּקִשְׁרֵי הַמִּלְחָמָה[58]. וּמֵאַחַר שֶׁיִּכָּנֵס בְּקִשְׁרֵי הַמִּלְחָמָה, יִשָּׁעֵן עַל מִקְוֵה יִשְׂרָאֵל וּמוֹשִׁיעוֹ בְּעֵת צָרָה[59], וְיֵדַע שֶׁעַל יְחוּד הַשֵּׁם הוּא עוֹשֶׂה מִלְחָמָה[60], וְיָשִׂים נַפְשׁוֹ בְּכַפּוֹ[61] וְלֹא יִירָא וְלֹא יִפְחַד, וְלֹא יַחְשֹׁב לֹא בְּאִשְׁתּוֹ וְלֹא בְּבָנָיו, אֶלָּא יִמְחֶה זִכְרוֹנָם מִלִּבּוֹ וְיִכְּנֶה מִכָּל דָּבָר לַמִּלְחָמָה. וְכָל הַמַּתְחִיל לַחְשֹׁב וּלְהַרְהֵר בַּמִּלְחָמָה וּמַבְהִיל עַצְמוֹ - עוֹבֵר בְּלֹא־תַעֲשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: "אַל יֵרַךְ לְבַבְכֶם אַל תִּירְאוּ וְאַל תַּחְפְּזוּ וְאַל תַּעַרְצוּ מִפְּנֵיהֶם"[62]. וְלֹא עוֹד, אֶלָּא שֶׁכָּל דְּמֵי יִשְׂרָאֵל[63] תְּלוּיִין בְּצַוָּארוֹ. וְאִם לֹא נִצַּח וְלֹא עָשָׂה מִלְחָמָה בְּכָל לִבּוֹ וּבְכָל נַפְשׁוֹ, הֲרֵי זֶה כְּמִי שֶׁשָּׁפַךְ דְּמֵי הַכֹּל[64], שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלֹא יִמַּס אֶת לְבַב אֶחָיו כִּלְבָבוֹ". וַהֲרֵי מְפֹרָשׁ בַּקַּבָּלָה[65]: "אָרוּר עֹשֵׂה מְלֶאכֶת ה' רְמִיָּה, וְאָרוּר מֹנֵעַ חַרְבּוֹ מִדָּם". וְכָל הַנִّלְחָם בְּכָל לִבּוֹ בְּלֹא כַּחַד, וְתִהְיֶה כַוָּנָתוֹ לְקַדֵּשׁ אֶת הַשֵּׁם בִּלְבָד[66] - מֻבְטָח לוֹ שֶׁלֹּא יִמְצָא נֶזֶק וְלֹא תַּגִּיעֵהוּ רָעָה, וְיִבְנֶה לוֹ בַּיִת נָכוֹן בְּיִשְׂרָאֵל, וְיִזְכֶּה לוֹ וּלְבָנָיו עַד עוֹלָם, וְיִזְכֶּה לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי עָשָׂה יַעֲשֶׂה ה' לַאדֹנִי בַּיִת נֶאֱמָן, כִּי מִלְחֲמוֹת ה'[67] אֲדֹנִי נִלְחָם וְרָעָה לֹא תִמָּצֵא בְךָ וְגוֹ'. וְהָיְתָה נֶפֶשׁ אֲדֹנִי צְרוּרָה בִּצְרוֹר הַחַיִּים[68] אֵת ה' אֱלֹהֶיךָ".

58) כשמתקשרים לעמוד צפופים, שלא יפרידום אויבים (סוטה מד, א וברש"י), וכדעת רבי עקיבא שם, בניגוד לרבי יוסי הגלילי שם, האומר: הירא - זה המתיירא מן העבירות שבידו. ובספרי שופטים אות קצז רבי יוסי הגלילי אומר: הירא ורך הלבב - זה בן ארבעים שנה, שתש כוחו (הגהות מיימוניות). ובתוספתא סוטה פרק ז, משנה י"ד: רבי עקיבא אומר, הירא, מה תלמוד לומר עוד "ורך הלבב" לומר לך, שאפילו גיבור שבגיבורים וחזק שבחזקים, והיה רחמן חוזר, שנאמר: ולא ימס את לבב אחיו כלבבו. 59) כלשון הכתוב ירמיה יד, ח. 60) ככתוב (דברים כ, ד) "כי ה' אלוקיכם ההולך עימכם להילחם לכם" = הם באים בנצחונו של בשר ודם, ואתם באים בנצחונו של מקום (סוטה מב, א). 61) יסכן עצמו, כלשון הכתוב (שופטים יב, ג). 62) פירשו חכמינו (משנה בסוטה שם): "אל ירך לבבכם - מפני צהלת סוסים וציחצוח חרבות; אל תיראו - מפני הגפת תריסים (=צלצול המגינים זה בזה, להשמיע קול ולאיים) ושפעת הקלגסים; אל תחפזו - מקול קרנות; אל תערצו - מפני קול צווחות. 63) הנשפכים בקרב, בגלל פחדנותו ועריקתו. 64) שהוא גרם לכך. ובמדרש ויקרא רבה פרשה כ"ה, אות ב "כל מי שיוצא לדרך, ואינו מכוון לבו למלחמה, סוף שהוא נופל במלחמה". 65) בדברי הנביאים, וכמבואר בביאורנו לעיל פרק ב, הלכה ו. 66) שהוא הנלחם עם אויבינו להושיענו. 67) המכוונת לייחוד ה' וקידוש שמו. ויונתן תרגם שם: מלחמות עַם ה'. 68) "חיים אלו - לפי שאין עימהם מוות ...נקראו: צרור החיים" (לשון רבינו בהלכות תשובה פרק ח, הלכה ג), ובביאורנו שם: החיים הנצחיים צרורים לעד ולא יפרדו.

פֶּרֶק שְׁמִינִי[1]

1) היתר מאכלות אסורות לחלוצי צבא במלחמה. דיני ישראל ביפת תואר במלחמה, ודיני הכהן בה. יפת תואר שלא רצתה לעזוב עבודה־זרה - מה ייעשה בה. דיני גר תושב: ומיהו הראוי להיקרא חסיד מחסידי אומות העולם.

29 א. חֲלוּצֵי צָבָא[2], כְּשֶׁיִּכָּנְסוּ בִּגְבוּל הָעַכּוּ"ם[3] וְיִכְבְּשׁוּם
30 וְיִשְׁבּוּ מֵהֶן - מֻתָּר לָהֶן לֶאֱכֹל נְבֵלוֹת וּטְרֵפוֹת[4]
31 וּבְשַׂר־חֲזִיר וְכַיּוֹצֵא בּוֹ, אִם יִרְעַב וְלֹא מָצָא מַה יֹּאכַל
32 אֶלָּא מַאֲכָלוֹת אֵלּוּ הָאֲסוּרִים[5]. וְכֵן שׁוֹתֶה יֵין־נֶסֶךְ[6].
33 מִפְּנֵי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ[7]: "וּבָתִּים מְלֵאִים כָּל טוּב" -
34 עָרְבֵי חֲזִירִים[8] וְכַיּוֹצֵא בָהֶן[9].

2) חיילים מזורזים, מלשון הכתוב (במדבר לא, ה) "שנים־עשר אלף חלוצי צבא". על שם חגירת חלציהם למלחמה (ראב"ע שם, ג). 3) כן בדפוסים קדומים. 4) מפורש לעיל הל' סנהדרין פי"ט בביאורנו, אות קסב־ג. 5) שאם ישהה ויבקש מאכלות מותרים ירגישו בו העמים ויהרגוהו, והרי זה כמסוכן. אבל קודם שיכנסו לגבול העמים, הרי הם כשאר כל אדם, שאפילו ישהו לחזר אחרי מזון מצרכי מזון כשרים, אין שום סכנה צפויה להם (כסף־משנה). 6) שנתנסך לעבודה־זרה. ואע"פ שבע"ז נאמר: "יהרג ואל יעבור"? סובר רבינו, כשם שהתורה התירה לו לבעול אשה בגיותה, ראה בסמוך ה"ב — אע"פ שבגילוי עריות נאמר ג"כ: יהרג ואל יעבור, כך התירה לו לכשיצמא לשתות יין נסך, הוא שאמר הכתוב: ובתים מלאים כל טוב... ובורות חצובים וגו' - הכוונה לבורות מלאים יין נסך ('אור שמח'). ולדעת הרמב"ן בפירושו לתורה (שם, י) אסורים הם ביין נסך, שבכל איסורי ע"ז, היא עצמה, ותקרובת שלה - הכל

אסור מיד, ככתוב (שם ז, כה־כו) "לא תחמוד כסף וזהב עליהם... שקץ תשקצנו... כי חרם הוא". 7) חולין יז, א. 8) בנוסח שלפנינו, בחולין שם: כתלי דחזירי, אולם גירסת רבינו שם: "קדלי (=ערפי) דחזירי", וכן הוא בתשובות רבינו, הוצ' פריימן סמן קנד. וראה מגילה יג, א "שהאכילה קדלי דחזירי". 9) והכתוב מסיים שם: "ואכלת ושבעת".

1 **ב. וְכֵן בּוֹעֵל אִשָּׁה בְּגוֹיוּתָהּ[10] אִם תְּקָפוּ יְצָרוֹ[11]; אֲבָל**
2 **לֹא יִבְעָלֶנָּה[12] וְיֵלֵךְ לוֹ, אֶלָּא מַכְנִיסָהּ לְתוֹךְ בֵּיתוֹ[13],**
3 **שֶׁנֶּאֱמַר: "וְרָאִיתָ בַּשִּׁבְיָה אֵשֶׁת יְפַת־תֹּאַר"[14]. וְאָסוּר**
4 **לִבְעֹל אוֹתָהּ בִּיאָה שְׁנִיָּה[15] עַד שֶׁיִּשָּׁאֶנָּה[16].**

10) בעודה גויה. 11) קידושין כא, ב. כי "לא דיברה תורה אלא כנגד יצר הרע". ואפילו לא נתגיירה עדיין, מותרת לו בביאה ראשונה. וכן דעת רב וחבריו בירושלמי מכות פ"ב, ה"ו. וכל זה אינו מותר אלא במלחמה, שצריך ללחום בחירוף נפש, ואסור לו לצער נפשו בהרהורי יצרו, כדי שיוכל לעמוד בקשרי מלחמה ('תורה תמימה' שם). 12) בדרך ובגלוי. 13) ושם יבלענה, וכמבואר בסמוך ה"ג. 14) זה מוסב על תחילת ההלכה, ש"יפת תואר" מותרת לו אפילו בגיותה (כסף־משנה). 15) שכבר נתקררה רוחו, ואין יצרו תוקפו. 16) אחרי שתתגייר, וכמבואר בסמוך ה"ה־ו. שנאמר (שם, יג) "ואחר־כן תבוא אליה ובעלתה" - לאחר כל הסדר האמור בפרשה, מותרת לך.

5 **ג. אֵין אֵשֶׁת יְפַת־תֹּאַר מֻתֶּרֶת אֶלָּא בִּשְׁעַת הַשִּׁבְיָה,**
6 **שֶׁנֶּאֱמַר: "וְרָאִיתָ בַּשִּׁבְיָה"[17]. בֵּין בְּתוּלָה, בֵּין**
7 **בְּעוּלָה, בֵּין אֵשֶׁת־אִישׁ; שֶׁאֵין אִישׁוּת לְעַכּוּ"ם[18].**
8 **"וְחָשַׁקְתָּ" - אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵינָהּ יָפָה[19]. "בָּהּ" - וְלֹא**
9 **בַּחֲבֵרְתָּהּ, שֶׁלֹּא יִבְעֹל שְׁתַּיִם. "וְלָקַחְתָּ לְךָ לְאִשָּׁה" -**
10 **שֶׁלֹּא יִקַּח שְׁתַּיִם וְיִבְעֹל אַחַת, וְיַנִּיחַ אַחַת לְאָבִיו אוֹ**
11 **לְאָחִיו[20]. וּמִנַּיִן שֶׁלֹּא יִלְחָצֶנָּה[21] בַּמִּלְחָמָה? שֶׁנֶּאֱמַר:**
12 **"וַהֲבֵאתָהּ אֶל תּוֹךְ בֵּיתֶךָ" - יַכְנִיסָהּ לְמָקוֹם[22] וְאַחַר־**
13 **כָּךְ יִבְעוֹל.**

17) אם נתן מתחילה עיניו בה, ולא שלקחה למכרה או לשפחות, ואח"כ נתן בה עיניו (קידושין כא, וברש"י). 18) כמו שאמרו (סנהדרין נב, ב) "אשת רעהו" - פרט לאשת אחרים. ומפרש רש"י: שאין קידושין לגויים. וכל זה בנוגע לישראל, אבל ביחס שבין גוי לחבירו - יש אישות, וחייב מיתה על אשת חבירו, כמבואר לקמן פ"ט, ה"ה, ז. 19) בחשקו תלה הכתוב (קידושין כב, א). 20) שם, והוא־הדין שלא יקח אחת להביאה לאביו או לקרוב אחר ('תוספות' שם, ובלחם־משנה). 21) יבעלנה. 22) בכת"י התימנים: למקום פנוי. ולדעת הכסף־משנה - הכוונה, שיכניסנה לעיר.

14 **ד. הַכֹּהֵן מֻתָּר בִּיפַת־תֹּאַר בְּבִיאָה רִאשׁוֹנָה, שֶׁלֹּא**
15 **דִּבְּרָה תּוֹרָה אֶלָּא כְּנֶגֶד הַיֵּצֶר[23]; אֲבָל אֵינוֹ יָכוֹל**
16 **לִשָּׂאֶנָּה אַחַר־כָּךְ[24], מִפְּנֵי שֶׁהִיא גִּיֹּרֶת[25].**

23) שאם לא תתירתה לו, יעבור ויבעלנה באיסור, שיצרו מתגרה בו, ואפילו בכהן יש לחוש ליצר הרע (קידושין כא, ב וברש"י). 24) כשתתגייר, וכמבואר בסמוך ה"ו. 25) וכהן אסור בגיורת, "הואיל ואינה בת ישראל, הרי זו זונה ואסורה לכהן", כדברי רבינו בהל' איסורי ביאה פי"ח, ה"ג (קידושין שם).

17 **ה. וְכֵיצַד דִּין יִשְׂרָאֵל בִּיפַת־תֹּאַר? אַחֲרֵי שֶׁיִּבְעָלֶנָּה**
18 **בִּיאָה רִאשׁוֹנָה וְהִיא בְּגוֹיוּתָהּ: אִם קִבְּלָה עָלֶיהָ**
19 **לְהִכָּנֵס תַּחַת כַּנְפֵי הַשְּׁכִינָה[26] - מַטְבִּילָהּ לְשֵׁם גֵּרוּת[27]**
20 **מִיָּד[28]; וְאִם לֹא קִבְּלָה - תֵּשֵׁב בְּבֵיתוֹ שְׁלֹשִׁים יוֹם,**
21 **שֶׁנֶּאֱמַר: "וּבָכְתָה אֶת אָבִיהָ וְאֶת אִמָּהּ יֶרַח יָמִים"[29],**
22 **וְכֵן בּוֹכָה עַל דָּתָהּ[30] וְאֵינוֹ מוֹנְעָהּ, וּמְגַדֶּלֶת אֶת**
23 **צִפָּרְנֶיהָ וּמְגַלַּחַת אֶת רֹאשָׁהּ כְּדֵי שֶׁתִּתְגַּנֶּה בְּעֵינָיו[31].**
24 **וְתִהְיֶה עִמּוֹ בַּבַּיִת. נִכְנָס וְרוֹאֶה אוֹתָהּ[32], יוֹצֵא וְרוֹאֶה**
25 **אוֹתָהּ, כְּדֵי שֶׁיָּקוּץ בָּהּ[33], וּמְגַלְגֵּל עִמָּהּ[34] כְּדֵי**
26 **שֶׁתִּקַּבֵּל[35] - אִם קִבְּלָה וְרָצָה בָהּ[36], הֲרֵי זוֹ מִתְגַּיֶּרֶת**
27 **וְטוֹבֶלֶת כְּכָל הַגֵּרִים.**

26) להתגייר, ולקיים המצוות כולן. 27) שאין גירות בלא טבילה, כמבואר בהל' איסורי ביאה פי"ג, ה"ד. 28) ואין צורך לנוולה בגידול צפרניה ובגילוח ראשה (יבמות מח, ב). אבל עדיין אסור לו לבוא עליה עד שיעברו עליה שלשה חדשים, משום הבחנה, וכמבואר לקמן אות לו. 29) "כי יש לעצבים מנוחה בבכייתם, ולהעיר אבלם, עד אשר יחלשו כוחותיהם הגופיים מלסבול זה המקרה הנפשי" (מורה נבוכים, ח"ג פמ"א). 30) על עזבה פולחן אלוהיה, כדברי רבי עקיבא (יבמות שם): "אביה ואמה - זו עבודת כוכבים, וכן הוא אומר (ירמיה ב, כז) אומרים לעץ אבי אתה" וגו'. 31) שם עמ' א. 32) בניוולה. 33) ולא ישאנה. וב'ספרי' כי־תצא, אות ריג: "שתהא בת ישראל שמחה, וזו בוכה; זו מתקשטת וזו מתנוולת". 34) משתדל להשפיע עליה. 35) להתגייר. 36) בכת"י התימנים: ורצה בו. והכוונה שנתרצתה להנשא לו.

28 **ו. וּצְרִיכָה לְהַמְתִּין שְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים: חֹדֶשׁ שֶׁל בְּכִיָּה,**
29 **וּשְׁנֵי חֳדָשִׁים אַחֲרָיו[37]. וְנוֹשְׂאָהּ בִּכְתֻבָּה וְקִדּוּשִׁין[38].**
30 **וְאִם לֹא חָפֵץ בָּהּ[39] - מְשַׁלְּחָהּ לְנַפְשָׁהּ[40]. וְאִם**
31 **מְכָרָהּ[41] - עוֹבֵר בְּלֹא־תַעֲשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּמָכֹר לֹא**
32 **תִמְכְּרֶנָּה בַּכֶּסֶף". וְאִם מְכָרָהּ - אֵינָהּ מְכוּרָה[42],**
33 **וּמַחֲזִיר הַדָּמִים. וְכֵן אִם כִּבְּשָׁהּ אַחַר שֶׁנִּבְעֲלָה, לְשֵׁם**
34 **שִׁפְחָה - מְשֻׁשְׁתַּמֵּשׁ בָּהּ, עוֹבֵר בְּלֹא־תַעֲשֶׂה,**
35 **שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תִתְעַמֵּר בָּהּ", שֶׁלֹּא יִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהּ[43].**

37) "להבחין בין זרע ראשון (=שלפני הגירות) לזרע אחרון" ('ספרי' כי־תצא, אות ריג). שלאחר שלושת חדשי הריון, אפשר להכיר אם מעוברת היא או לא, וכדברי רבינו בהל' גירושין פי"א, הכ"א: "ואפילו גר ואשתו שנתגיירו, מפרישים אותם תשעים יום, כדי להבחין בין זרע שנזרע בקדושה (=לאחר גירותם), לזרע שנזרע שלא בקדושה. וכן יפת־תואר אע"פ שנתנה לה תורה שלשים יום לתקנת עצמה, צריכה להמתין תשעים יום לתקנת הוולד". ואע"פ שהתורה התירה לו ביאה ראשונה מיד בלא הבחנה? אותו זרע אינו קדוש כלל, שאינו בנו לשום דבר, מפני שהוא מן

הגויה, כמבואר בסמוך ה"ח (כסף־משנה). 38) מכיון שנתגיירה, הרי היא כישראלית וצריכה קידושין, וחייב לכתוב לה כתובה. 39) שקץ בה, ולא קידשה. 40) בלא גט, שעדיין לא נתקדשה לו. 41) להיות שפחה אצל הלוקח, ואפילו לא נתגיירה, כמבואר במורה נבוכים ח"ג, פמ"א. 42) שכל דבר שאמרה תורה "אל תעשה" - אם עשה אינו מועיל (תמורה ד, ב). והשווה הל' בכורות פ"ו, ה"ה: "המוכר מעשר (=בהמה), לא עשה כלום, ולא קנה לוקח, ולפיכך אינו לוקה... וכמוכר יפת תואר". ומובן שאינו לוקה, ולפיכך לא מנאו רבינו לעיל הל' סנהדרין פי"ט ה"ד, בין הלאוין שלוקין עליהם. 43) 'ספרי' כי־תצא, אות ריד: "שבלשון פרסי, קוראים לעבדות ושימוש: עימראה" (רש"י לתורה שם).

1 **ז. לֹא רָצְתָה לְהִתְגַּיֵּר - מְגַלְגְּלִין עִמָּהּ[44] שְׁנֵים־עָשָׂר**
2 **חֹדֶשׁ[45]. לֹא רָצְתָה - מְקַבֶּלֶת שֶׁבַע מִצְוֹת שֶׁנִּצְטַוּוּ בְּנֵי**
3 **נֹחַ[46], וּמְשַׁלְּחָהּ לְנַפְשָׁהּ, וַהֲרֵי הִיא כְּכָל הַגֵּרִים**
4 **הַתּוֹשָׁבִים[47]; וְאֵינוֹ נוֹשְׂאָהּ, שֶׁאָסוּר לִשָּׂא אִשָּׁה שֶׁלֹּא**
5 **נִתְגַּיְּרָה[48].**

44) משתדלים ועוסקים עמה שתסכים להתגייר. 45) כדין הלוקח עבד כנעני ולא רצה לקבל מצוות העבדים, מגלגלים עמו כל שנים־עשר חודש (יבמות מח, ב. ובהל' עבדים פ"ח, הי"ב. כסף־משנה). ובמדרש הגדול (דברים כא, יב). "ושלחתה לנפשה - מלמד שאם לא רצתה להתגייר לאחר שלשים יום, מגלגל עליה כל שנים־עשר חודש". ולדעת ר"מ כשר, בספרו "הרמב"ם והמכילתא דרשב"י" עמ' קמח, מקור מדרש זה במכילתא לדברים. 46) והן מנויות לקמן פ"ט, ה"א. 47) שקיבלו עליהם שבע מצוות בני נח, ומותר להם לשבת אתנו בארצנו, כמבואר בהל' איסורי ביאה פי"ד, ה"ז. וראה בסמוך ה"י. 48) ככתוב (דברים ז, ג) "ולא תתחתן בם". ואע"פ שכתב רבינו בהל' איסורי ביאה פי"ב, ה"ה: "והבא על בת גר תושב - אין הקנאים פוגעים בו, אבל מכים אותו מכת מרדות" - לענין חיתון הרי זו אסורה עליו מן התורה, כמבואר בהל' מאכלות אסורות פי"א ה"ז, שגר תושב יינו אסור בשתיה, וידוע שגזרו על יינם משום בנותיהם.

6 **ח. נִתְעַבְּרָה מִבִּיאָה רִאשׁוֹנָה - הֲרֵי הַוָּלָד גֵּר[49], וְאֵינוֹ**
7 **בְּנוֹ לְדָבָר מִן הַדְּבָרִים[50], מִפְּנֵי שֶׁהוּא מִן הָעַכּוּ"ם[51];**
8 **אֶלָּא בֵּית־דִּין מַטְבִּילִין אוֹתוֹ[52] עַל דַּעְתָּם[53]. וְתָמָר[54]**
9 **מִבִּיאָה רִאשׁוֹנָה שֶׁל יִפַּת־תֹּאַר הָיְתָה[55]; אֲבָל**
10 **אַבְשָׁלוֹם נוֹלַד מֵאַחַר הַנִּשּׂוּאִין. נִמְצֵאת תָּמָר אֲחוֹת**
11 **אַבְשָׁלוֹם מֵאִמּוֹ[56], וּמֻתֶּרֶת לְהִנָּשֵׂא לְאַמְנוֹן[57]. וְכֵן**
12 **הוּא אוֹמֵר: "דַּבֶּר־נָא אֶל הַמֶּלֶךְ כִּי לֹא יִמְנָעֵנִי**
13 **מִמֶּךָּ".**

49) בספר ה'חינוך' מצוה תקלב, הנוסח: הולד גוי. 50) לא לירושה, ולא לפטור את אשתו מזיקת יבום ועוד. 51) "ואין בנך הבא מן הגויה נקרא בנך אלא בנה" (יבמות כג, א). וראה הל' איסורי ביאה פי"ב, ה"ז. 52) לשם גירות, שאין לך גר בלא מילה וטבילה. 53) "הם נעשים לו אב, והרי הוא גר על ידיהם", כדין כל גר קטן, שאין לו אב, ואמו הביאתו לבית־דין להתגייר (כתובות יא, א וברש"י). והשווה הל' איסורי ביאה פי"ג, ה"ז: "שזכות היא לו". ואם בעודה מעוברת נתגיירה וטבלה, אין בנה צריך טבילה, אלא מילה בלבד, כדברי רבינו שם ('אור שמח'). 54) בת מעכה, אֵם אבשלום. 55) שמעכה אמה יפת תואר היתה, ובא עליה דוד בגיותה, כשלקחה בשביה. 56) שנתגיירה אמה בהיותה מעוברת, נמצאת הורתה שלא בקדושה ולידתה בקדושה, והרי היא אחות אבשלום. כי אם נולדה שלא בקדושה, אין זו אחותו אפילו מאמו, והרי היא נכרית אצלו, כמבואר בהל' איסורי ביאה פי"ד, הי"ב (ע"פ 'אור שמח'). 57) בן דוד, שאינו אחיה מאמה, שאמו אחינועם היזרעאלית היתה, ולא מאביה, שהרי הורתה שלא בקדושה היתה, ואינה בת דוד כלל (סנהדרין כא, א), וראה ב'תוספות' שם.

14 **ט. יִפַּת־תֹּאַר שֶׁלֹּא רָצְתָה לְהַנִּיחַ עֲבוֹדָה זָרָה אַחַר**
15 **הַשְּׁנֵים־עָשָׂר חֹדֶשׁ - הוֹרְגִין אוֹתָהּ[58]. וְכֵן עִיר**
16 **שֶׁהִשְׁלִימָה[59], אֵין כּוֹרְתִין לָהֶן בְּרִית עַד שֶׁיִּכְּפְרוּ**
17 **בַּעֲבוֹדָה זָרָה[60] וְיאַבְּדוּ אֶת כָּל מְקוֹמוֹתֶיהָ וְיַקַּבְּלוּ**
18 **שְׁאָר הַמִּצְוֹת שֶׁנִּצְטַוּוּ בְּנֵי נֹחַ, שֶׁכָּל עַכּוּ"ם שֶׁלֹּא**
19 **קִבֵּל מִצְוֹת שֶׁנִּצְטַוּוּ בְּנֵי נֹחַ, הוֹרְגִין אוֹתוֹ אִם יֶשְׁנוֹ**
20 **תַּחַת יָדֵנוּ[61].**

58) אע"פ שעינה אותה - אין אומרים ישלחנה לנפשה, ואפילו עובדת ע"ז, אלא הורגים אותה. וב'ספרי' כי־תצא, אות ריד: "ושלחתה לנפשה - ולא לבית אלוהיה" (רדב"ז). 59) עם ישראל, כשקרבו אליה להלחם עליה. 60) כמבואר לעיל פ"ו, ה"א, ד. 61) סנהדרין נז, א: "על שבע מצוות בן נח נהרג". והשווה לקמן פ"ט, הי"ד. ועדיין תמוה, למה מקיימים את ה"יפת תואר" שנים־עשר חודש ומניחים אותה לעבוד ע"ז, בעוד שכל בן־נח העובד ע"ז והוא ברשותו נהרג מיד. וב"קרית ספר" להמבי"ט, העתיק דברי רבינו: "ואם לא רצתה להניח ע"ז, הורגים אותה ככל עיר שהשלימה". ותיבות: י"ב חודש, השמיט לגמרי. וראוי להעיר שב'מורה נבוכים' ח"ג פמ"א, כותב רבינו: "וכן כל השלושים יום תחזיק בתורתה בפרהסיא ואפילו בע"ז, ולא יחלקו עליה באמונה עד הזמן ההוא", וכנראה שחסה עליה התורה, תחת אשר עינה, וזאת מן המידות הטובות, שנצטוינו עליהן, כדברי רבינו שם, וראה במדרש הגדול דברים כא, יב: "לא רצתה לקבל שבע מצוות, אחר השנים־עשר חודש, הורגים אותה". ואולי זהו המקור לדברי רבינו כאן.

21 **י. מֹשֶׁה רַבֵּנוּ לֹא הִנְחִיל הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוֹת אֶלָּא**
22 **לְיִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: "מוֹרָשָׁה קְהִלַּת יַעֲקֹב"[62], וּלְכָל**
23 **הָרוֹצֶה לְהִתְגַּיֵּר מִשְּׁאָר הָאֻמּוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: "כָּכֶם**
24 **כַּגֵּר". אֲבָל מִי שֶׁלֹּא רָצָה - אֵין כּוֹפִין אוֹתוֹ לְקַבֵּל**
25 **תּוֹרָה וּמִצְוֹת[63]. וְכֵן צִוָּה מֹשֶׁה רַבֵּנוּ מִפִּי הַגְּבוּרָה[64]**
26 **לָכֹף אֶת כָּל בָּאֵי הָעוֹלָם לְקַבֵּל מִצְוֹת שֶׁנִּצְטַוּוּ בְּנֵי**
27 **נֹחַ, וְכָל מִי שֶׁלֹּא יְקַבֵּל - יֵהָרֵג[65]. וְהַמְקַבֵּל אוֹתָם,**
28 **הוּא הַנִּקְרָא "גֵּר תּוֹשָׁב"[66] בְּכָל מָקוֹם; וְצָרִיךְ לְקַבֵּל**
29 **עָלָיו בִּפְנֵי שְׁלֹשָׁה חֲבֵרִים[67]. וְכָל הַמְקַבֵּל עָלָיו לָמוּל,**

1 **וְעָבְרוּ עָלָיו שְׁנֵים־עָשָׂר חֹדֶשׁ וְלֹא מָל - הֲרֵי זֶה כְּמִן**
2 **הָאֻמּוֹת[68].**

62) סנהדרין נט, א, שנאמר: תורה צוה לנו משה, מורשה - "לנו מורשה ולא להם" וראה לקמן פ"י, ה"ט. 63) שהרי מקיימים גר תושב בארצנו ומצווים להחיותו, למרות שלא קיבל אלא שבע מצוות בלבד (כסף־משנה). 64) הקב"ה, שכל הגבורה שלו (סנהדרין צח, ב). 65) ראה למעלה הלכה ט, בביאורנו אות נט. 66) "לפי שמותר לנו להושיבו בינינו בארץ ישראל" (הל' איסורי ביאה פי"ד, ה"ז). 67) חכמים ומלומדים. ובבבא־בתרא עה, א "אין חברים אלא תלמידי חכמים" (ע"ז סד, ב). והשווה הל' מטמאי משכב ומושב פ"י, ה"ה. 68) כשאר גוי שבאומות, שאין מעלים אותו מן הבור או מן הנהר, ואין מורידים אותו לבור להמיתו בידים, כמבואר בהל' ע"ז פ"י ה"א, מכיון שביטל את קבלתו, חזר להיות גוי גמור ואין מצילים אותו בשעת סכנה (ע"ז סה, א וכפירוש הכסף־משנה). ובכת"י התימנים, הנוסח: "הרי זה כמין מן האומות". כלומר, כומר לע"ז שהוא אדוק בה, והמינים מורידים ולא מעלים, כמבואר בהל' ע"ז שם. וכן הנוסח בדפוס רומי, ר"מ. והשווה לעיל הל' עדות פי"א, ה"י.

3 **יא. כָּל הַמְקַבֵּל שֶׁבַע מִצְוֹת וְנִזְהַר לַעֲשׂוֹתָן, הֲרֵי זֶה**
4 **מֵחֲסִידֵי אֻמּוֹת הָעוֹלָם, וְיֵשׁ לוֹ חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא[69].**
5 **וְהוּא, שֶׁיְּקַבֵּל אוֹתָן וְיַעֲשֶׂה אוֹתָן מִפְּנֵי שֶׁצִּוָּה בָהֶן**
6 **הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא בַּתּוֹרָה, וְהוֹדִיעָנוּ עַל־יְדֵי מֹשֶׁה**
7 **רַבֵּנוּ, שֶׁבְּנֵי נֹחַ מִקֹּדֶם נִצְטַוּוּ בָהֶן. אֲבָל אִם עֲשָׂאָן**
8 **מִפְּנֵי הֶכְרֵעַ הַדַּעַת[70] - אֵין זֶה גֵּר תּוֹשָׁב, וְאֵינוֹ**
9 **מֵחֲסִידֵי אֻמּוֹת הָעוֹלָם וְלֹא מֵחַכְמֵיהֶם[71].**

69) תוספתא סנהדרין פי"ג, מ"א: "צדיקי אומות העולם, יש להם חלק לעוה"ב" וראה בסנהדרין קה, א. וברש"י שם ד"ה מאן נינהו. והשווה לעיל הל' עדות פי"א, ה"י. 70) לפי שכלו ומצפונו, ואינו מודה שציוה בהן הקב"ה. 71) בכת"י התימנים: אלא מחכמיהם. וכן הנוסח בתשובות מהר"מ אלשקר סימן קיז. והשווה דברי חכמינו (מגילה טז, א) "כל האומר דבר חכמה, אפילו באומות העולם - נקרא חכם". ומקור כל הלכה זו במדרש משנת רבי אליעזר, ניויורק תרצ"ד, עמ' קכא: "במה דברים אמורים כשעושים אותן, ואומרים מכח שצוה אותנו אבינו נח מפי הגבורה, אבל אם עשו שבע מצוות ואמרו מפי פלוני שמענו, או מדעת עצמנו, שכך הדעת מכרעת וכו', אין לוקחים שכרם אלא בעולם הזה" (כבוד מלכים, לרמב"ם דפ' שולזינגר).

פֶּרֶק תְּשִׁיעִי[1]

1) המצוות שנצטווה אדם הראשון, ומה הוסיף הקדוש־ברוך־הוא על נח. העריות האסורות על בני נח. במה נפקע איסור אשת־איש בבני נח. כיצד מצווים בני נח על הדינים. למה נתחייבו בני שכם להיהרג.

10 **א. עַל שִׁשָּׁה דְּבָרִים נִצְטַוָּה אָדָם הָרִאשׁוֹן[2]: עַל**
11 **עֲבוֹדָה זָרָה, וְעַל בִּרְכַּת הַשֵּׁם[3], וְעַל שְׁפִיכוּת־דָּמִים,**
12 **וְעַל גִּלּוּי־עֲרָיוֹת, וְעַל הַגָּזֵל, וְעַל הַדִּינִים[4]; אַף־עַל־**
13 **פִּי שֶׁכֻּלָּן הֵן קַבָּלָה בְּיָדֵינוּ מִמֹּשֶׁה רַבֵּנוּ[5], וְהַדַּעַת**
14 **נוֹטָה לָהֶן - מִכְּלַל דִּבְרֵי תּוֹרָה[6] יֵרָאֶה, שֶׁעַל אֵלּוּ**
15 **נִצְטַוָּה[7]. הוֹסִיף לְנֹחַ אֵיבָר מִן הֶחָי[8], שֶׁנֶּאֱמַר: "אַךְ**
16 **בָּשָׂר בְּנַפְשׁוֹ דָּמוֹ לֹא תֹאכֵלוּ"[9] - נִמְצְאוּ שֶׁבַע**
17 **מִצְוֹת[10], וְכֵן הָיָה הַדָּבָר בְּכָל הָעוֹלָם עַד אַבְרָהָם. בָּא**
18 **אַבְרָהָם וְנִצְטַוָּה יָתֵר עַל אֵלּוּ בַּמִּילָה. וְהוּא הִתְפַּלֵּל**
19 **שַׁחֲרִית[11]. וְיִצְחָק הִפְרִישׁ מַעֲשֵׂר[12] וְהוֹסִיף תְּפִלָּה**
20 **אַחֶרֶת לִפְנוֹת הַיּוֹם[13]. וְיַעֲקֹב הוֹסִיף גִּיד הַנָּשֶׁה[14]**
21 **וְהִתְפַּלֵּל עַרְבִית[15]. וּבְמִצְרַיִם נִצְטַוָּה עַמְרָם בְּמִצְוֹת**
22 **יְתֵרוֹת[16], עַד שֶׁבָּא מֹשֶׁה רַבֵּנוּ, וְנִשְׁלְמָה תּוֹרָה**
23 **עַל־יָדוֹ.**

2) מדרש רבה' בראשית פט"ז, אות ו, שנאמר: "ויצו ה' אלקים על האדם לאמור מכל עץ הגן אכול תאכל" (בראשית ב, טז), ויצו - על עבודה־זרה, ככתוב (הושע ה, יא) "כי הואיל הלך אחרי צו". ה' - על ברכת השם, ככתוב (ויקרא כד, טז) "ונוקב שם ה' מות יומת". אלקים - אלו הדיינים, שנאמר (שמות כב, כז) "אלהים לא תקלל". על האדם - זו שפיכות דמים, שנאמר (בראשית ט, ו) שופך דם האדם. לאמור - זה גילוי עריות, שנאמר (ירמיה ג, א) לאמר הן ישלח איש את אשתו וגו'. מכל עץ הגן אכול תאכל - כאן ציוהו על הגזל. כלומר, לא הורשית לאכול אלא במה שהתרתי לך. וראה סנהדרין נו, א: "שבע מצוות נצטוו בני נח" וכו'. 3) שלא לגדף את שם ה'. 4) להושיב דיינים לדון במצוות אלו, ולהזהיר את העם עליהן, כמבואר לקמן הי"ד. 5) שכך נצטווה אדם הראשון. 6) הפסוקים שבתורה. 7) כמבואר לעיל אות א לפי ה'מדרש רבה', וכך דרשו את הפסוק הנ"ל בסנהדרין נו, ב. 8) שלא נחתוך ממנו אבר כשהוא חי - ונאכלנו. 9) כל זמן שנפשו בו, לא תאכלו הבשר ממנו (רש"י שם נז, א). 10) מדרש רבה' משפטים פרשה ל, אות ט: "נתן לאדם שש מצוות, הוסיף לנח אחת". אבל אדם הראשון לא נצטווה על אבר מן החי, שהרי נאסר באכילת בשר בכלל, כמבואר בסנהדרין נט, ב: שנאמר (בראשית א, כט) "הנה נתתי לכם את כל עשב... לכם יהיה לאכלה ולכל חית הארץ" - ולא חית הארץ לכם. ורבינו לא מנה מצוה זו באדם הראשון, שאינו מונה אלא מצוות הנוהגות לדורות (כסף־משנה). 11) ברכות כו, ב: "אברהם תיקן תפלת שחרית, שנאמר: וישכם אברהם בבוקר אל המקום אשר עמד שם - ואין עמידה אלא תפילה" וכו'. 12) מדרש רבה' פרשת תולדות, פרשה ס"ד, אות ו: "וימצא בשנה ההיא מאה שערים - מפני מה מדד אותה, מפני המעשרות". והראב"ד שואל: והלא גם באברהם נאמר (בראש' יד, כ) "ויתן לו מעשר מכל"?! ואולם דעת רבינו, שאברהם לא נתן אלא הפרשה מהשלל שבא לידו מנצחונו במלחמה, ולא בתורת מעשר אלא כתגמול, לכיבוד, שכיבדו מלכי צדק, ואילו יצחק הוא הראשון שעישר ממונו הוא, בתורת מעשר. 13) לעת ערב, וזוהי תפילת מנחה, כמבואר בברכות שם. 14) ראה בראשית לב, לג. ואע"פ שבמשנה בחולין ק, ב אמרו: "בסיני נאמר, אלא שנכתב במקומו" - משמע, לכאורה, שלא נאסרו בגיד הנשה אלא מסיני ואילך, ולאחר

שנצטוו בסיני וסידר משה את התורה, כתב מקרא זה עם המאורע שאירע ליעקב אבינו? כבר הסביר רבינו בפירושו שם: "שים לבך אל העיקר הגדול... שכל מה שאנו מרחיקים או עושים היום, אין עושים אלא במצות הקב"ה ע"י משה רבינו, לא שהקב"ה אמר זה לנביאים שלפניו... וכן גיד הנשה אין אנו הולכים אחרי איסור יעקב אבינו (שנאסר בו), אלא מצות משה רבינו... הלא תראה מה שאמרו: תרי"ג מצוות נאמרו לו למשה מסיני, וכל אלו (=אבר מן החי, מילה, וגיד הנשה) מכלל המצוות". 15) ברכות שם. 16) ב'מכילתא' יתרו יט, י אמרו: שנצטוו במצרים מצוות יתירות על מצוות בני נח, ובוודאי ע"י עמרם, ש"גדול הדור" היה, כמבואר בסוטה יב, א ('יד איתן'). ובמדרש 'שמות רבה' פ"א, אות יג: "שהיה עמרם ראש סנהדרין".

1 **ב. בֶּן־נֹחַ שֶׁעָבַד עֲבוֹדָה זָרָה - הֲרֵי זֶה חַיָּב[17]. וְהוּא,**
2 **שֶׁיַּעֲבֹד כְּדַרְכָּהּ[18]. וְכָל עֲבוֹדָה זָרָה שֶׁבֵּית־דִּין שֶׁל**
3 **יִשְׂרָאֵל מְמִיתִין עָלֶיהָ[19] - בֶּן־נֹחַ נֶהֱרָג עָלֶיהָ[20]; וְכֹל**
4 **שֶׁאֵין בֵּית־דִּין שֶׁל יִשְׂרָאֵל מְמִיתִין עָלֶיהָ - אֵין בֶּן־נֹחַ**
5 **נֶהֱרָג עָלֶיהָ. וְאַף־עַל־פִּי שֶׁאֵינוֹ נֶהֱרָג - אָסוּר בַּכֹּל[21].**
6 **וְאֵין מַנִּיחִין אוֹתוֹ לְהָקִים מַצֵּבָה[22], וְלֹא לִטַּע**
7 **אֲשֵׁרָה[23], וְלֹא לַעֲשׂוֹת צוּרוֹת[24] וְכַיּוֹצֵא בָהֶן לְנוֹי.**

17) מיתה בסייף, שכל מיתת בני נח אינה אלא בסייף, כמבואר לקמן הי"ד, ובביאורנו שם. 18) שדרך עבודתה בכך, כגון פוער לפעור, וזורק אבן למרקוליס, ולא להיפך. והשווה הל' ע"ז פ"ג, ה"ב. 19) כגון המגפף (=המחבק) והמנשק ע"ז, שאינם אלא איסור "לא תעשה" בלבד (שם, ה"ו). 20) סנהדרין נו, ב. 21) שישראל נאסר בה, וכן אמרו (סנהדרין עד, ב) "אינהו וכל אביזרייהו" (=הן, וכל השייך בהן). 22) מצבת אבן אחת, להקריב עליה אפילו לשמים (רש"י לדברים טז, כב). וראה הל' ע"ז פ"ו, ה"ו. 23) אילן הנטוע מתחילה כדי לעבדו (שם פ"ח ה"ג), ומיוחד לעובדי הירח, כמבואר בביאורנו שם פ"ז הי"א, אות ג. 24) צורות אדם, כמבואר שם פ"ג ה"י, ואע"פ שאינה עבודה־זרה - כדי שלא יטעו בהם הטועים וידמו שהם לע"ז (שם). וכל אלה אין בהם עונש מיתה לישראל אלא מלקות בלבד (ראה הל' סנהדרין פי"ט ה"ג), וממילא אין בן־נח נהרג עליהן, אלא שאסור בהן כישראל, וכמבואר לעיל אות יט.

8 **ג. בֶּן־נֹחַ שֶׁבֵּרֵךְ אֶת הַשֵּׁם - בֵּין שֶׁבֵּרֵךְ[25] בַּשֵּׁם**
9 **הַמְיֻחָד[26], בֵּין שֶׁבֵּרֵךְ בְּכִנּוּי[27] בְּכָל לָשׁוֹן - חַיָּב[28]; מַה**
10 **שֶׁאֵין כֵּן בְּיִשְׂרָאֵל[29].**

25) שקילל, ולשון נקיה היא כלפי מעלה. 26) שבירך את השם המיוחד של ארבע אותיות, והוא: אדנ"י. וכל־שכן שם הוי"ה עצמו (ראה הל' ע"ז פ"ב, ה"ז). 27) שאר השמות שאינם נמחקים, כגון: א־ל, אלקים, שדי, צבאות, שאסור למחקם (הל' יסודי התורה פ"ו, ה"ב). 28) מיתת סייף. 29) שאינו חייב אלא על ברכת שם המיוחד בלבד (סנהדרין נו, א), שנאמר (ויקרא כד, טז) "ונוקב שם ה' מות יומת" - אינו חייב אלא על שם המיוחד (=שהרי כתוב: ה', וזהו שם המיוחד - רש"י). אבל בן־נח חייב אפילו בכינוי, שנאמר שם: "כגר כאזרח". וזה מיותר, להדגיש: גר ואזרח פטורים על ברכת כינוי, ובן־נח חייב גם על הכינוי (שם). וראה הל' ע"ז פ"ב, ה"ז.

11 **ד. בֶּן־נֹחַ שֶׁהָרַג נֶפֶשׁ, אֲפִלּוּ עֻבָּר בִּמְעֵי אִמּוֹ[30] -**
12 **נֶהֱרָג עָלָיו[31]. וְכֵן אִם הָרַג טְרֵפָה[32], אוֹ שֶׁכְּפָתוֹ[33]**
13 **וּנְתָנוֹ לְפִי[34] אֲרִי[35], אוֹ שֶׁהִנִּיחוֹ בָּרָעָב עַד שֶׁמֵּת -**
14 **הוֹאִיל וְהֵמִית מִכָּל מָקוֹם, נֶהֱרָג[36]. וְכֵן אִם הָרַג**
15 **רוֹדֵף[37] שֶׁיָּכוֹל לְהַצִּילוֹ[38] בְּאַחַד מֵאֵיבָרָיו[39] - נֶהֱרָג**
16 **עָלָיו[40]; מַה שֶּׁאֵין כֵּן בְּיִשְׂרָאֵל[41].**

30) הכה את האם ויצא עוברה. 31) סנהדרין נז, ב. שנאמר (בראשית ט, ו) "שופך דם האדם, באדם דמו ישפך - איזהו אדם שהוא באדם (=בתוך האדם), הוי אומר - זה עובר שבאדם". אבל ישראל שהרג את העובר - אינו נהרג עליו, ככתוב בשמות כא, כב. ומבואר בהל' חובל ומזיק פ"ד, ה"א. 32) אדם חולה מחלה מסוכנת, והרופאים קבעו שאין רפואה למחלתו ובה ימות, (הל' רוצח פ"ב ה"ח), שישראל פטור עליו מדיני אדם. 33) כְּבָלוּ. 34) בדפוסים קדומים: לפני. 35) שבישראל פטור עליו. "ודורש דמים, דורש ממנו דם" (שם פ"ג, ה"י). 36) 'מדרש רבה', בראשית פרשה ל"ד, אות יג. "מיד כל חיה - זה המוסר את חבירו לחיה להרגו". 37) שרדף אחר חבירו להרגו. 38) את הנרדף. 39) של הרודף, כגון לקטוע רגלו. 40) סנהדרין נז, א. 41) שאע"פ שהוא "שופך דמים וחייב מיתה - אין בית־דין ממיתים אותו" (הל' רוצח פ"א הי"ג), וכהסבר הכסף־משנה שם, שהואיל ולא נתכוון אלא להציל את הנרדף, אין התראה שייכת בו, ואין ישראל נהרג בלא התראה, אבל בן־נח נהרג בלא התראה, כמבואר לקמן הי"ד.

17 **ה. שֵׁשׁ עֲרָיוֹת אֲסוּרוֹת עַל בְּנֵי נֹחַ: הָאֵם, וְאֵשֶׁת**
18 **הָאָב, וְאֵשֶׁת־אִישׁ, וַאֲחוֹתוֹ מֵאִמּוֹ, וּזְכוּר[42], וּבְהֵמָה,**
19 **שֶׁנֶּאֱמַר: "עַל־כֵּן יַעֲזָב אִישׁ אֶת אָבִיו" - זוֹ אֵשֶׁת[43]**
20 **אָבִיו[44], "וְאֶת אִמּוֹ" - כְּמַשְׁמָעָהּ, "וְדָבַק בְּאִשְׁתּוֹ" -**
21 **וְלֹא בְּאֵשֶׁת חֲבֵרוֹ, "בְּאִשְׁתּוֹ"[45] - וְלֹא בִּזְכוּר[46], "וְהָיוּ**
22 **לְבָשָׂר אֶחָד" - לְהוֹצִיא בְהֵמָה, חַיָּה וָעוֹף, שֶׁאֵין**
23 **הוּא וָהֵם בָּשָׂר אֶחָד[47]; וְנֶאֱמַר: "אֲחוֹתִי בַת אָבִי הִיא**
24 **אַךְ לֹא בַת אִמִּי, וַתְּהִי לִי לְאִשָּׁה"[48].**

42) משכב זכר, מעשה סדום. ראה ויקרא יח, כב. 43) שאי־אפשר לפרש: אביו ממש, שזה נכלל במיעוט: "באשתו" - ולא בזכר, כבסמוך. 44) ואפילו לאחר מות אביו, שאינה עוד אשת איש. 45) בכת"י תימן: ודבק באשתו. 46) שאין בו דיבוק, מתוך שאין הנשכב נהנה - אינו נדבק עמו (סנהדרין נח, א וברש"י). 47) שאינן יולדות מן האדם, בניגוד לאיש ואשה, שזרע יוצא מהם, ונעשה בשר האב והאם אחד בו (שם וברש"י). 48) מכאן, שאחותו מן האם אסורה לו, אבל אחותו מאביו מותרת לו, שאין איסור אחוה בבני נח, אלא מן האם (שם עמ' ב). והשווה הל' איסורי ביאה פי"ד, הי"ג.

25 **ו. בֶּן־נֹחַ חַיָּב עַל מְפַתֵּת אָבִיו וַאֲנוּסַת אָבִיו[49] - הֲרֵי**

הִיא אִמּוֹ מִכָּל מָקוֹם[50]. וְחַיָּב עַל אֵשֶׁת אָבִיו, אֲפִלּוּ לְאַחַר מִיתַת אָבִיו[51]. וְחַיָּב עַל הַזְּכוּר, בֵּין קָטָן[52], בֵּין גָּדוֹל, וְעַל הַבְּהֵמָה, בֵּין קְטַנָּה[53], בֵּין גְּדוֹלָה; וְהוּא נֶהֱרָג לְבַדּוֹ, וְאֵין הוֹרְגִין אֶת הַבְּהֵמָה; שֶׁלֹּא נִצְטַוּוּ בַּהַרִיגַת בְּהֵמָה אֶלָּא יִשְׂרָאֵל[54].

49) שלא נישאה לאביו, אלא אנסה ונולד ממנה. 50) וכבר נתבאר בהלכה הקודמת: "ואת אמו - כמשמעה", ועל־כרחך באנוסת אביו - הכתוב מדבר, כי נשואתו, הרי היא בכלל: "אביו - זו אשת אביו" (סנהדרין נח, א). 51) כי בחיי אביו, הרי היא בכלל: "באשתו - ולא באשת חבירו" (שם). 52) פחות מבן י"ג שנה ולמעלה מבן תשע, שהוא בר שכיבה, אבל על זכור קטן שהוא פחות מבן תשע - אינו נהרג (כסף־משנה). ולדעת הרדב"ז - הכוונה, חייב אפילו על קטן פחות מבן תשע, אע"פ שישראל פטור עליו, כמבואר בהל' איסורי ביאה פ"א, הי"ד. שבישראל נאמר: ואת זכר לא תשכב וגו' ופחות מבן תשע אינו בר שכיבה, אבל בבן־נח כתוב: ודבק - ולא בזכור, וכל שנדבק עם הזכור - נהרג עליו. 53) אפילו ביום לידתה, וגם ישראל חייב מיתה עליה, כמבואר בסנהדרין נד, ב. ובהל' איסורי ביאה שם הט"ז. 54) שם נה, א בעיא שלא נפשטה. כי יתכן, שלא ציוותה תורה להרוג את הבהמה אלא משום קלון הבועל, שלא תהא בהמה עוברת בשוק, ויאמרו: זוהי שנסקל פלוני על־ידה, ובני נח דרכם בכך ואינם מתביישים, וגם התורה לא חסה על קלונם, ולפיכך אין להרוג הבהמה מספק, אע"פ שבאה תקלה לאדם על־ידה.

ז. אֵין בֶּן־נֹחַ חַיָּב עַל אֵשֶׁת חֲבֵרוֹ, עַד שֶׁיָּבוֹא עָלֶיהָ כְּדַרְכָּהּ[55] אַחַר שֶׁנִּבְעֲלָה לְבַעְלָהּ; אֲבָל מְאֹרָסָה, אוֹ שֶׁנִּכְנְסָה לְחֻפָּה[56] וְלֹא נִבְעֲלָה - אֵין חַיָּבִין עָלֶיהָ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהִיא בְּעֻלַת בָּעַל"[57]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּבֶן־נֹחַ שֶׁבָּא עַל בַּת־נֹחַ, אֲבָל עַכּוּ"ם הַבָּא עַל הַיִּשְׂרְאֵלִית, בֵּין כְּדַרְכָּהּ, בֵּין שֶׁלֹּא כְדַרְכָּהּ - חַיָּב[58]. וְאִם הָיְתָה נַעֲרָה מְאֹרָסָה - נִסְקָל עָלֶיהָ כְּדִינֵי יִשְׂרָאֵל. בָּא עָלֶיהָ אַחַר שֶׁנִּכְנְסָה לְחֻפָּה וְלֹא נִבְעֲלָה - הֲרֵי זֶה בְּחֶנֶק כְּדִינֵי יִשְׂרָאֵל[59]. אֲבָל אִם בָּא עַל אֵשֶׁת יִשְׂרָאֵל אַחַר שֶׁנִּבְעֲלָה - הֲרֵי זֶה כְּמִי שֶׁבָּא עַל אֵשֶׁת עַכּוּ"ם חֲבֵרוֹ, וְיֵהָרֵג בְּסַיִף[60].

55) שם נח, ב, שנאמר: "ודבק באשתו - ולא באשת חבירו". לא אסרה תורה אלא בדביקה. ובשלא כדרכה, הואיל ואינה נהנית בדבר, אינה נדבקת עמו (רש"י שם). 56) בכת"י התימנים: ועדיין לא נבעלה. 57) שם נז, ב, "בעולת בעל - יש להם; נכנסה לחופה לא נבעלה - אין להם", שאינו חייב משום קידושיו וחופתו, אלא משום בעילתו. וראה לעיל פ"ח ה"ג: "שאין אישות לעכו"ם" והכוונה לקידושיו. 58) שבעריות שלנו, אמרה תורה (ויקרא יח, ו) "איש איש אל כל שאר בשרו לא תקרבו - לרבות גויים שמוזהרים על העריות כישראל". ובישראל חייבים על אשת איש אפילו שלא כדרכה, שנאמר בה: "משכבי אשה" - מגיד לך הכתוב ששני משכבות באשה (שם, ובדף נד, א). 59) שאילו בדיניהם פטור לגמרי, ובדיננו - כל אשת איש, הבא עליה בחנק (שם). 60) כאן הוא חוזר לדיניהם, ומיתת בני נח בסייף, וסייף חמור מחנק, כמבואר לעיל הל' סנהדרין פי"ד ה"ד, ולקמן הי"ד יתבאר בביאורנו המקור למיתת בני נח, שהיא בסייף.

ח. בֶּן־נֹחַ שֶׁיִּחֵד שִׁפְחָה לְעַבְדּוֹ וּבָא עָלֶיהָ - הֲרֵי זֶה נֶהֱרָג עָלֶיהָ מִשּׁוּם אֵשֶׁת חֲבֵרוֹ[61]. וְאֵינוֹ חַיָּב עָלֶיהָ עַד שֶׁיִּפְּשֵׁט הַדָּבָר, וְיֹאמְרוּ[62] לָהּ הָעָם: "זוֹ דְּבִית[63] עֶבֶד פְּלוֹנִי!"[64] וּמֵאֵימָתַי תַּחֲזֹר לְהֶתֵּרָהּ?[65] מִשֶּׁיַּפְרִישֶׁנָּה מֵעַבְדּוֹ וְיִפְרַע[66] רֹאשָׁהּ בַּשּׁוּק. וּמֵאֵימָתַי תִּהְיֶה אֵשֶׁת חֲבֵרוֹ[67] כִּגְרוּשָׁה שֶׁלָּנוּ? מִשֶּׁיּוֹצִיאֶנָּה מִבֵּיתוֹ וִישַׁלְּחֶנָּה לְעַצְמָהּ, אוֹ מִשֶּׁתֵּצֵא הִיא מִתַּחַת רְשׁוּתוֹ וְתֵלֵךְ לָהּ, שֶׁאֵין לָהֶן גֵּרוּשִׁין בִּכְתָב[68]. וְאֵין הַדָּבָר תָּלוּי בּוֹ[69] לְבָד, אֶלָּא כָּל זְמַן שֶׁיִּרְצֶה הוּא אוֹ הִיא לִפְרֹשׁ זֶה מִזֶּה - פּוֹרְשִׁין[70].

61) סנהדרין נז, א. ולדעת רש"י שם, הרי זה נהרג עליה משום גזל, אע"פ שאין זו "בעולת בעל" של אישות, אלא של זנות, כחמורו ובהמתו. אולם רבינו מפרש, שאין כאן גזל, שהרי מה שקנה עבד קנה רבו, וממילא קנינו של רבו היא, וע"כ משום אישות חייב עליה (רדב"ז). 62) בכת"י התימנים: ויאמרו. 63) של בית. 64) שם נח, ב. ושם: רביתא דפלוני. כלומר: ילדתו של פלוני עבד. 65) שלא תיקרא מיוחדת לעבד. 66) ויגלה, שהיו רגילות אף הגויות הנשואות, שלא לצאת בראש פרוע (רש"י שם). 67) שאינו עבד. 68) כדיני ישראל, שאין האשה מתגרשת אלא בכתב גט שיגיע לה (הל' גירושין פ"א, ה"א). 69) בבעל המגרש. 70) ואפילו אין הבעל מסכים, הרי זו כגרושה, בניגוד לדיני ישראל, שאין האשה מתגרשת אלא ברצון בעלה (שם). ובירושלמי קידושין פ"א ה"א, אמרו: "גוים אין להם קידושין... שאין להם גירושין, או ששניהם מגרשים זה את זה", רמז לכך, דברי הנביא (מלאכי ב, טז) "כי שנא שלח, אמר ה' אלוקי ישראל - בישראל נתתי גירושין; באומות העולם לא נתתי גירושין". וראה מדרש 'בראשית רבה' פרשה יח, אות ה.

ט. בֶּן־נֹחַ חַיָּב עַל הַגֵּזֶל - בֵּין שֶׁגָּזַל עַכּוּ"ם, בֵּין שֶׁגָּזַל יִשְׂרָאֵל[71], וְאֶחָד הַגּוֹזֵל אוֹ הַגּוֹנֵב מָמוֹן אוֹ גּוֹנֵב נֶפֶשׁ[72], אוֹ הַכּוֹבֵשׁ שְׂכַר־שָׂכִיר[73] וְכַיּוֹצֵא בּוֹ[74], אֲפִלּוּ פּוֹעֵל שֶׁאָכַל שֶׁלֹּא בִּשְׁעַת מְלָאכָה[75] - עַל הַכֹּל הוּא חַיָּב, וַהֲרֵי הוּא בִּכְלַל גַּזְלָן; מַה שֶּׁאֵין כֵּן בְּיִשְׂרָאֵל[76]. וְכֵן חַיָּב עַל פְּחוּת מִשָּׁוֶה־פְּרוּטָה[77]. וּבֶן־נֹחַ שֶׁגָּזַל פְּחוּת מִשָּׁוֶה־פְּרוּטָה, וּבָא אַחֵר וּגְזָלָהּ מִמֶּנּוּ - שְׁנֵיהֶן נֶהֱרָגִין עָלֶיהָ[78].

71) סנהדרין נז, א. 72) שם: "גנב וגזל, וכן יפת תואר". ומפרש רש"י: יפת תואר, גם היא גזל, שגוזלים את אשתו במלחמה - הרי שבן־נח מוזהר על גזילת נפש, והוא־הדין גניבת נפש (כסף־משנה). 73) סנהדרין שם. 74) שכבש שכר בהמתו או שכר כליו. 75) אבל בשעת מלאכה מותר לו לאכול, ככתוב (דברים כג, כה) "ואכלת ענבים כנפשך

שבעך". 76) שאין חיובם בזה משום גזל, כובש שכר שכיר - עובר עליו משום "לא תעשוק שכיר" (שם כד, יד); פועל שלא בשעת מלאכה - משום: "ואל כליך לא תתן", ראה הל' שכירות פי"ב, ה"ג. וגזלן אינו נקרא אלא החוטף דבר מיד חבירו, ככתוב (שמואל־ב, כג, כא) "ויגזול את החנית מיד המצרי", וכמבואר בבבא־קמא עט, ב (רש"י בסנהדרין שם). 77) סנהדרין שם, ואפילו גזל מישראל, והלה מחל לו אח"כ - בשעתו ציערו, הילכך גזל הוא, אלא שאין בית־דין של ישראל נזקק להשיבו, שבוודאי מחל לו אחר־כך. וישראל בישראל גם כן אסור לו לגזול ממנו פחות משוה פרוטה, אלא שלא עבר על "לא תגזול", הואיל ואין אתה קורא בו: "והשיב את הגזילה", שהנגזל מחל לו, וכל שאינו בהשבה אינו נקרא גזל. לא כן בן־נח, שאינו בר השבה, וכל דינו למיתה - אצלו דין פחות משוה פרוטה, כדין פרוטה (רש"י שם). וראה הל' גזילה פ"א, ה"ו. 78) ע"ז עב, א. ובני ישראל - "בני מחילה הם", שעוברים על מדתם ומוחלים על דבר קל, ואינו נחשב גזל בעיניהם, אבל בני נח אכזרים הם ואינם עשויים למחול, והרי זה גזל בידם (סנהדרין נט, א וברש"י).

1 **י. וְכֵן חַיָּב עַל אֵבֶר מִן הֶחָי[79], וְעַל בָּשָׂר[80] מִן הֶחָי,**
2 **בְּכָל שֶׁהוּא[81]. שֶׁלֹּא נִתְּנוּ הַשְּׁעוּרִין אֶלָּא לְיִשְׂרָאֵל**
3 **בִּלְבָד[82]. וּמֵתֶר הוּא בְּדָם מִן הֶחָי[83].**

79) שנחתך מן החי. 80) שאין בו גידים ועצמות, בניגוד ל"אבר", שסתמו: בשר גידים ועצמות, פרט ללשון ולב וכדומה, שאין בהם עצמות (חולין קכח, ב). 81) אפילו פחות מכזית. 82) כמו שאמרו (עירובין ד, א) "שיעורין... הלכה למשה מסיני הם". והלכה למשה מסיני לא ניתנה אלא לישראל (רדב"ז). ואמנם בישראל אינו חייב על אבר מן החי עד שיהיה בו כזית (הל' מאכלות אסורות פ"ה, ה"ג). 83) ואע"פ שכתוב בו: "אך בשר בנפשו דמו לא תאכלו", אין זה מכוון לאסור לו דם מן החי, אלא להתיר לו אבר מן החי של שרצים, כמבואר בסנהדרין נט, א. וישראל - נאסר בדם, בין מן החי בין מן השחוט, כמבואר בהל' מאכלות אסורות פ"ו, ה"ג־ד.

4 **יא. אֶחָד הָאֵבֶר אוֹ הַבָּשָׂר הַפּוֹרֵשׁ מִן הַבְּהֵמָה[84] אוֹ**
5 **מִן הַחַיָּה[85]; אֲבָל הָעוֹף - יֵרָאֶה לִי שֶׁאֵין בֶּן־נֹחַ נֶהֱרָג**
6 **עַל אֵבֶר מִן הַחַי מִמֶּנּוּ[86].**

84) תוספתא ע"ז פ"ט, ה"ד: "על אבר מן החי, כיצד? ...בשר המדולדל בבהמה ואין בו להעלות ארוכה אסור לבני נח". 85) חולין קא, ב. 86) ואינו אלא אסור בלבד, ומקורו בחולין קב, א "אכל אבר מן החי ממנה (מהעוף), אינו סופג את הארבעים", כלומר אינו נענש, והעמידוה שם בבני נח, הרי שאינו נענש על העוף. ומתוך שאחרים העמידוה שם בישראל, לא מלאו לבו של רבינו לפסוק בהחלט שאינו נהרג עליו, וכתב: "יראה לי" (כסף־משנה). וישראל חייב על אבר מן החי גם מן העוף, כמבואר שם קא, ב. ובהל' מאכלות אסורות פ"ה, ה"א.

7 **יב. הַשּׁוֹחֵט אֶת הַבְּהֵמָה, אֲפִלּוּ שָׁחַט בָּהּ שְׁנֵי**
8 **הַסִּימָנִין[87] - כָּל זְמַן שֶׁהִיא מְפַרְכֶּסֶת[88], אֵבֶר וּבָשָׂר**
9 **הַפּוֹרְשִׁין מִמֶּנָּה, אֲסוּרִין לִבְנֵי נֹחַ מִשּׁוּם אֵבֶר מִן**
10 **הֶחָי[89].**

87) סימני השחיטה: וושט וגרגרת. 88) מפרפרת, מניעה איבריה לכאן ולכאן. 89) שאין השחיטה מתרת הבהמה לבני נח אלא המיתה, וכל עוד שהיא מפרפרת, עדיין לא מתה הבהמה, ואבר ובשר הפורשים ממנה אסורים (חולין לג, א; קכא, ב). ומשמע מדברי רבינו, שבכל זאת אינו נהרג עליה, שאין זה אבר מן החי ממש, שמשעה שנשחטו רוב סימניה - התחילה מיתתה (רדב"ז). ובישראל מותר לו לאכול ממנה אבריה שנחתכו לאחר שחיטה, ובלבד שיניחם וימתין עד שתצא נפשה, כמבואר שם לג, א. ובהל' שחיטה פ"א, ה"ב.

11 **יג. כֹּל שֶׁאָסוּר עַל יִשְׂרָאֵל מִשּׁוּם אֵבֶר מִן הֶחָי -**
12 **אָסוּר עַל בְּנֵי נֹחַ. וְיֵשׁ שֶׁבְּנֵי נֹחַ חַיָּבִין וְלֹא יִשְׂרָאֵל;**
13 **שֶׁבְּנֵי נֹחַ - אֶחָד בְּהֵמָה וְחַיָּה, בֵּין טְמֵאָה[90], בֵּין**
14 **טְהוֹרָה - חַיָּבִין עָלֶיהָ מִשּׁוּם אֵבֶר מִן הַחַי וּמִשּׁוּם**
15 **בָּשָׂר מִן הֶחָי. וְאֵבֶר וּבָשָׂר הַפּוֹרְשִׁין מִן הַמְּפַרְכֶּסֶת,**
16 **אַף־עַל־פִּי שֶׁשָּׁחַט בָּהּ יִשְׂרָאֵל שְׁנֵי סִימָנִין - הֲרֵי זֶה**
17 **אָסוּר לִבְנֵי נֹחַ מִשּׁוּם אֵבֶר מִן הֶחָי[91].**

90) וישראל אינו חייב, שנאמר (דברים יב, כג) "ולא תאכל הנפש עם הבשר", אלא הבשר לבדו, "כל שבשרו מותר (מין טהור) - אתה מצווה על איבריו, וכל שאין בשרו מותר - אי אתה מצווה על איבריו", ומכאן שבן־נח, המותר בבהמה טמאה - מוזהר על איבריה (חולין קב, א). 91) כמבואר לעיל אות פו. וסובר רבינו, שאפילו בבהמה טהורה המותרת לישראל בשחיטתה - אין שחיטתה מתירתה לגבי בן־נח, וזה כדעת רב אחא בר יעקב בחולין לג, א. ודעת הרשב"א, הובאה בכסף־משנה, שאין זה אלא בבהמה טמאה, אבל בהמה טהורה שנשחטה ע"י ישראל, הואיל ושחיטתה מתירתה לישראל, הרי אבר הפורש ממנה בעודה מפרכסת, מותר גם לבני נח, שאין לך דבר המותר לישראל ויאסר לבני נח, וזה ע"פ סוגיית הש"ס שם קכא, ב בברייתא דרב אושעיא, וסיומה של הברייתא "אחד גוי ואחד ישראל - מותרים בו".

18 **יד. וְכֵיצַד מְצַוִּין הֵן עַל הַדִּינִין? חַיָּבִין לְהוֹשִׁיב**
19 **דַּיָּנִין וְשׁוֹפְטִים בְּכָל פֶּלֶךְ וּפֶלֶךְ[92] לָדוּן בְּשֵׁשׁ מִצְוֹת**
20 **אֵלּוּ[93] וּלְהַזְהִיר אֶת הָעָם[94]. וּבֶן־נֹחַ שֶׁעָבַר עַל אַחַת**
21 **מִשֶּׁבַע מִצְוֹת אֵלּוּ - יֵהָרֵג בְּסַיִף[95]. וּמִפְּנֵי זֶה נִתְחַיְּבוּ**
22 **כָּל בַּעֲלֵי שְׁכֶם הַרִיגָה, שֶׁהָרֵי שְׁכֶם גָּזַל[96], וְהֵם רָאוּ**
23 **וְיָדְעוּ וְלֹא דָּנוּהוּ[97]. וּבֶן־נֹחַ נֶהֱרָג בְּעֵד אֶחָד וּבְדַיָּן**
24 **אֶחָד, בְּלֹא הַתְרָאָה, וְעַל־פִּי קְרוֹבִין[98], אֲבָל לֹא**
25 **בְּעֵדוּת אִשָּׁה[99], וְלֹא תָּדוּן אִשָּׁה לָהֶם.**

92) עיר מחוז (סנהדרין נו, ב). ושם הנוסח: "בכל פלך ופלך ובכל עיר ועיר". וראה לעיל הל' סנהדרין פ"א, ה"א־ב. 93) המנויות לעיל ה"א. 94) שלא יעברו עליהן. 95) בחרב (סנה' נו, א) "כל מיתה האמורה בבני נח, אינה אלא בסייף" ומפרש רש"י: שנאמר בהם (בראשית ט, ו) "שופך דם האדם... דמו ישפך". וזוהי מיתת חרב השופכת

דם הרוצח, ומיתה אחרת לא הוזכרה בהם. וראה שם נז, א שכל עונשי שאר המצוות למדים ממצות שפיכות דמים. ובכת"י התימנים, הנוסח: "כיצד? אחד העובד ע"ז, או שבירך את השם, או ששפך דם, או שבעל אחת משש עריות שלהם או שגזל אפילו פחות משוה פרוטה, או שאכל כל שהוא מאבר מן החי או בשר מן החי, או שראה אחד שעבר על אחת מאלו ולא דנו והרגו, הרי זה ייהרג בסייף". 96) את דינה בת יעקב, ראה בראשית לד, ב, כה. 97) נמצא שעברו על הדינים, וחייבים בסייף. והרמב"ן בפירושו לתורה שם יג, משיג על דברי רבינו, שאם כן, למה כעס יעקב על שמעון ולוי הורגי עיר שכם, וקילל אותם: ארור אפם כי עז (שם מט, ז), והלא זכו ועשו מצוה ובטחו באלקים והצילם?! ולדעתו, מצות "דינים" שנצטוו עליה בני נח, פירושה: דיני גניבה ואונאה, עושק ושכר שכיר, דיני שומרים ואונס ומפתה, ואם עבר עליהם נהרג, ויחד עם זה נצטוו להושיב דיינים בכל עיר ועיר כישראל, ואם לא הושיבו אינם נהרגים, שזוהי "מצות־עשה". ולא אמרו אלא "אזהרתם זוהי מיתתם" (סנה' נז, א) ולא תיקרא אזהרה אלא המניעה בלאו. 98) בין העד, ובין הדיין. 99) סנהדרין נז, ב. שנאמר (בראשית ט, ה) "ואך את דמכם לנפשותיכם אדרוש - אפילו בדיין אחד (=אדרוש, לשון יחיד); מיד כל חיה - אפילו שלא בהתראה (=מיד כל דבר חי, רש"י); אדרשנו ומיד כל אדם - אפילו בעד אחד; מיד איש - ולא מיד אשה; אחיו - אפילו קרוב".

יום רביעי י"ז אייר ה'תשפ"ב

פֶּרֶק עֲשִׂירִי[1]

1) בן נח ששגג באחת ממצוותיו. בן נח שרצח בשגגה, או שלא ידע שאסור לו לעבור על אחת ממצוותיו. בן נח שנתגייר ורוצה לחזור להיות כגר תושב. המצוות שבני נח נצטוו מפי הקבלה. שבני ישמעאל חייבים היום במצוות מילה. דיני גוי שעוסק בתורה או ששבת ממלאכתו. קבלת צדקה מידי גוי, ולמי תינתן. ישראל וגוי שבאו לדון לפנינו איך דנים אותם.

1 **א. בֶּן־נֹחַ שֶׁשָּׁגַג בְּאַחַת מִמִּצְוֹתָיו[2] - פָּטוּר מִכָּלוּם[3],**
2 **חוּץ מֵרוֹצֵחַ בִּשְׁגָגָה, שֶׁאִם הֲרָגוֹ גּוֹאֵל הַדָּם[4] - אֵינוֹ**
3 **נֶהֱרָג עָלָיו[5], וְאֵין לוֹ עִיר מִקְלָט[6]; אֲבָל בָּתֵּי־דִינֵיהֶן**
4 **אֵין מְמִיתִין אוֹתוֹ. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[7]? בְּשָׁגַג**
5 **בְּאַחַת מִמִּצְוֹת וְעָבַר בְּלֹא כַוָּנָה, כְּגוֹן שֶׁבָּעַל אִשֶּׁת**
6 **חֲבֵרוֹ וְדִמָּה שֶׁהִיא אִשְׁתּוֹ אוֹ פְּנוּיָה; אֲבָל אִם יָדַע**
7 **שֶׁהִיא אֵשֶׁת חֲבֵרוֹ, וְלֹא יָדַע שֶׁהִיא אֲסוּרָה עָלָיו,**
8 **אֶלָּא עָלָה עַל לִבּוֹ שֶׁדָּבָר זֶה מֻתָּר לוֹ; וְכֵן אִם הָרַג,**
9 **וְהוּא לֹא יָדַע שֶׁאָסוּר לַהֲרֹג - הֲרֵי זֶה קָרוֹב לְמֵזִיד**
10 **וְנֶהֱרָג[8]; וְלֹא תֵחָשֵׁב זוֹ לָהֶם שְׁגָגָה, מִפְּנֵי שֶׁהָיָה לוֹ**
11 **לִלְמֹד וְלֹא לָמַד.**

2) שעבר עליהן בלא כוונה, וכמבואר בסמוך. 3) גם ממיתת סייף וגם מעונש אחר שהוא. וכן מצינו באבימלך מלך גרר, שהתנצל ואמר (בראשית כ, ה): "בתום לבבי ובנקיון כפי עשיתי זאת" - הרי שטענת שוגג מספיקה לפטור בבן נח. 4) קרובו של הנרצח. 5) בניגוד לישראל שהרג בשגגה, שגולה לעיר מקלט, ומציל את חייו, שאם הרגו גואל הדם בתחום עיר מקלטו, הרי הוא נהרג עליו, כמבואר בהלכות רוצח פרק ה, הלכה י"א. 6) שכבר נתבאר, שהשוגג פטור מכלום, אלא, שאין דין ערי מקלט לגבי בן נח, ככתוב (דברים יט, ב) "תבדיל לך - ולא לאחרים" (ספרי שם אות קפ), וכל זה כשהרג את בן נח חבירו, אבל בן נח שהרג את ישראל בשגגה הרי זה נהרג, "אדם מועד לעולם", כלשון רבינו שם הלכה ד, וראה מכות ט, א. 7) שבן נח ששגג פטור. 8) מכות שם. וכן שם ז, ב "שאני אומר, אומר מותר - קרוב למזיד הוא". והשווה הלכות רוצח פרק ו, הלכה י שאפילו ישראל, שעלה על דעתו, שמותר להרוג, הרי זה קרוב למזיד ואינו נקלט, ולפיכך אם מצאו גואל הדם בכל מקום והרגו פטור, וגם אינו נהרג על ידי בית דין, ומה יעשה זה? ישב וישמור עצמו מגואל הדם, כמבואר שם הלכה ה.

12 **ב. בֶּן־נֹחַ שֶׁאָנַסוֹ אֹנֶס[9] לַעֲבֹר עַל אַחַת מִמִּצְוֹתָיו -**
13 **מֻתָּר לוֹ לַעֲבֹר. אֲפִלּוּ נֶאֱנַס לַעֲבוֹד עֲבוֹדָה זָרָה[10] -**
14 **עוֹבֵד, לְפִי שֶׁאֵינָם מְצֻוִּין עַל קִדּוּשׁ־הַשֵּׁם[11]. וּלְעוֹלָם**
15 **אֵין עוֹנְשִׁין מֵהֶן, לֹא קָטָן וְלֹא חֵרֵשׁ[12] וְלֹא שׁוֹטֶה,**
16 **לְפִי שֶׁאֵינָם בְּנֵי מִצְוֹת[13].**

9) אדם אלים ותקיף. 10) שישראל מצווה עליה להיהרג ולא לעבוד, ראה הלכות יסודי התורה פרק ה, הלכה א־ב. 11) סנהדרין עה, א, שהרי נעמן, אחר שקיבל עליו שלא לעבוד עבודה־זרה, אמר לאלישע הנביא (מלכים־ב ה, יח): "לדבר הזה יסלח ה' לעבדיך בבוא אדוני... להשתחוות... והוא נשען על ידי והשתחוויתי בית רמון", ואלישע ענה לו: "לך לשלום", הרי שהודה לו, שאין איסור בדבר. וכגירסת התוספות שם דיבור המתחיל: ואם איתא, שאפילו בפרהסייא אינו מצווה על קידוש השם. אבל ישראל מצווים על קידוש השם, ככתוב (ויקרא כב, לב) "ונקדשתי בתוך בני ישראל", ובשעת השמד, ייהרג ואל יעבור אפילו על אחת מכל המצוות (הלכות יסודי התורה פרק ה, הלכה ג). ובירושלמי שביעית פרק ד הלכה ג אמרו: "ונקדשתי בתוך בני ישראל - ישראל מצווים על קידוש השם, ואין הגויים מצווים על קידוש השם". 12) שאינו שומע ואינו מדבר. 13) השווה לעיל הלכות עדות פרק ט, הלכה ט, יא. ובגיטין כב, ב פסקו בפשיטות: "והלא לאו בני דעת הם". וראה הלכות תרומות פרק ד, הלכה ב.

17 **ג. בֶּן־נֹחַ שֶׁנִּתְגַּיֵּר וּמָל וְטָבַל[14], וְאַחַר־כָּךְ רָצָה לַחֲזֹר**
18 **מֵאַחֲרֵי ה' וְלִהְיוֹת גֵּר תּוֹשָׁב בִּלְבַד[15] כְּשֶׁהָיָה מִקֹּדֶם**
19 **- אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ, אֶלָּא יִהְיֶה כְּיִשְׂרָאֵל לְכָל דָּבָר, אוֹ**
20 **יֵהָרֵג[16]. וְאִם הָיָה קָטָן כְּשֶׁהִטְבִּילוּהוּ בֵּית־דִּין[17] -**
21 **יָכוֹל לְמַחוֹת[18] בְּשָׁעָה שֶׁיַּגְדִּיל, וְיִהְיֶה גֵּר תּוֹשָׁב**
22 **בִּלְבַד[19]. וְכֵיוָן שֶׁלֹּא מִחָה בִּשְׁעָתוֹ[20] - שׁוּב אֵינוֹ**
23 **מוֹחֶה[21], אֶלָּא הֲרֵי הוּא גֵּר־צֶדֶק. לְפִיכָךְ אִם בָּא**
24 **יִשְׂרָאֵל עַל קְטַנָּה שֶׁהִטְבִּילוּהָ בֵּית־דִּין - כֶּסֶף**
25 **כְּתֻבָּתָהּ[22] אוֹ קְנַס אוֹנֵס אוֹ מְפַתֶּה[23], יִהְיֶה הַכֹּל תַּחַת**
26 **יַד בֵּית־דִּין, עַד שֶׁתַּגְדִּיל וְלֹא תִּמְחֶה בַּגְּרוּת[24]; שֶׁמָּא**

1 תִּטֹּל וְתַגְדִּיל וּתְמִחֶה, וְנִמְצֵאת זוֹ אוֹכֶלֶת בְּגוֹיוּתָהּ[25]
2 מָעוֹת שֶׁאֵין לָהּ זְכוּת בָּהֶן אֶלָּא בְּדִינֵי יִשְׂרָאֵל[26].

14) בהתאם להלכה, שאינו גר עד שיימול ויטבול (יבמות מו, ב). 15) שמותר לנו להושיבו בינינו בארץ ישראל, ראה הלכות איסורי ביאה פרק י"ד, הלכה ז ולעיל פרק ח, הלכה י. 16) שהרי הוא כישראל מומר (יבמות מז, ב). וזה וודאי אם ישנו תחת ידינו, או יהיה ישראל גמור, או ייהרג (כסף משנה). והשווה הלכות איסורי ביאה פרק י"ג, הלכה י"ז: "אפילו חזר ועבד עבודה־זרה הרי הוא כישראל משומד, שקידושיו קידושין". 17) כגון שאביו או אמו נתגיירו, והוא עמהם (כסף משנה). 18) לומר, אי אפשי להיות גר וחוזר לסורו. 19) שאינו מקבל עליו אלא שבע מצוות בני נח בלבד. ומובן, שאם יקדש אשה ישראלית - אינה מקודשת, שהרי הוא גוי גמור (כתובות יא, א וברש"י). 20) מיד כשהגדיל. 21) ויהיה כישראל גמור, או ייהרג (שם). 22) שחייב לתת לה אם קידשה וגירשה. 23) הם חמישים שקלים שחייב לתת לה אם בא עליה שלא לשם קידושין והיא הייתה בתולה, ראה הלכות נערה בתולה פרק א, הלכה י. 24) ואז בית הדין ימסור לה את הכסף. 25) כשהיא גוייה. 26) כי בדיני בני נח אין תשלומי קנס לאנוסה או מפותה (כתובות יא, א).

3 ד. בֶּן־נֹחַ שֶׁבֵּרֵךְ[27] אֶת הַשֵּׁם, אוֹ שֶׁעָבַד עֲבוֹדָה זָרָה,
4 אוֹ שֶׁבָּא עַל אֵשֶׁת חֲבֵרוֹ, אוֹ שֶׁהָרַג חֲבֵרוֹ וְנִתְגַּיֵּר -
5 פָּטוּר[28]. הָרַג בֶּן־יִשְׂרָאֵל, אוֹ שֶׁבָּא עַל אֵשֶׁת יִשְׂרָאֵל
6 וְנִתְגַּיֵּר - חַיָּב[29]. וְהוֹרְגִין אוֹתוֹ עַל בֶּן־יִשְׂרָאֵל,
7 וְחוֹנְקִין אוֹתוֹ עַל אֵשֶׁת יִשְׂרָאֵל שֶׁבָּעַל, שֶׁהֲרֵי נִשְׂתַּנָּה
8 דִּינוֹ[30].

27) קילל. 28) סנהדרין עא, ב, "הואיל ונשתנה דינו (=שמתחילה נידון בעד אחד, ובדיין אחד ובלא התראה, ואילו עכשיו הוא צריך התראה, ועדים ובית דין של עשרים ושלושה), ונשתנית מיתתו" שכל מיתת בני נח אינה אלא סייף, ואילו היה עובר עכשיו בגירותו היה חייב סקילה על ברכת השם ועבודה־זרה, והוא לא נתחייב מתחילה במיתה חמורה כזו, ולפיכך פטור (רש"י שם). ובנוגע לבא על אשת חבירו או הורגו, וודאי שהוא פטור, שהרי אילו בא עכשיו על אשת גוי הוא פטור ממיתה, וכן אם הרגו (שם וברש"י). ולדעת הרדב"ז בן נח שנתגייר פטור, על פי הכלל: "גוי שנתגייר הרי הוא כקטן שנולד" (הלכות איסורי ביאה פרק י"ד, הלכה י"א) והשווה לעיל הלכות עדות פרק י"ג, הלכה ב. 29) שאף על פי שנשתנה דינו לא נשתנית מיתתו, שהרי גם עכשיו אם יהרוג ישראל מיתתו סייף, ואם יבוא על אשת ישראל שמיתתו חנק - הרי חנק קלה מסייף, ויש בכלל מיתה חמורה מיתה קלה (שם וברש"י). 30) ואי אפשר להרגו בסייף, כדין בן נח, שהרי אילו היה בא על אשת ישראל עכשיו בגירותו, אין דינו אלא חנק, שהיא קלה מסייף, כמבואר לעיל הלכות סנהדרין פרק י"ד, הלכה ד, וכבר אמרנו שיש בכלל מיתה חמורה מיתה קלה.

9 ה. כְּבָר בֵּאַרְנוּ[31], שֶׁכָּל מִיתַת בְּנֵי נֹחַ בְּסַיִף; אֶלָּא אִם
10 בָּעַל אֵשֶׁת יִשְׂרָאֵל אוֹ[32] נַעֲרָה מְאֹרָסָה - יִסָּקֵל. וְאִם
11 בְּעָלָהּ אַחַר שֶׁנִּכְנְסָה לְחֻפָּה קֹדֶם שֶׁתִּבָּעֵל - יֵחָנֵק[33].

31) לעיל פרק ט, הלכה י"ד. 32) יש כאן שגיאת דפוס, ובכל הדפוסים הקדומים וכן בכתב יד התימנים: "אלא אם בעל אשת ישראל נערה מאורסה ייסקל", ותיבת "או" איננה. 33) כפי שנתבאר לעיל פרק ט, הלכה ז. ולא חזר רבינו לשנותו כאן, אלא לחתום בזה בחייבי מיתת בית דין שבבני נח, מכאן ואילך אינו עוסק אלא במחוייבי מיתה בידי שמים בלבד (על פי כסף משנה).

12 ו. מִפִּי הַקַּבָּלָה[34], שֶׁבְּנֵי נֹחַ אֲסוּרִין בְּהַרְבָּעַת בְּהֵמָה[35]
13 וּבְהַרְכָּבַת אֵילָן[36] בִּלְבָד[37], וְאֵין נֶהֱרָגִין עֲלֵיהֶן[38].
14 וְעַכּוּ"ם שֶׁהִכָּה יִשְׂרָאֵל - אֲפִלּוּ חָבַל בּוֹ כָּל־שֶׁהוּא[39],
15 אַף־עַל־פִּי שֶׁהוּא חַיָּב מִיתָה[40] - אֵינוֹ נֶהֱרָג[41].

34) שקיבלו חכמינו איש־איש מפי רבו עד למשה מסיני. 35) מין על שאינו מינו. 36) מין בשאינו מינו. 37) אבל מותרים הם בלבישת בגדי כלאיים, וכן לזרוע כלאיים בשדה או כלאיים בכרם (סנהדרין נו, ב). ושם ס, א דרשו: "את חוקותי תשמורו בהמתך לא תרביע כלאיים" (ויקרא יט, יט) - את חוקותי: חוקים שחקקתי לך כבר (=לבני נח) תשמורו, ואלו הם: בהמתך לא תרביע כלאיים, ושדך לא תזרע כלאיים - מה בהמה בהרבעה, אף שדך בהרכבה, שלא להרכיב אילן על שאינו מינו. 38) שלא מצינו בן נח נהרג אלא על שבע מצוות בלבד (שם נז, א), ועל כורחך לא נתקבל הדרש הנ"ל אלא לעניין איסור בלבד (כסף משנה). 39) ולא הרגו. 40) שם נח, ב, שנאמר (שמות ב, יא) "וירא איש מצרי מכה איש עברי...ויך את המצרי ויטמנהו בחול". 41) מטעם האמור לעיל, ועל כורחך מה שאמרו שם: "חייב מיתה" הכוונה למיתה בידי שמים (כסף משנה). והשווה לקמן סוף הלכה ט.

16 ז. הַמִּילָה, נִצְטַוָּה בָּהּ אַבְרָהָם וְזַרְעוֹ בִּלְבָד[42],
17 שֶׁנֶּאֱמַר: "אַתָּה וְזַרְעֲךָ אַחֲרֶיךָ" - יָצָא זַרְעוֹ שֶׁל
18 יִשְׁמָעֵאל, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי בְיִצְחָק יִקָּרֵא לְךָ זָרַע"[43],
19 וְיָצָא עֵשָׂו[44], שֶׁהֲרֵי יִצְחָק אָמַר לְיַעֲקֹב: "וְיִתֶּן לְךָ אֶת
20 בִּרְכַּת אַבְרָהָם לְךָ וּלְזַרְעֲךָ", מִכְּלָל, שֶׁהוּא לְבַדּוֹ זַרְעוֹ
21 שֶׁל אַבְרָהָם הַמַּחֲזִיק בְּדָתוֹ וּבְדַרְכּוֹ הַיְשָׁרָה[45], וְהֵם
22 הַמְחַיָּבִין בְּמִילָה[46].

42) ולא שאר בני נח. 43) סנהדרין נט, ב. 44) אף על פי שהוא בנו של יצחק. 45) ועליו התכוון הקדוש־ברוך־הוא באמרו לאברהם: כי ביצחק ייקרא לך זרע. ובסנהדרין שם דרשו: "ביצחק - ולא כל יצחק", במקצת מזרעו, ולא כל זרעו. ובמדרש בראשית רבה פרשה נ"ג אות יב אמרו: ביצחק, ב' - שניים, במי שהוא מודה בשני עולמות. "כל מי שהוא מודה בשני עולמות ייקרא לך זרע, וכל מי שאינו מודה בשני עולמות (=כגון עשיו שכפר בתחיית המתים, רש"י שם), לא ייקרא לך זרע". 46) השווה הלכות נדרים פרק ט, הלכה כ"א.

23 ח. אָמְרוּ חֲכָמִים[47], שֶׁבְּנֵי קְטוּרָה, שֶׁהֵם זַרְעוֹ שֶׁל

אַבְרָהָם שֶׁבָּא אַחַר יִשְׁמָעֵאל וְיִצְחָק[48] - חַיָּבִין בְּמִילָה[49]. וְהוֹאִיל וְנִתְעָרְבוּ הַיּוֹם בְּנֵי יִשְׁמָעֵאל בִּבְנֵי קְטוּרָה - יִתְחַיְּבוּ הַכֹּל בְּמִילָה בַּשְּׁמִינִי[50]; וְאֵין נֶהֱרָגִין עָלֶיהָ[51].

47) סנהדרין נט, ב. 48) ראה בראשית כה, ב. 49) שנאמר (שם יז, יד) "וערל זכר אשר לא ימול את בשר ערלתו... את בריתי הפר" - לרבות בני קטורה, שחייבים במילה. ולדעת רש"י בסנהדרין שם, לא נתחייבו במילה, אלא אותם שישה בנים עצמם, ולא זרעם אחריהם. 50) מספק. 51) שאין הורגים על הספק (משנה למלך).

ט. עַכּוּ"ם שֶׁעָסַק בַּתּוֹרָה - חַיָּב מִיתָה[52]. לֹא יַעֲסֹק אֶלָּא בְּשֶׁבַע מִצְוֹת[53] שֶׁלָּהֶן בִּלְבָד. וְכֵן עַכּוּ"ם שֶׁשָּׁבַת[54] אֲפִלּוּ בְּיוֹם מִימוֹת הַחֹל, אִם עֲשָׂאָהוּ לְעַצְמוֹ כְּמוֹ שַׁבָּת[55] - חַיָּב מִיתָה[56]; וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר אִם עָשָׂה מוֹעֵד לְעַצְמוֹ[57]. כְּלָלוֹ שֶׁל דָּבָר: אֵין מַנִּיחִין אוֹתָן לְחַדֵּשׁ דָּת[58] וְלַעֲשׂוֹת מִצְוֹת לְעַצְמָן מִדַּעְתָּן; אֶלָּא אוֹ יִהְיֶה גֵּר־צֶדֶק וִיקַבֵּל כָּל הַמִּצְוֹת, אוֹ יַעֲמֹד בְּתוֹרָתוֹ וְלֹא יוֹסִיף וְלֹא יִגְרַע. וְאִם עָסַק בַּתּוֹרָה אוֹ שָׁבַת אוֹ חִדֵּשׁ דָּבָר - מַכִּין אוֹתוֹ וְעוֹנְשִׁין אוֹתוֹ וּמוֹדִיעִין אוֹתוֹ שֶׁהוּא חַיָּב מִיתָה עַל זֶה, אֲבָל אֵינוֹ נֶהֱרָג[59].

52) בידי שמים (סנהדרין נט, א), שנאמר (דברים לג, ד) "תורה ציוה לנו משה מורשה - לנו מורשה ולא להם". וכתב המאירי שם: מפני שאנשים סבורים עליו, שהוא משלנו, מתוך שרואים אותו יודע, ויבואו לטעות אחריו. 53) בהלכותיהן ובפרטיהן, ועליהן נאמר שם: "שאפילו גוי ועוסק בתורה הרי הוא ככהן גדול". 54) ממלאכתו, יום שלם. 55) ששובתים בו ממלאכה יום שלם. 56) שם נח, ב, שנאמר (בראשית ח, כב) "יום ולילה לא ישבותו" - וזה מוסב גם על בני נח, שלא ישבתו ממלאכתם. שזה נראה, כאילו הוא מבני עמנו, וילמדו אחרים ממנו לטעות אחריו (מאירי שם). 57) חג, לשבות בו בתורת חג, ולשמוח בו במאכל ובמשתה, שבזה הוא מבליט את שביתתו החיובית בתורת "יום שבתון", ולא מפני שאין לו מה לעשות ובמה להתעסק. 58) בכתב יד התימנים: לחדש דבר. 59) שלא מצינו בן נח נהרג אלא על שבע מצוות בלבד, ועל כורחך לא אמרו שם "חייב מיתה" אלא מיתה בידי שמים בלבד.

י. בֶּן־נֹחַ שֶׁרָצָה לַעֲשׂוֹת מִצְוָה מִשְּׁאָר מִצְוֹת הַתּוֹרָה[60] כְּדֵי לְקַבֵּל שָׂכָר[61] - אֵין מוֹנְעִין אוֹתוֹ לַעֲשׂוֹתָהּ כְּהִלְכָתָהּ. וְאִם הֵבִיא עוֹלָה - מְקַבְּלִין מִמֶּנּוּ[62]. נָתַן צְדָקָה - מְקַבְּלִין מִמֶּנּוּ[63]; וְיֵרָאֶה לִי, שֶׁנּוֹתְנִין אוֹתָהּ לַעֲנִיֵּי יִשְׂרָאֵל, הוֹאִיל וְהוּא[64] נִזּוֹן מִיִּשְׂרָאֵל, וּמִצְוָה עֲלֵיהֶם לְהַחֲיוֹתוֹ[65]; אֲבָל הָעַכּוּ"ם[66] שֶׁנָּתַן צְדָקָה - מְקַבְּלִין מִמֶּנּוּ[67] וְנוֹתְנִין אוֹתָהּ לַעֲנִיֵּי עַכּוּ"ם[68].

60) פרט לשבת ותלמוד־תורה. 61) לא בתורת מְצוּוֶה, אלא כאדם שאינו מְצוּוֶה ועושה, כדי לקבל שכר. 62) ומקריבים אותה על המזבח (מנחות עג, ב), שנאמר (ויקרא כב, יח) "איש איש מבית ישראל ומן הגר... אשר יקריבו לה' לעולה - איש איש לרבות הגויים, שמקריבים עולה". וראה בהלכות מעשה קרבנות פרק ג, הלכה ה שאין מביאים עימה נסכים, אבל נסכיה קרבים משל ציבור. 63) בבא בתרא ח, א, והצדקה מכפרת עליו, כמו שאמרו שם (י, ב) "כשם שהחטאת מכפרת על ישראל, כך צדקה מכפרת על אומות העולם". 64) גר תושב זה, שמקיים שבע מצוות בני נח. 65) לזונו ולפרנסו, ככתוב (ויקרא כה, לה) "גר ותושב וחי עמך" (עבודה־זרה סה, א). וכן אמרו בפסחים כא, ב שמצוה להקדים נתינת נבילה לגר, ממכירתה לנכרי, שגר אתה מְצוּוֶה להחיותו. ובגר תושב ידובר שם, שאינו עובד עבודה־זרה ואוכל נבילות, כפירוש רש"י שם. 66) שלא קיבל עליו לקיים שבע מצוות. 67) משום דרכי שלום, שאם נסרב לקבלה ייטור לנו איבה. והשווה הלכות מתנות עניים פרק ח, הלכה ט "מלך או שר מן הגויים ששלח ממון לישראל לצדקה, אין מחזירים אותו לו, משום שלום מלכות" (על פי בבא בתרא י, ב). 68) שאסור לישראל ליטול צדקה מן הגוי, שמבזה עצמו ומחלל שם שמים, כמבואר בסנהדרין כו, ב וברש"י שם. והשווה לעיל הלכות עדות פרק י"א, הלכה ה ובביאורנו שם.

יא. חַיָּבִין בֵּית־דִּין שֶׁל יִשְׂרָאֵל לַעֲשׂוֹת שׁוֹפְטִים לְאֵלּוּ הַגֵּרִים הַתּוֹשָׁבִים, לָדוּן לָהֶן עַל־פִּי הַמִּשְׁפָּטִים הָאֵלּוּ[69], כְּדֵי שֶׁלֹּא יִשָּׁחֵת הָעוֹלָם. אִם רָאוּ בֵּית־דִּין שֶׁיַּעֲמִידוּ שׁוֹפְטֵיהֶם מֵהֶן[70] - מַעֲמִידִין, וְאִם רָאוּ שֶׁיַּעֲמִידוּ לָהֶם מִיִּשְׂרָאֵל[71] - מַעֲמִידִין[72].

69) המבוארים בפרקים ט־י שלפנינו. 70) שיש ביניהם אנשים הראויים לשפוט. 71) שאין בהם מי שראוי לכך. 72) משל ישראל, והכל משום תיקון העולם וישובו. וכן מצינו באברהם אבינו, שעמד לפני ה' להתפלל, לא להשחית את סדום, וכמסופר בתורה בראשית יח, כג.

יב. שְׁנֵי עַכּוּ"ם שֶׁבָּאוּ לְפָנֶיךָ לָדוּן בְּדִינֵי יִשְׂרָאֵל וְרָצוּ שְׁנֵיהֶם לָדוּן דִּין־תּוֹרָה - דָּנִין[73]. הָאֶחָד רוֹצֶה וְהָאֶחָד אֵינֶנּוּ רוֹצֶה - אֵין כּוֹפִין אוֹתוֹ לָדוּן אֶלָּא בְּדִינֵיהֶן[74]. הָיָה יִשְׂרָאֵל וְעַכּוּ"ם, אִם יֵשׁ זְכוּת לַיִּשְׂרָאֵל בְּדִינֵיהֶם - דָּנִין לוֹ בְּדִינֵיהֶם וְאוֹמְרִים לוֹ: כָּךְ דִּינֵיכֶם! וְאִם יֵשׁ זְכוּת לְיִשְׂרָאֵל בְּדִינֵינוּ - דָּנִין לוֹ דִּין־תּוֹרָה וְאוֹמְרִים לוֹ: כָּךְ דִּינֵינוּ[75]! וְיֵרָאֶה לִי, שֶׁאֵין עוֹשִׂין כֵּן לְגֵר תּוֹשָׁב[76], אֶלָּא לְעוֹלָם דָּנִין לוֹ בְּדִינֵיהֶם. וְכֵן יֵרָאֶה לִי, שֶׁנּוֹהֲגִין עִם גֵּרֵי תּוֹשָׁב בְּדֶרֶךְ־אֶרֶץ[77] וּגְמִילוּת־חֲסָדִים כְּיִשְׂרָאֵל, שֶׁהֲרֵי אָנוּ מְצֻוִּין לְהַחֲיוֹתָן[78], שֶׁנֶּאֱמַר: "לַגֵּר אֲשֶׁר בִּשְׁעָרֶיךָ תִּתְּנֶנָּה וַאֲכָלָהּ"[79]. וְזֶה שֶׁאָמְרוּ חֲכָמִים[80]: אֵין כּוֹפְלִין לָהֶם שָׁלוֹם[81] - בְּעַכּוּ"ם[82], לֹא בְּגֵר תּוֹשָׁב. אֲפִלּוּ הָעַכּוּ"ם, צוּוּ חֲכָמִים[83] לְבַקֵּר חוֹלֵיהֶם וְלִקְבֹּר מֵתֵיהֶם עִם מֵתֵי יִשְׂרָאֵל[84], וּלְפַרְנֵס עֲנִיֵּיהֶם בְּכְלַל עֲנִיֵּי יִשְׂרָאֵל, מִפְּנֵי דַרְכֵי שָׁלוֹם[85]. הֲרֵי נֶאֱמַר: "טוֹב ה'

23 24 25 26 27 28 29 30 31 32 33 34 35 36 37 38 39 40 41 42 43

1 לַכֹּל, וְרַחֲמָיו עַל כָּל מַעֲשָׂיו", וְנֶאֱמַר: "דְּרָכֶיהָ דַרְכֵי
2 נֹעַם, וְכָל נְתִיבֹתֶיהָ שָׁלוֹם"[86].

73) בדפוס רומי וכן בכתב יד תימן: ורצו שניהם, דנים להם דין תורה, ותיבת "דנין" איננה. 74) כנימוסי בתי דיניהם וכמשפטיהם. 75) בבא קמא קיג, א. 76) שקיבל עליו לקיים שבע מצוות בני נח. 77) בנימוס ובכבוד. 78) לפרנסם ולתמכם. 79) פסחים כא, ב וכמבואר לעיל. 80) גיטין סב, א. 81) לומר להם; שלום שלום, שתי פעמים. 82) שלא קיבל עליו שבע מצוות בני נח. 83) שם סא, א. 84) לא שיקברו אותם אצל ישראל, שהרי אסור לקבור רשע אצל צדיק, ראה סנהדרין מז, א, אלא לומר שמתעסקים בהם לקברם. ולשון רבינו לעיל הלכות אבל פרק י"ד, הלכה י"ב "קוברים מתי גויים, ומנחמים אבליהם". 85) גיטין שם, והשווה הלכות מתנות עניים פרק ז, הלכה ז "מפרנסים ומכסים עניי גויים עם עניי ישראל". 86) וכבר נתבאר בהלכות עבודה־זרה פרק י, הלכה ו ש"אין כל הדברים האלו אמורים, אלא בזמן שגלו ישראל לבין האומות, או שיד הגויים תקיפה על ישראל, אבל בזמן שיד ישראל תקיפה על אומות העולם אסור לנו להניח גוי עובד עבודה־זרה בארצנו... עד שיקבל עליו שבע מצוות שנצטוו בני נח, שנאמר: לא ישבו בארצך, אפילו לפי שעה".

פֶּרֶק אַחַד־עָשָׂר[1]

1) שהמלך המשיח יחזיר בימיו כל משפטי התורה כקדם. שהאמונה במשיח מפורשת בתורה. וכל הכופר בו, כופר בתורה ובמשה רבינו. במה אפשר לוודא, שזהו המשיח האמיתי.

3 **א. הַמֶּלֶךְ הַמָּשִׁיחַ עָתִיד לַעֲמֹד וּלְהַחֲזִיר מַלְכוּת דָּוִד[2]**
4 **לְיָשְׁנָהּ[3], לַמֶּמְשָׁלָה הָרִאשׁוֹנָה, וּבוֹנֶה הַמִּקְדָּשׁ[4],**
5 **וּמְקַבֵּץ נִדְחֵי יִשְׂרָאֵל, וְחוֹזְרִין כָּל הַמִּשְׁפָּטִים בְּיָמָיו**
6 **כְּשֶׁהָיוּ מִקֹּדֶם[5]. מַקְרִיבִין קָרְבָּנוֹת, וְעוֹשִׂין שְׁמִטִּין**
7 **וְיוֹבְלוֹת[6], כְּכָל מִצְוָתָהּ הָאֲמוּרָה בַּתּוֹרָה. וְכָל מִי**
8 **שֶׁאֵינוֹ מַאֲמִין בּוֹ אוֹ מִי שֶׁאֵינוֹ מְחַכֶּה לְבִיאָתוֹ - לֹא**
9 **בִשְׂאָר נְבִיאִים בִּלְבַד הוּא כּוֹפֵר, אֶלָּא בַּתּוֹרָה וּבְמֹשֶׁה**
10 **רַבֵּנוּ. שֶׁהֲרֵי הַתּוֹרָה הֵעִידָה[7] עָלָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְשָׁב**
11 **ה' אֱלֹהֶיךָ אֶת שְׁבוּתְךָ וְרִחַמְךָ, וְשָׁב וְקִבֶּצְךָ וְגוֹ'. אִם**
12 **יִהְיֶה נִדַּחֲךָ בִּקְצֵה הַשָּׁמַיִם וְגוֹ'. וֶהֱבִיאֲךָ ה'"[8]. וְאֵלּוּ**
13 **הַדְּבָרִים הַמְפֹרָשִׁים בַּתּוֹרָה, הֵם כּוֹלְלִים כָּל הַדְּבָרִים**
14 **שֶׁנֶּאֶמְרוּ עַל־יְדֵי כָּל הַנְּבִיאִים. אַף בְּפָרָשַׁת בִּלְעָם**
15 **נֶאֱמַר, וְשָׁם נִבָּא בִּשְׁנֵי הַמְּשִׁיחִים: בַּמָּשִׁיחַ הָרִאשׁוֹן**
16 **שֶׁהוּא דָוִד, שֶׁהוֹשִׁיעַ אֶת יִשְׂרָאֵל מִיַּד צָרֵיהֶם,**
17 **וּבַמָּשִׁיחַ הָאַחֲרוֹן שֶׁעוֹמֵד מִבָּנָיו, שֶׁמּוֹשִׁיעַ אֶת**
18 **יִשְׂרָאֵל בָּאַחֲרוֹנָה. וְשָׁם הוּא אוֹמֵר: "אֶרְאֶנּוּ וְלֹא**
19 **עַתָּה" - זֶה דָוִד[9], "אֲשׁוּרֶנּוּ וְלֹא קָרוֹב" - זֶה מֶלֶךְ**
20 **הַמָּשִׁיחַ; "דָּרַךְ כּוֹכָב מִיַּעֲקֹב" - זֶה דָוִד, "וְקָם שֵׁבֶט**
21 **מִיִּשְׂרָאֵל" - זֶה מֶלֶךְ הַמָּשִׁיחַ; "וּמָחַץ פַּאֲתֵי מוֹאָב"**
22 **- זֶה דָוִד[10], וְכֵן הוּא אוֹמֵר: "וַיַּךְ אֶת מוֹאָב וַיְמַדְּדֵם**
23 **בַּחֶבֶל", "וְקַרְקַר[11] כָּל בְּנֵי שֵׁת" - זֶה הַמֶּלֶךְ הַמָּשִׁיחַ,**
24 **שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ: "וּמָשְׁלוֹ מִיָּם עַד יָם"[12]; "וְהָיָה אֱדוֹם**
25 **יְרֵשָׁה" - זֶה דָוִד, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַתְּהִי אֱדוֹם[13] לְדָוִד**
26 **לַעֲבָדִים וְגוֹ'", "וְהָיָה יְרֵשָׁה" - זֶה הַמֶּלֶךְ הַמָּשִׁיחַ,**
27 **שֶׁנֶּאֱמַר: "וְעָלוּ מוֹשִׁעִים בְּהַר צִיּוֹן וְגוֹ'"[14].**

2) ובדפוס רומי, וכן בכת"י התימנים: מלכות בית דוד. 3) כמו שהיתה לפנים. על־פי מליצת התלמוד (יומא סט, ב) "שהחזירו העטרה ליושנה", וכן בקידושין סו, א. 4) זבחים מה, א: "הילכתא למשיחא", ומפרש רש"י: "הלכה הצריכה לנו לימות המשיח, כשיבנה בית־המקדש". 5) סנהדרין נא, ב: "הלכתא למשיחא!" ומפרש רש"י: הלכה זו, כשיבואו ימי המשיח תצטרך לנו, שישובו ארבע מיתות בית־דין למקומן. 6) שהם תלויים בישיבת כל ישראל על אדמתם, ככתוב (ויקרא כה, י) "וקראתם דרור בארץ לכל יושביה", וכמבואר בהל' שמיטה ויובל פ"י, ה"ח. וב'תורת כהנים' פרשת ויקרא, פרשתא יג: "ואם יהיה היובל (במדבר לו, ד) - עתיד היובל לפסוק ולחזור". 7) הבטיחה. 8) ואלה הכתובים, מדברים בגלותנו הארוכה ובגאולתה, שהרי אמר: "ושב וקבצך מכל העמים אשר הפיצך" וגו'. ובגלות בבל לא היו מפוזרים בין כל העמים, וכן לא נתקיים בה: "והביאך ה'... וירשתה והטיבך והרבך מאבותיך", שהרי גלו שנית ('קרית ספר'). וראה ברמב"ן ויקרא כו, טז שהבטחה זו (=והטיבך והרבך מאבותיך) היא הבטחה לכל שבטי ישראל, שישובו בגאולה האחרונה לא לששית העם, יהודה ובנימין, ששבו בימי עליית בבל. ובירושלמי קידושין פ"א ה"ח, אמרו: והטיבך והרבך מאבותיך - אבותיך אע"פ שנגאלו חזרו ונשתעבדו, אבל אתם - משאתם נגאלים, שוב אינכם משתעבדים. 9) בירושלמי תענית פ"ד ה"ה, דרשו פסוק זה על המשיח. ואונקלוס תרגם: "ויתרבא משיחא מישראל", וכן ב'מדרש רבה' דברים פ"א, אות יז. 10) וכן ברש"י לתורה שם. 11) הורס, מלשון הכתוב (ישעיה כב, ה) "מקרקר קיר" (אבן־עזרא שם). 12) וכל האומות יצאו מן שת בנו של אדם הראשון (רש"י שם). 13) בפסוק: ארם, אולם ראה שם יד. 14) וב'מדרש רבה' שם, אמרו: "אמרו ישראל לפני הקב"ה, עד מתי משועבדים אנו בידו (ביד עשו)? אמר להם: עד שיבוא אותו יום, שכתוב בו: דרך כוכב מיעקב וקם שבט מישראל... אותה שעה אני מופיע מלכותי ואמלוך עליכם, שנאמר: ועלו מושיעים בהר ציון".

28 **ב. אַף בְּעָרֵי־מִקְלָט הוּא אוֹמֵר: "וְאִם יַרְחִיב ה'**
29 **אֱלֹהֶיךָ אֶת גְּבֻלְךָ... וְיָסַפְתָּ לְךָ עוֹד שָׁלֹשׁ עָרִים וְגוֹ',**
30 **וּמֵעוֹלָם לֹא הָיָה דָּבָר זֶה[15], וְלֹא צִוָּה הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־**
31 **הוּא לַתּוֹהוּ[16]; אֲבָל בְּדִבְרֵי הַנְּבִיאִים אֵין הַדָּבָר צָרִיךְ**
32 **רְאָיָה, שֶׁכָּל הַסְּפָרִים מְלֵאִים בְּדָבָר זֶה[17].**

15) שיהיו תשע ערי מקלט, שלא היו אלא שלש בעבר הירדן המזרחי, ושלש בכל ארץ כנען. ראה במדבר לה, יד. ובמכות ט, ב. 16) לחינם ולבטלה, ועל־כרחך פסוק זה נאמר לעתיד־לבוא, כמו שאמרו בירושלמי מכות פ"ב, ה"ו: "ולעתיד־לבוא מפרישים עוד שלש", שאז ירחיב ה' לנו את הארץ, ויתן לנו ארץ קיני וקניזי וקדמוני, כמבואר בירושלמי

קידושין פ"א, ה"ח. והשווה הל' רוצח פ"ח, ה"ד. 17) בדבר המשיח וייעודו לעתיד, כמפורש בישעיה יא, וכן במיכה ד, מלאכי ג, תהלים עב, ובדניאל יב ועוד.

1 **ג. וְאַל יַעֲלֶה עַל דַּעְתְּךָ שֶׁהַמֶּלֶךְ הַמָּשִׁיחַ צָרִיךְ**
2 **לַעֲשׂוֹת אוֹתוֹת וּמוֹפְתִים[18], וּמְחַדֵּשׁ דְּבָרִים בָּעוֹלָם אוֹ**
3 **מְחַיֶּה מֵתִים[19] וְכַיּוֹצֵא בִּדְבָרִים אֵלּוּ[20] - אֵין הַדָּבָר**
4 **כָּךְ, שֶׁהֲרֵי רַבִּי עֲקִיבָא חָכָם גָּדוֹל מֵחַכְמֵי הַמִּשְׁנָה**
5 **הָיָה, וְהוּא הָיָה נוֹשֵׂא כֵּלָיו[21] שֶׁל בֶּן־כּוֹזִיבָא הַמֶּלֶךְ[22],**
6 **וְהוּא הָיָה אוֹמֵר עָלָיו שֶׁהוּא הַמֶּלֶךְ הַמָּשִׁיחַ[23], וְדִמּוּ**
7 **הוּא וְכָל חַכְמֵי דּוֹרוֹ שֶׁהוּא הַמֶּלֶךְ הַמָּשִׁיחַ, עַד**
8 **שֶׁנְּהֲרַג בַּעֲוֹנוֹת[24]. כֵּיוָן שֶׁנְּהֲרַג, נוֹדַע לָהֶם שֶׁאֵינוֹ,**
9 **וְלֹא שָׁאֲלוּ מִמֶּנּוּ חֲכָמִים לֹא אוֹת וְלֹא מוֹפֵת[25]. וְעִקַּר**
10 **הַדְּבָרִים כָּכָה הֵן: שֶׁהַתּוֹרָה הַזֹּאת, חֻקֶּיהָ וּמִשְׁפָּטֶיהָ**
11 **לְעוֹלָם וּלְעוֹלְמֵי עוֹלָמִים[26], וְאֵין מוֹסִיפִין עֲלֵיהֶן וְלֹא**
12 **גּוֹרְעִין מֵהֶן[27].**

18) אות - בשמים; ומופת - בארץ (רש"י לדברים יג, ב). 19) "כאותות אליהו ואלישע, שיש בהם שינוי מנהגו של עולם" (לשון רבינו בהל' יסודי התורה פ"י, ה"א). 20) בדפוסים קדומים, וכן בכ"י תימן: בדברים אלו, "שהטיפשים אומרים". 21) נמשך אחריו ותומך בו, מלשון הכתוב (שמואל־א, טז, כא). 22) הוא בר כוכבא, שמרד ברומיים והרג בהם הרג רב בשנת הנ"ב לאחר חורבן בית שני, והתבצר בעיר ביתר, ולפי שמרד בקיסר אדריאנוס קראוהו כוזיבא מלשון שקר וכזב ('סדר הדורות'). וראה בבבא־קמא צז, ב "מעות כוזביות", ומפרש רש"י: מטבע של בן כוזיבא. 23) ירושלמי תענית פ"ד, ה"ה. והיה דורש עליו: "דרך כוכב מיעקב - דרך כוזיבא מיעקב". 24) שהרג את רבי אלעזר המודעי, יצאה בת קול ואמרה: "הרגת את רבי אלעזר המודעי, זרועם של ישראל, לפיכך זרועו של אותו איש יבש תיבש... מיד נלכדה ביתר" (ירושלמי שם). והשווה הל' תעניות פ"ה, ה"ג: "ונפל ביד גויים ונהרגו כולם, והיתה צרה גדולה כמו חורבן המקדש", וראה ב'מדרש רבה' איכה פ"ב, פסוק ב. 25) והראב"ד משיג: והלא אמרו (סנהדרין צג, ב): כשהכריז בר כוזיבא על עצמו שהוא משיח. שלחו חכמים אחריו לבדקו, אם הוא "מריח ודאין" (=שמריח באדם ושופטו, ויודע מי החייב, ככתוב במשיח (ישעיה יא, ג־ד), והריחו ביראת ה'... ולא למשמע אזניו יוכיח ושפט בצדק דלים"), כיון שראו שאינו "מריח ודאין" - הרגוהו. הרי שהחכמים שאלו ממנו אות, אולם רבינו סובר כירושלמי הנ"ל שהגויים הרגוהו בעוונותיו, וכשמואל האומר (ברכות לד, ב) "אין בין העולם הזה לימות המשיח אלא שעבוד מלכיות בלבד" (ראה לקמן פי"ב ה"ב), ולדבריו אין לדרוש מהמשיח אותות ומופתים, וחולק על סוגיית התלמוד בסנהדרין הנ"ל (כסף־משנה). 26) שנאמר (דברים כט, כח) והנגלות לנו ולבנינו עד עולם לעשות את כל דברי התורה הזאת - הא למדת, שכל דברי תורה מצווים אנו לעשותם עד עולם (לשון רבינו בהל' יסודי התורה פ"ט, ה"א). 27) חסר כאן, ובדפוס רומי ואמשטרדם, וכן בכת"י תימן: "וכל המוסיף או גורע, או שגילה פנים בתורה והוציא הדברים של מצוות מפשוטן, הרי זה בוודאי רשע ואפיקורוס". ובדפוסים הנ"ל: הרי זה ודאי בדאי ורשע ואפיקורוס.

13 **ד. וְאִם יַעֲמֹד מֶלֶךְ מִבֵּית־דָּוִד, הוֹגֶה[28] בַּתּוֹרָה וְעוֹסֵק**
14 **בְּמִצְוֹת כְּדָוִד אָבִיו, כְּפִי תּוֹרָה שֶׁבִּכְתָב וְשֶׁבְּעַל־פֶּה,**
15 **וְיָכוֹף כָּל יִשְׂרָאֵל לֵילֵךְ בָּהּ וּלְחַזֵּק בִּדְקָהּ[29], וְיִלָּחֵם**
16 **מִלְחֲמוֹת ה'[30] - הֲרֵי זֶה בְּחֶזְקַת שֶׁהוּא מָשִׁיחַ[31]. אִם**
17 **עָשָׂה וְהִצְלִיחַ[32] וּבָנָה מִקְדָּשׁ בִּמְקוֹמוֹ וְקִבֵּץ נִדְחֵי־**
18 **יִשְׂרָאֵל - הֲרֵי זֶה מָשִׁיחַ בְּוַדַּאי[33]. וִיתַקֵּן[34] אֶת הָעוֹלָם**
19 **כֻּלּוֹ לַעֲבֹד אֶת הַשֵּׁם בְּיַחַד, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי־אָז אֶהְפֹּךְ**
20 **אֶל עַמִּים שָׂפָה בְרוּרָה, לִקְרֹא כֻלָּם בְּשֵׁם ה' לְעָבְדוֹ**
21 **שְׁכֶם אֶחָד"[35]. וְאִם[36] לֹא הִצְלִיחַ עַד כֹּה, אוֹ נֶהֱרַג -**
22 **בְּיָדוּעַ שֶׁאֵינוֹ זֶה שֶׁהִבְטִיחָה עָלָיו תּוֹרָה, וַהֲרֵי הוּא**
23 **כְּכָל מַלְכֵי בֵּית־דָּוִד הַשְּׁלֵמִים וְהַכְּשֵׁרִים שֶׁמֵּתוּ. וְלֹא**
24 **הֶעֱמִידוֹ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא אֶלָּא לְנַסּוֹת בּוֹ רַבִּים,**
25 **שֶׁנֶּאֱמַר: "וּמִן הַמַּשְׂכִּילִים יִכָּשְׁלוּ לִצְרוֹף בָּהֶם וּלְבָרֵר**
26 **וְלַלְבֵּן עַד עֵת קֵץ, כִּי עוֹד לַמּוֹעֵד". אַף יֵשׁוּעַ**
27 **הַנּוֹצְרִי[37] שֶׁדִּמָּה שֶׁיִּהְיֶה מָשִׁיחַ וְנֶהֱרַג בְּבֵית־דִּין[38],**
28 **כְּבָר נִתְנַבֵּא בּוֹ דָּנִיֵּאל, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּבְנֵי פָרִיצֵי עַמְּךָ**
29 **יִנַּשְּׂאוּ לְהַעֲמִיד חָזוֹן[39] וְנִכְשָׁלוּ". וְכִי יֵשׁ מִכְשׁוֹל**
30 **גָּדוֹל מִזֶּה, שֶׁכָּל הַנְּבִיאִים דִּבְּרוּ שֶׁמָּשִׁיחַ גּוֹאֵל**
31 **יִשְׂרָאֵל וּמוֹשִׁיעָם, וּמְקַבֵּץ נִדְחֵיהֶם[40] וּמְחַזֵּק מִצְוֹתָן,**
32 **וְזֶה גָּרַם לְאַבֵּד יִשְׂרָאֵל בַּחֶרֶב, וּלְפַזֵּר שְׁאֵרִיתָם**
33 **וּלְהַשְׁפִּילָם, וּלְהַחֲלִיף הַתּוֹרָה וּלְהַטְעוֹת רֹב הָעוֹלָם**
34 **לַעֲבֹד אֱלוֹהַּ מִבַּלְעָדֵי ה'. אֲבָל מַחְשְׁבוֹת בּוֹרֵא**
35 **הָעוֹלָם אֵין כֹּחַ בְּאָדָם לְהַשִּׂיגָם, כִּי לֹא דְרָכֵינוּ דְרָכָיו**
36 **וְלֹא מַחְשְׁבוֹתֵינוּ מַחְשְׁבוֹתָיו[41]; וְכָל הַדְּבָרִים הָאֵלּוּ**
37 **שֶׁל יֵשׁוּעַ הַנּוֹצְרִי וְשֶׁל זֶה[42] הַיִּשְׁמְעֵאלִי שֶׁעָמַד**
38 **אַחֲרָיו, אֵינָן אֶלָּא לְיַשֵּׁר דֶּרֶךְ[43] לַמֶּלֶךְ הַמָּשִׁיחַ, וּלְתַקֵּן**
39 **הָעוֹלָם כֻּלּוֹ לַעֲבֹד אֶת ה' בְּיַחַד, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי אָז[44]**
40 **אֶהְפֹּךְ אֶל עַמִּים שָׂפָה בְרוּרָה לִקְרֹא כֻלָּם בְּשֵׁם ה'**
41 **לְעָבְדוֹ שְׁכֶם אֶחָד". כֵּיצַד? כְּבָר נִתְמַלֵּא הָעוֹלָם כֻּלּוֹ**
42 **מִדִּבְרֵי הַמָּשִׁיחַ[45] וּמִדִּבְרֵי הַתּוֹרָה וּמִדִּבְרֵי הַמִּצְוֹת,**
43 **וּפָשְׁטוּ דְּבָרִים אֵלּוּ בְּאִיִּים רְחוֹקִים וּבְעַמִּים רַבִּים**
44 **עֲרֵלֵי־לֵב, וְהֵם נוֹשְׂאִים וְנוֹתְנִים בִּדְבָרִים אֵלּוּ**
45 **וּבְמִצְוֹת הַתּוֹרָה, אֵלּוּ אוֹמְרִים: מִצְוֹת אֵלּוּ אֱמֶת הָיוּ**
46 **וּכְבָר בָּטְלוּ בַּזְּמַן הַזֶּה[46], וְלֹא הָיוּ נוֹהֲגוֹת לְדוֹרוֹת;**
47 **וְאֵלּוּ אוֹמְרִים: דְּבָרִים נִסְתָּרִים יֵשׁ בָּהֶן וְאֵינָן**
48 **כִּפְשׁוּטָן[47], וּכְבָר בָּא מָשִׁיחַ[48] וְגִלָּה נִסְתָּרֵיהֶם.**
49 **וּכְשֶׁיַּעֲמֹד הַמֶּלֶךְ הַמָּשִׁיחַ בֶּאֱמֶת וַיַּצְלִיחַ וְיָרוּם**
50 **וְיִנָּשֵׂא[49], מִיָּד הֵם כֻּלָּם חוֹזְרִים וְיוֹדְעִים שֶׁשֶּׁקֶר נָחֲלוּ**
51 **אֲבוֹתֵיהֶם, וְשֶׁנְּבִיאֵיהֶם וַאֲבוֹתֵיהֶם הִטְעוּם[50].**

28) לומד ומתעמק. 29) פרצותיה וסדקיה, כלשון הכתוב (מלכים־ב, יב, ו) "והם יחזקו את בדק הבית לכל אשר ימצא שם בדק". 30) בשונאי עם ישראל, שכל השונא את ישראל שונא את ה', שנאמר (תהלים פג, ג־ד) "ומשנאיך נשאו ראש - על עמך יערימו סוד", הוא שהכתוב אומר

(זכריה ב, יב) "הנוגע בכם נוגע בבבת עינו", כביכול, כלפי מעלה ('ספרי' פרשת בהעלותך אות פד), נמצא הלוחם בהם, מלחמת ה' - הוא נלחם. 31) בחזקת - אבל לא משיח ודאי. 32) חסר כאן, ובדפוס הנ"ל, וכן בכת"י תימן: "ונצח כל האומות שסביביו" ובנה מקדש וכו'. 33) שכן הבטיחו הנביאים (ישעיה ב, ב) "והיה באחרית הימים נכון יהיה הר בית ה'... ונהרו אליו כל הגויים", ושם יא, א: "ויצא חוטר מגזע ישי... ואסף נדחי ישראל ...מארבע כנפות הארץ". ובהל' תשובה פ"ט ה"ב, מוסיף רבינו: "שאותו המלך שיעמוד מזרע דוד, בעל חכמה יהיה יתר משלמה, ונביא גדול הוא קרוב למשה רבינו". וראה בביאורנו שם. 34) חסר כאן, וראה בסמוך בסוף הפרק, שהשלמתי את כל החסר, לפי נוסח בלתי מצונזר שבכת"י תימן. 35) וכן אמרו (עבודה־זרה כד, א) "כולם גרים גרורים הם לעתיד־לבוא, שנאמר: כי אז אהפוך... ולעבדו שכם אחד". ומפרש רש"י: "אין חילוק בעובדים, ישראל והאומות תהא עבודתם שוה בכל מצוותיו". 36) כל הקטע הזה עד סוף הפרק, חסר מדפוס ונציאה של"ד־ל"ו ואילך, מטעמי צנזורה, ונמצא בדפוסים קדומים כגון רומי, שונצינו, ואמשטרדם תס"ב, וכאן הוא מודפס במלואו לפי כת"י תימן, הנמצא בידי החכם התימני הרב יוסף קפאח שליט"א, בירושלים. 37) מעיר נצרת, בה נולד. 38) שמסרוהו לשלטונות רומי, והם שפטו אותו כמורד המלכות על שהכריז עצמו כמשיח מלך ישראל, השווה אגרת תימן. הוצאת מוסד הרב קוק עמ' קיט. 39) להופיע לפני העם כנביא, ולחדש דת הנוגדת לתורת ה' (שם עמ' קיח). 40) ראה בביאורנו לעיל אות ל, והשווה אגרת תימן, שם עמ' קב. 41) ע"פ הכתוב בישעיה נו, ח. 42) הכוונה למחמד מייסד דת האיסלם, ובאגרת תימן, שם עמ' קכא, מכנהו רבינו: משוגע. ועליו אמר דניאל (ז, ח) "משתכל הוית בקרניא... ופום ממלל רברבן", וכוונתו תהיה להפר התורה שבידינו, ויתכוון לשנותה, ככתוב (שם ז, כה) "ויסבר להשניה זמנין ודת" (שם קכה - כו). 43) לסלול ולהכשיר. 44) אחרי שיתאכזבו מרשעת המשיחים המדומים ומשקריהם, ידעו להבחין ולהכיר בצדקת משיח ה' ובאמיתתו. 45) הבדאי והמדומה. 46) כדעת ישוע הנצרי, הזכירה רבינו באגרת הנ"ל עמ' קיח. 47) אלא דברי משל ואליגורה. 48) משיח השקר. והכוונה לישמעאלי, כמבואר במוספנו "תשובות הרמב"ם" עמ' תכז. 49) כלשון הכתוב (ישעיה נב, יג) "הנה ישכיל עבדי ירום ונשא". ודרשוהו חכמינו (תנחומא, תולדות אות יד) על משיח בן דוד. 50) כלשון הכתוב (ירמיה טז, יט) "אליך גויים יבואו מאפסי ארץ, ויאמרו אך שקר נחלו אבותינו".

פֶּרֶק שְׁנֵים־עָשָׂר[1]

1) שהעולם כמנהגו יתנהג אף בימי המשיח. שלא יתעסק אדם בדברי האגדות על ביאת המשיח, ולא יאריך בהן, וכן לא יחשוב זמן הקץ. שהמשיח ייחס את ישראל לשבטיהם, עפ"י רוח הקודש שתנוח עליו. שתאוות החכמים לימי המשיח, אינה אלא לזכות בהם לחיי העולם הבא.

1 **א. אַל יַעֲלֶה עַל הַלֵּב[2] שֶׁבִּימוֹת הַמָּשִׁיחַ יִבָּטֵל דָּבָר**
2 **מִמִּנְהָגוֹ[3] שֶׁל עוֹלָם, אוֹ יִהְיֶה שָׁם חִדּוּשׁ בְּמַעֲשֵׂה**
3 **בְּרֵאשִׁית[4], אֶלָּא עוֹלָם כְּמִנְהָגוֹ נוֹהֵג. וְזֶה שֶׁנֶּאֱמַר**
4 **בְּיֶשַׁעְיָה: "וְגָר זְאֵב עִם כֶּבֶשׂ וְנָמֵר עִם גְּדִי יִרְבָּץ"[5]**
5 **- מָשָׁל וְחִידָה - עִנְיַן הַדָּבָר, שֶׁיִּהְיוּ יִשְׂרָאֵל יוֹשְׁבִין**
6 **לָבֶטַח עִם רִשְׁעֵי עַכּוּ"ם[6] הַמְּשׁוּלִים כִּזְאֵב וְנָמֵר,**
7 **שֶׁנֶּאֱמַר: "זְאֵב עֲרָבוֹת יְשָׁדְּדֵם, נָמֵר שֹׁקֵד עַל**
8 **עָרֵיהֶם", וְיַחְזְרוּ כֻּלָּם לְדַת הָאֱמֶת, וְלֹא יִגְזְלוּ וְלֹא**
9 **יַשְׁחִיתוּ, אֶלָּא יֹאכְלוּ דָּבָר הַמֻּתָּר בְּנַחַת[7] עִם יִשְׂרָאֵל,**
10 **שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאַרְיֵה כַּבָּקָר יֹאכַל תֶּבֶן". וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא**
11 **בְּאֵלּוּ הַדְּבָרִים בְּעִנְיַן הַמָּשִׁיחַ הֵם מְשָׁלִים[8]; וּבִימוֹת**
12 **הַמֶּלֶךְ הַמָּשִׁיחַ יִוָּדַע לַכֹּל, לְאֵי זֶה דָּבָר הָיָה מָשָׁל,**
13 **וּמָה עִנְיָן רָמְזוּ בָּהֶן.**

2) ובכת"י תימן: אל יעלה על דעתך. 3) מטבעו. 4) שתשתנה המציאות ממה שהיא עתה (מלשון רבינו בפירושו להקדמת פרק "חלק", הוא הפרק העשירי ממסכת סנהדרין). 5) שנראה לכאורה שיהיה אז שינוי במעשה בראשית. 6) ובדפוס רומי: רשעי העולם. 7) במנוחה ובמתינות, ככתוב (ישעיה ל, טו) "בשובה ונחת תושעון". ובדפוס רומי: בנחת כישראל. 8) והראב"ד שואל: והלא נאמר בתורה (ויקרא כו, ו) "והשבתי חיה רעה מן הארץ"? כוונתו להשיג, שבניגוד לדברי נביאים, אין לפרש את דברי תורה דרך משל, כי אין מקרא שבתורה יוצא מידי פשוטו, אולם אין זו השגה, שכוונת הפסוק לומר: שהשלום ישרור בארץ, ותהא מיושבת אנשים, וממילא יברחו החיות מהישוב, על־פי דרך הטבע ('מרכבת המשנה').

14 **ב. אָמְרוּ[9] חֲכָמִים[10]: אֵין בֵּין הָעוֹלָם הַזֶּה לִימוֹת**
15 **הַמָּשִׁיחַ אֶלָּא שִׁעְבּוּד מַלְכֻיּוֹת בִּלְבָד[11], יֵרָאֶה**
16 **מִפְּשׁוּטָן שֶׁל דִּבְרֵי הַנְּבִיאִים, שֶׁבְּתְחִלַּת יְמוֹת הַמָּשִׁיחַ**
17 **תִּהְיֶה מִלְחֶמֶת גּוֹג וּמָגוֹג[12], וְשֶׁקֹּדֶם מִלְחֶמֶת גּוֹג**
18 **וּמָגוֹג יַעֲמֹד נָבִיא לְיַשֵּׁר יִשְׂרָאֵל וּלְהָכִין[13] לִבָּם,**
19 **שֶׁנֶּאֱמַר: "הִנֵּה אָנֹכִי שֹׁלֵחַ לָכֶם אֵת אֵלִיָּה הַנָּבִיא[14]**
20 **וְגוֹ'", וְאֵינוֹ בָא, לֹא לְטַמֵּא הַטָּהוֹר[15] וְלֹא לְטַהֵר**
21 **הַטָּמֵא[16], וְלֹא לִפְסֹל אֲנָשִׁים[17] שֶׁהֵם בְּחֶזְקַת כַּשְׁרוּת**
22 **וְלֹא לְהַכְשִׁיר מִי שֶׁהֶחֱזִקוּ פְּסוּלִין, אֶלָּא לָשׂוּם שָׁלוֹם**
23 **בָּעוֹלָם[18], שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהֵשִׁיב לֵב אָבוֹת עַל בָּנִים"[19].**
24 **וְיֵשׁ מִן הַחֲכָמִים שֶׁאוֹמְרִים, שֶׁקֹּדֶם בִּיאַת הַמָּשִׁיחַ**
25 **יָבוֹא אֵלִיָּהוּ[20]. וְכָל אֵלּוּ הַדְּבָרִים וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן - לֹא**
26 **יֵדַע אָדָם אֵיךְ יִהְיוּ עַד שֶׁיִּהְיוּ, שֶׁדְּבָרִים סְתוּמִים הֵן**
27 **אֵצֶל הַנְּבִיאִים, גַּם הַחֲכָמִים אֵין לָהֶם קַבָּלָה[21]**
28 **בְּדִבְרֵים אֵלּוּ, אֶלָּא לְפִי הֶכְרֵעַ[22] הַפְּסוּקִים, וּלְפִיכָךְ**
29 **יֵשׁ לָהֶם מַחֲלֹקֶת בִּדְבָרִים אֵלּוּ[23]; וְעַל־כָּל־פָּנִים אֵין**
30 **סִדּוּר הַוַּיַּת דְּבָרִים אֵלּוּ וְלֹא דִּקְדּוּקֵיהֶן עִקָּר בַּדָּת[24].**
31 **וּלְעוֹלָם לֹא יִתְעַסֵּק אָדָם בְּדִבְרֵי הַהַגָּדוֹת, וְלֹא יַאֲרִיךְ**
32 **בַּמִּדְרָשׁוֹת הָאֲמוּרִים בְּעִנְיָנִים אֵלּוּ וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן, וְלֹא**
33 **יְשִׂימֵם עִקָּר; שֶׁאֵין מְבִיאִין לֹא לִידֵי יִרְאָה[25] וְלֹא**
34 **לִידֵי אַהֲבָה[26]; וְכֵן לֹא יְחַשֵּׁב הַקִּצִּין[27]. אָמְרוּ**
35 **חֲכָמִים[28]: תִּפַּח רוּחָם[29] שֶׁל מְחַשְּׁבֵי הַקִּצִּים[30]. אֶלָּא**
36 **יְחַכֶּה וְיַאֲמִין[31] בִּכְלַל הַדָּבָר[32] כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[33].**

9) בדפוס רומי, וכן בכת"י תימן: פיסקא זו קשורה להלכה הקודמת, כי שם מקומה, והלכה הבאה מתחילה: יראה מפשוטן וכו'. 10) ברכות לד, ב. 11) שתחזור מלכות ישראל ליושנה, ולא יהיו משועבדים עוד למלכויות זרות. 12) גוג - שם המלך, מגוג - שם האומה, ככתוב (בראשית י, ב) "בני יפת גומר ומגוג" (יחזקאל לח, ב וברש"י), והוא יעלה על ישראל "באחרית הימים" להלחם בהם, ויפול שם על הרי ישראל (שם טז, ופרק לט, ד). 13) לאביהם שבשמים. 14) והכתוב מסיים: "לפני בוא יום ה' הגדול והנורא", וזהו יום מלחמת גוג ומגוג, שה' יביאנו על הרי ישראל וישפוט אותו באבני אלגביש מן השמים (שם לח, כב), ואז ידעו כי "ה' קדוש בישראל" (שם לט, ז) וזהו "יום ה'". 15) שטיהרוהו בטעות. 16) שטימאוהו בטעות, לפי שאליהו לא יוסיף ולא יגרע בתורה (פירוש המשנה לרבינו עדיות פ"ח, מ"ז). וכן אמרו (בבא־מציעא נט, ב) "לא בשמים היא - כבר ניתנה תורה בהר סיני... וכבר כתבת בתורה: אחרי רבים להטות", וכן אמרו (מגילה ב, ב) "אלה המצוות - שאין נביא רשאי לחדש דבר מעתה". 17) ליוחסין, לא יאמר עליהם זה ממזר וזה עבד, כמבואר בסמוך בסוף ה"ג. 18) שלום לישראל מן האומות (עדיות שם, ובפירוש הראב"ד). 19) לב האבות והבנים אשר נפל בהם מורך ופחד, וברחו אלה פה ואלה פה מפני הצרות, ישובו אותו היום ויתנחמו זה בזה (ראב"ד שם). 20) לבשר על ביאתו (עירובין מג, ב). ולדעת הרדב"ז, יבוא אליהו למנות סמוכים בישראל. ראה לעיל הל' סנהדרין פ"ד הי"א, ובביאורנו. 21) איש מפי רבו. 22) הצעת סדר הפסוקים. השווה הל' תשובה פ"ט ה"א, ובביאורנו שם אות א עמ' רנא. 23) סנהדרין צז־צח. ובפסיקתא רבתא לה, שנינו: שלשה ימים קודם שיבוא משיח, בא אליהו ועומד על הרי ישראל ובוכה ומספיד עליהם, ואומר: הרי ארץ ישראל, עד מתי אתם עומדים בחרב ציה ושממה? וקולו נשמע מסוף העולם ועד סופו, ואח"כ אומר להם: בא שלום לעולם. 24) בכת"י תימן, תיבה זו איננה. 25) יראת חטא. 26) אהבת שמים. 27) קץ הגלות, ומתי יבוא משיח. 28) סנהדרין צז, ב. 29) תצא נשמתם, ובכת"י תימן: "תפוח דעתן". 30) "שהיו אומרים כיון שהגיע הקץ ולא בא - שוב אינו בא", נמצא שהם מתאכזבים ומתייאשים מן הגאולה (שם). 31) ככתוב (חבקוק ב, ג) "ויפח לקץ ולא יכזב, אם יתמהמה חכה לו". 32) בעיקרו, ולא בדקדוקיו. 33) בפרק הקודם ה"ד.

1 **ג. בִּימֵי הַמֶּלֶךְ הַמָּשִׁיחַ, כְּשֶׁתִּתְיַשֵּׁב מַמְלַכְתּוֹ וְיִתְקַבְּצוּ**
2 **אֵלָיו כָּל יִשְׂרָאֵל - יִתְיַחֲסוּ[34] כֻּלָּם עַל פִּיו בְּרוּחַ־הַקֹּדֶשׁ**
3 **שֶׁתָּנוּחַ עָלָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְיָשַׁב מְצֶרֶף וּמְטַהֵר וְגוֹ'". וּבְנֵי לֵוִי מְטַהֵר[35] תְּחִלָּה וְאוֹמֵר: זֶה מִיֻּחָס כֹּהֵן וְזֶה**
4 **מִיֻּחָס[36] לֵוִי! וְדוֹחֶה אֶת שֶׁאֵינָן מְיֻחָסִין לְיִשְׂרָאֵל[37].**
5 **הֲרֵי הוּא אוֹמֵר: "וַיֹּאמֶר הַתִּרְשָׁתָא לָהֶם וְגוֹ', עַד**
6 **עֲמֹד הַכֹּהֵן לְאוּרִים וְתֻמִּים"[38]. הִנֵּה לָמַדְתָּ, שֶׁבְּרוּחַ־**
7 **הַקֹּדֶשׁ מְיֻחָסִין הַמֵּחֲזִקִין וּמוֹדִיעִין הַמְיֻחָס. וְאֵינוֹ**
8 **מְיֻחָס יִשְׂרָאֵל אֶלָּא לְשִׁבְטֵיהֶם, שֶׁמּוֹדִיעַ שֶׁזֶּה מִשֵּׁבֶט**
9 **פְּלוֹנִי וְזֶה מִשֵּׁבֶט פְּלוֹנִי; אֲבָל אֵינוֹ אוֹמֵר עַל שֶׁהֵן**
10 **בְּחֶזְקַת כַּשְׁרוּת: זֶה מַמְזֵר וְזֶה עָבֶד[39]!, שֶׁהַדִּין הוּא,**
11 **שֶׁמִּשְׁפָּחָה שֶׁנִּטְמְעָה[40] - נִטְמָעָה[41].**
12

34) יבררו יחוס משפחתם. 35) מייחס. 36) קידושין עא, א. שאין לויים עולים לדוכן, ולא כהנים לעבודת המקדש אלא מיוחסים, ושבט לוי כולל: הכהנים והלוים. 37) שכל מי שאינו מזרע הלוי, נשאר ישראל כשר, ככל ישראל. 38) דרשו חכמינו (סוטה מח, ב) "כאדם שאומר לחבירו עד שיחיו מתים, ויבוא משיח בן דוד", שהרי אורים ותומים לא היו במקדש שני (כתובות כד, ב וברש"י). ופסוק זה מדבר בבני כהנים שביקשו "כתבם המתיחשים ולא נמצאו", ויאמר להם נחמיה (=הוא התרשתא), שהם מרוחקים מן הכהונה עד ביאת המשיח. 39) עבד כנעני, שפסול לבוא בישראל. 40) נתערבה, נתערב בה פסול משפחה, ולא ידוע מיהו. 41) נשארת בכשרותה, הואיל והוחזקה בכשרות (קדושין עא, א), וכן אמרו בעדויות פ"ח, מ"ז: אין אליהו בא "לא לרחק ולא לקרב". טמע - לשון דמע ותערובת, "ויחפרוהו ממטמונים" (איוב ג, כא) מתורגם: וחפסין ליה מן טומעיא (הערוך).

13 **ד. לֹא[42] נִתְאַוּוּ הַחֲכָמִים וְהַנְּבִיאִים יְמוֹת הַמָּשִׁיחַ, לֹא**
14 **כְּדֵי שֶׁיִּשְׁלְטוּ עַל כָּל הָעוֹלָם, וְלֹא כְּדֵי שֶׁיִּרְדּוּ[43]**
15 **בָּעַכּוּ"ם, וְלֹא כְּדֵי שֶׁיְּנַשְּׂאוּ אוֹתָם הָעַמִּים, וְלֹא כְּדֵי**
16 **לֶאֱכֹל וְלִשְׁתּוֹת וְלִשְׂמֹחַ; אֶלָּא כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ פְּנוּיִין בַּתּוֹרָה**
17 **וְחָכְמָתָהּ, וְלֹא יִהְיֶה לָהֶם נוֹגֵשׁ וּמְבַטֵּל[44], כְּדֵי שֶׁיִּזְכּוּ**
18 **לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא[45], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת תְּשׁוּבָה[46].**

~ נקודות משיחות קודש ~

"נתאוו החכמים והנביאים לימות המשיח לא כדי שישלטו על כל העולם.. כו'".

וצריך להבין מאי קא משמע לן, והרי לא יעלה על הדעת שחפץ החכמים והנביאים הוא בשלטון על העולם ומשום כך נתאוו לימות המשיח.

והביאור הוא: בפרק י"א ה"ד מתאר הרמב"ם את פעולותיו של מלך המשיח שילחם מלחמות ה' וינצח.. כל האומות שסביביו.

והנה מצינו שני אופנים בהשפעת ישראל על אומות העולם, האחת היא על־דרך הנ"ל שבתחילת ימות המשיח ההשפעה על אומות העולם על ידי המשיח תהיה בדרך שלטון ורדיה. אבל ישנה גם דרך נעלית יותר והיא ההשפעה בדרך ממילא, שכיון שיהיו ישראל חכמים גדולים וישיגו דעת בוראם ויהיה המצב שאת רוח הטומאה אעביר מן הארץ ומלאה הארץ דעה את ה', הנה אז תהיה השפעת ישראל על אומות העולם בדרך ממילא, כי כשישראל רק ישבו ויעסקו בתורה, הרי שבדרך ממילא יטוהר העולם ותושפע לאומות העולם ההכרה בקב"ה ובהנהגתו את העולם.

וזהו שמחדש הרמב"ם: שחכמי ישראל והנביאים לא נתאוו לסוג הראשון של ההשפעה שתבוא דרך זה שישלטו וירדו

בכל העולם אלא לסוג השני של ההשפעה שתבוא בדרך ממילא, כי הם ישבו ויעסקו בתורה כל ימיהם וההשפעה על העולם תיעשה בדרך ממילא, וכתוצאה מלימודם ועיסוקם בתורה ובידיעת ה'.

(על פי לקו"ש חלק ל"ה עמוד 98)

42) ובכת"י התימנים: "נתאוו חכמים" וכו' ותיבת "לא" איננה. 43) ישתעבדו וילחצו. 44) מלימוד התורה, "שבזמן שאדם טרוד בחולי ובמלחמה ורעבון, אינו מתעסק לא בחכמה ולא במצוות" (הל' תשובה פ"ט, ה"א). 45) "שאם לא יקנה פה חכמה, ומעשים טובים אין לו, במה יזכה?" (שם). 46) פ"ט, ה"ב.

ה. וּבְאוֹתוֹ הַזְּמַן לֹא יִהְיֶה שָׁם לֹא רָעָב וְלֹא מִלְחָמָה[47], וְלֹא קִנְאָה וְלֹא תַּחֲרוּת[48], שֶׁהַטּוֹבָה תִּהְיֶה מֻשְׁפַּעַת הַרְבֵּה, וְכָל הַמַּעֲדַנִּים מְצוּיִין כֶּעָפָר[49], וְלֹא יִהְיֶה עֵסֶק כָּל הָעוֹלָם אֶלָּא לָדַעַת אֶת ה' בִּלְבָד[50]. וּלְפִיכָךְ יִהְיוּ יִשְׂרָאֵל חֲכָמִים גְּדוֹלִים וְיוֹדְעִים דְּבָרִים הַסְּתוּמִים, וְיַשִּׂיגוּ דַּעַת בּוֹרְאָם כְּפִי כֹּחַ הָאָדָם[51], שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי מָלְאָה הָאָרֶץ דֵּעָה אֶת ה', כַּמַּיִם לַיָּם מְכַסִּים"[52].

~ נקודות משיחות קודש ~

"שהטובה תהיה מושפעת הרבה וכל המעדנים מצויין כעפר ולא יהיה עסק כל העולם אלא לדעת את ה' בלבד".

ידוע גודל דיוקו של הרמב"ם שלא כתב דבריו בלשון מליצה וכו' אלא שכל מילה ומשפט יש בהם תוכן מיוחד ומשמעות נפרדת, כי לא חזר על עניין פעמיים לשם מליצה וכד'.

ולפי זה צריך להבין, א: אם "הטובה תהיה מושפעת" הרי זה כולל ש"המעדנים מצויין כעפר" ומדוע הוסיף זאת.

ב: מדוע כתב בלשון "מיעוט" "אלא לדעת את ה' כו'" ולא בלשון חיובית שיהיה עסק העולם לדעת את ה'.

ג. לאחר שמיעט על ידי המילה "אלא", מה ממעט שוב במילה "בלבד".

והביאור בזה: א: "הטובה תהיה מושפעת" מוסב על עניין שלמעלה, שבאותו הזמן לא יהיה שם לא רעב ולא מלחמה ולא קנאה ותחרות מכיון "שהטובה תהיה מושפעת" והיא הסיבה מדוע לא תהיה שם קנאה, מלחמה ותחרות.

ב. במילה "אלא" מחדש הרמב"ם שמכיון שבאותו זמן יהיה "ואת רוח הטומאה אעביר מן הארץ" הרי שעבודת ה' של יהודי לא תהיה במלחמת היצר כי ההשתדלות והמאמץ היום יומי אצל יהודי יהיה רק העיסוק בידיעת ה'.

ג: ב"אלא לדעת את ה' בלבד" מחדש הרמב"ם שלימוד התורה לא יהיה רק כדי לדעת את מעשה המצוות ואת המעשה אשר יעשון אלא שיהיה לימוד תורה מסוג אחר ויעשה לשם ידיעת ה' והדביקות בו - "לדעת את ה' בלבד"".

מתוך ההדרן על הרמב"ם תשמ"ה – הובא ביין מלכות סימן קצ"ו

47) ככתוב בישעיה ב, ד "ולא ילמדו עוד מלחמה".

48) התנצחות והתחרות, מלשון הכתוב (ירמיה יב, ה) "ואיך תתחרה את הסוסים". וכן אמרו (ברכות יז, א) "העולם הבא אין בו... לא קנאה ולא שנאה ולא תחרות". 49) לרוב, ראה שבת ל, ב: "עתידים אילנות שמוציאים פירות בכל יום". 50) אמיתות מציאותו, כמו שביקש משה רבינו, באמרו: "הראני נא את כבודך", וכמבואר בהל' יסודי התורה פ"א, ה"י. 51) כפי כח שיש באדם להבין ולהשיג, "שאין כח בדעת האדם החי, שהוא מחובר מגוף ונפש, להשיג אמיתת דבר זה על בוריו" (שם), והשווה הל' תשובה פ"י, ה"ו. 52) וכן נאמר (יחזקאל לו, כו) "והסירותי את לב האבן מבשרכם... ואת רוחי אתן בקרבכם". השווה הל' תשובה פ"ט, ה"ב. וב"זוהר" וירא קיג, ב אמרו: "והמשכילים יזהירו כזוהר הרקיע, וישיגו בני אדם דעה שלימה, שנאמר כי מלאה הארץ דעה את ה'". והשווה פירוש המשנה לרבינו בהקדמתו לפרק "חלק" פ"י מסנהדרין, הוצאת 'מוסד הרב קוק' עמ' קכז.

נִשְׁלְמוּ הִלְכוֹת מְלָכִים וְהַחִבּוּר כֻּלּוֹ. בָּרוּךְ שֶׁאָמַר וְהָיָה הָעוֹלָם בִּפְרָטוֹ וּבִכְלָלוֹ: תַּם וְנִשְׁלַם, שֶׁבַח לָאֵל בּוֹרֵא עוֹלָם. נִגְמַר סֵפֶר אַרְבָּעָה עָשָׂר וְהוּא סֵפֶר שׁוֹפְטִים. וּמִנְיַן פְּרָקָיו אֶחָד וּשְׁמוֹנִים. הִלְכוֹת סַנְהֶדְרִין - שִׁשָּׁה וְעֶשְׂרִים פְּרָקִים. הִלְכוֹת עֵדוּת - שְׁנַיִם וְעֶשְׂרִים פְּרָקִים. הִלְכוֹת מַמְרִים - שִׁבְעָה פְּרָקִים. הִלְכוֹת אֵבֶל - אַרְבָּעָה עָשָׂר פְּרָקִים. הִלְכוֹת מְלָכִים וּמִלְחֲמוֹתֵיהֶם - שְׁנַיִם עָשָׂר פְּרָקִים.

סיום מחזור מ"א
במסלול ג' פרקים ליום

יום חמישי י"ח אייר ה'תשפ"ב

התחלת מחזור מ"ב
במסלול ג' פרקים ליום

בְּשֵׁם ה' אֵל עוֹלָם
אָז לֹא אֵבוֹשׁ, בְּהַבִּיטִי אֶל כָּל מִצְוֹתֶיךָ

~ נקודות משיחות קודש ~

אז לא אבוש בהביטי אל כל מצוותיך

הפסוק בו בחר הרמב"ם ככותרת ל'יד החזקה', בא להשמיע את גודל מעלת ידיעת כל התורה כולה.

ב'יד החזקה', נכללו כל הלכות התורה גם אלו שאינן נוהגות בימינו, כי הלימוד ברמב"ם הוא לא רק כדי לדעת את המעשה אשר יעשון אלא שהוא לימוד התורה לשמה, כיון שהתורה היא חכמתו ורצונו ית', ומצד זה צריך להיות "בהביטי אל כל מצוותיך".

ועדיין יש לבאר מדוע זה בושה למי שלא יודע כל התורה כולה.

בהל' עדות כתב הרמב"ם שמאיימים על מוסר עדות שלא יעיד שקר, שהוא בושה לו בעוה"ז ובעוה"ב. ולכאורה,

שבועת שקר היא רק לאו, ומדוע לא מצינו בעבירות חמורות יותר שיזהירו את האדם שתהיה לו בושה בעולם הזה ובעולם הבא?

אלא, שעם ישראל נקראו עדים "אתם עדי" על שם שהם עדים כאן בעולם על חכמתו ורצונו של הקב"ה, וא"כ יהודי המעיד עדות שקר פוגם בייעודו הכללי והעיקרי להיות עד נאמן על תורתו ומצוותיו של הקב"ה, שהרי הבושה היא פגם כולל המקיף את כל מציאות האדם ולא רק אבר כזה או אחר, כך גם אדם שאינו יודע כל התורה כולה פוגם בשליחותו העיקרית בעולם להיות עד לחכמתו ורצונו של הקב"ה, ולכן הביא הרמב"ם את הפסוק הנ"ל להשמיענו שרק מי שלמד כל התורה כולה, עליו נאמר - "לא אבוש".

(על־פי 'יין מלכות' ספר המדע סימן ח)

~ נקודות משיחות קודש ~

אז לא אבוש כו'

המילה "אז" מדברת על העתיד, כי הרמב"ם מדבר באדם הנמצא לפני הלימוד בספרו, ורוצה לומר שרק אחרי שלומד האדם את ספר ה'יד', יכול להימנע מרגש של בושה העלולה להיגרם לו מכך שגם אחרי שלמד את כל התורה שבכתב, עדיין אינו יודע היאך לקיים מצוות. ולדוגמא: נאמר בתורה "וקשרתם לאות על ידך והיו לטוטפת בין עיניך", ועדיין אינו יודע "איך ומה לקשור, ומהו טוטפות, והיכן הוא בין עיניך ועל ידך וכו' וכיוצ"ב בשאר המצוות". על זה נאמר "אז לא אבוש בהביטי אל כל מצוותיך".

(על־פי 'יין מלכות' ספר המדע סימן ח)

הַקְדָּמָה

1 כָּל הַמִּצְוֹות שֶׁנִּתְּנוּ לוֹ לְמֹשֶׁה בְּסִינַי - בְּפֵרוּשָׁן נִתְּנוּ,
2 שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאֶתְּנָה לְךָ אֶת לֻחֹת הָאֶבֶן, וְהַתּוֹרָה
3 וְהַמִּצְוָה". "תּוֹרָה", זוֹ תּוֹרָה שֶׁבִּכְתָב; וּ"מִצְוָה", זוֹ
4 פֵּרוּשָׁהּ. וְצִוָּנוּ לַעֲשׂוֹת הַתּוֹרָה, עַל פִּי הַמִּצְוָה.
5 וּמִצְוָה זוֹ, הִיא הַנִּקְרֵאת 'תּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה'. כָּל
6 הַתּוֹרָה - כְּתָבָהּ מֹשֶׁה רַבֵּנוּ קֹדֶם שֶׁיָּמוּת, בִּכְתַב יָדוֹ.
7 וְנָתַן סֵפֶר תּוֹרָה לְכָל שֵׁבֶט וָשֵׁבֶט; וְסֵפֶר אֶחָד -
8 נְתָנָהוּ בָּאָרוֹן לְעֵד, שֶׁנֶּאֱמַר: "לָקֹחַ אֶת סֵפֶר הַתּוֹרָה
9 הַזֶּה, וְשַׂמְתֶּם אֹתוֹ מִצַּד אֲרוֹן בְּרִית ה' אֱלֹהֵיכֶם;
10 וְהָיָה שָׁם בְּךָ לְעֵד". וְהַמִּצְוָה, הוּא פֵּרוּשׁ הַתּוֹרָה -
11 לֹא כְּתָבָהּ; אֶלָּא צִוָּה בָּהּ לַזְּקֵנִים וְלִיהוֹשֻׁעַ וְלִשְׁאָר
12 כָּל יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: "אֵת כָּל הַדָּבָר אֲשֶׁר אָנֹכִי
13 מְצַוֶּה אֶתְכֶם - אֹתוֹ תִּשְׁמְרוּ לַעֲשׂוֹת". וּמִפְּנֵי זֶה
14 נִקְרֵאת 'תּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה'. אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נִכְתְּבָה
15 תּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה, לִמְּדָהּ מֹשֶׁה רַבֵּנוּ כֻּלָּהּ בְּבֵית דִּינוֹ
16 לְשִׁבְעִים זְקֵנִים; וְאֶלְעָזָר וּפִינְחָס וִיהוֹשֻׁעַ, שִׁלְּשָׁתָן
17 קִבְּלוּ מִמֹּשֶׁה. וְלִיהוֹשֻׁעַ שֶׁהוּא תַּלְמִידוֹ שֶׁל מֹשֶׁה
18 רַבֵּנוּ, מָסַר תּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה וְצִוָּהוּ עָלֶיהָ; וְכֵן
19 יְהוֹשֻׁעַ, כָּל יְמֵי חַיָּיו לִמֵּד עַל פֶּה. וּזְקֵנִים רַבִּים קִבְּלוּ
20 מִיהוֹשֻׁעַ, וְקִבֵּל עֵלִי מִן הַזְּקֵנִים וּמִפִּינְחָס; וּשְׁמוּאֵל
21 קִבֵּל מֵעֵלִי וּבֵית דִּינוֹ, וְדָוִד קִבֵּל מִשְּׁמוּאֵל וּבֵית דִּינוֹ.
22 וַאֲחִיָּה הַשִּׁילֹנִי, מִיּוֹצְאֵי מִצְרַיִם הָיָה, וְלֵוִי הָיָה,
23 וְשָׁמַע מִמֹּשֶׁה, וְהָיָה קָטָן בִּימֵי מֹשֶׁה; וְהוּא קִבֵּל
24 מִדָּוִד וּבֵית דִּינוֹ. אֵלִיָּהוּ קִבֵּל מֵאֲחִיָּה הַשִּׁילֹנִי וּבֵית
25 דִּינוֹ, וֶאֱלִישָׁע קִבֵּל מֵאֵלִיָּהוּ וּבֵית דִּינוֹ, וִיהוֹיָדָע
26 הַכֹּהֵן קִבֵּל מֵאֱלִישָׁע וּבֵית דִּינוֹ, וּזְכַרְיָה קִבֵּל
27 מִיהוֹיָדָע וּבֵית דִּינוֹ, וְהוֹשֵׁעַ קִבֵּל מִזְּכַרְיָה וּבֵית דִּינוֹ,
28 וְעָמוֹס קִבֵּל מֵהוֹשֵׁעַ וּבֵית דִּינוֹ, וִישַׁעְיָה קִבֵּל מֵעָמוֹס
29 וּבֵית דִּינוֹ, וּמִיכָה קִבֵּל מִישַׁעְיָה וּבֵית דִּינוֹ, וְיוֹאֵל
30 קִבֵּל מִמִּיכָה וּבֵית דִּינוֹ, וְנַחוּם קִבֵּל מִיּוֹאֵל וּבֵית
31 דִּינוֹ, וַחֲבַקּוּק קִבֵּל מִנַּחוּם וּבֵית דִּינוֹ, וּצְפַנְיָה קִבֵּל
32 מֵחֲבַקּוּק וּבֵית דִּינוֹ, וְיִרְמְיָה קִבֵּל מִצְּפַנְיָה וּבֵית דִּינוֹ,
33 וּבָרוּךְ בֶּן נֵרִיָּה קִבֵּל מִיִּרְמְיָה וּבֵית דִּינוֹ, וְעֶזְרָא וּבֵית
34 דִּינוֹ קִבְּלוּ מִבָּרוּךְ בֶּן נֵרִיָּה וּבֵית דִּינוֹ. בֵּית דִּינוֹ שֶׁל
35 עֶזְרָא, הֵן הַנִּקְרָאִין 'אַנְשֵׁי כְּנֶסֶת הַגְּדוֹלָה'. וְהֵם -
36 חַגַּי זְכַרְיָה וּמַלְאָכִי, וְדָנִיֵּאל חֲנַנְיָה מִישָׁאֵל וַעֲזַרְיָה,
37 וּנְחֶמְיָה בֶּן חֲכַלְיָה, וּמָרְדְּכַי בִּלְשָׁן וּזְרֻבָּבֶל; וְהַרְבֵּה
38 חֲכָמִים עִמָּהֶן, תִּשְׁלוֹם מֵאָה וְעֶשְׂרִים זְקֵנִים. הָאַחֲרוֹן
39 מֵהֶם הוּא שִׁמְעוֹן הַצַּדִּיק, וְהוּא הָיָה מִכְּלַל הַמֵּאָה
40 וְעֶשְׂרִים, וְקִבֵּל תּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה מִכֻּלָּם; וְהוּא הָיָה
41 כֹּהֵן גָּדוֹל אַחַר עֶזְרָא. אַנְטִיגְנוֹס אִישׁ שׂוֹכוֹ וּבֵית
42 דִּינוֹ קִבְּלוּ מִשִּׁמְעוֹן הַצַّדִּיק וּבֵית דִּינוֹ, וְיוֹסֵף בֶּן
43 יוֹעֶזֶר אִישׁ צְרֵדָה וְיוֹסֵף בֶּן יוֹחָנָן אִישׁ יְרוּשָׁלַיִם וּבֵית
44 דִּינָם קִבְּלוּ מֵאַנְטִיגְנוֹס וּבֵית דִּינוֹ, וִיהוֹשֻׁעַ בֶּן פְּרַחְיָה
45 וְנִתַּאי הָאַרְבֵּלִי וּבֵית דִּינָם קִבְּלוּ מִיּוֹסֵף בֶּן יוֹעֶזֶר
46 וְיוֹסֵף בֶּן יוֹחָנָן וּבֵית דִּינָם, וִיהוּדָה בֶּן טַבַּאי וְשִׁמְעוֹן
47 בֶּן שֶׁטַח וּבֵית דִּינָם קִבְּלוּ מִיהוֹשֻׁעַ בֶּן פְּרַחְיָה וְנִתַּאי
48 הָאַרְבֵּלִי וּבֵית דִּינָם. שְׁמַעְיָה וְאַבְטַלְיוֹן גֵּרֵי הַצֶּדֶק
49 וּבֵית דִּינָם קִבְּלוּ מִיהוּדָה וְשִׁמְעוֹן וּבֵית דִּינָם. הִלֵּל
50 וְשַׁמַּאי וּבֵית דִּינָם קִבְּלוּ מִשְּׁמַעְיָה וְאַבְטַלְיוֹן וּבֵית
51 דִּינָם. וְרַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי וְרַבָּן שִׁמְעוֹן בְּנוֹ שֶׁל הִלֵּל
52 קִבְּלוּ מֵהִלֵּל הַזָּקֵן וּבֵית דִּינוֹ. חֲמִשָּׁה תַּלְמִידִים הָיוּ
53 לוֹ לְרַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי, וְהֵם גְּדוֹלֵי הַחֲכָמִים שֶׁקִּבְּלוּ
54 מִמֶּנּוּ; וְאֵלּוּ הֵם - רַבִּי אֱלִיעֶזֶר הַגָּדוֹל, וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ,
55 וְרַבִּי יוֹסֵי הַכֹּהֵן, וְרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן נְתַנְאֵל, וְרַבִּי אֶלְעָזָר
56 בֶּן עֲרָךְ. וְרַבִּי עֲקִיבָה בֶּן יוֹסֵף קִבֵּל מֵרַבִּי אֱלִיעֶזֶר
57 הַגָּדוֹל, וְיוֹסֵף אָבִיו גֵּר צֶדֶק הָיָה. וְרַבִּי יִשְׁמָעֵאל
58 וְרַבִּי מֵאִיר בֶּן גֵּר הַצֶּדֶק קִבְּלוּ מֵרַבִּי עֲקִיבָה, וְגַם
59 קִבֵּל רַבִּי מֵאִיר וַחֲבֵרָיו מֵרַבִּי יִשְׁמָעֵאל. חֲבֵרָיו שֶׁל
60 רַבִּי מֵאִיר - הֵם רַבִּי יְהוּדָה, וְרַבִּי יוֹסֵי, וְרַבִּי שִׁמְעוֹן,
61 וְרַבִּי נְחֶמְיָה, וְרַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן שַׁמּוּעַ, וְרַבִּי יוֹחָנָן
62 הַסַּנְדְּלָר, וְשִׁמְעוֹן בֶּן עַזַּאי, וְרַבִּי חֲנַנְיָה בֶּן תְּרַדְיוֹן.
63 וְכֵן קִבְּלוּ חֲבֵרָיו שֶׁל רַבִּי עֲקִיבָה מֵרַבִּי אֱלִיעֶזֶר
64 הַגָּדוֹל; וַחֲבֵרָיו שֶׁל רַבִּי עֲקִיבָה - הֵם רַבִּי טַרְפּוֹן רַבּוֹ

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם – מוסד הרב קוק

1 שֶׁל רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי, וְרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר, וְרַבִּי
2 יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי. רַבָּן גַּמְלִיאֵל הַזָּקֵן קִבֵּל מֵרַבָּן שִׁמְעוֹן
3 אָבִיו, בְּנוֹ שֶׁל הִלֵּל הַזָּקֵן, וְרַבָּן שִׁמְעוֹן בְּנוֹ קִבֵּל
4 מִמֶּנּוּ, וְרַבָּן גַּמְלִיאֵל בְּנוֹ קִבֵּל מִמֶּנּוּ, וְרַבָּן שִׁמְעוֹן בְּנוֹ
5 קִבֵּל מִמֶּנּוּ. וְרַבִּי יְהוּדָה בְּנוֹ שֶׁל רַבָּן שִׁמְעוֹן, זֶה הוּא
6 הַנִּקְרָא 'רַבֵּנוּ הַקָּדוֹשׁ', וְהוּא קִבֵּל מֵאָבִיו, וּמֵרַבִּי
7 אֶלְעָזָר בֶּן שַׁמּוּעַ וּמֵרַבִּי שִׁמְעוֹן חֲבֵרוֹ. רַבֵּנוּ הַקָּדוֹשׁ
8 חִבֵּר הַמִּשְׁנָה. וּמִימוֹת מֹשֶׁה רַבֵּנוּ וְעַד רַבֵּנוּ הַקָּדוֹשׁ,
9 לֹא חִבְּרוּ חִבּוּר שֶׁמְּלַמְּדִין אוֹתוֹ בָּרַבִּים בְּתוֹרָה שֶׁבְּעַל
10 פֶּה; אֶלָּא בְּכָל דּוֹר וָדוֹר, רֹאשׁ בֵּית דִּין אוֹ נָבִיא
11 שֶׁיִּהְיֶה בְּאוֹתוֹ הַדּוֹר, כּוֹתֵב לְעַצְמוֹ זִכְרוֹן הַשְּׁמוּעוֹת
12 שֶׁשָּׁמַע מֵרַבּוֹתָיו, וְהוּא מְלַמֵּד עַל פֶּה בָּרַבִּים. וְכֵן
13 כָּל אֶחָד וְאֶחָד כּוֹתֵב לְעַצְמוֹ כְּפִי כֹּחוֹ, מִבֵּאוּר
14 הַתּוֹרָה וּמֵהֲלָכוֹתֶיהָ כְּמוֹ שֶׁשָּׁמַע, וּמִדְּבָרִים
15 שֶׁנִּתְחַדְּשׁוּ בְּכָל דּוֹר וָדוֹר, בַּדִּינִים שֶׁלֹּא לְמָדוּם מִפִּי
16 הַשְּׁמוּעָה אֶלָּא בְּמִדָּה מִשְּׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה מִדּוֹת, וְהִסְכִּימוּ
17 עֲלֵיהֶן בֵּית דִּין הַגָּדוֹל. וְכָךְ הָיָה הַדָּבָר תָּמִיד, עַד
18 רַבֵּנוּ הַקָּדוֹשׁ. וְהוּא קִבֵּץ כָּל הַשְּׁמוּעוֹת וְכָל הַדִּינִין
19 וְכָל הַבֵּאוּרִין וְהַפֵּרוּשִׁין שֶׁשָּׁמְעוּ מִמֹּשֶׁה רַבֵּנוּ,
20 וְשֶׁלָּמְדוּ בֵּית דִּין שֶׁל כָּל דּוֹר וָדוֹר, בְּכָל הַתּוֹרָה
21 כֻּלָּהּ; וְחִבֵּר מֵהַכֹּל סֵפֶר הַמִּשְׁנָה. וְשִׁנְּנוֹ לַחֲכָמִים
22 בָּרַבִּים, וְנִגְלָה לְכָל יִשְׂרָאֵל; וּכְתָבוּהוּ כֻּלָּם, וְרִבְּצוּ
23 בְּכָל מָקוֹם, כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּשְׁתַּכַּח תּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה
24 מִיִּשְׂרָאֵל. וְלָמָּה עָשָׂה רַבֵּנוּ הַקָּדוֹשׁ כָּךְ, וְלֹא הִנִּיחַ
25 הַדָּבָר כְּמוֹת שֶׁהָיָה? לְפִי שֶׁרָאָה שֶׁהַתַּלְמִידִים
26 מִתְמַעֲטִין וְהוֹלְכִין, וְהַצָּרוֹת מִתְחַדְּשׁוֹת וּבָאוֹת,
27 וּמַלְכוּת הָרְשָׁעָה פּוֹשֶׁטֶת בָּעוֹלָם וּמִתְגַּבֶּרֶת, וְיִשְׂרָאֵל
28 מִתְגַּלְגְּלִין וְהוֹלְכִין לִקְצָווֹת - חִבֵּר חִבּוּר אֶחָד לִהְיוֹת
29 בְּיַד כֻּלָּם, כְּדֵי שֶׁיִּלְמְדוּהוּ בִּמְהֵרָה וְלֹא יִשָּׁכֵחַ; וְיָשַׁב
30 כָּל יָמָיו הוּא וּבֵית דִּינוֹ, וְלִמֵּד הַמִּשְׁנָה בָּרַבִּים. וְאֵלּוּ
31 הֵם גְּדוֹלֵי הַחֲכָמִים שֶׁהָיוּ בְּבֵית דִּינוֹ שֶׁל רַבֵּנוּ
32 הַקָּדוֹשׁ וְקִבְּלוּ מִמֶּנּוּ: שִׁמְעוֹן וְגַמְלִיאֵל בָּנָיו, וְרַבִּי
33 אָפֶס, וְרַבִּי חֲנִינָה בַּר חָמָא, וְרַבִּי חִיָּא, וְרַב, וְרַבִּי
34 יַנַּאי, וּבַר קַפָּרָא, וּשְׁמוּאֵל, וְרַבִּי יוֹחָנָן, וְרַבִּי
35 הוֹשַׁעְיָה. אֵלּוּ הֵם גְּדוֹלֵי הַחֲכָמִים שֶׁקִּבְּלוּ מִמֶּנּוּ,
36 וְעִמָּהֶן אַלָּפִים וּרְבָבוֹת מִשְּׁאָר הַחֲכָמִים. אַף עַל פִּי
37 שֶׁאֵלּוּ הָאַחַד עָשָׂר קִבְּלוּ מֵרַבֵּנוּ הַקָּדוֹשׁ וְעָמְדוּ
38 בְּמִדְרָשׁוֹ, רַבִּי יוֹחָנָן קָטָן הָיָה, וְאַחַר כֵּן תַּלְמִיד הָיָה
39 לְרַבִּי יַנַּאי וְקִבֵּל מִמֶּנּוּ תּוֹרָה. וְכֵן רַב קִבֵּל מֵרַבִּי יַנַּאי,
40 וּשְׁמוּאֵל קִבֵּל מֵרַבִּי חֲנִינָה בַּר חָמָא. רַב חִבֵּר סִפְרָא
41 וְסִפְרֵי לְבָאֵר וּלְהוֹדִיעַ עִקְּרֵי הַמִּשְׁנָה, וְרַבִּי חִיָּא חִבֵּר
42 הַתּוֹסֶפְתָּא לְבָאֵר עִנְיְנֵי הַמִּשְׁנָה. וְכֵן רַבִּי הוֹשַׁעְיָה
43 וּבַר קַפָּרָא חִבְּרוּ הַבַּרַיְתּוֹת לְבָאֵר דִּבְרֵי הַמִּשְׁנָה, וְרַבִּי
44 יוֹחָנָן חִבֵּר הַתַּלְמוּד הַיְרוּשַׁלְמִי בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל אַחַר
45 חֻרְבַּן הַבַּיִת בְּקִרּוּב מִשְּׁלֹשׁ מֵאוֹת שָׁנָה. וּמִגְּדוֹלֵי
46 הַחֲכָמִים שֶׁקִּבְּלוּ מֵרַב וּשְׁמוּאֵל - רַב הוּנָא, וְרַב
47 יְהוּדָה, וְרַב נַחְמָן, וְרַב כָּהֲנָא; וּמִגְּדוֹלֵי הַחֲכָמִים
48 שֶׁקִּבְּלוּ מֵרַבִּי יוֹחָנָן - רַבָּה בַּר בַּר חָנָא, וְרַבִּי אַמִּי,
49 וְרַבִּי אַסִּי, וְרַב דִּימִי, וְרַבִּי אָבוּן. וּמִכָּלֵל הַחֲכָמִים
50 שֶׁקִּבְּלוּ מֵרַב הוּנָא וּמֵרַב יְהוּדָה, רַבָּה וְרַב יוֹסֵף.
51 וּמִכָּלֵל הַחֲכָמִים שֶׁקִּבְּלוּ מֵרַבָּה וְרַב יוֹסֵף, אַבַּיֵּי
52 וְרָבָא; וּשְׁנֵיהֶם קִבְּלוּ גַּם מֵרַב נַחְמָן. וּמִכָּלֵל
53 הַחֲכָמִים שֶׁקִּבְּלוּ מֵרָבָא, רַב אָשֵׁי וְרָבִינָא; וּמַר בַּר
54 רַב אָשֵׁי קִבֵּל מֵאָבִיו רַב אָשֵׁי, וּמֵרָבִינָא.

~ נקודות משיחות קודש ~

"והמצוה זו פירושה"

בתחילת ההקדמה כתב הרמב"ם: "כל המצוות שניתנו לו למשה בסיני בפירושן ניתנו, שנאמר ואתנה לך את לוחות האבן והתורה והמצוה. 'תורה' זו תורה שבכתב, 'והמצוה' **זו פירושה...** ומצוה זו היא הנקראת תורה שבע"פ".

"והמצוה זו פירושה" אפשר לבאר בשני אופנים. א. ש"פירושה" הוא פרטי הדינים (שלא התפרשו בתושב"כ). ב. שהוא גם טעמי ההלכות.

ומיד בתחילת ההקדמה, מבהיר הרמב"ם את שיטתו ש"פירושה" היינו פרטי הדינים ולא טעמי ההלכות, וכמו שציין מכאן הגאון הרוגוצ'ובי לפלוגתא בגמ' האם צ"ל גמיר וסביר (ידיעת טעמי ההלכות) או ש"גמיר לחודא" מספיק - שהוא דעת הרמב"ם.

וכשביאר אדמוה"ז פלוגתת הראשונים, האם מותר להורות ללא ידיעת הטעמים אם לאו, כתב שאזיל הרמב"ם לשיטתו שלא כתב טעמי ההלכות כלל, כי "המצוה" קאי על פרטי הדינים ולא על טעמי ההלכות, משא"כ הרמב"ן כתב ש"כל המורים הלכה מתוך דברי הרמב"ם - טועים". ועוד ביאר שם ששורש הפלוגתא היא, מהו הטעם שאסרו להורות מתוך דברי המשנה, האם משום שכשאין יודעים הטעמים יבואו לדמות מילתא למילתא (דעת הרא"ש) או מפני שיש משניות שהן דעת יחיד ולא נפסקה הלכה כמותן (דעת הרמב"ם), וטעם זה אין שייך בחיבורו כיון שחיברו על פי מסקנת הגמ'. לכן כתב הרמב"ם שע"י הלימוד בספרו יודעים התורה שבע"פ כולה, היינו "פירושה". וכן בהקדמתו ביאר בארוכה עניין כל המצוות בפירושן ניתנו, ולא הזכיר כלל עניין הסברות והטעמים. לכן גם בהקדמתו התחיל ב"והמצוה זו פירושה" כי שיטתו בעניין זה היא היסוד לכל חיבורו - "משנה תורה".

(על־פי לקו"ש חלק כ"ה עמוד 931)

~ נקודות משיחות קודש ~

"כל המצוות שניתנו לו למשה – בפירושן ניתנו", כוונת הרמב"ם להדגיש שלימוד התורה צ"ל בשלימות, היינו תושב"כ עם תורה שבע"פ, כי כך ניתנה התורה למשה מלכתחילה (ולא שרק בזמן מאוחר יותר ניתנה תורה

שבע"פ), ומיד במתן תורה ניתנה האפשרות לשמיעת התורה בהבנה מלאה הכוללת כל התורה שבע"פ.

מתוך זה, יובן מדוע כתב הרמב"ם "...שניתנו לו למשה", ולא כתב בקיצור כל המצוות בפירושן ניתנו, שבכך מבהיר הרמב"ם שפירושה של התורה הוא חלק מהגדר של התורה, שהרי כתב הרמב"ם ש"אם יעמוד איש...ויאמר שה' שלחו להוסיף....או לפרש במצוה... כלומר פירוש שלא שמענו ממשה, ה"ז נביא שקר **שבא להכחיש נבואתו של משה**, ונבואתו של משה באה "במעמד הר סיני".

יתירה מזאת: במשה רבינו עצמו יש שני עניינים, האחד הוא נבואתו, והשני תורתו (זכרו תורת משה עבדי). והתורה היא למעלה מהנבואה, כפסק הרמב"ם ש"אין נביא רשאי לחדש דבר". וזהו שמשמיענו הרמב"ם במילים "לו למשה כו' בפירושן ניתנו" שלא רק שפירושן של המצוות ניתנו בזמן אחד אלא גם באופן אחד, היינו על־ידי משה רבינו ע"ה לא רק בתור נביא אלא מצד עניין התורה שבו.

(על־פי לקו"ש חלק י' עמוד 194)

1 נִמְצָא מֵרַב אָשֵׁי עַד מֹשֶׁה רַבֵּנוּ עֶלְיוֹן־הַשָּׁלוֹם -
2 אַרְבָּעִים דּוֹרוֹת, וְאֵלּוּ הֵן: (א) רַב אָשֵׁי מֵרָבָא, (ב)
3 וְרָבָא מֵרַבָּה, (ג) וְרַבָּה מֵרַב הוּנָא, (ד) וְרַב הוּנָא
4 מֵרַבִּי יוֹחָנָן וְרַב וּשְׁמוּאֵל, (ה) וְרַבִּי יוֹחָנָן וְרַב
5 וּשְׁמוּאֵל מֵרַבֵּנוּ הַקָּדוֹשׁ, (ו) וְרַבֵּנוּ הַקָּדוֹשׁ מֵרַבָּן
6 שִׁמְעוֹן אָבִיו, (ז) וְרַבָּן שִׁמְעוֹן מֵרַבָּן גַּמְלִיאֵל אָבִיו,
7 (ח) וְרַבָּן גַּמְלִיאֵל מֵרַבָּן שִׁמְעוֹן אָבִיו, (ט) וְרַבָּן
8 שִׁמְעוֹן מֵרַבָּן גַּמְלִיאֵל הַזָּקֵן אָבִיו, (י) וְרַבָּן גַּמְלִיאֵל
9 הַזָּקֵן אָבִיו מֵרַבָּן שִׁמְעוֹן אָבִיו, (יא) וְרַבָּן שִׁמְעוֹן
10 מֵהִלֵּל אָבִיו וְשַׁמַּאי, (יב) וְהִלֵּל וְשַׁמַּאי מִשְּׁמַעְיָה
11 וְאַבְטַלְיוֹן, (יג) וּשְׁמַעְיָה וְאַבְטַלְיוֹן מִיהוּדָה וְשִׁמְעוֹן,
12 (יד) וִיהוּדָה וְשִׁמְעוֹן מִיהוֹשֻׁעַ בֶּן פְּרַחְיָה וְנִתַּאי
13 הָאַרְבֵּלִי, (טו) וִיהוֹשֻׁעַ וְנִתַּאי מִיּוֹסֵף בֶּן יוֹעֶזֶר וְיוֹסֵף
14 בֶּן יוֹחָנָן, (טז) וְיוֹסֵף בֶּן יוֹעֶזֶר וְיוֹסֵף בֶּן יוֹחָנָן
15 מֵאַנְטִיגְנוֹס, (יז) וְאַנְטִיגְנוֹס מִשִּׁמְעוֹן הַצַּדִּיק, (יח)
16 וְשִׁמְעוֹן הַצַּדִּיק מֵעֶזְרָא, (יט) וְעֶזְרָא מִבָּרוּךְ, (כ)
17 וּבָרוּךְ מִיִּרְמְיָה, (כא) וְיִרְמְיָה מִצְּפַנְיָה, (כב) וּצְפַנְיָה
18 מֵחֲבַקּוּק, (כג) וַחֲבַקּוּק מִנַּחוּם, (כד) וְנַחוּם מִיּוֹאֵל,
19 (כה) וְיוֹאֵל מִמִּיכָה, (כו) וּמִיכָה מִישַׁעְיָה, (כז)
20 וִישַׁעְיָה מֵעָמוֹס, (כח) וְעָמוֹס מֵהוֹשֵׁעַ, (כט) וְהוֹשֵׁעַ
21 מִזְּכַרְיָה, (ל) וּזְכַרְיָה מִיהוֹיָדָע, (לא) וִיהוֹיָדָע
22 מֵאֱלִישָׁע, (לב) וֶאֱלִישָׁע מֵאֵלִיָּהוּ, (לג) וְאֵלִיָּהוּ
23 מֵאַחִיָּה, (לד) וַאֲחִיָּה מִדָּוִד, (לה) וְדָוִד מִשְּׁמוּאֵל,
24 (לו) וּשְׁמוּאֵל מֵעֵלִי, (לז) וְעֵלִי מִפִּינְחָס, (לח)
25 וּפִינְחָס מִיהוֹשֻׁעַ, (לט) וִיהוֹשֻׁעַ מִמֹּשֶׁה רַבֵּנוּ, (מ)
26 וּמֹשֶׁה רַבֵּנוּ מִפִּי הַגְּבוּרָה - נִמְצָא שֶׁכֻּלָּם מֵעַם ה'
27 אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל.
28 כָּל אֵלּוּ הַחֲכָמִים הַנִּזְכָּרִים, הֵם גְּדוֹלֵי הַדּוֹרוֹת -
29 מֵהֶם רָאשֵׁי יְשִׁיבוֹת, וּמֵהֶם רָאשֵׁי גָּלֻיּוֹת, וּמֵהֶם
30 מְסַנְהֶדְרֵי גְּדוֹלָה. וְעִמָּהֶם בְּכָל דּוֹר וָדוֹר, אֲלָפִים
31 וּרְבָבוֹת שֶׁשָּׁמְעוּ מֵהֶם וְעִמָּהֶם. רָבִינָא וְרַב אָשֵׁי, הֵם
32 סוֹף חַכְמֵי הַתַּלְמוּד; וְרַב אָשֵׁי הוּא שֶׁחִבֵּר הַתַּלְמוּד
33 הַבַּבְלִי בְּאֶרֶץ שִׁנְעָר, אַחַר שֶׁחִבֵּר רַבִּי יוֹחָנָן הַתַּלְמוּד
34 הַיְרוּשַׁלְמִי בִּכְמוֹ מֵאָה שָׁנָה. וְעִנְיַן שְׁנֵי הַתַּלְמוּדִין -
35 הוּא פֵּרוּשׁ דִּבְרֵי הַמִּשְׁנָה וּבֵאוּר עֲמֻקּוֹתֶיהָ, וּדְבָרִים
36 שֶׁנִּתְחַדְּשׁוּ בְּכָל בֵּית דִּין וּבֵית דִּין מִימוֹת רַבֵּנוּ
37 הַקָּדוֹשׁ וְעַד חִבּוּר הַתַּלְמוּד. וּמִשְּׁנֵי הַתַּלְמוּדִים, וּמִן
38 הַתּוֹסֶפְתָּא, וּמִסִּפְרָא וְסִפְרֵי, וּמִן הַתּוֹסֶפְתּוֹת - מִכֻּלָּם
39 יִתְבָּאֵר הָאָסוּר וְהַמֻּתָּר, הַטָּמֵא וְהַטָּהוֹר, הַחַיָּב
40 וְהַפָּטוּר, הַכָּשֵׁר וְהַפָּסוּל, כְּמוֹ שֶׁהֶעְתִּיקוּ אִישׁ מִפִּי
41 אִישׁ מִפִּי מֹשֶׁה מִסִּינַי.
42 גַּם יִתְבָּאֵר מֵהֶם דְּבָרִים שֶׁגָּזְרוּ חֲכָמִים וּנְבִיאִים
43 שֶׁבְּכָל דּוֹר וָדוֹר, לַעֲשׂוֹת סְיָג לַתּוֹרָה, כְּמוֹ שֶׁשָּׁמְעוּ
44 מִמֹּשֶׁה בְּפֵרוּשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר "וּשְׁמַרְתֶּם אֶת מִשְׁמַרְתִּי",
45 עֲשׂוּ מִשְׁמֶרֶת לְמִשְׁמַרְתִּי. וְכֵן יִתְבָּאֵר מֵהֶם הַמִּנְהָגוֹת
46 וְהַתַּקָּנוֹת שֶׁהִתְקִינוּ אוֹ שֶׁנָּהֲגוּ בְּכָל דּוֹר וָדוֹר, כְּמוֹ
47 שֶׁרָאוּ בֵּית דִּין שֶׁל אוֹתוֹ הַדּוֹר, לְפִי שֶׁאָסוּר לָסוּר
48 מֵהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תָסוּר מִן הַדָּבָר אֲשֶׁר יַגִּידוּ לְךָ
49 - יָמִין וּשְׂמֹאל". וְכֵן מִשְׁפָּטִים וְדִינִין מֻפְלָאִים שֶׁלֹּא
50 קִבְּלוּם מִמֹּשֶׁה, וְדָנוּ בָּהֶם בֵּית דִּין שֶׁל אוֹתוֹ הַדּוֹר
51 בַּמִּדּוֹת שֶׁהַתּוֹרָה נִדְרֶשֶׁת בָּהֶן, וּפָסְקוּ אוֹתָן הַזְּקֵנִים,
52 וְגָמְרוּ שֶׁהַדִּין כָּךְ הוּא. הַכֹּל חִבֵּר רַב אָשֵׁי בַּתַּלְמוּד,
53 מִימוֹת מֹשֶׁה וְעַד יָמָיו. וְחִבְּרוּ חַכְמֵי מִשְׁנָה חִבּוּרִים
54 אֲחֵרִים, לְפָרֵשׁ דִּבְרֵי הַתּוֹרָה: רַבִּי הוֹשַׁעְיָה תַּלְמִידוֹ
55 שֶׁל רַבֵּנוּ הַקָּדוֹשׁ, חִבֵּר בֵּאוּר סֵפֶר בְּרֵאשִׁית. וְרַבִּי
56 יִשְׁמָעֵאל פֵּרֵשׁ מֵ"אֵלֶּה שְׁמוֹת" עַד סוֹף הַתּוֹרָה,
57 וְהוּא הַנִּקְרָא 'מְכִילְתָּא'; וְכֵן רַבִּי עֲקִיבָה חִבֵּר
58 מְכִילְתָּא. וַחֲכָמִים אֲחֵרִים אַחֲרֵיהֶם חִבְּרוּ מִדְרָשׁוֹת.
59 וְהַכֹּל חִבֵּר קֹדֶם הַתַּלְמוּד הַבַּבְלִי.
60 נִמְצָא רָבִינָא וְרַב אָשֵׁי וְחַבְרֵיהֶם, סוֹף גְּדוֹלֵי חַכְמֵי
61 יִשְׂרָאֵל הַמַּעֲתִּיקִים תּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה, וְשֶׁגָּזְרוּ גְּזֵרוֹת
62 וְהִתְקִינוּ תַּקָּנוֹת וְהִנְהִיגוּ מִנְהָגוֹת וּפָשְׁטָה גְּזֵרָתָם
63 וְתַקָּנָתָם וּמִנְהָגוֹתָם בְּכָל יִשְׂרָאֵל, בְּכָל מְקוֹמוֹת
64 מוֹשְׁבוֹתֵיהֶם. וְאַחַר בֵּית דִּינוֹ שֶׁל רַב אָשֵׁי, שֶׁחִבֵּר
65 הַתַּלְמוּד בִּימֵי בְּנוֹ וּגְמָרוֹ, נִתְפַּזְּרוּ יִשְׂרָאֵל בְּכָל
66 הָאֲרָצוֹת פִּזּוּר יֶתֶר, וְהִגִּיעוּ לַקְּצָווֹת וְלָאִיִּים
67 הָרְחוֹקִים; וְרָבְתָה קְטָטָה בָּעוֹלָם, וְנִשְׁתַּבְּשׁוּ הַדְּרָכִים
68 בְּגֵיסוֹת, וְנִתְמַעֵט תַּלְמוּד תּוֹרָה, וְלֹא נִתְכַּנְּסוּ יִשְׂרָאֵל
69 לִלְמֹד בִּישִׁיבוֹתֵיהֶם אֲלָפִים וּרְבָבוֹת כְּמוֹ שֶׁהָיוּ
70 מִקֶּדֶם. אֶלָּא מִתְקַבְּצִים יְחִידִים הַשְּׂרִידִים אֲשֶׁר ה'
71 קוֹרֵא בְּכָל עִיר וָעִיר וּבְכָל מְדִינָה וּמְדִינָה, וְעוֹסְקִים
72 בַּתּוֹרָה, וּמְבִינִים בְּחִבּוּרֵי הַחֲכָמִים כֻּלָּם, וְיוֹדְעִים
73 מֵהֶם דֶּרֶךְ הַמִּשְׁפָּט הֵיאַךְ הוּא. וְכָל בֵּית דִּין שֶׁעָמַד
74 אַחַר הַתַּלְמוּד בְּכָל מְדִינָה וּמְדִינָה וְגָזַר אוֹ הִתְקִין אוֹ

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם – מוסד הרב קוק

הִנְהִיג לִבְנֵי מְדִינָתוֹ אוֹ לִבְנֵי מְדִינוֹת רַבּוֹת - לֹא פָּשְׁטוּ מַעֲשָׂיו בְּכָל יִשְׂרָאֵל, מִפְּנֵי רֹחַק מוֹשְׁבוֹתֵיהֶם וְשִׁבּוּשׁ הַדְּרָכִים, וְהָיוֹת בֵּית דִּין שֶׁל אוֹתָהּ הַמְּדִינָה יְחִידִים, וּבֵית דִּין הַגָּדוֹל שֶׁל שִׁבְעִים וְאֶחָד בָּטֵל מִכַּמָּה שָׁנִים קֹדֶם חִבּוּר הַתַּלְמוּד. לְפִיכָךְ, אֵין כּוֹפִין אַנְשֵׁי מְדִינָה זוֹ לִנְהֹג בְּמִנְהַג מְדִינָה אַחֶרֶת, וְאֵין אוֹמְרִין לְבֵית דִּין זֶה לִגְזֹר גְּזֵרָה שֶׁגָּזְרָה בֵּית דִּין אַחֵר בִּמְדִינָתוֹ. וְכֵן אִם לִמֵּד אֶחָד מֵהַגְּאוֹנִים שֶׁדֶּרֶךְ הַמִּשְׁפָּט כָּךְ הוּא, וְנִתְבָּאֵר לְבֵית דִּין אַחֵר שֶׁעָמַד אַחֲרָיו שֶׁאֵין זֶה דֶּרֶךְ הַמִּשְׁפָּט הַכָּתוּב בַּתַּלְמוּד - אֵין שׁוֹמְעִין לָרִאשׁוֹן, אֶלָּא לְמִי שֶׁהַדַּעַת נוֹטָה לִדְבָרָיו,

בֵּין רִאשׁוֹן, בֵּין אַחֲרוֹן.

וּדְבָרִים הַלָּלוּ, בְּדִינִים וּגְזֵרוֹת וְתַקָּנוֹת וּמִנְהָגוֹת שֶׁנִּתְחַדְּשׁוּ אַחַר חִבּוּר הַתַּלְמוּד. אֲבָל כָּל הַדְּבָרִים שֶׁבַּתַּלְמוּד הַבַּבְלִי, חַיָּבִים כָּל יִשְׂרָאֵל לָלֶכֶת בָּהֶן; וְכוֹפִין כָּל עִיר וָעִיר וְכָל מְדִינָה וּמְדִינָה לִנְהֹג בְּכָל הַמִּנְהָגוֹת שֶׁנָּהֲגוּ חֲכָמִים שֶׁבַּתַּלְמוּד, וְלִגְזֹר גְּזֵרוֹתָם וְלָלֶכֶת בְּתַקָּנוֹתָם, הוֹאִיל וְכָל אוֹתָם הַדְּבָרִים שֶׁבַּתַּלְמוּד הִסְכִּימוּ עֲלֵיהֶם כָּל יִשְׂרָאֵל, וְאוֹתָם הַחֲכָמִים שֶׁהִתְקִינוּ אוֹ שֶׁגָּזְרוּ אוֹ שֶׁהִנְהִיגוּ אוֹ שֶׁדָּנוּ דִּין וְלָמְדוּ שֶׁהַמִּשְׁפָּט כָּךְ הוּא, הֵם כָּל חַכְמֵי יִשְׂרָאֵל אוֹ רֻבָּן, וְהֵן שֶׁשָּׁמְעוּ הַקַּבָּלָה בְּעִקְּרֵי הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ דּוֹר אַחַר דּוֹר, עַד מֹשֶׁה רַבֵּנוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם. כָּל הַחֲכָמִים שֶׁעָמְדוּ אַחַר חִבּוּר הַתַּלְמוּד וּבָנוּ בּוֹ, וְיָצָא לָהֶם שֵׁם בְּחָכְמָתָם - הֵם הַנִּקְרָאִים 'גְּאוֹנִים'. וְכָל אֵלּוּ הַגְּאוֹנִים שֶׁעָמְדוּ בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וּבְאֶרֶץ שִׁנְעָר וּבִסְפָרַד וּבְצָרְפַת - לָמְדוּ דֶּרֶךְ הַתַּלְמוּד וְהוֹצִיאוּ לָאוֹר תַּעֲלוּמוֹתָיו וּבֵאֲרוּ עִנְיָנָיו, לְפִי שֶׁדֶּרֶךְ עֲמֻקָּה דַּרְכּוֹ עַד לִמְאֹד; וְעוֹד, שֶׁהוּא בִּלְשׁוֹן אֲרַמִּי מְעֹרָב עִם לְשׁוֹנוֹת אֲחֵרוֹת, לְפִי שֶׁאוֹתָהּ הַלָּשׁוֹן הָיְתָה בְּרוּרָה לַכֹּל בִּשְׁנְעָר בְּעֵת שֶׁחִבֵּר הַתַּלְמוּד; אֲבָל בִּשְׁאָר הַמְּקוֹמוֹת וְכֵן בְּשִׁנְעָר בִּימֵי הַגְּאוֹנִים, אֵין אָדָם מַכִּיר אוֹתָהּ הַלָּשׁוֹן עַד שֶׁמְּלַמְּדִים אוֹתוֹ. וּשְׁאֵלוֹת רַבּוֹת שׁוֹאֲלִין אַנְשֵׁי כָּל עִיר וָעִיר לְכָל גָּאוֹן אֲשֶׁר הָיָה בִּימֵיהֶם, לְפָרֵשׁ לָהֶם דְּבָרִים קָשִׁים שֶׁבַּתַּלְמוּד, וְהֵם מְשִׁיבִים לָהֶם כְּפִי חָכְמָתָם, וְאוֹתָם הַשּׁוֹאֲלִים מְקַבְּצִים הַתְּשׁוּבוֹת, וְעוֹשִׂין מֵהֶן סְפָרִים לְהָבִין מֵהֶם. גַּם חִבְּרוּ הַגְּאוֹנִים שֶׁבְּכָל דּוֹר וָדוֹר, חִבּוּרִים לְבָאֵר הַתַּלְמוּד: מֵהֶם מִי שֶׁפֵּרֵשׁ הֲלָכוֹת יְחִידוֹת, וּמֵהֶם מִי שֶׁפֵּרֵשׁ פְּרָקִים יְחִידִים שֶׁנִּתְקַשּׁוּ בְּיָמָיו, וּמֵהֶם מִי שֶׁפֵּרֵשׁ מַסֶּכְתּוֹת וּסְדָרִים. וְעוֹד חִבְּרוּ הֲלָכוֹת פְּסוּקוֹת, בְּעִנְיַן הָאָסוּר וְהַמֻּתָּר וְהַחַיָּב וְהַפָּטוּר, בְּדְבָרִים שֶׁהַשָּׁעָה צְרִיכָה לָהֶם, כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ קְרוֹבִים לְמַדַּע מִי שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לֵירֵד לְעָמְקוֹ שֶׁל תַּלְמוּד. וְזוֹ הִיא מְלֶאכֶת ה' שֶׁעָשׂוּ בָּהּ כָּל גְּאוֹנֵי יִשְׂרָאֵל, מִיּוֹם שֶׁחִבֵּר הַתַּלְמוּד וְעַד זְמַן זֶה, שֶׁהִיא שָׁנָה שְׁמִינִית אַחַר מֵאָה וָאֶלֶף לְחֻרְבַּן הַבַּיִת, וְהִיא שְׁנַת אַרְבַּעַת אֲלָפִים וּתְשַׁע מֵאוֹת וּשְׁלֹשִׁים וָשֶׁבַע לִבְרִיאַת עוֹלָם.

וּבַזְּמַן הַזֶּה תָּכְפוּ צָרוֹת יְתֵרוֹת, וְדָחֲקָה שָׁעָה אֶת הַכֹּל, וְאָבְדָה חָכְמַת חֲכָמֵינוּ, וּבִינַת נְבוֹנֵינוּ נִסְתַּתְּרָה; לְפִיכָךְ, אוֹתָן הַפֵּרוּשִׁין וְהַהֲלָכוֹת וְהַתְּשׁוּבוֹת שֶׁחִבְּרוּ הַגְּאוֹנִים, וְרָאוּ שֶׁהֵם דְּבָרִים מְבֹאָרִים, נִתְקַשּׁוּ בִּימֵינוּ, וְאֵין מֵבִין עִנְיָנֵיהֶם כָּרָאוּי אֶלָּא מְעַט בְּמִסְפָּר. וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר, הַתַּלְמוּד עַצְמוֹ: הַבַּבְלִי, וְהַיְרוּשַׁלְמִי, וְסִפְרָא, וְסִפְרֵי, וְהַתּוֹסֶפְתּוֹת - שֶׁהֵם צְרִיכִין דַּעַת רְחָבָה וְנֶפֶשׁ חֲכָמָה וּזְמַן אָרֹךְ, וְאַחַר כָּךְ יִוָּדַע מֵהֶם הַדֶּרֶךְ הַנְּכוֹחָה בַּדְּבָרִים הָאֲסוּרִים וְהַמֻּתָּרִים וּשְׁאָר דִּינֵי תּוֹרָה הֵיאַךְ הוּא. וּמִפְּנֵי זֶה נַעֲרַתִּי חָצְנִי, אֲנִי מֹשֶׁה בֶּן מַיְמוֹן הַסְּפָרַדִּי, וְנִשְׁעַנְתִּי עַל הַצּוּר בָּרוּךְ הוּא, וּבִינוֹתִי בְּאֵלּוּ הַסְּפָרִים, וְרָאִיתִי לְחַבֵּר דְּבָרִים הַמִּתְבָּרְרִים מִכָּל אֵלּוּ הַחִבּוּרִים, בְּעִנְיַן הָאָסוּר וְהַמֻּתָּר וְדִינֵי הַתּוֹרָה, כֻּלָּם בְּלָשׁוֹן בְּרוּרָה וְדֶרֶךְ קְצָרָה, עַד שֶׁתְּהֵא תּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה כֻּלָּהּ סְדוּרָה בְּפִי הַכֹּל - בְּלֹא קֻשְׁיָא וְלֹא פֵּרוּק, לֹא זֶה אוֹמֵר בְּכֹה וְזֶה אוֹמֵר בְּכֹה, אֶלָּא דְּבָרִים בְּרוּרִים קְרוֹבִים נְכוֹנִים, עַל פִּי הַמִּשְׁפָּט אֲשֶׁר יִתְבָּאֵר מִכָּל אֵלּוּ הַחִבּוּרִים וְהַפֵּרוּשִׁים הַנִּמְצָאִים מִימוֹת רַבֵּנוּ הַקָּדוֹשׁ וְעַד עַכְשָׁו, עַד שֶׁיִּהְיוּ כָּל הַדִּינִין גְּלוּיִין לַקָּטֹן וְלַגָּדוֹל בְּדִין כָּל מִצְוָה, וּבְדִין כָּל הַדְּבָרִים שֶׁתִּקְּנוּ חֲכָמִים וּנְבִיאִים. כְּלָלוֹ שֶׁל דָּבָר - כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְא אָדָם צָרִיךְ לְחִבּוּר אַחֵר בָּעוֹלָם בְּדִין מִדִּינֵי יִשְׂרָאֵל, אֶלָּא יִהְיֶה חִבּוּר זֶה מְקֻבָּץ לַתּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה כֻּלָּהּ, עִם הַתַּקָּנוֹת וְהַמִּנְהָגוֹת וְהַגְּזֵרוֹת שֶׁנַּעֲשׂוּ מִימוֹת מֹשֶׁה רַבֵּנוּ וְעַד חִבּוּר הַתַּלְמוּד, וּכְמוֹ שֶׁפֵּרְשׁוּ לָנוּ הַגְּאוֹנִים בְּכָל חִבּוּרֵיהֶם שֶׁחִבְּרוּ אַחַר הַתַּלְמוּד. לְפִיכָךְ קָרָאתִי שֵׁם חִבּוּר זֶה 'מִשְׁנֶה תּוֹרָה' - לְפִי שֶׁאָדָם קוֹרֵא תּוֹרָה שֶׁבִּכְתָב תְּחִלָּה, וְאַחַר כָּךְ קוֹרֵא בָּזֶה, וְיוֹדֵעַ מִמֶּנּוּ תּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה כֻּלָּהּ, וְאֵינוֹ צָרִיךְ לִקְרוֹת סֵפֶר אַחֵר בֵּינֵיהֶם. וְרָאִיתִי לְחַלֵּק חִבּוּר זֶה הֲלָכוֹת הֲלָכוֹת בְּכָל עִנְיָן וְעִנְיָן, וַאֲחַלֵּק הַהֲלָכוֹת לִפְרָקִים שֶׁבְּאוֹתוֹ עִנְיָן; וְכָל פֶּרֶק וּפֶרֶק אֲחַלֵּק אוֹתוֹ לַהֲלָכוֹת קְטַנּוֹת, כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ סְדוּרִים עַל פֶּה. אֵלּוּ הַהֲלָכוֹת שֶׁבְּכָל עִנְיָן וְעִנְיָן - יֵשׁ מֵהֶן הֲלָכוֹת שֶׁהֵן מִשְׁפָּטֵי מִצְוָה אַחַת בִּלְבַד, וְהִיא הַמִּצְוָה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ דִּבְרֵי קַבָּלָה הַרְבֵּה וְהוּא עִנְיָן בִּפְנֵי עַצְמוֹ, וְיֵשׁ מֵהֶם הֲלָכוֹת שֶׁהֵם כּוֹלְלִים מִשְׁפָּטֵי מִצְוֹת הַרְבֵּה, אִם יִהְיוּ אוֹתָן הַמִּצְוֹת כֻּלָּן בְּעִנְיָן אֶחָד; מִפְּנֵי שֶׁחִלּוּק חִבּוּר זֶה לְפִי הָעִנְיָנִים, לֹא לְפִי מִנְיַן הַמִּצְוֹת, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר לְקוֹרֵא בּוֹ. וּמִנְיַן מִצְוֹת הַתּוֹרָה הַנּוֹהֲגוֹת לְדוֹרוֹת, שֵׁשׁ מֵאוֹת וּשְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה מִצְוֹת: מֵהֶם מִצְוֹת עֲשֵׂה מָאתַיִם שְׁמוֹנֶה וְאַרְבָּעִים, סִימָן לָהֶם

1 **מִנְיַן אֵבָרָיו שֶׁל אָדָם; וּמֵהֶם מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה שְׁלֹשׁ**
2 **מֵאוֹת וְשִׁשִּׁים וְחָמֵשׁ, סִימָן לָהֶן מִנְיַן יְמֵי שָׁנַת**
3 **הַחַמָּה.**

~ נקודות משיחות קודש ~

פסוקי הנ"ך ככותרות לספרי ה'יד'.

בהקדמה לספר ה'יד', כתב הרמב"ם: "אדם קורא בתורה שבכתב תחילה ואח"כ קורא בזה, ויודע ממנו תורה שבעל־פה", וצריך להבין: הלא תורה שבכתב היינו חמשה חומשי תורה, בהם נכתבו המצוות שנתפרשו בתורה שבע"פ. ואם רצה הרמב"ם להדגיש שכדי להבין את כל המצוות אין צורך בספר נוסף בין התורה ל'יד החזקה', מדוע הקפיד לפתוח בפסוקים מנ"ך.

והביאור בזה: פתיחת הרמב"ם בפסוקי נ"ך דווקא, היא בהתאם מדויק לעניין הנ"ל, כי בפסוקי נ"ך מתקיימים שני הדברים כאחת. האחד, שהם כתורה שבכתב ממש, שהרי "אין נביא רשאי לחדש דבר" ולכן גם הותרו להכתב, ומצד שני הם כתורה שבע"פ שהרי נתבארו בהם עניינים שנכתבו בתורה בקיצור וברמז.

לכן, כשכותב הרמב"ם חיבור שהוא "מקבץ לתורה שבע"פ כולה" מקדים לפתוח בפסוקי הנביאים שמצד אחד הם כתורה שבכתב, ומצד שני הם פירוש כתושבע"פ, ובהם דווקא מתבטא העניין ד"אדם קורא בתורה שבכתב תחילה ואח"כ קורא בזה כו'" שהרי בפסוקי הנביאים כלולים שניהם בחדא מחתא, והרי הם כ"ממוצע" בין תושב"כ לתושבע"פ.

(על־פי 'יין מלכות' ספר המדע סימן ח)

~ נקודות משיחות קודש ~

"אדם קורא בתורה שבכתב ובזה, ויודע ממנו תורה שבעל־פה כולה"

ולכאורה, אם מטרת חיבורו - "הלכות הלכות" היא "לברר את האסור והמותר הטמא והטהור עם שאר דיני התורה", הרי לשם ידיעת ההלכות אין צורך בלימוד התורה שבכתב, כי הפסוקים הנוגעים להלכה הביאם הרמב"ם בחיבורו, ואלו שלא הביאם אינם נוגעים להלכה, וא"כ מדוע כתב "אדם קורא בתורה תחילה".

אלא שדווקא משום שכתב הרמב"ם חיבור שלאחריו לא יצטרכו "לקרוא ספר אחר", ראה צורך להבהיר שישנו חיוב על סוג לימוד נוסף והוא התורה שבכתב. כי תושב"כ ותושבע"פ הם שני סוגים בלימוד התורה, כמבואר בהלכה שדברים שבע"פ אי אתה רשאי לכותבם כו' ושניהם חלוקים גם באופן הלימוד, כי בתושבע"פ עיקר ההדגשה היא על העיון וההבנה, ואילו בתושב"כ העיקר הוא על האמירה שבדיבור, וגם זה ש'לא ידע מאי קאמר' עולה לתורה ומברך ברכת התורה. את זאת בדיוק רצה הרמב"ם להדגיש, שהלומד בספרו את הלכות התורה, אינו פטור מהלימוד בתושב"כ.

ואם יבוא מישהו לידי מסקנה עקומה ביותר, וידקדק בלשון הרמב"ם ש"קורא בתורה שבכתב תחילה ובזה" מדבר על חמשת חומשי התורה, ומזה יסיק שלדעת הרמב"ם אין צורך בלימוד נ"ך, יראה מיד בתחילת הלימוד עד כמה מופרכת מסקנה זו, כשיקרא את פסוקי נ"ך שהביא הרמב"ם בתחילת ספריו מבלי לציין כלל את מקורם, כי הבין שהלומד בספרו למד גם נ"ך ויודע כבר את מקורותיהם של הפסוקים שהביא ככותרות לספריו.

סברא מוטעית זו היא גם היפך פסק הרמב"ם שכתב בהל' ת"ת "חייב אדם לשלש זמן למידתו, שליש בתורה שבכתב, שליש בתורה שבעל־פה, ושליש יבין וישכיל אחרית דבר מראשיתו, ויוציא דבר מדבר ויבין במידות שהתורה נדרשת בהן כו' וענין זה הוא הנקרא גמרא". וא"כ איך אפשר לומר שלדעת הרמב"ם יש ללמוד חמשה חומשי תורה וספר ה'יד', ותו לא מידי. ובפרט שבהלכה שלאח"ז כתב שכל זה הוא בתחילת לימודו של אדם, אבל כשיגדיל בחכמה... כו' יקרא בעיתים מזומנים תורה שבכתב ודברי השמועה כדי שלא ישכח דבר מדברי דיני תורה.

(על־פי לקו"ש חלק כ"ז עמוד 159)

יום שישי י"ט אייר ה'תשפ"ב

מִצְוֹת עֲשֵׂה

4 **(א) מִצְוָה רִאשׁוֹנָה מִמִּצְוֹת עֲשֵׂה, לֵידַע שֶׁיֵּשׁ שָׁם**
5 **אֱלוֹהַּ, שֶׁנֶּאֱמַר: "אָנֹכִי ה' אֱלֹהֶיךָ". (ב) לְיַחֲדוֹ,**
6 **שֶׁנֶּאֱמַר: "ה' אֱלֹהֵינוּ, ה' אֶחָד". (ג) לְאָהֲבוֹ,**
7 **שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאָהַבְתָּ אֵת ה' אֱלֹהֶיךָ". (ד) לְיִרְאָה מִמֶּנּוּ,**
8 **שֶׁנֶּאֱמַר: "אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ תִּירָא". (ה) לְהִתְפַּלֵּל,**
9 **שֶׁנֶּאֱמַר: "וַעֲבַדְתֶּם אֵת ה' אֱלֹהֵיכֶם"; עֲבוֹדָה זוֹ**
10 **תְּפִלָּה. (ו) לְדָבְקָה בּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּבוֹ תִדְבָּק". (ז)**
11 **לְהִשָּׁבַע בִּשְׁמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּבִשְׁמוֹ תִּשָּׁבֵעַ". (ח)**
12 **לְהִדָּמוֹת בִּדְרָכָיו הַטּוֹבִים וְהַיְשָׁרִים, שֶׁנֶּאֱמַר:**
13 **"וְהָלַכְתָּ בִּדְרָכָיו". (ט) לְקַדֵּשׁ אֶת שְׁמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר:**
14 **"וְנִקְדַּשְׁתִּי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל". (י) לִקְרוֹת קְרִיַּת שְׁמַע**
15 **פַּעֲמַיִם בְּכָל יוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְדִבַּרְתָּ בָּם... בְּשָׁכְבְּךָ**
16 **וּבְקוּמֶךָ". (יא) לִלְמֹד תּוֹרָה וּלְלַמְּדָהּ, שֶׁנֶּאֱמַר:**
17 **"וְשִׁנַּנְתָּם לְבָנֶיךָ". (יב) לִקְשֹׁר תְּפִלִּין בָּרֹאשׁ,**
18 **שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהָיוּ לְטֹטָפֹת בֵּין עֵינֶיךָ". (יג) לִקְשֹׁר**
19 **תְּפִלִּין בַּיָּד, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּקְשַׁרְתָּם לְאוֹת עַל יָדֶךָ". (יד)**
20 **לַעֲשׂוֹת צִיצִית, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְעָשׂוּ לָהֶם צִיצִת". (טו)**

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם – מוסד הרב קוק

1 לִקְבֹּעַ מְזוּזָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּכְתַבְתָּם עַל מְזוּזוֹת בֵּיתֶךָ".
2 (טז) לְהַקְהִיל אֶת הָעָם לִשְׁמֹעַ תּוֹרָה בְּמוֹצָאֵי
3 שְׁבִיעִית, שֶׁנֶּאֱמַר: "הַקְהֵל אֶת הָעָם". (יז) לִכְתֹּב כָּל
4 אִישׁ סֵפֶר תּוֹרָה לְעַצְמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּתְבוּ לָכֶם אֶת
5 הַשִּׁירָה הַזֹּאת". (יח) לִכְתֹּב הַמֶּלֶךְ סֵפֶר שֵׁנִי לְעַצְמוֹ,
6 יָתֵר עַל הָאֶחָד שֶׁל כָּל אָדָם, כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה לוֹ שְׁתֵּי
7 תּוֹרוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְכָתַב לוֹ אֶת מִשְׁנֵה הַתּוֹרָה
8 הַזֹּאת". (יט) לְבָרֵךְ אַחַר הַמָּזוֹן, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאָכַלְתָּ,
9 וְשָׂבָעְתָּ - וּבֵרַכְתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ". (כ) לִבְנוֹת בֵּית
10 הַבְּחִירָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְעָשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ". (כא) לִירְאָה
11 מִבֵּית זֶה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּמִקְדָּשִׁי תִּירָאוּ". (כב) לִשְׁמֹר
12 בַּיִת זֶה תָּמִיד, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאַתָּה וּבָנֶיךָ אִתְּךָ, לִפְנֵי
13 אֹהֶל הָעֵדֻת". (כג) לִהְיוֹת הַלֵּוִי עוֹבֵד בַּמִּקְדָּשׁ,
14 שֶׁנֶּאֱמַר: "וְעָבַד הַלֵּוִי הוּא". (כד) לְקַדֵּשׁ הַכֹּהֵן יָדָיו
15 וְרַגְלָיו בִּשְׁעַת הָעֲבוֹדָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְרָחֲצוּ אַהֲרֹן
16 וּבָנָיו". (כה) לַעֲרֹךְ נֵרוֹת בַּמִּקְדָּשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: "יַעֲרֹךְ
17 אֹתוֹ אַהֲרֹן וּבָנָיו". (כו) לְבָרֵךְ הַכֹּהֲנִים אֶת יִשְׂרָאֵל,
18 שֶׁנֶּאֱמַר: "כֹּה תְבָרְכוּ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל". (כז) לְהַסְדִּיר
19 לֶחֶם וּלְבוֹנָה לִפְנֵי ה' בְּכָל שַׁבָּת, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְנָתַתָּ עַל
20 הַשֻּׁלְחָן לֶחֶם פָּנִים". (כח) לְהַקְטִיר קְטֹרֶת פַּעֲמַיִם
21 בַּיּוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהִקְטִיר עָלָיו אַהֲרֹן קְטֹרֶת סַמִּים".
22 (כט) לְהַבְעִיר אֵשׁ בְּמִזְבַּח הָעוֹלָה תָּמִיד, שֶׁנֶּאֱמַר:
23 "אֵשׁ, תָּמִיד תּוּקַד עַל הַמִּזְבֵּחַ". (ל) לְהָרִים אֶת
24 הַדֶּשֶׁן מֵעַל הַמִּזְבֵּחַ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהֵרִים אֶת הַדֶּשֶׁן".
25 (לא) לִשְׁלֹחַ טְמֵאִים מִמַּחֲנֵה שְׁכִינָה שֶׁהוּא הַמִּקְדָּשׁ,
26 שֶׁנֶּאֱמַר: "וִישַׁלְּחוּ מִן הַמַּחֲנֶה, כָּל צָרוּעַ וְכָל זָב וְכֹל
27 טָמֵא לָנָפֶשׁ". (לב) לַחֲלֹק כָּבוֹד לְזַרְעוֹ שֶׁל אַהֲרֹן
28 וּלְהַקְדִּימוֹ לְכָל דָּבָר שֶׁבַּקְּדֻשָּׁה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְקִדַּשְׁתּוֹ".
29 (לג) לְהַלְבִּישׁ הַכֹּהֲנִים לָעֲבוֹדָה בִּגְדֵי כְהֻנָּה,
30 שֶׁנֶּאֱמַר: "וְעָשִׂיתָ בִגְדֵי קֹדֶשׁ". (לד) לָשֵׂאת הָאָרוֹן
31 עַל הַכָּתֵף כְּשֶׁנּוֹשְׂאִים אוֹתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "בַּכָּתֵף
32 יִשָּׂאוּ". (לה) לִמְשֹׁחַ כֹּהֲנִים גְּדוֹלִים וּמְלָכִים בְּשֶׁמֶן
33 הַמִּשְׁחָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "שֶׁמֶן מִשְׁחַת קֹדֶשׁ". (לו) לִהְיוֹת
34 הַכֹּהֲנִים עוֹבְדִים בַּמִּקְדָּשׁ מִשְׁמָרוֹת מִשְׁמָרוֹת,
35 וּבַמּוֹעֲדִים עוֹבְדִים כְּאֶחָד, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְכִי יָבֹא
36 הַלֵּוִי... לְבַד מִמְּכָרָיו, עַל הָאָבוֹת". (לז) לִהְיוֹת
37 הַכֹּהֲנִים מִטַּמְּאִים לִקְרוֹבֵיהֶן וּמִתְאַבְּלִין עֲלֵיהֶן כִּשְׁאָר
38 יִשְׂרָאֵל שֶׁהֵן מְצֻוִּין לְהִתְאַבֵּל, שֶׁנֶּאֱמַר: "לָהּ יִטַּמָּא".
39 (לח) לִהְיוֹת כֹּהֵן גָּדוֹל נוֹשֵׂא בְּתוּלָה, שֶׁנֶּאֱמַר:
40 "וְהוּא, אִשָּׁה בִּבְתוּלֶיהָ יִקָּח". (לט) לְהַקְרִיב תְּמִידִין
41 בְּכָל יוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר: "שְׁנַיִם לַיּוֹם, עֹלָה תָמִיד". (מ)
42 לְהַקְרִיב כֹּהֵן גָּדוֹל מִנְחָה בְּכָל יוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר: "זֶה
43 קָרְבַּן אַהֲרֹן וּבָנָיו". (מא) לְהוֹסִיף קָרְבָּן אַחֵר בְּכָל
44 שַׁבָּת, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּבְיוֹם הַשַּׁבָּת - שְׁנֵי כְבָשִׂים". (מב)
45 לְהוֹסִיף קָרְבָּן בְּכָל רֹאשׁ חֹדֶשׁ וְחֹדֶשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר:
46 "וּבְרָאשֵׁי חָדְשֵׁיכֶם". (מג) לְהוֹסִיף קָרְבָּן בְּחַג
47 הַפֶּסַח, שֶׁנֶּאֱמַר: "שִׁבְעַת יָמִים תַּקְרִיבוּ אִשֶּׁה לַה'".
48 (מד) לְהַקְרִיב מִנְחַת הָעֹמֶר מִמָּחֳרַת רִאשׁוֹן שֶׁל פֶּסַח
49 עִם כֶּבֶשׂ אֶחָד, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהִבֵּאתֶם אֶת עֹמֶר". (מה)
50 לְהוֹסִיף קָרְבָּן בְּיוֹם עֲצֶרֶת, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּבְיוֹם
51 הַבִּכּוּרִים". (מו) לְהָבִיא שְׁתֵּי הַלֶּחֶם עִם הַקָּרְבָּנוֹת
52 הַקְּרֵבִים בְּגִלַּל הַלֶּחֶם בְּיוֹם עֲצֶרֶת, שֶׁנֶּאֱמַר:
53 "מִמּוֹשְׁבֹתֵיכֶם תָּבִיאוּ לֶחֶם תְּנוּפָה וְהִקְרַבְתֶּם עַל
54 הַלֶּחֶם". (מז) לְהוֹסִיף קָרְבָּן בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה, שֶׁנֶּאֱמַר:
55 "וּבַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ". (מח) לְהוֹסִיף
56 קָרְבָּן בְּיוֹם הַצּוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּבָעָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ
57 הַשְּׁבִיעִי". (מט) לַעֲשׂוֹת עֲבוֹדַת הַיּוֹם בְּיוֹם הַצּוֹם,
58 שֶׁנֶּאֱמַר: "בְּזֹאת יָבֹא אַהֲרֹן אֶל הַקֹּדֶשׁ, בְּפַר בֶּן
59 בָּקָר", וְכָל הָעֲבוֹדָה הַכְּתוּבָה בְּפָרָשַׁת אַחֲרֵי מוֹת. (נ)
60 לְהוֹסִיף קָרְבָּן בְּיוֹם חַג הַסֻּכּוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהִקְרַבְתֶּם
61 עֹלָה אִשֶּׁה רֵיחַ נִיחֹחַ". (נא) לְהוֹסִיף קָרְבָּן בְּיוֹם
62 שְׁמִינִי עֲצֶרֶת, כִּי רֶגֶל בִּפְנֵי עַצְמוֹ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר:
63 "בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי*". (נב) לָחוֹג בְּרַגְלַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: "שָׁלֹשׁ
64 רְגָלִים תָּחֹג לִי*". (נג) לְהֵרָאוֹת בְּרַגְלַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר:
65 "שָׁלֹשׁ פְּעָמִים בַּשָּׁנָה - יֵרָאֶה כָל זְכוּרְךָ*". (נד)
66 לִשְׂמֹחַ בְּרַגְלַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְשָׂמַחְתָּ בְּחַגֶּךָ*". (נה)
67 לִשְׁחֹט כֶּבֶשׂ הַפֶּסַח, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְשָׁחֲטוּ אֹתוֹ כֹּל
68 קְהַל*". (נו) לֶאֱכֹל בְּשַׂר פֶּסַח צָלִי בְּלֵילֵי חֲמִשָּׁה עָשָׂר
69 בְּנִיסָן, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאָכְלוּ אֶת הַבָּשָׂר*". (נז) לַעֲשׂוֹת
70 פֶּסַח שֵׁנִי, שֶׁנֶּאֱמַר: "בַּחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר*".
71 (נח) לֶאֱכֹל אֶת בְּשַׂר פֶּסַח שֵׁנִי עַל מַצָּה וּמְרוֹר,
72 שֶׁנֶּאֱמַר: "עַל מַצּוֹת וּמְרֹרִים יֹאכְלֻהוּ*". (נט) לִתְקֹעַ
73 בַּחֲצוֹצְרוֹת עַל הַקָּרְבָּנוֹת וּבִשְׁעַת הַצָּרוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר:
74 "וּתְקַעְתֶּם בַּחֲצֹצְרֹת*". (ס) לִהְיוֹת כָּל קָרְבְּנוֹת בְּהֵמָה
75 מִיּוֹם שְׁמִינִי וָהָלְאָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "מִיּוֹם הַשְּׁמִינִי
76 וָהָלְאָה*". (סא) לִהְיוֹת כָּל קָרְבַּן בְּהֵמָה תְּמִים,
77 שֶׁנֶּאֱמַר: "תְּמִים יִהְיֶה לְרָצוֹן*". (סב) לִמְלֹחַ כָּל
78 קָרְבָּן, שֶׁנֶּאֱמַר: "עַל כָּל קָרְבָּנְךָ תַּקְרִיב מֶלַח*". (סג)
79 מַעֲשֵׂה הָעוֹלָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "אִם עֹלָה קָרְבָּנוֹ*". (סד)
80 מַעֲשֵׂה הַחַטָּאת, שֶׁנֶּאֱמַר: "זֹאת תּוֹרַת הַחַטָּאת*".
81 (סה) מַעֲשֵׂה הָאָשָׁם, שֶׁנֶּאֱמַר: "זֹאת תּוֹרַת הָאָשָׁם*".
82 (סו) מַעֲשֵׂה זֶבַח הַשְּׁלָמִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְזֹאת תּוֹרַת
83 זֶבַח הַשְּׁלָמִים*". (סז) מַעֲשֵׂה הַמִּנְחָה, שֶׁנֶּאֱמַר:
84 "וְנֶפֶשׁ כִּי תַקְרִיב קָרְבַּן מִנְחָה*". (סח) לְהַקְרִיב בֵּית
85 דִּין קָרְבָּן אִם טָעוּ בְּהוֹרָאָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאִם כָּל עֲדַת
86 יִשְׂרָאֵל יִשְׁגּוּ*". (סט) לְהַקְרִיב הַיָּחִיד קָרְבַּן חַטָּאת
87 אִם שָׁגַג בְּמִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה שֶׁחַיָּבִים עָלֶיהָ כָּרֵת,
88 שֶׁנֶּאֱמַר: "וְנֶפֶשׁ כִּי תֶחֱטָא*". (ע) לְהַקְרִיב הַיָּחִיד
89 קָרְבָּן אִם נִסְתַּפֵּק לוֹ אִם חָטָא חֵטְא שֶׁחַיָּבִים עָלָיו
90 חַטָּאת אוֹ לֹא חָטָא, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלֹא יָדַע וְאָשֵׁם...
91 וְהֵבִיא אֶת אֲשָׁמוֹ*"; וְזֶה הוּא נִקְרָא 'אָשָׁם תָּלוּי*'.
92 (עא) לְהַקְרִיב הַשּׁוֹגֵג בִּמְעִילָה, אוֹ הַחוֹטֵא בִּגְזֵלָה,

1 אוֹ בְּשִׁפְחָה חֲרוּפָה, אוֹ שֶׁכָּפַר בְּפִקָּדוֹן וְנִשְׁבַּע -
2 מֵבִיא קָרְבַּן אָשָׁם; וְזֶה הוּא הַנִּקְרָא 'אָשָׁם וַדַּאי'.
3 (עב) לְהַקְרִיב קָרְבָּן עוֹלֶה וְיוֹרֵד, שֶׁנֶּאֱמַר: "אִם לֹא
4 תַגִּיעַ יָדוֹ", "וְאִם לֹא תַשִּׂיג". (עג) לְהִתְוַדּוֹת לִפְנֵי
5 ה' מִכָּל חֵטְא שֶׁיַּעֲשֶׂה הָאָדָם, בִּשְׁעַת הַקָּרְבָּן וְשֶׁלֹּא
6 בִּשְׁעַת הַקָּרְבָּן, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהִתְוַדּוּ אֶת חַטָּאתָם אֲשֶׁר
7 עָשׂוּ". (עד) לְהַקְרִיב הַזָּב קָרְבָּן אַחַר שֶׁיִּטְהַר,
8 שֶׁנֶּאֱמַר: "וְכִי יִטְהַר הַזָּב". (עה) לְהַקְרִיב הַזָּבָה
9 קָרְבָּן אַחַר שֶׁתִּטְהַר, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאִם טָהֲרָה מִזּוֹבָהּ".
10 (עו) לְהַקְרִיב הַמְּצֹרָע קָרְבָּן אַחַר שֶׁיִּטְהַר, שֶׁנֶּאֱמַר:
11 "וּבַיּוֹם הַשְּׁמִינִי...". (עז) לְהַקְרִיב הַיּוֹלֶדֶת קָרְבָּן
12 אַחַר שֶׁתִּטְהַר, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּבִמְלֹאת יְמֵי טָהֳרָהּ".
13 (עח) לְעַשֵּׂר הַבְּהֵמָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְכָל מַעְשַׂר בָּקָר
14 וָצֹאן". (עט) לְקַדֵּשׁ בְּכוֹר הַבְּהֵמָה הַטְּהוֹרָה
15 וּלְהַקְרִיבוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "כָּל הַבְּכוֹר אֲשֶׁר יִוָּלֵד...". (פ)
16 לִפְדּוֹת בְּכוֹר אָדָם, שֶׁנֶּאֱמַר: "אַךְ פָּדֹה תִפְדֶּה אֵת
17 בְּכוֹר הָאָדָם". (פא) לִפְדּוֹת פֶּטֶר חֲמוֹר, שֶׁנֶּאֱמַר:
18 "וּפֶטֶר חֲמוֹר תִּפְדֶּה בְשֶׂה". (פב) לַעֲרֹף פֶּטֶר חֲמוֹר,
19 שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאִם לֹא תִפְדֶּה וַעֲרַפְתּוֹ". (פג) לְהָבִיא כָּל
20 הַקָּרְבָּנוֹת שֶׁיֵּשׁ עַל הָאָדָם בְּחוֹבָה אוֹ בִּנְדָבָה בְּרֶגֶל
21 רִאשׁוֹן שֶׁפָּגַע בּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּבָאתָ שָׁמָּה, וַהֲבֵאתֶם
22 שָׁמָּה". (פד) לְהַקְרִיב כָּל הַקָּרְבָּנוֹת בְּבֵית הַבְּחִירָה,
23 שֶׁנֶּאֱמַר: "וְשָׂם תַּעֲשֶׂה כֹּל אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּךָּ". (פה)
24 לְהִטַּפֵּל בַּהֲבָאַת הַקָּרְבָּנוֹת מִחוּצָה לָאָרֶץ לְבֵית
25 הַבְּחִירָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "רַק קָדָשֶׁיךָ אֲשֶׁר יִהְיוּ לְךָ,
26 וּנְדָרֶיךָ, תִּשָּׂא וּבָאתָ"; מִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ, שֶׁאֵינוֹ
27 מְדַבֵּר אֶלָּא בְּקָדְשֵׁי חוּצָה לָאָרֶץ. (פו) לִפְדּוֹת קָדָשִׁים
28 בַּעֲלֵי מוּמִים וְיִהְיוּ מֻתָּרִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "רַק בְּכָל אַוַּת
29 נַפְשְׁךָ תִּזְבַּח"; מִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ, שֶׁאֵינוֹ מְדַבֵּר
30 אֶלָּא בִּפְסוּלֵי הַמֻּקְדָּשִׁין שֶׁיִּפְּדוּ. (פז) לִהְיוֹת הַתְּמוּרָה
31 קֹדֶשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהָיָה הוּא וּתְמוּרָתוֹ יִהְיֶה קֹדֶשׁ".
32 (פח) לֶאֱכֹל שִׁירֵי מִנְחוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהַנּוֹתֶרֶת
33 מִמֶּנָּה, יֹאכְלוּ אַהֲרֹן וּבָנָיו". (פט) לֶאֱכֹל בְּשַׂר חַטָּאת
34 וְאָשָׁם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאָכְלוּ אֹתָם אֲשֶׁר כֻּפַּר בָּהֶם". (צ)
35 לִשְׂרֹף בְּשַׂר קֹדֶשׁ שֶׁנִּטְמָא, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהַבָּשָׂר אֲשֶׁר
36 יִגַּע בְּכָל טָמֵא". (צא) לִשְׂרֹף נוֹתָר, שֶׁנֶּאֱמַר:
37 "וְהַנּוֹתָר מִבְּשַׂר הַזָּבַח - בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי בָּאֵשׁ יִשָּׂרֵף".
38 (צב) לְגַדֵּל הַנָּזִיר שְׂעָרוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "גַּדֵּל פֶּרַע שְׂעַר
39 רֹאשׁוֹ". (צג) לְגַלֵּחַ הַנָּזִיר שְׂעָרוֹ עַל קָרְבְּנוֹתָיו
40 בִּמְלֹאת יְמֵי נִזְרוֹ, אוֹ בְּתוֹךְ יְמֵי נִזְרוֹ אִם נִטְמָא,
41 שֶׁנֶּאֱמַר: "וְכִי יָמוּת מֵת עָלָיו". (צד) לְקַיֵּם אָדָם כָּל
42 מַה שֶּׁיּוֹצִיא בִּשְׂפָתָיו, מִקָּרְבָּן אוֹ צְדָקָה וְכַיּוֹצֵא בָהֶם,
43 שֶׁנֶּאֱמַר: "מוֹצָא שְׂפָתֶיךָ, תִּשְׁמֹר וְעָשִׂיתָ". (צה)
44 לָדוּן בְּהֲפָרַת נְדָרִים בְּכָל הַדִּינִים הָאֲמוּרִין בַּתּוֹרָה.
45 (צו) לִהְיוֹת כָּל הַנּוֹגֵעַ בִּנְבֵלָה טָמֵא, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְכִי
46 יָמוּת מִן הַבְּהֵמָה". (צז) לִהְיוֹת שְׁמֹנָה שְׁרָצִים
47 מְטַמְּאִין, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְזֶה לָכֶם הַטָּמֵא". (צח) לִהְיוֹת
48 הָאֲכָלִין מִתְטַמְּאִין, שֶׁנֶּאֱמַר: "מִכָּל הָאֹכֶל אֲשֶׁר
49 יֵאָכֵל". (צט) לִהְיוֹת הַנִּדָּה טְמֵאָה וּמְטַמְּאָה
50 לַאֲחֵרִים. (ק) לִהְיוֹת הַיּוֹלֶדֶת טְמֵאָה כְּנִדָּה. (קא)
51 לִהְיוֹת הַמְּצֹרָע טָמֵא וּמְטַמֵּא. (קב) לִהְיוֹת בֶּגֶד מְנֻגָּע
52 טָמֵא וּמְטַמֵּא. (קג) לִהְיוֹת בַּיִת מְנֻגָּע מְטַמֵּא. (קד)
53 לִהְיוֹת הַזָּב מְטַמֵּא. (קה) לִהְיוֹת שִׁכְבַת זֶרַע מְטַמְּאָה.
54 (קו) לִהְיוֹת הַזָּבָה מְטַמְּאָה. (קז) לִהְיוֹת הַמֵּת
55 מְטַמֵּא. (קח) לִהְיוֹת מֵי נִדָּה מְטַמְּאִין לְאָדָם טָהוֹר,
56 וּמְטַהֲרִין לְאָדָם טָמֵא מִשִּׁמְאַת מֵת בִּלְבַד. וְכָל אֵלּוּ
57 הַדִּינִין שֶׁל טְמֵאִין אֵלּוּ, רֹב מִשְׁפְּטֵי כָּל טֻמְאָה
58 וְטֻמְאָה מֵהֵן מְבֹאָר בַּתּוֹרָה שֶׁבִּכְתָב. (קט) לִהְיוֹת
59 הַטָּהֳרָה מִכָּל הַטֻּמְאוֹת בִּטְבִילָה בְּמֵי מִקְוֶה, שֶׁנֶּאֱמַר:
60 "וְרָחַץ בַּמַּיִם אֶת כָּל בְּשָׂרוֹ"; לָמְדוּ מִפִּי הַשְּׁמוּעָה,
61 שֶׁרְחִיצָה זוֹ בְּמַיִם שֶׁכָּל גּוּפוֹ עוֹלֶה בָּהֶן בְּבַת אַחַת.
62 (קי) לִהְיוֹת הַטָּהֳרָה מִן הַצָּרַעַת, בֵּין צָרַעַת אָדָם בֵּין
63 צָרַעַת בַּיִת, בְּעֵץ אֶרֶז וְאֵזוֹב וּשְׁנֵי תּוֹלַעַת וּשְׁתֵּי
64 צִפֳּרִים וּמַיִם חַיִּים, שֶׁנֶּאֱמַר: "זֹאת תִּהְיֶה תּוֹרַת
65 הַמְּצֹרָע". (קיא) לִהְיוֹת הַמְּצֹרָע מְגֻלַּחַ אֶת כָּל שְׂעָרוֹ,
66 שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהָיָה בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי, יְגַלַּח אֶת כָּל שְׂעָרוֹ".
67 (קיב) לִהְיוֹת הַמְּצֹרָע יָדוּעַ לַכֹּל בַּדְּבָרִים הָאֲמוּרִים
68 בּוֹ: "בְּגָדָיו יִהְיוּ פְרֻמִים, וְרֹאשׁוֹ יִהְיֶה פָרוּעַ, וְעַל
69 שָׂפָם יַעְטֶה; וְטָמֵא טָמֵא, יִקְרָא". וְכֵן כָּל שְׁאָר
70 הַטְּמֵאִים צְרִיכִין לְהוֹדִיעַ אֶת עַצְמָן. (קיג) לַעֲשׂוֹת
71 פָּרָה אֲדֻמָּה לִהְיוֹת אֶפְרָהּ מוּכָן, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהָיְתָה
72 לַעֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל". (קיד) לִהְיוֹת מַעֲרִיךְ אָדָם נוֹתֵן
73 דָּמִים הַקְּצוּבִין בַּפָּרָשָׁה, שֶׁנֶּאֱמַר: "אִישׁ כִּי יַפְלִא
74 נֶדֶר". (קטו) לִהְיוֹת מַעֲרִיךְ בְּהֵמָה טְמֵאָה נוֹתֵן
75 דָּמֶיהָ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהֶעֱמִיד אֶת הַבְּהֵמָה". (קטז)
76 לִהְיוֹת מַעֲרִיךְ בֵּיתוֹ נוֹתֵן כְּעֶרְכְּךָ הַכֹּהֵן, שֶׁנֶּאֱמַר:
77 "וְהֶעֱרִיכוֹ הַכֹּהֵן". (קיז) לִהְיוֹת מַקְדִּישׁ שָׂדֵהוּ נוֹתֵן
78 כְּעֶרְכְּךָ הַקָּצוּב בַּפָּרָשָׁה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהָיָה עֶרְכְּךָ כְּפִי
79 זַרְעוֹ". (קיח) לְשַׁלֵּם הַשּׁוֹגֵג בְּמְעִילָה מַה שֶּׁמָּעַל לַה'
80 וּלְהוֹסִיף חֹמֶשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאֶת אֲשֶׁר חָטָא מִן הַקֹּדֶשׁ
81 יְשַׁלֵּם*". (קיט) לִהְיוֹת נָטַע רְבָעִי קֹדֶשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר:
82 "יִהְיֶה כָּל פִּרְיוֹ קֹדֶשׁ הִלּוּלִים*". (קכ) לְהַנִּיחַ פֵּאָה.
83 (קכא) לְהַנִּיחַ לֶקֶט. (קכב) לְהַנִּיחַ עֹמֶר הַשִּׁכְחָה.
84 (קכג) לְהַנִּיחַ עוֹלְלוֹת בַּכֶּרֶם. (קכד) לְהַנִּיחַ פֶּרֶט
85 הַכֶּרֶם. לְפִי שֶׁבְּכָל אֵלּוּ נֶאֱמַר: "לֶעָנִי וְלַגֵּר תַּעֲזֹב
86 אֹתָם"; וְזֶהוּ מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁלָּהֶם*. (קכה) לְהָבִיא
87 בִּכּוּרִים לְבֵית הַבְּחִירָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "רֵאשִׁית בִּכּוּרֵי
88 אַדְמָתְךָ*". (קכו) לְהַפְרִישׁ תְּרוּמָה גְּדוֹלָה לַכֹּהֵן,
89 שֶׁנֶּאֱמַר: "רֵאשִׁית דְּגָנְךָ תִּתֶּן לוֹ*". (קכז) לְהַפְרִישׁ
90 מַעֲשַׂר דָּגָן לַלְּוִיִּם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְכָל מַעְשַׂר הָאָרֶץ
91 וְגוֹ'". (קכח) לְהַפְרִישׁ מַעֲשַׂר שְׁנִי לְהֵאָכֵל לִבְעָלָיו
92 בִּירוּשָׁלַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: "עַשֵּׂר תְּעַשֵּׂר"; מִפִּי הַשְּׁמוּעָה

1 לָמְדוּ, שֶׁהוּא מַעֲשֵׂר שֵׁנִי. (קכט) לִהְיוֹת הַלְוִיִּם
2 מַפְרִישִׁין מַעֲשֵׂר מִן הַמַּעֲשֵׂר שֶׁלָּקְחוּ מִיִּשְׂרָאֵל
3 וְנוֹתְנִין אוֹתוֹ לַכֹּהֲנִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאֶל הַלְוִיִּם תְּדַבֵּר".
4 (קל) לְהַפְרִישׁ מַעֲשַׂר עָנִי תַּחַת מַעֲשַׂר שֵׁנִי בַּשְּׁלִישִׁית
5 וּבַשִּׁשִּׁית בַּשָּׁבוּעַ, שֶׁנֶּאֱמַר: "מִקְצֵה שָׁלֹשׁ שָׁנִים,
6 תּוֹצִיא אֶת כָּל מַעְשַׂר תְּבוּאָתְךָ". (קלא) לְהִתְוַדּוֹת
7 וְדוּי מַעֲשֵׂר, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאָמַרְתָּ לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ,
8 בִּעַרְתִּי הַקֹּדֶשׁ". (קלב) לִקְרוֹת עַל הַבִּכּוּרִים,
9 שֶׁנֶּאֱמַר: "וְעָנִיתָ וְאָמַרְתָּ לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ". (קלג)
10 לְהַפְרִישׁ חַלָּה לַכֹּהֵן, שֶׁנֶּאֱמַר: "רֵאשִׁית עֲרִסֹתֵיכֶם -
11 חַלָּה, תָּרִימוּ תְּרוּמָה". (קלד) לְהַשְׁמִיט קַרְקַע,
12 שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהַשְּׁבִיעִת תִּשְׁמְטֶנָּה וּנְטַשְׁתָּהּ". (קלה)
13 לִשְׁבּוֹת מֵעֲבוֹדַת הָאָרֶץ, שֶׁנֶּאֱמַר: "בֶּחָרִישׁ וּבַקָּצִיר
14 תִּשְׁבֹּת". (קלו) לְקַדֵּשׁ שְׁנַת יוֹבֵל בִּשְׁבִיתָה כִּשְׁמִטָּה,
15 שֶׁנֶּאֱמַר: "וְקִדַּשְׁתֶּם אֶת שְׁנַת הַחֲמִשִּׁים שָׁנָה". (קלז)
16 לִתְקֹעַ בַּשּׁוֹפָר בִּשְׁנַת הַיּוֹבֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהַעֲבַרְתָּ
17 שּׁוֹפַר תְּרוּעָה". (קלח) לִתֵּן גְּאֻלָּה לָאָרֶץ בִּשְׁנַת
18 הַיּוֹבֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּבְכָל אֶרֶץ אֲחֻזַּתְכֶם, גְּאֻלָּה תִּתְּנוּ
19 לָאָרֶץ". (קלט) לִהְיוֹת גְּאֻלַּת בָּתֵּי עָרֵי חוֹמָה עַד
20 שָׁנָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאִישׁ, כִּי יִמְכֹּר בֵּית מוֹשַׁב עִיר
21 חוֹמָה". (קמ) לִמְנוֹת שְׁנֵי יוֹבֵל שָׁנִים וּשְׁמִטִּים,
22 שֶׁנֶּאֱמַר: "וְסָפַרְתָּ לְךָ שֶׁבַע וגו'". (קמא) לְהַשְׁמִיט
23 כְּסָפִים בַּשְּׁבִיעִית, שֶׁנֶּאֱמַר: "שָׁמוֹט כָּל בַּעַל מַשֵּׁה
24 יָדוֹ". (קמב) לִגְבּוֹשׁ לְנָכְרִי, שֶׁנֶּאֱמַר: "אֶת הַנָּכְרִי
25 תִּגֹּשׁ, וַאֲשֶׁר יִהְיֶה לְךָ אֶת אָחִיךָ תַּשְׁמֵט יָדֶךָ". (קמג)
26 לִתֵּן מִן הַבְּהֵמָה לַכֹּהֵן הַזְּרוֹעַ וְהַלְּחָיַיִם וְהַקֵּבָה,
27 שֶׁנֶּאֱמַר: "וְנָתַן לַכֹּהֵן הַזְּרוֹעַ". (קמד) לִתֵּן רֵאשִׁית
28 הַגֵּז לַכֹּהֵן, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְרֵאשִׁית גֵּז צֹאנְךָ - תִּתֵּן לוֹ".
29 (קמה) לָדוּן בְּדִינֵי חֲרָמִים, מֵהֶם לַה' וּמֵהֶם לַכֹּהֵן,
30 שֶׁנֶּאֱמַר: "אַךְ כָּל (הַ) חֵרֶם אֲשֶׁר יַחֲרִם". (קמו)
31 לִשְׁחֹט בְּהֵמָה חַיָּה וְעוֹף וְאַחַר כָּךְ יֵאָכֵל בְּשָׂרָם,
32 שֶׁנֶּאֱמַר: "וְזָבַחְתָּ מִבְּקָרְךָ וּמִצֹּאנְךָ". (קמז) לְכַסּוֹת
33 דַּם חַיָּה וָעוֹף, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְשָׁפַךְ אֶת דָּמוֹ, וְכִסָּהוּ
34 בֶּעָפָר*". (קמח) לִשְׁלֹחַ אֵם צִפּוֹר מִן הַקֵּן, שֶׁנֶּאֱמַר:
35 "שַׁלֵּחַ תְּשַׁלַּח אֶת הָאֵם*". (קמט) לִבְדֹּק בְּסִימָנֵי
36 בְּהֵמָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "זֹאת הַחַיָּה אֲשֶׁר תֹּאכְלוּ*". (קנ)
37 לִבְדֹּק בְּסִימָנֵי הָעוֹף עַד שֶׁיַּבְדִּיל בֵּין טָמֵא לְטָהוֹר,
38 שֶׁנֶּאֱמַר: "כָּל צִפּוֹר*". (קנא) לִבְדֹּק בְּסִימָנֵי חֲגָבִים
39 לֵידַע טָהוֹר מִן הַטָּמֵא, שֶׁנֶּאֱמַר: "אֲשֶׁר לוֹ כְּרָעַיִם*".
40 (קנב) לִבְדֹּק בְּסִימָנֵי דָּגִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "אֶת זֶה תֹּאכְלוּ
41 מִכֹּל אֲשֶׁר בַּמָּיִם*". (קנג) לְקַדֵּשׁ חֳדָשִׁים וּלְחַשֵּׁב
42 שָׁנִים וְחֳדָשִׁים בְּבֵית דִּין בִּלְבַד, שֶׁנֶּאֱמַר: "הַחֹדֶשׁ
43 הַזֶּה לָכֶם רֹאשׁ חֳדָשִׁים*". (קנד) לִשְׁבּוֹת בְּשַׁבָּת,
44 שֶׁנֶּאֱמַר: "וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי תִּשְׁבֹּת*". (קנה) לְקַדֵּשׁ
45 שַׁבָּת, שֶׁנֶּאֱמַר: "זָכוֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ*".
46 (קנו) לְבַעֵר חָמֵץ, שֶׁנֶּאֱמַר: "בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן תַּשְׁבִּיתוּ
47 שְׂאוֹר מִבָּתֵּיכֶם*". (קנז) לְסַפֵּר בִּיצִיאַת מִצְרַיִם בַּלַּיְלָה
48 הָרִאשׁוֹן שֶׁל חַג הַמַּצּוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהִגַּדְתָּ לְבִנְךָ
49 בַּיּוֹם הַהוּא*". (קנח) לֶאֱכֹל מַצָּה בְּלֵיל זֶה, שֶׁנֶּאֱמַר:
50 "בָּעֶרֶב תֹּאכְלוּ מַצּוֹת*". (קנט) לִשְׁבּוֹת בָּרִאשׁוֹן שֶׁל
51 פֶּסַח, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּבַיּוֹם הָרִאשׁוֹן, מִקְרָא קֹדֶשׁ*". (קס)
52 לִשְׁבּוֹת בַּשְּׁבִיעִי בּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי,
53 מִקְרָא קֹדֶשׁ*". (קסא) לִסְפֹּר מִקְּצִירַת הָעֹמֶר מ"ט
54 יוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּסְפַרְתֶּם לָכֶם מִמָּחֳרַת הַשַּׁבָּת*".
55 (קסב) לִשְׁבּוֹת בְּיוֹם הַחֲמִשִּׁים, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּקְרָאתֶם
56 בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה, מִקְרָא קֹדֶשׁ*". (קסג) לִשְׁבּוֹת
57 בָּרִאשׁוֹן שֶׁל חֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי, שֶׁנֶּאֱמַר: "בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ,
58 יִהְיֶה לָכֶם שַׁבָּתוֹן*". (קסד) לְהִתְעַנּוֹת בָּעֲשִׂירִי בּוֹ,
59 שֶׁנֶּאֱמַר: "וּבֶעָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ תְּעַנּוּ אֶת נַפְשֹׁתֵיכֶם*".
60 (קסה) לִשְׁבּוֹת בְּיוֹם הַצּוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר: "שַׁבַּת
61 שַׁבָּתוֹן*". (קסו) לִשְׁבּוֹת בָּרִאשׁוֹן שֶׁל חַג הַסֻּכּוֹת,
62 שֶׁנֶּאֱמַר: "בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן, מִקְרָא קֹדֶשׁ*". (קסז)
63 לִשְׁבּוֹת בַּשְּׁמִינִי שֶׁל חַג, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּבַיּוֹם הַשְּׁמִינִי
64 מִקְרָא קֹדֶשׁ*". (קסח) לֵישֵׁב בַּסֻּכָּה שִׁבְעַת יָמִים,
65 שֶׁנֶּאֱמַר: "בַּסֻּכּוֹת תֵּשְׁבוּ שִׁבְעַת יָמִים**". (קסט) לִטֹּל
66 לוּלָב, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּלְקַחְתֶּם לָכֶם בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן, פְּרִי
67 עֵץ הָדָר כַּפֹּת תְּמָרִים*". (קע) לִשְׁמֹעַ קוֹל שׁוֹפָר
68 בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "יוֹם תְּרוּעָה יִהְיֶה לָכֶם**".
69 (קעא) לִתֵּן מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל בְּכָל שָׁנָה וְשָׁנָה, שֶׁנֶּאֱמַר:
70 "זֶה יִתְּנוּ כָּל הָעֹבֵר עַל הַפְּקֻדִים*". (קעב) לִשְׁמֹעַ
71 מִכָּל נָבִיא שֶׁיִּהְיֶה בְּכָל דּוֹר וָדוֹר, אִם לֹא יוֹסִיף וְלֹא
72 יִגְרַע, שֶׁנֶּאֱמַר: "אֵלָיו תִּשְׁמָעוּן*". (קעג) לְמַנּוֹת
73 מֶלֶךְ, שֶׁנֶּאֱמַר: "שׂוֹם תָּשִׂים עָלֶיךָ מֶלֶךְ*". (קעד)
74 לִשְׁמֹעַ מִכָּל בֵּית דִּין הַגָּדוֹל שֶׁיַּעַמְדוּ לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל,
75 שֶׁנֶּאֱמַר: "וְעַל הַמִּשְׁפָּט אֲשֶׁר יֹאמְרוּ לְךָ - תַּעֲשֶׂה**".
76 (קעה) לִנְטוֹת אַחֲרֵי רַבִּים, אִם תִּהְיֶה מַחֲלֹקֶת בֵּין
77 הַסַּנְהֶדְרִין בַּדִּינִין, שֶׁנֶּאֱמַר: "אַחֲרֵי רַבִּים - לְהַטּוֹת**********".
78 (קעו) לְמַנּוֹת שׁוֹפְטִים וְשׁוֹטְרִים בְּכָל קָהָל וְקָהָל
79 מִיִּשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: "שֹׁפְטִים וְשֹׁטְרִים תִּתֶּן לְךָ*".
80 (קעז) לְהַשְׁווֹת בֵּין בַּעֲלֵי דִינִין בְּשָׁעָה שֶׁעוֹמְדִין
81 בַּדִּין, שֶׁנֶּאֱמַר: "בְּצֶדֶק תִּשְׁפֹּט עֲמִיתֶךָ**". (קעח)
82 לְהָעִיד בְּבֵית דִּין לְמִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ עֵדוּת, שֶׁנֶּאֱמַר:
83 "וְהוּא עֵד, אוֹ רָאָה אוֹ יָדָע*". (קעט) לַחְקֹר הָעֵדִים
84 הַרְבֵּה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְדָרַשְׁתָּ וְחָקַרְתָּ וְשָׁאַלְתָּ, הֵיטֵב*****".
85 (קפ) לַעֲשׂוֹת לְעֵדִים זוֹמְמִין כְּמוֹ שֶׁזָּמְמוּ לַעֲשׂוֹת,
86 שֶׁנֶּאֱמַר: "וַעֲשִׂיתֶם לוֹ כַּאֲשֶׁר זָמַם*". (קפא) לַעֲרֹף
87 אֶת הָעֶגְלָה כְּמִצְוָתָהּ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְעָרְפוּ שָׁם אֶת
88 הָעֶגְלָה בַּנַּחַל*". (קפב) לְהָכִין שֵׁשׁ עָרֵי מִקְלָט,
89 שֶׁנֶּאֱמַר: "תָּכִין לְךָ הַדֶּרֶךְ, וְשִׁלַּשְׁתָּ*". (קפג) לָתֵת
90 לַלְוִיִּם עָרִים לָשֶׁבֶת, וְגַם הֵן קוֹלְטוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר:
91 "וְנָתְנוּ לַלְוִיִּם עָרִים*". (קפד) לַעֲשׂוֹת מַעֲקֶה,
92 שֶׁנֶּאֱמַר: "וְעָשִׂיתָ מַעֲקֶה לְגַגֶּךָ*". (קפה) לְאַבֵּד

1 עֲבוֹדָה זָרָה וְכָל מִשַּׁמְּשֶׁיהָ, שֶׁנֶּאֱמַר: "אַבֵּד תְּאַבְּדוּן
2 וְגוֹ'". (קפו) לַהֲרֹג אַנְשֵׁי עִיר הַנִּדַּחַת וְלִשְׂרֹף אֶת
3 הָעִיר, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְשָׂרַפְתָּ בָּאֵשׁ אֶת הָעִיר וְאֶת כָּל
4 שְׁלָלָהּ". (קפז) לְאַבֵּד שִׁבְעָה עֲמָמִים מֵאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל,
5 שֶׁנֶּאֱמַר: "הַחֲרֵם תַּחֲרִימֵם". (קפח) לְהַכְרִית זַרְעוֹ
6 שֶׁל עֲמָלֵק, שֶׁנֶּאֱמַר: "תִּמְחֶה אֶת זֵכֶר עֲמָלֵק".
7 (קפט) לִזְכֹּר מַה שֶּׁעָשָׂה לָנוּ עֲמָלֵק תָּדִיר, שֶׁנֶּאֱמַר:
8 "זָכוֹר אֵת אֲשֶׁר עָשָׂה לְךָ עֲמָלֵק". (קצ) לַעֲשׂוֹת
9 בְּמִלְחֶמֶת הָרְשׁוּת כַּמִּשְׁפָּט הַכָּתוּב בַּתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר:
10 "כִּי תִקְרַב אֶל עִיר". (קצא) לִמְשֹׁחַ כֹּהֵן לַמִּלְחָמָה,
11 שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהָיָה כְּקָרְבְּכֶם אֶל הַמִּלְחָמָה, וְנִגַּשׁ הַכֹּהֵן
12 וְדִבֶּר אֶל הָעָם". (קצב) לְהַתְקִין יָד בַּמַּחֲנֶה, שֶׁנֶּאֱמַר:
13 "וְיָד תִּהְיֶה לְךָ מִחוּץ לַמַּחֲנֶה". (קצג) לְהַתְקִין יָתֵד,
14 שֶׁנֶּאֱמַר: "וְיָתֵד תִּהְיֶה לְךָ עַל אָזְנֶךָ". (קצד) לְהָשִׁיב
15 אֶת הַגְּזֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהֵשִׁיב אֶת הַגְּזֵלָה אֲשֶׁר גָּזָל".
16 (קצה) לִתֵּן צְדָקָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "פָּתֹחַ תִּפְתַּח אֶת יָדְךָ".
17 (קצו) לְהַעֲנִיק לְעֶבֶד עִבְרִי, שֶׁנֶּאֱמַר: "הַעֲנִיק תַּעֲנִיק
18 לוֹ"; וְכֵן אָמָה עִבְרִיָּה. (קצז) לְהַלְווֹת לְעָנִי,
19 שֶׁנֶּאֱמַר: "אִם כֶּסֶף תַּלְוֶה אֶת עַמִּי"; "אִם" זֶה אֵינוֹ
20 רְשׁוּת אֶלָּא מִצְוָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהַעֲבֹט תַּעֲבִיטֶנּוּ".
21 (קצח) לְהַלְווֹת לְנָכְרִי בְּרִבִּית, שֶׁנֶּאֱמַר: "לַנָּכְרִי
22 תַּשִּׁיךְ"; מִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ, שֶׁזּוֹ מִצְוַת עֲשֵׂה.
23 (קצט) לְהָשִׁיב הַמַּשְׁכּוֹן לִבְעָלָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: "הָשֵׁב
24 תָּשִׁיב לוֹ אֶת הָעֲבוֹט". (ר) לִתֵּן שְׂכַר שָׂכִיר בִּזְמַנּוֹ,
25 שֶׁנֶּאֱמַר: "בְּיוֹמוֹ תִּתֵּן שְׂכָרוֹ". (רא) לִהְיוֹת הַשָּׂכִיר
26 אוֹכֵל בִּזְמַן שְׂכִירוּתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי תָבֹא בְּכֶרֶם
27 רֵעֶךָ", "כִּי תָבֹא בְּקָמַת רֵעֶךָ". (רב) לַעֲזֹב מֵעַל חֲבֵרוֹ
28 אוֹ מֵעַל בְּהֶמְתּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "עָזֹב תַּעֲזֹב עִמּוֹ". (רג)
29 לְהָקִים הַמַּשָּׂא עַל הַבְּהֵמָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "הָקֵם תָּקִים
30 עִמּוֹ". (רד) לְהָשִׁיב הָאֲבֵדָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "הָשֵׁב
31 תְּשִׁיבֵם לְאָחִיךָ". (רה) לְהוֹכִיחַ הַחוֹטֵא, שֶׁנֶּאֱמַר:
32 "הוֹכֵחַ תּוֹכִיחַ אֶת עֲמִיתֶךָ". (רו) לֶאֱהֹב כָּל אָדָם
33 מִבְּנֵי בְּרִית, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ*". (רז)
34 לֶאֱהֹב אֶת הַגֵּר, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַאֲהַבְתֶּם אֶת הַגֵּר*". (רח)
35 לְצַדֵּק הַמֹּאזְנַיִם עִם הַמִּשְׁקָלוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: "מֹאזְנֵי
36 צֶדֶק אַבְנֵי צֶדֶק*". (רט) לְכַבֵּד הַחֲכָמִים, שֶׁנֶּאֱמַר:
37 "מִפְּנֵי שֵׂיבָה תָּקוּם*". (רי) לְכַבֵּד אָב וָאֵם, שֶׁנֶּאֱמַר:
38 "כַּבֵּד אֶת אָבִיךָ וְאֶת אִמֶּךָ*". (ריא) לְיִרְאָה מֵאָב וָאֵם,
39 שֶׁנֶּאֱמַר: "אִישׁ, אִמּוֹ וְאָבִיו תִּירָאוּ*". (ריב) לִפְרוֹת
40 וְלִרְבּוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: "פְּרוּ וּרְבוּ**". (ריג) לִבְעֹל
41 בִּקְדוּשִׁין, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי יִקַּח אִישׁ אִשָּׁה, וּבָא
42 אֵלֶיהָ**". (ריד) לְשַׂמֵּחַ חָתָן אֶת אִשְׁתּוֹ שָׁנָה אַחַת,
43 שֶׁנֶּאֱמַר: "נְקִי יִהְיֶה לְבֵיתוֹ שָׁנָה אַחַת וְגוֹ'". (רטו)
44 לָמוּל אֶת הַבֵּן, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּבַיּוֹם הַשְּׁמִינִי יִמּוֹל בְּשַׂר
45 עָרְלָתוֹ*". (רטז) לְיַבֵּם אֵשֶׁת אָח, שֶׁנֶּאֱמַר: "יְבָמָהּ
46 יָבֹא עָלֶיהָ*". (ריז) לַחְלֹץ לְיָבָם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְחָלְצָה
47 נַעֲלוֹ מֵעַל רַגְלוֹ*". (ריח) לִשָּׂא אוֹנֵס אֶת אֲנוּסָתוֹ,
48 שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלוֹ תִהְיֶה לְאִשָּׁה*". (ריט) לִישַׁב מוֹצִיא
49 שֵׁם רַע עִם אִשְׁתּוֹ כָּל יָמָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלוֹ תִהְיֶה
50 לְאִשָּׁה, לֹא יוּכַל לְשַׁלְּחָהּ כָּל יָמָיו**". (רכ) לָדוּן
51 בִּמְפַתֶּה בַּחֲמִשִּׁים שֶׁקֶל עִם שְׁאָר דִּינִין, שֶׁנֶּאֱמַר:
52 "וְכִי יְפַתֶּה*". (רכא) לַעֲשׂוֹת לִיפַת תֹּאַר כַּכָּתוּב,
53 שֶׁנֶּאֱמַר: "וְרָאִיתָ בַּשִּׁבְיָה אֵשֶׁת יְפַת תֹּאַר**". (רכב)
54 לְגָרֵשׁ בִּשְׁטָר, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְכָתַב לָהּ סֵפֶר כְּרִיתוּת וְנָתַן
55 בְּיָדָהּ**". (רכג) לַעֲשׂוֹת לַשּׁוֹטָה כְּתוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר:
56 "וְעָשָׂה לָהּ הַכֹּהֵן, אֵת כָּל הַתּוֹרָה הַזֹּאת**". (רכד)
57 לְהַלְקוֹת הָרְשָׁעִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהִפִּילוֹ הַשּׁוֹפֵט
58 וְהִכָּהוּ*". (רכה) לְהַגְלוֹת רוֹצֵחַ בִּשְׁגָגָה, שֶׁנֶּאֱמַר:
59 "וְיָשַׁב בָּהּ עַד מוֹת הַכֹּהֵן*". (רכו) לְהִיוֹת בֵּית דִּין
60 הוֹרְגִין בְּסַיִף, שֶׁנֶּאֱמַר: "נָקֹם יִנָּקֵם*". (רכז) לִהְיוֹת
61 בֵּית דִּין הוֹרְגִין בְּחֶנֶק, שֶׁנֶּאֱמַר: "מוֹת (יָמוּת)
62 [יוּמַת] הַנֹּאֵף וְהַנֹּאֶפֶת**". (רכח) לִהְיוֹת בֵּית דִּין
63 שׂוֹרְפִין בָּאֵשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: "בָּאֵשׁ יִשְׂרְפוּ אֹתוֹ וְאֶתְהֶן**".
64 (רכט) לִהְיוֹת בֵּית דִּין סוֹקְלִין בַּאֲבָנִים, שֶׁנֶּאֱמַר:
65 "וּסְקַלְתֶּם אֹתָם**". (רל) לִתְלוֹת מִי שֶׁנִּתְחַיֵּב תְּלִיָּה,
66 שֶׁנֶּאֱמַר: "וְתָלִיתָ אֹתוֹ עַל עֵץ*". (רלא) לִקְבֹּר הַנֶּהֱרָג
67 בְּיוֹמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי קָבֹר תִּקְבְּרֶנּוּ בַּיּוֹם הַהוּא**".
68 (רלב) לָדוּן בְּעֶבֶד עִבְרִי כְּהִלְכוֹתָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי
69 תִקְנֶה עֶבֶד עִבְרִי*". (רלג) לְיַעֵד אָמָה עִבְרִיָּה,
70 שֶׁנֶּאֱמַר: "אֲשֶׁר לוֹ יְעָדָהּ...*", "וְאִם לְבְנוֹ יִיעָדֶנָּה*".
71 (רלד) לִפְדּוֹת אָמָה עִבְרִיָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהֶפְדָּהּ*".
72 (רלה) לַעֲבֹד בְּעֶבֶד כְּנַעֲנִי לְעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: "לְעוֹלָם,
73 בָּהֶם תַּעֲבֹדוּ**". (רלו) לִהְיוֹת הַחוֹבֵל מְשַׁלֵּם מָמוֹן,
74 שֶׁנֶּאֱמַר: "וְכִי יְרִיבֻן אֲנָשִׁים, וְהִכָּה אִישׁ*". (רלז)
75 לָדוּן בִּנְזִקֵי בְּהֵמָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְכִי יִגֹּף שׁוֹר אִישׁ אֶת
76 שׁוֹר רֵעֵהוּ*". (רלח) לָדוּן בִּנְזִקֵי הַבּוֹר, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי
77 יִפְתַּח אִישׁ בּוֹר*". (רלט) לָדוּן בְּגַנָּב בְּתַשְׁלוּמִין אוֹ
78 בְּמִיתָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְכִי יִגְנֹב", "אִם בַּמַּחְתֶּרֶת",
79 "וְגוֹנֵב אִישׁ וּמְכָרוֹ*". (רמ) לָדוּן בִּנְזִקֵי הֶבְעֵר,
80 שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי יַבְעֵר אִישׁ שָׂדֶה אוֹ כֶרֶם*". (רמא) לָדוּן
81 בִּנְזִקֵי הָאֵשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי תֵצֵא אֵשׁ, וּמָצְאָה
82 קוֹצִים*". (רמב) לָדוּן בְּדִין שׁוֹמֵר חִנָּם, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי
83 יִתֵּן אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ כֶּסֶף אוֹ כֵלִים*". (רמג) לָדוּן בְּדִין
84 נוֹשֵׂא שָׂכָר וְשׂוֹכֵר, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי יִתֵּן אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ
85 חֲמוֹר אוֹ שׁוֹר*". (רמד) לָדוּן בְּדִין הַשּׁוֹאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר:
86 "וְכִי יִשְׁאַל אִישׁ מֵעִם רֵעֵהוּ*". (רמה) לָדוּן בְּדִין
87 מִקָּח וּמִמְכָּר, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְכִי תִמְכְּרוּ מִמְכָּר
88 לַעֲמִיתֶךָ*". (רמו) לָדוּן בְּדִין טוֹעֵן וְנִטְעָן, שֶׁנֶּאֱמַר:
89 "עַל כָּל דְּבַר פֶּשַׁע*". (רמז) לְהַציל הַנִּרְדָּף וַאֲפִלּוּ
90 בְּנֶפֶשׁ הָרוֹדֵף, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְקַצֹּתָה אֶת כַּפָּהּ***". (רמח)
91 לָדוּן בְּדִינֵי נְחָלוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: "אִישׁ כִּי יָמוּת, וּבֵן אֵין
92 לוֹ וְהָיְתָה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל*".

שיעורי רמב"ם ג' פרקים ליום – יום שישי י"ט אייר – מנין המצוות

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם – מוסד הרב קוק

~ נקודות משיחות קודש ~

מניין המצוות

"מצוה ראשונה ממצוות־עשה לידע שיש שם אלוקה". צ"ל מדוע מציין הרמב"ם שהיא מצוה ראשונה ממצוות־עשה, הרי זהו דבר הנראה לכל הלומד את מניין המצוות. ואין לומר שרצה להדגיש שהיא מצוה ראשונה בחשיבותה, שהלא גם עניין זה מובן מאליו, שלכן מנאה הרמב"ם לראשונה.

שאלה דומה מתעוררת בדברי הרמב"ם "...לידע שיש שם מצוי ראשון והוא ממציא כל נמצא.." שהלא אם הוא ממציא כל נמצא, בוודאי שהוא ראשון, ומדוע כתב זאת הרמב"ם. ובפרט שהתואר 'ראשון' מלמד שיש לו שייכות וערך ל'שני', והלא הוא ית' אינו בערך כלל לכל שאר הנבראים.

אלא שבלשון זה מלמד הרמב"ם שהקב"ה השפיל עצמו כביכול להיות בבחינת "מצוי ראשון" שיש לו יחס כביכול לנמצאים, ודווקא משום כך הוא ממציא כל הנמצאים. עניין זה הוא יסוד כל התורה כולה, כי עניינן של מצוות התורה הוא לפעול במציאות העולם.

זהו גם ההסבר מדוע ציין הרמב"ם ש"המצוה לידע שיש שם אלוקה" היא הראשונה ממצוות־עשה כי יש לה שייכות למצוות שנמנו לאחריה, שהרי את כולם יש לקיים מתוך ההכרה ש"יש שם מצוי ראשון" והוא הלכה שמשמיענו הרמב"ם שמצות ידיעת ה' אינה רק מצוה בפני עצמה אלא היא ה"יסוד" וה"עמוד" של כל ההלכות.

כל הנ"ל מתקשר עם דיוק נוסף בדברי הרמב"ם: "**לידע** שיש שם כו'" ולא להאמין. אמונה היא למעלה מגדר מצוה, ולכן המצוה היא לידע בהבנה והשגה בשכל, כי ידיעת האלוקות וההתבוננות בגדלות ה' מולידה אהבת ה' ויראתו, והן המביאות לקיים כל המצוות, ולכן מצוה זו היא מצוה ראשונה ממצוות־עשה כי היא הגורמת קיום כולם.

ההוראה מכל הנ"ל היא שגם כשלומד אדם פנימיות התורה כדבעי (באופן של דעת), אל לו לבוא לידי מסקנה שהתדבקות זו היא תכלית לעצמה, ואל לו להפוך עניין זה לכל מבוקשו. וזאת מלמדנו הרמב"ם בהדגישו שהיא "מצוה ראשונה", היינו שתכליתה היא קיום כל מצוות התורה.

(על־פי לקו"ש חלק כ"ו עמוד 59)

~ נקודות משיחות קודש ~

מצוה י"ב וי"ג.

לקשור תפילין בראש ... כו' לקשור תפילין ביד כו'".

ידועה הקושיא מדוע הקדים הרמב"ם בכל מקום תפילין של ראש לתפילין של יד: במניין המצוות שבריש הל' תפילין, בספר המצוות, בתחילת הל' תפילין בחיוב הנחתן, בריש פרק ב' בדין כתיבתן, בדין עשייתן, בדין סידור הפרשיות בתוך התפילין, במקום הנחתן על היד ועל הראש ובעניין ברכת התפילין. והרי הוא שלא כסדר שבתורה המקדימה תפילין ש"י לש"ר - "וקשרתם לאות על ידך והיו לטוטפות בין כו'".

ויבואר על־פי הצפע"נ שביאר שמצות תפילין של יד היא בפעולת הקשירה ותו לא, אבל בתפילין של ראש "כל רגע ורגע שהוא לבוש, מקיים מצוה" שנאמר "**והיו** לטוטפות", ומה שאין מורידין תפילין של יד לאחר פעולת הקשירה הוא משום הדרשה ש"כל זמן שבין עיניך יהו שתים", ולאחר פעולת הקשירה, התפילין של יד הן פרט בשל ראש. היוצא מכך הוא, שתדירות המצוה של תש"ר גדולה יותר מזו של תש"י, ולכן הקדים אותה הרמב"ם, כי זה בהתאם לתוכנו של כל ספר 'אהבה' שעליו כתב הרמב"ם: "המצוות שהן תדירות שנצטווינו בהם כדי לאהוב המקום ולזכרו תמיד", לכן סידר הרמב"ם את ההלכות הגדולות שבספר 'אהבה', על־פי סדר התדירות של המצוות: בתחילתו הלכות ק"ש ותפילה, שק"ש מצוותה פעמיים ביום, וחיוב תפילה מהתורה הוא "להתפלל בכל יום" - אבל לא פעמיים.

אחר המצוות שבדיבור, מונה הרמב"ם את המצוות שבמעשה לפי סדר תדירותן, קודם תפילין שמצוותן כל יום (ובהקשר לזה גם מזוזה וס"ת שכמה וכמה הלכות משותפות להם), אח"כ ציצית כי שלא כבתפילין החיוב בציצית הוא רק אם יש לו כסות בת ארבע כנפות, אח"כ ברכות שמהתורה חייבים לברך רק אחר האכילה ורק אם שבע (ובנוסף, הטעם דציצית הוא משום "וזכרתם" שהוא עניין תמידי יותר מברכות), ומסיים בהלכות מילה שהיא פעם אחת בחיים. לכן סידר הרמב"ם גם תש"ר לפני תש"י כי מצוותה תדירה יותר כדלעיל, והוא בהתאם לסדר התדירות שבכל הספר.

(על־פי לקו"ש חלק ל"ט עמוד 22)

~ נקודות משיחות קודש ~

מצות־עשה כ'

"לבנות בית הבחירה, שנאמר ועשו לי מקדש". בהלכות מלכים, דעת הרמב"ם היא שהחיוב לבניית בית המקדש נלמד מהפסוק "ועשו לי מקדש", אבל הסמ"ג סובר שהוא מהפסוק "והיה המקום אשר יבחר ה' לשכנו תדרשו ובאת שמה". כי הציווי "ועשו לי מקדש" מדבר במשכן שבמדבר, ואילו ברמב"ם משמע שהוא ציווי כולל לכל מקום בין למשכן בין לשילה ונוב וגבעון ובין לבית עולמים, שנאמר ועשו לי מקדש ולא משכן.

ומה שרצה ה'לחם משנה' להוכיח מהלכות מלכים פ"א ה"א "ולבנות בית הבחירה, שנאמר לשכנו תדרשו ובאת שמה", שדעת הרמב"ם היא כהסמ"ג - צריך עיון, שהרי כאן מנה המצוה מ"ועשו לי מקדש" והלא אין מונה במניין המצוות

אלא חיובים שהם לדורות, וגם מפשטות לשונו בהל' בית הבחירה "וכבר נתפרש בתורה משכן שעשה משה רבינו והיה לפי שעה, שנאמר כי לא באתם כו'", מוכח שהפסוק "ועשו לי מקדש" שהביא - הוא לכל הזמנים.

(על־פי לקו"ש חלק י"א עמוד 116 הערה 3)

~ נקודות משיחות קודש ~

מצות־עשה רט"ו

"למול את הבן, שנאמר וביום השמיני ימול בשר ערלתו".

אבל בספר המצוות כתב "שציוונו למול את הבן, והוא אמרו ית' לאברהם המול לכם כל זכר", ולכאורה הוא סתירה ל"עיקר הגדול" שכתב בפיה"מ (חולין סוף פרק ז') "ושים על לבך העיקר הגדול, שכל מה שאנו מרחיקים או עושים היום אין אנו עושין אלא במצות הקב"ה ע"י משה רבינו ע"ה לא שהקב"ה אמר זה לנביאים שלפניו, כגון אין אנו מלין מפני שאברהם אבינו ע"ה מל את עצמו ואנשי ביתו אלא מפני שהקב"ה צוה אותנו ע"י משה רבינו שנמול כמו שמל אברהם אבינו ע"ה".

ומדוע לא כתב בפירוש המשניות כמו שכתב כאן שטעם המצוה הוא ציווי התורה כפי שנאמר מסיני : "למול את הבן, שנאמר וביום השמיני ימול בשר ערלתו", והיאך תיושב הסתירה בין פיה"מ ל"ספר המצוות", ובין "ספר המצוות" ל"מניין המצוות" כאן.

והביאור: במצוות מילה יש שני פרטים: האחד הוא פעולת המילה שעליה נצטווינו על־ידי מרע"ה בסיני, והאחר הוא תוכנה - להכניס את הבן בברית שכרת הקב"ה עם אאע"ה. "ספר המצוות" אינו ספר הלכה אלא ביאור תוכן המצוות תוך תיאור קצר של המצוה ומקורה בתושב"כ והדינים בתושבע"פ . מכיון שתוכן המצוה הוא להכניס את הנימול בבריתו של אאע"ה, ועיקר פרשת מילה היא הפסוקים שנאמרו באברהם ומשם נתבארו רוב פרטי המצוה, לכן מדגיש שהמצוה היתה לאברהם.

משא"כ בספר ה'יד החזקה' שהוא ספר "הלכות הלכות", מביא הרמב"ם את המקור לציווי המעשי של המצוה ולא את תוכנה. מקור החיוב על פעולת המילה הוא לפי שנצטווינו בסיני, והוא כאמור בפירוש המשניות שהמצוות שאנו מקיימים הן משום שכך נצטווינו בסיני.

(על־פי לקו"ש חלק ל' עמוד 53)

~ נקודות משיחות קודש ~

מ"ע רמ"ח. "שציוונו לדון בדיני נחלות, שנאמר ואיש כי ימות ובן אין לו".

ולכאורה, ההוכחה שצריך לדון בדיני נחלות היא מהמשך הכתוב: "והעברתם את נחלתו כו'", אבל מהמילים שציטט הרמב"ם אין שום הוכחה לכאורה שצריך לדון בדיני נחלות. ועוד צריך להבין, מדוע מסיים הרמב"ם את מניין מצוות־עשה במצוה זו דווקא. והביאור הוא: זה שסיים הרמב"ם במצוה זו, הוא על־דרך הסבר המפרשים במאמר המשנה האחרונה "עתיד הקב"ה להנחיל לכל צדיק וצדיק ש"י עולמות כו'" שהתנא בא להודיע תשלום השכר ללומדים ומקיימים את הכתוב בששה סדרי משנה שהוא הגמול שיתן להם הקב"ה.

פרשת נחלות נכתבה בתורה כהמשך לחלוקת הארץ שנחלקה בשלושה אופנים: א. ירושת הארץ. ב. חלוקה ע"פ היגיון "לרב תרבה נחלתו ולמעט תמעיט כו'". ג. בגורל - "אך בגורל תחלק את הארץ".

עם ישראל קיבל את ארץ ישראל משום שהיא נחלתו של הקב"ה - "אמר הקב"ה: יבואו ישראל שבאו לחלקי, וינחלו את הארץ שבאה לחלקי", ונתינת הארץ לישראל היא ביטוי לקשר של ישראל עם הקב"ה, וכשם שהקשר של ישראל עם הקב"ה הוא בשלושה "אשרינו מה טוב **חלקנו** מה נעים **גורלנו** ומה יפה **ירושתנו**", כך גם נתינת הארץ היא בשלושה אופנים: חלק, גורל וירושה.

ההבדל שבין חלק וגורל, הוא כמו ההבדל שבין מכר ומתנה. מכר תלוי ברצון הלוקח לשלם על הדבר הנמכר, ומתנה היא מצד הנותן ותלויה ברצונו. כך גם בקשר של ישראל עם הקב"ה, ישנה נחלה שהיא השכר שישראל מקבלים תמורת עבודתם בעולם באתעדל"ת, אבל ישנן גם ההמשכות וההשפעות המגיעות לישראל באתעדל"ע מצד "גורלנו", היינו מצד הבחירה של הקב"ה בישראל.

אעפ"כ גם במתנה מורגשת מציאות המקבל, שאין אדם נותן אם אין למי לתת, ומוכרח שתהיה מציאות המקבל. האופן היחידי בו הנותן והמקבל הופכים למציאות אחת הוא בירושה, אז עומד היורש במקום המוריש, והיורש אינו מציאות חדשה המקבל נכסים מהמוריש, אלא בלשון הכתוב "תחת אבותיך יהיו בניך", והיורש הופך לעצם המוריש, ובדרך ממילא מקבל את הבעלות על נכסי המוריש.

זהו החידוש והמעלה שב'ירושתנו' על 'חלקנו' ו'גורלנו'. 'חלקנו' הוא הקשר עם הקב"ה כמו שצמצם את עצמו עד כדי כך שעבודת הנבראים תופסת מקום אצלו, וחשובים לפניו ליתן שכר בגין עבודתם. 'גורלנו' הוא מה שבחר בנו, והגם שבחר בנו בבחירה אמיתית ולא רק מצד המעלה הגלויה של ישראל, מכל־מקום הרי הבוחר בחר במציאות שאינה הוא כביכול. משא"כ באופן התקשרותם של ישראל ב'ירושתנו' הם 'אחד' לגמרי עם הקב"ה, היורש עומד במקום המוריש, היינו שישראל הם מציאות אחת עם הקב"ה.

לכן מנה הרמב"ם מצות נחלה בסוף המניין של מצוות־עשה, כי יש בו גם הודעת השכר (כמו בפירוש על המשנה

האחרונה בעוקצין כדלעיל) והשכר האמיתי שיינתן לעתיד־לבוא לישראל המקיימים כל המצוות, הוא התאחדות גמורה עם הקב"ה עד שאין ניכרת כאן מציאות של ישראל כלל כי הם חלק מהקב"ה ממש.

בזה יובן מדוע ציטט הרמב"ם במניין מצות נחלות את המילים "...ובן אין לו", כי שלימות הירושה וההענקה מלמעלה היא באופן שאין מציאות של בן, וכל מציאותו היא מציאות האב, ומכיון שאין כאן מציאות הבן כלל - ציטט מהפסוק רק את המילים "ובן אין לו".

(על־פי לקו"ש חלק כ"ח עמוד 174)

יום ש"ק כ' אייר ה'תשפ"ב

מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה

1 (א) מִצְוָה רִאשׁוֹנָה מִמִּצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה, שֶׁלֹּא לַעֲלוֹת
2 בְּמַחֲשָׁבָה שֶׁיֵּשׁ אֱלוֹהַּ זוּלָתִי ה', שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא יִהְיֶה
3 לְךָ אֱלֹהִים אֲחֵרִים עַל פָּנַי". (ב) שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת פֶּסֶל,
4 לֹא יַעֲשֶׂה בְּיָדוֹ וְלֹא יַעֲשׂוּ לוֹ אֲחֵרִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא
5 תַעֲשֶׂה לְךָ פֶסֶל". (ג) שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת עֲבוֹדָה זָרָה
6 אֲפִלּוּ לַאֲחֵרִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "וֵאלֹהֵי מַסֵּכָה, לֹא תַעֲשׂוּ
7 לָכֶם". (ד) שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת צוּרוֹת לְנוֹאִי, וְאַף עַל פִּי
8 שֶׁאֵין עוֹבְדִין אוֹתָן, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תַעֲשׂוּן אִתִּי". (ה)
9 שֶׁלֹּא לְהִשְׁתַּחֲווֹת לַעֲבוֹדָה זָרָה, וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין
10 דֶּרֶךְ עֲבוֹדָתָהּ בְּהִשְׁתַּחֲוָיָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תִשְׁתַּחֲוֶה
11 לָהֶם". (ו) שֶׁלֹּא לַעֲבֹד עֲבוֹדָה זָרָה בִּדְבָרִים שֶׁדַּרְכָּהּ
12 לְהֵעָבֵד בָּהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלֹא תָעָבְדֵם". (ז) שֶׁלֹּא
13 לְהַעֲבִיר בְּנוֹ לַמֹּלֶךְ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּמִזַּרְעֲךָ לֹא תִתֵּן
14 לְהַעֲבִיר לַמֹּלֶךְ". (ח) שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת מַעֲשֵׂה אוֹב,
15 שֶׁנֶּאֱמַר: "אַל תִּפְנוּ אֶל הָאֹבֹת". (ט) שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת
16 מַעֲשֵׂה יִדְּעוֹנִי, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאֶל הַיִּדְּעֹנִים". (י) שֶׁלֹּא
17 לִפְנוֹת אַחַר עֲבוֹדָה זָרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "אַל תִּפְנוּ אֶל
18 הָאֱלִילִים". (יא) שֶׁלֹּא לְהָקִים מַצֵּבָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלֹא
19 תָקִים לְךָ מַצֵּבָה". (יב) שֶׁלֹּא לִתֵּן אֶבֶן מַשְׂכִּית,
20 שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאֶבֶן מַשְׂכִּית לֹא תִתְּנוּ בְּאַרְצְכֶם". (יג)
21 שֶׁלֹּא לִטַּע אִילָן בַּמִּקְדָּשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תִטַּע לְךָ
22 אֲשֵׁרָה, כָּל עֵץ". (יד) שֶׁלֹּא לִישָׁבַע בַּעֲבוֹדָה זָרָה
23 לְעוֹבְדֶיהָ, וְלֹא מַשְׁבִּיעִין אוֹתָן בָּהּ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְשֵׁם
24 אֱלֹהִים אֲחֵרִים לֹא תַזְכִּירוּ, לֹא יִשָּׁמַע עַל פִּיךָ". (טו)
25 שֶׁלֹּא לְהַדִּיחַ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אַחַר עֲבוֹדָה זָרָה, שֶׁנֶּאֱמַר:
26 "וְלֹא יִשָּׁמַע עַל פִּיךָ"; זוֹ אַזְהָרָה לַמַּדִּיחַ. (טז) שֶׁלֹּא
27 לְהָסִית אָדָם מִיִּשְׂרָאֵל אַחַר עֲבוֹדָה זָרָה, שֶׁנֶּאֱמַר
28 בְּמַסִּית: "וְלֹא יוֹסִפוּ לַעֲשׂוֹת". (יז) שֶׁלֹּא לֶאֱהֹב
29 הַמַּסִּית, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תֹאבֶה לוֹ". (יח) שֶׁלֹּא לַעֲזֹב
30 הַשִּׂנְאָה לַמַּסִּית, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תִשְׁמַע אֵלָיו". (יט)
31 שֶׁלֹּא לְהַצִּיל הַמַּסִּית, אֶלָּא עוֹמֵד עַל דָּמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר:
32 "לֹא תָחוֹס עֵינְךָ עָלָיו". (כ) שֶׁלֹּא יְלַמֵּד הַמּוּסָת
33 זְכוּת עַל הַמֵּסִית, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תַחְמֹל". (כא) שֶׁלֹּא
34 יִשְׁתֹּק הַמּוּסָת מִלְּלַמֵּד חוֹבָה עַל הַמֵּסִית, אִם יָדַע לוֹ
35 חוֹבָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלֹא תְכַסֶּה עָלָיו*". (כב) שֶׁלֹּא
36 לִיהָנוֹת בְּצִפּוּי נֶעֱבָד, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תַחְמֹד כֶּסֶף וְזָהָב
37 עָלֵיהֶם*". (כג) שֶׁלֹּא לִבְנוֹת עִיר הַנִּדַּחַת לִכְמוֹת
38 שֶׁהָיְתָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תִבָּנֶה עוֹד*". (כד) שֶׁלֹּא
39 לִיהָנוֹת בְּמָמוֹן עִיר הַנִּדַּחַת, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלֹא יִדְבַּק
40 בְּיָדְךָ מְאוּמָה מִן הַחֵרֶם*". (כה) שֶׁלֹּא לִיהָנוֹת
41 בַּעֲבוֹדָה זָרָה וּבְכָל מְשַׁמְּשֶׁיהָ וּבְתִקְרֹבֶת שֶׁלָּהּ וּבְיַיִן
42 שֶׁנִּתְנַסֵּךְ לָהּ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלֹא תָבִיא תוֹעֵבָה אֶל
43 בֵּיתֶךָ*". (כו) שֶׁלֹּא לְהִתְנַבֵּא בְּשִׁמָּהּ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַאֲשֶׁר
44 יְדַבֵּר בְּשֵׁם אֱלֹהִים אֲחֵרִים*". (כז) שֶׁלֹּא לְהִתְנַבֵּא
45 בְּשֶׁקֶר, שֶׁנֶּאֱמַר: "אֲשֶׁר יָזִיד לְדַבֵּר דָּבָר בְּשִׁמִי, אֵת
46 אֲשֶׁר לֹא צִוִּיתִיו*". (כח) שֶׁלֹּא לִשְׁמֹעַ לַמִּתְנַבֵּא בְּשֵׁם
47 עֲבוֹדָה זָרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תִשְׁמַע אֶל דִּבְרֵי הַנָּבִיא*".
48 (כט) שֶׁלֹּא נִמְנַע מֵהַרִיגַת נְבִיא הַשֶּׁקֶר וְלֹא נִירָא
49 מִמֶּנּוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תָגוּר מִמֶּנּוּ*". (ל) שֶׁלֹּא לָלֶכֶת
50 בְּחֻקּוֹת עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה וְלֹא בְּמִנְהָגוֹתָם, שֶׁנֶּאֱמַר:
51 "וְלֹא תֵלְכוּ בְּחֻקּוֹת הַגּוֹי*". (לא) שֶׁלֹּא לִקְסֹם,
52 שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא יִמָּצֵא בְךָ קֹסֵם קְסָמִים*". (לב) שֶׁלֹּא
53 לְעוֹנֵן, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תְעוֹנְנוּ*". (לג) שֶׁלֹּא לְנַחֵשׁ,
54 שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תְנַחֲשׁוּ*". (לד) שֶׁלֹּא לְכַשֵּׁף, שֶׁנֶּאֱמַר:
55 "לֹא יִמָּצֵא בְךָ וְגוֹ' וּמְכַשֵּׁף*". (לה) שֶׁלֹּא לַחְבֹּר
56 חֶבֶר, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְחוֹבֵר חָבֶר*". (לו) שֶׁלֹּא לִשְׁאֹל
57 בָּאוֹב, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְשׁוֹאֵל אוֹב*". (לז) שֶׁלֹּא לִשְׁאֹל
58 בַּיִּדְּעוֹנִי, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְיִדְּעֹנִי**". (לח) שֶׁלֹּא לִשְׁאֹל
59 בַּחֲלוֹם מִן הַמֵּתִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְדוֹרֵשׁ אֶל הַמֵּתִים**".
60 (לט) שֶׁלֹּא תַעֲדֶה אִשָּׁה עֲדֵי אִישׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא
61 יִהְיֶה כְלִי גֶבֶר עַל אִשָּׁה*". (מ) שֶׁלֹּא יַעֲדֶה אִישׁ עֲדֵי
62 אִשָּׁה, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא יִלְבַּשׁ גֶּבֶר שִׂמְלַת אִשָּׁה*". (מא)
63 שֶׁלֹּא לִכְתֹּב בַּגּוּף כְּעוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה, שֶׁנֶּאֱמַר:
64 "וּכְתֹבֶת קַעֲקַע, לֹא תִתְּנוּ בָּכֶם*". (מב) שֶׁלֹּא לִלְבֹּשׁ
65 שַׁעַטְנֵז כְּמוֹ שֶׁלּוֹבְשִׁין כְּמָרֵי עֲבוֹדָה זָרָה, שֶׁנֶּאֱמַר:
66 "לֹא תִלְבַּשׁ שַׁעַטְנֵז*". (מג) שֶׁלֹּא לְהַקִּיף פְּאַת רֹאשׁ
67 כְּכָמְרֵי עֲבוֹדָה זָרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלֹא תַקִּיפוּ פְּאַת
68 רֹאשְׁכֶם*". (מד) שֶׁלֹּא לְהַשְׁחִית כָּל הַזָּקָן כְּעוֹבְדֵי
69 עֲבוֹדָה זָרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלֹא תַשְׁחִית אֵת פְּאַת זְקָנֶךָ**".
70 (מה) שֶׁלֹּא לְהִתְגּוֹדֵד כְּעוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה, שֶׁנֶּאֱמַר:
71 "לֹא תִתְגֹּדְדוּ*"; וּגְדִידָה וּשְׂרִיטָה אַחַת הִיא. (מו)
72 שֶׁלֹּא לִשְׁכֹּן בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם לְעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא
73 תֹסִפוּן לָשׁוּב בַּדֶּרֶךְ הַזֶּה עוֹד*". (מז) שֶׁלֹּא לָתוּר אַחַר
74 מַחֲשָׁבוֹת הַלֵּב וּרְאִיַּת הָעֵינַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלֹא תָתוּרוּ
75 אַחֲרֵי לְבַבְכֶם וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם*". (מח) שֶׁלֹּא לִכְרֹת
76 בְּרִית לְשִׁבְעָה עֲמָמִין, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תִכְרֹת לָהֶם
77 בְּרִית*". (מט) שֶׁלֹּא לְהַחְיוֹת אָדָם מִשִּׁבְעָה עֲמָמִין,

שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תִחְיֶה כָּל נְשָׁמָה". (נ) שֶׁלֹּא לָחֹן עַל עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלֹא תְחָנֵּם". (נא) שֶׁלֹּא לְהוֹשִׁיב עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה בְּאַרְצֵנוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא יֵשְׁבוּ בְּאַרְצְךָ". (נב) שֶׁלֹּא לְהִתְחַתֵּן בְּעוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלֹא תִתְחַתֵּן בָּם". (נג) שֶׁלֹּא יִשָּׂא עַמּוֹנִי וּמוֹאָבִי בַּת יִשְׂרָאֵל לְעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא יָבֹא עַמּוֹנִי וּמוֹאָבִי בִּקְהַל ה'". (נד) שֶׁלֹּא לְהַרְחִיק זֶרַע עֵשָׂו מִן הַקָּהָל אֶלָּא עַד שְׁלִשָּׁה דּוֹרוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תְתַעֵב אֲדֹמִי". (נה) שֶׁלֹּא לְהַרְחִיק מִצְרִי מִלָּבוֹא בַּקָּהָל אֶלָּא עַד שְׁלִשָּׁה דּוֹרוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תְתַעֵב מִצְרִי". (נו) שֶׁלֹּא לִקְרֹא שָׁלוֹם לְעַמּוֹן וּמוֹאָב בַּתְּחִלָּה בִּשְׁעַת מִלְחָמָה כִּשְׁאָר הַגּוֹיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תִדְרֹשׁ שְׁלוֹמָם וְטוֹבָתָם". (נז) שֶׁלֹּא לְהַשְׁחִית אִילָנֵי מַאֲכָל, וְכֵן כָּל שֶׁיֵּשׁ בּוֹ הַשְׁחָתָה אָסוּר, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תַשְׁחִית אֶת עֵצָהּ". (נח) שֶׁלֹּא יִרְאוּ אַנְשֵׁי הַמִּלְחָמָה וְלֹא יִפְחֲדוּ מֵאוֹיְבֵיהֶם בִּשְׁעַת מִלְחָמָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תַעֲרֹץ מִפְּנֵיהֶם", "לֹא תִירָאוּם". (נט) שֶׁלֹּא יָסוּר מִלְּבָבֵנוּ מַעֲשֵׂה עֲמָלֵק הָרַע שֶׁעָשָׂה לָנוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תִשְׁכָּח". (ס) שֶׁאָנוּ מְזַהֲרִין עַל בִּרְכַּת הַשֵּׁם, שֶׁנֶּאֱמַר: "אֱלֹהִים, לֹא תֶחֱרַל", וְנֶאֱמַר בָּעֹנֶשׁ: "וְנוֹקֵב שֵׁם ה', מוֹת יוּמָת". וְזֶה הַכְּלָל: כָּל שֶׁעָנַשׁ עָלָיו הַכָּתוּב כָּרֵת אוֹ מִיתַת בֵּית דִּין, הֲרֵי זוֹ מִצְוַת לֹא תַעֲשֶׂה - חוּץ מִן הַמִּילָה וּפֶסַח, שֶׁהֵן בְּכָרֵת, וְהֵן מִצְוֹת עֲשֵׂה. (סא) שֶׁלֹּא לַעֲבֹר עַל שְׁבוּעַת בִּטּוּי, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלֹא תִשָּׁבְעוּ בִשְׁמִי לַשָּׁקֶר". (סב) שֶׁלֹּא יִשְׁבַּע לַשָּׁוְא, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תִשָּׂא אֶת שֵׁם ה' אֱלֹהֶיךָ לַשָּׁוְא". (סג) שֶׁלֹּא לְחַלֵּל אֶת שֵׁם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלֹא תְחַלְּלוּ אֶת שֵׁם קָדְשִׁי". (סד) שֶׁלֹּא לְנַסּוֹת אֶת דְּבַר ה', שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תְנַסּוּ אֶת ה' אֱלֹהֵיכֶם". (סה) שֶׁלֹּא לְאַבֵּד בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, אוֹ בָּתֵּי כְּנֵסִיּוֹת, אוֹ בָּתֵּי מִדְרָשׁוֹת; וְכֵן אֵין מוֹחֲקִין אֶת הַשֵּׁמוֹת הַמְקֻדָּשִׁין, וְאֵין מְאַבְּדִים כִּתְבֵי הַקֹּדֶשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: "אַבֵּד תְּאַבְּדוּן לֹא תַעֲשׂוּן כֵּן לַה' אֱלֹהֵיכֶם". (סו) שֶׁלֹּא יָלִין הַצָּלוּב עַל הָעֵץ, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תָלִין נִבְלָתוֹ עַל הָעֵץ". (סז) שֶׁלֹּא לְהַשְׁבִּית שְׁמִירָה סָבִיב לַמִּקְדָּשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּשְׁמַרְתֶּם אֶת מִשְׁמַרְתִּי". (סח) שֶׁלֹּא יִכָּנֵס כֹּהֵן לַהֵיכָל בְּכָל עֵת, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאַל יָבֹא בְּכָל עֵת אֶל הַקֹּדֶשׁ". (סט) שֶׁלֹּא יִכָּנֵס כֹּהֵן בַּעַל מוּם מִן הַמִּזְבֵּחַ וְלִפְנִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "אַךְ אֶל הַפָּרֹכֶת לֹא יָבֹא". (ע) שֶׁלֹּא יַעֲבֹד בַּעַל מוּם, שֶׁנֶּאֱמַר: "אֲשֶׁר יִהְיֶה בּוֹ מוּם". (עא) שֶׁלֹּא יַעֲבֹד בַּעַל מוּם עוֹבֵר, שֶׁנֶּאֱמַר: "כָּל אִישׁ אֲשֶׁר בּוֹ מוּם, לֹא יִקְרָב". (עב) שֶׁלֹּא יִתְעַסְּקוּ הַלְּוִיִּם בַּעֲבוֹדַת הַכֹּהֲנִים וְלֹא הַכֹּהֲנִים בַּעֲבוֹדַת הַלְּוִיִּם, שֶׁנֶּאֱמַר בַּלְּוִיִּם: "אֶל כְּלֵי הַקֹּדֶשׁ וְאֶל הַמִּזְבֵּחַ לֹא יִקְרְבוּ גַּם הֵם גַּם אַתֶּם". (עג) שֶׁלֹּא יִכָּנֵס לַמִּקְדָּשׁ וְלֹא יוֹרֶה בַּתּוֹרָה שְׁתוּי יַיִן, שֶׁנֶּאֱמַר: "יַיִן וְשֵׁכָר אַל תֵּשְׁתְּ בְּבֹאֲכֶם אֶל אֹהֶל מוֹעֵד", וְנֶאֱמַר: "וּלְהוֹרוֹת אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל*". (עד) שֶׁלֹּא יַעֲבֹד הַזָּר בַּמִּקְדָּשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְזָר לֹא יִקְרַב אֲלֵיכֶם*". (עה) שֶׁלֹּא יַעֲבֹד כֹּהֵן טָמֵא, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְיִנָּזְרוּ מִקָּדְשֵׁי בְנֵי יִשְׂרָאֵל*". (עו) שֶׁלֹּא יַעֲבֹד כֹּהֵן טְבוּל יוֹם עַד שֶׁיַּעֲרִיב שִׁמְשׁוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלֹא יְחַלְּלוּ*". (עז) שֶׁלֹּא יִכָּנֵס כֹּהֵן טָמֵא לָעֲזָרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלֹא יְטַמְּאוּ אֶת מַחֲנֵיהֶם"; זֶה מַחֲנֵה שְׁכִינָה. (עח) שֶׁלֹּא יִכָּנֵס טָמֵא לְמַחֲנֵה לְוִיָּה, שֶׁכְּנֶגְדּוֹ לְדוֹרוֹת הַר הַבַּיִת, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא יָבוֹא אֶל תּוֹךְ הַמַּחֲנֶה"; זֶה מַחֲנֵה לְוִיָּה. (עט) שֶׁלֹּא לִבְנוֹת אַבְנֵי מִזְבֵּחַ גָּזִית, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תִבְנֶה אֹתָהֶן גָּזִית*". (פ) שֶׁלֹּא לִפְסֹעַ עַל הַמִّזְבֵּחַ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלֹא תַעֲלֶה בְּמַעֲלוֹת עַל מִזְבְּחִי*". (פא) שֶׁלֹּא לְהַקְטִיר וּלְהַקְרִיב בְּמִזְבֵּחַ הַזָּהָב, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תַעֲלוּ עָלָיו קְטֹרֶת זָרָה*". (פב) שֶׁלֹּא לְכַבּוֹת אֵשׁ הַמִּזְבֵּחַ, שֶׁנֶּאֱמַר: "אֵשׁ, תָּמִיד תּוּקַד עַל הַמִּזְבֵּחַ - לֹא תִכְבֶּה*". (פג) שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת בְּמַתְכֹּנֶת שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּבְמַתְכֻּנְתּוֹ לֹא תַעֲשׂוּ*". (פד) שֶׁלֹּא לָסוּךְ בְּשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה זָר, שֶׁנֶּאֱמַר: "עַל בְּשַׂר אָדָם לֹא יִיסָךְ*". (פה) שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת בְּמַתְכֹּנֶת הַקְּטֹרֶת, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּבְמַתְכֻּנְתָּהּ לֹא תַעֲשׂוּ*". (פו) שֶׁלֹּא לְהוֹצִיא בַּדֵּי הָאָרוֹן, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא יָסוּרוּ מִמֶּנּוּ*". (פז) שֶׁלֹּא יִזַּח הַחֹשֶׁן מֵעַל הָאֵפוֹד, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלֹא יִזַּח הַחֹשֶׁן מֵעַל הָאֵפוֹד*". (פח) שֶׁלֹּא יִקָּרַע הַמְּעִיל, שֶׁנֶּאֱמַר: "כְּפִי תַחְרָא יִהְיֶה לוֹ - לֹא יִקָּרֵעַ*". (פט) שֶׁלֹּא לְהַעֲלוֹת קָדָשִׁים בַּחוּץ, שֶׁנֶּאֱמַר: "הִשָּׁמֶר לְךָ, פֶּן תַּעֲלֶה עֹלֹתֶיךָ...*". (צ) שֶׁלֹּא לִשְׁחֹט קָדָשִׁים בַּחוּץ, שֶׁנֶּאֱמַר: "אִישׁ אֲשֶׁר יִשְׁחַט שׁוֹר אוֹ כֶשֶׂב וְאֶל פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד לֹא הֱבִיאוֹ וְנִכְרַת*". (צא) שֶׁלֹּא לְהַקְדִּישׁ בַּעֲלֵי מוּמִין לַמִּזְבֵּחַ, שֶׁנֶּאֱמַר: "כֹּל אֲשֶׁר בּוֹ מוּם, לֹא תַקְרִיבוּ*"; זֶהוּ אִסּוּר הֶקְדֵּשׁוֹ. (צב) שֶׁלֹּא לִשְׁחֹט בַּעֲלֵי מוּמִין לְשֵׁם קָרְבָּן, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תַקְרִיבוּ אֵלֶּה לַה'*". (צג) שֶׁלֹּא לִזְרֹק דַּם בַּעֲלֵי מוּמִין לְגַבֵּי הַמִּזְבֵּחַ, שֶׁנֶּאֱמַר בְּבַעֲלֵי מוּמִין: "לֹא תַקְרִיבוּ לַה'*"; וְזֶהוּ אִסּוּר זְרִיקַת דָּמָם. (צד) שֶׁלֹּא לְהַקְטִיר אֲמוּרֵי בַּעֲלֵי מוּמִין, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאִשֶּׁה לֹא תִתְּנוּ מֵהֶם*". (צה) שֶׁלֹּא לְהַקְרִיב בַּעַל מוּם עוֹבֵר, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תִזְבַּח לַה' אֱלֹהֶיךָ שׁוֹר וָשֶׂה, אֲשֶׁר יִהְיֶה בּוֹ מוּם*"; זֶהוּ מוּם עוֹבֵר. (צו) שֶׁלֹּא לְהַקְרִיב בַּעַל מוּם מִיַּד הַגּוֹיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּמִיַּד בֶּן נֵכָר, לֹא תַקְרִיבוּ*". (צז) שֶׁלֹּא יִתֵּן מוּם בַּקָּדָשִׁים, שֶׁנֶּאֱמַר: "מוּם לֹא יִהְיֶה בּוֹ*"; כְּלוֹמַר, לֹא תִּתֵּן בּוֹ מוּם. (צח) שֶׁלֹּא לְהַקְרִיב שְׁאוֹר אוֹ דְבַשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי כָל שְׂאוֹר וְכָל דְּבַשׁ, לֹא תַקְטִירוּ*". (צט) שֶׁלֹּא לְהַקְרִיב תְּפִל, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלֹא תַשְׁבִּית מֶלַח בְּרִית אֱלֹהֶיךָ*".

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם – מוסד הרב קוק

(ק) שֶׁלֹּא לְהַקְרִיב אֶתְנָן וּמְחִיר, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תָבִיא אֶתְנַן זוֹנָה וּמְחִיר כֶּלֶב". (קא) שֶׁלֹּא לִשְׁחֹט אוֹתוֹ וְאֶת בְּנוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "אֹתוֹ וְאֶת בְּנוֹ, לֹא תִשְׁחֲטוּ בְּיוֹם אֶחָד". (קב) שֶׁלֹּא לִתֵּן שֶׁמֶן זַיִת בְּמִנְחַת חוֹטֵא, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא יָשִׂים עָלֶיהָ שֶׁמֶן". (קג) שֶׁלֹּא לִתֵּן עָלֶיהָ לְבוֹנָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלֹא יִתֵּן עָלֶיהָ לְבֹנָה". (קד) שֶׁלֹּא יִתֵּן שֶׁמֶן בְּמִנְחַת שוֹטָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא יָצֹק עָלָיו שֶׁמֶן". (קה) שֶׁלֹּא יִתֵּן עָלָיו לְבוֹנָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלֹא יִתֵּן עָלָיו לְבֹנָה". (קו) שֶׁלֹּא לְהָמִיר אֶת הַקֳּדָשִׁים, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא יַחֲלִיפֶנּוּ, וְלֹא יָמִיר אֹתוֹ". (קז) שֶׁלֹּא לְשַׁנּוֹת הַקֳּדָשִׁים מִקָּרְבָּן לְקָרְבָּן, שֶׁנֶּאֱמַר בַּבְּכוֹר: "לֹא יַקְדִּישׁ אִישׁ אֹתוֹ"; כְּלוֹמַר, לֹא יַקְדִּישֶׁנּוּ לְקָרְבָּן אַחֵר. (קח) שֶׁלֹּא לִפְדּוֹת בְּכוֹר בְּהֵמָה טְהוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "אַךְ בְּכוֹר שׁוֹר וְגוֹ' לֹא תִפְדֶּה". (קט) שֶׁלֹּא לִמְכֹּר מַעֲשַׂר בְּהֵמָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא יִגָּאֵל". (קי) שֶׁלֹּא לִמְכֹּר שְׂדֵה הַחֵרֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא יִמָּכֵר". (קיא) שֶׁלֹּא לִפְדּוֹת שְׂדֵה הַחֵרֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא יִגָּאֵל*". (קיב) שֶׁלֹּא יַבְדִּיל רֹאשׁ חַטַּאת הָעוֹף, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּמָלַק אֶת רֹאשׁוֹ מִמּוּל עָרְפּוֹ*". (קיג) שֶׁלֹּא לַעֲבֹד בַּקֳּדָשִׁים, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תַעֲבֹד בִּבְכֹר שׁוֹרֶךָ*". (קיד) שֶׁלֹּא לִגְזֹז אֶת הַקֳּדָשִׁים, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלֹא תָגֹז בְּכוֹר צֹאנֶךָ*". (קטו) שֶׁלֹּא יִשְׁחַט הַפֶּסַח וְהֶחָמֵץ קַיָּם, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תִשְׁחַט עַל חָמֵץ דַּם זִבְחִי*". (קטז) שֶׁלֹּא לְהַנִּיחַ אִמּוּרֵי הַפֶּסַח עַד שֶׁיִּפְסְלוּ בְּלִינָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלֹא יָלִין חֵלֶב חַגִּי עַד בֹּקֶר*". (קיז) שֶׁלֹּא לְהוֹתִיר מִבְּשַׂר הַפֶּסַח, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תוֹתִירוּ מִמֶּנּוּ עַד בֹּקֶר*". (קיח) שֶׁלֹּא לְהוֹתִיר מִחֲגִיגַת אַרְבָּעָה עָשָׂר לַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלֹא יָלִין מִן הַבָּשָׂר"; מִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ, שֶׁבְּבְשַׂר חֲגִיגַת אַרְבָּעָה עָשָׂר הַכָּתוּב מְדַבֵּר, וְזֶה שֶׁנֶּאֱמַר "לַבֹּקֶר" - לְבָקְרוֹ שֶׁל יוֹם שְׁנִי שֶׁל הַפֶּסַח, שֶׁהוּא שְׁלִישִׁי לַשְּׁחִיטָה. (קיט) שֶׁלֹּא לְהוֹתִיר מִבְּשַׂר פֶּסַח שְׁנִי עַד בֹּקֶר, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא יַשְׁאִירוּ מִמֶּנּוּ עַד בֹּקֶר*". (קכ) שֶׁלֹּא לְהוֹתִיר מִבְּשַׂר הַתּוֹדָה עַד בֹּקֶר, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלֹא תוֹתִירוּ מִמֶּנּוּ עַד בֹּקֶר"; וְהוּא הַדִּין לִשְׁאָר קָדָשִׁים, שֶׁאֵין מַנִּיחִין אוֹתָן לְאַחַר זְמַן אֲכִילָתָן. (קכא) שֶׁלֹּא לִשְׁבֹּר עֶצֶם בַּפֶּסַח, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְעֶצֶם לֹא תִשְׁבְּרוּ בּוֹ". (קכב) שֶׁלֹּא לִשְׁבֹּר עֶצֶם בְּפֶסַח שְׁנִי, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְעֶצֶם לֹא תִשְׁבְּרוּ בּוֹ". (קכג) שֶׁלֹּא לְהוֹצִיא מִבְּשַׂר הַפֶּסַח מִן הַחֲבוּרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תוֹצִיא מִן הַבַּיִת*". (קכד) שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת שְׁרֵי מִנְחוֹת חָמֵץ, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תֵאָפֶה חָמֵץ, חֶלְקָם*". (קכה) שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל בְּשַׂר הַפֶּסַח נָא וּמְבֻשָּׁל, שֶׁנֶּאֱמַר: "אַל תֹּאכְלוּ מִמֶּנּוּ נָא, וּבָשֵׁל מְבֻשָּׁל*". (קכו) שֶׁלֹּא לְהַאֲכִיל בְּשַׂר פֶּסַח לְגֵר תּוֹשָׁב, שֶׁנֶּאֱמַר: "תּוֹשָׁב וְשָׂכִיר, לֹא יֹאכַל בּוֹ*". (קכז) שֶׁלֹּא יֹאכַל הֶעָרֵל בְּשַׂר פֶּסַח, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְכָל עָרֵל, לֹא יֹאכַל בּוֹ*". (קכח) שֶׁלֹּא לְהַאֲכִיל בְּשַׂר הַפֶּסַח לְיִשְׂרָאֵל שֶׁנִּשְׁתַּמֵּד, שֶׁנֶּאֱמַר: "כָּל בֶּן נֵכָר, לֹא יֹאכַל בּוֹ"; כְּלוֹמַר, יִשְׂרָאֵל שֶׁנִּלְוָה לִבְנֵי נֵכָר וְעָבַד עֲבוֹדָה זָרָה כְּמוֹתָם, לֹא יֹאכַל בּוֹ. (קכט) שֶׁלֹּא יֹאכַל אָדָם שֶׁנִּטְמָא קָדָשִׁים, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר תֹּאכַל בָּשָׂר מִזֶּבַח הַשְּׁלָמִים אֲשֶׁר לַה', וְטֻמְאָתוֹ עָלָיו*". (קל) שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל מִן הַקֳּדָשִׁים שֶׁנִּטְמְאוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהַבָּשָׂר אֲשֶׁר יִגַּע בְּכָל טָמֵא, לֹא יֵאָכֵל*". (קלא) שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל נוֹתָר, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאֹכְלָיו עֲוֹנוֹ יִשָּׂא וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִיא*". (קלב) שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל פִּגּוּל, שֶׁנֶּאֱמַר: "הַמַּקְרִיב אֹתוֹ לֹא יֵחָשֵׁב לוֹ, פִּגּוּל יִהְיֶה; וְהַנֶּפֶשׁ הָאֹכֶלֶת מִמֶּנּוּ, עֲוֹנָהּ תִּשָּׂא"; וְהוּא בְּכָרֵת*. (קלג) שֶׁלֹּא יֹאכַל זָר תְּרוּמוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְכָל זָר, לֹא יֹאכַל קֹדֶשׁ*". (קלד) שֶׁלֹּא יֹאכַל אֲפִלּוּ תּוֹשַׁב כֹּהֵן וּשְׂכִירוֹ תְּרוּמָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "תּוֹשַׁב כֹּהֵן וְשָׂכִיר, לֹא יֹאכַל קֹדֶשׁ*". (קלה) שֶׁלֹּא יֹאכַל עָרֵל תְּרוּמָה, וְהוּא הַדִּין לִשְׁאָר קָדָשִׁים. וְדָבָר זֶה לִמְּדוּ הַכָּתוּב מִן הַפֶּסַח בִּגְזֵרָה שָׁוָה, וְאֵינוֹ בְּפֵרוּשׁ מִן הַתּוֹרָה; וּמִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ, שֶׁאִסּוּר עָרֵל בַּקֳּדָשִׁים - מִגּוּפֵי תּוֹרָה, וְאֵינוֹ מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים. (קלו) שֶׁלֹּא יֹאכַל כֹּהֵן טָמֵא תְּרוּמָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "אִישׁ מִזַּרְעֲךָ וְגוֹ' בַּקֳּדָשִׁים לֹא יֹאכַל*". (קלז) שֶׁלֹּא תֹּאכַל חֲלָלָה קֹדֶשׁ, לֹא תְּרוּמוֹת וְלֹא חָזֶה וָשׁוֹק, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּבַת כֹּהֵן - כִּי תִהְיֶה לְאִישׁ זָר, הִיא בִּתְרוּמַת הַקֳּדָשִׁים לֹא תֹאכֵל*". (קלח) שֶׁלֹּא תֵּאָכֵל מִנְחַת כֹּהֵן, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְכָל מִנְחַת כֹּהֵן כָּלִיל תִּהְיֶה, לֹא תֵאָכֵל*". (קלט) שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל בְּשַׂר חַטָּאוֹת הַנַּעֲשׂוֹת בִּפְנִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְכָל חַטָּאת אֲשֶׁר יוּבָא מִדָּמָהּ*". (קמ) שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל פְּסוּלֵי הַמֻּקְדָּשִׁין שֶׁהֻטַּל בָּהֶם מוּם בְּכַוָּנָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תֹאכַל כָּל תּוֹעֵבָה"; מִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדָנוּ, שֶׁבִּפְסוּלֵי הַמֻּקְדָּשִׁין שֶׁהֻטַּל בָּהֶם מוּם הַכָּתוּב מְדַבֵּר. (קמא) שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל מַעֲשַׂר שְׁנִי שֶׁל דָּגָן חוּץ לִירוּשָׁלַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תוּכַל לֶאֱכֹל בִּשְׁעָרֶיךָ, מַעְשַׂר דְּגָנְךָ*". (קמב) שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל מַעֲשַׂר שְׁנִי שֶׁל תִּירוֹשׁ חוּץ לִירוּשָׁלַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: "תִּירֹשְׁךָ*". (קמג) שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל מַעֲשַׂר שְׁנִי שֶׁל יִצְהָר חוּץ לִירוּשָׁלַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְיִצְהָרֶךָ*". (קמד) שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל בְּכוֹר תְּמִים חוּץ לִירוּשָׁלַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תוּכַל וְגוֹ' וּבְכֹרוֹת*". (קמה) שֶׁלֹּא יֹאכְלוּ הַכֹּהֲנִים חַטָּאת וְאָשָׁם חוּץ לָעֲזָרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תוּכַל וְגוֹ' בְּקִרְבְּךָ וְצֹאנְךָ"; מִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ, שֶׁלֹּא בָּא הַכָּתוּב אֶלָּא לֶאֱסֹר בְּשַׂר חַטָּאוֹת וַאֲשָׁמוֹת חוּץ לָעֲזָרָה, לְפִי שֶׁכָּל דָּבָר שֶׁיֵּאָכֵל חוּץ לִמְקוֹם אֲכִילָתוֹ - "לֹא תוּכַל לֶאֱכֹל בִּשְׁעָרֶיךָ" אֶקְרָא בוֹ. (קמו) שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל בְּשַׂר הָעוֹלָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תוּכַל וְגוֹ' וּנְדָרֶיךָ אֲשֶׁר תִּדֹּר"; כְּלוֹמַר, לֹא תוּכַל לֶאֱכֹל נְדָרֶיךָ אֲשֶׁר

תִּדֹּר. וְזוֹ הִיא אַזְהָרָה שֶׁל כָּל מוֹעֵל, שֶׁלֹּא יֵהָנֶה מִן
הַקֳּדָשִׁים הָאֲסוּרִין לִיהָנוֹת מֵהֶן; וְאִם נֶהֱנָה, מָעַל.
(קמז) שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל בְּשַׂר קָדָשִׁים קַלִּים קֹדֶם זְרִיקַת
דָּמִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תוּכַל וְגוֹ' וְנִדְבֹתֶיךָ"; כְּלוֹמַר,
לֹא תּוּכַל לֶאֱכֹל נִדְבוֹתֶיךָ עַד שֶׁיִּזָּרֵק דָּמָם. (קמח)
שֶׁלֹּא יֹאכַל זָר בְּשַׂר קָדְשֵׁי קָדָשִׁים, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְזָר לֹא
יֹאכַל, כִּי קֹדֶשׁ הֵם". (קמט) שֶׁלֹּא יֹאכַל כֹּהֵן בִּכּוּרִים
קֹדֶם הַנָּחָה בָּעֲזָרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תוּכַל... וּתְרוּמַת
יָדֶךָ"; אֵלּוּ הַבִּכּוּרִים. (קנ) שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל מַעֲשֵׂר שֵׁנִי
בְּטֻמְאָה וַאֲפִלּוּ בִּירוּשָׁלַיִם, עַד שֶׁיִּפָּדֶה, שֶׁנֶּאֱמַר:
"לֹא בִעַרְתִּי מִמֶּנּוּ בְּטֻמֵּא". (קנא) שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל מַעֲשֵׂר
שֵׁנִי בַּאֲנִינוּת, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא אָכַלְתִּי בְאֹנִי מִמֶּנּוּ".
(קנב) שֶׁלֹּא לְהוֹצִיא דְּמֵי מַעֲשֵׂר שֵׁנִי בִּדְבָרִים שֶׁאֵין
בָּהֶם אֲכִילָה וּשְׁתִיָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלֹא נָתַתִּי מִמֶּנּוּ
לְמֵת"; וְכָל שֶׁהוּא חוּץ לְצָרְכֵי הַגּוּף הַחַי, "נָתַתִּי
מִמֶּנּוּ לְמֵת" אֶקְרָא בוֹ. (קנג) שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל הַטֶּבֶל;
וְהַטֶּבֶל, הוּא דָּבָר שֶׁגִּדּוּלָיו מִן הָאָרֶץ הַחַיָּב בִּתְרוּמוֹת
וּמַעַשְׂרוֹת, שֶׁלֹּא הוֹצִיאוּ מִמֶּנּוּ תְּרוּמַת ה', שֶׁנֶּאֱמַר:
"וְלֹא יְחַלְּלוּ אֶת קָדְשֵׁי בְנֵי יִשְׂרָאֵל' אֵת אֲשֶׁר יָרִימוּ
לַה'"; כְּלוֹמַר, דְּבָרִים שֶׁהֵם עֲתִידִין לְהָרִים אוֹתָן
לַה', לֹא יַעֲשׂוּ אוֹתָן חֹל וְיֹאכְלוּ אוֹתָן בְּטֻבְלָן. (קנד)
שֶׁלֹּא לְהַקְדִּים תְּרוּמָה לְבִכּוּרִים, וְלֹא מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן
לִתְרוּמָה, וְלֹא מַעֲשֵׂר שֵׁנִי לְרִאשׁוֹן, אֶלָּא מוֹצִיאִין עַל
הַסֵּדֶר: בִּכּוּרִים תְּחִלָּה, וְאַחַר כָּךְ תְּרוּמָה גְּדוֹלָה,
וְאַחַר כָּךְ מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן, וְאַחַר כָּךְ מַעֲשֵׂר שֵׁנִי;
שֶׁנֶּאֱמַר: "מְלֵאָתְךָ וְדִמְעֲךָ לֹא תְאַחֵר", לֹא תְּאַחֵר
דָּבָר הָרָאוּי לְהַקְדִּימוֹ. (קנה) שֶׁלֹּא לְאַחֵר הַנְּדָרִים
וְהַנְּדָבוֹת שֶׁנָּדַר וְשֶׁנִּדֵּב, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תְאַחֵר
לְשַׁלְּמוֹ". (קנו) שֶׁלֹּא לַעֲלוֹת לֶחָג בְּלֹא קָרְבָּן,
שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלֹא יֵרָאוּ פָנַי רֵיקָם". (קנז) שֶׁלֹּא לַעֲבֹר
עַל דְּבָרִים שֶׁאָסַר אָדָם עַל נַפְשׁוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא יַחֵל
דְּבָרוֹ". (קנח) שֶׁלֹּא יִקַּח כֹּהֵן זוֹנָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "אִשָּׁה
זוֹנָה וַחֲלָלָה לֹא יִקָּחוּ". (קנט) שֶׁלֹּא יִקַּח כֹּהֵן חֲלָלָה,
שֶׁנֶּאֱמַר: "וַחֲלָלָה לֹא יִקָּחוּ". (קס) שֶׁלֹּא יִקַּח
גְּרוּשָׁה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאִשָּׁה גְרוּשָׁה מֵאִישָׁהּ לֹא יִקָּחוּ".
(קסא) שֶׁלֹּא יִקַּח כֹּהֵן גָּדוֹל אַלְמָנָה, שֶׁנֶּאֱמַר:
"אַלְמָנָה וּגְרוּשָׁה וַחֲלָלָה זֹנָה, אֶת אֵלֶּה לֹא יִקָּח".
(קסב) שֶׁלֹּא יִבְעֹל כֹּהֵן גָּדוֹל אַלְמָנָה, וַאֲפִלּוּ בְּלֹא
קִדּוּשִׁין, מִפְּנֵי שֶׁמִּחַלְּלָהּ, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא יְחַלֵּל
זַרְעוֹ"; הֲרֵי הוּא מֻזְהָר שֶׁלֹּא לְחַלֵּל כְּשֵׁרָה. (קסג)
שֶׁלֹּא יִכָּנֵס כֹּהֵן לַמִּקְדָּשׁ פְּרוּעַ רֹאשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר:
"רֹאשֵׁיכֶם אַל תִּפְרָעוּ". (קסד) שֶׁלֹּא יִכָּנֵס כֹּהֵן
לַמִּקְדָּשׁ קְרוּעַ בְּגָדִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּבִגְדֵיכֶם לֹא
תִּפְרֹמוּ". (קסה) שֶׁלֹּא יֵצֵא כֹּהֵן מִן הָעֲזָרָה בִּשְׁעַת
עֲבוֹדָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּמִפֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד לֹא תֵצְאוּ".
(קסו) שֶׁלֹּא יִטַּמָּא כֹּהֵן הֶדְיוֹט לִשְׁאָר מֵתִים,
שֶׁנֶּאֱמַר: "לְנֶפֶשׁ לֹא יִטַּמָּא". (קסז) שֶׁלֹּא יִטַּמָּא כֹּהֵן
גָּדוֹל וַאֲפִלּוּ לִקְרוֹבָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: "לְאָבִיו וּלְאִמּוֹ לֹא
יִטַּמָּא". (קסח) שֶׁלֹּא יִכָּנֵס כֹּהֵן גָּדוֹל עִם מֵת,
שֶׁנֶּאֱמַר: "וְעַל כָּל נַפְשֹׁת מֵת, לֹא יָבֹא"; כָּךְ לָמְדוּ
מִפִּי הַשְּׁמוּעָה, שֶׁהוּא חַיָּב בְּבַל יָבוֹא וְחַיָּב בְּבַל
יִטַּמָּא. (קסט) שֶׁלֹּא יִקַּח שֵׁבֶט לֵוִי חֵלֶק בְּאֶרֶץ
יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְנַחֲלָה לֹא יִהְיֶה לוֹ". (קע) שֶׁלֹּא
יִקַּח שֵׁבֶט לֵוִי חֵלֶק בַּבִּזָּה בִּשְׁעַת כִּבּוּשׁ הָאָרֶץ,
שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא יִהְיֶה לַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם חֵלֶק וְנַחֲלָה".
(קעא) שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת קָרְחָה עַל מֵת, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא
תָשִׂימוּ קָרְחָה בֵּין עֵינֵיכֶם - לָמֵת". (קעב) שֶׁלֹּא
לֶאֱכֹל בְּהֵמָה טְמֵאָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "אַךְ אֶת זֶה לֹא
תֹאכְלוּ מִמַּעֲלֵי הַגֵּרָה". (קעג) שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל דָּג טָמֵא,
שֶׁנֶּאֱמַר: "וְשֶׁקֶץ יִהְיוּ לָכֶם, מִבְּשָׂרָם לֹא תֹאכֵלוּ".
(קעד) שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל עוֹף טָמֵא, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאֶת אֵלֶּה
תְּשַׁקְּצוּ מִן הָעוֹף, לֹא יֵאָכְלוּ". (קעה) שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל
שֶׁרֶץ הָעוֹף, שֶׁנֶּאֱמַר: "כָּל שֶׁרֶץ הָעוֹף, טָמֵא הוּא
לָכֶם, לֹא יֵאָכֵלוּ". (קעו) שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל שֶׁרֶץ הָאָרֶץ,
שֶׁנֶּאֱמַר: "וְכָל הַשֶּׁרֶץ הַשֹּׁרֵץ עַל הָאָרֶץ - שֶׁקֶץ הוּא,
לֹא יֵאָכֵל". (קעז) שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל רֶמֶשׂ הָאָרֶץ, שֶׁנֶּאֱמַר:
"וְלֹא תְטַמְּאוּ אֶת נַפְשֹׁתֵיכֶם, בְּכָל הַשֶּׁרֶץ הָרֹמֵשׂ עַל
הָאָרֶץ". (קעח) שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל תּוֹלַעַת הַפֵּרוֹת כְּשֶׁתֵּצֵא
לָאֲוִיר, שֶׁנֶּאֱמַר: "לְכָל הַשֶּׁרֶץ הַשֹּׁרֵץ עַל הָאָרֶץ - לֹא
תֹאכְלוּם". (קעט) שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל שֶׁרֶץ הַמַּיִם, שֶׁנֶּאֱמַר:
"אַל תְּשַׁקְּצוּ אֶת נַפְשֹׁתֵיכֶם בְּכָל הַשֶּׁרֶץ הַשֹּׁרֵץ".
(קפ) שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל מֵתָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תֹאכְלוּ כָּל
נְבֵלָה". (קפא) שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל טְרֵפָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּבָשָׂר
בַּשָּׂדֶה טְרֵפָה לֹא תֹאכֵלוּ". (קפב) שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל אֵבֶר
מִן הַחַי, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלֹא תֹאכַל הַנֶּפֶשׁ עִם הַבָּשָׂר".
(קפג) שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל גִּיד הַנָּשֶׁה, שֶׁנֶּאֱמַר: "עַל כֵּן לֹא
יֹאכְלוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת גִּיד הַנָּשֶׁה". (קפד) שֶׁלֹּא
לֶאֱכֹל דָּם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְכָל דָּם, לֹא תֹאכְלוּ". (קפה)
שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל חֵלֶב, שֶׁנֶּאֱמַר: "כָּל חֵלֶב שׁוֹר וְכֶשֶׂב וָעֵז
- לֹא תֹאכֵלוּ". (קפו) שֶׁלֹּא לְבַשֵּׁל בָּשָׂר בְּחָלָב,
שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תְבַשֵּׁל גְּדִי בַּחֲלֵב אִמּוֹ". (קפז) שֶׁלֹּא
לֶאֱכֹל בָּשָׂר בְּחָלָב, שֶׁנֶּאֱמַר "לֹא תְבַשֵּׁל גְּדִי" פַּעַם
שְׁנִיָּה; כָּךְ לָמְדוּ מִפִּי הַשְּׁמוּעָה, שֶׁאֶחָד לְאִסּוּר בְּשׁוּל
וְאֶחָד לְאִסּוּר אֲכִילָה. (קפח) שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל בְּשַׂר שׁוֹר
הַנִּסְקָל, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלֹא יֵאָכֵל אֶת בְּשָׂרוֹ". (קפט)
שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל פַּת תְּבוּאָה חֲדָשָׁה קֹדֶם הַפֶּסַח, שֶׁנֶּאֱמַר:
"וְלֶחֶם וְגוֹ' לֹא תֹאכְלוּ". (קצ) שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל קָלִי מִן
הֶחָדָשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְקָלִי לֹא תֹאכְלוּ". (קצא) שֶׁלֹּא
לֶאֱכֹל כַּרְמֶל מִן הֶחָדָשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְכַרְמֶל לֹא
תֹאכְלוּ". (קצב) שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל עָרְלָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "שָׁלֹשׁ
שָׁנִים יִהְיֶה לָכֶם עֲרֵלִים, לֹא יֵאָכֵל". (קצג) שֶׁלֹּא
לֶאֱכֹל כִּלְאֵי הַכֶּרֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: "פֶּן תִּקְדַּשׁ הַמְּלֵאָה

1 הַזְּרַע אֲשֶׁר תִּזְרָע, וּתְבוּאַת הַכֶּרֶם"; זֶה הוּא אִסּוּר
2 אֲכִילָה. (קצד) שֶׁלֹּא לִשְׁתּוֹת יַיִן נֶסֶךְ, שֶׁנֶּאֱמַר:
3 "אֲשֶׁר חֵלֶב זְבָחֵימוֹ יֹאכֵלוּ, יִשְׁתּוּ יֵין נְסִיכָם".
4 (קצה) שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל וְלִשְׁתּוֹת דֶּרֶךְ זוֹלֵל וְסוֹבֵא,
5 שֶׁנֶּאֱמַר: "בְּנֵנוּ זֶה זוֹלֵל וְסֹבֵא". (קצו) שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל
6 בְּיוֹם הַצּוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי כָל הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר לֹא
7 תְעֻנֶּה". (קצז) שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל חָמֵץ בְּפֶסַח, שֶׁנֶּאֱמַר:
8 "וְלֹא יֵאָכֵל חָמֵץ". (קצח) שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל תַּעֲרֹבֶת
9 חָמֵץ, שֶׁנֶּאֱמַר: "כָּל מַחְמֶצֶת, לֹא תֹאכְלוּ". (קצט)
10 שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל חָמֵץ אַחַר חֲצוֹת יוֹם אַרְבָּעָה עָשָׂר,
11 שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תֹאכַל עָלָיו חָמֵץ". (ר) שֶׁלֹּא יֵרָאֶה
12 חָמֵץ, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא יֵרָאֶה לְךָ חָמֵץ". (רא) שֶׁלֹּא
13 יִמָּצֵא חָמֵץ, שֶׁנֶּאֱמַר: "שְׂאוֹר, לֹא יִמָּצֵא בְּבָתֵּיכֶם".
14 (רב) שֶׁלֹּא יִשְׁתֶּה הַנָּזִיר יַיִן, וְלֹא דָּבָר שֶׁנִּתְעָרֵב בּוֹ
15 יַיִן וְטַעֲמוֹ כְּטַעַם יַיִן, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְכָל מִשְׁרַת
16 עֲנָבִים"; וַאֲפִלּוּ הֶחְמִיץ הַיַּיִן אוֹ דָּבָר שֶׁנִּתְעָרֵב בּוֹ
17 הַיַּיִן, הֲרֵי זֶה אָסוּר עָלָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: "חֹמֶץ יַיִן וְחֹמֶץ
18 שֵׁכָר לֹא יִשְׁתֶּה". (רג) שֶׁלֹּא יֹאכַל עֲנָבִים לַחִים,
19 שֶׁנֶּאֱמַר: "וַעֲנָבִים לַחִים". (רד) שֶׁלֹּא יֹאכַל עֲנָבִים
20 יְבֵשִׁים, שֶׁנֶּאֱמַר: "וִיבֵשִׁים לֹא יֹאכֵל". (רה) שֶׁלֹּא
21 יֹאכַל חַרְצַנִּים, שֶׁנֶּאֱמַר: "מֵחַרְצַנִּים לֹא יֹאכֵל*". (רו)
22 שֶׁלֹּא יֹאכַל זוּגִין, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְעַד זָג - לֹא יֹאכֵל*".
23 (רז) שֶׁלֹּא יִטַּמֵּא הַנָּזִיר לַמֵּת, שֶׁנֶּאֱמַר: "לְאָבִיו
24 וּלְאִמּוֹ לֹא יִטַּמָּא*". (רח) שֶׁלֹּא יִכָּנֵס בְּאֹהֶל הַמֵּת,
25 שֶׁנֶּאֱמַר: "עַל נֶפֶשׁ מֵת, לֹא יָבֹא*". (רט) שֶׁלֹּא יְגַלֵּחַ
26 הַנָּזִיר, שֶׁנֶּאֱמַר: "תַּעַר לֹא יַעֲבֹר עַל רֹאשׁוֹ*". (רי)
27 שֶׁלֹּא לִקְצֹר כָּל הַשָּׂדֶה, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תְכַלֶּה פְּאַת
28 שָׂדְךָ לִקְצוֹר*". (ריא) שֶׁלֹּא לִלְקֹט הַשִּׁבֳּלִים הַנּוֹפְלוֹת
29 בִּשְׁעַת קְצִירָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלֶקֶט קְצִירְךָ, לֹא תְלַקֵּט*".
30 (ריב) שֶׁלֹּא לִבְצֹר עוֹלְלוֹת הַכֶּרֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְכַרְמְךָ
31 לֹא תְעוֹלֵל*". (ריג) שֶׁלֹּא לִלְקֹט פֶּרֶט הַכֶּרֶם, שֶׁנֶּאֱמַר:
32 "וּפֶרֶט כַּרְמְךָ לֹא תְלַקֵּט*". (ריד) שֶׁלֹּא לִקַּח עֹמֶר
33 הַשִּׁכְחָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תָשׁוּב לְקַחְתּוֹ*"; וְכֵן כָּל
34 הָאִילָנוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תְפָאֵר אַחֲרֶיךָ*". (ריט) שֶׁלֹּא
35 לִזְרֹעַ כִּלְאֵי זְרָעִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "שָׂדְךָ לֹא תִזְרַע
36 כִּלְאָיִם*". (ריז) שֶׁלֹּא לִזְרֹעַ תְּבוּאָה אוֹ יָרָק בַּכֶּרֶם,
37 שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תִזְרַע כַּרְמְךָ כִּלְאָיִם*". (ריז) שֶׁלֹּא
38 לְהַרְבִּיעַ בְּהֵמָה מִין בְּשֶׁאֵינוֹ מִינוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "בְּהֵמְתְּךָ
39 לֹא תַרְבִּיעַ כִּלְאָיִם*". (ריח) שֶׁלֹּא יַעֲשֶׂה מְלָאכָה בִּשְׁנֵי
40 מִינֵי בְּהֵמָה כְּאֶחָד, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תַחֲרֹשׁ בְּשׁוֹר
41 וּבַחֲמֹר יַחְדָּו*". (ריט) שֶׁלֹּא לַחְסֹם בְּהֵמָה בִּשְׁעַת
42 מְלָאכָה בְּדָבָר שֶׁאוֹכֶלֶת מִמֶּנּוּ וְנֶהֱנֵית, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא
43 תַחְסֹם שׁוֹר בְּדִישׁוֹ*". (רכ) שֶׁלֹּא לַעֲבֹד אֲדָמָה
44 בַּשְּׁבִיעִית, שֶׁנֶּאֱמַר: "שָׂדְךָ לֹא תִזְרָע*". (רכא) שֶׁלֹּא
45 לַעֲבֹד אִילָן בַּשְּׁבִיעִית, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְכַרְמְךָ לֹא תִזְמֹר*".
46 (רכב) שֶׁלֹּא לִקְצֹר סְפִיחֵי שְׁבִיעִית כְּדֶרֶךְ שֶׁקּוֹצְרִין
47 בִּשְׁאָר הַשָּׁנִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "אֵת סְפִיחַ קְצִירְךָ לֹא
48 תִקְצוֹר*". (רכג) שֶׁלֹּא לֶאֱסֹף פֵּרוֹת הָאִילָן בַּשְּׁבִיעִית
49 כְּדֶרֶךְ שֶׁאוֹסְפִין בְּכָל שָׁנָה וְשָׁנָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאֶת
50 עִנְּבֵי נְזִירֶךָ לֹא תִבְצֹר*". (רכד) שֶׁלֹּא לַעֲבֹד בִּשְׁנַת
51 יוֹבֵל בֵּין אֲדָמָה בֵּין אִילָן, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תִזְרָעוּ*".
52 (רכה) שֶׁלֹּא לִקְצֹר סְפִיחֵי יוֹבֵל כִּשְׁאָר הַשָּׁנִים,
53 שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ: "לֹא תִקְצְרוּ אֶת סְפִיחֶיהָ*". (רכו) שֶׁלֹּא
54 לֶאֱסֹף פֵּרוֹת יוֹבֵל כַּאֲסִפַּת שְׁאָר שָׁנִים, שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ:
55 "וְלֹא תִבְצְרוּ אֶת נְזִרֶיהָ*". (רכז) שֶׁלֹּא לִמְכֹּר שָׂדֶה
56 בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל לִצְמִיתוּת, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהָאָרֶץ, לֹא
57 תִמָּכֵר לִצְמִיתוּת*". (רכח) שֶׁלֹּא לְשַׁנּוֹת מִגְרַשׁ הַלְּוִיִּם
58 וּשְׂדוֹתֵיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּשְׂדֵה מִגְרַשׁ עָרֵיהֶם, לֹא
59 יִמָּכֵר*"; מִפְּנֵי הַשִּׁמּוּעָה לָמְדוּ, שֶׁזּוֹ אַזְהָרָה שֶׁלֹּא
60 יִשְׁתַּנֶּה*. (רכט) שֶׁלֹּא לַעֲזֹב אֶת הַלְּוִיִּם, שֶׁנֶּאֱמַר:
61 "הִשָּׁמֶר לְךָ, פֶּן תַּעֲזֹב אֶת הַלֵּוִי*"; אֶלָּא נוֹתְנִין לָהֶם
62 מַתְּנוֹתֵיהֶם וּמְשַׁמְּחִים אוֹתָם בָּהֶן בְּכָל רֶגֶל וָרֶגֶל.
63 (רל) שֶׁלֹּא יִתְבַּע הַלְוָאָה שֶׁעָבְרָה עָלֶיהָ שְׁבִיעִית,
64 שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא יִגֹּשׁ אֶת רֵעֵהוּ*". (רלא) שֶׁלֹּא יִמְנַע
65 מִלְּהַלְוֹת לְעָנִי מִפְּנֵי הַשְּׁמִטָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: "הִשָּׁמֶר לְךָ,
66 פֶּן יִהְיֶה דָּבָר". זֶה הַכְּלָל - כָּל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר
67 'הִשָּׁמֶר' אוֹ 'פֶּן' אוֹ 'אַל', אֵינוֹ אֶלָּא מִצְוַת לֹא
68 תַעֲשֶׂה*. (רלב) שֶׁלֹּא יִמְנַע מִלְּהַחְיוֹת לְעָנִי וּמִלִּתֵּן לוֹ
69 מַה שֶּׁהוּא צָרִיךְ, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תְאַמֵּץ אֶת לְבָבְךָ*".
70 נִמְצָא: הַנּוֹתֵן צְדָקָה - עוֹשֶׂה מִצְוַת עֲשֵׂה; וְהַמַּעֲלִים
71 עֵינָיו מִן הַצְּדָקָה - יָתֵר עַל שֶׁבִּטֵּל עֲשֵׂה, עָבַר עַל
72 לֹא תַעֲשֶׂה*. (רלג) שֶׁלֹּא לִשְׁלֹחַ עֶבֶד עִבְרִי רֵיקָם
73 כְּשֶׁיֵּצֵא חָפְשִׁי, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תְשַׁלְּחֶנּוּ רֵיקָם**".
74 (רלד) שֶׁלֹּא יִתְבַּע הֶעָנִי בְּחוֹבוֹ כְּשֶׁיֵּדַע שֶׁהוּא עָנִי,
75 וְלֹא יָצַר לוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תִהְיֶה לוֹ כְּנֹשֶׁה*". (רלה)
76 שֶׁלֹּא לְהַלּוֹת בְּרִבִּית לְיִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: "אֶת כַּסְפְּךָ
77 - לֹא תִתֵּן לוֹ בְּנֶשֶׁךְ*". (רלו) שֶׁלֹּא לִלְוֹת בְּרִבִּית,
78 שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תַשִּׁיךְ לְאָחִיךָ*"; כָּךְ לָמְדוּ מִפִּי
79 הַשְּׁמוּעָה, שֶׁזּוֹ אַזְהָרָה לַלָּוֶה, שֶׁלֹּא יְנַשֵּׁךְ לַמַּלְוֶה*.
80 (רלז) שֶׁלֹּא לְהָשִׁית יָד בֵּין לָוֶה וּמַלְוֶה בְּרִבִּית, וְלֹא
81 לִהְיוֹת עָרֵב, וְלֹא עֵד, וְלֹא לִכְתֹּב שְׁטָר בֵּינֵיהֶם,
82 שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תְשִׂימוּן עָלָיו נֶשֶׁךְ***". (רלח) שֶׁלֹּא
83 לְאַחֵר פְּעֻלַּת שָׂכִיר, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תָלִין פְּעֻלַּת שָׂכִיר
84 אִתְּךָ*". (רלט) שֶׁלֹּא יְמַשְׁכֵּן בַּעַל חוֹבוֹ בִּזְרוֹעַ,
85 שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תָבֹא אֶל בֵּיתוֹ לַעֲבֹט עֲבֹטוֹ*". (רמ)
86 שֶׁלֹּא לִמְנוֹעַ הָעֲבוֹט מִבְּעָלָיו הֶעָנִי בְּעֵת שֶׁהוּא צָרִיךְ
87 לוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תִשְׁכַּב בַּעֲבֹטוֹ*"; כְּלוֹמַר, לֹא
88 תִּשְׁכַּב וַעֲבוֹטוֹ עִמְּךָ, אֶלָּא הַשִּׁיבֵנוּ לוֹ בַּלַּיְלָה, הוֹאִיל
89 וְהוּא צָרִיךְ לוֹ בַּלַּיְלָה*. (רמא) שֶׁלֹּא לִמְשָׁכֵן
90 הָאַלְמָנָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלֹא תַחֲבֹל בֶּגֶד אַלְמָנָה***".
91 (רמב) שֶׁלֹּא לַחֲבֹל כֵּלִים שֶׁעוֹשִׂין בָּהֶם אֹכֶל נֶפֶשׁ,
92 שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא יַחֲבֹל רֵחַיִם וָרָכֶב*". (רמג) שֶׁלֹּא לִגְנֹב

1 נֶפֶשׁ מִיִּשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תִגְנֹב"; זוֹ גְּנֵבַת נֶפֶשׁ.
2 (רמד) שֶׁלֹּא לִגְנֹב מָמוֹן, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תִּגְנֹבוּ"; זוֹ
3 גְּנֵבַת מָמוֹן. (רמה) שֶׁלֹּא לִגְזֹל, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא
4 תִגְזֹל". (רמו) שֶׁלֹּא לְהַסִּיג גְּבוּלוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא
5 תַסִּיג גְּבוּל רֵעֶךָ". (רמז) שֶׁלֹּא לַעֲשֹׁק, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא
6 תַעֲשֹׁק אֶת רֵעֶךָ*". (רמח) שֶׁלֹּא לְכַחֵשׁ בְּמָמוֹן חֲבֵרוֹ,
7 שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלֹא תְכַחֲשׁוּ*". (רמט) שֶׁלֹּא לִישָׁבַע עַל
8 כְּפִירַת מָמוֹן חֲבֵרוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלֹא תִשָּׁקְרוּ";
9 כְּלוֹמַר, לֹא תִּשָּׁבַע לַשֶּׁקֶר בְּמָמוֹן שֶׁיֵּשׁ לַחֲבֵרְךָ בְּיָדְךָ.
10 (רנ) שֶׁלֹּא יוֹנֶה בְּמִקָּח וּמִמְכָּר, שֶׁנֶּאֱמַר: "אַל תּוֹנוּ
11 אִישׁ אֶת אָחִיו". (רנא) שֶׁלֹּא יוֹנֶה בִּדְבָרִים, שֶׁנֶּאֱמַר:
12 "וְלֹא תוֹנוּ אִישׁ אֶת עֲמִיתוֹ"; זוֹ אוֹנָאַת דְּבָרִים.
13 (רנב) שֶׁלֹּא לְהוֹנוֹת אֶת הַגֵּר בִּדְבָרִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְגֵר
14 לֹא תוֹנֶה*". (רנג) שֶׁלֹּא לְהוֹנוֹת אֶת הַגֵּר בְּמִקָּח
15 וּמִמְכָּר, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלֹא תִלְחָצֶנּוּ*". (רנד) שֶׁלֹּא
16 לְהַחְזִיר עֶבֶד שֶׁבָּרַח לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל לַאֲדוֹנָיו שֶׁבְּחוּצָה
17 לָאָרֶץ, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תַסְגִּיר עֶבֶד אֶל אֲדֹנָיו*". (רנה)
18 שֶׁלֹּא לְהוֹנוֹת עֶבֶד זֶה, שֶׁנֶּאֱמַר: "עִמְּךָ יֵשֵׁב בְּקִרְבְּךָ
19 בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר בַּטּוֹב לוֹ, לֹא תּוֹנֶנּוּ*". (רנו) שֶׁלֹּא
20 לְעַנּוֹת יָתוֹם וְאַלְמָנָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "כָּל אַלְמָנָה וְיָתוֹם,
21 לֹא תְעַנּוּן*". (רנז) שֶׁלֹּא לַעֲבֹד בְּעֶבֶד עִבְרִי עֲבוֹדַת
22 עֶבֶד, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תַעֲבֹד בּוֹ עֲבֹדַת עָבֶד*". (רנח)
23 שֶׁלֹּא לִמְכֹּר אוֹתוֹ מִמְכֶּרֶת עֶבֶד, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא יִמָּכְרוּ
24 מִמְכֶּרֶת עָבֶד*". (רנט) שֶׁלֹּא לַעֲבֹד בְּעֶבֶד עִבְרִי בְּפָרֶךְ,
25 שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תִרְדֶּה בוֹ בְּפָרֶךְ*". (רס) שֶׁלֹּא לְהַנִּיחַ
26 הַגּוֹי לַעֲבֹד בְּעֶבֶד עִבְרִי הַנִּמְכָּר לוֹ בְּפָרֶךְ, שֶׁנֶּאֱמַר:
27 "לֹא יִרְדֶּנּוּ בְּפֶרֶךְ לְעֵינֶיךָ*". (רסא) שֶׁלֹּא לִמְכֹּר אָמָה
28 עִבְרִיָּה לְאַחֵר, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא יִמְשֹׁל לְמָכְרָהּ*". (רסב)
29 שֶׁלֹּא לִמְנַע מֵאָמָה עִבְרִיָּה הַיְעוּדָה שְׁאֵר כְּסוּת
30 וְעוֹנָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "שְׁאֵרָהּ כְּסוּתָהּ וְעוֹנָתָהּ, לֹא יִגְרָע";
31 וְהוּא הַדִּין לִשְׁאָר הַנָּשִׁים. (רסג) שֶׁלֹּא לִמְכֹּר אִשֶּׁת
32 יְפַת תֹּאַר לִהְיוֹת שִׁפְחָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תִמְכְּרֶנָּה*".
33 (רסד) שֶׁלֹּא לִכְבֹּשׁ אִשֶּׁת יְפַת תֹּאַר לִהְיוֹת שִׁפְחָה,
34 שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תִתְעַמֵּר בָּהּ*". (רסה) שֶׁלֹּא לַחְמֹד,
35 שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תַחְמֹד אֵשֶׁת רֵעֶךָ*". (רסו) שֶׁלֹּא
36 לְהִתְאַוּוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תִתְאַוֶּה בֵּית רֵעֶךָ*". (רסז)
37 שֶׁלֹּא יֹאכַל הַשָּׂכִיר שֶׁלֹּא בִּשְׁעַת גְּמַר מְלָאכָה מִן
38 הַמְּחֻבָּר שֶׁהוּא עוֹשֶׂה בּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְחָרְמֹשׁ לֹא
39 תָנִיף*". (רסח) שֶׁלֹּא יִקַּח הַשָּׂכִיר יָתֵר עַל אֲכִילָתוֹ,
40 שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאָכַלְתָּ עֲנָבִים כְּנַפְשְׁךָ שָׂבְעֶךָ; וְאֶל כֶּלְיְךָ,
41 לֹא תִתֵּן*". (רסט) שֶׁלֹּא יִתְעַלֵּם מִן הָאֲבֵדָה, שֶׁנֶּאֱמַר:
42 "לֹא תוּכַל לְהִתְעַלֵּם*". (רע) שֶׁלֹּא לְהַנִּיחַ בְּהֵמָה
43 רוֹבֶצֶת תַּחַת מַשָּׂאָהּ בַּדֶּרֶךְ, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תִרְאֶה
44 חֲמוֹר אָחִיךָ*". (רעא) שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת עָוֶל בְּמִדָּה,
45 שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תַעֲשׂוּ עָוֶל בַּמִּשְׁפָּט"; מִפִּי הַשְּׁמוּעָה
46 לָמְדוּ, שֶׁהַכָּתוּב מַזְהִיר: לֹא תַעֲשׂוּ עָוֶל בְּמִשְׁפַּט
47 הַמִּדָּה. (רעב) שֶׁלֹּא לְהִיוֹת אֶצְלֵנוּ אֶבֶן וָאֶבֶן אֵיפָה
48 וְאֵיפָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא יִהְיֶה לְךָ בְּבֵיתְךָ וְגוֹ'". (רעג)
49 שֶׁלֹּא לְעַוֵּל הַמִּשְׁפָּט, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תַעֲשׂוּ עָוֶל
50 בַּמִּשְׁפָּט*". (רעד) שֶׁלֹּא לִקַּח שֹׁחַד, שֶׁנֶּאֱמַר:
51 "וְשֹׁחַד, לֹא תִקָּח*". (רעה) שֶׁלֹּא לְכַבֵּד גָּדוֹל בַּדִּין,
52 שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלֹא תֶהְדַּר פְּנֵי גָדוֹל*". (רעו) שֶׁלֹּא יִירָא
53 הַדַּיָּן בַּדִּין מֵאָדָם רַע, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תָגוּרוּ מִפְּנֵי
54 אִישׁ*". (רעז) שֶׁלֹּא לְרַחֵם עַל עָנִי בַּדִּין, שֶׁנֶּאֱמַר:
55 "וְדַל, לֹא תֶהְדַּר בְּרִיבוֹ*". (רעח) שֶׁלֹּא לְהַטּוֹת
56 מִשְׁפַּט אָדָם חוֹטֵא, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תַטֶּה מִשְׁפַּט
57 אֶבְיֹנְךָ"; זֶה אֶבְיוֹן בְּמִצְוֹת. (רעט) שֶׁלֹּא לְרַחֵם עַל
58 הַמַּזִּיק בְּדִינֵי קְנָסוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תָחוֹס עֵינְךָ*".
59 (רפ) שֶׁלֹּא לְהַטּוֹת מִשְׁפַּט גֵּרִים וִיתוֹמִים, שֶׁנֶּאֱמַר:
60 "לֹא תַטֶּה מִשְׁפַּט גֵּר יָתוֹם*". (רפא) שֶׁלֹּא לִשְׁמֹעַ
61 מֵאֶחָד מִבַּעֲלֵי דִינִין וְאֵין חֲבֵרוֹ עִמּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא
62 תִשָּׂא שֵׁמַע שָׁוְא*". (רפב) שֶׁלֹּא לִנְטוֹת אַחֲרֵי רַבִּים
63 בְּדִבְרֵי נְפָשׁוֹת, אִם הָיוּ הַמְחַיְּבִין יוֹתֵר עַל הַמְזַכִּין
64 אֶחָד, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תִהְיֶה אַחֲרֵי רַבִּים לְרָעוֹת*".
65 (רפג) שֶׁלֹּא יְלַמֵּד חוֹבָה מִי שֶׁלִּמֵּד זְכוּת תְּחִלָּה בְּדִינֵי
66 נְפָשׁוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלֹא תַעֲנֶה עַל רִב, לִנְטֹת**". (רפד)
67 שֶׁלֹּא לְמַנּוֹת בַּדַּיָּנִין אָדָם שֶׁאֵינוֹ חָכָם בְּדִינֵי תּוֹרָה,
68 אַף עַל פִּי שֶׁהוּא חָכָם בְּחָכְמוֹת אֲחֵרוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר:
69 "לֹא תַכִּירוּ פָנִים בַּמִּשְׁפָּט**". (רפה) שֶׁלֹּא לְהָעִיד
70 בְּשֶׁקֶר, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תַעֲנֶה בְרֵעֲךָ עֵד שָׁקֶר**". (רפו)
71 שֶׁלֹּא יָעִיד בַּעַל עֲבֵרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "אַל תָּשֶׁת יָדְךָ עִם
72 רָשָׁע, לִהְיֹת עֵד חָמָס*". (רפז) שֶׁלֹּא יָעִיד קָרוֹב,
73 שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא יוּמְתוּ אָבוֹת עַל בָּנִים"; מִפִּי הַשְּׁמוּעָה
74 לָמְדוּ, שֶׁלֹּא יוּמְתוּ אָבוֹת בְּעֵדוּת בָּנִים, וְהוּא הַדִּין
75 לִשְׁאָר קְרוֹבִים. (רפח) שֶׁלֹּא לִכְרֹת הַדִּין עַל פִּי עֵד
76 אֶחָד, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא יָקוּם עֵד אֶחָד בְּאִישׁ**". (רפט)
77 שֶׁלֹּא לַהֲרֹג נָקִי, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תִרְצָח**". (רצ) שֶׁלֹּא
78 לַחְתֹּךְ הַדִּין בְּאֹמֶד הַדַּעַת, עַד שֶׁיִּרְאוּ שְׁנֵי עֵדִים גּוּפוֹ
79 שֶׁל דָּבָר, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְנָקִי וְצַדִּיק אַל תַּהֲרֹג**". (רצא)
80 שֶׁלֹּא יוֹרֶה הָעֵד בַּדִּין שֶׁהֵעִיד בּוֹ בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת,
81 שֶׁנֶּאֱמַר: "וְעֵד אֶחָד, לֹא יַעֲנֶה בְנֶפֶשׁ**". (רצב) שֶׁלֹּא
82 לַהֲרֹג מְחַיֵּב הַרִיגָה קֹדֶם שֶׁיֵּעָמֵד בַּדִּין, שֶׁנֶּאֱמַר:
83 "וְלֹא יָמוּת הָרֹצֵחַ, עַד עָמְדוֹ לִפְנֵי הָעֵדָה*". (רצג)
84 שֶׁלֹּא לָחוּס עַל הָרוֹדֵף, אֶלָּא הוֹרְגִין אוֹתוֹ קֹדֶם
85 שֶׁיַּגִּיעַ לַנִּרְדָּף וְיַהַרְגֶנּוּ אוֹ יְגַלֶּה עֶרְוָתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר:
86 "וְקִצַּתָּה אֶת כַּפָּהּ, לֹא תָחוֹס עֵינֶךָ*". (רצד) שֶׁלֹּא
87 לַעֲנֹשׁ הָאָנוּס, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלַנַּעֲרָה לֹא תַעֲשֶׂה דָּבָר**".
88 (רצה) שֶׁלֹּא לִקַּח כֹּפֶר מִן הָרוֹצֵחַ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלֹא
89 תִקְּחוּ כֹפֶר לְנֶפֶשׁ רוֹצֵחַ*". (רצו) שֶׁלֹּא לִקַּח כֹּפֶר
90 בְּגָלוּת רוֹצֵחַ בִּשְׁגָגָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלֹא תִקְּחוּ כֹפֶר*,
91 לָנוּס אֶל עִיר מִקְלָטוֹ*". (רצז) שֶׁלֹּא לַעֲמֹד עַל הַדָּם,
92 שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תַעֲמֹד עַל דַּם רֵעֶךָ*". (רצח) שֶׁלֹּא

1 לְהַנִּיחַ מִכְּשׁוֹל, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלֹא תָשִׂים דָּמִים בְּבֵיתֶךָ".
2 (רצט) שֶׁלֹּא לְהַכְשִׁיל תָּם בַּדַּרְךָ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלִפְנֵי
3 עִוֵּר, לֹא תִתֵּן מִכְשֹׁל". (ש) שֶׁלֹּא לְהוֹסִיף בְּמַלְקוּת
4 הַמְחֻיָּב מַלְקוּת, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא יוֹסִיף; פֶּן יוֹסִיף".
5 (שא) שֶׁלֹּא לְרַגֵּל, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תֵלֵךְ רָכִיל בְּעַמֶּיךָ".
6 (שב) שֶׁלֹּא לִשְׂנֹא בַּלֵּב, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תִשְׂנָא אֶת
7 אָחִיךָ בִּלְבָבֶךָ". (שג) שֶׁלֹּא לְהַלְבִּין פְּנֵי אָדָם
8 מִיִּשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: "הוֹכֵחַ תּוֹכִיחַ אֶת עֲמִיתֶךָ, וְלֹא
9 תִשָּׂא עָלָיו חֵטְא". (שד) שֶׁלֹּא לִנְקֹם, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא
10 תִקֹּם". (שה) שֶׁלֹּא לִנְטֹר, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלֹא תִטֹּר".
11 (שו) שֶׁלֹּא לִקַּח אֵם עַל הַבָּנִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תִקַּח
12 הָאֵם עַל הַבָּנִים". (שז) שֶׁלֹּא לְגַלֵּחַ שֵׂעַר הַנֶּתֶק,
13 שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאֵת הַנֶּתֶק לֹא יְגַלֵּחַ". (שח) שֶׁלֹּא לִתְלֹשׁ
14 סִימָנֵי צָרַעַת, שֶׁנֶּאֱמַר: "הִשָּׁמֶר בְּנֶגַע הַצָּרַעַת".
15 (שט) שֶׁלֹּא לַעֲבֹד וְלִזְרֹעַ בְּנַחַל אֵיתָן, שֶׁנֶּאֱמַר:
16 "אֲשֶׁר לֹא יֵעָבֵד בּוֹ, וְלֹא יִזָּרֵעַ". (שי) שֶׁלֹּא לְהַחְיוֹת
17 מְכַשֵּׁף, שֶׁנֶּאֱמַר: "מְכַשֵּׁפָה לֹא תְחַיֶּה". (שיא) שֶׁלֹּא
18 יִתְחַיֵּב חָתָן בְּדָבָר מִצָּרְכֵי צִבּוּר כָּל שְׁנָתוֹ, כְּגוֹן צָבָא
19 וּשְׁמִירַת הַחוֹמָה וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא יֵצֵא
20 בַּצָּבָא, וְלֹא יַעֲבֹר עָלָיו לְכָל דָּבָר". (שיב) שֶׁלֹּא
21 לְהַמְרוֹת עַל פִּי בֵּית דִּין, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תָסוּר מִכָּל
22 הַדָּבָר אֲשֶׁר יַגִּידוּ לְךָ". (שיג) שֶׁלֹּא לְהוֹסִיף עַל
23 מִצְוֹות הַתּוֹרָה, בֵּין תּוֹרָה שֶׁבִּכְתָב בֵּין בְּפֵרוּשָׁהּ
24 שֶׁקִּבְּלוּ עַל פֶּה, שֶׁנֶּאֱמַר: "אֵת כָּל הַדָּבָר אֲשֶׁר אָנֹכִי
25 מְצַוֶּה אֶתְכֶם - אֹתוֹ תִשְׁמְרוּ לַעֲשׂוֹת; לֹא תֹסֵף עָלָיו".
26 (שיד) שֶׁלֹּא לִגְרֹעַ מִכָּל מִצְוֹות הַתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר:
27 "וְלֹא תִגְרַע מִמֶּנּוּ". (שטו) שֶׁלֹּא לְקַלֵּל הַדַּיָּן,
28 שֶׁנֶּאֱמַר: "אֱלֹהִים לֹא תְקַלֵּל". (שטז) שֶׁלֹּא לְקַלֵּל
29 הַנָּשִׂיא, וְהוּא הַמֶּלֶךְ אוֹ רֹאשׁ יְשִׁיבַת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל,
30 שֶׁנֶּאֱמַר: "וְנָשִׂיא בְּעַמְּךָ, לֹא תָאֹר". (שיז) שֶׁלֹּא
31 לְקַלֵּל אֶחָד מִשְּׁאָר יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תְקַלֵּל
32 חֵרֵשׁ". (שיח) שֶׁלֹּא לְקַלֵּל אָב וָאֵם, שֶׁנֶּאֱמַר:
33 "וּמְקַלֵּל אָבִיו וְאִמּוֹ, מוֹת יוּמָת". (שיט) שֶׁלֹּא
34 לְהַכּוֹת אָב וָאֵם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּמַכֵּה אָבִיו וְאִמּוֹ, מוֹת
35 יוּמָת". (שכ) שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת מְלָאכָה בְּשַׁבָּת, שֶׁנֶּאֱמַר:
36 "לֹא תַעֲשֶׂה כָל מְלָאכָה". (שכא) שֶׁלֹּא לְהַלֵּךְ חוּץ
37 לִתְחוּם מְדִינָה כְּהוֹלְכֵי דְרָכִים בְּשַׁבָּת, שֶׁנֶּאֱמַר: "אַל
38 יֵצֵא אִישׁ מִמְּקֹמוֹ". (שכב) שֶׁלֹּא לַעֲנֹשׁ בְּשַׁבָּת,
39 שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תְבַעֲרוּ אֵשׁ בְּכָל מֹשְׁבֹתֵיכֶם". (שכג)
40 שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת מְלָאכָה בָּרִאשׁוֹן שֶׁל פֶּסַח, שֶׁנֶּאֱמַר:
41 "כָּל מְלָאכָה לֹא יֵעָשֶׂה בָהֶם". (שכד) שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת
42 מְלָאכָה בַּשְּׁבִיעִי שֶׁל פֶּסַח, שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ: "כָּל מְלָאכָה
43 לֹא יֵעָשֶׂה בָהֶם". (שכה) שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת מְלָאכָה בְּחַג
44 הַשָּׁבוּעוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ: "כָּל מְלֶאכֶת עֲבֹדָה לֹא
45 תַעֲשׂוּ". (שכו) שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת מְלָאכָה בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ
46 הַשְּׁבִיעִי, שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ: "כָּל מְלֶאכֶת עֲבֹדָה לֹא
47 תַעֲשׂוּ". (שכז) שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת מְלָאכָה בְּיוֹם
48 הַכִּפּוּרִים, שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ: "וְכָל מְלָאכָה לֹא תַעֲשׂוּ".
49 (שכח) שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת מְלָאכָה בָּרִאשׁוֹן שֶׁל חַג,
50 שֶׁנֶּאֱמַר: "כָּל מְלֶאכֶת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ". (שכט)
51 שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת מְלָאכָה בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי שֶׁל חַג, שֶׁנֶּאֱמַר
52 בּוֹ: "כָּל מְלֶאכֶת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ". (של) שֶׁלֹּא
53 לְגַלּוֹת עֶרְוַת אֵם, שֶׁנֶּאֱמַר: "אִמְּךָ הִיא, לֹא תְגַלֶּה
54 עֶרְוָתָהּ". (שלא) שֶׁלֹּא לְגַלּוֹת עֶרְוַת אָחוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר:
55 "עֶרְוַת אֲחוֹתְךָ לֹא תְגַלֶּה". (שלב) שֶׁלֹּא לְגַלּוֹת עֶרְוַת
56 אֵשֶׁת אָב, שֶׁנֶּאֱמַר: "עֶרְוַת אֵשֶׁת אָבִיךָ לֹא תְגַלֶּה".
57 (שלג) שֶׁלֹּא לְגַלּוֹת עֶרְוַת אֲחוֹתוֹ מִן הָאָב אוֹ מִן
58 הָאֵם, שֶׁנֶּאֱמַר: "עֶרְוַת בַּת אֵשֶׁת אָבִיךָ מוֹלֶדֶת אָבִיךָ,
59 אֲחוֹתְךָ הִיא - לֹא תְגַלֶּה עֶרְוָתָהּ". (שלד) שֶׁלֹּא
60 לְגַלּוֹת עֶרְוַת בַּת הַבֵּן, שֶׁנֶּאֱמַר: "עֶרְוַת בַּת בִּנְךָ".
61 (שלה) שֶׁלֹּא לְגַלּוֹת עֶרְוַת בַּת הַבַּת, שֶׁנֶּאֱמַר: "אוֹ
62 בַּת בִּתְּךָ, לֹא תְגַלֶּה עֶרְוָתָן". (שלו) שֶׁלֹּא לְגַלּוֹת
63 עֶרְוַת הַבַּת; וְלָמָּה לֹא נִתְפָּרְשָׁה בַּתּוֹרָה? מִפְּנֵי שֶׁאָסַר
64 בַּת הַבַּת, שָׁתַק מִן הַבַּת; וּמִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ,
65 שֶׁאִסּוּר הַבַּת מִגּוּפֵי תּוֹרָה, כִּשְׁאָר עֲרָיוֹת. (שלז)
66 שֶׁלֹּא לְגַלּוֹת עֶרְוַת אִשָּׁה וּבִתָּהּ, שֶׁנֶּאֱמַר: "עֶרְוַת
67 אִשָּׁה וּבִתָּהּ לֹא תְגַלֶּה". (שלח) שֶׁלֹּא לְגַלּוֹת עֶרְוַת
68 אִשָּׁה וּבַת בִּנָּהּ, שֶׁנֶּאֱמַר: "אֶת בַּת בִּנָּהּ". (שלט)
69 שֶׁלֹּא לְגַלּוֹת עֶרְוַת אִשָּׁה וּבַת בִּתָּהּ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאֶת
70 בַּת בִּתָּהּ לֹא תִקַּח". (שמ) שֶׁלֹּא לְגַלּוֹת עֶרְוַת אֲחוֹת
71 הָאֵם, שֶׁנֶּאֱמַר: "עֶרְוַת אֲחוֹת אִמְּךָ לֹא תְגַלֶּה".
72 (שמא) שֶׁלֹּא לְגַלּוֹת עֶרְוַת אֲחוֹת הָאָב, שֶׁנֶּאֱמַר:
73 "עֶרְוַת אֲחוֹת אָבִיךָ לֹא תְגַלֶּה". (שמב) שֶׁלֹּא לְגַלּוֹת
74 עֶרְוַת אֵשֶׁת אֲחִי הָאָב, שֶׁנֶּאֱמַר: "אֶל אִשְׁתּוֹ לֹא
75 תִקְרָב, דֹּדָתְךָ הִיא". (שמג) שֶׁלֹּא לְגַלּוֹת עֶרְוַת אֵשֶׁת
76 הַבֵּן, שֶׁנֶּאֱמַר: "עֶרְוַת כַּלָּתְךָ, לֹא תְגַלֶּה". (שמד)
77 שֶׁלֹּא לְגַלּוֹת עֶרְוַת אֵשֶׁת אָח, שֶׁנֶּאֱמַר: "עֶרְוַת אֵשֶׁת
78 אָחִיךָ לֹא תְגַלֶּה". (שמה) שֶׁלֹּא לְגַלּוֹת עֶרְוַת אֲחוֹת
79 אִשְׁתּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאִשָּׁה אֶל אֲחֹתָהּ לֹא תִקָּח".
80 (שמו) שֶׁלֹּא לְגַלּוֹת עֶרְוַת נִדָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאֶל אִשָּׁה
81 בִּנְדַּת טֻמְאָתָהּ - לֹא תִקְרַב". (שמז) שֶׁלֹּא לְגַלּוֹת
82 עֶרְוַת אֵשֶׁת אִישׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאֶל אֵשֶׁת עֲמִיתְךָ - לֹא
83 תִתֵּן שְׁכָבְתְּךָ לְזָרַע". (שמח) שֶׁלֹּא לִשְׁכַּב עִם בְּהֵמָה,
84 שֶׁנֶּאֱמַר: "וּבְכָל בְּהֵמָה לֹא תִתֵּן שְׁכָבְתְּךָ לְזָרַע".
85 (שמט) שֶׁלֹּא תָּבִיא אִשָּׁה בְּהֵמָה עָלֶיהָ, שֶׁנֶּאֱמַר:
86 "וְאִשָּׁה לֹא תַעֲמֹד לִפְנֵי בְהֵמָה לִרְבָעָהּ". (שנ) שֶׁלֹּא
87 לִשְׁכַּב עִם זָכָר, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאֶת זָכָר - לֹא תִשְׁכַּב".
88 (שנא) שֶׁלֹּא לְגַלּוֹת עֶרְוַת הָאָב עַצְמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר:
89 "עֶרְוַת אָבִיךָ לֹא תְגַלֶּה". (שנב) שֶׁלֹּא לְגַלּוֹת עֶרְוַת
90 אֲחִי הָאָב עַצְמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "עֶרְוַת אֲחִי אָבִיךָ לֹא
91 תְגַלֶּה". (שנג) שֶׁלֹּא לִקְרַב לָעֲרָיוֹת בְּדְבָרִים הַמְּבִיאִין
92 לִידֵי גִּלּוּי עֶרְוָה, כְּגוֹן חִבּוּק וְנִשּׁוּק וּרְמִיזָה וּקְפִיצָה,

שֶׁנֶּאֱמַר: "אֶל כָּל שְׁאֵר בְּשָׂרוֹ, לֹא תִקְרְבוּ לְגַלּוֹת עֶרְוָה"; מִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ, שֶׁזּוֹ אַזְהָרָה לְקִרְבָה הַמְּבִיאָה לִידֵי גִּלּוּי עֶרְוָה. (שנד) שֶׁלֹּא יִשָּׂא מַמְזֵר בַּת יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא יָבֹא מַמְזֵר בִּקְהַל ה'". (שנה) שֶׁלֹּא תִּהְיֶה קְדֵשָׁה, וְהִיא הַנִּבְעֶלֶת בְּלֹא כְּתֻבָּה וְקִדּוּשִׁין, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תִהְיֶה קְדֵשָׁה". (שנו) שֶׁלֹּא יַחֲזִיר הַמְגֹרָשׁ גְּרוּשָׁתוֹ אַחַר שֶׁנִּשֵּׂאת לְאַחֵר, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא יוּכַל בַּעְלָהּ הָרִאשׁוֹן אֲשֶׁר שִׁלְּחָהּ לָשׁוּב לְקַחְתָּהּ". (שנז) שֶׁלֹּא תִּנָּשֵׂא הַיְבָמָה לְאִישׁ זָר חוּץ מִיְּבָמָהּ, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תִהְיֶה אֵשֶׁת הַמֵּת". (שנח) שֶׁלֹּא יְגָרֵשׁ הָאוֹנֵס אֲנוּסָתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא יוּכַל שַׁלְּחָהּ כָּל יָמָיו". (שנט) שֶׁלֹּא יְגָרֵשׁ מוֹצִיא שֵׁם רַע אֶת אִשְׁתּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ: "לֹא יוּכַל לְשַׁלְּחָהּ כָּל יָמָיו". (שס) שֶׁלֹּא יִקַּח סָרִיס בַּת יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא יָבֹא פְּצוּעַ דַּכָּא". (שסא) שֶׁלֹּא לְסָרֵס זָכָר מִכָּל הַמִּינִין, לֹא אָדָם וְלֹא בְּהֵמָה חַיָּה וָעוֹף, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּבְאַרְצְכֶם לֹא תַעֲשׂוּ". (שסב) שֶׁלֹּא לְמַנּוֹת עַל יִשְׂרָאֵל אִישׁ מִקְּהַל גֵּרִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תוּכַל לָתֵת עָלֶיךָ אִישׁ נָכְרִי". (שסג) שֶׁלֹּא יַרְבֶּה הַמֶּלֶךְ סוּסִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא יַרְבֶּה לוֹ סוּסִים". (שסד) שֶׁלֹּא יַרְבֶּה הַמֶּלֶךְ נָשִׁים, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלֹא יַרְבֶּה לוֹ נָשִׁים". (שסה) שֶׁלֹּא יַרְבֶּה לוֹ הַמֶּלֶךְ כֶּסֶף וְזָהָב, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְכֶסֶף וְזָהָב, לֹא יַרְבֶּה לוֹ מְאֹד".

אֵלּוּ הֵן שֵׁשׁ מֵאוֹת וּשְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה מִצְוֹת שֶׁנֶּאֱמְרוּ לוֹ לְמֹשֶׁה בְּסִינַי, הֵן וּכְלָלוֹתֵיהֶן וּפְרָטוֹתֵיהֶן וְדִקְדּוּקֵיהֶן; וְכָל אוֹתָן הַכְּלָלוֹת וְהַדִּקְדּוּקִין וְהַבֵּאוּרִין שֶׁל כָּל מִצְוָה וּמִצְוָה, הִיא תּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה שֶׁקִּבְּלוּ בֵּית דִּין מִפִּי בֵּית דִּין. וְיֵשׁ מִצְוֹת אֲחֵרוֹת שֶׁנִּתְחַדְּשׁוּ אַחַר מַתַּן תּוֹרָה, וְקִבְּעוּ אוֹתָן נְבִיאִים וַחֲכָמִים, וּפָשְׁטוּ בְּכָל יִשְׂרָאֵל - כְּגוֹן מִקְרָא מְגִלָּה, וְנֵר חֲנֻכָּה, וְתַעֲנִית תִּשְׁעָה בְּאָב, וְיָדַיִם, וְעֵרוּבִין. וְיֵשׁ לְכָל מִצְוָה וּמִצְוָה מֵאֵלּוּ פֵּרוּשִׁין וְדִקְדּוּקִין; וְהַכֹּל יִתְבָּאֵר בְּחִבּוּר זֶה. כָּל אֵלּוּ הַמִּצְוֹת שֶׁנִּתְחַדְּשׁוּ - חַיָּבִין אָנוּ לְקַבְּלָם וּלְשָׁמְרָם, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תָסוּר מִן הַדָּבָר וכו'"; וְאֵינָן תּוֹסֶפֶת עַל מִצְוֹת הַתּוֹרָה. וְעַל מָה הִזְהִירָה תּוֹרָה, "לֹא תֹסֵף עָלָיו וְלֹא תִגְרַע מִמֶּנּוּ"? שֶׁלֹּא יִהְיֶה נָבִיא רַשַּׁאי לְחַדֵּשׁ דָּבָר, וְלוֹמַר שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא צִוָּהוּ בְּמִצְוָה זוֹ לְהוֹסִיפָהּ לְמִצְוֹת הַתּוֹרָה, אוֹ לְחַסֵּר אַחַת מֵאֵלּוּ הַשֵּׁשׁ מֵאוֹת וּשְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה מִצְוֹת. אֲבָל אִם הוֹסִיפוּ בֵּית דִּין עִם נָבִיא שֶׁיִּהְיֶה בְּאוֹתוֹ הַזְּמַן מִצְוָה דֶּרֶךְ תַּקָּנָה, אוֹ דֶּרֶךְ הוֹרָאָה, אוֹ דֶּרֶךְ גְּזֵרָה - אֵין זוֹ תּוֹסֶפֶת; שֶׁהֲרֵי לֹא אָמְרוּ שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא צִוָּה לַעֲשׂוֹת עֵרוּב אוֹ לִקְרוֹת הַמְּגִלָּה בְּעוֹנָתָהּ. וְאֵלּוּ אָמְרוּ כֵּן, הָיוּ מוֹסִיפִין עַל הַתּוֹרָה. אֶלָּא כָּךְ אָנוּ אוֹמְרִים, שֶׁהַנְּבִיאִים עִם בֵּית דִּין תִּקְּנוּ וְצִוּוּ לִקְרוֹת הַמְּגִלָּה בְּעוֹנָתָהּ כְּדֵי לְהַזְכִּיר שְׁבָחָיו שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וּתְשׁוּעוֹת שֶׁעָשָׂה לָנוּ, וְהָיָה קָרוֹב לְשַׁוְּעֵנוּ כְּדֵי לְבָרְכוֹ וּלְהַלְּלוֹ, וּכְדֵי לְהוֹדִיעַ לַדּוֹרוֹת הַבָּאִים שֶׁאֱמֶת מַה שֶׁהִבְטִיחָנוּ בַּתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּמִי גוֹי גָּדוֹל, אֲשֶׁר לוֹ אֱלֹהִים קְרֹבִים אֵלָיו". וְעַל דֶּרֶךְ זוֹ הִיא כָּל מִצְוָה וּמִצְוָה שֶׁהִיא מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים, בֵּין עֲשֵׂה וּבֵין לֹא תַעֲשֶׂה.

שיעורי רמב"ם פרק אחד ליום – י"ד־כ' אייר ה'תשפ"ב

יום ראשון י"ד אייר ה'תשפ"ב

הִלְכוֹת טֻמְאַת אָכָלִין

פֶּרֶק שִׁשִּׁי[1]

1) יבאר הדבר שהוא חיבור לאוכל ואם חיבור אדם חיבור. אוכל פירות שהוא מכונס ודבק זה בזה אם מצטרף לכביצה לטמא אוכלין אחרים. היו גושים הרבה זה בצד זה ונגע אב הטומאה באחד מהם וכו'.

א. הָאֲגוּזִין[2] וְהַשְּׁקֵדִים שֶׁנִּסְדְּקָה קְלִפָּתָן - עֲדַיִן הוּא חִבּוּר לָאֹכֶל[3] עַד שֶׁיִּרַצֵּץ[4] אֶת הַקְּלִפָּה.

2) עוקצין פ"ב, מ"ה. 3) הקליפה היא כמחוברת לאוכל, ויש עליה תורת שומר. 4) ישבר.

ב. בֵּיצָה[5] מְגֻלְגֶּלֶת[6] - מִשֶּׁיִּקּוֹב[7] בָּהּ מָקוֹם לְגָמְעָהּ מִמֶּנּוּ אֵין שְׁאָר קְלִפָּתָהּ חִבּוּר[8]. וּשְׁלוּקָה[9] - קְלִפָּתָהּ חִבּוּר עַד שֶׁיִּרַצֵּץ אֶת הַקְּלִפָּה[10]. וְאִם נִתַּבְּלָה[11] בִּקְלִפָּתָהּ[12], אַף עַל פִּי שֶׁרִצְּצָהּ כֻּלָּהּ - חִבּוּר[13].

5) שם מ"ו. 6) צלויה קצת ולא נקרשה עדיין (ראה משנה, שבת לב, ב). 7) בעוקצין שם: "עד שיגוס", ומפרש רבינו עד שיעשה נקב. 8) משום שאינה שומרת על האוכל שבביצה, שהרי יצא דרך הנקב. 9) נתבשלה ונקרשה קצת, ואי־אפשר לגומעה ע"י נקב קטן. 10) כי הקליפה השלימה שומרת על הביצה. 11) נתן בה תבלין. 12) הדביק את התבלין על קליפה, והם נספגים לתוך הביצה דרך הקליפה. 13) מפני שהאדם רוצה להחזיקה בתוך שברי הקליפה המתובלת כדי שתספוג את התבלין (ע"פ 'כסף משנה').

ג. עֶצֶם[14] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מֹחַ - חִבּוּר עַד שֶׁיִּרַצֵּץ[15]. צֶמֶר[16] שֶׁבְּרָאשֵׁי הַכְּבָשִׂים וְשֵׂעָר שֶׁבִּזְקַן הַתְּיָשִׁים, אַף עַל פִּי שֶׁחֲרָכָן בָּאוּר - הֲרֵי הֵן חִבּוּר עַד שֶׁיַּתְחִיל לִתְלֹשׁ.

14) משנה, שם. 15) את העצם. 16) תוספתא עוקצין פ"ב ה"ו.

1 **ד. כַּנְפֵי חֲגָבִים[17] וְקַשְׁקַשֵּׁי דָגִים, אַף עַל פִּי שֶׁהֶעֱבִיר**
2 **סַכִּין עֲלֵיהֶן[18] - חִבּוּר עַד שֶׁיַּתְחִיל לְקַלֵּף. הָרִמּוֹן**
3 **שֶׁפִּרְדוֹ[19] - חִבּוּר עַד שֶׁיַּקִּישׁ עָלָיו בְּקָנֶה[20].**

17) תוספתא, שם. [ה'כסף משנה' מציין: תוספתא טבול־יום פ"ד. בספרים שלפנינו, אין במס' טבול־יום יותר משני פרקים, וה'כסף משנה' הוסיף עליהם את שני הפרקים הראשונים מעוקצין, ויצא לו שפ"ב מעוקצין הוא פ"ד ממס' טבול־יום. יש להעיר, שתוכן שני הפרקים הללו מוכיח שמקומם הנכון הוא במסכת עוקצין]. 18) והפרידן קצת מן הבשר. 19) משנה, שם פ"ב מ"ו. תוכו של רימון עשוי חדרים חדרים והגרגירים הנאכלים דבוקים בקליפותיהם, וכשמייבשים את הרימון ומנענעים אותו נפרדים הגרעינים מן הקליפה (רבינו בפירושו). 20) הגרעינים אינם נפרדים לגמרי מן הקליפה היבשה, אלא אם מכים עליה במקל. ולפיכך דין הקליפה כשומר כל זמן שלא הקיש בקנה.

4 **ה. הַשַּׁרְבִיטִים[21] שֶׁל תְּמָרִים - אֵינָן חִבּוּר זֶה לָזֶה[22].**

21) תוספתא, שם פ"א ה"ד. במכבד היוצא מגזע הדקל צומחים כמה שרביטים (שבטים דקים) שהתמרים תלויות בהם (ראה למעלה פ"ה ה"כ). 22) ואם נגעה טומאה באחד מהם לא נטמאו האחרים, ואף־על־פי שכולן יוצאות מאותו המכבד.

5 **ו. מִלְּפִפוֹן[23] שֶׁחִתְּכוֹ[24] וּנְתָנוֹ עַל הַשֻּׁלְחָן - חִבּוּר[25]**
6 **עַד שֶׁיַּתְחִיל לְקָרֵק[26]. הִתְחִיל לְקָרֵק - חֲתִיכָה וְכָל**
7 **הָעוֹלֶה עִמָּהּ[27] חִבּוּר, וְהַשְּׁאָר אֵינוֹ חִבּוּר[28]. פִּקָּה**
8 **הַתַּחְתּוֹנָה[29] - חִבּוּר לְעַצְמָהּ, וְאֵינָהּ חִבּוּר לַחֲתִיכוֹת.**
9 **הָיוּ שְׁנַיִם אוֹ שְׁלֹשָׁה מְלָפְפוֹנוֹת, וְחָתַךְ כָּל אֶחָד מֵהֶן**
10 **וְהִנִּיחָן עַל הַשֻּׁלְחָן, וְהִתְחִיל בְּאֶחָד מֵהֶן - זֶה**
11 **שֶׁהִתְחִיל בּוֹ חִבּוּר, וְהַשְּׁאָר אֵינוֹ חִבּוּר[30]. אֲפִלּוּ אָמַר:**
12 **חֶצְיוֹ אֲנִי אוֹכֵל שַׁחֲרִית[31] וְחֶצְיוֹ עַרְבִית - זֶה הַחֵצִי**
13 **שֶׁהִתְחִיל בּוֹ חִבּוּר, וְהַשְּׁאָר אֵינוֹ חִבּוּר[32].**

23) שם פ"ב ה"ה. 24) ולא הפריד את החתיכות אלא נשארו מחוברות קצת למטה. 25) אם נגעה טומאה בחתיכה אחת נטמאו כולן. 26) להפריד את הפרוסות זו מזו. 27) כשמגביהים פרוסה אחת, עולות עמה עוד שתים או שלוש פרוסות, מפני שהן דבוקות זו לזו. 28) לחלק שעלה, אבל הפרוסות שנשארו חיבור זו לזו. 29) במקום הצומח מן הקנה. 30) כל הפרוסות שבו, דינן כאילו הן מחוברות. 31) פירושו, החצי מכל מלפפון ומלפפון. 32) אפילו חציו השני מהמלפפון שבדעתו לאכלו עכשיו. ואין אנו אומרים שמכיוון שבדעתו לאכול כל החצאים והתחיל לאכול - דינם כחתיכה אחת. [דברי התוספתא לפי גירסת רבינו, הם סתומים וקשה מאוד להבינם ולהסבירם, וכל הפירושים שנאמרו בהם הם דחוקים מאוד. ולהגר"א גירסא אחרת בתוספתא זו. ראה 'תוספת ראשונים' לר"ש ליברמן].

14 **ז. הַמְּחַתֵּךְ יְרָקוֹת[33] וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן לְבַשֵּׁל, אַף עַל פִּי**
15 **שֶׁלֹּא מֵרַק[34] וְהִבְדִּיל[35] - אֵינוֹ חִבּוּר[36]; אֶלָּא אִם**
16 **נִטְמָא זֶה - לֹא נִטְמָא זֶה, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא מְעֹרֶה[37]**
17 **בּוֹ. חָתַךְ לִכְבֹשׁ אוֹ לִשְׁלֹק[38] אוֹ לְהַנִּיחַ עַל הַשֻּׁלְחָן -**
18 **הֲרֵי זֶה חִבּוּר[39], וַאֲפִלּוּ הִתְחִיל לְקָרֵק מַה שֶּׁחָתַךְ[40].**

33) משנה, שם פ"ב, ה. 34) לא גמר את החיתוך, והחתיכות מחוברות במשהו. 35) פירוש – ולא הבדיל. התיבה "שלא" נמשכת גם ל"והבדיל". 36) יודע הוא שהחתיכות תתפרקנה בבישול, ולכן אינו מעוניין כלל בחיבורן ולפיכך אינו חיבור לטומאה. [נתבאר כמה פעמים, שלענין טומאה וטהרה, המחשבה היא אחד הגורמים המכריעים]. 37) מחובר קצת. 38) לבישול קל. רבינו מפרש בכל מקום, ששליקה פחותה מבישול. והר"ש כאן וגם רש"י בכמה מקומות פירשו, ששלוק משמעותו מבושל הרבה. ראה למעלה ה"ב. 39) מפני שהוא מעוניין בכך שיינטלו בבת אחת. 40) אף־על־פי־כן החתיכות שלא פירק הן חיבור, ואין אנו אומרים הרי גילה דעתו שרוצה לפרק את הכול (על פי פירוש רבינו למשנה, שם).

19 **ח. כָּל אֹכֶל[41] שֶׁעֲדַיִן לֹא פֵּרְקוֹ - חִבּוּר, וְאִם נִטְמָא**
20 **מִקְצָתוֹ - נִטְמָא כֻּלּוֹ.**

41) האמור בהלכה זו הוא סיום ההלכה הקודמת.

21 **ט. אֹכֶל[42] שֶׁנִּפְרַס[43] וּמְעֹרֶה בְּמִקְצָת, וְנָגַע טָמֵא**
22 **בְּאֶחָד מֵהֶן: אִם אוֹחֵז בָּזֶה שֶׁנָּגַע בּוֹ וְהַשֵּׁנִי עוֹלֶה**
23 **עִמּוֹ - הֲרֵי זֶה חִבּוּר[44]; וְאִם כְּשֶׁאוֹחֵז בְּזֶה הַטָּמֵא**
24 **וּמַגְּבִיהוּ יִשָּׁמֵט הָאַחֵר וְיִפֹּל - אֵינוֹ חִבּוּר[45], אֶלָּא הֲרֵי**
25 **זֶה הָאַחֵר כְּנוֹגֵעַ בָּרִאשׁוֹן שֶׁנִּטְמָא.**

42) טבול־יום פ"ג מ"א. 43) נחלק. 44) כחכמים, שם. 45) ואף־על־פי שהטמא עולה עם זה שלא נגע בטומאה. ולפי זה, עלינו לפרש את דין המחתך ירקות שבה"ז כשהטהור עולה עם הטמא.

26 **י. כָּל הָאֲכָלִין[46] שֶׁהָיוּ עָלִין[47] אוֹ קְלָחִין מְחֻבָּרִין בָּהֶן:**
27 **אֶת שֶׁדַּרְכּוֹ לְהֵאָחֵז בֶּעָלֶה - אוֹחֲזִין אוֹתוֹ בֶּעָלֶה,**
28 **בַּקֶּלַח - אוֹחֲזִין אוֹתוֹ בַּקֶּלַח; אִם נִתְּלָה עִמּוֹ - הֲרֵי**
29 **זֶה חִבּוּר בִּטְבוּל יוֹם[48], וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר בִּשְׁאָר**
30 **הַטֻּמְאוֹת. וְכֵן אִם הָיָה לוֹ יָד - אוֹחֲזִין אוֹתוֹ בַּיָּד**
31 **שֶׁלּוֹ[49]. הָיְתָה לוֹ יָד וְעָלֶה - אוֹחֲזִין אוֹתוֹ בְּאֵי זֶה מֵהֶן**
32 **שֶׁיִּרְצֶה[50]. לֹא הָיְתָה לוֹ יָד וְלֹא עָלֶה - בָּזֶה אָמְרוּ: אִם**
33 **אוֹחֵז בַּטָּמֵא וְהַשֵּׁנִי עוֹלֶה עִמּוֹ - חִבּוּר, וְאִם לָאו -**
34 **אֵינוֹ חִבּוּר.**

46) שם. 47) עלים שלו. 48) טמא שטבל נקרא 'טבול יום', ונשארה עליו טומאה קלה עד הלילה. 49) ואם האוכל עולה כשמגביהים את היד, הרי זה חיבור. 50) פירוש, אם יאחז באחד מהם – ביד או בעלה – ויעלה הכול עמו, הרי זה חיבור (תוספתא שם פ"ב ה"ג).

35 **יא. הָאֲגוּזִין[51] שֶׁקִּצָּצָן בְּעֵקְצֵיהֶן[52] כְּשֶׁהֵן רַכִּין**
36 **וַאֲמָנָן[53] כֻּלָּן כְּמוֹ חֶבֶל[54], וְכֵן הַבְּצָלִים שֶׁחִבְּרָן בַּדֶּרֶךְ**
37 **הַזֹּאת - הֲרֵי אֵלּוּ חִבּוּר[55]. הִתְחִיל לְפָרֵק בָּאֲגוּזִים**

51) שקצצן בעקציהן. 52) כשהן רכין. 53) ואמנן. 54) כולן כמו חבל. 55) הרי אלו חיבור.

וּלְפַקֵּל[56] בַּבְּצָלִים - אֵין הַשְּׁאָר חִבּוּר[57]. אֲפִלּוּ הָיוּ לְפָנָיו מֵאָה כּוֹר - אֵין כֻּלָּן חִבּוּר, שֶׁהֲרֵי הוֹכִיחַ שֶׁדַּעְתּוֹ לְפָרֵק הַכֹּל.

51) עוקצין פ"ב מ"ה. 52) עם העוקצים. 53) חרזם וחיברם למחרוזת. [רבינו בפירושו למשנה כותב, מלשון "ויהי אומן את הדסה" (מגילת אסתר ב) ומשמעותה מאסף ומקבץ]. 54) קשר אותם בעוקציהם בחוט זה על יד זה, ויצא חבל ארוך מלא אגוזים. 55) מפני שנתחברו על־מנת לקיימם יחד זמן רב. 56) "להכרית עלין שלו ולהסיר את הנתלה בו" (רבינו בפירושו למשנה, מעשרות פ"א, מ"ו). 57) אף־על־פי שהם עדיין מחוברים כמקודם, דינם כאילו נפרדו זה מזה (והנפרדים כל־שכן שאינם חיבור). והטעם, מפני שחיבור מלאכותי בידי אדם אינו חיבור (ראה הי"ב) אלא־אם־כן נתחברו לקיום של קבע ('חזון נחום' במשנה).

יב. קְלִיעָה[58] שֶׁל שׁוּם[59] שֶׁנָּפְלוּ מַשְׁקִין עַל אֶחָד מֵהֶן[60] - הוּא טָמֵא[61] וְחִבּוּרוֹ[62] טָהוֹר; שֶׁאֵין חִבּוּרֵי אָדָם חִבּוּר[63] לְכָל דָּבָר. וְכֵן אֶתְרוֹג שֶׁנִּפְרַשׁ[64] וּתְחָבוֹ בְּכוּשׁ[65] אוֹ בְּקֵיסָם - אֵינוֹ חִבּוּר.

58) תוספתא, שם פ"א ה"ד. 59) מגדלי שום רגילים לחבר את עלי השומים המיובשים כעין קליעת שער. 60) על שום אחד. 61) הוכשר לקבל טומאה. 62) השומים המחוברים אליו באותה קליעה. 63) כשלא נתחברו לקיום זמן רב, וקליעת שום חיבור עראי הוא ('חזון נחום'). 64) נתחלק, נחתך. 65) הברזל שבראש הפלך.

יג. עִסָּה[66] שֶׁלָּשָׁהּ בְּמֵי פֵּרוֹת[67] - אֵינוֹ חִבּוּר; שֶׁאֵין לְךָ דָּבָר שֶׁמְּחַבֵּר אֶת הָאֳכָלִין אֶלָּא שִׁבְעָה מַשְׁקִין בִּלְבַד.

66) שם. 67) מיצי פירות שלא נמנו למעלה בפ"א ה"ב בין שבעת המשקין המכשירים את האוכלין לקבל טומאה.

יד. הַמְמַעֵךְ[68] אֳכָלִין זֶה בָּזֶה וְקִבְּצָן, כְּגוֹן הַדְּבֵלָה[69] וְהַתְּמָרִים וְהַצִּמּוּקִין שֶׁקִּבְּצָן וַעֲשָׂאָן גּוּף אֶחָד[70] - אֵינָן חִבּוּר. לְפִיכָךְ, עִגּוּל שֶׁל דְּבֵלָה[71] שֶׁנָּפְלוּ מַשְׁקִין טְמֵאִין עַל מִקְצָתוֹ - הֲרֵי זֶה נוֹטֵל מִמֶּנּוּ מְקוֹם הַמַּשְׁקִין בִּלְבַד, וְהַשְּׁאָר טָהוֹר[72].

68) תוספתא, טהרות פ"א ה"א. 69) תאינה יבישה ('ערוך'). 70) על־ידי לחץ חזק. 71) דרכם לקבץ את התאנים ולחברן, על־ידי לחץ, לגושים עגולים - ונקראים "עיגולי דבילה". 72) תוספתא, טבול־יום פ"ב ה"ו.

טו. הַתְּמָרִים[73] וְהַגְּרוֹגָרוֹת[74] שֶׁשְּׁלָקָן וְנַעֲשׂוּ אוֹם[75] - הֲרֵי זֶה חִבּוּר[76].

73) תוספתא, עוקצין פ"ב ה"ב. 74) תאנה יבישה נפרדת. 75) גוש גדול אחד. 76) מכיוון שזה חיבור של קבע.

טז. הַזֵּיתִים[77] שֶׁעֲטָנָן[78] וְנַעֲשׂוּ גּוּשׁ אֶחָד - הֲרֵי זֶה חִבּוּר, מִפְּנֵי שֶׁמִּתְּחִלָּה לֹא נְתָנָן לַמַּעֲטָן אֶלָּא עַל מְנָת שֶׁיִּינָקוּ זֶה מִזֶּה[79]. לְפִיכָךְ, שֶׁרֵץ[80] שֶׁנִּמְצָא עַל אוֹם שֶׁל זֵיתִים, וְהֵן הַזֵּיתִים שֶׁנַּעֲשׂוּ כֻּלָּן גּוּף אֶחָד, אֲפִלּוּ נָגַע בְּכִשְׁעוֹרָה - הַכֹּל טָמֵא, שֶׁהַכֹּל גּוּף אֶחָד. הָיְתָה לוֹ[81] אוֹם שֶׁל זֵיתִים וְעָתִיד לְהָפְכָהּ[82] - כֵּיוָן שֶׁתָּקַע בָּהּ אֶת הַיָּתֵד[83], אַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ בָּהּ גּוּשִׁים הַרְבֵּה[84], אֵינָן חִבּוּר[85]. וְאִם מִשֶּׁהֲפָכָהּ נַעֲשׂוּ אוֹם[86] - אֵינָן חִבּוּר[87].

77) תוספתא, טהרות פ"א ה"ב. 78) החפירה שנותנים בה את הזיתים העומדים לסחיטה כדי שיתרכזו, נקרא "מעטן" בלשון המשנה, ומכאן המונח "עטנן", ופירושו, נתן את הזיתים במעטן. ראה פירוש רבינו לטהרות פ"ט מ"א. 79) זיתים נפרדים אינם מוציאים כל השמן האצור בהם, אבל כשהם נעשים כגוש אחד עוברות טיפות השמן מזית לחבירו ומתקבצות לכמות ניכרת המתמצית מן הגוש בלחץ הקורה והאבנים. 80) משנה, טהרות פ"ט ח. 81) תוספתא, שם פ"י ה"ז. 82) וכשיהפוך אותה תתפרק. 83) יתד מיוחדת להפיכת גושי זיתים. 84) שטרם נתפרקו. 85) ואם נגע בזית אחד לא נטמאו שאר הזיתים שבגוש, מפני שדעתו להפכם ולפרקם. 86) נתחברו שנית מאליהם. 87) אחר הוצאת שמנם, אין האדם מעוניין בחיבורם, ועוד: מפני שנתחברו מאליהם בלי פעולה מיוחדת של האדם (הגר"א בפירושו לתוספתא).

יז. אֹכֶל[88] פָּרוּד[89] שֶׁהוּא כֻּלּוֹ מְכֻנָּס וְדָבֵק זֶה בָּזֶה, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ חִבּוּר לְהִתְטַמֵּא[90] וְאֵינוֹ כְּגוּף אֶחָד כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[91] - הֲרֵי הוּא מִצְטָרֵף לִכְבִיצָה לְטַמֵּא טֻמְאַת אֹכָלִים אֲחֵרִים[92]. וְאִם לֹא כְּנָסוֹ[93] אֶלָּא הֲרֵי הוּא מְפֹרָד, כְּמַעֲשֵׂה קְדָרָה[94] וְהַקִּטְנִית - אֵינוֹ מִצְטָרֵף[95] עַד שֶׁיְּקַבְּצֵם וְיַעֲשֵׂם גּוּשׁ אֶחָד[96]. הָיוּ גּוּשִׁים הַרְבֵּה זֶה בְּצַד זֶה, וְנָגַע אַב הַטֻּמְאָה בְּאֶחָד מֵהֶן - הֲרֵי הוּא רִאשׁוֹן, וְהַגּוּשׁ שֶׁבְּצִדּוֹ שֵׁנִי, וְשֶׁבְּצַד הַשֵּׁנִי שְׁלִישִׁי, וְשֶׁבְּצַד הַשְּׁלִישִׁי רְבִיעִי[97].

88) משנה, עדיות פ"ג מ"ב. 89) גוש ובו כמה תאנים או תמרים וכדומה דבוקים יחד. 90) אם נגע בפרי אחד שבגוש, לא נטמאו האחרים. 91) למעלה בהלכה יד. 92) נתבאר למעלה (פ"ד ה"א) שאוכל פחות מכביצה מתטמא, אבל אינו מטמא אחרים. פסק כחכמים, שם. 93) טבול־יום פ"ב מ"ה. 94) גרעיני תבואה וגרגירים קטנים אחרים שמבשלים אותם בקדירה (רבינו בפירושו למשנה). 95) לטמא אחרים, אפילו אם כולם טמאים. 96) רבינו מפרש מה שאמרו במשנה "אינו חיבור" הכוונה לטמא אחרים. 97) במשנתנו: "הרי אלו יימנו". ופירש רבינו: מונים בהם ראשון ושני, וכן הלאה.

יח. כִּפָּר[98] שֶׁל תְּרוּמָה שֶׁהָיְתָה רִאשׁוֹן לְטֻמְאָה וְהִשִּׁיךְ[99] לָהּ אַחֵרוֹת - כֻּלָּם רִאשׁוֹן[100]; פֵּרְשָׁהּ - הִיא רִאשׁוֹן וְכֻלָּן[101] שְׁנִיּוֹת[102]. הָיְתָה שְׁנִיָּה וְהִשִּׁיךְ לָהּ אַחֵרוֹת - כֻּלָּן שְׁנִיּוֹת; פֵּרְשָׁהּ - הִיא שְׁנִיָּה וְכֻלָּן שְׁלִישִׁיּוֹת[103]. הָיְתָה שְׁלִישִׁית וְהִשִּׁיךְ לָהּ אַחֵרוֹת - הִיא שְׁלִישִׁית וְכֻלָּן טְהוֹרוֹת[104], בֵּין שֶׁפֵּרְשׁוּ בֵּין שֶׁלֹּא פֵּרְשׁוּ[105].

98) טהרות, פ"א מ"ח. 99) קירב והדביק. מדובר בבצק, ונקט לשון נשיכה, מפני שאחת נושכת מחברתה בשעה שמפרידים אותן, בין לפני אפיה ובין לאחר מכאן (הרא"ש מ"ז). 100) אם נגע בה אוכל נעשה שני, כאילו נגע בראשונה, אע"פ שלא נעשו גוש אחד ממש. והטעם, מפני שהנשיכה עושה חיבור. 101) כל האחרות. 102) הנשיכה אינה חיבור מלא כמו גוש אחיד שנשאר בטומאתו אפילו אחר שנחלק, והיא (הנשיכה) מועילה רק לענין שהנוגע בהן כל זמן שלא נפרדו, יהיה דינו כנוגע בכיכר הראשונה. 103) מדובר בתרומה, אבל בחולין - אין שלישי לטומאה. 104) שאין רביעי בתרומה. 105) מפני שטומאת הראשונה היא קלה, שאינה פוסלת אחרים, אין כוחה יפה לעשות נשיכה כחיבור. [והר"ש מפרש, מכיוון שאם יפרשו לא תישאר בהן כל טומאה שהיא, לפיכך אין חיבור קל זה מועיל אפילו לפני שפירשו, מה־שאין־כן בראשון ושני שנשארה בהן טומאה גם אחר שפירשו].

1 **יט. כְּכָרוֹת[106] שֶׁל תְּרוּמָה נוֹשְׁכוֹת זוֹ בָּזוֹ[107], נִטְמָאת**
2 **אַחַת מֵהֶן בְּשֶׁרֶץ - כֻּלָּן רִאשׁוֹן, וְאַף עַל פִּי שֶׁפֵּרְשׁוּ**
3 **אַחַר מִכָּאן[108]. [נִטְמָאת אַחַת בְּמַשְׁקִין טְמֵאִין - כֻּלָּן**
4 **שְׁנִיּוֹת[109], אַף עַל פִּי שֶׁפֵּרְשׁוּ אַחַר מִכָּאן.] נִטְמָאת**
5 **אַחַת מֵהֶן בְּיָדַיִם - כֻּלָּן שְׁלִישִׁיּוֹת[110], וְאַף עַל פִּי**
6 **שֶׁפֵּרְשׁוּ. מִפְּנֵי שֶׁהָיוּ[111] גּוּף אֶחָד בִּשְׁעַת טֻמְאָתָן.**

106) שם מ"ז. רבינו שינה מהסדר שבמשנה, והקדים את המאוחר, ולא נתבאר לנו נימוקו. 107) רבינו שם מפרש, שהיו עושים עוגות גדולות דומות ללוחות גדולים, וחותכים אותם לכמה חתיכות מבלי להפרידן לגמרי, ונשאר חיבור קל בין החתיכות, ואחר האפייה הן נפרקות על ידי תנועה קלה. וזה נקרא "נושכות". 108) אין זה דומה לדין השיך שבהלכה הקודמת, מפני שכאן היו כל החתיכות מחוברות חיבור מלא, לא בטל כוח החיבור, כל זמן שנשארה נשיכה, ולכן דינן כאילו נגע בהן השרץ, אבל בהשיך מדובר כשלא היו מעולם מחוברות ממש, ואין הנשיכה עושה חיבור מלא. [ויש עוד הבדל בין הי"ח והי"ט, בהי"ח מדובר כשהטומאה נגעה לפני שהשיך, ובהי"ט נגעה הטומאה כשהכיכרות היו מחוברות]. 109) מפני שמשקין הם תמיד ראשון לטומאה (הל' אבות הטומאות פ"ז ה"ה). 110) חכמים גזרו טומאה על סתם ידים (שם פ"ח ה"ב). 111) נימוק לכל דיני "פירשו" שבהלכה זו.

יום שני ט"ו אייר ה'תשפ"ב

פֶּרֶק שְׁבִיעִי[1]

1) יבאר הניצוק אם הוא חיבור לטומאה ולטהרה מחם לצונן או מצונן לחם. ודין דברים שאינם חיבור בטבול יום אף על פי שהם חיבור לשאר דברים. ודין אוכלים שהם מתטמאים בכל הטומאות והם טהורים בטבול יום.

7 **א. הַנִּצּוּק[2] אֵינוֹ חִבּוּר לֹא לְטֻמְאָה וְלֹא לְטָהֳרָה.**
8 **כֵּיצַד? הָיָה מְעֻרֶה מַשְׁקִין טְהוֹרִין לְתוֹךְ כְּלִי טָמֵא,**
9 **וַאֲפִלּוּ עַל גַּבֵּי הַשֶּׁרֶץ - הְרֵי הָעַמּוּד הַנִּצּוּק טָהוֹר,**
10 **וְאִם קָלַט מִן הַמַּשְׁקִין הַנִּגְּרִין מִן הָאֲוִיר[3] - הְרֵי זֶה**
11 **שֶׁקָּלַט טָהוֹר. וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר, שֶׁהַמַּשְׁקִין שֶׁמְּעָרֶה**
12 **מֵהֶן[4] טְהוֹרִין.**

~ נקודות משיחות קודש ~

"הניצוק אינו חיבור לא לטומאה ולא לטהרה".

בהסבר מהות הניצוק, מצינו שלושה אופנים: **א: נגיעת** התחתון בעליון על ידי ההבל (כפירוש רבנו עובדיה מברטנורא). **ב: חיבור התחתון** לעליון ע"י ההבל (לשון הרמב"ם בפירוש המשניות). **ג:** ההבל גורם **חיבור הניצוק** שבין העליון לתחתון (כפירושו בספר ה'יד'). והצד השווה ביניהם ש'תתאה גבר' כשהוא חם, ולכאורה קשה שהרי הכלל הוא ש"הניצוק אינו חיבור לא לטומאה ולא לטהרה". והביאור הוא על פי פנימיות העניינים: "עליון" רומז על הקב"ה שאין עליון למעלה ממנו, ו"תחתון" רומז על הנבראים והעולם הזה הגשמי. ניצוק בין העליון לתחתון רומז על החיבור התמידי של הקב"ה עם העולם, ומלמדנו דין התורה ש"הניצוק אינו חיבור לא לטומאה ולא לטהרה" היינו שהחיבור הוא רק לעניין התהוות העולם בכל רגע, אבל לא בנוגע לטומאתו וטהרתו של האדם כי זה תלוי רק בבחירתו "ובחרת בחיים" ואף שהתחתון מחובר עם העליון יכול להיות אצלו מצב של "טומאה" וכן לאידך יכול להיות אצלו מצב של טהרה אבל זו אינה נובעת מחיבורו על ידי "קילוח העליון" אלא ע"י שמתחבר עם העליון בכח עצמו. ו"במה דברים אמורים שעירה מצונן לצונן, אבל המערה משקין צונן לחמין חיבור" כי המים כפי שהם מצד עצמם הם קרים אבל חמימות המים מראה שנעשתה בה פעולה ועבודה על ידי האדם. ושלושת האופנים הנ"ל האמורים בהסבר דין ניצוק, הם שלושה שלבים בעבודת האדם למטה.

דברי רבנו עובדיה מברטנורא שכתב שהתחתון **מעלה הבל** לעליון הצונן, מתאימים לשלב הראשון בעבודת האדם שכולה מצד בחירה חופשית ובכח עצמו, ואין נראה בזה החיבור לעליון. פירוש הרמב"ם בפירוש המשניות שעליית ההבל החם פועלת **החיבור** עם העליון (ולא רק נגיעה) מגלה שעבודת התחתון פועלת חיבור עם העזר מלמעלה ובה כבר נרגש שעבודת האדם היא בכח ובעזרת הקב"ה. ודברי הרמב"ם בספר היד החזקה "הרי **הניצוק חיבור**" מדגישים שעל ידי עבודת התחתון מתגלה שסוף סוף כל זה הוא ענינו של הניצוק גופא כי כל בריאתו והתהוותו על ידי הקב"ה היתה מלכתחילה לכוונה זו, היינו לעבודת האדם "למעשה ידיך תכסוף".

והגם שכל עניין החיבור הנ"ל נאמר לעניין טומאה, הרי הרמז בפרט זה שעיקר עבודת החיבור נעשית על ידי עבודת התשובה שהיא עיקר העבודה בכח עצמו ולא על

ידי גילוי אור כעבודת הצדיקים, ועל ידי עבודתם פועלים הבעלי־תשובה חיבור עם העליון "בחילא יתיר" כי דווקא בעבודה זו ישנו עניין החמימות.

(לקו"ש חלק לז עמוד 27)

2) טהרות פרק ח משנה ט. עמוד הקילוח המחבר את הנוזלים שבכלי שממנו יוצקים עם הנוזלים שבכלי המקבל אותם, נקרא "ניצוק". 3) הכניס כלי באמצע העמוד ונפלו לתוכו מקצת מהמשקין לפני שהגיעו לכלי הטמא. 4) שטרם יצאו מהכלי העליון.

1 **ב. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁעֵרָה מִצּוֹנֵן לְצוֹנֵן אוֹ**
2 **מֵחַם לְחַם אוֹ מֵחַם לְצוֹנֵן; אֲבָל הַמְעָרֶה מַשְׁקִין**
3 **טְהוֹרִין צוֹנֵן לְתוֹךְ מַשְׁקִין טְמֵאִין חַמִּין - הֲרֵי הַנִּצּוֹק**
4 **חִבּוּר, וְנִטְמְאוּ הַמַּשְׁקִין הַצּוֹנֵן כֻּלָּן שֶׁהוּא מְעָרֶה מֵהֶן,**
5 **וְנִטְמָא הַכְּלִי שֶׁמְּעָרֶה מִמֶּנּוּ מֵחֲמַת הַמַּשְׁקִין שֶׁבְּתוֹכוֹ,**
6 **שֶׁהֲרֵי נִטְמְאוּ. וּמִפְּנֵי מָה אָמְרוּ: הַמְעָרֶה מַשְׁקִין צוֹנֵן**
7 **לְחַמִּין - חִבּוּר? מִפְּנֵי שֶׁעֲשַׁן הַחַמִּין[5] עוֹלֶה כְּתִימְרוֹת**
8 **עָשָׁן[6] וּמִתְעָרֵב בַּנִּצּוֹק וּבַמַּיִם שֶׁבַּכְּלִי הָעֶלְיוֹן וּמְטַמֵּא**
9 **הַכְּלִי[7], שֶׁהֶעָשָׁן הָעוֹלֶה מִן הַחַמִּין מַשְׁקִין הוּא חָשׁוּב.**

5) הקיטור העולה מהמים החמים, שהוא אד המים המתנדפים. 6) כעמוד עשן. 7) וכל מה שבתוכו ואת הניצוק, אבל בחם לתוך חם אין הניצוק סופג את אדי התחתון מפני שהוא עצמו מוציא אדים.

10 **ג. לְפִיכָךְ, הָאִשָּׁה שֶׁהָיוּ יָדֶיהָ טְהוֹרוֹת וְהֵגִיסָה[8]**
11 **בִּקְדֵרָה[9] טְמֵאָה וְהִזִּיעוּ יָדֶיהָ מֵהֶבֶל הַקְּדֵרָה - נִטְמְאוּ**
12 **יָדֶיהָ כְּאִלּוּ נָגְעָה בַּמַּשְׁקֶה שֶׁבַּקְּדֵרָה[10]. וְכֵן אִם הָיוּ**
13 **יָדֶיהָ טְמֵאוֹת וְהֵגִיסָה בַּקְּדֵרָה וְהִזִּיעוּ יָדֶיהָ - נִטְמָא**
14 **כָּל מַה שֶּׁבַּקְּדֵרָה כְּאִלּוּ נָגְעָה בַּמַּשְׁקִין שֶׁבַּקְּדֵרָה.**

8) בוחשת בכף. 9) בתבשיל חם שבקדירה ואינה נוגעת בו ביד. 10) חכמים גזרו טומאה על ידיים שנגעו במשקין טמאים.

15 **ד. נְחִיל[11] דְּבַשׁ[12] הַזִּיפִים וּדְבַשׁ הַצַּפַּחַת[13] - הַנִּצּוֹק**
16 **שֶׁלָּהֶן חִבּוּר, וַאֲפִלּוּ הָיָה מְעָרֶה מִצּוֹנֵן לְצוֹנֵן, מִפְּנֵי**
17 **שֶׁיֵּשׁ לָהֶן רִיר וַהֲרֵי הֵן נִמְשָׁכִין[14] כְּדֶבֶק. לְפִיכָךְ[15],**
18 **כָּל הָאֲכָלִין - אֵין הַנִּצּוֹק שֶׁלָּהֶן חִבּוּר וַאֲפִלּוּ הָיוּ**
19 **עֲבִים הַרְבֵּה, כְּגוֹן הַגְּרִיסִין וְהַחֵלֶב הַמֻּתָּךְ וְכֵיוֹצֵא**
20 **בָּהֶן, לְפִי שֶׁאֵין לָהֶן רִיר. וְכֵן שְׁאָר כָּל הַמַּשְׁקִין -**
21 **אֵין הַנִּצּוֹק שֶׁלָּהֶן חִבּוּר, אֶלָּא אִם כֵּן עֵרָה מִצּוֹנֵן**
22 **לְחַם, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.**

11) בכל מקום שנזכרה בתלמוד התיבה "נחיל" משמעותה קבוצת דבורים הנמצאת בכוורת אחת. במשנה כתוב סתם: "דבש הזיפים" ורבינו כאן הוסיף "נחיל". 12) שם משנה ט. 13) רבינו בפירושו למשנה אומר ש"זיפים וצפחת" שמות מקומות בארץ ישראל הם, והדבש הבא מהם היה סמיך מאוד. [בסוטה מח, ב מפרש כן ריש לקיש, ורבי יוחנן מפרש זיפים מלשון זיוף, מפני שהדבש סמיך אפשר היה לזייפו ולהוסיף מים. אף על פי שבכל מקום הלכה כרבי יוחנן נגד ריש לקיש, קיבל רבינו כאן פירושו של ריש לקיש, שנתקבל יותר על דעתו, מפני שאין בזה הבדל להלכה, שהרי דרגת סמיכות הדבש קובעת]. 14) כשאדם נוגע בכל משקה שהוא, ניתק הקשר שבינו ובין המשקה ברגע שהוא מסלק את ידו, אבל כשנוגע בדבש סמיך ומסלק את ידו נמשך עמוד דק של ריר המחבר את ידו לדבש, ולפיכך נידון עמוד הניצוק כגוש אחד, ולא כשאר משקין שכל טיפה היא גוש בפני עצמו. 15) מפני שחיבור ניצוק של דבש מנומק ברירים ולא בסמיכות שלו. [בנזיר שם שאלו אם יש ניצוק לאוכלין עבים (סמיכים) כדבש או אין להם ניצוק ואין לדמותם לדבש שיש לו רירים, ומשמע שם שרירים קובעים ולא סמיכות. ומכאן ה"לפיכך" בדברי רבינו כאן].

23 **ה. הַנִּצּוֹק אֵינוֹ חִבּוּר לְטָהֲרָה[16]. כֵּיצַד? שֶׁאִם עֵרָה**
24 **מַיִם טְמֵאִים מִכְּלִי אֶבֶן[17] וְכֵיוֹצֵא בָּהֶן[18] לְתוֹךְ**
25 **הַמִּקְוֶה - אֵין אוֹמְרִים: מִשֶּׁהִגִּיעַ קְצָת הַנִּצּוֹק**
26 **לַמִּקְוֶה טָהֲרוּ הַמַּיִם[19], אֶלָּא הֲרֵי הֵן בִּטְמְאָתָן עַד**
27 **שֶׁיַּשִּׁיק[20] הַמִּקְוֶה לְכֻלָּן מִצַּד אֶחָד[21], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[22].**
28 **וְכֵן הַקְּטַפְּרֵס[23] שֶׁיֵּשׁ עָלָיו מַשְׁקֶה טוֹפֵחַ[24] - אֵינוֹ**
29 **מְחַבְּרָן לִשְׁאָר הַמַּשְׁקִין שֶׁבַּמִּדְרוֹן[25] לֹא לְטֻמְאָה[26]**
30 **וְלֹא לְטָהֲרָה[27]. אֲבָל הַמַּשְׁקִין שֶׁבָּאַשְׁבֹּרֶן[28] - כֻּלָּן**
31 **חִבּוּר לְטֻמְאָה וּלְטָהֲרָה.**

16) בהלכה א אמרנו הניצוק אינו חיבור לא לטומאה ולא לטהרה, ובהלכות ב, ג ו־ד נתפרשו דיני ניצוק לטומאה, ומבאר רבינו בהלכה זו לטהרה כיצד. 17) שאינו מקבל טומאה. 18) כלי אדמה וכלי גללי בהמה. 19) מדין השקה (ראה למעלה פרק ב הלכה כא). 20) שיגעו מי המקווה במי המים הטמאים. 21) כגון כל השטח העליון. 22) שם. ולמה נקט כלי אבן? משום שבכלים המקבלים טומאה אין ההשקה מועילה אפילו אם ניצוק חיבור, שהרי המשקין הטמאים טימאו את הכלי, וחוזר הכלי ומטמא את המשקין שטהרו על ידי ניצוק. והשקה בכלים המקבלים טומאה נעשית על ידי הטבלת הכלי במקווה עד שמי המקווה צפים על גבי המים הטמאים ואז נטהר הכלי בטבילה והמים בהשקה. 23) מקום משופע והמים שנשפכו עליו יורדים תיכף למטה ואינם מתעכבים כלל. 24) קצת משקה המרטיב את היד הנוגעת בה. 25) שיש בהם יותר ממשקה טופח. 26) אם נגעה טומאה במשקה טופח לא נטמאו המשקין שבמקום המדרון. 27) אם נגעו במי מקווה לא נטהר המשקה טופח וכן להיפך. 28) בבקע שבאדמה.

32 **ו. עֲרֵבָה שֶׁהִיא קָטַפְּרֵס[29] וְעָלֶיהָ מַשְׁקֶה טוֹפֵחַ,**
33 **וְשָׁלֹשׁ חֲתִיכוֹת אֲכָלִין טְמֵאִים בִּכְבֵיצָה[30] מֻנָּחִין עָלֶיהָ**
34 **זוֹ לְמַטָּה מִזּוֹ - אֵינָן מִצְטָרְפוֹת[31]; הָיוּ שְׁתַּיִם - הֲרֵי**
35 **אֵלּוּ מִצְטָרְפוֹת[32]. וְאִם הָיָה תַּחְתֵּיהֶם מַשְׁקֶה עוֹמֵד[33],**
36 **אֲפִלּוּ כְּעֵין הַחַרְדָּל[34] - הֲרֵי זֶה מְצָרֵף אֶת כֻּלָּן[35].**

29) ששוליה משופעים, או שהיא שעונה על מקום מדרון. 30) שלשתן ביחד יש בהן כביצה, והמדובר כשנוגעות זו בזו ואינן נושכות. 31) לטמא המשקין והם יחזרו ויטמאו את העריבה, כדין כל משקין שמטמאים אחרים בכל שהם

ואפילו את הכלים. 32) מפני שטיפת המשקין שבין שתי החתיכות אין עליה דין קטפרס והיא נוגעת בכביצה אוכלין טמאים ונטמאה וחוזרת ומטמאה את העריבה, אבל בשלוש חתיכות הטיפה שבין העליונה והאמצעית אינה נוגעת בכביצה וכן הטיפה שבין האמצעית והתחתונה. והטיפות אינן מתחברות, מפני שהן קטפרס. 33) כגון ששולי העריבה הם מקום שטוח ישר, ומתוך כך המשקה עומד תחת כל החתיכות. 34) חתיכות הבצק הן קטנות כחרדל וכולן ביחד הן כביצה. 35) המשקה מצרף את כל הפירורים לשיעור כביצה ומטמאים את המשקה וזה מטמא את העריבה כמו שנתבאר למעלה.

1 **ז. כְּבָר בֵּאַרְנוּ, שֶׁטְּבוּל יוֹם אֵינוֹ מְטַמֵּא חֵלִין כְּלָל,**
2 **אֶלָּא פּוֹסֵל[36] אָכְלֵי תְּרוּמָה וּמַשְׁקֵה תְּרוּמָה וְעוֹשֶׂה**
3 **הַכֹּל[37] שְׁלִישִׁי[38], וְכֵן אִם נָגַע בְּאָכְלֵי קֹדֶשׁ אוֹ מַשְׁקֵה**
4 **קֹדֶשׁ - פְּסָלָן וַעֲשָׂאָן רְבִיעִי.**

36) נתבאר כבר, שדבר שנפסל אינו פוסל אחרים בנגיעתו. 37) אפילו את המשקין. 38) ומה שאמרנו (שם פרק ז הלכה ה) שאפילו שני שנגע במשקין נעשו תחילה (פירוש, כראשון לטומאה) המדובר באוכל שנגע בראשון ונעשה שני, אבל טבול יום אינו מטמא את התרומה ולא את הקודש, אלא פוסל (ראה ביאורנו שם). הלכה זו משמשת הקדמה לבאות אחריה.

5 **ח. יֵשׁ דְּבָרִים שֶׁאֵינָם חִבּוּר בִּטְבוּל יוֹם וְאַף עַל פִּי**
6 **שֶׁהֵן חִבּוּר בְּכָל הַטֻּמְאוֹת, אֶלָּא אִם נָגַע בָּהֶן טְבוּל**
7 **יוֹם - לֹא פָּסַל אֶלָּא זֶה שֶׁנָּגַע בּוֹ, וְאִלּוּ הָיָה הַנּוֹגֵעַ**
8 **בִּמְקוֹם טְבוּל יוֹם אָדָם אַחֵר[39] - הָיָה פּוֹסֵל הַכֹּל.**
9 **אֲפִלּוּ הָיָה הַנּוֹגֵעַ אָדָם שֶׁאָכַל אָכְלִין טְמֵאִין אוֹ שָׁתָה**
10 **מַשְׁקִין טְמֵאִין, שֶׁהִיא טֻמְאָה קַלָּה[40] - הֲרֵי זֶה פָּסַל**
11 **הַכֹּל, שֶׁלֹּא פִּסְלוֹ טְבוּל יוֹם. וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר, שֶׁאִם**
12 **הָיָה הַנּוֹגֵעַ אַב טֻמְאָה אוֹ רִאשׁוֹן, שֶׁהוּא מְטַמֵּא**
13 **הַכֹּל. וּמִפְּנֵי מָה הֵקֵלּוּ בִּטְבוּל יוֹם? מִפְּנֵי שֶׁכְּבָר**
14 **טָהַר[41] וְאֵינוֹ מְחֻסָּר אֶלָּא הֶעֱרֵב שֶׁמֶשׁ[42]. וְעוֹד הֵקֵלּוּ**
15 **בִּטְבוּל יוֹם, שֶׁיֵּשׁ אֳכָלִין שֶׁהֵן מְיֻחָדִין לְאָדָם**
16 **וּמִתְטַמְּאִין בְּכָל הַטֻּמְאוֹת, וְהֵן טְהוֹרוֹת בִּטְבוּל יוֹם.**
17 **וְאֵלּוּ הֵן: הַשְּׁעוֹרָה וְהַכֻּסֶּמֶת בִּזְמַן שֶׁאֵינָן קְלוּפִין.**
18 **אֲבָל בִּזְמַן שֶׁהֵן קְלוּפִין, וְהַחִטָּה[43] אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָהּ**
19 **קְלוּפָה, וְהַקֶּצַח[44] וְהַשֻּׁמְשׁוּם - נִפְסָלִין בִּטְבוּל יוֹם,**
20 **וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר שֶׁהֵן מִתְטַמְּאִין בְּכָל הַטֻּמְאוֹת.**

39) אדם טמא אחר שלא טבל. 40) גזירת חכמים. ראה הלכות אבות הטומאות פרק ח הלכה י והלכה י"א. 41) על ידי טבילה. 42) שקיעת השמש ויטהר מאליו. 43) שקליפתה דקה וצמודה לגופה. 44) מין כמון שחור.

21 **ט. כָּל יַד הָאֳכָלִין שֶׁהֵן חִבּוּר בְּאַב הַטֻּמְאָה - הֲרֵי**
22 **הֵן חִבּוּר בִּטְבוּל יוֹם. וְכֵן כָּל הָאֹכֶל שֶׁנִּפְרַס וּמְעֹרֶה**
23 **בְּמִקְצָת[45], שֶׁהוּא חִבּוּר בְּאַב הַטֻּמְאָה - כָּךְ הוּא חִבּוּר**
24 **בִּטְבוּל יוֹם. וְכֹל שֶׁאֵינוֹ חִבּוּר בִּטְבוּל יוֹם[46] - הֲרֵי**
25 **הוּא חִבּוּר בַּיָּדַיִם[47]. וְגַם זֶה חֹמֶר בְּטֻמְאַת יָדַיִם**
26 **מִטְּבוּל יוֹם[48].**

45) ראה למעלה פרק ו הלכה ט דין אוכל שנפרס ונגע באב הטומאה. 46) והוא חיבור בשאר טומאות. (ראה לקמן פרק ח הלכה א). 47) אף על פי, שידיים וטבול יום שווים לפסול את התרומה ולא לטמא, אינם שווים לעניין חיבור. 48) בהלכות אבות הטומאות פרק י הלכה ה נתבאר חומר אחר בידיים מטבול יום; טבול יום אינו מטמא משקין של חולין כלל וידיים מטמאים אותם להיות כראשון לטומאה.

יום שלישי ט"ז אייר ה'תשפ"ב

פֶּרֶק שְׁמִינִי[1]

1) יבאר הדברים שהם חיבור לטבול יום, והדברים שנגע בהם אם פוסלם. ודין טבול יום מטומאת מת ומבעילת נידה אם עושה בטהרות.

27 **א. חַלּוֹת[2] אוֹ כִּכָּרִים[3] שֶׁכְּנָסָן וְהָיוּ נוֹשְׁכוֹת זוֹ בָּזוֹ[4]**
28 **וְדַעְתּוֹ לְהַפְרִישָׁן, אוֹ שֶׁאָפָה חַלָּה עַל גַּבֵּי חַלָּה[5]**
29 **בַּתַּנּוּר וַעֲדַיִן לֹא קָרְמוּ פָּנֶיהָ[6], וְנָגַע טְבוּל יוֹם בְּאַחַת**
30 **מֵהֶן - לֹא פָּסַל אֶלָּא הַחַלָּה שֶׁנָּגַע בָּהּ[7]. וְכֵן הַמַּיִם**
31 **שֶׁהִרְתִּיחוּ וְנַעֲשׂוּ כְּקֻבָּה[8], וְהַגְּרִיסִין[9] שֶׁהִרְתִּיחוּ**
32 **רְתִיחָה רִאשׁוֹנָה[10], וְיַיִן חָדָשׁ[11] וְאֹרֶז[12] שֶׁהִרְתִּיחוּ,**
33 **וְנָגַע טְבוּל יוֹם בָּרְתִיחָה - אֵינוֹ חִבּוּר, וְלֹא פָּסַל אֶלָּא**
34 **הָרְתִיחָה בִּלְבַד. וּבִשְׁאָר כָּל הַטֻּמְאוֹת, בֵּין קַלּוֹת[13] בֵּין**
35 **חֲמוּרוֹת - הַכֹּל חִבּוּר. אֲבָל חַלּוֹת שֶׁהָיוּ נוֹשְׁכוֹת זוֹ**
36 **בָּזוֹ וְאֵין דַּעְתּוֹ לְהַפְרִישׁ, אוֹ שֶׁאָפָה חַלָּה עַל גַּבֵּי**
37 **חַלָּה וְנָשְׁכוּ וְקָרְמוּ בַּתַּנּוּר[14], וּרְתִיחַת הַמַּיִם שֶׁאֵינָהּ**
38 **מְחַלְחֶלֶת כְּקֻבָּה[15], וּרְתִיחַת הַגְּרִיסִין שְׁנִיָּה[16], וּרְתִיחַת**
39 **יַיִן יָשָׁן[17], וּרְתִיחַת הַשֶּׁמֶן בֵּין יָשָׁן בֵּין חָדָשׁ, וּרְתִיחַת**
40 **עֲדָשִׁים - הֲרֵי אֵלּוּ חִבּוּר בִּטְבוּל יוֹם, וְאֵין צָרִיךְ**
41 **לוֹמַר בְּכָל הַטֻּמְאוֹת.**

2) כתוב בתורה (במדבר טו, כ): "מראשית עריסותיכם חלה תרימו תרומה". חלה זו צריך ליתן לכהן, וקדושה כתרומה. 3) של תרומה. 4) ואם תפרידן, תשאר חתיכה מכל ככר דבוקה בחברתה, כאילו נשכה ממנה. 5) "חלה" משמעותה בצק דק ושטוח. 6) לפני שעלה קרום על החלה התחתונה, הניח עליה חלה שניה. ומובן שבדעתו להפרידן, כדי שלא תתקלקל תבנית התחתונה מכובד העליונה (רבינו בפירושו למשנה). 7) כבית־הלל בטבול־יום פ"א מ"א. וזה נאמר בנגיעת טבול־יום, אבל בשאר טומאות, אם נגע באחת נטמאו האחרות. [הר"ש במשנתנו מפרש, שכאן אפילו שאר טומאות אינן מטמאות אלא זו שנגע בה, ודעת רבינו כמו שכתבנו]. 8) העלו אבעבועות גדולות שתוכן ריק, ודומות לאוהל זעיר. 9) פולים כתושים. 10) טרם שהספיקו הגריסים לספוג את המים ולהיעשות מיקפה, ולפיכך הבועות ריקות כבועות מים. 11) שהעלה בועות. 12) כר' יהודה במשנתנו. 13) ואפילו טומאות שגזרו חכמים. 14) והקרום הקשה

מגן על החלה התחתונה. 15) שהבועות הן זעירות ואינן חלולות. 16) כשהתבשיל עבה קצת, מעלות הרתיחות חלקי המיקפה. 17) רתיחות אלה הן סמיכות, ויש בהן ממשות היין.

1 **ב. בָּצֵק[18] שֶׁיָּצָא בִּשְׁעַת אֲפִיָּה[19] וְנִמְצָא בְּאֶמְצַע הַכִּכָּר**
2 **כְּמוֹ מַסְמֵר יוֹצֵא, וְכֵן קְצָת הַבָּצֵק שֶׁנִּמְשַׁךְ[20] וְנֶחֱרַךְ**
3 **בְּעֵת אֲפִיָּה, וְהוּא הַנִּקְרָא חַרְחוּר, אִם הָיוּ פְּחוּתִים**
4 **מִכְּאֶצְבַּע וְנָגַע טְבוּל יוֹם בָּהֶן - פָּסַל כָּל הַכִּכָּר. וְכֵן**
5 **אִם נָגַע[21] בְּגַרְגֵּר מֶלַח קָטָן שֶׁבַּכִּכָּר - נִפְסַל כָּל**
6 **הַכִּכָּר. וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר בְּכָל הַטֻּמְאוֹת. אֲבָל צְרוֹר**
7 **שֶׁבַּכִּכָּר אוֹ תּוּרְמוֹס[22] וְגַרְגֵּר מֶלַח גָּדוֹל וְחַרְחוּר יָתֵר**
8 **מִכְּאֶצְבַּע שֶׁנָּגַע בָּהֶן אֲפִלּוּ אַב הַטֻּמְאָה - הַכִּכָּר**
9 **טָהוֹר[23], וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר בִּטְבוּל יוֹם.**

18) שם מ"ג. 19) מפני החום הרב נסדקה הכיכר, ויצא על פניה קצת בצק. 20) נמשך מצידי הככר קצת בצק, ומתוך דקותו נחרך. 21) טבול־יום. 22) ראה למעלה פ"א הט"ו. 23) כל אלה גופים בפני עצמם הם, ואינם בטלים לגבי הכיכר.

10 **ג. רָקִיק[24] שֶׁנֶּחֱרַךְ[25] חֶצְיָהּ וְחֶצְיָהּ קַיָּם - חֲרֵי זֶה אֵינוֹ**
11 **חִבּוּר[26]. נֶחֱרַךְ הָאֶמְצַע[27] וְהַצְּדָדִין קַיָּמִין - אֵינָן חִבּוּר**
12 **זֶה לָזֶה, אֲפִלּוּ בְּאַב הַטֻּמְאָה, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר**
13 **בִּטְבוּל יוֹם. בְּשַׂר קֹדֶשׁ[28] שֶׁקָּרַם[29] עָלָיו הַמָּרָק וְנָגַע**
14 **טְבוּל יוֹם בַּקִּיפָּה[30] - הַחֲתִיכוֹת מֻתָּרוֹת. נָגַע בַּחֲתִיכָה**
15 **- הַחֲתִיכָה וְכָל הָעוֹלִין עִמָּהּ[31] חִבּוּר. וְכֵן בְּתַבְשִׁיל**
16 **קְטָנִיּוֹת שֶׁקָּרַם עַל גַּבֵּי פְּרוּסוֹת[32]. שֶׁמֶן[33] שֶׁצָּף עַל**
17 **גַּבֵּי יַיִן וְנָגַע טְבוּל יוֹם בַּשֶּׁמֶן - לֹא פָּסַל אֶלָּא הַשֶּׁמֶן.**

24) עוגה דקה. 25) כך היא גירסת רבינו בתוספתא עוקצין פ"ב ה"ג, ובסיפא של בבא זו נאמר דין רימון שנימוק (ראה ראב"ד וכסף־משנה). 26) ואם נגע בחלק שנחרך לא נטמא החלק השני. 27) פירוש, נחרך כעין פס מקצה אחד של הרקיק עד לקצהו השני, ופס זה מפסיק בין שני הצדדים שלא נחרכו (ראה למעלה פ"ה הכ"ב בדין רימון שנימוק). 28) טבול־יום פ"ב מ"ה. 29) נקרש. 30) במרק הקרוש. 31) כל מה שיעלה עם החתיכה כשיגביה אותה. 32) של לחם. 33) שם.

18 **ד. יָרָק[34] תְּרוּמָה וּבִיצָּה טְרוּפָה[35] נְתוּנָה עַל גַּבָּיו[36],**
19 **וְנָגַע טְבוּל יוֹם בַּבֵּיצָה - לֹא פָּסַל אֶלָּא קֶלַח**
20 **שֶׁכְּנֶגְדּוֹ[37]. וְאִם הָיְתָה כְּמִין כּוֹבַע[38] - אֵינוֹ חִבּוּר[39].**

34) טבול־יום פ"ג מ"ב. 35) שנתערבו יפה החלבון והחלמון אחר שהוצאו מקליפת הביצה. 36) ומפני שנתערבו החלבון והחלמון אינם נשמטים מהירק. והמדובר כשיש שם כמה קלחים של ירק 37) שכנגד מקום הנגיעה, ואע"פ שביצה היא חולין ואינה נפסלת במגע טבול־יום, אבל הקלחים האחרים לא נטמאו, שביצה אינה מחברת אוכלין לטומאה. ולמה נפסל הקלח שכנגדו? משום שזה כאילו נגע בקלח עצמו. [הרא"ש מפרש שנפסל הקלח שכנגד הביצה, ופירושנו הוא ע"פ הר"ש]. 38) ולא היתה דבוקה לירק במקום הנגיעה. 39) ולא נטמא אפילו הקלח שכנגדו. וגם הביצה עצמה לא נפסלה, מפני שאינה תרומה, ואינה נפסלת במגע טבול־יום. יתר על כן, לדעת רבינו (למעלה פ"א הי"ד), שמי פירות אינם מקבלים טומאה כלל, לא נטמאה הביצה אפילו אם נגע בה טמא ממש, שהרי ביצה דינה כמי פירות.

21 **ה. חוּט[40] שֶׁל בֵּיצָה שֶׁקָּרַם עַל דָּפְנָהּ שֶׁל אִלְפָּס[41]**
22 **וְנָגַע בּוֹ טְבוּל יוֹם: מִן הַשָּׂפָה[42] וְלִפְנִים - חִבּוּר[43],**
23 **מִן הַשָּׂפָה וְלַחוּץ - אֵינוֹ חִבּוּר. וְכֵן בְּקִטְנִיּוֹת[44]**
24 **שֶׁקָּרְמוּ עַל שְׂפַת הַקְּדֵרָה.**

40) שם מ"ג. 41) מחבת גדולה, ובה תבשיל של תרומה. המדובר כשהחוט מגיע עד התבשיל שבאילפס. 42) של האילפס. 43) אם נגע בחלק החוט הדבוק משפת האילפס ולמטה בכיוון לתבשיל - נפסל כל התבשיל. 44) תבשיל של קטניות סמיך.

25 **ו. חָבִית[45] שֶׁנִּקְבָה, בֵּין מִשּׁוּלֶיהָ בֵּין מִצִּדֶּיהָ, וְסָתַם**
26 **טְבוּל יוֹם הַנֶּקֶב בְּיָדוֹ - נִפְסְלָה כֻּלָּהּ[46].**

45) שם מ"ז. 46) כתנא־קמא. [רבינו מחמיר כאן בטומאה יותר מביין נסך, שהרי בהלכות מאכלות אסורות פי"ב ה"י פסק, שאם ניקבה חבית של יין מצידה, וסתמה גוי בידו - לא נאסר היין שממקום הנקב ולמטה. ראה כסף־משנה].

27 **ז. הַמְּעָרֶה[47] מִכְּלִי לִכְלִי[48] וְנָגַע טְבוּל יוֹם בַּקִּלּוּחַ[49]**
28 **- מְשַׁעֲרִין זֶה שֶׁנָּגַע בּוֹ בְּאֶחָד וּמֵאָה[50]; שֶׁתְּרוּמָה**
29 **טְמֵאָה שֶׁנִּתְעָרְבָה בְּאֶחָד וּמֵאָה - בָּטְלָה בְּמִעוּטָהּ,**
30 **כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת תְּרוּמוֹת[51].**

47) שם. 48) משקה של תרומה. 49) בעמוד היורד מכלי לכלי, וזהו "ניצוק" האמור למעלה בפ"ז ה"א. 50) אם יש בכל המשקה שבכלי התחתון פי מאה ואחד בכמות המשקה שנגע בה ונפסלה, בטלה אותה הטיפה והכל טהור. 51) פי"ד הי"ד (ראה השלמות).

31 **ח. טְבוּל יוֹם[52] שֶׁהָיָה תּוֹרֵם אֶת הַבּוֹר[53] וְנָפְלָה מִמֶּנּוּ**
32 **חָבִית שֶׁל תְּרוּמָה וְשָׁקְעָה בַּבּוֹר שֶׁל יַיִן[54] וְנָגַע בַּיַּיִן**
33 **שֶׁבַּבּוֹר: מִן הַשָּׂפָה וְלַחוּץ[55] - אֵינוֹ חִבּוּר[56], מִן**
34 **הַשָּׂפָה וְלִפְנִים[57] - חִבּוּר. וְאִם הָיָה הַבּוֹר[58] פִּיטָס[59],**
35 **אֲפִלּוּ הָיָה כְּלִי גָּדוֹל שֶׁמַּחֲזִיק מֵאָה כּוֹר - כֻּלּוֹ**
36 **חִבּוּר[60], וְאִם נָגַע בְּמִקְצָת הַיַּיִן - פָּסַל הַתְּרוּמָה**
37 **שֶׁבְּחָבִית שֶׁבְּקַרְקַע הַכְּלִי.**

52) שם מ"ו. 53) היה מפריש תרומה מבור של יין, ונזהר מלנגוע ביין שקרא עליו שם תרומה. 54) חולין. 55) למעלה משפת החבית או מצידיה. 56) אף־על־פי שיין הבור צף על פני התרומה - לא נפסלה, מפני שהוא בכלי ואינה חיבור ליין שבבור. ודוקא טבול־יום, שאינו מטמא חולין כלל (למעלה פ"ז ה"ו), אבל טמא שנגע ביין שבבור - נעשה היין ראשון מדין גזירת משקין (ראה הלכות אבות הטומאות פ"ז ה"ה) ומטמא את חבית התרומה. 57) נגע ביין של חולין הצף על גבי התרומה בתוך החבית,

כגון שהחבית לא היתה מלאה כשנפלה לבור, ונתמלאה מיין שבבור ונגע ביין שהתווסף - נפסל הכל (ברטנורא). 58) תוספתא שם פ"ב ה"א. 59) בתוספתא שלפנינו הגירסא: "ואם היה פיטס". ונראה שגם בדברי רבינו יש לגרוס כך (ראה כסף־משנה). פירוש, שהחבית לא נפלה לבור חפור בקרקע אלא לפיטס. פיטס = כלי גדול מאוד. 60) טעם ההבדל בין בור לפיטס הוא, שחבית ובור סוגים שונים הם. אבל חבית ופיטס שניהם כלים, ולפיכך מתחברים (כסף־משנה).

1 **ט. הַסֹּלֶת[61] שֶׁל מִנְחוֹת וְהַלְּבוֹנָה[62] וְהַקְּטֹרֶת**
2 **וְהַגֶּחָלִים[63] שֶׁנָּגַע טְבוּל יוֹם בְּמִקְצָתָן - פָּסַל אֶת**
3 **כֻּלּוֹ[64]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בַּגֶּחָלִים שֶׁחוֹתֶה**
4 **בַּמַּחְתָּה בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים, שֶׁהַמַּחְתָּה שְׁחוֹתָה[65] - בָּהּ**
5 **נִכְנָס לַהֵיכָל[66]; אֲבָל גֶּחָלִים שֶׁחוֹתֶה בְּכָל יוֹם,**
6 **כְּשֶׁהוּא מְעָרֶה בְּמַחְתָּה שֶׁל כֶּסֶף לְשֶׁל זָהָב, אִם**
7 **נִתְפַּזְּרוּ מִן הַגֶּחָלִים[67] - אֵין בָּהֶן קְדֻשָּׁה[68], אֶלָּא**
8 **מְכַבְּדָן לָאַמָּה[69].**

61) עדיות פ"ח מ"א; בבלי חגיגה כג, ב. 62) מין בושם שמקטירים עם קומצי המנחות, והיא אחד הסממנים שבקטורת. 63) גחלי אש שנותנים עליהן את הקטורת. 64) אף־על־פי שכל קורט וקורט הוא גוף בפני עצמו. חכמים עשו מעלה בקדשים (וכן באפר פרה אדומה) שהכלי מצרפם להיות כגוף אחד לענין זה, והסמיכו מעלה זו על הכתוב (במדבר ז, יד): "כף אחת עשרה זהב", עשה הכתוב כל מה שבכף - אחת (ראה הלכות שאר אבות הטומאות פי"ב ה"ז). [בפירושו למשנתנו כותב רבינו, שגם כלי שאין לו תוך מצרף כל מה שעליו, ומקור הדין בחגיגה כד, א לדעתו של ר' עקיבא. ראה 'תוספות יום טוב' שם]. 65) שגורף את הגחלים. 66) משנה יומא מג: "בכל יום היה חותה בשל כסף, ומערה בתוך של זהב, והיום (ביום הכיפורים) חותה בשל זהב ובה היה מכניס", ואותן הגחלים נתקדשו. 67) שלא הגיעו למחתה של זהב. 68) מכיוון שלא ישתמשו בהן להקטרה. 69) מרזב שברצפת העזרה. ירושלמי חגיגה פ"ג ה"ב. כר' בון.

9 **י. מִקְּפָה[70] שֶׁל חֵלִין[71] אוֹ רָקִיק[72] שֶׁל חֵלִין וְשֶׁמֶן**
10 **שֶׁל תְּרוּמָה צָף עַל גַּבֵּיהֶן, וְנָגַע טְבוּל יוֹם בַּשֶּׁמֶן -**
11 **לֹא פָּסַל אֶלָּא הַשֶּׁמֶן בִּלְבַד[73]. וְאִם חִבֵּץ[74] - כָּל מָקוֹם**
12 **שֶׁהָלַךְ בּוֹ הַשֶּׁמֶן פָּסַל.**

70) תבשיל סמיך. 71) טבול־יום פ"ב מ"ד. 72) עוגה. 73) דין זה פשוט, שהרי טבול־יום אינו מטמא חולין, ונכתב כעין הקדמה לדין שלאחריו. 74) עירבב את השמן והמקפה, או לש את הרקיק באותו השמן (ראה ר"ש ומלאכת שלמה במשנתנו).

13 **יא. יָרָק[75] שֶׁל חֵלִין שֶׁבִּשְׁלוֹ בְּשֶׁמֶן שֶׁל תְּרוּמָה[76]**
14 **וְנָגַע בּוֹ טְבוּל יוֹם - לֹא פָּסַל אֶלָּא מְקוֹם מַגָּעוֹ[77].**

75) שם פ"ג מ"ה. 76) והיו בתבשיל הרבה קלחי ירק, ונבלע בהם כל השמן. 77) הקלח שנגע בו בלבד, ואין השמן מחבר את כל הקלחים להיות דינם כגוש אחיד, מפני שכולו בלוע בירק. אבל אם נשאר קצת שמן עומד, הוא מצרף את כל הקלחים (ראה למעלה פ"ז ה"ו. וראה השלמות). פסק כר' עקיבא בשם ר' יהושע.

15 **יב. הַמִּקְּפָה[78] שֶׁל תְּרוּמָה וְהַשּׁוּם וְהַשֶּׁמֶן שֶׁל חֵלִין**
16 **שֶׁנָּגַע טְבוּל יוֹם בְּמִקְצָתָן - פָּסַל אֶת כֻּלָּן[79].**

78) שם פ"ב מ"ג. 79) מפני שהמקפה עיקר, והוא מחבר את הכל לגוש אחד.

17 **יג. הַמִּקְּפָה שֶׁל חֵלִין[80] וְהַשֶּׁמֶן[81] שֶׁל תְּרוּמָה שֶׁנָּגַע**
18 **טְבוּל יוֹם בְּמִקְצָתָן - לֹא פָּסַל אֶלָּא מְקוֹם מַגָּעוֹ[82].**
19 **אִם הָיָה הַשּׁוּם מְרֻבֶּה - הוֹלְכִין אַחַר הָרֹב[83].**
20 **אֵימָתַי? בִּזְמַן שֶׁהוּא גוּשׁ בִּקְעָרָה; אֲבָל אִם הָיָה**
21 **מְפֻזָּר בְּמִדּוֹרָה[85] וְנָגַע בְּמִקְצָתוֹ - לֹא פָּסַל אֶלָּא מְקוֹם**
22 **מַגָּעוֹ[86], מִפְּנֵי שֶׁהוּא רוֹצֶה בְּפִזּוּרוֹ[87]. וּשְׁאָר[88] כָּל**
23 **הַנִּדּוֹכִין שֶׁדַּרְכָּן לְדוֹכָן בְּמַשְׁקִין, כְּגוֹן הַשּׁוּם בְּשֶׁמֶן,**
24 **אִם דָּכָן שֶׁלֹּא בְּמַשְׁקִין וְקִבְּצָן, אַף עַל פִּי שֶׁהֵן גּוּשׁ**
25 **בִּקְעָרָה, וְנָגַע בָּהֶן - לֹא פָּסַל אֶלָּא מְקוֹם מַגָּעוֹ;**
26 **שֶׁהֲרֵי הֵם כְּעִגּוּל שֶׁל דְּבֵלָה[89], שֶׁאִם נִטְמָא מִקְצָתוֹ -**
27 **לֹא נִטְמָא כֻּלּוֹ.**

80) שם. 81) צ"ל והשום והשמן (דפוס רומא ר"מ וכת"י תימן, וכן הגירסא במשנתנו). 82) התבשיל שהוא חולין אינו נפסל במגע טבול־יום, ולפיכך אינו מצרף את כל השום והשמן לגוש אחד להיפסל, ואף־על־פי־כן נפסל מקום מגעו מפני השום והשמן שבו. [והמדובר כשנבלע כל השמן בתבשיל, אבל אם נשארה טיפה בעין - היא מצרפת את כל השום של תרומה ונפסל כולו, כמו שביארנו למעלה בהלכה יא. ראה בבלי פסחים מד, א. ורש"י ותוספות שם]. 83) לשון המשנה, ורבינו מפרש שם: "ואם היה השום יותר מן המקפה, יהיה דין הכל כדין תרומה, וכאשר נגע במקצת פסול הכל". משמע מלשונו שלחומרא בלבד אמרו שהולכים אחר הרוב, אבל כשהמקפה של תרומה, והשום והשמן של חולין אפילו הם רוב - פסל את כולו, מפני שהמקפה עיקר ('תוספות יום טוב' במשנתנו). 84) פסל את כולו? 85) בשעה שכותשים אותו. 86) החתיכה שנגע בה. במשנה כתוב: "טהור". ומפרש רבינו שהחלק שלא נגע בו טהור, אבל מקום מגעו טמא. 87) רוצה הוא לכותשו לפירורים זעירים, ולפיכך אין רואים את כל חלקי השום כגוש אחד. 88) הגר"א גורס במשנתנו: "וכן שאר כל הנידוכין", ומובן שלדעתו יש לתקן כך גם כאן. [בכסף־משנה מקיים גירסתנו, ומפרש: ושאר כל הדברים שהם נידוכים במשקין כמו שום בשמן, גם כן דינם כך. ולפי פירושו, יש להוסיף וא"ו, ולגרוס: "ואם דכן"]. 89) ראה למעלה פ"ו הי"ד.

28 **יד. עִסָּה[90] שֶׁקָּרָא שֵׁם חַלָּתָהּ[91] בִּצְפוּנָהּ אוֹ בִּדְרוֹמָהּ,**
29 **וְכֵן הַקְּשׁוּת[92] שֶׁקָּרָא שֵׁם תְּרוּמָה בִּצְפוּנָהּ אוֹ בִּדְרוֹמָהּ**
30 **- הֲרֵי זֶה חִבּוּר[93], וְאִם נָגַע טְבוּל יוֹם בְּמִקְצַת**
31 **הָעִסָּה[94] - נִפְסְלָה הַחַלָּה. נִטְלָה חַלָּתָהּ מִתּוֹכָהּ וְחָזְרָה**
32 **לְתוֹכָהּ - אֵינוֹ חִבּוּר[95].**

90) תוספתא טבול־יום פ"ב הלכה א. 91) קדושת חלה כקדושת תרומה. ואפילו אם לא הפריש עדיין את החלה מן העיסה אלא קבע באמירה את מקומה בעיסה - אמירה זו מקדשת את החלה בקדושת התרומה, וזה נקרא "קרא שם". 92) מין ירק. יש מפרשים מלפפון, ואחרים אומרים "קוסה". 93) אף־על־פי שנגע בחלק שהוא חולין. והטעם, מפני ששני החלקים מחוברים מתחילת ברייתם. 94) בחולין שבה. 95) מכיוון שהופרשה פעם מן העיסה, וגם עכשיו אינו רוצה שתתערב בעיסה (הגר"א שם).

1 **טו. עִסָּה[96] שֶׁנִּדַּמְּעָה[97] אוֹ שֶׁנִּתְחַמְּצָה בְּשִׁאוּר שֶׁל**
2 **תְּרוּמָה[98] - אֵינָהּ נִפְסֶלֶת[99] בְּטְבוּל יוֹם[100].**

96) משנה שם פ"ג, ד. 97) שנתערבה בה תרומה יותר מחלק אחד ממאה חלקי חולין, ונאסרה לזרים (זר = מי שאינו מזרע אהרן הכהן). 98) ונאסרה לזרים, אפילו אם היה השאור אחד מאלף בעיסה, כמו ששנינו בערלה פ"ב מ"ד. והטעם, מפני שפעולת השאור ניכרת. 99) שפעולת השאור כוחה יפה לאיסור, אבל לא לטומאה. 100) במשנה ערלה שם מודים בית־הלל שאם היה שאור כשיעור ביצה מטמא. וכאן לא חילקו. ומשמע שאפילו בכביצה אינו מטמא, ואין בזה כל סתירה, כי שם המדובר בשאור של תרומה טמאה (כך פירש רבינו שם) ואם יש בה כביצה טימאה את כל העיסה, אבל פחות מכביצה אוכלין אינו מטמא, וכאן המדובר בתרומה טהורה.

3 **טז. עִסָּה[101] שֶׁהֻכְשְׁרָה[102] בְּמַשְׁקִין[103] וְנִלּוֹשָׁה בְּמֵי**
4 **פֵּרוֹת[104] וְנָגַע בָּהּ טְבוּל יוֹם - לֹא פָּסַל אֶלָּא מְקוֹם**
5 **מַגָּעוֹ בִּלְבַד[105].**

101) שם. 102) לקבל טומאה. 103) החטים נרטבו באחד משבעת המשקין המכשירים (רבינו בפירושו למשנתנו). 104) שאינם משבעת המשקין המכשירים. 105) שמי פירות אינם עושים חיבור. [ראה למעלה הי"א, שאפילו שמן שהוא משבעת המשקין המכשירים, אינו עושה חיבור אם לא נשארה טיפה בעין. ויוצא מזה, שהמדובר כאן כשנשאר משקה טופח בעין, ואעפ"כ אינו חיבור מפני שמי פירות אינם חיבור כשם שאינם מכשירים].

6 **יז. מַעֲשֵׂר[106] רִאשׁוֹן[107] שֶׁהֻכְשַׁר וְנָגַע בּוֹ טְבוּל יוֹם**
7 **אוֹ יָדַיִם מְסֹאָבוֹת[108] - מַפְרִישִׁין מִמֶּנּוּ תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר**
8 **בְּטָהֳרָה[109]. מִפְּנֵי שֶׁמַּעֲשֵׂר רִאשׁוֹן כְּחֻלִּין, וּטְבוּל יוֹם**
9 **וְיָדַיִם מְסֹאָבוֹת אֵינָם פּוֹסְלִין אֶת הַחֻלִּין; שֶׁהַשְּׁלִישִׁי**
10 **בְּחֻלִּין - טָהוֹר[110], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[111]. וְכֵן הָאִשָּׁה שֶׁהִיא**
11 **טְבוּלַת יוֹם - לָשָׁה אֶת הָעִסָּה[112] וְקוֹצָה[113] לָהּ חַלָּה[114]**
12 **וּמַפְרִישָׁתָהּ וּמַנִּיחַתָּהּ בַּכֵּלִים[115], וְנוֹתְנָתוֹ[116] עִם שְׁאָר**
13 **הָעִסָּה כְּאַחַת[117] וּמַקֶּפֶת[118] עַל הַכֹּל כְּדֵי לִתְרֹם מִן**
14 **הַמֻּקָּף[119], וְאַחַר כָּךְ קוֹרְאָה לָהּ שֵׁם וְאוֹמֶרֶת: הֲרֵי זוֹ**
15 **חַלָּה. וּמִשֶּׁתִּקְרָא לָהּ שֵׁם לֹא תִגַּע בָּהּ, שֶׁלֹּא**
16 **תִּפְסְלֶנָּה. וְכָךְ הִיא עוֹשָׂה אִם לָשָׂה בַּעֲרֻבָּה שֶׁהִיא[120]**
17 **טְבוּלַת יוֹם.**

106) שם פ"ד מ"ב. 107) וצריך להפריש ממנו אחד מעשרה לתרומת מעשר, שדינה כתרומה גדולה. 108) שלא שמר על טהרתן. וגזרו חכמים עליהן דין שני לטומאה, לפסול תרומה וקודש. 109) ותהיה טהורה. 110) וטבול־יום וידים - עושים שלישי. 111) בפי"א מהלכות אבות הטומאות. 112) עיסת חולין החייבת בחלה. 113) חותכת. 114) חתיכת הבצק שבדעתה לעשותה חלה, אבל אינה קוראת עליה עדיין שם חלה. 115) בכת"י תימן: בכלי. 116) את הכלי הזה. 117) בכלי גדול אחד. 118) ומקרבת. 119) הסמוך, הקרוב (חלה, וכן תרומה צריך להפריש מעיסה או מפירות הסמוכים לאלה שמפרישים עליהם. ראה משנה חלה פ"א, ט). 120) העריבה. ולמה הצריכוה לתת החתיכה בכלי מיוחד, כדי שלא תיגע בה אחר קריאת השם "חלה" ותיפסל, אבל כלי אינו ניטמא במגע טבול־יום. [בפירושו למשנתנו, אומר רבינו שמניחתו בכלי אבן (כלי אבן אינו מקבל טומאה). ונשגב מבינתי נימוקו].

18 **יח. לָגִין[121] שֶׁהוּא טְבוּל יוֹם שֶׁמִּלְּאָהוּ מֵחָבִית מַעֲשֵׂר**
19 **שֶׁלֹּא נִטְּלָה תְּרוּמָתוֹ[122] וְאָמַר: הֲרֵי זוֹ תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר**
20 **עַל מַה שֶּׁבַּחָבִית אַחַר שֶׁתֶּחְשַׁךְ[123] - הֲרֵי זוֹ תְּרוּמָה**
21 **טְהוֹרָה; לְפִי שֶׁאֵינָהּ נַעֲשֵׂית תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר עַד**
22 **שֶׁתֶּחְשַׁךְ כְּפִי תְּנָאוֹ, וְאַחַר שֶׁתֶּחְשַׁךְ יַעֲרִיב שִׁמְשׁוֹ שֶׁל**
23 **לָגִין וְיִטְהַר. נִשְׁבְּרָה הֶחָבִית[124] קֹדֶם שֶׁתֶּחְשַׁךְ -**
24 **הַלָּגִין בְּטֻבְלוֹ[125]; נִשְׁבַּר הַלָּגִין - הֶחָבִית בְּטֻבְלָהּ[126].**

121) כד (שם מ"ד). 122) תרומת מעשר. 123) קדושת תרומת מעשר לא יחול עליה לפני שקיעת השמש. 124) ונשפך כל המשקה שבתוכו. 125) מעשר שלא ניטלה ממנו תרומת מעשר - נקרא טבל. מפני שנאבד המעשר לא נעשה המשקה שבכד תרומה, ומתוך כך נשאר טבל כמו שהיה, וצריך להפריש ממנו תרומת מעשר. 126) מפני שהיין או השמן שבכד נשפך לפני שחל עליו שם תרומת מעשר.

25 **יט. טְבוּל יוֹם מִטֻּמְאַת מֵת וּמִבְּעִילַת נִדָּה - עוֹשֶׂה**
26 **בְּבֵית הַבַּד[127]. וְכֵן שְׁאָר הַטְּמֵאִים[128] שֶׁטָּבְלוּ - עוֹשִׂין**
27 **בִּטְהָרוֹת[129]. חוּץ מִזָּב וְזָבָה[130] בַּשְּׁבִיעִי שֶׁלָּהֶן[131],**
28 **שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁטָּבְלוּ - לֹא יַעֲשׂוּ בְּבֵית הַבַּד וְלֹא**
29 **יִתְעַסְּקוּ בִּטְהָרוֹת, שֶׁמָּא יִרְאוּ[132] וְנִמְצְאוּ טְמֵאִים**
30 **לְמַפְרֵעַ; שֶׁהֲרֵי סוֹתְרִין אֶת הַכֹּל[133], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[134].**

127) מקום שסוחטין בו זיתים להוציא שמנם. 128) כגון נוגע בנבילה או בשרץ. רבינו מפרט טומאת מת ובעילת נדה, שהם טמאים שבעת ימים, ואחר־כך כלל כל הטמאים האחרים. 129) בבא זו אינה צריכה לגופה, שהרי השמיענו כבר (בהלכה יז) שאפילו במעשר מותרים לנגוע. וכפל הדברים כאן כעין הקדמה לבבא השניה. [ואפשר שהתכוון להשמיענו שטבול־יום אינו פוסל חולין שנעשו על טהרת תרומה]. 130) שהם מחוייבים לספור שבעה ימים נקיים מראיית זוב. 131) ביום השביעי של ספירת נקיים שמותרים לטבול ביום, ודינם ככל טבול־יום, ואעפ"כ לא יגעו בטהרות. 132) זוב לפני שקיעת החמה.

133) אפילו אם ראו אחר הטבילה, סותרים כל ימי הספירה שהיו נקיים מזוב, וחוזרים לטומאתם וצריכים להתחיל ולספור שבעת ימים נקיים אחרים ולטבול. בנדה כט, ב נאמרה חששא זו בשם ר' שמעון, לענין טהרה לבעלה.
134) בהלכות איסורי ביאה פ"ו הי"ד.

יום רביעי י"ז אייר ה'תשפ"ב

פֶּרֶק תְּשִׁיעִי[1]

1) יבאר השמן והדבש שנטמאו ואחר כך קרשו ואחר כך נימוחו. הרוטב והגריסים והחלב שקרשו ונגע בהם אוכל ראשון. נטמאו כשהם משקין וקפאו, או כשהם קפואים ונימוחו וכו'. טמא שהיה אוכל ענבים מוכשרים ונפל ממנו גרגיר לגת וכו'. גוש של זיתים טמאים שהיה מקובץ והשליכו לתנור והוסק. עצים שהיו בלועים בהם משקין טמאים והסיקם בתנור. שרץ שנמצא בריחיים של זיתים. הגפת והזגים שנעשו בטהרה והלכו עליהם טמאים. כיכרות הקודש שהיו בהן גומות, ובגומות משקין ונגע שרץ באחד מהן. ודין אבעבוע הנעשה בעובי החבית ונגע אב הטומאה במשקה שבאבעבוע.

1 **א. הַשֶּׁמֶן אוֹ הַדְּבַשׁ[2] שֶׁנִּטְמְאוּ[3] וְאַחַר כָּךְ קָרְשׁוּ**
2 **וְאַחַר כָּךְ נִמּוֹחוּ - הֲרֵי הֵן רִאשׁוֹן לְטֻמְאָה לְעוֹלָם,**
3 **מִפְּנֵי שֶׁהֵן כְּמַשְׁקִין[4] וְאַף עַל פִּי שֶׁקָּפְאוּ אַחַר**
4 **שֶׁנִּטְמְאוּ.**

2) בטהרות פ"ג מ"ב שנינו: "רבי מאיר אומר, השמן תחילה לעולם. וחכמים אומרים, אף הדבש". ופירש רבינו שם, שמדובר בשמן ודבש שנטמאו ואחר־כך קרשו. 3) ונעשו ראשון לטומאה כדין משקין. 4) אפילו בזמן שהם קרושים (רבינו בפירושו למשנתנו). ואין בזה סתירה לדבריו פ"א הי"ט ששמן קרוש אינו לא אוכל ולא משקה, מפני שמדובר שם בשמן טהור שקרש ונפסל עי"ז למאכל אדם, ולפיכך אינו מקבל טומאה, וכאן מדובר בשמן שנטמא ואחר־כך קרש אין הטומאה יורדת ממנו עד שייפסל מאכילת כלב, כאמור למעלה פ"ב הי"ח. ומה שאמר: "ואחר־כך נימוחו" בא להשמיענו, שאפילו נימוחו וקפאו אלף פעמים - דינם כמשקה (ראה כסף־משנה כאן).

5 **ב. הָרֹטֶב[5] וְהַגְּרִיסִין וְהֶחָלָב שֶׁקָּרְשׁוּ - הֲרֵי הֵן**
6 **כָּאֲכָלִין[6], וּצְרִיכִין מַחֲשָׁבָה[7]. וְאִם נָגַע בָּהֶן אֹכֶל**
7 **רִאשׁוֹן אוֹ מַשְׁקֶה - נַעֲשׂוּ שְׁנִיִּים. הָיָה בָּהֶן מַשְׁקֶה**
8 **טוֹפֵחַ[8] - הֲרֵי הֵן כְּמַשְׁקִין וְהֵן תְּחִלָּה לְטֻמְאָה.**
9 **נִטְמְאוּ כְּשֶׁהֵן מַשְׁקִין וְקָפְאוּ אַחַר כֵּן וְקָרְשׁוּ - הֲרֵי**
10 **הֵן שְׁנִיִּים[9], כְּמוֹ אֹכֶל שֶׁנִּטְמָא מִמַּשְׁקִין טְמֵאִין[10].**
11 **נִטְמְאוּ כְּשֶׁהֵן קְפוּיִים[11] וְנִמּוֹחוּ וְנַעֲשׂוּ מַשְׁקִין: אִם**
12 **הָיוּ כְּבֵיצָה מִכֵּוָן[12] - הֲרֵי הַמַּשְׁקִין טְהוֹרִין[13]; הָיוּ**
13 **יוֹתֵר מִכְּבֵיצָה - הַמַּשְׁקִין טְמֵאִין, שֶׁכְּשֶׁנִּמּוֹחָה טִפָּה**
14 **רִאשׁוֹנָה נִטְמֵאת בְּכַבֵּיצָה[14] אֹכֶל טָמֵא שֶׁנִּמּוֹחָה**
15 **מִמֶּנּוּ[15], וְאוֹתָה הַטִּפָּה תְּטַמֵּא כָּל הַמַּשְׁקִין שֶׁנִּמּוֹחוּ**
16 **אַחֲרֶיהָ. וְכֵן טָמֵא מֵת שֶׁסָּחַט זֵיתִים וַעֲנָבִים**
17 **שֶׁהֶכְשְׁרוּ: אִם הָיוּ כְּבֵיצָה[16] - הֲרֵי הַמַּשְׁקִין הַיּוֹצְאִין**
18 **מֵהֶן טְהוֹרִין, וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יִגַּע בִּמְקוֹם הַמַּשְׁקֶה[17];**
19 **שֶׁהַמַּשְׁקֶה[18] כְּמֵפְקָד בָּאֹכֶל[19] וּכְאִלּוּ הוּא גּוּף אַחֵר[20].**
20 **הָיוּ אוֹתָן זֵיתִים וַעֲנָבִים יָתֵר מִכְּבֵיצָה - הֲרֵי הַמַּשְׁקִין**
21 **הַיּוֹצְאִין מֵהֶן טְמֵאִין; שֶׁכֵּיוָן שֶׁיָּצָאת טִפָּה רִאשׁוֹנָה**
22 **נִטְמֵאת מִכְּבֵיצָה[21] וְטִמְּאָה כָּל הַמַּשְׁקִין. וְאִם הָיָה**
23 **הַסּוֹחֵט זָב וְזָבָה[22] וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן[23], אֲפִלּוּ סָחַט גַּרְגֵּר**
24 **אֶחָד יְחִידִי שֶׁלֹּא הֻכְשַׁר וְלֹא נָגַע בַּמַּשְׁקֶה - הַמַּשְׁקֶה**
25 **טָמֵא; שֶׁכֵּיוָן שֶׁיָּצָאת טִפָּה רִאשׁוֹנָה נִטְמֵאת בְּמַשָּׁא**
26 **הַזָּב, שֶׁהַזָּב שֶׁנָּשָׂא אֳכָלִין אוֹ מַשְׁקִין - טְמֵאִין, כְּמוֹ**
27 **שֶׁבֵּאֲרְנוּ[24]. וְכֵן זָב שֶׁחָלַב אֶת הָעֵז - הֶחָלָב טָמֵא[25];**
28 **שֶׁכֵּיוָן שֶׁיָּצָאת טִפָּה הָרִאשׁוֹנָה נִטְמֵאת בְּמַשָּׁא הַזָּב[26].**

5) שם מ"א. 6) ולא חל עליהם גזירת משקין. 7) שהאדם יחשוב לאוכלם, וכל זמן שלא חישב כך אינם אוכלין ולא משקין ואינם מקבלים טומאה כלל (למעלה פ"א ה"כ, ופ"ד ה"ד). 8) כדי להרטיב את היד הנוגעת בו. [הרע"ב מפרש שהכוונה ל"טופח על־מנת להטפיח" פירוש, שהיד שנרטבה תרטיב בנגיעתה, ואפשר שגם רבינו התכוון לכך, אלא שנקט לשון המשנה, כדרכו במקומות רבים]. 9) לא נשארו בטומאתם הראשונה, מפני שהאוכל הוא גוף חדש. 10) שכל טיפה שנקרשה נטמאה במגע במשקין הטמאים, שאוכל מקבל טומאה בכל שהוא, ומשקין מטמאים אחרים בכל שהם, ולפיכך אפילו אם המשקין פחות מכביצה נטמא הקרוש. ומה בין אלה לשמן ודבש שבהלכה הקודמת, שאמרנו שם שאפילו קפאו דינם כמשקין? מפני ששמן ודבש אינם נקפאים כל־כך עד שלא תישאר בהם כל לחלוחית שהיא (רבינו בפירושו).
11) שם. 12) וכל־שכן אם היה פחות מכביצה.
13) רבינו מפרש שהם טהורים ממש, מפני שהמשקין הם גוף חדש שלא נטמא מעולם (ראה למעלה הערה ג, בדין נטמאו כשהן משקין), והנגיעה באוכל הטמא גם כן לא טימאה את המשקין, כי כשנימוח כלשהוא לא נשאר באוכל שיעור כביצה, ופחות מכביצה אוכלין אינו מטמא אחרים (למעלה פ"ד ה"א). 14) בנגיעה בכביצה. 15) שמשקין מתטמאים וגם מטמאים אחרים בכל שהן (שם ה"ב).
16) או פחות ממנה. 17) במקום שנעשה כבר משקה אע"פ שאין בו כביצה. 18) נימוק לדין טהורים.
19) אינו מחובר לזג שהוא אוכל, אלא כאילו הוא נתון בכלי. 20) ואין המשקה מתטמא מהנגיעה בזג הטמא, מפני שאינו נעשה משקה לפני סחיטתו (רבי יוחנן, פסחים לג, ב): לכי סחיט להו ליתיה לשיעוריה. 21) אף־על־פי שהמשקה המופקד בזגים ובזיתים הוא טהור, ובזגים עצמם אין כביצה, מצטרף עמהם המשקה הטהור להשלים את השיעור (רש"י פסחים שם, ד"ה טמא מת). 22) המשך המשנה, שם. 23) נדה ויולדת. 24) פ"ח מהל' משכב ומושב ה"ב. 25) אפילו לא נגע בו. 26) מפני שהזיז את החלב ממקומו.

29 **ג. קְדֵרָה[27] שֶׁמְּלֵאָה כְּבָשִׁין[28] שֶׁל חֵלִין וְיָצְאוּ**
30 **עֲלֵיהֶם[29] חוּץ לַקְּדֵרָה, וְנָגַע אַב הַטֻּמְאָה[30] אוֹ רִאשׁוֹן**
31 **בְּעָלֶה שֶׁחוּץ לַקְּדֵרָה בַּמָּקוֹם הַנָּגוּב, אַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ**

בְּעָלֶה כְּבִיצָה - הוּא טָמֵא וְהַכֹּל טָהוֹר[31]. חָזַר[32] לַקְּדֵרָה - טִמֵּא אֶת הַמַּשְׁקִין שֶׁבָּהּ[33], וְנִטְמָאת הַקְּדֵרָה[34] וְכָל הַכְּבָשִׁין. נָגַע בְּעָלֶה שֶׁחוּץ לַקְּדֵרָה וְהָיָה בּוֹ מַשְׁקֶה[35], אִם יֵשׁ בְּעָלֶה כְּבִיצָה - הַכֹּל טָמֵא; שֶׁהֶעָלֶה מְטַמֵּא מַשְׁקֶה שֶׁעָלָיו, וְהַמַּשְׁקֶה מְטַמֵּא כָּל הַמַּשְׁקִין שֶׁבַּקְּדֵרָה[36], וּמְטַמֵּא אֶת הַקְּדֵרָה. הָיְתָה הַקְּדֵרָה[37] מְלֵאָה כְּבָשִׁים שֶׁל תְּרוּמָה[38] וְנִגַּע אוֹתָהּ טְבוּל יוֹם וְרָאָה מַשְׁקִין עַל יָדוֹ, סָפֵק מִן הַקְּדֵרָה נִתְּזוּ סָפֵק שֶׁהַקֶּלַח נָגַע בְּיָדוֹ - הַיָּרָק פָּסוּל[39] וְהַקְּדֵרָה טְהוֹרָה[40].

27) טהרות פ"ב מ"א. 28) ירקות כבושים. ומדובר בחולין (רבינו בפירושו). 29) העלים של הירקות. 30) במשנה כתוב סתם "ונגעה", ורבינו הוסיף את המילים "אב הטומאה". לקמן יתבאר. 31) מכיוון שהעלה הטמא הוא מחוץ לקדירה, אינו חיבור לטומאה לירק שבקדירה, וכאילו הוא מובדל לגמרי מחלק העלה שבתוך הקדירה, ולפיכך אינו מטמאו בנגיעתו. 32) אחר שנטמא ויש בו כביצה. 33) ונעשו ראשון. נתבאר כבר שאפילו שני בחולין מטמא משקין להיות תחילה. 34) שמשקין טמאים מטמאים כלים (הל' אבות הטומאות פ"ז ה"א). 35) על העלה היה משקה ולא נגע במשקה. 36) מפני שהמשקה שעל העלה מחובר למשקה שבקדירה. [ביארנו לפי פירוש רבינו למשנתינו. ולא נתבאר למה דילג רבינו על הבבא: "היתה מגע טמא מת". ולהר"ש משאנץ שיטה אחרת לגמרי בפירוש משנה חמורה זו, שרב יהודה אמר עליה (ברכות כ, א): הוויות דרב ושמואל חזינא הכא]. 37) סיפא של המשנה, שם. 38) רבינו כאן מפרש את הסיפא בתרומה, מפני שכתוב בה "היתה טבולת יום" וטבול־יום אינו פוסל את החולין. [בפירושו למשנה, כותב רבינו שגם בסיפא מדובר בחולין, והירק נפסל מפני טומאת הידיים, ומיישב בדוחק גדול את המילים "טבולת יום". ונראה שחזר בו כאן מפירושו במשנה, כנראה מפני ששנינו (טבול יום פ"ב מ"ב) "והידים ספיקן טהור". וכאן מטמא את העלה מספק. ולא נתבאר לי כיצד יפרש רבינו מה שכתוב במשנתינו "בידים מסואבות"]. 39) שספק טבול־יום ספיקו פסול (הל' אבות הטומאות פ"י ה"ה). 40) שמשקין שנטמאו במגע טבול־יום אינם מטמאים כלים (רבינו שם ה"ג).

ד. טָמֵא[41] שֶׁהָיָה אוֹכֵל עֲנָבִים מֻכְשָׁרִים[42] וְנָפַל מִמֶּנּוּ גַּרְגֵּר יְחִידִי לַגַּת[43]: אִם הָיָה שָׁלֵם וְלֹא נִשְׁמַט מִמֶּנּוּ עֻקְצוֹ[44] - הַגַּת טְהוֹרָה[45]; וְאִם נִטַּל עֻקְצוֹ[46], וְהָיוּ עֲנָבִים[47] מוּכָנִים בְּעָבִיט[48] וְכִיוֹצֵא בּוֹ לְדָרְכָן, שֶׁהֲרֵי רוֹצֶה בַּמַּשְׁקֶה הַיּוֹצֵא מֵהֶן[49] - נִטְמָא הַגַּת בְּטִפַּת מַשְׁקֶה שֶׁבְּרֹאשׁ הַגַּרְגֵּר בִּמְקוֹם הָעֻקָּץ[50]. נָפְלוּ מִמֶּנּוּ[51] עֲנָבִים[52] וּדְרָכָן בְּמָקוֹם מֻפְנֶה[53]: אִם הָיוּ כְּבִיצָה מְכֻוָּן - הֲרֵי הַמַּשְׁקִין הַיּוֹצְאִין מֵהֶן טְהוֹרִין, כְּמוֹ שֶׁבַּאַרְנוּ[54]. הָיוּ יָתֵר מִכְּבִיצָה - הַיּוֹצֵא מֵהֶן טָמֵא; שֶׁכֵּיוָן שֶׁיָּצָאת טִפָּה רִאשׁוֹנָה נִטְמֵאת בְּכַבִּיצָה, וּמְטַמֵּאת אֶת כָּל הַמַּשְׁקֶה הַיּוֹצֵא אַחֲרֶיהָ.

41) טהרות פ"י מ"ה. 42) לקבל טומאה. 43) ובה ענבים מוכנים לדריכה. 44) הסותם את פי הגרגר, ולא יצאה ממנו טיפת משקה. 45) מפני שאין בגרגר כביצה, ואוכל פחות מכביצה אינו מטמא אחרים (ראה 'תפארת ישראל' שם). 46) ומתוך כך יש מעט משקה בפי הגרגר, ומשקה מטמא בכל שהוא. 47) שמהם לקח את הגרגיר. 48) כלי בלתי מנוקב, והמשקה הזב מהענבים אינו הולך לאיבוד. 49) ולפיכך הכשירו את הענבים לקבל טומאה. [במכשירין פ"א מ"א שנינו, שמשקין אינם מכשירים אלא מרצון בעלים]. 50) וטיפת המשקה נטמאה כשנגע בה הטמא. 51) מן הטמא. 52) טמאים. 53) שלא היו שם ענבים אחרים. 54) למעלה ה"ב.

ה. גּוּשׁ[55] שֶׁל זֵיתִים[56] טְמֵאִין שֶׁהָיָה מְקֻבָּץ וּמְחֻבָּר וְהִשְׁלִיכוֹ לְתוֹךְ תַּנּוּר וְהִסַּק[57]: אִם הָיָה כְּבִיצָה מְכֻוָּן - הַתַּנּוּר טָהוֹר, שֶׁאֵין הָאֲכָלִין מְטַמְּאִין כֵּלִים, וְהַמַּשְׁקֶה הַיּוֹצֵא מֵהֶן טָהוֹר, כְּמוֹ שֶׁבַּאַרְנוּ. הָיָה הַגּוּשׁ יָתֵר מִכְּבִיצָה - נִטְמָא הַתַּנּוּר; שֶׁכְּשֶׁיָּצְאָה טִפָּה אַחַת נִטְמֵאת בְּכַבִּיצָה, וְטִמְּאָה אֶת הַתַּנּוּר. לְפִיכָךְ, אִם הָיוּ הַזֵּיתִים הַטְּמֵאִין פֵּרוּרִין[58] וְאֵינָן גּוּשׁ, אֲפִלּוּ הֵן מֵאָה - הַתַּנּוּר טָהוֹר[59].

55) שם פ"ג מ"ב. 56) הזיתים נדבקו ונעשו גוש אחד. 57) והחום הפליט שמן מן הגוש. 58) במשנה, הגירסא "פרודין". ואין הבדל במשמעות, ושתי הגירסאות מתכוונות לזיתים שלא נתחברו לגוש אחד. 59) שהשמן הנפלט לא נגע בשיעור כביצה.

ו. עֵצִים[60] שֶׁנִּבְלְעוּ בָהֶם מַשְׁקִין טְמֵאִין וְהִסִּיקָן - הַתַּנּוּר טָהוֹר, שֶׁהֲרֵי בָּטְלוּ בָּעֵצִים. וַאֲפִלּוּ הוֹצִיא הָעֵצִים שֶׁנָּפְלוּ[61] עֲלֵיהֶן גְּשָׁמִים, וְנָפְלוּ לִרְצוֹנוֹ, וְהִסִּיקָן - הַתַּנּוּר טָהוֹר, וְאֵין הַמַּיִם שֶׁעֲלֵיהֶן מִתְּטַמְּאִין מִן הַמַּשְׁקִין הַבְּלוּעִין בָּהֶם[62]. וְלֹא יַסִּיקֵם[63] אֶלָּא בְּיָדַיִם טְהוֹרוֹת[64]. גְּזֵרָה שֶׁלֹּא יַסִּיקֵם הַטָּמֵא[65], וְנִמְצְאוּ הַמַּשְׁקִין שֶׁעֲלֵיהֶם מְטַמְּאִין אֶת הַתַּנּוּר.

60) מכשירין פ"ד מ"י. 61) צ"ל שיפלו. 62) מפני שהמשקין הטמאים כָּלִים במקומם מחום האש. 63) עצים שנפלו עליהם משקין. 64) שנשמרו בטהרה. ואף־על־פי שמשקין שנטמאו מחמת טומאת ידיים אינם מטמאים כלים. 65) כשעליהם משקה טופח.

ז. שֶׁרֶץ[66] שֶׁנִּמְצָא בְּרֵחַיִם שֶׁל זֵיתִים[67] - אֵין טָמֵא אֶלָּא מְקוֹם מַגָּעוֹ[68]. אִם הָיָה מַשְׁקֶה מְהַלֵּךְ[69] - הַכֹּל טָמֵא; שֶׁכֵּיוָן שֶׁנִּטְמָא מִקְצָת הַמַּשְׁקֶה נִטְמָא כֻּלּוֹ, וְהַשֶּׁמֶן מְטַמֵּא אֶת כָּל הַזֵּיתִים. נִמְצָא עַל גַּבֵּי הָעֶלְיוֹן[70] לְמַעְלָה מִן הַזֵּיתִים - יִשְׁאֲלוּ מִן הַבַּדְּדִין[71]. אִם אָמְרוּ: לֹא נָגַעְנוּ[72] - נֶאֱמָנִין[73]. נִמְצָא עַל אוֹם[74] שֶׁל זֵיתִים - נִטְמָא כָּל הַגּוּשׁ[75], כְּמוֹ שֶׁבַּאַרְנוּ[76]. נִמְצָא[77] עַל גַּבֵּי זֵיתִים פֵּרוּרִין[78] וְהוּא נוֹגֵעַ בִּכְבִיצָה[79] - הַכֹּל טָמֵא; שֶׁהָאֹכֶל שֶׁהוּא כְּבִיצָה מְטַמֵּא הַמַּשְׁקֶה הַמְעֹרָב בָּהֶן[80], וְהַמַּשְׁקֶה מְטַמֵּא שְׁאָר הַזֵּיתִים. הָיוּ

פְּרוּרִין עַל גַּבֵּי פְּרוּרִין וְהַמַּשְׁקֶה מִלְּמַטָּה[81], אַף עַל פִּי שֶׁנָּגַע בִּכְבִיצָה - אֵין טָמֵא אֶלָּא מְקוֹם מַגָּעוֹ[82].

66) טהרות פ"ט מ"ח. 67) לפני שנותנים את הזיתים במקום סחיטתם, טוחנים אותם בריחיים, כדי שיוציאו בבית הבד כל שמנם בלחץ הקורות והאבנים. 68) הזיתים שנגע בהם השרץ, והזיתים הטמאים אינם מטמאים את הטהורים, מפני שאין באחד מהם כביצה. 69) ונוגע בכל הזיתים. 70) שאינם אוכלין, ואינם מקבלים טומאה כלל. 71) פועלי בית הבד. ומדובר בעמי הארץ שטיהרם חבר, ומעסיק אותם בבית הבד. 72) בשרץ. [הגר"א גורס במשנתנו "לא נגע", פירוש: השרץ לא נגע בזיתים]. 73) מה שאמרו עם־הארץ אינו נאמן על הטהרות, היינו בטהרות שלו, אבל על של אחרים נאמן (ראה הל' משכב ומושב פי"ג ה"ג). 74) זיתים שנדבקו לגוש אחד. 75) דנים את כל הזיתים שבאום כגוף אחד. 76) למעלה פ"ו הט"ז. ראה הערות, שם. 77) שם מ"ט. 78) האום התפורר לכמה גושים קטנים. 79) השרץ נגע בפירור שיש בו כביצה. [עלינו לדחוק ולפרש את לשונו של רבינו במשנתינו "זיתים מפורדים" לפי ביאורנו כאן, שהרי פסק בפ"א מהל' אבות הטומאות הי"ב, ששני חצאי זיתים מן הנבילה אינם מטמאים אפילו אם נגעו בבת אחת, ואפילו נדבקו בידי אדם וכל־שכן שאין הזיתים דבוקים, אבל כשנדבקו ונעשו גוש, נתבאר למעלה שהם חיבור. ראה פ"ו הט"ז טעמו של דבר]. 80) מדובר במשקה מועט שאינו מחבר את כל הפירורים שיהיה דינם כגוש אחד, אבל אם יש תחת כולם שמן בעין נטמא הכול, אפילו כשהשרץ מונח על פירור פחות מכביצה, מפני שהמשקה מצרפם. 81) ואינו נוגע בפירור שנגע בו השרץ. 82) מפני שהפירור הטמא אינו נוגע במשקה.

ח. עַם הָאָרֶץ[83] שֶׁהוֹשִׁיט יָדָיו לְגַת וְנָגַע בְּאֶשְׁכּוֹלוֹת - אֶשְׁכּוֹל וְכָל סְבִיבוֹתָיו טְמֵאִין, וְהַגַּת[84] כֻּלָּהּ טְהוֹרָה, מִפְּנֵי שֶׁמַּפְסִיקִין הָאֶשְׁכּוֹלוֹת[85] שֶׁסְּבִיבוֹת זֶה הָאֶשְׁכּוֹל בֵּינוֹ וּבֵין שְׁאָר הַגַּת.

83) בבלי, עבודה זרה עה, ב. 84) הענבים שבגת שאינם נוגעים באשכול זה. 85) אבל זיתים אין להם אשכולות, ולפיכך אם נגע בגוש אחד - נטמאו כל הנוגעים בו. ונראה שזה אחד מהדברים שהקילו חכמים בטומאת עם־הארץ, אבל אם נגע טמא באשכול - נטמאו כל האשכולות שבגת כשהמשקה מחברם.

ט. הַגֶּפֶת[86] וְהַזַּגִּים[87] שֶׁנַּעֲשׂוּ בְּטָהֲרָה[88] וְהָלְכוּ עֲלֵיהֶן טְמֵאִין וְאַחַר כָּךְ יָצְאוּ מֵהֶן מַשְׁקִין[89] - הֲרֵי אֵלּוּ טְהוֹרִין, שֶׁמִּתְּחִלָּה נַעֲשׂוּ בְּטָהֲרָה[90]. וְאִם נַעֲשׂוּ מִתְּחִלָּה בְּטֻמְאָה[91] וְיָצְאוּ מֵהֶן מַשְׁקִין - טְמֵאִין[92].

86) פסולת של זיתים אחר סחיטת שמנם (כלים פ"ט מ"ו). 87) פסולת הענבים אחר דריכתם. 88) נסחטו ונדרכו על־ידי טהורים. 89) הגר"א אינו גורס במשנתינו את המלים "ואחר־כך", ומוסיף ואו, וגורס "ויצאו". ומפרש שעל־ידי דריכת הטמאים יצאו המשקין. ויש להניח שגם בדברי רבינו כאן הוא גורס כך. וכך היא הגירסא בתוספתא טהרות פ"ג ה"א. 90) בתוספתא שם מבואר, שהמשקין שבתוך הפסולת יצאו בשעת סחיטה ודריכה, וכאשר סר הלחץ חזרו ונבלעו, וכשהם יוצאים מחמת דריכת הטמאים יוצאים בלי רצון בעלים, ושנינו במכשירין (פ"ו מ"ח) שמשקין שיצאו שלא לרצון בעלים, אינם מקבלים טומאה (ראה פירוש רבינו, שם). ואף־על־פי שמתחילה יצאו לרצון, כיון שנבלעו בתוך הפסולת דינם כפסולת ואינם כמשקין, ולפיכך צריך שיצאו לרצון (הגר"א). 91) תוספתא, שם. 92) מפני שנטמאו בדריכה ראשונה שהיו לרצון, וכשנבלעו בפסולת לא ירדה מהם טומאתם (הגר"א).

י. הַבַּדְּרִין[93] שֶׁנִּכְנָסִין[94] וְיוֹצְאִין[95] וּמַשְׁקִין טְמֵאִין בְּתוֹךְ בֵּית הַבַּד[96], אִם יֵשׁ בֵּין מַשְׁקִין לְזֵיתִים[97] כְּדֵי שֶׁיְּנַגְּבוּ אֶת רַגְלֵיהֶן בָּאָרֶץ[98] - הֲרֵי הַזֵּיתִים טְהוֹרִין; שֶׁהַנּוֹגֵעַ בְּמַשְׁקִין טְמֵאִים שֶׁלֹּא בְּיָדָיו - טָהוֹר[99] וַאֲפִלּוּ לְקֹדֶשׁ. כְּכָרוֹת[100] הַקֹּדֶשׁ שֶׁהָיוּ בָהֶן גֻּמּוֹת וּבְתוֹךְ הַגֻּמּוֹת הָיוּ מַשְׁקִין שֶׁל קֹדֶשׁ, וְנָגַע הַשֶּׁרֶץ בְּאַחַת מֵהֶן, וְנָגְעָה רִאשׁוֹנָה בִּשְׁנִיָּה וּשְׁנִיָּה בִּשְׁלִישִׁית, אֲפִלּוּ מֵאָה - כֻּלָּן רִאשׁוֹן לְטֻמְאָה[101], מִפְּנֵי הַמַּשְׁקֶה שֶׁבַּגֻּמּוֹת וְחִבַּת הַקֹּדֶשׁ הֲרֵי הֵן כֻּלָּן כְּמַשְׁקִין שֶׁאֵין מוֹנִין בָּהֶן[102]. אֲבָל אִם הָיוּ כְּכָרוֹת תְּרוּמָה - הֲרֵי הַכִּכָּר הַשְּׁלִישִׁית בִּלְבַד פְּסוּלָה[103], וּמִשְּׁלִישִׁית וָהָלְאָה טָהוֹר[104]. וְאִם הָיָה מַשְׁקֶה טוֹפֵחַ עַל כָּל הַכִּכָּרוֹת - אַף בִּתְרוּמָה הַכֹּל טְמֵאוֹת. וְכֻלָּן שְׁנִיּוֹת[105], חוּץ מִן הָרִאשׁוֹנָה שֶׁנָּגַע בָּהּ הַשֶּׁרֶץ שֶׁהִיא רִאשׁוֹן[106].

93) ראה לעיל ה"ז, הערה 71 (טהרות פ"י מ"ב). 94) לבית הבד. 95) ורגליהם נוגעות בזיתים שבחוץ. 96) ונרטבו רגליהם. 97) שבחוץ מקום פנוי. 98) אגב הילוך. 99) וכשאין מקום כדי לנגב הרגלים, נטמאו הזיתים מן המשקין הטמאים שעל רגליהם. ומדובר ברגלים יחפות, אבל כשעליהן נעליים נטמאו הנעליים, שהרי משקין מטמאים כלים, והן מטמאות את הזיתים. 100) שם פ"א מ"ט. 101) כדין משקים, שהם ראשון לטומאה, אפילו אם נגעו בולד הטומאה. 102) ראשון ושני וכו'. [במשנתינו כתוב "כולן טמאות", ומפרש שם רבינו, שהמשקין נעשו ראשון ומטמאים את הכיכרות והן שניות, וכאן חזר בו ואומר שכולן ראשון. ובדוחק אפשר לומר, שהתכוון כאן לכל המשקין שבגומות]. 103) מובן שהראשונה היא ראשון, והשנייה היא שני לטומאה, כמו ששנינו שם: "מטמא שנים ופוסל אחד". 104) כדין אוכל תרומה. 105) המשקין שעליהם נטמאו ונעשו ראשון, כדין משקים שנגעו בראשון או בשני, והכיכרות שנגעו בהם נעשו שניות. 106) מפני שנגעה בשרץ.

יא. אֲבַעְבּוּעַ[107] הַנַּעֲשֶׂה בָּעָבִי[108] הֶחָבִית[109] וַהֲרֵי הוּא כְּמוֹ כְּלִי אַחֵר בְּצִדָּהּ, אִם נִקַּב הָאֲבַעְבּוּעַ לַאֲוִיר הֶחָבִית וְנִקַּב נֶקֶב אַחֵר לַחוּץ זֶה כְּנֶגֶד זֶה[110], אוֹ שֶׁהָיָה הַנֶּקֶב הַפְּנִימִי מִלְּמַטָּה וְהַחִיצוֹן מִלְּמַעְלָה[111],

וְהָיָה הָאַבְעְבוּעַ וְהַחֲבִית מְלֵאִים מַשְׁקִין, אִם נָגַע אַב הַטֻּמְאָה בַּמַּשְׁקֶה שֶׁבָּאַבְעְבוּעוֹת[112] - נִטְמְאוּ כָּל הַמַּשְׁקִין שֶׁבַּחֲבִית[113]. הָיְתָה הַחֲבִית מֻקֶּפֶת צָמִיד פָּתִיל[114] וּנְתוּנָה בְּאֹהֶל הַמֵּת[115] - נִטְמֵאת מִפְּנֵי הַנֶּקֶב שֶׁבַּאַבְעְבוּעַ זֶה, שֶׁהֲרֵי הוּא מְפַלֵּשׁ לַאֲוִירָהּ[116]. וְכֵן אִם הָיָה הַנֶּקֶב שֶׁבָּאַבְעְבוּעַ שֶׁבִּפְנִים מִלְּמַעְלָה וְהַחִיצוֹן מִלְּמַטָּה - הֲרֵי זוֹ אֵינָהּ נִצֶּלֶת בְּצָמִיד פָּתִיל[117]; אֲבָל אִם נָגַע אַב הַטֻּמְאָה בָּאַבְעְבוּעַ[118] - לֹא נִטְמְאוּ מַשְׁקִין שֶׁבַּחֲבִית, וְהִנָּם כְּמֻבְדָּלִין מֵהֶן[119].

107) טבול־יום פ"ב מ"ח. 108) בדופן. 109) חביות של חרס נעשות מטיט, ושורפים אותן בכבשן, ולפעמים הן מעלות כעין אבעבועות חלולים בדפנותיהן. 110) והמשקין שבחבית נכנסים בנקב הפנימי, ונשפכים לחוץ דרך הנקב החיצון. 111) בשני המקרים הללו, המשקין הנכנסים לחלול שבאבעבוע עד למקום הנקב החיצון מתעכבים שם. 112) נגע בנקב החיצון. 113) מכיון שמשקין שבאבעבוע מחוברים למשקין שבחבית. ולאו דווקא אב הטומאה, אלא אפילו טבול־יום מטמא. ונקט אב הטומאה משום הבבא האחרונה להשמיענו שאפילו אב הטומאה אינו מטמא (׳תפארת ישראל׳. ראה ראב"ד). 114) כיסוי מהודק ומחובר יפה. 115) כלי חרס מוקף צמיד פתיל אינו מתטמא באוהל. 116) ואינה סגורה מכל צד. 117) שהרי היא פתוחה לכניסת אוויר ומשקין. 118) בנקב החיצון שמלמטה. 119) המשקין הנכנסים לאבעבוע דרך הנקב שמלמעלה יוצאים תיכף לחוץ דרך הנקב שלמטה הימנו, והרי זה כניצוק שאמרנו למעלה (פ"ז ה"א) שאינו חיבור. [הר"ש בפירוש שני מפרש, שאבעבוע שהמשקין אינם מתעכבים בו אין עליו תורת כלי כלל, ודינו כגב הדופן, וכלי חרס אינו מטמא מגבו].

יום חמישי י"ח אייר ה׳תשפ"ב

מחזור י"ד
שנה שלישית

פֶּרֶק עֲשִׂירִי[1]

1) יבאר דין תולדות שבעת המשקין המכשירים כיוצא בהם, ומה הן התולדות. ואם הקודש צריך הכשר.

א. כְּבָר בֵּאַרְנוּ[2], שֶׁהַשִּׁבְעָה מַשְׁקִין בִּלְבַד הֵן שֶׁמִּתְטַמְּאִין אוֹ מַכְשִׁירִין, וְהַשְּׁאָר קְרוּיִין מֵי פֵּרוֹת וְאֵינָם מִתְטַמְּאִין וְלֹא מַכְשִׁירִין. וְשִׁבְעָה מַשְׁקִין שֶׁמָּנִינוּ - תּוֹלְדוֹתֵיהֶם[3] כַּיּוֹצֵא בָּהֶם[4].

2) בפרק א הלכה ב מהלכות אלו. 3) בהלכות הבאות יבואר תולדות מה הן. 4) דינם שווה לדין המשקין - האבות.

ב. תּוֹלְדוֹת הַמַּיִם הֵם הַיּוֹצֵא מִן הָעַיִן וּמִן הָאוֹזֶן וּמִן הַחֹטֶם וּמִן הַפֶּה, וּמֵי רַגְלֵי בְּנֵי אָדָם, בֵּין גְּדוֹלִים בֵּין קְטַנִּים. כָּל אֵלּוּ הַיּוֹצְאִין מִן הָאָדָם - מַשְׁקִין הֵן, בֵּין שֶׁיָּצְאוּ לְדַעְתּוֹ שֶׁל אָדָם בֵּין שֶׁיָּצְאוּ שֶׁלֹּא לְדַעְתּוֹ. אֲבָל מֵי רַגְלֵי בְּהֵמָה וְהַמֶּלַח שֶׁנִּמְחַת[5] - הֲרֵי הֵן כְּמֵי פֵּרוֹת, לֹא מִתְטַמְּאִין וְלֹא מַכְשִׁירִין.

5) נמס ונעשה נוזל.

ג. הַדָּם הַמָּנוּי מִן הַמַּשְׁקִין הוּא הַדָּם הַשּׁוֹתֶת[6] בִּשְׁעַת שְׁחִיטָה[7] מִן הַבְּהֵמָה וְהַחַיָּה וְהָעוֹפוֹת הַטְּהוֹרִין; אֲבָל דַּם הַקִּלּוּחַ[8] - אֵינוֹ מַכְשִׁיר[9], שֶׁעֲדַיִן חַיִּים הֵן וַהֲרֵי הוּא דּוֹמֶה לְדַם מַכָּה אוֹ לְדַם הַקָּזָה. הַשּׁוֹחֵט וְנִתַּז דָּם עַל הָאֲכָלִין וְנִתְקַנַּח הַדָּם בֵּין סִימָן[10] לְסִימָן[11] - הֲרֵי זֶה סָפֵק[12]. לְפִיכָךְ תּוֹלִין עָלָיו, לֹא אוֹכְלִין וְלֹא שׂוֹרְפִין[13]. תּוֹלְדוֹת הַדָּם: דַּם הַקָּזָה שֶׁל אָדָם שֶׁהוֹצִיאוֹ לִשְׁתִיָּה[14]. אֲבָל אִם הוֹצִיאוֹ לִרְפוּאָה - טָהוֹר וְאֵינוֹ מַכְשִׁיר. וְכֵן דַּם שְׁחִיטָה בַּבְּהֵמָה וּבַחַיָּה וּבָעוֹפוֹת הַטְּמֵאִין[15], וְהַדָּם הַיּוֹצֵא עִם הַלֵּחָה וְעִם הָרְעִי, וְדַם הַשְּׁחִין וְהָאַבְעְבוּעוֹת, וְתַמְצִית הַבָּשָׂר - כָּל אֵלּוּ אֵינָן מִתְטַמְּאִין וְלֹא מַכְשִׁירִין, אֶלָּא הֲרֵי הֵן כִּשְׁאָר מֵי פֵּרוֹת. וְדַם הַשֶּׁרֶץ - כִּבְשָׂרוֹ[16], מְטַמֵּא וְאֵינוֹ מַכְשִׁיר. וְאֵין לָנוּ כַּיּוֹצֵא בּוֹ[17].

6) זב לאט לאט. 7) במכשירין שם מנו דם שחיטה בין תולדות הדם, ובתוספתא שבת פרק ט הלכה י"ד שנינו: "מניין לדם שהוא משקה שנאמר (במדבר כג, כד): ודם חללים ישתה". ומשמע שעיקר דם הוא דם חללים של אדם. 8) המתפרץ מן הפצע בכוח. 9) "ודם חללים ישתה" - פרט לדם הקילוח שאינו מכשיר (חולין לו, א). 10) הוושט והקנה הם שני סימני שחיטה וצריך לשחוט רוב שניהם בבהמה. 11) חתך סימן אחד והדם שיצא לפני חיתוך השני נפל על אוכלין. 12) איבעייא שם אם הוכשרו האוכלין או לא. 13) ודווקא בנתקנח לפני שחיטת הסימן השני, אבל כשלא נתקנח הוכשרו אחר גמר השחיטה באותו הדם. מסקנת הגמרא שם. 14) לבהמה, או לגוי, מחשבתו עושה אותו משקה. 15) אינו מכשיר. כל דינים אלה נמסרו בקבלה איש מפי איש. 16) בכעדשה. 17) דומה לו, שמטמא ואינו מכשיר (הרא"ש במשנתנו).

ד. מֵי הֶחָלָב[18] - הֲרֵי הֵן כְּחָלָב. וַחֲלֵב הָאָדָם שֶׁאֵינוֹ צָרִיךְ לוֹ - אֵינוֹ מַשְׁקֶה, לֹא מַכְשִׁיר וְלֹא מִתְטַמֵּא. לְפִיכָךְ חֲלֵב הַזָּכָר[19] אֵינוֹ מַשְׁקֶה[20]. וְכֵן חֲלֵב בְּהֵמָה וְחַיָּה שֶׁיָּצָא שֶׁלֹּא לְרָצוֹן, כְּגוֹן שֶׁזָּב מֵהַדֵּד מֵאֵלָיו אוֹ שֶׁחַלָּבוֹ כְּמִתְעַסֵּק[21]. אֲבָל חֲלֵב הָאִשָּׁה, בֵּין שֶׁיָּצָא לְרָצוֹן בֵּין שֶׁיָּצָא שֶׁלֹּא לְרָצוֹן - סְתָמוֹ מַשְׁקֶה וּמִתְטַמֵּא אוֹ מַכְשִׁיר, מִפְּנֵי שֶׁהוּא רָאוּי לְתִינוֹק[22].

18) נוזל הנפרד מן החלב כשמקפיאים אותו לעשות גבינה. 19) ישנם מקרים, אמנם נדירים מאוד, שמתמצה חלב מדדי הזכר. במסכת שבת נג, ב מסופר על מעשה כזה שהיה. 20) אין אדם שותה אותו. 21) מטפל בדדי הבהמה ללא כוונת חליבה. 22) במשנה שאל רבי עקיבא הלא חלב בהמה גם כן ראוי לתינוק ויש בו מעלה יתירה שראוי גם

לגדולים? וענו לו, שבחלב אשה יש מעלה יתירה שדם היוצא מפצעה מכשיר, אבל בבהמה רק דם שחיטה מכשיר. [רש"י (שבת קמד, א) מפרש שהכוונה למה שאמרו דם נעכר ונעשה חלב והר"ש כאן דוחה פירוש זה].

ה. הַמַּשְׁקִין שֶׁיּוֹצְאִין מֵאוֹתָן הַטְּמֵאִין[23] שֶׁאוֹתָן הַמַּשְׁקִין[24] אֲבוֹת טֻמְאָה - מְטַמְּאִים בְּלֹא הֶכְשֵׁר, שֶׁהַטֻּמְאָה וְהַהֶכְשֵׁר בָּאִין כְּאַחַת. וְאֵלּוּ הֵן: זוֹב הַזָּב וְשִׁכְבַת זַרְעוֹ וּמֵימֵי רַגְלָיו, וּרְבִיעִית דָּם מִן הַמֵּת, וְדַם הַנִּדָּה[25]. וְכֵן[26] דַּם מַגֵּפָתוֹ[27] שֶׁל זָב וַחֲבֵרָיו, וְחֶלְבָּ שֶׁל אִשָּׁה, וּדְמִעַת עֵינַיִם עִם שְׁאָר תּוֹלְדוֹת הַמַּיִם[28] הַיּוֹצְאִין מֵהֶן - מְטַמְּאִין כְּמַשְׁקִין טְמֵאִין[29] שֶׁמְּטַמְּאִין[30] בְּלֹא כַּוָּנָה[31], שֶׁמַּשְׁקִין טְמֵאִין מְטַמְּאִין לְרָצוֹן וְשֶׁלֹּא לְרָצוֹן. לְפִיכָךְ, נִדָּה אוֹ זָבָה שֶׁנָּטַף[32] חֶלְבָּ מִדַּדֶּיהָ לַאֲוִיר הַתַּנּוּר[33] - נִטְמָא הַתַּנּוּר וְכָל מַה שֶּׁבְּתוֹכוֹ.

23) מן הטמאים שיפורטו לקמן. 24) שהמשקין האלה. 25) כל המנויים כאן הם אבות הטומאה ומטמאים גם אדם וכלים. 26) כל אלה המנויים מכאן ואילך, הם וולדות הטומאה. 27) פצעו. 28) המבוארים למעלה בהלכה ב. 29) פירוש, מטמאים בלי הכשר כמו המשקין הטמאים מחמת עצמם שנמנו למעלה שכולם אב הטומאה. [כל המשקין המפורטים בבבא זו, טומאתם מנגיעתם גוף הטמא, שממנה יצאו. 30) צריך להיות: ומטמאין. כאן מתחילה בבא חדשה ונמשכת לכל המשקין המפורטים למעלה בין אבות הטומאה ובין וולדות הטומאה. 31) אף על פי שנפלו על הטהרות בלי כוונתם ושלא לרצונם של הבעלים - הוכשרו ונטמאו. 32) מעצמו. 33) של חרס.

ו. כְּבָר בֵּאַרְנוּ, שֶׁהַמַּשְׁקִין הַיּוֹצְאִין מִטְּבוּל יוֹם אֵינָם טְמֵאִים. לְפִיכָךְ, אִם נָפְלוּ אֲפִלּוּ עַל כֹּבֶר שֶׁל תְּרוּמָה - אֵינוֹ מֻכְשָׁר עַד שֶׁיִּפְּלוּ לְרָצוֹן, כְּשְׁאָר הַמַּשְׁקִין הַטְּהוֹרִין שֶׁאֵינָן מַכְשִׁירִין אֶלָּא לְרָצוֹן.

ז. הַזֵּעָה וְהַלֵּחָה הַסְּרוּחָה וְהָרִעי[34], וְהַמַּשְׁקִין הַיּוֹצְאִין מִבֵּן שְׁמוֹנָה חֳדָשִׁים[35], וְהַשּׁוֹתֶה מֵי טְבֶרְיָה[36] וְכַיּוֹצֵא בָהֶן אַף עַל פִּי שֶׁיּוֹצְאִין נְקִיִּים - כָּל אֵלּוּ אֵינָן חֲשׁוּבִין מַשְׁקֶה, וְלֹא מִתְטַמְּאִין[37] וְלֹא מַכְשִׁירִין.

34) צואה. 35) שנולד בחודש השמיני לעיבור. נפל כזה אף על פי שהוא חי דינו כדבר דומם, מפני שאינו בן קיימא. 36) חמי טבריה. הם מביאים שלשול רב ולפעמים יוצאים כשהם זכים (רבינו בפירושו). 37) אם נגעו בטומאה.

ח. הַשּׁוֹתֶה שְׁאָר מַשְׁקִין[38] וְיָצְאוּ - הֲרֵי הֵן מַשְׁקִין כְּשֶׁהָיוּ, שֶׁאֵין שְׁאָר הַמַּשְׁקִין טְהוֹרִין בַּגּוּף[39]. כֵּיצַד? שָׁתָה מַיִם טְמֵאִין וֶהֱקִיאָן - הֲרֵי אֵלּוּ טְמֵאִין, מִפְּנֵי שֶׁלֹּא טָהֲרוּ בִּיצִיאָתָן[40]. שָׁתָה מַיִם טְמֵאִים וְטָבַל וְאַחַר כָּךְ הֱקִיאָן, [אוֹ שֶׁנִּסְרְחוּ וְאַחַר כָּךְ הֱקִיאָן], אוֹ שֶׁיָּצְאוּ מִלְּמַטָּה אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא טָבַל - הֲרֵי הֵן טְהוֹרִין[41]. שָׁתָה שְׁאָר מַשְׁקִין טְמֵאִין אוֹ שְׁאָר אֲכָלִין טְמֵאִין, אַף עַל פִּי שֶׁטָּבַל וְאַחַר כָּךְ הֱקִיאָן - טְמֵאִין, לְפִי שֶׁאֵינָן טְהוֹרִין בַּגּוּף[42]. נִסְרְחוּ אוֹ שֶׁיָּצְאוּ מִלְּמַטָּה - הֲרֵי הֵן טְהוֹרִין.

38) ששת המשקין המכשירים חוץ למים. 39) שאר משקין אינם בטלים בגוף ולא בטלה טומאתם. 40) בדפוס רומא (ר"מ) ובדפוס קושטא וכן בכתב יד תימן הגירסא: "מפני שנטמאו במגעו ביציאתן" וכן היא גירסת הראב"ד בהשגותיו, והוא מפרש, כגון ששתה רביעית הלוג שיעור שמטמא את האדם, והמשקין עצמם כשהם במעי האדם בטלה טומאתם, אולם כשהקיאם נטמאו שנית במגע האדם הטמא. וברור שהראב"ד מחלק בזה בין מים לשאר משקין, מים בטלה טומאתם ושאר משקין לא. וכדבריו שנינו בפירוש בתוספתא טבול יום פרק א הלכה ז: חומר במשקין (מבמים), שהמשקין אין להם טהרה ואין טהורין בגוף מה שאין כן במים. 41) בטבל והקיאם נטהרו המים בגוף כמו שאמרנו, ולא נטמאו אגב הקאה, שהרי האדם טבל ונטהר. ונסרחו או יצאו מלמטה טהורים אף על פי שלא טבל מפני שאינם ראויים לשתייה אינם מקבלים טומאה. 42) לא נטהרו בעודם בגוף, מכיוון שמשקין אינם בטלים בגוף.

ט. כְּבָר בֵּאַרְנוּ, שֶׁהַזֵּעָה אֵינָהּ מַשְׁקֶה. אֲפִלּוּ שָׁתָה מַשְׁקִין טְמֵאִין וְהִזִּיעַ - זֵעָתוֹ טְהוֹרָה[43]. אֲבָל הַבָּא בְּמַיִם שְׁאוּבִין וְהִזִּיעַ - זֵעָתוֹ טְמֵאָה[44]. וְאִם נִסְתַּפֵּג[45] מִן הַמַּיִם הַשְּׁאוּבִין וְאַחַר כָּךְ הֵזִיעַ - זֵעָתוֹ טְהוֹרָה.

43) ואף על פי ששתה רביעית ונטמא גופו, וגם אינה מכשירה, מפני שהזיעה באה מגופו ולא מהמשקין שבלע (רבינו שם). 44) הבא ראשו ורובו במים שאובים אפילו טהורים טמא (הלכות אבות הטומאות פרק ט הלכה א). ומכיוון שהזיעה מעורבת במים השאובים נטמאה התערובת מנגיעתה בגוף הטמא, והיא גם מכשירה. 45) התנגב.

י. זֵעַת בָּתִּים[46] שִׁיחִין וּמְעָרוֹת וּבוֹרוֹת - אֵינָן מַשְׁקֶה, וַאֲפִלּוּ הֵן טְמֵאִין - זֵעָתָן טְהוֹרָה. אֲבָל זֵעַת הַמֶּרְחָץ - כְּמַיִם: אִם הָיְתָה הַמֶּרְחָץ טְמֵאָה[47] - זֵעָתָהּ טְמֵאָה[48]; וְאִם הָיְתָה טְהוֹרָה[49] וְהִכְנִיס בָּהּ פֵּרוֹת - הֻכְשְׁרוּ[50]. הִכְנִיסוּ לָהּ כֵּלִים - הֲרֵי הַמַּיִם שֶׁעֲלֵיהֶן כִּתְלוּשִׁין בְּרָצוֹן[51] וּמַכְשִׁירִין.

46) קירות בתים שנבנו במקומות נמוכים מוציאים לחלוחית המתגבשת לפעמים לטיפות דומות לטיפות זיעה. 47) המים שבתוכה היו טמאים. 48) וגם מכשירה, שהזיעה היא קיטור הבא מן המים שהתנדפו מחמת החום. 49) המים היו טהורים. 50) מפני שהורטבו בקיטור. 51) משקין שנתלשו ממקום חיבורם שלא ברצון בעלים אינם מכשירים (לקמן פרק י"ב הלכה ג), ומשמיענו, שאם הכניס כלים למרחץ והורטבו הרי זה רצון בעלים מפני שהוא יודע שיורטבו והכניסם מרצונו.

יא. הַבְּרֵכָה[52] שֶׁבַּבַּיִת וְהַבַּיִת מַזִּיעַ מֵחֲמָתָהּ, אִם הָיְתָה הַבְּרֵכָה טְמֵאָה[53] - זֵעַת כָּל הַבַּיִת שֶׁמֵּחֲמָתָהּ טְמֵאָה.

52) חפירה בקרקע הבית ויש בה מים. 53) המים שבתוכה טמאים.

יב. שְׁתֵּי בְּרֵכוֹת בַּבַּיִת, אַחַת טְמֵאָה וְאַחַת טְהוֹרָה: הַמַּזִּיעַ[54] קָרוֹב לַטְּמֵאָה[55] - טָמֵא, קָרוֹב לַטְּהוֹרָה - טָהוֹר, מֶחֱצָה לְמֶחֱצָה - טָמֵא.

54) אדם וכלים ואוכלין. 55) קרובים יותר לבריכה הטמאה.

יג. הַמֹּהַל[56] - כְּשֶׁמֶן[57]. מַשְׁקִין הַמְנַטְּפִין מִסַּלֵּי זֵיתִים וַעֲנָבִים - אֵינוֹ מַשְׁקֶה וְלֹא מִתְטַמְּאִין וְלֹא מַכְשִׁירִין[58], עַד שֶׁיַּכְנִיסֵם[59] בִּכְלִי.

56) לחלוחית המתמצה מאליה מן הזיתים. ויש גורסים "מוחל" (מכשירין פרק ו משנה ה). 57) ואף על פי שאין עימו שיורי שמן. כרבי מאיר במשנתנו. 58) שאינם משקה, לפי שאינו מקפיד עליהם והם הולכים לאיבוד. 59) בכלי ויחשיב אותם ואז תורת משקה עליהם.

יד. הַשּׁוֹקֵל עֲנָבִים בְּכַף מֹאזְנַיִם - הַיַּיִן שֶׁבַּכַּף אֵינוֹ מַשְׁקֶה עַד שֶׁיִּעָרֶנוּ לְתוֹךְ הַכְּלִי, וַהֲרֵי זֶה דּוֹמֶה לְסַלֵּי זֵיתִים וַעֲנָבִים שֶׁמְּנַטְּפִין.

טו. הַדּוֹרֵס[60] עֲנָבִים שֶׁל תְּרוּמָה בְּחָבִית, אַף עַל פִּי שֶׁהַיַּיִן צָף עַל גַּבֵּי יָדָיו[61] - הֲרֵי הַכֹּל טָהוֹר[62].

60) לוחץ עליהם, כדי להכניס הרבה ענבים. 61) וסתם ידים פוסלות את התרומה. 62) שהיין היוצא אגב הלחיצה אינו משקה מפני שהאדם אינו רוצה שיצא היין.

טז. מַשְׁקֶה בֵּית מִטְבָּחַיִם שֶׁבָּעֲזָרָה, וְהוּא דַּם הַקָּדָשִׁים וְהַמַּיִם שֶׁמִּשְׁתַּמְּשִׁין בָּהֶן שָׁם - טְהוֹרִין[63] לְעוֹלָם, וְאֵינָן מִתְטַמְּאִין[64] וְלֹא מַכְשִׁירִין. וְדָבָר זֶה הֲלָכָה מִפִּי הַקַּבָּלָה. לְפִיכָךְ, כָּל דְּמֵי הַזִּבְחִים אֵינוֹ מְקַבֵּל טֻמְאָה וְאֵינוֹ מַכְשִׁיר. וְהוּאִיל וְדַם הַקָּדָשִׁים אֵינוֹ מַכְשִׁיר, קָדָשִׁים שֶׁנִּשְׁחֲטוּ בָּעֲזָרָה לֹא הֻכְשְׁרוּ בְּדַם שְׁחִיטָה; וְאֵין לִבְשַׁר הַקָּדָשִׁים הֶכְשֵׁר אֶלָּא בְּמַשְׁקִין שֶׁיִּפְּלוּ עַל הַבָּשָׂר חוּץ מִמַּשְׁקֵה בֵּית הַמִּטְבָּחַיִם.

63) שנינו שם: "העיד יוסי בן יועזר איש צרידה על משקה בית מטבחיא דכן (טהור)". 64) כרב בפסחים טז, א שאמר: "מה דכן? דכן ממש" פירוש, טהור לגמרי ואפילו טומאת עצמם אין להם.

יז. פָּרַת קָדָשִׁים שֶׁהֶעֱבִירָהּ בְּנָהָר וּשְׁחָטָהּ וַעֲדַיִן[65] מַשְׁקֶה טוֹפֵחַ[66] עָלֶיהָ - הֲרֵי זוֹ מֻכְשֶׁרֶת. לְפִיכָךְ, אִם נִמְצֵאת מַחַט טְמֵאָה[67] בִּבְשָׂרָהּ - הֲרֵי הַבָּשָׂר טָמֵא. וְכֵן אִם הָיְתָה הַפָּרָה חֲסוּמָה[68] מִחוּץ לִירוּשָׁלַיִם[69], אַף עַל פִּי שֶׁאֵין הַמַּחַט יְדוּעָה[70] - הֲרֵי הַבָּשָׂר טָמֵא, מִפְּנֵי שֶׁנִּגַּע בַּכֵּלִים הַנִּמְצָאִין מִחוּץ לִירוּשָׁלַיִם[71]. נִמְצֵאת הַמַּחַט בְּפֶרֶשׁ[72] - הַבָּשָׂר טָהוֹר. וּבֵין כָּךְ וּבֵין כָּךְ הַיָּדַיִם טְהוֹרוֹת, שֶׁאֵין טֻמְאַת יָדַיִם בַּמִּקְדָּשׁ, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[73]? לִהְיוֹת הַבָּשָׂר טָמֵא בְּדִין תּוֹרָה; אֲבָל לְהִתְטַמֵּא מִדִּבְרֵיהֶן - אֵין הַקֹּדֶשׁ צָרִיךְ הֶכְשֵׁר, אֶלָּא חִבַּת הַקֹּדֶשׁ מַכְשֶׁרֶת הַבָּשָׂר. וְאִם נָגַע בָּהּ טֻמְאָה, בֵּין קַלָּה בֵּין חֲמוּרָה - נִפְסְלָה, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הֻכְשַׁר בְּמַשְׁקֶה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

65) אחר שחיטתה. 66) רטוב. 67) בפסחים יט, ב אמרו בשם רב כשבעל המחט הכירה. 68) כך מפרש שם רבי יוסי בר אבין את המשנה. 69) ונשחטה בעודה חסומה ואם כן בלעה את המחט מחוץ לירושלים. 70) אין אנו יודעים אם היא טמאה. 71) חכמים גזרו טומאה על כלים שנמצאו מחוץ לירושלים. 72) האוכלין המעוכלים שבמעיה, מפני שהפרש אינו מקבל טומאה. 73) שבשר קדשים אינו מטמא אלא אם הוכשר במשקין שמחוץ לבית המקדש.

יום שישי י"ט אייר ה'תשפ"ב

פֶּרֶק אַחַד עָשָׂר[1]

1) יבאר הבוצר ענבים למכור או לגת אם הוכשרו. אימת הוכשרו עם המשקה היוצא מהן. כרם שהוא עומד בצד בית הפרס ובוצר ממנו לגת. המוסק זיתים שלא נגמרה מלאכתם אם הוכשרו, ואימתי גמר מלאכתם. ודין הפוצע זיתים של תרומה בידיים טמאות. העוטן ברשות עם הארץ ונעל וחתם, והדורך בטומאה ורצה לטהר כלי בית הבד.

א. הַבּוֹצֵר[2] עֲנָבִים לִמְכֹּר בַּשּׁוּק אוֹ לִיבָּשָׁן[3] - לֹא הֻכְשְׁרוּ לְטֻמְאָה[4] עַד שֶׁיִּפְּלוּ עֲלֵיהֶן מַשְׁקִין לִרְצוֹנוֹ, כִּשְׁאָר הָאָכְלִין; אֲבָל הַבּוֹצֵר לִדְרֹךְ[5] - הֻכְשַׁר לְטֻמְאָה[6] וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נָפְלוּ מַשְׁקִין עַל הַבָּציר כְּלָל, וְאִם נָגְעָה בּוֹ טֻמְאָה - נִטְמָא. וְדָבָר זֶה גְּזֵרָה מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים. וּמִפְּנֵי מָה גָּזְרוּ[7] עַל הַבּוֹצֵר לַגַּת שֶׁהוּא מַכְשָׁר? שֶׁפְּעָמִים שֶׁאָדָם נִכְנָס לְכַרְמוֹ לִידַע אִם הִגִּיעַ לְהִבָּצֵר, וְסוֹחֵט אֶשְׁכּוֹל שֶׁל עֲנָבִים לִבְדֹּק בּוֹ וּמְזַלְּפוֹ עַל גַּבֵּי הָעֲנָבִים הַבְּצוּרוֹת, שֶׁהֲרֵי הַכֹּל לִדְרִיכָה עוֹמֵד[8]. וְעוֹד, מִפְּנֵי שֶׁאֵינוֹ מַקְפִּיד עָלָיו[9] הֲרֵי הוּא מִתְמַעֵּף[10] וְיָצָאוּ מֵימָיו וַהֲרֵי הוּא מַקְפִּיד עֲלֵיהֶן שֶׁלֹּא יָזוּבוּ בַּקַּרְקַע, וְנִמְצָא מֻכְשָׁר בָּהֶן[11]. לְפִיכָךְ גָּזְרוּ, שֶׁהַבּוֹצֵר לַגַּת הֻכְשַׁר.

2) שבת טו, א. קטיפת ענבים נקראת "בצירה". בלשון־הקודש ניתנו שמות שונים לקטיפת פירות שונים: בוצר - ענבים, מוסק - זיתים, אורה - תאנים, גודר - תמרים. 3) לעשות צימוקים. 4) אף־על־פי שהורטבו במיץ שזב מהם. והטעם, מפני שמיץ זה לא נפל עליהם מרצון הבעלים, והכשר טעון רצון בעלים (לקמן פי"ב ה"א). 5) לתעשיית יין. 6) בשבת שם, מחלוקת שמאי והלל, ופסק כשמאי, מפני שאמרו שם: "שתק ליה הלל לשמאי". פירוש, אחרי טענותיו התקיפות של שמאי, שתק הלל, משמע שהודה לו. ושם נז, א אמרו, שתלמידי שמאי והלל גזרו על הבצירה, וגזירתם נתקבלה. 7) שם יז, א.

8) ואם כן, הורטבו לרצון בעלים. 9) על האשכול להניחו בנחת, ושלא יכבידו עליו האשכולות האחרים. 10) בסל מפני הלחץ. ולמה אינו מקפיד? מפני שעומד לדריכה. 11) שהרי מימיו (המיץ) יוצאים מרצונו (ראה ראב"ד וכסף־משנה). [רבינו כותב כאן על הענבים "הבצורות", משמע שכבר נבצרו. אבל בגמרא שם, אמר רבה בר אבוה: "ובשעת בצירה, עדיין משקה טופח עליהם". ומשמע מזה שמזלף הענבים לפני בצירתם. ואולי "הבצורות", פירושו בשלות ועומדות לבצירה. אמנם פירוש דחוק הוא, אבל לא מצאתי ביאור אחר].

1 **ב. הַבּוֹצֵר[12] עֲנָבִים[13] שֶׁאִם לֹא מָצָא לָהֶם שׁוּק**
2 **מַחֲזִירָן לַגַּת[14] - לֹא הֵכְשִׁרוּ עַד שֶׁיָּבוֹאוּ לִרְשׁוּת**
3 **הַגַּת[15]. וְכֵן הַזֵּיתִים[16] שֶׁבָּאוּ לִרְשׁוּת הַבַּד - הֵכְשִׁרוּ,**
4 **כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר[17].**

12) תוספתא טהרות פי"א ה"ה. 13) על־מנת למוכרם. 14) לא היה בטוח שימצא קונים, וחשב שאם לא יוכל למוכרם - יעביר אותם לגת לעשות יין. 15) כל עוד שלא הגיעו לגת, אפשר שימצא קונים, ולפיכך אינו רוצה שיתמצה משקה מהענבים. 16) שם. זיתים אינם מוכשרים עד גמר מלאכתם. ואימתי גמר מלאכתם? כשימסוק כל הזיתים שבדעתו לסוחטם בבת אחת בבית הבד (לקמן ה"ח), ואם דעתו למוכרם אינם מוכשרים, מפני שלא גמר מלאכתם, שהרי חסירה מכירתם (לקמן ה"ו). ומלמדת התוספתא, שאם מסק כל זיתיו אבל היה בדעתו למוכרם, וחישב שאם לא ימצא קונים יעבירם לסחיטה, לא הוכשרו עד שיבואו לרשות בית הבד. ורבינו קיצר, והביא לשון התוספתא. 17) לקמן הלכה ו, שאם דעתו למוכרם - אין המסיקה גמר מלאכה, ולקמן בהי"ב, שלפני גמר מלאכה מותר ליטלם בטומאה, ולהוליכם לבית הבד בטומאה, ומובן שהטמא אינו מכניסם לתוך בית הבד ממש, אלא עד בית הבד.

5 **ג. הַבּוֹצֵר[18] עֲנָבִים וּנְתָנָם בְּעָבִיט[19] אוֹ שֶׁשְּׁטָחָן עַל**
6 **גַּבֵּי הֶעָלִין[20] - הֵכְשִׁרוּ בַּמַּשְׁקִין הַיּוֹצְאִין מֵהֶן, שֶׁהֲרֵי**
7 **דַּעְתּוֹ עַל הַמַּשְׁקִין וּלְפִיכָךְ שָׁטַח עַל הֶעָלִין אוֹ נָתַן**
8 **לְתוֹךְ הֶעָבִיט, שֶׁהוּא כְּמוֹ בּוֹר[21]. לְפִיכָךְ, אִם נָטַל**
9 **מֵהֶן טָמֵא[22] אוֹ מִי שֶׁיָּדָיו טְמֵאוֹת[23] - טִמְּאָן. בָּצַר**
10 **וְנָתַן לְסַלִּים[24] אוֹ בְּמַשְׁטֵחַ שֶׁל אֲדָמָה[25] - לֹא הֵכְשִׁרוּ,**
11 **שֶׁהֲרֵי אֵינוֹ מַקְפִּיד עַל הַמַּשְׁקֶה הַיּוֹצֵא מֵהֶן. לְפִיכָךְ**
12 **נוֹטֵל הַטָּמֵא מֵהֶן וְאוֹכֵל. וְאַף עַל פִּי שֶׁהֵן מְבֻקָּעוֹת**
13 **וּמְנַטְּפוֹת[26] לַגַּת - הֲרֵי הַגַּת טְהוֹרָה[27], שֶׁהֲרֵי לֹא**
14 **הֵכְשִׁרוּ[28] וַהֲרֵי נִבְצְרוּ לַאֲכִילָה[29]. וְכֵן הַנּוֹטֵל[30] מִן**
15 **הַסַּלִּים וּמִן הַמַּשְׁטֵחַ שֶׁל אֲדָמָה[31] וְאָכַל וְהוֹתִיר**
16 **כִּסְאָה וּכְסָאתַיִם וּזְרָקָן לַגַּת[32], וְאַף עַל פִּי שֶׁהַיַּיִן[33]**
17 **מְנַתֵּז עַל הָעֲנָבִים - לֹא הֵכְשִׁרוּ[34].**

18) טהרות פ"י מ"ד. 19) חפירה שנותנים בה את הענבים העומדים לדריכה בגת (רבינו בפירושו למשנתנו. והר"ש פירש - כלי גדול). 20) על־מנת ליתן לגת את הענבים ביחד עם העלים שנטף עליהם מיץ. 21) שמתאסף שם המיץ, ומוציאים אותו ונותנים לגת. 22) אדם שנטמא גופו. 23) והגוף טהור, כגון שנגעו בראשון לטומאה, שאינו מטמא אדם, או סתם ידיים, שלא שמר עליהן בטהרה, וחכמים גזרו שתהיינה שניות. ראה הלכות אבות הטומאות פ"ח ה"ח, וה"י. 24) קלועים, והמיץ דולף והולך לאיבוד. 25) מקום על פני הקרקע המיוחד לשטוח עליו הענבים. 26) שם מ"ה. 27) הענבים שבגת לא נטמאו אפילו אם הם מוכשרים. 28) פירוש, הענבים שהוא אוכל לא הוכשרו, מפני שהמיץ נוטף שלא לרצון. 29) ולפיכך אין תורת משקה על המיץ המנטף, ודינו כמי פירות שאין מטמאים ואין מכשירים (למעלה פ"י ה"א). פיסקא זו מנמקת למה לא נטמאת טיפת המיץ מחמת הידיים ותטמא את הענבים שבגת, שהרי משקין מטמאים בכל שהם. 30) תוספתא טהרות פי"א ה"ז. 31) המדובר כשבצרם לאכילה, והמיץ יוצא שלא לרצונו. 32) בידיים טמאות. 33) שהתמצה לפני שזרקם לגת. 34) דעת רבינו, שהמיץ שאין עליו תורת משקה כלל אינו מכשיר אפילו כשירד לגת. בתוספתא שלפנינו כתוב "טהור", ואפשר לפרש כפשוטו שלא נטמאו מידיו הטמאות, מכיוון שלא הוכשרו לפני שהגיעו לגת, שהרי נבצרו לאכילה, אולם רבינו כותב "לא הוכשרו", ולכאורה כאן סתירה גלויה לדבריו בהלכה ד, שאם לקח מן הסלים לדורכן הוכשרו (ראה השגת הראב"ד). אולם יש לחלק בין נטל על־מנת לדורכם, שנטילה זו דומה לבוצר לגת, לבין נטל על־מנת לאכול ונשתיירה כמות לא גדולה, ולא גזרו חכמים על דבר זה (ע"פ כסף־משנה). ורבינו עצמו מעיר ברמיזה על הבדל הגיוני זה. בהלכה ד כתב "ולקח מהן לדורכן", וכאן כתב "וזרקו לגת". שינוי לשון זה מלמדנו שהמדובר כאן בכמות בלתי חשובה, שהבעלים "זורקים" אותם לגת בלי תשומת לב מיוחדת. בכל הלכה זו המדובר בבוצר לאכילה, אבל כשבצר לגת הרי הוכשרו מגזירת חכמים אף־על־פי שהמשקה הנוטף מהם לא הכשירם.

18 **ד. עֲנָבִים[35] שֶׁהָיוּ בְּסַלִּים אוֹ בְּמַשְׁטֵחַ שֶׁל אֲדָמָה**
19 **וְלָקַח מֵהֶן לְדָרְכָן - הֵכְשִׁרוּ[36]. לְפִיכָךְ צָרִיךְ לִקַּח מֵהֶן**
20 **בִּידַיִם טְהוֹרוֹת, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִקַּח מֵהֶן הַטָּמֵא וִיטַמְּאֵן.**

35) תוספתא שם (כסף־משנה). 36) מתקנת חכמים, כמו הבוצר לגת. ראה מה שכתבנו בהלכה הקודמת.

21 **ה. כֶּרֶם[37] שֶׁהוּא עוֹמֵד בְּבֵית הַפְּרָס[38] - הַבּוֹצֵר**
22 **אוֹתוֹ לַגַּת אֵינוֹ מֵכְשָׁר[39] כָּל זְמַן שֶׁהוּא בְּבֵית**
23 **הַפְּרָס[40]. הוֹאִיל וְטֻמְּאַת בֵּית הַפְּרָס מִדִּבְרֵיהֶם[41],**
24 **וְהַבּוֹצֵר לַגַּת הֵכְשֵׁר מִדִּבְרֵיהֶם[42], הֵקֵלּוּ בִּגְזֵרָה זוֹ**
25 **וְלֹא גָּזְרוּ עָלָיו שֶׁיִּהְיֶה מֵכְשָׁר עַד שֶׁיֵּצֵא מִבֵּית**
26 **הַפְּרָס[43]. לְפִיכָךְ, הָרוֹצֶה לִבְצֹר בְּבֵית הַפְּרָס לַגַּת**
27 **בְּטָהֳרָה - מְטַהֵר אֶת הַבּוֹצְרִים וְאֶת הַכֵּלִים[44], וּמַזֶּה**
28 **עֲלֵיהֶם[45] שְׁלִישִׁי וּשְׁבִיעִי[46] וּמַעֲרִיב שִׁמְשָׁן[47], כְּדֵי**
29 **לְהַכִּיר שֶׁאֵין מְקַלִּין בְּטֻמְּאַת בֵּית הַפְּרָס אֶלָּא מִפְּנֵי**
30 **שֶׁהוּא סָפֵק[48], וְאַחַר כָּךְ נִכְנָסִין וּבוֹצְרִין וּמוֹצִיאִין**
31 **חוּץ לְבֵית הַפְּרָס[49], וַאֲחֵרִים טְהוֹרִים מְקַבְּלִין מֵהֶן**
32 **וּמוֹלִיכִין לַגַּת[50]. וְאִם נָגְעוּ אֵלּוּ בְּאֵלּוּ[51] - טְמֵאִין**

וּמְטַמְּאִין[52] אֶת הָעֲנָבִים. שֶׁהָאֲנָשִׁים שֶׁבְּבֵית הַפְּרָס טְמֵאִין, וּמְטַמְּאִין לְאוֹתָן שֶׁבַּחוּץ וְעוֹשִׂין אוֹתָן רִאשׁוֹן, וְהֵן מְטַמְּאִין אֶת הָעֲנָבִים, שֶׁהֲרֵי הֵכְשְׁרוּ מִשֶּׁיָּצְאוּ חוּץ לְבֵית הַפְּרָס.

37) אהלות פי"ח מ"א. 38) שדה שנחרש בו קבר, וגזרו חכמים טומאה על הנכנסים לתוכו, שמא נגע בעצם כגודל שעורה ולא הרגיש בה, ועצם כשעורה מטמאה מן התורה (הלכות טומאת מת פ"ב ה"י. ודיני בית הפרס, נתבארו בפרק יוד שם). 39) ולפיכך לא נטמאו בטומאת בית הפרס, אף־על־פי שכל הנבצר לגת מוכשר מגזירת חכמים, כלמעלה בהלכה א. 40) וברגע שיצאו הענבים משטח בית הפרס, חלה עליהם גזירה זו ונעשו מוכשרים מאליהם. 41) מגזירת חכמים. 42) ואם כן, צריכים אנו לשתי גזירות חכמים, כדי לדון את הענבים כמוכשרים ולטמאם. 43) כדי לאפשר את הבצירה. 44) ואפילו הם טהורים (רבינו בפירושו שם. והר"ש מפרש, שהמדובר בטמאים). 45) מי אפר פרה, כדין טמא מת. 46) ביום השלישי מיום שהתחיל בטהרתם, ובשביעי ממנו. 47) ואין מכניסים אותם לעבודה בכרם עד אחר שקיעת השמש, כדין טמא מת ממש. 48) טומאת בית הפרס היא מפני הספק, שמא נגע בעצם כשעורה כמו שביארנו למעלה. ולמה כל הטורח הזה? כדי שהבוצרים לא יחשבו שגם לטמא ודאי מותר לבצור לגת. 49) ומיד הוכשרו, כמו שנתבאר למעלה. 50) מפני שהענבים יוכשרו הכשר דאורייתא במיץ שיפלטו אגב הולכתם, ויתטמאו בנגיעת הבוצרים, שטומאת בית הפרס עליהם, שהרי אין כאן אלא גזירת חכמים אחת - גזירת בית הפרס - ולא הקלו אלא בשתי גזירות. [ר"ש בפירושו שם. והרא"ש מפרש מפני שאפשר בטהורים, לא התירו בטמאים]. 51) האנשים הטמאים, בטהורים. 52) בדפוס רומא (ר"מ), וכן בכת"י תימן: "ומטמאין".

ו. הַמּוֹסֵק[53] אֶת זֵיתָיו לְכָבְשָׁן אוֹ לְמָכְרָן בַּשּׁוּק - לֹא הֵכְשְׁרוּ עַד שֶׁיִּפְּלוּ עֲלֵיהֶן מַשְׁקִין בְּרָצוֹן, כִּשְׁאָר הָאֲכָלִין. וְכֵן הַמּוֹסֵק זֵיתָיו[54] לִדְרֹךְ בְּבֵית הַבַּד[55] - לֹא הֵכְשְׁרוּ עַד שֶׁתִּגָּמֵר מְלַאכְתָּן[56]. וּמִפְּנֵי מָה יֻכְשְׁרוּ הַזֵּיתִים שֶׁנִּגְמְרָה מְלַאכְתָּן? שֶׁחֶזְקָתָן שֶׁהֻכְשְׁרוּ בַּמֹּהַל[57] שֶׁלָּהֶן, שֶׁהֲרֵי רוֹצֶה בְּקִיּוּמוֹ כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ נוֹחִין לִדְרֹךְ. אֲבָל קֹדֶם שֶׁתִּגָּמֵר מְלַאכְתָּן[58] - אֵין הַמֹּהַל הַיּוֹצֵא מֵהֶן מַכְשִׁיר, מִפְּנֵי שֶׁאֵינוֹ רוֹצֶה בְּקִיּוּמוֹ[59]. לְפִיכָךְ, זֵיתִים שֶׁלֹּא נִגְמְרָה מְלַאכְתָּן שֶׁנָּפְלוּ עֲלֵיהֶן מַשְׁקִין טְמֵאִין[60] - אֵין טָמֵא אֶלָּא מְקוֹם מַגָּעָם, כְּכָל הָאֲכָלִים שֶׁלֹּא הֻכְשְׁרוּ. נָפְלוּ עֲלֵיהֶן מַשְׁקִין טְמֵאִין אַחַר שֶׁנִּגְמְרָה מְלַאכְתָּן - נִטְמְאוּ כֻּלָּן[61]; שֶׁהַמַּשְׁקִין הַטְּמֵאִין מְטַמְּאִים אֶת הַמֹּהַל שֶׁבָּהֶן, וְהַמֹּהַל מְטַמֵּא אֶת כֻּלָּן. שֶׁהַמֹּהַל שֶׁיָּצָא מֵהֶן אַחַר גְּמַר מְלַאכְתָּן חָשׁוּב מַשְׁקֶה וּמִתְטַמֵּא וּמַכְשִׁיר.

53) בשבת טו, א אמרו הכל מודים שמותר למסוק זיתים בידיים טמאות, אפילו כשהם עומדים לסחיטה בבית הבד, ומכל־שכן לאכילה או למוכרם בשוק. 54) טהרות פ"ט מ"א. 55) ונותן אותם במעטן, כדי שיתרככו ונוח יהיה להוציא שמנם. 56) כרבן גמליאל וחכמים במשנה שם. ומאימתי גמר מלאכתם? משיגמור למסוק ולהניח במעטן את כל הזיתים שבדעתו להעבירם לבית הבד לסחיטה (ראה הלכה ח). 57) נוזל המתמצה מן הזיתים במעטן. 58) בדעת בעל הזיתים להוסיף עוד זיתים לאותו מעטן, כדי לסוחטם ביחד. 59) תוספתא טהרות פ"י ה"א. אינו רוצה שיתרככו הזיתים הראשונים לפני שיגיעו האחרונים למעטן, כדי שלא יתרככו יותר מדאי ויתקלקלו (תפארת ישראל במשנתנו שם). 60) שנטמאים אוכלין שלא הוכשרו, כמו שנתבאר למעלה בפ"ב הי"ג. 61) משקין טמאים מטמאים בכל שהם (שם הלכה כו). פסק כחכמים בטהרות פ"ט מ"ג.

ז. חָבִית[62] שֶׁל זֵיתִים מְגֻלְגָּלִים[63] - צָרִיךְ לִנְקֹב הֶחָבִית כְּדֵי שֶׁיֵּצֵא הַמֹּהַל; וְאִם לֹא נִקַּב - הֲרֵי אֵלּוּ מֻכְשָׁרִין[64]. נִקְּבָהּ וּסְתָמוּהָ שְׁמָרִים וְהִנָּם[65] בְּלוּלִים בַּמֹּהַל - אֵינָם מֻכְשָׁרִין, מִפְּנֵי שֶׁאֵינָן בִּרְצוֹנוֹ, שֶׁהֲרֵי נִקְּבָהּ[66].

62) עדיות פ"ד מ"ו. 63) מלוחים ומקובצים ועומדים לאכילה (רבינו בפירושו שם). 64) ואף־על־פי שהוא אינו צריך למוהל, רוצה הוא בו כדי שלא יתקלקלו הזיתים. ואם ניקב את החבית גילה דעתו שאינו רוצה במוהל. הלכה זו מנויה שם בין ההלכות שבית־שמאי מקילים ובית־הלל מחמירים. והלכה בכל מקום כבית־הלל, בין להקל ובין להחמיר. 65) הזיתים. ואפשר גם לפרש שהכוונה לשמרים. 66) במשנה שם אמרו, שבזה מודים בית־הלל שאינם מוכשרים.

ח. זֵיתִים שֶׁמְּסָקָן לִדְרִיכָה, מֵאֵימָתַי גְּמַר מְלַאכְתָּן? מִשֶּׁתִּגָּמֵר מִסִּיקָתָן[67] וְיִהְיוּ מֻנָּחִים וּמוּכָנִים לִדְרִיכָה. אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נָפְלוּ עֲלֵיהֶן מַשְׁקִין וְלֹא יָצְאוּ מֵהֶן מַשְׁקִין, הוֹאִיל וְנִגְמְרָה מְלַאכְתָּן - הֻכְשְׁרוּ[68]. אֲבָל קֹדֶם שֶׁנִּגְמְרָה מְלַאכְתָּן, אַף עַל פִּי שֶׁנִּתְמַעֲכוּ וְהֵזִיעוּ וְנִתְחַבְּרוּ בְּמַשְׁקֵיהֶן - אֵינָן מֻכְשָׁרִין. גְּמַר מִלְּמִסֹּק זֵיתָיו[69] אֲבָל עָתִיד לִקַּח[70] זֵיתִים אֲחֵרִים לְהוֹסִיף עֲלֵיהֶם, אֲפִלּוּ אֵינוֹ עָתִיד לְהוֹסִיף אֶלָּא אוֹ קַב[71] אוֹ קַבַּיִם - לֹא הֻכְשְׁרוּ. וְאִם הֶעֱרִים[72] - הֲרֵי אֵלּוּ מֻכְשָׁרִין[73]. גְּמַר[74] מִלְּקַח[75] אֲבָל עָתִיד לִלְוּוֹת[76] וּלְהוֹסִיף, וְאִרְעוֹ אֹנֶס אוֹ נִתְעַסֵּק בְּמִשְׁתֶּה וְלֹא הוֹסִיף - עֲדַיִן לֹא נִגְמְרָה מְלַאכְתָּן וְאֵינָן מְקַבְּלִין טֻמְאָה, וַאֲפִלּוּ זָבִים וְזָבוֹת[77] מְהַלְּכִין עֲלֵיהֶם - טְהוֹרִים.

67) שאין בדעתו להוסיף עליהם, אלא להעבירם לבית הבד (ראה שם משנה ב). 68) רבן גמליאל (שם) אמר סתם "משתיגמר מלאכתן", ולא הוסיף כל תנאי אחר, ומשמע מזה שגמר מלאכה עצמו מכשיר. [יש לראות בדבריו כאן סתירה למה שכתב בה"ו: "שחזקתן שהוכשרו במוהל שלהן". ובדוחק אפשר לפרש כוונתו כאן כשאין אנו רואים שם משקה, אבל אפשר שהיה ונבלע בזיתים או נתייבש. ובתוספתא טהרות פ"י ה"א, שנינו: "הגומר את זיתיו בני יומן (ביום מסיקתם והכנסתם למעטן), חזרנו לדברי בית־

שמאי ולדברי בית־הלל". ופירשו מבארי התוספתא, מפני שלפני גמר מלאכתם נפסקה הלכה כחכמים שאינם מוכשרים, נגד דעת בית־הלל, מלמדת תוספתא זו, שאם נגמרה מלאכתם וטרם הספיקו להוציא מוהל, אנו חוזרים למחלוקת בית־שמאי ובית־הלל במשנה שם, שבית־שמאי אומרים משיזיעו, ובית־הלל אומרים משיתחברו שלושה זה לזה. והגר"א שם מבאר, שרבן גמליאל וחכמים באו להקל, שכל זמן שלא נגמרה מלאכתם אינם מוכשרים, אבל לא להחמיר. וסוברים שאפילו נגמרה מלאכתם אינם מוכשרים עד שיזיעו - לדברי ב"ש, או עד שיתחברו לדברי ב"ה. ויש לתמוה על רבינו למה נטה מדברי תוספתא זו].

69) תוספתא פ"י ה"ח. 70) לקנות או להביא מכרם אחר. 71) מדה עתיקה, אחד משישה בסאה. 72) רצונו להוסיף, בא מתוך כוונה שזיתיו לא יוכשרו. 73) חכמים ראו בזה ערמה, ואין להסכים שערמתו תועיל לו. 74) טהרות פ"ט מ"ב. 75) מפני שהוציא כבר כל כספו. 76) בדעתו היה לעשות כך לשם הוספת רווח, ולא לשם מניעת ההכשר. 77) שמטמאים טומאה חמורה.

1 **ט. הָעוֹטֵן[78] זֵיתָיו בִּשְׁנֵי בַּדִּים[79] - כֵּיוָן שֶׁגָּמַר אַחַת[80]**
2 **מֵהֶן הֵכְשִׁרוּ לְקַבֵּל טֻמְאָה.**

78) נותן למעטן. תוספתא פ"י ה"ב. 79) יש לו הרבה זיתים, ואין בדעתו לסחוט את כולם בבת אחת. 80) למסוק ולתת במעטן את הזיתים שבדעתו לסוחטם בבת אחת.

3 **י. הַמּוֹסֵק[81] זֵיתָיו בַּגָּלִיל הָעֶלְיוֹן וְעָתִיד לְהוֹרִידָם**
4 **לַגָּלִיל הַתַּחְתּוֹן - אֵין מְקַבְּלִין טֻמְאָה[82] עַד שֶׁיּוֹרִידֵם[83]**
5 **לְשָׁם. וְהוּא שֶׁחִשֵּׁב עֲלֵיהֶן קֹדֶם שֶׁיִּמְסֹק; אֲבָל אַחַר**
6 **שֶׁיִּמְסֹק - אֵין הַמַּחֲשָׁבָה מוֹעֶלֶת, אֶלָּא הֵכְשִׁרוּ. גָּמַר**
7 **אֶת זֵיתָיו וְעָתִיד לְמָכְרָן[84] - לֹא הֵכְשִׁרוּ[85]. עָתִיד**
8 **לְחַפּוֹתָן בְּעָלִין[86] - הֵכְשִׁרוּ[87] וּמְקַבְּלִין טֻמְאָה.**

81) שם. 82) אפילו אין דעתו להוסיף. 83) הנתינה במעטן בגליל העליון, אינה גמר מלאכה, מפני שבדעתו להעביר את הזיתים למקום אחר. גליל עליון וגליל תחתון לאו דוקא, אלא כל מחשבת העברה ממקום אחד לשני. ונקט "גליל" מפני שבתקופתם שגשגה שם תעשיית השמן.

84) שם ה"ב. 85) גמר מלאכה מכשירה כשדעתו לסחוט (ראה למעלה ה"ח, הערה סז). 86) כדי לשמור עליהם מפני הגשם או מפני האבק. 87) אף־על־פי שדעתו להוסיף חיפוי בעלים, מפני שמלאכת הזיתים עצמה נגמרה, והחיפוי מלאכה בפני היא.

9 **יא. הַלּוֹקֵחַ[88] מַעֲטַן זֵיתִים מִן הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים, אִם**
10 **יֵשׁ מוֹסֵק[89] עַל פְּנֵי הָאֲדָמָה - יַעֲשׂוּ בְּטֻמְאָה[90], שֶׁזֶּה**
11 **בְּחֶזְקַת שֶׁגָּמַר[91]. וְנֶאֱמָן עַם הָאָרֶץ[92] לוֹמַר: מַעֲטָן זֶה**
12 **לֹא גְּמַרְתִּיו[93].**

88) שם ה"ג. 89) ונמצאים שם זיתים מוסקים של הגוי שלא נמכרו עם הזיתים שבמעטן. 90) פירוש, אפשר לטפל בהם בידיים טמאות, מפני שכבר נטמאו במגע הגוי, ואין אנו אומרים שהגוי רצה להוסיף למעטן את הזיתים הנמצאים על פני האדמה, ואם־כן לא נגמרה מלאכתם ולא הוכשרו. וכל־שכן אם אין שם מוסק. [המלים: "יעשו בטומאה" מתפרשים כאן אחרת מבמקומות אחרים. ראה לקמן הי"ב]. 91) לא היה בדעתו להוסיף אלא למכור מה שכבר נתן במעטן. 92) שם. 93) פירוש, היה בדעתי להוסיף ואף על פי שאינו נאמן על טומאה וטהרה אין אנו חושדים בו שישקר בזדון (ראה הלכות משכב ומושב פ"י ה"א).

13 **יב. הָרוֹצֶה לִטֹּל[94] מִזֵּיתִים שֶׁלֹּא נִגְמְרָה מְלַאכְתָּן**
14 **וְלִדְרֹךְ - הֲרֵי זֶה נוֹטֵל מֵהֶן בְּטֻמְאָה[95] וּמוֹלִיךְ לְבֵית**
15 **הַבַּד בְּטֻמְאָה וּמְכַסֶּה הַשְּׁאָר בְּטֻמְאָה[96] וְאֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ,**
16 **שֶׁהֲרֵי לֹא הֵכְשִׁרוּ כְּדֵי שֶׁיְּקַבְּלוּ טֻמְאָה.**

94) משנה טהרות פ"ט, ז. 95) בידים טמאות ובכלים טמאים, מפני שלא הוכשרו ולא יתטמאו. 96) הזיתים שנותרו במעטן, דינם כמו שהיה לפני שנטל מהם. כבית הלל במשנתנו. [בתוספתא שם פ"י ה"ח מסיימים בית הילל: "ובלבד שלא יעקור את כל האם ואם עקר הרי אלו טמאים ... ובלבד שלא יערים ואם הערים הרי אלו טמאים". פירוש, שלא יעביר לבית הבד את כל הגוש שבמעטן. ועוד תנאי: שאמירתו שברצונו להוסיף, יהיה רצון כנה ולא מחשבה ערמומית, כדי שלא יוכשרו. ותמוה הדבר למה השמיט רבינו שני תנאי בית־הלל אלה? ונראה שב"הערים" סמך על מה שכתב בה"ח, ועקירת כל האום אפשר ללמוד מזה שאמר ומכסה "השאר"].

17 **יג. הַמַּנִּיחַ[97] אֶת זֵיתָיו בְּכוֹתֶשׁ[98] כְּדֵי שֶׁיִּמְּתִינוּ[99] וְיִהְיוּ**
18 **נוֹחִים לְהִכָּתֵשׁ - הֲרֵי אֵלּוּ מֻכְשָׁרִין[100]. הִנִּיחָן**
19 **שֶׁיִּמְּתִינוּ וְשֶׁיִּמְלְחֵם אַחַר שֶׁיִּמְּתִינוּ - אֵינָן**
20 **מֻכְשָׁרִין[101], שֶׁהֲרֵי דַּעְתּוֹ עֲלֵיהֶן לְכָבְשָׁן[102].**

97) שם מ"ה. 98) במכתשת גדולה שכותשים בה זיתים העומדים לאכילה. 99) במשנתנו הגירסא "שימתונו", פירוש, שיתלחלחו ויתרככו. [בבבא בתרא יח, א אמרו: "מתנותא קשי לכותל", פירוש לחלוחית מזיקה את הכותל. אמנם רבינו בפירושו למכשירין פ"ו מ"ב, מפרש "שימתינו" - שיתקיימו זמן ארוך, אבל כאן קשה לפרש כך]. 100) הוכשרו במשקה היוצא מהם. 101) כבית־הלל שם. 102) ולא נגמרה מלאכתם.

21 **יד. הַפּוֹצֵעַ[103] זֵיתִים שֶׁל תְּרוּמָה[104] בְּיָדַיִם טְמֵאוֹת -**
22 **פְּסָלָן[105], שֶׁפְּצִיעָתָן הִיא גְּמַר מְלַאכְתָּן. פְּצָעָן[106]**
23 **לְסָפְגָן בְּמֶלַח[107] - לֹא הֵכְשִׁרוּ[108]. וְכֵן[109] אִם פְּצָעָן**
24 **לֵידַע אִם יֵשׁ בָּהֶן שֶׁמֶן וְהִגִּיעוּ לְהַמָּסֵק[110] - לֹא**
25 **הֵכְשִׁרוּ[111].**

103) מבקע. שם. 104) במשנתנו כתוב "זיתים" סתם, ורבינו הוסיף: "של תרומה" (ראה ההערה הבאה). 105) ידיים שניות לטומאה, ושני פוסל את התרומה. [גם כאן שינה רבינו מלשון המשנה שכתוב בה "טימאן", משמע שהזיתים פוסלים אחרים. ונראה שלדעתו "טימאן" לאו דוקא, וכוונת המשנה - שנפסלו ממגעם בידיים טמאות. ויוצא מזה, שלדעת רבינו הלחלוחית שעל הזיתים הנפצעים

לא נטמאה מפני כמותה הזעירה, ואולי גם מפני שהיא הולכת לאיבוד לא חלה עליה תורת משקה, ומתוך כך נאלץ רבינו להעמיד משנתנו בתרומה, שהרי ידיים אינן פוסלות אוכל חולין. והמדובר כשהוכשרו לפני פציעתם. אולם הר"ש והרא"ש פירשו בחולין שלא הוכשרו - כמו הבבא הראשונה - והמשקין שיצאו נטמאו מידיו, שידיים מטמאות משקה חולין, שכל הפוסל את התרומה מטמא משקין להיות ראשון, והם מטמאים את הזיתים, שמשקין מטמאים בכל שהם]. 106) שבת קמה, א. 107) המלח אינו נדבק יפה בדברים יבשים, ואם נרטבו במוהל היוצא ע"י פציעתם - יידבק. 108) שהרי לא נגמרה מלאכתם. בבא זו, וכן הבבא שאחריה עוסקות בזיתים שלא הוכשרו, ולענין הכשר אין הבדל בין תרומה לחולין. 109) שם. 110) בשלו כבר, וראויים למסיקה. 111) מפני שאינו מעוניין כלל במשקה היוצא, והוא הולך לאיבוד.

1 **טו. הַמַּנִּיחַ[112] זֵיתִים בַּגַּת לְגַרְגְּרָן[113] וּלְיַבְּשָׁן, אֲפִלּוּ**
2 **הֵם רוּם אַמָּה[114] - אֵינָן מֻכְשָׁרִין[115]. נְתָנָן בַּבַּיִת**
3 **שֶׁיִּלְקוּ[116], אַף עַל פִּי שֶׁעָתִיד לְהַעֲלוֹתָן לַגַּג[117], אוֹ**
4 **שֶׁנְּתָנָן בַּגַּג שֶׁיִּלְקוּ, אַף עַל פִּי שֶׁעָתִיד לְפָתְחָם**
5 **וְיַפְרִיס אוֹתָן[118] - הֲרֵי אֵלּוּ מֻכְשָׁרִים[119]. נְתָנָן בַּבַּיִת**
6 **עַד שֶׁיִּשְׁמוֹר[120] אֶת גַּגּוֹ אוֹ עַד שֶׁיּוֹלִיכֵם לְמָקוֹם אַחֵר**
7 **- אֵינָן מֻכְשָׁרִים, שֶׁעֲדַיִן לֹא נִגְמְרָה מְלַאכְתָּן[121].**

112) טהרות פ"ו ה"ו. 113) פירות מיובשים נקראים גרגירים, ומכאן "לגרגר", פירוש לייבש עד שייעשו גרגרים טובים לאכילה (רבינו בפירושו למשנתנו). 114) ואם כן, התחתונים אינם ממהרים להתייבש, ובינתיים מתמצה משקה ומרטיבם. 115) מפני שהתכוון לייבשם אינו רוצה שיורטבו, שהרי הרטיבות מעכבת את הייבוש. [הר"ש גורס במשנתנו "הרי אלו מוכשרים" ומפרש, שהמיץ מייפה את טעם הזיתים, ולפיכך הוא רוצה בו]. 116) שיכמשו קצת (רבינו שם). 117) אחרי כמישתם, כדי שיתייבשו. 118) יחתכם לחצאים. 119) מפני שהוא רוצה בזיעה הגורמת לעיפוש. 120) צ"ל "שֶׁיְּשַׁמֵּר" כגירסתנו במשנה. פירוש, שיעשהו ראוי לשמור על הפירות השטוחים עליו, כגון שיקיפהו מעקה או יבנה סוכה לשומר, שישמור על הזיתים מפני הגנבים. 121) ואינו רוצה שיוציאו כאן מיץ, שהרי ילך לאיבוד, כשיעביר את הזיתים למקום אחר. [הלכה זו עוסקת בזיתים העומדים לאכילה, ומסיקתם היא גמר מלאכתם, ולפיכך כשהורטבו ברצון בעלים - הוכשרו].

8 **טז. הָעוֹטֵן[122] זֵיתָיו[123] בִּרְשׁוּת עַם הָאָרֶץ וְנָעַל וְחָתַם**
9 **- אֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ שֶׁמָּא יֵשׁ לוֹ מַפְתֵּחַ אַחֵר וְחוֹתָם אַחֵר.**
10 **אַף עַל פִּי שֶׁמָּצָא חוֹתָם מְקֻלְקָל וּמַפְתֵּחַ פָּתוּחַ - הֲרֵי**
11 **אֵלּוּ טְהוֹרִין[124]. וְחוֹתָם שֶׁאָמְרוּ, אֲפִלּוּ צְרוֹר[125] אוֹ**
12 **קֶיסָם[126]. הָיוּ שָׁם[127] חוֹרִין וּסְדָקִין - אֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ**
13 **שֶׁמָּא מַכְנִיס קָנֶה וּמְסִיטָן. הָיוּ שָׁם חַלּוֹנוֹת שֶׁל**
14 **אַרְבָּעָה טְפָחִים - נִדּוֹנוֹת כִּפְתָחִים[128].**

122) ראה הערה עז. 123) תוספתא טהרות פ"י ה"ד. 124) מפני שעם־הארץ ירא להכנס שם, שלא ייתפס כגנב, ואנו אומרים שגנבים שברו את החותם ונמלכו ולא נכנסו (ראה הלכות משכב ומושב פי"ב הט"ו). ואם לא נעל וחתם אין עם־הארץ מפחד להיכנס, מפני שיכול להתנצל ולומר: חשבתי שאינך מקפיד שאכנס, ולפיכך הזיתים טמאים. 125) אבן קטנה. 126) חתיכת עץ. 127) בבית שבו המעטן. 128) שאם לא נעל וחתם - טמאים, לפי שאפשר לאדם להיכנס בלי התאמצות יתירה דרך חלון שכזה.

15 **יז. הַדּוֹרֵךְ[129] בְּטֻמְאָה[130] וְרָצָה לְטַהֵר כְּלֵי בֵּית הַבַּד**
16 **וְהָעֵגֶל[131] מִן הַמַּשְׁקִין הַטְּמֵאִין שֶׁנִּבְלְעוּ בָּהֶן, כֵּיצַד**
17 **יַעֲשֶׂה? כְּלִי שֶׁל עֵץ וְשֶׁל אֲבָנִים - מֵדִיחַ, וְשֶׁל**
18 **נְסָרִים[132] וְכַיּוֹצֵא בָהֶן[133] - מְנַגְּבָן[134], וְשֶׁל גְּמִי[135] -**
19 **מְיַשְּׁנָן[136] כָּל שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ, אוֹ חוֹלְטָן בְּחַמִּין אוֹ**
20 **בְּמֵי זֵיתִים[137], אוֹ מַנִּיחָן תַּחַת צִנּוֹר שֶׁמֵּימָיו**
21 **מְקַלְּחִין[138] אוֹ לְתוֹךְ מַעְיָן שֶׁמֵּימָיו רוֹדְפִין[139] שְׁתֵּים**
22 **עֶשְׂרֵה שָׁעוֹת, וְאַחַר כָּךְ מַטְבִּיל אֶת הַכֵּלִים שֶׁצְּרִיכִין**
23 **טְבִילָה[140], וּמִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶן בְּטָהֳרָה.**

129) משנה טהרות פ"ו, ח. ותוספתא שם פי"א ה"י. 130) ונרטבו כל כלי הגת ביין הטמא ונטמאו. 131) רבינו במשנה, מפרש: "היקף סביב הזיתים בשעת הדריכה לקבצם ולחברם". והר"ש מפרש כעין קופה מסורגת, ונותנים בה הזיתים אחרי דריכתם, ומניחים עליהם דברים כבדים ויוצא מותר השמן דרך נקבי הסריגה. 132) קרשים. נראה שהכוונה לקרשים שאינם מהוקצעים. 133) והדומים להם, שהדחה אינה מעבירה את הרטיבות שעליהם. 134) בשמש או באוויר. 135) מין עשב שסופג הרבה. 136) וצריכים הדחה וניגוב (תפארת ישראל). 137) מים שנתבשלו בהם זיתים (רש"י במסכת עבודה זרה עה, א). מובן שהכוונה למי זיתים חמים (ראה השלמות). 138) בזרם חזק. 139) זורמים. כר' שמעון בן גמליאל בשם ר' יוסי בתוספתא שם. [במשנתנו אמר ר' יוסי: "אם נותנן בשיבולת הנהר, דיו" (שיבולת = זרם). ורבינו מסיים שם: "ואין הלכה כר' יוסי". ברור שחזר בו כאן. ואולי דעתו, שר' יוסי במשנתנו אינו מצריך שישהו בנהר 12 שעות]. 140) להוציא פשוטי כל עץ שאין להם בית קיבול.

יום ש"ק כ' אייר ה'תשפ"ב

פֶּרֶק שְׁנֵים עָשָׂר[1]

1) יבאר שהכשר אוכלין צריך שיהיה ברצון בעלים, ואחר שנעקרו מהקרקע. משקה שנפל על האוכל בתחילה ברצון ולא בסוף או בהיפך. משקין שנתלשו מהקרקע שלא ברצון. ודין הכופה קערה על הכותל כדי שתודח או שלא ילקה הכותל, או שיודח הכותל.

24 **א. כָּל דִּבְרֵי הֶכְשֵׁר אֳכָלִין - דִּבְרֵי קַבָּלָה הֵן. מִפִּי**
25 **הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ, שֶׁזֶּה שֶׁנֶּאֱמַר: וְכִי יֻתַּן מַיִם עַל זֶרַע**
26 **- אֶחָד הַמַּיִם וְאֶחָד שְׁאָר שִׁבְעָה מַשְׁקִין[2]. וְהוּא**
27 **שֶׁיִּנָּתֵן עֲלֵיהֶם בִּרְצוֹן בְּעָלִים[3] וְאַחַר שֶׁנֶּעֱקְרוּ מִן**
28 **הַקַּרְקַע[4]. שֶׁדָּבָר יָדוּעַ הוּא שֶׁאֵין לְךָ זֶרַע שֶׁלֹּא בָּא**

עָלָיו מַיִם כְּשֶׁהוּא מְחֻבָּר[5], לֹא נֶאֱמַר 'וְכִי יֻתַּן מַיִם' אֶלָּא לְאַחַר שֶׁנֶּעֱקְרוּ הָאֲכָלִין וְנִתְלְשׁוּ הַמַּשְׁקִין.

2) הכוונה לששת המשקין שביחד עם המים הם שבעה. ואלה הם שבעת המשקין: יין, דם, שמן, חלב, טל, דבש, מים (ראשי תיבות: יד שחט דם). 3) מכשירין פ"א מ"א. במשנה שם אמרו "לרצון" סתם, ורבינו מפרש "לרצון בעלים, כי ההגיון מחייב, שבדבר התלוי ברצון - קובע רצון בעלים ולא רצונם של אחרים (ראה למעלה פ"א ה"ב). 4) 'תורת כהנים' פרשת שמיני, פרשתא ח ה"ג: "ומוציא אני (מדין הכשר) את שירדו לבורות שיחין ומערות שאינן תלושין מן הקרקע". ובמס' מכשירין פ"ד מ"ו, שנינו: "צנון שבמערה, נדה מדיחתו (במים מכונסים שבמערה) והוא טהור, העלתו כל שהוא מן המים – טמא" (ראה 'תוספות' חולין לא, ב - ד"ה ופירות). 5) ואם כן לא תמצא זרעים שאינם מוכשרים.

ב. כָּל מַשְׁקֶה[6] שֶׁנָּפַל עַל הָאֹכֶל בַּתְּחִלָּה בִּרְצוֹן בְּעָלִים[7], אַף עַל פִּי שֶׁאֵין סוֹפוֹ בְּרָצוֹן, אוֹ שֶׁהָיָה סוֹפוֹ בְּרָצוֹן וְאֵין תְּחִלָּתוֹ בְּרָצוֹן[8] - הִכְשִׁיר. נָפַל שֶׁלֹּא בִּרְצוֹנוֹ - אֵינוֹ מַכְשִׁיר. אֲפִלּוּ בָּלַל הוּא פֵּרוֹתָיו מִפְּנֵי הַסַּכָּנָה[9] אוֹ מִפְּנֵי הַצֹּרֶךְ[10], וְהוּא אֵין רְצוֹנוֹ שֶׁיִּהְיוּ בְּלוּלִין - הֲרֵי אֵלּוּ לֹא הֻכְשְׁרוּ. כֵּיצַד? הַטּוֹמֵן פֵּרוֹתָיו בְּמַיִם מִפְּנֵי הַגַּנָּבִים[11], אוֹ הַנּוֹתֵן פֵּרוֹתָיו לְשִׁבֹּלֶת הַנָּהָר לַהֲבִיאָן עִמּוֹ[12] - אֵינָן מַכְשִׁירִים.

6) משנה, שם. 7) רבינו מדייק ואומר: "שנפל על האוכל בתחילה ברצון בעלים", אבל אם נפלו במקום אחר ברצון בעלים, ומשם חזרו ונפלו על הפירות שלא ברצונו - לא הוכשרו. ואין כן דעת הר"ש, והוא מפרש, שמספיק רצון בעלים בנפילה ראשונה. וכן דעת הראב"ד. 8) נפלו על הפירות ללא כוונת בעלים ואחר־כך היה מרוצה מזה. 9) לקמן יתבאר. 10) הוא צריך לכן שיהיו במים, אבל לא כדי שיורטבו. 11) שלא ירגישו בפירות (דוגמא לסכנה). 12) הוא הולך על שפת הנהר בכיוון הזרם, ונותן שק מלא פירות בנהר והוא שט עם הזרם (דוגמא למפני הצורך).

ג. מַשְׁקִין[13] שֶׁנִּתְלְשׁוּ מִן הַקַּרְקַע שֶׁלֹּא בְּרָצוֹן - אֵינָן מַכְשִׁירִין. לְפִיכָךְ, אָדָם אוֹ כֵּלִים אוֹ פֵּרוֹת שֶׁנִּבְלְלוּ בְּמַשְׁקִין וְנִתְלְשׁוּ שֶׁלֹּא בְּרָצוֹן, אַף עַל פִּי שֶׁנֶּגְעוּ אֲכָלִין בְּאוֹתָן מַשְׁקִין בְּרָצוֹן - לֹא הֻכְשְׁרוּ, שֶׁהֲרֵי אוֹתָן הַמַּיִם שֶׁלֹּא לְרָצוֹן נִתְלְשׁוּ, וּכְאִלּוּ הֵן עֲדַיִן בַּקַּרְקַע שֶׁאֵינָן מַכְשִׁירִין[14]. הָיוּ הַמַּיִם שֶׁעַל הָאָדָם וְעַל הַכֵּלִים וְעַל הַפֵּרוֹת תְּלוּשִׁין בְּרָצוֹן וְנָגְעוּ בָּהֶן אֲכָלִין בְּרָצוֹן - הֻכְשְׁרוּ[15]. כֵּיצַד? הַכּוֹפֶה קְעָרָה[16] עַל הַכִּתֹּל בִּשְׁבִיל שֶׁתּוּדַח[17] - הַמַּיִם שֶׁבָּהּ מַכְשִׁירִין, וְאִם הִנִּיחַ בָּהֶן פֵּרוֹת - הֻכְשְׁרוּ, מִפְּנֵי שֶׁהֵן תְּלוּשִׁין בַּכְּלִי לְרַעַת[18]. כְּפָאָהּ בִּשְׁבִיל שֶׁלֹּא יִלְקֶה הַכֹּתֶל[19] - הַמַּיִם שֶׁבָּהּ אֵינָן כִּתְלוּשִׁין[20], וּלְפִיכָךְ אִם נָתַן בָּהּ אֲכָלִין - לֹא הֻכְשְׁרוּ. נִתְכַּוֵּן שֶׁיּוּדַח הַכֹּתֶל[21]: אִם הָיָה כֹּתֶל בַּיִת[22] - הֲרֵי אֵלּוּ מַכְשִׁירִין; שֶׁהַתְּלוּשׁ שֶׁחִבְּרוּ - לְעִנְיַן הֶכְשֵׁר הֲרֵי הוּא כְּתָלוּשׁ, וְנִמְצְאוּ מַיִם שֶׁעַל כֹּתֶל בַּיִת זֶה כַּמַּיִם שֶׁבַּכֵּלִים[23]. וְאִם הָיָה כֹּתֶל מְעָרָה, שֶׁאֵינוֹ בִּנְיָן אֶלָּא עַצְמָהּ שֶׁל קַרְקַע - הַמַּיִם שֶׁעָלֶיהָ אֵינָן כִּתְלוּשִׁין[24] מִן הַקַּרְקַע.

13) שם פ"ד מ"ג. 14) כמבואר בה"א. ואין זה דומה לדין צנון שבמערה שהובא למעלה בהערה ג, שאם הוציאה אותו מן המים – נטמא, מפני ששם נתלשו המים ברצון והם מכשירין אחרי שנתלשו. 15) גם התלישה וגם הנגיעה צריכות להיות ברצון. [נראה שהתלישה אינה טעונה רצון בעלים, ומספיק רצונו של כל אדם שהוא, ורק הנגיעה טעונה רצון הבעלים של הפירות, כמבואר בתחילת ההלכה הקודמת]. 16) שם. 17) כדי שירדו מי גשמים לתוכה וידיחוה. 18) בהתאם לרצונו. 19) שהמים יעברו לקערה ולא ירטיבו את הכותל. 20) מפני שהוא אינו מעוניין בכך שיגיעו המים לקערה, אלא שלא יפלו על הכותל, והרי זה דומה למפני הצורך שבהלכה הקודמת. 21) לפי פירושו של רב פפא (חולין טז, א) למשנתינו. 22) והחומר שממנו נבנה הכותל היה תלוש שחיברו לקרקע. 23) שנתלשו ברצון, שהרי הוא רוצה שיפלו על הכותל. 24) מפני שכותל זה לא היה תלוש מעולם.

ד. הַשּׁוֹחֶה[25] לִשְׁתּוֹת[26] - הֲרֵי הַמַּיִם הָעוֹלִים בִּשְׁפָמוֹ וּבְפִיו תְּלוּשִׁין בִּרְצוֹנוֹ[27]; שֶׁדָּבָר יָדוּעַ הוּא שֶׁהַשּׁוֹתֶה יַעֲלֶה הַמַּיִם בְּפִיו וּבִשְׁפָמוֹ, וְהוֹאִיל וְשָׁתָה בִּרְצוֹנוֹ - הֲרֵי אֵלּוּ נִתְלְשׁוּ בִּרְצוֹן. אֲבָל הַמַּיִם הָעוֹלִים בְּחָטְמוֹ וּבִזְקָנוֹ וּבְרֹאשׁוֹ - אֵינָן תְּלוּשִׁין בִּרְצוֹן[28].

25) מכשירין פ"ד מ"א. 26) מרכין ראשו, כדי לשתות מן המעיין וכדומה. 27) אף־על־פי שהוא אינו מעוניין אלא בכניסת המים למעיו בלבד. 28) שאפשר לשתות בזהירות, ולא יגיעו שם מים.

ה. הַמְמַלֵּא[29] אֶת הֶחָבִית[30]: הַמַּיִם הָעוֹלִים אַחֲרֶיהָ[31], וּבַחֶבֶל שֶׁהוּא מְכוֹנָן[32] עַל צַוָּארָהּ[33], וּבַחֶבֶל שֶׁהוּא לְצָרְכָּהּ[34] - הֲרֵי הֵן תְּלוּשִׁין בִּרְצוֹן[35]; וְהַמַּיִם שֶׁבַּחֶבֶל הַיָּתֵר עַל צָרְכָּהּ - אֵינָן תְּלוּשִׁין בִּרְצוֹן. נָתְנָהּ תַּחַת הַצִּנּוֹר[36] - כָּל הַמַּיִם שֶׁעַל גַּבָּהּ וּבַחֶבֶל אֵינָן תְּלוּשִׁין בִּרְצוֹן[37], לְפִיכָךְ אֵין מַכְשִׁירִין.

29) שם. 30) קושר סביבה חבל ומשקיעה בבור. [החביות בתקופת המשנה היו צרות למעלה ומוקפות שפה, וקושרים את החבל במקום הצר והשפה מעכבת שלא יפול]. 31) אחורי החבית. 32) לפוף, כרוך. 33) המקום שמתחת לשפה, נקרא "צואר". 34) לצורך מילוי החבית. כשהוא דולה מים מן הבור משקיע את החבית למטה מפני המים ומרטיב חלק מן החבל. [במשנה, אמר רבי שמעון בן אלעזר: "וכמה לצורכה? טפח". ותמוה למה השמיט רבינו את דבריו שאין חולק עליהם במשנתינו]. 35) שהרי אי־אפשר למלא את החבית מבלי שיעלו מים על גבה ועל החבל, וזה דומה למים שבשפת השותה ובפיו שבהלכה הקודמת. 36) שיקלחו המים מעצמם ישר לחבית.

37) מפני שאפשר שהמים יפלו לחבית ללא הרטבת גבה או החבל הקשור סביב צוארה.

ו. מִי שֶׁיָּרְדוּ[38] עָלָיו גְּשָׁמִים, אֲפִלּוּ הָיָה אַב הַטֻּמְאָה - הַמַּיִם שֶׁעָלָיו, אַף עַל פִּי[39] שֶׁיָּרְדוּ מִצַּד הָעֶלְיוֹן לַתַּחְתּוֹן[40], טְהוֹרִין[41]. וְהוּא שֶׁיְּנַתְּקֵם מֵעָלָיו בְּכָל כֹּחוֹ[42]; אֲבָל אִם הָיוּ שׁוֹתְתִין[43] וְיוֹרְדִים - בִּשְׁעַת פְּרִישָׁתָם מִתְטַמְּאִין[44]. וּבִזְמַן שֶׁהֵן טְהוֹרִין - אֵינָן מַכְשִׁירִין, שֶׁהֲרֵי אֵינָן תְּלוּשִׁין עָלָיו לִרְצוֹנוֹ; וְאִם נִעַר[45] - הֲרֵי אֵלּוּ לְרָצוֹן[46]. עָמַד תַּחַת הַצִּנּוֹר לְהָקֵר אוֹ לִדּוֹחַ - הֲרֵי זֶה לְרָצוֹן, וְאִם הָיָה טָמֵא - הַמַּיִם שֶׁעָלָיו טְמֵאִין.

38) שם מ"ב. 39) תוספתא, מכשירין פ"א ה"ג. 40) אפילו ירדו מגופו או מבגדיו. 41) מפני שנפלו עליו שלא לרצון. 42) ונותקו כהרף עין. 43) לאט לאט. 44) בנגיעתם בבגד הטמא, מפני שהוא רוצה בהעברתם מבגדיו, אבל כשנותקו כהרף עין - אין כאן נגיעה בשעת ההעברה. כך מפרש רבינו דברי רב יוסף בכריתות טו, ב (ראה ראב"ד). 45) כדי להוציא את המים והם ניתזים מן הבגד. 46) שהרי נתלשו לרצונו ע"י הניעור, ולפיכך הם מכשירים גם כשנותקו בכל כוחו, אף־על־פי שאינם מטמאים.

ז. חָבִית[47] שֶׁהָיְתָה מְלֵאָה פֵּרוֹת וְיָרַד הַדֶּלֶף[48] לְתוֹכָהּ[49] - הֲרֵי זֶה יְעָרֶה[50] הַמַּיִם מֵעֲלֵיהֶן וְאֵינָן מַכְשִׁירִין[51], וְאַף עַל פִּי שֶׁרְצוֹנוֹ שֶׁיִּהְיוּ בְּתוֹכָהּ עַד שֶׁיְּעָרֶה הַמַּיִם מֵעֲלֵיהֶן[52].

47) שם מ"ד. 48) מי גשמים הנוטפים מן הגג. 49) שלא לרצונו. 50) מטה את החבית על צידה והמים יצאו. 51) כבית־הלל, שם. 52) בפירושו למשנתינו מבאר רבינו טעמם של בית־שמאי שאמרו ישבר את החבית, שאם הוא מטה אותה על צידה, המים נשפכים לאט לאט, ורצון הבעלים בכך שפירותיו ישהו עוד מעט במים, ולפיכך ישבר את החבית, כדי שהמים יצאו במהירות האפשרית, ובית־הלל חולקים.

ח. עֲרֵבָה[53] שֶׁיָּרַד הַדֶּלֶף לְתוֹכָהּ[54] - הַמַּיִם הַנִּתָּזִין[55] וְהַצָּפִין[56] מֵעָלֶיהָ אֵינָן תְּלוּשִׁין בְּרָצוֹן[57]. נְטָלָהּ לְשָׁפְכָהּ[58] - הַמַּיִם שֶׁבְּתוֹכָהּ[59] אֵינָן בְּרָצוֹן. הִנִּיחָהּ שֶׁיָּרַד הַדֶּלֶף לְתוֹכָהּ - הַנִּתָּזִין וְהַצָּפִין שֶׁבְּתוֹכָהּ[60] אֵינָן תְּלוּשִׁין בְּרָצוֹן. וְאִם נְטָלָהּ לְשָׁפְכָהּ - הֲרֵי אֵלּוּ מַכְשִׁירִין, שֶׁכֵּיוָן שֶׁלֹּא שְׁפָכָהּ בִּמְקוֹמָהּ הֲרֵי תְּלָשָׁן בִּרְצוֹנוֹ[61].

53) שם מ"ה. 54) שלא לרצון בעלים. 55) כשנופלות טיפות עבות לתוך המים שבעריבה, ניתזות טיפות זעירות ונופלות מחוץ לעריבה. 56) כשנתמלאה העריבה, צפים על גבה מי הגשמים הנוספים ונשפכים. 57) ואינם מכשירים. והוא־הדין למים שבתוך העריבה. ונקטה המשנה "ניתזין וצפין" מפני הבבא השניה, העוסקת בהניח בכוונה כדי שירדו המים לתוכה, שבה נחלקו בית־שמאי ובית־הלל בניתזין וצפין. ורבינו נקט לשון המשנה, כדרכו. 58) כדי להסביר יפה את דברי רבינו, יש לבאר תחילה את המשנה ששימשה לו מקור להלכה זו. שנינו שם: "עריבה שירד הדלף לתוכה, הניתזין והצפין אינן בכי־יותן (פירוש, לא נכללו במה שכתוב (ויקרא יא, לח): וכי יותן מים על זרע ונפל מנבלתם עליו, טמא הוא לכם). נטלה לשפכה, בית־שמאי אומרים בכי־יותן, ובית־הלל אומרים אינן בכי־יותן. הניחה שירד הדלף לתוכה, הניתזין והצפין בית־שמאי אומרים בכי־יותן, ובית־הלל אומרים אינן בכי־יותן. נטלה לשפכה - אלו ואלו מודים שהן בכי־יותן". ופירושה לפי דעת רבינו הוא: הבבא הראשונה עוסקת כשירד הדלף שלא לרצון בעלים. ושניהם מודים, שהמים אינם מכשירים, ולא רק הניתזים והצפים אלא גם אלה שבתוך העריבה (כן פירשו גם הר"ש והרא"ש במשנה), והמשנה כתבה "הניתזין והצפין" מפני הבבא השניה שבה נחלקו בית־שמאי ובית־הלל בניתזין וצפין. ואם נטל את העריבה לשפוך את המים במקום אחר, סוברים בית־שמאי מכיון שלא שפך המים בו במקום, אלא העביר את העריבה למקום אחר, הרי רצה שיישארו למשך זמן מה בעריבה, וזה נקרא לרצונו ומכשירים. ודעת בית־הלל, שיש כאן סברא נגדית: מכיוון שהוא שופך את המים - גילה דעתו, שאינו רוצה בהם בכלל (ראה רא"ש כאן) ולכן אמרו שאינם מכשירים. בבבא שניה מדובר, כשהניח העריבה בכוונה שירדו לתוכה המים. כאן הדבר פשוט, שהמים שבתוכה מכשירים לדברי הכל, ולא הוצרכה המשנה להשמיענו זאת. ובניתזין וצפין נחלקו. בית־שמאי אומרים מכיון שירדו לעריבה לרצונו, אע"פ שניתזו או נשפכו — מכשירים, ובית־הלל חולקים, מפני שלא התכוון להם אלא למים שיישארו בעריבה. ובנטלה לשפכה משמיעה אותנו המשנה, שגם בית־הלל מודים שהמים שבתוכה מכשירים, ואין אנו אומרים, הרי גילה דעתו שאינו רוצה כלל במים אלה, ומכל־שכן כשלא נטלה לשפכה, כמבואר למעלה. עד כאן פירוש המשנה, ועכשיו נמשיך בפירוש דברי רבינו: 59) המילה "שבתוכה" אינה במשנה, ורבינו הוסיף אותה, שלא תטעה לומר שהמחלוקת במשנה היא בניתזים וצפים, אבל במים שבתוך העריבה מכשירים גם לדעת בית־הלל כשנטלה לשפכה. 60) נראה שהמילה "שבתוכה" נעתקה ממקומה בטעות, ומקומה הנכון למטה אחר המילים "הרי אלו" (בדוחק גדול אפשר לפרש שהכוונה לצפים שהיו בתוכה לפני שנשפכו, אבל יש להעדיף העברתה למטה כמו שכתבנו. ראה השלמות). 61) ממקומם הראשון. נימוק זה אינו במשנה, ונאמר למעלה בפירושנו למשנתינו לדעת בית־שמאי בבבא ראשונה, כשלא הניח את העריבה בכוונה, ושם לא נתקבל על דעת בית־הלל מפני שיש גם סברא נגדית, כמו שביארנו, ושתי הסברות שקולות, ולכן מעשה הנטילה לשפכה לא מעלה ולא מוריד. אולם כאן, כשהניח מרצונו, מסביר רבינו, למה אין השפיכה מועילה כגילוי דעת שאינו רוצה במים - ואומר, שיש כאן סברא נגדית "שתלשן מרצונו", ומשום כך מכריע גילוי דעתו הראשון, שהניח בכוונה. ומתוך אותו הטעם ששתי הסברות שקולות ומבטלות זו את זו, פוסק רבינו, בלא הניח בתוכה אינם מכשירים (ראה למעלה ה"א וה"ב).

ט. הַמַּטְבִּיל אֶת כֵּלָיו וְהַמְכַבֵּס אֶת כְּסוּתוֹ בִּמְעָרָה: הַמַּיִם הָעוֹלִין בְּיָדָיו - בְּרָצוֹן[62], וּבְרַגְלָיו - אֵינָן כִּתְלוּשִׁין בְּרָצוֹן[63].

62) פירוש, המים שעלו בידיו אגב כביסה, נידונים כתלושים ברצון ומכשירים, מפני שאי־אפשר לכבס או להטביל מבלי שיעלו המים על ידיו. 63) אין רצונו שיתלחלחו רגליו במים.

י. פֵּרוֹת[64] שֶׁנָּפְלוּ לְתוֹךְ הַמַּיִם וּפָשַׁט יָדָיו וּנְטָלָן - לֹא הֻכְשְׁרוּ[65]. וְאִם חִשֵּׁב שֶׁיּוּדְחוּ יָדָיו - הֻכְשְׁרוּ בַּמַּיִם שֶׁבְּיָדָיו, שֶׁהַמַּיִם שֶׁבְּיָדָיו וְשֶׁעַל הַפֵּרוֹת[66] הֲרֵי הֵן כִּתְלוּשִׁין בְּרָצוֹן[67].

64) שם מ"ז. 65) מפני שנפלו שלא ברצון בעלים. 66) שנרטבו מהמים שעל ידיו. 67) מכיוון שהוא רוצה שיגיעו המים לידיו, ורוצה גם כן שיגע בפירות בידיו אלו כדי להוציאם, אבל כשלא נתכוון שיודחו ידיו הרי המים שעל ידיו אינם לרצון, ולפיכך אע"פ שהוא רוצה שתגענה בפירות – לא הוכשרו.

יא. הַנּוֹתֵן[68] פֵּרוֹתָיו לְתוֹךְ הַמַּיִם בִּרְצוֹנוֹ, אִם הָיוּ מַיִם שֶׁבְּקַרְקָעוֹת - אֵינָן מֻכְשָׁרִין כָּל זְמַן שֶׁהֵן בַּמַּיִם[69]; הוֹצִיאָן - הֻכְשְׁרוּ בַּמַּיִם שֶׁעֲלֵיהֶן אוֹ שֶׁעַל יָדָיו, שֶׁהֲרֵי נִתְלְשׁוּ בְּרָצוֹן. כֵּיצַד? צְנוֹן אוֹ לֶפֶת שֶׁהוּא בְּתוֹךְ הַמְּעָרָה - נִדָּה מְדִיחַתּוּ שָׁם וְהוּא טָהוֹר; הֶעֱלַתְּהוּ כָּל שֶׁהוּא מִן הַמַּיִם - נִטְמָא בְּמַגָּעָהּ[70].

68) שם מ"ו. 69) שמים מחוברים בקרקע אינם מכשירים, אע"פ שהפירות נרטבו מרצון בעלים. 70) בנגיעה שלאחר הוצאתם מן המים.

יב. קֻפָּה[71] שֶׁהִיא מְלֵאָה תּוּרְמוֹסִין[72] וּנְתוּנָה[73] לְתוֹךְ הַמִּקְוֶה - מוֹשִׁיט יָדוֹ הַטָּמֵא וְנוֹטֵל תּוּרְמוֹסִין מִתּוֹכָהּ וְהֵן טְהוֹרִין, מִפְּנֵי שֶׁלֹּא הֻכְשְׁרוּ, שֶׁהֲרֵי מִתּוֹכָהּ נָטַל וְאֵין רְצוֹנוֹ בַּמַּיִם שֶׁעֲלֵיהֶן[74]. הֶעֱלָם[75] מִן הַמַּיִם - הַנּוּגְעִין בַּקֻּפָּה טְמֵאִין[76], שֶׁהֲרֵי הֻכְשְׁרוּ בַּמַּיִם שֶׁבַּקֻּפָּה שֶׁנִּתְלְשׁוּ בְּרְצוֹנוֹ[77], וּשְׁאָר כָּל הַתּוּרְמוֹסִין שֶׁבְּתוֹךְ הַקֻּפָּה טְהוֹרִין[78].

71) שם. 72) מין קטנית. 73) שלא לרצונו. 74) ואין זה דומה לדין צנון שבהלכה הקודמת, מפני ששם מדיחה ברצון. 75) צ"ל העלה (דפוס רומא ר"מ וכת"י תימן, וכן גורס ה'תוספות יום־טוב'), פירוש, הטמא העלה את כל הקופה מן המקווה. 76) שהקופה נטמאה מנגיעת הטמא, ומטמאה את התורמוסים. 77) כשהוציא את הקופה מן המקווה. 78) אפילו אם הוא אב הטומאה, מפני שהקופה נעשית ראשון, והתורמוס הנוגע בה הוא שני, ואין שני עושה שלישי בחולין (רבינו בפירושו למשנתינו). ויוצא מזה, שאם התורמוסים תרומה, נטמאו גם אלה שנגעו בנוגעים בקופה.

שיעורי רמב"ם ספר המצוות – י"ד־כ' אייר ה'תשפ"ב

יום ראשון י"ד אייר ה'תשפ"ב

מצות עשה קעג. מצות לא תעשה שסב. שסד. שסג. שסה.

הַמִּצְוָה הַקע"ג — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְמַנּוֹת עָלֵינוּ מֶלֶךְ מִיִּשְׂרָאֵל שֶׁיְּקַבֵּץ אֶת כָּל־אֲמָתֵנוּ [יְאַחֵד אֶת דִּבְרָתֵנוּ (ידבר דבר אחד בשם כולם)]. וַיַּנְהִיג אֶת כֻּלָּנוּ, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "שׂוֹם תָּשִׂים עָלֶיךָ מֶלֶךְ" (דברים יז, טו) וּכְבָר הִזְכַּרְנוּ מִקֹּדֶם (מצות עשה כ) אֶת־דִּבְרֵיהֶם בְּסִפְרֵי (דברים יז, טו) "שָׁלֹשׁ מִצְוֹת נִצְטַוּוּ יִשְׂרָאֵל בִּשְׁעַת כְּנִיסָתָם לָאָרֶץ: לְמַנּוֹת לָהֶם מֶלֶךְ, וְלִבְנוֹת בֵּית־הַבְּחִירָה, וּלְהַכְרִית זַרְעוֹ שֶׁל עֲמָלֵק". עוֹד אָמְרוּ בְּסִפְרֵי (דברים יז, טו): "שׂוֹם תָּשִׂים עָלֶיךָ מֶלֶךְ — מִצְוַת עֲשֵׂה". וּבָא הַפֵּרוּשׁ, שֶׁזֶּה שֶׁנֶּאֱמַר "שׂוֹם תָּשִׂים עָלֶיךָ מֶלֶךְ — תְּהֵא אֵימָתוֹ עָלֶיךָ" וְשֶׁיִּהְיֶה בְּלִבֵּנוּ בְּתַכְלִית הַכָּבוֹד וְהַגְּדֻלָּה וְהָרוֹמְמוּת שֶׁאֵין לְמַעְלָה מִמֶּנָּה, עַד שֶׁתִּהְיֶה מַעֲלָתוֹ אֶצְלֵנוּ גְּדוֹלָה מִמַּעֲלַת נָבִיא מִבֵּין הַנְּבִיאִים שֶׁבְּדוֹרוֹ. וּבְפֵרוּשׁ אָמְרוּ (הוריות יג.): "מֶלֶךְ קוֹדֵם לְנָבִיא". וּכְשֶׁמְּצַוֶּה הַמֶּלֶךְ הַזֶּה אֵיזֶה צִוּוּי שֶׁלֹּא יִהְיֶה סוֹתֵר מִצְוָה מִן הַתּוֹרָה — חוֹבָה לְקַיֵּם אֶת־פְּקֻדָּתוֹ; וְהָעוֹבֵר עַל פְּקֻדָּתוֹ וְאֵינוֹ מְקַיְּמָהּ, רְשׁוּת יֵשׁ לַמֶּלֶךְ לְהָרְגוֹ בְּסַיִף, כְּמוֹ שֶׁקִּבְּלוּ אֲבוֹתֵינוּ עַל עַצְמָם וְאָמְרוּ: "כָּל־אִישׁ אֲשֶׁר יַמְרֶה אֶת־פִּיךָ וְגוֹ' יוּמָת" (יהושע א, יח). וְכָל־מוֹרֵד בַּמַּלְכוּת — יִהְיֶה מִי שֶׁיִּהְיֶה — דָּמוֹ מֻתָּר לַמֶּלֶךְ הַמְמַנֶּה עַל פִּי הַתּוֹרָה. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ כָּל־דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ב' מִסַּנְהֶדְרִין (יט:) וּבְרֵישׁ כְּרֻתוֹת (ה:) וּפֶרֶק ז' מִסּוֹטָה (מא:).

הַמִּצְוָה הַשס"ב — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלְּהַעֲמִיד עָלֵינוּ מֶלֶךְ, אִישׁ שֶׁאֵינוֹ מִזֶּרַע יִשְׂרָאֵל, אַף־עַל־פִּי שֶׁהוּא גֵּר צֶדֶק, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "לֹא תוּכַל לָתֵת עָלֶיךָ אִישׁ נָכְרִי אֲשֶׁר לֹא־אָחִיךָ הוּא" (דברים יז, טו). וּלְשׁוֹן סִפְרֵי (פרשת שופטים שם): "לֹא תוּכַל לָתֵת עָלֶיךָ אִישׁ נָכְרִי — זוֹ מִצְוַת לֹא־תַעֲשֶׂה". וְכֵן שְׁאָר הַמִּנּוּיִים אָסוּר שֶׁנְּמַנֶּה עָלֵינוּ בְּשׁוּם דָּבָר מִן הַדְּבָרִים — לֹא מִנּוּי תּוֹרָה (דיין, ראש ישיבה וכדומה) וְלֹא מִנּוּי מַלְכוּת — אָדָם שֶׁהוּא מִקְּהַל גֵּרִים עַד שֶׁתְּהֵא אִמּוֹ מִיִּשְׂרָאֵל. שֶׁהֲרֵי אָמַר יִתְעַלֶּה: "שׂוֹם תָּשִׂים עָלֶיךָ מֶלֶךְ מִקֶּרֶב אַחֶיךָ" (שם), אָמְרוּ (יבמות

מה:): "כָּל־מִשִּׁימוֹת שֶׁאַתָּה מֵשִׂים עָלֶיךָ לֹא יִהְיוּ אֶלָּא מִקֶּרֶב אַחֶיךָ". אֲבָל הַמַּלְכוּת בִּלְבָד, כְּבָר יָדַעְתִּי מִפְּסוּקֵי סִפְרֵי הַנְּבוּאָה (נ"ך) שֶׁזָּכָה בָּהּ דָּוִד. וּבְפֵרוּשׁ אָמְרוּ (יומא עב:): "כֶּתֶר מַלְכוּת זָכָה בּוֹ דָּוִד", וְכֵן זַרְעוֹ אַחֲרָיו עַד סוֹף כָּל־הַדּוֹרוֹת. אֵין מֶלֶךְ לְמִי שֶׁמַּאֲמִין בְּתוֹרַת מֹשֶׁה רַבֵּנוּ אֶלָּא מִזֶּרַע דָּוִד, מִזֶּרַע שְׁלֹמֹה דַּוְקָא; וְכֹל שֶׁהוּא מִזּוּלַת הַזֶּרַע הַנִּכְבָּד הַזֶּה לְעִנְיַן מַלְכוּת — "נָכְרִי" קַרִינָא בֵּיהּ. וְזֶה בָּרוּר וְאֵין בּוֹ סָפֵק. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת בִּיבָמוֹת (יח. ואילך) וְסַנְהֶדְרִין (מה:) וְסוֹטָה (מא.) וְנִדָּה (מט:).

הַמִּצְוָה הַשס"ד — הָאַזְהָרָה שֶׁהֵזְהַר הַמֶּלֶךְ מִלְّהַרְבּוֹת נָשִׁים, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְלֹא יַרְבֶּה־לּוֹ נָשִׁים" (שם, יז). וְהַגְּבוּל לְכָךְ, שֶׁלֹּא יוֹסִיף עַל שְׁמֹנֶה עֶשְׂרֵה נָשִׁים בִּכְתֻבָּה וְקִדּוּשִׁין. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ גַּם דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בִּפֶּרֶק ב' מִסַּנְהֶדְרִין (כא.); וְכָל־זְמַן שֶׁמּוֹסִיף עֲלֵיהֶן — לוֹקֶה.

הַמִּצְוָה השס"ג — הָאַזְהָרָה שֶׁהֵזְהַר הַמֶּלֶךְ מִלְّהַרְבּוֹת סוּסִים, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "לֹא־יַרְבֶּה־לּוֹ סוּסִים" (שם, טז). וְהַגְּבוּל לְכָךְ, שֶׁלֹּא יִהְיוּ לוֹ סוּסִים (פנויים) שֶׁרָצִים לְפָנָיו, וַאֲפִלּוּ סוּס אֶחָד לֹא יִהְיֶה אֶצְלוֹ, זוּלַת הַבְּהֵמָה שֶׁהוּא רוֹכֵב עָלֶיהָ בִּלְבָד, אוֹ סוּסִים שֶׁיִּהְיוּ בָּאֲרֻוֹת שֶׁהֵם מוּכָנִים אֶצְלוֹ לַמִּלְחָמָה שֶׁיִּרְכְּבוּ עֲלֵיהֶם הַצָּבָא; אֲבָל לְעַצְמוֹ — רַק בְּהֵמָה אַחַת בִּלְבָד. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בִּפֶּרֶק ב' מִסַּנְהֶדְרִין (כא:).

הַמִּצְוָה הַשס"ה — הָאַזְהָרָה שֶׁהֵזְהַר הַמֶּלֶךְ מִלְّהַרְבּוֹת מָמוֹן מְיֻחָד לְעַצְמוֹ, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְכֶסֶף וְזָהָב לֹא יַרְבֶּה־לּוֹ מְאֹד" (שם). וְהַגְּבוּל לְכָךְ הוּא, שֶׁלֹּא יִהְיֶה לוֹ לְמַעְלָה מִכְּדֵי לְהוֹצִיא הוֹצָאוֹת עַל מֶרְכַּבְתּוֹ וַעֲבָדָיו הַמְיֻחָדִים לוֹ. אֲבָל לְקַבֵּץ מָמוֹן שֶׁיְּהֵא לְצָרְכֵי כָּל־יִשְׂרָאֵל — הֲרֵי זֶה מֻתָּר. וּכְבָר בֵּאֵר ה' יִתְעַלֶּה בַּכָּתוּב טַעַם שָׁלֹשׁ מִצְוֹת אֵלּוּ, כְּלוֹמַר: "לֹא־יַרְבֶּה־לּוֹ סוּסִים (כדי "שלא ישיב העם מצרימה") וְלֹא יַרְבֶּה־לּוֹ נָשִׁים (כדי "שלא יסור לבבו"), וְכֶסֶף וְזָהָב לֹא יַרְבֶּה־לּוֹ מְאֹד". וּלְפִי שֶׁנּוֹדַע טַעְמָן הִגִּיעוּ בָּהֶן לִידֵי בִּטּוּל כַּמְּפֻרָסָם מֵעִנְיַן שְׁלֹמֹה (המלך) עָלָיו הַשָּׁלוֹם, עַל אַף גֹּדֶל מַעֲלָתוֹ בְּמַדָּע וּבְחָכְמָה וְשֶׁהוּא יְדִידְיָה (שהתיר לעצמו באמרו "לא אסור" "לא אסור" — ונכשל). אָמְרוּ (סנהדרין כא:): שֶׁיֵּשׁ בָּזֶה הֶעָרָה לִבְנֵי אָדָם, שֶׁאִלּוּ יָדְעוּ טַעֲמֵי כָּל־הַמִּצְוֹת הָיוּ מוֹצְאִים לָהֶם דֶּרֶךְ לְבִטּוּלָן שֶׁהֲרֵי אֲפִלּוּ זֶה הַשָּׁלֵם הַגָּדוֹל (שלמה המלך) טָעָה בָּזֶה וְחָשַׁב שֶׁלֹּא יְהֵא מַעֲשֶׂה זֶה סִבָּה לַעֲבֵרָה בְּשׁוּם פָּנִים, כָּל־שֶׁכֵּן הֶהָמוֹן בְּדַעְתָּם הַחֲלוּשָׁה, שֶׁהָיוּ בָּאִים לִידֵי זְלִזּוּל בָּהֶן וְיֹאמְרוּ: לֹא אָסַר דָּבָר זֶה וְלֹא צִוָּה עַל דָּבָר זֶה אֶלָּא בִּגְלַל כָּךְ וָכָךְ — אָנוּ נִזָּהֵר בַּדָּבָר שֶׁבַּעֲבוּרוֹ נִתְּנָה מִצְוָה זוֹ וְלֹא נַקְפִּיד עַל הַמִּצְוָה עַצְמָהּ, וְכָךְ הָיוּ בָּאִים לִידֵי הֶפְסֵד הַדָּת. לְפִיכָךְ הִסְתִּיר ה' יִתְעַלֶּה טַעֲמֵיהֶן; אֲבָל אֵין מֵהֶן גַּם אַחַת שֶׁאֵין לָהּ טַעַם וְסִבָּה, אֶלָּא שֶׁרֹּב אוֹתָם הַסִּבּוֹת וְהַטְּעָמִים לֹא יַשִּׂיגוּם דֵּעוֹת הֶהָמוֹן וְלֹא יְבִינוּם. וְכֻלָּם הֵם כְּמוֹ שֶׁהֵעִיד הַנָּבִיא: "פִּקּוּדֵי ה' יְשָׁרִים מְשַׂמְּחֵי־לֵב" (תהלים יט, ט).

יום שני ט"ו אייר ה'תשפ"ב

מצות עשה קפז. מצות לא תעשה מט. מצות עשה קפח. קפט. מצות לא תעשה נט.

הַמִּצְוָה הַקפ"ז — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לַהֲרֹג שִׁבְעָה עַמָּמִין ("החתי, האמורי, הכנעני, הפריזי, החיוי, היבוסי, הגרגשי") וּלְאַבְּדָם, כֵּיוָן שֶׁהֵם הָיוּ עִקַּר עֲבוֹדָה זָרָה וִיסוֹדָהּ הָרִאשׁוֹן. וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "כִּי־הַחֲרֵם תַּחֲרִימֵם" (דברים כ, יז). וּבֵאֵר לָנוּ בִּכְתוּבִים רַבִּים, שֶׁטַּעַם הַדָּבָר: כְּדֵי שֶׁלֹּא נִלְמַד מִכְּפִירָתָם. וְרַבִּים הַכְּתוּבִים הַמְזָרְזִים וּמְחַזְּקִים לְהָרְגָם, וּמִלְּחַמְתָּם מִלְחֶמֶת מִצְוָה. וְאוּלַי יַחְשׁוֹב מִישֶׁהוּ שֶׁזּוֹ מִצְוָה שֶׁאֵינָהּ נוֹהֶגֶת לְדוֹרוֹת, כֵּיוָן שֶׁשִּׁבְעָה עַמָּמִין כְּבָר אָבְדוּ; אַךְ זֹאת לֹא יַחְשׁוֹב אֶלָּא מִי שֶׁלֹּא הֵבִין עִנְיַן נוֹהֵג לְדוֹרוֹת וְאֵינוֹ נוֹהֵג לְדוֹרוֹת, וְהוּא: שֶׁעִנְיָן שֶׁנִּסְתַּיֵּם עִם הַשָּׂגַת מַטְּרָתוֹ, בְּלִי שֶׁיְּהֵא אוֹתוֹ הַדָּבָר קָשׁוּר בִּזְמַן מְסֻיָּם — אֵין אוֹמְרִים עָלָיו "אֵינוֹ נוֹהֵג לְדוֹרוֹת", לְפִי שֶׁהוּא נוֹהֵג בְּכָל־דּוֹר שֶׁבּוֹ נִמְצֵאת אֶפְשָׁרוּת לְאוֹתוֹ הַדָּבָר. הֲלֹא תִּרְאֶה, אִם יְאַבֵּד ה' אֶת־זֶרַע עֲמָלֵק בִּכְלָלוּתוֹ וְיַשְׁמִידֵנוּ עַד סוֹפוֹ — כְּמוֹ שֶׁיִּהְיֶה בִּמְהֵרָה בְּיָמֵינוּ, כְּמוֹ שֶׁהִבְטִיחַ יִתְעַלֶּה: "כִּי־מָחֹה אֶמְחֶה אֶת־זֵכֶר עֲמָלֵק וְגוֹ'" (שמות יז, יד) — הַאִם נֹאמַר אָז שֶׁזֶּה שֶׁנֶּאֱמַר "תִּמְחֶה אֶת־זֵכֶר עֲמָלֵק" (דברים כה, יט) אֵינוֹ נוֹהֵג לְדוֹרוֹת?! כָּךְ אֵין לוֹמַר, אֶלָּא הוּא נוֹהֵג בְּכָל־דּוֹר וָדוֹר. וְכָל־עוֹד יִמָּצֵא זֶרַע עֲמָלֵק מִצְוָה לְהַכְרִיתוֹ. וְכָךְ הֲרִיגַת שִׁבְעָה עַמָּמִין וּלְאַבְּדָם הוּא צִוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ בּוֹ — וְהִיא מִלְחֶמֶת מִצְוָה. וַאֲנַחְנוּ מְצֻוִּים לְשָׁרְשָׁם (לעקרם מהשורש) וּלְרַדְּפָם בְּכָל־דּוֹר וָדוֹר עַד שֶׁיִּשָּׁמְדוּ, עַד הָאַחֲרוֹן, וְכָךְ עָשִׂינוּ, עַד שֶׁנִּשְׁלְמָה הַשְׁמָדָתָם עַל־יְדֵי דָּוִד, וְנִתְפַּזְּרָה הַשְּׁאָרִית וְנִטְמְעָה בֵּין הָאֻמּוֹת עַד שֶׁלֹּא נִשְׁאָר בָּהֶם שֹׁרֶשׁ. אוּלָם עַל־יְדֵי זֶה שֶׁכְּבָר כָּלוּ, לֹא תִּהְיֶה הַמִּצְוָה שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְהָרְגָם מִצְוָה שֶׁאֵינָהּ נוֹהֶגֶת לְדוֹרוֹת, כְּשֵׁם שֶׁלֹּא נֹאמַר בְּמִלְחֶמֶת עֲמָלֵק שֶׁאֵינָהּ נוֹהֶגֶת לְדוֹרוֹת, אֲפִלּוּ אַחַר הַשְׁמָדָתָם וְהַכְרָתָתָם, כִּי מִצְוָה זוֹ אֵינָהּ קְשׁוּרָה בִּזְמַן וְלֹא בְּמָקוֹם מְיֻחָד כְּמוֹ הַמִּצְוֹת הַמְיֻחָדוֹת לַמִּדְבָּר אוֹ לְמִצְרַיִם, אֶלָּא הִיא קְשׁוּרָה בְּמִי שֶׁמְּצֻוִּים עָלָיו, וְכָל־עוֹד יִהְיֶה בְּנִמְצָא (אפילו אילו היו קיימים היום) מְקַיְּמִים בּוֹ אוֹתוֹ הַצִּוּוּי. וּבִכְלָל רָאוּי לְךָ לְהָבִין וּלְהִתְבּוֹנֵן בַּהֶבְדֵּל בֵּין הַמִּצְוָה וּבֵין הַדָּבָר שֶׁנִּצְטַוָּה עָלָיו. כִּי יֵשׁ שֶׁהַמִּצְוָה נוֹהֶגֶת לְדוֹרוֹת, אֶלָּא שֶׁהַדָּבָר שֶׁנִּצְטַוָּה עָלָיו כְּבָר נֶעְדַּר בְּדוֹר מִן־הַדּוֹרוֹת; אַךְ לֹא בְּהֶעְדֵּר הַדָּבָר שֶׁנִּצְטַוָּה עָלָיו תִּהְפֹּךְ

הַמִּצְוָה לְאֵינָהּ נוֹהֶגֶת לְדוֹרוֹת אֲבָל תִּהְיֶה אֵינָהּ נוֹהֶגֶת לְדוֹרוֹת אִם הָיָה הַדָּבָר לְהַכָּפָּה וְהוּא: שֶׁיִּהְיֶה דָּבָר מְסֻיָּם מָצוּי בְּמַצָּב מְסֻיָּם, וְהָיָה חַיָּב לַעֲשׂוֹת בּוֹ מַעֲשֶׂה אֶחָד, אוֹ דִּין אֶחָד וּבִזְמַן מְסֻיָּם — וְהַיּוֹם אֵינוֹ חוֹבָה, אַף־עַל־פִּי שֶׁאוֹתוֹ הַדָּבָר מָצוּי בְּאוֹתוֹ הַמַּצָּב, כְּגוֹן: לֵוִי זָקֵן שֶׁהָיָה פָּסוּל בַּמִּדְבָּר וְהוּא כָּשֵׁר אָצְלֵנוּ הַיּוֹם. כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בִּמְקוֹמוֹ (חולין כד.). וְהֶבֵן כְּלָל זֶה וְדָעֵהוּ.

הַמִּצְוָה הַמ"ט — הָאַזְהָרָה שֶׁהִזְהַרְנוּ שֶׁלֹּא לְהַחֲיוֹת אָדָם מִשִּׁבְעָה עַמָּמִין, כְּדֵי שֶׁלֹּא יְקַלְקְלוּ אֶת בְּנֵי־אָדָם וְיַטְעוּם בַּעֲבוֹדָה זָרָה, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "לֹא תְחַיֶּה כָּל־נְשָׁמָה" (שם כ, טז). וְתִהְיֶה הֲרִיגָתָם מִצְוַת עֲשֵׂה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּמִצְוָה קפז. וְהָעוֹבֵר וְאֵינוֹ הוֹרֵג מֵהֶם — אֶת־שֶׁאֶפְשָׁר לוֹ לְהָרְגוֹ — הֲרֵי זֶה עָבַר עַל מִצְוַת לֹא־תַעֲשֶׂה.

הַמִּצְוָה הַקפ"ח — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְהַכְרִית זֶרַע עֲמָלֵק בִּלְבַד מִכָּל־שְׁאָר זֶרַע עֵשָׂו, זְכָרִים וּנְקֵבוֹת, קָטֹן וְגָדוֹל, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "תִּמְחֶה אֶת־זֵכֶר עֲמָלֵק" (שמות יז, יד) וּכְבָר הִזְכַּרְנוּ מִקֹּדֶם (מצות עשה כ, וקע"ג) אָמְרָם (סנהדרין כ:): "שָׁלֹשׁ מִצְוֹת נִצְטַוּוּ יִשְׂרָאֵל בִּשְׁעַת כְּנִיסָתָם לָאָרֶץ: לְמַנּוֹת לָהֶם מֶלֶךְ, וְלִבְנוֹת לָהֶם בֵּית־הַבְּחִירָה, וּלְהַכְרִית זַרְעוֹ שֶׁל עֲמָלֵק". וְגַם מִלְחֶמֶת עֲמָלֵק הִיא מִלְחֶמֶת מִצְוָה. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֶיהָ בְּפֶרֶק ח' מִסּוֹטָה (מד:).

הַמִּצְוָה הַקפ"ט — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לִזְכּוֹר אֵת אֲשֶׁר־עָשָׂה לָנוּ עֲמָלֵק, שֶׁקִּדֵּם אוֹתָנוּ בְּרָע, שֶׁנֹּאמַר אֶת־זֶה בְּכָל־זְמַן וּזְמַן וּנְעוֹרֵר אֶת־הַנְּפָשׁוֹת בִּדְבָרִים לְהִלָּחֵם בּוֹ, שֶׁנִּקְרָא אֶת בְּנֵי־הָאָדָם לְשָׂנְאוֹ, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִשְׁכַּח הַדָּבָר וְלֹא תֶחֱלַשׁ שִׂנְאָתוֹ וְלֹא תִּמְעַט בַּנְּפָשׁוֹת בְּמֶשֶׁךְ הַזְּמַן; וְזֶה אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "זָכוֹר אֵת אֲשֶׁר־עָשָׂה לְךָ עֲמָלֵק" (דברים כה, יז). וּלְשׁוֹן סִפְרֵי (סוף פרשת כי תצא): "זָכוֹר אֵת אֲשֶׁר־עָשָׂה לְךָ עֲמָלֵק — בַּפֶּה, לֹא תִּשְׁכַּח — בַּלֵּב". כְּלוֹמַר: אֱמוֹר דְּבָרִים בְּפִיךָ שֶׁיַּבִּיאוּ בְּנֵי אָדָם לְכָךְ, שֶׁלֹּא תָּסוּר שִׂנְאָתוֹ מִן־הַלֵּב. וּלְשׁוֹן סִפְרָא (ריש פרשת בחוקותי): "זָכוֹר אֵת אֲשֶׁר־עָשָׂה לְךָ עֲמָלֵק, יָכוֹל בִּלְבָבְךָ? כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר שֶׁלֹּא תִּשְׁכָּח, הֲרֵי שִׁכְחַת הַלֵּב אֲמוּרָה; הָא מָה אֲנִי מְקַיֵּם זָכוֹר? — שֶׁתְּהֵא שׁוֹנֶה (אומר) בְּפִיךָ". הֲלֹא תִּרְאֶה, אֵיךְ עָשָׂה שְׁמוּאֵל הַנָּבִיא, כְּשֶׁבָּא לְקַיֵּם מִצְוָה זוֹ: שֶׁהוּא זָכָר תְּחִלָּה, וְאַחַר־כָּךְ צִוָּה לְהָרְגָם, וְהוּא אָמְרוֹ: "פָּקַדְתִּי אֵת אֲשֶׁר־עָשָׂה עֲמָלֵק לְיִשְׂרָאֵל" (שמואל־א טו, ב).

הַמִּצְוָה הַנ"ט — הָאַזְהָרָה שֶׁהִזְהַרְנוּ מִלִּשְׁכּוֹחַ אֵת אֲשֶׁר עָשָׂה לָנוּ זֶרַע עֲמָלֵק, וַאֲשֶׁר קִדְּמוּנוּ בְּרָע. וּכְבָר בֵּאַרְנוּ בְּמִצְוָה קפ"ט מִמִּצְוֹת עֲשֵׂה שֶׁזְּכִירַת מַה שֶּׁעָשָׂה לָנוּ זֶרַע עֲמָלֵק וְחִדּוּשׁ הָאִיבָה לוֹ — הִיא מִצְוַת עֲשֵׂה. וְכָךְ מַזְהִרִים אָנוּ מִלְּהַשְׁלִיךְ דָּבָר זֶה מִלִּבֵּנוּ וּמִלִּשְׁכְחוֹ — וְהִיא מִצְוַת לֹא־תַעֲשֶׂה, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "לֹא תִּשְׁכָּח" (דברים כה, יט), וּבְסִפְרֵי (סוף פרשת תצא שם): "זָכוֹר" — בַּפֶּה; "לֹא תִּשְׁכָּח" — בַּלֵּב, כְּלוֹמַר: אַל תַּשְׁלִיךְ אֵיבָתוֹ וְאַל תְּסִירֶנָּה מִלִּבֶּךָ.

יום שלישי ט"ז אייר ה'תשפ"ב

מצות לא תעשה מו. מצות עשה קצ.

מצות לא תעשה נו. נז. מצות עשה קצב. קצג.

הַמִּצְוָה הַמ"ו — הָאַזְהָרָה שֶׁהִזְהַרְנוּ שֶׁלְּעוֹלָם לֹא לָגוּר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם, כְּדֵי שֶׁלֹּא נִלְמַד כְּפִירָתָם וְשֶׁלֹּא נִנְהַג כְּמִנְהַגֵּיהֶם הַמְגֻנִּים לְדַעַת הַתּוֹרָה, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "לֹא תֹסִפוּן לָשׁוּב בַּדֶּרֶךְ הַזֶּה עוֹד" (דברים יז, טז). וּכְבָר נִכְפַּל הַלָּאו בְּעִנְיָן זֶה שָׁלֹשׁ פְּעָמִים, אָמְרוּ (ירושלמי סוכה פרק ד הלכה א): בִּשְׁלֹשָׁה מְקוֹמוֹת הִזְהִירָה תּוֹרָה אֶת־יִשְׂרָאֵל שֶׁלֹּא לָשׁוּב לְמִצְרַיִם, וּבִשְׁלֹשָׁה חָזְרוּ לְמִצְרַיִם וּבִשְׁלֹשְׁתָּן נֶעֱנְשׁוּ. שְׁלֹשֶׁת הַמְּקוֹמוֹת — אֶחָד מֵהֶם הוּא שֶׁהִזְכַּרְנוּ; וְהַשֵּׁנִי — אָמְרוֹ: "בַּדֶּרֶךְ אֲשֶׁר אָמַרְתִּי לְךָ לֹא־תֹסִיף עוֹד לְרְאֹתָהּ" (שם כח, סח); וְהַשְּׁלִישִׁי — אָמְרוֹ: "כִּי אֲשֶׁר רְאִיתֶם אֶת־מִצְרַיִם הַיּוֹם לֹא תֹסִפוּ לִרְאֹתָם עוֹד עַד־עוֹלָם" (שמות יד, יג) וְאַף־עַל־פִּי שֶׁפְּשַׁט הַלָּשׁוֹן שֶׁהוּא סִפּוּר, בָּא לָנוּ בַּקַּבָּלָה שֶׁהוּא לָאו. וּכְבָר נִתְבָּאֵר בְּסוֹף גְּמָרָא סָבָה (נא:) שֶׁגַּם אֲלֶכְסַנְדַּרְיָא הִיא מִכְּלַל הָאָרֶץ שֶׁאָסוּר לָדוּר בָּהּ, וּמִיַּם אֲלֶכְסַנְדַּרְיָא מוֹדְדִים חֶבֶל אֶרֶץ (חלקת־אדמה) בְּאֹרֶךְ אַרְבַּע מֵאוֹת פַּרְסָה וְרֹחַב אַרְבַּע מֵאוֹת פַּרְסָה, וְזוֹהִי כָּל־אֶרֶץ מִצְרַיִם שֶׁאָסוּר לָדוּר בָּהּ. אֲבָל מֵתָּר לַעֲבֹר בָּהּ לְשֵׁם מִסְחָר אוֹ כְּדֵי לַעֲבֹר לְאֶרֶץ אַחֶרֶת. וּבְפֵרוּשׁ אָמְרוּ בִּירוּשַׁלְמִי (סנהדרין סוף פרק י): לִישִׁיבָה אִי אַתָּה חוֹזֵר, אֲבָל אַתָּה חוֹזֵר לִסְחוֹרָה וְלִפְרַקְמַטְיָא וּלְכִבּוּשׁ הָאָרֶץ.

הַמִּצְוָה הַמַּשְׁלִימָה מֵאָה וְתִשְׁעִים — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ (לנהוג כמה פרטי דינים) בְּמִלְחֶמֶת שְׁאָר הָאֻמּוֹת, וְהִיא הַנִּקְרֵאת: מִלְחֶמֶת רְשׁוּת. שֶׁכֵּן נִצְטַוִּינוּ שֶׁאִם נִלָּחֵם עִמָּהֶם, נִכְרוֹת עִמָּהֶם בְּרִית עַל נַפְשָׁם בִּלְבַד (שלא נהרגם); אִם יַשְׁלִימוּ עִמָּנוּ וְיִמְסְרוּ לָנוּ אֶת־הָאָרֶץ, אָז נַטִּיל עֲלֵיהֶם תַּשְׁלוּם מִסִּים וַעֲבֹדוּת, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "יִהְיוּ לְךָ לָמַס וַעֲבָדוּךָ" (דברים כ, יא). וּלְשׁוֹן סִפְרֵי (פרשת שופטים שם): "אָמְרוּ: מְקַבְּלִין אָנוּ עָלֵינוּ מִסִּים וְלֹא שִׁעְבּוּד, שִׁעְבּוּד וְלֹא מִסִּים — אֵין שׁוֹמְעִין לָהֶם עַד שֶׁיְּקַבְּלוּ עֲלֵיהֶם זוֹ וְזוֹ". וְהוּא: שֶׁיִּתְּנוּ דָּבָר קָבוּעַ כָּל־שָׁנָה, כְּפִי שֶׁיִּקְבַּע הַמֶּלֶךְ בָּעֵת הַהִיא וְיִהְיוּ נִכְנָעִים וּנְתוּנִים בְּמוֹרָא וְשִׁפְלוּת, וְזֶהוּ עִנְיַן הַשִּׁעְבּוּד. אֲבָל אִם לֹא יַשְׁלִימוּ אִתָּנוּ — נִצְטַוִּינוּ לְהַרוֹג כָּל־זָכָר בָּעִיר, קָטֹן וְגָדוֹל, וְלָקַחַת כָּל־שְׁלָלָהּ וְכָל־הַנָּשִׁים, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְאִם־לֹא תַשְׁלִים עִמָּךְ וְגוֹ'" (שם, יב). וְכָל־זֶה (שאם לא השלימו אין

הורגין את כולם) הוא דִּין מִלְחֶמֶת הָרְשׁוּת. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ח׳ מִסּוֹטָה (מד:) וּבְפֶרֶק ב׳ מִסַּנְהֶדְרִין (כ:).

הַמִּצְוָה הַנ"ו — הָאַזְהָרָה שֶׁהֵזְהִירָנוּ שֶׁלֹּא לִקְרֹא שָׁלוֹם לְעַמּוֹן וּמוֹאָב לְעוֹלָם, וְהוּא שֶׁה׳ צִוָּנוּ שֶׁבְּצוּרָנוּ עַל הֶעָרִים נִשְׁלַח לְאַנְשֵׁיהֶן לִפְנֵי הַמִּלְחָמָה שֶׁיִּכָּנְעוּ וּנְבַקֵּשׁ מֵהֶם שֶׁיַּשְׁלִימוּ אִתָּנוּ; אִם יִמְסְרוּ לָנוּ אֶת־הָעִיר, אָסוּר לָנוּ לְהִלָּחֵם בָּם וּלְהָרְגָם, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּמִצְוָה ק"ץ מִמִּצְוֹת עֲשֵׂה — חוּץ מֵעַמּוֹן וּמוֹאָב שֶׁאֵין נוֹהֲגִים עִמָּהֶם מִנְהָג זֶה; אֶלָּא הִזְהִירָנוּ ה׳ מִלְּהַקְדִּים לָהֶם שָׁלוֹם וּמִלְּבַקֵּשׁ שֶׁיִּכָּנְעוּ. וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "לֹא־תִדְרֹשׁ שְׁלֹמָם וְטֹבָתָם (שם כג, ז). וּלְשׁוֹן סִפְרֵי (שם): "מִכְּלַל שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי־תִקְרַב אֶל־עִיר לְהִלָּחֵם עָלֶיהָ וְקָרָאתָ אֵלֶיהָ לְשָׁלוֹם (שם כ, י) יָכוֹל אַף כָּאן? (בעמון ומואב) תַּלְמוּד לוֹמַר: "לֹא־תִדְרֹשׁ שְׁלֹמָם וְטֹבָתָם". מִכְּלַל שֶׁנֶּאֱמַר: ("לא תסגיר עבד אל אדוניו .. עמך יישב) בַּטּוֹב לוֹ" (שם כג, יז) יָכוֹל אַף כָּאן (בעמוני ומואבי), תַּלְמוּד לוֹמַר: ("לא תדרוש שלומם") "וְטֹבָתָם, כָּל־יָמֶיךָ לְעוֹלָם" (שם, ז).

הַמִּצְוָה הַנ"ז — הָאַזְהָרָה שֶׁהֵזְהִירָנוּ מִלִּכְרוֹת אִילָנוֹת מַאֲכָל בִּשְׁעַת הַמָּצוֹר עַל עִיר כְּדֵי לְהַצִּיק לַאֲנָשֶׁיהָ וּלְהַכְאִיב לִבָּם, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "לֹא־תַשְׁחִית אֶת־עֵצָהּ — וְאֹתוֹ לֹא תִכְרֹת" (שם כ, יט). וְכֵן נִכְנְסָת כָּל־הַשְּׁחָתָה בִּכְלַל לָאו זֶה, כְּגוֹן מִי שֶׁיִּשְׂרוֹף בֶּגֶד לְבַטָּלָה אוֹ יִשְׁבּוֹר כְּלִי לְבַטָּלָה — חֲרֵי זֶה עוֹבֵר מִשּׁוּם "לֹא־תַשְׁחִית" וְלוֹקֶה וּבְסוֹף מַכּוֹת (כב.) נִתְבָּאֵר, שֶׁקּוֹצֵץ אִילָנוֹת טוֹבוֹת — לוֹקֶה. אָמְרוּ: וְאַזְהַרְתֵּהּ מֵהָכָא: "מִמֶּנּוּ תֹאכֵל וְאֹתוֹ לֹא תִכְרֹת" וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ב׳ מִבָּבָא בַּתְרָא (כו.).

הַמִּצְוָה הַקצ"ב — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ שֶׁבִּזְמַן שֶׁיֵּצְאוּ מַחֲנוֹתֵינוּ לַמִּלְחָמָה נָכִין דֶּרֶךְ מְחוּץ לַמַּחֲנֶה שֶׁבּוֹ יִפָּנוּ, וְלֹא יַעֲשֶׂה כָּל־אִישׁ צְרָכָיו בְּכָל־מָקוֹם (על פני השדה) וּבֵין הָאֹהָלִים — כְּדֶרֶךְ שֶׁעוֹשִׂים הָאֻמּוֹת — וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְיָד תִּהְיֶה לְךָ מִחוּץ לַמַּחֲנֶה וְגוֹ'" (שם כג, יג). וּלְשׁוֹן סִפְרָא (פרשת תצא): "אֵין יָד אֶלָּא מָקוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהִנֵּה מַצִּיב לוֹ יָד" (שמואל־א טו, יב).

הַמִּצְוָה הַקצ"ג — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ שֶׁיְּהֵא כְּלֵי הַחֲפִירָה תָּלוּי עִם כְּלֵי הַמִּלְחָמָה לְכָל־אַנְשֵׁי הַמַּחֲנֶה כְּדֵי לַחְפּוֹר בּוֹ מָקוֹם שֶׁיִּפָּנֶה שָׁם בַּדֶּרֶךְ הַמּוּכָנָה לְכָךְ, וִיכַסֶּה אֶת־הַצּוֹאָה אַחַר שֶׁיִּפָּנֶה, כְּדֵי שֶׁלֹּא תֵרָאֶה הַצּוֹאָה עַל פְּנֵי הָאָרֶץ בְּמַחֲנֵה הַמִּלְחָמָה דַּוְקָא, כְּמוֹ שֶׁאָמַר בִּתְחִלַּת הַפָּרָשָׁה: "כִּי־תֵצֵא מַחֲנֶה עַל אֹיְבֶךָ" (דברים כג, י). וּלְשׁוֹן צִוּוּי זֶה הוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְיָתֵד תִּהְיֶה לְךָ עַל־אֲזֵנֶךָ" (שם, יד). וּלְשׁוֹן סִפְרֵי (פרשת כי־תצא): "אֵין אֲזֵנֶךָ אֶלָּא מָקוֹם זִיּוּנֶךָ" (כלי מלחמה — וצריך היתד להיות "על אזנך").

יום רביעי י"ז אייר ה׳תשפ"ב

מצות עשה קצא. ריד.

מצות לא תעשה שיא. נח.

מצות עשה רכא. מצות לא תעשה רסג. רסד.

הַמִּצְוָה הַקצ"א — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְמַנּוֹת כֹּהֵן שֶׁיּוֹכִיחַ (יטיף וינאם) לִפְנֵי הָעָם אֶת־תּוֹכַחַת הַמִּלְחָמָה ("שמע ישראל אתם קרבים היום למלחמה וגו'"— דברים כ, ג), וְיַחֲזִיר מִי שֶׁאֵינוֹ רָאוּי שֶׁיִּלָּחֵם, הֵן מִפְּנֵי חֻלְשָׁתוֹ, הֵן מִפְּנֵי שֶׁמַּחְשְׁבוֹתָיו תְּלוּיוֹת בְּדָבָר הַגּוֹרֵם לוֹ חֹסֶר גִּישָׁה לַמִּלְחָמָה — וְהֵם שְׁלֹשֶׁת הַדְּבָרִים שֶׁבֵּאֵר הַכָּתוּב (בית, כרם, אשה) — וְרַק אַחַר־כָּךְ מַתְחִילִים בַּמִּלְחָמָה. וְכֹהֵן זֶה נִקְרָא: 'מְשׁוּחַ־מִלְחָמָה'. וְיֹאמַר בְּתוֹכַחְתּוֹ כַּלָּשׁוֹן הַנִּזְכָּר בַּתּוֹרָה, וְיוֹסִיף בְּעִנְיָן זֶה דְּבָרִים הַמְעוֹרְרִים אֶת־הָעָם לַמִּלְחָמָה וּמְבִיאִים אוֹתָם לְמִסּוֹר אֶת־נַפְשָׁם עַל נִצְחוֹן דָּת ה׳, וְעַל הַנְּקָמָה בַּסְּכָלִים הַמְקַלְקְלִים אֶת־סִדֶּר הַיְּשׁוּב, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְהָיָה כְּקָרְבְּכֶם אֶל־הַמִּלְחָמָה וְנִגַּשׁ הַכֹּהֵן" (שם, ב). אַחַר־כָּךְ יְצַוֶּה לְהַכְרִיז בְּשׁוּרוֹת הַצָּבָא לְהַחֲזִיר רַכֵּי הַלֵּבָב, וְכָל־מִי שֶׁבָּנָה וְלֹא יָשַׁב אוֹ נָטַע וְלֹא אָכַל, אוֹ אֵרַשׂ וְלֹא כָּנַס כְּמוֹ שֶׁבֵּאֵר הַכָּתוּב, וְהוּא אָמְרוֹ: "וְדִבְּרוּ הַשֹּׁטְרִים" (שם, ה). אָמְרוּ בִּגְמָרָא (סוטה מג.): "וְדִבְּרוּ הַשֹּׁטְרִים — כֹּהֵן מְדַבֵּר וְשׁוֹטֵר מַשְׁמִיעַ". וְכָל־זֶה, כְּלוֹמַר: תּוֹכַחַת מִשּׁוּחַ־מִלְחָמָה וְהַהַכְרָזָה בְּעֹרְכֵי הַמִּלְחָמָה אֵינוֹ חוֹבָה אֶלָּא בְּמִלְחֶמֶת הָרְשׁוּת וּבָהּ נוֹהֵג דִּין זֶה; אֲבָל מִלְחֶמֶת מִצְוָה — אֵין בָּהּ שׁוּם דָּבָר מִכָּל־זֶה, לֹא תּוֹכָחָה ("שמע ישראל וגו'") וְלֹא הַכְרָזָה (להחזיר שלושה סוגים שבמקרא), כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּפֶרֶק ח׳ מִסּוֹטָה (מד:). וְשָׁם נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ.

הַמִּצְוָה הַרי"ד — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ שֶׁיִּתְיַחֵד הֶחָתָן לְאִשְׁתּוֹ שָׁנָה שְׁלֵמָה, וְלֹא יֵלֵךְ בָּהּ לְמַסָּעוֹת וְלֹא יֵצֵא לִצְבָא כִּבּוּשׁ, וְלֹא יִתְחַיֵּב בְּכָל־הַדּוֹמֶה לָזֶה — אֶלָּא יִשְׂמַח עִמָּהּ שָׁנָה תְּמִימָה מִיּוֹם שֶׁכְּנָסָהּ (נשאה), וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "נָקִי יִהְיֶה לְבֵיתוֹ שָׁנָה אֶחָת וְשִׂמַּח אֶת־אִשְׁתּוֹ אֲשֶׁר־לָקָח" (שם כד, ה). וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ח׳ מִסּוֹטָה (מג.).

הַמִּצְוָה הַשי"א — הָאַזְהָרָה שֶׁהֵזְהִירָנוּ מִלְּהוֹצִיא אֶת־הֶחָתָן מִבֵּיתוֹ בְּמֶשֶׁךְ שָׁנָה לְשׁוּם עֲבוֹדָה מִן הָעֲבוֹדוֹת לֹא לְמִלְחָמָה וְלֹא לְזוּלָתָהּ, אֶלָּא נִפְטְרֵנוּ בְּמֶשֶׁךְ כָּל־הַשָّנָה מֵחוֹבוֹת הַגּוֹרְמִים לְהֵעָדְרוֹ מִבֵּיתוֹ, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְלֹא־יַעֲבֹר עָלָיו לְכָל־דָּבָר" (שם). וּלְשׁוֹן גְּמָרָא סוֹטָה (מד.): "לֹא יֵצֵא בַּצָּבָא" (שם) יָכוֹל בַּצָּבָא הוּא בְּלֹא יֵצֵא, אֲבָל יִתְקַן כְּלֵי זַיִן וִיסַפֵּק מַיִם וּמָזוֹן — תַּלְמוּד לוֹמַר: 'וְלֹא־יַעֲבֹר עָלָיו לְכָל־דָּבָר, עָלָיו הוּא דְּאֵין אַתָּה מַעֲבִיר אֲבָל אַתָּה מַעֲבִיר עַל אֲחֵרִים (שאר הפטורים מהמלחמה,

הבונה בית וכו'), וְכִי מֵאַחַר דְּנִפְקָא לִי (שאני לומדו) מ"לֹא־יַעֲבֹר עָלָיו לְכָל־דָּבָר", "לֹא יֵצֵא בַּצָּבָא" לָמָּה לִי? לַעֲבֹר עָלָיו בִּשְׁנֵי לָאוִין". וּכְבָר בֵּאַרְנוּ בַּכְּלָל הַתְּשִׁעִי שֶׁלֹּא כָּל־מַה־שֶּׁחַיָּבִים עָלָיו בִּשְׁנֵי לָאוִין יִהְיֶה שְׁתֵּי מִצְוֹת. וְדַע שֶׁגַּם הֶחָתָן עַצְמוֹ (בנוסף לאזהרה המוטלת על הממונים על הגיוס והפטור לצבא) מֻזְהָר מִלֶּצֶאת מִבֵּיתוֹ, כְּלוֹמַר: לִנְסֹעַ — כָּל־הַשָּׁנָה. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ח' מִסּוֹטָה (שם).

הַמִּצְוָה הַנ"ח — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלִּירוֹא אֶת־הַכּוֹפְרִים בִּשְׁעַת הַמִּלְחָמָה וּמִלַּעֲרוֹץ (לפחד) מִפְּנֵיהֶם, אֶלָּא חוֹבָה לְהִתְאַמֵּץ וּלְהִתְחַזֵּק וְלַעֲמוֹד כְּנֶגֶד הָעָם הָאַחֵר (האויב). וְכָל־הַנָּסוֹג וּפוֹנֶה לְאָחוֹר — הֲרֵי זֶה עָבַר עַל לֹא־תַעֲשֶׂה, וְהוּא אָמְרוֹ: "לֹא תַעֲרֹץ מִפְּנֵיהֶם" (שם ז, כא). וְכָפַל אֶת־הַלָּאו וְאָמַר: "לֹא תִירָאוּם" (שם ג, כב). וְכָפַל אֶת־הַצִּוּוּי בְּעִנְיָן זֶה הַרְבֵּה, כְּלוֹמַר: שֶׁלֹּא לַעֲרוֹץ וְשֶׁלֹּא לִפְנוֹת לְאָחוֹר בִּשְׁעַת הַמִּלְחָמָה לְפִי שֶׁבְּמַצָּב זֶה אֶפְשָׁר לְקַיֵּם אֶת דְּבַר הָאֱמֶת. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ח' מִסּוֹטָה (מב:).

הַמִּצְוָה הַרכ"א — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ בְּדִין יְפַת תֹּאַר, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: ("כי תצא למלחמה...") "וְרָאִיתָ בַּשִּׁבְיָה אֵשֶׁת יְפַת־תֹּאַר" (שם כא, יא) וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּרֵישׁ קִדּוּשִׁין (כא:).

הַמִּצְוָה הָרס"ג — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלִּמְכּוֹר אֵשֶׁת יְפַת־תֹּאַר אַחֲרֵי בְּעִילָתָהּ בְּאוֹתָהּ הַפַּעַם שֶׁבָּא עָלֶיהָ בִּשְׁעַת כִּבּוּשׁ הָעִיר, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בִּמְקוֹמוֹ, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְהָיָה אִם־לֹא חָפַצְתָּ בָּהּ וְשִׁלַּחְתָּהּ לְנַפְשָׁהּ וּמָכֹר לֹא־תִמְכְּרֶנָּה בַכָּסֶף" (שם, יד).

הַמִּצְוָה הַרס"ד — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ גַּם כֵּן מִלְּהַעֲבִיד יְפַת־תֹּאַר אַחַר בְּעִילָתָהּ. כַּוָּנָתִי בְּאָמְרִי "לְהַעֲבִידָהּ": שֶׁלֹּא יַעֲשֶׂנָּה שִׁפְחָה וְיַנִּיחֶנָּה אֶצְלוֹ כִּשְׁאָר הַשִּׁפָּחוֹת הָעוֹבְדוֹת דֶּרֶךְ שִׁפְחוּת, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "לֹא־תִתְעַמֵּר בָּהּ תַּחַת אֲשֶׁר עִנִּיתָהּ" (שם). וּלְשׁוֹן סִפְרֵי (פרשת תצא שם): "לֹא־תִתְעַמֵּר בָּהּ — שֶׁלֹּא תִּשְׁתַּמֵּשׁ בָּהּ". הִנֵּה נִתְבָּאֵר לְךָ שֶׁשְּׁנֵי לָאוִין אֵלּוּ מַזְהִירִים עַל שְׁנֵי עִנְיָנִים נִפְרָדִים, וְהֵם: שֶׁהֻזְהַר מִלְּמָכְרָהּ לְזוּלָתוֹ וְגַם מִלְּהַשְׁאִירָהּ אֶצְלוֹ דֶּרֶךְ שִׁפְחוּת, אֶלָּא כְּמוֹ שֶׁצִּוָּה יִתְעַלֶּה: "וְשִׁלַּחְתָּהּ לְנַפְשָׁהּ". וְכָךְ פֵּרְשׁוּ (בדוגמא לפירוש שביפת־תואר) בְּמֵה שֶׁנֶּאֱמַר: בְּגוֹנֵב נֶפֶשׁ "וְהִתְעַמֵּר־בּוֹ וּמְכָרוֹ" (שם כד, ז), אָמְרוּ (ספרי שם): מִשֶּׁיִּכְנִיסוֹ לִרְשׁוּתוֹ וְיִשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי יְפַת־תֹּאַר בִּתְחִלַּת קִדּוּשִׁין (כא:).

סיום חלק המצוות־עשה

[כתבה רבינו בסמוך למצות עשה רמח]

וְדַע שֶׁזֶּה שֶׁאָמַרְתִּי בְּכָל־מִצְוָה 'כְּבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֶיהָ בְּמָקוֹם פְּלוֹנִי', אֵין כַּוָּנָתִי בְּכָךְ שֶׁאוֹתוֹ הַפֶּרֶק אוֹ אוֹתָהּ הַמַּסֶּכְתָּא כּוֹלֶלֶת כָּל־דִּינֵי אוֹתָהּ הַמִּצְוָה, עַד שֶׁלֹּא תֵּעָדֵר מִשָּׁם שׁוּם שְׁאֵלָה, אֶלָּא אֲנִי מַזְכִּיר אֶת־הַמָּקוֹם שֶׁיֵּשׁ בּוֹ עִקָּר הִלְכוֹת אוֹתָהּ הַמִּצְוָה וְרֹב דִּינֶיהָ, אַף־עַל־פִּי שֶׁיֵּשׁ שְׁאֵלוֹת רַבּוֹת מֵהִלְכוֹת אוֹתָהּ הַמִּצְוָה מְפֻזָּרוֹת בִּמְקוֹמוֹת אֲחֵרִים בַּתַּלְמוּד, שֶׁלֹּא אַזְכִּיר מְקוֹמָן עָתָּה.

וְכַאֲשֶׁר תִּתְבּוֹנֵן בִּכְלַל הַמִּצְוֹת הָאֵלֶּה, שֶׁקָּדַם זִכְרָן, תִּמְצָא מֵהֶן מִצְוֹת שֶׁהֵן חוֹבָה לַצִּבּוּר לֹא לְכָל־יָחִיד וְיָחִיד, כְּגוֹן: בִּנְיַן בֵּית־הַבְּחִירָה וַהֲקָמַת מֶלֶךְ וְהַכְרָתַת זֶרַע עֲמָלֵק. וּמֵהֶן מִצְוֹת שֶׁהֵן חוֹבָה לְיָחִיד, אִם עָשָׂה מַעֲשֶׂה פְּלוֹנִי אוֹ אִם אֵרַע לוֹ מַצָּב פְּלוֹנִי, כְּגוֹן קָרְבַּן שׁוֹגֵג וְקָרְבַּן הַזָּב, וְאֶפְשָׁר שֶׁיִּשָּׁאֵר (האחד מבני) אָדָם כָּל־יְמֵי חַיָּיו, וְלֹא יַעֲשֶׂה אוֹתוֹ הַמַּעֲשֶׂה וְלֹא יֵאָרַע לוֹ אוֹתוֹ הַדָּבָר. וְיֵשׁ מִמִּצְוֹת אֵלּוּ גַּם דִּינִים, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ, כְּגוֹן דִּין עֶבֶד עִבְרִי, וְדִין אָמָה עִבְרִיָּה, וְדִין עֶבֶד כְּנַעֲנִי, וְדִין שׁוֹמֵר חִנָּם וְדִין שׁוֹאֵל וְזוּלָתָם מִמַּה־שֶּׁקָּדַם זִכְרוֹ. וְאֶפְשָׁר שֶׁיִּשָּׁאֵר אָדָם כָּל־יְמֵי חַיָּיו וְלֹא יָדוּן בְּדִין זֶה וְלֹא יִתְחַיֵּב בְּמִצְוָה זוֹ. וּמֵהֶן גַּם מִצְוֹת שֶׁאֵינָן חוֹבָה אֶלָּא בִּפְנֵי הַבַּיִת, כְּגוֹן הַחַגִּיגָה וְהָרְאִיָּה וּמִצְוַת הַקְהֵל וּכְבָר הִזְכַּרְנוּן אַחַת אֶחָת. וּמֵהֶן גַּם מִצְוֹת שֶׁאֵינָן חוֹבָה אֶלָּא לְמִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ רְכוּשׁ, כְּגוֹן מַעֲשְׂרוֹת וּתְרוּמוֹת וּמַתָּנוֹת כְּהֻנָּה וּמַתָּנוֹת עֲנִיִּים, כְּלוֹמַר הַלֶּקֶט וְהַפֶּרֶט וְהַשִּׁכְחָה וְהַפֵּאָה וְהָעוֹלְלוֹת; וְאֶפְשָׁר שֶׁלֹּא יִהְיֶה לוֹ אוֹתוֹ הָרְכוּשׁ וְלֹא יִתְחַיֵּב בָּהֶן וְיִחְיֶה אָדָם כָּל־יָמָיו וְלֹא יִתְחַיֵּב בְּמִצְוָה מִן־הַמִּצְוֹת אֲשֶׁר מִן־הַסּוּג הַזֶּה. אֲבָל הַצְּדָקָה אֵינָהּ בִּכְלַל אֵלּוּ, לְפִי שֶׁהִיא חוֹבָה אֲפִלּוּ לֶעָנִי הַמִּתְפַּרְנֵס מִן־הַצְּדָקָה כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ. וּמֵהֶן מִצְוֹת שֶׁהֵן חוֹבָה עַל־כָּל־אָדָם בְּהֶכְרֵחַ, בְּכָל־זְמַן וּבְכָל־מָקוֹם וּבְאֵיזֶה מַצָּב שֶׁיִּהְיֶה, כְּגוֹן הַציצִית וְהַתְּפִלִּין וּשְׁמִירַת שַׁבָּת, וְאָנוּ נִקְרָא אֶת־הַמִּצְוֹת שֶׁמִּסּוּג זֶה: הַמִּצְוֹת הַהֶכְרָחִיּוֹת, לְפִי שֶׁהֵן חוֹבָה בְּהֶכְרֵחַ עַל־כָּל־אָדָם מִיִּשְׂרָאֵל שֶׁהוּא גָּדוֹל בְּשָׁנִים בְּכָל־זְמַן וּבְכָל־מָקוֹם וּבְכָל־מַצָּב.

וְכַאֲשֶׁר תִּתְבּוֹנֵן בְּרַמַּ"ח מִצְוֹת עֲשֵׂה אֵלּוּ תִּמְצָא, שֶׁהַמִּצְוֹת הַהֶכְרָחִיּוֹת הֵן שִׁשִּׁים, בִּתְנַאי שֶׁנַּנִּיחַ שֶׁאָדָם זֶה שֶׁאָמַרְנוּ שֶׁהוּא חַיָּב בְּשִׁשִּׁים מִצְוֹת אֵלּוּ בְּהֶכְרֵחַ נִמְצָא בְּמַצָּב רֹב בְּנֵי אָדָם הַיְנוּ: שֶׁהוּא גֶּר בְּבֵית שֶׁבְּעִיר, וְאוֹכֵל מִינֵי הַמָּזוֹן הַיְדוּעִים שֶׁהֵם מְזוֹן בְּנֵי אָדָם, כְּלוֹמַר לֶחֶם וּבָשָׂר, וְעוֹשֶׂה מִסְחָר עִם בְּנֵי אָדָם, וְנוֹשֵׂא אִשָּׁה וּמוֹלִיד בָּנִים. וְשִׁשִּׁים מִצְוֹת אֵלּוּ הֵן לְפִי הַסֵּדֶר שֶׁסִּדַּרְנוּ בְּמִנְיָנֵנוּ זֶה: הַמִּצְוָה א, ב, ג, ד, ה, ו, ז, ח, ט, י — וְזוֹ הָעֲשִׂירִית אֵין הַנָּשִׁים חַיָּבוֹת בָּהּ; יא — וְגַם הִיא אֵינָהּ חוֹבָה לַנָּשִׁים; יב — וְאֵינָהּ חוֹבָה לַנָּשִׁים; יג — וְאֵינָהּ חוֹבָה לַנָּשִׁים; יד — וְאֵינָהּ חוֹבָה לַנָּשִׁים; טו, יח — וְאֵינָהּ חוֹבָה לַנָּשִׁים; יט, כו — וְזוֹ מְיֻחֶדֶת לְזִכְרֵי הַכֹּהֲנִים; לב, נד, עג, צד, קמג, קמו, קמז, קמט, קנ, קנב, קנד, קנה, קנו, קנז, קנח, קנט, קס, קסא — וְאֵינָהּ חוֹבָה לַנָּשִׁים; קסב, קסג, קסד, קסה, קסו, קסז, קסח — וְזוֹ

אֵינָהּ חוֹבָה לַנָּשִׁים; קסט — וְזוֹ אֵינָהּ חוֹבָה לַנָּשִׁים; קע — וְאֵינָהּ חוֹבָה לַנָּשִׁים; קעב, קעה, קפד, קצה, קצז, רו, רז, רח, רט, רי, ריא, ריב — וְזוֹ אֵינָהּ חוֹבָה לַנָּשִׁים; ריג, ריד — וְהִיא מְיֻחֶדֶת לַזְּכָרִים; רטו — וְגַם הִיא מְיֻחֶדֶת לַזְּכָרִים.

הִנֵּה נִתְבָּאֵר לְךָ, שֶׁמִּשִּׁשִּׁים הַמִּצְוֹת הַהֶכְרְחִיּוֹת הָאֵלֶּה מ"ו מִצְוֹת הֵן חוֹבָה גַּם לַנָּשִׁים, וְאַרְבַּע עֶשְׂרֵה מִצְוֹת מֵהֶן אֵינָן חַיָּבוֹת בָּהֵן. וְיִהְיֶה לְךָ הַסִּימָן בְּשִׁשִּׁים מִצְוֹת הַהֶכְרְחִיּוֹת הָאֵלּוּ שִׁשִּׁים הֵמָּה מְלָכוֹת (שיר השירים ו, ח), וְיִהְיֶה הַסִּימָן בְּהַשְׁמָטַת הָאַרְבַּע עֶשְׂרֵה מִן־הַנָּשִׁים אָזְלַת יָד (דברים לב, לו) אוֹ יְהֵא הַסִּימָן בְּחוֹבַת הַמ"ו מִצְוֹת בִּלְבָד לַנָּשִׁים גַּם אַתְּ בְּדַם בְּרִיתֵךְ (זכריה ט, יא) כְּלוֹמַר: מִנְיָן בְּדַם חוֹבָה לָהֶן וְהֵן הַבְּרִית הַמְיֻחֶדֶת לָאִשָּׁה בְּהֶכְרֵחַ.

זֶהוּ מַה־שֶּׁרָאִינוּ לִרְשֹׁם בְּמִנְיַן מִצְוֹת עֲשֵׂה. וּמֵאֵת ה' אֶשְׁאַל עֵזֶר לְקַיֵּם כָּל־מַה־שֶּׁצִּוָּה בּוֹ מֵהֶן וּלְהִתְרַחֵק מִכֹּל מַה־שֶּׁהִזְהִיר מִמֶּנּוּ. וְזֶהוּ (התרי"ג מצוות) מַה־שֶּׁרָצִינוּ לִכְלוֹל בְּמַאֲמָר זֶה (כלומר: בספר המצוות).

סיום מחזור מ"א במסלול ספר המצוות

יום חמישי י"ח אייר ה'תשפ"ב

התחלת מחזור המ"ב במסלול ספר המצוות

הספר הזה . . במצות עשה

הַסֵּפֶר הַזֶּה "סֵפֶר הַמִּצְוֹת" בּוֹ אֲבָאֵר אֶת־מִנְיַן הַמִּצְוֹת וְאֵיךְ רָאוּי לִמְנוֹתָן. וְאָבִיא לְכָךְ רְאָיוֹת מִפְּסוּקֵי הַתּוֹרָה וּמִדִּבְרֵי חֲז"ל עַל פֵּרוּשָׁן, וְאַקְדִּים כְּלָלִים ("שורשים" — יסודות) שֶׁרָאוּי לִסְמֹךְ עֲלֵיהֶם בְּמִנְיַן הַמִּצְוֹת. וּכְשֶׁיֵּצֵא מִנְיָנָן נָכוֹן עַל פִּי הַמַּאֲמָר הַזֶּה בְּרִאָיָה בְּרוּרָה שֶׁאֵין בָּהּ סָפֵק — תִּתְבָּרֵר לַקּוֹרֵא טָעוּתוֹ שֶׁל כָּל־מִי שֶׁמָּנָה הֵפֶךְ מַה־שֶּׁמָּנִינוּ אֲנַחְנוּ. וְאֵין לִי צֹרֶךְ לְהָשִׁיב לְאָדָם מְסֵיָּם וְלֹא לְבָרֵר טָעוּתוֹ. כֵּיוָן שֶׁהַתּוֹעֶלֶת וְהַתַּכְלִית הַמְכֻוָּנוֹת בְּמַאֲמָר זֶה תֵּשַׂגְנָה עַל־יְדֵי מְבַקְּשֵׁיהֶן בְּלִי זֹאת. שֶׁכֵּן אֲבָאֵר אֶת־הַמִּצְוֹת כֻּלָּן וּמִנְיָנָן — מִצְוָה מִצְוָה — וְאָבִיא רְאָיָה עַל כָּל־מַה־שֶּׁיֵּשׁ בּוֹ סָפֵק, אוֹ מַה שֶּׁאֶפְשָׁר שֶׁיִּשְׁגֶּה מִי שֶׁאֵין לוֹ בְּקִיאוּת בְּדִינֵי הַתּוֹרָה, וְאָסִיר שְׁגִיאָתוֹ וַאֲבָאֵר כֹּל מַה־שֶּׁיֵּשׁ בּוֹ סָפֵק.

אֲבָל אֵין כַּוָּנָתִי בְּחִבּוּר זֶה לְפָרֵט דִּינֵי אֵיזוֹ מִצְוָה מִן־הַמִּצְוֹת, אֶלָּא לִמְנוֹתָן בִּלְבָד. וְאִם אָמְנָם אֲפָרֵשׁ מֵהֶן מַשֶּׁהוּ בִּשְׁעַת הַזְּכָרָתָן, הֲרֵי אֲפָרְשֶׁנּוּ עַל דֶּרֶךְ פֵּרוּשׁ הַשֵּׁם (לצורך הסברת "שם" — מהות המצווה — אך לא כדי לפרט הלכותיה), כְּדֵי שֶׁיִּוָּדַע מַה הוּא הָעֲשֵׂה אוֹ הַלָּאו הַזֶּה, וּלְאֵיזֶה דָּבָר נִתָּן הַשֵּׁם הַזֶּה. וּכְשֶׁתֵּשַׁג יְדִיעַת מִנְיָנָן עַל פִּי רְאָיוֹת מִן־הַחִבּוּר הַזֶּה, אָז אַזְכִּירָן בְּדֶרֶךְ סְתָם בְּרֹאשׁ אוֹתוֹ הַחִבּוּר הַכּוֹלֵל (בפתיחת ספר "משנה תורה") בַּמֶּה שֶׁזָּכַרְנוּ (כמו שהזכרנו לעיל).

הַכְּלָלִים (שורשים)

וַאֲנִי עַתָּה מַתְחִיל בִּזְכִּרוֹן הַכְּלָלִים שֶׁרָאוּי לִסְמֹךְ עֲלֵיהֶם בְּמִנְיַן הַמִּצְוֹת, וְהֵם אַרְבָּעָה עָשָׂר כְּלָלִים. אַךְ אַקְדִּים [וְאֹמַר] שֶׁכְּלַל הַמִּצְוֹת שֶׁכּוֹלֵל סֵפֶר הַתּוֹרָה, שֶׁצִּוָּנוּ הַשֵּׁם בָּהֶן — הֵן שֵׁשׁ מֵאוֹת וּשְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה מִצְוֹת, מֵהֶן — מִצְוֹת עֲשֵׂה רמ"ח, כְּמִנְיַן אֵבְרֵי גּוּף הָאָדָם; וּמֵהֶן — מִצְוֹת לֹא־תַעֲשֶׂה שס"ה, וְהֵן כְּמִנְיַן יְמוֹת הַחַמָּה (שנת השמש). וּמִנְיָן זֶה נִזְכָּר בִּלְשׁוֹן הַתַּלְמוּד בְּסוֹף גְּמָרָא מַכּוֹת (כג:). אָמְרוּ: שֵׁשׁ מֵאוֹת וּשְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה מִצְוֹת נֶאֶמְרוּ לוֹ לְמֹשֶׁה בְּסִינַי: שס"ה כְּנֶגֶד יְמוֹת הַחַמָּה, וּרמ"ח כְּנֶגֶד אֵבָרָיו שֶׁל אָדָם. וְעוֹד אָמְרוּ (תנחומא פרשת תצא) עַל דֶּרֶךְ הַדָּרָשׁ עַל שֶׁמִּצְוֹת עֲשֵׂה כְּמִנְיַן הָאֵבָרִים, כְּלוֹמַר: כָּל־אֵבֶר וָאֵבֶר אוֹמֵר לוֹ לָאָדָם: עֲשֵׂה בִּי מִצְוָה; וְשֶׁמִּצְוֹת לֹא־תַעֲשֶׂה כְּמִנְיַן יְמוֹת הַשָּׁנָה, כְּלוֹמַר: כָּל־יוֹם וָיוֹם אוֹמֵר לוֹ לָאָדָם: אַל תַּעַשׂ בִּי עֲבֵרָה. וְזֶה לֹא נֶעְלָם מֵאַף אֶחָד מִכָּל־מִי שֶׁמָּנָה אֶת־הַמִּצְוֹת, כְּלוֹמַר: שֶׁזֶּהוּ מִנְיָנָן, אֶלָּא שֶׁשָּׁגוּ שְׁגִיאָה גְּמוּרָה בַּדְּבָרִים הַמְּנוּיִים, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בְּחִבּוּר זֶה, וְזֹאת מִפְּנֵי שֶׁלֹּא יָדְעוּ עִנְיְנֵי י"ד הַכְּלָלִים (השורשים) הָאֵלֶּה שֶׁאֲבָאֲרֵם עַכְשָׁו:

הַכְּלָל הָרִאשׁוֹן מֵהֶם: שֶׁאֵין לִמְנוֹת בַּמִּנְיָן הַזֶּה אֶת־הַמִּצְוֹת שֶׁהֵן מִדְּרַבָּנָן.

הַכְּלָל הַשֵּׁנִי: שֶׁלֹּא כֹּל מַה־שֶּׁנִּלְמַד בְּאַחַת מִשְּׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה מִדּוֹת שֶׁהַתּוֹרָה נִדְרֶשֶׁת בָּהֶן אוֹ בְּרִבּוּי, רָאוּי לִמְנוֹתוֹ.

הַכְּלָל הַשְּׁלִישִׁי: שֶׁאֵין לִמְנוֹת מִצְוֹת שֶׁאֵינָן נוֹהֲגוֹת לְדוֹרוֹת.

הַכְּלָל הָרְבִיעִי: שֶׁאֵין לִמְנוֹת צִוּוּיִם הַנּוֹגְעִים לְכָל־מִצְוֹת הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ.

הַכְּלָל הַחֲמִישִׁי: שֶׁאֵין לִמְנוֹת טַעַם הַמִּצְוָה כְּמִצְוָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ.

הַכְּלָל הַשִּׁשִּׁי: שֶׁהַמִּצְוָה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ עֲשֵׂה וְלֹא־תַעֲשֶׂה, יֵשׁ לִמְנוֹת עֲשֵׂה שֶׁבָּהּ עִם מִצְוֹת עֲשֵׂה, וְלָאו שֶׁבָּהּ עִם מִצְוֹת לֹא־תַעֲשֶׂה.

הַכְּלָל הַשְּׁבִיעִי: שֶׁאֵין לִמְנוֹת פִּרְטֵי הִלְכוֹת הַמִּצְוָה.

1 הַכְּלָל הַשְּׁמִינִי: שֶׁאֵין לִמְנוֹת הַשְּׁלִילָה עִם הָאַזְהָרָה.

2 הַכְּלָל הַתְּשִׁיעִי: שֶׁאֵין לִמְנוֹת אֶת־הַלָּאוִין וְהָעֲשֵׂה,
3 אֶלָּא אֶת־הָעִנְיָנִים שֶׁמַּזְהָרִים וְשֶׁמְּצַוִּים עֲלֵיהֶם.

4 הַכְּלָל הָעֲשִׂירִי: שֶׁאֵין לִמְנוֹת אֶת־הַהַקְדָּמוֹת שֶׁהֵן
5 לְאֵיזוֹ תַּכְלִית שֶׁהִיא.

6 הַכְּלָל הָאַחַד־עָשָׂר: שֶׁאֵין לִמְנוֹת חֶלְקֵי הַמִּצְוָה,
7 כָּל־חֵלֶק בְּנִפְרָד, אִם כְּלָלָם מִצְוָה אֶחָת.

8 הַכְּלָל הַשְּׁנֵים עָשָׂר: שֶׁבִּפְעֻלָּה שֶׁמְּצַוִּים עַל עֲשִׂיָּתָהּ,
9 אֵין לִמְנוֹת כָּל־חֵלֶק שֶׁבָּהּ לְבַדּוֹ.

10 הַכְּלָל הַשְּׁלֹשָׁה עָשָׂר: שֶׁמִּסְפַּר הַמִּצְוֹת אֵינוֹ מִתְרַבֶּה
11 לְפִי מִסְפַּר הַיָּמִים שֶׁבָּהֶם נוֹהֶגֶת הַמִּצְוָה הַהִיא.

12 הַכְּלָל הָאַרְבָּעָה עָשָׂר: אֵיךְ רָאוּי לִמְנוֹת קִיּוּם
13 הָעֲנָשִׁים בְּמִצְוֹת עֲשֵׂה.

יום שישי י"ט אייר ה'תשפ"ב

[בימי לימוד הקדמת היד ילמד כל אחד ואחד מהשורשים (—הכללים) כפי יכולתו, לחלק השאר ללמדו בימים הסמוכים בנוסף על לימוד מצות אותו יום].

וְהִנְנִי חוֹזֵר לְבָאֵר כָּל־כְּלָל מֵהֶם וּלְהָבִיא רְאָיוֹת עָלָיו, אִם יִרְצֶה הַשֵּׁם.

הַכְּלָל הָרִאשׁוֹן: שֶׁאֵין לִמְנוֹת בְּמִנְיָן הַזֶּה אֶת־הַמִּצְוֹת שֶׁהֵן מִדְּרַבָּנָן.

דַּע שֶׁעִנְיָן זֶה לֹא הָיָה צָרִיךְ לְהָעִיר עָלָיו, כִּי הוּא בָּרוּר.

שֶׁהֲרֵי כֵּיוָן שֶׁלְּשׁוֹן הַתַּלְמוּד (מכות כג:) הוּא: "שֵׁשׁ מֵאוֹת וּשְׁלֹשׁ־עֶשְׂרֵה מִצְוֹת נֶאֶמְרוּ לוֹ לְמֹשֶׁה בְּסִינַי" — אֵיךְ נֹאמַר בְּדָבָר שֶׁהוּא מִדְּרַבָּנָן שֶׁהוּא מִכְּלַל הַמִּנְיָן? אֶלָּא הַעִירֹנוּ עַל כָּךְ, מִכֵּיוָן שֶׁכְּבָר טָעוּ בָּזֶה וּמָנוּ גַּר חֲנַנְיָה וּמִקְרָא מְגִלָּה בִּכְלַל מִצְוֹת עֲשֵׂה, וְכֵן מֵאָה בְּרָכוֹת בְּכָל־יוֹם וְנִחוּם אֲבֵלִים וּבִקּוּר חוֹלִים וּקְבֻרַת מֵתִים וְהַלְבָּשַׁת עֲרֻמִּים וְחִשּׁוּב תְּקוּפוֹת וּשְׁמוֹנֶה עָשָׂר יוֹם לִגְמֹר בָּהֶן אֶת־הַהַלֵּל. אָכֵן יֵשׁ לְהִסְתַּכֵּל בִּתְמִיהָה בְּמִי שֶׁשּׁוֹמֵעַ אֶת־דִּבְרֵיהֶם "נֶאֶמְרוּ לוֹ לְמֹשֶׁה בְּסִינַי" וּמוֹנֶה קְרִיאַת הַהַלֵּל, שֶׁבּוֹ שִׁבַּח דָּוִד לִפְנֵי הַשֵּׁם יִתְעַלֶּה, (כאלו) בָּזֶה נִצְטַוָּה מֹשֶׁה; וּמוֹנֶה גַּר חֲנַנְיָה, שֶׁקָּבְעוּ אוֹתוֹ חֲכָמִים בְּבֵית שֵׁנִי. וְכֵן מִקְרָא מְגִלָּה! וְאִינִי סָבוּר שֶׁיִּדַּמֶּה מִישֶׁהוּ אוֹ יַעֲלֶה עַל לִבּוֹ שֶׁנֶּאֱמַר לְמֹשֶׁה בְּסִינַי שֶׁיְּצַוֶּה אוֹתָנוּ, שֶׁאִם בְּסוֹף מַלְכוּתֵנוּ יִקְרֶה לָנוּ עִם הַיְּוָנִים כָּךְ וָכָךְ שֶׁנִּתְחַיֵּב לְהַדְלִיק גַּר חֲנַנְיָה. אַךְ נִרְאֶה לִי, שֶׁמַּה שֶׁהִכְשִׁילָם בְּכָךְ הוּא, שֶׁאָנוּ מְבָרְכִים עַל דְּבָרִים אֵלּוּ: "אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל מִקְרָא מְגִלָּה, וּלְהַדְלִיק גַּר חֲנַנְיָה, וְלִגְמֹר אֶת־הַהַלֵּל"; וְגַם שֶׁהַתַּלְמוּד (שבת כג.) שׁוֹאֵל (על כך שמברכים על מצוות דרבנן "וצוונו"): הֵיכָן צִוָּנוּ? וְאָמְרוּ: מ"לֹא תָסוּר". וְאִם אָמְנָם מִשּׁוּם כָּךְ מָנוּ — הָיָה רָאוּי שֶׁיִּמְנוּ כָּל־דָּבָר שֶׁהוּא מִדְּרַבָּנָן, כֵּיוָן שֶׁכֹּל מַה־שֶּׁצִּוּוּנוּ חֲכָמִים וְכֹל מַה־שֶּׁאָסְרוּ עָלֵינוּ, הֲרֵי כְּבָר נִצְטַוָּה מֹשֶׁה רַבֵּנוּ בְּסִינַי שֶׁיְּצַוֶּה אוֹתָנוּ לְקַיְּמוֹ, שֶׁכֵּן הוּא אוֹמֵר: "עַל־פִּי הַתּוֹרָה אֲשֶׁר יוֹרוּךָ וְעַל־הַמִּשְׁפָּט אֲשֶׁר־יֹאמְרוּ לְךָ תַּעֲשֶׂה" (דברים יז, יא). וְהִזְהִירָנוּ מִלַּעֲבֹר עַל דִּבְרֵיהֶם בְּשׁוּם עִנְיָן מִמַּה־שֶּׁגָּזְרוּ וְקָבְעוּ וְאָמַר: "לֹא תָסוּר מִן־הַדָּבָר אֲשֶׁר־יַגִּידוּ לְךָ יָמִין וּשְׂמֹאל" (שם). אֲבָל אִם נָכוֹן לִמְנוֹת כֹּל מַה־שֶּׁהוּא מִדְּרַבָּנָן בִּכְלַל תַּרְיַ"ג מִצְוֹת, כֵּיוָן שֶׁהוּא נִכְנָס לִכְלַל אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "לֹא תָסוּר", וְ"עַל־הַמִּשְׁפָּט אֲשֶׁר־יֹאמְרוּ לְךָ תַּעֲשֶׂה" — מַדּוּעַ נִתְיַחֲדוּ אֵלּוּ מִזּוּלָתָן?! וַהֲרֵי כְּמוֹ שֶׁמָּנוּ גַּר חֲנַנְיָה וּמִקְרָא מְגִלָּה, כָּךְ הָיָה נָכוֹן לִמְנוֹת נְטִילַת יָדַיִם וּמִצְוַת עֵרוּב, שֶׁהֲרֵי אָנוּ מְבָרְכִים: אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל נְטִילַת יָדַיִם, וְעַל מִצְוַת עֵרוּב, כְּמוֹ שֶׁאָנוּ מְבָרְכִים: עַל מִקְרָא מְגִלָּה, וּלְהַדְלִיק גַּר שֶׁל חֲנַנְיָה — וְהַכֹּל מִדְּרַבָּנָן! וּבְפֵרוּשׁ אָמְרוּ (חולין קו.): מַיִם רִאשׁוֹנִים (נטילת ידים שלפני הסעודה) מִצְוָה. מַאי מִצְוָה? אָמַר אַבַּיֵּי: מִצְוָה לִשְׁמֹעַ דִּבְרֵי חֲכָמִים. כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ בְּמִקְרָא מְגִלָּה וְגַר חֲנַנְיָה: הֵיכָן צִוָּנוּ? מ"לֹא תָסוּר". וּכְבָר נִתְבָּאֵר, שֶׁכֹּל מַה־שֶּׁתִּקְּנוּ הַנְּבִיאִים, עֲלֵיהֶם הַשָּׁלוֹם, שֶׁעָמְדוּ אַחֲרֵי מֹשֶׁה רַבֵּנוּ — הוּא גַּם־כֵּן מִדְּרַבָּנָן. וּבְפֵרוּשׁ אָמְרוּ (ערובין כא:): בְּשָׁעָה שֶׁתִּקֵּן שְׁלֹמֹה עֵרוּבִין וְיָדַיִם (נטילת ידים) יָצְתָה בַּת־קוֹל וְאָמְרָה: "חֲכַם כַּנִּי וְשַׂמַּח לִבִּי וְכוּ'" (משלי כז, יא). וּבִמְקוֹמוֹת אֲחֵרִים בֵּאֲרוּ, שֶׁעֵרוּבִין — דְּרַבָּנָן, וְיָדַיִם — מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים. וּבְכָךְ נִתְבָּאֵר לְךָ שֶׁכֹּל מַה־שֶּׁתִּקְּנוּ אַחַר מֹשֶׁה רַבֵּנוּ נִקְרָא: דְּרַבָּנָן.

הִנֵּה בֵּאַרְתִּי לְךָ זֹאת, כְּדֵי שֶׁלֹּא תַּחְשֹׁב שֶׁמִּקְרָא מְגִלָּה —

כֵּיוָן שֶׁהוּא תִּקּוּן נְבִיאִים — נֶחְשָׁב מִדְּאוֹרַיְתָא (ואינו דומה לשאר מצוות דרבנן), שֶׁהֲרֵי עֵרוּבִין מִדְּרַבָּנָן (ולא נמנה במצוות) אַף־עַל־פִּי שֶׁהֵם תִּקּוּן שְׁלֹמֹה בֶּן־דָּוִד וּבֵית דִּינוֹ. וְזֶה מַה־שֶּׁנֶּעֱלַם מִזּוּלָתֵנוּ (בעל "הלכות גדולות"), וְלָכֵן מָנָה הַלְבָּשַׁת עֲרֻמִּים, לְפִי שֶׁמָּצָא בִּישַׁעְיָה: "כִּי־תִרְאֶה עָרֹם וְכִסִּיתוֹ" (ישעיה נח, ז). וְלֹא יָדַע שֶׁזֶּה נִכְנָס לִכְלַל אָמְרוֹ: "דֵּי מַחְסֹרוֹ אֲשֶׁר יֶחְסַר לוֹ" (דברים טו, ח). כִּי עִנְיַן הַצִּוּוּי הַזֶּה — וְאֵין בָּזֶה שׁוּם סָפֵק — שֶׁנַּאֲכִיל אֶת־הָרְעֵבִים, וְנַלְבִּישׁ אֶת־הָעֲרֻמִּים, וְנִתֵּן מַצָּע לְמִי שֶׁאֵין לוֹ מַצָּע, וְכִסּוּי לְמִי שֶׁאֵין לוֹ כִּסּוּי, וְנַשִּׂיא אֶת־הַפָּנוּי שֶׁאֵין לוֹ יְכֹלֶת לְהִתְחַתֵּן, וְנַרְכִּיב מִי שֶׁדַּרְכּוֹ לִרְכֹּב, כַּמְפֻרָּסָם בְּדִבְרֵי הַתַּלְמוּד (כתובות סז:) שֶׁכָּל־זֶה נִכְנָס לִכְלַל אָמְרוֹ: "דֵּי מַחְסֹרוֹ". אַךְ כְּאֵלּוּ לְשׁוֹן הַתַּלְמוּד מִחֻבָּר אֵצֶל אֵלּוּ בְּלַעֲגֵי שָׂפָה וּבְלָשׁוֹן אַחֶרֶת (ולכן טעו בדבר המפורש בתלמוד); וְלוּלֵא כָּךְ — לֹא מָנוּ מִקְרָא מְגִלָּה וְכַדּוֹמֶה בֵּין הַמִּצְוֹת שֶׁנֶּאֱמְרוּ לוֹ לְמֹשֶׁה בְּסִינַי. וּלְשׁוֹן הַגְּמָרָא בִּשְׁבוּעוֹת (לט.): אֵין לִי אֶלָּא מִצְוֹת שֶׁנִּצְטַוּוּ עַל הַר סִינַי; שֶׁעֲתִידִין לְהִתְחַדֵּשׁ, כְּגוֹן מִקְרָא מְגִלָּה, מִנַּיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר: "קִיְּמוּ

מתוך מהדורת חזק

וְקִבְּלוּ" (אסתר ט, כז) —— קִיְּמוּ מַה־שֶּׁקִּבְּלוּ כְּבָר, וְהוּא: שֶׁיַּאֲמִינוּ בְּכָל־מִצְוָה שֶׁיִּתַּקְּנוּ הַנְּבִיאִים וְהַחֲכָמִים כְּלְאַחַר מִכֵּן.

אֲבָל תְּמִהַנִי: מַדּוּעַ מָנוּ מִצְוֹת עֲשֵׂה שֶׁהֵן מִדְּרַבָּנָן, כְּמוֹ שֶׁהִזְכַּרְנוּ, וְלֹא מָנוּ גַּם־כֵּן מִצְוֹת לֹא־תַעֲשֶׂה שֶׁהֵן מִדְּרַבָּנָן? הֲרֵי כְּמוֹ שֶׁמָּנוּ בֵּין מִצְוֹת עֲשֵׂה נֵר חֲנֻכָּה וּמִקְרָא מְגִלָּה וּמֵאָה בְּרָכוֹת וְהַלֵּל, הָיָה לָהֶם לִמְנוֹת גַּם־כֵּן בִּכְלַל מִצְוֹת לֹא־תַעֲשֶׂה —— עֶשְׂרִים שְׁנִיּוֹת כְּעֶשְׂרִים מִצְוֹת לֹא־תַעֲשֶׂה? כִּי כְּמוֹ שֶׁכָּל־עֶרְוָה וְעֶרְוָה (איסורי ביאה) הִיא לֹא־תַעֲשֶׂה דְּאוֹרַיְתָא, כָּךְ כָּל־שְׁנִיָּה וּשְׁנִיָּה (נשים שהן קרובות של קרוביו של האדם — "שניות" — שמן התורה היו מותרות) הִיא לֹא־תַעֲשֶׂה דְּרַבָּנָן, כְּמוֹ שֶׁבֵּאֲרוּ וְאָמְרוּ (יבמות פרק ב משנה ד): שְׁנִיּוֹת מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים. וּכְבָר נִתְבָּאֵר בַּתַּלְמוּד, שֶׁמַּה־שֶּׁאָמְרוּ בַּמִּשְׁנָה "אִסּוּר מִצְוָה" רְצוֹנָם לוֹמַר: הַשְּׁנִיּוֹת. וְאָמְרוּ: מַאי (מהו לשון) מִצְוָה? מִצְוָה לִשְׁמֹעַ דִּבְרֵי חֲכָמִים. וְכָךְ הָיָה לָהֶם לִמְנוֹת בְּתוֹךְ הַכְּלָל אֲחוֹת חֲלוּצָה, שֶׁהִיא מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים!

כְּלָלוֹ שֶׁל דָּבָר: אִלּוּ מְנִינוּ כָּל־עֲשֵׂה דְּרַבָּנָן וְכָל־לֹא־תַעֲשֶׂה דְּרַבָּנָן, הָיָה הָעִנְיָן מַגִּיעַ לַאֲלָפִים רַבִּים! וְזֶה דָּבָר בָּרוּר שֶׁאֵין בּוֹ נִסְתָּר כְּלָל, וְהוּא: שֶׁכֹּל מַה־שֶּׁהוּא מִדְּרַבָּנָן אֵינוֹ נֶחְשָׁב בִּכְלַל תַּרְיַ"ג מִצְוֹת, לְפִי שֶׁהַסְּכוּם הַזֶּה כֻּלָּם פְּסוּקֵי תּוֹרָה וְאֵין בָּהֶם שׁוּם דָּבָר מִדְּרַבָּנָן, כְּמוֹ שֶׁנִּבְאַר. אַךְ זֶה שֶׁהֵם מוֹנִים מִקְצָת דְּבָרִים שֶׁהֵם מִדְּרַבָּנָן וּמַנִּיחִים מִקְצָתָם לְפִי בְּחִירָתָם —— זֶה דָּבָר שֶׁאִי־אֶפְשָׁר לְקַבְּלוֹ בְּשׁוּם פָּנִים, יֹאמְרוּ מִי שֶׁיֹּאמְרוּ. וּכְבָר בֵּאַרְנוּ עִנְיַן הַכְּלָל הַזֶּה וְרַאֲיָתוֹ עַד שֶׁלֹּא נִשְׁאַר שֶׁמֶץ סָפֵק לְשׁוּם אָדָם.

הַכְּלָל הַשֵּׁנִי: שֶׁלֹּא כֹּל מַה־שֶּׁנִּלְמַד בְּאַחַת מִשֶּׁלֹּשׁ עֶשְׂרֵה מִדּוֹת (כללי לימוד) שֶׁהַתּוֹרָה נִדְרֶשֶׁת בָּהֶן אוֹ בְּרִבּוּי, רָאוּי לִמְנוֹתוֹ.

כְּבָר בֵּאַרְנוּ בְּרֹאשׁ חִבּוּרֵנוּ עַל פֵּרוּשׁ הַמִּשְׁנָה, שֶׁרֹב דִּינֵי הַתּוֹרָה נִלְמָדִים בִּשְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה מִדּוֹת שֶׁהַתּוֹרָה נִדְרֶשֶׁת בָּהֶן, וְשֶׁהַדִּין שֶׁנִּלְמַד בְּמִדָּה מֵאוֹתָן הַמִּדּוֹת פְּעָמִים יֵשׁ בּוֹ מַחֲלֹקֶת; אַף יֵשׁ דִּינִים שֶׁהֵם פְּרוּשִׁים מְקֻבָּלִים מִמֹּשֶׁה רַבֵּנוּ וְאֵין בָּהֶם מַחְלֹקֶת, אֶלָּא שֶׁמְּבִיאִים עֲלֵיהֶם רְאָיָה בְּאַחַת מִי"ג מִדּוֹת. שֶׁכֵּן מֵחָכְמַת הַכְּתוּב שֶׁאֶפְשָׁר לִמְצֹא בּוֹ רֶמֶז הַמּוֹרֶה עַל אוֹתוֹ הַפֵּרוּשׁ הַמְקֻבָּל אוֹ הֶקֵּשׁ הַמּוֹרֶה עָלָיו, וּכְבָר בֵּאַרְנוּ עִנְיָן זֶה שָׁם. כֵּיוָן שֶׁהַדָּבָר כֵּן —— הֲרֵי לֹא כָּל־(הֲלָכָה) שֶׁנִּמְצָא שֶׁחֲכָמִים הוֹצִיאוּהָ בְּמִדָּה מִי"ג מִדּוֹת נֹאמַר עָלֶיהָ שֶׁהִיא נֶאֱמְרָה לְמֹשֶׁה בְּסִינַי; אַף גַּם לֹא נֹאמַר עַל כֹּל מַה־שֶּׁנִּמְצָא שֶׁחַזַ"ל סוֹמְכִים אוֹתוֹ בַּתַּלְמוּד עַל אַחַת מִי"ג מִדּוֹת. שֶׁהוּא מִדְּרַבָּנָן —— כִּי הוּא יָכוֹל לִהְיוֹת פֵּרוּשׁ מְקֻבָּל. וְהָעִנְיָן כָּךְ הוּא: כֹּל מַה־שֶּׁלֹּא תִּמְצָאֶנּוּ מְפֹרָשׁ בַּתּוֹרָה וְתִמְצָא שֶׁהַתַּלְמוּד לָמַד אוֹתוֹ בְּאַחַת מִי"ג מִדּוֹת, אִם פֵּרְשׁוּ הֵם בְּעַצְמָם וְאָמְרוּ שֶׁזֶּה גּוּף תּוֹרָה (חלק מהתורה) אוֹ שֶׁזֶּה מִדְּאוֹרַיְתָא —— הֲרֵי זֶה רָאוּי לִמְנוֹתוֹ, שֶׁהֲרֵי מְקַבְּלֵי הַמָּסֹרֶת (חז"ל) אָמְרוּ שֶׁהוּא מִדְּאוֹרַיְתָא; אֲבָל אִם לֹא בֵּאֲרוּ זֹאת וְלֹא אָמְרוּ זֹאת בְּפֵרוּשׁ —— הֲרֵי הוּא מִדְּרַבָּנָן, כֵּיוָן שֶׁאֵין פָּסוּק הַמּוֹרֶה עָלָיו, גַּם זֶה כְּלָל שֶׁכְּבָר נִשְׁתַּבֵּשׁ בּוֹ זוּלָתֵנוּ, וּלְפִיכָךְ מָנָה (בה"ג) יִרְאַת חֲכָמִים בְּכְלַל מִצְוֹת עֲשֵׂה. וּמַה־שֶּׁהֵבִיאוֹ לִידֵי כָּךְ, כְּפִי הַנִּרְאֶה לִי, דִּבְרֵי רַבִּי עֲקִיבָא (פסחים כב:): "אֶת־ה' אֱלֹהֶיךָ תִּירָא" (דברים ו, יג) —— לְרַבּוֹת תַּלְמִידֵי חֲכָמִים. וְחָשְׁבוּ שֶׁכֹּל מַה־שֶּׁנִּלְמַד בְּרִבּוּי, הוּא מִן הַכְּלָל הַנִּזְכָּר (בכלל תרי"ג מצוות).

אַךְ אִם הַדָּבָר כְּמוֹ שֶׁחָשְׁבוּ, מַדּוּעַ לֹא מָנוּ כִּבּוּד בַּעַל הָאֵם (אב חורג) וְאִשֶּׁת הָאָב מִצְוָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ, נוֹסֶפֶת עַל כִּבּוּד אָב וָאֵם? וְכֵן כִּבּוּד אָחִיו הַגָּדוֹל? שֶׁכֵּן הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה לָמַדְנוּ (רק) מִרִבּוּי שֶׁחַיָּבִים לְכַבְּדָם. אָמְרוּ (כתובות קג.): "אֶת־אָבִיךָ" (שמות כ, יב) —— לְרַבּוֹת אָחִיךָ הַגָּדוֹל וּלְרַבּוֹת בַּעַל אִמֶּךָ; "וְאֶת־אִמֶּךָ" (שם) —— לְרַבּוֹת אֵשֶׁת אָבִיךָ, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ: "אֶת־ה' אֱלֹהֶיךָ תִּירָא" —— לְרַבּוֹת תַּלְמִידֵי חֲכָמִים. וּמַדּוּעַ מָנוּ אֵלּוּ וְלֹא מָנוּ אֵלּוּ?!

וּכְבָר הֵבִיאָם חֹסֶר הַיְדִיעָה לְעִנְיָן חָמוּר יוֹתֵר מִזֶּה וְהוּא, שֶׁאִם מָצְאוּ דְּרָשׁ שֶׁל אֵיזֶה פָּסוּק, וְאוֹתוֹ הַדְּרַשׁ מְחַיֵּב לַעֲשׂוֹת אֵיזוֹ פְּעֻלָּה אוֹ לְהִתְרַחֵק מֵאֵיזֶה דָּבָר —— וְאֵלֶּה כֻּלָּם בְּלִי סָפֵק דְּרַבָּנָן —— הֲרֵי הֵם מוֹנִים אוֹתָם בִּכְלַל הַמִּצְוֹת, אַף־עַל־פִּי שֶׁפְּשָׁטֵהּ דִּקְרָא אֵינוֹ מוֹרֶה עַל שׁוּם דָּבָר מֵאוֹתָם הַדְּבָרִים, וְעַל אַף הַכְּלָל שֶׁלִּמְדוּנוּ, עֲלֵיהֶם הַשָּׁלוֹם, בְּאָמְרָם (שבת סג.): אֵין מִקְרָא יוֹצֵא מִידֵי פְּשׁוּטוֹ; וְאַף־עַל־פִּי שֶׁהַתַּלְמוּד חוֹקֵר בְּכָל־מָקוֹם, כְּשֶׁמּוֹצְאִים (חז"ל) פָּסוּק שֶׁלָּמְדוּ מִמֶּנּוּ עִנְיָנִים רַבִּים עַל דֶּרֶךְ הַבֵּאוּר וַהֲבָאַת הָרְאָיוֹת, וְשׁוֹאֵל: גּוּפֵהּ דִּקְרָא (פשוטו של מקרא) בְּמַאי קָא מְדַבֵּר? (ורק בזה היה עליהם להתחשב) —— אֶלָּא מִכֵּיוָן שֶׁהֵם מִסְתַּמְּכִים עַל שְׁגִיאָה זוֹ, מָנוּ בִּכְלַל מִצְוֹת עֲשֵׂה: בִּקּוּר חוֹלִים וְנִחוּם אֲבֵלִים וּקְבָרַת מֵתִים, בִּגְלַל הַדְּרָשׁ הַנֶּאֱמַר עַל דְּבָרָיו יִתְעַלֶּה: "וְהוֹדַעְתָּ לָהֶם אֶת־הַדֶּרֶךְ יֵלְכוּ בָהּ וְאֶת־הַמַּעֲשֶׂה אֲשֶׁר יַעֲשׂוּן" (שמות יח, כ) וְהוּא אָמְרָם עַל זֶה (בבא קמא ק.): אֶת־הַדֶּרֶךְ —— זוֹ גְּמִילוּת חֲסָדִים; יֵלְכוּ —— זֶה בִּקּוּר חוֹלִים; בָּהּ —— זוֹ קְבֻרַת מֵתִים; וְאֶת־הַמַּעֲשֶׂה —— אֵלּוּ הַדִּינִין; אֲשֶׁר יַעֲשׂוּן —— זוֹ לְפָנִים מִשּׁוּרַת הַדִּין. וְחָשְׁבוּ שֶׁכָּל־פְּעֻלָּה וּפְעֻלָּה מִן־הַפְּעֻלּוֹת הָאֵלֶּה הִיא מִצְוָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ, וְלֹא יָדְעוּ שֶׁכָּל־הַפְּעֻלּוֹת הָאֵלֶּה וְדוֹמֵיהֶן נִכְנָסוֹת תַּחַת מִצְוָה אַחַת מִכְּלַל הַמִּצְוֹת הָאֲמוּרוֹת בַּתּוֹרָה בְּפֵרוּשׁ, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ" (ויקרא יט, יח). וּבְדֶרֶךְ זוֹ גּוּפָהּ מָנוּ חִשּׁוּב תְּקוּפוֹת (לוח השנה) כְּמִצְוָה בִּגְלַל הַדְּרָשׁ הַנֶּאֱמַר עַל הַפָּסוּק: "כִּי הִיא חָכְמַתְכֶם וּבִינַתְכֶם לְעֵינֵי הָעַמִּים" (דברים ד, ו). —— וְהוּא אָמְרָם (שבת עה.): אֵיזוֹ הִיא חָכְמָה וּבִינָה שֶׁהִיא לְעֵינֵי הָעַמִּים? הֲוֵי אוֹמֵר: זֶה חִשּׁוּב תְּקוּפוֹת וּמַזָּלוֹת.

הֲלֹא אִלּוּ הָיוּ מוֹנִים עִנְיָן שֶׁהוּא בָּרוּר יוֹתֵר מִזֶּה, שֶׁאֶפְשָׁר לְהַעֲלוֹת עַל הַדַּעַת יוֹתֵר שֶׁרָאוּי לִמְנוֹתוֹ — וְזֶה כָּל־דָּבָר שֶׁנִּלְמָד בְּמִדָּה אַחַת מִי"ג מִדּוֹת שֶׁהַתּוֹרָה נִדְרֶשֶׁת בָּהֶן — כִּי אָז הָיָה מִסְפַּר הַמִּצְוֹת מַגִּיעַ לַאֲלָפִים רַבִּים. שֶׁמָּא תַּחְשֹׁב שֶׁאָנוּ נִמְנָעִים מִלִּמְנוֹתָן מִפְּנֵי שֶׁאֵינָן בְּרוּרוֹת, וְשֶׁאוֹתוֹ הַדִּין הַנִּלְמָד בְּאוֹתָהּ הַמִּדָּה אוּלַי נָכוֹן וְאוּלַי בִּלְתִּי נָכוֹן — לֹא זֹאת הִיא הַסִּבָּה, אֶלָּא הַסִּבָּה הִיא, שֶׁכֹּל מַה־שֶּׁנִּלְמָד הֵם עֲנָפִים מִן־הָעִקָּרִים שֶׁנֶּאֱמְרוּ לוֹ לְמֹשֶׁה בְּסִינַי בְּפֵרוּשׁ, וְהֵם: תַּרְיַ"ג מִצְוֹת.

וַאֲפִלּוּ הָיָה מֹשֶׁה בְּעַצְמוֹ הַלּוֹמֵד, הֲרֵי אֵלּוּ אֵינָם נִמְנִים. וְהָרְאָיָה לְכָל־זֶה אָמְרָם בִּגְמָרָא תְּמוּרָה (טז.): אֶלֶף וּשְׁבַע מֵאוֹת קַלִּין וְחֲמִרִין וּגְזֵרוֹת שָׁווֹת וְדִקְדּוּקֵי סוֹפְרִים נִשְׁתַּכְּחוּ בִּימֵי אֵבְלוֹ שֶׁל מֹשֶׁה, וְאַף־עַל־פִּי־כֵן הֶחֱזִירָן עָתְנִיאֵל בֶּן־קְנַז מִפִּלְפּוּלוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיֹּאמֶר כָּלֵב אֲשֶׁר־לַכָּה אֶת־קִרְיַת־סֵפֶר וּלְכָדָהּ וְגוֹ' וַיִּלְכְּדָהּ עָתְנִיאֵל בֶּן־קְנַז" (יהושע טו, טז־יז). וְאִם אֵלּוּ הֵן הַנִּשְׁכָּחוֹת, כַּמָּה הָיָה הַסַּף הַכּוֹלֵל שֶׁמִּמֶּנּוּ נִשְׁכַּח מִסְפָּר זֶה. שֶׁהֲרֵי לֹא יִתָּכֵן לוֹמַר שֶׁנִּשְׁכַּח כֹּל מַה־שֶּׁנִּלְמַד. אִם כֵּן אֵין סָפֵק, שֶׁאוֹתָם הַדִּינִים שֶׁנִּלְמְדוּ בְּקַל וָחֹמֶר אוֹ בְּמִדָּה אַחֶרֶת הָיוּ אֲלָפִים רַבִּים — וְכָל־אֵלּוּ כְּבָר הָיוּ בִּימֵי מֹשֶׁה רַבֵּנוּ, שֶׁהֲרֵי בִּימֵי אֵבְלוֹ נִשְׁתַּכְּחוּ. הִנֵּה נִתְבָּאֵר לְךָ שֶׁאֲפִלּוּ בִּימֵי מֹשֶׁה מְדַבְּרִים עַל "דִּקְדּוּקֵי סוֹפְרִים" (לשון הגמרא דלעיל), לְפִי שֶׁכֹּל מַה־שֶּׁלֹּא שָׁמְעוּ בְּסִינַי בְּפֵרוּשׁ — הֲרֵי הוּא מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים. הִנֵּה נִתְבָּאֵר, שֶׁתַּרְיַ"ג מִצְוֹת שֶׁנֶּאֱמְרוּ לוֹ לְמֹשֶׁה בְּסִינַי לֹא מָנוּ בָּהֶן כֹּל מַה־שֶּׁנִּלְמַד בִּשְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה מִדּוֹת, אֲפִלּוּ לֹא בִּזְמַנּוֹ עָלָיו הַשָּׁלוֹם — כָּל־שֶׁכֵּן שֶׁלֹּא נִמְנָה בָּהֶן מַה־שֶּׁנִּלְמַד בִּזְמַן מְאֻחָר. אֶלָּא רַק זֶה נִמְנָה מַה־שֶּׁהָיָה פֵּרוּשׁ שֶׁנִּמְסַר בִּשְׁמוֹ. וְהוּא, שֶׁיֹּאמְרוּ נוֹשְׁאֵי הַקַּבָּלָה בְּפֵרוּשׁ, שֶׁדָּבָר זֶה אָסוּר לַעֲשׂוֹתוֹ וְאִסּוּרוֹ מִדִּבְרֵי תּוֹרָה; אוֹ שֶׁיֹּאמְרוּ שֶׁהוּא גּוּף תּוֹרָה — אָז נִמְנֶה אוֹתוֹ, שֶׁהֲרֵי נִלְמַד מִפִּי הַקַּבָּלָה, וְלֹא בְּאַחַת הַמִּדּוֹת; וְלֹא הִזְכִּירוּ בְּעִנְיָנוֹ אַחַת הַמִּדּוֹת וְהֵבִיאוּ עָלָיו רְאָיָה בְּאַחַת מִי"ג מִדּוֹת אֶלָּא לְהַרְאוֹת חָכְמַת הַכָּתוּב, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּפֵרוּשׁ הַמִּשְׁנָה.

הַכְּלָל הַשְּׁלִישִׁי: שֶׁאֵין לִמְנוֹת מִצְוֹת שֶׁאֵינָן נוֹהֲגוֹת לְדוֹרוֹת.

דַּע שֶׁאָמְרָם: "תַּרְיַ"ג מִצְוֹת נֶאֱמְרוּ לוֹ לְמֹשֶׁה בְּסִינַי" מוֹרֶה, שֶׁמִּסְפָּר זֶה הוּא מִסְפַּר הַמִּצְוֹת הַנּוֹהֲגוֹת לְדוֹרוֹת. לְפִי שֶׁמִּצְוֹת שֶׁאֵינָן נוֹהֲגוֹת לְדוֹרוֹת אֵין לָהֶן קֶשֶׁר בְּסִינַי, אִם נֶאֱמְרוּ בְּסִינַי וְאִם לֹא. וְלֹא נִתְכַּוְّנוּ בְּאָמְרָם "בְּסִינַי" אֶלָּא לְעִקַּר מַתַּן הַתּוֹרָה שֶׁנִּתְּנָה בְּסִינַי, וְזֶה מַאֲמַר ה' יִתְעַלֶּה: "עֲלֵה אֵלַי הָהָרָה וֶהְיֵה־שָׁם וְאֶתְּנָה לְךָ וְגוֹ'" (שמות כד, יב). וּבְפֵרוּשׁ אָמְרוּ (מכות כג.): מַאי קְרָאהּ? (מדו הפסוק שמשם למדנו שישנן תרי"ג מצוות) "תּוֹרָה צִוָּה־לָנוּ מֹשֶׁה מוֹרָשָׁה וְגוֹ'" (דברים לג, ד), כְּלוֹמַר: מִנְיַן ת"ו"ר"ה', שֶׁהוּא (בגימטריא) תרי"ג; וְ"אָנֹכִי" וְ"לֹא יִהְיֶה לְךָ" מִפִּי הַגְּבוּרָה שְׁמָעוּם; וּבְאֵלֶּה נִשְׁלְמוּ תַּרְיַ"ג מִצְוֹת. (מדוע מפסוק זה דוקא אנו לומדים מנין המצוות:) הַכַּוָּנָה בְּסִימָן זֶה, שֶׁהַדָּבָר שֶׁצִּוָּה לָנוּ מֹשֶׁה וְלֹא שְׁמַעְנוּהוּ אֶלָּא מִמֶּנּוּ הוּא מִנְיַן ת"ו"ר"ה' וְאוֹתָהּ (דוקא) קָרָא: "מוֹרָשָׁה קְהִלַּת יַעֲקֹב" — וּמִצְוָה שֶׁאֵינָהּ נוֹהֶגֶת לְדוֹרוֹת אֵינָהּ מוֹרָשָׁה לָנוּ, שֶׁכֵּן לֹא נִקְרָא "יְרֻשָּׁה" אֶלָּא דָּבָר הַקַּיָּם לְדוֹרוֹת, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּימֵי הַשָּׁמַיִם עַל־הָאָרֶץ" (שם יא, כא). וּמִמַּה שֶׁאָמְרוּ (תנחומא פרשת תצא) גַּם זֹאת: שֶׁכָּל־אֵבֶר וָאֵבֶר כְּאִלּוּ מִצְוָה לְאָדָם לַעֲשׂוֹת מִצְוָה, וְכָל־יוֹם וָיוֹם כְּאִלּוּ מַזְהִירוֹ מֵעֲבֵרָה — וַהֲרֵי זֶה מוֹכִיחַ שֶׁהַמִּנְיָן הַזֶּה לֹא יֶחְסַר לְעוֹלָם, אֲבָל אִלּוּ הָיוּ מִצְוֹת שֶׁאֵינָן נוֹהֲגוֹת לְדוֹרוֹת מִכְּלַל הַמִּנְיָן, כִּי אָז הָיָה הַמִּסְפָּר הַזֶּה חָסֵר בִּזְמַן שֶׁבּוֹ מִסְתַּיֶּמֶת חוֹבַת אוֹתָהּ הַמִּצְוָה, וְלֹא הָיָה מַאֲמַר זֶה (מנין תרי"ג) נָכוֹן אֶלָּא בִּזְמַן מְסֻיָּם.

וְאָמְנָם זוּלָתֵנוּ (בה"ג) טָעָה גַּם בָּעִקָּר הַזֶּה וּמָנָה — כְּשֶׁהָיָה נָתוּן בִּדְחָק (כדי להשלים המספר) — "וְלֹא יָבֹאוּ לִרְאוֹת כְּבַלַּע אֶת הַקֹּדֶשׁ" (במדבר ד, כ) (שאין ללוויים לגעת בעת אריזת — "בליעת" — הכלים), וְגַם מָנָה (תחילת הפסוק: ומבן חמישים שנה ישוב מצבא העבודה ..) "לֹא יַעֲבֹד עוֹד" (שם ח, כה) — בְּעִנְיַן (עבודת) הַלְוִיִּם. אֲבָל גַּם אֵלּוּ אֵינָן נוֹהֲגוֹת לְדוֹרוֹת אֶלָּא בַּמִּדְבָּר, אַף־עַל־פִּי שֶׁאָמְרוּ (סנהדרין פא:): רֶמֶז לְגוֹנֵב אֶת־הַקַּסְוָה (כלי שרת — "קשוות") — "לֹא יָבֹאוּ לִרְאוֹת" ("בבלע את הקודש" — שגונבים את כלי הקודש) הֲרֵי דַּי בְּאָמְרָם "רֶמֶז", שֶׁפְּשָׁטֵהּ דִּקְרָא אֵינוֹ בְּעִנְיָן זֶה; וְגַם אֵינוֹ מִכְּלַל מְחַיְּבֵי מִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בַּתּוֹסֶפְתָּא (פרק א דכריתות) וּבְסַנְהֶדְרִין (פג.).

אָכֵן תְּמֵהַנִי עַל מִי שֶׁמָּנָה אֶת־הַלָּאוִין הָאֵלֶּה — מַדּוּעַ לֹא מָנָה אֶת־הַפָּסוּק בְּעִנְיַן הַמָּן: "אִישׁ אַל־יוֹתֵר מִמֶּנּוּ עַד־בֹּקֶר" (שמות טז, יט)? וְכֵן אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "אַל־תֹּצַר אֶת־מוֹאָב וְאַל־תִּתְגָּר בָּם מִלְחָמָה" (דברים ב, ט); וְכֵן הַלָּאו שֶׁבָּא בְּעִנְיַן בְּנֵי עַמּוֹן: "אַל־תְּצַרֵם וְאַל־תִּתְגָּר בָּם" (שם, יט). אַף הָיָה לוֹ לִמְנוֹת בְּכְלַל מִצְוֹת עֲשֵׂה אֶת הַפָּסוּק: "עֲשֵׂה לְךָ שָׂרָף וְשִׂים אֹתוֹ עַל־נֵס" (במדבר כא, ח); וְהַפָּסוּק "קַח צִנְצֶנֶת אַחַת וְתֵן־שָׁמָּה מְלֹא־הָעֹמֶר מָן" (שמות טז, לג), כְּשֵׁם שֶׁמָּנוּ תְּרוּמַת הַמִּכְסָה (בביות מדין) וַחֲנֻכַּת הַמִּזְבֵּחַ. וְכֵן הָיָה לָהֶם לִמְנוֹת: "הֱיוּ נְכוֹנִים לִשְׁלֹשֶׁת יָמִים" (שם יט, טו), וְכֵן "גַּם־הַצֹּאן וְהַבָּקָר אַל־יִרְעוּ" (שם לד, ג) וְ"אַל־יֶהֱרְסוּ לַעֲלוֹת אֶל־ה'" (שם יט, כד), וְרַבִּים כָּאֵלֶּה. הֲרֵי לֹא יִסְתַּפֵּק בַּעַל שֵׂכֶל, שֶׁכָּל־אֵלּוּ הֵן מִצְוֹת שֶׁנֶּאֱמְרוּ לוֹ לְמֹשֶׁה בְּסִינַי — עֲשֵׂה וְלָאו — אֶלָּא שֶׁהֵן כֻּלָּן לְפִי שָׁעָה וְאֵינָן נוֹהֲגוֹת לְדוֹרוֹת, וְלָכֵן אֵין לִמְנוֹתָן. לְפִי הָעִקָּר הַזֶּה אֵין גַּם לִמְנוֹת בְּרָכוֹת וּקְלָלוֹת שֶׁנִּצְטַוִּינוּ בִּגְרִיזִים וְעֵיבָל, וְלֹא בִּנְיַן הַמִּזְבֵּחַ שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לִבְנוֹתוֹ בְּבוֹאֵנוּ לְאֶרֶץ כְּנַעַן — לְפִי שֶׁכָּל־אֵלּוּ מִצְוֹת לְפִי שָׁעָה. גַּם לֹא הָעֲשֵׂה, שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְהַקְרִיב שְׁלָמִים

כָּל־בְּהֵמָה שֶׁנִּרְצָה לֶאֱכֹל מִמֶּנָּה — לְפִי שֶׁכָּל־זֶה צִוָּה בְּמִיֻּחָד בַּמִּדְבָּר, וְהוּא אָמְרוֹ: "וְהֶבִיאֵם לַה'" (.. וזבחו זבחי שלמים") (ויקרא יז, ה). אָמְרוּ בְּסִפְרָא (פרשת אחרי מות שם): וְהֶבִיאֵם — זוֹ מִצְוַת עֲשֵׂה, אֶלָּא שֶׁהִיא בַּמִּדְבָּר בִּלְבָד, כְּמוֹ שֶׁבֵּאֵר בְּמִשְׁנֵה תּוֹרָה (חומש דברים) הֶתֵּר בְּשָׂר תַּאֲוָה לְדוֹרוֹת, וְהוּא אָמְרוֹ: "בְּכָל־אַוַּת נַפְשְׁךָ תֹּאכַל בָּשָׂר" (שם יב, כ). אִלּוּ הָיָה צָרִיךְ לְמִנּוֹת כֹּל מַה־שֶּׁהוּא מִסּוּג זֶה, הָיָה כֹּל מַה־שֶּׁצִּוָּה בּוֹ מֹשֶׁה מִן־הַיּוֹם שֶׁהָיָה לְנָבִיא עַד הַיּוֹם שֶׁמֵּת — מִלְּבַד הַמִּצְוֹת הַנּוֹהֲגוֹת לְדוֹרוֹת — יוֹתֵר מִשְּׁלֹשׁ־מֵאוֹת מִצְוֹת, אִם נִמְנֶה כָּל־מִצְוָה שֶׁנִּתְּנָה בְּמִצְרַיִם וְכֹל מַה־שֶּׁבָּא בַּמִּלּוּאִים וְזוּלָתָם — כֻּלָּם דִּבְרֵי תּוֹרָה, מֵהֶם עֲשֵׂה וּמֵהֶם לֹא־תַעֲשֶׂה. אַךְ כֵּיוָן שֶׁלֹּא יִתָּכֵן לִמְנוֹת אֶת־כֻּלָּן; יִתְחַיֵּב בְּהֶכְרֵח שֶׁלֹּא תִּמְנֶה אַף אַחַת מֵהֶן; וְלֹא כְּמוֹ שֶׁעָשָׂה זוּלָתֵנוּ, שֶׁלָּקַח אֲחָדוֹת עַל דֶּרֶךְ הָעֵזֶר (לצורך השלמה) כְּשֶׁנִּלְאָה לִמְצֹא אֶת הַמִּנְיָן. — זֶהוּ מַה־שֶּׁרָצִינוּ לְהַשִּׂיגוֹ בַּכְּלָל הַזֶּה.

הַכְּלָל הָרְבִיעִי: שֶׁאֵין לִמְנוֹת צִוּוּיִים הַנּוֹגְעִים לְכָל־מִצְוֹת הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ.

יֵשׁ בַּתּוֹרָה עֲשִׂין וְלָאוִין שֶׁאֵינָם עַל דָּבָר מְסֻיָּם, אֶלָּא כּוֹלְלִים אֶת־הַמִּצְוֹת כֻּלָּן, כְּאִלּוּ יֹאמַר: עֲשֵׂה כֹּל מַה־שֶּׁצִּוִּיתִיךָ עָלָיו וְהִשָּׁמֵר מִכֹּל מַה־שֶּׁהִזְהַרְתִּיךָ מִמֶּנּוּ, אוֹ: אַל תַּמְרֶה בְּשׁוּם דָּבָר מִמַּה שֶּׁצִּוִּיתִיךָ עָלָיו. הָכִי אֵין מָקוֹם לִמְנוֹת אֶת הַצִּוּוּי הַזֶּה כְּמִצְוָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ, לְפִי שֶׁאֵינוֹ מִצְוָה לַעֲשׂוֹת אֵיזֶה דָּבָר מְסֻיָּם — עַד שֶׁיִּהְיֶה מִצְוַת עֲשֵׂה; וְגַם אֵינוֹ מַזְהִיר מִמַּעֲשֶׂה מְסֻיָּם — עַד שֶׁיִּהְיֶה מִצְוַת לֹא־תַעֲשֶׂה. כָּךְ, לְמָשָׁל, אָמְרוֹ: "וּבְכֹל אֲשֶׁר אָמַרְתִּי אֲלֵיכֶם תִּשָּׁמֵרוּ" (שמות כג, יג), וּכְגוֹן אָמְרוֹ: "אֶת־חֻקּוֹתַי תִּשְׁמֹרוּ" (ויקרא יט, יט), "וְאֶת־מִשְׁפָּטַי תַּעֲשׂוּ" (שם יח, ד), "וּשְׁמַרְתֶּם אֶת־בְּרִיתִי" (שמות יט, ה), "וּשְׁמַרְתֶּם אֶת־מִשְׁמַרְתִּי" (ויקרא יח, ל). וְהַרְבֵּה כָּאֵלּוּ. וּכְבָר טָעוּ בַּכְּלָל הַזֶּה, עַד שֶׁמָּנוּ "קְדֹשִׁים תִּהְיוּ" (שם יט, ב) מִצְוָה מִכְּלַל מִצְוֹת עֲשֵׂה, וְלֹא יָדְעוּ שֶׁזֶּה שֶׁנֶּאֱמַר: "קְדֹשִׁים תִּהְיוּ", "וְהִתְקַדַּשְׁתֶּם וִהְיִיתֶם קְדֹשִׁים" (שם יא, מד) — הֵם צִוּוּיִם לְקַיֵּם כָּל־הַתּוֹרָה, כְּאִלּוּ אָמַר: הֱיֵה קָדוֹשׁ בַּעֲשׂוֹתְךָ כֹּל מַה־שֶּׁצִּוִּיתִיךָ עָלָיו, וְתִשָּׁמֵר מִכֹּל מַה־שֶּׁהִזְהַרְתִּיךָ מִמֶּנּוּ. וּלְשׁוֹן סִפְרָא (פרשת קדושים שם): קְדֹשִׁים תִּהְיוּ — פְּרוּשִׁים הֱיוּ, כְּלוֹמַר: הִבָּדְלוּ מִכָּל־הַתּוֹעֵבוֹת שֶׁהִזְהַרְתִּי אֶתְכֶם מִכֶּלָּן. וּבַמְּכִלְתָּא אָמְרוּ: "וְאַנְשֵׁי קֹדֶשׁ תִּהְיוּן לִי" (שמות כב, ל) — אִיסִי בֶּן־יְהוּדָה אוֹמֵר: כְּשֶׁהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא מְחַדֵּשׁ מִצְוָה לְיִשְׂרָאֵל הוּא מוֹסִיף לָהֶם קְדֻשָּׁה, כְּלוֹמַר: הַצִּוּוּי הַזֶּה (שנתחדש) אֵינוֹ עוֹמֵד (אינו כמטרה) בִּפְנֵי עַצְמוֹ, אֶלָּא הוּא קָשׁוּר לַמִּצְוָה שֶׁצִּוּוּ בָהּ (למשמעות העמוקה של קיום "מצוה" של הקדוש ברוך הוא) שֶׁכֵּן כָּל־הַמְקַיֵּם אוֹתוֹ הַצִּוּוּי נִקְרָא: קָדוֹשׁ. אִם כֵּן אֵין הֶבְדֵּל בֵּין שֶׁהוּא אוֹמֵר: "קְדֹשִׁים תִּהְיוּ" אוֹ אִלּוּ הָיָה אוֹמֵר: עֲשׂוּ מִצְוֹתַי; שֶׁהֲרֵי כְּלוּם הָיֵינוּ אוֹמְרִים: זוֹ מִצְוַת עֲשֵׂה נוֹסֶפֶת עַל הַמִּצְוֹת שֶׁנִּרְמְזָ אֲלֵיהֶן שֶׁצִּוָּה לְקַיְּמָן? כָּךְ לֹא נֹאמַר עַל "קְדֹשִׁים תִּהְיוּ" וְכַיּוֹצֵא בּוֹ שֶׁהוּא מִצְוָה לְפִי שֶׁלֹּא צִוָּה לַעֲשׂוֹת דָּבָר חוּץ מִמַּה־שֶּׁיָּדַעְנוּ. וּלְשׁוֹן סִפְרֵי (במדבר טו, מ): "וִהְיִיתֶם קְדֹשִׁים" — זוֹ קְדֻשַּׁת מִצְוֹת. — הִנֵּה נִתְבָּאֵר מַה־שֶּׁכִּוַּנּוּ לוֹ. וּמִן־הַכְּלָל הַזֶּה גַּם כֵּן אָמְרוֹ: "וּמִלֵּתֶם אֵת עָרְלַת לְבַבְכֶם" (דברים י, טז), כְּלוֹמַר: תִּכָּנַע וְתִשְׁמַע לְכָל־הַמִּצְוֹת שֶׁקָּדַם זִכְרָן. וְכֵן "וְעָרְפְּכֶם לֹא תַקְשׁוּ עוֹד" (שם) רְצוֹנוֹ לוֹמַר: אַל תַּמְרוּ בְּקַבָּלַת כֹּל מַה־שֶּׁצִּוִּיתִיךָ וְאַל תַּעֲבֹר עָלָיו.

הַכְּלָל הַחֲמִישִׁי: שֶׁאֵין לִמְנוֹת טַעַם הַמִּצְוָה כְּמִצְוָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ.

יֵשׁ שֶׁנֶּאֱמְרוּ בְּטַעֲמֵי הַמִּצְוֹת כְּעֵין לָאוִין, וְאֶפְשָׁר לַחְשֹׁב שֶׁהֵם מִכְּלַל מַה־שֶּׁרָאוּי לִמְנוֹתוֹ בִּפְנֵי עַצְמוֹ. וְזֶה כְּגוֹן אָמְרוֹ: "לֹא־יוּכַל בַּעְלָהּ הָרִאשׁוֹן אֲשֶׁר־שִׁלְּחָהּ (גרשה) לָשׁוּב לְקַחְתָּהּ וְגוֹ' (אחרי אשר הוטמאה) וְלֹא תַחֲטִיא אֶת־הָאָרֶץ" (דברים כד, ד), שֶׁכֵּן אָמְרוֹ: "וְלֹא תַחֲטִיא אֶת־הָאָרֶץ" טַעַם לְאִסּוּר מַה־שֶּׁקָּדַם, כְּאִלּוּ אָמַר: אִם תַּעֲשֶׂה זֹאת — הֲרֵי תַּרְבֶּה שְׁחִיתוּת בָּאָרֶץ. וְכָךְ, לְמָשָׁל, אָמְרוֹ: "אַל־תְּחַלֵּל אֶת־בִּתְּךָ לְהַזְנוֹתָהּ וְלֹא־תִזְנֶה הָאָרֶץ" (ויקרא יט, כט), שֶׁכֵּן אָמְרוֹ: "וְלֹא־תִזְנֶה הָאָרֶץ" — טַעַם; כְּאִלּוּ אָמַר: שֶׁטַּעַם אִסּוּר הַזֶּה, כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּזְנֶה הָאָרֶץ. וְכֵן אָמְרוֹ: "וְלֹא תִטַּמְּאוּ בָּהֶם וְנִטְמֵתֶם בָּם" (שם יא, מג), אַחֲרֵי שֶׁהִזְכִּיר אִסּוּר הַמִּינִים (מן החיים) שֶׁנֶּאֱסְרָה אֲכִילָתָם וְנָתַן טַעַם לָכָךְ וְאָמַר: אַל־תִּטַּמְּאוּ בַּאֲכִילָתָם, כְּאִלּוּ אָמַר, שֶׁהָעֲבֵרָה עַל הַלָּאו הַזֶּה טֻמְאַת נֶפֶשׁ. וּבְפֵרוּשׁ אָמְרוּ בְּסִפְרֵי (במדבר לה, לד) עַל דְּבָרָיו יִתְעַלֶּה אַחֲרֵי שֶׁקָּדְמָה הָאַזְהָרָה שֶׁלֹּא לָקַחַת כֹּפֶר לָרוֹצֵחַ: "וְלֹא תְטַמֵּא אֶת־הָאָרֶץ" (במדבר לה, לד) — מַגִּיד הַכָּתוּב, שֶׁשְּׁפִיכַת דָּמִים מְטַמֵּא אֶת־הָאָרֶץ. הִנֵּה נִתְבָּאֵר, שֶׁהַלָּאו הַזֶּה טַעַם לַלָּאו הַקּוֹדֵם, לֹא שֶׁהוּא דָּבָר אַחֵר. וְכֵן אָמְרוּ (זבחים טז.): "וּמִן־הַמִּקְדָּשׁ לֹא יֵצֵא (הכהן הגדול מבית המקדש) וְלֹא יְחַלֵּל" (ויקרא כא, יב) — הָא אִם יָצָא חִלֵּל. וּכְבָר טָעָה זוּלָתֵנוּ גַּם בַּכְּלָל הַזֶּה, וּמָנָה אֶת־הַלָּאוִין הָאֵלֶּה כֻּלָּם בְּלִי הִתְבּוֹנְנוּת. אָכֵן יִתְבַּיֵּשׁ מִי שֶׁמָּנָה אוֹתָם כְּשֶׁיִּשְׁאָלוּהוּ וְיֹאמְרוּ לוֹ: הַלָּאו הַזֶּה עַל מָה הוּא מַזְהִיר? וְאָז לֹא תִּהְיֶה לוֹ תְּשׁוּבָה כְּלָל, וּבְכָךְ יִתְבָּרֵר בִּטּוּל מִנְיָנוֹ — וְזֶה מַה־שֶּׁרָצִינוּ לְבָאֵר בַּכְּלָל הַזֶּה.

הַכְּלָל הַשִּׁשִּׁי: שֶׁהַמִּצְוָה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ עֲשֵׂה וְלֹא־תַעֲשֶׂה, יֵשׁ לִמְנוֹת עֲשֵׂה שֶׁבָּהּ עִם מִצְוֹת עֲשֵׂה, וְלָאו שֶׁבָּהּ עִם מִצְוֹת לֹא־תַעֲשֶׂה.

דַּע שֶׁדָּבָר אֶחָד יָכוֹל לִהְיוֹת בּוֹ עֲשֵׂה וְלֹא־תַעֲשֶׂה עַל אֶחָד מִשְּׁלֹשָׁה פָּנִים: אוֹ שֶׁתִּהְיֶה עֲשִׂיַּת אֵיזֶה דָּבָר מִצְוַת עֲשֵׂה, וְהַעֲבֵרָה עָלָיו מִצְוַת לֹא־תַעֲשֶׂה, כְּגוֹן שַׁבָּת וְיוֹם־טוֹב וּשְׁמִטָּה, שֶׁעֲשִׂיַּת הַמְּלָאכָה בָּהֶם — מִצְוַת לֹא־תַעֲשֶׂה, וְהַשְּׁבִיתָה בָּהֶם — מִצְוַת עֲשֵׂה, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר. וְכֵן

צוֹם יוֹם כִּפּוּר — מִצְוַת עֲשֵׂה, וְהָאֲכִילָה בּוֹ — מִצְוַת לֹא־תַעֲשֶׂה. אוֹ שֶׁיִּהְיֶה לָאו שֶׁקְּדָמוֹ עֲשֵׂה, כְּגוֹן אָמְרוֹ עַל אוֹנֵס וּמוֹצִיא שֵׁם רָע: "וְלוֹ־תִהְיֶה לְאִשָּׁה" (דברים כב, יט ו־כט) — וְזוֹ מִצְוַת עֲשֵׂה, וְאַחַר־כָּךְ אָמַר: "לֹא־יוּכַל לְשַׁלְּחָהּ כָּל־יָמָיו" (שם) — וְזוֹ מִצְוַת לֹא־תַעֲשֶׂה. אוֹ שֶׁיִּהְיֶה הַלָּאו קֹדֶם וְאַחַר־כָּךְ יִנָּתֵק (יבטל) לַעֲשֵׂה (שקיום ה"עשה" מבטלו) כְּגוֹן אָמְרוֹ: "לֹא־תִקַּח הָאֵם עַל־הַבָּנִים" (שם כב, ו) וְאַחַר־כָּךְ: "שַׁלֵּחַ תְּשַׁלַּח אֶת־הָאֵם" (שם, ז). כָּל־מִין מֵאֵלּוּ יֵשׁ לִמְנוֹת עֲשֵׂה שֶׁבָּהּ בִּכְלָל מִצְוֹת עֲשֵׂה, וְלָאו שֶׁבָּהּ בִּכְלָל מִצְוֹת לֹא־תַעֲשֶׂה — לְפִי שֶׁבִּפְרוּשׁ [אָמְרוֹ] חֲכָמִים בְּכָל־אַחַת מֵהֶן, שֶׁהִיא מִצְוַת עֲשֵׂה וּמִצְוַת לֹא־תַעֲשֶׂה, וְהַרְבֵּה פְּעָמִים אוֹמְרִים: עֲשֵׂה שֶׁבָּהּ וְלָאו שֶׁבָּהּ: וְזֶה דָּבָר בָּרוּר, שֶׁעִנְיַן הָעֲשֵׂה שֶׁבָּהּ אֵינוֹ עִנְיַן הַלָּאו וְהֵם שְׁנֵי עִנְיָנִים נִפְרָדִים, שֶׁצִּוָּה עַל אֶחָד מֵהֶם וְהִזְהִיר עַל הָאַחֵר; וְאִינִי זוֹכֵר שֶׁמִּישֶׁהוּ טָעָה בַּכְּלָל הַזֶּה, עַד כַּמָּה שֶׁאֲנִי זוֹכֵר עָתָּה.

הַכְּלָל הַשְּׁבִיעִי: שֶׁאֵין לִמְנוֹת פִּרְטֵי הִלְכוֹת הַמִּצְוָה.

דַּע שֶׁכָּל־מִצְוָה הִיא מִשְׁפָּט אֶחָד מְקֻבָּל, וּמִן הַהַקְדָּמָה הַזֹּאת (שרבנו הציבה והגדירה בראש כל מצוה ב"ספר המצוות") מִתְחַיְּבִים צִוּוּיִם וְאַזְהָרוֹת רַבִּים בְּהִלְכוֹת הַמִּצְוָה. הַמָּשָׁל לְכָךְ: הַחֲלִיצָה וְהַיִּבּוּם (אשה שמת בעלה ולא השאיר זרע אחריו, על אחי בעלה ליבמה — לישאנה — או לקיים חליצה שהן כעין גירושין) הֵן שְׁתֵּי מִצְוֹת מִמִּצְוֹת עֲשֵׂה — וְזֶה אֵין בּוֹ מַחֲלֹקֶת. אֲבָל כְּשֶׁנִּתְבּוֹנֵן בְּהִלְכוֹת שְׁתֵּי הַמִּצְוֹת הָאֵלֶּה מִמִּצְוֹת עֲשֵׂה וּמַה־שֶּׁצָּרִיךְ לַעֲשׂוֹת בָּהֶן בְּהֶתְאֵם לְהַקְדָּמוֹת הַהֲלָכָה — יִתְחַיֵּב, שֶׁיִּהְיוּ מִקְצָת הַנָּשִׁים חוֹלְצוֹת וְלֹא מִתְיַבְּמוֹת, וּמִקְצָתָן מִתְיַבְּמוֹת וְלֹא חוֹלְצוֹת, וּמִקְצָתָן אוֹ חוֹלְצוֹת אוֹ מִתְיַבְּמוֹת, וּמִקְצָתָן לֹא חוֹלְצוֹת וְלֹא מִתְיַבְּמוֹת. וְכֵן גַּם הָאֲנָשִׁים, כְּלוֹמַר: הַיְבָמִין. מִקְצָתָם חוֹלְצִין וְלֹא מְיַבְּמִין, וּמִקְצָתָם מְיַבְּמִין וְלֹא חוֹלְצִין, וּמִקְצָתָם לֹא חוֹלְצִין וְלֹא מְיַבְּמִין, וּמִקְצָתָם אוֹ מְיַבְּמִין אוֹ חוֹלְצִין. וְכֵן נִמְצָא שֶׁהַיְבָמוֹת מִקְצָתָן חוֹלֶצֶת מִזֶּה וּמִתְיַבֶּמֶת לָזֶה, וּמִקְצָתָן חוֹלֶצֶת מִזֶּה וּמִזֶּה, וּמִקְצָתָן מֻתָּרוֹת לְבַעֲלֵיהֶן וַאֲסוּרוֹת לְיִבְמֵיהֶן, וּמֻתָּרוֹת לְיִבְמֵיהֶן וַאֲסוּרוֹת לְבַעֲלֵיהֶן, וַאֲסוּרוֹת לָאֵלּוּ וְאֵלּוּ, וּמֻתָּרוֹת לָאֵלּוּ וְאֵלּוּ (כמפורט בארבעת הפרקים הראשונים של מסכת יבמות).

אֹם־כֵּן אֵלּוּ מָנִינוּ כָּל־דִּין וָדִין מִן־הַדִּינִים הָאֵלֶּה כְּמִצְוָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ, הָיוּ דִּינֵי מַסֶּכֶת יְבָמוֹת לְבַדָּהּ מַגִּיעִים לְיוֹתֵר מִמָּאתַיִם מִצְוֹת, וְאֵין אַף אַחַת מֵהֶן שֶׁאֵינָהּ אוֹ עֲשֵׂה בִּפְנֵי עַצְמָהּ אוֹ לָאו — שֶׁנֹּאמַר, לְמָשָׁל: זוֹ צְרִיכָה לַחֲלֹץ בְּאֹפֶן כָּזֶה, אוֹ לְהִתְיַבֵּם בְּאֹפֶן כָּזֶה; אוֹ נֹאמַר: זוֹ אֲסוּרָה לָזֶה, אוֹ אִי אֶפְשָׁר לָהּ לַחֲלֹץ אוֹ לְהִתְיַבֵּם כְּלָל. וְכָךְ צָרִיךְ לִהְיוֹת בְּכָל־מִצְוָה וּמִצְוָה.

כֵּיוָן שֶׁהַדָּבָר כָּךְ — וְזֶה מִמַּה־שֶּׁאֵין בּוֹ מַחֲלֹקֶת — הֲרֵי שֶׁהִלְכוֹת הַמִּצְוָה, אַף אִם הֵן מְפֹרָשׁוֹת בַּתּוֹרָה, אֵין לִמְנוֹתָן; כִּי לֹא מִפְּנֵי שֶׁהַכָּתוּב בֵּאֵר הִלְכוֹת אוֹתָהּ הַמִּצְוָה אוֹ תְּנָאִים שֶׁבָּהּ, נִמְנָה אֲנַחְנוּ כָּל־תְּנַאי אוֹ כָּל־פְּרַט הֲלָכָה כְּמִצְוָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ. וּכְבָר טָעוּ בָּזֶה הַרְבֵּה: שֶׁכֵּן כֹּל־מַה־שֶּׁנִּמְצָא כָּתוּב מוֹנִים, בְּלִי לְהִתְבּוֹנֵן בְּעִקַּר הַמִּצְוָה וְלֹא בְּהִלְכוֹתֶיהָ אוֹ תְּנָאֶיהָ. דֶּרֶךְ מָשָׁל: שֶׁהַכָּתוּב חִיֵּב בְּסֵפֶר וַיִּקְרָא (פרק ה): אֶת מְטַמֵּא מִקְּדָשׁ וְקָדָשָׁיו וְהַנִּזְקָרִים עִמּוֹ (להביא) קָרְבַּן חַטָּאת — וְזוֹ מִצְוַת עֲשֵׂה בְּלִי סָפֵק. אַחַר־כָּךְ בֵּאֵר הַכָּתוּב מַה הֵן הִלְכוֹת הַקָּרְבָּן הַזֶּה, וְאָמַר שֶׁיְּהֵא כִּשְׁבָּה אוֹ שְׂעִירָה; וְאִם אֵין יָדוֹ מַשֶּׂגֶת דָּמֶיהָ, יָבִיא שְׁתֵּי תּוֹרִים אוֹ שְׁנֵי בְּנֵי יוֹנָה; וְאִם לֹא יוּכַל, יָבִיא עֲשִׂירִית הָאֵיפָה סֹלֶת — וְזֶה הוּא קָרְבַּן עוֹלֶה וְיוֹרֵד. הִנֵּה זֶה אֵינוֹ אֶלָּא בֵּאוּר, מַהוּ הַקָּרְבָּן הַמֻּטָּל עָלָיו. אַךְ אֵין לִמְנוֹת כָּאן שָׁלֹשׁ מִצְוֹת וְלֵאמֹר: הַמִּצְוָה שֶׁצִּוָּה לְהַקְרִיב בְּהֵמָה וְאַחַר־כָּךְ הַמִּצְוָה שֶׁצִּוָּנוּ לְהַקְרִיב עוֹף וְאַחַר־כָּךְ הַמִּצְוָה שֶׁצִּוָּנוּ לְהַקְרִיב עֲשִׂירִית הָאֵיפָה — לְפִי שֶׁאֵינָם שְׁלֹשָׁה צִוּוּיִן אֶלָּא מִצְוָה אַחַת, וְהִיא: שֶׁיַּקְרִיב קָרְבָּן עַל שִׁגְגָתוֹ, וְאוֹתוֹ הַקָּרְבָּן הוּא כָּךְ אוֹ כָּךְ אִם אִי־אֶפְשָׁר בְּכָךְ. וּמִן הַסּוּג הַזֶּה גַּם כֵּן שִׁגְגַת מִצְוֹת, וְהוּא שֶׁהַכָּתוּב אָמַר בְּוַיִּקְרָא (שם ד), שֶׁמִּי שֶׁשָּׁגַג וְעָבַר עַל מִצְוַת ה' יַקְרִיב קָרְבָּן — וְזוֹ מִצְוַת עֲשֵׂה אַחַת, וְהִיא: שֶׁיַּקְרִיב הַשּׁוֹגֵג חַטָּאת בִּתְנַאי שֶׁתִּהְיֶה הַשְּׁגָגָה בְּדָבָר שֶׁחַיָּבִין עַל זְדוֹנוֹ כָּרֵת, וְיֵשׁ בּוֹ מַעֲשֶׂה וְהִיא מִצְוַת לֹא־תַעֲשֶׂה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּפֵרוּשׁ (המשניות ב)הוֹרָיוֹת (בהקדמה) וּכְרֵתוֹת (פרק א משנה ב). אַחַר־כָּךְ פָּרַט הַכָּתוּב הֲלָכוֹת בְּעִנְיַן קָרְבַּן זֶה וְכָתַב עָלָיו מִקְרָאוֹת וְאָמַר: אִם הַשּׁוֹגֵג מֵעַם הָאָרֶץ — יַקְרִיב כִּשְׁבָּה אוֹ שְׂעִירָה; וְאִם הוּא נָשִׂיא — יַקְרִיב שָׂעִיר; וְאִם הוּא כֹּהֵן גָּדוֹל — יַקְרִיב פָּר. אֲבָל אִם הַשְּׁגָגָה דַּוְקָא בַּעֲבוֹדָה־זָרָה — יַקְרִיב הַשּׁוֹגֵג שְׂעִירָה בֵּין שֶׁהוּא נָשִׂיא אוֹ הֶדְיוֹט אוֹ כֹּהֵן גָּדוֹל. אַךְ עַל־יְדֵי שִׁנּוּי מִינֵי הַבְּהֵמוֹת שֶׁמֵּהֶן מַקְרִיבִים אֶת־הַקָּרְבָּן, לֹא יֵהָפֵךְ הַקָּרְבָּן הָאֶחָד — שֶׁהוּא קָרְבַּן שׁוֹגֵג — לְרַבִּים, עַד שֶׁיִּהְיֶה מִצְוֹת הַרְבֵּה. שֶׁכֵּן אִלּוּ הָיָה הַדָּבָר כָּךְ, הָיֵינוּ צְרִיכִים לִמְנוֹת גַּם־כֵּן אֶת־אָמְרוֹ 'כִּשְׁבָּה' אוֹ 'שְׂעִירָה' כִּשְׁתֵּי מִצְוֹת — וְגַם אָמְרוֹ 'שְׁתֵּי תּוֹרִים' אוֹ 'שְׁנֵי בְּנֵי יוֹנָה' כִּשְׁתֵּי מִצְוֹת — וְאֵין הַדָּבָר כֵּן; אֶלָּא הַצִּוּוּי (להביא) קָרְבָּן הוּא מִצְוַת עֲשֵׂה, וְשֶׁזֶּה מֵבִיא לְאוֹתוֹ הַקָּרְבָּן עַצְמוֹ שְׂעִירָה, וְאַחֵר מֵבִיא שָׂעִיר — זֶהוּ מִתְּנָאֵי אוֹתוֹ קָרְבָּן, וְאֵין כָּל־תְּנַאי מִתְּנָאֵי הַמִּצְוֹת נֶחְשָׁב כְּמִצְוָה. הֶבֵן עִנְיָן זֶה הֵיטֵב, כִּי הַטָּעוּת בּוֹ נִסְתֶּרֶת, לֹא יַרְגִּישׁ בָּהּ אֶלָּא נָבוֹן.

מֵהַסּוּג הַזֶּה גַּם אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה, שֶׁנַּעֲרָה מְאֹרָסָה אִם זָנְתָה — בִּסְקִילָה; וְאִם הִיא בַּת כֹּהֵן — בִּשְׂרֵפָה; זוֹהִי הַשְׁלָמַת דִּין עֹנֶשׁ אִשֶּׁת אִישׁ שֶׁזָּנְתָה. וּכְבָר טָעָה בָּזֶה כָּל־מִי שֶׁשָּׁמַעְתִּי עָלָיו, שֶׁכֵּן מוֹנִים אֵשֶׁת אִישׁ מִצְוָה, וְנַעֲרָה מְאֹרָסָה מִצְוָה, וּבַת כֹּהֵן מִצְוָה — וְאֵין הַדָּבָר כֵּן, אֶלָּא הוּא כְּמוֹ שֶׁאֲבָאֵר, וְהוּא: שֶׁאָמְרוֹ יִתְעַלֶּה "לֹא תִנְאָף" (שמות כ, יד) — הִיא מִצְוָה אַחַת מִכְּלָל הַמִּצְוֹת, וּבָא

בַּקַּבָּלָה, שֶׁהַלָּאו הַזֶּה אַזְהָרָה לְאֵשֶׁת אִישׁ; אַחַר־כָּךְ בָּא הַכָּתוּב אַחַר אַזְהָרָה זוֹ וּבֵאֵר, שֶׁהָעוֹבֵר עַל לָאו זֶה יֵהָרֵג וְהוּא אָמְרוֹ: "מוֹת־יוּמַת הַנֹּאֵף וְהַנֹּאֶפֶת" (ויקרא כ, י). אַחַר־כָּךְ הִשְׁלִים הַכָּתוּב אֶת־תּוֹרַת הָעֹנֶשׁ הַזֶּה וְהִתְנָה בּוֹ תְּנָאִים וְאָמַר, שֶׁאָמְרוֹ "מוֹת־יוּמַת הַנֹּאֵף וְהַנֹּאֶפֶת" יֵשׁ בּוֹ חִלּוּקִים: אִם אֵשֶׁת אִישׁ זוֹ הִיא בַּת־כֹּהֵן — חֲרֵי הִיא נִשְׂרֶפֶת; וְאִם הִיא נַעֲרָה מְאֹרָסָה בְּתוּלָה — חֲרֵי הִיא נִסְקֶלֶת; וְאִם הִיא בְּעוּלָה וְאֵינָהּ בַּת כֹּהֵן — חֲרֵי הִיא בְּחֶנֶק. אֲבָל אֵין הַמִּצְוֹת הוֹפְכוֹת לְרַבּוֹת עַל־יְדֵי פֵּרוּשׁ סוּגֵי מִיתָה, כִּי בְּכָל־זֶה לֹא יָצָאנוּ מִגֶּדֶר אִסּוּר אֵשֶׁת אִישׁ. וּבְפֵרוּשׁ אָמְרוּ בְּסַנְהֶדְרִין (נא:): הַכֹּל הָיוּ בִּכְלַל נֹאֵף וְנֹאֶפֶת — הוֹצִיא הַכָּתוּב אֶת־בַּת יִשְׂרָאֵל לִסְקִילָה, וְאֶת־בַּת כֹּהֵן לִשְׂרֵפָה. רְצוֹנָם לוֹמַר בָּזֶה, שֶׁאִסּוּר אֵשֶׁת אִישׁ כּוֹלֵל הַכֹּל, וְהוּא שֶׁאָמַר בּוֹ הַכָּתוּב: "מוֹת־יוּמַת הַנֹּאֵף וְהַנֹּאֶפֶת"; אֶלָּא שֶׁחִלֵּק הַכָּתוּב בְּמִיתָה זוֹ וְקִבֵּץ לְמִקְצָתָן שְׂרֵפָה וּלְמִקְצָתָן סְקִילָה. אֲבָל אִלּוּ הָיָה צָרִיךְ לִמְנוֹת פֵּרוּט דִּין הַמִּצְוָה מֵאַחַר שֶׁהוּא נִזְכָּר בַּתּוֹרָה, הָיִינוּ צְרִיכִים שֶׁלֹּא לִמְנוֹת "מַכֵּה־נֶפֶשׁ בִּשְׁגָגָה — גּוֹלֶה" כְּמִצְוָה אַחַת, כֵּיוָן שֶׁהַכָּתוּב פָּרַט הִלְכוֹת מִצְוָה זוֹ (במדבר לה). וְהָיָה לָנוּ לִמְנוֹת כָּךְ: מַה־שֶּׁאָמַר הַכָּתוּב: "וְאִם־בִּכְלִי בַרְזֶל הִכָּהוּ" — מִצְוָה אַחַת; וְהַמִּצְוָה הַשְּׁנִיָּה — אָמְרוֹ: "וְאִם בְּאֶבֶן יָד אֲשֶׁר־יָמוּת בָּהּ הִכָּהוּ"; וְהַמִּצְוָה הַשְּׁלִישִׁית — אָמְרוֹ: "אוֹ בִכְלִי עֵץ־יָד אֲשֶׁר־יָמוּת בּוֹ הִכָּהוּ"; וְהַמִּצְוָה הָרְבִיעִית — אָמְרוֹ: "גֹּאֵל הַדָּם הוּא יָמִית אֶת־הָרֹצֵחַ"; וְהַמִּצְוָה הַחֲמִישִׁית — אָמְרוֹ: "וְאִם בְּשִׂנְאָה יֶהְדָּפֶנּוּ"; וְהַמִּצְוָה הַשִּׁשִּׁית — אָמְרוֹ: "אוֹ־הִשְׁלִיךְ עָלָיו בִּצְדִיָּה"; וְהַמִּצְוָה הַשְּׁבִיעִית — אָמְרוֹ: "אוֹ בְאֵיבָה הִכָּהוּ בְיָדוֹ"; וְהַמִּצְוָה הַשְּׁמִינִית — אָמְרוֹ: "וְאִם בְּפֶתַע בְּלֹא־אֵיבָה הֲדָפוֹ"; וְהַמִּצְוָה הַתְּשִׁיעִית — אָמְרוֹ: "אוֹ־הִשְׁלִיךְ עָלָיו כָּל־כְּלִי בְּלֹא צְדִיָּה"; וְהַמִּצְוָה הָעֲשִׂירִית — אָמְרוֹ: "אוֹ בְכָל־אֶבֶן אֲשֶׁר־יָמוּת בָּהּ בְּלֹא רְאוֹת"; וְהַמִּצְוָה הַי"א — אָמְרוֹ: "וַיִּפֹּל עָלָיו וַיָּמֹת וְהוּא לֹא־אוֹיֵב לוֹ"; וְהַמִּצְוָה הַי"ב — אָמְרוֹ: "וְהִצִּילוּ הָעֵדָה אֶת־הָרֹצֵחַ"; וְהַמִּצְוָה הַי"ג — אָמְרוֹ: "וְהֵשִׁיבוּ אֹתוֹ הָעֵדָה אֶל עִיר־מִקְלָטוֹ"; וְהַמִּצְוָה הַי"ד — אָמְרוֹ: "וְיָשַׁב בָּהּ עַד־מוֹת הַכֹּהֵן הַגָּדֹל"; וְהַמִּצְוָה הַט"ו — אָמְרוֹ: "וְאִם־יָצֹא יֵצֵא הָרֹצֵחַ"; וְהַמִּצְוָה הַט"ז — אָמְרוֹ: "וְאַחֲרֵי מוֹת הַכֹּהֵן הַגָּדֹל יָשׁוּב הָרֹצֵחַ" אִלּוּ עָשִׂינוּ כֵּן בְּכָל־מִצְוָה וּמִצְוָה, הָיָה מִנְיַן הַמִּצְוֹת מַגִּיעַ לְיוֹתֵר מֵאַלְפַּיִם — וְדָבָר זֶה בָּרוּר שֶׁהוּא בָּטֵל, לְפִי שֶׁכָּל־זֶה הוּא פֵּרוּט הַמִּצְוָה וְהִיא הַמִּצְוָה הַמְּנוּיָה הִיא: דִּין מַכֵּה נֶפֶשׁ בִּשְׁגָגָה, וְזֶהוּ הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לָדוּן בּוֹ לְפִי דִּינֵי הַכְּתוּבִים הָאֵלֶּה. וְכָךְ קְרָאָם ה' "מִשְׁפָּטִים" וְלֹא קְרָאָם "מִצְוֹת" וְאָמַר: "וְשָׁפְטוּ הָעֵדָה בֵּין הַמַּכֶּה וּבֵין גֹּאֵל הַדָּם עַל הַמִּשְׁפָּטִים הָאֵלֶּה".

וּכְבָר נִתְעוֹרֵר בַּעַל "הֲלָכוֹת גְּדוֹלוֹת" וְשָׂם לֵב לְמִקְצָת הָעִנְיָנִים הָאֵלֶּה וְהִתְחַלֵּבֵט (התקשה) בָּהֶם וְהִתְחִיל לִמְנוֹת פָּרָשִׁיּוֹת פָּרָשִׁיּוֹת וְאָמַר בְּמִנְיָנוֹ: פָּרָשַׁת נְחָלוֹת, פָּרָשַׁת נְדָרִים וּשְׁבוּעוֹת, פָּרָשַׁת מוֹצִיא שֵׁם רָע. וְכָךְ מָנָה הַרְבֵּה פָּרָשִׁיּוֹת, אֶלָּא שֶׁלֹּא נִתְבָּרֵר לוֹ הָעִנְיָן הַזֶּה בִּשְׁלֵמוּת וְלֹא הִשִּׂיגוֹ, וּלְפִיכָךְ מָנָה בְּאוֹתָן הַפָּרָשִׁיּוֹת מַה־שֶּׁכְּבָר מָנָה מִקֹּדֶם מִבְּלִי שֶׁהִרְגִּישׁ בְּכָךְ. וּלְפִי שֶׁנֶּעְלַם מִזּוּלָתֵנוּ הַכְּלָל הַזֶּה, הִגִּיעַ לְכָךְ שֶׁמָּנָה בְּמִצְוַת צָרַעַת אַחַד עָשָׂר מִצְוֹת, וְלֹא יָדַע שֶׁזּוֹ מִצְוָה אַחַת, וְכֹל מַה־שֶּׁנִּזְכַּר בַּכָּתוּב אֵינוֹ אֶלָּא פֵּרוּט הֲלָכוֹת וּתְנָאִים. פֵּרוּשׁ הַדָּבָר הַזֶּה שֶׁאָנוּ נִצְטַוִּינוּ שֶׁצָּרַעַת אָדָם מְטַמֵּאתוּ, וְנַעֲשָׂה טָמֵא וְחַיָּב בְּכֹל מַה־שֶּׁחַיָּבִים בּוֹ הַטְּמֵאִים: לְהִתְרַחֵק מִן־הַמִּקְדָּשׁ וְקָדָשָׁיו וְלָצֵאת חוּץ לְמַחֲנֵה שְׁכִינָה. אֶלָּא שֶׁאֲנַחְנוּ לֹא נֵדַע אֵיזוֹ צָרַעַת מְטַמֵּאָה וְאֵיזוֹ אֵינָהּ מְטַמֵּאָה, לָכֵן הִתְחִיל הַכָּתוּב לְבָאֵר וּלְפָרֵט אֶת־הַדִּין: שֶׁאִם הוּא כָּךְ — חֲרֵי זֶה טָהוֹר; וְאִם הוּא כָּךְ — חֲרֵי זֶה טָמֵא; וְאִם הוּא בְּמַצָּב כָּזֶה — מַעֲמִידִין אוֹתוֹ זְמַן מְסֻיָּם. וּבְפֵרוּשׁ אָמְרוּ (ספרא ויקרא יג, כט): "לְטַהֲרוֹ אוֹ לְטַמְּאוֹ" (שם) — כְּשֵׁם שֶׁמִּצְוָה לְטַהֲרוֹ, כָּךְ מִצְוָה לְטַמְּאוֹ — חֲרֵי שֶׁהַמִּצְוָה הִיא רַק שֶׁיֹּאמְרוּ לוֹ: טָמֵא אוֹ טָהוֹר, אֲבָל פִּרְטֵי הַדְּבָרִים שֶׁבָּהֶם יְהֵא טָמֵא אוֹ טָהוֹר — אֵין לְמִנּוֹתָם, לְפִי שֶׁהֵם תְּנָאִים וּפִרּוּטֵי הֲלָכוֹת.

וַחֲרֵי זֶה כְּאָמְרֵנוּ, שֶׁבַּעַל מוּם אָסוּר לְהַקְרִיבוֹ, וְזוֹ מִצְוַת לֹא־תַעֲשֶׂה; אֶלָּא נִשְׁאַר לָנוּ לָדַעַת מַה הֵם הַמּוּמִין. אַךְ כְּלוּם נִמְנָה כָּל־מוּם וָמוּם כְּמִצְוָה?! אִלּוּ הָיָה הַדָּבָר כָּךְ — הָיָה (עולה) מִנְיָנָם קָרוֹב לְשִׁבְעִים מוּם. אֶלָּא כְּשֵׁם שֶׁאֵין אָנוּ מוֹנִים אֶת־הַמּוּמִין — מַה־מֵּהֶם מוּם וּמַה־מֵּהֶם אֵינוֹ מוּם, אֶלָּא רַק אֶת־הָאַזְהָרָה שֶׁהֵזְהִרְנוּ עַל בַּעַל מוּם — כָּךְ אֵין גַּם לִמְנוֹת סִימָנֵי הַצָּרַעַת, מַה־מֵּהֶם טָמֵא וּמַה־מֵּהֶם טָהוֹר, אֶלָּא (מונים רק) שֶׁהַמְּצֹרָע טָמֵא; וְכָל־הַשְּׁאָר הוּא בֵּאוּר מַה הִיא הַצָּרַעַת. וְעַל דֶּרֶךְ זוֹ רָאוּי לִמְנוֹת כָּל־מִין וָמִין מִמִּינֵי הַטֻּמְאוֹת כְּמִצְוָה אַחַת, וְאֵין מוֹנִים פֵּרוּט הַהֲלָכוֹת שֶׁל אוֹתוֹ הַמִּין מִן־הַטֻּמְאוֹת וּתְנָאָיו, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר מִמִּנְיָנֵנוּ. הָבֵן כְּלָל זֶה, כִּי הוּא עַמּוּד הַתָּוֶךְ בְּמַה־שֶּׁאֲנַחְנוּ עוֹסְקִים בּוֹ.

יום ש"ק כ' אייר ה'תשפ"ב

הַכְּלָל הַשְּׁמִינִי: שֶׁאֵין לִמְנוֹת הַשְּׁלִילָה עִם הָאַזְהָרָה.

דַּע שֶׁהָאַזְהָרָה הִיא מִשְּׁנֵי חֶלְקֵי (סוגי) הַצִּוּוּי (הפקודה), כְּלוֹמַר (ה"צווי" מתחלק לשנים) שֶׁתְּצַוֶּה לַמְּצֻוֶּה לַעֲשׂוֹת אֵיזֶה דָּבָר אוֹ שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹתוֹ; כְּגוֹן שֶׁתְּצַוֶּהוּ לֶאֱכֹל וְתֹאמַר לוֹ: אֱכֹל: אוֹ שֶׁתְּצַוֶּהוּ לְהִמָּנַע מֵאֹכֶל וְתֹאמַר לוֹ: אַל תֹּאכַל. אַךְ אֵין בַּלָּשׁוֹן הָעַרְבִּי שֵׁם הַכּוֹלֵל אֶת־שְׁנֵי הָעִנְיָנִים הָאֵלֶּה יָחַד; וּכְבָר הִזְכִּירוּ זֹאת הַמְּדַבְּרִים בְּתוֹרַת הַהִגָּיוֹן (חכמי הלשון) וְאָמְרוּ כַּדְּבָרִים הָאֵלֶּה: "אֲבָל הַצִּוּוּי וְהָאַזְהָרָה אֵין לָהֶם בַּלָּשׁוֹן הָעַרְבִּי שֵׁם הַכּוֹלְלָם, וּלְפִיכָךְ

הֵצְרַכְנוּ לְקָרְאָם גַּם שְׁנֵיהֶם בְּשֵׁם אֶחָד מֵהֶם, וְהוּא: הַצִּוּוּי (המתפצל לשנים: ה"צווי" — עשה, ו"אזהרה" — לא תעשה)". הִנֵּה נִתְבָּאֵר לְךָ, שֶׁהָאַזְהָרָה וְהַצִּוּוּי עִנְיָן אֶחָד הֵם". (ובכלל ה"צווי") הַמִּלָּה הַמְפֻרְסֶמֶת בַּלָּשׁוֹן הָעַרְבִּי הַמְשַׁמֶּשֶׁת לְאַזְהָרָה הִיא מִלַּת "לא", וְעִנְיָן זֶה עַצְמוֹ מָצוּי בְּלִי סָפֵק בְּכָל־לָשׁוֹן, כְּלוֹמַר: שֶׁאַתָּה תְּצַוֶּה לַמְצֻוֶּה שֶׁיַּעֲשֶׂה אוֹ שֶׁלֹּא יַעֲשֶׂה. בָּרוּר אֵפוֹא שֶׁמִּצְוֹת עֲשֵׂה וּמִצְוֹת לֹא־תַעֲשֶׂה שְׁתֵּיהֶן צִוּוּי מֵחֶלְטֵ: דְּבָרִים שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לַעֲשׂוֹתָם, וּדְבָרִים שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלַּעֲשׂוֹתָם. הַשֵּׁם שֶׁל אֵלֶּה שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לַעֲשׂוֹתָם — מִצְוַת עֲשֵׂה, וְהַשֵּׁם שֶׁל אֵלֶּה שֶׁהֻזְהַרְנוּ עֲלֵיהֶם — מִצְוַת לֹא־תַעֲשֶׂה; וְהַשֵּׁם הַכּוֹלְלָם יַחַד בַּלָּשׁוֹן הָעִבְרִי — גְּזֵרָה (פקודה, צו), וְכָךְ קוֹרְאִים חֲכָמִים כָּל־מִצְוָה, בֵּין שֶׁתִּהְיֶה עֲשֵׂה אוֹ לֹא־תַעֲשֶׂה: גְּזֵרַת מֶלֶךְ.

אֲבָל הַשְּׁלִילָה הִיא עִנְיָן אַחֵר, וְהוּא: שֶׁתִּשְׁלֹל נָשׂוּא מִנּוֹשֵׂא, וְאֵין בָּזֶה שׁוּם צִוּוּי כְּלָל, כְּגוֹן שֶׁתֹּאמַר: לֹא אָכַל פְּלוֹנִי אֶתְמוֹל וְלֹא שָׁתָה פְּלוֹנִי אֶת־הַיַּיִן, וְאֵין רָאוּבֵן אָבִי שִׁמְעוֹן וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה — שֶׁכָּל־זֶה הוּא שְׁלִילָה, וַאֲפִלּוּ רֵיחַ צִוּוּי אֵין בּוֹ. וְהַמִּלָּה שֶׁבָּהּ שׁוֹלְלִים בְּעַרְבִית לָרֹב הִיא מִלַּת "מא", אַף שׁוֹלְלִים גַּם בְּמִלַּת "לא", וּבְמִלַּת "בְּלִי". אֲבָל הָעִבְרִים הֲרֵי לָרֹב שְׁלִילָתָם בְּאוֹתָהּ מִלַּת "לא" עַצְמָהּ, שֶׁבָּהּ גַּם מַזְהִירִים; וְשׁוֹלְלִים גַּם בְּמִלַּת "אַיִן" וּמַה־שֶּׁמִּתְחַבֵּר אֵלֶיהָ מִן־הַכִּנּוּיִים: "אֵינוֹ" וְ"אֵינָם" וְ"אֵינְכֶם" וְזוּלָתָם.

(ודוגמאות לכך): **הַשְּׁלִילָה** בְּעִבְרִי בְּמִלַּת "לא" כְּגוֹן אָמְרוֹ: "וְלֹא־קָם נָבִיא עוֹד בְּיִשְׂרָאֵל כְּמֹשֶׁה" (דברים לד, י); "לֹא אִישׁ אֵל וִיכַזֵּב" (במדבר כג, יט); "לֹא־תָקוּם פַּעֲמַיִם צָרָה" (נחום א, ט); "וְלֹא־עָמַד אִישׁ" (בראשית מה, א); "וְלֹא־קָם וְלֹא־זָע מִמֶּנּוּ" (אסתר ה, ט) וְכָאֵלֶּה רַבִּים. וְהַשְּׁלִילָה בְּמִלַּת "אַיִן", כְּגוֹן אָמְרוֹ: "וְאָדָם אַיִן" (בראשית ב, ה); "וְהַמֵּתִים אֵינָם יוֹדְעִים מְאוּמָה" (קהלת ט, ה) וְזוּלָתָם רַבִּים גַּם כֵּן.

הִנֵּה נִתְבָּאֵר לְךָ הַהֶבְדֵּל בֵּין הַשְּׁלִילָה לָאַזְהָרָה, וְהוּא: שֶׁהָאַזְהָרָה (היא חלק) מֵעִנְיַן הַצִּוּוּי וְאֵינָהּ אֶלָּא פֹּעַל בְּצִוּוּי, כְּלוֹמַר: כְּשֵׁם שֶׁהַצִּוּוּי לְעוֹלָם לֶעָתִיד, כָּךְ הָאַזְהָרָה; וְלֹא יִתָּכֵן שֶׁבַּלָּשׁוֹן יְהֵא הַצִּוּוּי לֶעָבָר — וְכָךְ הָאַזְהָרָה. וְאֵין אֶפְשָׁרוּת לְהַכְנִיס צִוּוּי לְסִפּוּר, כִּי הַסִּפּוּר זָקוּק לְנָשׂוּא וְנוֹשֵׂא וְהַצִּוּוּי דִּבּוּר שָׁלֵם בְּעַצְמוֹ, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בַּסְּפָרִים שֶׁנִּתְחַבְּרוּ לְךָ; וְכֵן לֹא תִּכָּנֵס גַּם הָאַזְהָרָה בַּסִּפּוּר. אֲבָל לֹא כָּךְ הַשְּׁלִילָה — לְפִי שֶׁהַשְּׁלִילָה תִּכָּנֵס בַּסִּפּוּר וּתְשַׁלֵּל בֶּעָבָר וּבֶעָתִיד וּבַהֹוֶה. וְכָל־זֶה בָּרוּר מֵעַצְמוֹ עַל־יְדֵי הִתְבּוֹנְנוּת.

כְּיָן שֶׁהַדָּבָר כֵּן — בְּשׁוּם פָּנִים אֵין לִמְנוֹת אֶת־הַלָּאוִין שֶׁהֵם שְׁלִילָה בֵּין מִצְוֹת לֹא־תַעֲשֶׂה. וְזֶה דָּבָר מֵעַצְמוֹ שֶׁאֵין צָרִיךְ עָלָיו מוֹפֵת (ראיה), זוּלַת מַה־שֶּׁהִזְכַּרְנוּ בְּבָרוּר עִנְיָנֵי (דברי) הַבִּטּוּיִים, כְּדֵי לְהַבְדִּיל בֵּין הָאַזְהָרָה וּבֵין הַשְּׁלִילָה (ורק על־ידי הבנת הענין אפשר לקבוע אם זו אזהרה או שלילה).

אַךְ זוּלָתֵנוּ לֹא יָדַע זֹאת וְהִגִּיעַ לְכָךְ, שֶׁמָּנָה: "לֹא תֵצֵא כְּצֵאת הָעֲבָדִים" (שמות כא, ז); וְלֹא יָדַע שֶׁזּוֹ שְׁלִילָה וְלֹא אַזְהָרָה. וּבֵאוּר הָעִנְיָן כְּמוֹ שֶׁאַסְבִּיר, וְהוּא: שֶׁה' דָּן מַכֵּה עַבְדּוֹ אוֹ אֲמָתוֹ הַכְּנַעֲנִים שֶׁחִסְרוּ בִּשְׁעַת הַמַּכָּאָה אֶחָד מֵרָאשֵׁי אֵבָרִים (כמו שן ועין) — שֶׁהוּא יוֹצֵא לַחָפְשִׁי; הָיָה אֵפוֹא עוֹלֶה בְּדַעְתֵּנוּ, שֶׁכָּךְ הוּא בְּאָמָה עִבְרִיָּה מִכָּל־שֶׁכֵּן מֵעֶבֶד כְּנַעֲנִי (היוצא בשן ועין), וְשֶׁהִיא (אמה עבריה) אִם חִסְרָה אֶחָד מֵרָאשֵׁי אֵבָרִים יוֹצֵאת לַחָפְשִׁי — לְפִיכָךְ שָׁלַל מִמֶּנָּה דִּין זֶה בְּאָמְרוֹ: "לֹא תֵצֵא כְּצֵאת הָעֲבָדִים", כְּאִלּוּ אָמַר: אֵין חוֹבָה לְהוֹצִיאָהּ לַחָפְשִׁי כְּשֶׁמְּחַסְּרָהּ אֵבָר מֵאֵבָרֶיהָ — הִנֵּה זוֹ שְׁלִילַת דִּין מְסֻיָּם מִמֶּנָּה, אַךְ לֹא אַזְהָרָה. וְכָךְ פֵּרְשׁוּ מוֹסְרֵי הַקַּבָּלָה וְאָמְרוּ בַּמְּכִלְתָּא (פרשת משפטים): "לֹא תֵצֵא כְּצֵאת הָעֲבָדִים" — אֵינָהּ יוֹצְאָה בְּרָאשֵׁי אֵבָרִים כְּדֶרֶךְ שֶׁהַכְּנַעֲנִים יוֹצְאִים. הִנֵּה נִתְבָּאֵר לְךָ, שֶׁזּוֹ שְׁלִילַת דִּין מְסֻיָּם הַנִּשְׁלָל מִמֶּנָּה, לֹא שֶׁהוּא הִזְהִיר עַל הַדָּבָר.

וְאֵין הֶבְדֵּל בֵּין אָמְרוֹ: "לֹא תֵצֵא כְּצֵאת הָעֲבָדִים" וּבֵין אָמְרוֹ: "לֹא־יְבַקֵּר הַכֹּהֵן לַשֵּׂעָר הַצָּהֹב טָמֵא הוּא" (ויקרא יג, לו), שֶׁהוּא שְׁלִילָה בִּלְבַד, לֹא אַזְהָרָה; וְהוּא שֶׁבָּא לְהוֹדִיעֵנוּ: שֶׁעֵם סִימָן זֶה אֵינוֹ צָרִיךְ הֶסְגֵּר (כבדיני טומאת הצרעת שכשמסתפק הכהן בדינה, מסתגר המנוגע כדי לבחון התפתחות) וְלֹא יִסְתַּפֵּק בּוֹ, כִּי הוּא טָמֵא. וְכֵן אָמְרוֹ: "(ואיש כי ישכב את אשה .. והיא שפחה .. וחופשה לא ניתן לה) לֹא יוּמְתוּ כִּי־לֹא חֻפָּשָׁה" (ויקרא יט, כ) — לְפִי שֶׁהוּא גַּם כֵּן שְׁלִילָה וְלֹא אַזְהָרָה. שֶׁכֵּן הוּא אוֹמֵר: שֶׁאֵינָם חַיָּבִים מִיתָה כֵּיוָן שֶׁלֹּא נִשְׁלְמָה חֵרוּתָהּ (ואין הקידושין חלין), וְאֵין לְתַרְגֵּם אֶת־זֶה וְלוֹמַר "לֹא יֶקְתַּלָא" (אל יהרגו), שֶׁבְּכָךְ יֵצֵא מֵעִנְיַן הַשְּׁלִילָה לְעִנְיַן הָאַזְהָרָה. כִּי אָמְרוֹ כָּאן: "לֹא יוּמְתוּ כִּי־לֹא חֻפָּשָׁה" כְּמוֹ אָמְרוֹ: "אֵין לַנַּעֲרָה חֵטְא מָוֶת" (דברים כב, כו) שֶׁשָּׁלַל מִמֶּנָּה חִיּוּב הַמִּיתָה בִּגְלַל הָאֹנֶס; כָּךְ שָׁלַל מֵהֶם כָּאן חִיּוּב הַמִּיתָה בִּגְלַל הָעֲבָדוּת, כְּאִלּוּ אָמַר: אֵין לָהֶם חֵטְא מָוֶת, כִּי לֹא חֻפָּשָׁה. וְכֵן אָמְרוֹ: "וְלֹא־יִהְיֶה כְקֹרַח וְכַעֲדָתוֹ" (במדבר יז, ה) — הוּא שְׁלִילָה. וּפֵרְשׁוּ חֲכָמִים שֶׁהוּא שְׁלִילָה וּבֵרְרוּ עִנְיָנוֹ וְאָמְרוּ (מדרש תנחומא שם): שֶׁהוּא יִתְעַלֶּה הִשְׁמִיעֵנוּ שֶׁכָּל־הַיּוֹצֵא וְטוֹעֵן עַל הַכְּהֻנָּה וּיְבַקְּשָׁהּ לְעַצְמוֹ (כמנהג קרח ועדתו) — לֹא יֵאָרַע לוֹ מַה־שֶּׁאֵרַע לְקֹרַח וַעֲדָתוֹ, כְּלוֹמַר: הַבְלִיעָה וְהַשְּׂרָפָה — אֶלָּא יִהְיֶה עָנְשׁוֹ "כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר ה' בְּיַד מֹשֶׁה לוֹ" (מהביטוי "ביד משה" אנו למדים שילקה במה שלקתה יד משה) כְּלוֹמַר: הַצָּרַעַת; וְזֶהוּ אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה אֵלָיו: "הָבֵא־נָא יָדְךָ בְּחֵיקֶךָ" (שמות ד, ו) וְהֵבִיאוּ רְאָיָה מִמַּה־שֶּׁאֵרַע לְעֻזִּיָּה מֶלֶךְ יְהוּדָה (שביקש להקטיר קטורת "ובידו מקטרת להקטיר — והצרעת

זרחה במצחו" — דברי הימים־ב כו, יט). וְאַף־עַל־פִּי שֶׁמְּצָאנוּ דָּעָה אַחֶרֶת (של חז"ל) בַּגְּמָרָא סַנְהֶדְרִין (קי.), וְהוּא אָמְרָם: "כָּל־הַמַּחֲזִיק בְּמַחֲלֹקֶת עוֹבֵר בְּלֹא־תַעֲשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְלֹא־יִהְיֶה כְקֹרַח וְכַעֲדָתוֹ" — הֲרֵי זֶה עַל דֶּרֶךְ הַתּוֹכֵחָה לֹא שֶׁכָּךְ פְּשָׁטֶהּ דִּקְרָא בְּעִנְיָן זֶה; אֲבָל הָאַזְהָרָה עַל עִנְיָן זֶה (המחלוקת) נִכְלֶלֶת תַּחַת לָאו אַחֵר, כְּמוֹ שֶׁאֲבָאֵר בִּמְקוֹמוֹ (לא תעשה מד).

אֵין אִפּוֹא שׁוּם דָּבָר שֶׁעַל יָדָיו אֶפְשָׁר לְהַבְדִּיל בֵּין הַשְּׁלִילָה לָאַזְהָרָה חוּץ מֵעִנְיַן הַדְּבָרִים, אֲבָל לֹא מִן־הַמִּלָּה, כֵּיוָן שֶׁמִּלַּת הַשְּׁלִילָה וְהָאַזְהָרָה בְּעִבְרִית מִלָּה אַחַת, וְהִיא מִלַּת "לֹא". וְלָכֵן הֶכְרֵחַ, שֶׁלַּמְּעַיֵּן תְּהֵא הַבָּנָה בְּעִנְיַן הַדְּבָרִים וְאָז יַשִּׂיג בְּקַלּוּת אֵיזֶה לָאו הוּא שְׁלִילָה וְאֵיזֶה לָאו הוּא אַזְהָרָה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ מִקֹּדֶם. וּכְבָר הֵעִירוּ חֲכָמִים, עֲלֵיהֶם הַשָּׁלוֹם, עַל עִנְיָן זֶה בְּמַה־שֶּׁמְּצָאנוּ אֶצְלָם בַּמַּחֲלֹקֶת שֶׁנָּפְלָה בֵּינֵיהֶם בְּלָאו מִן הַלָּאוִין אִם הוּא שְׁלִילָה אוֹ אַזְהָרָה, וְזֶה בְּאָמְרוֹ יִתְעַלֶּה עַל חַטַּאת הָעוֹף: "וּמָלַק אֶת־רֹאשׁוֹ מִמּוּל עָרְפּוֹ וְלֹא־יַבְדִּיל" (ויקרא ה, ח). הִנֵּה תַּנָּא דִּידַן, וְהוּא הַמְדַבֵּר בַּמִּשְׁנָה, סוֹבֵר שֶׁזּוֹ אַזְהָרָה, וְלָכֵן הוּא אוֹמֵר: אִם הִבְדִּיל (הפריד את הראש מהצואר) — פָּסַל. יוֹצֵא לְפִי זֶה שֶׁהַלָּאו הַזֶּה יִהְיֶה מִצְוַת לֹא־תַעֲשֶׂה; שֶׁכֵּן כְּשֶׁהִבְדִּיל אֶת־הָרֹאשׁ — פָּסַל, כְּאִלּוּ הִקְרִיב שְׁאוֹר אוֹ דְּבַשׁ. אֲבָל רַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי שִׁמְעוֹן סוֹבֵר, שֶׁהַלָּאו הַזֶּה שְׁלִילָה (שלילת ההכרח) וְלֹא אַזְהָרָה, וְשֶׁפֵּרוּשׁ אָמְרוֹ: "לֹא יַבְדִּיל" — שֶׁאֵינוֹ צָרִיךְ לְהַבְדִּיל הָרֹאשׁ, אֶלָּא מַסְפִּיק שֶׁיַּחְתֹּךְ אוֹתוֹ בְּאֵיזֶה שִׁעוּר, וּלְפִיכָךְ אִם הִבְדִּיל — כָּשֵׁר לְפִי דַּעְתּוֹ. וְכָךְ אָמְרוּ בַּגְּמָרָא זְבָחִים (סה:) אוֹמֵר הָיָה רַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי שִׁמְעוֹן: שָׁמַעְתִּי שֶׁמַּבְדִּילִין בְּחַטַּאת הָעוֹף; מַאי "לֹא יַבְדִּיל" — אֵינוֹ צָרִיךְ לְהַבְדִּיל. וְהִקְשׁוּ עַל דְּבָרִים אֵלּוּ וְאָמְרוּ: אֶלָּא מֵעַתָּה, גַּבֵּי בּוֹר נַמִּי, דִּכְתִיב: "(וכי יפתח איש בור) וְלֹא יְכַסֶּנּוּ" (שמות כא, לג) — הָכִי נַמִּי (האמנם כך) דְּאֵינוֹ צָרִיךְ לְכַסּוֹת?! וְהָיְתָה הַתְּשׁוּבָה: הָתָם דִּכְתִיב: "בַּעַל הַבּוֹר יְשַׁלֵּם" — מִכְּלָל דְּבָעֵי כִּסּוּי. הִנֵּה נִתְבָּאֵר, שֶׁמְּבִיאִים רְאָיָה מֵעִנְיַן הַדְּבָרִים, אִם זוֹ שְׁלִילָה אוֹ אַזְהָרָה. וְנִתְבָּאֵר עוֹד שֶׁאָמְרוֹ "לֹא יַבְדִּיל" — מִצְוַת לֹא־תַעֲשֶׂה, כְּמוֹ שֶׁאָמְרָה הַמִּשְׁנָה, וּמִכָּאן יִתְבָּאֵר שֶׁאָמְרוֹ בְּעוֹלַת הָעוֹף: "וְשִׁסַּע אֹתוֹ בִּכְנָפָיו לֹא־יַבְדִּיל" (ויקרא א, יז) — אֵין לְמָנוֹתוֹ, לְפִי שֶׁהוּא שְׁלִילָה, הוֹאִיל וּלְדִבְרֵי הַכֹּל: אִם הִבְדִּיל — כָּשֵׁר. שֶׁכֵּן, כֵּיוָן שֶׁאָמַר בְּעוֹלַת בְּהֵמָה: "וְנִתַּח אֹתוֹ לִנְתָחָיו" (שם א, יב), הָיָה עוֹלָה בְּדַעְתֵּנוּ, שֶׁגַּם עוֹלַת הָעוֹף כָּךְ, לְפִיכָךְ אָמַר: אֵינוֹ צָרִיךְ לְהַבְדִּיל, אֶלָּא וְשִׁסַּע בְּלִבָּד; וְאִם הִבְדִּיל — כָּשֵׁר, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בִּמְקוֹמוֹ.

עוֹד מִכְּלַל הַלָּאוִין הָאֵלֶּה שֶׁהֵם בְּגֶדֶר שְׁלִילָה אָמְרוֹ: "כָּל־חֵרֶם אֲשֶׁר יָחֳרַם מִן־הָאָדָם לֹא יִפָּדֶה" (שם כז, כט), וְיִתְבָּאֵר לְךָ שֶׁזּוֹ שְׁלִילָה — לֹא אַזְהָרָה — אִם תֵּדַע מַהוּ מוּבַן הַדָּבָר הַזֶּה, וְהוּא: שֶׁהַכָּתוּב כְּבָר דָּן בְּדָמִים קְצוּבִים בָּעֲרָכִים לְפִי גִּיל הַנֶּעֱרָךְ וּלְפִי חֲיוֹתוֹ זָכָר אוֹ נְקֵבָה, וְאֵין הֶבְדֵּל בְּעִנְיָן זֶה בֵּין שֶׁאָמַר: "עֶרְכִּי עָלַי", אוֹ "עֶרְךָ פְּלוֹנִי עָלַי" — הֲרֵי אָנוּ רוֹאִים אוֹתוֹ הַפְּלוֹנִי מָה הוּא וּמַה־גִּילוֹ, וִישַׁלֵּם בְּהֶתְאֵם לְכָךְ. וְאִם הַנֶּעֱרָךְ הוּא אָדָם שֶׁנִּתְחַיֵּב מִיתַת בֵּית דִּין וְנִפְסַק דִּינוֹ, וְאַחַר גְּמַר דִּינוֹ אָמַר מִי שֶׁהוּא: "עֶרְךָ זֶה עָלַי" — הֲרֵי זֶה לֹא יִתְחַיֵּב לְשַׁלֵּם כְּלוּם, לְפִי שֶׁהוּא חָשׁוּב כְּמֵת שֶׁאֵין לוֹ עֶרֶךְ מֵעֵת שֶׁנִּגְמַר דִּינוֹ. וְזֶהוּ הָעִנְיָן שֶׁרָצָה בְּאָמְרוֹ "לֹא יִפָּדֶה", כְּלוֹמַר: אֵין לוֹ פִּדְיוֹן, שֶׁיִּצְטָרֵךְ אוֹתוֹ הַמַּעֲרִיךְ לְשַׁלֵּם. וְזֶהוּ דִּין מִדִּינֵי הָעֲרָכִים וְהִלְכוֹתָם שֶׁזְّכָרוֹ הַכָּתוּב, אֲבָל אֵינוֹ אַזְהָרָה. וּלְשׁוֹן הַמִּשְׁנָה (ערכין פרק א משנה ג): הַגּוֹסֵס וְהַיּוֹצֵא לַהֲרֵג לֹא נִדַּר וְלֹא נֶעֱרָךְ. וּפֵרֵשׁ הַתַּלְמוּד (ערכין ו.): שֶׁזֶּה בִּתְנַאי שֶׁיְּהֵא יוֹצֵא מִבֵּית דִּין שֶׁל יִשְׂרָאֵל לַהֲרֵג. וּלְשׁוֹן הַמְּכִלְתָּא (פרשת משפטים): חַיָּבֵי מִיתַת בֵּית דִּין אֵין לָהֶם פִּדְיוֹן, שֶׁנֶּאֱמַר: "כָּל־חֵרֶם אֲשֶׁר יָחֳרַם מִן־הָאָדָם לֹא יִפָּדֶה מוֹת יוּמָת". הִתְבּוֹנֵן בְּדִיּוּק הַלָּשׁוֹן וּבְעֹמֶק הָעִיּוּן בָּהּ, אֵיךְ בֵּאֲרוּ שֶׁהַלָּאו הַזֶּה שְׁלִילָה וְלֹא אַזְהָרָה בְּאָמְרָם: "אֵין לָהֶם פִּדְיוֹן" וְלֹא אָמְרוּ: "אֵין פּוֹדִין אוֹתָם". אֶת־הָעִנְיָן הַזֶּה עַצְמוֹ בֵּאֲרוּ בַּסִּפְרָא בְּפָרָשַׁת עֲרָכִים וְאָמְרוּ: מִנַּיִן לְמְחֻיָּבֵי מִיתַת בֵּית דִּין, לְאֶחָד ('מעריך'). שֶׁאָמַר "עֶרְכּוֹ (של החייב מיתה) עָלַי", שֶׁלֹּא אָמַר כְּלוּם? תַּלְמוּד לוֹמַר: "לֹא יִפָּדֶה", כְּלוֹמַר: מִנַּיִן שֶׁאֵינוֹ חַיָּב עֶרֶךְ. וּכְבָר בֵּאֲרוּ עִנְיָן זֶה בְּתַכְלִית הַבֵּאוּר עַד שֶׁאֲנִי אוֹמֵר, שֶׁלֹּא נִשְׁאַר דָּבָר מְסֻפָּק אֲפִלּוּ לֹא לְקֻשֵּׁה הַהֲבָנָה שֶׁבִּבְנֵי אָדָם.

כֵּיוָן שֶׁדִּבַּרְנוּ בְּעִנְיָן זֶה, דַּע שֶׁהַמִּלִּים הַמְשַׁמְּשׁוֹת בַּתּוֹרָה לָאַזְהָרָה הֵן אַרְבַּע מִלִּים, וְכֹל מַה־שֶּׁהִזְהִיר עָלָיו בְּאַחַת מֵאַרְבַּע אֵלּוּ נִקְרָא: מִצְוַת לֹא־תַעֲשֶׂה. וְהֵן: 'הִשָּׁמֶר' וּ'פֶן', 'אַל' וְ'לֹא'. וּבְפֵרוּשׁ אָמְרוּ (זבחים קו.): כָּל־מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר: 'הִשָּׁמֶר', 'פֶּן' וְ'אַל' וְ'לֹא' — אֵינוֹ אֶלָּא מִצְוַת לֹא־תַעֲשֶׂה.

אֲבָל נִשְׁאַר לָנוּ לְבָאֵר דָּבָר אֶחָד, שֶׁבּוֹ תִּשְׁלַם כַּוָּנַת הַשַּׁעַר הַזֶּה, וְהוּא: שֶׁכָּל־מָקוֹם שֶׁבֵּאַר בַּתּוֹרָה וְחִיֵּב אוֹתָנוּ לְנַקּוֹת עַצְמֵנוּ עַל־יְדֵי שֶׁנִּשְׁלֹל מֵעַצְמֵנוּ מַעֲשֶׂה פְּלוֹנִי וּפְלוֹנִי — הֲרֵי אוֹתוֹ הַמַּעֲשֶׂה נִמְנֶה מִכְּלַל מִצְוֹת לֹא־תַעֲשֶׂה, אַף־עַל־פִּי שֶׁהַלָּאו שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ הוּא שְׁלִילָה וְלֹא אַזְהָרָה. כִּי מִשֶּׁהִטִּיל עָלֵינוּ שֶׁנִּשְׁלֹל מֵעַצְמֵנוּ וְנֹאמַר: אֲנִי לֹא עָשִׂיתִי כָּךְ וְלֹא עָשִׂיתִי כָּךְ — נוֹדַע בְּהֶכְרֵחַ, שֶׁעָשִׂית אוֹתוֹ הַכָּךְ־וָכָךְ מֵזְהָרִים עָלֶיהָ, וְזֶה כְּגוֹן שֶׁחִיְּבָנוּ הַכָּתוּב (בעת ה"ווידוי" בבית המקדש על המעשרות) שֶׁנֹּאמַר: "לֹא־אָכַלְתִּי בְאֹנִי מִמֶּנּוּ וְלֹא בִעַרְתִּי מִמֶּנּוּ בְּטֻמֵּא וְלֹא נָתַתִּי מִמֶּנּוּ לְמֵת" (דברים כו, יד) — מַשְׁמַע מִזֶּה: שֶׁכָּל־מַעֲשֶׂה וּמַעֲשֶׂה מֵאֵלּוּ מֵזְהָרִים עָלָיו, וְיִתְבָּאֵר זֶה בִּמְקוֹמוֹ כְּשֶׁנְּדַבֵּר עַל מִצְוֹת אֵלּוּ.

הַכְּלָל הַתְּשִׁעִי: שֶׁאֵין לִמְנוֹת אֶת עֶצֶם הַלָּאוִין וְהָעֲשֵׂה, אֶלָּא אֶת־הָעִנְיָנִים שֶׁמֵּזְהָרִים וְשֶׁמְּצַוִּים עֲלֵיהֶם.

דע, שֶׁכָּל־צִוּוּיֵי הַתּוֹרָה וְאַזְהָרוֹתֶיהָ הֵם בְּאַרְבָּעָה דְּבָרִים: בְּדֵעוֹת, בְּמַעֲשִׂים, בְּמִדּוֹת וּבְדִבּוּר. וְזֶהוּ שֶׁצִּוִּתָּה אוֹתָנוּ לְהַאֲמִין וּלְקַבֵּל אֵיזוֹ דֵּעָה, כְּגוֹן שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְהַאֲמִין בַּיִּחוּד. וּבְאַהֲבַת הַשֵּׁם יִתְעַלֶּה וְיִרְאָתוֹ; אוֹ שֶׁהִזְהִירָה אוֹתָנוּ מִלְּהַאֲמִין בְּאֵיזוֹ דֵּעָה, כְּגוֹן שֶׁהֶזְהַרְנוּ מִלְּהִיוֹת בַּדֵּעָה שֶׁיֵּשׁ אֱלֹהוּת זוּלָתוֹ. וְכֵן צִוְּתָה אוֹתָנוּ בְּאֵיזֶה מַעֲשֶׂה, כְּגוֹן שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְהַקְרִיב אֶת־הַקָּרְבָּנוֹת וְלִבְנוֹת אֶת־הַמִּקְדָּשׁ; אוֹ הִזְהִירָה אוֹתָנוּ מֵאֵיזֶה מַעֲשֶׂה, כְּגוֹן שֶׁהֶזְהַרְנוּ מִלְּהַקְרִיב לְזוּלָתוֹ יִתְעַלֶּה וּמִלְּהִשְׁתַּחֲוֹת לַנֶּעֱבָד זוּלָתוֹ (עבודת אלילים). וְכֵן צִוְּתָה אוֹתָנוּ לְהִתְנַהֵג בְּאֵיזוֹ מִדָּה, כְּגוֹן שֶׁנִּצְטַוִּינוּ בִּצְדָקָה בְּחֶסֶד, בְּרַחֲמָנוּת, בְּחֶמְלָה וּבְאַהֲבָה, וְהוּא אָמְרוֹ: "וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ" (ויקרא יט, יח); אוֹ שֶׁהִזְהִירַתְנוּ מֵאֵלּוּ מִדּוֹת, כְּגוֹן שֶׁהֶזְהַרְנוּ עַל הַנִּטִּירָה וְהַנְּקִימָה וּגְאֻלַּת הַדָּם וְזוּלָתָן מִן־הַמִּדּוֹת הָרָעוֹת, כְּמוֹ שֶׁאָבָאר. אוֹ שֶׁצִּוְּתָה אוֹתָנוּ בַּאֲמִירַת אֵיזֶה דָּבָר, כְּגוֹן שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְהוֹדוֹת לוֹ וּלְהִתְפַּלֵּל אֵלָיו וּלְהִתְוַדּוֹת עַל הָעֲוֹנוֹת וְכִיּוֹצֵא בָּזֶה מִמַּה־שֶּׁאָבָאר; וְהִזְהִירַתְנוּ מֵאֲמִירַת אֵיזֶה דָּבָר, כְּגוֹן שֶׁהֶזְהַרְנוּ עַל שְׁבוּעַת הַשֶּׁקֶר וְהָרְכִילוּת וּלְשׁוֹן הָרַע וְהַקְּלָלָה וְזוּלָתָן.

אם הֶשֵּׂגוּ עִנְיָנִים אֵלּוּ, הֲרֵי רָאוּי לִמְנוֹת אֶת־הָעִנְיָנִים שֶׁמְּצַוִּים אוֹ מַזְהָרִים עֲלֵיהֶם, בֵּין שֶׁאֵלֶּה מַעֲשֶׂה אוֹ דִּבּוּר אוֹ דֵּעָה אוֹ מִדָּה. וְאֵין לְהַבִּיט לְרִבּוּי הַצִּוּוּיִן שֶׁבָּאוּ בְּאוֹתוֹ הָעִנְיָן, אִם הַמְדֻבָּר בַּ"עֲשֵׂה"; אוֹ לְרִבּוּי הָאַזְהָרוֹת שֶׁבָּאוּ בְּעִנְיָנוֹ, אִם הַמְדֻבָּר בְּ"לָאו" — כִּי כֻּלָּם לְחִזּוּק בִּלְבָד (להדגיש את חומרת הדבר). לְפִי שֶׁפְּעָמִים יָבוֹא בְּאוֹתוֹ עִנְיָן עַצְמוֹ לָאו אַחֲרֵי לָאו לְחִזּוּק, וְכֵן יָבוֹא בּוֹ צִוּוּי אַחֲרֵי צִוּוּי לְחִזּוּק. אֶלָּא־אִם־כֵּן תִּמְצָא מַאֲמַר חֲכָמִים בְּחִלּוּק הָעִנְיָנִים וִיבָאֲרוּ לְךָ הַמְפָרְשִׁים, שֶׁכָּל־לָאו מֵאֵלּוּ אוֹ כָּל־עֲשֵׂה כּוֹלֵל עִנְיָן שֶׁלֹּא כָּעִנְיָן שֶׁכּוֹלֵל הַלָּאו אוֹ הָעֲשֵׂה הָאַחֵר — הֲרֵי אָז רָאוּי לִמְנוֹתוֹ בְּלִי סָפֵק, כִּי אָז לֹא נִשְׁאַר לְחִזּוּק אֶלָּא בָּא לְתוֹסֶפֶת עִנְיָן, אַף־עַל־פִּי שֶׁפְּשַׁשׁ הַכָּתוּב (לכאורה) שֶׁהֵם בְּעִנְיָן אֶחָד. לְפִי שֶׁאֲנַחְנוּ אֵין אָנוּ אוֹמְרִים שֶׁאֵיזֶה פָּסוּק נִכְפָּל לְחִזּוּק וְאֵינוֹ לְתוֹסֶפֶת עִנְיָן אֶלָּא כְּשֶׁאֵין לָנוּ עַל כָּךְ דִּבְרֵי הַמְפָרְשִׁים נוֹשְׁאֵי הַקַּבָּלָה; אֲבָל אִם נִמְצָא קַבָּלָה, שֶׁהַצִּוּוּי הַזֶּה אוֹ הַלָּאו כּוֹלֵל עִנְיָן פְּלוֹנִי, וְהַצִּוּוּי הַחוֹזֵר וְנִכְפָּל כּוֹלֵל עִנְיָן אַחֵר — הֲרֵי זֶה הַנָּכוֹן וְהָאֱמֶת: שֶׁלֹּא נִכְפָּל פָּסוּק אֶלָּא לְעִנְיָן, וְאָז רָאוּי לִמְנוֹת אֶת־זֶה בִּפְנֵי עַצְמוֹ וְאֶת־זֶה בִּפְנֵי עַצְמוֹ. אֲבָל אִם אֵין עִנְיָן נוֹסָף — הֲרֵי תַּכְלִית הַכֶּפֶל לְחִזּוּק; וְגַם בָּא לְהוֹדִיעַ, שֶׁהָעָוֹן הַזֶּה חָמוּר מְאֹד, כְּיָן שֶׁבָּאָה בּוֹ אַזְהָרָה אַחַר אַזְהָרָה, אוֹ שֶׁנִּכְפַּל לְהַשְׁלָמַת דִּין הַמִּצְוָה (שכל פסוק משלים פרטי דינים שאין בשני), אוֹ כְּדֵי לִלְמֹד מִמֶּנּוּ אֵיזֶה דִּין בְּמִצְוָה אַחֶרֶת, כְּמוֹ שֶׁמְּבָאֵר הַתַּלְמוּד וְאוֹמֵר: מֵפְנֶה (פסוק "פנוי" — כפול בענינו) — לְהַקִּישׁ, לָדוּן מִמֶּנּוּ גְּזֵרָה שָׁוָה. וּכְבָר מָצָאנוּ שֶׁחֲכָמִים, עֲלֵיהֶם הַשָּׁלוֹם, הֵעִירוּ עַל עִנְיָן זֶה בַּגְּמָרָא פְּסָחִים בַּפֶּרֶק הַשֵּׁנִי (כד.), וְכִוְּנוּ לְאַחַד הַלָּאוִין שֶׁלְּפִי הַנִּרְאֶה הוּא נִכְפָּל, כְּיָן שֶׁהָאַזְהָרָה כְּבָר נִלְמְדָה מִזּוּלָתוֹ, וּבִקְּשׁוּ לַהֲקִימוֹ בְּעִנְיָן נוֹסָף, וְאָמְרוּ עַל כָּךְ בְּדֶרֶךְ טַעֲנָה וְקַשְׁיָה: אָמַר לֵהּ רָבִינָא לְרַב אָשֵׁי: וְאֵימָא (אמור, אולי, שהפסוק נכפל כדי) לַעֲבֹר עָלָיו בִּשְׁנֵי לָאוִין? כְּלוֹמַר: זֶה שֶׁאַתָּה רוֹצֶה לְהָקִים אֶת־הַלָּאו הַזֶּה בְּעִנְיָן אַחֵר, שֶׁלֹּא כָּעִנְיָן שֶׁנִּלְמַד מִן־הַלָּאו הָאַחֵר — מַדּוּעַ מִתְבַּקֵּשׁ מוֹצָא זֶה? שֶׁמָּא נִכְפַּל בְּאוֹתוֹ עִנְיָן עַצְמוֹ, כְּדֵי שֶׁיְּהֵא הָעוֹשֶׂה אוֹתוֹ הַדָּבָר חַיָּב בִּשְׁנֵי לָאוִין?! וּבָאָה הַתְּשׁוּבָה: אָמַר לֵהּ: כָּל־הֵיכָא (בכל מקום) דְּאִכָּא לְמִדְרַשׁ (שאפשר לפרש שהכפילות באה להוסיף דין חדש וכדומה) — דָּרְשִׁינַן, וְלָא מוֹקְמִינַן (ולא מניחים שמטרת הכפילות להשמיענו) בְּלָאוֵי יַתִּירֵי. הִנֵּה נִתְבָּאֵר לְךָ, שֶׁכָּל־לָאו שֶׁלֹּא בָּא לְתוֹסֶפֶת עִנְיָן — הֲרֵי הוּא נִקְרָא: יָתֵר ("לאו יתירי"), כְּלוֹמַר: שֶׁהוּא נִכְפָּל. וְאַף־עַל־פִּי שֶׁאָמְרוּ שֶׁהוּא 'לַעֲבֹר עָלָיו בִּשְׁנֵי לָאוִין' — הֲרֵי בְּכָל־זֹאת הוּא לָאו יָתֵר, כְּמוֹ שֶׁמִּתְבָּאֵר מִן־הַלָּשׁוֹן הַזֶּה (שבגמרא דלעיל), וְאֵין רָאוּי לִמְנוֹתוֹ כֵּיָן שֶׁנִּכְפָּל. הִנֵּה נִתְבָּאֵר לְךָ, שֶׁמִּסְפַּר הַמִּצְוֹת אֵינוֹ מִתְרַבֶּה בִּגְלַל רִבּוּי הַלָּאוִין אוֹ הָעֲשִׂין.

הֲרֵי יָדוּעַ, שֶׁצִּוּוּי הַשְּׁבִיתָה בַּשַּׁבָּת נִכְפָּל בַּתּוֹרָה שְׁתַּיִם עֶשְׂרֵה פְּעָמִים — כְּלוּם יִסְבֹּר מִישֶׁהוּ הַמּוֹנֶה אֶת־הַמִּצְוֹת וְיֹאמַר: שֶׁמִּכְּלַל מִצְוֹת עֲשֵׂה הַשְּׁבִיתָה בַּשַּׁבָּת, וְהִיא שְׁנַיִם עָשָׂר מִצְוֹת?! וְכֵן בָּאָה הָאַזְהָרָה עַל אֲכִילַת הַדָּם שֶׁבַע פְּעָמִים — הַאִם אֶפְשָׁר לְבַר־דַּעַת לוֹמַר: שֶׁאִסּוּר הַדָּם הוּא שֶׁבַע מִצְוֹת? הִנֵּה זֶה מִמַּה־שֶּׁלֹּא יִטְעֶה בּוֹ אַף אֶחָד — כְּלוֹמַר: בִּשְׁבִיתַת שַׁבָּת, שֶׁהִיא מִצְוָה אַחַת מִכְּלַל מִצְוֹת עֲשֵׂה; וְכֵן בָּאַזְהָרָה עַל אֲכִילַת הַדָּם, שֶׁהִיא מִצְוָה אַחַת מִמִּצְוֹת לֹא־תַעֲשֶׂה. וְדַע שֶׁאֲפִלּוּ תִּמְצָא מַאֲמַר לַחֲכָמֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה שֶׁהָעוֹבֵר עֲבֵרָה פְּלוֹנִית כְּבָר עָבַר עַל כָּךְ וְכָךְ לָאוִין, אוֹ שֶׁהַמְבַטֵּל דָּבָר פְּלוֹנִי כְּבָר עָבַר עַל כָּךְ וָכָךְ עֲשִׂין — לֹא יִתְחַיֵּב מִזֶּה לִמְנוֹת כָּל־אוֹתָם הַלָּאוִין כָּל־אֶחָד בִּפְנֵי עַצְמוֹ וְלֹא כָּל־עֲשֵׂה בִּפְנֵי עַצְמוֹ, כְּיָן שֶׁהָעִנְיָן אֶחָד וְאֵין בּוֹ כִּפְלוּת. וְלֹא אָמְרוּ שֶׁהוּא עוֹבֵר עַל כָּךְ וְכָךְ עֲשִׂין אוֹ עַל כָּךְ וְכָךְ לָאוִין, אֶלָּא מִפְּנֵי כֵּפֶל הַצִּוּוּי אוֹ הָאַזְהָרָה בְּאוֹתָהּ הַמִּצְוָה, שֶׁהֲרֵי עָבַר עַל אַזְהָרוֹת רַבּוֹת אוֹ צִוּוּיִם רַבִּים. אֶלָּא־אִם־כֵּן תִּמְצָא שֶׁאוֹמְרִים "לוֹקֶה שְׁתַּיִם", אוֹ "לוֹקֶה שָׁלֹשׁ" — הֲרֵי אָז נִמְנֶה כָּל־אֶחָד בִּפְנֵי עַצְמוֹ, לְפִי שֶׁאֵין אָדָם לוֹקֶה שְׁתֵּי מַלְקִיּוֹת עַל שֵׁם אֶחָד, כְּמוֹ שֶׁאֲבָאֵר לְפִי מַה־שֶּׁיִּדּוּעַ בַּתַּלְמוּד בְּמַכּוֹת (טז.) וְחֵלֶק (פב.) זוּלָתָם; אֲבָל לוֹקֶה שְׁתֵּי מַלְקִיּוֹת עַל שְׁנֵי שֵׁמוֹת, כְּלוֹמַר: שְׁנֵי עִנְיָנִים שֶׁבָּאָה הָאַזְהָרָה בְּכָל־עִנְיָן מֵהֶם בִּפְנֵי עַצְמוֹ. זֶהוּ הַהֶבְדֵּל בֵּין אָמְרָם: "עוֹבֵר מִשּׁוּם כָּךְ וּמִשּׁוּם כָּךְ" (בגלל שנכפלו האזהרות) וּבֵין אָמְרָם: "לוֹקֶה שְׁתַּיִם אוֹ לוֹקֶה שָׁלֹשׁ" (בגלל אזהרות שונות שהצטברו). וְהָרְאָיָה עַל כָּל־מַה־שֶּׁאָמַרְנוּ, אָמְרָם (מנחות מד.): כֹּל שֶׁאֵין לוֹ צִיצִית בִּבְגִדּוֹ — עוֹבֵר בַּחֲמִשָּׁה עֲשֵׂה, לְפִי שֶׁנִּכְפַּל בּוֹ לְשׁוֹן צִוּוּי חָמֵשׁ פְּעָמִים: "וְעָשׂוּ לָהֶם צִיצִת, וְנָתְנוּ עַל־צִיצִת, וְהָיָה לָכֶם לְצִיצִת" (במדבר טו, לח־לט) "גְּדִלִים תַּעֲשֶׂה־לָּךְ עַל־אַרְבַּע כַּנְפוֹת כְּסוּתְךָ" (דברים כב, יב). אַךְ (עם כל זאת)

מָצָאנוּ לָהֶם מַאֲמָר מְפֹרָשׁ בְּמִצְוַת צִיצִת שֶׁהִיא מִצְוָה אַחַת, כְּמוֹ שֶׁאֲבָאֵר כְּשֶׁאַזְכִּיר מִצְוָה זוֹ (מצות עשה יד).

וְעַל דֶּרֶךְ זֶה עַצְמוֹ אָמְרוּ (מנחות מד.): "כֹּל שֶׁאֵינוֹ מֵנִיחַ תְּפִלִּין — עוֹבֵר בִּשְׁמֹנֶה עֲשֵׂה", מִפְּנֵי שֶׁנִּכְפַּל הַצִּוּוּי בָּהֶם שְׁמֹנֶה פְּעָמִים, כְּלוֹמַר בְּשֶׁל רֹאשׁ וְשֶׁל יָד. וְכֵן אָמְרָם (מנחות שם): "כָּל־כֹּהֵן שֶׁאֵינוֹ עוֹלֶה לַדּוּכָן — עוֹבֵר בִּשְׁלֹשָׁה עֲשֵׂה", מִפְּנֵי שֶׁנִּכְפַּל הַצִּוּוּי שֶׁלֹּשׁ פְּעָמִים. אַךְ לֹא יִסְבֹּר מִישֶׁהוּ, הַמּוֹנֶה אֶת־הַמִּצְוֹת, לוֹמַר: בְּרִכַּת כֹּהֲנִים שָׁלֹשׁ מִצְוֹת, וְצִיצִת חָמֵשׁ מִצְוֹת, וּתְפִלִּין שְׁמֹנֶה מִצְוֹת. כִּיוָן שֶׁהַדָּבָר כֵּן — הֲרֵי אֵין גַּם לִמְנוֹת אוֹנָאַת הַגֵּר שָׁלֹשׁ מִצְוֹת מִפְּנֵי כְּפִילַת הַלָּאו, בִּגְלַל אָמְרָם בַּגְּמָרָא מְציָעָא (נט:): הַמְאַנֶּה אֶת־הַגֵּר (בדיבורים) — עוֹבֵר בִּשְׁלֹשָׁה לָאוִין, וְהַלּוֹחֲצוֹ (דוחקו במעשים) — בִּשְׁלֹשָׁה לָאוִין, אֶלָּא אֵלֶּה שְׁתֵּי מִצְוֹת בִּלְבָד: "לֹא תוֹנֶה" "וְלֹא תִלְחָצֶנּוּ" (שמות כב, כ), וְנִכְפַּל הַלָּאו בְּכָךְ — וְזֶה בָּרוּר, אֵין בּוֹ שׁוּם סָפֵק. וּבְפֵרוּשׁ אָמְרוּ בַּגְּמָרָא מְציָעָא (שם): "מִפְּנֵי מָה הִזְהִירָה תּוֹרָה בִּשְׁלֹשִׁים וְשִׁשָּׁה מְקוֹמוֹת עַל הַגֵּר? מִפְּנֵי שֶׁסּוּרוֹ רָע!" כְּלוּם אֶפְשָׁר לְמִישֶׁהוּ לוֹמַר, שֶׁאֵלּוּ שְׁלֹשִׁים וָשֵׁשׁ מִצְוֹת מִכְּלַל תַּרְיַ"ג מִצְוֹת?! הֲרֵי זֶה מַה שֶּׁאִי־אֶפְשָׁר לְאָמְרוֹ.

הִנֵּה נִתְבָּאֵר וְנִתְבָּרֵר, שֶׁאֵין לִמְנוֹת כָּל־לָאו הַנִּמְצָא בַּתּוֹרָה וְלֹא כָּל־עֲשֵׂה, לְפִי שֶׁאֶפְשָׁר שֶׁיִּהְיֶה נִכְפָּל — אֶלָּא רָאוּי לִמְנוֹת אֶת־הָעִנְיָנִים שֶׁמְּצַוִּים אוֹ מַזְהָרִים עֲלֵיהֶם. וְאִי־אֶפְשָׁר לָדַעַת שֶׁהַלָּאו אוֹ הָעֲשֵׂה הַנִּכְפָּל בָּא לְתוֹסֶפֶת עִנְיָן, אֶלָּא עַל־יְדֵי מוֹרָה שֶׁיּוֹרֶה עַל זֹאת — וְהֵם מְקַבְּלֵי הַפֵּרוּשׁ (חכמינו) עֲלֵיהֶם הַשָּׁלוֹם גַּם לֹא יִטְעֲךָ שֶׁהַלָּאו נִכְפַּל בְּבִטּוּיִים שׁוֹנִים, כְּגוֹן אָמְרוֹ יִתְעָלֶה: "כִּי תִבְצֹר כַּרְמְךָ לֹא תְעוֹלֵל אַחֲרֶיךָ" (דברים כד, כא) אַחַר אָמְרוֹ "וְשָׁכַחְתָּ עֹמֶר בַּשָּׂדֶה לֹא־תָשׁוּב לְקַחְתּוֹ" (שם, יט), וְאָמְרוֹ: "כִּי תַחְבֹּט זֵיתְךָ לֹא תְפָאֵר אַחֲרֶיךָ" (שם, כ) — לְפִי שֶׁאֵין אֵלּוּ שְׁנֵי לָאוִין, אֶלָּא זוֹ אַזְהָרָה אַחַת עַל עִנְיָן אֶחָד, וְהוּא, שֶׁלֹּא יִקַּח מַה־שֶּׁשָּׁכַח מִן־הַתְּבוּאָה אוֹ הַפֵּרוֹת בְּעֵת אֲסִיפָתָם, וְהֵבִיא לְכָךְ שְׁתֵּי דֻּגְמָאוֹת: עֲנָבִים וְזֵיתִים; פֵּרוּשׁ "לֹא תְפָאֵר": אַל־תִּכְרֹת מַה־שֶּׁשָּׁכַחְתָּ בְּקַצּוֹת הַפֵּאֵרוֹת, וְהֵן הָעֲנָפִים*. אַף מִמַּה־שֶּׁרָאוּי לְהוֹסִיף לַכְּלָל הַזֶּה הוּא מַה־שֶּׁאֹמַר עַתָּה, וְהוּא: הָעִנְיָן שֶׁאָמַרְנוּ, שֶׁיֵּשׁ לִמְנוֹת אֶת־הָעִנְיָנִים שֶׁמְּצַוִּים אוֹ מַזְהָרִים עֲלֵיהֶם הוּא בִּתְנַאי, שֶׁיִּהְיֶה בְּאוֹתוֹ הָעִנְיָן שֶׁמַּזְהָרִים עָלָיו לָאו מְיֻחָד בְּכָל־עִנְיָן וְעִנְיָן; אוֹ שֶׁיֵּשׁ רְאָיָה שֶׁאָמְרוּהָ בַּעֲלֵי הַקַּבָּלָה, הַמַּבְדִּילָה אֶת כָּל־הָעִנְיָנִים זֶה מִזֶּה וְיֵשׁ אַזְהָרָה לְכָל־עִנְיָן מֵהֶם. אֲבָל אִם לָאו אֶחָד כּוֹלֵל עִנְיָנִים רַבִּים — הֲרֵי אָז נִמְנֶה הַלָּאו לְבַדּוֹ, לֹא כָּל־עִנְיָן וְעִנְיָן מִן־הָעִנְיָנִים שֶׁאוֹתוֹ הַלָּאו כּוֹלְלָם — וְזֶהוּ לָאו שֶׁבִּכְלָלוּת שֶׁאֵין לוֹקִין עָלָיו, כְּמוֹ שֶׁנִּבְאַר עַתָּה. וְזֶה שֶׁאָמְרוּ יִתְעַלֶּה "לֹא תֹאכְלוּ עַל־הַדָּם" (ויקרא יט, כו), אָמְרוּ (סנהדרין סג.), בְּפֵרוּשׁוֹ: "מִנַּיִן לָאוֹכֵל מִבְּהֵמָה קֹדֶם שֶׁתֵּצֵא נַפְשָׁהּ שֶׁהוּא בְּלֹא־תַעֲשֶׂה? תַּלְמוּד לוֹמַר: לֹא תֹאכְלוּ עַל־הַדָּם. דָּבָר אַחֵר: לֹא תֹאכְלוּ עַל־הַדָּם — לֹא תֹאכְלוּ בָּשָׂר (הקרבנות), וַעֲדַיִן דָּם (לפני זריקת הדם) בַּמִּזְרָק. רַבִּי דּוֹסָא אוֹמֵר: מִנַּיִן שֶׁאֵין מַבְרִין (סעודה ראשונה שאחרים עורכים עבור האבלים — נקראת "הבראה") עַל הָרוּגֵי בֵּית דִּין? תַּלְמוּד לוֹמַר: לֹא תֹאכְלוּ עַל־הַדָּם. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: מִנַּיִן לְסַנְהֶדְרִין שֶׁהָרְגוּ אֶת־הַנֶּפֶשׁ שֶׁאֵין טוֹעֲמִין כְּלוּם כָּל־אוֹתוֹ הַיּוֹם? תַּלְמוּד לוֹמַר: לֹא תֹאכְלוּ עַל־הַדָּם. אָמַר רַבִּי יוֹסֵי בְּרִבִּי חֲנִינָא: אַזְהָרָה לְבֵן סוֹרֵר וּמוֹרֶה מִנַּיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר: לֹא תֹאכְלוּ עַל־הַדָּם" — הֲרֵי אֵלּוּ חֲמִשָּׁה עִנְיָנִים שֶׁכֻּלָּם בְּאַזְהָרָה וְכֻלָּם נִכְלָלִים. תַּחַת לָאו זֶה. וּבְפֵרוּשׁ אָמְרוּ בַּגְּמָרָא סַנְהֶדְרִין כְּשֶׁמָּנוּ עִנְיָנִים אֵלּוּ: "עַל כֻּלָּם אֵינוֹ לוֹקֶה מִשּׁוּם דְּהָוֵי לֵהּ לָאו שֶׁבִּכְלָלוּת — וְכָל־לָאו שֶׁבִּכְלָלוּת אֵין לוֹקִין עָלָיו". וּבֵאֲרוּ עוֹד, שֶׁלָּאו שֶׁבִּכְלָלוּת הוּא: דַּאֲתוֹ תְּרֵי־תְּלָתָא (שנים שלושה) אִסּוּרֵי מֵחַד לָאו — הֲרֵי שֶׁאֵין לִמְנוֹת כָּל־אִסּוּר וְאִסּוּר שֶׁנִּכְלָל בְּלָאו זֶה כְּמִצְוָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ, אֶלָּא מוֹנִים אֶת־הַלָּאו הַכּוֹלֵל אֶת־כָּל־הָעִנְיָנִים הָאֵלֶּה לְבַדּוֹ. וּכְמוֹ הַלָּאו הַזֶּה, כְּלוֹמַר "לֹא תֹאכְלוּ עַל־הַדָּם" אָמְרוֹ: "וְלִפְנֵי עִוֵּר לֹא תִתֵּן מִכְשֹׁל" (ויקרא יט, יד), לְפִי שֶׁגַּם הוּא כּוֹלֵל עִנְיָנִים רַבִּים, כְּמוֹ שֶׁנִּבְאַר (לא תעשה רצט). וְכֵן אָמְרוֹ: "לֹא תִשָּׂא שֵׁמַע שָׁוְא" (שמות כג, א), שֶׁגַּם הוּא כּוֹלֵל עִנְיָנִים רַבִּים כְּמוֹ שֶׁנִּבְאַר (לא תעשה רפא). — וְזֶה הוּא הַסּוּג הָאֶחָד מִשְּׁנֵי הַסּוּגִים שֶׁל לָאו שֶׁבִּכְלָלוּת.

הַסּוּג הַשֵּׁנִי הוּא, שֶׁיָּבוֹא לָאו אֶחָד לֶאֱסֹר דְּבָרִים רַבִּים הַמְחֻבָּרִים וְנוֹסָפִים זֶה לָזֶה, וְהוּא שֶׁיֹּאמַר: לֹא תַעֲשֶׂה כָּךְ וָכָךְ. וְסוּג זֶה נֶחְלָק לִשְׁנֵי חֲלָקִים: יֵשׁ מִמֶּנּוּ מַה־שֶּׁבֵּאֲרוּ בַּתַּלְמוּד שֶׁהוּא חַיָּב מַלְקוּת עַל כָּל־דָּבָר וְדָבָר מֵאוֹתָם הַדְּבָרִים הַמְחֻבָּרִים; וְיֵשׁ מִמֶּנּוּ מַה־שֶּׁאָמְרוּ שֶׁאֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא אַחַת, לְפִי שֶׁהוּא לָאו שֶׁבִּכְלָלוּת. הִנֵּה אוֹתָם הַלָּאוִין שֶׁבֵּאֲרוּ שֶׁהוּא חַיָּב עַל כָּל־אַחַת וָאַחַת — הֵם שֶׁאָנוּ נִמְנֶה כָּל־דָּבָר מֵהֶם כְּמִצְוָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ: וּמַה־שֶּׁבֵּאֲרוּ שֶׁהוּא חַיָּב אַחַת עַל הַכֹּל — נִמְנֶה אוֹתוֹ כְּמִצְוָה אַחַת, לְפִי מַה־שֶּׁקִּבַּלְנוּ בַּכְּלָל הַזֶּה, שֶׁלֹּא יִלְקֶה מִישֶׁהוּ שְׁתֵּי מַלְקִיּוֹת מִשֵּׁם אֶחָד בְּשׁוּם אֹפֶן. וּמֵאַחַר שֶׁחִיְּבוּ בְּפֵרוּשׁ בְּכָל־עִנְיָן וְעִנְיָן מֵאוֹתָם הָעִנְיָנִים הַמְחֻבָּרִים וְנוֹסָפִים, כְּלוֹמַר שֶׁלּוֹקִין עַל כָּל־אֶחָד וְאֶחָד, וְשֶׁהָעוֹשֶׂה אוֹתָם כֻּלָּם בְּבַת אַחַת לוֹקֶה מַלְקִיּוֹת הַרְבֵּה — יָדַעְנוּ בְּהֶכְרֵחַ, שֶׁהֵם שְׁמוֹת הַרְבֵּה (של איסורים שונים) וְכָל־עִנְיָן נִמְנֶה לְבַדּוֹ.

וְאַזְכִּיר עַתָּה דֻּגְמָאוֹת רַבּוֹת מִשְּׁנֵי חֶלְקֵי הַסּוּג הַשֵּׁנִי הַזֶּה, וְאֶפְשָׁר שֶׁאַזְכִּיר אוֹתָם הַלָּאוִין מִן־הַסּוּג הַזֶּה כֻּלָּם, כְּדֵי שֶׁיִּתְבָּרֵר הָעִנְיָן הַמְכֻוָּן תַּכְלִית בֵּאוּר. מֵהֶם אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה בְּכֶבֶשׂ הַפֶּסַח: "אַל־תֹּאכְלוּ מִמֶּנּוּ נָא (אינו צלוי כל צרכו) וּבָשֵׁל מְבֻשָּׁל" (שם יב, ט), שֶׁאָנוּ מוֹנִים לָאו זֶה

מתוך מהדורת חזק

1 כְּמִצְוָה אַחַת, וְלֹא נִמְנֶה "אַל־תֹּאכְלוּ מִמֶּנּוּ נָא" כְּמִצְוָה
2 וְ"לֹא תֹאכְלוּ מְבֻשָּׁל" כְּמִצְוָה, כֵּיוָן שֶׁלֹּא יִחֵד לְכָל־עִנְיָן לָאו
3 בִּפְנֵי עַצְמוֹ וְלֹא אָמַר "אַל־תֹּאכְלוּ מִמֶּנּוּ נָא וְלֹא בָשֵׁל
4 מְבֻשָּׁל" — אֶלָּא הֵבִיא לָאו אֶחָד הַכּוֹלֵל שְׁנֵי הָעִנְיָנִים,
5 וְחִבֵּר וְהוֹסִיף אֶחָד מֵהֶם לָאַחֵר. וּבְפֶרֶק ב' מִפְּסָחִים (מא.)
6 אָמְרוּ "אָמַר אַבַּיֵּי: אָכַל נָא — לוֹקֶה שְׁתַּיִם: מְבֻשָּׁל —
7 לוֹקֶה שְׁתַּיִם: נָא וּמְבֻשָּׁל — לוֹקֶה שָׁלֹשׁ". וְזֶה — מִפְּנֵי
8 שֶׁסָּבַר: לוֹקִין עַל לָאו שֶׁבִּכְלָלוּת, וּבְשָׁעָה שֶׁאָכַל נָא —
9 עָבַר עַל שְׁנֵי לָאוִין: הָאֶחָד מֵהֶם — אַל־תֹּאכְלוּ מִמֶּנּוּ נָא:
10 וְהַשֵּׁנִי — לָאו הַבָּא מִכְּלָלָא, כְּאִלּוּ אָמַר: אַל תֹּאכְלוּ אֶלָּא
11 צָלִי — וַהֲרֵי אֲכָלוֹ שֶׁלֹּא צָלִי. וְאִם אָכַל נָא וּמְבֻשָּׁל, לוֹקֶה
12 לְדַעְתּוֹ שָׁלֹשׁ: אַחַת עַל אֲכִילָתוֹ נָא, וְשֵׁנִית עַל אֲכִילָתוֹ
13 מְבֻשָּׁל, וּשְׁלִישִׁית עַל אֲכִילָתוֹ שֶׁלֹּא צָלִי. וְשָׁם אָמְרוּ
14 בְּהֶמְשֵׁךְ מַאֲמָר זֶה "וְרָבָא אָמַר: אֵין לוֹקִין עַל לָאו
15 שֶׁבִּכְלָלוּת. אִבָּא דְּאָמְרֵי (יש שאמרו): חֲדָא מִיהָא לָקֵי (אחד
16 בכל זאת לוקה)", כְּלוֹמַר: אִם אָכַל נָא וּמְבֻשָּׁל — לוֹקֶה
17 אַחַת. "וְאִבָּא דְּאָמְרֵי: חֲדָא נַמִּי לָא לָקֵי, מִשּׁוּם דְּלָא מְיַחַד
18 לָאוֵהּ (הלאו אינו מיוחד) כְּלָאו דַּחֲסִימָה" — כְּלוֹמַר אָמְרוּ
19 יִתְעַלֶּה "לֹא־תַחְסֹם שׁוֹר בְּדִישׁוֹ" (דברים כה, ד), שֶׁהוּא לָאו
20 אֶחָד הַמַּזְהִיר עַל דָּבָר אֶחָד (ומלאו ד"חסימה" למדנו דין
21 עונש מלקות — שנאמר שם — לכל הלאוין, ולכן עליהם להיות
22 דומים אליו); אֲבָל לָאו זֶה הַמַּזְהִיר עַל שְׁנֵי דְּבָרִים — נָא
23 וּמְבֻשָּׁל — אֵין לוֹקִין עָלָיו. וּכְבָר יָדַעְתָּ, שֶׁנִּתְבָּרֵר בַּגְּמָרָא
24 סַנְהֶדְרִין (סג.) "אֵין לוֹקִין עַל לָאו שֶׁבִּכְלָלוּת", וְלָכֵן נִדְחִים
25 דִּבְרֵי אַבַּיֵּי. וְהַנָּכוֹן שֶׁהוּא לוֹקֶה אַחַת, בֵּין שֶׁאָכַל נָא אוֹ
26 מְבֻשָּׁל אוֹ נָא וּמְבֻשָּׁל — אַחַת בִּלְבַד לוֹקֶה; וּלְפִיכָךְ נִמְנֶה
27 אָמְרוּ יִתְעַלֶּה: "אַל־תֹּאכְלוּ מִמֶּנּוּ נָא וּבָשֵׁל מְבֻשָּׁל" כְּמִצְוָה
28 אֶחָת. וְשָׁם (פסחים מא.) אָמְרוּ עוֹד "אָמַר אַבַּיֵּי: אָכַל זָג
29 (קליפת הענבים) — לוֹקֶה שְׁתַּיִם; חַרְצָן (הגרעינים) —
30 לוֹקֶה שְׁתַּיִם; זָג וְחַרְצָן לוֹקֶה שָׁלֹשׁ. וְרָבָא אָמַר: אֵין לוֹקִין
31 עַל לָאו שֶׁבִּכְלָלוּת" — הַכַּוָּנָה לְאָמְרוֹ: "מִכֹּל אֲשֶׁר יֵעָשֶׂה
32 מִגֶּפֶן הַיַּיִן" (במדבר ו, ד) שֶׁאַבַּיֵּי סוֹבֵר שֶׁלּוֹקִין עָלָיו. וְכָךְ
33 אָמְרוּ בְּפֶרֶק ד' מִמְּנָחוֹת (נח.): "הַמַּעֲלֶה מִשְׁאוֹר וּדְבַשׁ עַל
34 גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ, אָמַר אַבַּיֵּי: לוֹקֶה מִשּׁוּם שְׁאוֹר וְלוֹקֶה מִשּׁוּם
35 דְּבַשׁ וְלוֹקֶה מִשּׁוּם עֵרוּב שְׁאוֹר. וְלוֹקֶה מִשּׁוּם עֵרוּב דְּבַשׁ",
36 כְּלוֹמַר שֶׁאָמְרוֹ "כָּל (שאור וכל דבש לא תקטירו)" —
37 (ויקרא ב, יא) כּוֹלֵל שְׁנֵי דְּבָרִים: שֶׁלֹּא יַקְרִיב לְבַדּוֹ, וְשֶׁלֹּא
38 יַקְרִיב דָּבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ תַּעֲרֹבֶת מֵהֶם בְּאֵיזֶה שִׁעוּר שֶׁיִּהְיֶה —
39 וְכָל־זֶה לְפִי עִקַּר שִׁטָּתוֹ שֶׁכְּבָר יָדַעְתָּ: לוֹקִין עַל לָאו
40 שֶׁבִּכְלָלוּת. וְשָׁם אָמְרוּ "רָבָא אָמַר: אֵין לוֹקִין עַל לָאו
41 שֶׁבִּכְלָלוּת. אִבָּא דְּאָמְרֵי (יש שאמרו): חֲדָא מִיהָא לָקֵי",
42 כְּלוֹמַר: אִם אָכַל נָא וּמְבֻשָּׁל — לוֹקֶה אַחַת. "וְאִבָּא
43 דְּאָמְרֵי: חֲדָא נַמִּי לָא לָקֵי, מִשּׁוּם דְּלָא מְיַחַד לָאוֵהּ (הלאו
44 אינו מיוחד) כְּלָאו דַּחֲסִימָה".

45 כֵּיוָן שֶׁנִּתְבָּאֵר, שֶׁזֶּה שֶׁנֶּאֱמַר: "אַל־תֹּאכְלוּ מִמֶּנּוּ נָא
46 וּבָשֵׁל" — מִצְוָה אַחַת; וְכֵן זֶה שֶׁנֶּאֱמַר: "כָּל־שְׂאֹר
47 וְכָל־דְּבַשׁ" (שם) מִצְוָה אַחַת, נִמְנֶה כָּךְ גַּם: "לֹא־יֵאָבֵא עַמּוֹנִי
48 וּמוֹאָבִי" (דברים כג, ד) — מִצְוָה אַחַת, וְכֵן גַּם־כֵּן:
49 "כָּל־אַלְמָנָה וְיָתוֹם לֹא תְעַנּוּן" (שמות כב, כא), וְכֵן אָמְרוּ:
50 "לֹא תַטֶּה מִשְׁפַּט גֵּר יָתוֹם" (דברים כד, יז), וְכֵן אָמְרוּ:
51 "שְׁאֵרָהּ כְּסוּתָהּ וְעֹנָתָהּ (של האשה) לֹא יִגְרָע" (שמות כא,
52 י) — נִמְנֶה כָּל־לָאו מֵהֶם כְּמִצְוָה אַחַת, לְפִי שֶׁכָּל־לָאו
53 מֵהַלָּאוִין הָאֵלֶּה הוּא כְּמוֹ "אַל־תֹּאכְלוּ מִמֶּנּוּ נָא וּבָשֵׁל
54 מְבֻשָּׁל", וּכְמוֹ "כָּל־שְׂאֹר וְכָל־דְּבַשׁ". וְאֵין הֶבְדֵּל בֵּינֵיהֶם.
55 וְכֵן אָמְרוּ: "לֹא־תָבִיא אֶתְנַן זוֹנָה וּמְחִיר כֶּלֶב (בית ה'
56 אלהיך לכל נדר". דברים כג, יט) — הוּא לָאו אֶחָד. וְכֵן
57 אָמְרוּ: "יַיִן וְשֵׁכָר אַל־תֵּשְׁתְּ וְגוֹ' בְּבֹאֲכֶם וְגוֹ' וּלְהַבְדִּיל וְגוֹ'
58 וּלְהוֹרֹת" (ויקרא י, ט־יא) כְּלוֹמַר: הִזָּהִיר בְּלָאו אֶחָד עַל
59 הַכְּנִיסָה לַמִּקְדָּשׁ אוֹ הַהוֹרָאָה בַּתּוֹרָה כְּשֶׁהוּא שָׁתוּי — זֶהוּ
60 הַחֵלֶק הָאֶחָד מִשְּׁנֵי חֶלְקֵי הַסּוּג הַשֵּׁנִי מִסּוּגֵי לָאו
61 שֶׁבִּכְלָלוּת.

62 אַךְ הַחֵלֶק הַשֵּׁנִי הוּא בְּדִיּוּק כְּמוֹ לְשׁוֹן הַחֵלֶק הַקּוֹדֵם הַזֶּה,
63 אֶלָּא שֶׁבָּא בַּפֵּרוּשׁ הַמְקַבָּל שֶׁכָּל־דָּבָר וְדָבָר מִן־הַדְּבָרִים
64 הַמְחֻבָּרִים וְנוֹסָפִים לוֹקִים עָלָיו בִּפְנֵי עַצְמוֹ, וְאִם יַעֲשֶׂה
65 אֶת־כֻּלָּם — לוֹקֶה עַל כָּל־אֶחָד מֵאוֹתָם הַמְחֻבָּרִים, גַּם אִם
66 יַעֲשֶׂה אוֹתָם בְּבַת אַחַת (כדין העובר על כמה לאוין שונים) —
67 וְאֵלּוּ רָאוּי לִמְנוֹת כָּל־אֶחָד וְאֶחָד כְּלָאו בִּפְנֵי עַצְמוֹ. מֵהֶם
68 אָמְרוּ יִתְעַלֶּה: "לֹא־תוּכַל לֶאֱכֹל בִּשְׁעָרֶיךָ (מחוץ לחומה)
69 מַעְשַׂר דְּגָנְךָ וְתִירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ (.. כי אם .. במקום אשר יבחר ה'
70 אלוקיך בו". דברים יב, יז). אָמְרוּ בַּגְּמָרָא כְּרֻתוֹת (ד:): "אָכַל
71 מַעְשַׂר דָּגָן תִּירֹשׁ וְיִצְהָר — חַיָּב עַל כָּל־אַחַת וְאַחַת".
72 וְהִקְשׁוּ עַל זֶה וְאָמְרוּ: "וְכִי לוֹקִין עַל לָאו שֶׁבִּכְלָלוּת?"
73 וְהַתְּשׁוּבָה: "קְרָא יַתִּירָא כְּתִיב. מִכְּדֵי כְּתִיב: "וְאָכַלְתָּ לִפְנֵי
74 ה' אֱלֹהֶיךָ מַעְשַׂר דְּגָנְךָ תִּירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ" (שם יד, כג); לְמָה
75 לִי לְמִכְתַּב "לֹא תוּכַל לֶאֱכֹל בִּשְׁעָרֶיךָ"? וְכִי תֵּימָא לְלָאו
76 (להוסיף לאו על העשה) — אִם כֵּן לֵימָא קְרָא: לֹא תֹאכְלוּם.
77 לְמָה לִי לְמֶהְדַּר לְמִכְתְּבִנְהִי (לחזור ולכתוב) כֻּלְּהִי? שְׁמַע
78 מִנַּהּ: לְחַלֵּק" (לאו נפרד לכל פרט שבפסוק). וְשָׁם נִתְבָּאֵר
79 גַּם־כֵּן, שֶׁאָמְרוּ יִתְעַלֶּה: "וְלֶחֶם וְקָלִי וְכַרְמֶל לֹא תֹאכְלוּ (עד
80 הביאכם את קרבן אלוקיכם" — איסור חדש. ויקרא כג, יד) —
81 שֶׁהוּא חַיָּב עַל כָּל־אַחַת וְאַחַת. אָמְרוּ: "אָכַל לֶחֶם וְקָלִי
82 וְכַרְמֶל (סוגי מאכלים העשויים מהתבואה) — חַיָּב עַל כָּל־
83 אַחַת וְאַחַת. וְכִי לוֹקִין עַל לָאו שֶׁבִּכְלָלוּת? קְרָא יַתִּירָא
84 כְּתִיב: לִכְתֹּב רַחֲמָנָא חַד וְלִיתֵי אִידָךְ מִנַּהּ". וְנִתְבָּאֵר אַחֲרֵי
85 שַׁקְלָא וְטַרְיָא שֶׁאָמְרוּ "קָלִי" לֹא הָיָה בּוֹ צֹרֶךְ, וְרַק הִזְכִּירוֹ
86 לְחַלֵּק: לְחַיְּבוֹ מַלְקוּת עַל קָלִי בִּפְנֵי עַצְמוֹ. וְכַאֲשֶׁר אָמְרוּ
87 בַּתַּלְמוּד עַל דֶּרֶךְ הַוּכּוּחַ: שֶׁמָּא יִתְחַיֵּב מַלְקוּת עַל קָלִי בִּפְנֵי
88 עַצְמוֹ כֵּיוָן שֶׁנִּזְכַּר בִּגְלַל זֶה, וְיִהְיֶה חַיָּב עַל לֶחֶם וְכַרְמֶל
89 (שלא מצאנו עבורם לימוד מיוחד "לחלק" כשם שמצינו ב"קלי")
90 מַלְקוּת אֶחָת? הֵשִׁיבוּ: לְמַאי הִלְכְתָא כַּתְּבֵהּ רַחֲמָנָא לְקָלִי
91 בָּאֶמְצַע — לוֹמַר (אלא ללמד לנו): לֶחֶם כִּי־קָלִי וְקָלִי
92 כִּי־כַרְמֶל, וְיִהְיֶה חַיָּב עַל כָּל־אֶחָד וְאֶחָד.

בְּדוֹמֶה לְכָךְ אֹמַר, שֶׁאָמְרוּ יִתְעַלֶּה: "לֹא־יִמָּצֵא בְךָ מַעֲבִיר בְּנוֹ־וּבִתּוֹ בָּאֵשׁ קֹסֵם קְסָמִים מְעוֹנֵן וּמְנַחֵשׁ וּמְכַשֵּׁף וְחֹבֵר חָבֶר וְשֹׁאֵל אוֹב וְיִדְּעֹנִי וְדֹרֵשׁ אֶל־הַמֵּתִים" (דברים יח, י־יא) — שֶׁכָּל־אֶחָד מִתּשְׁעַת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה שֶׁנִּמְנוּ הוּא לָאו בִּפְנֵי עַצְמוֹ, וְכֻלָּם (המוזכרים בפסוק) אֵינָם מִן־הַחֵלֶק הָרִאשׁוֹן מִשְּׁנֵי חֶלְקֵי הַסּוּג הַשֵּׁנִי (שהוא לאו שבכללות ואין לוקין — אלא מהחלק השני שבסוג השני — שלוקין). וְהָרְאָיָה לְכָךְ אָמְרוּ יִתְעַלֶּה בְּאֶמְצַע: "מְעוֹנֵן וּמְנַחֵשׁ" — שֶׁכֵּן כְּבָר נִתְבָּאֵר שֶׁכָּל־אֶחָד מֵהֶם לָאו בִּפְנֵי עַצְמוֹ, וְהוּא אָמְרוֹ: "לֹא תְנַחֲשׁוּ וְלֹא תְעוֹנְנוּ" (ויקרא יט, כו). וּכְמוֹ מְעוֹנֵן וּמְנַחֵשׁ לְחֵלֶק — וְהִזְכִּירָם בָּאֶמְצַע — כָּךְ כֹּל מַה־שֶּׁלְּפָנֵיהֶם וְאַחֲרֵיהֶם הֵם כְּמוֹ מְעוֹנֵן וּמְנַחֵשׁ, כְּמוֹ שֶׁבֵּאֲרוּ בְּלֶחֶם וְקָלִי וְכַרְמֶל. וּכְבָר טָעָה זוּלָתֵנוּ בְּעִנְיָן זֶה, אוֹ מִפְּנֵי שֶׁדַּעְתּוֹ לֹא הִשִּׂיגָה עִנְיָנִים אֵלּוּ בִּכְלָל, אוֹ שֶׁשָּׁכַח וְשָׁגָה בָּהֶם. כָּךְ מָנָה אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה עַל הַכֹּהֲנִים: "אִשָּׁה זֹנָה וַחֲלָלָה לֹא יִקָּחוּ וְאִשָּׁה גְּרוּשָׁה מֵאִישָׁהּ לֹא יִקָּחוּ" (שם כא, ז) — כְּמִצְוָה אַחַת, וּכְבָר נִתְבָּאֵר בַּגְּמָרָא קִדּוּשִׁין (עז.), שֶׁהוּא חַיָּב עַל כָּל־אַחַת וְאַחַת אֲפִלּוּ בְּאִשָּׁה אַחַת, כְּמוֹ שֶׁנְּבָאֵר בִּמְקוֹמוֹ (לא תעשה קסא). אָמְנָם אֶפְשָׁר לִמְצֹא לוֹ הִתְנַצְּלוּת עַל מְנוֹתוֹ זוֹנָה וַחֲלָלָה כְּמִצְוָה אַחַת, מִפְּנֵי שֶׁחָשְׁבוּ לָאו שֶׁבִּכְלָלוּת וְגָבְרָה אֶצְלוֹ הַדֵּעָה שֶׁאָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "אִשָּׁה זֹנָה וַחֲלָלָה לֹא יִקָּחוּ" כְּמוֹ אָמְרוֹ: "אַל־תֹּאכְלוּ מִמֶּנּוּ נָא וּבָשֵׁל מְבֻשָּׁל", וְלֹא יָדַע שֶׁזֶּה לְחֵלֶק וְזֶה אֵינוֹ לְחֵלֶק, כְּמוֹ שֶׁגַּם לֹא הִבְדִּיל בֵּין אָמְרוֹ: "וְלֶחֶם וְקָלִי וְכַרְמֶל לֹא תֹאכְלוּ" וּבֵין אָמְרוֹ: "שְׁאֵרָהּ כְּסוּתָהּ וְעֹנָתָהּ לֹא יִגְרָע". אַךְ לֹא אֶתְפֹּשׂ עָלָיו בְּכַיּוֹצֵא בָּזֶה; אֲבָל שֶׁמָּנָה גְּרוּשָׁה בִּכְלַל זוֹנָה וַחֲלָלָה וְעָשָׂה הַכֹּל מִצְוָה אַחַת, עַל כָּךְ אֵין לוֹ בְּהֶחְלֵט הִתְנַצְּלוּת — לְפִי שֶׁהִיא, כְּלוֹמַר הַגְּרוּשָׁה, בְּפֵרוּשׁ בְּלָאו בִּפְנֵי עַצְמוֹ, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְאִשָּׁה גְּרוּשָׁה מֵאִישָׁהּ לֹא יִקָּחוּ". — הִנֵּה כְּבָר בֵּרַרְנוּ אֶת־הָעִקָּר הַגָּדוֹל הַזֶּה, כְּלוֹמַר: לָאו שֶׁבִּכְלָלוּת, וּבֵאַרְנוּ סְפֵקוֹתָיו וְהוֹדַעְנוּ מַה־מִּמֶּנּוּ לְחֵלֶק, וּמַה־מִּמֶּנּוּ לָאו שֶׁבִּכְלָלוּת בִּלְבָד וְאֵין חַיָּבִים עָלָיו אֶלָּא אֶחָת, וְשֶׁזֶּה שֶׁהוּא לְחֵלֶק — נִמְנָה כְּהַרְבֵּה מִצְוֹת; וְשֶׁאֵינוֹ לְחֵלֶק — נִמְנָה כְּמִצְוָה אֶחָת. שִׂים כְּלָל זֶה כֶּלוֹ נֶגֶד עֵינֶיךָ תָּמִיד, כִּי הוּא מַפְתֵּחַ גָּדוֹל מְאֹד לְאֻמּוּת מִנְיָן הַמִּצְוֹת.

אגרות קודש

ב"ה, י"ט אייר, תשי"ג
ברוקלין.

הרה"ח הוו"ח אי"א נו"נ כו' מוה"ר דוד מאיר שי' שו"ב

שלום וברכה!

במענה על מכתבו מכ"ט לעומר, במה שמעורר בהכתוב בקונטרס פ"ד, אשר בהחיות אין הפרש כמו שהוא במוח או בצפורן שברגל, לפי שהחיות הוא עצמי וכו'. ובכמה מקומות ומהם בלקו"ת פ' אמור ד"ה ונקדשתי כתוב שהחיות המלובש בראש נעלה יותר על חיות הגוף וכו'.

החילוק בין שני המקומות הנ"ל הוא, שבחיות עצמו ישנו עצם החיות וגילוייו, ובעצם החיות הרי אין שייך לחלק ולומר, שהרגל הוא פחות חי מאשר הראש, משא"כ בגילויי החיות בכחות הנפש, הרי כמה כחות לנפש והם תריג במספר, וזה גופא הוכחה שאין זה עצם החיות, ומחולקים לפי האברים שבהם מתלבשים, ועיין תניא פרק נ"א.

ויש למצוא דוגמא לזה בנגלה ובעבודה, שמצד נקודת היהדות אין לחלק בין הגדול שבגדולים להקטן שבקטנים, משא"כ מצד ידיעה והשגה, וה"ה גם בעניני תומ"צ יש כדוגמא זו. וכמו לענין ונקדשתי שצ"ל בתוך עשרה מישראל, שבזה אין לחלק בין משה רבינו להפחות שבפחותים בדורנו זה, כיון שבזה ניתן עצם נקודת היהדות המושרש בכאו"א **ועצם** החיות של כאו"א, משא"כ מצד רמ"ח מ"ע ושס"ה מל"ת, שכמה וכמה חילוקים בהקומה שלימה דעם ישראל.

בברכה לבריאות הנכונה לו ולזוגתו שיחיו.

ביאורים למסכת סוטה דף כט עמוד א מתוך "ש"ס לובלין – מכון המאור"

שֶׁהֲרֵי עָשָׂה בָּהּ הכתוב בסוטה שתהיה **סָפֵק זוֹנָה** אסורה על בעלה **כְּזוֹנָה** ודאי, וכיון שהיא בחזקת זונה תהיה אסורה גם לגבי כהונה, ולא צריך לזה פסוק. דוחה הגמרא, אם כן **תְּרוּמָה נַמִּי לֹא תִּיבָּעֵי קְרָא, שֶׁהֲרֵי עָשָׂה בָּהּ סָפֵק זוֹנָה כְּזוֹנָה,** ואם היא בחזקת זונה אסורה לאכול בתרומה, וכיון שבכל זאת מצריך רבי עקיבא פסוק לפוסלה מאכילת תרומה, הרי שצריך פסוק גם לאוסרה להינשא לכהן.

מתרצת הגמרא, **אֶלָּא לְרַבִּי עֲקִיבָא אַרְבָּעָה קְרָאֵי כְּתִיבִי** – 'נטמאה', 'נטמאה', 'ונטמאה', ווי"ו יתירא של 'ונטמאה', **חַד לְבַעַל, וְחַד לְבוֹעֵל, וְחַד לְכֹהוּנָּה, וְחַד לִתְרוּמָה.** וכיון שאמר רבי עקיבא שלומדים כהונה מהוי"ו היתירא, אמר לו רבי ישמעאל שאפשר ללמדו מקל וחומר. **וְרַבִּי יִשְׁמָעֵאל** לא לומד מייתור הוי"ו, משום כך רק **תְּלָתָא קְרָאֵי כְּתִיבִי, חַד לְבַעַל, וְחַד לְבוֹעֵל, וְחַד לִתְרוּמָה, וּכְהוּנָּה אָתְיָא בְּקַל וָחוֹמֶר.**

מקשה הגמרא, **וְרַבִּי יִשְׁמָעֵאל, מִמַּאי דְּאִיצְטְרִיךְ קְרָא לִתְרוּמָה** הקלה, **וּכְהוּנָּה** החמורה **אָתְיָא** ממילא **בְּקַל וָחוֹמֶר,** הרי לא כתוב במפורש בפסוק תרומה, ואם כן **דִּילְמָא כִּי אִצְטְרִיךְ** את הפסוק **לְכְהוּנָּה** כיון שהיא חמורה, **וּתְרוּמָה** הקלה **שַׁרְיָא.** מתרצת הגמרא, **אָמַר לָךְ** רבי ישמעאל, **מְסְתַּבְּרָא** שהפסוק השלישי הוא **דּוּמְיָא** דשני הפסוקים הראשונים שלמדנו מהם את האיסור **דְּבַעַל וּבוֹעֵל, מָה בַּעַל וּבוֹעֵל** אסורה עליהם גם **מֵחַיִּים** של הבעל, **אַף** הפסוק השלישי מדבר על **תְּרוּמָה** שהיא נאסרת **נַמִּי מֵחַיִּים** של הבעל ולא רק לאחר מיתה, **לְאַפּוּקֵי כְּהוּנָּה דִּלְאַחַר מִיתָה** – מה שאין כן אם נעמיד את הפסוק בכהונה תיאסר לכהן מהפסוק רק לאחר מיתת בעלה, כיון שגרושה אסורה לכהן גם בלא הפסוק, לכן מעמיד רבי ישמעאל את הפסוק בתרומה שדומה לבועל ונבעל, ואת כהונה הוא לומד מקל וחומר.

מקשה הגמרא, **וְרַבִּי עֲקִיבָא** שלומד מפסוק רביעי שנאסרת לכהונה, מפני מה אינו לומד מקל וחומר וכדברי רבי ישמעאל. מתרצת הגמרא, 'דּוּמְיָא **דְּבַעַל וּבוֹעֵל**' **לֵית לֵיהּ,** ולכך אם לא ילמד מפסוק, נאמר שילמד רק שאסורה לכהונה החמורה, אבל בתרומה תהיה מותרת. **וְאִי נַמִּי אִית לֵיהּ** 'דומיא דבעל ובועל' ואפשר ללמוד תרומה מהפסוק וללמוד כהונה בקל וחומר, בכל זאת כתוב וי"ו יתירא לכהונה, כיון **שְׁמִילְּתָא דְּאָתְיָא בְּקַל וָחוֹמֶר, טָרַח וְכָתַב לָהּ קְרָא.**

לעיל למדה הגמרא מסוטה שדבר שיש בו דעת לישאל נטמא מספק, ושאין בו דעת לישאל לא נטמא מספק, הגמרא מביאה כאן לימוד נוסף להלכה זו.

אָמַר רַב גִּידֵּל אָמַר רַב, דין זה שֶׁדָּבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ דַּעַת לִישָׁאֵל נטמא מספק, **וְאֵין בּוֹ דַּעַת לִישָׁאֵל** לא נטמא מספק, **מֵהַאי קְרָא נַפְקָא, "וְהַבָּשָׂר אֲשֶׁר יִגַּע בְּכָל טָמֵא לֹא יֵאָכֵל",** משמע שרק **וַדַּאי טָמֵא הוּא דְּלֹא יֵאָכֵל, הָא סָפֵק טָמֵא וְסָפֵק טָהוֹר יֵאָכֵל,** הרי שספק טומאה אינו כודאי. **אֵימָא סֵיפָא** של הפסוק, **"וְהַבָּשָׂר כָּל טָהוֹר יֹאכַל בָּשָׂר",** משמע שרק אדם שהוא **וַדַּאי טָהוֹר הוּא דְּיֹאכַל בָּשָׂר, הָא** אדם שהוא **סָפֵק טָמֵא וְסָפֵק טָהוֹר, לֹא יֹאכַל,** הרי שספק טומאה הוא כודאי טומאה. **אֶלָּא לָאו שֶׁמַּע מִינַּהּ, כָּאן** – 'כל טהור יאכל בשר' מדבר באדם **שֶׁיֵּשׁ בּוֹ דַּעַת לִישָׁאֵל** ולכן נטמא בספק, **כָּאן** – 'והבשר אשר יגע', מדבר בבשר **שֶׁאֵין בּוֹ דַּעַת לִישָׁאֵל** ולכן לא נטמא בספק.

מבארת הגמרא שצריכים את שתי הדרשות, **וְאִיצְטְרִיךְ דְּרַב גִּידֵּל אָמַר רַב, וְאִיצְטְרִיךְ לְמִיגְמַר מִסּוֹטָה, דְּאִי** רק **מִדְּרַב, הֲוָה אֲמִינָא,** שכשיש דעת לישאל טמא **בֵּין בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד וּבֵין בִּרְשׁוּת הָרַבִּים,** לכן **אִיצְטְרִיךְ לְמִיגְמַר מִסּוֹטָה,** לומר שנטמא רק ברשות היחיד בסוטה. **וְאִי** רק **מִסּוֹטָה, הֲוָה אֲמִינָא,** אין טומאה בספק **עַד דְּאִיכָּא דַּעַת בנוֹגֵעַ** – השרץ המטמא, **וּמַגִּיעַ** הנטמא, בסוטה שיש דעת באשה ובבועל, אבל אם יש דעת רק בנוגע או רק במגיע אינו נטמא מספק, לכן **צְרִיכָא** את הלימוד של רב גידל אמר רב שלומד, 'טהור ודאי' יאכל, אבל בספק ויש בנטמא דעת לא יאכל, אף אם אין במטמא דעת, ומשום כך שרץ מטמא בספק אף שאין בו דעת.

שנינו במשנה, **בּוֹ בַּיּוֹם דָּרַשׁ רַבִּי עֲקִיבָא וְכָל כְּלִי חֶרֶשׂ כּוּ',** אמר רבי יהושע, מי יגלה עפר מעיניך רבי יוחנן בן זכאי, שהיית אומר עתיד דור אחר לטהר כבר שלישי שאין לו מקרא מן התורה שהוא טמא. מקשה הגמרא לרבי יוחנן בן זכאי, **וּמֵאַחַר דְּאֵין לוֹ** לשני מקרא מן התורה שמטמא שלישי, **לָמָּה** עכשיו הוא **טָמֵא** עד שיטהרו דור אחר. מתרצת הגמרא, **אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב,** אמנם **מִן הַתּוֹרָה אֵין לוֹ** מקרא לטמאו, אבל **מִדִּין קַל וָחוֹמֶר יֵשׁ לוֹ** טומאה לשלישי בתרומה, בדרך זו, **וּמַה טְּבוּל יוֹם** שלא העריב שמשו, **שֶׁמּוּתָּר בְּחוּלִּין** – שאם יגע בחולין אינו מטמאו, בכל זאת **פּוֹסֵל בִּתְרוּמָה** עד שיעריב שמשו, **כְּבָר שֵׁנִי שֶׁפָּסוּל** אף **בְּחוּלִּין, אֵינוֹ דִּין שֶׁיַּעֲשֶׂה שְׁלִישִׁי בִּתְרוּמָה** ויפסלנו.

דוחה הגמרא, **אִיכָּא לְמִיפְרַךְ, מַה לְּטְבוּל יוֹם** של טמא מת או זב או מצורע, **שֶׁכֵּן** בשעת טומאתו היה **אַב הַטּוּמְאָה** ומשום כך פוסל תרומה, מה שאין כן כבר שני שלא היה אב הטומאה, לא יעשה שלישי בתרומה. מתרצת הגמרא, **תֵּיתִי** – תלמד כבר שני שמטמא שלישי בקל וחומר

אגרות קודש

ב"ה, כ"ב אייר, תשכ"א
ברוקלין.

שלום וברכה!

לאחרי הפסק הכי ארוך נתקבל מכתבו מי"ז אייר ומובנת התמי' לסגנון כתבו, ששידוך עם בנות אחב"י הספרדים ה"ז בגדר נחות דרגא ח"ו וח"ו. ויש להתענין בזה.

ב) להצעת נכבדות עבור בנו... שי' אף שלע"ע לא נשתדך אחיו המבוגר ממנו, אלא שאחיו המבוגר אומר שלא איכפת לו זה, ושואל דעתי בזה.

המשך בעמוד הבא

סוטה. פרק חמישי – כשם שהמים דף כט עמוד א

רש"ל

אי הָכִי לִתְרוּמָה נַמִּי לֹא תִּיבָּעֵי קָרֵא. וְנִילַף מֵהַהוּא טַעְמָא גּוּפֵיהּ שֶׁהֲרֵי עָשָׂה הַכָּתוּב בְּסוֹטָה סְפֵק זוֹנָה בְּוַדְּאֵי זוֹנָה, וּבִתְרוּמָה הָא יְדַעְינָן דְּזוֹנָה אֲסוּרָה דִּכְתִיב (וַיִּקְרָא כב) כִּי תִהְיֶה לְאִישׁ זָר, כִּי תִבָּעֵל לְזָר אֲצָלָהּ, הִיא בְּתִרוּמַת הַקֹּדָשִׁים לֹא תֹאכַל, וְאֵין לָךְ פְּסוּל גָּדוֹל מִזֶּה כְּשֶׁהִיא נֶשֵׂאת אִישׁ וְנִבְעֶלָה לְאַחֵר. וּלְר' עֲקִיבָא מֵהַאי קְרָא נִפְקָא לָן בִּיבָמוֹת (ל' סח.) כָּל הַפְּסוּלִים דְּפָסְלֵי, וְהָנָךְ נַמִּי דְּלֹא תְּפַסֵּי בְּהוּ קִדּוּשִׁין, דְּכֵיוָן דְּלֹר' עֲקִיבָא אֵין קִדּוּשִׁין תּוֹפְסִין בְּשׁוּם פָּסוּל, לֹא מִשְּׁמַע לֵיהּ כִּי תִהְיֶה לְשׁוֹן הֲוָיָה אֶלָּא כִּי תִבָּעֵל: אֶלָּא לְרַבִּי עֲקִיבָא אַרְבָּעָה קְרָאֵי כְּתִיבִי. יְתִירֵי, ב' נִטְמְאָה וְחַד וְנִטְמְאָה, וְרַבִּי עֲקִיבָא דְּרִישׁ וָו"י חֲרֵי אַרְבָּעָה: וּכְהֻנָּה אַתְיָא מִקַּל וְחֹמֶר. וְלֹא דָּרִישׁ וָו"י, וּפַרְכִינַן לֹר' יִשְׁמָעֵאל כֵּיוָן דְּלֹא דָּרִישׁ וָו"י מִמַּאי דִּקְרָא לְתִרוּמָה מִדָּרִישׁ וּכְהֻנָּה אַתְיָא בְּקַל וְחֹמֶר וְאָתוּ בְּלָהוּ, דֵּילְמָא קְרָא לְכְהֻנָּה אָתְיָא, דְּכֵיוָן דְּלֹא כְּתִיב תְּרוּמָה בְּהַדְיָא אֲנָא אֲמִינָא תְּרוּמָה לֹא אִתְרַבּאי לְאִסּוּרָא אֶלָּא לְכְהֻנָּה הוּא דְּאִתְרַבּאי דְּחַמְּרִינָא מִנַּיהּ, וּתְרוּמָה שָׁרְיָא: אֲמַר לֵהּ מִסְתַּבְּרָא. דִּקְרָא תְּרוּמָה רַבִּי דּוּמְיָא דְּתַרְיָן נִטְמְאָה דְּרַבִּי בְּהֶן בַּעַל וּבוֹעֵל דְּמֵחַיִּים דְּבַעַל קְמִיתַסְרָא לְהוּ, כְּגוֹן אִם יְגָרְשֶׁנָּה אֲסוּרָה לְבוֹעֵל, הִלְכָּךְ מִקְרָא שְׁלִישִׁי נַמִּי לְמִידֵי דְּמִיתְסַר בֵּיהּ מֵחַיִּים וְדַוְ[לְבַעַל אִתֵּי, וְהַיְינוּ תְּרוּמָה, וּלְמַעוּטֵי בְּהֶנָּה, שֶׁאִין פָּסוּק זֶה בָּא לְאָסְרָה אֶלָּא לְאַחַר מִיתָה, דְּמֵחַיִּים הָא אֲסִירָא וְקַיְיָמָא, דְּהָא מְגָרֵשׁ לָהּ וְהַוְיָא לָהּ גְּרוּשָׁה וְאֲסוּרָה לִכְהֻנָּה: וְרַבִּי עֲקִיבָא. דְּמַצְרִיךְ קְרָא לִכְהֻנָּה, דּוּמְיָא דְּבַעַל וּבוֹעֵל לֵית לֵיהּ, וְאִי לֹא כְּתִיב קְרָא יְתִירָא לֹא הֲוָה מְרַבִּינָן אֶלָּא כְּהֻנָּה דְּחַמְּרִיקָא, דְּכָל חַד וְחַד קְרָא בְּאַנְפֵּי נַפְשֵׁיהּ הוּא, וְלֹא אֲמַרִינָן הָא לֹא מְרַבִּי אֶלָּא דּוּמְיָא דְּהָנָךְ: וְאִי נַמִּי אִית לֵיהּ. וּמִיתּוֹקֶם קְרָא לְתִרוּמָה, אֲפִלּוּ הָכֵי אִתָּא וְי"ו יְתִירָא לְכְהֻנָּה, וְאע"ג דְּאִיבָּא לְמִילְפָּהּ בְּקַל וְחֹמֶר טָרֵם וְכָתֵב לָהּ קְרָא: אֶלָּא לְאוֹ שְׁמַע מִנַּיהּ. הַבְּשַׂר אֲשֶׁר יִגַּע, דְּדָבָר שֶׁאֵין בּוֹ דַּעַת לִשְׁאָל הוּא, דְּבָשָׂר הֲוֵי נוֹגֵעַ, הִלְכָּךְ סְפֵקוֹ טָהוֹר, וְכָל טָהוֹר יֹאכַל בָּשָׂר דְּאַיְירֵי בְּטָמְאַת הַגּוּף דַּיֵּשׁ בּוֹ דַּעַת לִשְׁאָל, בְּהֵהוּא קָאָמַר לָךְ סְפֵקוֹ טָמֵא: דַּעַת נוֹגֵעַ וּמַגִּיעַ. בְּמִטְמֵא וְנִטְמָא, כִּי סוֹטָה דַּיֵּשׁ בָּהּ דַּעַת וַיֵּשׁ דַּעַת בְּבוֹעֵל הַמִּטְמְאָה, קָמִשְׁמַע לָן דְּרַב גִּידֵל דְּנַפְקָא מִכָּל טָהוֹר, הָא סָפֵק לֹא יֹאכַל בֵּיוָן דַּיֵּשׁ בּוֹ דַּעַת בָּזֶה שֶׁנִּטְמָא, אֲבָל בְּמִטְמֵא לֹא בָּעֵינָן דַּעַת: וּמֵאַחַר דְּאֵין לוֹ. מִקְרָא מִן הַתּוֹרָה לָמָּה הוּא טָמֵא בִּתְרוּמָה, לְרַבִּי יוֹחָנָן וּפְרִיךְ) דִּקְאָמַר עָתִיד דּוֹר אַחֵר לְטַהֲרוֹ אֲבָל הוּא הָיָה מְטֻבּוֹל יוֹם. שֶׁלֹּא הֶעֱרִיב שִׁמְשׁוֹ: שֶׁמֻּתָּר בְּחֻלִּין. כְּדַאֲמַרִינָן בִּיבָמוֹת בְּהֶעְרֵל (קף עח:) תְּלָתָא קְרָאֵי כְּתִיבִי, טְבָל וְעָלָה מֻתָּר לְחֻלִּין וּלְמַעֲשֵׂר, הֶעֱרִיב כְּפָרְחוֹ אוֹכֵל בִּתְרוּמָה, הֲבִיא בַּת קָרְבָּן מֻתָּר בְּקָדָשִׁים: כְּבַר שֵׁנִי שֶׁפָּסוּל בְּחֻלִּין. דִּכְתִיב (וַיִּקְרָא יח) כָּל אֲשֶׁר בְּתוֹכוֹ יִטְמָא, חֻלִּין וּתְרוּמָה וְקָדָשִׁים בְּמִשְׁמַע, דִּין הוּא שֶׁיַּעֲשֶׂה שְׁלִישִׁי בִּתְרוּמָה, וְדַיּוֹ לִיבָא לְמִימַר דְּאִם כֵּן בְּטֵל לֵיהּ קַל וְחֹמֶר דְּהָא שְׁנֵי בִּתְרוּמָה מִקְּרָא מִשְּׁתַּמַּע כִּי חֻלִּין, וְקַיְיָמָא לָן (נִכְנַ"ק קוֹף כה.) דְּהֵיכָא דְּמִיפְּרַךְ קַל וְחֹמֶר לֹא אֲמַרִינָן דַּיּוֹ: שֶׁכֵּן אַב הַטֻּמְאָה. כְּגוֹן טְמֵא מֵת אוֹ זָב אוֹ מְצוֹרָע שֶׁהֵן בְּטֻמְאָתָן אָבוֹת:

מטבול

תוספות

שכן עשה בה ספק זונה כזונה. תימה אמאי לא אמר כיון דטמאה הכתוב מספק מהיכא תיתי דמותרת בתרומה ולכהונה ויש לומר אי לאו קראי איכא למימר דלא טמאה אלא לענין בעלה דאיכא ספק חייבי מיתות בית דין על ידו אבל לענין תרומה וכהונה הוה אמינא אוקי איתתא אחזוקה אבל בירושלמי דפרק קמא מתוך קושיא זו דריש חד מהני תלתא קראי ליבם והכי איתא התם תני ר' מאיר אומר שלש טומאות אמורות בפרשה אחד לבעל ואחד לבועל ואחד לתרומה מצינו אשה שהיא אסורה לביתה ומותרת לאבול בתרומה למה לא אילו בת כהן שנישאת לישראל ונאנסה שמא אינה מותרת לביתה ואסורה לאבול בתרומה לא מצינו אשה שהיא אסורה לביתה ומותרת לאבול בתרומה אמר ר' אבין הכין איתאמרת אחת לבעל ואחת לבועל ואחת ליבם אמר ר' יוסי מתניתא אמרה כן ואם מת חולצת ולא מתייבמת: **חד** לתרומה וחד לכהונה. אין להקשות וכי ספק חמור מן ודאי דאילו ודאי זינתה מותרת בתרומה ולכהונה דהא בפ' אלמנה ביבמות (דף סח.) מרבינן מובת כהן כי תהיה לאיש זר כיון שנבעלה לפסול לה שזר אצלה פסלה ומרבינן גר עמוני ומואבי וכו' וקא פריך התם אימא חייבי כריתות נמי פירוש אינהו נמי הוו בכלל נבעלה לפסול לה ומאי שנא דלא תני להו לעיל ומשני כי תהיה כתיב דוקא בני הויה לאפוקי חייבי כריתות דלאו בני הויה נינהו אלמא דחייבי כריתות לא מפסלי בביאתן ואשת איש איהי נמי מחייבי כריתות ואם כן מספקא אמאי מיפסלי ורש"י שיבש שם אותה הגירסא וזה לשונו אימר נבעלה לפסול לה חייבי כריתות אבל חייבי לאוין כיון דתפסי להו בה קידושין לא פסלי לה וכותי ונתין וממזר דפסלי מנלן הנך דאית בהו הויה מדאפקה להך ביאה בלשון הויה שמע מינה בהנך דתפסי בה קדושין משתעי קרא ואפ"ה פסלי ולאפוקי חייבי כריתות לא גרסינן אי הכי כותי ועבד וכו' והוא הדין דהוה מצי למימר חייבי כריתות לא מפסלי אלא משום דאיירי בהו לעיל דקתני כותי והיינו עובד כוכבים ובמתניתין תנן העבד פוסל משום ביאה ומשני פסלי מדרבי יוחנן בו' ואית דמפרשי ואימא נבעלה לפסול לה חייבי כריתות נמי וכו' וקשיא לי בגוה טובא חדא דתנן בפרק ארבעה אחין (שם דף לג:) אם היו כהנות נפסלו מן התרומה בבעילת אשת איש ועוד קל וחומר חייבי לאוין פסלי חייבי כריתות לא פסלי ועוד הא אמר בעשרה יוחסין (קדושין דף עז:) כהן הבא על אחותו זונה משוי לה וכיון דזונה משוי לה בעילתה פוסלתה דתניא לויה שנשבית או שנבעלה בעילת זנות נותנין לה מעשר ואוכלת לויה אין אבל תרומה לכהנת לא:

שלישי

מטבול

המשך מהעמוד הקודם

מובאת דעות מהאחרונים בזה, שבהגיע לגיל בן שמונה עשרה אין מקפידים על קדימה האמורה ובפרט בכגון דא שהאח המבוגר ימחול במחילה גמורה, ויש מקום לומר וקרוב לומר, שזה עצמו יהי' סגולה למהר בברכת השי"ת בשידוך מתאים בשביל אחיו המבוגר.

לפלא גדול שאינו מזכיר מפעולותיו בהפצת המעינות ובטח ימלא במכתבו הבא ובפרטיות הדרושה, ובפרט שפעולות בהאמור ג"כ מוסיפות ומקדימות ברכת השי"ת בהמצטרך, וק"ל.

בברכה לבשו"ט.

סוטה. פרק חמישי – כשם שהמים דף כט עמוד ב

רש״י

מִטְּבוּל יוֹם דְּשֵׁרֵץ. אָדָם שֶׁנָּגַע בְּשֶׁרֶץ רִאשׁוֹן לְטֻמְאָה הוּא וְלֹא אַב הַטֻּמְאָה, וְכִי טָבַל הֲתַר לְחִלִּין וְאָסוּר לִתְרוּמָה וְאַפִּ״י לְנִגְיעָה דִּכְתִיב נַמִּי הֶעֱרֵב שֶׁמֶשׁ בְּכֵלִים בַּמַּיִם יוּבָא וְטָמֵא עַד הָעֶרֶב וְטָהֵר (ויקרא ט״ו יח), וְהָא לְנִגְיעָה הוּא לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ תְּרוּמָה, וְאִשְׁמַעִינָן דִּכְלֵי טְבוּל יוֹם פָּסֵל לֵיהּ: שֶׁכֵּן יֵ״שׁ בְּמִינוֹ אַב הַטֻּמְאָה. אִם הָיָה נוֹגֵעַ כְּלֵי זֶה אוֹ אָדָם זֶה בְּמֵת נַעֲשָׂה אַב הַטֻּמְאָה לְטַמֵּא אָדָם וְכֵלִים, תֹּאמַר בְּאֹכֶל שֶׁאֵינוֹ נַעֲשָׂה אַב הַטֻּמְאָה אַפִּ״י ע״י מַת דִּכְתִיב (במדבר יט) וְכָל אֲשֶׁר יִגַּע בּוֹ הַטָּמֵא יִטְמָא, וּמְהַקְּבָא נַפְקָא לָן טָמֵא מֵת דְּמִטַּמֵּא אָדָם וְכֵלִים, וְעַל קַרְחָךְ בִּטְמֵא מֵת שֵׁשׁ לוֹ טָהֳרָה בְּמִקְוֶה כְּתִיב, דְּהָא כְּתִיב לְעֵיל מִנֵּיהּ וְהִזָּה הַטָּהוֹר עַל הַטָּמֵא (במדבר יט) וְרָחֵץ בַּמַּיִם, דָּבָר שֵׁשׁ לוֹ טָהֳרָה (בְּמִקְוֶה) נַעֲשָׂה אַב הַטֻּמְאָה בְּמַגַּע טָמֵא מֵת עַל יְדֵי מַגַּע הַמֵּת, יָצְאוּ אָכְלִים וּמַשְׁקִין וּכְלֵי חֶרֶשׂ שֶׁאֵין לוֹ טָהֳרָה (בְּמִקְוֶה): כְּלֵי חֶרֶשׂ יוֹכִיחַ. שֶׁאֵין בְּמִינוֹ אַב הַטֻּמְאָה וּמְטַמֵּא אֶת הַתְּרוּמָה כְּשֶׁהוּא רִאשׁוֹן וְכ״ש שֶׁפּוֹסְלָה, אַף אִתָּהּ אֵל תִּתְמַהּ עַל כַּבֵּר שֵׁנִי שֶׁאֵע״פּ שֶׁאֵין בְּמִינוֹ אַב הַטֻּמְאָה יְפַסֵּל, דְּטַעְמָא לָאו בְּאַב הַטֻּמְאָה תְּלִיׁ: מַה לְּכֵלֵי חֶרֶס כו׳ טְבוּל יוֹם יוֹכִיחַ. שֶׁאֵין כְּלֵי שֶׁטַף הָרְאוּי לִטְבִילָה מְטַמֵּא מַאֲוִירוֹ וּפְסֵל תְּרוּמָה: לֹא רְאִי. טְבוּל יוֹם כְּרְאִי כְּלֵי חֶרֶשׂ לוֹמַר שֶׁטַּעַם פְּסוּל הַתְּרוּמָה תָּלוּי מִשּׁוּם שֶׁמְּטַמֵּא מֵאֲוִירוֹ, דְּהָא טְבוּל יוֹם אֵינוֹ מְטַמֵּא מֵאֲוִירוֹ וּפָסֵיל, וְלֹא רְאִי כְּלֵי חֶרֶשׂ לְהִיוֹת אַב הַטֻּמְאָה בְּמִינוֹ כְּרְאִי טְבוּל יוֹם, דְּלֵיכָא לְמֵימַר טַעְמָא דִּטְבוּל יוֹם דְּפָסֵיל בְּתְרוּמָה מִשּׁוּם דְּמִין אַב הַטֻּמְאָה הוּא, דְּהָא לֵיתָא לְהָא חוּמְרָא בִּכְלֵי חֶרֶשׂ וּפְסֵיל: הַצַּד הַשָּׁוֶה שֶׁבָּהֶן. צָרִיךְ אִתָּהּ לְמִצּוֹא חֹמֶר שָׁוֶה בִּשְׁנֵיהֶם לְתֹלְיָה בּוֹ טַעַם פְּסוּל תְּרוּמָה, וּמֵהוּ צַד הַשָּׁוֶה שֶׁבָּהֶן שֶׁמְּטַמְּאִין, טְבוּל יוֹם אֵיקֵרֵי טָמֵא דִּכְתִיב (ויקרא כב) וּבָא הַשֶּׁמֶשׁ וְטָהֵר, מִכְּלָל דְּעֵד הַשְּׁתָּא טָמֵא, וּכְלֵי חֶרֶשׂ כְּתִיב (שם יח) תִּנּוֹר וְכִירַיִם יֻתָּץ טְמֵאִים הֵם וּפוֹסְלִין בִּתְרוּמָה, וְכ״ש כַּבֵּר שֵׁנִי דְּפָסֵיל תָּפֵי מִטְּבוּל יוֹם שֶׁהוּא טָמֵא וְאָסוּר בְּחִלִּין שֶׁיִּפְסוֹל בִּתְרוּמָה: וּבְכָל הַסְּפָרִים כְּתִיב הַצַּד הַשָּׁוֶה שֶׁבָּהֶן שֶׁמְּתֻּר בְּחִלִּין וּפוֹסֵל בִּתְרוּמָה, וּלְהַך לִשְׁנָא אֵין אָדָם יְכוֹל לְפָרֵשׁ אֵיזֶהוּ כְּלִי חֶרֶשׂ שֶׁמֻּתָּר בְּחִלִּין וּפָסוּל בִּתְרוּמָה. וּבְדוֹחֵק גָּדוֹל יֵ״שׁ לְפָרֵשׁ כְּלִי חֶרֶשׂ הַמֻּקָּף צָמִיד פָּתִיל שֶׁמַּצִּיל עַל חֵלֶק שֶׁבְּתוֹכוֹ וְאֵין מַצִּיל עַל הַתְּרוּמָה שֶׁבְּתוֹכוֹ. וְהַרְבֵּה גִּמְגּוּמִין וּתְשׁוּבוֹת וּבִטּוּל שִׁיטַת הַגְּמָרָא יֵשׁ בַּדָּבָר, חֲדָא דְּלֵא אַשְׁכְּחָן דְּאֵינוּ מַצִּיל בְּתְרוּמָה, דְּבַחֲגִיגָה (חגיגה כה.) אָמַר אֵין חִשָּׁאת נְצָלֶת בְּצָמִיד פָּתִיל, אֲבָל תְּרוּמָה לֹא תְּנַן בָּהּ, וְעוֹד אֵין זֶה פּוֹסֵל מִידֵּי אֶלָּא אֵינוֹ מֻגָּן וּמְאֻלָּיָה הִיא נִטְמֵאת מֵאֹהֶל הַמֵּת, וְעוֹד כָּל הַצַּד הַשָּׁוֶה שֶׁבַּגְּמָרָא שֶׁבָּא לִלְמוֹד חֹמֶר צָרִיךְ שֶׁיְּהֵא חֹמֶר וָזֶה קַל, דְּקָאָמַר הַצַּד הַשָּׁוֶה שֶׁבָּהֶן שֶׁמֻּתָּרִין בְּחִלִּין, וְאֵין זוֹ שִׁיטָּה בְּכָל הַגְּמָרָא. וְלִלְשׁוֹן שֶׁפֵּרַשְׁתִּי אֵל תְּשִׁיבֵנִי מַה שֶּׁאוֹמַר כְּלִי חֶרֶשׂ שֶׁהָיָה לוֹ לְהָבִיא הוֹכָחָה בְּדָבָר הַדּוֹמֶה לִטְבוּל יוֹם שֶׁאֵע״פ שֶׁטָּהוֹר לְחִלִּין פָּסוּל לִתְרוּמָה, שֶׁאֵין זוֹ תְּשׁוּבָה, דְּאֵין צָרִיךְ הוֹכָחָה אֶלָּא לִסְתּוֹר תְּשׁוּבָתוֹ שֶׁתּוֹלֶה טַעַם הַחוּמְרָא דְּפָסוּל תְּרוּמָה מִפְּנֵי שֶׁהוּא אַב הַטֻּמְאָה, וְקָא מְהַדֵּר לֵיהּ כְּלִי חֶרֶשׂ יוֹכִיחַ שֶׁאֵין בּוֹ חֹמֶר זֶה וּפוֹסֵל, וְכֵן שִׁיטַת רוֹב הַדַּיָּנִין, כִּי הַהוּא דְּכָל הַבָּשָׂר (חגיגה קדּ״ה קטו:) מִנַּיִן לְבָשָׂר בְּחֶלֶב שֶׁאסוּר בְּהֲנָאָה קַל וְחֹמֶר וּמַה עֶרְלָה שֶׁלֹּא נַעֲבַדָּה בָּהּ עֲבֵרָה אֲסוּרָה בְּהֲנָאָה, בָּשָׂר בְּחֶלֶב שֶׁנַּעֲבַדָּה בּוֹ עֲבֵרָה בִּבְשׁוּלוֹ אֵינוֹ דִּין שֶׁאסוּר בְּהֲנָאָה, מַה לְּעֶרְלָה שֶׁכֵּן לֹא הָיְתָה לָהּ שְׁעַת הַכֹּשֶׁר, חָמֵץ בְּפֶסַח יוֹכִיחַ, מַה לְּחָמֵץ (בְּפֶסַח) שֶׁבּוֹ כָּרֵת, כְּלֵאי הַכֶּרֶם יוֹכִיחַ, וְהָא כְּלֵאי הַכֶּרֶם נַעֲבַדָּה בּוֹ עֲבֵרָה בִּזְרִיעָתָהּ וְחָמֵץ בְּפֶסַח נַמִּי עֲבַר בְּכָל יֵרָאֶה וְלֹא דָּמוּ לְעֶרְלָה בְּקָלָא דִּידֵהּ וְקָא הַוְיָא הוֹכָחָה: צַד חָמוּר. טְבוּל יוֹם יֵ״שׁ בְּמִינוֹ אַב הַטֻּמְאָה, כְּלֵי חֶרֶשׂ מְטַמֵּא מֵאֲוִירוֹ: וְרַבִּי יוֹחָנָן לֹא פָּרִיךְ. לֹא הָשִׁיב לֵיהּ פִּירְכָא הוֹאִיל וְאֵין חֹמֶר שֶׁבִּשְׁנֵיהֶם שָׁוֶה: מַנַּיִן לְרַבִּיעֵי בַּקֹּדֶשׁ שֶׁהוּא פָּסוּל. וְלֹא אֲמַרִינָן טָהוֹר הוּא בְּבִתְרוּמָה: מֶחְסָר כִּפּוּרִים. בִּטְמֵאוֹת הַצְּרִיכוֹת קָרְבָּן, כְּגוֹן זָב וְזָבָה וְיוֹלֶדֶת וּמְצוֹרָע: שֶׁמֻּתָּר בִּתְרוּמָה פָּסוּל בְּקֹדֶשׁ. בִּיבָמוֹת יְלִיפִנָן לָהּ בְּפֶרֶק הָעֶרֶל (קף עח:): שְׁלִישֵׁי שֶׁפָּסוּל בִּתְרוּמָה. כִּדְיְלִיפִנָן לְעֵיל מִטְּבוּל יוֹם: דִּין הוּא שֶׁיַּעֲשֶׂה רְבִיעִי בַּקֹּדֶשׁ. וְלֹא תֵּימָא דִּיוֹ לְבָא מִן הַדִּין לִהְיוֹת בַּנְּדוֹן וְנִימָא הָכִי, שְׁלִישִׁי שֶׁפָּסוּל בִּתְרוּמָה דִּיוֹ הוּא שֶׁיְּהֵא פָּסוּל לְקֹדֶשׁ, דְּאִם כֵּן בְּטִיל לֵיהּ הַאי קַל וְחֹמֶר, דִּשְׁלִישִׁי בְּקֹדֶשׁ לֹא אִיצְטְרִיךְ, דְּלֵא מִיבָּעֵיָא דְּכִי הֵיכִי דִּבְתְרוּמָה אִיתְיְתִיהּ בְּקַל וְחֹמֶר מִטְּבוּל יוֹם הָכִי נַמִּי אָתֵי קֹדֶשׁ בְּהַהוּא קַל וְחֹמֶר, אֶלָּא אֲפִלּוּ מִן הַתּוֹרָה לְמִדְּנוּהוּ, וְהַיְינוּ דְּקָאָמַר לְמִדְּנוּ שְׁלִישִׁי לְקֹדֶשׁ מִן הַתּוֹרָה, הִלְכָּךְ אִי אֲמַרִינָן דִּיוֹ אִיפְּרַךְ לֵיהּ ק״ו כו׳: מִי לֹא עֲסָקִינָן. מִי לֹא מְצִינָן לְמִישְׁמַע מִנָּהּ דְּאַפִּי׳ נָגַע בְּשֵׁנִי נַמִּי קָאָמַר לֹא יֹאכַל, דְּהָא בְּכָל טָמֵא כְּתִיב, וְשֵׁנִי אִיקְרֵי טָמֵא דִּכְתִיב כָּל אֲשֶׁר בְּתוֹכוֹ יִטְמָא, וְהַאי בְּבָשָׂר שְׁלָמִים כְּתִיב דְּקֹדֶשׁ נִינְהוּ: טַעַם בְּרִיבִי. טַעְמוֹ שֶׁל ר׳ יוֹסֵי שֶׁהוּא חָכָם וּגְדוֹל הַדּוֹר אֵינִי יוֹדֵעַ מֵהוּ שֶׁלָּמַד רְבִיעִי בְּקֹדֶשׁ, שֶׁהֲרֵי מִקַּל וְחֹמֶר זֶה תִּשּׁוּבָתוֹ בְּצִדּוֹ: אֲכָל הַבָּא מֵחֲמַת טְבוּל יוֹם. שֶׁנָּגַע בִּטְבוּל יוֹם וְהוּא שֶׁל קֹדֶשׁ אוֹ שֶׁל תְּרוּמָה יוֹכִיחַ, שֶׁפָּסוּל בִּתְרוּמָה מִן הַתּוֹרָה בְּדִפְרִישׁוּת לְעֵיל דִּבְכֵלִים נַמִּי כְּתִיב הָעֶרֶב שֶׁמֶשׁ לְגַבֵּי תְּרוּמָה וְאֵינוֹ עוֹשֶׂה רְבִיעִי בְּקֹדֶשׁ לְרַבָּנָן דְּפַלִּיגִי עֲלֵיהּ דְּאַבָּא שָׁאוּל וְאָמְרוּ טְבוּל יוֹם פּוֹסֵל בְּקֹדֶשׁ וְאֵינוֹ מְטַמֵּא לְפָסוּל אֶת מִי שֶׁיֻּחַזּוֹר וְיִגַּע בּוֹ, וְקָא סָלְקָא דַּעְתָּךְ דְּר׳ יוֹסֵי כְּרַבָּנָן דְּאַבָּא שָׁאוּל מִיגַּע בְּכָל הַנּוֹגֵעַ בְּטִבּוּל יוֹם פּוֹסֵל אֶת מֵחֲמַת טְבוּל יוֹם יוֹכִיחַ, שֶׁפָּסוּל בִּתְרוּמָה וְאֵינוֹ עוֹשֶׂה רְבִיעִי בְּקֹדֶשׁ לְרַבָּנָן דְּאַבָּא שָׁאוּל אוֹמֵר: טְבוּל יוֹם תְּחִילָּה לְקוֹדֶשׁ, לְטַמֵּא שְׁנַיִם וְלִפְסוֹל אֶחָד. ר׳ מֵאִיר אוֹמֵר: מְטַמֵּא אֶחָד וּפוֹסֵל אֶחָד. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: כְּשֵׁם שֶׁפּוֹסֵל אוֹכְלֵי תְרוּמָה וּמַשְׁקֵי תְרוּמָה, כָּךְ פּוֹסֵל אוֹכְלֵי קוֹדֶשׁ וּמַשְׁקֵי קוֹדֶשׁ. מַתְקִיף לָהּ רַב פַּפָּא: מִמַּאי דְּר׳ יוֹסֵי כְּרַבָּנָן סְבִירָא לֵיהּ? דִּלְמָא כְּאַבָּא שָׁאוּל סְבִירָא לֵיהּ דְּאָמַר לְטַמֵּא שְׁנַיִם וְלִפְסוֹל אֶחָד! אִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ כְּאַבָּא שָׁאוּל סְבִירָא לֵיהּ, לֵיתֵיהּ לָרְבִיעִי בַּקֹּדֶשׁ מֵאוֹכֶל שֶׁבָּא מֵחֲמַת טְבוּל יוֹם. וּמָה אוֹכֶל הַבָּא מֵחֲמַת טְבוּל יוֹם, דְּטְבוּל יוֹם גּוּפֵיהּ מוּתָּר בְּחוּלִּין, אָמַרְתָּ עוֹשֶׂה רְבִיעִי בַּקֹּדֶשׁ. אוֹכֶל שְׁלִישִׁי הַנּוֹגֵעַ בִּטְבוּל יוֹם פּוֹסֵל אֶת הַקֹּדֶשׁ אֶלָּא הוּא עַצְמוֹ פָּסוּל: מִמַּאי דְּרַבִּי יוֹסֵי כְּרַבָּנָן סְבִירָא לֵיהּ. דִּתְהֲוֵי תְּשׁוּבָה בְּצִדּוֹ, דִּילְמָא כְּאַבָּא שָׁאוּל סְבִירָא לֵיהּ. וְהוּא הַדִּין דַּהֲוָה מָצֵי דַּבְּעֵי לְמִימַר דִּילְמָא כַּר׳ מֵאִיר סְבִירָא לֵיהּ וְאֵין כָּאן עוֹד תְּשׁוּבָה דְּהָא עָבִיד רְבִיעִי, אֶלָּא רְבוּתָא נָקֵט, כְּלוֹמַר מֵאַן לֵימָא לָן דְּלֵא מִחְמַיִר כְּאַבָּא שָׁאוּל, דִּילְמָא כְּוָותֵיהּ סְבִירָא לֵיהּ דְּאוֹכֶל הַבָּא מֵחֲמַת טְבוּל יוֹם אִם אֵינוֹ דִּין הוּא שֶׁיַּעֲשֶׂה רְבִיעִי בְּקֹדֶשׁ, דְּהַהוּא דְּנָגַע בֵּיהּ פְּסִיל לֵיהּ דְּאוֹכֶל אֶחָד, דְּהַהוּא דְּנָגַע בֵּיהּ פּוֹסֵל אֶת הַתְּרוּמָה וְאַפִּ״ל הָוֵי קָמָא תְּרוּמָה פָּסוּל לְקֹדֶשׁ מִקַּל וְחֹמֶר מִמְּחֻסָּר כִּפּוּרִים כִּדְדָרִישׁ רַבִּי יוֹסֵי לְעֵיל, וְדָרִישׁ לֵיהּ נַמִּי הָכָא, וּמַה מְּחֻסָּר כִּפּוּרִים שֶׁמֻּתָּר בְּתְרוּמָה פָּסוּל לְקֹדֶשׁ, אֹכֶל תְּרוּמָה הַבָּא מֵחֲמַת טְבוּל יוֹם שֶׁפָּסוּל בִּתְרוּמָה אֵינוֹ דִּין הוּא שֶׁיַּעֲשֶׂה רְבִיעִי בְּקֹדֶשׁ, דְּהַהוּא דְּנָגַע בֵּיהּ פְּסִיל לֵיהּ דְּקֹדֶשׁ עֲבוּד רַבָּנָן מְעֵלָה שִׁיטַּת אֶחָד וּיְפַסֵּל אֶחָד: דְּאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ כְּאַבָּא שָׁאוּל סְבִירָא לֵיהּ. וְ[דּ]מִקַּל וְחֹמֶר דִּמְחֻסָּר כִּפּוּרִים פָּסִיל לְקַמָּא וּמִמַּעֲלָה דְּרַבָּנָן מְטַמֵּא לֵיהּ, כֵּיוָן דְּמִדְּאוֹרַיְיתָא פָּסִיל לֵיהּ לְהַהוּא דְּנָגַע בֵּיהּ לֵיתֵיהּ לְרְבִיעִי בְּקֹדֶשׁ מֵאוֹכֶל הַבָּא מֵחֲמַת טְבוּל יוֹם: וּמָה אוֹכֶל הַבָּא מֵחֲמַת טְבוּל יוֹם דְּטְבוּל יוֹם. שֶׁבָּא מִכֹּחוֹ שְׁרֵי בְּחִלִּין עוֹשֶׂה רְבִיעִי בְּקֹדֶשׁ, כְּלוֹמַר פּוֹסֵל אֶת הַקֹּדֶשׁ מִקַּל וְחֹמֶר מִמְּחֻסָּר כִּפּוּרִים:

ביאורים למסכת סוטה דף כט עמוד ב מתוך "ש"ס לובלין – מכון המאור"

מִטְּבוּל יוֹם דְּשֵׁרֵץ, שבשעת טומאתו לא היה אב הטומאה אלא ראשון, ובכל זאת אסור באכילת תרומה.

דוחה הגמרא, **מַה לִּטְבוּל יוֹם דְּשֵׁרֵץ שֶׁכֵּן** יש **בְּמִינוֹ** – באדם או בכלים **אַב הַטּוּמְאָה** – שאם יגעו במת ייעשו אב הטומאה, מה שאין כן כבר שאינו נעשה אב הטומאה אפילו יגע במת. מתרצת הגמרא, **כְּלֵי חֶרֶשׂ יוֹכִיחַ** שאף שאין במינו אב הטומאה, בכל זאת מטמא את התרומה כשהוא ראשון, אם כן נלמד גם לכבר שני שאף שאין במינו אב הטומאה, יפסול את התרומה.

דוחה הגמרא, **מַה לִּכְלֵי חֶרֶשׂ** שיש בו חומרא **שֶׁכֵּן מְטַמֵּא** אוכלין ומשקין **מֵאֲוִירוֹ** – אף אם לא נגעו בכלי עצמו, אלא רק היו באויר הכלי, ומשום כך גם פוסל תרומה, מה שאין כן כבר שמטמא רק בנגיעה. ומתרצת הגמרא, **טְבוּל יוֹם** בכלי שנטהר במים **יוֹכִיחַ**, שאף שאינו מטמא מאוירו בכל זאת פוסל תרומה. **וְחוֹזֵר הַדִּין, לֹא רְאִי זֶה כְּרְאִי זֶה** – אין חומרתו של כלי שהוא טבול יום כחומרתו של כלי חרס שמטמא מאוירו, לומר שזו הסיבה שכלי חרס פוסל בתרומה, שהרי כלי טבול יום גם פוסל בתרומה, **וְלֹא רְאִי זֶה כְּרְאִי זֶה** – ואין חומרתו של כלי חרס, כחומרתו של כלי טבול יום שיש במינו אב הטומאה, לומר שזו הסיבה שטבול יום פוסל בתרומה, שהרי גם כלי חרס גם פוסל בתרומה, **הַצַּד הַשָּׁוֶה שֶׁבָּהֶן** – בטבול יום ובכלי חרס, [שטמאים] **שֶׁמּוּתָּרִין בְּחוּלִּין וּפוֹסְלִין בִּתְרוּמָה, כָּל שֶׁכֵּן כְּבָר שֵׁנִי** שחמור יותר מטבול יום **שֶׁפּוֹסֵל בְּחוּלִּין**, אם כן ודאי **דְּפוֹסֵל בִּתְרוּמָה.**

הגמרא מסבירה את שיטת הדור אחר שרבי יוחנן בן זכאי אמר שיתירו את כבר שני. **וְדוֹר אַחֵר פָּרִיךְ, מַה לְּהַצַּד הַשָּׁוֶה שֶׁבָּהֶן, שֶׁכֵּן יֵשׁ בָּהֶן** – בכל אחד מהם **צַד חָמוּר**, טבול יום שיש במינו אב הטומאה, וכלי חרס שמטמא מאוירו, אבל כבר שני אין בו צד חומרא כלל. **וְרַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי, צַד חָמוּר לֹא פָּרִיךְ**, אלא רק כשיש צד שוה לשניהם.

תַּנְיָא, אָמַר רַבִּי יוֹסִי, מִנַּיִן לִרְבִיעֵי בְּקוֹדֶשׁ שנגע בשלישי לטומאה **שֶׁפָּסוּל**, ולא טהור בתרומה, **וְדִין הוּא** – יש ללמוד זאת מדין קל וחומר, **מַה מְּחוּסַּר כִּפּוּרִים** – דהיינו טמא שטעון קרבן ועדיין לא הקריבו, **שֶׁמּוּתָּר** לאכול **בִּתְרוּמָה**, בכל זאת **פָּסוּל בְּקוֹדֶשׁ** – אם נגע בקודש פוסלו, **שְׁלִישֵׁי שֶׁפָּסוּל בִּתְרוּמָה, אֵינוֹ דִּין הוּא שֶׁיַּעֲשֶׂה רְבִיעֵי בְּקוֹדֶשׁ**, ואי אפשר לומר דיו לבא מן הדין להיות כנידון, שיהיה בקדשים רק שלישי בתרומה שהוא נלמד ממנה, כיון שקל וחומר זה יתבטל, מפני שאת הדין שיש שלישי בקודש אפשר ללמוד מאותו קל וחומר שלומדים את תרומה, ועוד הרי **וְלָמַדְנוּ שְׁלִישֵׁי לְקוֹדֶשׁ מִן הַתּוֹרָה** בפירוש, ואם כן ודאי שאם נאמר דיו יתבטל הקל וחומר, ולכן **וּרְבִיעֵי** בקודש נלמד **מִקַּל וָחוֹמֶר** כמו שכתבה הגמרא. שואלת הגמרא, **וּשְׁלִישֵׁי לְקוֹדֶשׁ** שאמרנו שנלמד **מִן הַתּוֹרָה מִנְּלָן.** משיבה הגמרא, **דִּכְתִיב "וְהַבָּשָׂר אֲשֶׁר יִגַּע בְּכָל טָמֵא לֹא יֵאָכֵל",**

מִי לֹא עֲסָקִינַן – האם לא מדובר בפסוק, **דְּנָגַע** הבשר **בְּשֵׁנִי** לטומאה, **וְאָמַר רַחֲמָנָא לֹא יֵאָכֵל**, משמע ששלישי בקודש טמא, ואם כן **רְבִיעֵי** נלמד **מִקַּל וָחוֹמֶר** ממחוסר כיפורים, **כְּדַאֲמָרָן.**

אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, טַעַם בְּרִיבִּי – טעמו של רבי יוסי שהוא חכם וגדול הדור, שאמר שרביעי בקודש פסול, **אֵינִי יוֹדֵעַ מַה הוּא, שֶׁהֲרֵי תְּשׁוּבָתוֹ** – פירכתו של הקל וחומר **בְּצִדּוֹ**, כיון **שֶׁאוֹכֶל הַבָּא** – שנטמא **מֵחֲמַת** נגיעה **בְּטְבוּל יוֹם יוֹכִיחַ**, שאף **שֶׁפָּסוּל בִּתְרוּמָה**, בכל זאת **וְאֵינוֹ עוֹשֶׂה רְבִיעֵי בְּקוֹדֶשׁ**, ולפי רבי יוסי נדרוש קל וחומר גם לאוכל הבא מחמת טבול יום שיעשה רביעי בקודש, ומה מחוסר כיפורים שמותר בתרומה בכל זאת פסול בקודש, אוכל הנוגע בטבול יום שפסול בתרומה ודאי שיעשה רביעי בקודש, אם כן מוכח שרבי יוסי אינו דורש קל וחומר זה.

הגמרא מביאה ברייתא שחכמים סוברים שאוכל הבא מחמת טבול יום אינו פוסל בקודש, **דְּתַנְיָא, אַבָּא שָׁאוּל אוֹמֵר**, שאף שטבול יום הוא שני לטומאה, החמירו חכמים **שְׁטְבוּל יוֹם** יהיה **תְּחִילָּה לְקוֹדֶשׁ** – ראשון לגבי קדשים, ויוכל **לְטַמֵּא שְׁנַיִם** – אם יגע בקודש יעשה אותו שני והשני יעשה את חבירו שלישי, ושניהם נקראים טמאים ויכולים לטמא אחרים, **וְלִפְסוֹל אֶחָד** – והשלישי יכול לפסול עוד קודש ולעשותו רביעי, אמנם הרביעי רק פסול לאכילה ואינו יכול לטמא אחרים. **רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר**, טבול יום נחשב לשני גם לגבי קדשים **וּמְטַמֵּא אֶחָד** ועושהו שלישי, **וּפוֹסֵל** השלישי **אֶחָד** אחר ועושהו רביעי. **וַחֲכָמִים אוֹמְרִים**, טבול יום אינו מטמא אחרים אלא רק פוסלם, **וּכְשֵׁם שֶׁפּוֹסֵל אוֹכְלֵי תְרוּמָה** לאכילה **וּמַשְׁקֵי תְרוּמָה** לשתיה, ואינם מטמאים אחרים, **כָּךְ** טבול יום **פּוֹסֵל אוֹכְלֵי קוֹדֶשׁ וּמַשְׁקֵי קוֹדֶשׁ** אבל הם אינם מטמאים אחרים, הרי שאף על פי שאוכל הבא מחמת טבול יום פסול בתרומה, אינו פוסל רביעי בקדש, והרי זה פירכא על הקל וחומר של רבי יוסי.

דוחה הגמרא את הפירכא של רבי יוחנן, **מַתְקִיף לָהּ רַב פָּפָא, מִמַּאי דְּרַבִּי יוֹסִי כְּרַבָּנָן סְבִירָא לֵיהּ, דִּילְמָא כְּאַבָּא שָׁאוּל סְבִירָא לֵיהּ דְּאָמַר** שטבול יום נחשב מדרבנן לראשון כשנגע בקדש, **לְטַמֵּא שְׁנַיִם וְלִפְסוֹל אֶחָד**, כמבואר לעיל, וכשנגע טבול יום בתרומה, אז לא החמירו לעשותו כראשון, אלא שני, והתרומה היא שלישי, והיא פוסלת קודש לעשותו רביעי, ואין פירכא על הקל וחומר של רבי יוסי. מבארת הגמרא שאין לדחות את הפירכא של רבי יוחנן, מכיון **דְּאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ** שרבי יוסי **כְּאַבָּא שָׁאוּל סְבִירָא לֵיהּ**, ולומד קל וחומר ממחוסר כיפורים לטמא את הנוגע בטבול יום לעשותו שלישי, ויפסול את הרביעי בקדש, אם כן **לֵיתֵיהּ** – ילמד ששלישי פוסל **לְרִבִיעֵי בְּקוֹדֶשׁ**, מקל וחומר **מֵאוֹכֶל שֶׁבָּא מֵחֲמַת טְבוּל יוֹם** ולא ממחוסר כיפורים, בדרך זו, **וּמָה אוֹכֶל הַבָּא מֵחֲמַת טְבוּל יוֹם** אף **דְּטְבוּל יוֹם גּוּפֵיהּ מוּתָּר בְּחוּלִּין** ואינו פוסל אותו, בכל זאת **אָמְרַתְּ** שאוכל הבא מחמתו **עוֹשֶׂה רְבִיעֵי בְּקוֹדֶשׁ, אוֹכֶל**

אגרות קודש

ב״ה, י״א אייר, תשט״ו
ברוקלין.

שלום וברכה!

במענה על מכתבו מאדר״ח אייר והקודם לו.

הנה נעם לי לקרות בו שמתגלה בו כשרון נואם לפני הרבים, ומנצל כשרונו זה לדברי התעוררות להחזקת היהדות וקיום התורה ומצות. ויה״ר מהשי״ת שיפעלו הדברים בנואם ובהשומעים. ובודאי מסדר שלא יפריע הנ״ל בלימודיו בהתמדה ובשקידה, הן בתורת הנגלה והן בתורת החסידות...

ביאורים למסכת סוטה דף ל עמוד א מתוך "ש"ס לובלין – מכון המאור"

שְׁלִישִׁי הַבָּא מֵחֲמַת שֵׁנִי, דְּשֵׁנִי גּוּפֵיהּ אָסוּר בְּחוּלִּין, אֵינוֹ דִּין שֶׁעוֹשֶׂה רְבִיעִי בְּקוֹדֶשׁ, ומזה שרבי יוסי למד דווקא ממחוסר כיפורים משמע שאינו סובר כאבא שאול אלא כרבנן שאוכל הבא מחמת טבול יום אינו פוסל אחרים, ואם כן קשה עליו פירכת רבי יוחנן.

וְכִי תֵּימָא שהסיבה שרבי יוסי לא למד מאוכל הבא מחמת טבול יום, היא מִשּׁוּם דְּאִיכָּא לְמֵיפְרַךְ את הקל וחומר ולומר מַה לְּטִבּוּל יוֹם שֶׁכֵּן היה אַב הַטּוּמְאָה, ומשום כך אוכל הבא מחמתו מטמא רביעי בקודש, מה שאין כן שני שלא היה אב הטומאה אין שלישי הבא מחמתו יכול לעשות רביעי, ואמנם הוא סובר כאבא שאול. דוחה הגמרא, הָא אַיְּתִינְהָ – למדה רבי יוסי מִמְּחוּסָּר כִּפּוּרִים, וגם שם אפשר לפרוך מה למחוסר כיפורים שכן אב הטומאה, ובכל זאת וְלָא פַּרְכִּיהּ, הרי שרבי יוסי סובר שאין פירכא זו פירכא, כיון שאף שקודם היה אב הטומאה בכל זאת עכשיו שטבל הלכה טומאתו החמורה, אם כן גם בטבול יום כיון שעכשיו אינו אב הטומאה אי אפשר לפרוך בדרך זו, ואם כן צריך לומר שהסיבה שלמד דווקא ממחוסר כיפורים היא מפני שסובר כרבנן ולא כאבא שאול.

אָמַר רַב אַסִּי אָמַר רַב, וְאָמְרִי לָהּ אָמַר רַבָּה בֶּן אִיסִּי אָמַר רַב, רַבִּי מֵאִיר וְרַבִּי יוֹסֵי וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ וְרַבִּי אֶלְעָזָר וְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר, כּוּלְּהוּ סְבִירָא לְהוּ דְּאֵין שֵׁנִי עוֹשֶׂה שְׁלִישִׁי בְּחוּלִּין, ואינם סוברים כרבי עקיבא שדרש במשנתינו שני עושה שלישי אפילו בחולין.

רַבִּי מֵאִיר אפשר ללמוד שסובר אין שני עושה שלישי בחולין מהמשנה, דִּתְנַן, כָּל הַטָּעוּן בִּיאַת מַיִם מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים – כל מי שהוא טהור מהתורה, אלא שחכמים הזקיקו אותו להיטהר במים, דינו מדרבנן כשני לטומאה, וּמְטַמֵּא אֶת הַקּוֹדֶשׁ ועושהו שלישי, וּפוֹסֵל אֶת הַתְּרוּמָה, ומוּתָּר באכילה בְּחוּלִּין וּבְמַעֲשֵׂר שני, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר, וַחֲכָמִים אוֹסְרִין אכילה בְּמַעֲשֵׂר שני. הרי שרבי מאיר ורבנן שחולקים עליו סוברים ששני אינו עושה שלישי בחולין.

רַבִּי יוֹסֵי אפשר ללמוד שסובר אין שני עושה שלישי בחולין, מֵהָא דַּאֲמָרָן – ממה שאמר רבי יוסי לעיל, מנין לרביעי בקדש שפסול וכו', כיון דְּאִם אִיתֵיהּ – אם הוא סובר ששלישי בחולין הוא טמא מהתורה, לֵיתֵיהּ לִרְבִיעִי בִּתְרוּמָה – שילמד שגם רביעי בתרומה טמא, מהקל וחומר מטבול יום, כמו שהוא לומד שלישי בתרומה, ולאחר שילמד שרביעי בתרומה פסול, שילמד גם וַחֲמִישִׁי בְּקוֹדֶשׁ בקל וחומר מרביעי בתרומה, ומזה שרבי יוסי אינו לומד כך משמע שהוא סובר שאין שלישי בחולין.

רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אפשר ללמוד שסובר אין שני עושה שלישי בחולין מהמשנה, דִּתְנַן, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, הָאוֹכֵל שיעור חצי פרס מאוֹכֶל שהוא רִאשׁוֹן לטומאה, נעשה גופו רִאשׁוֹן מדרבנן, ומה שנוגע בו נעשה שני, ואם אוכל שֵׁנִי נעשה שֵׁנִי, ואם נגע בתרומה עשאה שלישי, ואם אוכל שְׁלִישִׁי נעשה שְׁלִישִׁי. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר, שאוכל ראשון אינו עושה את האוכל אותו ראשון, אלא הָאוֹכֵל אוֹכֶל רִאשׁוֹן וְאוֹכֵל שֵׁנִי נעשה שֵׁנִי, ואם ואם אכל אוכל שְׁלִישִׁי נעשה הוא בעצמו שֵׁנִי בְּקוֹדֶשׁ – שאם יגע בקודש יטמא אותו, ואותו הקודש יוכל לפסול קודש אחר, וְאֵין גופו נעשה שֵׁנִי בִּתְרוּמָה, ואם יגע בתרומה אינו פוסל אותה. ומוסיף רבי יהושע, באיזה חולין אמרו שיש בהם שלישי והוא נעשה שני לקודש, בְּחוּלִּין שֶׁנַּעֲשׂוּ עַל טָהֳרַת תְּרוּמָה – שקיבל בעליהם הכהן על עצמו לשמור את חוליו בטהרה בתרומה, אבל חולין סתם אין בהם שלישי. מדייקת הגמרא, עַל טָהֳרַת הַתְּרוּמָה אֵין – יש בחולין שלישי בתרומה, כיון שכך עשו הרבה כהנים, אבל חולין שנשמרו עַל טָהֳרַת הַקּוֹדֶשׁ לֹא שייך בהם שלישי, כיון שדבר זה לא היה מצוי ובטלה דעתו אצל כל אדם, ויש להם דין ככל חולין רגילים שאין בהם שלישי, וממה שהוצרכו להגיע לחולין שנעשו על טהרת תרומה כדי לאסור שלישי בחולין, אַלְמָא קָסָבַר רבי יהושע, אֵין שֵׁנִי עוֹשֶׂה שְׁלִישִׁי בְּחוּלִּין סתם.

רַבִּי אֱלִעֶזֶר אפשר ללמוד שסובר אין שני עושה שלישי בחולין מהברייתא, דְּתַנְיָא, רַבִּי אֱלִעֶזֶר אוֹמֵר, שְׁלָשְׁתָּן – אלה המבוארים מיד, שָׁוִין בדינם, הָרִאשׁוֹן שֶׁבְּקוֹדֶשׁ וְשֶׁבְּחוּלִּין וְשֶׁבִּתְרוּמָה, מְטַמֵּא שְׁנַיִם – הראשון מטמא את השני, והשני מטמא את השלישי, וּפוֹסֵל אֶחָד – והשלישי פוסל את הרביעי בְּקוֹדֶשׁ, ומְטַמֵּא אֶחָד – הראשון מטמא את השני, וּפוֹסֵל אֶחָד – השני פוסל את השלישי בִּתְרוּמָה, וּפוֹסֵל אֶחָד – הראשון פוסל את השני בְּחוּלִּין, הרי שלרבי אלעזר אין למעלה משני לטומאה בחולין.

רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אפשר ללמוד שסובר אין שני עושה שלישי בחולין מהמשנה, דִּתְנַן, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, עיסה שנטמאה במזיד אין מפרישין ממנה חלה, אלא חַלָּה נִיטֶּלֶת מִן הַטְּהוֹרָה עַל הַטְּמֵאָה – שצריך ללוש עיסה נוספת טהורה ולהפריש ממנה על הטמאה. כֵּיצַד יפריש מהעיסה הטהורה על הטמאה מהמוקף, ולא תיטמא מהעיסה הטמאה, עושה כך, הרי שְׁתֵּי עִיסּוֹת יש, אַחַת טְהוֹרָה, וְאַחַת הַטְּמֵאָה, נוֹטֵל כְּדֵי שיעור חַלָּה שהוא אמור להפריש על העיסה הטמאה, מֵעִיסָּה הטהורה שֶׁלֹּא הוּרְמָה חַלָּתָהּ, ונוטל עוד חתיכה מהעיסה הטהורה, וְנוֹתֵן ממנה בשיעור של פָּחוֹת מִכְּבֵיצָה שיעמוד בָּאֶמְצַע ויגע בעיסה הטמאה, ובחתיכה הטהורה שעושה אותה חלה, וכל זה הוא כְּדֵי לִיטּוֹל את החלה מִן הַמּוּקָף.

המשך ביאור למסכת סוטה ליום חמישה ושלושים לעומר עמוד א

עוד נאמר שם, "וַיַּחַר לְדָוִד עַל אֲשֶׁר פָּרַץ ה' פֶּרֶץ בְּעֻזָּה", אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, לשון 'ויחר' הוא שֶׁנִּשְׁתַּנּוּ פָּנָיו של דוד כַּחֲרָרָה – עוגה שאופין על פני גחלים. שואלת הגמרא, אֶלָּא מֵעַתָּה לפי הביאור לעיל על 'ויחר', כָּל הֵיכָא דִּכְתִיב 'וַיַּחַר' הָכִי נַמִּי – כל מקום שכתוב 'ויחר' גם כן תפרש 'שנשתנו פניו כחררה'. מתרצת הגמרא, הָתָם – בשאר מקומות בתנ"ך כְּתִיב 'ויחר אַף', הָכָא לֹא כְּתִיב 'אַף'.

עוד מענין מעשה עוזא, דָּרַשׁ רָבָא, מִפְּנֵי מַה נֶּעֱנַשׁ דָּוִד – בכך שמת עוזא על ידו, ומבאר רבא, מִפְּנֵי שֶׁקָּרָא לְדִבְרֵי תּוֹרָה זְמִירוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר "זְמִירוֹת הָיוּ לִי חֻקֶּיךָ בְּבֵית מְגוּרָי", פירוש, כשברחתי מאויבי ויגרתי מהם, השתעשעתי בחוקיך כזמירות. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לדוד, דִּבְרֵי תּוֹרָה שֶׁכְּתוּבִים בָּהֶן "הֶתָעִיף עֵינֶיךָ בּוֹ וְאֵינֶנּוּ" – שאדם רק סותם עינו בהיסח הדעת מלהסתכל בהם מיד אינם, אַתָּה קוֹרֵא אוֹתָן זְמִירוֹת, בתמידה, שהזמירות הוא בפי אדם רק לפי שעה, לכן חֲרִינִי מַכְשִׁילְךָ בְּדָבָר שֶׁאֲפִילּוּ תִּינוֹקוֹת שֶׁל בֵּית רַבָּן יוֹדְעִין אוֹתוֹ, דִּכְתִיב "וְלִבְנֵי קְהָת לֹא נָתַן כִּי עֲבֹדַת הַקֹּדֶשׁ עליהם בכתף ישאו וְגוֹ'", שבני קהת נושאים את הארון והשלחן (והמנורה ומזבח הזהב) בכתף, ולא נתן להם משה עגלות, וְאִיהוּ אַתְיֵיהּ בְּעֶגְלָתָא – ודוד הביא את הארון בעגלה.

וכיון שדברנו על הקפדה בשמירה על הארון, מביאה הגמרא ממעשה הבאת הארון מפלשתים על ידי הפרות, בזמן שמואל הנביא, שם כתוב "וַיַּךְ בַּאַנְשֵׁי בֵית שֶׁמֶשׁ כִּי רָאוּ בָּאָרוֹן ה', ויך בעם שבעים איש חמשים אלף איש", ומבררת הגמרא, מִשּׁוּם דְּ'רָאוּ' – בגלל שרק הסתכלו על הארון, נענשו ב'וַיַּךְ' (אֱלֹהִים) באנשי בית שמש. אלא, מבארת הגמרא, רַבִּי אַבָּהוּ וְרַבִּי אֶלְעָזָר נחלקו על מה היה עונשם של אנשי בית שמש, חַד אָמַר קוֹצְרִין וּמִשְׁתַּחֲוִים הָיוּ – שלא הפסיקו מלאכתם כשראו את הארון מגיע, וְחַד אָמַר מִילֵּי נַמִּי אָמוּר – הם אף דיברו שלא כהוגן,

סוטה. פרק חמישי – כשם שהמים דף ל עמוד א

רש״י

שְׁלִישִׁי הַבָּא מֵחֲמַת שֵׁנִי כו׳. דְּשַׁמְעִינָן מִנַּיהּ תְּרֵתֵי, שׁ״מ אֹכֶל הַבָּא מֵחֲמַת טְבוּל יוֹם דְּסְבִירָא לֵיהּ דְּסִבְרָא שָׁאוּל, וש״מ שְׁלִישִׁי הַבָּא מֵחֲמַת שֵׁנִי נָהֲגִי דַּחֲמִישִׁי בְּקֹדֶשׁ לא אָמַר דְּנַיְיתֵי מִנָּהּ בַּדְּקָעֲבִיד בְּטְבוּל יוֹם, דְּהָתָם מֵעֲלָה דְּרַבָּנָן הִיא, וּבְקֹדֶשׁ מִקֹּדֶשׁ מְיָירֵי רַבִּי יוֹסִי מִדְּאוֹרַיְיתָא קָאָמַר, אֲבָל רַבִּיעִי מִיהָא אַיְיתִי מִנָּהּ: וְכ״ת כו׳ הָא אַיְיתִינָה. ר׳ יוֹסִי מק״ו מִמְּחַסֵּר כִּפּוּרִים, דְּאִיכָּא לְמִיפְרַךְ נַמִּי מַה לְּמִמְּחַסֵּר כִּפּוּרִים שֶׁכֵּן אַב הַטֻּמְאָה וְלֹא פָּרִיץ, דְּלֹא חָשִׁיב לֵיהּ ר׳ יוֹסִי פִּרְכָא, דְּהַשְׁתָּא דְּטָבֵל לָהּ אֲזָלָה לָהּ הַהִיא טֻמְאָה: כָּל הַטָּעוּן כִּיאַת מַיִם מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים. כָּל שֶׁהוּא טָהוֹר מִן הַתּוֹרָה וְחֲכָמִים הִזְקִיקוּהוּ לָבֹא בַּמַּיִם וּלְטָהֵר, כְּגוֹן הַבָּא רִאשׁוֹן וְרֵבוּ בַּמַּיִם שֶׁאוּבִין וְהָאוֹכֵל חֲצִי פְּרֹס אֲכָלִין טְמֵאִין וְהַיָּדַיִם שֶׁהֲצִרִיכוּם טְבִילָה, כֻּלָּם בְּתוֹרַת שְׁנַיִם הִטְעִינוּם: מְטַמְּאִין אֶת הַקֹּדֶשׁ. לְהִיוֹת שְׁלִישִׁי וְרֵישָׁה רְבִיעִי וּפוֹסְלִין אֶת הַתְּרוּמָה: וַחֲכָמִים אוֹסְרִין בְּמַעֲשֵׂר. בְּאַבֵילָה אֲבָל נְגִיעָה שָׁרֵי, וְחֵלִין אַף לְאָכוֹל, וְהָכִי אָמַר בְּחֲגִיגָה (דף יח:) וְהוּא הַדִּין נַמִּי דְּלִרְבָּנָן אֵין שְׁנֵי עוֹשֶׂה שְׁלִישִׁי בְּחֻלִּין, וְהָאִי דְּלֹא חָשִׁיב לְהוּ לְפִי שֶׁלֹּא נִתְפָּרְשׁוּ שְׁמוֹתָן, וְר״מ וּמִחְלוֹקְתוֹ קָאָמַר: דְּאַם אִיתָא. דְּשְׁלִישִׁי בְּחֻלִּין מִן הַתּוֹרָה, לֵיְיתֵיהּ רְבִיעִי בְּתְרוּמָה מק״ו מִטְּבוּל יוֹם דְּדַאֲיְיתִי לִשְׁלִישִׁי לְעֵיל מִשְּׁנֵי בְּחֻלִּין: וַחֲמִישִׁי בְּקֹדֶשׁ. מֵרְבִיעִי בְּתְרוּמָה מק״ו מִמְּחַסֵּר כִּפּוּרִים, דְּדַאֲיְיתִי לִרְבִיעִי לְעֵיל מִשְּׁלִישִׁי בְּתְרוּמָה: הָאוֹכֵל אֹכֶל רִאשׁוֹן. חֲצִי פְּרֹס מֵאֹכֶל רִאשׁוֹן נַעֲשָׂה גּוּפוֹ רִאשׁוֹן לְטֻמְאָה מִדְּרַבָּנָן, וְהָאוֹכֵל אֹכֶל שֵׁנִי נַעֲשָׂה גּוּפוֹ שֵׁנִי. וּבְשְׁחִיטַת חֻלִּין מְפָרֵשׁ טַעְמָא שֶׁעוֹשֶׂה אֶת הָאוֹכֵל חָמוּר כְּמַאֲכָל, בְּהַשּׁוֹחֵט (חֻלִּין ד׳ לד.): רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר הָאוֹכֵל אֹכֶל רִאשׁוֹן אוֹ אוֹכֵל אֹכֶל שֵׁנִי שֵׁנִי. מֵאֹכֶל רִאשׁוֹן לֹא עָבִיד לֵיהּ רִאשׁוֹן אֶלָּא שֵׁנִי, שֶׁאֵין הָאוֹכֵל חָמוּר כְּמַאֲכָל, אֲבָל מְצִינוּ שֶׁהַשֵּׁנִי עוֹשֶׂה שֵׁנִי עַל יְדֵי מְפָרֵשׁ שֶׁלְּיָדוֹ: שְׁלִישִׁי שֵׁנִי לְקֹדֶשׁ. הָאוֹכֵל אֹכֶל שְׁלִישִׁי נַעֲשָׂה גּוּפוֹ שֵׁנִי לְקֹדֶשׁ, שֶׁאִם יִגַּע בְּקֹדֶשׁ יִטַּמְּאוּ לְפַסּוֹל עוֹד אֶחָד, וְהָתָם מְפָרֵשׁ טַעְמָא. וְכָל הָנָךְ טְמֵאוֹת מִדְּרַבָּנָן נִינְהוּ: בְּחֻלִּין שַׁנְעֲשׂוּ עַל טָהֲרַת תְּרוּמָה. בְּאֵיזוֹ חֻלִּין אָמְרוּ שֶׁהָאוֹכֵל שְׁלִישִׁי שֶׁלָּהֶן נַעֲשָׂה שֵׁנִי לְקֹדֶשׁ, בְּחֻלִּין שַׁנַּעֲשׂוּ עַל טָהֲרַת תְּרוּמָה, שֶׁבַּעֲלֵיהֶם כֹּהֵן וְרָגִיל בְּתְרוּמָה וְקָבֵל עָלָיו לֶאֱכוֹל חֻלִּין שֶׁלּוֹ בְּטָהֲרַת תְּרוּמָה כְּדֵי לִתְרוּמוֹתָיו בְּטָהֲרָה הִזְקִיקוּהָ לָהֶן, הִלְכָּךְ מִשְּׁכַחַת בְּהוּ שְׁלִישִׁי, דְּבְחֻלִּין אֲחֵרִים לא מִשְּׁכַחַת שְׁלִישִׁי: ה״ג עַל טָהֲרַת תְּרוּמָה אֵין חֻלִּין גְּרִידֵי לא. וּמֵאַן דְּגָרִיס עַל טָהֲרַת הַקֹּדֶשׁ לא הָכִי מְפָרֵשׁ לָהּ, עַל טָהֲרַת הַקֹּדֶשׁ לא דְּהוּנוּ לְהוּ חֻלִּין גְּרִידֵי, שֶׁהַמִּתְעַסֵּק בְּחֻלִּין הַקֹּדֶשׁ בְּטָלָה דַּעְתּוֹ וְאֵין בִּדְבָרָיו כְּלוּם: שְׁלָשְׁתָּן שָׁוִין. הָנָךְ דְּמְפָרֵשׁ לְהוּ, רִאשׁוֹן שֶׁל חֻלִּין, וְרִאשׁוֹן שֶׁל תְּרוּמָה, וְרִאשׁוֹן שֶׁל קֹדֶשׁ: מִטַּמֵּא שְׁנַיִם וּפוֹסֵל אֶחָד בְּקֹדֶשׁ. דְּהַיְינוּ רְבִיעִי: מִטַּמֵּא אֶחָד וּפוֹסֵל אֶחָד בְּתְרוּמָה. דְּהָוָה לֵיהּ שְׁלִישִׁי: וּפוֹסֵל אֶחָד בְּחֻלִּין. דְּהָוָה לֵיהּ שֵׁנִי. וְתַנָּא דְּפָלִיג עֲלֵיהּ סָבַר רִאשׁוֹן שֶׁל חֻלִּין לא אַזִּיל בְּקֹדֶשׁ עַד רְבִיעִי, שֶׁאֵין קֹדֶשׁ בָּא לִידֵי רְבִיעִי אֶלָּא אִם כֵּן הָיָה רִאשׁוֹן שֶׁל קֹדֶשׁ. וּמִיהוּ שְׁמִעִינָן מִנַּיהּ דְּאֵין שְׁלִישִׁי בְּחֻלִּין: ר״א אוֹמֵר חֲלָלָה נִטֶּלֶת מִן הַטְּהוֹרָה עַל הַטְּמֵאָה. רִישָׁא דְּמַתְנִי׳ בְּמִסֶּכֶת חֻלִּין (פ״ב מ״ז) הָכִי, שִׁעוּר חֲלָלָה אֶחָד מִכּ״ד, נִטְמְאָה עִסָּתָהּ שׁוּגֶגֶת אוֹ אֲנוּסָה אֶחָד מִמּ״ח, נִטְמֵאת בְּמֻזִיד אֶחָד מִכ״ד, שֶׁלֹּא יְהֵא חוֹטֵא נִשְׂכָּר. ר״א אוֹמֵר הֵיכָא דְּנִטְמֵאת מְזִידָה תָּלוּשׁ אַחֶרֶת בְּטָהֲרָה וְתִטּוֹל מִן הַטְּהוֹרָה עַל הַטְּמֵאָה, מִשּׁוּם דְּמִצְוָה לִתְרוֹם מִן הַמֻּקָּף. כֵּיצַד תַּעֲשֶׂה שֶׁיְּהֵא מִן הַמֻּקָּף וּטְהוֹרָה, נוֹטֶלֶת כְּדֵי חֲלַת הַטְּמֵאָה מַעֲשֵׂה הַטְּהוֹרָה עַד שֶׁלֹּא הוּרְמָה חֲלָתָהּ, דְּאִי הוּרְמָה חֲלָתָהּ דִּטְהוֹרָה תּוּ לֹא מָצֵי לְאַפְרוּשֵׁי מִן הַפְּטוּר עַל הַחִיּוּב וְלֹא חָיֵיל עָלֵיהּ תּוּ שֵׁם חֲלָה, וְנוֹתֶנֶת: פָּחוֹת מִכְּבֵיצָה בָּאֻמְצָע כְּדֵי לִתְרוֹם מִן הַמֻּקָּף. מֻקָּף לְשׁוֹן מְחֻבָּר וּמְקוֹרָב, כְּמוֹ אֵין מְקִיפִין שְׁתֵּי חֲבִיּוֹת בְּמִסֶּכֶת בֵּיצָה (דף לכ:), וּמִקָּרָא נַפְקָא לָן וְהֲרֵמוֹתָם מִמֶּנּוּ מִן הַמֻּקָּף לוֹ, בְּסִפְרֵי, הִלְכָּךְ צְרִיכָה להקיף

תוספות

שלישי הבא מחמת שני וכו׳. פירש רש״י דשמעינן מיניה תרתי שמעינן מיניה אוכל הבא מחמת טבול יום דסבירא ליה כאבא שאול ושמעינן מיניה דשלישי הבא מחמת שני וכו׳ תימה כיון דליקח ק״ו לשלישי ממחוסר כיפורים לאו ממילא שמעינן מיניה דאית ליה כאבא שאול דבהאי קל וחומר גופיה דמחוסר כיפורים נפקא לן אוכל הבא מחמת טבול יום דעביד רביעי א״כ אמאי הוי ליה למיתניה לרביעי בקודש מאוכל הבא מחמת טבול יום וכי לא מייתי ליה שפיר טפי ממחוסר כיפורים גופיה מדהוי מייתי ליה מאוכל הבא מחמת טבול יום דאוכל הבא מחמת טבול יום גופיה לא שמעינן ליה אלא מק״ו דמחוסר כיפורים ונראה דאפ׳ הכי הוי ניחא ליה טפי לעשות שלישי מק״ו ראשון כגון שלישי הבא מחמת שני דאלים טפי למיעבד רביעי ממאי דמייתי ליה ממחוסר כיפורים שצריך למייתי שלישי גופיה (למייתי) מק״ו דטבול יום דפסול בתרומה אע״ג דבין כך ובין כך הוי ק״ו בן ק״ו מיהו לאלומי כח שלישי עדיף ליה טפי:

הא אייתינה ממחוסר כיפורים ולא פרכינן. רש״י פי׳ משום דכיון דטבל אזלה ליה ההיא טומאה ולא ידענא אמאי פי׳ הכי הא ע״כ אית לן למימר דר׳ יוסי סבירא ליה כרבן יוחנן בן זכאי דמייתי שלישי בתרומה במה הצד דאי לא תימא הכי שלישי מנא ליה ובאותו מה הצד גופיה מייתי רבי יוסי רביעי ממחוסר כיפורים ומכלי חרס ומשום הכי לא פריך. ספר הישר. מסיק בפ״ק דשבת (דף יד.) זימנין דאכיל אוכלין טמאין וכו׳ הקשה ריב״א הלוי וצ״ל אלמא דאוכלין טמאין פוסלין את הגויה בכביצה דאפ׳ כביצה מטמאין למשקין דתרומה דשדי לפומיה והתנן בפרק כיצד משתתפין (עירובין דף פב:) חציה לבית המנוגע וחצי חציה לפסול את הגויה דהיינו שני ביצים ותירץ מורי אין דרך בני אדם לשתות אלא לאחר אכילת שני ביצים וקודם לכן מילתא דלא שכיחא היא ואין נראה לר״י תירוץ זה חדא שאפילו בלשון לא דקדק שבכאן הוא אמר לפסול את הגויה ולשם הוא אומר אלו פוסלין בתרומה משמע אפילו במגע ובכאן לא גזרו אלא טומאת פנים אטו טומאת חוץ ועוד היאך אנו אומרים ביומא פרק אחרון (דף פ:) אמר רב פפא הנח לטומאת גויה דלאו דאורייתא ומותיב מי אמר רב פפא הכי והכתיב לא תטמאו בהם ואמר רב פפא מכאן לטומאת גויה דאורייתא ומתרץ מדרבנן וקרא אסמכתא בעלמא ואם היה מגזרת י״ח דבר וכי בזה היה טועה בעל הגמרא שהם דאורייתא והלא פשט איסורם בכל העולם אלא ודאי נראה דתרי גזירות הוו חדא גזירת טומאת פנים אטו טומאת חוץ דהיינו פסול גויה דהרואה סבר דמותר להגיע טומאה למשקין דהא זה בשאבל תרומה ואח״כ שותה משקין טמאים נוגעין זה בזה בתוך מעיו ולא חיישינן להכי נמי לא נחוש אפי׳ בחוץ להכי גזרו ודוקא בשני ביצים אבל בכביצה לא שהרי האוכל כביצה מתעבל בתוך מעיו ונשאר בין שיניו ולכשיהיה בבני מעיו יפחת הרבה מכביצה ואין אדם טועה שאפילו אוכל אוכלין טמאין בכביצה ושותה משקין דתרומה לא יאמר א״כ טהורין הן בכביצה אפי׳ בחוץ דהא בפנים לא היה כביצה שהרי נתעבל האוכל ולא היה כשיעור לטמא ודוקא באוכלין מרעיך יותר מכשיעור משום דמתעבל אבל משקין פסלי גויה בכדי רביעית דאין דרך משקה להתעבל בתוך מעיו וא״ת היה להן להוסיף יותר מעט מ״מ כיון דנחית לשיעוריה העמיד אותה על שני ביצים שהוא שיעור ידוע וגזירה אחרת אותה של שבת שגזרו בכביצה אף על מגע ואותה של שחיטת חולין (דף לד.) דאמר עולא האוכל אוכל שלישי של חולין שנעשו על טהרת תרומה נפסל גופו מלאכול בתרומה איני יודע לפרש אם היה מאותה גזירה ראשונה מ״מ למה גורו אי משום טומאת חוץ הלא אפילו אם היה נוגע בשלישי שבתרומה לא היה נפסל שאין שלישי עושה רביעי בתרומה כדמוכח התם דתניא חולין שנעשו על טהרת הקדש הרי הוא כחולין רבי אלעזר ברבי צדוק אומר הרי הן כטומאה לתרומה לטמא שנים ולפסול אחד א״כ אינו רביעי וא״ת מגזרה שניה ומשום משקין דאכיל אוכלין טמאין ושתה משקין דתרומה אם כן למה נפסל גופו יהי׳ טמא אפי׳ במגע וא״ת גזרה שלישית היא מ״מ הטעם לא נודע אלא א״כ נאמר רבו בגזרות וגזרו גזירה לגזרה ולפי פירוש הקונטרס שפירש בשחיטת חולין אינו נראה ואינו מיושב יפה שמפרש האוכל אוכל ראשון זהו חצי פרס שהרי אנו אומרים מאי טעמא דילמא אכיל אוכלין טמאין ושתי משקין דתרומה וזהו אפילו בכביצה. ע״כ לשון ספר הישר:

מר

סוטה. פרק חמישי – כשם שהמים דף ל עמוד ב

תוספות רש״י

מר סבר תחומין דאורייתא ומר סבר תחומין דרבנן. תימה דהכא משמע דאי הוה משתעי קרא דאלפים אמה בלוים דהוה סבר דתחומין דרבנן אלא טעמא משום דמשתעי בשבת והא יליף לתחומין בפרק מי שהרוציאהו (עירובין דף נא.) מג״ש מקום ממקום ומקום מניסה וכו׳ א״כ אפי׳ הוה משתעי בשדות וכרמים הוי מצי למילף בהו ג״ש דמקום דכתיב גבי שבת היינו אלפים דהא פריך התם ונילף מקיר העיר וחוצה אע״ג דההוא קרא משתעי לדברי הכל בלוים ובספ״ק דעירובין (דף יז:) משמע מאן דסבר דתחומין דאורייתא נפקא לן מאל יצא איש ממקומו: **רבי** נחמיה אומר כסופר הפורס על שמע בבית הכנסת. בתוספתא (פ״ו) ר׳ נחמיה אומר כבני אדם שקורין את שמע שנאמר ויאמרו לאמר מלמד שהיה משה פותח תחילה וישראל עונין אחריו וגומרין משה אמר אז ישיר משה וישראל אומרים אשירה לה׳ משה אמר עוז וזמרת יה וישראל אומרים זה אלי ואנוהו משה אמר ה׳ איש מלחמה וישראל אומרים ה׳ שמו:

רבי מאיר אומר מנין שאפי׳ עוברין שבמעי אמן. אין לומר דרבי יוסי הגלילי ורבי מאיר פליגי דרבי יוסי אית ליה דוקא עוללים ויונקים ולא עוברים אלא מקרא דמפי עוללים ויונקים נפקא ליה דתינוק שמט דד מפיו דמשמע ויונקים בשעה שהוא יונק ולכך איצטריך קרא דמפי עוללים דאי לאו הכי כיון דנפקא לן מקרא ממקור ישראל במקהלות ברכו אלקים אפילו עוברים לא הוה צריך למימר תו עוללים ויונקים דבפ׳ שלשה שאכלו (ברכות דף מט:) תנינן בעשרה אומרים נברך אלהינו וכו׳ רבי יוסי הגלילי אומר לפי רוב הקהל מברכין שנאמר במקהלות ברכו אלקים א״ר עקיבא מה מצינו בבית הכנסת אחד מרובין ואחד מועטין אומר ברכו את ה׳ וקדייק עליה בגמ׳ (שם דף נ.) ורבי עקיבא האי קרא דר״י הגלילי מאי עביד ליה מבעי ליה לכדר׳ מאיר וכו׳ ואידך

1 לְהַקִּיף הַחֵלֶה אֵצֶל הָעִסָּה קֹדֶם שֶׁתִּקְרָא לָהּ שֵׁם, וְהָכִי מַקִּיפָה לָהּ נוֹתֶנֶת בְּעֲרִיבָה לְצַד
2 אֶחָד וְנוֹתֶנֶת מִן הָעִסָּה הַטְּהוֹרָה פְּחוֹת מִכַּבֵּיצָה בֵּין הַחֵלֶה הַטְּהוֹרָה וּבֵין הָעִסָּה הַטְּמֵאָה,
3 וְהָאֻמְצָעִית נוֹגַעַת בִּשְׂתֵיהֶן וּמְצָרְפָתָן, וְקוֹרֵא שֵׁם עַל הַחֵלֶה וּמְסַלֶּקֶת עִם קְרִיאַת הַשֵּׁם,
4 וּפְחוֹת מִכַּבֵּיצָה אֵינוֹ מְטַמֵּא אֶת הַחֵלֶה וְאע״פ שֶׁהוּא עַצְמוֹ מְקַבֵּל טֻמְאָה, כִּדְתַנְיָא בְּתוֹרַת
5 כֹּהֲנִים מִכָּל הָאֹכֶל אֲשֶׁר יֵאָכֵל מְלַמֵּד שֶׁהוּא
6 מִטַּמֵּא בְּכָל שֶׁהוּא, יָכוֹל יִטְמָא לְאַחֲרִים בְּכָל
7 שֶׁהוּא ת״ל אֲשֶׁר יֵאָכֵל, וְדִרְשִׁינָן לֵיהּ בְּפֶרֶק
8 בַּתְרָא דְּיוֹמָא (קף פ.) אֹכֶל הַנֶּאֱכָל בְּבֵת אַחַת,
9 וְשֶׁעֲרוֹ חֲכָמִים אֵין בֵּית הַבְּלִיעָה מַחֲזִיק יוֹתֵר
10 מִבֵּיצַת הַרְגּוֹלֶת: **וַחֲכָמִים אוֹסְרִין.** כִּדְבָעֵינָן
11 לְפָרוּשֵׁי טַעְמָא: **וְתַנְיָא כְּבֵיצָה.** וְתַנְיָא בְּבָרַיְיתָא
12 דְּאַלְבָּא דְּר׳ אֱלִיעֶזֶר, וְנוֹתֶנֶת אַף כְּבֵיצָה בְּאֻמְצָע
13 וְאפ״ה לֹא מִטַּמֵּא לָהּ לְחֵלֶה עַד שֶׁלֹּא נִקְרָא
14 עָלֶיהָ שֵׁם: **סַבְרוּהָ רַבָּנַן.** הָנֵי דְּבֵי מִדְרָשָׁא דְּבָעוּ
15 לְמִשְׁמַע מִנָּהּ דְּר׳ אֱלִיעֶזֶר אֵין שְׁנֵי עוֹשֶׂה שְׁלִישִׁי
16 בְּחֻלִּין ס״ל, אידי וְאידי – הַךְ בְּרַיְיתָא נְמִי אֲלַבָּא
17 דְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר דְּשָׁרֵי בְּבֵיצָה, וּמַתְנִי׳ דְּאָמַר פְּחוֹת
18 – תְּרַוַיְיהוּ בְּעִסָּה רִאשׁוֹנָה הָעִסָּה הַטְּמֵאָה
19 רִאשׁוֹנָה לְטֻמְאָה הִיא וְאפ״ה קָאָמַר ר׳ אֱלִיעֶזֶר
20 בְּבָרַיְיתָא בְּבֵיצָה וְאע״ג דְּמִיטַּמְּאָה אֻמְצָעִית
21 מֵחֲמַת רִאשׁוֹנָה וְהַוְיָא לָהּ שְׁנִיָּה לֹא הַדְּרָא
22 וְעִבְדָּא לָהּ לְחֵלֶה עַד שֶׁלֹּא קָרָא עָלֶיהָ שֵׁם
23 שְׁלִישִׁי, וְאע״ג דְּמַשֶּׁכֶת חֵלִין הַטְּבוּלִין לְחֵלֶה
24 הוּא, דְּס״ע בֵּין לְר׳ אֱלִיעֶזֶר בֵּין לְרַבָּנַן לָאו כְּחֵלֶה
25 דְּמֵיָא לְמִיהֲוֵי עֲלָהּ תּוֹרַת תְּרוּמָה: **מַאי לָאו בְּהָא**
26 **קָמִיפַּלְגִי.** רַבִּי אֱלִיעֶזֶר וְרַבָּנַן, דְּר׳ אֱלִיעֶזֶר דְּשָׁרֵי
27 סָבַר אֵין שְׁנֵי עוֹשֶׂה שְׁלִישִׁי בְּחֻלִּין, וְרַבָּנַן דְּאָסְרֵי
28 סָבְרֵי שְׁנֵי עוֹשֶׂה שְׁלִישִׁי בְּחֻלִּין וְאיטְמָא לָהּ חֵלֶה
29 לְפִנֵּי קְרִיאַת הַשֵּׁם וְאע״ג דְּחֻלִּין הוּא וְאִשְׁתְּכַח
30 דְּסָפְיָנָן לְכֹהֵן חֵלֶה טְמֵאָה בְּחֶזְקַת שֶׁהִיא טְהוֹרָה,
31 וְתַנְיָא דְּמַתְנִי׳ דְּאָמַר לְר׳ אֱלִיעֶזֶר פְּחוֹת מִכַּבֵּיצָה,
32 לָאו מִשּׁוּם דְּאִית לֵיהּ שְׁנֵי עוֹשֶׂה שְׁלִישִׁי, אֶלָּא
33 מִשּׁוּם דְּכַמָּה דְּאִפְשַׁר לְמַעוּטֵי טְמֵאָה דְּאֻמְצָעִית
34 מְמַעֲטִינָן, דְּאִסּוּר לִגְרוֹם טְמֵאָה לְחֻלִּין, אֶלָּא
35 מִשּׁוּם תַּקָּנַת תְּרוּמָה הוּא דְּשָׁרֵי, וְהָא אֶפְשַׁר
36 בְּהָכִי. אי נְמִי מִשּׁוּם דְּאִלְמָא לֹא מִיזְדַּהַר בָּהּ שֶׁלֹּא
37 תִּגַּע חֵלֶה בְּאֻמְצָעִית זוּ אַחַר קְרִיאַת הַשֵּׁם,
38 וְחֲכָמִים אוֹסְרִין דְּאִלְמָא אָתֵי לְמֶיעֱבַד כְּבֵיצָה
39 וּמִטַּמֵּא אֻמְצָעִית וְהַדְּרָא וּמִטַּמֵּיא לְחֵלֶה: **לא**
40 **דְּכ״ע.** וְאַפּלּוּ לְרַבָּנַן אֵין שְׁנֵי עוֹשֶׂה שְׁלִישִׁי בְּחֻלִּין,
41 וְהַאי דְּקָאָסְרֵי רַבָּנַן מִשּׁוּם דְּקָסְבְרֵי חֵלִין הַטְּבוּלִין
42 לְחֵלֶה כְּחֵלֶה דְּמוּ וּמִיפְּסְלֵי מִשּׁוּם שֵׁם שְׁלִישִׁי:
43 **וְאִיבְּעֵית אֵימָא דְּכ״ע לָאו כְּחֵלֶה דְּמֵי וּדְכ״ע אֵין**
44 **שְׁנֵי עוֹשֶׂה שְׁלִישִׁי בְּחֻלִּין, וְהָכָא בְּמִתְּר לְגִרוֹם**
45 **טֻמְאָה לְחֻלִּין כוּ׳.** טַעְמָא דְּרַבָּנַן דְּאָסְרֵי מִשּׁוּם
46 אֻמְצָעִית הוּא, דְּמִיטַּמֵּא מֵחֲמַת הָעִסָּה שֶׁהִיא

1 **וַחֲכָמִים אוֹסְרִין.** וְתַנְיָא כַּבֵּיצָה, סַבְרוּהָ: אִידִי וְאִידִי,
2 **בְּעִיפָּה רִאשׁוֹנָה** וְחוּלִּין הַטְּבוּלִין לְחַלָּה לֹא כְּחַלָּה דָּמוּ.
3 **מַאי לָאו בְּהָא קָמִיפַּלְגִי?** דְּמָר סָבַר אֵין שֵׁנִי עוֹשֶׂה
4 שְׁלִישִׁי בְּחוּלִּין, וּמָר סָבַר שֵׁנִי עוֹשֶׂה שְׁלִישִׁי בְּחוּלִּין,
5 אָמַר רַב מָרִי בְּרֵיהּ דְּרַב כָּהֲנָא: דְּכוּלֵּי עָלְמָא אֵין שֵׁנִי
6 עוֹשֶׂה שְׁלִישִׁי בְּחוּלִּין, וְהָכָא בְּחוּלִּין הַטְּבוּלִין לְחַלָּה
7 קָמִיפַּלְגִי, מָר סָבַר כְּחַלָּה דָּמוּ, וּמָר סָבַר לֹא כְּחַלָּה
8 דָּמוּ. וְאִיבָּעֵית אֵימָא: דְּכוּלֵּי עָלְמָא חוּלִּין הַטְּבוּלִין
9 לְחַלָּה לֹא כְּחַלָּה דָּמוּ, וְאֵין שֵׁנִי עוֹשֶׂה שְׁלִישִׁי בְּחוּלִּין,
10 וְהָכָא בְּמוּתָּר לְגִרוֹם טוּמְאָה לְחוּלִּין שֶׁבְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל
11 קָמִיפַּלְגִי. מָר סָבַר מוּתָּר לְגִרוֹם טוּמְאָה לְחוּלִּין שֶׁבְּאֶרֶץ
12 יִשְׂרָאֵל, וּמָר סָבַר אָסוּר לְגִרוֹם טוּמְאָה לְחוּלִּין שֶׁבְּאֶרֶץ
13 יִשְׂרָאֵל: בּוֹ בַּיּוֹם דָּרַשׁ רַבִּי עֲקִיבָא וְכוּ׳: בְּמַאי קָא
14 מִיפַּלְגִי? מָר סָבַר תְּחוּמִין דְּאוֹרַיְיתָא, וּמָר סָבַר דְּרַבָּנַן,
15 **תָּנוּ רַבָּנַן, בּוֹ בַּיּוֹם דָּרַשׁ רַ׳ עֲקִיבָא: בְּשָׁעָה שֶׁעָלוּ**
16 **יִשְׂרָאֵל מִן הַיָּם, נָתְנוּ עֵינֵיהֶם לוֹמַר שִׁירָה. וְכֵיצַד אָמְרוּ**
17 **שִׁירָה, כְּגְדוֹל הַמַּקְרֵא אֶת הַלֵּל, וְהֵן עוֹנִין אַחֲרָיו רָאשֵׁי**
18 **פְּרָקִים. מֹשֶׁה אָמַר "אָשִׁירָה לַה׳" וְהֵן אוֹמְרִים "אָשִׁירָה**
19 **לַה׳", מֹשֶׁה אָמַר "כִּי גָאֹה גָּאָה" וְהֵן אוֹמְרִים "אָשִׁירָה**
20 **לַה׳". ר׳ אֱלִיעֶזֶר בְּנוֹ שֶׁל ר׳ יוֹסֵי הַגְּלִילִי אוֹמֵר: כְּקָטָן**
21 **הַמַּקְרֵא אֶת הַלֵּל, וְהֵן עוֹנִין אַחֲרָיו כָּל מַה שֶּׁהוּא**
22 **אוֹמֵר. מֹשֶׁה אָמַר "אָשִׁירָה לַה׳" וְהֵן אוֹמְרִים "אָשִׁירָה**
23 **לַה׳", מֹשֶׁה אָמַר "כִּי גָאֹה גָּאָה" וְהֵן אוֹמְרִים "כִּי גָאֹה**
24 **גָּאָה". ר׳ נְחֶמְיָה אוֹמֵר: כְּסוֹפֵר הַפּוֹרֵס עַל שְׁמַע בְּבֵית**
25 **הַכְּנֶסֶת, שֶׁהוּא פּוֹתֵחַ תְּחִילָּה וְהֵן עוֹנִין אַחֲרָיו. בְּמַאי קָמִיפַּלְגִי? ר׳ עֲקִיבָא סָבַר: "לֵאמֹר"**
26 **אַמִּילְתָּא קַמָּיְיתָא. וְר׳ אֱלִיעֶזֶר בְּנוֹ שֶׁל ר׳ יוֹסֵי הַגְּלִילִי סָבַר: "לֵאמֹר" אַכָּל מִילְתָּא וּמִילְתָּא. וְר׳**
27 **נְחֶמְיָה סָבַר: "יַיְאמְרוּ" דַּאֲמוּר כּוּלְּהוּ בְּהַדֵּי הֲדָדֵי, "לֵאמֹר" דְּפָתַח מֹשֶׁה בְּרֵישָׁא. תָּנוּ רַבָּנַן,**
28 **דָּרַשׁ ר׳ יוֹסֵי הַגְּלִילִי: בְּשָׁעָה שֶׁעָלוּ יִשְׂרָאֵל מִן הַיָּם נָתְנוּ עֵינֵיהֶם לוֹמַר שִׁירָה. וְכֵיצַד אָמְרוּ**
29 **שִׁירָה? עוֹלֵל מוּטָּל עַל בִּרְכֵּי אִמּוֹ, וְתִינוֹק יוֹנֵק מִשְּׁדֵי אִמּוֹ, כֵּיוָן שֶׁרָאוּ אֶת הַשְּׁכִינָה, עוֹלֵל**
30 **הִגְבִּיהַּ צַוָּארוֹ, וְתִינוֹק שָׁמַט דַּד מִפִּיו, וְאָמְרוּ "זֶה אֵלִי וְאַנְוֵהוּ" שֶׁנֶּאֱמַר: "מִפִּי עוֹלְלִים וְיוֹנְקִים**
31 **יִסַּדְתָּ עֹז". הָיָה ר׳ מֵאִיר אוֹמֵר: מִנַּיִן שֶׁאֲפִילּוּ עוּבָּרִים שֶׁבְּמֵעֵי אִמָּן אָמְרוּ שִׁירָה? שֶׁנֶּאֱמַר**

"במקהלות"

רִאשׁוֹנָה, וְקָסְבְרֵי אָסוּר לִגְרוֹם טֻמְאָה לְחֻלִּין מִשּׁוּם תַּקָּנַת תְּרוּמָה, וְר׳ אֱלִיעֶזֶר סָבַר מֻתָּר לִגְרוֹם טֻמְאָה לְאֻמְצָעִית כְּדֵי לְתַקֵּן חַלָּה בְּטָהֳרָה, וְתַנָּא דְּמַתְנִיתִין וְתַנָּא דְּבָרַיְיתָא אַלְבָּא דְּר׳ אֱלִיעֶזֶר נְמִי בְּהָא פְּלִיגִי, דְּתַנָּא דְּמַתְנִיתִין סָבַר אע״ג דְּמֻתָּר לִגְרוֹם לָהּ טֻמְאָה מִידֵּי כָּל כַּמָּה דְּאֶפְשַׁר לְמַעוּטֵי לֵהוּ לִגְרוֹם לָהֶן טֻמְאָה בְּחִבּוּר, וְהָא אֶפְשַׁר בְּהָכֵי, הִלְכָּךְ כְּבֵיצָה לֹא דְּחִשְׁיב, וְתַנָּא דְּבָרַיְיתָא סָבַר כֵּיוָן דְּמֻתָּר לִגְרוֹם לֹא שְׁנָא שִׁיעוּרָא רַבָּא וְלֹא שְׁנָא שִׁיעוּרָא זוּטְרָא, דְּאִפּלּוּ בְּכְדֵי בֵּיצָה נְמִי מֻתָּר לִגְרוֹם, אִי נְמִי תַּנָּא דְּמַתְנִי׳ סָבַר דְּאִלְמָא נָגַע חַלָּה בְּאֻמְצָעִית אַחַר קְרִיאַת הַשֵּׁם וְתַנָּא בְּרָא לֹא חָיֵשׁ: **כְּמַאי קָמִיפַּלְגִי.** ר״ע וְר׳ אֱלִיעֶזֶר בְּנוֹ שֶׁל ר׳ יוֹסֵי הַגְּלִילִי: **כְּגְדוֹל הַמַּקְרֵא אֶת הַלֵּל.** מִקְרֵהוּ לְצִפּוּרֵי אוֹתוֹ הוּא עוֹנֶה אַחֲרָיו **וְהֵן עוֹנִין אַחֲרָיו רָאשֵׁי פְּרָקִים הֶלְלוּיָה.** שֶׁהוּא רֹאשׁ הַפָּרָשָׁה, עַל כָּל דָּבָר שֶׁהוּא אוֹמֵר עוֹנִין אַחֲרָיו הֶלְלוּיָה, דִּתְנַן בְּמַסֶּכֶת סֹכָה (קף לח.) מִי שֶׁהָיָה עָבֵד אוֹ אִשָּׁה אוֹ קָטָן מִקְרֵין אוֹתוֹ הוּא עוֹנֶה אַחֲרֵיהֶן מַה שֶּׁהֵם אוֹמְרִים, וְאִם הָיָה גָּדוֹל מִקְרָא אוֹתוֹ עוֹנֶה אַחֲרֵיהֶן הֶלְלוּיָה: **כְּסוֹפֵר.** מְלַמֵּד תִּינוֹקוֹת, וְהוּא תְּדִיר בְּבֵית הַכְּנֶסֶת וּפוֹרֵס עַל שְׁמַע לְעֲשָׂרָה הַנּוֹעֲדִים. פּוֹרֵס לְשׁוֹן פְּרוֹס לְחָם חָחֻב לְפָנֵי הַחָגּוּ (שָׁקֵלִים קף ה). מִתְּחִיל בִּבְרָכוֹת שֶׁלְּפָנֵי קְרִיאַת שְׁמַע, וְהֵן עוֹנִין אַחֲרָיו וְקוֹרִין כֻּלָּן יַחַד, וְכָךְ שָׁרְתָה רוּחַ הַקֹּדֶשׁ עַל כֻּלָּם וְכִוְּנוּ יַחַד אֶת הַשִּׁירָה כִּכְתָבָהּ: **לֵאמֹר אַמִּילְתָּא קַמָּיְיתָא קָאֵי.** שֶׁעוֹנִין תָּמִיד אֶשִׁירָה לֹה׳: **וְרַבִּי נְחֶמְיָה סָבַר וַיַּאמְרוּ.** אֲמוּשָׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל קָאֵי, וּמִשְּׁמַע דְּאָמוּר כֻּלְּהוּ בְּהַדֵּי הֲדָדֵי: **לֵאמֹר דְּפָתַח מֹשֶׁה בְּרֵישָׁא.** הָכֵי קָאָמַר, וַיֹּאמְרוּ כֻּלָּם אַחַר שֶׁנִּרְשׁוּ לֵאמֹר, דְּהַיְינוּ אַחַר שֶׁפָּתַח חָכָם: **עוֹלֵל.** גָּדוֹל מִינֹּוֹנֵק כִּדְכְתִיב (שְׁמוּאֵל א׳ טז) מְעוֹלֵל וְעַד יוֹנֵק, וְדֶרֶךְ הַמִּקְרָא לוֹמַר כֵּן, כְּלוֹמַר כְּלָה הַכֹּל מִן הַחָשׁוּב עַד הַגָּרוּעַ כְּמוֹ מִשּׁוֹר וְעַד שֶׂה (שָׁם):

"במקהלות"

ביאורים למסכת סוטה דף ל עמוד ב מתוך "ש"ס לובלין – מכון המאור"

וַחֲכָמִים אוֹסְרִין להפריש חלה מהעיסה הטהורה על הטמאה, אלא יפריש מהטמאה על עצמה. **וְתַנְיָא** בברייתא, שלדברי רבי אליעזר אפשר להניח באמצע אף עיסה בשיעור **כַּבֵּיצָה**, ובכל אופן אין האמצעית מטמאת את הטהורה, כמבואר בהמשך.

סְבָרוּהָ – רבנן שרצו ללמוד מדברי רבי אליעזר שאין שלישי בחולין סברו, **שְׁאֵרִי וְאֵרִי** – בין הברייתא שמתירה לפי רבי אליעזר אפילו כביצה, ובין המשנה שמתירה רק פחות מכביצה, עוסקות **בְּעִיסָּה שֶׁהִיא רִאשׁוֹנָה** לטומאה, שמטמאת את האמצעית, ועושה אותה שניה, ובכל זאת סוברת הברייתא שלפי רבי אליעזר אפשר להניח באמצע גם כביצה, ואף על פי כן אינה מטמאת את הטהורה, היות ואין שני עושה שלישי בחולין, ואף על פי שחולין אלה עומדים להיות חלה, עדיין יש להם דין חולין, היות **וְחוּלִּין הַטְּבוּלִין לְחַלָּה** – חולין שלא הופרש מהם חלה, **לֹא כְּחַלָּה דָּמוּ** ודינם כחולין. ולפי זה רצו החכמים לומר, **מַאי לָאו בְּהָא קָמִיפְּלְגִי, דְּמַר** – רבי אליעזר **סָבַר, אֵין שֵׁנִי עוֹשֶׂה שְׁלִישִׁי בְּחוּלִּין** ולכן אפשר להניח באמצע גם חתיכה כביצה, והיא לא תטמא את הטהורה כיון שלא נקרא עליה שם חלה, ואין שני עושה שלישי בחולין. **וּמַר סָבַר** – חכמים סוברים, **שֵׁנִי עוֹשֶׂה שְׁלִישִׁי בְּחוּלִּין**, ולכן נטמאת העיסה הטהורה אף לפני שיקרא עליה שם חלה, והכהן יקבל חלה טמאה בחזקת טהורה ויכשל באכילת חלה טמאה.

דוחה הגמרא, **אָמַר רַב מָרִי בְּרֵיהּ דְּרַב כַּהֲנָא, דְּכוּלֵּי עָלְמָא** – בין לרבנן ובין לרבי אליעזר, **אֵין שֵׁנִי עוֹשֶׂה שְׁלִישִׁי בְּחוּלִּין, וְהָכָא בְּחוּלִּין הַטְּבוּלִין לְחַלָּה** – חולין שלא הופרש מהם חלה **קָמִיפְּלְגִי, מַר סָבַר** – רבנן סברו, שעוד לפני שנקרא עליהם שם חלה **כְּחַלָּה דָּמוּ**, ויש בחלה דין שלישי בתרומה, והחתיכה האמצעית תפסול את החלה בשלישי. **וּמַר** – רבי אליעזר **סָבַר, לֹא כְּחַלָּה דָּמוּ**, ולכן עד שיקרא עליה שם חלה היא חולין ואינה יכולה לטמאות את החלה.

וְאִיבְּעִית אֵימָא, דְּכוּלֵּי עָלְמָא חוּלִּין הַטְּבוּלִין לְחַלָּה לֹא כְּחַלָּה דָּמוּ, וְאֵין שֵׁנִי עוֹשֶׂה שְׁלִישִׁי בְּחוּלִּין, ולכולי עלמא אף אם יהיה בחתיכה האמצעית כביצה היא לא תטמא את הטהורה, **וְהָכָא בְּמוּתָּר לְגָרוֹם טוּמְאָה לְחוּלִּין שֶׁבְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל קָמִיפְּלְגִי** – והמחלוקת היא אם מותר לטמאות את האמצעית, **מַר** – רבי אליעזר **סָבַר, מוּתָּר לְגָרוֹם טוּמְאָה לְחוּלִּין שֶׁבְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל** כדי לתקן חלה בטהרה, לכן מותר לחבר חתיכה קטנה בין העיסה הטהורה לטמאה אף שהיא עצמה נטמאת. **וּמַר סָבַר** – רבנן סברו, **אָסוּר לְגָרוֹם טוּמְאָה לְחוּלִּין שֶׁבְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל**, וכיון שהחתיכה האמצעית נטמאת, אסור להפריש בדרך זו, הרי שלרבי אליעזר ולרבנן שחולקים עליו, אין שני עושה שלישי בחולין.

שנינו במשנה, **בּוֹ בַּיּוֹם דָּרַשׁ רַבִּי עֲקִיבָא וְכוּ׳**, הא כיצד, אלף אמה מגרש ואלפים אמה תחום השבת, רבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי אומר, אלף אמה מגרש ואלפים אמה שדות וכרמים. מבארת הגמרא **בְּמַאי קָא מִיפְּלְגִי, מַר** – רבי עקיבא **סָבַר, תְּחוּמִין** – מה שאסור לצאת חוץ לאלפים אמה בשבת הוא מִדְּאוֹרַיְיתָא כמו שנרמז בפסוק, **וּמַר** – רבי אליעזר **סָבַר**, תחומין **דְּרַבָּנָן** ולא הוזכרו בפסוק.

שנינו במשנה, בו ביום דרש רבי עקיבא ״אז ישיר משה ובני ישראל את השירה הזאת לה׳ ויאמרו לאמר״ שאין תלמוד לומר ׳לאמר׳, ומה תלמוד לומר ׳לאמר׳, מלמד, שהיו ישראל עונין שירה אחריו של משה על כל דבר ודבר כקוראין את הלל, לכך נאמר לאמר. רבי נחמיה אומר, כקורין את שמע, ולא כקורין את הלל. מביאה הגמרא ברייתא המבארת מחלוקתם, **תָּנוּ רַבָּנָן, בּוֹ בַּיּוֹם דָּרַשׁ רַבִּי עֲקִיבָא, כְּשָׁעָה שֶׁעָלוּ יִשְׂרָאֵל מִן הַיָּם נָתְנוּ עֵינֵיהֶם לוֹמַר שִׁירָה, וְכֵיצַד אָמְרוּ שִׁירָה, כְּגָרוֹל הַמְּקָרֵא אֶת הַלֵּל** כדי להוציא את הציבור ידי חובתם, **וְהֵן עוֹנִין אַחֲרָיו רֵאשֵׁי פְּרָקִים** – על כל דבר שהוא אומר הם עונים אחריו הללויה שהוא ראש הפרשה, כעין זה **מֹשֶׁה אָמַר ׳אָשִׁירָה לַה׳״, וְהֵן אוֹמְרִים אחריו ׳אָשִׁירָה לַה׳״, מֹשֶׁה אָמַר ׳כִּי גָאֹה גָּאָה׳, וְהֵן אוֹמְרִים ׳אָשִׁירָה לַה׳״.**

רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בְּנוֹ שֶׁל רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי אוֹמֵר, בְּקָטָן הַמְּקָרֵא אֶת הַלֵּל לגדולים שאינם יודעים לקרוא בעצמם, ואינו יכול להוציאם ידי חובתם, **וְהֵן עוֹנִין אַחֲרָיו כָּל מַה שֶּׁהוּא אוֹמֵר**, כעין זה **מֹשֶׁה אָמַר ׳אָשִׁירָה לַה׳״, וְהֵן אוֹמְרִים ׳אָשִׁירָה לַה׳״, מֹשֶׁה אָמַר ׳כִּי גָאֹה גָּאָה׳, וְהֵן אוֹמְרִים ׳כִּי גָאֹה גָּאָה׳.**

רַבִּי נְחֶמְיָה אוֹמֵר, בְּסוֹפֵר – מלמד תינוקות שהוא רגיל להיות בבית הכנסת, **הַפּוֹרֵס עַל שֶׁמַע בְּבֵית הַכְּנֶסֶת** – לעשרה אנשים המגיעים לבית הכנסת, **שֶׁהוּא פּוֹתֵחַ תְּחִילָּה** בברכות שלפני קריאת שמע, **וְהֵן עוֹנִין אַחֲרָיו** ביחד אתו, כעין זה היה בשירת הים שמשה פתח אשירה לה׳, ושרתה רוח הקודש על בולם וכיוונו כולם ואמרו יחד את השירה.

מבארת הגמרא **בְּמַאי קָמִיפְּלְגִי**, נאמר בהקדמת השירה, ״את השירה הזאת לה׳ ויאמרו לאמר״, ונחלקו מה אמרו בני ישראל, **רַבִּי עֲקִיבָא סָבַר, ׳לֵאמֹר׳ אֲמִילְתָא** – שבני ישראל אמרו כל פעם את תחילת השירה ׳אשירה לה׳״. **וְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר בְּנוֹ שֶׁל רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי סָבַר, ׳לֵאמֹר׳** הולך **אַכָּל מִילְתָא וּמִילְתָא** – שכל תיבה שאמר משה חזרו אחריו בני ישראל. **וְרַבִּי נְחֶמְיָה סָבַר**, שפירוש הפסוק הוא כך, ׳**וַיֹּאמְרוּ**׳ משמע, **דְּאָמוּר כּוּלְּהוּ כַּחֲדֵי הֲדֵדֵי** – משה עם בני ישראל ביחד, לאחר שקבלו רשות ׳**לֵאמֹר**׳, על ידי **דְּפָתַח מֹשֶׁה בְּרִישָׂא.**

תָּנוּ רַבָּנָן, דָּרַשׁ רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי, כְּשָׁעָה שֶׁעָלוּ יִשְׂרָאֵל מִן הַיָּם נָתְנוּ עֵינֵיהֶם לוֹמַר שִׁירָה, וְכֵיצַד אָמְרוּ שִׁירָה, עוֹלָל מוּטָל עַל בִּרְכֵּי אִמּוֹ, וְתִינוֹק יוֹנֵק מִשְּׁדֵי אִמּוֹ, כֵּיוָן שֶׁרָאוּ אֶת הַשְּׁכִינָה, עוֹלָל הִגְבִּיהַּ צַוָּארוֹ, וְתִינוֹק שָׁמַט דַּד מִפִּיו, וְאָמְרוּ ׳זֶה אֵלִי וְאַנְוֵהוּ׳, שֶׁנֶּאֱמַר ׳מִפִּי עוֹלְלִים וְיוֹנְקִים יִסַּדְתָּ עוֹז׳.

הָיָה רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, מִנַּיִן שֶׁאֲפִילּוּ עוֹבְרִים שֶׁבְּמֵעֵי אִמָּן אָמְרוּ שִׁירָה, שֶׁנֶּאֱמַר

המשך ביאור למסכת סוטה ליום שנים ושלושים לעומר עמוד ב

שֶׁלֹּא יִקְרָאֶנָּה לְמַפְרֵעַ, כלומר בסדר הפוך מהסוף להתחלה, שאינו יוצא ידי חובה אם לא קרא לפי הסדר הכתוב. שואלת הגמרא, **וְרַבִּי, שֶׁלֹּא יִקְרָאֶנָּה לְמַפְרֵעַ, מְנָלֵיהּ** – מהיכן הוא לומד דין זה. עונה הגמרא, **נַפְקָא לֵיהּ** – הוא דורש זאת **מִ׳הַדְּבָרִים׳ ׳הַדְּבָרִים׳**, שהיה מספיק לכתוב ׳והיו דברים האלה׳ בלי ה״א, ונאמר ׳הדברים׳, ללמד שלא יקרא בסדר הפוך. ומבארת הגמרא, **וְרַבָּנָן**, שדרשו שלא יקרא למפרע מ׳והיו׳, ולא דרשו זאת מ׳הדברים׳ כמו רבי, כי ׳**הַדְּבָרִים**׳ ׳**הַדְּבָרִים**׳ **לֹא מַשְׁמַע לְהוּ** שזה ייתור הניתן לדורשו. שואלת הגמרא, **וְרַבִּי נַמִּי, הָכְתִיב ׳שְׁמַע׳**, ומדוע אינו דורש מזה שאפשר לקרוא בכל לשון שאתה שומע, כחכמים. עונה הגמרא, **הַהוּא**, המילה ׳שמע׳, **מִיבָּעֵי לֵיהּ** רבי לדרשה אחרת, שבקריאת שמע צריך **לְהַשְׁמִיעַ לְאָזְנֶיךָ מַה שֶּׁאַתָּה מוֹצִיא מִפִּיךָ.** ומבארת הגמרא, **וְרַבָּנָן** שדרשו מ׳שמע׳, לקרוא בכל לשון שאתה שומע, ולא דרשו מכך שצריך להשמיע לאזניו, **סָבְרֵי לָהּ כְּמַאן דְּאָמַר הַקּוֹרֵא אֶת שְׁמַע וְלֹא הִשְׁמִיעַ לְאָזְנוֹ יָצָא.**

הגמרא מבררת אם מחלוקת רבי וחכמים תלויה בעניין אחר. **לֵימָא** – האם נאמר שקָסָבַר רַבִּי,

ביאורים למסכת סוטה דף לא עמוד א מתוך "ש"ס לובלין – מכון המאור"

'בְּמִקְהֲלוֹת בָּרְכוּ אֱלֹהִים ה' מִמְּקוֹר יִשְׂרָאֵל' משמע שגם אלו שעדיין היו במקור ברכו את ה' כשהיו במקהלות על הים. (שואלת הגמרא, וְהָא לֹא חָזוּ. משיבה הגמרא, אָמַר רַבִּי תַּנְחוּם, כֵּרֶם נַעֲשָׂה לָהֶן כְּאַסְפַּקְלַרְיָא – מראה הַמְּאִירָה וְרָאוּ).

שנינו במשנה, בּוֹ בַּיּוֹם דָּרַשׁ רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן הוּרְקָנוֹס שֶׁלֹּא עָבַד אִיּוֹב כּוֹ'. את הקדוש ברוך הוא אלא מאהבה, שנאמר "הן יקטלני לו אייחל", ועדיין הדבר שקול, 'לו' אני מצפה או איני מצפה. מקשה הגמרא, וְלֵיחֵוֵי הַאי 'לא' כיצד הוא כתוב, אִי בְּלַמֶּ"ד אָלֶ"ף כְּתִיב 'לֹא' הוּא, שפירושו איני מצפה, וְאִי בְּלַמֶּ"ד וָי"ו כְּתִיב, 'לוֹ' הוּא שפירושו שמצפה, ומפני מה אומרת המשנה הדבר עדיין שקול, וצריך להביא פסוק נוסף.

דוחה הגמרא את הקושיא, וְכָל הֵיכָא דִּכְתִיב בְּלַמֶּ"ד אָלֶ"ף, לֹא הוּא, אֶלָּא מְעַתָּה, 'בְּכָל צָרָתָם לֹא צָר', דִּכְתִיב 'לֹא' בְּלַמֶּ"ד אָלֶ"ף, הָכִי נָמִי דְּלֹא הוּא, האם תפרש שהכוונה היא שהקדוש ברוך הוא אינו נמצא עמהם בצרתם, וְכִי תֵּימָא הָכִי נָמִי, שכך הוא הפירוש, וְהָכְתִיב בהמשך הפסוק, 'וּמַלְאַךְ פָּנָיו הוֹשִׁיעָם', הרי שהקדוש ברוך הוא כן נמצא ומושיע להם בצרתם. אֶלָּא (לָאו), מַשְׁמַע הָכִי, וּמַשְׁמַע הָכִי – פעמים שהכוונה כך ופעמים שהכוונה כך, לכן אומרת המשנה הדבר עדיין שקול.

תַּנְיָא רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, נֶאֱמַר 'יְרֵא אֱלֹהִים' בְּאִיּוֹב, וְנֶאֱמַר 'כִּי יְרֵא אֱלֹהִים אתה' בְּאַבְרָהָם, מַה יְרֵא אֱלֹהִים הָאָמוּר בְּאַבְרָהָם מֵאַהֲבָה, אַף יְרֵא אֱלֹהִים הָאָמוּר בְּאִיּוֹב מֵאַהֲבָה, וְאַבְרָהָם גּוּפֵיהּ מְנָלָן שמאהבה, דִּכְתִיב 'זֶרַע אַבְרָהָם אוֹהֲבִי'.

שואלת הגמרא, מַאי אִיכָּא בֵּין עוֹשֶׂה מֵאַהֲבָה לְעוֹשֶׂה מִיִּרְאָה. ומשיבה, אִיכָּא הָא דְּתַנְיָא, רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר אוֹמֵר, גָּדוֹל הָעוֹשֶׂה מֵאַהֲבָה יוֹתֵר מִן הָעוֹשֶׂה מִיִּרְאָה, שֶׁזֶּה העושה מיראה, תָּלוּי זכותו ומגינה לְאֶלֶף דּוֹר שלאחריו, וְזֶה העושה מאהבה, תָּלוּי לְאַלְפַּיִם דּוֹר. ומנין שכך הוא, כיון שהָכָא כְּתִיב, 'לַאֲלָפִים לְאֹהֲבַי וּלְשֹׁמְרֵי מִצְוֹתָי' הרי שלאוהביו הוא תולה אלפים, וְהָתָם כְּתִיב, 'וּלְשֹׁמְרֵי מִצְוֹתָיו לְאֶלֶף דּוֹר' הרי שלשומרי מצוותיו שאינם עושים מאהבה אלא מיראה, תולה אלף.

מקשה הגמרא, הָתָם נָמִי – בפסוק של אלף דור כְּתִיב 'לְאוֹהֲבָיו וּלְשֹׁמְרֵי מִצְוֹתָיו לְאֶלֶף דּוֹר'. מתרצת הגמרא, הַאי לְדִסְמִיךְ לֵיהּ וְהַאי לְדִסְמִיךְ לֵיהּ – 'לאלפים' סמוך 'לאוהבי', ו'לאלף דור' סמוך 'ולשומרי מצוותי'.

הָנְהוּ תְּרֵי תַּלְמִידֵי דַּהֲווּ יָתְבֵי קַמֵּיהּ דְּרָבָא, חַד אָמַר לֵיהּ לרבא, אַקְרְיוּן בְּחֶלְמָאי – הקריאו לי בחלומי את הפסוק 'מָה רַב טוּבְךָ אֲשֶׁר צָפַנְתָּ לִירֵאֶיךָ', וְחַד אָמַר לֵיהּ לרבא, אַקְרְיוּן בְּחֶלְמָאי 'יִשְׂמְחוּ כָל חוֹסֵי בָךְ לְעוֹלָם יְרַנְּנוּ וְיַעֲלֹצוּ בְךָ אוֹהֲבֵי שְׁמֶךָ'. אָמַר לְהוּ רבא, תַּרְוַיְיכוּ רַבָּנַן צַדִּיקֵי גְּמוּרֵי אַתּוּן – שניכם צדיקים גמורים, אלא שמַר עובד את הקדוש ברוך הוא מֵאַהֲבָה, ולכן הקריאו לו 'ויעלצו בך אוהבי שמך', וּמַר עובדו מִיִּרְאָה, ולכן הקריאו לו 'אשר צפנת ליראיך'.

הדרן עלך כשם שהמים

מי שקינא פרק שישי

הפרק עוסק בדיני העדות על סוטה.

משנה. מִי שֶׁקִּנְּאָה לְאִשְׁתּוֹ שלא תיסתר עם פלוני, וְנִסְתְּרָה אחר קינויו, אֲפִילּוּ שָׁמַע על כך שנסתרה מֵעוֹף הַפּוֹרֵחַ, כלומר שלא שמע בעדות גמורה אלא רק מעד אחד, ואף אם הוא פסול לעדות כגון עבד או שפחה, אם בעלה אינו רוצה להשקותה, אזי יוֹצִיא את אשתו בגט, וְיִתֵּן כְּתוּבָּה, דִּבְרֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר. רבי אליעזר סובר בזה כשיטתו בתחילת המסכת שאין צריך עדות גמורה על הסתירה, וגם הפסולים לעדות נאמנים בזה, כמו שנאמנים להעיד על טומאתה, משום שסתירה הוקשה לטומאה, לפיכך נאסרת לבעלה בעדותם עד שישקה אותה מים המאררים, ואם אינו רוצה להשקותה, יוציא ויתן כתובה. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר, אינה נאסרת לבעלה אם אין שני עדים כשרים על הסתירה, אולם יכול לקיימה רק עַד שֶׁיִּשָּׂאוּ וְיִתְּנוּ בָּהּ מוֹזְרוֹת בַּלְּבָנָה – שנשים השוזרות חוטי פשתן בלילה, ישאו ויתנו, כלומר ידברו על פריצותה, שבהגיע למצב זה, מכוער הדבר, ויוציאה בגט, שהרי במצב כזה שנושאות ונותנות בה מוזרות בלבנה, אין המים המאררים בודקים אם זינתה, כמו שלמדנו לעיל.

אם אָמַר עֵד אֶחָד, אֲנִי רְאִיתִיהָ שֶׁנִּטְמְאַת בסתירה זו שעליה העידו שני העדים לפי רבי יהושע או בסתירה שנודעה על פי עוף הפורח לפי רבי אליעזר, לֹא הָיְתָה שׁוֹתָה, כי אחרי שקיבלנו עדות שנסתרה, עד אחד נאמן להעיד שנטמאה, משום שרגליים לדבר, ואין צורך לבודקה, ונאמנותו היא אף להפסידה כתובתה, וכפי שנדרש מהפסוקים בהמשך המשנה. ממשיכה המשנה, וְלֹא עוֹד, ולא רק עד כשר נאמן, אֶלָּא אֲפִילּוּ עֶבֶד, אֲפִילּוּ שִׁפְחָה המעידים שנטמאה, הֲרֵי אֵלּוּ נֶאֱמָנִין שנטמאה ואינה שותה, ונאמנים אַף לְפוֹסְלָהּ מִכְּתוּבָּתָהּ. ממשיכה המשנה, חֲמוֹתָהּ, וּבַת חֲמוֹתָהּ, וְצָרָתָהּ, וִיבִמְתָּהּ, וּבַת בַּעְלָהּ מאשה אחרת, אף ששונאות אותה ואינן נאמנות בשום עדות שהיא לרעתה, הֲרֵי אֵלּוּ נֶאֱמָנוֹת לעדות זו שנטמאה כשנסתרה, אבל וְלֹא נאמנות נשים אלו לְפוֹסְלָהּ מִכְּתוּבָּתָהּ, שהואיל ושונאות אותה, אינן נאמנות להפסידה, אֶלָּא נאמנותן היא רק לעניין שֶׁלֹּא תִשְׁתֶּה.

המשנה מביאה את הדרשה לכך שעד אחד ואפילו פסול לעדות נאמן שנטמאה במקרה שכבר הועדה שנסתרה, ומקדימה לבאר, שלולי גזירת הכתוב היינו מצריכים לכך שני עדים. שֶׁהָיָה בַּדִּין שנאמר שעד אחד לא יהיה נאמן שנטמאה, מקל וחומר, וּמָה אִם

המשך ביאור למסכת סוטה ליום אחד ושלושים לעומר עמוד ב

כּוּלָּהּ עוסקת בעניין שונה, בִּפְסוּלֵי עֵדוּת, וְרַבִּי נְחֶמְיָה הִיא. דְּתַנְיָא, רַבִּי נְחֶמְיָה אוֹמֵר, כָּל מָקוֹם שֶׁהֶאֱמִינָה תּוֹרָה עֵד אֶחָד, הרי שהוצאה עדות זו מכלל כל עדויות שבתורה ולא צריך בה תורת עדות, ולפיכך פסולים וכשרים שווים בה וְהַלֵּךְ אַחַר רֹב דֵּעוֹת, כלומר, מקבלים את העדות שיש בה יותר עדים מן העדויות האחרות, אפילו אם הם פסולים, ואפילו העידו זה אחר זה וכבר נתקבלה עדות אחרת. וְעָשׂוּ שְׁתֵּי נָשִׁים כְּאִישׁ אֶחָד, כִּשְׁנֵי אֲנָשִׁים כְּאִישׁ אֶחָד, כלומר שאם נשים, הפסולות לעדות, הכחישו עד אחד כשר, הרי הן נאמנות בעדות כזו כמו שני עדים כשרים שהכחישו עד אחד, שגם בזה הולכים אחר רוב דעות. ושני המקרים האחרונים במשנה מתפרשים כך, כשיש עדויות סותרות אם נטמאה האשה, עד אחד אומר שכן, ושניים פסולים אומרים שלא, או הפוך, מקבלים את דברי השנים שהם רוב הדעות. וְאִיכָּא דְּאָמְרִי דעה אחרת בדברי רבי נחמיה, כָּל הֵיכָא דְּאָתָא עֵד אֶחָד כְּשֵׁר מֵעִיקָּרָא – כל מקום שבא עד אחד הכשר לעדות בתחילה ואמר שנטמאה, ונתקבלה עדותו, אֲפִילּוּ מֵאָה נָשִׁים נַמִּי, אם יבואו אחר כך להכחישו, כולן כְּעֵד אֶחָד דְּמִיָּין, ואין עדותן מתקבלת, כי לראשון הכשר יש נאמנות אין דבריו של אחד, במקום שנים'.

סוטה. פרק חמישי – כשם שהמים דף לא עמוד א

רש"י

בְּמִקְהֲלוֹת. כְּשֶׁנִּקְהֲלוּ עַל הַיָּם: **מִמְּקוֹר:** אַף אוֹתָם שֶׁבַּמְּקוֹר: **וְלֵיחֲזֵי הַאי לֹא כוּ׳.** וְאַמַּאי אָמַר הַדָּבָר עֲדַיִּין שָׁקוּל: **ה"נ דְּלֹא הוּא.** וְה"ק קְרָא אֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ לְצָרָתָם וְלֹא צַר בָּהּ: **בְּאַבְרָהָם.** כִּי יָרֵא אֱלֹהִים אַתָּה (בְּרֵאשִׁית כב): **תָּלוּי.** זְכוּתוֹ לְדוֹרוֹתָיו לְהָגֵן עֲלֵיהֶם עַד אַלְפַּיִם דּוֹר: **לַאֲלָפִים לְאוֹהֲבַי.** סְמוּך אוֹהֲבַיו לְאֲלָפִים, וְאִידָךְ קְרָא סָמוּךְ לְאֶלֶף דּוֹר אֶל שׁוֹמְרֵי מִצְוֹתָיו, דְּהַיְינוּ מִיְּרֵאָה, וְאֵין אֶלָּא דּוֹמִין לְפָרוּשׁ מֵאַהֲבָה לְפָרוּשׁ מִיְּרֵאָה (לְעֵיל דף כב:), דְּהַנְהוּ מֵאַהֲבַת שָׂכָר וּמִיְּרַאַת פּוּרְעָנוּת הַקְּלוּלוֹת וְהָעֲנָשִׁין, וְהָכָא מֵאַהֲבַת הַמָּקוֹם וּמִיְּרָאתוֹ שֶׁמּוֹרָאוֹ גָּדוֹל וּמֻטָּל עַל הַבְּרִיּוֹת: **וְיִשַּׁמְּחוּ כָּל חוֹסֵי בָךְ וגו׳.** סִיפֵּיהּ דִּקְרָא וְיַעֲלְצוּ בָךְ אוֹהֲבֵי שְׁמֶךָ:

הַדְרָן עֲלָךְ כְּשֵׁם שֶׁהַמַּיִם

מַתְנִי׳ מִי שֶׁקִּנֵּא לָהּ וְנִסְתְּרָה. אִם לְאַחַר שֶׁקִּנֵּא לָהּ נִסְתְּרָה: **אֲפִי׳** שֶׁמֵּעֵין מַעוּף הַפּוֹרֵחַ. שֶׁנִּסְתְּרָה יוֹצִיא וְיִתֵּן כְּתֻבָּה. וְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר לְטַעֲמֵיהּ דְּאָמַר בְּפ״ק (לְעֵיל דף כ:) סְתִירָה לֹא בְּעֵינָא עֵדוּת וְאֲפִלּוּ עֶבֶד וַאֲפִלּוּ שִׁפְחָה נָאֱמָנִין, דְּהַיְינוּ נַמִּי כְּעוּף הַפּוֹרֵחַ, דְּאִיתְקַשׁ לְטִמְאָה דְּכֻלְּהוּ מְהֵימְנֵי בָּהּ, הִלְכָּךְ נָאסְרָה עָלָיו וְאִם אֵינוֹ רוֹצֶה לְהַשְׁקוֹתָהּ יוֹצִיא וְיִתֵּן כְּתֻבָּה: **רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר עַד שֶׁיִּשָּׁאוּ וְיִתְּנוּ בָהּ מוֹזְרוֹת בַּלְּבָנָה.** כְּלוֹמַר מִשּׁוּם סְתִירָה שֶׁאֵין בָּהּ ב׳ עֵדִים אֵינָהּ נַאֲסֶרֶת עָלָיו, וְר׳ יְהוֹשֻׁעַ לְטַעֲמֵיהּ דְּאָמַר מִשְׁקֶה עַל פִּי שְׁנַיִם. מֵיהוּ כְּשֶׁיִּשָּׂאוּ וְיִתְּנוּ מוֹזְרוֹת בַּלְּבָנָה בְּפְרִיצוּתָהּ מִכּוֹעֵר הַדָּבָר וְתֵצֵא, דְּהָא אֲפִלּוּ מַיָּא תּוּ לֹא בְּדָקֵי לָהּ כְּדִתְנַיָּא בְּפ״ק (לְעֵיל דף ז:) וּטְהוֹרָה הִיא וְלֹא שֶׁיִּשָּׂאוּ וְיִתְּנוּ בָהּ מוֹזְרוֹת בַּלְּבָנָה: **אֲנִי רְאִיתִיהָ שֶׁנִּטְמֵאת.** בְּאוֹתָהּ סְתִירָה שֶׁהִיא עַל פִּי שְׁנַיִם עֵדִים לְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ וּלְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר ע״פ עוֹף הַפּוֹרֵחַ: **לֹא הָיְתָה שׁוֹתָה.** דְּעַד אֶחָד נָאֱמָן בָּהּ אַף לְהַפְסִידָהּ בְּתֻבָּתָהּ שֶׁרַגְלַיִם לַדָּבָר, וּמִקְּרַאי יְלִפִינָן לָהּ לְקַמָּן בְּמַתְנִי׳: **הֲרֵי אֵלּוּ נֶאֱמָנִים אַף לְפַסְלָהּ מִכְּתֻבָּתָהּ.** שֶׁלֹּא תִּשְׁתֶּה וְלֹא תִּטּוֹל כְּתֻבָּתָהּ: **חֲמוֹתָהּ וּבַת חֲמוֹתָהּ וְצָרָתָהּ וִיבִמְתָּהּ.** אִשֵּׁת אָחִי בַּעֲלָהּ, אַף הִיא כְּצָרָתָהּ וְשׁוֹנְאָתָהּ שֶׁדּוֹאֶגֶת הֵימֶנָּה שֶׁסּוֹפָהּ לִהְיוֹת צָרָתָהּ, אִם יָמוּת בַּעֲלָהּ בְּלֹא בָנִים תִּתְיַיֵּבֶם לְבַעְלִי, וּבַת בַּעֲלָהּ מֵאִשָּׁה אַחֶרֶת, אֵלּוּ חָמֵשׁ נָשִׁים שׁוֹנְאוֹת אוֹתָהּ. וּבִיבָמוֹת (לְקַ״מ קיז:) מְפָרֵשׁ טַעְמָא אַמַּאי סָנוּ לָהּ. וְאֵינָן נֶאֱמָנוֹת לָהּ לְשׁוּם עֵדוּת שֶׁהִיא לְרָעָתָהּ: **הֲרֵי אֵלּוּ נֶאֱמָנוֹת.** לָהּ לְעֵדוּת זוּ, שֶׁהִתּוֹרָה הֶאֱמִינָה כָּל עֵדוּת שֶׁיֵּשׁ בָּהּ. וּמֵיהוּ לֹא לְפַסְלָהּ מִכְּתֻבָּתָהּ הוֹאִיל וְשׁוֹנְאוֹת אוֹתָהּ, אֶלָּא שֶׁלֹּא תִּשְׁתֶּה: **שֶׁהָיָה בַדִּין.** שֶׁלֹּא יְהֵא נֶאֱמָן בָּהּ עַד אֶחָד אִם לֹא מִגְּזֵרַת הַכָּתוּב: **הָרִאשׁוֹנָה.** סְתִירָה שֶׁאֵין אוֹסַרְתָּהּ אִסּוּר עוֹלָם אֶלָּא עַד שֶׁתִּשְׁתֶּה: **אֵינָהּ מִתְקַיֶּמֶת בְּפָחוֹת מִשְּׁנַיִם.** כְּדִבְעֵינָן לְמִימַר מִגְּזֵרָה שָׁוָה, וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ הִיא: **עֵדוּת הָאַחֲרוֹנָה.** טֻמְאָה: **כָּל עֵדוּת שֶׁיֵּשׁ בָּהּ.** נֶאֱמָן בָּהּ. וּבְגִמְרָא יְלִפִינָן לָהּ דְּהָכִי קָאָמַר, תְּרֵי לֵית בָּהּ אֶלָּא אֶחָד, וְקָאָמַר וְהִיא לֹא נִתְפְּשָׂה לְמִיסְרָהּ, אֲלָמָא מְהֵימְנָן:

שאוסרתה

תוספות

ואידך דהיינו רבי יוסי הגלילי ממקור ישראל נפקא אלמא דלר׳ יוסי הגלילי נמי עוברים אומרים שירה ובפ״ק דכתובות (דף ז:) דריש לה דברכת חתנים בעשרה מדהוי מצי למיכתב מבטן ישראל וכתיב ממקור על עיסקי מקור בתוספתא מסיים הכי ואותן המלאכים שאמרו מה אנוש כי תזכרנו אמר להן הקב״ה באו וראו את השירה ביון שראו את ישראל פתחו אף הן ואמרו שירה שנאמר ה׳ אדונינו מה אדיר שמך בכל הארץ וגו׳ ור״ש בן אלעזר [מנסיא] אומר לא נאמרה פרשה זו אלא לענין עקידה:

גדול העושה מאהבה. בירושלמי (ברכות פ״ט) ר״ע הוה מתדין קמיה טורנוסרופוס הרשע אתת עונתא דקרית שמע שרי קרי וגחך א״ל סבא סבא או חרש אתה או מבעט ביסורין את א״ל תיפח רוחיה דההוא רשיעא לא חרש אנא ולא מבעט ביסורין אנא אלא כל ימי הייתי קורא הפסוק הזה ואהבת את ה׳ אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאודך רחמתיה בכל לבי רחמתיה בכל נפשי רחמתיה בכל ממוני לא הות בדיק ליה וכיון דמטי ליה בכל נפשיה ואתיא ענתיה דקרית שמע ולא איפליג עליה בגין כן אנא קרי וגחיך:

הדרן עלך כשם שהמים

מי שקינא לה. פרק זה היה הגון שיהא שנוי ומעורב בפרק ראשון לאחר אותה בבא דאלו אסורות לאכול בתרומה ואח״כ היה לו לשנות כיצד עושה לה וכל הסדר אבל תימה דלאחר ששנה שבדקוה המים הוא חוזר לקינוי, ה״ג בסדר המשנה משקינא לה אפילו שמע מעוף הפורח והכי מסתברא ונראה דה״פ מאחר שקינא לה אפילו קודם סתירה שמע פריצותא שהרי עכשיו קצת רגלים לדבר מכורר הדבר ומוציאה בכתובתה מאחר שלא נסתרה ולא נאסרה עליו ובענין זה מצוה לגרשה דאפילו לב״ה [דאמר אפילו אם] הקדיחה תבשילו היינו רשות מידהו מצוה ליכא אלא בכה״ג ואם מקיימה דומה לאדם שנפל זבוב לתוך תמחוי שמוצצו ואוכלו ולבית שמאי חובה הואיל וקינא לה רגלים לדבר מידהו כתובתה גובה הואיל ולא נסתרה והשתא אתי שפיר דרבי יהושע אבל לפירוש רבינו שלמה דפירש משקינא לה אפי׳ שמע מעוף הפורח שנסתרה דעוף פורח היינו עבד ושפחה שנאמנין בעידי סתירה ואם אינו רוצה להשקותה יוציא ויתן כתובתה וכי היה רבי יהושע מחייב כתובה לאחר שישאו ויתנו בה מוזרות בלבנה והלא אין המים בודקין אותה כדאמרינן בפרק קמא (לעיל דף ז:) ומאחר שהיא גרמה שתיאסר עליו ואין יכולה לשתות הויא כארוסה ושומרת יבם שלא שותות ולא נוטלות כתובה מידהו מצי למימר הא דאמרינן אין המים בודקין אותה לאחר שישאו ויתנו בה מוזרות בלבנה דוקא לאחר קינוי ועידי סתירה לרבי יהושע אבל כאן אין עידי סתירה אלא שמוזרות בלבנה נושאות ונותנות בפריצותה:

כאן

״בְּמִקְהֲלוֹת בָּרְכוּ אֱלֹהִים ה׳ מִמְּקוֹר יִשְׂרָאֵל״. וְהָא לֹא חָזוּ? אָמַר ר׳ תַּנְחוּם: כֶּרֶם נַעֲשָׂה לָהֶן כְּאַסְפַּקְלַרְיָא הַמְּאִירָה וְרָאוּ: בּוֹ בַּיּוֹם דָּרַשׁ ר׳ יְהוֹשֻׁעַ בֶּן הוּרְקָנוֹס לֹא עֶבֶד אִיּוֹב כּוּ׳: וְלֵיחֲזֵי הַאי ״לֹא״, אִי בְּלָמֵ״ד אָלֶ״ף כְּתִיב, לֹא הוּא. אִי בְּלָמֵ״ד וָי״ו כְּתִיב, לוֹ הוּא? וְכָל הֵיכָא דִּכְתִיב בְּלָמֵ״ד אָלֶ״ף, לֹא, הוּא? אֶלָּא מַעֲתָה ״בְּכָל צָרָתָם לֹא צָר״ דִּכְתִיב בְּלָמֵ״ד אָלֶ״ף, הָכִי נַמִּי ״לֹא״ הוּא? וְכִי תֵימָא הָכִי נַמִּי? וְהָכְתִיב ״וּמַלְאַךְ פָּנָיו הוֹשִׁיעָם״! אֶלָּא לָאו, מִשְּׁמַע הָכִי וּמִשְּׁמַע הָכִי. תַּנְיָא ר׳ מֵאִיר אוֹמֵר: נֶאֱמַר ״יְרֵא אֱלֹהִים״ בְּאִיּוֹב, וְנֶאֱמַר ״יְרֵא אֱלֹהִים״ בְּאַבְרָהָם. מַה ״יְרֵא אֱלֹהִים״ הָאָמוּר בְּאַבְרָהָם, מְאַהֲבָה. אַף ״יְרֵא אֱלֹהִים״ הָאָמוּר בְּאִיּוֹב, מְאַהֲבָה. וְאַבְרָהָם גּוּפֵיהּ מְנָלַן? דִּכְתִיב ״זֶרַע אַבְרָהָם אֹהֲבִי״. מַאי אִיכָּא בֵּין עוֹשֶׂה מְאַהֲבָה לְעוֹשֶׂה מִיְּרָאָה? אִיכָּא הָא דְּתַנְיָא, ר׳ שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר אוֹמֵר: גָּדוֹל הָעוֹשֶׂה מְאַהֲבָה יוֹתֵר מִן הָעוֹשֶׂה מִיְּרָאָה, שֶׁזֶּה תָּלוּי לְאֶלֶף דּוֹר, וְזֶה תָּלוּי לְאַלְפַּיִם דּוֹר. הָכָא כְּתִיב: ״לַאֲלָפִים לְאֹהֲבַי וּלְשֹׁמְרֵי מִצְוֹתָי״, וְהָתָם כְּתִיב: ״וּלְשֹׁמְרֵי מִצְוֹתָו לְאֶלֶף דּוֹר״. הָתָם נַמִּי כְּתִיב ״לְאוֹהֲבָיו וּלְשֹׁמְרֵי מִצְוֹתָו לְאֶלֶף דּוֹר״? הַאי לְדִסְמִיךְ לֵיהּ וְהַאי לְדִסְמִיךְ לֵיהּ. הָנְהוּ תְּרֵי תַּלְמִידֵי דְּהָווּ יָתְבִי קַמֵּיהּ דְּרָבָא, חַד אָמַר לֵיהּ: אַקְרְיוּן בְּחֶלְמַאי ״מָה רַב טוּבְךָ אֲשֶׁר צָפַנְתָּ לִירֵאֶיךָ״. וְחַד אָמַר לֵיהּ: אַקְרְיוּן בְּחֶלְמַאי ״וְיִשְׂמְחוּ כָל חוֹסֵי בָךְ לְעוֹלָם יְרַנְּנוּ וְיַעְלְצוּ בָךְ אֹהֲבֵי שְׁמֶךָ״. אָמַר לְהוּ: תַּרְוַיְיכוּ רַבָּנַן צַדִּיקֵי גְּמוּרֵי אַתּוּן. מָר מֵאַהֲבָה, וּמָר מִיְּרָאָה:

הדרן עלך כשם שהמים

מִי שֶׁקִּנֵּא לְאִשְׁתּוֹ וְנִסְתְּרָה, אֲפִילּוּ שָׁמַע מֵעוֹף הַפּוֹרֵחַ, יוֹצִיא וְיִתֵּן כְּתוּבָּה, דִּבְרֵי ר׳ אֱלִיעֶזֶר. ר׳ יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר: עַד שֶׁיִּשָּׂאוּ וְיִתְּנוּ בָהּ מוֹזְרוֹת בַּלְּבָנָה. אָמַר עַד אֶחָד ״אֲנִי רְאִיתִיהָ שֶׁנִּטְמֵאת״ לֹא הָיְתָה שׁוֹתָה. וְלֹא עוֹד אֶלָּא אֲפִילּוּ עֶבֶד, אֲפִילּוּ שִׁפְחָה, הֲרֵי אֵלּוּ נֶאֱמָנִין, אַף לְפוֹסְלָהּ מִכְּתוּבָּתָהּ. חֲמוֹתָהּ וּבַת חֲמוֹתָהּ וְצָרָתָהּ וְיִבְמְתָהּ וּבַת בַּעֲלָהּ, הֲרֵי אֵלּוּ נֶאֱמָנוֹת. וְלֹא לְפוֹסְלָהּ מִכְּתוּבָּתָהּ, אֶלָּא שֶׁלֹּא תִּשְׁתֶּה. שֶׁהָיָה בַּדִּין, וּמָה אִם עֵדוּת רִאשׁוֹנָה שֶׁאֵין אוֹסַרְתָּהּ אִיסּוּר עוֹלָם, אֵינָהּ מִתְקַיֶּמֶת בְּפָחוֹת מִשְּׁנַיִם. עֵדוּת אַחֲרוֹנָה שֶׁאוֹסַרְתָּהּ אִיסּוּר עוֹלָם, אֵינוֹ דִּין שֶׁלֹּא תִּתְקַיֵּים בְּפָחוֹת מִשְּׁנַיִם? תַּלְמוּד לוֹמַר: ״וְעֵד אֵין בָּהּ״, כָּל עֵדוּת שֶׁיֵּשׁ בָּהּ. קַל וָחוֹמֶר לְעֵדוּת הָרִאשׁוֹנָה מֵעַתָּה: וּמָה אִם

עדות

סוטה. פרק שישי – מי שקינא דף לא עמוד ב

תוספות

כאן בבת אחת כאן בזה אחר זה. קשיא דהכא משמע כיון שנתקבל עדותו של ראשון ואע"פ שלא עשו ע"י עדותו שום מעשה ולא שום הוראה רק שלא העיד השני בתוך כדי דיבורו של ראשון הוי דבריו של שני במקום ראשון כדבריו של אחד במקום שנים הכי משמע לפירוש רש"י והא בפרק האשה שהלכה (יבמות דף קיז:) תנן עד אומר מת וניסת ובא אחר ואמר לא מת לא תצא וקא דייק בגמ' טעמא דניסת הא לכתחילה לא תנשא והאמר עולא וכו' ומשני הכי קאמר עד אומר מת והתירוה לינשא ובא אחר ואמר לא מת לא תצא מהתירה הראשון והא התם דבזה אחר זה מיירי דהא ניסת בנתיים ואפ"ה בכה"ג בזה אחר זה אם לא ניסת לא תנשא אא"כ התירוה לינשא דאמר לא תצא מהתירה הראשון ופירש נמי רש"י התם דדוקא שהתירוה קודם שיבא עד השני המכחישו אבל אם קודם שהתירוה מודה עולא דלא סמכינן אקמא דאכתי לא אחשביניה כתרי להכי נראה לפרש הכא בזה אחר זה שקיבלו עדות הראשון והורו ע"פ עדותו מידו תימה עולא גופיה דאמר הכי אליביה תני לא היתה שותה מה דוחקיה למימר הכי והא מתניתין לא משמע ששהה השני אחר הראשון עד שהורו ואסרוה עליו ואמרו אינה שותה וי"ל דמתניתין בסתם קתני אי נמי רבי יצחק ועולא הוה מתרצי לההיא דהאשה זוטא כדמתרצי אליבא דר' יוחנן בפ' שני דכתובות (דף כב:) משום לזות שפתים וההיא דהאשה רבה (יבמות דף פח:) לא דמיא לתרוייהו משום דגברא אתי וקאי:

הא חד וחד לא היתה שותה תיובתא דרבי חייא. נראה האי דלא דחי ליה בזה אחר זה משום דסוף סוף תיקשי דיוקא דסיפא דשנים אומרים נטמאת וא' אומר לא נטמאת לא היתה שותה הא חד וחד היתה שותה במאי מוקמת לה ע"כ בבת אחת מאי קמ"ל היינו רישא הילכך צריך לתרוצי כר' נחמיה בין לר' יצחק בין לר' חייא הני תרתי בבי דסיפא תימה היכי הוה מתרץ ר' יצחק מתני' דפרק אמרו לו (כריתות דף יא:) דתנן עד אמר אכל ועד אמר לא אכל אשה אומרת אכל ואשה אומרת לא אכל מביא אשם תלוי ביון דהאמינה תורה עד אחד דנפקא לן מאו הודע אליו חטאתו (ויקרא ד) חטאת הוי ליה לאיתויי בשלמא רבי חייא הוה מוקי לה בבת אחת. ירושלמי גידל בר בנימן בשם רב אמר בכל מקום שהכשירו עד אחד עדות האשה כאיש האיש מכחיש את האשה והאשה מכחשת את האיש דתנן עד א' אמר נטמאת ואשה אומרת לא נטמאת אשה אומרת נטמאת ועד א' אמר לא נטמאת תנא דבי רבי אומר כן ותו בירושלמי עד אחד אמר נטמאת ועד אחד אמר לא נטמאת שמעון ב"ר אבא בשם ר' יוחנן כאן לא היתה שותה ובעגלה ערופה היו עורפין וטעמא מפני שכאן רגלים לדבר ומסיק נמי התם דבעידי טומאה לא אמרינן עדות שבטלה מקצתה בטלה כולה מפני שרגלים לדבר:

מהו

רש"י

שֶׁאוֹסַרְתָּהּ אִסּוּר עוֹלָם. כִּדְאָמַר (לְעֵיל דַּף כח.) בְּסוֹטָה סָפֵק מִנִּטְמְאָה וְנִטְמְאָה, וְכ"ש וְדָאִית: עַד אוֹמֵר נִטְמֵאת וְעַד אוֹמֵר לֹא נִטְמֵאת. אוֹקֵי חַד בַּחֲדֵי חַד וְהֲרֵי הִיא כִּסְפֵיקָא וְשׁוֹתֶה: וּשְׁנַיִם אוֹמְרִים לֹא נִטְמֵאת. כְּלוֹמַר לֹא נִטְמֵאת בְּפָנָיִךְ, שֶׁכְּשֶׁבָּאתָ וּמְצָאתָךְ שֶׁנִּטְהְרוּ יַחַד גַּם אָנוּ הֵיינוּ עִמָּךְ וּבְפָנֶיךָ לֹא נִטְמֵאת, הֲרֵי נִטְחַלֵּק הָעֵד הַזֶּה וּבִטְלוּ דְּבָרָיו מִפְּנֵי הַשְּׁנַיִם וְהֲרֵי הִיא בְּסִפֵּיקָא אִם נִטְמֵאת קֹדֶם שֶׁבָּאוּ אֵלּוּ וּמְצָאוּם וְהָיְתָה שׁוֹתֶה. וּבְגמ' מְפָרֵשׁ לְמַאי אִיצְטְרִיכוּ כָּל הָנָךְ בְּבֵי: גמ' בָּהּ וְלֹא בְּקִנּוּי כו'. לְמַאי אִיצְטְרִיךְ גְּזֵרָה שָׁוָה הָא כְּתִיב גַּבֵּי טֻמְאָה וְעַד אֵין בָּהּ וּמֵיעוּטָא הוּא, בָּהּ עַד אֶחָד נֶאֱמָן וְלֹא בְּעֵדוּת אַחֶרֶת וְהַוָּיָא לָהּ עֵדוּת סְתִירָה כִּשְׁאָר כֹּל עֵדְיוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה; וְטֻמְאָה בְּעַלְמָא. עַד א' שֶׁהֵעִיד עַל אִשָּׁה שֶׁלֹּא קִנֵּא לָהּ בַּעְלָהּ וְאָמַר נִטְמֵאת מִנִּין דְּלֹא מְהֵימְנִן וְלֹא אֲמַרִינָן אִטְמְאַת אִשָּׁה הַמְנִיָּה רַחְמָנָא לֹא שָׁנָא לְאַחֵר קִנּוּי וְלֹא שָׁנָא בְּלֹא קִנּוּי, תַּלְמוּד לוֹמַר כו', וְכִי הַמְנִיָּה רַחְמָנָא בְּטֻמְאָה שֶׁאַחַר קִנּוּי יֵשׁ עֵדֵי סְתִירָה שְׁנַיִם וְעֵד מֵעִיד שֶׁנִּטְמֵאת שֶׁרְגָלִים לַדָּבָר. וּבְפֶרֶק קַמָּא (לְעֵיל דַּף ג.) פַּרְכִינָן וְהָא כִּי כְּתִיב קִנּוּי בְּתַר הָכִי כְּתִיב, וּמִשְּׁנִינָן וְעָבַר כְּתִיב שֶׁכְּבָר עָבַר: הָא לֹא מַכְחִישׁ לֵיהּ כו'. הוּא הַדִּין דְּדָנָה לֵיהּ לְמִבְּעֵי אַרִישָׁא דְּקָתָנֵי בְּהַדְיָא אֶחָד אוֹמֵר אֲנִי רְאִיתִיהָ שֶׁנִּטְמֵאת לֹא הָיְתָה שׁוֹתֶה אֶלְמָא מְהֵימְנִן, אֶלָּא מִשּׁוּם דְּבָעֵי לְאַקְשׁוּיֵי עָלָהּ כִּי מַכְחִישׁ לֵיהּ מַאי הֲוֵי הָא הַמְנִיָּה רַחְמָנָא לְהַאי דְּאָמַר נִטְמֵאת כְּבֵי תְּרֵי וְהָוֵי לֵיהּ הַאי דְּמַכְחִישׁ לֵיהּ חַד וְאֵין דְּבָרָיו שֶׁל אֶחָד בְּמָקוֹם שְׁנַיִם: הֲרֵי כָּאן שְׁנַיִם. הֲרֵי הוּא כִּשְׁנַיִם: קַשְׁיָא דְּעוּלָּא. דִּכְיוָן דְּהַאֲמִינָה תּוֹרָה הֲרֵי הֶעֱמִידָתוּ בְּמָקוֹם שְׁנַיִם: כָּאן בְּבָת אַחַת. מִתְנִי' כְּשֶׁהֵעִידוּ שְׁנֵיהֶם בְּתוֹךְ כְּדֵי דִּבּוּר דְּבָטְלוּ דְּבָרָיו מִיָּד דְּלֹא נִתְקַיְּמָה עֵדוּתָן בְּב"ד, וְהֵיכְהָא דְּהַאֲמִינָהוּ תּוֹרָה כִּשְׁנַיִם כְּגוֹן אִם הֵעִיד עֵדוּתוֹ וְיָצָא, דְּתוּ לֹא מָצֵי חַד לְאַכְחוּשֵׁיהּ: הָא חַד וְחַד. עַל בְּרָחִיץ לֹא הָיְתָה שׁוֹתֶה תְּנָא בְּרֵישָׁא, דְּאִי הָיְתָה שׁוֹתָה קָתָנֵי הָא תּוּ לָמָּה לִי, הַשְׁתָּא בְּחַד הֲוֵי הַכְחָשָׁה תְּרֵי מִבָּעְיָא פְּשִׁיטָא דְּאֵין אֶחָד בְּמָקוֹם שְׁנַיִם, וּמִתְנִי' לְרִיוּקָא דִּידֵיהּ תְּנָא לֵיהּ, דְּאִי לְאַשְׁמוּעִינָן הִיא גּוּפָהּ פְּשִׁיטָא דְּלֹא אִיצְטְרִיךְ: אֲמַר לָךְ ר' חִיָּיא וּלְטַעֲמִיךְ. דִּסְבִירָא לָךְ דְּמִתְנִי' לְגוּפֵיהּ לֹא אִיצְטְרִיךְ, דְּהָא פְּשִׁיטָא דְּאֵין א' בְּמָקוֹם שְׁנַיִם, וּלְרִיוּקָא אָתָא, סִיפָא מַאי תִּירוּק מַנְּהּ, אֶלָּא מִתְנִי' לֹא לְרִיוּקָא אָתָא אֶלָּא לְאַשְׁמוּעִינָן הִיא גּוּפָהּ אִיצְטְרִיךְ, דִּשְׁנַיִם דָּקָא תְּנָא בְּפִסּוּלֵי עֵדוּת קָאָמַר כְּגוֹן נָשִׁים אוֹ עֲבָדִים, וְאַשְׁמוּעִינָן דִּשְׁתֵּי נָשִׁים מְבַטְּלוֹת דִּבְרֵי עֵד א' בֵּין בְּרֵישָׁא בֵּין בְּסִיפָא. וּלְקַמָּן פָּרִיךְ תִּרְתֵּי לְמָה לִי. וְהַאי דְּלֹא שְׁנֵי ר' חִיָּיא מְצִיעְתָא בְּזֶה אַחַר זֶה, מִשּׁוּם דְּקָא דַּיְיקִ מִתְנִי' בְּבַת אַחַת דְּקָתָנֵי וּשְׁנַיִם אוֹמְרִים לֹא רְאִינוּהָ [נִטְמֵאת] אֶלְמָא בְּהַדֵּי הַדְדֵי קָאָתוּ, דְּלְעוֹלָם בְּמָקוֹם שְׁנַיִם לֹא הֶאֱמִינָה תּוֹרָה עַד אֶחָד: כָּל מָקוֹם שֶׁהֶאֱמִינָה תּוֹרָה כו'. הוֹצִיאָתוּ לְעֵדוּת זֶה מִכְּלַל כָּל עֵדְיוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה לְפִיכָךְ פְּסוּלִין וּכְשֵׁרִין שָׁוִין בָּהּ וְהִלֵּךְ אַחַר רוֹב דֵּעוֹת הַמְעִידִין בַּדָּבָר: וְאִיבָּא דְּאָמְרֵי כָּל הֵיכָא דְּאָתָא עַד כָּשֵׁר מֵעִקָּרָא. וְאָמַר נִטְמֵאת וְנִתְקַבְּלָה עֵדוּתוֹ וְאַחַר כָּךְ בָּאוּ מֵאָה נָשִׁים כְּעֵד א' דְּמִיָּין וַהֲוָה לֵיהּ קָמָא שְׁנַיִם וְאֵין דְּבָרָיו שֶׁל אֶחָד בְּמָקוֹם שְׁנַיִם וְאֵינָהּ שׁוֹתֶה:

עֵדוּת אַחֲרוֹנָה שֶׁאוֹסַרְתָּהּ אִיסּוּר עוֹלָם, הֲרֵי הִיא מִתְקַיֶּמֶת בְּעֵד אֶחָד. עֵדוּת הָרִאשׁוֹנָה שֶׁאֵין אוֹסַרְתָּהּ אִיסּוּר עוֹלָם, אֵינוֹ דִּין שֶׁתִּתְקַיֵּים בְּעֵד אֶחָד? תַּלְמוּד לוֹמַר: "כִּי מָצָא בָהּ עֶרְוַת דָּבָר" וּלְהַלָּן הוּא אוֹמֵר "עַל פִּי שְׁנַיִם עֵדִים... יָקוּם דָּבָר". מַה לְּהַלָּן עַל פִּי שְׁנַיִם, אַף כָּאן פִּי שְׁנַיִם. עַד אוֹמֵר "נִטְמֵאת" וְעַד אוֹמֵר "לֹא נִטְמֵאת", אִשָּׁה אוֹמֶרֶת "נִטְמֵאת" וְאִשָּׁה אוֹמֶרֶת "לֹא נִטְמֵאת", הָיְתָה שׁוֹתָה. אֶחָד אוֹמֵר "נִטְמֵאת" וּשְׁנַיִם אוֹמְרִים "לֹא נִטְמֵאת", הָיְתָה שׁוֹתָה. שְׁנַיִם אוֹמְרִים "נִטְמֵאת" וְאֶחָד אוֹמֵר "לֹא נִטְמֵאת", לֹא הָיְתָה שׁוֹתָה **גמ'** הַאי תַּלְמוּד לוֹמַר "כִּי מָצָא בָהּ עֶרְוַת דָּבָר"? תַּלְמוּד לוֹמַר "בָּהּ" בָּהּ וְלֹא בְּקִנּוּי, בָּהּ וְלֹא בִּסְתִירָה. וְטוּמְאָה בְּעַלְמָא בְּלֹא קִנּוּי וּבְלֹא סְתִירָה, דְּלֹא מְהֵימְנִן עַד אֶחָד, מְנָלַן? נֶאֱמַר כָּאן "דָּבָר", וְנֶאֱמַר לְהַלָּן "דָּבָר". מַה לְּהַלָּן בִּשְׁנֵי עֵדִים אַף כָּאן בִּשְׁנֵי עֵדִים: עֵד אוֹמֵר נִטְמֵאת: טַעֲמָא דְּקָא מַכְחִישׁ לֵיהּ, הָא לֹא קָא מַכְחִישׁ לֵיהּ, עַד אֶחָד מְהֵימְנִן, מְנָלַן? דְּתָנוּ רַבָּנָן: "וְעַד אֵין בָּהּ" בִּשְׁנַיִם הַכָּתוּב מְדַבֵּר. אַתָּה אוֹמֵר בִּשְׁנַיִם, אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא בְּאֶחָד? תַּלְמוּד לוֹמַר: "לֹא יָקוּם עֵד אֶחָד בְּאִישׁ", מִמַּשְׁמַע שֶׁנֶּאֱמַר "לֹא יָקוּם עֵד" אֵינִי יוֹדֵעַ שֶׁהוּא אֶחָד? מַה תַּלְמוּד לוֹמַר "אֶחָד"? זֶה בְּנָה אָב, כָּל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר "עֵד" הֲרֵי כָּאן שְׁנַיִם, עַד שֶׁיְּפָרֵשׁ לְךָ הַכָּתוּב "אֶחָד". וְאָמַר רַחֲמָנָא תְּרֵי לֵית בָּהּ אֶלָּא חַד, "וְהִיא לֹא נִתְפָּשָׂה" אֲסוּרָה. וְכֵיוָן דְּמִדְּאוֹרַיְיתָא עַד אֶחָד מְהֵימְנִן, אִידָךְ הֵיכִי מָצֵי מַכְחִישׁ לֵיהּ? וְהָא אָמַר עוּלָּא: כָּל מָקוֹם שֶׁהֶאֱמִינָה תּוֹרָה עֵד אֶחָד הֲרֵי כָּאן שְׁנַיִם, וְאֵין דְּבָרָיו שֶׁל אֶחָד בְּמָקוֹם שְׁנַיִם! אֶלָּא אָמַר עוּלָּא: תְּנֵי, לֹא הָיְתָה שׁוֹתָה. וְכֵן אָמַר ר' יִצְחָק, לֹא הָיְתָה שׁוֹתָה. וְר' חִיָּיא אָמַר הָיְתָה שׁוֹתָה. לְר' חִיָּיא קַשְׁיָא דְעוּלָּא? לָא קַשְׁיָא, כָּאן בְּבַת אַחַת, כָּאן, בְּזֶה אַחַר זֶה. תְּנַן, עַד אוֹמֵר "נִטְמֵאת" וּשְׁנַיִם אוֹמְרִים "לֹא נִטְמֵאת" הָיְתָה שׁוֹתָה, הָא חַד וְחַד, לֹא הָיְתָה שׁוֹתָה. תִּיוּבְתָּא דְּר' חִיָּיא! אָמַר לְךָ ר' חִיָּיא: וְלִטַעֲמִיךָ, אֵימָא סֵיפָא, שְׁנַיִם אוֹמְרִים "נִטְמֵאת" וְאֶחָד אוֹמֵר "לֹא נִטְמֵאת" לֹא הָיְתָה שׁוֹתָה. הָא חַד וְחַד, הָיְתָה שׁוֹתָה. אֶלָּא כּוּלְּהָ בִּפְסוּלֵי עֵדוּת וְר' נְחֶמְיָה הִיא. דְּתַנְיָא, ר' נְחֶמְיָה אוֹמֵר: כָּל מָקוֹם שֶׁהֶאֱמִינָה תּוֹרָה עֵד אֶחָד, הַלֵּךְ אַחַר רוֹב דֵּעוֹת, וְעָשׂוּ שְׁתֵּי נָשִׁים כְּאִישׁ אֶחָד כְּשְׁנֵי אֲנָשִׁים כְּאִישׁ אֶחָד, וְאִיבָּא דְּאָמְרֵי כָּל הֵיכָא דַּאֲתָא עַד אֶחָד כָּשֵׁר מֵעִיקָּרָא, אֲפִילּוּ מֵאָה נָשִׁים נַמִּי, כְּעֵד אֶחָד דְּמִיָּין.

והכא

והכא

ביאורים למסכת סוטה דף לא עמוד ב מתוך "ש"ס לובלין – מכון המאור"

עֵדוּת רִאשׁוֹנָה – על הסתירה, **שֶׁאֵין אוֹסַרְתָּהּ** על בעלה **אִיסּוּר עוֹלָם**, אלא רק עד שתשתה ותמצא טהורה, **אֵינָהּ מִתְקַיֶּמֶת בְּפָחוֹת מִשְּׁנַיִם, עֵדוּת אַחֲרוֹנָה** – שהעידו שנטמאה לאחר שהועדה שנסתרה, **שֶׁאוֹסַרְתָּהּ** לבעלה **אִיסּוּר עוֹלָם**, והיא חמורה יותר, האם **אֵינוֹ** דִּין **שֶׁלֹּא תִּתְקַיֵּים בְּפָחוֹת מִשְּׁנַיִם**. אך דוחה המשנה, **תַּלְמוּד לוֹמַר** – לפיכך כתוב 'וְעֵד אֵין בָּהּ', לומר שכָּל **עֵדוּת שֶׁיֵּשׁ בָּהּ** שנטמאה, העדות נאמנת, אפילו היא של עד אחד.

מקשה המשנה שיש לומר ההפך, **קַל וָחוֹמֶר לְעֵדוּת הָרִאשׁוֹנָה מֵעַתָּה** – מאחר ולמדנו שלטומאה מספיק עד אחד, נלמד קל וחומר לעדות סתירה שיספיק עד אחד, וכך נלמד את הקל וחומר, **וּמָה אִם עֵדוּת אַחֲרוֹנָה** – שנטמאה, **שֶׁאוֹסַרְתָּהּ אִיסּוּר עוֹלָם**, והיא חמורה, **חֲרֵי הִיא מִתְקַיֶּמֶת בְּעֵד אֶחָד**, כמו שדרשנו, **עֵדוּת הָרִאשׁוֹנָה** – שנסתרה, **שֶׁאֵין אוֹסַרְתָּהּ אִיסּוּר עוֹלָם**, והיא קלה יותר, האם **אֵינוֹ** דִּין **שֶׁתִּתְקַיֵּים בְּעֵד אֶחָד**. דוחה המשנה, **תַּלְמוּד לוֹמַר** "**כִּי מָצָא בָהּ עֶרְוַת דָּבָר**", **וּלְהַלָּן הוּא אוֹמֵר** "**עַל פִּי שְׁנַיִם עֵדִים** או על פי שלשה עדים **יָקוּם דָּבָר**", דורשים גזירה שווה 'דבר' 'דבר' להשוות בין עדות על אשה שמצא בה ערות דבר, כגון עדות זו שנסתרה, ובין עדות ממון, **מַה לְּהַלָּן**, בעדות ממון, **עַל פִּי שְׁנַיִם, אַף כָּאן**, על **פִּי שְׁנַיִם**.

אם **עַד אוֹמֵר** 'ראיתי שהאשה **נִטְמֵאת**', **וְעַד** אחר **אוֹמֵר** 'לא **נִטְמֵאת**', או אם **אִשָּׁה** מעידה עליה **וְאוֹמֶרֶת** 'נִטְמֵאת', **וְאִשָּׁה** אחרת **אוֹמֶרֶת** 'לא נִטְמֵאת', **הָיְתָה שׁוֹתָה**, שכיון שהעדים מכחישים זה את זה, ממילא זה ספק בכל סוטה, ושותה. אם **אֶחָד אוֹמֵר** 'נִטְמֵאת', **וּשְׁנַיִם** מכחישים אותו **וְאוֹמְרִים** 'לא נִטְמֵאת' בפניך, שכשבאת ומצאת שנסתרו יחד, גם אנו היינו עמך, ובפנינו לא נטמאת', **הָיְתָה שׁוֹתָה**, שהרי נסתלקה עדותו ובטלו דבריו של העד האחד מפני השנים, ויש עדיין ספק שמא נטמאה קודם שבאו העדים ומצאום, לפיכך שותה כסוטה רגילה. אם **שְׁנַיִם אוֹמְרִים** 'נִטְמֵאת', **וְאֶחָד אוֹמֵר** 'לא נִטְמֵאת', **לֹא הָיְתָה שׁוֹתָה**, שאין אחד נאמן נגד השנים.

גמרא. שנינו במשנה שלדברי רבי יהושע לומדים מגזירה שוה 'דבר' 'דבר', שעד אחד אינו נאמן להעיד שנסתרה. מקשה על כך הגמרא, **הַאי תַּלְמוּד לוֹמַר** 'כִּי מָצָא בָהּ עֶרְוַת דָּבָר' – וכי הלימוד לדברי רבי יהושע שעד אחד אינו נאמן להעיד שנסתרה לומדים מהגזירה שוה, הרי בפסוק עצמו ממנו דורשים שהעד נאמן שנטמאה יש לימוד אחר לזה, **תַּלְמוּד לוֹמַר** 'ועד אין בָּהּ', שזה מיעוט, דווקא **בָּהּ**, בעדות שנטמאה, עד אחד נאמן, **וְלֹא בְּקִינּוּי**, ודווקא **בָּהּ** הוא נאמן, **וְלֹא בְּסִתִּירָה**, שאין עד אחד נאמן להעיד שקינא לה בעלה או שנסתרה, אלא צריך שני עדים כשאר כל עדויות שבתורה, ואת המיעוט הזה **מִיבָּעֵי לֵיהּ** – היתה המשנה צריכה להביא, ומדוע דרשה זאת המשנה מ'דבר' 'דבר'. מתרצת הגמרא, **הָכִי נָמִי קָאָמַר** – כך אכן אומרת גם משנתינו, **תַּלְמוּד לוֹמַר בָּהּ, בָּהּ וְלֹא בְּקִינּוּי, בָּהּ וְלֹא בְּסִתִּירָה**, ובאמת מכאן נדרש הדין, אלא שמילים אלו חסרות במשנה. והגזירה שוה מלמדת דין אחר, וגם הוא חסר בגירסתינו, וכך צריך להוסיף במשנה, 'עדות על **טוּמְאָה בְּעֶלְמָא**, שהאשה נטמאה, **בְּלֹא** שהיה **קִינּוּי וּבְלֹא** שהיתה **סְתִירָה, דְּלֹא מְהֵימַן עֵד אֶחָד** – שבזה, הדין הוא שאין עד אחד נאמן, **מְנָלָן** – מנין לומדים זאת'. על כך אמרה המשנה, '**נֶאֱמַר כָּאן** 'כי ימצא בה ערות **דָּבָר**', **וְנֶאֱמַר לְהַלָּן** 'על פי שני עדים וגו' יקום **דָּבָר**', **מַה לְּהַלָּן בִּשְׁנֵי עֵדִים, אַף כָּאן בִּשְׁנֵי עֵדִים**', והגזירה שוה נאמרה לגבי דין זה, שעד אחד אינו נאמן להעיד על אשה שנטמאה כשבעלה לא קינא לה, ורק אם קינא לה ונסתרה נאמן, כמו שדרשה המשנה מ'ועד אין בה', כי אז יש רגליים לדבר.

שנינו במשנה, שאם **עַד אוֹמֵר נִטְמֵאת**, ועד אחר אומר לא נטמאת, היתה שותה. מדייקת הגמרא, **מַעֲמָא דְּקָא מַכְחִישׁ לֵיהּ** – רק מטעם שהראשון הוכחש היא שותה, **הָא** אם **לֹא קָא מַכְחִישׁ לֵיהּ, עֵד אֶחָד מְהֵימָן** שנטמאת. מבררת הגמרא, **מְנָהֲנֵי מִילֵּי** שעד אחד נאמן לומר שנטמאת. ומבארת הגמרא, **דְּתָנוּ רַבָּנַן** בברייתא, 'וְעֵד אֵין בָּהּ' **בִּשְׁנַיִם הַכָּתוּב מְדַבֵּר**, שכוונת הפסוק היא שאין עדות גמורה של שני עדים שזינתה. דנה הברייתא, **אַתָּה אוֹמֵר בִּשְׁנַיִם, אוֹ** אולי **אֵינוֹ אֶלָּא בְּאֶחָד**, שכוונת הפסוק שאין אפילו עד אחד שזינתה. וכדי לברר את כוונת הפסוק מביאה הברייתא עוד דרשה אחרת, **תַּלְמוּד לוֹמַר**, '**לֹא יָקוּם עֵד אֶחָד בְּאִישׁ וְגוֹ'**", והיה מקום להקשות על פסוק זה, **מִמִּשְׁמַע שֶׁנֶּאֱמַר** '**לֹא יָקוּם עֵד**', וכי **אֵינִי יוֹדֵעַ** כבר **שֶׁהוּא אֶחָד, מַה תַּלְמוּד לוֹמַר** '**אֶחָד**'. אלא שזֶה **בָּנָה אָב** – לימוד של 'בנין אב', **שֶׁכָּל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר** 'עֵד', **חֲרֵי כָּאן שְׁנַיִם, עֵד שֶׁיִּפְרוֹט לְךָ הַכָּתוּב** '**אֶחָד**'. ועל פי זה חוזרת הגמרא ומבארת את הפסוק 'ועד אין בה והיא לא נתפשה', **וְאָמַר רַחֲמָנָא תְּרֵי לֵית בָּהּ** – הכוונה ב'עד אין בה' היא שאין עדות של שנים, **אֶלָּא** רק **חַד** מעיד בה שנטמאה, והפסוק ממשיך, '**וְהִיא לֹא נִתְפָּשָׂה**', כלומר שלא היתה אנוסה ולכן היא **אֲסוּרָה**. הרי שהאמינה כאן התורה לעד אחד ואסרה את האשה מחמת עדותו.

מקשה הגמרא על דין המשנה שהעד השני האומר 'לא נטמאת' יכול להכחיש את הראשון האומר 'נטמאת' ולכן היא שותה, **וְכֵיוָן דְּמִדְּאוֹרַיְיתָא עֵד אֶחָד מְהֵימָן** שנטמאה, אם כן **אִידָּךְ, הֵיכִי מָצֵי מַכְחִישׁ לֵיהּ** – השני, איך יכול להכחישו, **וְהָא אָמַר עוּלָּא, כָּל מָקוֹם שֶׁהֶאֱמִינָה תּוֹרָה עֵד אֶחָד, חֲרֵי כָּאן** תוקף של **שְׁנַיִם, וְאֵין דְּבָרָיו שֶׁל אֶחָד** המכחישו נחשבים **בִּמְקוֹם שְׁנַיִם**. עונה הגמרא, **אֶלָּא אָמַר עוּלָּא, תְּנִי** – אכן יש לשנות במשנתינו '**לֹא הָיְתָה שׁוֹתָה**', ולא כמו ששנינו 'היתה שותה', כי באמת הראשון נאמן כשנים שנטמאה, והשני שהוא רק עד אחד אינו יכול להכחישו. **וְכֵן אָמַר רַבִּי יִצְחָק**, שצריך לשנות '**לֹא הָיְתָה שׁוֹתָה**'. **וְרַבִּי חִיָּיא אָמַר**, הגירסא נשארת '**הָיְתָה שׁוֹתָה**'. שואלת הגמרא, **לְרַבִּי חִיָּיא קַשְׁיָא דְּעוּלָּא**, שכיוון שהאמינה תורה את הראשון על כך שנטמאה, הרי הוא כשנים, כפי שלימד עולא, אם כן מדוע שותה. עונה הגמרא, **לֹא קַשְׁיָא, כָּאן** במשנתינו, מדובר שהעידו שניהם **בְּבַת אַחַת**, שבתוך כדי דיבור מאז שהעיד הראשון, העיד גם השני, שאז בטלו דבריו של הראשון מיד, כי עדיין לא הספיקה עדותו להתקיים בבית דין, שלא האמינה תורה עד אחד אלא אם העיד עדותו ויצא בלי שיוכחש, ורק באופן זה כבר לא ניתן להכחישו בעד אחד. לפיכך במשנתינו אין לראשון תוקף של שנים. ואילו **כָּאן** בדברי עולא שעד אחד נחשב כשנים, מדובר ששני העדים באו להעיד **בָּזֶה אַחַר זֶה**, ורק על מקרה כזה אומרים שאין דבריו של אחד במקום שנים.

הגמרא מקשה על רבי חייא מהמשך משנתינו, **תְּנַן, עֵד אוֹמֵר** '**נִטְמֵאת**', **וּשְׁנַיִם אוֹמְרִים** '**לֹא נִטְמֵאת**', **הָיְתָה שׁוֹתָה**. ויש לדייק מזה, דווקא אם הכחישוהו שנים היתה שותה, **הָא חַד וְחַד** – במקרה שרק אחד הכחישו, דהיינו במקרה הקודם במשנה, **לֹא הָיְתָה שׁוֹתָה**, וכך יש ודאי לגרוס שם. ובהכרח אי אפשר לגרוס שם 'היתה שותה', כי אם זו הגירסה שם, אזי קשה מה חידשה המשנה במקרה השני, ששנים יכולים להכחיש את העד הראשון, הרי כבר למדנו מהמקרה הראשון שאפילו אחד יכול להכחישו. אלא ודאי שהמקרה השני הובא כדי לדייק שצריך לגרוס 'לא היתה שותה' במקרה הראשון, כפי שדייקנו. הרי מכאן **תְּיוּבְתָּא דְּרַבִּי חִיָּיא**, שגרס שם 'היתה שותה'.

משיבה הגמרא, **אָמַר לָךְ רַבִּי חִיָּיא, וְלִיטַעְמֵיךְ** – לשיטתך הסוברת שהמשנה הביאה מקרה נוסף רק כדי לדייק ממנו, **אֵימָא סֵיפָא** – מה תעשה עם המקרה השלישי במשנה, '**שְׁנַיִם אוֹמְרִים נִטְמֵאת, וְאֶחָד אוֹמֵר לֹא נִטְמֵאת, לֹא הָיְתָה שׁוֹתָה**', וכי תדייק ממנו, **הָא חַד וְחַד, הָיְתָה שׁוֹתָה**, הרי דייקת מהמקרה השני בדיוק הפוך. **אֶלָּא** ודאי שהמקרים האלו לא נאמרו כדי לדייק מהם, אלא שסוף המשנה

המשך בעמוד קצח

ביאורים למסכת סוטה דף לב עמוד א מתוך "ש"ס לובלין – מכון המאור"

וְהָכָא – מה שאמרה המשנה 'אחד אומר נטמאת, ושנים אומרים לא נטמאת, היתה שותה', **בְּמַאי עָסְקִינַן, כְּגוֹן דַּאֲתַאי אִשָּׁה מֵעִיקָּרָא** – שאשה היא שבאה ראשונה ואמרה 'נטמאת', ולכן הולכים אחר רוב דעות של הפסולים ומקבלים את עדות השנים, **וְתָרְצָה לְדִרְבִּי נְחֶמְיָה הָכִי** – ה'איכא דאמרי' יפרשו את דברי רבי נחמיה לפי דעתם כך, **רַבִּי נְחֶמְיָה אוֹמֵר, כָּל מָקוֹם שֶׁהֶאֱמִינָה תּוֹרָה עֵד אֶחָד, הֲלֵךְ אַחַר רוֹב דֵּעוֹת, וְעֶשֶׂו שְׁתֵּי נָשִׁים בְּאִשָּׁה אַחַת, כְּשְׁנֵי אֲנָשִׁים בְּאִישׁ אֶחָד**, דהיינו דוקא כשגם העד הראשון היה אשה או עד פסול אחר מקבלים את עדותן של שתי הנשים, **אֲבָל שְׁתֵּי נָשִׁים בְּאִישׁ אֶחָד** הכשר לעדות, **כִּי פַּלְגָא וּפַלְגָא דָּמֵי**, כלומר, כל אחת מעדויות אלו נחשבת כאילו היא של עד אחד, ואין הולכים אחר רוב דעות.

הגמרא שבה לדון בגוף תירוצו של רבי חייא, ששני המקרים האחרונים במשנה עוסקים בפסולי עדות, ומקשה על כך הגמרא, **וְתַרְתֵּי** – שתי המקרים שאמרנו שעוסקים **בִּפְסוּלֵי עֵדוּת, לָמָּה לִי**, הרי כדי לומר שהולכים בפסולים אחר הרוב היה מספיק למשנה להביא דוגמא אחת. מתרצת הגמרא, **מַהוּ דְּתֵימָא, כִּי אָזְלִינַן בָּתַר** – מה שהולכים אחר **רוֹב דֵּיעוֹת** נאמר רק **לְחוּמְרָא** – אם לפי רוב הדעות צריכה לשתות, **אֲבָל לְקוּלָּא** – אם לפי רוב הדעות יש להקל מעליה שלא תשתה, כגון כששתים אומרות 'נטמאת' ועד אחד אומר 'לא נטמאת', אולי בזה **לֹא אָזְלִינַן** אחר רוב דעות, אלא נשאיר את הענין בספק בגלל שהיתה הכחשה כל שהיא, ותשתה, **קָא מַשְׁמַע לָן** שהולכים גם במקרה כזה אחר רוב דעות, ואינה שותה, כי הדין נאמר בין לחומרא ובין לקולא.

הדרן עלך מי שקינא

אלו נאמרין פרק שביעי

משנה. אֵלּוּ נֶאֱמָרִין בְּכָל לָשׁוֹן – בכל שפה, ואין צריך לאומרם בלשון הקודש, **פָּרָשַׁת סוֹטָה** – מה שאומר הכהן לסוטה, כמפורש בפסוקים, "והשביע אותה הכהן ואמר אל האשה, אם לא שכב וכו'", ואינו צריך לומר לה כדרך שכתוב בלשון הקודש, אלא אפילו בשפה אחרת. **וְיִדּוּי מַעֲשֵׂר**, שמצווה להתוודות בפסח של שנה רביעית ושביעית של מחזור השמיטה, שאז הזמן שחייב להוציא ולבער מן הבית את כל מעשרותיו של גידולי קרקע ולעשות בכל אחד כדינו, ואחר כך אומר הוידוי 'ביערתי הקודש מן הבית וכו'" הכתוב בתורה, ויכול לאמרו בכל שפה, ואין אומרים שהכתוב חייבו לומר דווקא בלשון זו הכתובה. **קְרִיַּת שְׁמַע, וּתְפִלָּה, וּבִרְכַּת הַמָּזוֹן, וּשְׁבוּעַת הָעֵדוּת** – אם חבירו ביקש שיעיד עבורו בתביעת ממון שתבע בבית דין, ונשבע בשקר שאינו יודע עדות זו, או שהלה השביעו שיעיד עבורו וכפר בשקר שאינו יודע, חייב קרבן 'עולה ויורד' האמור בפרשה, גם אם השבועה נאמרה בכל לשון. **וּשְׁבוּעַת הַפִּקָּדוֹן** – שכפר לחבירו על תביעת פיקדון או ממון ונשבע על כך בשקר, או שהשביעו התובע וכפר בשקר, מתחייב קרבן 'אשם גזילות' האמור בפרשה, גם אם השבועה נאמרה בכל לשון. ואף בַּדברים שנסדר ונכתב מצוות דיבורם בתורה, אין צריך לאומרם בלשון הקודש, כפי שלומדת הגמרא על פי הנאמר בהם.

וְאֵלּוּ נֶאֱמָרִין דווקא **בִּלְשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ**, ואינם נלמדים מהדברים הקודמים לאומרם בכל לשון, משום שנכתב בהם לימוד לעבב שלא לומר אותם בלשונות אחרים, **מִקְרָא בִּיכּוּרִים** – הקריאה של 'ארמי עובד אבי וגו'" שהמביא ביכורים צריך לקרוא. **וַחֲלִיצָה** – כל סדר האמירות הכתוב בפרשת חליצת יבמה. **בְּרָכוֹת וּקְלָלוֹת** שאמרן יהושע וישראל בהר גריזים והר עיבל כמו שנצטוו בתורה. **בִּרְכַּת כֹּהֲנִים** – נשיאת כפיים. **וּבִרְכַּת כֹּהֵן גָּדוֹל** ביום הכיפורים אחר עבודת היום שלפני ולפנים בקודש הקדשים, שאז היה קורא בתורה את פרשת העבודה ומברך עליה שמונה ברכות. **וּפָרָשַׁת הַמֶּלֶךְ** – פרשת 'הקהל', שהמלך היה קורא בספר דברים על בימת עץ בעזרה בסוכות שאחר השמיטה. **וּפָרָשַׁת עֶגְלָה עֲרוּפָה** – מה שאומרים הזקנים והכהנים כשנמצא חלל שלא נודע מי היכהו אחרי שעורפים את העגלה, כמו שכתוב, 'וענו ואמרו, ידינו לא שפכו את הדם הזה וגו'". **וּמְשׁוּחַ מִלְחָמָה בְּשָׁעָה שֶׁמְּדַבֵּר אֶל הָעָם** – הדברים שהכהן שנמשח לכך אומר אל העם הקרבים למלחמה, כמו שכתוב 'ואמר אליהם, שמע ישראל, אתם קרבים היום למלחמה על אויביכם, אל ירך לבבכם וגו'".

מכאן עד סוף המסכת הולכת המשנה ומבארת את הפרטים שנזכרו. **מִקְרָא בִּיכּוּרִים כֵּיצַד** – דהיינו מנין שצריך לאומרו בלשון הקודש. שנאמר בפרשת הביכורים, 'וְעָנִית וְאָמַרְתָּ לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ', וּלְהַלָּן בברכות וקללות שבהר גריזים והר עיבל **הוּא אוֹמֵר**, 'וְעָנוּ הַלְוִיִּם וְאָמְרוּ', מזה שנאמר בשניהם עניה ואמירה דורשים גזירה שוה, **מַה לְּהַלָּן** הברכות והקללות היו דווקא **בִּלְשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ** כפי שדורשת הגמרא, **אַף כָּאן** בפרשת ביכורים, **בִּלְשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ**.

חֲלִיצָה כֵּיצַד – מנין שצריכה להיות בלשון הקודש. מבארת המשנה, נאמר בחליצה, 'וְעָנְתָה וְאָמְרָה', וּלְהַלָּן בברכות וקללות שבהר גריזים והר עיבל **הוּא אוֹמֵר**, 'וְעָנוּ הַלְוִיִּם וְאָמְרוּ', לומדים בזה גזירה שוה, **מַה לְּהַלָּן**, בברכות וקללות **בִּלְשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ, אַף כָּאן**, בחליצה **בִּלְשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר**, אין צורך ללמוד זאת מגזירה שוה, שמהפסוק עצמו שנאמר בחליצה נלמד הדבר, שכתוב 'וְעָנְתָה וְאָמְרָה כָּכָה', שמשמע, **עַד שֶׁתֹּאמַר בְּלָשׁוֹן הַזֶּה** – שבלשון הזה שכתוב צריכה היא לומר, בלשון הקודש.

בְּרָכוֹת וּקְלָלוֹת שבהר גריזים והר עיבל, **כֵּיצַד** היה הדבר. **כֵּיוָן שֶׁעָבְרוּ יִשְׂרָאֵל אֶת הַיַּרְדֵּן** בכניסתם לארץ, **וּבָאוּ אֶל הַר גְּרִיזִים וְאֶל הַר עֵיבָל שֶׁבְּשׁוֹמְרוֹן, שֶׁבְּצַד שְׁכֶם, שֶׁבְּאֵצֶל** – על יד **אַלּוֹנֵי מוֹרֶה**, ואנו למדים שהרים אלו זהו מיקומם, **שֶׁנֶּאֱמַר** "ונתתה את הברכה על הר גרזים ואת הקללה על הר עיבל, **הֲלֹא הֵמָּה בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן וְגוֹ'** אצל אלוני מורה", **וּלְהַלָּן הוּא אוֹמֵר**, "**יַעֲבֹר אַבְרָם בָּאָרֶץ עַד מְקוֹם שְׁכֶם, עַד אֵלוֹן מוֹרֶה**", **מָה אֵלוֹן מוֹרֶה הָאָמוּר לְהַלָּן** לגבי אברהם, נתפרש שהוא על יד **שְׁכֶם, אַף אֵלוֹן מוֹרֶה הָאָמוּר כָּאן**, הרי הוא על יד **שְׁכֶם. שִׁשָּׁה שְׁבָטִים עָלוּ לְרֹאשׁ הַר גְּרִיזִים, וְשִׁשָּׁה שְׁבָטִים עָלוּ לְרֹאשׁ הַר עֵיבָל, וְהַכֹּהֲנִים וְהַלְוִיִּם וְהָאָרוֹן עוֹמְדִים לְמַטָּה בָּאֶמְצַע**, בין שני ההרים, **הַכֹּהֲנִים מַקִּיפִין אֶת הָאָרוֹן, וְהַלְוִיִּם אֶת הַכֹּהֲנִים, וְכָל יִשְׂרָאֵל מִכָּאן וּמִכָּאן** על ההרים, **שֶׁנֶּאֱמַר** "**וְכָל יִשְׂרָאֵל וּזְקֵנָיו וְשׁוֹטְרָיו וְשׁוֹפְטָיו עוֹמְדִים מִזֶּה וּמִזֶּה לָאָרוֹן וְגוֹ'**". **הָפְכוּ** הלוים את **פְּנֵיהֶם כְּלַפֵּי הַר גְּרִיזִים, וּפָתְחוּ בִּבְרָכָה, "בָּרוּךְ הָאִישׁ אֲשֶׁר לֹא יַעֲשֶׂה פֶסֶל וּמַסֵּכָה", וְאֵלּוּ** שבהר גריזים **וְאֵלּוּ** שבהר עיבל **עוֹנִין אָמֵן**. ואז **הָפְכוּ** הלוים את **פְּנֵיהֶם כְּלַפֵּי הַר עֵיבָל, וּפָתְחוּ בִּקְלָלָה, "אָרוּר הָאִישׁ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה פֶסֶל וּמַסֵּכָה", וְאֵלּוּ וְאֵלּוּ עוֹנִין אָמֵן**, וכך היו עושים גם בשאר הברכות והקללות, **עַד שֶׁגּוֹמְרִין בְּרָכוֹת וּקְלָלוֹת** שנאמרו שם. **וְאַחַר כָּךְ הֵבִיאוּ אֶת הָאֲבָנִים** שנטלו מן הירדן כדי לעשות את ציווי התורה, לבנות מזבח בהר עיבל ולכתוב על האבנים 'את כל דברי התורה וגו' באר היטב', **וּבָנוּ אֶת הַמִּזְבֵּחַ, וְסָרוּהוּ בְּסִיד, וְכָתְבוּ עָלָיו אֶת כָּל דִּבְרֵי הַתּוֹרָה בְּשִׁבְעִים לָשׁוֹן**, כל שפה בכתבה ובלשונה, **שֶׁנֶּאֱמַר** 'בַּאֵר הֵיטֵב', **וְנָטְלוּ אֶת הָאֲבָנִים** – פירקו את המזבח אחרי שגם העלו בו עולות ושלמים, כמו שציוותה תורה 'והעלית עליו עולות וגו', ולקחו את אבניו כדי להקימם במקום שילינו באותו לילה, כפי שציווה ה' ליהושע לעשות, **וּבָאוּ**

סוטה. פרק שישי – מי שקינא דף לב עמוד א

רש"י

וְהָכָא בְּמַאי עָסְקִינַן. דִּקְתָנֵי עַד אֶחָד אוֹמֵר נִטְמֵאת וּשְׁנַיִם אוֹמְרִים לֹא נִטְמֵאת הָיְתָה שׁוֹתָה וְאוֹקִימְנָא בְּפִסּוּלֵי עֵדוּת וּבֵין בְּבֵת אַחַת בֵּין בְּזָוָה אַחַר זֶה כִּר' נְחֶמְיָה, וְעַל כְּרַחֲיֵהּ דְּבְזָוָה אַחַר זֶה אֵיצְטְרִיךְ עִקָּר לְאַשְׁמוּעִינָן, דְּאִי בְּבֵת אַחַת מַאי הֲלַךְ אַחַר רוֹב דֵּעוֹת אִיכָּא, בְּחַד וְחַד נַמִּי הָיְתָה שׁוֹתָה, [אֶלָּא] בְּהָכֵי עַסְקִינַן דְּהַהוּא דְּאִתָּא מֵעִקָּרָא וְאָמַר נִטְמֵאת אִשָּׁה הַיָּא הִלְכָּךְ אַפֵּי' בְּזָוָה אַחַר זֶה אָתוּ תְּרֵתֵי וּמְבַטְּלֵי לָהּ: וְתַרְצָהּ לְדִרְבִּי נְחֶמְיָה הָכִי כו'. דְּהָא דְּאָמְרַן לְעֵיל וְעָשׂוּ שְׁתֵּי נָשִׁים בְּאִישׁ אֶחָד כו' לָאו סֵיפָא דְּמִלְּתֵיהּ דְּרִבִּי נְחֶמְיָה הוּא, אֶלָּא פֵּירוּשָׁא דְּמִלְּתֵיהּ הוּא, דְּאָנוּ פָּרְשִׁין לָהּ הָכִי: כִּי פַּלְגָא וּפַלְגָא דְּמֵי. בְּלוֹמַר כִּי חַד וְחַד, וְאִי בְּבֵת אַחַת אָתוּ אוֹקֵי תְּרֵי לְבַהֲדֵי חַד וְאוֹקְמֵיהּ אַסְפִּיקָא, וְאִי בְּזָוָה אַחַר זֶה וְהַהוּא דְּהֶאֱמִינָה תּוֹרָה קָדֵם וְאִתָּא בְּרִישָׁא הֲוָה לֵיהּ כִּשְׁנַיִם וְהָנַךְ כְּחַד וְאֵין דִּבְרֵיהֶם בִּמְקוֹמוֹ, וְהֵיכָא דִּשְׁתֵּיהֶם אוֹמְרוֹת נִטְמֵאת וְעַד אֶחָד כָּשֵׁר אוֹמֵר לֹא נִטְמֵאת הָיְתָה שׁוֹתָה דְּכִי חַד וְחַד נִינְהוּ, וּמַתְנִיתִין דִּקְתָנֵי לֹא הָיְתָה שׁוֹתָה כְּגוֹן דְּהַהוּא חַד הֲוָה פְּסוּל: וְתַרְתֵּי בִּפְסוּלֵי עֵדוּת לָמָּה לִי. לְמִתְנֵי מַתְנִי' הֲלַךְ אַחַר רוֹב דֵּעוֹת: לְחוּמְרָא. שֶׁתִּשְׁתֶּה: לְקוּלָּא. לְהָקֵל מֵעָלֶיהָ שֶׁלֹּא תִּשְׁתֶּה: אֲזִלִינָן. בְּתַר רוֹב דֵּעוֹת בִּפְסוּלֵי עֵדוּת, וְהֵיכָא דִּשְׁתֵּיהֶם אוֹמְרוֹת נִטְמֵאת וְאִתָּא אוֹמֵר לֹא נִטְמֵאת כֵּיוָן דְּאִיכָּא הַכְחָשָׁה כָּל דְּהוּ נַיְמָא אוֹקֵי הַאי לְבַהֲדֵי הָנַךְ וְאוֹקֵי מִלְּתָא אַסְפִּיקָא וְתִשְׁתֶּה, קָא מִשְׁמַע לָן:

תוספות

מהו דתימא כי אזלינן בתר רוב דיעות לחומרא אבל לקולא לא קמ"ל. ואם תאמר הא ממתני' בפרק האשה שהלכה (יבמות ד' קיז:) וממתני' דפרק עגלה ערופה (לקמן דף מז.) שמעינן לה י"ל דהכא איצטריך דאפילו לקולא אע"ג דרגלים לדבר ועוד דלא תנא פסולי העדות בהדיא במתני' להכי תנא גבי כל חד וחד:

הדרן עלך מי שקנא

ה"ג בסדר המשנה

אלו נאמרין בלשונם. ופירוש כל אדם בלשונו שהוא שומע לאפוקי למדי שאינו אומר בלשון פרסי אם אינו שומעו אבל בכל לשון משמע בין שומע בין אינו שומע ובגמרא לא משמע הכי:

קרית שמע ותפלה. תימה אמאי שייר הלל וקידוש של שבת וברכת הפירות וברכת המצות וליכא למימר דלא נקט אלא דאורייתא דהא בפרק מי שמתו (ברכות דף כא.) משמע דתפלה וקרית שמע דרבנן ועד דהתם (דף כ:) משמע דקידוש דאורייתא והכי משמע נמי בריש מסכת נזיר (דף ג:) בשלמא מקרא מגילה איכא למימר להכי שייר דתנא בפ"ב דמגילה (דף יז.) הלועז ששמע אשורית יצא אלא הני אמאי שייר ונראה דהני נאמרים בכל לשון אפי' אינו שומע הלכך לא דמו להני דמתני' דנאמרין דוקא בלשונם:

אידהו

וְהָכָא בְּמַאי עָסְקִינַן, כְּגוֹן דַּאֲתַאי אִשָּׁה מֵעִיקָּרָא, וְתַרְצָהּ לְדִר' נְחֶמְיָה הָכִי, ר' נְחֶמְיָה אוֹמֵר: כָּל מָקוֹם שֶׁהֶאֱמִינָה תּוֹרָה עַד אֶחָד, הֲלַךְ אַחַר רוֹב דֵּעוֹת, וְעָשׂוּ שְׁתֵּי נָשִׁים בְּאִישָׁה אַחַת כִּשְׁנֵי אֲנָשִׁים בְּאִישׁ אֶחָד. אֲבָל שְׁתֵּי נָשִׁים בְּאִישׁ אֶחָד, כִּי פַּלְגָא וּפַלְגָא דְּמֵי. וְתַרְתֵּי בִּפְסוּלֵי עֵדוּת, לָמָּה לִי? מַהוּ דְּתֵימָא: כִּי אָזְלִינַן בָּתַר רוֹב דֵּעוֹת, לְחוּמְרָא. אֲבָל לְקוּלָּא לָא אָזְלִינַן, קָא מַשְׁמַע לָן:

הדרן עלך מי שקינא

אלו נֶאֱמָרִין בְּכָל לָשׁוֹן: פָּרָשַׁת סוֹטָה, וּוִידּוּי מַעֲשֵׂר, קְרִיַּת שְׁמַע, וּתְפִלָּה, וּבִרְכַּת הַמָּזוֹן, וּשְׁבוּעַת הָעֵדוּת, וּשְׁבוּעַת הַפִּקָּדוֹן. וְאֵלּוּ נֶאֱמָרִין בִּלְשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ: מִקְרָא בִּיכּוּרִים, וַחֲלִיצָה, בְּרָכוֹת וּקְלָלוֹת, בִּרְכַּת כֹּהֲנִים, וּבִרְכַּת כֹּהֵן גָּדוֹל, וּפָרָשַׁת הַמֶּלֶךְ, וּפָרָשַׁת עֶגְלָה עֲרוּפָה, וּמִשּׁוּחַ מִלְחָמָה בְּשָׁעָה שֶׁמְּדַבֵּר אֶל הָעָם. מִקְרָא בִּיכּוּרִים כֵּיצַד? "וְעָנִיתָ וְאָמַרְתָּ לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ" וּלְהַלָּן הוּא אוֹמֵר "וְעָנוּ הַלְוִיִּם וְאָמְרוּ". מַה לְּהַלָּן בִּלְשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ, אַף כָּאן בִּלְשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ. חֲלִיצָה כֵּיצַד? "וְעָנְתָה וְאָמְרָה" וּלְהַלָּן הוּא אוֹמֵר "וְעָנוּ הַלְוִיִּם וְאָמְרוּ", מַה לְּהַלָּן בִּלְשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ, אַף כָּאן בִּלְשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ. ר' יְהוּדָה אוֹמֵר, "וְעָנְתָה וְאָמְרָה כָּכָה", עַד שֶׁתֹּאמַר בַּלָּשׁוֹן הַזֶּה. בְּרָכוֹת וּקְלָלוֹת כֵּיצַד? כֵּיוָן שֶׁעָבְרוּ יִשְׂרָאֵל אֶת הַיַּרְדֵּן וּבָאוּ אֶל הַר גְּרִיזִים וְאֶל הַר עֵיבָל שֶׁבְּשׁוֹמְרוֹן, שֶׁבְּצַד שְׁכֶם, שֶׁבְּאֵצֶל אֵלוֹנֵי מוֹרֶה. שֶׁנֶּאֱמַר: "הֲלֹא הֵמָּה בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן וְגו'", וּלְהַלָּן הוּא אוֹמֵר "יַעֲבֹר אַבְרָם בָּאָרֶץ עַד מְקוֹם שְׁכֶם עַד אֵלוֹן מוֹרֶה". מָה אֵלוֹן מוֹרֶה הָאָמוּר לְהַלָּן שְׁכֶם, אַף אֵלוֹן מוֹרֶה הָאָמוּר כָּאן שְׁכֶם. שֶׁשָּׁה שְׁבָטִים עָלוּ לְרֹאשׁ הַר גְּרִיזִים וְשִׁשָּׁה שְׁבָטִים עָלוּ לְרֹאשׁ הַר עֵיבָל, וְהַכֹּהֲנִים וְהַלְוִיִּם וְהָאָרוֹן עוֹמְדִים לְמַטָּה בָּאֶמְצַע. הַכֹּהֲנִים מַקִּיפִין אֶת הָאָרוֹן וְהַלְוִיִּם אֶת הַכֹּהֲנִים, וְכָל יִשְׂרָאֵל מִכָּאן וּמִכָּאן, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְכָל יִשְׂרָאֵל וּזְקֵנָיו וְשֹׁטְרָיו וְשֹׁפְטָיו עֹמְדִים מִזֶּה וּמִזֶּה לָאָרוֹן" הָפְכוּ פְּנֵיהֶם כְּלַפֵּי הַר גְּרִיזִים וּפָתְחוּ בִּבְרָכָה, "בָּרוּךְ הָאִישׁ אֲשֶׁר לֹא יַעֲשֶׂה פֶסֶל וּמַסֵּכָה" וְאִלּוּ וָאִלּוּ, עוֹנִין "אָמֵן". הָפְכוּ פְּנֵיהֶם כְּלַפֵּי הַר עֵיבָל וּפָתְחוּ בִּקְלָלָה: "אָרוּר הָאִישׁ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה פֶסֶל וּמַסֵּכָה" וְאִלּוּ וָאִלּוּ עוֹנִין "אָמֵן", עַד שֶׁגּוֹמְרִין בְּרָכוֹת וּקְלָלוֹת. וְאַחַר כָּךְ הֵבִיאוּ אֶת הָאֲבָנִים, וּבָנוּ אֶת הַמִּזְבֵּחַ, וְסָדוּהוּ בְּסִיד, וְכָתְבוּ עָלָיו אֶת כָּל דִּבְרֵי הַתּוֹרָה בִּשְׁבָעִים לָשׁוֹן. שֶׁנֶּאֱמַר: "בַּאֵר הֵיטֵב" וְנָטְלוּ אֶת הָאֲבָנִים וּבָאוּ

ולנו

הדרן עלך מי שקנא

הדרן עלך מי שקינא

אלו נֶאֱמָרִין בְּכָל לָשׁוֹן. גַּרְסִינָן: פָּרָשַׁת סוֹטָה. מַה שֶּׁהַכֹּהֵן אוֹמֵר לָהּ. וְלֹא אֲמָרִי' צָרִיךְ לֵאָמְרָהּ בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ כִּדְרָךְ שֶׁנִּכְתָּב. וּבְסִפְרֵי אֲמָרִי' דְּאִי לֹא כְּתִיב קְרָא לְהַתִּיר בְּכָל לָשׁוֹן כְּדְלִקְמָן ה"א נִיגְמַר מִיבְּמָה בְּקָל וְחֹמֶר, וּמַה יְּבִמָה קַלָּה לֹא עָשָׂה בָּהּ כָּל הַלְּשׁוֹנוֹת בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ, סוֹטָה חֲמוּרָה לֹא כָּל שֶׁכֵּן: **וּוִידּוּי מַעֲשֵׂר.** בִּשְׁנָה הַשְּׁלִישִׁית בְּעֵרְתִּי הַקֹּדֶשׁ מִן הַבַּיִת (דְּבָרִים כו) שֶׁהוּא מוֹצִיא כָּל מַעֲשְׂרוֹתָיו וּמְבָעֲרָן מִבֵּיתוֹ וְאֵין יְכוֹל עוֹד לְהִשְׁהוֹתָם, וְנוֹתְנָן מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן לְלֵוִי וּמַעֲשֵׂר עָנִי לָעֲנִיִּים, וּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי שֶׁל שְׁתֵּי שָׁנִים שֶׁעָבְרוּ מַעֲלֵהוּ לִירוּשָׁלַיִם עַכְשָׁיו אִם לֹא הֶעֱלָהוּ, וּמִתְוַדֶּה בְּעֵרְתִּי הַקֹּדֶשׁ זֶה מַעֲשֵׂר שֵׁנִי, וְגַם נָתַתִּי לְלֵוִי זֶה מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן, לְגֵר לְיָתוֹם וְלָאַלְמָנָה זֶה מַעֲשֵׂר עָנִי, וְאוֹמְרוֹ בְּכָל לָשׁוֹן בְּדַלְיָיף לְקָמָן, וְלֹא אֲמְרִינָן בְּלָשׁוֹן זֶה הַזִּקִּיקוּ הַכָּתוּב לְאָמְרָהּ בלה"ק: **וּשְׁבוּעַת הָעֵדוּת וּשְׁבוּעַת הַפִּקָּדוֹן.** בְּכָל לָשׁוֹן שֶׁהִשְׁבִּיעוּהוּ וְכָפַר וְלֹא הוֹדָה חַיָּיב קָרְבַּן עוֹלָה וְיוֹרֵד הָאָמוּר בִּשְׁבוּעַת הָעֵדוּת וְאֶשֶׁם גְּזֵלוֹת בִּשְׁבוּעַת הַפִּקָּדוֹן: **וְאֵלּוּ נֶאֱמָרִין**

בלה"ק. וְלֹא אֲמָרִינָן נִגְמַר מֵהָנָךְ דְּלֵעֵיל שֶׁנִּכְתַּב וְנִסְדַּר עֲלֵיהֶן כָּל מִצְוֹת דִּבּוּרָם וְאֵין צָרִיךְ לְאָמְרָן בלה"ק כְּדִכְתִיבִי בְּכֻלְּהוּ, מִשּׁוּם דִּבְהָנֵי כְּתִיב עֲבוּבָא: **מִקְרָא בִּכּוּרִים.** שֶׁהָיָה קוֹרֵא מֵאֲרַמִּי אוֹבֵד אָבִי עַד סוֹף כָּל הַפָּרָשָׁה: **וַחֲלִיצַת יְבָמָה.** הִיא אוֹמֶרֶת מֵאַן יְבָמִי וְגו' וְהוּא אוֹמֵר לֹא חָפַצְתִּי לְקַחְתָּהּ, וְאַחַר הַחֲלִיצָה הִיא אוֹמֶרֶת כָּכָה יַעֲשֶׂה לְאִישׁ וְגו': **בְּרָכוֹת וּקְלָלוֹת.** שֶׁאָמְרָן יְהוֹשֻׁעַ וְיִשְׂרָאֵל בְּהַר גְּרִזִים וְהַר עֵיבָל: **בִּרְכַּת כֹּהֲנִים.** נְשִׂיאוּת כַּפַּיִם: **בִּרְכַּת כֹּהֵן גָּדוֹל.** בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים אַחַר עֲבוֹדַת הַיּוֹם שֶׁלְּפָנֵי וּלְפָנִים הָיָה קוֹרֵא בְּתוֹרָה אֶת הַפָּרָשָׁה וּמְבָרֵךְ שְׁמוֹנֶה בְּרָכוֹת כְּדְמְפָרֵשׁ בְּמַתְנִיתִין: **וּפָרָשַׁת הַמֶּלֶךְ.** מְפָרֵשׁ בְּסוֹף פִּירְקָא, וְהִיא פָּרָשַׁת הַקְּהָל: **וּפָרָשַׁת עֶגְלָה עֲרוּפָה.** יָדִינוּ לֹא שָׁפְכוּ וְגו' כִּפֵּר לְעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל וְגו' (דְּבָרִים כא): **פָּרָשַׁת מִשּׁוּחַ מִלְחָמָה.** (שָׁם כ) וְהָיָה כְּקָרְבְּכֶם אֶל וְגו' שְׁמַע יִשְׂרָאֵל אַתֶּם קְרֵבִים הַיּוֹם וְגו': כִּי ה' אֱלֹהֵיכֶם וְגו': **כֵּיצַד.** כְּמוֹ מִנַּיִן: וּלְהַלָּן **הוּא אוֹמֵר.** בִּבְרָכוֹת וּקְלָלוֹת שֶׁל הַר גְּרִזִים, וּלְקַמָּן מְפָרֵשׁ הֵיתֶם גּוּפֵיהּ מְנָא לָן: **אֵינוֹ צָרִיךְ.** לְלַמֵּדָהּ בְּגִזֵּרָה שָׁוָה שֶׁמַּעֲצֻמָהּ הִיא לְמַדָּהּ: **וְעָנְתָה וְאָמְרָה כָּכָה.** דִּמְשַׁמַּע בְּלָשׁוֹן זֶה תֹּאמַר: **שֶׁבְּשׁוֹמְרוֹן.** אֵצֶל שׁוֹמְרוֹן: **לְמַטָּה בָּאֶמְצַע.** בֵּין שְׁנֵי הָהָרִים: **מִכָּאן וּמִכָּאן.** עַל הָהָרִים: **הָפְכוּ.** הַלְוִיִּם פְּנֵיהֶם כְּלַפֵּי הַר גְּרִזִים וּפָתְחוּ בִּבְרָכָה. כָּל הָאֲרוּרִים הָיוּ אוֹמְרִים תְּחִלָּה בְּלָשׁוֹן בְּרָכָה: **אִלּוּ וָאִלּוּ.** שֶׁבְּהַר גְּרִזִים וְשֶׁבְּהַר עֵיבָל. וְהָא דִּכְתִיב וְאֵלֶּה יַעֲמֹדוּ לְבָרֵךְ, לֹא שֶׁהָיוּ הַשְּׁבָטִים מְבָרְכִין וּמְקַלְּלִין, אֶלָּא הַלְוִיִּם הָעוֹמְדִים בֵּין שְׁנֵי הָהָרִים הוֹפְכִין פְּנֵיהֶם לְהַר גְּרִזִים בִּבְרָכָה וּלְהַר עֵיבָל בְּקִלְלָה: **הֵבִיאוּ אֶת הָאֲבָנִים.** כְּדִכְתִיב בְּנִיַּת שָׁם מִזְבֵּחַ וְגו' וְכָתַבְתָּ עֲלֵיהֶן אֶת כָּל דִּבְרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת בַּאֵר הֵיטֵב: **וְנָטְלוּ אֶת הָאֲבָנִים.** סְתָרוּ אֶת הַמִּזְבֵּחַ לְאַחַר שֶׁהֶעֱלוּ הָעוֹלוֹת וְהַשְּׁלָמִים כְּדִכְתִיב וְהַעֲלִיתָ עָלָיו עוֹלוֹת (שָׁם כז):

ולנו

סוטה. פרק שביעי – אלו נאמרין דף לב עמוד ב

תוספות

איהו הוא דקא מכסיף נפשיה. תימה והא אמר בשמעתא קמייתא דמנחות (דף ג.) דבין זכרים לנקיבות לאו דעתייהו דאינשי ואמר רבי התם דווקא אמרי (הכי) דאין מעשיו מוכיחים מפני שסומכין השומעין על דבורו שהוא שוחט חטאת לשם עולה אבל בסתמא כי הכא ודאי מרגישים בדבר:

ליכסיף וליזיל כי היכי דליכפר ליה. וא"ת יחלוק כמו כן בקביעות מקום שהיתה כי היכי דליהוי ליה כפרה גמורה י"ל כיון שחלק הכתוב בדבר אחד שיש היכר בדבר מה צריך יותר. מ"ר:

ורבי שלא יקראנה למפרע מנליה. תימה דהכא משמע דבין רבי ובין רבנן אית להו דקריאת שמע דאורייתא וכן תנאי דפליגי התם בקורא את שמע ולא השמיע לאזנו וכן ב"ש וב"ה התם בפרק קמא דברכות (דף י:) דתנן בית שמאי אומרים בערב כל אדם יטה ויקרא ובבקר יעמוד שנאמר בשכבך ובקומך וב"ה אומרים בשעה שבני אדם שוכבין אלמא דתרוייהו סבירא להו דקרא משתעי בק"ש וסתמא דגמרא נמי התם פריך תנא היכא קאי דקתני מאימתי תנא אקרא קאי דכתיב בשכבך ובקומך ותו בפ"ב (שם דף יג:) בפלוגתא דרבי זוטרא ורבי יאשיה דתניא והיו שלא יקראם למפרע הדברים על לבבך רבי זוטרא אמר עד כאן מצות כוונה מכאן ואילך מצות קריאה רבי יאשיה אומר עד כאן מצות קריאה מכאן ואילך מצות כוונה אמר מר רבי זוטרא וכו' מ"ש מכאן ואילך מצות קריאה דכתיב לדבר בם ה"נ הא כתיב ודברת בם וכו' אמר מר רבי יאשיה וכו' מ"ש מכאן ואילך מצות כוונה דכתיב על לבבכם ה"נ כתיב על לבבך אלא עד כאן מצות כוונה וקריאה מכאן ואילך כוונה בלא קריאה מ"ש עד כאן מצות כוונה וקריאה דכתיב ודברת בם ה"נ כתיב לדבר בם ההוא בדברי תורה כתיב מדקאמר ההוא בדברי תורה מכלל ודברת בם דוקא בק"ש ותו התם הפועלים שעשו מלאכה עם בעל הבית קורין ק"ש ומברכין לפניה ולאחריה ואוכלים ומברכין לאחריה שתים כיצד ברכה ראשונה כתיקנה שניה כולל בונה ירושלים בברכת הארץ ולא מברך הטוב והמטיב משום דמדרבנן היא דביבנה תקנוה מכלל דק"ש דחייב לקרות דאורייתא ובפרק מי שמתו (ברכות ד' כא.) בגמרא בעל קרי פריך סתמא דגמרא קריאת שמע דרבנן אהא דקאמר דק"ש וברכת המזון דאורייתא ותו אמרינן התם (דף כא. ע"ש) אמר שמואל ספק קרא ק"ש ספק לא קרא אינו חוזר וקורא ספק אמר אמת ויציב ספק לא אמר חוזר ואומר מאי טעמא ק"ש מדרבנן ודוחק לומר דכל הני דמשמע מינייהו דמדאורייתא הוי אסמכתא בעלמא דאין שיטת הגמרא לדייק כל כך על אסמכתא רבי ורבנן ועוד דאמר לימא קסבר כל התורה בכל לשון נאמרה ואי הוי אסמכתא בעלמא לא הוה צריך למידק מיניה:

ורבנן סברי לה כמ"ד הקורא את שמע ולא השמיע לאזנו יצא. תימה מאי דוחקיה למימר הכי הוה מצי למימר ורבנן תרתי שמעינן מיניה כדאמר בפרק הי"ה קורא (ברכות דף טו.) דתנן הקורא את שמע ולא השמיע לאזנו יצא רבי יוסי אומר לא יצא ומפרש בגמרא מ"ט דר' יוסי משום דכתיב שמע השמיע לאזניך ות"ק שמע בכל לשון שאתה שומע ואידך תרתי ש"מ:

כל

רש"י

וְלָנוּ בִּמְקוֹמָן. בְּבֵית מִלּוּם בְּגִלְגָּל וְשָׁם הֵקִימוּ אֶת הָאֲבָנִים: **גמ' ה"ג.** וְאָמַר אֵל הָאִשָּׁה בְּכָל לָשׁוֹן שֶׁהִיא שׁוֹמַעַת, וּמֵהַאי קְרָא יָלִיף לָהּ בְּסִפְרֵי, וְל"ג וְאָמַר הַכֹּהֵן לָאִשָּׁה: **אֶל הָאִשָּׁה.** מִשְּׁמַע דְּבָרִים הַנִּבְנְסִין בְּלִבָּהּ שֶׁתְּהֵא מְבֹרֶרֶת בַּלָּשׁוֹן: **עַל מָה הִיא שׁוֹתָה.** כְּדִמְפָרֵשׁ וְאָזִיל שֶׁאוֹמֵר לָהּ פְּרִיצוּת גָּרַם לָךְ שֶׁתִּשְׁתֶּה: **וּבַמֶּה הִיא שׁוֹתָה.** בִּכְלֵי מְאוּס בְּמִקְדִּידָה שֶׁל חֶרֶשׁ: **וְעַל מָה נִטְמֵאת.** מִי הֱבִיאָהּ לִידֵי טֻמְאָה שְׁחוֹק וְקַלּוּת רֹאשׁ, כְּדֵי לְיַסֵּר אֶת הַנָּשִׁים שֶׁלֹּא יְקַלּוּ רֹאשָׁן עִם הָאֲנָשִׁים, שֶׁעֵל יְדֵי כָּךְ בָּאוֹת לִידֵי וְצָבְתָה בִּטְנָהּ: **וּבַמֶּה הִיא נִטְמָאָה.** מִשֶּׁמִּעִיגִין אוֹתָהּ הִלְכוֹת הַמַּיִם הַמְּאָרְרִים, עַל אֵיזוֹ טֻמְאָה הֵן בּוֹדְקִין אוֹתָהּ, שֶׁאִם נִטְמְאָה וְהִיא מְזִידָה וּבִרְצוֹן בְּדִקְדּוּקָהּ, וְאִם שׁוֹגֶגֶת כְּגוֹן אָמְרוּ לָהּ מֵת בַּעֲלִיךְ אוֹ אֲנוּסָה לֹא יַבְדֵּקוּהָ: **וְכָל כָּךְ לָמָּה.** לָנוּ לְהוֹדִיעַ בְּהִלְכוֹת הַמַּיִם, בְּשִׁלְמָא הָנָךְ קַמַּיְיתָא מִשּׁוּם וְנִזְרְעוּ כָּל הַנָּשִׁים (יְחֶזְקֵאל כג), אֶלָּא הָךְ לָמָּה: **שֶׁלֹּא לְהוֹצִיא לַעַז.** שֶׁאִם נִטְמֵאת בְּאֹנֶס אוֹ שׁוֹגֶגֶת וְלֹא נִבְדְּקָה, שֶׁלֹּא תְּהֵא סְבוּרָה אֲלוּ נִטְמֵאתִי מְזִידָה גַּם כֵּן לֹא הָיוּ בּוֹדְקִים אוֹתִי: **ה"ג.** וְדִוּי מַעֲשֵׂר מִנְּלָן דִּכְתִיב וְאָמַרְתָּ וְגוֹ', וְלִיף אֲמִירָה אֲמִירָה מִסּוֹטָה: א"ל רַב זְבִיד לְאַבַּיֵּי וְנֵילִף אֲמִירָה אֲמִירָה מִלְּוִיִּם, א"ל דָּנִין אֲמִירָה גְּרִידְתָּא מֵאֲמִירָה גְּרִידְתָּא, וְאֵין דָּנִין אֲמִירָה גְּרִידְתָּא מֵעֲנִיָּה וְאֲמִירָה: **שִׁבְחוֹ.** לֹא עָבַרְתִּי מִמִּצְוֹתֶיךָ וְלֹא שָׁכַחְתִּי (דְּבָרִים כו), הַיְינוּ שֶׁבַח עַצְמוֹ: **בְּקוֹל נָמוּךְ.** מִדְּלֹא כְּתִיב בִּיהּ עֲנִיָּה: **וּגְנוּתוֹ.** כְּגוֹן אֲרַמִּי אוֹבֵד אָבִי הַיְינוּ גְּנוּתוֹ, שֶׁמִּתְגָּדְּדִין שֶׁאֲבִיהֶן לָבָן הָאֲרַמִּי הָיָה רָשָׁע: **מִפְּנֵי מָה תִּקְּנוּ.** שֶׁיֵּהָא אָדָם אוֹמֵר תְּפִלָּתוֹ בְּלַחַשׁ כִּדְאִשְׁכְּחָנָא בְּחִנָּה וְקוֹלָהּ לֹא יִשְׁמַע (שְׁמוּאֵל א ח): **שֶׁלֹּא לְבַיֵּשׁ אֶת עוֹבְרֵי עֲבֵירָה.** הַמִּתְגָּדְּדִים בְּתִפְלָתָם עַל עֲבֵירוֹת שֶׁבִּדְּקָם: **צָעֲרוּ.** צָרוֹת שֶׁעָבְרוּ עָלָיו, דְּהַיְינוּ צָרוֹת שֶׁעָבְרוּ עַל יִשְׂרָאֵל, צָרַת לְבָן הָאֲרַמִּי צָרַת מִצְרַיִם: **שֶׁהֲרֵי לֹא חִלֵּק הַכָּתוּב מָקוֹם בֵּין חַטָּאת לְעוֹלָה.** לֹא קָבַע לִשְׁחִיטַת חַטָּאת מָקוֹם בְּפְנֵי עַצְמוֹ, שֶׁלֹּא יְבִינוּ שֶׁהִיא חַטָּאת וּמִתְבַּיֵּשׁ: **טָמֵא טָמֵא יִקְרָא.** כְּלוֹמַר סוּרוּ מֵעָלַיּוֹ שֶׁטָּמֵא הוּא: **וְהָאִיבָּא כו'.** כְּלוֹמַר וַהֲרֵי יֵשׁ סִימָנִים אֲחֵרִים לְהַכִּירָהּ: **לְמַעֲלָה מֵחוּט הַסִּיקְרָא.** דִּכְתִיב (וַיִּקְרָא ז) עַל קַרְנוֹת וּבְעוֹלָה לֹא כְּתֵב קַרְנוֹת, וְהוּא נוֹתֵן דָּמִים לְמַטָּה מֵחוּט הַסִּיקְרָא, וְכֵן שְׁאָר כָּל הַדָּמִים: **הָתָם** כֹּהֵן. לְחוּדֵיהּ הוּא דְּיָדֵע וְלֹא שְׁאָר כָּל הָעוֹלָם וְאֵין בֹּשֶׁת בְּכָךְ: **מִכַּפְיָא.** הַנִּקְבּוֹת שֶׁל נְקֵבָה: **בְּאַלְיָה.** בְּזָנָב וְלֹא נִכָּר: **שְׁעִירָה מַאי אִיכָּא לְמֵימַר.** שֶׁאֵין לָהּ זָנָב וְנִכָּר הַנִּקְבּוֹת: **דְּאִיבָּעְיָא לֵיהּ לַאֲתוּיֵי בְּשִׁבָּה.** אִם הָיָה לוֹ בֹּשֶׁת, שֶׁהֲרֵי כָּל הַחַטָּאוֹת שֶׁל יָחִיד רָצָה כִּשְׁבָּה רָצָה שְׁעִירָה חוּץ מֵחַטָּאת עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים שֶׁכְּתִיב בָּהּ עַז בַּת שָׁנָתָהּ בְּפָרֶשֶׁת שֶׁלַּח לְךָ אֲנָשִׁים: **הָתָם נְיֵתֵי וְנִיכְסִיף.** הַטִּיל עָלָיו הַכָּתוּב שֶׁיִּתְבַּיֵּשׁ שֶׁתְּהֵא לוֹ כַּפָּרָה מְעוֹנֶגֶת גְּדוֹל כָּזֶה: **כְּכַתְבָהּ.** בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ: **הַקּוֹרֵא אֶת שְׁמַע צָרִיךְ שֶׁיַּשְׁמִיעַ לְאָזְנוֹ.** פְּלוּגְתָּא הִיא בְּמַסֶּכֶת בְּרָכוֹת (קף טו.):

לימא

מַאי טַעֲמָא דְּרַבִּי? אָמַר קְרָא: "וְהָיוּ" בַּהֲוָוֵיְיתָן יְהוּ. וְרַבָּנָן, אָמַר קְרָא "שְׁמַע", בְּכָל לָשׁוֹן שֶׁאַתָּה שׁוֹמֵעַ. וְרַבָּנָן נַמִּי, הָא כְּתִיב "וְהָיוּ"? הַהוּא, שֶׁלֹּא יִקְרָאֶנָּה לְמִפְרֵעַ. וְרַבִּי, שֶׁלֹּא יִקְרָאֶנָּה לְמִפְרֵעַ מִנְּלֵיהּ? נָפְקָא לֵיהּ מִ"דְּבָרִים" "הַדְּבָרִים", וְרַבָּנָן: "דְּבָרִים" "הַדְּבָרִים" לֹא מַשְׁמַע לְהוּ. וְרַבִּי נַמִּי, הָכְתִיב "שְׁמַע"? הַהוּא מִיבְּעֵי לֵיהּ לְהַשְׁמִיעַ לְאָזְנֶיךָ מַה שֶּׁאַתָּה מוֹצִיא מִפִּיךָ. וְרַבָּנָן סְבְרִי לְהוּ כְּמַאן דְּאָמַר: הַקּוֹרֵא אֶת שְׁמַע וְלֹא הִשְׁמִיעַ לְאָזְנוֹ יָצָא. לֵימָא קָסְבַר רַבִּי,

כל

ביאורים למסכת סוטה דף לב עמוד ב מתוך "ש"ס לובלין – מכון המאור"

1 **וְלָנוּ** בִּמְקוֹמָן, בבית מלונם בגילגל, והקימו שם את האבנים.
2 **גמרא.** הגמרא מביאה את הדרשות לדברים שנאמרים בכל לשון.
3 שנינו במשנה שפָּרָשַׁת **סוֹטָה** נאמרת בכל לשון, מבררת הגמרא,
4 **מְנָלָן** – מהיכן לומדים זאת. ומשיבה, **דִּכְתִיב,** 'וְאָמַר הַכֹּהֵן לָאִשָּׁה',
5 ודורשים מזה **בְּכָל לָשׁוֹן שֶׁהוּא אוֹמֵר.**
6 אגב מה שלמדנו שהאשה צריכה להבין את דברי הכהן, מביאה
7 הגמרא את הברייתא הבאה, **תָּנוּ רַבָּנָן, מַשְׁמִיעִין אוֹתָהּ בְּכָל לָשׁוֹן**
8 **שֶׁהִיא שׁוֹמַעַת** – מסבירים לסוטה בשפה שהיא מבינה, את הדברים
9 הבאים, **עַל מַה הִיא שׁוֹתָה, וּבַמֶּה הִיא שׁוֹתָה, עַל מַה נִּטְמֵאת,**
10 **וּבַמֶּה הִיא נִטְמֵאת.** ומפרשת הברייתא, **עַל מַה** – בגלל מה **הִיא**
11 **שׁוֹתָה, עַל עֶסְקֵי קִינּוּי וְסְתִירָה,** דהיינו שמסבירים לה, מה גרם לך
12 להגיע לכך שמשקים אותך, פריצותך, שקינא לך בעלך ונסתרת, היא
13 שהביאה אותך לזה. **וּבַמֶּה הִיא שׁוֹתָה, בְּמִקְדָּה שֶׁל חֶרֶשׂ** –
14 מסבירים לה שישקוה בכוס של חרס, שהוא כלי מאוס. עוד מסבירים
15 לה **עַל מַה נִּטְמֵאת** – שאם אכן נטמאה, מה הביאה לידי כך, **עַל**
16 **עֶסְקֵי שְׂחוֹק וְיַלְדוּת** – קלות ראש. וכל ההסבר הזה נועד בשביל
17 שיקחו הנשים מוסר שלא יקלו ראשן עם האנשים כדי שלא יגיעו על
18 ידי זה לעונש הכתוב בסוטה שנטמאה, שנאמר בה 'וצבתה בטנה
19 ונפלה ירכה'. וממשיכה הברייתא לבאר, **וּבַמֶּה הִיא נִטְמֵאת, בְּשׁוֹגֵג**
20 **אוֹ בְּמֵזִיד, בְּאוֹנֶס [אוֹ] בְּרָצוֹן** – מסבירים לה מהלכות המים
21 המאררים, שבאיזה אופן הם יבדקו אותה, רק אם נטמאה במזיד
22 וברצון, אבל אם היתה שוגגת, כגון שאמרו לה שמת בעלה, והיא
23 חשבה שאינה אשת איש, או אם היתה אנוסה, לא יבדקוה המים.
24 **וְכָל כָּךְ לָמָּה** – מדוע מרחיבים לה גם בהלכות אלו, הסיבה היא,
25 **שֶׁלֹּא לְהוֹצִיא לַעַז עַל מֵימֵי הַמָּרִים,** שאם נטמאה באונס או בשוגג,
26 וישקוה, ותראה שהמים לא בדקוה, שלא תהא סבורה, אילו נטמאתי
27 במזיד גם כן לא היו המים בודקים אותי.
28 שנינו במשנה שׁוּיְדוּי **מַעֲשֵׂר** נאמר בכל לשון, מבררת הגמרא, **מְנָלָן,**
29 ומבארת, **דִּכְתִיב,** בוידוי מעשרות, 'וְאָמַרְתָּ לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ בִּעַרְתִּי
30 הַקֹּדֶשׁ מִן הַבַּיִת', וְיֵלִיף **'אֲמִירָה' מִסּוֹטָה** – דורשים גזירה שוה
31 של 'אמירה' 'אמירה' מפרשת סוטה שגם בה כתוב לשון 'אמירה',
32 שהפסוק בא להשוות את דין וידוי מעשר לזה של סוטה, שגם הוא
33 יכול להאמר **בְּכָל לָשׁוֹן שֶׁהוּא אוֹמֵר.** שואלת הגמרא, **אָמַר** לֵיהּ
34 **רַב זְבִיד לְאַבָּיֵי, וְלִילַף 'אֲמִירָה' מִלְּוִים** – אולי נלמד גזירה שוה של
35 'אמירה' מהברכות וקללות שבהר גריזים והר עיבל שנאמר בהם
36 לשון 'אמירה', ונדרוש להיפך, **מַה לְּהַלָּן** בלוים, היה צריך לומר את
37 הברכות והקללות **בְּלָשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ,** כפי שדורשת הגמרא לקמן, **אַף**
38 **כָּאן** בוידוי מעשר יהיה חייב לאומרו **בְּלָשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ.** ענה לו אביי,
39 **דָּנִין אֲמִירָה גְּרִידְתָּא** – לשון של 'אמירה' בלבד, **מֵאֲמִירָה גְּרִידְתָּא**
40 – מלשון של 'אמירה' בלבד, ולפיכך דורשים את דין וידוי מעשרות
41 מסוטה, שהרי בשניהם כתוב לשון של 'אמירה' בלבד, **וְאֵין דָּנִין**
42 **אֲמִירָה גְּרִידְתָּא** – לשון של 'אמירה' בלבד, **מֵעֲנִייָה וַאֲמִירָה** –
43 מלשון של ענייה ואמירה, ולכן לא דורשים את דין וידוי מעשרות,
44 שנאמר בו לשון של 'אמירה' בלבד, מפרשת הלוים שבה כתוב 'וענו
45 הלוים ואמרו'.
46 **תַּנְיָא,** רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַי אוֹמֵר, **אָדָם אוֹמֵר שֶׁבְּחוֹ בְּקוֹל נָמוּךְ,**
47 **וּגְנוּתוֹ בְּקוֹל רָם,** כלומר, ראוי שאדם המשבח את עצמו יאמר שבחו
48 בקול נמוך, וכשמגנה עצמו, יאמר את גנותו בקול רם. ומנין למדים
49 זאת, **שֶׁבְּחוֹ בְּקוֹל נָמוּךְ** לומדים **מִן וִידּוּי הַמַּעֲשֵׂר,** שאומר בו "לא
50 עברתי ממצותיך ולא שכחתי", דהיינו שבח עצמו, ואומרים אותו
51 בקול נמוך שהרי בוידוי מעשר לא כתוב לשון 'ענייה' לחייב אמירה
52 בקול רם. **גְּנוּתוֹ בְּקוֹל רָם** נלמד **מִמִּקְרָא בִּיכּוּרִים** שנאמר בו 'וענית
53 ואמרת וגו' ארמי עובד אבי וגו'", והיינו גנות, שמתוודים שאביהם
54 לבן הארמי היה רשע וביקש לעקור את הכל, וצריך לאומרו בקול רם
55 שנאמר 'וענית', שהוא לשון הרמת קול. מקשה על כך הגמרא,
56 **וּגְנוּתוֹ,** האם צריך לאומרו **בְּקוֹל רָם,** וְהָאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי
57 שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַי, **מִפְּנֵי מַה תִּקְּנוּ** שצריך אדם לומר את **הַתְּפִלָּה**
58 **בְּלַחַשׁ,** הסיבה היא, **כְּדֵי שֶׁלֹּא לְבַיֵּשׁ אֶת עוֹבְרֵי עֲבֵירָה** המתוודים
59 בתפילתם על עבירות שבידם, והדבר נלמד מהתורה, **שֶׁהֲרֵי לֹא חִלֵּק**
60 **הַכָּתוּב מָקוֹם בֵּין חַטָּאת לְעוֹלָה** – לא קבע הכתוב לשחיטת חטאת
61 מקום נפרד לעצמו, אלא היא נשחטת היכן שנשחטת גם העולה, בצד
62 צפון של העזרה, כדי שלא יבינו הרואים שהיא חטאת ולא יתביישו
63 עוברי העבירה שהביאוה. נתבאר מזה, שאין לאדם לומר גנותו בקול
64 רם, ולפיכך הגמרא מתקנת את הדברים, **לֹא תֵּימָא, גְּנוּתוֹ,** שכן לא
65 על זה אמר רבי שמעון בן יוחאי שראוי לאומרו בקול, **אֶלָּא אֵימָא,**
66 **צַעֲרוֹ,** רבי שמעון בן יוחאי התכוון שראוי לאדם לומר את צערו
67 בקול כדי שידעו עליו הרבים, ולמדים זאת ממקרא ביכורים, שאומר
68 'ארמי עובד אבי' בקול, משום שמזכיר שם צרות שעברו על ישראל
69 אצל לבן הארמי ובמצרים, **כְּדְתַנְיָא** כך גם בברייתא, שמזה שנאמר
70 במצורע 'וְטָמֵא טָמֵא יִקְרָא', כלומר, שהמצורע צריך להשמיע
71 שהוא טמא ויסורו מעליו, לומדים גם, **שֶׁצָּרִיךְ לְהוֹדִיעַ צַעֲרוֹ לָרַבִּים,**
72 **וְרַבִּים מְבַקְּשִׁים עָלָיו רַחֲמִים, וְכָל מִי שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ בּוֹ דָּבָר** מצער, **צָרִיךְ**
73 **לְהוֹדִיעַ לָרַבִּים, וְרַבִּים מְבַקְּשִׁים עָלָיו רַחֲמִים.**
74 **גּוּפָא, אָמַר** רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַי, **מִפְּנֵי מַה תִּיקְּנוּ**
75 **תְּפִלָּה בְּלַחַשׁ, שֶׁלֹּא לְבַיֵּשׁ אֶת עוֹבְרֵי עֲבֵירָה, שֶׁהֲרֵי לֹא חִלֵּק**
76 **הַכָּתוּב מָקוֹם בֵּין חַטָּאת לְעוֹלָה.** מקשה הגמרא, **וְלֹא** – וכי לא
77 עשתה תורה חילוק בין חטאת לעולה, **וְהָא אִיכָּא** חילוק בדיניהם
78 לגבי הזאת **דָּמִים,** שדַּם **חַטָּאת** ניתן **לְמַעְלָה** מחוט הסיקרא
79 שבמזבח, **וְדַם עוֹלָה** ניתן **לְמַטָּה** מחוט הסיקרא. מתרצת הגמרא,
80 **הָתָם** בהזאת דם החטאת, רק **הַכֹּהֵן** הזורק את הדם, **הוּא דְּיָדֵע,**
81 וחוץ ממנו אין אחרים שיודעים שהיא חטאת, וממילא אין החוטא
82 מתבייש. הגמרא שבה ומקשה, **וְהָאִיכָּא** – הרי יש סימן אם זו חטאת
83 או עולה, שהרי **חַטָּאת** באה רק **נְקֵבָה,** ואילו קרבן **עוֹלָה** יכול
84 להיות רק **זָכָר,** אם כן הרואים ידעו שזו חטאת, למרות שנשחטת
85 במקום שנשחטת גם העולה. מתרצת הגמרא, **הָתָם מִיכַּסְיָא בְּאַלְיָה**
86 – הנקבות של הנקבה מכוסה על יד הזנב, ולכן לא ניכר שזו חטאת.
87 שואלת הגמרא, **תִּינַח כַּבְשָׂה,** שיש לה זנב, אבל אם הביא **שְׂעִירָה**
88 לחטאת שאין לה זנב, **מַאי אִיכָּא לְמֵימַר.** עונה הגמרא, **הָתָם, אִיהוּ**
89 **דְּקָא מִיכַּסִּיף נַפְשֵׁיהּ** – במקרה כזה, שהביא שעירה לחטאת, הרי
90 שהוא זה שמבייש את עצמו, **דְּאִיכָּעֵי לֵיהּ לְאַיְתוּיֵי כַּבְשָׂה, וְקָא**
91 **מַיְיתִי שְׂעִירָה** – שהיה צריך להביא כבשה אילו רצה שלא
92 להתבייש, ובמקום זה הביא שעירה. שואלת הגמרא, **חַטָּאת**
93 **דַּעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים** – שמביא מי שנכשל בשוגג בעבודת כוכבים, **דְּלֹא**
94 **סַגִּי דְּלָאו שְׂעִירָה** – שאי אפשר שלא להביא שעירה, שהרי נאמר
95 בה "עז בת שנתה", **מַאי אִיכָּא לְמֵימַר,** הרי רואים שהתורה לא
96 דאגה שלא לבייש את עובר העבירה. עונה הגמרא, **הָתָם** בחטאת
97 על עבודה זרה, **נִיכַּסִּיף וְנַיְזִיל, כִּי הֵיכִי דְּנִכַּפֵּר לֵיהּ** – כאן באמת
98 הטיל עליו הכתוב שיתביש, כדי שתהא לו כפרה מעבירה גדולה כזו.
99 שנינו במשנה, **קְרִיַּת שְׁמַע** נאמרת בכל לשון, מבררת הגמרא, **מְנָלָן.**
100 ומבארת, **דִּכְתִיב, "שְׁמַע יִשְׂרָאֵל",** ודורשים מזה, שניתן לומר **בְּכָל**
101 **לָשׁוֹן שֶׁאַתָּה שׁוֹמֵעַ.**
102 מביאה הגמרא מחלוקת בזה, **תָּנוּ רַבָּנָן, קְרִיַּת שְׁמַע** ניתן לקרא
103 אותה רק **בִּכְתָבָה,** ולא בשפות אחרות, **דִּבְרֵי רַבִּי. וַחֲכָמִים**
104 **אוֹמְרִים, בְּכָל לָשׁוֹן.** מבארת הגמרא **מַאי טַעְמָא דְּרַבִּי, אָמַר קְרָא**
105 בפרשת 'ואהבת', "וְהָיוּ הדברים האלה וגו'", משמע **שׁכַּהֲוָיְיתָן יְהוּ**
106 – דברי הקריאת שמע צריכים להיות כמו שהם, ולא בשפה אחרת.
107 **וְרַבָּנָן** דורשים, **אָמַר קְרָא, 'שְׁמַע',** משמע **בְּכָל לָשׁוֹן שֶׁאַתָּה שׁוֹמֵעַ.**
108 שואלת הגמרא, **וְרַבָּנָן נַמִּי, הָא כְּתִיב 'וְהָיוּ',** ומדוע אינם לומדים
109 מזה כדברי רבי, לקרוא קריאת שמע כהוויתה בלשון הקודש.
110 מתרצת הגמרא, **הַהוּא** – הם דורשים את הפסוק ההוא לדין אחר,

המשך בעמוד קצז

ביאורים למסכת סוטה דף לג עמוד א מתוך "ש"ס לובלין – מכון המאור"

כָּל הַתּוֹרָה בְּכָל לָשׁוֹן נֶאֱמְרָה ולפיכך יהא מותר לקרוא קריאת התורה בבית הכנסת בכל שפה, דְּאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ שרבי סובר שכל התורה רק בִּלְשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ נֶאֱמְרָה, אם כן, 'וְהָיוּ' דְּכַתֵּב רַחֲמָנָא ללמד שקריאת שמע נאמרת רק בלשון הקודש בכתבה, לָמָּה לִי, הרי ודאי שאין לקוראה בלשון אחרת. דוחה הגמרא, יתכן שרבי סובר שהתורה נאמרה רק בלשון הקודש, ובכל זאת אִיצְטְרִיךְ את הדרשה של 'והיו', מִשּׁוּם דִּכְתִיב 'שְׁמַע', והיה מקום לדרוש מזה כחכמים שאפשר לומר קריאת שמע בכל לשון, לכן כתבה התורה 'והיו' ללמד שלא נדרוש כך, אלא נדרוש מ'שמע' שצריך להשמיע לאוזנו.

וממשיכה הגמרא לברר, לֵימָא – האם נאמר שקָסָבְרֵי רַבָּנָן, כָּל הַתּוֹרָה כּוּלָּהּ בִּלְשׁוֹן קוֹדֶשׁ נֶאֱמְרָה, דְּאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ שסוברים חכמים שבְּכָל לָשׁוֹן נאמרה, 'שְׁמַע' דְּכַתֵּב רַחֲמָנָא ללמד שאפשר לקרוא קריאת שמע בכל לשון, לָמָּה לִי, הרי ודאי שאפשר לקוראה בכל לשון. דוחה הגמרא, יתכן שחכמים סוברים שהתורה נאמרה בכל לשון, ובכל זאת אִיצְטְרִיךְ את הדרשה של 'שמע', מִשּׁוּם דִּכְתִיב 'וְהָיוּ', והיה מקום לדרוש מזה כרבי שאפשר לומר קריאת שמע רק בלשון הקודש, לכן כתבה התורה 'שמע' ללמד שלא נדרוש כך, אלא נדרוש מ'והיו' שלא יקראנה למפרע בסדר הפוך.

שנינו במשנה שתְּפִלָּה נאמרת בכל לשון. מסבירה הגמרא שהמקור לדין זה הוא מסברא ולא צריך לימוד לזה, שהרי התפילה, בקשת רַחֲמֵי הִיא, ולכן, כָּל הֵיכִי דְּבָעֵי, מְצַלֵּי – בכל דרך שיכול לבקש בתפילה בכוונה, בה יתפלל, ואם יודע לכוון את ליבו בשפה מסויימת, שיתפלל בה.

מקשה הגמרא, וּתְפִלָּה, האם אכן נאמרת בְּכָל לָשׁוֹן, וְהָאָמַר רַב יְהוּדָה, לְעוֹלָם אַל יִשְׁאַל אָדָם צָרְכָּיו בִּלְשׁוֹן אֲרַמִּית, דְּאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, כָּל הַשּׁוֹאֵל צָרְכָּיו בִּלְשׁוֹן אֲרַמִּי, אֵין מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת נִזְקָקִין לוֹ לסייעו, לְפִי שֶׁאֵין מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת מַכִּירִין בִּלְשׁוֹן אֲרַמִּי. מתרצת הגמרא, לֹא קַשְׁיָא, הָא בְּיָחִיד, הָא בְּצִבּוּר, מה שאמר רבי יהודה שאין להתפלל בארמית, נאמר לגבי יחיד המתפלל, כי הוא צריך שיסייעוהו מלאכי השרת, ואילו דברי משנתינו שתפילה נאמרת בכל לשון, נאמרו לגבי תפילת ציבור, והם אינם צריכים סיוע ממלאכי השרת.

מקשה הגמרא על דברי רבי יוחנן, וְאֵין מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת מַכִּירִין בִּלְשׁוֹן אֲרַמִּי, וְהָתַנְיָא ברייתא הסותרת לזה, שפעם כשהלכו פרחי כהונה מבני בית חשמונאי להלחם עם יוונים לפני יום הכיפורים, ונמשכה מלחמתם גם ביום כיפור, ויוֹחָנָן כֹּהֵן גָּדוֹל שעבד עבודת היום של יום כיפור, שָׁמַע בַּת קוֹל מִבֵּית קֹדֶשׁ הַקָּדָשִׁים שֶׁהוּא אוֹמֵר, 'נִצְּחוּ טַלְיָא דְּאָזְלוּ לְאַגָּחָא קְרָבָא לְאַנְטוֹכְיָא' – נצחו הצעירים שהלכו להילחם באנטוכיא. וכן למדנו עוד ברייתא, וְשׁוּב מַעֲשֶׂה בְּשִׁמְעוֹן הַצַּדִּיק, שֶׁשָּׁמַע בַּת קוֹל מִבֵּית קֹדֶשׁ הַקָּדָשִׁים שֶׁהוּא אוֹמֵר, 'בְּטֵילַת עֲבִידְתָּא דְּאָמַר שְׂנָאָה לְאַיְתָאָה עַל הֵיכְלָא – התבטל החייל שאמר השונא להביא על ההיכל, וְנָחֲרַג גַּסְקַלְגָּם מלך יון, וּבָטְלוּ גְּזִירוֹתָיו', וְכָתְבוּ לעצמם השומעים ששמעו זאת משמעון הצדיק, איזו שעה היתה אוֹתָהּ שָׁעָה, וְכִיוְּונוּ – ראו שהשעה שרשמו היתה מכוונת, שבדיוק אז אכן התבטל החייל, נהרג גסקלגס ובטלו גזירותיו, וּבִלְשׁוֹן אֲרַמִּי הָיָה הבת קול אוֹמֵר, וזה סותר את דברי רבי יוחנן שמלאכי השרת אינם מכירים לשון ארמית. מתרצת הגמרא, אִי בָּעֵית אֵימָא, בַּת קוֹל שַׁאנִי – שונה ממלאכי השרת, שהמידה הממונה על ה'בת קול' יודעת שבעים לשון, דְּלַאשְׁמוּעֵי עֲבִידָא – משום שתפקידה להשמיע דברים, והיא עשויה להשתלח לפעמים לאנשי עמים שונים המבינים אחת מכל השפות. וְאִי בָּעֵית אֵימָא תירוץ אחר, במקרים האלו, מי שאמר את הבת קול בארמית, המלאך גַּבְרִיאֵל הָוָה, שהוא יודע את כל השפות, דְּאָמַר מַר, בָּא גַּבְרִיאֵל אל יוסף הצדיק וְלִימְּדוֹ שִׁבְעִים לָשׁוֹן, כדי שפרעה ומצרים יקבלוהו למשנה למלך.

שנינו במשנה שבִּרְכַּת הַמָּזוֹן נאמרת בכל לשון, ומסבירה הגמרא שאין לזה דרשה, אלא כיוון שחייבה התורה לברך, דִּכְתִיב, 'וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ וּבֵרַכְתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ', ולא קבע הכתוב לשון מסויימת לברך בה, לכן אתה יכול לברך בְּכָל לָשׁוֹן שֶׁאַתָּה מְבָרֵךְ.

שנינו במשנה ששְׁבוּעַת הָעֵדוּת נאמרת בכל לשון. הגמרא מסבירה מניין לומדים זאת, דִּכְתִיב, 'וְנֶפֶשׁ כִּי תֶחֱטָא וְשָׁמְעָה קוֹל אָלָה', ולא נאמר 'והשביעוה באלה', משמע מכך, בְּכָל לָשׁוֹן שֶׁהִיא שׁוֹמַעַת.

שנינו במשנה ששְׁבוּעַת הַפִּקָּדוֹן נאמרת בכל לשון. הגמרא מסבירה מניין לומדים זאת, אָתְיָא בגזירה שווה 'תֶּחֱטָא' 'תֶּחֱטָא' מִשְּׁבוּעַת הָעֵדוּת.

הגמרא סיימה לעסוק בדברים הנאמרים בכל לשון, ועוברת לעסוק בחלק השני של המשנה, שם שנינו, וְאֵלּוּ נֶאֱמָרִין בִּלְשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ, מִקְרָא בִּיכּוּרִים וַחֲלִיצָה כו' וממשיכה המשנה עַד מִקְרָא בִּיכּוּרִים כֵּיצַד – מניין שבלשון הקודש, שנאמר בפרשת ביכורים, 'וְעָנִית וְאָמַרְתָּ לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ', וּלְהַלָּן בברכות וקללות של הר גריזים והר עיבל הוּא אוֹמֵר, 'וְעָנוּ הַלְוִיִּם וְאָמְרוּ אֶל כָּל אִישׁ יִשְׂרָאֵל', ודורשים גזירה שוה של 'עניה ואמירה', מָה עֲנִיָּה הָאֲמוּרָה לְהַלָּן אצל הלוים, נאמרה בִּלְשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ, אַף כָּאן במקרא ביכורים, צריך לאומרו בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ.

שואלת הגמרא, וּלְוִיִּם גּוּפַיְיהוּ, מְנָלָן שאמרו את הברכות והקללות בלשון הקודש. עונה הגמרא, אָתְיָא בגזירה שוה 'קול' 'קול' מִמֹּשֶׁה, כְּתִיב הָכָא בלוים 'קוֹל רָם', וּכְתִיב הָתָם במתן תורה, 'מֹשֶׁה יְדַבֵּר וְהָאֱלֹהִים יַעֲנֶנּוּ בְקוֹל', מַה לְהַלָּן בִּלְשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ ניתנה התורה, אַף כָּאן בלוים, היו צריכים לומר בִּלְשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ.

שנינו במשנה חֲלִיצָה כֵּיצַד – מניין שנאמרת בלשון הקודש, נאמר בחליצה 'וענתה ואמרה', ולהלן הוא אומר 'וענו הלוים ואמרו', מה להלן בלשון הקודש, אף כאן בלשון הקודש. רבי יהודה אומר, 'וענתה ואמרה ככה' עד שתאמר בלשון הזה וְכוּ'. ממשיכה הגמרא לברר את שיטתם, שואלת הגמרא, וְרַבָּנָן שלמדו מגזרה שוה, הַאי 'כָּכָה' מַאי עָבְדֵי לֵיהּ – מה ילמדו מייתור תיבת 'ככה'. מתרצת הגמרא, חכמים מִיבְּעֵי לְהוּ – דורשים מתיבת 'ככה' לְדָבָר שֶׁהוּא מַעֲשֶׂה מְעַכֵּב – דהיינו ממה שהסמיך הפסוק 'ככה' ל'יעשה', דורשים שרק דבר שהוא מעשה מעכב, דהיינו חליצה ורקיקה, אבל האמירה אינה מעכבת.

שואלת הגמרא, וְרַבִּי יְהוּדָה שלמד מתיבת 'ככה' שלשון הקודש מעכב, מהיכן ילמד הלימוד לדבר שהוא מעשה מעכב. מתרצת הגמרא, מִ'כֹּה' 'כָּכָה' – שהיתה התורה יכולה לכתב 'כה', דהיינו 'וענתה ואמרה כה יעשה לאיש', ולמה כתבה 'ככה', לדרוש לדבר שהוא מעשה מעכב. שואלת הגמרא, וְרַבָּנָן מה ילמדו מייתור התורה שכתבה 'ככה' ולא 'כה'. ומתרצת, 'כֹּה' 'כָּכָה' לֹא מַשְׁמַע לְהוּ לרבנן לדרוש, שכך דרך התורה לפעמים לכתוב 'ככה' ולא 'כה'.

הזמן שבו לומד תורה, הרי הוא מרחיב וממשיך אותו על כל היום כולו, עד שכל היום חדור בעניין זה.

ממאמר ל"ג בעומר, ה'תשל"ה

סוטה. פרק שביעי – אלו נאמרין דף לג עמוד א

רש"י

לֵיתָא קָסָבַר רַבִּי. מִדְּאִיצְטְרִיךְ קָרָא שֶׁתְּהֵא קְרִיאַת שְׁמַע בִּכְתָבָהּ: כָּל הַתּוֹרָה בְּכָל לָשׁוֹן נָאֱמְרָה. לִקְרוֹת בְּבֵית הַכְּנֶסֶת: מִשּׁוּם דִּכְתִיב שְׁמַע. אִיצְטְרִיךְ וְהָיוּ דְּלֵא תִּדְרְשִׁיהּ לִקְרִיאַת שְׁמַע בְּכָל לָשׁוֹן אֶלָּא לְהַשְׁמִיעַ לְאָזְנָיו: תְּפִלָּה. דְּקָתָנֵי מַתְנִי' בְּכָל לָשׁוֹן לֹא צָרִיךְ קְרָא, דְּהָא רַחֲמֵי נִינְהוּ, וְהַהוּא לִשְׁנָא דִּידֵע לִבּוּן לִבּוֹ לִיצְלֵי: יָחִיד. צָרִיךְ שֶׁיְּסַיְּיעוּהוּ מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת, צִבּוּר לֹא צְרִיכֵי לְהוּ דִּכְתִיב (מיכה ז) הֵן אֵל כַּבִּיר לֹא יִמְאָס, אֵינוֹ מוֹאֵס בִּתְפִלָּתָן שֶׁל רַבִּים: נָצְחוּ מַלְיָא דְּאִילוּ לְאַגְּחָא קְרָבָא בְּאַנְטוֹכְיָא. שֶׁהָלְכוּ פְּרָחֵי כְּהֻנָּה בְּנֵי בֵּית הַשְּׁמוֹנָאִי לְהִלָּחֵם עִם יְוָנִים לִפְנֵי יוֹם הַכִּפּוּרִים וְנִלְחֲמוּ בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים, וְשָׁמַע יוֹחָנָן בַּת קוֹל כְּשֶׁהָיָה עוֹבֵר עֲבוֹדַת יוֹם הַכִּפּוּרִים: עֲכִידְתָּא. חַיִל, לְשׁוֹן הֶעֱבִיד אֶת חֵילוֹ עֲבוֹדָה גְּדוֹלָה (יחזקאל כט): נַסְקַלְגָּם. שֵׁם מֶלֶךְ יָוָן: שֵׁאנִי בַּת קוֹל. אוֹתָהּ מִדָּה הַמְמֻנָּה עַל כָּךְ יוֹדַעַת שִׁבְעִים לְשׁוֹנוֹת: מִפְּנֵי שֶׁעֲשׂוּיָה לְהִשְׁמִיעַ וְהִיא מִשְׁתַּלַּחַת לְכָל הַלְּשׁוֹנוֹת פְּעָמִים לָזֶה וּפְעָמִים לָזֶה: דְּאָמַר מַר. לְקַמָּן בְּפֶרְקָא (דף לו:): וְלִמְדוּ. לְיוֹסֵף שִׁבְעִים לְשׁוֹנוֹת: ה"נ. בְּרִכַּת הַמָּזוֹן דִּכְתִיב וּבֵרַכְתָּ, וְלֹא גְּרִסִינַן מִנָּלָן, דְּלֵא בָּעֵיא קְרָא, דְּמִהֵיכָא תִּיתֵי דְּבָעִינַן לְשׁוֹן קֹדֶשׁ: בְּכָל לָשׁוֹן שֶׁהָיָה מְבֹרָךְ. לֹא קָבַע לוֹ הַכְּתוּב לְשׁוֹן: שְׁבוּעַת הָעֵדוּת מְנָלָן. דְּאִי לֹא כְּתַב קְרָא אֵיבָא לְמִימַר דְּבָעִינַן דּוּמְיָא דִּשְׁבוּעַת הַר גְּרִזִּים וְהַר עֵיבָל שֶׁהוּא בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ: וְשָׁמָעָה. מִדְּלֵא כְּתִיב וְהִשְׁבִּיעוּהָ בְּאָלָה: יַעֲנוּ בְּקוֹל. בְּמִתַּן תּוֹרָה, וּבִלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ נִתְּנָה: לְדָבָר שֶׁהוּא מַעֲשֶׂה מְעֻבָּב. בָּהּ, בְּגוּן חֲלִיצָה וּרְקִיקָה, דְּכֻלָּהּ מִשְׁמַע עִבּוּבָא דְּאָסוּר לְשַׁנּוֹת, וּסְמָכוֹ לֵיעֲשָׂה לוֹמַר שֶׁהַמַּעֲשֶׂה מְעֻבָּב: ור'

תוספות

כל התורה כולה בכל לשון נאמרה. פי' ר"ח הא פשיטא דבשעת מ"ת ניתנו למשה בלשון קודש והאי דקאמר הכא [בכל לשון] היינו אם ניתנה להעתיקה בלשון אחר או לא ומפירושו נשמע דלמ"ד לא ניתנה להעתיקה בלשון אחר לא ניתנה לקרוא כמו כן בלשון אחר דמי שהיה קורא אותה בלשון פרסי והיא כתובה לשון עברי כאילו היה קורא בעל פה כדאמרינן בפ' שני דמגילה (קף יח.) קראה תרגום לא יצא היכי דמי אילימא דכתיבא מקרא וקא קרי תרגום היינו על פה הוא לא צריכא דכתיבא תרגום וקא קרי תרגום ולא ידענא לפירושו היכי סלקא דעתיה למימר אליבא דרבי דבכל לשון ניתנה ליכתב אם כן הא דאמר רבי ק"ש בכתבה היינו בכל לשון שהרי בכל לשון ניתנה ליכתב אם כן היינו רבנן ותו תפשוט מיהא התם דאליבא דרבי בלשון הקודש נאמרה ותו מאי קמבעיא ליה והא פלוגתא היא בפ"ק דמגילה (קף ח:) תנן אין בין ספרים למזוזות ותפילין אלא שהספרים נכתבין בכל לשון ותפילין ומזוזות אינן נכתבין אלא אשורית בלבד רשב"ג אומר אף ספרים לא התירו שיכתבו אלא יוונית בלבד וי"ל מהא דאמר רבי קרית שמע כתבה ליכא למידק מיניה דאיכא למימר כתבה המיוחד לה כשנכתבה יחידי כגון במזוזות ותפילין דב"ע מודו דבלשון הקודש והא דקאמר לימא קסבר רבי כל התורה בכל לשון נאמרה ה"פ ולית ליה דרשב"ג דאמר דוקא יוונית ולרבנן דאמרי בלשון הקודש לית להו דרבנן דאמרי ספרים נכתבים בכל לשון כך צריך לפרש לפי פירוש ר"ח:

ברכת המזון דכתיב ואכלת ושבעת. רש"י שיבש הגירסא דלא גרס מנלן ופי' משום דלא בעי קרא דמהיכא תיתי דליבעי לשון הקודש ומיהו נראה עיקר כגירסת הספרים דגרסי בהו מנלן דסד"א נילף ברכה מברכות הר גרזים דכתיב בהו אלה יעמדו לברך (דברים כז) מה להלן בלשון קודש אף כאן דהא בהאי ג"ש ילפינן בפירקין (לקמן דף לח.) ברכת כהנים דבלשון הקודש להכי כתיב וברכת את ה' כלומר מאחר שהברכה והשבח כלפי השכינה תוכל לברך בכל לשון שתרצה ומסתמא בלשון שאתה מכיר שתתן שבח להקב"ה בלבב שלם להנאתך והכי נמי איתא בירושלמי [דפרקין דאמר התם] וברכת כדי שיהא יודע למי מברך [ומשמע בפרק כיצד מברכין] (כלכות דף מ:) אפילו אמרה בלשון חול שלא כתיקונה יצא דומיא דבנימין רעיא כרך ריפתא בתר דכרך אמר בריך רחמנא מריה דהאי פיתא ואמר רב דיצא ידי ברכה ראשונה ומואמרת לפני ה' אלהיך דכתיב גבי וידוי [מעשר לא יליף דלא] דמי להאי דהכא כתיב את ה' אבל התם לפני ה' דלהכי כתיב לפני ה' דמשמע דבעזרה היה מתודה ולהכי איצטריך גזירה שוה דאמירה אמירה: **שבועת** העדות מנא לן. נראה לפרש אי לאו קרא הוה אמינא נילף קול קול ממשה להכי כתיב ושמעה דמשמע בכל לשון שהיא שומעת מדלא כתיב והשביעה בשבועת האלה אבל לפירוש רש"י דפי' אי לאו קרא הוה אמינא דומיא דשבועת הר גרזים והר עיבל שהיו בלשון הקודש אדרבה נילף משבועת סוטה שהיא בלשון חול ועוד נילף אלה אלה מסוטה דכתיב בה בשבועת האלה להכי אית לך למימר אי לאו דכתיב ושמעה לא הוה ידענא אי הוה לן למילף קול קול או אלה אלה: **אתיא** תחטא תחטא. נראה דהא גזירה שוה לאו דוקא נקט לה הכא דהא מהיכא תיתי דנבעי בלשון קודש שהיא דתחטא תחטא הוה משמע טפי דבכל לשון דהוה ילפינן מעילה מעילה מסוטה אלא אגב דילפינן בשבועות (דף לד.) בהא גזרה שוה דבתביעת ממון הכתוב מדבר נקט לה נמי הכא: **וענית** ואמרת ולהלן הוא אומר וענו הלוים ואמרו. תימה אדרבה לילף ואמרת לפני ה' אלהיך מואמרת לפני ה' אלהיך מוידוי מעשר דהא מדדמי ליה ילפינן ואם תאמר הכא עניה עניה גמיר הא לעיל פריך ונילף אמירה אמירה מלוים ומהדר דנין עניה ואמירה מעניה ואמירה ואין דנין עניה גרידתא מעניה גרידתא (ג"ל ולקן דנין אמירה גריקתא מעניה ואמירה): **אתיא** קול קול. אין לומר אדרבה נילף קול קול משבועת הפקדון דעניה וקול מעניה וקול גמיר ואין דנין עניה וקול מקול גרידא: **ורבי** יהודה מכה ככה. לא ידענא אי דריש ר' יהודה מכה ככה דכל האמור בפרשה אפילו קריאה מעכבא דאין לשנות מכל האמור דלהכי אהני כה ככה וממילא הוי לשון קודש נמי עיכובא דפרשה נאמרה בלשון קודש ותימה לומר כן דא"כ כמאן מרבותיו ס"ל לא כרבי אליעזר ולא כר' עקיבא דתרוייהו מודו דקריאה לא מעכבא ולא פליגי אלא ברקיקה (כימות דף קל:) דלר' אליעזר מעכבא כיון דהוי מעשה ולרבי עקיבא לא מעכבא מעשה באיש בעי' ואם אית לך למימר דרבי יהודה סבר דדוקא בלשון קודש מעכב אבל אם לא קראה כלל אינו מעכב גם הוא סברא תמוה שאם לא קראה כלל אינו מעכב ואם קראה בלשון חול מעכב ומסתברא טפי למימר דסבירא ליה דקריאה מעכב ופליג אתנא דמתניתין בפרק מצות חליצה (סט דף קל:) דקא סבר רבי יהודה לא נחלקו רבי עקיבא ורבי אליעזר בדבר זה והכי אמר בעלמא כגון בפרק רבי אליעזר דמילה (שבת דף קלה:

כָּל הַתּוֹרָה בְּכָל לָשׁוֹן נֶאֱמְרָה, דְּאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ בִּלְשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ נֶאֱמְרָה, "וְהָיוּ" דִּכְתַב רַחֲמָנָא לָמָּה לִי? אִיצְטְרִיךְ מִשּׁוּם דִּכְתִיב "שְׁמַע". לֵיתָא קָסָבְרִי רַבָּנַן כָּל הַתּוֹרָה כּוּלָּהּ בִּלְשׁוֹן קוֹדֶשׁ נֶאֱמְרָה, דְּאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ בְּכָל לָשׁוֹן, "שְׁמַע" דִּכְתַב רַחֲמָנָא לָמָּה לִי? אִיצְטְרִיךְ מִשּׁוּם דִּכְתִיב "וְהָיוּ": תְּפִלָּה: רַחֲמֵי הִיא, כָּל הֵיכִי דְּבָעֵי, מְצַלֵּי. וּתְפִלָּה בְּכָל לָשׁוֹן? וְהָאָמַר רַב יְהוּדָה: לְעוֹלָם אַל יִשְׁאַל אָדָם צָרְכָּיו בְּלָשׁוֹן אֲרַמִּית, דְּאָמַר ר' יוֹחָנָן: כָּל הַשּׁוֹאֵל צָרְכָּיו בְּלָשׁוֹן אֲרַמִּי אֵין מַלְאָכֵי הַשָּׁרֵת מְזַקְּקִין לוֹ, לְפִי שֶׁאֵין מַלְאָכֵי הַשָּׁרֵת מַכִּירִין בְּלָשׁוֹן אֲרַמִּי? לָא קַשְׁיָא, הָא בְּיָחִיד הָא בְּצִבּוּר. וְאֵין מַלְאָכֵי הַשָּׁרֵת מַכִּירִין בְּלָשׁוֹן אֲרַמִּי? וְהָתַנְיָא: יוֹחָנָן כֹּהֵן גָּדוֹל שָׁמַע בַּת קוֹל מִבֵּית קֹדֶשׁ הַקָּדָשִׁים שֶׁהוּא אוֹמֵר: נִצְּחוּ מַלְיָא דְּאִלּוּ לְאַגְּחָא קְרָבָא לְאַנְטוֹכְיָא. וְשׁוּב מַעֲשֶׂה בְּשִׁמְעוֹן הַצַּדִּיק שֶׁשָּׁמַע בַּת קוֹל מִבֵּית קֹדֶשׁ הַקָּדָשִׁים שֶׁהוּא אוֹמֵר: בִּטֵּילַת עֲכִידְתָּא דְּאָמַר שְׂנָאָה לְאַיְתָאָה עַל הֵיכָלָא וְנֶהֱרַג נַסְקַלְגָּם וּבָטְלוּ גְּזֵירוֹתָיו, וְכָתְבוּ אוֹתָהּ שָׁעָה וְכִיּוּנוּ וּבִלְשׁוֹן אֲרַמִּי הָיָה אוֹמֵר! אִי בָּעֵית אֵימָא: בַּת קוֹל שָׁאנֵי, דִּלְאִשְׁמוּעֵי עֲבִידָא. וְאִי בָּעֵית אֵימָא: גַּבְרִיאֵל הָוֶה, דְּאָמַר מָר, בָּא גַּבְרִיאֵל וְלִימְּדוֹ שִׁבְעִים לְשׁוֹן: בְּרִכַּת הַמָּזוֹן: דִּכְתִיב "וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ וּבֵרַכְתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ" בְּכָל לָשׁוֹן שֶׁאַתָּה מְבֹרָךְ: שְׁבוּעַת הָעֵדוּת: דִּכְתִיב: "וְנֶפֶשׁ כִּי תֶחֱטָא וְשָׁמְעָה קוֹל אָלָה" בְּכָל לָשׁוֹן שֶׁהִיא שׁוֹמַעַת: שְׁבוּעַת הַפִּקָּדוֹן: אָתְיָא "תֶּחֱטָא" "תֶּחֱטָא" מִשְּׁבוּעַת הָעֵדוּת: וְאִלּוּ נֶאֱמָרִים בִּלְשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ: מִקְּרָא בִּיכּוּרִים וַחֲלִיצָה כו', עַד מִקְּרָא בִּיכּוּרִים כֵּיצַד "וְעָנִיתָ וְאָמַרְתָּ לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ" וּלְהַלָּן הוּא אוֹמֵר "וְעָנוּ הַלְוִיִּם וְאָמְרוּ אֶל כָּל אִישׁ יִשְׂרָאֵל". מָה "עֲנִיָּה" הָאֲמוּרָה לְהַלָּן בִּלְשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ, אַף כָּאן בִּלְשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ. וּלְוִיִּם גּוּפֵיהוּ מְנָלַן? אָתְיָא "קוֹל" "קוֹל" מִמִּשֶׁה, כְּתִיב הָכָא "קוֹל רָם" וּכְתִיב הָתָם: "מֹשֶׁה יְדַבֵּר וְהָאֱלֹהִים יַעֲנֶנּוּ בְקוֹל" מַה לְּהַלָּן בִּלְשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ, אַף כָּאן בִּלְשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ. חֲלִיצָה כֵּיצַד וְרֶבָּנָן הַאי "כָּכָה" מַאי עֲבָדֵי לֵיהּ? מִיבָּעֵי לֵהּ, לְדָבָר שֶׁהוּא מַעֲשֶׂה מְעֻבָּב. וְר' יְהוּדָה, מִ"כֹּה", "כָּכָה". רַבָּנַן, "כֹּה" "כָּכָה" לֹא מַשְׁמַע לֵהּ. ור'

סוטה. פרק שביעי – אלו נאמרין דף לג עמוד ב

תוספות

קל"ה:) גבי פלוגתא דב"ש וב"ה תמיה לרבי כיון דהטיל הכתוב ככה בין קריאה למעשה (נימא) דלעבכו תרוייהו ותו איכא למיתמה אדרבה הוה לן למימר אליבא דרבי יהודה אפילו אי לא הוה כתיב אלא כה דקריאה מעבבא ולא מעשה דהא שמעינן ליה בפ"ק דר"ה (דף ט:) דמקרא נדרש לפניו ולא לאחריו דאמר יובל אע"פ שלא שמטו אע"פ שלא תקעו יכול אע"פ שלא שילחו ת"ל היא דברי רבי יהודה ומפרש טעמא מקרא נדרש לפניו ולא לאחריו ולא לפני פניו כלומר עיכובא דהיא נדרש דוקא אוקראתם דרור שלפניו ולא אושבתם איש אל אחוזתו של אחריו ולא אתקיעה שלפני פניו וי"ל דה"פ ורבי יהודה האי דמעשה מעבב מכה ככה דאי לא הוי כתיב אלא כה ה"א דדרשינן ליה דוקא אקריאה שלפניו להכי כתיב ככה יתירא למדרשיה נמי אמעשה שלאחריו:

מול הגלגל סמוך לגלגל. משמע מקום הרואה את הגלגל כדאמר (חולין קף יט:) ממול ערפו מול הרואה את העורף ולהכי אמר רבי אלעזר מול הגלגל והלא לא ראו את הגלגל ירושלמי מה מקיים ר"א הר גריזים והר עיבל שתי גבשושית היו עשוי וקראו זה הר גריזים וזה הר עיבל על דעתיה דרבי יהודה מאה ועשרים מיל הלכו באותו היום על דעת ר"א לא זזו ממקומם ותו בירושלמי דר' ישמעאל אומר כל ביאות שנאמרו בתורה לאחר י"ד שנים נאמרו ז' שנים שביבשו ושבע שנים שחילקו ודכוותיה לא נאמר ברכות וקללות אלא לאחר י"ד שנים היתיב ר' חנינא קמיה ר' מנא והכתיב והיה בעברכם את הירדן תקימו את האבנים האלה א"ל אבנים הקימו אותם מיד ברכות וקללות לאחר י"ד שנים נאמרות:

וכשהחזירוהו למקומו. ואי קשה והא בדברי הימים (כ ה) כתיב וישאו הלוים את הארון תריץ דהאי אחד מכ"ד מקומות שנקראו הכהנים לוים דהא כתיב התם ויעלו את הארון ואת אהל מועד וגו' וכתיב העלו אותם הכהנים הלוים ופירוש הכהנים הארון והלוים אהל מועד וכליו וכתיב ויביאו הכהנים את ארון ברית ה' אל מקומו וכתיב במלכים וישאו הכהנים את הארון וכתיב ויעלו את ארון ה' ואת אהל מועד וגו' וכתיב ויעלו אותם הכהנים והלוים אי נמי הכהנים נטלוהו ממקומו אשר נטה לו דוד ומסרוהו ללוים והלוים נשאו עד ההיכל והכניסוהו הכהנים לדביר הרי כל המקראות מקוימים ועל זה אמר רבי יוסי כשהחזירוהו למקומו:

יותר

1 וְר' יְהוּדָה, הַאי "וְעָנָתָה וְאָמְרָה" מַאי עָבִיד לֵיהּ?
2 מִיבָּעֵי לֵיהּ לְאַגְמוּרֵי לַלֵּוִיִּם, דִּבְלִשּׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ וְלֵילַף
3 "קוֹל" מִמִּשֶּׁה? "עֲנִיָּיה" "עֲנִיָּיה" גְּמִיר, "קוֹל" "קוֹל" לֹא
4 גְּמִיר. תַּנְיָא נַמִי הָכִי, ר' יְהוּדָה אוֹמֵר: כָּל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר
5 "כֹּה" "כָּכָה", "עֲנִיָּיה" וְ"אֲמִירָה" אֵינוֹ אֶלָּא לְשׁוֹן
6 הַקּוֹדֶשׁ; "כֹּה" "כֹּה תְּבָרְכוּ" "כָּכָה" "דַּחֲלִיצָה", "עֲנִיָּיה"
7 וַ"אֲמִירָה" דְּלֵוִיִּם. בְּרָכוֹת וּקְלָלוֹת כֵּיצַד? כֵּיוָן שֶׁעָבְרוּ
8 יִשְׂרָאֵל אֶת הַיַּרְדֵּן כּוּ': תָּנוּ רַבָּנָן: "הֵלֵא הֵמָּה בְּעֵבֶר
9 הַיַּרְדֵּן" מֵעֵבֶר לַיַּרְדֵּן וְאֵילָךְ דִּבְרֵי ר' יְהוּדָה. "אַחֲרֵי דֶּרֶךְ
10 מְבוֹא הַשָּׁמֶשׁ" מָקוֹם שֶׁחַמָּה זוֹרַחַת, "בְּאֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי
11 הַיֹּשֵׁב בָּעֲרָבָה" אֵלּוּ הַר גְּרִיזִים וְהַר עֵיבָל, שֶׁיּוֹשְׁבִין בָּהֶם
12 כּוּתִּיִּים. "מוּל הַגִּלְגָּל" סָמוּךְ לַגִּלְגָּל, "אֵצֶל אֵלוֹנֵי מֹרֶה"
13 שְׁכֶם. וּלְהַלָּן הוּא אוֹמֵר "וַיַּעֲבֹר אַבְרָם בָּאָרֶץ עַד מְקוֹם
14 שְׁכֶם עַד אֵלוֹן מוֹרֶה", מָה אֵלּוֹן מוֹרֶה הָאָמוּר לְהַלָּן
15 שְׁכֶם, אַף כָּאן שְׁכֶם. תַּנְיָא, אָמַר ר' אֶלְעָזָר בְּר' יוֹסֵי:
16 בְּדָבָר זֶה זִיַּפְתִּי סִפְרֵי כּוּתִּיִּים. אָמַרְתִּי לָהֶם: זִיַּפְתֶּם
17 תּוֹרַתְכֶם וְלֹא הֶעֱלִיתֶם בְּיָדְכֶם כְּלוּם. שֶׁאַתֶּם אוֹמְרִים
18 אֵלּוֹנֵי מוֹרֶה שְׁכֶם, אַף אָנוּ מוֹדִים שֶׁאֵלּוֹנֵי מוֹרֶה שְׁכֶם.
19 אָנוּ לְמַדְנוּהָ בִּגְזֵרָה שָׁוָה, אַתֶּם בַּמֶּה לְמַדְתּוּם? ר'
20 אֶלְעָזָר אָמַר: "הֲלֹא הֵמָּה בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן" סָמוּךְ לַיַّרְדֵּן,
21 דְּאִי מֵעֵבֶר הַיַּרְדֵּן וְאֵילָךְ, הֲלֹא כְּתִיב "וְהָיָה בְּעָבְרְכֶם
22 אֶת הַיַּרְדֵּן". "אַחֲרֵי דֶּרֶךְ מְבוֹא הַשָּׁמֶשׁ" מָקוֹם שֶׁהַחַמָּה
23 שׁוֹקַעַת, "בְּאֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי", אֶרֶץ חִוִּי הִיא? "הַיֹּשֵׁב
24 בָּעֲרָבָה" וַהֲלֹא בֵּין הָרִים וּגְבָעוֹת הֵן יוֹשְׁבִין? "מוּל
25 הַגִּלְגָּל" וַהֲלֹא לֹא רָאוּ אֶת הַגִّלְגָּל? ר' אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב
26 אוֹמֵר: לֹא בָא הַכָּתוּב אֶלָּא לְהַרְאוֹת לָהֶן דֶּרֶךְ בַּשְּׁנִיָּה,
27 כְּדֶרֶךְ שֶׁהֶרְאָה לָהֶן בָּרִאשׁוֹנָה. "דֶּרֶךְ" בַּדֶּרֶךְ לְכוּ, וְלֹא
28 בִּשְׂדוֹת וּבְרָמִים. "הַיֹּשֵׁב" בַּיָּשׁוּב לְכוּ, וְלֹא בַּמִּדְבָּרוֹת.
29 "בָּעֲרָבָה" בָּעֲרָבָה לְכוּ, וְלֹא בְּהָרִים וּגְבָעוֹת. תָּנוּ רַבָּנָן:
30 כֵּיצַד עָבְרוּ יִשְׂרָאֵל אֶת הַיַּרְדֵּן? בְּכָל יוֹם אָרוֹן נוֹסֵעַ אַחַר
31 שְׁנֵי דְגָלִים, וְהַיּוֹם נָסַע תְּחִילָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: "הִנֵּה אֲרוֹן
32 הַבְּרִית אֲדוֹן כָּל הָאָרֶץ עֹבֵר לִפְנֵיכֶם". בְּכָל יוֹם וְיוֹם
33 לְוִיִּם נוֹשְׂאִין אֶת הָאָרוֹן, וְהַיּוֹם נְשָׂאוּהוּ כֹּהֲנִים, שֶׁנֶּאֱמַר:
34 "וְהָיָה כְּנוֹחַ כַּפּוֹת רַגְלֵי הַכֹּהֲנִים נִשְׂאֵי אֲרוֹן ה'" וְגוֹ'. תַּנְיָא, ר' יוֹסֵי אוֹמֵר: בִּשְׁלֹשָׁה מְקוֹמוֹת
35 נָשְׂאוּ כֹּהֲנִים אֶת הָאָרוֹן: כְּשֶׁעָבְרוּ אֶת הַיַּרְדֵּן וּכְשֶׁהֵסִיבוּ אֶת יְרִיחוֹ וּכְשֶׁהֶחֱזִירוּהוּ לִמְקוֹמוֹ.

וכיון

ר' יְהוּדָה הַאי. גְּזֵרָה שָׁוָה דְּעַנְיָה וַאֲמִירָה מַאי עָבִיד לֵיהּ: **עַנְיָה עַנְיָה גָּמַר.** גְּזֵרָה שָׁוָה דְּעַנְיָה עַנְיָה לָמַד מִרַבּוֹ, ג"ש דְּקוֹל קוֹל לֹא שָׁמַע, וְאֵין הָאָדָם דָּן גז"ש אא"כ קִבְּלָהּ: **כָּל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר כֹּה כָּכָה עַנְיָה וַאֲמִירָה.** בְּדָבָר הַתְּלוּי בְּדִבּוּר, אֵינוֹ אֶלָּא לְשׁוֹן קֹדֶשׁ: **ה"נ כה כה תְּבָרְכוּ.** כְּלוֹמַר לְעִנְיַן נְשִׂיאוּת כַּפַּיִם אֵיתְמַר, דְּיָלְפִי לֵהּ רַבָּנָן לְקַמָּן (קף לח.) בְּגִזֵּרָה שָׁוָה, וְאַתָּא ר' יְהוּדָה לְמִימַר בְּגוּפֵהּ כְּתִיב: ה"ג **בְּכָה דַּחֲלִיצָה** עַנְיָה וַאֲמִירָה דְּלֵוִיִּם, וְלֹא גְּרֵסִינַן מִלֵּוִיִּם, כְּלוֹמַר לְעִנְיַן לֵוִיִּם אָמַר דְּיָלְפִי לֵהּ רַבָּנָן בְּקוֹל קוֹל, וְאַתָּא אִיהוּ לְמִימַר דְּמַעֲנְיָה עַנְיָה יָלְפָה, מִיבְּמָה דִּכְתִיב בָּהּ כְּכָה: **הֲלֹא הֵמָּה בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן.** כְּשֶׁהִיוּ יִשְׂרָאֵל בְּמִדְבָּר נֶאֱמַר לָהֶם סִינַי הַר גְּרִזִים וְעֵיבָל וּמִקּוֹמָם שֶׁהֵם בְּעֵבֶר הַשֵּׁנִי שֶׁל יַרְדֵּן, יִשְׂרָאֵל הָיוּ לְמִזְרַח הַיַּרְדֵּן כִּדְכְתִיב בְּנֵי גָד וּבְנֵי רְאוּבֵן לָקְחוּ נַחֲלָתָן מֵעֵבֶר לְיַרְדֵּן יְרֵחוֹ קֵדְמָה מִזְרָחָה (יְהוֹשֻׁעַ יג), וְנֶאֱמַר לָהֶם שֶׁהֲרִים הָאֵלֶּה בְּמַעֲרַב הַיַּרְדֵּן (מֵעֵבֶר הַיַּרְדֵּן) וְאֵילָךְ הַרְבֵּה לְהִלָּן מִן הַיַּרְדֵּן לְצַד מַעֲרָב וְלֹא סָמוּךְ לַיַּרְדֵּן: **אַחֲרֵי דֶּרֶךְ מְבוֹא הַשָּׁמֶשׁ.** וּמִבּוֹא הַשָּׁמֶשׁ זֶהוּ מִזְרָח שֶׁהַשֶּׁמֶשׁ בָּאָה מִשָּׁם, כְּלוֹמַר רְחוֹק מִמִּזְרָחוֹ שֶׁל יַרְדֵּן, וּמְצִינוּ בִּבְרֵאשִׁית רַבָּה כָּל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר אַחֲרֵי מַשְׁמָע: **שֶׁיּוֹשְׁבִים בָּהֶם כּוּתִּיִּים.** עַכְשָׁיו הֵן יוֹשְׁבִין בָּהֶן, שֶׁהוֹשִׁיבָן בָּהֶם סַנְחֵרִיב כְּשֶׁהִגְלָה עֲשֶׂרֶת הַשְּׁבָטִים, דִּכְתִיב וַיָּבֵא מֶלֶךְ אַשּׁוּר אֲנָשִׁים מִבָּבֶל וּמִכּוּתָה וּמֵעַוָּא וגו' וַיּוֹשֵׁיבֵם בְּעָרֵי שֹׁמְרוֹן (מְלָכִים ב יז), וְהָנָךְ עָרֵי שׁוֹמְרוֹן נִינְהוּ כִּדְתַנְיָא בְּמַתְנִיתִין שֶׁבְּשׁוֹמְרוֹן: תַּנְיָא לֹא גֵּרֵשׁ, דְּכֻלָּהּ חָדָא מַתְנִיתָא הִיא בְּסִפְרֵי: **סִפְרֵי כּוּתִּיִּים.** שֶׁיֵּשׁ לָהֶם תּוֹרָה שֶׁבִּכְתָב וְאֵינוֹ מַאֲמִינִים בְּתוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה: **בְּעָבְרְכֶם.** מִשֶּׁמַּנִּיחִים אֶת הָאֲבָנִים בְּהַר עֵיבָל: **אַחֲרֵי דֶּרֶךְ.** מְפֻלָּג מִן הַמַּעֲרָב, דְּאַחֲרֵי לְשׁוֹן הַפְּלָגָה, וְהַאי מְבוֹא הַשֶּׁמֶשׁ מַעֲרָב הוּא, לְשׁוֹן כִּי בָא הַשֶּׁמֶשׁ (בְּרֵאשִׁית כח), מָקוֹם שֶׁחַמָּה שׁוֹקַעַת מְפֻלָּג מִשִּׁקִּיעָתָהּ, וְהַיְינוּ לְצַד מִזְרָח סָמוּךְ לַיַּרְדֵּן מִיָּד: **בְּאֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי אֶרֶץ חִוִּי הִיא.** בְּנִיחוּתָא, אֵינָהּ אֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי אֶלָּא אֶרֶץ הַחִוִּי, דְּהָא שֶׁכֶם וְחִוִּי הִיא דִּכְתִיב (שָׁם לג) וַיָּבֹא יַעֲקֹב שָׁלֵם וגו', וּכְתִיב (שָׁם לד) שֶׁכֶם בֶּן חֲמוֹר הַחִוִּי שִׂיא הָאָרֶץ: **הַיֹּשֵׁב בָּעֲרָבָה.** אֵינוֹ אֶלָּא הָרִים: **מוּל הַגִּלְגָּל.** רְחוֹקִים מִן הַגִּלְגָּל הֵם, וְהַסִּימָנִים הֵלְלוּ לֹא עֲלֵיהֶם נֶאֱמְרוּ וְלָמָּה נֶאֱמְרוּ: **ר"א בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר לֹא בָא הַכָּתוּב כּוּ'.** וְרַבִּי אֶלְעָזָר נַמִּי אֲדַרְבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב סָמֵךְ, וּכְוָותֵיהּ מְפָרֵשׁ לְקַרְאָ: **כְּדֶרֶךְ שֶׁהֶרְאָה לָהֶם בָּרִאשׁוֹנָה.** בְּצֵאתָם מִמִּצְרַיִם בְּעַמּוּד עָנָן לְנַחוֹתָם הַדֶּרֶךְ, כָּךְ בָּא עַכְשָׁיו לְיַשֵּׁר דַּרְכֵיהֶם וּלְהוֹרוֹתָם הַדֶּרֶךְ, לְפִי שֶׁגָּלוּי לְפָנָיו שֶׁעָתִיד הָעָנָן לִפְסוֹק בְּמִיתַת מֹשֶׁה וְלֹא יָלֵךְ עִם יְהוֹשֻׁעַ הוֹרָה לָהֶם לְאַחַר שֶׁיַּעַבְרוּ אֶת הַיַּרְדֵּן לִכְבּוֹשׁ אֶת הָאָרֶץ יֵלְכוּ דֶּרֶךְ כִּבּוּשָׁה וְדֶרֶךְ יִישׁוּב וְדֶרֶךְ אֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי שֶׁהִיא עֲרָבָה, וְאַל יִקִּיפוּ סָמוּךְ לִשְׂפַת הַיַּרְדֵּן דֶּרֶךְ אֶרֶץ הַחִוִּי שֶׁהִיא הָרִים וּגְבָעוֹת, אֶלָּא יִכְבְּשׁוּ לְתוֹכָהּ מִצַּד מַעֲרָב רְחוֹק מִן הַיַּרְדֵּן וְיִקִּיפוּ **אַחַר שְׁנֵי דְגָלִים.** כִּדְכְתִיב בְּפָרָשַׁת נָשֹׂא גַּבֵּי מַסְעוֹת דְּגָלִים: **לִפְנֵיכֶם.** מִשֶּׁמַּע לִפְנֵי כֻּלְּכֶם: **בְּכָל יוֹם הָיוּ הַלְּוִיִּם נוֹשְׂאִים.** בְּנֵי קְהָת, כִּדְכְתִיב וּמִשְׁמַרְתָּם הָאָרוֹן וְהַשֻּׁלְחָן וגו' (בְּמִדְבַּר ג): **וּכְשֶׁסִּבְּבוּ אֶת יְרִיחוֹ.** כִּדְכְתִיב וַיִּקְרָא יְהוֹשֻׁעַ בִּן נוּן אֶל הַכֹּהֲנִים וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם שְׂאוּ אֶת אֲרוֹן בְּרִית ה' וגו': **וּכְשֶׁהֶחֱזִירוּהוּ לִמְקוֹמוֹ.** וַיָּבֹאוּ כָּל זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּשְׂאוּ הַכֹּהֲנִים אֶת הָאָרוֹן (מְלָכִים ח ח), וְהַיְינוּ הֶחֱזִירוּהוּ לִמְקוֹמוֹ, שֶׁכְּשֶׁהָגְלָה בִּימֵי עֲלִי מִתּוֹךְ בֵּית קָדְשֵׁי הַקָּדָשִׁים שֶׁל מִשְׁכַּן שִׁלֹה, שֶׁהַמִּשְׁכָּן נִקְבַּע בְּשִׁילֹה, וּכְשֶׁהֶחֱזִירוּהוּ פְּלִשְׁתִּים לֹא הָיָה לוֹ מָקוֹם קָבוּעַ שֶׁהֲרֵי חָרַב מִשְׁכַּן שִׁילֹה וְנִשְׁתַּהֵא בְּבֵית אֲבִינָדָב, וּמִשָּׁם הֵבִיאוֹ דָּוִד לְסוֹף עֶשְׂרִים שָׁנָה לְבֵית עוֹבֵד אֱדוֹם וּמִשָּׁם לְעִיר דָּוִד עַד שֶׁבָּנָה שְׁלֹמֹה אֶת בֵּית הַמִּקְדָּשׁ וּבָנָה לוֹ הַדְּבִיר לְפָנִים מִן הַהֵיכָל וְאַמָּה טְרַקְסִין חוּצָצַת בְּמָקוֹם הַפָּרוֹכֶת וְהוּא קְרוּי מְקוֹמוֹ הַמְיֻחָד כִּדְכְתִיב וַיָּבִיאוּ הַכֹּהֲנִים אֶת אֲרוֹן בְּרִית ה' אֶל מְקוֹמוֹ אֶל דְּבִיר הַבַּיִת וגו' (שָׁם):

וכיון

ביאורים למסכת סוטה דף לג עמוד ב מתוך "ש"ס לובלין – מכון המאור"

שואלת הגמרא, **וְרַבִּי יְהוּדָה** שלא למד מהגזירה שוה של 'וענתה ואמרה' 'וענו הלוים ואמרו' כרבנן שחליצה נאמרת רק בלשון הקודש, אלא למד זאת מתיבת 'ככה', **הַאי** 'וְעָנְתָה וְאָמְרָה' **מַאי עָבֵיד לֵיהּ** – מה ילמד מהגזירה שוה הזו של 'עניה ואמירה'. מתרצת הגמרא, **מִיבָּעֵי לֵיהּ** – צריך רבי יהודה את הגזירה שוה כדי **לְאַגְמוּרֵי** – ללמד מפרשת חליצה **לְלֵוִיִּם** שהברכות והקללות בהר גריזים ובהר עיבל **דְּבִלְשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ** חייבים להאמר. ולא סובר כרבנן שלמדו לעיל דין זה מגזירה שוה 'קול' 'קול' ממשה. שואלת הגמרא, **וְלֵילַף** רבי יהודה גזירה שוה 'קול קול' **מִמֹּשֶׁה** כמו שלמדו רבנן.

מתרצת הגמרא, רבי יהודה **'עֲנִיָּיה עֲנִיָּיה' 'גָּמִיר,** 'קוֹל קוֹל' **לֹא גָּמִיר** – לא קיבל ללמוד גזירה שוה מרבו אלא 'ענייה ענייה', ואין אדם דן גזירה שוה אלא אם כן קבלה מרבו. מביאה הגמרא ראיה לתירוצה, **תַּנְיָא נַמִּי הָכִי, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, כָּל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר** בתורה במצוות התלויות בדיבור, לשונות 'כה' 'כָּכָה' 'עֲנִיָּיה וַאֲמִירָה', **אֵינוֹ** יוצא ידי חובתו **אֶלָּא** בלְשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ. ומפרטים היכן מצינו כן, 'כה' נאמר בתורה בפרשת נשיאת כפים של הכהנים **'כֹּה תְּבָרְכוּ',** ולומדים מתיבת 'כה' שדווקא בלשון הקודש, ואין צריך ללמוד מגזירה שוה 'ברכה ברכה' כמו שלמדו רבנן להלן. **'כָּכָה'** נאמר בתורה בפרשה **דְּחַלִּיצָה** וכדלעיל. **'עֲנִיָּיה וַאֲמִירָה'** נאמרה בתורה בפרשת ברכות וקללות **דְּלֵוִיִּם.** הרי לנו מפורש שרבי יהודה למד שברכות וקללות דלוים נאמרים בלשון הקודש ממה שכתבה התורה 'עניה ואמירה', ולא מגזרה שוה 'קול קול'.

שנינו במשנה **בְּרָכוֹת וּקְלָלוֹת כֵּיצַד, כֵּיוָן שֶׁעָבְרוּ יִשְׂרָאֵל אֶת הַיַּרְדֵּן** ובאו אל הר גריזים ואל הר עיבל שבשומרון שבצד שכם שבאצל אלוני מורה, שנאמר 'הלא המה בעבר הירדן וגו'', ולהלן הוא אומר 'ויעבר אברם בארץ עד מקום שכם עד אלון מורה', מה אלון מורה האמור להלן שכם, אף אלון מורה האמור כאן שכם **כו'.** כשהיו ישראל במדבר מעבר הירדן המזרחי, נאמרו להם סימני מקום הר גריזים והר עיבל שהם בעבר הירדן המערבי שהוא ארץ ישראל. ונחלקו רבי יהודה ורבי אלעזר בצורת הדרשות מן הפסוקים לדעת את מקומם המדויק.

תָּנוּ רַבָּנָן, נאמר בפסוק "הלא המה בעבר הירדן אחרי דרך מבוא השמש בארץ הכנעני הישב בערבה מול הגלגל אצל אלוני מורה", ומבאר רבי יהודה **'הֲלֹא הֵמָּה בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן'** משמע **מֵעֵבֶר לַיַّרְדֵּן וְאֵילָךְ** – מרחק רב בתוך ארץ ישראל מערבה, רחוק מן הירדן, **דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה.** וממשיך רבי יהודה לבאר את המשך הפסוק, **'אַחֲרֵי דֶּרֶךְ מְבוֹא הַשֶּׁמֶשׁ'** משמע רחוק ממקום **שֶׁחַמָּה** זורחת, דהיינו רחוק ממזרחו של ירדן, שבצד מזרח השמש זורחת, ו'מבוא השמש' לשון שהשמש באה משם, ו'אחרי' הוא לשון רחוק הרבה. והמשך הפסוק **'בְּאֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי הַיּוֹשֵׁב בָּעֲרָבָה'** מלמדנו **שֶׁאֵלּוּ הַר גְּרִיזִים וְהַר עֵיבָל, שֶׁיּוֹשְׁבִין בָּהֶם** עכשיו **כּוּתִּיִּים,** שהושיב אותם סנחריב שם כשהגלה את עשרת השבטים. עוד ממשיך הפסוק **'מוּל הַגִּלְגָּל',** משמע **סָמוּךְ** לַגִּלְגָּל, מקום הרואה את הגלגל. והמשך הפסוק **'אֵצֶל אֵלוֹנֵי מוֹרֶה'** היא העיר **שְׁכֶם,** ולומדים זאת מגזירה שוה, שהרי **וּלְהַלָּן** – לעיל בספר בראשית **הוּא אוֹמֵר "וַיַּעֲבֹר אַבְרָם בָּאָרֶץ עַד מְקוֹם שְׁכֶם עַד אֵלוֹן מוֹרֶה", מָה אֵלוֹן מוֹרֶה הָאָמוּר לְהַלָּן** בספר בראשית, היא העיר **שְׁכֶם,** שהרי הפסוק אומר במפורש 'עד מקום שכם עד אלון מורה' משמע שהוא אותו מקום, **אַף כָּאן** בפסוק 'אצל אלוני מורה' היא העיר **שְׁכֶם.**

תַּנְיָא, אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי יוֹסִי, בְּדָבָר זֶה – על ידי גזירה שוה זו, **זַיִּפְתִּי סִפְרֵי כּוּתִּיִּים** – הוכחתי להם שספריהם מזוייפים, שמתברכים בלבבם שהר גריזים הוא המקום אשר יבחר ה', וכך **אָמַרְתִּי לָהֶם, זַיִּפְתֶּם תּוֹרַתְכֶם וְלֹא הֶעֱלִיתֶם בְּיָדְכֶם כְּלוּם,** ואין אתם יודעים היכן הר גריזים, אלא **שֶׁאַתֶּם אוֹמְרִים** שהוא אצל **אֵלוֹנֵי מוֹרֶה** הוא **שְׁכֶם, וְאַף אָנוּ מוֹדִים שֶׁאֵלּוּנֵי מוֹרֶה** הוא **שְׁכֶם,** אבל **אָנוּ לְמַדְנוּהָ כְּגְזֵרָה שָׁוָה** כדלעיל, **וְאַתֶּם כַּמָּה לְמַדְתּוּם,** שהרי אינכם מודים בגזירה שוה שאינה מפורשת בתורה שבכתב. עד כאן דעת רבי יהודה, שהר גריזים והר עיבל הם בתוך ארץ ישראל, רחוק מערבה מן הירדן.

רַבִּי אֶלְעָזָר אָמַר, שהר גריזים והר עיבל קרובים מאד לירדן, וכך מבאר את הפסוק **'הֲלֹא הֵמָּה בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן'** פירושו **סָמוּךְ לַיַּרְדֵּן, דְּאִי** פירושו **מֵעֵבֶר הַיַּרְדֵּן וְאֵילָךְ** – הרחק מן הירדן, כמו שאמר רבי יהודה, **הַלֹּא כְתִיב** בפרשת כי תבא **"וְהָיָה כַּעֲבֹרְכֶם אֶת הַיַּרְדֵּן** תקימו את האבנים האלה אשר אנכי מצוה אתכם היום בהר עיבל", משמע שתקימום בו ביום, אם כן רואים שהר עיבל היה סמוך לירדן. והמשך הפסוק לפי זה, שהר גריזים והר עיבל **'הֲלֹא הֵמָּה אַחֲרֵי דֶּרֶךְ מְבוֹא הַשֶּׁמֶשׁ'** פירושו רחוק מ**מָקוֹם שֶׁהַחַמָּה שׁוֹקַעַת,** דהיינו רחוק מהמערב, שבצד מערב השמש שוקעת, ו'מבוא השמש' לשון שהשמש באה לשם, ו'אחרי' הוא לשון רחוק הרבה. עד כאן תיאור מקום הר גריזים והר עיבל לדעת רבי אלעזר, ואומר שהמשך הפסוק כבר אינו מתאר את מקומם, שהרי הפסוק ממשיך **'בְּאֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי'** ושכם אינה בארץ הכנעני, אלא **אֶרֶץ חִוִּי הִיא,** כנאמר "שכם בן חמור החוי". והמשך הפסוק גם כן אינו מתאר מקומם שהרי ממשיך **'הַיּוֹשֵׁב בָּעֲרָבָה'** – במישור, והם אינם בערבה, **וַהֲלֹא בֵּין הָרִים וּגְבָעוֹת הֵן יוֹשְׁבִין.** וכן ההמשך אינו מתאר מקומם, שהרי ממשיך **'מוּל הַגִּלְגָּל', וַהֲלֹא לֹא רָאוּ אֶת הַגִّלְגָּל.** עד כאן דעת רבי אלעזר החולק על רבי יהודה. אם כן למה נאמרו הסימנים האלו שבסוף הפסוק, על זה **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר, לֹא בָא הַכָּתוּב אֶלָּא לְהַרְאוֹת לָהֶן דֶּרֶךְ בַּשְּׁנִיָּה** – כשיכנסו לארץ ישראל כעת עם יהושע, **כְּדֶרֶךְ שֶׁהֶרְאָה לָהֶן בָּרִאשׁוֹנָה,** בימי צאתם ממצרים בעמוד ענן לנחותם הדרך, כי כשימות משה לא ילך לפניהם ענן. על זה אומר להם הפסוק **'דֶּרֶךְ'** מבוא השמש' להורותם **שבַּיִּשּׁוּב לָכוּ וְלֹא בְּמִדְבָּרוֹת, 'בָּעֲרָבָה'** להורותם **שבָּעֲרָבָה** – במישור **לָכוּ וְלֹא בָּהָרִים וּגְבָעוֹת.**

תָּנוּ רַבָּנָן, כֵּיצַד עָבְרוּ יִשְׂרָאֵל אֶת הַיַּרְדֵּן, בְּכָל יוֹם מאז שיצאו ממצרים היה **אָרוֹן נוֹסֵעַ אַחַר שְׁנֵי דְגָלִים,** כמבואר בפרשת במדבר, שהארון נסע אחרי דגל יהודה ודגל ראובן, **וְהַיּוֹם** שעברו בו את הירדן, **נָסַע תְּחִילָּה, שֶׁנֶּאֱמַר "הִנֵּה אֲרוֹן הַבְּרִית אֲדוֹן כָּל הָאָרֶץ עוֹבֵר לִפְנֵיכֶם",** משמע לפני כולכם. ועוד חילוק, **בְּכָל יוֹם וָיוֹם** מאז שיצאו ממצרים, **הַלְוִיִּם** בני קהת **נוֹשְׂאִין אֶת הָאָרוֹן, וְהַיּוֹם** – כשעברו את הירדן **נְשָׂאוּהוּ כֹּהֲנִים, שֶׁנֶּאֱמַר "וְהָיָה כְּנוֹחַ כַּפּוֹת רַגְלֵי הַכֹּהֲנִים נוֹשְׂאֵי אֲרוֹן ה'" וגו'.**

תַּנְיָא, רַבִּי יוֹסִי אוֹמֵר, בִּשְׁלֹשָׁה מְקוֹמוֹת נָשְׂאוּ כֹּהֲנִים אֶת הָאָרוֹן, ואלו הם, **כְּשֶׁעָבְרוּ אֶת הַיַּרְדֵּן** כדלעיל, **וּכְשֶׁהֵשִׁיבוּ אֶת יְרִיחוֹ** שבע פעמים כדי לכובשה, **וּכְשֶׁהֶחֱזִירוּהוּ לִמְקוֹמוֹ** בימי שלמה לבית קדשי הקדשים.

בכוחו של כל אחד מבני ישראל למלא הוראת חכמינו ז"ל (שהיא גם נתינת כוח) עשה תורתך קבע באופן שבמשך הזמן שקובע לתורה, הרי הוא במעמד ומצב שתורתו אומנתו.

ממאמר ל"ג בעומר, ה'תשל"ה

ביאורים למסכת סוטה דף לד עמוד א מתוך "ש"ס לובלין – מכון המאור"

וְכֵיוָן שֶׁנִּיטְּבְלוּ רַגְלֵי כֹּהֲנִים בַּמַּיִם כשנכנסו לתוך הירדן בשפה המזרחית, **חָזְרוּ הַמַּיִם לַאֲחוֹרֵיהֶם** שנעצרה זרימת הירדן במקום מעמד הכהנים, וכל המים שהגיעו לשם נעצרו ועלו זה על זה לגובה, **שֶׁנֶּאֱמַר "וּכְבוֹא נוֹשְׂאֵי הָאָרוֹן עַד הַיַּרְדֵּן** ורגלי הכהנים נושאי הארון נטבלו בקצה המים **וְגוֹ' וַיַּעַמְדוּ הַמַּיִם הַיּוֹרְדִים מִלְּמַעְלָה קָמוּ נֵד אֶחָד".**

ומבררת הברייתא, **וְכַמָּה גּוֹבְהָן שֶׁל מַיִם** – לאיזה גובה נערמו המים. ומבארת, לגובה **שְׁנַיִם עָשָׂר מִיל עַל שְׁנַיִם עָשָׂר מִיל כְּנֶגֶד מַחֲנֵה יִשְׂרָאֵל**, כיון שגודל מחנה ישראל בחנייתו שנים עשר מיל על שנים עשר מיל, ועברו את הירדן כך כסדר חנייתן, אם כן שהו במעבר שיעור מהלך שנים עשר מיל עד שעלו האחרונים מהירדן, ובאותו זמן גם גבהו המים היורדים בירדן גובה שנים עשר מיל, **דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה. אָמַר לוֹ רַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי שִׁמְעוֹן** לרבי יהודה, **לְדָבָרֶיךָ** שגבהו המים שנים עשר מיל, קשה, האם **אָדָם** קַל לרוץ יותר ממים, **אוֹ מַיִם** קַלִּים לרוץ יותר מאדם, **חֲוֵי אוֹמֵר** ודאי **שַׁמַּיִם** קַלִּים לרוץ יותר מאדם, **אִם כֵּן** המים התאספו לגובה שנים עשר מיל עוד לפני שעברו ישראל מהלך שנים עשר מיל, ואחר כך חזרו למקומם, **וּבָאִין** המַּיִם שחוזרים למקומם **וְשׁוֹטְפִין אוֹתָן** אנשים שלא עברו עדיין. **אֶלָּא** סובר רבי אלעזר ברבי שמעון, **מִלַּמֵּד שֶׁהָיוּ מַיִם נִגְדָּשִׁין וְעוֹלִין כִּיפִּין עַל גַּבֵּי כִּיפִּין** – אולמות על גבי אולמות, **יָתֵר מִשָּׁלֹשׁ מֵאוֹת מִיל** גובה, **עַד שֶׁרָאוּ אוֹתָן כָּל מַלְכֵי מִזְרָח וּמַעֲרָב, שֶׁנֶּאֱמַר "וַיְהִי כִשְׁמוֹעַ כָּל מַלְכֵי הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן וְגוֹ' וְכָל מַלְכֵי הַכְּנַעֲנִי אֲשֶׁר עַל הַיָּם אֶת אֲשֶׁר הוֹבִישׁ ה' אֶת מֵי הַיַּרְדֵּן מִפְּנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עַד עָבְרָם וַיִּמַּס לְבָבָם וְלֹא הָיָה בָהֶם עוֹד רוּחַ מִפְּנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל".** אומרת הגמרא, **וְאַף** – וכמו כן מצינו אצל **רָחָב הַזּוֹנָה, שֶׁאָמְרָה לְשְׁלוּחֵי יְהוֹשֻׁעַ** שהם כלב ופינחס, לפני שעברו את הירדן **"כִּי שָׁמַעְנוּ אֶת אֲשֶׁר הוֹבִישׁ ה' אֶת מֵי יַם סוּף** מפניכם בצאתכם ממצרים" **וְגוֹ', וּכְתִיב "וַנִּשְׁמַע וַיִּמַּס לְבָבֵנוּ וְלֹא קָמָה עוֹד רוּחַ** באיש מפניכם" **וְגוֹ'**, שהם עדיין היו מפחדים מקריעת ים סוף.

וממשיכה הברייתא, **עוֹדָם** נמצאים **בַּיַּרְדֵּן**, בעוד הכהנים עומדים שם והעם עוברים, **אָמַר לָהֶם יְהוֹשֻׁעַ**, כמו שכתוב בפסוק "והכהנים נשאי הארון עומדים בתוך הירדן עד תום כל הדבר אשר צוה ה' את יהושע לדבר אל העם ככל אשר צוה משה את יהושע", הרי שיהושע דיבר אליהם בעודם עומדים בירדן, את אשר צוה אותו משה, וכך אמר להם, **דְּעוּ עַל מָה** – בשביל מה **אַתֶּם עוֹבְרִים אֶת הַיַּרְדֵּן, עַל מְנָת שֶׁתּוֹרִישׁוּ** – שתכבשו **אֶת יוֹשְׁבֵי הָאָרֶץ מִפְּנֵיכֶם, שֶׁנֶּאֱמַר** בתורה על ידי משה **"וְהוֹרַשְׁתֶּם אֶת כָּל יוֹשְׁבֵי הָאָרֶץ מִפְּנֵיכֶם" וְגוֹ', אִם אַתֶּם עוֹשִׂין כֵּן** לכבוש את ארץ כנען, **מוּטָב, וְאִם לָאו בָּאִין וְשׁוֹטְפִין אוֹתְיכֶם.** שואלת הגמרא על לשון הברייתא, **מַאי 'אוֹתְיכֶם'.** ומשיבה, כוונת המילה 'אותיכם' היא, **אוֹתִי וְאֶתְכֶם.**

וממשיכה הברייתא, **עוֹדָם** נמצאים **בַּיַּרְדֵּן**, בעוד הכהנים עומדים שם כדלעיל, **אָמַר לָהֶם יְהוֹשֻׁעַ** כמו שכתוב בפסוק **"הָרִימוּ לָכֶם אִישׁ אֶבֶן אַחַת עַל שִׁכְמוֹ לְמִסְפַּר שִׁבְטֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל" וְגוֹ', וּכְתִיב "לְמַעַן תִּהְיֶה זֹאת אוֹת בְּקִרְבְּכֶם כִּי יִשְׁאָלוּן בְּנֵיכֶם מָחָר לֵאמֹר מָה הָאֲבָנִים הָאֵלֶּה לָכֶם" וְגוֹ'**, הם האבנים שהקימו תחת מצב רגלי הכהנים לזכרון להיות **סִימָן לְבָנִים** לדורות **שֶׁעָבְרוּ אָבוֹת אֶת הַיַּרְדֵּן.**

וממשיכה הברייתא, **עוֹדָם** נמצאים **בַּיַּרְדֵּן** כדלעיל, **אָמַר לָהֶן יְהוֹשֻׁעַ** כמו שכתוב בפסוק **"שְׂאוּ לָכֶם מִזֶּה מִתּוֹךְ הַיַּרְדֵּן מִמַּצַּב רַגְלֵי הַכֹּהֲנִים הָכִין שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה אֲבָנִים וְהַעֲבַרְתֶּם אוֹתָם עִמָּכֶם וְהִנַּחְתֶּם אוֹתָם בַּמָּלוֹן אֲשֶׁר תָּלִינוּ בוֹ הַלַּיְלָה" וְגוֹ'**, הם האבנים שהקימו בהר עיבל ובנו המזבח וקפלום וקבעום בגלגל. ומבררת הברייתא, **יָכוֹל** יקימו את האבנים **בְּכָל מָלוֹן וּמָלוֹן**, ועונה, **תַּלְמוּד לוֹמַר 'אֲשֶׁר תָּלִינוּ בוֹ הַלַּיְלָה'.** עד כאן הברייתא.

מספרת הגמרא, **אָמַר רַבִּי יְהוּדָה, אַבָּא חֲלַפְתָּא וְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן מַתְיָא וַחֲנַנְיָא בֶּן חֲכִינַאי,** שלשתם **עָמְדוּ עַל אוֹתָן אֲבָנִים** שהקימו עם ישראל בירדן בימי יהושע, **וְשִׁיעֲרוּם** – אמדו את משקלם, ומצאו **שְׁכָל אַחַת וְאַחַת** מהן **שְׁקוּלָה כְּאַרְבָּעִים סְאָה. וּגְמִירֵי** – וידוע וקבלנו מרבותינו ומאבותינו, **דְּטַעוּנָא דְּמַדְלֵי אִינִישׁ לְכַתְפֵּיהּ** – שמשאוי שאדם מגביה על כתפו בלי סיוע של אחר, **תִּילְתָּא דְּטַעוּנֵיהּ הָוֵי** – זהו רק שליש ממה שיכול לישא כשאחר מסייע לו להעלות על כתפו, ואם האבנים ששיערו החכמים דלעיל היתה כל אחת כארבעים סאה ואותם אמר יהושע "הרימו לכם איש אבן אחת על שבמו" שכל אחד ירים לבדו, **מִכָּאן אַתָּה מְחַשֵּׁב לָאֶשְׁכּוֹל** שנשאו המרגלים מארץ ישראל למדבר בימי משה, והטעינו זה לזה על כתפם, שהיה פי שלש, דהיינו מאה ועשרים סאה. ומביאה הגמרא היכן מצינו שהאשכול היה גדול מאד, **שֶׁנֶּאֱמַר** "ויכרתו משם זמורה ואשכול ענבים אחד **וַיְשָׂאוּהוּ בַמּוֹט בִּשְׁנָיִם",** ומבררת הגמרא, **מִמַּשְׁמַע שֶׁנֶּאֱמַר** 'וישאוהו **בַּמּוֹט'** וכי **אֵינִי יוֹדֵעַ שֶׁבִּשְׁנַיִם,** והרי כתוב במפורש 'וישאוהו' בלשון רבים, **מַה תַּלְמוּד לוֹמַר** – לצורך מה כתבה התורה **'בִּשְׁנַיִם',** ועונה, ללמדנו שנשאו האשכול **בִּשְׁנֵי מוֹטוֹת,** ולא במוט אחד.

ומפרשת הגמרא כיצד נשאו האשכול בשני מוטות, **אָמַר רַבִּי יִצְחָק, טוּרְטָנֵי** – משאוי, **וְטוּרְטָנֵי דְּטוּרְטָנֵי** – ומשאוי תחת משאוי, דהיינו שני מוטות במרחק זה מזה אורכם מצפון לדרום, ארבעה נושאים כל אחד בקצה מוט, ותחתם שני מוטות במרחק זה מזה אורכם ממזרח למערב וארבעה נושאים כל אחד בקצה מוט, **הָא כֵּיצַד, שְׁמֹנָה נָשְׂאוּ אֶשְׁכֹּל, אֶחָד נָשָׂא רִימּוֹן, וְאֶחָד נָשָׂא תְּאֵינָה, יְהוֹשֻׁעַ וְכָלֵב לֹא נָשְׂאוּ כְּלוּם.** ומבארת הגמרא, למה יהושע וכלב לא נשאו כלום, **אִי בָּעֵית אֵימָא מִשּׁוּם דַּחֲשִׁיבִי** – שהיו חשובים יותר משאר המרגלים, והמרגלים בעצמם לא נתנו להם לישא. **וְאִי בָּעֵית אֵימָא, שֶׁלֹּא הָיוּ בְּאוֹתָהּ עֵצָה,** לכן הם לא נטלו חלק בהבאת הפירות שמטרתה היתה להוציא דבה על הארץ, כשם שפירותיה משונים כך ישביה משונים וגבורים וגבוהים.

חוזרת הגמרא לבאר מחלוקת שבברייתא לעיל, שרבי יהודה הסובר שגבהו המים שנים עשר מיל, ורבי אלעזר ברבי שמעון הסובר שגבהו המים יתר משלש מאות מיל, **פְּלִיגֵי בָּהּ רַבִּי אַמִּי וְרַבִּי יִצְחָק נַפְחָא. חַד** – רבי אמי או רבי יצחק נפחא **אָמַר, לְדִבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה** שגבהו המים שנים עשר מיל,

---

מצינו גם בנוגע למשה, שעניינו תורה, שיש אצלו גם עניין התפילה – תפילה למשה, אלא שהתפילה דמשה רבינו היא (לא תפילת עני, אלא) תפילת עשיר.

ממאמר ל"ג בעומר, ה'תשל"ה

סוטה. פרק שביעי – אלו נאמרין דף לד עמוד א

רש"י

וְכֵיוָן שֶׁנִּטְבְּלוּ כו'. בִּשְׁפַת מִזְרָחִית בִּבְנִיסָתָן לְתוֹכוֹ חָזְרוּ הַמַּיִם לְאַחוֹרֵיהֶם, שֶׁלֹּא הָיוּ יוֹרְדִין מִן הַכֹּהֲנִים וּלְמִטָּן אֶלָּא שָׁם עוֹמְדִים וְהַמַּיִם הַבָּאִים תָּמִיד נִגְבָּהִים וְעוֹלִין לְמַעְלָה כִּדְכְתִיב קָמוּ גַּל אֶחָד, וְהַכֹּהֲנִים עָמְדוּ שָׁם עַד שֶׁעָבְרוּ כֻּלָּם: כַּמָּה גָּבְהָן שֶׁל מַיִם. גָּרֹס: י"ב מִיל כְּנֶגֶד מַחֲנֵה יִשְׂרָאֵל. שֶׁהָיוּ שְׁנַיִם עָשָׂר מִיל עַל שְׁנַיִם עָשָׂר מִיל, וְהֵם עָבְרוּ כַּחֲנָיֵיתָם רֹחַב מַחֲנֵיהֶם עִבְרוּ יַחַד כְּמוֹת שֶׁהוּא רֹחַב שְׁנַיִם עָשָׂר מִיל, נִמְצָאוּ שֶׁלֹּא שֶׁהוּ בְּעִבְרָן אֶלָּא מְהַלֵּךְ שְׁנַיִם עָשָׂר מִיל שֶׁל אֹרֶךְ מַחֲנֵיהֶם עַד שֶׁעָלוּ אַחֲרוֹנִים שֶׁל סוֹף הַמַּחֲנֶה וּכְנֶגְדָּן גָּבְהוּ הַמַּיִם: חֲיֵי אוֹמֵר מַיִם קַלִּים. לְרוּץ מִן הָאָדָם, וְא"כ שֶׁהַמַּיִם לֹא גָּבְהוּ אֶלָּא שְׁנַיִם עָשָׂר מִיל וְחָזְרוּ לִמְקוֹמָם נִמְצָא שֶׁעֲדַיִין לֹא הִסְפִּיקוּ לֶעֱבוֹר וּבְאִין מַיִם וְשׁוֹטְפִין אוֹתָן: כַּפִּין. אוּלְמוֹת אַרוּכּוֹלוֹ"ד: וְאַף רָחָב אֶמְרָה לְשִׁלּוּחֵי יְהוֹשֻׁעַ. קֹדֶם שֶׁעָבְרוּ אֶת הַיַּרְדֵּן שֶׁעַל קְרִיעַת יַם סוּף הָיוּ מִתְפַּחֲדִין עֲדַיִין: עוֹדֶם בַּיַּרְדֵּן אָמַר לָהֶן יְהוֹשֻׁעַ כו'. כִּדְכְתִיב וְהַכֹּהֲנִים נוֹשְׂאֵי הָאָרוֹן עוֹמְדִים בְּתוֹךְ הַיַּרְדֵּן עַד תֹּם כָּל הַדְּבָרִים אֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶת יְהוֹשֻׁעַ לְדַבֵּר אֶל הָעָם, וְזֶהוּ הַדָּבָר דְּהָכִי כְּתִיב בְּמִשְׁנָה כִּי אִתָּם עוֹבְרִים אֶת הַיַּרְדֵּן אֶל אֶרֶץ כְּנַעַן וְהוֹרַשְׁתֶּם וְגוֹ', כְּלוֹמַר כְּשֶׁיַּעַבְרוּ אֶת הַיַּרְדֵּן הַתְּנָה עִמָּהֶם עַל מִנַּת לְהוֹרִישָׁם: וְשׁוֹטְפִין אוֹתֵיכֶם. גַּרְסִינָן בַּבְּרַיְיתָא: הָרִימוּ לָכֶם וְגוֹ'. הֵם הָאֲבָנִים שֶׁהִקִּימוּ תַּחַת מַצַּב רַגְלֵי הַכֹּהֲנִים לְזִכָּרוֹן לִהְיוֹת סִימָן לְבָנִים שֶׁעָבְרוּ אֲבוֹתָם אֶת הַיַּרְדֵּן: שֶׁאוּ מִזֶּה מִתּוֹךְ הַיַּרְדֵּן מִמַּצַּב וְכו'. הֵם שֶׁהִקִּימוּ בְּהַר עֵיבָל וּבְנוּ הַמִּזְבֵּחַ וְקִפְּלוּם וְקִבְּעוּם בְּגִלְגָּל: דְּמַדְלֵי אִינִישׁ אַכַּתְפֵּיהּ. שֶׁהָאָדָם עַצְמוֹ מַגְבִּיהוֹ עַל כְּתֵפוֹ וְאֵין אַחַר מְסַיְּעוֹ: תִּילְתָא דְּטַעוֹנְיָה הוּא. אֵינוֹ אֶלָּא שְׁלִישׁ מִשְּׂאוֹי שֶׁנּוֹשֵׂא כְּשֶׁמַּטְעִינוֹ אַחֵר, נִמְצָא שֶׁהָיָה כָּל אֶחָד מֵהֶן נוֹשֵׂא מִשָּׂא ק"ר סְאִין: וּמִכָּאן אַתָּה מְחַשֵּׁב. כַּמָּה הָיָה בְּאֶשְׁכּוֹל שֶׁנִּשָּׂאוּהוּ שְׁמֹנֶה אֲנָשִׁים וְהָיוּ מְסַיְּעִין זֶה אֶת זֶה כְּשֶׁמַּרִימִין אוֹתוֹ עַל כְּתֵפָן: מִמִּשְׁמַע שֶׁנֶּאֱמַר וַיִּשָּׂאוּהוּ אֵינִי יוֹדֵעַ שְׁבֻשָּׁנִים: אֲמַר רַבִּי יִצְחָק מוּרְטָנֵי וְמוֹרְטָנֵי דְּמוֹרְטָנֵי. מַשְּׂאוֹי וּמַשְּׂאוֹי תַּחַת מַשְּׂאוֹי, שֶׁהַתַּחְתּוֹנִים מְסַיְּעִין אֶת הָעֶלְיוֹנִים, וּבְכָל אֶחָד הָיוּ שְׁנֵי מוֹטוֹת. כֵּיצַד, שְׁנֵי מוֹטוֹת הוֹלְכִין זֶה אֵצֶל זֶה וְאַרְבָּעָה נוֹשְׂאִין אוֹתָם, וּשְׁנֵי מוֹטוֹת אֲחֵרִים וְאַרְבָּעָה בְּנֵי אָדָם נוֹשְׂאִין אוֹתָם וְהֵם בְּאֵלֶּכְסוֹן מִתַּחַת שְׁנֵים הָעֶלְיוֹנִים, מוֹט אֶחָד לְרֹאשׁ הָאֶחָד וּמוֹט אֶחָד לְרֹאשׁ הַשֵּׁנִי וְהוֹלְכִין אֶלָּא דְּפִשִׁיטָא לֵיהּ דְּרַמּוֹן וּתְאֵנָה סְגִי בְּשִׁנְיָם, וְיהוֹשֻׁעַ וְכָלֵב לֹא נָשְׂאוּ כֻּלּוֹם, פְּשׁוּ לְהוּ תְּמַנְיָא לְאִשְׁכּוֹל, וְאִם לָאו מִדְּרַשׁ הָרִאשׁוֹן הַמְלַמְּדֵנוּ דְּלָאו מוֹט אֶחָד קָאָמַר קְרָא לֹא הָיֵינוּ יוֹדְעִים לְכוֹיֵן שְׁמֹנֶה בְּנֵי אָדָם לְמִשָּׂאוּ, אֶלָּא דִּשְׁמָעִינָן מִנֵּיהּ דִּשְׁנֵי מוֹטוֹת הָיוּ, וְאִתָּא רַבִּי יִצְחָק לְאִשְׁמוּעִינָן דִּשְׁנֵי מִשָּׂאוֹת הָיוּ שָׁם וְכָל אֶחָד שְׁנֵי מוֹטוֹת: שֶׁלֹּא הָיוּ בְּאוֹתָהּ עֲצָה. לְהָבִיא אִשְׁכּוֹל מִשְּׁנָה כְּזָה, שֶׁהַמַּרְגְּלִים לְרָעָה נִתְכַּוְּנוּ, לוֹמַר כְּשֵׁם שֶׁפֵּירוֹתֶיהָ מְשֻׁנִּים כָּךְ יוֹשְׁבֶיהָ מְשֻׁנִּים וְגִבּוֹרִים וּגְבוֹהִים: לְדִבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה. שֶׁאָמַר לֹא גָּבְהוּ הַמַּיִם אֶלָּא שְׁנַיִם עָשָׂר מִילִין בְּאֹרֶךְ מַחֲנֵיהֶם דֶּרֶךְ חֲנָיֵיתָם עָבְרוּ בַּיַּרְדֵּן כָּל רֹחַב מַחֲנֵיהֶם עָבְרוּ יַחַד, הִלְכָּךְ לֹא הָיָה אֹרֶךְ הַעֲבָרָה אֶלָּא שְׁנַיִם עָשָׂר מִילִין:

ולדברי

תוספות

יותר משלש מאות מיל. תימה לר"י והא ליכא מעיבא לארעא אלא תלתא פרסי וי"ל שהיו נגדשין והולכין למעלה מן העננים ירושלמי רבי לוי אומר עד לבו של רקיע תמן אמרינן עד בבל נאמר כאן הרחק ונאמר להלן מארץ רחוקה מבבל: **עודם** בירדן אמר להם יהושע. [ירושלמי] אמר ריש לקיש בירדן קיבלו עליהן את הנסתרות אמר להן יהושע אם אין אתם מקבלין את הנסתרות המים באין ושוטפין אתכם אמר רבי סימון ב"ר זביד ויאות תדע לך שהוא כן שהרי עכן חטא ורובם של סנהדרין נפלה בעי אמר ר' לוי ביבנה הותרה הרצועה יצתה בת קול ואמרה אין לכם עסק בנסתרות:

גמירי כל טונא. ירושלמי לא דמי ההוא דטעין מן ארעא אל ארכבותיה ומן ארכבותיה לכתיפיה לההוא דתלי ליה [מן ארעא על כתיפיה] ולא דמי ההוא דתלי ליה לההוא [דאוחרן טעין ליה]:

טורטני וטורטני דטורטני. פירש ר"ח דטורטני בלשון יון קנה של מאזנים וכיצד נשאוהו הביאו שני עמודים וסירגום בחבלים ונתנו האשכול על גבי חבלים ונתנו מוטות בחבלים בקצה העמודים המסורגים והאשכול נתן מוט א' מן הקצה מזה הראש וכיוצא בה בראש מקצה האחר נמצאו שתי מוטות בראש העמודים המסורגים בחבלים והאשכול נתון בחבלים ועל כל מוט מאלו המוטות שתי מוטות פחותין מהן מוט בראש זה ומוט בראש זה נמצאו ארבע מוטות בראשי שני מוטות הנתונים בראשי העמודים וכל מוט ומוט מאלו ד' מוטות היו טוענים אותן שני אנשים נמצאו שמנה סובלין את האשכול וזה פירוש טורטני וכו' כלומר מוטות ומוטות על מוטות ירושלמי כתיב איש אחד איש אחד למטה על דעתיה דרבי ישמעאל דו אומר לשונות ריבוי הן שנים עשר היו שמנה באשכול ארבעה בתאנים ורימונים ובנושאי כלים על דעתיה דרבי עקיבא דו אומר לשונות כפולים עשרים וארבעה היו ט"ז באשכול שמנה בתאנים ורימונים ונושאי כלים על דעתיה דרבי ישמעאל טורטרין על דעתיה דרבי עקיבא טורטרין וטורטרי טורטרין:

כחנייתן

וְכֵיוָן שֶׁנִּטְבְּלוּ רַגְלֵי כֹהֲנִים בַּמַּיִם חָזְרוּ הַמַּיִם לַאֲחוֹרֵיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּכְבוֹא נִשְׂאֵי הָאָרוֹן עַד הַיַּרְדֵּן וגו' וַיַּעַמְדוּ הַמַּיִם הַיֹּרְדִים מִלְּמַעְלָה קָמוּ גַּל אֶחָד" וְכַמָּה גוֹבְהָן שֶׁל מַיִם? שְׁנֵים עָשָׂר מִיל עַל שְׁנֵים עָשָׂר מִיל, כְּנֶגֶד מַחֲנֵה יִשְׂרָאֵל, דִּבְרֵי ר' יְהוּדָה. אָמַר לוֹ ר' אֶלְעָזָר בְּר' שִׁמְעוֹן: לִדְבָרֶיךָ, אָדָם קַל אוֹ מַיִם קַלִּים? הֲוֵי אוֹמֵר מַיִם קַלִּים. אִם כֵּן בָּאִין מַיִם וְשׁוֹטְפִין אוֹתָן, אֶלָּא מִלְּמַד שֶׁהָיוּ מַיִם נִגְדָּשִׁין וְעוֹלִין כִּיפִּין עַל גַּבֵּי כִּיפִּין, יֶתֶר מִשְּׁלֹשׁ מֵאוֹת מִיל, עַד שֶׁרָאוּ אוֹתָן כָּל מַלְכֵי מִזְרָח וּמַעֲרָב, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיְהִי כִּשְׁמֹעַ כָּל מַלְכֵי הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן יָמָּה וְכָל מַלְכֵי הַכְּנַעֲנִי אֲשֶׁר עַל הַיָּם אֵת אֲשֶׁר הוֹבִישׁ ה' אֶת מֵי הַיַּרְדֵּן מִפְּנֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל עַד עָבְרָם וַיִּמַּס לְבָבָם וְלֹא הָיָה בָם עוֹד רוּחַ מִפְּנֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל", וְאַף רָחָב הַזּוֹנָה אָמְרָה לְשִׁלּוּחֵי יְהוֹשֻׁעַ "כִּי שָׁמַעְנוּ אֵת אֲשֶׁר הוֹבִישׁ ה' אֶת מֵי יַם סוּף" וּכְתִיב "וַנִּשְׁמַע וַיִּמַּס לְבָבֵנוּ וְלֹא קָמָה עוֹד" וְגוֹ'. עוֹדָם בַּיַּרְדֵּן, אָמַר לָהֶם יְהוֹשֻׁעַ: דְּעוּ עַל מָה אַתֶּם עוֹבְרִים אֶת הַיַּרְדֵּן, עַל מְנָת שֶׁתּוֹרִישׁוּ אֶת יוֹשְׁבֵי הָאָרֶץ מִפְּנֵיכֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהוֹרַשְׁתֶּם אֶת כָּל יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ מִפְּנֵיכֶם" אִם אַתֶּם עוֹשִׂין כֵּן מוּטָב, וְאִם לָאו, בָּאִין מַיִם וְשׁוֹטְפִין אוֹתֵיכֶם. מַאי "אוֹתֵיכֶם" אוֹתִי וְאֶתְכֶם. עוֹדָם בַּיַּרְדֵּן, אָמַר לָהֶן יְהוֹשֻׁעַ: "הָרִימוּ לָכֶם אִישׁ אֶבֶן אַחַת עַל שִׁכְמוֹ לְמִסְפַּר שִׁבְטֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל" וּכְתִיב: "לְמַעַן תִּהְיֶה זֹאת אוֹת בְּקִרְבְּכֶם כִּי יִשְׁאָלוּן בָּנֶיךָ מָחָר לֵאמֹר מָה הָאֲבָנִים הָאֵלֶּה לָכֶם" סִימָן לְבָנִים שֶׁעָבְרוּ אֲבוֹת אֶת הַיַّרְדֵּן. עוֹדָם בַּיַּרְדֵּן, אָמַר לָהֶן יְהוֹשֻׁעַ: "שְׂאוּ לָכֶם מִזֶּה מִתּוֹךְ הַיַּרְדֵּן מִמַּצַּב רַגְלֵי הַכֹּהֲנִים הָכִין שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה אֲבָנִים וְהַעֲבַרְתֶּם אוֹתָם עִמָּכֶם וְהִנַּחְתֶּם אוֹתָם בַּמָּלוֹן אֲשֶׁר תָּלִינוּ בוֹ הַלַּיְלָה" יָכוֹל בְּכָל מָלוֹן וּמָלוֹן? תַּלְמוּד לוֹמַר: "אֲשֶׁר תָּלִינוּ בוֹ הַלַּיְלָה". אָמַר ר' יְהוּדָה: אַבָּא חֲלַפְתָּא וְר' אֱלִיעֶזֶר בֶּן מָתְיָא וַחֲנַנְיָא בֶּן חֲכִינַאי עָמְדוּ עַל אוֹתָן אֲבָנִים וְשִׁיעֲרוּם כָּל אַחַת וְאַחַת שְׁקוּלָה כְּאַרְבָּעִים סְאָה. וּגְמִירִי דְּטַעוּנָא דְּמִדְּלֵי אִינִישׁ לְכַתְפֵּיהּ, תִּילְתָא דְּטַעוּנְיָה הָוֵי. וּמִכָּאן אַתָּה מְחַשֵּׁב לְאֶשְׁכּוֹל שֶׁנֶּאֱמַר "וַיִּשָּׂאֻהוּ בַמּוֹט בִּשְׁנָיִם" מִמִּשְׁמַע שֶׁנֶּאֱמַר "בַּמּוֹט" אֵינִי יוֹדֵעַ שֶׁבִּשְׁנָיִם? מַה תַּלְמוּד לוֹמַר "בִּשְׁנָיִם"? בִּשְׁנֵי מוֹטוֹת, אָמַר ר' יִצְחָק: טוּרְטָנֵי וְטוּרְטָנֵי דְּטוּרְטָנֵי. הָא כֵּיצַד? שְׁמֹנֶה נָשְׂאוּ אֶשְׁכֹּל, אֶחָד נָשָׂא רִימּוֹן, וְאֶחָד נָשָׂא תְּאֵנָה. יְהוֹשֻׁעַ וְכָלֵב לֹא נָשְׂאוּ כֻּלּוּם, אִי בְּעֵית אֵימָא מִשּׁוּם דַּחֲשִׁיבִי, וְאִי בְּעֵית אֵימָא שֶׁלֹּא הָיוּ בְּאוֹתָהּ עֵצָה פְּלִיגִי בָּהּ ר' אַמִּי וְר' יִצְחָק נַפְּחָא; חַד אָמַר: לְדִבְרֵי ר' יְהוּדָה,

כחנייתן

סוטה. פרק שביעי – אלו נאמרין דף לד עמוד ב

תוספות

כחנייתן עברו. י"ל הראשונים לעולם כשהיו מגיעין לשפת עבר השני לצד מערב היו הולכין למטה בירדן ועושין מקום מעמד לבאין אחריהם שהרי רוחב מחנה ישראל היה שנים עשר מיל ורוחב הירדן לא היה כ"א חמשים אמה ומיל הוא אלפים אמה וי"ל דדוקא באורך ורוחב חנייתן נכנסו בירדן אבל לאחר שנכנסו בירדן נמשכו זה אצל זה וצמצמו עצמן שאם לא תאמר כן אלא כדרך חנייתן עמדו בירדן אם כן לא עמדו כולם בירדן בשעה שהתנה יהושע עמהן שהרי אתה מוצא ברוחב שנים עשר מיל ת"פ רצועות רחבות חמשים אמה כרוחב הירדן ואורך כל רצועה י"ב מיל על רוחב נ' אמה ואם היה לך להקיף אותן ת"פ רצועות מדת ארכן זו אצל זו היה אורכו קרוב לאלף ות' (ומ') פרסאות באורך הירדן והירדן לא נברת כי אם עד ים הערבה ויוצא הוא ממערת פמייס שהוא בחלק דן כדאיתא בפ' מעשר בהמה (כתובות קף נה.) ואורך כל ארץ ישראל לא היה כ"א ת' פרסאות ועוד דהיאך היו יכולין לשמוע התנאים מפי יהושע אלא ע"כ בירדן לא היו עומדים כדרך חנייתן אלא מצומצמין ותימה לר"י נהי דדרך חנייתן עברו מ"מ הלא עמדו בירדן עד שגמר יהושע התנאים ונטלו האבנים ולא חזר לאיתנו עד שעברו כולן א"כ אותם נ' אמה של ירדן ושהות זה שעברו היו המים נגדשין ועולין יותר על י"ב מיל וי"ל אותו גודש שהיה מיותר על י"ב מיל לא הגיע לכלל גובה מיל ולהכי לא חשיב ליה: **בזה** אחר זה עברו. תימה א"כ אמאי תלי ליה ר' אלעזר בקלות המים והלא אינו תלויה אלא בעיכוב הערבתם וי"ל דבתרתי פליגי על מה שמשוה קלות האדם לקלות המים אמר זה אינו שאפילו אם היו עוברין דרך חנייתן היו המים נגדשין יותר מי"ג מיל והוא לא אמר אלא י"ב ועוד שבזה אחר זה עברו ועל זה תמיה רבי אם בזה אחר זה עברו מה קצבה שייך דקאמר שלש מאות שלפי חשבון גודל המים היו עוברים ברוחב חצי מיל שהוא אורך ג' מאות חסר י"ב כיצד שתעשה י"ב רצועות מי"ב מיל על י"ב מיל וכל רצועה ברוחב מיל ואורך י"ב מיל וכשתצרפם זו אצל זו באורך יהיה אורך קמ"ד מיל על רוחב מיל תחלוק רוחב הרצועות ותצרפנה לאורך יהיה אורך רפ"ח מיל על רוחב חצי מיל והא מנא ליה שכך עברו ונראה דלר"א בר שמעון לא עברו כלל דרך חנייתן שהרי בשעת חנייתן היו מפוחרים מפני שהיו נוטים אהליהם זה רחוק מזה כדרך חניית שיירות אבל כשעברו נמשכין כולן זה אצל זה ושמא לא היה כל ישראל כי אם ברוחב חצי מיל על חצי מיל וכשעברו זה אחר זה כדרך בני אדם העוברין דרך שביל אחד בעשרה בני אדם זה אצל זה יכול להיות כשיעור ס' ריבוא ששוהין בהעברתן כל כך:

מר סבר אדם קל. נראה דה"פ אע"פ שהדבר ידוע שמים קלים היינו דוקא כשהן יורדין בדי דרך מרוצתן אבל כאן שהיו נגדשין ועולין שיעור קלות מים ושיעור קלות אדם שוה: **אבותי** בקשו עלי רחמים. וא"ת והאמר בפרק מי שמתו (כתובות קף יח.) דמיתי לא ידעין מידי ומשמע במסקנא ואפילו אבות העולם יש לומר דעל ידי תפלה שזה מתפלל מודיעין להן שכך נתפלל והכי אמר בפרק שני דתענית (קף טז.) למה יוצאין לבית הקברות כדי שיבקשו עליהם מתים רחמים וכן בפרקי דחסידים בעובדא דרבי מנא דאשתטח אמערתא דאבוה: **ואמר** רב אויא ואיתימא רבה בר בר חנן שהלך להביא כבשים מחברון. אע"ג דמסיק בפרק שני דתמורה (קף יל:) דלאקרובי אזל מיהו שמעינן מיהת דשמן קנייא מדסלקא דעתך למימר שהלך להביא כבשים:

כַּחֲנַיֶּיתָן עָבְרוּ. לְדִבְרֵי ר' אֶלְעָזָר בְּר' שִׁמְעוֹן, בְּזֶה אַחַר זֶה עָבְרוּ. וְחַד אָמַר: בֵּין מָר וּבֵין מָר, כְּחֲנַיֶּיתָן עָבְרוּ. מָר סָבַר: אָדָם קַל, וּמָר סָבַר: מַיִם קַלִּים. "שֹׁלֵחַ לְךָ" מִדַּעְתְּךָ, וְכִי אֲנָשִׁים". אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ: "שֹׁלֵחַ לְךָ" מִדַּעְתְּךָ, וְכִי אָדָם זֶה בּוֹרֵר חֵלֶק רַע לְעַצְמוֹ? וְהֵיכָא דִּכְתִיב "וַיִּיטַב בְּעֵינֵי הַדָּבָר" וְאָמַר רֵישׁ לָקִישׁ: "בְּעֵינַי" וְלֹא בְּעֵינָיו שֶׁל מָקוֹם. "וַיְחַפְּרוּ לָנוּ אֶת הָאָרֶץ" אָמַר ר' חִיָּיא בַּר אַבָּא: מְרַגְּלִים, לֹא נִתְכַּוְּנוּ אֶלָּא לִבּוּשְׁתָּהּ שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. כְּתִיב הָכָא: "וַיְחַפְּרוּ לָנוּ אֶת הָאָרֶץ" וּכְתִיב הָתָם: "וְחָפְרָה הַלְּבָנָה וּבוֹשָׁה הַחַמָּה". "וְאֵלֶּה שְׁמוֹתָם, לְמַטֵּה רְאוּבֵן שַׁמּוּעַ בֶּן זַכּוּר", אָמַר ר' יִצְחָק: דָּבָר זֶה מְסוֹרֶת בְּיָדֵינוּ מֵאֲבוֹתֵינוּ: מְרַגְּלִים עַל שֵׁם מַעֲשֵׂיהֶם נִקְרְאוּ, וְאָנוּ לֹא עָלְתָה בְּיָדֵינוּ אֶלָּא אֶחָד: "סְתוּר בֶּן מִיכָאֵל", "סְתוּר" שֶׁסָּתַר מַעֲשָׂיו שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, "מִיכָאֵל" שֶׁעָשָׂה עַצְמוֹ מָךְ. אָמַר ר' יוֹחָנָן: אַף אָנוּ נֹאמַר "נַחְבִּי בֶּן יָפְסִי", "נַחְבִּי" שֶׁהֶחְבִּיא דְּבָרָיו שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, "יָפְסִי" שֶׁפִּיסֵּעַ עַל מִדּוֹתָיו שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. "וַיַּעֲלוּ בַנֶּגֶב וַיָּבֹא עַד חֶבְרוֹן" "וַיָּבֹאוּ" מִבָּעֵי לֵיהּ? אָמַר רָבָא: מְלַמֵּד שֶׁפִּירֵשׁ כֹּלֶב מֵעֲצַת מְרַגְּלִים, וְהָלַךְ וְנִשְׁתַּטַּח עַל קִבְרֵי אָבוֹת, אָמַר לָהֶן: אֲבוֹתַי! בַּקְּשׁוּ עָלַי רַחֲמִים שֶׁאֶנָּצֵל מֵעֲצַת מְרַגְּלִים. יְהוֹשֻׁעַ בִּקֵּשׁ מֹשֶׁה עָלָיו רַחֲמִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּקְרָא מֹשֶׁה לְהוֹשֵׁעַ בִּן נוּן יְהוֹשֻׁעַ" יָהּ יוֹשִׁיעֲךָ מֵעֲצַת מְרַגְּלִים. וְהֵיכָא דִּכְתִיב: "וְעַבְדִּי כָלֵב עֵקֶב הָיְתָה רוּחַ אַחֶרֶת עִמּוֹ". "וְשָׁם אֲחִימָן שֵׁשַׁי וְתַלְמַי", "אֲחִימָן" מִיּוּמָן שֶׁבָּאָחִיו, "שֵׁשַׁי" שֶׁמֵּשִׂים אֶת הָאָרֶץ כְּשָׂחָתוֹת, "תַּלְמַי" שֶׁמֵּשִׂים אֶת הָאָרֶץ תְּלָמִים תְּלָמִים. דָּבָר אַחֵר: "אֲחִימָן" בָּנָה עֲנָת, "שֵׁשַׁי" בָּנָה אֶלֶשׁ, "תַּלְמַי" בָּנָה תַּלְבּוּשׁ. "יְלִידֵי הָעֲנָק" שֶׁמְּעַנִּיקִין חַמָּה בְּקוֹמָתָן. "וְחֶבְרוֹן שֶׁבַע שָׁנִים נִבְנְתָה", מַאי "נִבְנְתָה"? אִילִימָא נִבְנְתָה מַמָּשׁ, אֶפְשָׁר אָדָם בּוֹנֶה בַּיִת לְבְנוֹ קָטָן קוֹדֶם לִבְנוֹ גָּדוֹל?! דִּכְתִיב: "וּבְנֵי חָם כּוּשׁ וּמִצְרַיִם" וְגוֹ'! אֶלָּא שֶׁהָיְתָה מְבוּנָה עַל אֶחָד מִשִּׁבְעָה בְּצוֹעַן. וְאֵין לְךָ טְרָשִׁים בְּכָל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל יֶתֶר מֵחֶבְרוֹן, מְשׁוּם דְּקִבְרֵי בָּהּ שִׁיכְבֵי. וְאֵין לְךָ מְעוּלָּה בְּכָל הָאָרָצוֹת יֶתֶר מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּגַּן ה' כְּאֶרֶץ מִצְרַיִם". וְאֵין לְךָ מְעוּלָּה בְּכָל אֶרֶץ מִצְרַיִם יֶתֶר מִצּוֹעַן, דִּכְתִיב: "כִּי הָיוּ בְצֹעַן שָׂרָיו" וַאֲפִילּוּ הָכִי חֶבְרוֹן מְבוּנָה אֶחָד מִשִּׁבְעָה בְּצוֹעַן. וְחֶבְרוֹן טְרָשִׁים הָוֵי? וְהָא כְּתִיב: "וַיְהִי מִקֵּץ אַרְבָּעִים שָׁנָה וַיֹּאמֶר אַבְשָׁלוֹם אֶל הַמֶּלֶךְ אֵלְכָה נָּא", וְאָמַר רַב אָוִיָּא וְאִיתֵימָא רַבָּה בַּר בַּר חָנָן: שֶׁהָלַךְ לְהָבִיא כְּבָשִׂים מֵחֶבְרוֹן. וְתַנְיָא אֵילִים מִמּוֹאָב, כְּבָשִׂים מֵחֶבְרוֹן. מִינָּהּ, אַיְדֵי דְּקִלְקֵשָׁא אַרְעָא, עָבְדָה דְּרָעְיָא וְשָׁמֵן קִנְיָינָא. "וַיָּשֻׁבוּ מִתּוּר הָאָרֶץ, וילכו

רש"י

וּלְדִבְרֵי ר"א בַּר שִׁמְעוֹן. דְּאָמַר יוֹתֵר מִשְּׁלֹשׁ מֵאוֹת מִיל בְּזֶה אַחַר זֶה עָבְרוּ אִישׁ אַחַר אִישׁ, נִמְצְאוּ שִׁשָּׁהוּ הַרְבֵּה הֵם לַעֲבוֹר, דְּאֵי כַּחֲנַיֶּיתָן עָבְרוּ מִשּׁוּם קוֹלָא דְּמַיִם מֵאָדָם לֹא נִגְבְּהִין כָּל כָּךְ: מַיִם קַלִּים. הַרְבֵּה הֵם קַלִּים מִן הָאָדָם, וּמַר סָבַר אָדָם קַל לָרוּץ כְּמוֹ הַמַּיִם: מִדַּעְתְּךָ. אֲנִי אֵינִי מְצַוֶּה אוֹתְךָ. אֲבָל יִשְׂרָאֵל הֵם אוֹמְרִים לְךָ כִּדְבָרוֹן (קְרִיעָה ו) וְתִקְרְבוּן אֵלַי כֻּלְּכֶם וגו', אֲנִי אֵינִי מְעַבֵּב עַל יָדְךָ: כְּלוּם יַשׁ אָדָם. כְּלוֹמַר אִם הַקָּבָּ"ה צִוָּה כְּלוּם הָיָה אוֹמֵר לוֹ לַעֲשׂוֹת דָּבָר שִׁסּוֹפוֹ לְבָא לִידֵי תְּקָלָה: לְכִשָּׁתָהּ שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. אוֹתָן (שְׁאֵילָה) שֶׁשְּׁאָלוּ תְּחִלָּה שְׁלוּחֵי הַמְּרַגְּלִים: [לֹא עָלָה בְּיָדֵינוּ. אֵין אָנוּ יוֹדְעִין לִדְרוֹשׁוּ]: סָתַר דְּבָרָיו. הִכְחִישׁ וְעָשָׂה שׁוֹנְאוֹ [שֶׁל הַקָּבָּ"ה] בְּדַאי: שֶׁעָשָׂה שׁוֹנְאוֹ שֶׁל הַקָּבָּ"ה מַךְ. חִלֵּשׁ, כְּדַאֲמְרִי' לְקַמָּן אֲפִלּוּ בַּעַל הַבַּיִת אֵינוֹ יָכוֹל לְהוֹצִיא כֵּלָיו מִשָּׁם: שֶׁהֶחְבִּיא דְּבָרָיו. וְלֹא אָמְרָן כְּמוֹת שֶׁהֵן: שֶׁפִּסֵּעַ. דִּלֵּג, שֶׁלֹּא אָמְרָן כַּאֲשֶׁר הֵם: יְהוֹשֻׁעַ. לֹא הִצְרִיךְ לֵילֵךְ, שֶׁכְּבָר בִּקֵּשׁ עָלָיו מֹשֶׁה רַחֲמִים: וְהֵיכָא דִּכְתִיב וַעֲבָדַי כָּלֵב וגו'. וְהַבִּיאוֹתִיו אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר בָּא שָׁמָּה, וְהִיא חֶבְרוֹן כִּדְכְתִיב (יְהוֹשֻׁעַ יד) וַיִּתֵּן אֶת חֶבְרוֹן לְכָלֵב, ש"מ כָּלֵב הוּא דְּאָזִיל לְחֶבְרוֹן: מֶיְמָן. גִּבּוֹר שִׁבְחָם, כְּמוֹ שֶׁיֵּד הַיְמִין חֲשׁוּבָה מִן הַשְּׂמֹאל: שֶׁעוֹשֶׂה אֶת הָאָרֶץ כְּשַׂחִיתוֹת. שֶׁמְּקוֹם רַגְלָיו מְעֻמָּק בָּאָרֶץ מֹרֶב כָּבְדוֹ וּנְבַר שָׁם כְּגוּמָא וּכְשַׂחַת. וּלְשׁוֹן שִׁשִּׁי לֹא פּוֹרֵשׁ לָנוּ מֵאֵי דְּמֵי לְשַׂחִיתוֹת. וְנִרְאֶה לְשׁוֹן עַמּוּדֵי שֵׁשׁ, שֶׁהֵם כְּבֵדִים וּמְקוֹם מְעֻמָּדָם נִבָּר: תְּלָמִים. כְּתֶלֶם הַמִּתְרַשֵּׁה שֶׁמַּעֲלֶה הֶעָפָר וּמַעֲמִיק בָּאָרֶץ: שָׁהָיוּ מַעֲנִיקִים אֶת הַחַמָּה בְּקוֹמָתָן. מֹרֶב גֹּבַהּ קוֹמָתָן דּוֹמִין כְּאִלּוּ צַוָּארָם נוֹקֵב וְעוֹנֵק בְּנֶקֶב שֶׁהַחַמָּה יוֹצֵאָה בּוֹ: לְבְנוֹ קָטָן. בְּנֵעֶן קְטַן הַבָּנִים שֶׁל חֵם הָיָה, וּמִצְרַיִם שְׁנֵי לְבָנִים: מְבֻנָּה. לְשׁוֹן אִבֻּנָה מְמֻנָּה (כְּלִמְשַׁיִּא טז), כְּלוֹמַר מְיֻשֶּׁבֶת בְּפִירוֹת: מְרֻשִּׁים. סְלָעִים שֶׁאֵין עוֹשִׂין פֵּירוֹת בְּאֶרֶץ לַחַה: דְּקִבְרֵי בָּהּ שְׁכִבֵי. לֹא גְּרַסִינָן מ"ט אֶלָּא ה"ק, וְתַדַּע דְּטְרָשִׁין הֵיא וְאֵינָהּ רְאוּיָה לְפֵירוֹת כְּכָל שְׁאָר הָאָרֶץ, לְפִיכָךְ יְחִידוּהָ לְקִבּוּרַת מֵתִים: כִּי הָיוּ בְּצֹעַן שָׂרָיו. שֶׁל מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל, שֶׁשְּׁלוּחִים אֶל פַּרְעֹה לַעֲזוֹר לוֹ עַל מֶלֶךְ אַשּׁוּר, אֶלְמָא פַּרְעֹה בְּצֹעַן יָתִיב וְשָׁם הוֹלְכִין לְבַקְּשׁוּ: אֵלְכָה נָּא וַאֲשַׁלֵּם אֶת נְדָרַי. אֵלְכָה נָּא בְּחֶבְרוֹן וְאֲשַׁלֵּם הַנֶּדֶר שֶׁנָּדַרְתִּי בְּגִשּׁוּר, כְּדִכְתִיב בְּתַרְיֵהּ כִּי נָדַר נָדַר עַבְדְּךָ בְּשִׁבְתִּי בְגִשּׁוּר, וּבְחֶבְרוֹן מַאי בְּעֵי וְהָלֹא לֹא הָיָה שָׁם הַמִּזְבֵּחַ כִּי אִם בְּגִבְעוֹן: לְהָבִיא כְּבָשִׂים לְעוֹלָה. דְּאָמַר מַר בְּמִסּ' מְנָחוֹת כְּבָשִׂים מֵחֶבְרוֹן, אִלְמָא אֶרֶץ מַרְעֶה הָיְתָה: מְנָה. כְּלוֹמַר מִתְּשוּבָתְךָ אִתָּה מְסַיְּעֵנִי, שֶׁלֹּא הָיְתָה חֲשׁוּבָה לְזָרֵע כִּשְׁאָר הָאָרֶץ מֵאַחַר שֶׁהִיא בַּת טְרָשִׁים כְּדַאֲמְרִי' בְּבָבָא מְצִיעָא בְּהַשּׂוֹכֵר (קף פ.) וְאִי אַרְעָא דְּמַחְזְקָא בְּגַרוּנְדִי' וְהִיא שֶׁנֵּיהֶם מְשֻׁלָּמִין: דְּקִלְקֵשָׁא אַרְעָא. עָפָר שֶׁל טְרָשִׁים דַּק וְקָלוּשׁ וּמוּעָט הוּא, וּמִתּוֹךְ כָּךְ לֹא הָיוּ חוֹרְשִׁים וְזוֹרְעִים אוֹתָהּ תְּבוּאָה מֵאֹכֶל אָדָם: עָבְדָה רָעְיָא. מִצְמַחַת וּמַעֲלָה עֲשָׂבִים וְאוֹכְלִים הַצֹּאן: וְשָׁמֵן קִנְיָינָא. הַמִּקְנֶה הַצֹּאן, שֶׁכֵּן דֶּרֶךְ הַצֹּאן לְהִשְׂבִּיחַ בְּאֶרֶץ יְבֵשָׁה וּטְרָשִׁים יוֹתֵר מֵאֶרֶץ לַחָה: וילכו

מלמד

ביאורים למסכת סוטה דף לד עמוד ב מתוך "ש"ס לובלין – מכון המאור"

אם כן כַּחֲנָיֵיתָן עָבְרוּ – לא עברו את הירדן בזה אחר זה, אלא כמו סדר חניתן, וְלִדְבָרֵי רַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי שִׁמְעוֹן שגבהו המים יותר משלש מאות מיל, חייבים לומר שבָּזֶה אַחַר זֶה עָבְרוּ, וארך זמן רב והספיקו המים להערם זה על גבי זה כדלעיל לגובה כה עצום. וְחַד – רבי אמי או רבי יצחק נפחא אָמַר, בֵּין מַר – רבי יהודה, וּבֵין מַר – רבי אלעזר ברבי שמעון, סוברים שכַּחֲנָיֵיתָן עָבְרוּ, אלא שמַר – רבי יהודה סָבַר אָדָם קַל לרוץ כמו המים, וכמו שעברו עם ישראל מהלך שנים עשר מיל, כך גם נערמו המים לגובה שנים עשר מיל, וּמַר – רבי אלעזר ברבי שמעון סָבַר מַיִם קַלִּים לרוץ יותר מן האדם, ואף שעם ישראל עברו מהלך שנים עשר מיל בלבד, המים נערמו באותו זמן לגובה רב של יותר משלש מאות מיל.

כיון שהזכירה הגמרא לעיל את מעשה המרגלים, ממשיכה לברר ממעשי המרגלים, ואחר כך תחזור לעניני קריעת הירדן ומעבר ישראל בו. נאמר בתחילת פרשת המרגלים "שְׁלַח לְךָ אֲנָשִׁים, אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ, מה שאמר לו ה' "שְׁלַח לְךָ", פירושו מִדַּעְתְּךָ, דהיינו אני איני מצוה אותך, רק ישראל בקשו ממך כמו שאמור להם משה בספר דברים 'ותקרבון אלי כולכם', ואני איני מעכב על ידך. ובודאי שלא ציוהו ה' על כך, והראיה וְכִי אָדָם זֶה בּוֹרֵר חֵלֶק רַע לְעַצְמוֹ – והרי אדם לא בוחר לעצמו דבר רע, ואם כן בודאי ה' לא היה מצוה דבר שסופו לבוא לידי תקלה. ומבארת הגמרא, וְהַיְינוּ דִּכְתִיב שאומר להם משה "וַיִּיטַב בְּעֵינֵי הַדָּבָר", וְאָמַר רֵישׁ לָקִישׁ, יש לדייק לשון הפסוק "בְּעֵינַי" וְלֹא בְּעֵינָיו שֶׁל מָקוֹם.

עוד דורשת הגמרא מענין המרגלים, כתוב בהמשך הפסוק שם "ותאמרו נשלחה אנשים לפנינו וַיַּחְפְּרוּ לָנוּ אֶת הָאָרֶץ", אָמַר רַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא, הבקשה שביקשו ישראל ממשה מלכתחילה שישלח מְרַגְּלִים, לֹא נִתְכַּוְּונוּ אֶלָּא לְבוֹשְׁתָּהּ שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, ויש ללמוד זאת מגזירה שוה, כְּתִיב הָכָא "וַיַּחְפְּרוּ לָנוּ אֶת הָאָרֶץ" וּכְתִיב הָתָם "וְחָפְרָה הַלְּבָנָה וּבוֹשָׁה הַחַמָּה" וְגוֹ', וכמו שם לשון 'וחפרה' הוא לשון בושה, כפי שכתוב לגבי החמה, כך גם כאן 'ויחפרו' הוא לשון בושה, שרצו לבייש את ארץ ישראל.

עוד כתוב בפרשת המרגלים, "וְאֵלֶּה שְׁמוֹתָם לְמַטֵּה רְאוּבֵן שַׁמּוּעַ בֶּן זַכּוּר", אָמַר רַבִּי יִצְחָק, דָּבָר זֶה מָסוֹרֶת בְּיָדֵינוּ מֵאֲבוֹתֵינוּ, מְרַגְּלִים עַל שֵׁם מַעֲשֵׂיהֶם נִקְרְאוּ – מכל שם של מרגל ושם אביו, אפשר לדרוש את מהות מעשיהם, וְאָנוּ לֹא עָלְתָה בְּיָדֵינוּ לדרוש כל שמותם, אֶלָּא אֶחָד בלבד, והוא "סְתוּר בֶּן מִיכָאֵל", וכך דרשנו, "סְתוּר" שֶׁסָּתַר מַעֲשָׂיו שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא – הכחיש את ה' ועשאו כביכול בדאי, "מִיכָאֵל" שֶׁעָשָׂה עַצְמוֹ כָּךְ – עשה את ה' כביכול חלש שאינו יכול להכניסנו לארץ. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, אַף אָנוּ נֹאמַר לדרוש עוד שם מהמרגלים, והוא "נַחְבִּי בֶּן וָפְסִי", וכך נדרשנו, "נַחְבִּי" שֶׁהֶחְבִּיא דְּבָרָיו שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, ולא האמין במה שהעיד על הארץ שהיא טובה, "וָפְסִי" שֶׁפִּיסֵּעַ עַל מִדּוֹתָיו שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא – שדילג על מדותיו של ה' שנותן שכר טוב למאמינים בו.

עוד נאמר בפרשת המרגלים "וַיַּעֲלוּ בַנֶּגֶב וַיָּבֹא עַד חֶבְרוֹן", ויש להקשות, "וַיָּבֹאוּ" מִבְּעֵי לֵיהּ, שהרי מדבר על המרגלים שהם רבים, וכמו שהתחיל הפסוק 'ויעלו'. אלא אָמַר רָבָא, מְלַמֵּד שֶׁפִּירֵשׁ כָּלֵב מֵעֲצַת מְרַגְּלִים, וְהָלַךְ וְנִשְׁתַּטֵּחַ עַל קִבְרֵי אָבוֹת, אָמַר לָהֶן כלב לאבות, אנא אֲבוֹתַי בַּקְּשׁוּ עָלַי רַחֲמִים שֶׁאֶנָּצֵל מֵעֲצַת מְרַגְּלִים, ולכן אומר הפסוק 'ויבא עד חברון' בלשון יחיד, שרק כלב הלך לשם. יְהוֹשֻׁעַ לא הלך, משום שלא היה צריך לזה, שכְּבָר בִּקֵּשׁ מֹשֶׁה עָלָיו רַחֲמִים, שֶׁנֶּאֱמַר "וַיִּקְרָא מֹשֶׁה לְהוֹשֵׁעַ בִּן נוּן יְהוֹשֻׁעַ", הוסיף לו י' על שמו וקראו 'יהושע', שהתפלל יָהּ יוֹשִׁיעֲךָ מֵעֲצַת מְרַגְּלִים. וְהַיְינוּ דִּכְתִיב "וְעִבְדִי כָלֵב עֵקֶב הָיְתָה רוּחַ אַחֶרֶת עִמּוֹ וימלא אחרי והביאותיו אל הארץ אשר בא שמה וזרעו יורשנה" וְגוֹ', הרי שהובטחה לו אותה הארץ שבא שמה, והיא חברון, וכן נתקיים כמו שכתוב בספר יהושע "ויתן את חברון לכלב בן יפונה לנחלה".

עוד נאמר בפרשת המרגלים "וְשָׁם אֲחִימָן שֵׁשַׁי וְתַלְמַי וְגוֹ' ילידי הענק", דורשת הגמרא, "אֲחִימָן" נדרש שהוא מִיּוּמָן שֶׁבְּאֶחָיו – הגבור שבין הענקים, כמו שיד ימין חשובה מן השמאל. "שֵׁשַׁי" נדרש שֶׁמְּשַׁשִּׁים אֶת הָאָרֶץ כִּשְׁחָתוֹת – שמחמת כובדו רגליו הם כעמודי שש ושוקעים בארץ וניכר שם כגומא וכבור שחת. "תַּלְמַי" נדרש שֶׁמְּשַׁשִּׁים אֶת הָאָרֶץ תְּלָמִים תְּלָמִים – מחמת כובדו דורס בארץ וחורץ כתלמי המחרישה. דָּבָר אַחֵר, אֲחִימָן בָּנָה את העיר עֲנָת, שֵׁשַׁי בָּנָה את העיר אָלֵשׁ, תַּלְמַי בָּנָה את העיר תַּלְבּוּשׁ. עוד יש לדרוש המשך הפסוק שם "יְלִידֵי הָעֲנָק", למה נקראו 'ענק', על שם שֶׁמַּעֲנִיקִין חַמָּה בְּקוֹמָתָן – מרוב גובהם נראה כאילו החמה היא ענק היינו שרשרת, סביב לצוארם.

עוד נאמר בפרשת המרגלים "וְחֶבְרוֹן שֶׁבַע שָׁנִים נִבְנְתָה לפני צוען מצרים". שואלת הגמרא, מַאי 'נִבְנְתָה'. מנסה הגמרא לבאר, אִילֵימָא נִבְנְתָה מַמָּשׁ – אם נבאר הפסוק כפשוטו שהעיר חברון נבנתה שבע שנים לפני שנבנתה צוען מצרים. דוחה הגמרא, וכי אֶפְשָׁר אָדָם – היינו חם, בּוֹנֶה בַּיִת לִבְנוֹ קָטָן – כנען, שחברון בארץ כנען, קוֹדֶם שבונה לִבְנוֹ גָּדוֹל – מצרים, ומביאה הגמרא ראיה שמצרים היה יותר גדול מכנען, דִּכְתִיב "וּבְנֵי חָם כּוּשׁ וּמִצְרַיִם ופוט וכנען" וְגוֹ'.

מבארת הגמרא, אֶלָּא, שֶׁהָיְתָה חברון מְבוּנָה – מרובה ומיושבת בפירות, עַל אֶחָד מִשִּׁבְעָה – פי שבע מאשר כמות הפירות שבְּצוֹעַן. וכדי שנבין כמה הריבוי בפירות שבארץ ישראל, מתארת הגמרא, וְאֵין לְךָ טָרָשִׁים – סלעים, שאינם עושים פירות כקרקע לחה, בְּכָל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל יָתֵר מֵחֶבְרוֹן, (מִשּׁוּם) וזו הסיבה דְּקָרֵי בָּהּ שִׁיכְּבֵי – שייחדוה לקבורת מתים, כי אינה ראויה לפירות, ולעומת זאת, וְאֵין לְךָ מְעוּלָּה בְּכָל הָאֲרָצוֹת יָתֵר מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר "כְּגַן ה' כְּאֶרֶץ מִצְרַיִם", וְאֵין לְךָ מְעוּלָּה בְּכָל אֶרֶץ מִצְרַיִם יָתֵר מִצּוֹעַן, דִּכְתִיב "כִּי הָיוּ בְצוֹעַן שָׂרָיו" – שמלך ישראל שלח שריו לצוען לבקש מפרעה לעזור לו להלחם נגד מלך אשור, אם כן רואים שפרעה קבע מושבו בצוען, ובודאי משום שהיתה המשובחת ביותר, וַאֲפִילּוּ הָכִי – למרות שבחה העצום של צוען, העיר חֶבְרוֹן הפחות משובחת שבארץ ישראל, היא מְבוּנָה אֶחָד מִשִּׁבְעָה – פי שבע מאשר יש בְּצוֹעַן.

שואלת הגמרא, וְחֶבְרוֹן טְרָשִׁים הָוֵי – האם אכן חברון היא עיר עם אדמת טרשים שאינה מצמחת פירות, וְהָא כְּתִיב "וַיְהִי מִקֵּץ אַרְבָּעִים שָׁנָה וַיֹּאמֶר אַבְשָׁלוֹם אֶל הַמֶּלֶךְ אֵלְכָה נָּא ואשלם את נדרי אשר נדרתי לה' בחברון, כי נדר נדר עבדך בשבתי בגשור" וְגוֹ', וְאָמַר רַב אַוְיָא וְאִיתֵימָא רַבָּה בַּר בַּר חָנָן, וכי בחברון זובחים, והרי אין שם מזבח, אלא ודאי שֶׁהָלַךְ לְהָבִיא כְּבָשִׂים מֵחֶבְרוֹן לעולה, אם כן רואים שחברון היא ארץ מרעה משובחת. וְתַנְיָא – גם בברייתא שנינו, שאֵילִים משובחים לוקחים מִמּוֹאָב, וּכְבָשִׂים משובחים לוקחים מֵחֶבְרוֹן, הרי שחברון ארץ משובחת היא, ולא טרשים.

מתרצת הגמרא, מִינָּהּ – אדרבה משאלתך וראיותיך אתה מסייעני שחברון היתה אדמת טרשים ולא חשובה לצמיחת פירות, אֵיידֵי דִּקְלִישָׁא אַרְעָא – שכיון שהארץ חלשה ומועטת, לא היו זורעים אותה להצמיח פירות למאכל אדם, אלא עָבְדָה רָעְיָא – מצמחת מעצמה עשבים הראוים לצאן למרעה, וְשָׁמֵן קִנְיָנָא – ובזה היה הצאן משמין, שכן דרך הצאן להשביח יותר באדמה יבשה וטרשים מאשר באדמה לחה.

עוד נאמר בפרשת המרגלים "וַיָּשׁוּבוּ מִתּוּר הָאָרֶץ מקץ ארבעים יום

ביאורים למסכת סוטה דף לה עמוד א מתוך "ש"ס לובלין – מכון המאור"

וַיֵּלְכוּ וַיָּבֹאוּ", אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַי, תיבת 'וילכו' מיותרת, שהרי כבר כתוב לפני כן 'וישובו', אלא **מַקִּישׁ הֲלִיכָה לְבִיאָה** – לומדים בהקש זה מזה, **מַה בִּיאָה** – כשבאו המרגלים בחזרה מארץ ישראל, היו **בְּעֲצָה רָעָה, אַף הֲלִיכָה** – כשיצאו מהמדבר לארץ ישראל, היו **בְּעֲצָה רָעָה**, שמתחילה היתה כוונתם להוציא דבה על הארץ.

עוד נאמר בפרשת המרגלים, **"וַיְסַפְּרוּ לוֹ וַיֹּאמְרוּ בָּאנוּ** אל הארץ אשר שלחתנו וגם זבת חלב ודבש היא" **וְגוֹ'**, שיבחו את הארץ, **וּכְתִיב** אחרי כן, שממשיכים לספר **"אֲפָס כִּי עַז הָעָם** היושב בארץ וגו'", **אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן (סִימָן אֶמ"ת לְבַד"ו לְוֶ"ח) מִשּׁוּם רַבִּי מֵאִיר, כָּל לָשׁוֹן הָרָע שֶׁאֵין בּוֹ דְּבַר אֱמֶת בִּתְחִילָּתוֹ** – שלא מתחיל המספר בדברים אמתיים בתחילה, **אֵין מִתְקַיֵּים בְּסוֹפוֹ** – שמחזיקים אותו השומעים כשקרן, לכן גם המרגלים פתחו בשבח הארץ תחילה.

עוד נאמר בהמשך הפרשה שם 'וַיַּסֵּב כָּלֵב אֶת הָעָם אֶל מֹשֶׁה', שכלב בן יפונה השתיק את העם 'אל משה' דהיינו בדברים שדיבר על משה, וחשבו השומעים שרוצה לספר בגנותו, וכפי שמבאר זאת מיד רבה, **אָמַר רַבָּה, שֶׁהִסִּיתָן** כלב לבני ישראל שהקשיבו למרגלים, **בְּדְבָרִים** אחרים **פְּתָח** [דחזייה] – ראה כלב בן יפונה, **שִׁיהוֹשֻׁעַ דְּקָא מִשְׁתָּעֵי** – שרצה לדבר, **אָמְרֵי לֵיהּ** המתלוננים, **דַּיָּן רֹאשׁ קְטִיעָה** – זה שראשו קטוע, שאין לו בנים ליטול חלק בירושת הארץ, **יָמֵל** – ידבר, בתמידה, והשתיקוהו בנזיפה. **אָמַר** כלב בלבו, **אִי מִשְׁתָּעֵינָא** – אם אדבר, **אָמְרֵי כִּי מַיְלְתָא** – יאמרו גם עלי דברים, **וְחָסְמִין לִי** – וישתיקו אותי, לכן **אָמַר לָהֶן** כך, **וְכִי זוֹ בִּלְבָד עָשָׂה לָנוּ בֶּן עַמְרָם**, וכשהתחיל לדבר בסגנון זה, **סָבְרֵי בִּגְנוּתֵיהּ קָא מִשְׁתָּעֵי** – סברו שרוצה לדבר בגנות משה, לכן **אִשְׁתִּיקוּ**, ואז **אָמַר לָהוּ**, אכן לא זו בלבד עשה לנו משה, אלא גם **הוֹצִיאָנוּ מִמִּצְרַיִם, וְקָרַע לָנוּ אֶת הַיָּם, וְהֶאֱכִילָנוּ אֶת הַמָּן**, ולכן **אִם יֹאמַר** לנו משה **עֲשׂוּ סוּלָּמוֹת וַעֲלוּ לָרָקִיעַ, וכי לֹא נִשְׁמַע לוֹ**, בתמידה. וזה מה שהמשיך כלב 'עֹלֶה נַעֲלֶה וְיָרַשְׁנוּ אֹתָהּ' **וְגוֹ'**, שנעלה אף בסולמות לרקיע אם יצוה אותנו. וממשיך הפסוק, 'וְהָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר עָלוּ עִמּוֹ **אָמְרוּ לֹא נוּכַל** לעלות' **וְגוֹ'. אָמַר רַבִּי חֲנִינָא בַּר פָּפָא, דָּבָר גָּדוֹל דִּבְּרוּ מְרַגְּלִים בְּאוֹתָהּ שָׁעָה** כדי לסתור דברי כלב, וכנאמר בהמשך הפסוק 'כִּי חָזָק הוּא מִמֶּנּוּ', ודורשים שלא התכוונו 'ממנו' שפירושו 'מאיתנו', אלא 'ממנו' שפירושו 'מאיתו', **אֵל תִּקְרֵי 'מִמֶּנּוּ' אֶלָּא 'מִמֶּנּוּ', כְּבִיכוֹל** רצו המרגלים לומר שאֲפִילּוּ **בַּעַל הַבַּיִת אֵינוֹ יָכוֹל לְהוֹצִיא כֵּלָיו מִשָּׁם** – משל למפקיד אצל חבירו ולא יכול לקחת פקדונו, חס ושלום בביכול הקדוש ברוך הוא לא יצליח להוציא האומות החזקות האלו מארץ ישראל.

עוד אמרו המרגלים **'אֶרֶץ אוֹכֶלֶת יוֹשְׁבֶיהָ הִיא', דָּרַשׁ רָבָא, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אֲנִי חֲשַׁבְתִּיהָ לְטוֹבָה** – שהראיתי להם כאילו היא ארץ אוכלת יושביה שמתים שם הרבה, **וְהֵם** – המרגלים **חָשְׁבוּ לָרָעָה**. ומבארת הגמרא, **אֲנִי חֲשַׁבְתִּיהָ לְטוֹבָה, דְּכָל הֵיכָא דְּמָטוּ** – כל מקום שהגיעו המרגלים, **מֵת חֲשִׁיבָא דִּידְהוּ** – מת אדם חשוב מיושבי הארץ, **כִּי הֵיכִי דְּנִיטְרְדוּ וְלֹא לִשְׁאֲלוּ אַבַּתְרֵייהוּ** – כדי שיהיו האמוריים טרודים ולא ישאלו מידם המרגלים. **וְאִיכָּא דְּאָמְרִי אִיּוֹב נָח נַפְשֵׁיהּ** – ויש אומרים שאיוב מת באותה שעה, כדי שלא תגן זכותו עליהם, וזה מה שאמרו יהושע וכלב 'סר צלם מעליהם'. ממשיכה הגמרא, כיון שמתו האנשים דלעיל, **וְאִטְרִידוּ כּוּלֵּי עָלְמָא בְּהֶסְפֵּדָא** – והתעסקו כל האמוריים בהספד, והיה הדבר לטובה מאת ה', אך המרגלים **הֵם חָשְׁבוּ לְרָעָה**, שהרבה אנשים מתים שם בכל מקום, לכן אמרו **'אֶרֶץ אוֹכֶלֶת יוֹשְׁבֶיהָ הִיא'.**

עוד תיארו המרגלים **"וְגַם רְאִינוּ בְּעֵינֵינוּ כַּחֲגָבִים וְכֵן הָיִינוּ בְּעֵינֵיהֶם" וְגוֹ'**, ומבארת הגמרא, **אָמַר רַב מְשַׁרְשְׁיָא, הַמְרַגְּלִים שַׁקְרֵי הֲווּ** – שקרנים היו, והראיה היא, **בִּשְׁלָמָא** מה שאמרו 'וְגַם רְאִינוּ בְּעֵינֵינוּ כַּחֲגָבִים', לְחַיֵּי – מובן, שהרגישו בעצמם כחגבים, **אֶלָּא** מה שאמרו 'וְכֵן הָיִינוּ בְּעֵינֵיהֶם', מְנָא הֲווּ יָדְעֵי – כיצד ידעו איך נראו בעיניהם של האמוריים, אלא ודאי שקרנים היו. דוחה הגמרא, **וְלֹא הֵיא** – לא היו שקרנים בזה, שעל סמך מעשה אמרו כן, **כִּי הֲווּ מַבְרֵי אֲכִילֵי** – כשהיו האמוריים מברים את האבלים בסעודה בחוצתם מבית הקברות, **תּוּתֵי אַרְזֵי הֲווּ מַבְרֵי** – היו מברים אותם תחת עצי ארזים, **וְכִי חָזִינְהוּ סָלְקוּ יָתְבֵי בְּאִילְנֵי** – כשראום המרגלים עלו וישבו על האילנות מרוב פחדם, **שְׁמָעֵי דְּקָאָמְרֵי** – ושמעום המרגלים מראש האילן שהיו האמוריים אומרים, **קָחֲזִינַן אִינְשֵׁי דְּדָמוּ לְרַמְצֵי בְּאִילְנֵי** – ראינו בעצים אנשים שדומים לנמלים.

עוד נאמר בפרשת המרגלים **"וַתִּשָּׂא כָּל הָעֵדָה וַיִּתְּנוּ אֶת קוֹלָם וַיִּבְכּוּ** העם בלילה ההוא". **אָמַר רַבָּה אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, אוֹתוֹ הַיּוֹם** שחזרו המרגלים מארץ ישראל ובכו כל העדה, **[עֶרֶב] תִּשְׁעָה בְּאָב הָיָה, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, הֵן בָּכוּ בְּכִיָּה שֶׁל חִנָּם, וַאֲנִי אֶקְבַּע לָהֶם יום זה בְּכִיָּה לְדוֹרוֹת.**

עוד נאמר שם **"וַיֹּאמְרוּ כָּל הָעֵדָה לִרְגֹּם אוֹתָם בָּאֲבָנִים" וּכְתִיב** בהמשך הפסוק **"וּכְבוֹד ה' נִרְאָה בְּאֹהֶל מוֹעֵד", אָמַר רַבִּי חִיָּא בַּר אַבָּא, מְלַמֵּד שֶׁנִּטְּלוּ אֲבָנִים וּזְרָקוּם כְּלַפֵּי מַעֲלָה**, כביכול בטענה גם כלפי ה' יתברך, ודרשו כן מהסמיכות 'וכבוד ה'' ל'לרגום אותם באבנים'.

עוד נאמר שם **"וַיָּמֻתוּ הָאֲנָשִׁים מוֹצִיאֵי דִּבַּת הָאָרֶץ רָעָה בַּמַּגֵּפָה", אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ, שֶׁמֵּתוּ מִיתָה מְשׁוּנָּה**, שהרי כתוב 'במגפה' ולא 'במגפה', משמע במגפה מיוחדת וראויה להם במדה כנגד מדה. ומהי המיתה המשונה, **אָמַר רַבִּי חֲנִינָא בַּר פָּפָא, דָּרַשׁ רַבִּי שִׁילָא אִישׁ כְּפַר תְּמַרְתָּא, מְלַמֵּד שֶׁנִּשְׁתַּרְבֵּב לְשׁוֹנָם** מתוך פיהם, **וְנָפַל** לשונם **עַל טִיבּוּרָם, וְהָיוּ תּוֹלְעִים יוֹצְאוֹת מִלְּשׁוֹנָם** שנפלה, **וְנִכְנָסוֹת** התולעים **בְּטִיבּוּרָם, וּמִטִּיבּוּרָם** גם יצאו תולעים **וְנִכְנָסוֹת בְּלְשׁוֹנָם** שנפלה על טיבורם. **וְרַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק אָמַר, בְּאַסְכָּרָה מֵתוּ** שהיא באה על לשון הרע.

חוזרת הגמרא לברייתא שעסקנו לעיל בעניין בקיעת הירדן ומעבר בני ישראל בו, שהכהנים עמדו במקומם עד שעברו כל העם לצד מערב, **וְכֵיוָן שֶׁעָלָה הָאַחֲרוֹן שֶׁבְּיִשְׂרָאֵל מִן הַיַּרְדֵּן**, שבו הכהנים פסיעה לאחורים לצד מזרח, **וְחָזְרוּ מַיִם לִמְקוֹמָן, שֶׁנֶּאֱמַר "וַיְהִי כַּעֲלוֹת** [כַּעֲלוֹת] **הַכֹּהֲנִים נוֹשְׂאֵי אֲרוֹן בְּרִית ה' מִתּוֹךְ הַיַּרְדֵּן, נִתְּקוּ כַּפּוֹת רַגְלֵי הַכֹּהֲנִים אֶל הֶחָרָבָה וַיָּשׁוּבוּ מֵי הַיַּרְדֵּן לִמְקוֹמָם וַיֵּלְכוּ כִתְמוֹל שִׁלְשׁוֹם עַל כָּל גְּדוֹתָיו", נִמְצָא** שאחרי שחזרו הכהנים פסיעה לאחורים ושבו מי הירדן בבתחילה, כעת **אָרוֹן וְנוֹשְׂאָיו וְכֹהֲנִים מִצַּד אֶחָד** – מזרח, **וְיִשְׂרָאֵל מִצַּד אֶחָד** – מערב. ואז **נָשָׂא אָרוֹן אֶת נוֹשְׂאָיו** הכהנים **וְעָבַר** באויר מעל הירדן לצד השני לשאר עם ישראל, **שֶׁנֶּאֱמַר "וַיְהִי כַּאֲשֶׁר תַּם כָּל הָעָם לַעֲבוֹר, וַיַּעֲבֹר אֲרוֹן ה' וְהַכֹּהֲנִים לִפְנֵי הָעָם".** וְעַל דָּבָר זֶה שלא ידע אותו עוזא, **נֶעֱנַשׁ עוּזָּא שֶׁנֶּאֱמַר "וַיָּבֹאוּ עַד גֹּרֶן כִּידוֹן וַיִּשְׁלַח עֻזָּא אֶת יָדוֹ לֶאֱחֹז אֶת הָאָרוֹן** כי שמטו הבָּקָר", **אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, עוּזָּא, נוֹשְׂאָיו נָשָׂא** הארון, וכדלעיל, **את עַצְמוֹ לֹא כָּל שֶׁכֵּן** שיכול לישא, ועל כן טעה עוזא ששלח ידו לאחוז את הארון.

כיון שהוזכר מעשה עוזא, ממשיכה הגמרא לברר כמה פסוקים שנאמרו שם. **"וַיִּחַר אַף ה' בְּעוּזָּא וַיַּכֵּהוּ שָׁם עַל הַשַּׁל" וְגוֹ', רַבִּי יוֹחָנָן וְרַבִּי אֶלְעָזָר** נחלקו בביאור 'על השל'. **חַד אָמַר עַל עִסְקֵי שֶׁלּוֹ** – השגגה ששלח ידו לאחוז בארון, **וְחַד אָמַר שֶׁעָשָׂה צָרְכָּיו בִּפְנֵיו** – ו"של" הוא לשון דבר המוטל מלמעלה למטה.

עוד כתוב בפרשת עוזא, 'וַיָּמָת שָׁם עִם אֲרוֹן הָאֱלֹהִים'. **אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן**, אל תחשוב שעוזא איבד בחטאו את חלקו בעולם הבא, אלא **עוּזָּא בָּא לְעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר 'עִם אֲרוֹן הָאֱלֹהִים'**, ולומדים את עוזא מהארון, **מָה אָרוֹן לְעוֹלָם קַיָּים**, שהרי נגנז על ידי יאשיהו המלך, ונשמר לעתיד לבא, **אַף עוּזָּא בָּא לְעוֹלָם הַבָּא.**

המשך בעמוד קצד

סוטה. פרק שביעי – אלו נאמרין דף לה עמוד א

רש"י

וַיֵּלְכוּ וַיָּבֹאוּ. לא גֹּרְסִינָן וכתיב, [אֶלָּא] וַיֵּלְכוּ יְתֵירָא הוּא כְּיִן דִּכְתִיב [לְעֵיל] וְיָשׁוּבוּ לֹא הָוָה לֵיהּ לְמִימַר אֶלָּא וַיָּבֹאוּ אֶל מֹשֶׁה וגו׳: מַקִּישׁ שֶׁהָלְכוּ לְתוּר לְבִיאָתָן: אַף הֲלִיכָתָן בְּעֲצָה רָעָה. שֶׁמִּתְחִלָּה לְהוֹצִיא דִּבָּה נִתְכַּוְּונוּ: אֵינוֹ מִתְקַיֵּים. שֶׁמִּחֲזִיקִין אוֹתָן הַשּׁוֹמְעִין מְקֻדָּם וּמֵאָחָר, דְּאִי כִּסְדָרָן כְּתִיב הָא נָפְקֵי לְהוּ מִן הַיְרְדֵּן דִּכְתִיב וַיֵּעֲבוֹר אַרְוֹן ה׳ וְהַכֹּהֲנִים לִפְנֵי הָעָם וְהָעָם עָלוּ, וְכֵיוָן דְּאָרוֹן וְהַכֹּהֲנִים עָלוּ וְעָבְרוּ אַחֲרֵיהֶם עַד שֶׁבָּאוּ לִפְנֵיהֶם הֲרֵי יָצְאוּ מִן הַיַּרְדֵּן וּמֵאי תּוּ דְּקָאֲמַר וַיָּצוּ יְהוֹשֻׁעַ אֶת הַכֹּהֲנִים לֵאמֹר עֲלוּ מִן הַיַّרְדֵּן, אֶלָּא אֵין מְקֻדָּם וּמְאֻחָר וְהַאי עֲלוּ מִן הַיַّרְדֵּן דְּקָאֲמַר לְהוּ הָכִי קָאָמַר לְהוּ, סַלְּקוּ רַגְלֵיכֶם לְאָרוֹנְרֵיכֶם וְעוֹדֶם בְּעֹבֶר הַמִּזְרָחִית, וּכְתִיב בְּתַרְיְיהוּ נִתְקוּ כַּפּוֹת רַגְלֵי הַכֹּהֲנִים אֶל הַחָרָבָה וַיָּשׁוּבוּ מֵי הַיַּרְדֵּן אֶל מְקוֹמָם: נָשָׂא אֲרוֹן אֶת נוֹשְׂאֵי וְעָבֵר. וְהַיְינוּ קְרֵא קַמָּא דִּכְתִיב וַיְהִי כַּאֲשֶׁר תֹּם כָּל הָעָם לַעֲבוֹר וַיַּעֲבוֹר אֲרוֹן ה׳ וגו׳: עַל עַסְקֵי שָׁלוֹ. שְׁגֻגָּה שֶׁשִּׁגֵּג לְאָחוֹז בּוֹ: שֶׁעֲשָׂה צְרָכָיו. וְשֹׁל לְשׁוֹן כִּי יִשַּׁל זִיתָךְ (דְּבָרִים כח) וּבִשְׁלִילָתָהּ (שָׁם), דָּבָר הַמֻּטָּל מִלְּמַעְלָה לְמִטָּה: הָאֲרוֹן קַיָּים לְעוֹלָם. שֶׁהֲרֵי נִגְנַז כְּדַאֲמַר בְּיוֹמָא (דף נג:) שֶׁגְּנָזוֹ יֹאשִׁיָּהוּ חֲרֵדָה. עֹגָה שֶׁאוֹפִין עַל פְּנֵי הַגַּחֲלִים: נַעֲנַשׁ דָּוִד. שֶׁמֵּת עֹזָּא עַל יָדוֹ; זְמִירוֹת הָיוּ לִי חֶקְיוֹ בְּבֵית מְגוּרִי. כְּשֶׁהָיִיתִי בּוֹרֵחַ מִפְּנֵי אוֹיְבִי וְאָגוּר מִפְּנֵיהֶם הָיִיתִי מִשְׁתַּעֲשֵׁעַ בְּחֶקְיוֹ וְהָיוּ לִי לִזְמִירוֹת לְשַׁעֲשֻׁעַנִי: הֲתָעִיף. לְשׁוֹן [בְּפוּל], וּבְפֹלְתָּ מְתַרְגְּמִינָן וְתַיְעוּף (שְׁמוֹת כז) שֶׁאִם תַּכְפִּיל עֵינֶיךָ לִסְתּוֹם עַיִן בְּהֶסֵּח הַדַּעַת מֵהֶסְתַּכֵּל בָּהֶן מִיָּד וְאֵינֶנּוּ: לֹא נָתָן. עֲגָלוֹת מֹשֶׁה לִבְנֵי קְהָת לְפִי שֶׁיֵּשׁ עֲלֵיהֶם לָשֵׂאת בְּכָתֵף, כִּי לֹא הָיוּ מְמֻנִּים אֶלָּא עַל דֶּבֶר קֹדֶשׁ הָאָרוֹן וְהַשֻּׁלְחָן וְהַמְּנוֹרָה וּמִזְבַּח הַזָּהָב: וַיַּךְ בְּאַנְשֵׁי בֵית שֶׁמֶשׁ. לֹא בְּדֶרֶךְ הַכֵּאָה דְּדָוִד כְּתִיב אֶלָּא כְּשֶׁהֵכִּיאוּהוּ הִפְרוֹת מִפְּלִשְׁתִּים, וְאֵידֵי דְּאֵידֵי בְּאָרוֹן נָקֵט לֵהּ: מִשּׁוּם דְּרָאוּ. וְנִסְתַּכְּלוּ בּוֹ וַיַּךְ, בְּתַמִּיהָ: קוֹצְרִין וּמִשְׁתַּחֲוִים הָיוּ. לֹא בָּטְלוּ מִמְّלַאכְתָּן לְכַבְּדוּ. וְהַאי רָאוּ לְשׁוֹן בְּזָיוֹן, כְּמוֹ אֵל תִּרְאוּנִי שְׁאֲנִי שְׁחֹרְחֹרֶת (שיר א):

תוספות

וַיֵּלְכוּ וַיָּבֹאוּ" אָמַר ר׳ יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַי: מַקִּישׁ הֲלִיכָה לְבִיאָה, מָה בִּיאָה בְּעֲצָה רָעָה, אַף הֲלִיכָה בְּעֲצָה רָעָה. "וַיְסַפְּרוּ לוֹ וַיֹּאמְרוּ בָּאנוּ" וּכְתִיב: "אֲפֵם כִּי עַז הָעָם", אָמַר ר׳ יוֹחָנָן (סימן אמ"ת לבד"ו לוי"ה) מִשּׁוּם ר׳ מֵאִיר: כָּל לָשׁוֹן הָרָע שֶׁאֵין בּוֹ דְּבַר אֱמֶת בִּתְחִילָתוֹ, אֵין מִתְקַיֵּים בְּסוֹפוֹ. "וַיַּהַס כָּלֵב אֶת הָעָם אֶל מֹשֶׁה" אָמַר רַבָּה: שֶׁהֶסִיתָן בְּדִבְרִים. פָּתַח יְהוֹשֻׁעַ דִּקְּשׁ מִשְׁתָּעֵי, אָמְרִי לֵיהּ: דֵּין רֵאשׁ קְטִיעָה יְמַלֵּל? אָמַר אִי מִשְׁתָּעֵינָא, אָמְרִי בִּי מִילְתָא וְחָסְמִין לִי. אָמַר לָהֶן: וְכִי זוֹ בִּלְבַד עֲשָׂה לָנוּ בֶּן עַמְרָם? סָבְרִי בִּגְנוּתֵיהּ קָא מִשְׁתָּעֵי, אֵישְׁתִּיקוּ. אָמַר לְהוּ: הוֹצִיאָנוּ מִמִּצְרַיִם, וְקָרַע לָנוּ אֶת הַיָּם, וְהֶאֱכִילָנוּ אֶת הַמָּן. אִם יֹאמַר "עֲשׂוּ סוּלָּמוֹת וַעֲלוּ לָרָקִיעַ" לֹא נִשְׁמַע לוֹ? "עֲלֵה נַעֲלֶה וְיָרַשְׁנוּ אֹתָהּ". "וְהָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר עָלוּ עִמּוֹ אָמְרוּ לֹא נוּכַל", אָמַר ר׳ חֲנִינָא בַּר פַּפָּא: דָּבָר גָּדוֹל דִּבְּרוּ מְרַגְּלִים בְּאוֹתָהּ שָׁעָה. "כִּי חָזָק הוּא מִמֶּנּוּ" אַל תִּקְרֵי "מִמֶּנּוּ" אֶלָּא מִמֶּנּוּ, כְּבִיכוֹל אֲפִילּוּ בַּעַל הַבַּיִת, אֵינוֹ יָכוֹל לְהוֹצִיא כֵּלָיו מִשָּׁם. "אֶרֶץ אֹכֶלֶת יוֹשְׁבֶיהָ הִיא" דָּרַשׁ רָבָא, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: אֲנִי חֲשַׁבְתִּיהָ לְטוֹבָה, וְהֵם חָשְׁבוּ לְרָעָה. אֲנִי חֲשַׁבְתִּיהָ לְטוֹבָה, דְּכָל הֵיכָא דְּמָטוּ, מֵת חֲשִׁיבָא דִּידְהוּ, כִּי הֵיכִי דְּנִיטְרְדוּ וְלֹא לִשְׁאֲלוּ אַבַּתְרֵיהוּ. וְאִיכָּא דְּאָמְרִי: אִיּוֹב נָח נַפְשֵׁיהּ, וְאִמְרִידוּ כּוּלֵּי עָלְמָא בְּהֶסְפֵּדָא. הֵם חָשְׁבוּ לְרָעָה, "אֶרֶץ אֹכֶלֶת יוֹשְׁבֶיהָ הִיא". "וַגְּבֹהֵי בְעֵינֵינוּ כַּחֲגָבִים וְכֵן הָיִינוּ" וגו׳. אָמַר רַב מְשַׁרְשִׁיָּא: מְרַגְּלִים שֶׁקָּרֵי הָווּ, בִּשְׁלָמָא "וְגַבֹּהֵי בְעֵינֵינוּ כַּחֲגָבִים" לְחַיֵּי, אֶלָּא "וְכֵן הָיִינוּ בְּעֵינֵיהֶם", מִנָּא הָווּ יָדְעִי? וְלֹא הִיא, כִּי הָווּ מַכְרֵי אֲבֵילֵי, תּוּתֵי אַרְזֵי הָווּ מַכְרֵי, וְכִי חָזִינְהוּ, סָלְקוּ יָתְבֵי בְּאִילָנֵי, שָׁמְעֵי דְּקָאָמְרִי, קָחָזִינַן אֱינָשֵׁי דְּדָמוּ לְקָמְצֵי בְּאִילָנֵי. "וַתִּשָּׂא כָּל הָעֵדָה וַיִּתְּנוּ אֶת קוֹלָם וַיִּבְכּוּ" אָמַר רַבָּה אָמַר ר׳ יוֹחָנָן: אוֹתוֹ הַיּוֹם עֶרֶב תִּשְׁעָה בְּאָב הָיָה, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: הֵן בָּכוּ בְּכִיָּה שֶׁל חִנָּם וַאֲנִי אֶקְבַּע לָהֶם בְּכִיָּה לְדוֹרוֹת. "וַיֹּאמְרוּ כָּל הָעֵדָה לִרְגּוֹם אֹתָם בָּאֲבָנִים" וּכְתִיב "וּכְבוֹד ה׳ נִרְאָה בְּאֹהֶל מוֹעֵד" אָמַר ר׳ חִיָּא בַּר אַבָּא: מְלַמֵּד שֶׁנִּטְּלוּ אֲבָנִים וּזְרָקוּם כְּלַפֵּי מַעְלָה, "וַיָּמֻתוּ הָאֲנָשִׁים מוֹצִאֵי דִּבַּת הָאָרֶץ רָעָה בַּמַּגֵּפָה" אָמַר ר׳ שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ: שֶׁמֵּתוּ מִיתָה מְשֻׁנָּה. אָמַר ר׳ חֲנִינָא בַּר פַּפָּא, דָּרַשׁ ר׳ שֵׁילָא אִישׁ כְּפַר תְּמַרְתָּא: מְלַמֵּד שֶׁנִּשְׁתָּרְבֵּב לְשׁוֹנָם וְנָפַל עַל טִיבּוֹרָם, וְהָיוּ תּוֹלְעִים יוֹצְאוֹת מִלְּשׁוֹנָם וְנִכְנָסוֹת בְּטִיבּוֹרָם, וּמִטִּיבּוֹרָם וְנִכְנָסוֹת בִּלְשׁוֹנָם, וְרַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק אָמַר: בְּאַסְכָּרָה מֵתוּ: וְכֵיוָן שֶׁעָלָה הָאַחֲרוֹן שֶׁבְּיִשְׂרָאֵל מִן הַיַּרְדֵּן חָזְרוּ מַיִם לִמְקוֹמָן, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיְהִי כַּעֲלוֹת הַכֹּהֲנִים נֹשְׂאֵי אֲרוֹן בְּרִית ה׳ מִתּוֹךְ הַיַּרְדֵּן נִתְקוּ כַּפּוֹת רַגְלֵי הַכֹּהֲנִים אֶל הֶחָרָבָה וַיָּשֻׁבוּ מֵי הַיַּרְדֵּן לִמְקוֹמָם וַיֵּלְכוּ כִתְמוֹל שִׁלְשׁוֹם עַל כָּל גְּדוֹתָיו", נִמְצָא אֲרוֹן וְנוֹשְׂאָיו וְכֹהֲנִים מִצַּד אֶחָד, וְיִשְׂרָאֵל מִצַּד אַחֵר. נָשָׂא אֲרוֹן אֶת נוֹשְׂאָיו וְעָבֵר, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיְהִי כַּאֲשֶׁר תֹּם כָּל הָעָם לַעֲבֹר וַיַּעֲבֹר אֲרוֹן ה׳ וְהַכֹּהֲנִים לִפְנֵי הָעָם". וְעַל דָּבָר זֶה נֶעֱנַשׁ עוּזָּא, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיָּבֹאוּ עַד גֹּרֶן כִּידוֹן וַיִּשְׁלַח עֻזָּא אֶת יָדוֹ לֶאֱחֹז אֶת הָאָרוֹן" אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: עוּזָּא, נוֹשְׂאָיו נָשָׂא, עַצְמוֹ לֹא כָּל שֶׁכֵּן? "וַיִּחַר אַף ה׳ בְּעֻזָּה וַיַּכֵּהוּ שָׁם עַל הַשַּׁל" ר׳ יוֹחָנָן וְר׳ אֶלְעָזָר, חַד אָמַר: עַל עִסְקֵי שָׁלוֹ, וְחַד אָמַר: שֶׁעָשָׂה צְרָכָיו בִּפְנָיו, "וַיָּמָת שָׁם עִם אֲרוֹן הָאֱלֹהִים" אָמַר ר׳ יוֹחָנָן: עוּזָּא בָּא לָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר: "עִם אֲרוֹן הָאֱלֹהִים" מָה אֲרוֹן לְעוֹלָם קַיָּים, אַף עוּזָּא בָּא לָעוֹלָם הַבָּא. "וַיִּחַר לְדָוִד עַל אֲשֶׁר פָּרַץ ה׳ פֶּרֶץ בְּעֻזָּה" אָמַר ר׳ אֶלְעָזָר: שֶׁנִּשְׁתַּנּוּ פָּנָיו כַּחֲרָרָה. אֶלָּא מַעֲתָּה, כָּל הֵיכָא דִּכְתִיב "וַיִּחַר" הָכִי נַמִּי? הָתָם כְּתִיב "אַף" הָכָא לֹא כְּתִיב "אַף". דָּרַשׁ רָבָא: מִפְּנֵי מָה נֶעֱנַשׁ שֶׁקָּרָא לְדִבְרֵי תוֹרָה "זְמִירוֹת", שֶׁנֶּאֱמַר: "זְמִירוֹת הָיוּ לִי חֻקֶּיךָ בְּבֵית מְגוּרָי" אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: דִּבְרֵי תוֹרָה שֶׁכָּתוּב בָּהֶן "הֲתָעִיף עֵינֶיךָ בּוֹ וְאֵינֶנּוּ" אַתָּה קוֹרֵא אוֹתָן "זְמִירוֹת"?! הֲרֵינִי מְכַשִּׁילְךָ בְּדָבָר שֶׁאֲפִילּוּ תִּינוֹקוֹת שֶׁל בֵּית רַבָּן יוֹדְעִין אוֹתוֹ, דִּכְתִיב: "וְלִבְנֵי קְהָת לֹא נָתָן כִּי עֲבֹדַת הַקֹּדֶשׁ" וְאִיהוּ אָתְיֵיהּ בְּעֶגְלָתָא. "וַיַּךְ בְּאַנְשֵׁי בֵית שֶׁמֶשׁ כִּי רָאוּ בָּאָרוֹן", מִשּׁוּם דְּרָאוּ "וַיַּךְ"? ר׳ אַבָּהוּ וְר׳ אֶלְעָזָר, חַד אָמַר: קוֹצְרִין וּמִשְׁתַּחֲוִים הָיוּ, וְחַד אָמַר: מִילֵּי נַמִּי אֲמוּר,

מלמד

1 שמתו מיתה משונה. נראה דרעה
2 במגפה דרש:
שלשה

מאן

מאן

סוטה. פרק שביעי – אלו נאמרין דף לה עמוד ב

תוספות

שלשה מיני אבנים היו. ירושלמי ג׳ מיני אבנים הן אבני המלון ואבנים שהניחום יהושע תחת כפות רגלי הכהנים׳ ואיסטליות שנתן להם משה אמר רבי יצחק פשוט לן ארבעה מיני אבנים הוה אמר ר׳ סימון בר זבידא ויאמות אין תימר אבני המלון לשעה היו ונגנזו אין תימר אבנים שהקים יהושע תחת כפות רגלי הכהנים משוקעות הן במים אין תימר איסטליות שנתן להן משה כבר נכנסו עמהן לארץ אלא אם כן במה אנו קיימין באבנים שהקים יהושע להן על גב הירדן:

כיצד כתבו ישראל את התורה. בתוספתא רבי יהודה אומר על גבי המזבח כתבוה אבל בירושלמי תני על אבני המלון נכתבו דברי ר׳ יהודה ר׳ יוסי אמר על אבני מזבח נכתבו מאן דאמר על אבני המלון בכל יום ויום אומות העולם היו משלחין נוטירין ומשיאין את התורה שהיתה כתובה בשבעים לשון מ״ד על אבני המזבח לא לשעה היו ונגנזו [עוד הוא מעשה נסים נתן הקב״ה בינה בלב כל אומה ואומה והשיאו את התורה שהיתה כתובה בע׳ לשון מ״ד על אבני המלון נכתבו ניחא ושדת אותם בסיד אלא] מאן דאמר על אבני המזבח [נכתבו מאי] ושדת בסיד בין כל אבן ואבן:

ועל דבר זה נתחתם גזר דינם לבאר שחת. ואם תאמר תיפוק ליה דבשעת מתן תורה החזירה הקב״ה על כל אומה ולשון ולא קבלוה וי״ל דענוש זה גדול הוא שלאחר שהיתה כתובה בידם ולא רצו ללמוד ומיהו תימה והאמר בפ״ק דמסכת ע״ז (קף ב:) דעדיין יש להן פתחון פה שיאמרו כלום כפית עלינו הר כגיגית כישראל וכל זמן שיש להן פתחון פה איך נתחתם גזר דינם:

לרבות כנענים שבחוצה לארץ. תימה היאך קבלוה לרחב שהרי היא היתה מכנענים שבתוכה כדאיתא בספרי בפרשת בהעלותך ומה אם מי שהיתה מעם שנאמר בו לא תחיה כל נשמה [על שקירבה עצמה כך קירבה המקום] וארחב קאי ואמרינן נמי במס׳ מגילה (קף יח:) שנתגיירה ונסבה יהושע והכא משמע דכנענים שבתוכה לדברי הכל שאין מקבלין אותן ושמא על פי הדיבור היה ואין לומר שקודם שהתחילו המלחמה היו מקבלין שהרי כתיבת התורה על גבי האבנים היה קודם שהתחילו במלחמה ואפילו הכי לא היו מקבלין אלא היושבים חוץ לגבול ישראל כמו שפרש״י ואי הוה מצינו למימר דאם היו חוזרין אז בתשובה בשעה שכתבו את התורה אפילו כנענים שבתוכה היו מקבלין ואפילו לר׳ יהודה ולמען אשר לא ילמדו אתכם לעשות קאי נמי אשבעה אומות והכי משמע נמי לשון הספרי בפרשת שופטים ושוטרים למען אשר לא ילמדו אתכם לעשות [מלמד] שאם עושין תשובה אין נהרגין אין מקבלין אותן לא קתני אלא אין נהרגין משמע אותם שצוה הקב״ה לא תחיה כל נשמה אין נהרגין ולא נאמר לא תחיה כל נשמה אלא לאחר שהתחיל יהושע במלחמה שהרי יהושע שלח שלש פרוזטגמאות הרוצה להשלים ישלים להלחם ילחם אלמא אותן שהיו רוצין להשלים לא היה הורגן [וצריך לומר] אותן שהיו רוצין להשלים קודם שהתחיל במלחמה ראשונה ואף רחב קיבלה עליה קודם שהתחילו במלחמה ולא נחלקו רבי יהודה ורבי שמעון אלא באותן כנענים שחוץ לגבולים אם מקבלים אותם לאחר מכאן דרבי שמעון לא איצטריך למימר הא למדת שאם חוזרים בתשובה מקבלין אותן אלא אכנענים שבחוצה לארץ ולאחר שהתחילו במלחמה שדינם כדין [שאר] אומות שמקבלין מהן לעולם:

כמאן

רש״י

מַאן אַמְרִיךְ דְּאִימְרֵיָּית. מִי הִכְעִיסְךָ כְּשֶׁכָּעַסְתָּ וְלֹא הִצַּלְתָּ אֶת עַצְמְךָ מִן הַשֵּׁבְיָה, וְעַתָּה מִי מְפַיֵּסְךָ כְּשֶׁנִּתְפַּיַּסְתָּ לָבֹא מְאֵלֶיךָ: **וּכְתִיב שִׁבְעָה פָרִים וְשִׁבְעָה אֵילִים.** בְּדִבְרֵי הַיָּמִים, וְהָכִי רֵישֵׁיהּ דְּקָרָא, וַיְהִי בָּעֲזוֹר הָאֱלֹהִים אֶת הַלְוִיִּם נוֹשְׂאֵי אֲרוֹן בְּרִית ה׳, וַיִּזְבְּחוּ שִׁבְעָה פָרִים וְשִׁבְעָה אֵילִים: **מְלֵאת כָּל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בָּמוֹת.** מִזְבְּחוֹת, דְּעֵל כָּל פְּסִיעָה מִזְבֵּחַ: **כְּתִיב כִּידוֹן.** בְּדִבְרֵי הַיָּמִים כְּתִיב וַיָּבֹאוּ עַד גֹּרֶן כִּידוֹן וַיִּשְׁלַח עֻזָּא וגו׳, וּבִשְׁמוּאֵל כְּתִיב גֹּרֶן נָכוֹן: **כִּתְחִלָּה.** כְּשֶׁבָּא הָאָרוֹן שָׁם נַעֲשָׂה לָהֶם כִּכִּידוֹן הַהוֹרֵג שֶׁהָרַג עֻזָּא: **וּלְבַסּוֹף.** לְאַחַר שֶׁנִּשְׁתַּהָה שָׁם שִׁשָּׁה חֳדָשִׁים בְּבֵית עוֹבֵד אֱדוֹם נַעֲשָׂה נָכוֹן שֶׁהֵכִין אֶת בֵּיתוֹ דִּכְתִיב (שמו״ב ל״ב ו׳) וַיְבָרֶךְ ה׳ אֶת עוֹבֵד אֱדוֹם (אִשְׁתּוֹ וּשְׁמִנָּה כִּלּוֹתֶיהָ) אִשְׁתּוֹ שֶׁל עוֹבֵד אֱדוֹם וּשְׁמִנָּה כִּלּוֹתֶיהָ יָלְדוּ שִׁשָּׁה שִׁשָּׁה בְּכֶרֶס אֶחָד, וְהַיְינוּ דִּכְתִיב פְּעֻלָּתִי הַשְּׁמִינִי כִּי בֵרְכוֹ אֱלֹהִי׳ (דה״מ ל״ב כו׳) וּכְתִיב אח״כ שִׁשִּׁים וּשְׁנַיִם לְעוֹבֵד אֱדוֹם. וְשָׁמַעְתִּי בְּשֵׁם ר׳ מְנַחֵם בְּר׳ חֶלְבּוֹ, גֹּרֶן נָכוֹן הוּא גֹּרֶן אֲרַנְוָה הַיְבוּסִי, וְא״כ הוּא ה״ג, בְּתְחִלָּה נָכוֹן וּלְבַסּוֹף כִּידוֹן עַל שֵׁם הַמִּזְבֵּחַ שֶׁתְּחִלָּתוֹ בְּנוּי וְסוֹפוֹ חָרֵב, וּכְיִדּוֹן לְשׁוֹן שֶׁבֶר וְחָרְבָּן הוּא כְּמוֹ יִרְאוּ עֵינָיו כִּידוֹ (איוב כא:): **נִמְצַאתָ.** סִיפָא דְּבָרַיְיתָא דְּלְעֵיל הוּא, אֶלָּא מִשּׁוּם דְּתָנָא בָּהּ וְעַל דָּבָר זֶה נֶעֱנַשׁ עֻזָּא אִפְסְקֵיהּ בְּכָל הָנֵי: **שֶׁהֶעֱמִיד מֹשֶׁה בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן בְּעַרְבוֹת מוֹאָב.** וְתָנָא דְּבָרַיְיתָא כִּי קָאֵי בְּאֶרֶץ כְּנַעַן קָרֵי עֵבֶר הַמּוֹרֶח עֵבֶר הַיַּרְדֵּן, וְכִי קָאֵי בְּעַרְבוֹת מוֹאָב אוֹ בְּשִׁאָר הַמַּסְעוֹת קָרֵי אֶרֶץ כְּנַעַן עֵבֶר הַיַּרְדֵּן וְהוּא עֵבֶר הַמַּעֲרָבִי: **בַּגִּלְגָּל.** לְאַחַר שֶׁבָּנוּ מֶהֶן הַמִּזְבֵּחַ בְּהַר עֵיבָל וְקִפֵּלוּם וְהֶבִיאוּם לַגִּלְגָּל וּקְבָעוּם שָׁם: **כֵּיצַד כָּתְבוּ.** עַל הַמִّזְבֵּחַ בְּהַר עֵיבָל: **הֵיאַךְ לָמְדוּ אֻמּוֹת הָעוֹלָם.** הָעִתִּיקוֹת תּוֹרָה, הֲלֹא לֹא נִצְטַוּוּ לְכָתְבָהּ בְּשִׁבְעִים לְשׁוֹן אֶלָּא לְבַא וּלְלַמְּדָהּ כָּל הָרוֹצֶה, שֶׁלֹּא יְהֵא פִּתְחוֹן פֶּה לְאוֹתָם הָאֻמּוֹת לוֹמַר לֹא הָיָה לָנוּ מְדַיְּקִין לְלַמְּדָהּ: **נוֹטַרִין שֶׁלָּהֶן.** סוֹפְרִים שֶׁלָּהֶם, וְהֵם קוֹרִין אוֹתָן נוֹטַרִין: **וְהִשִּׁיאוּהָ.** וְהָעֲתִיקוּהָ, כְּלוֹמַר נְטָלוּהָ מֹשֶׁה ע״י הַעְתָּקָה: **וְכָתְבוּ מִלְּמַטָּה.** בְּסוֹף הַדַּף לְמַעַן אֲשֶׁר לֹא יִלְמְדוּ עוֹד וגו׳. לְעֵיל מִנַּיְיהוּ כְּתִיב כִּי הַחֲרֵם תַּחֲרִימֵם, וְדָבָר זֶה כְּתָבוּ לְמַטָּה לְהוֹדִיעַ לְשִׁבְעָה אֻמּוֹת הַיּוֹשְׁבִים חוּץ מִגְּבוּלֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁלֹּא נִצְטַוּוּ לְהַחֲרִימָם, אֶלָּא אוֹתָן שֶׁבְּתוֹךְ גְּבוּלָם נִצְטַוּוּ לְהַחֲרִים כְּדֵי שֶׁלֹּא יִלְמְדוּ אוֹתָנוּ מַעֲשֵׂיהֶם הַמְקֹלְקָלִים, אֲבָל אֵתֶם הַיּוֹשְׁבִים חוּצָה לָהּ אִם אַתֶּם חוֹזְרִין בִּתְשׁוּבָה נְקַבֵּל אֶתְכֶם, וְשֶׁבְּתוֹכָהּ אֵין מְקַבְּלִין שֶׁמַּחֲמַת יִרְאָה עוֹשִׂין, וְה״ג לָהּ בְּהַדְיָא בְּתוֹסֶפְתָּא (פ״ז) אִם אַתֶּם חוֹזְרִין כָּכֶם אָנוּ מְקַבְּלִים אֶתְכֶם: **מ״ט דְּרַ״ש.** דְּאָמַר עַל גַּבֵּי סִיד כְּתִבוּהָ: **עַל עִסְקֵי סִיד.** שֶׁהַתּוֹרָה נִכְתְּבָה עָלָיו וְהָיְתָה מְגֻלָּה לְפַנֵּיהֶם וְלֹא לְמָדוּהָ: **אֶלָּא שְׂרֵפָה.** גִּיהֲנֹּם, שֶׁכָּל זְמַן שֶׁאֵין מוֹגְזִיְּירִין וְהֵם קְרוּיִין עַמִּים אֵין חֶלְקָם אֶלָּא מִשְׂרֵפוֹת הַסִּיד: **ה״נ וְשֶׁבְיָיתָ שֶׁבְיוֹ לְרַבּוֹת כְּנַעֲנִים שֶׁבַּחוּ״ל.** דִּקְרָא בְּחוּ״ל כְּתִיב, כִּי תֵצֵא לַמִּלְחָמָה מֵאֶרֶץ לְחוּצָה לָאָרֶץ, וְהָכִי תַּנְיָא בְּסִפְרֵי, כִּי תֵצֵא לַמִּלְחָמָה בְּמִלְחֶמֶת הָרְשׁוּת הַכָּתוּב מְדַבֵּר, דְּכִי תֵצֵא מִשְׁמַע בְּשֶׁתַּעֲלֶה עַל דַּעְתְּךָ לְצֵאת. וְשֶׁבְיָיתָ שִׁבְיוֹ, לְרַבּוֹת כְּנַעֲנִים שֶׁבְּתוֹכָהּ, בָּא הַכָּתוּב לְהַתִּיר כְּנַעֲנִים שֶׁבַּחוּצָה לָאָרֶץ וּלְקַיֵּים מֵהֶם יָפֶת תֹּאַר שֶׁלֹּא יִהְיוּ בִּכְלָל לֹא תְחַיֶּה כָּל נְשָׁמָה, דְּהַאי וְשֶׁבְיָיתָ קָרֵא יְתֵרָא הוּא:

כמאן

מַאן אַמְרִיךְ דְּאִימְרֵיָּית, וּמַאן אֲתָא עָלָךְ דְּאִיפְּיַיסְתָּ. "וַיַּךְ בָּעָם שִׁבְעִים אִישׁ חֲמִשִּׁים אֶלֶף אִישׁ" ר׳ אַבָּהוּ וְר׳ אֶלְעָזָר, חַד אָמַר: שִׁבְעִים אִישׁ הָיוּ, וְכָל אֶחָד וְאֶחָד שָׁקוּל כַּחֲמִשִּׁים אֶלֶף. וְחַד אָמַר: חֲמִשִּׁים אֶלֶף הָיוּ, וְכָל אֶחָד וְאֶחָד שָׁקוּל כְּשִׁבְעִים סַנְהֶדְרִין. "וַיְהִי כִּי צָעֲדוּ נִשְׂאֵי אֲרוֹן ה׳ שִׁשָּׁה צְעָדִים וַיִּזְבַּח שׁוֹר וּמְרִיא" וּכְתִיב "שִׁבְעָה פָרִים וְשִׁבְעָה אֵילִים"? אָמַר רַב פַּפָּא בַּר שְׁמוּאֵל: עַל כָּל פְּסִיעָה וּפְסִיעָה שׁוֹר וּמְרִיא, עַל כָּל שֵׁשׁ וָשֵׁשׁ פְּסִיעוֹת שִׁבְעָה פָּרִים וְשִׁבְעָה אֵילִים. אָמַר לֵיהּ רַב חִסְדָּא: אִם כֵּן, מִילֵּאתָ אֶת כָּל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בָּמוֹת? אֶלָּא אָמַר רַב חִסְדָּא: עַל כָּל שֵׁשׁ וָשֵׁשׁ פְּסִיעוֹת שׁוֹר וּמְרִיא, עַל כָּל שִׁשָּׁה סְדָרִים שֶׁל שֵׁשׁ שֵׁשׁ פְּסִיעוֹת, שִׁבְעָה פָּרִים וְשִׁבְעָה אֵילִים. כְּתִיב "כִּידוֹן" וּכְתִיב "נָכוֹן"? אָמַר ר׳ יוֹחָנָן: בַּתְּחִלָּה כִּידוֹן, וּלְבַסּוֹף, נָכוֹן: נִמְצַאתָ אַתָּה אוֹמֵר, שְׁלִשָּׁה מִינֵי אֲבָנִים הָיוּ: אֶחָד שֶׁהֵקִים מֹשֶׁה בְּאֶרֶץ מוֹאָב, שֶׁנֶּאֱמַר: "בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן בְּאֶרֶץ מוֹאָב הוֹאִיל מֹשֶׁה בֵּאֵר" וּלְהַלָּן הוּא אוֹמֵר "וְכָתַבְתָּ עֲלֵיהֶן אֶת כָּל דִּבְרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת", וְאָתְיָא "בֵּאֵר" "בֵּאֵר". וְאֶחָד שֶׁהֵקִים יְהוֹשֻׁעַ בְּתוֹךְ הַיַּרְדֵּן, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּשְׁתֵּים עֶשְׂרֵה אֲבָנִים הֵקִים יְהוֹשֻׁעַ בְּתוֹךְ הַיַּרְדֵּן". וְאֶחָד שֶׁהֵקִים בַּגִּלְגָּל, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאֵת שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה הָאֲבָנִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר לָקְחוּ". תְּנוּ רַבָּנַן: כֵּיצַד כָּתְבוּ יִשְׂרָאֵל אֶת הַתּוֹרָה? ר׳ יְהוּדָה אוֹמֵר: עַל גַּבֵּי אֲבָנִים כְּתָבוּהָ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְכָתַבְתָּ עַל הָאֲבָנִים אֶת כָּל דִּבְרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת" וְאַחַר כָּךְ סָדוּ אוֹתָן בְּסִיד. אָמַר לוֹ ר׳ שִׁמְעוֹן: לִדְבָרֶיךָ הֵיאַךְ לָמְדוּ אוּמּוֹת הָעוֹלָם תּוֹרָה? אָמַר לוֹ: בִּינָה יְתֵירָה נָתַן בָּהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וְשִׂיגְרוּ נוֹטַרִין שֶׁלָּהֶן, וְקִילְּפוּ אֶת הַסִּיד וְהִשִּׁיאוּהָ. וְעַל דָּבָר זֶה נִתְחַתֵּם גְּזַר דִּינָם לִבְאֵר שַׁחַת, שֶׁהָיָה לָהֶן לִלְמֹד וְלֹא לָמְדוּ. ר׳ שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: עַל גַּבֵּי סִיד כְּתָבוּהָ, וְכָתְבוּ לָהֶן לִמְטָּה "לְמַעַן אֲשֶׁר לֹא יִלְמְדוּ אֶתְכֶם לַעֲשׂוֹת כְּכָל וגו׳," הָא לָמַדְתָּ שֶׁאִם חוֹזְרִין בִּתְשׁוּבָה מְקַבְּלִין אוֹתָן. אָמַר רָבָא בַּר שִׁילָא: מַאי טַעְמָא דְּרַבִּי שִׁמְעוֹן דִּכְתִיב "וְהָיוּ עַמִּים מִשְׂרְפוֹת שִׂיד" עַל עִסְקֵי סִיד. וְר׳ יְהוּדָה, כִּי סִיד, מַה סִּיד אֵין לוֹ תַּקָּנָה אֶלָּא שְׂרֵיפָה, אַף אוּמּוֹת הָעוֹלָם אֵין לָהֶם תַּקָּנָה אֶלָּא שְׂרֵיפָה. כְּמַאן אָזְלָא הָא דְּתַנְיָא "וְשֶׁבְיָיתָ שִׁבְיוֹ" לְרַבּוֹת כְּנַעֲנִים שֶׁבַּחוּצָה לָאָרֶץ, שֶׁאִם חוֹזְרִין בִּתְשׁוּבָה מְקַבְּלִין אוֹתָן?

כמאן?

כמאן

ביאורים למסכת סוטה דף לה עמוד ב מתוך "ש"ס לובלין – מכון המאור"

מַאן אַמְרִיךְ (לְהָא) דְּאִימַּרְיֵיתְּ – מי הכעיסך כשכעסת ולא הצלת את עצמך מן השבייה, **וּמַאן אָתָא עָלָךְ דְּאִיפַּיְיסְתְּ** – ועתה מי מפייסך כשנתפייסת לבוא מאליך. והיתה אמירה זו דרך זלזול כביכול למה נתן ה' בידי פלשתים את הארון כשנלחמנו נגדם, ועתה לפתע שחררו ללא מאמץ מצידנו.

והמשך הפסוק שם בהכאת אנשי בית שמש על חטאם, "**וַיַּךְ בָּעָם שִׁבְעִים אִישׁ וַחֲמִשִּׁים אֶלֶף אִישׁ**", ויש כאן לשון סותרת 'שבעים איש' או 'חמישים אלף איש'. ובביאור הפסוק נחלקו אמוראים, **רַבִּי אַבָּהוּ וְרַבִּי אֶלְעָזָר. חַד אָמַר,** באמת המתים במגפה **שִׁבְעִים אִישׁ הָיוּ,** ומה שכתוב 'חמישים אלף איש' הוא משום **וְכָל אֶחָד וְאֶחָד שָׁקוּל כַּחֲמִשִּׁים אֶלֶף. וְחַד אָמַר,** באמת המתים במגפה **חֲמִשִּׁים אֶלֶף** איש **הָיוּ,** ומה שכתוב 'שבעים איש' הוא משום **וְכָל אֶחָד וְאֶחָד שָׁקוּל כְּשִׁבְעִים סַנְהֶדְרִין.**

וחוזרת הגמרא לפרשת עוזא, אחרי מעשה עוזא, הכניס דוד את הארון לבית עובד אדום הגתי שלשה חדשים, ואחר כך העלהו לאהל קבע בעיר דוד בשמחה גדולה מאד. שואלת הגמרא, בספר שמואל נאמר "**וַיְהִי כִּי צָעֲדוּ נוֹשְׂאֵי אֲרוֹן ה' שִׁשָּׁה צְעָדִים, וַיִּזְבַּח שׁוֹר וּמְרִיא**", **וּכְתִיב** בספר דברי הימים, שגם שם מופיע ענין זה, "ויהי בעזר האלהים את הלוים נושאי ארון ברית ה', ויזבחו **שִׁבְעָה פָרִים וְשִׁבְעָה אֵילִים**". הרי לנו סתירה, האם זבחו שור ומריא, או שבעה פרים ושבעה אילים.

מתרצת הגמרא, **אָמַר רַב פַּפָּא בַּר שְׁמוּאֵל, עַל כָּל פְּסִיעָה וּפְסִיעָה** שהתקדמו עם הארון, זבחו **שׁוֹר וּמְרִיא, וְעַל כָּל שֵׁשׁ וְשֵׁשׁ פְּסִיעוֹת** שהתקדמו, זבחו **שִׁבְעָה פָרִים וְשִׁבְעָה אֵילִים.** שואלת הגמרא, **אָמַר לֵיהּ רַב חִסְדָּא** לרב פפא, **אִם כֵּן** שהקריבו על כל פסיעה ופסיעה, **מִילֵּאתָ אֶת כָּל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בְּמוֹת** – מזבחות, שעל כל פסיעה ופסיעה עשו מזבח. מתרצת הגמרא, **אֶלָּא אָמַר רַב חִסְדָּא, עַל כָּל שֵׁשׁ וְשֵׁשׁ פְּסִיעוֹת** שהתקדמו, זבחו **שׁוֹר וּמְרִיא, וְעַל כָּל שִׁשָּׁה סְדָרִים שֶׁל שֵׁשׁ פְּסִיעוֹת** שהתקדמו, זבחו **שִׁבְעָה פָרִים וְשִׁבְעָה אֵילִים.**

שואלת הגמרא, **כְּתִיב** בפסוק בדברי הימים במעשה עוזא "ויבאו עד גורן **כִּידוֹן** וישלח עזא וגו'", **וּכְתִיב** בפסוק בשמואל במעשה עוזא "ויבאו עד גרן **נָכוֹן** וישלח עזא". ואם כן יש סתירה מה שם המקום, גורן 'כידון' או גורן 'נכון'. מתרצת הגמרא, **אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, בַּתְּחִלָּה** נקרא שמו 'כִּידוֹן', לרמז שנתקע בהם ככידון שהרג את עוזא, **וּלְבַסּוֹף** לאחר ששהה שלשה חדשים בבית עובד אדום הגתי, נקרא שמו 'נָכוֹן', שהכין את ביתו, כמו שמבואר בנביא ובחז"ל כל הברכות שבאו עליו.

כעת חוזרת הגמרא לסוגיית הירדן ומעבר בני ישראל בו, שעסקנו לעיל. ממשיכה הברייתא דלעיל, **נִמְצֵאתָ אַתָּה אוֹמֵר, שְׁלֹשָׁה מִינֵי אֲבָנִים הָיוּ, אֶחָד שֶׁהֵקִים מֹשֶׁה בְּאֶרֶץ מוֹאָב, שֶׁנֶּאֱמַר,** בתחילת ספר דברים "**בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן בְּאֶרֶץ מוֹאָב הוֹאִיל מֹשֶׁה בֵּאֵר** את התורה הזאת **וְגוֹ'**", **וּלְהַלָּן** בפרשת כי תבא, לגבי הקמת האבנים בהר עיבל, **הוּא אוֹמֵר** "**וְכָתַבְתָּ עֲלֵיהֶן** [**וְעַל הָאֲבָנִים**] **אֵת כָּל דִּבְרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת** באר היטב **וְגוֹ'**", **וְאִיתָּא** – נלמד בגזירה שוה, '**בֵּאֵר**' '**בַּאֵר**', כשם שלגבי 'באר' שבפרשת כי תבא, בענין האבנים שצוה משה להקים בהר עיבל, מוזכר שם הקמת אבנים, כך לגבי 'באר' שבתחילת ספר דברים, שהיה בארץ מואב היה שם הקמת אבנים. **וְאֶחָד שֶׁהֵקִים יְהוֹשֻׁעַ בְּתוֹךְ הַיַּרְדֵּן, שֶׁנֶּאֱמַר** "**וּשְׁתֵּים עֶשְׂרֵה אֲבָנִים הֵקִים יְהוֹשֻׁעַ בְּתוֹךְ הַיַּרְדֵּן** תחת מצב רגלי הכהנים נשאי ארון הברית". **וְאֶחָד שֶׁהֵקִים** יהושע **בַּגִּלְגָּל** מאבני המזבח שבנו בהר עיבל, **שֶׁנֶּאֱמַר** "**וְאֵת שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה הָאֲבָנִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר לָקְחוּ** מן הירדן הקים יהושע בגלגל **וְגוֹ'**".

תָּנוּ רַבָּנַן, כֵּיצַד כָּתְבוּ יִשְׂרָאֵל אֶת הַתּוֹרָה על המזבח בהר עיבל, **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, עַל גַּבֵּי אֲבָנִים כְּתָבוּהָ, שֶׁנֶּאֱמַר** "**וְכָתַבְתָּ עַל הָאֲבָנִים אֶת כָּל דִּבְרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת** באר היטב **וְגוֹ'**", **וְאַחַר כָּךְ סָדוּ אוֹתָן בְּסִיד,** שנאמר "והקמת לך אבנים גדולות ושדת אותם בשיד". **אָמַר לוֹ רַבִּי שִׁמְעוֹן** לרבי יהודה, **לְדָבָרֶיךָ** שסדו בסיד על הכתב, **הֵיאַךְ לָמְדוּ אוּמּוֹת שֶׁל אוֹתוֹ הַזְּמַן** את **הַתּוֹרָה,** ואיך יקראוה שלא יהיה פתחון פה להם לומר לא היה לנו מהיכן ללומדה. **אָמַר לוֹ** רבי יהודה לרבי שמעון, **כֵּינָה יְתֵירָה נָתַן בָּהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא** לאומות, **וְשִׁינְּרוּ נוֹטְרִיקוֹן** – סופרים **שֶׁלָּהֶן, וְקִילְּפוּ אֶת הַסִּיד וְהִשִּׁיאוּהָ** – והעתיקוה, **וְעַל דָּבָר זֶה נִתְחַתֵּם גְּזַר דִּינָם** של האומות לרדת **לְבֵאֵר שַׁחַת, שֶׁהָיָה לָהֶן לִלְמֹד וְלֹא לָמְדוּ.** כך ענה רבי יהודה לרבי שמעון. אך **רַבִּי שִׁמְעוֹן** חולק **וְאוֹמֵר, עַל גַּבֵּי סִיד** מלכתחלה **כְּתָבוּהָ,** ולא ממש על גבי האבנים, **וְכָתְבוּ לָהֶן** עבור אלה משבעה האומות שישבו מחוץ לגבול ישראל **לְמַטָּה** בסוף הדף "**לְמַעַן אֲשֶׁר לֹא יִלְמְדוּ אֶתְכֶם לַעֲשׂוֹת כְּכֹל** תועבתם אשר עשו לאלהיהם **וְגוֹ'**". ומדייקת הגמרא, **הָא לְמַדְתָּ, שֶׁאִם הָיוּ** האומות שמחוץ לגבול ישראל **חוֹזְרִין בִּתְשׁוּבָה, הָיוּ מְקַבְּלִין אוֹתָן,** שלא נצטווינו להחרים אלא אותן שבתוך גבול ישראל כדי שלא ילמדונו ממעשיהם הרעים, ואף אם ישובו בתשובה זהו רק מיראה.

אָמַר רָבָא בַּר שִׁילָא, מַאי מַעֲמָא דְּרַבִּי שִׁמְעוֹן שאמר שכתבוה על גבי סיד, **דִּכְתִיב** 'וְהָיוּ **עַמִּים מִשְׂרְפוֹת סִיד**', ודורשים, 'והיו עמים משרפות' שנגזר דין העמים להשרף בגיהנם, **עַל עִסְקֵי 'סִיד'**, שהיתה התורה כתובה על גבי סיד וגלויה לפניהם ולא למדוה. **וְרַבִּי יְהוּדָה** לומד מן הפסוק הזה, **כִּי סִיד** – כמו סיד, **מָה סִיד אֵין לוֹ תַּקָּנָה אֶלָּא שְׂרֵיפָה, אַף אוֹתָם הַכּוּתִים אֵין לָהֶם תַּקָּנָה אֶלָּא שְׂרֵיפָה** בגיהנם, כל זמן שאינם מתגיירים ממש, אך חזרתם בתשובה בעודם גויים אינה מועילה, שגם על העומדים חוץ לגבולין נאמר 'לא תחיה כל נשמה'.

שואלת הגמרא, **כְּמַאן אַזְלָא הָא דְּתַנְיָא** – כמי הולכת הברייתא דלהלן, שנאמר "כי תצא למלחמה על אויביך וגו' **וְשָׁבִיתָ שִׁבְיוֹ** וראית בשביה אשת יפת תואר", ודורשים, **לְרַבּוֹת כְּנַעֲנִים שֶׁבְּחוּצָה לָאָרֶץ,** שנוהג בהם דין אשת יפת תאר, **שֶׁאִם חוֹזְרִין בִּתְשׁוּבָה מְקַבְּלִין אוֹתָן,** ולא נאמר עליהם 'לא תחיה כל נשמה'.

המשך ביאור למס' יבמות ליום שלישי עמ' א

תרומה.

הגמרא דוחה את הראיה: **אָמַר רָבָא,** וְתִסְבְּרָא – וכי סבור אתה שערלות שלא בזמנה מעכבת את האב, הלא 'המול לו כָּל זָכָר' **אָמַר רַחֲמָנָא** 'וְאָז יִקְרַב **לַעֲשׂתוֹ**', **וְהַאי** – וקטן זה שאינו בן שמונה ימים, **לָאו בַּר מְהִילָּה הוּא,** ומדוע יעכב. **אֶלָּא** על כרחך שהפסוק מדבר בקטן שהגיע זמנו למול, **וְהָכָא בְּמַאי עָסְקִינָן, כְּגוֹן שֶׁחֲלָצָתוּ חַמָּה** – שבשעת עשיית הפסח היה חולה בחולי הקדחת ולא היה ניתן למולו, ובזמן אכילת הפסח כבר נחלצה ממנו המחלה והבריא, ומלמדנו הכתוב שכל עוד שלא נימול, מעכב את אביו מאכילת הפסח.

מקשה הגמרא: **וְנִיתּוּב לֵיהּ כָּל שִׁבְעָה** (**דְּאָמַר שְׁמוּאֵל חֲלָצָתוּ חַמָּה נוֹתְנִין לוֹ כָּל שִׁבְעָה**) – כיון שרק עתה, קודם אכילת הפסח, הוא הבריא, יש להמתין מלמולו עד שיעברו שבעה ימים, ומדוע הוא מעכב את אביו מאכילת הפסח. מתרצת הגמרא: **דְּיַהֲבִינָן לֵיהּ כָּל שִׁבְעָה** – מדובר שהוא הבריא ממחלתו קודם הפסח, והמתינו לו שבעה ימים, ויום השמיני להבראתו חל בערב הפסח. מקשה הגמרא: אם כך **וְנִימְהֲלֵיהּ מִצַּפְרָא** – שימולו אותו בבוקר, ואם לא עשו כך, הרי זו ערלות שמעכבת בפסח כבר משעת השחיטה, ומדוע צריך פסוק שהוא מעכב בשעת אכילה. מתרצת הגמרא: **בְּעִינָן**

יחזקאל פרק־כ מא־מד

מא בְּרֵיחַ נִיחֹחַ אֶרְצֶה אֶתְכֶם בְּהוֹצִיאִי אֶתְכֶם מִן־הָעַמִּים וְקִבַּצְתִּי אֶתְכֶם מִן־הָאֲרָצוֹת אֲשֶׁר נְפֹצֹתֶם
בָּם וְנִקְדַּשְׁתִּי בָכֶם לְעֵינֵי הַגּוֹיִם: מב וִידַעְתֶּם כִּי־אֲנִי יְהוָה בַּהֲבִיאִי אֶתְכֶם אֶל־אַדְמַת יִשְׂרָאֵל אֶל־הָאָרֶץ
אֲשֶׁר נָשָׂאתִי אֶת־יָדִי לָתֵת אוֹתָהּ לַאֲבוֹתֵיכֶם: מג וּזְכַרְתֶּם־שָׁם אֶת־דַּרְכֵיכֶם וְאֵת כָּל־עֲלִילוֹתֵיכֶם אֲשֶׁר
נִטְמֵאתֶם בָּם וּנְקֹטַטֶּם בִּפְנֵיכֶם בְּכָל־רָעוֹתֵיכֶם אֲשֶׁר עֲשִׂיתֶם: מד וִידַעְתֶּם כִּי־אֲנִי יְהוָה בַּעֲשׂוֹתִי אִתְּכֶם
לְמַעַן שְׁמִי לֹא כְדַרְכֵיכֶם הָרָעִים וְכַעֲלִילוֹתֵיכֶם הַנִּשְׁחָתוֹת בֵּית יִשְׂרָאֵל נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִה: (פ)

יחזקאל פרק־כא א־ח

א וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר: ב בֶּן־אָדָם שִׂים פָּנֶיךָ דֶּרֶךְ תֵּימָנָה וְהַטֵּף אֶל־דָּרוֹם וְהִנָּבֵא אֶל־יַעַר הַשָּׂדֶה
נֶגֶב: ג וְאָמַרְתָּ לְיַעַר הַנֶּגֶב שְׁמַע דְּבַר־יְהוָה כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה הִנְנִי מַצִּית־בְּךָ | אֵשׁ וְאָכְלָה בְךָ
כָּל־עֵץ־לַח וְכָל־עֵץ יָבֵשׁ לֹא־תִכְבֶּה לַהֶבֶת שַׁלְהֶבֶת וְנִצְרְבוּ־בָהּ כָּל־פָּנִים מִנֶּגֶב צָפוֹנָה: ד וְרָאוּ כָּל־בָּשָׂר
כִּי אֲנִי יְהוָה בְּעֵרְתִּיהָ לֹא תִכְבֶּה: ה וָאֹמַר אֲהָהּ אֲדֹנָי יֱהוִה הֵמָּה אֹמְרִים לִי הֲלֹא מְמַשֵּׁל מְשָׁלִים
הוּא: (פ) ו וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר: ז בֶּן־אָדָם שִׂים פָּנֶיךָ אֶל־יְרוּשָׁלִַם וְהַטֵּף אֶל־מִקְדָּשִׁים וְהִנָּבֵא
אֶל־אַדְמַת יִשְׂרָאֵל: ח וְאָמַרְתָּ לְאַדְמַת יִשְׂרָאֵל כֹּה אָמַר יְהוָה הִנְנִי אֵלַיִךְ וְהוֹצֵאתִי חַרְבִּי מִתַּעְרָהּ
וְהִכְרַתִּי מִמֵּךְ צַדִּיק וְרָשָׁע:

רש"י

(מג) ונקוטותם. לשון קטטה. לשון אחר כתרגומו ותידנקון וכן תרגם יונתן הנאנחים דמוני"ר בלע"ז: (ב) דרך תימנה. ארץ ישראל בדרומה של בבל: אל יער השדה. אל בית מקדשי שעתיד להיות כיער וכשדה להחרש להלך בו שועלים: (ג) ונצרבו. לשון צרבת השחין (ויקרא יג) על שפתיו כאש צרבת (משלי טז) לשון כויה: כל פנים מנגב צפונה. כל האנשים שבדרומה של בבל שהוא בצפון ל' צרב רטרי"יר בלע"ז: (ה) ממשל משלים הוא. כשאני מתנבא להם בלשון משל וחידה כגון יער ואש אוכלת לח ויבש: (ו) ויהי דבר ה' אלי לאמר. הנבא להם נבואה מפורשת שאמרתי לך שים פניך דרך תימנה אני מפרש לך שים פניך אל ירושלים: (ז) והטף. והנבא וכן אל תטיפו (מיכה ב) ואל תטיף על בית ישחק (עמוס ז): אל מקדשים. הוא יער השדה: מקדשים. שני חורבנים: (ח) צדיק ורשע. הוא הלח והיבש:

מצודת דוד

(מא) בריח ניחוח. בעבור הבאת ריח הקטורת הבאה לנחת רוח אהיה מרוצה לכם וזה יהיה בזמן שאוציא אתכם מן העמים וכו': ונקדשתי בכם. על ידכם אהיה מקודש לעיני העמים כי יראו שידי משלה לי: (מב) אני ה'. הנאמן במאמרו: בהביאי וגו'. ר"ל אז תדעו שאני ה': אשר נשאתי וגו'. להשבע על הדבר: (מג) וזכרתם שם. בארץ ההיא: ונקוטותם בפניכם. תכרתו בעיני עצמכם ר"ל אתם תשפטו הכריתה על עצמיכם בעבור הרעות אשר עשיתם: (מד) כי אני ה'. הנאמן במאמרו: למען שמי. למען כבוד שמי: לא כדרכיכם. לא כגמול דרכיכם אשר המה רעים ונשחתים:

מצודת ציון

(מא) נפוצותם. ענין פיזור: (מג) עלילותיכם. מעשיכם: ונקוטותם. ענין כריתה כמו ונקוטו בפניכם (לעיל ז): (ב) והטף. הוא מל' נטיפה והזלה ומושאל בענין הדבור כמו אל תטיפו יטיפון (מיכה ב): (ג) מצית. ענין הבערה כמו ותצת בסבכי היער (ישעיה ט): ואכלה. ושרפה: לח. מל' לחות ורטיבות: תכבה. מל' כבוי: להבת שלהבת. עניינם אחד ובא הכפל לחזק: ונצרבו. ענין שריפה כמו כאש צרבת (משלי טז): (ד) כל בשר. כל אדם: (ה) אהה. ענין לשון צעקת יללה: (ח) מתערה. הוא תיק החרב וכן וישלפו מתערה (ש"א י"ז):

(ב) שים פניך. החזר פניך בדרך דרום כי הנביא היה בבבל מצפון ירושלים ואמר לו להחזיר פניו מול ירושלים שהיא מדרומה: והטף. דבר נגד ירושלים שהיא בדרומה: אל יער השדה נגב. על ירושלים יאמר והמשילה ליער השדה על כי שיש בה אנשים רבים מתחלפים במעלה כדרך היער שיש בו עצים רבים מתחלפים בקומה ובחשיבות וכפל הדבר במ"ש כדרך הנבואה: (ג) הנני מצית. הנה אני הוא המבעיר בך האש והיא תשרוף בך כל עץ לח וכל עץ יבש ולא תכבה להבת האש וכל פני הבריות היושבים בפאת הנגב מול צפון יהיו נשרפים בלהבת האש ר"ל גם הצדיקים יכלו עם הרשעים כמו שהעץ הלח נשרף בצירוף עץ היבש והאויב יאבד כל העובדי כוכבים היושבים מנגב לבבל העומדת בצפון העולם: (ד) וראו כל בשר. בעבור חוזק התבערה ידעו כולם שמה' נעשה ולא במקרה ולכן לא תכבה עד תשרוף הכל: (ה) המה. בני עמי אומרים עלי הלא הוא מדבר במשל ונוכל א"כ להפך המשל לפי דעתינו ולטובה: (ז) אל ירושלים. כאומר ע"כ אדבר עמך נבואה ברורה כמות שהיא: אל מקדשים. יאמר על האולם וההיכל ובית קודש הקדשים: (ח) הנני אליך. הנה אני אלחם עמך:

דברי הימים א פרק־ג יט־כד

יט וּבְנֵי פְדָיָה זְרֻבָּבֶל וְשִׁמְעִי וּבֶן־זְרֻבָּבֶל מְשֻׁלָּם וַחֲנַנְיָה וּשְׁלֹמִית אֲחוֹתָם: כ וַחֲשֻׁבָּה וָאֹהֶל וּבֶרֶכְיָה
וַחֲסַדְיָה יֽוּשַׁב חֶסֶד חָמֵשׁ: כא וּבֶן־חֲנַנְיָה פְּלַטְיָה וִישַׁעְיָה בְּנֵי רְפָיָה בְּנֵי אַרְנָן בְּנֵי עֹבַדְיָה בְּנֵי שְׁכַנְיָה:
כב וּבְנֵי שְׁכַנְיָה שְׁמַעְיָה וּבְנֵי שְׁמַעְיָה חַטּוּשׁ וְיִגְאָל וּבָרִיחַ וּנְעַרְיָה וְשָׁפָט שִׁשָּׁה: כג וּבֶן־נְעַרְיָה אֶלְיוֹעֵינַי
וְחִזְקִיָּה וְעַזְרִיקָם שְׁלֹשָׁה: (ס) כד וּבְנֵי אֶלְיוֹעֵינַי (הדיוהו) הוֹדַוְיָהוּ וְאֶלְיָשִׁיב וּפְלָיָה וְעַקּוּב וְיוֹחָנָן וּדְלָיָה
וַעֲנָנִי שִׁבְעָה: (ס)

דברי הימים א פרק־ד א־י

א בְּנֵי יְהוּדָה פֶּרֶץ חֶצְרוֹן וְכַרְמִי וְחוּר וְשׁוֹבָל: ב וּרְאָיָה בֶן־שׁוֹבָל הוֹלִיד אֶת־יַחַת וְיַחַת הֹלִיד אֶת־אַחוּמַי
וְאֶת־לָהַד אֵלֶּה מִשְׁפְּחוֹת הַצָּרְעָתִי: (ס) ג וְאֵלֶּה אֲבִי עֵיטָם יִזְרְעֶאל וְיִשְׁמָא וְיִדְבָּשׁ וְשֵׁם אֲחוֹתָם
הַצְּלֶלְפּוֹנִי: ד וּפְנוּאֵל אֲבִי גְדוֹר וְעֶזֶר אֲבִי חוּשָׁה אֵלֶּה בְנֵי־חוּר בְּכוֹר אֶפְרָתָה אֲבִי בֵית לָחֶם:
ה וּלְאַשְׁחוּר אֲבִי תְקוֹעַ הָיוּ שְׁתֵּי נָשִׁים חֶלְאָה וְנַעֲרָה: ו וַתֵּלֶד לוֹ נַעֲרָה אֶת־אֲחֻזָּם וְאֶת־חֵפֶר וְאֶת־תֵּימְנִי
וְאֶת־הָאַחַשְׁתָּרִי אֵלֶּה בְּנֵי נַעֲרָה: ז וּבְנֵי חֶלְאָה צֶרֶת (יצחר) וְצֹחַר וְאֶתְנָן: ח וְקוֹץ הוֹלִיד אֶת־עָנוּב
וְאֶת־הַצֹּבֵבָה וּמִשְׁפְּחוֹת אֲחַרְחֵל בֶּן־הָרוּם: ט וַיְהִי יַעְבֵּץ נִכְבָּד מֵאֶחָיו וְאִמּוֹ קָרְאָה שְׁמוֹ יַעְבֵּץ לֵאמֹר
כִּי יָלַדְתִּי בְּעֹצֶב: י וַיִּקְרָא יַעְבֵּץ לֵאלֹהֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר אִם־בָּרֵךְ תְּבָרְכֵנִי וְהִרְבִּיתָ אֶת־גְּבוּלִי וְהָיְתָה יָדְךָ
עִמִּי וְעָשִׂיתָ מֵרָעָה לְבִלְתִּי עָצְבִּי וַיָּבֵא אֱלֹהִים אֵת אֲשֶׁר־שָׁאָל: (ס)

רש"י

(כ) וחסדיה יושב חסד חמש. חמש היו לבד משלומית אחותם: **(כב)** ובני שמעיה חטוש ויגאל וריח ונעריה ושפט ששה. אינם אלא ה' ויש בו טעם כמו שכתוב למטה (כ"ה) במשמרות הלוים לידותון בני ידותון גדליהו וצרי וישעיה חשביהו ומתתיהו ששה ואינם כי אם ה':

(ב) וראיה. כן מנהג היחס הזה אף על פי שלא הזכיר עדיין ראיה כי דורות דורות קחשיב וכן בני חלאה צרת וצחר ואתנן וקוץ הוליד, ועדיין לא הזכיר קוץ ומזכיר את בניו: **(ה)** ולאשחור אבי תקוע היו שתי נשים. מוסב למעלה ואשת חצרון אביה ותלד לו את אשחור אבי תקוע כי לא יחס עד עתה: **(ט)** ואמו קראה שמו יעבץ לאמר כי ילדתי בעצב. וכינה שמו יעבץ ודוגמתו בן אוני (ס"א ואביו קרא לו בנימין) (בראשית ל"ה):

(י) והרבית את גבולי. בנחלות: והיתה ידך עמי ועשית מרעה. אם תהיה עמי ותצילני מרעה לבלתי עצבי שלא יארע לי שום נזק וצער ועצב והוא נדר מה שנדר. ויבא אלהים את אשר שאל. ושלם נדרו ומכאן מביאין ראיה כשפוסקין צדקה (בצבור) בעבור מה שאין נודרין אלא נותנין בלא נדר ומדרשו ידוע:

מצודת דוד

(יט) ובני פדיה זרובבל. ומה שנאמר במקומות אחרים זרובבל בן שאלתיאל כי בני בנים הם כבנים: **ובן זרובבל.** כמו ובני זרובבל ורבים כמוהו: **(כ) יושב חסד.** הוא שם אחד: **חמש.** הם האמורים במקרא זה ואולי הראשונים היו מאשה אחרת ולזה לא כללם יחד: **(כא) בני רפיה.** רצה לומר בן ישעיה היה ובן רפיה היה ארנון וכו' ולקצר סמך על המבין ובני הוא כמו בן וכמוהו רבים: **(כב) ששה.** אינם אלא חמשה אלא אשתו היתה מעוברת וראה ברה"ק שתלד בן זכר ודוגמתו נאמר בני ידותון וכו' ששה (לקמן כה) ואינו חושב כ"א חמשה, או שהוא חוזר על שכניה לומר לשכניה נולדו ששה וחושב הבן עם בני הבן: **(א) בני יהודה וכו'.** בא להשלים יחוס בני יהודה ובדרך קצרה מזכיר שוב מי מבניו ובני בניו והם פרץ בן יהודה וחצרון בנו וכרמי בן זמרי בן זרח בן יהודה וחור בן כלב בן חצרון ושובל בן כלב בן חור: **(ב) וראיה.** הוא הרואה האמור למעלה: **אלה משפחות הצרעתי.** האמור למעלה שיצאו מבני שובל: **(ג) ואלה.** מוסב על המקרא שלאחריו שאמר אלה בני חור וכו' ואמר מלבד בני חור הנזכרים למעלה הנה גם אלה היו בניו והם אבי עיטם יזרעאל וכו': **(ד) אבי בית לחם.** שלמא בן כלב בנו הי' אבי בית לחם ונקרא ע"ש בן בנו וכאומר אבי של אבי בית לחם ואבי האב הוא כאב: **(ה) ולאשחור.** הוא הנזכר למעלה שהיה בן חצרון: **(ח) וקוץ.** אולי הוא אחד מהנזכרים למעלה והיה נקרא בב' השמות וכן נאמר ברבים כמוהו אשר נמצא בזה הספר אשר לא יזכרו לפנים מי הי' וממי יצא: **(ט) ויהי יעבץ.** גם הוא לא נזכר שמו לפנים מי הוא: **ילדתי בעצב.** כאשר ילדה אותו היה לה עצבון מה ולזכרון קראה את בנה יעבץ בהפוך אותיות מעצב כאילו תאמר שיהפך העצב לשמחה: **(י) והרבית את גבולי.** להיות נחלתי מרובה: **ידך עמי.** לעזרני בעת הצורך: **ועשית מרעה.** ר"ל תהפוך מהרעה אשר בעבורה נתעצבה אמי בעת ילדה אותי הרעה ההיא תהפוך לטובה לבלתי עצבי כאשר שאלה אמו בקריאת השם יעבץ והנה נדר מה א"כ יהיה ולא פירש מה נדר וכאילו אמר כאשר כן יהיה אשלם גמול הדבר ואלך בדרכי ה' ודוגמתו כל מכה יבוסי וכו' (ש"ב ה) ולא פירש מה יעשה לו והוא כאומר הנה יקבל גמול:

ט אַבְנֵי כָתֵף בָּאוֹת מִכָּל מָקוֹם. וְהַקַּבְּלָן מֵבִיא מִכָּל מָקוֹם. וְאֵלּוּ הֵן אַבְנֵי כָתֵף? כָּל שֶׁאֵינָהּ יְכוֹלָה לְהִנָּטֵל בְּאַחַת יָד; דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: אַבְנֵי כָתֵף כִּשְׁמָן, כָּל שֶׁהֵן נְטֻלוֹת שְׁתַּיִם שָׁלֹשׁ עַל הַכָּתֵף.

י הַבּוֹנֶה גָּדֵר בֵּינוֹ וּבֵין רְשׁוּת הָרַבִּים, מֻתָּר לְהַעֲמִיק עַד הַסֶּלַע. מַה יַּעֲשֶׂה בֶּעָפָר? צוֹבְרוֹ בִּרְשׁוּת הָרַבִּים וּמְתַקְּנוֹ; דִּבְרֵי רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: כְּדֶרֶךְ שֶׁאֵין מְקַלְקְלִין בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, כָּךְ לֹא יְתַקְּנוּ. מַה יַּעֲשֶׂה בֶּעָפָר? צוֹבְרוֹ בְּתוֹךְ שָׂדֵהוּ כְּדֶרֶךְ הַמְּזַבְּלִין. וְכֵן הַחוֹפֵר בּוֹר וְשִׂיחַ וּמְעָרָה.

פרק רביעי

א בָּרִאשׁוֹנָה הָיוּ אוֹמְרִים: מְלַקֵּט אָדָם עֵצִים וַאֲבָנִים וַעֲשָׂבִים מִתּוֹךְ שֶׁלּוֹ, כְּדֶרֶךְ שֶׁהוּא מְלַקֵּט מִתּוֹךְ שֶׁל חֲבֵרוֹ,

פירוש ברטנורא

ט באות מכל מקום. אפילו מתוך שלו דמידע ידיע דלבנין קבעי להו ולא לתקן את השדה: **והקבלן.** שקבל שדה באריסות מביא מ"מ ואפילו מאותה שדה שהוא ארים בה אפילו אבנים קטנות שאין [שדה זו חשובה כשלו. וי"מ והקבלן שדרכו לבנות בנינים בקבולת שאין] כוונתו אלא לקבץ אבנים מביא [מ"מ ואפילו משדה] שלו: **ר' יוסי אומר כו'.** והלכה כר' יוסי:

י להעמיק עד הסלע. ולא חיישינן דלמא ממלך וזרע ליה, שאין דרך בני אדם לזרוע סמוך לרה"ר. אבל בינו לבין חבירו חיישינן דילמא ממלך וזרע ליה ואסור: **צוברו ברה"ר.** ואח"כ נוטלו משם ומתקן את רה"ר כמו שהיה: **כשם שאין מקלקלים רה"ר כך לא יתקן.** כלומר לא מבעיא לצבור עפרו לרה"ר שהוא אסור אע"פ שיסירנו אח"כ שהרי מקלקל הוא לשעה, אלא אפילו לתקן אסור, כגון אם היו אבנים או עפר מפוזרים ברה"ר לא יצברם במקום אחד אלא יסלקם לגמרי מרה"ר, והיינו דקאמר כשם שאין מקלקלין רה"ר לצבור עפרו לרה"ר אע"פ שדעתו לסלקו מיד, כך לא יתקן לצבור אבנים או עפר המפוזרים ברה"ר ולשום אותם בצדי רה"ר לפי שעה, אלא יסלקם מיד לגמרי מכל רה"ר ויוציאם לים או לנהר: **מה יעשה בעפר.** אליבא דר"ע: **צוברו בתוך שדהו כדרך המזבלים.** ג' אשפות לבית סאה: **וכן החופר בור שיח מערה.** בשאר ימות השנה פליגי בה ר' יהושע ור"ע, לר"י צוברו ברה"ר ובלבד שיסלקנו אחר כך ויתקן רה"ר כמו שהיה, ולר"ע אע"פ שדעתו לתקן אסור אלא צוברו ברשותו. והלכה כר"ע:

ד א בראשונה. כדרך שהוא מלקט מחברו את הגס הגס. הכי מפרשא מתניתין בירושלמי בראשונה היו אומרים מלקט אדם בתוך שלו את הגס הגס כדרך שמלקט בשל חבירו בין גסין בין דקין, ואע"ג דעצים ועשבים כשמלקטים אותן מתוך השדה מתקן השדה לזריעה, כשמלקט הגס כלומר העצים

משניות מבוארות – קהתי

יום ראשון

באור משנה ט

משנתנו מוסיפה ללמד, אלו אבנים מותר לאדם ליטול משדהו בשביעית ואינו נראה כמתקן שדהו.

אַבְנֵי כָתֵף – אבנים כבדות שנושאים בכתף, **בָּאוֹת מִכָּל מָקוֹם** – ניטלות בשביעית מכל שדה, ואפילו מתוך שלו, שהכל יודעים, שאבנים אלו ניטלות לבניין ולא לתיקון השדה. **וְהַקַּבְּלָן** – לבניינים, **מֵבִיא מִכָּל מָקוֹם** – מותר לו ליטול גם אבנים שהן קטנות מאבני כתף אפילו משדהו, לפי שידוע שהוא נוטלן לבניין. – הרמב"ם מפרש: והקבלן – המקבל שדות באריסות וצריך אבנים לבניין, מותר לו ליטול מכל מקום, ואפילו משדה שהוא אריס בה, לפי שאינה חשובה כשדה שלו, ושנינו (לעיל משנה ו) שמשל חבירו נוטל מה שהוא רוצה. **וְאֵלּוּ הֵן אַבְנֵי כָתֵף** – אלו אבנים נקראות אבני כתף? **כָּל שֶׁאֵינָהּ יְכוֹלָה לְהִנָּטֵל בְּאַחַת יָד** – אבן שאין אדם יכול ליטלה ביד אחת נקראת "אבן כתף". **דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר** – שלדעתו אבני כתף היינו שכל אחת מהן היא אבן כבדה. **רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: אַבְנֵי כָתֵף כִּשְׁמָן** – שהוא לשון רבים, והיינו: **כָּל שֶׁהֵן נְטֻלוֹת שְׁתַּיִם שָׁלֹשׁ עַל הַכָּתֵף** – ששתים שלש אדם נוטל מהן על כתפו. והלכה כרבי יוסי. ומה ששנינו (שם), שאינו נוטל אבנים מגדר אלא אם כן כל אבן היא כדי משא שני בני אדם, היינו שבכגון זה מותר לו ליטול גם את האבנים הקטנות (**תפארת ישראל**), אבל כאן מדובר בנוטל אבנים הגדולות בלבד, ולכן די כשהן ניטלות שתיים שלוש על כתף (לדעת רבי יוסי), או כל שאינה יכולה להינטל ביד אחת (לדעת רבי מאיר), שאבנים אלו מוכיחות על עצמן שניטלות הן לבניין.

באור משנה י

הַבּוֹנֶה גָּדֵר – בשביעית, **בֵּינוֹ וּבֵין רְשׁוּת הָרַבִּים** – ששדהו גובלת עם רשות הרבים, והוא בא לבנות גדר בין שדהו לבין רשות הרבים, **מֻתָּר לְהַעֲמִיק עַד הַסֶּלַע** – מותר לו לחפור בעומק הקרקע כדי לעשות יסוד לגדר, ואין חוששים שמא יאמרו שהוא עודר שם כדי לתקן את המקום לזריעה, שאין דרך בני אדם לזרוע סמוך לרשות הרבים. ברם, בין שדהו לשדה חברו אסור לבנות גדר בשביעית, לפי שיחשדו בו בשעה שיחפור בקרקע שמתקן שטח זה לזריעה (**ירושלמי**).

מַה יַּעֲשֶׂה בֶּעָפָר – שהוא מוציא מן החפירה? **צוֹבְרוֹ בִּרְשׁוּת הָרַבִּים** – ולא בשדהו, שלא יהא נראה כמתקן שדהו בשביעית, **וּמְתַקְּנוֹ** – ומתקן אחר כך את העפר שצבר שם, שמפזרו ומשווה בו את הגומות שברשות הרבים (**"שנות אליהו"**); **דִּבְרֵי רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ** – הסובר, שמותר לאדם לקלקל לשעה את רשות הרבים על מנת לתקנו אחר כך. **רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: כְּדֶרֶךְ שֶׁאֵין מְקַלְקְלִין בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, כָּךְ לֹא יְתַקְּנוּ** – כלומר שאין אדם רשאי לקלקל ברשות הרבים, כגון לצבור שם את עפרו, ואף לא על מנת לתקן אחר כך (**"מלאכת שלמה" בשם ה"ר יהוסף**). ויש מפרשים, שכשם שאסור לאדם לקלקל ברשות הרבים כך אסור לו לתקן, שמא תיקונו קלקול הוא לגבי אחר, כגון בעניינו שהוא מפזר את העפר ומשווה את הגומות, שמא יש אדם שמעוניין בגומות (**"שנות אליהו"**). **מַה יַּעֲשֶׂה בֶּעָפָר** – לדעת רבי עקיבא? **צוֹבְרוֹ בְּתוֹךְ שָׂדֵהוּ כְּדֶרֶךְ הַמְּזַבְּלִין** – שלש אשפתות לבית סאה, כמו ששנינו לעיל (משנה ב). **וְכֵן הַחוֹפֵר בּוֹר וְשִׂיחַ וּמְעָרָה** – בשאר השנים, נחלקו בזה רבי יהושע ורבי עקיבא, שלדעת רבי יהושע מותר לצבור את העפר ברשות הרבים ובלבד שיתקן אחר כך ויפזר את העפר או יפנהו משם; ורבי עקיבא סובר, שאינו רשאי לצבור את העפר ברשות הרבים, מהטעמים שהזכרנו לעיל, ולכן אינו צוברו אלא ברשותו. – כך מבארים רוב המפרשים. אבל הרמב"ם מפרש, שאף בסיפא מדובר בשביעית, ובאה המשנה להשמיענו, שלדעת רבי עקיבא אף "החופר בור ושיח ומערה בשביעית צובר העפר בתוך שדהו כדרך כל החופרים" (**הל' שמיטה ויובל ב, יד**). והלכה כרבי עקיבא.

יום שני

באור משנה א

בָּרִאשׁוֹנָה הָיוּ אוֹמְרִים – חכמים: **מְלַקֵּט אָדָם עֵצִים וַאֲבָנִים וַעֲשָׂבִים מִתּוֹךְ שֶׁלּוֹ, כְּדֶרֶךְ שֶׁהוּא מְלַקֵּט מִתּוֹךְ שֶׁל חֲבֵרוֹ, אֶת הַגַּס הַגַּס** – בירושלמי מבואר, שהפיסקה "את הגס הגס" מוסבה על "מתוך שלו", כלומר שמותר לאדם ללקט עצים ואבנים ועשבים מתוך שדהו את הגס הגס, היינו העצים והאבנים והעשבים הגסים (הגדולים), כדרך שמותר לו ללקט מתוך שדה חברו בין גסים ובין דקים, שהואיל ואינו מלקט בשדהו אלא הגסים הרי זה מוכיח שאינו

אֶת הַגֵּס הַגֵּס. מִשֶּׁרַבּוּ עוֹבְרֵי עֲבֵרָה הִתְקִינוּ, שֶׁיְּהֵא זֶה מְלַקֵּט מִתּוֹךְ שֶׁל זֶה וְזֶה מְלַקֵּט מִתּוֹךְ שֶׁל זֶה, שֶׁלֹּא בְּטוֹבָה, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר שֶׁיְּקַצֵּץ לָהֶם מְזוֹנוֹת.

ב שָׂדֶה שֶׁנִּתְקַוְּצָה — תִּזָּרַע בְּמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית; שֶׁנִּטַּיְּבָה אוֹ שֶׁנִּדַּיְּרָה — לֹא תִּזָּרַע בְּמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית. שָׂדֶה שֶׁנִּטַּיְּבָה — בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: אֵין אוֹכְלִין פֵּרוֹתֶיהָ בַּשְּׁבִיעִית; וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: אוֹכְלִין. בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: אֵין אוֹכְלִין

פירוש ברטנורא

והעשבים הגסים ומניח את הדקין תלינן דצריך לעצים הוא ולאו לתקן את הקרקע קעביד, כדרך דתלינן במלקט בשדה חבירו בין דקין ובין גסין דלא עביד אינש לתקן שדה חבירו ומידע ידיע דלעצים הוא צריך: **משרבו עוברי עבירה.** שהיו מלקטין בשדותיהן בין דקים בין גסין והן אומרים בגסים לקטנו: **שלא בטובה.** שאין חבירו מחזיק לו טובה דהשתא ודאי לא אתי למלקט הדקין, כיון שאין חבירו מחזיק לו טובה על זה: **ואין צריך לומר שיקצץ להם מזונות.** שיאמר לו לקוט משדי היום ואתן לך מזונותיך, דפשיטא דאסור:

ב שנתקווצה. שנטלו קוציה בשביעית: **שנטייבה.** שנחרשה היטב שכל העולם חורשים פעם אחת והוא חרש שתי פעמים. ומתניתין איירי בשעת הסכנה שהיתה המלכות אונסת על המס המוטל על הקרקעות והתירו לחרוש בשביעית כדי ליתן המס הקצוב מתבואתה למלך, ואם חרש שתי פעמים קנסוהו רבנן, דחרישה אחת התירו ולא שתי חרישות: **או שנדיירה.** שעשו ממנה דיר לבהמות שעשה בה סהר כדאמרינן בפרקין דלעיל, ולא עשה ממנו אשפות

משניות מבוארות – קהתי

מתכוון לתקן את שדהו אלא שהוא צריך לעצים וכדומה, כשם שבמלקט בשדה חברו הכל יודעים שאינו מלקט אלא מפני שהוא צריך לעצים, שהרי אין אדם בא לתקן שדה חברו. **מִשֶּׁרַבּוּ עוֹבְרֵי עֲבֵרָה** – שהיו מלקטים בשדותיהם גם את הדקים ואומרים: לא ליקטנו אלא את הגסים, **הִתְקִינוּ** – חכמים, **שֶׁיְּהֵא זֶה מְלַקֵּט מִתּוֹךְ שֶׁל זֶה וְזֶה מְלַקֵּט מִתּוֹךְ שֶׁל זֶה** – כלומר שלא יהא אדם מלקט בכלל מתוך שדהו בשביעית, אלא שכל אחד יהא מלקט מתוך שדה חבירו, **שֶׁלֹּא בְּטוֹבָה** – ובלבד שחבירו לא יחזיק לו טובה על כך **(ר"ש; ברטנורא);** ויש מפרשים שלא בטובה – שלא תהא הסכמה בין שניהם, היינו שלא יאמר לחבירו: "תלקט אתה משדי ואני אלקט בשדך או אעשה לך ענין פלוני או אגמלך עליו וכיוצא בזה" **(פירוש המשניות להרמב"ם),** **וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר** שאסור **שֶׁיְּקַצֵּץ לָהֶם מְזוֹנוֹת** – שיפסוק בעל השדה מזונות למלקטים בשדהו, כגון שיאמר אדם לחבירו: לקט משדי ואתן לך מזונך, שאם אסור להחזיק לו טובה, הרי מכל שכן שאסור לקצוב לו מזונות. בירושלמי הוסיפו: "נחשדו להיות מלקטין בטובה ואומרים: "שלא בטובה ליקטנו"; התקינו שלא יהיו מביאים אלא מן הקרוב ומן המצוי, היינו מן הבית ומן החצר ולא מן השדה. ויש מפרשים: מן ההפקר.

יש מקשים על מה ששנינו במשנתנו: "התקינו שיהא זה מלקט מתוך של זה וזה מלקט מתוך של זה שלא בטובה" – אם אמנם כל אחד עושה כך בשל חברו, הרי ודאי הם גומלים זה לזה ונמצא כל אחד מתקן שדהו של חברו? – ומיישבים המפרשים קושייה זו, שלא התירו דבר זה אלה בשני תנאים: א. שלא ילקט כל אחד בשדה חברו אלא את הגסים בלבד; ב. שלא יאמר אדם לחברו: לקט אתה משדי ואני אלקט משדך, כלומר שלא יהא כל הסכם מוקדם בין שניהם, אלא שילקטו סתם, ואפילו בכגון זה אסור שיחזיק טובה אחד לחברו (הרדב"ז). וכן מבאר הרב מברטנורא (בעקבות הר"ש): שלא בטובה – "שאין חברו מחזיק לו טובה, שעכשיו ודאי לא יבוא ללקט הדקים, כיון שאין חברו מחזיק לו טובה על זה". מכאן, שמה ששנינו במשנתנו "שיהא זה מלקט מתוך של זה וזה מלקט מתוך של זה" – היינו הגסים בלבד, אבל הדקים אסור להם ללקט, שהואיל וכל אחד מלקט בשדה חבירו, אף על פי שמלקטים שלא בטובה, מכל מקום כאילו כל אחד מתקן שדה חבירו. ולפי זה משמע, שאמנם המלקט משדה חבירו, בכגון שאין חבירו מלקט מתוך שלו, מותר ללקט אף את הדקים, שהואיל והוא מלקט שלא בטובה, אין חשש שמא כוונתו לתקן שדהו של חבירו ("תוספות אנשי שם").

בדרך זו אפשר גם לבאר את דברי הרמב"ם בענין זה, שכן הרמב"ם כותב (הלכות שמיטה ויובל א, טז): "בראשונה היו אומרים מלקט אדם עצים ואבנים ועשבים מתוך שדהו, והוא שיטול הגס הגס, כדי שלא יתכוון לנקות הארץ. אבל משדה חבירו נוטל בין דק בין גס. משרבו עוברי עבירה שמתכוונים לנקות ואומרים: הגס הגס אנו נוטלין, אסרו ליטול אדם משדהו אלא מתוך שדה חברו, והוא שלא בטובה, שלא יאמר לו: ראה כמה טוב עשיתי לך, שהרי ניקיתי שדך", – ומשמע מלשון הרמב"ם, שאף לאחר התקנה, נוטל אדם משדה חבירו אפילו את הדקים (עיין "תוספות יום טוב"); אך אפשר לבאר, שהרמב"ם מדבר אמנם במי שמלקט משדה חבירו ואין חבירו מלקט מתוך שלו, שבכגון זה, אף משנתנו סוברת שמותר ללקט אפילו הדקים, כמו שהסקנו לעיל. וכן גם נראה מלשונו, שכתב: "אסרו ליטול אדם משדהו אלא מתוך שדה חבירו", ולא כתב כלשון משנתנו "שיהא זה מלקט מתוך של זה וזה מלקט מתוך של זה".

אמנם יש גורסים במשנתנו: "התקינו שיהא זה מלקט מתוך של זה שלא בטובה", (ולא כפי גירסתנו: "זה מתוך של זה וזה מתוך של זה"); ולפי גירסה זו אף משנתנו סוברת שמותר ללקט משדה חבירו אפילו הדקים, כפי שגם מוכח מלשון הרמב"ם ("משנה ראשונה").

באור משנה ב

כבר הזכרנו, שאסור לאדם לתקן שדהו בשביעית, בין לצורך שביעית בין לצורך מוצאי שביעית. משנתנו באה ללמד שאמנם לכתחילה אסרו חכמים כל עבודה הבאה לתקן את השדה לזריעה, אבל בדיעבד אם עבר אדם ותיקן שדהו בשביעית לצורך זריעה במוצאי שביעית יש הבדל בין שני סוגי עבודות, שאם עשה עבודה כדי להשביח את הקרקע ולהכינה ממש לזריעה, כגון שחרשה כדי לעקור ממנה עשבים רעים או שזיבלה וכיוצא בזה, קנסוהו חכמים שאסור לזורעה במוצאי שביעית, אבל אם לא עשה אלא עבודת נקוי, כגון שפינה את השדה מאבנים או מקוצים שהיו בה, לא קנסוהו חכמים ומותר לזורעה במוצאי שביעית.

שָׂדֶה שֶׁנִּתְקַוְּצָה – שניטלו קוציה בשביעית, כדי לתקנה למוצאי שביעית, **תִּזָּרַע בְּמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית** – מותר לזורעה במוצאי שביעית, שלא קנסוהו חכמים על עבודה זו. אבל שדה **שֶׁנִּטַּיְּבָה** – שהשביחוה בשביעית על ידי שחרשוה כדי לעקור ממנה את קוציה **(ירושלמי),** ויש מפרשים שנטייבה – שנזדבלה על ידי זבל שהובא בעגלות לשדה **(רש"י),** **אוֹ שֶׁנִּדַּיְּרָה** – שעשאה דיר לצאנו כדי לזבלה, ולא כדי לצבור את הזבל באשפתות כפי ששנינו (לעיל ג, ד), **לֹא תִּזָּרַע בְּמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית** – שקנסוהו חכמים בעבודות אלו, הואיל ויש בהן משום השבחת הקרקע והכנתה לזריעה. – בירושלמי מובא, שבפירוש משנתנו נחלקו אמוראי בבל ואמוראי ארץ ישראל, שלדעת אמוראי בבל מדובר ברישא בקוצים תלושים ומפוזרים בשדה, שהנוטל אותם בשביעית ומפנה שדהו לזריעה במוצאי שביעית, מותר לזורעה במוצאי שביעית **(וכן מפרשים גם רש"י ותוספות בכורות לד, ב),** ואילו מה ששנינו בסיפא: "שנטייבה" – היינו שחרש את השדה כדי לעקור את קוציה ממנה, כמו שבארנו לעיל; אבל אמוראי ארץ ישראל פירשו: "שדה שנתקוצה" – היינו שחרש את שדהו כדי לעקור ממנה את קוציה, שהואיל וחרישה זו אינה עדיין הכנה לזריעה לא קנסוהו חכמים ומותר לזורעה במוצאי שביעית, אבל שדה שנטייבה – היינו שנחרשה פעמיים, ובשעת גזירת המלכות נשנתה משנתנו, שהטילו מס על הקרקעות והתירו חכמים לחרוש פעם אחת ולזרוע בשביעית כדי שיוכלו ליתן למלכות את המס הקצוב מן התבואה, ובאה משנתנו ללמד, שאם חרש פעמיים כדי שתשביח השדה ותתן יבול רב, קנסוהו חכמים שאסור לזורעה בשמינית. **שָׂדֶה שֶׁנִּטַּיְּבָה** – שהושבחה בשביעית, כמו שבארנו לעיל, **בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: אֵין אוֹכְלִין פֵּרוֹתֶיהָ**

פֵּרוֹת שְׁבִיעִית בְּטוֹבָה; וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: אוֹכְלִין בְּטוֹבָה וְשֶׁלֹּא בְּטוֹבָה. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: חִלּוּף הַדְּבָרִים, זוֹ מִקֻּלֵּי בֵּית שַׁמַּאי וּמֵחֲמִרֵי בֵּית הִלֵּל.

ג חוֹכְרִין נִירִין מִן הַגּוֹיִם בַּשְּׁבִיעִית, אֲבָל לֹא מִיִּשְׂרָאֵל. וּמַחֲזִיקִין יְדֵי גּוֹיִם בַּשְּׁבִיעִית, אֲבָל לֹא יְדֵי יִשְׂרָאֵל. וְשׁוֹאֲלִין בִּשְׁלוֹמָן, מִפְּנֵי דַּרְכֵי שָׁלוֹם.

ד הַמֵּדֵל בַּזֵּיתִים — בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: יָגֹם; וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: יְשָׁרֵשׁ. וּמוֹדִים בְּמַחֲלִיק עַד שֶׁיָּגֹם. אֵיזֶה הוּא הַמֵּדֵל? אֶחָד אוֹ שְׁנַיִם. הַמַּחֲלִיק? שְׁלֹשָׁה זֶה בְּצַד זֶה. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? מִתּוֹךְ שֶׁלּוֹ, אֲבָל מִתּוֹךְ שֶׁל חֲבֵרוֹ אַף הַמַּחֲלִיק יְשָׁרֵשׁ.

פירוש ברטנורא

אלא הניחו כדי לזבל בו השדה: **לא תזרע למוצאי שביעית.** דקנסינן ליה בהני יותר מבנתקווצה: **בטובה.** אסור דאין מחזיקין טובה לבעלים דרחמנא אפקרינהו: **חלוף הדברים.** דב"ש לקולא. ואין הלכה כר' יהודה:

ג חוכרין נירין. יכול ישראל לקבל עליו בכך וכך כורים לשנה שדה הנכרי שחרשה בשביעית לזרעה למוצאי שביעית, ואע"פ שגורם לנכרי לחרוש בשביעית. נירין לשון נירו לכם ניר (ירמיה ד): **ומחזיקים ידי נכרים.** אם מצאו חורש יכול לומר לו יישר כחך וכיוצא בזה: **ושואלים בשלומן.** ואפילו ביום חגו:

ד המדל בזיתים. כשהזיתים מקורבים זה לזה יותר מדאי נוטל אחד ומניח ב' או נוטל ב' ומניח אחד כדי שיגדל ויתעבה. מדל לשון שליפה והסרה, וי"מ לשון דלדול ודלות שמדלדל שדהו מן הזיתים: **יגום.** גומם ומקצץ האילן ומשאיר השרש בארץ, ולא ישרש לגמרי שלא יראה כעובד את האדמה: **ומודים במחליק.** כגון אם נוטל שלשה זיתים זה בצד זה שמחליק פני הקרקע יותר מדאי יאמרו לעבודת קרקע הוא מתכוין ואסור: **מתוך של חבירו אף המחליק ישרש.** דלא עביד אינש שיתקן קרקע חבירו, וידוע דלעצים הוא מכוין:

משניות מבוארות – קהתי

בַּשְּׁבִיעִית – אסור לאכול פירות שדה זו, **וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: אוֹכְלִין** – מותר לאכול פירותיה בשביעית. ומדובר כאן בפירות שהם מותרים באכילה בשביעית, כגון פירות האילן (**הרא"ש**), או ספיחים שלא גזרו עליהם (עיין בפתיחה למסכתנו בענין גזירת ספיחים). ויש סוברים שמדובר כאן קודם גזירת חכמים על הספיחים (**"משנה ראשונה"**). **בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: אֵין אוֹכְלִין פֵּרוֹת שְׁבִיעִית בְּטוֹבָה** – אסור להחזיק טובה לבעלים בעד הפירות שאוכל משדהו, לפי שהתורה הפקירה אותם, ואם הוא מחזיק טובה לבעלים ומודה להם על הפירות, הרי זה כאילו אוכל מן השמור. **וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: אוֹכְלִין בְּטוֹבָה וְשֶׁלֹּא בְּטוֹבָה** – כלומר אף על פי שהפירות הפקר הם, מותר להכיר טובה לבעל השדה ולהודות לו בעד הפירות שאוכלים משדהו. וכן גם מותר להיכנס לכל שדה ולאכול מפירותיה ולא להחזיק טובה לבעל השדה. **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: חִלּוּף הַדְּבָרִים** – שבית שמאי מקילים וסוברים, שאוכלים גם בטובה, ובית הלל מחמירים וסוברים, שאין אוכלים פירות שביעית בטובה. **זוֹ מִקֻּלֵּי בֵּית שַׁמַּאי וּמֵחֲמִרֵי בֵּית הִלֵּל** – ברוב ההלכות שנחלקו בהן בית שמאי ובית הלל, בית שמאי מחמירים ובית הלל מקילים, ויש עשרים ושלש הלכות, המנויות במסכת עדיות, שבהן בית שמאי מקילים ובית הלל מחמירים, ולדעת רבי יהודה יש הלכות נוספות שהן מקולי בית שמאי ומחומרי בית הלל, וזו שבמשנתנו היא אחת מהן. יש גורסים בדברי בית שמאי (שהם דברי בית הלל לדעת רבי יהודה): "אין אוכלים אלא בטובה" – לפי שגוזרים בשביעית משום שאר השנים, שלא יהא אדם רגיל ליכנס בשדה חבירו ובגינתו ובפרדסו שלא מדעתו. אבל מן התורה מותר אף שלא בטובה, שכתוב (**שמות כג, יא**): "והשביעית תשמטנה ונטשתה", ושנו במכילתא: מגיד שהוא פורץ בה פרצות, אלא שגזרו חכמים מפני תיקון העולם (**הראב"ד**). ולפי גירסה זו החומרה היא שאין אוכלים אלא בהחזקת טובה, והקולה היא שאוכלים אפילו שלא בטובה.

יום שלישי

באור משנה ג

חוֹכְרִין נִירִין מִן הַגּוֹיִם בַּשְּׁבִיעִית – רשאי ישראל לקבל מן הגויים בחכירה, תמורת תשלום כך וכך כורים לשנה, נירים, היינו שדות שנחרשו בשביעית, כדי לזורען במוצאי שביעית, אף על פי שנמצא מעודדם לחרוש בשביעית, לפי שאין הגויים מצווים על שביתת הארץ, **אֲבָל לֹא מִיִּשְׂרָאֵל** – אסור לחכור מישראל שדות שחרשן בשביעית באיסור. **וּמַחֲזִיקִין יְדֵי גּוֹיִם בַּשְּׁבִיעִית** – כשרואים אותם עובדים את שדותיהם בשביעית, מברכים אותם: תחזקנה ידיכם או הצליחו במעשיכם, **אֲבָל לֹא יְדֵי יִשְׂרָאֵל** – שאסור להחזיק ידי עוברי עבירה. ויש מפרשים, שמשנתנו באה להשמיע שאפילו בזמן גזירת המלכות, שהתירו חכמים לעבוד, כמו שהזכרנו במשנה הקודמת, מכל מקום אסור לאחל זה לזה שיצליח במעשי ידיו, שנראה כאילו שמח בביטול המצוה ובועט בה (**"תוספות חדשים"**). **וְשׁוֹאֲלִין בִּשְׁלוֹמָן** – של הגויים בכל הימים, **מִפְּנֵי דַּרְכֵי שָׁלוֹם** – פיסקה זו הובאה כאן אגב הענייניים שברישא. בבבלי מבואר (**גיטין סב, א**), שאין צורך לומר ששואלין בשלומם של גויים, שהרי אם מחזיקין ידיהם בשביעית, מכל שכן ששואלין בשלומם, אלא אפילו ביום חגם, אף על פי שהם חוגגים לכבוד עבודה זרה, מכל מקום מפני דרכי שלום שואלים בשלומם.

באור משנה ד

הַמֵּדֵל בַּזֵּיתִים – בשביעית; "המדל" משורש "דלל", והיינו שעוקר אילן אחד או שניים מבין אילני הזיתים הצפופים מדי, כדי שיגדלו הנשארים בריווח (**ר"ש; ברטנורא**), ויש מפרשים, שעוקרם מפני שהוא צריך לעצים (**רמב"ם; "תפארת ישראל"**), **בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: יָגֹם** – יקצץ את גזע האילן וישאיר את שרשו בארץ, שלא יהא נראה כמתקן שדהו בשביעית; **וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: יְשָׁרֵשׁ** – מותר לו אפילו לעקור את השורש, שהואיל ואינו עוקר אלא אילנות בודדים פה ושם, אין בזה משום תיקון השדה. **וּמוֹדִים** – בית הלל לבית שמאי, כלומר שסוברים כמותם, **בְּמַחֲלִיק** – בעוקר הרבה אילנות במקום אחד ועושה שטח ניכר חלק (פנוי, בלא אילנות), **עַד שֶׁיָּגֹם** – אינו רשאי להחליק בשביעית אלא אם כן יגום, שיקצץ את הגזע בלבד ולא ישרש, שאם גם יעקור את השרשים יהא חשוד שמתקן הוא את הקרקע לזריעה. **אֵיזֶה הוּא הַמֵּדֵל** – שלדעת בית הלל מותר אפילו לשרש? **אֶחָד אוֹ שְׁנַיִם** – שעוקר אילן אחד או שניים, כמו שבארנו לעיל. ואיזה הוא **הַמַּחֲלִיק** – שאף לדעת בית הלל אסור לשרש? **שְׁלֹשָׁה זֶה בְּצַד זֶה** – שעוקר שלושה אילנות שהם סמוכים זה לזה. **בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים** – שהמחליק אסור לשרש? **מִתּוֹךְ שֶׁלּוֹ** – כשהוא עוקר אילנות מתוך שדה זיתיו, **אֲבָל מִתּוֹךְ שֶׁל חֲבֵרוֹ** – בעוקר אילנות מתוך שדה זיתים של חבירו, **אַף הַמַּחֲלִיק יְשָׁרֵשׁ** – אף כשהוא עוקר הרבה במקום אחד, מותר לו לעקור אפילו את שרשם, שאין כל חשש שמא יחשדוהו שהוא מתקן את הקרקע, לפי שאין דרך אדם לתקן שדה חבירו, ובידוע שלעצים הוא מתכוון בעבודתו זו.

ה הַמַּבְקִיעַ בַּזַּית לֹא יְחַפֵּהוּ בֶּעָפָר, אֲבָל מְכַסֶּה הוּא בָּאֲבָנִים אוֹ בְּקַשׁ. הַקּוֹצֵץ קוֹרוֹת שִׁקְמָה לֹא יְחַפֵּהוּ בֶּעָפָר, אֲבָל מְכַסֶּה הוּא בָּאֲבָנִים אוֹ בְּקַשׁ. אֵין קוֹצְצִין בְּתוּלַת שִׁקְמָה בַּשְּׁבִיעִית, מִפְּנֵי שֶׁהִיא עֲבוֹדָה. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: כְּדַרְכָּהּ אָסוּר; אֶלָּא אוֹ מַגְבִּיהַּ עֲשָׂרָה טְפָחִים, אוֹ גּוֹמֵם מֵעַל הָאָרֶץ.

ו הַמְזַנֵּב בַּגְּפָנִים וְהַקּוֹצֵץ קָנִים — רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי אוֹמֵר: יַרְחִיק טֶפַח. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: קוֹצֵץ כְּדַרְכּוֹ, בַּקֶּרְדֹּם אוֹ בַּמַּגָּל וּבַמְּגֵרָה וּבְכָל מַה שֶּׁיִּרְצֶה. אֵילָן שֶׁנִּפְשַׁח, קוֹשְׁרִין אוֹתוֹ בַּשְּׁבִיעִית — לֹא שֶׁיַּעֲלֶה, אֶלָּא שֶׁלֹּא יוֹסִיף.

ז מֵאֵימָתַי אוֹכְלִין פֵּרוֹת הָאֵילָן בַּשְּׁבִיעִית? הַפַּגִּים, מִשֶּׁיַּזְרִיחוּ אוֹכֵל בָּהֶן פִּתּוֹ בַּשָּׂדֶה; בִּחֲלוּ, כּוֹנֵס לְתוֹךְ בֵּיתוֹ. וְכֵן כַּיּוֹצֵא בָהֶם בִּשְׁאָר שְׁנֵי שְׁבוּעַ חַיָּב בַּמַּעַשְׂרוֹת.

פירוש ברטנורא

ה לא יחפה. הבקוע בעפר, שהרי הוא מיתקן בכך שהעפר נעשה טיט ומשביח האילן: **באבנים ובקש.** דהוי כמושיב שומר שלא ייבש: **בתולת שקמה.** שלא נקצצה מעולם: **מפני שהיא עבודה.** שהיא משובחת בכך: **כדרכה אסור.** שהיא מתגדלת ומתעבה בכך והוי כעין זומר לגפנים: **אלא מגביה עשרה.** שאין דרך לעולם לכרתה אלא למטה מעשרה: **או גומם מעל הארץ.** שאין דרך לכרות אותה כך. והלכה כר' יהודה:

ו המזנב בגפנים. מקטע זנבות הגפנים כדי שיעבה הגזע ויגדל ויגבר כחו, וכן הקוצץ קנים כדי שיתעבו ויוסיף כחן: **ירחיק טפח.** מן הקרקע ושוב לא מיחזי כעבודה: **שנפשח.** נסדק, כמו (איכה ג) ויפשחני: **לא שיעלה.** שיתחברו סדקיו: **אלא שלא יוסיף.** ליסדק:

ז מאימתי אוכלים פירות האילן בשביעית. משום דדרשינן לאכלה ולא להפסד ואם אוכלן קודם בישולן היינו הפסד: **הפגים.** פגי תאנה כדכתיב (ש"ה ב) התאנה חנטה פגיה: **משהזריחו.** האדימו וזהו התחלת בשולן: **אוכל בהם פתו בשדה.** אבל ללקט ולהכנים לבית אינו רשאי עד שיגמרו: **בחלו.** שגדל הרבה, ודומה לו וגם נפשם בחלה בי (זכריה יא). ובירושלמי יליף לה מדכתיב (ויקרא כה) תהיה כל תבואתה לאכול וכתיב (שם) מן השדה תאכלו את תבואתה, בשתי תבואות הכתוב מדבר אחת מן הבית ואחת מן השדה:

משניות מבוארות – קהתי

יום רביעי

באור משנה ה

הַמַּבְקִיעַ בַּזַּית – הקוצץ מאילן הזית בשביעית בקעיות (גיזרי עצים) להסקה וכדומה, **לֹא יְחַפֵּהוּ בֶּעָפָר** – לא יכסה את מקום הביקוע שבזית בעפר, מפני שהעפר משביח את האילן, ונמצא מתקן את האילן בשביעית, וכבר הזכרנו (בפתיחה למסכתנו), שכל עבודה שיש בה משום תיקון האילן והשבחתו אסורה היא בשביעית. **אֲבָל מְכַסֶּה הוּא** – את הביקוע, **בָּאֲבָנִים אוֹ בְּקַשׁ** – כדי לשמור עליו שלא ייבש, שכל עבודה שאינה אלא לקיום האילן מותרת בשביעית. וכן **הַקּוֹצֵץ קוֹרוֹת שִׁקְמָה** – אילן השקמה וענפיו קרויים "קורות", לפי שהם משמשים קורות לבניין, ובאה המשנה ללמד שהקוצץ בשביעית קורות שקמה, **לֹא יְחַפֵּהוּ בֶּעָפָר** – מפני שהוא משביח את האילן, **אֲבָל מְכַסֶּה הוּא בָּאֲבָנִים אוֹ בְּקַשׁ** – שלא ייבש, כמבואר לעיל באילן זית. **אֵין קוֹצְצִין בְּתוּלַת שִׁקְמָה בַּשְּׁבִיעִית** – אילן השקמה שעדיין לא נקצץ נקרא "בתולת השקמה", ובאה המשנה ללמד שאסור לקצוץ בתולת השקמה בשביעית, **מִפְּנֵי שֶׁהִיא עֲבוֹדָה** – שהקציצה היא עבודת אילן, המועילה להשבחת השקמה, שעל ידי כך היא מגדלת קורות עבות וארוכות הטובות לבניין. **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: כְּדַרְכָּהּ** – כדרך שרגילים לקוצצה, והיינו מעשרה טפחים ולמטה, **אָסוּר** – לקוצצה בשביעית, שהואיל והיא מתפתחת בכך, הרי זו כעין זמירה בגפנים, **אֶלָּא אוֹ מַגְבִּיהַּ עֲשָׂרָה טְפָחִים** – כלומר שקוצצה למעלה מעשרה טפחים, **אוֹ גּוֹמֵם מֵעַל הָאָרֶץ** – כורת את כל גזעה מעל הארץ ואינו משייר כלום, שכיון שאין דרך קציצתה בכך, מותרת היא בשביעית. והלכה כרבי יהודה **(רמב"ם הל' שמיטה ויובל א, כא-כב).**

באור משנה ו

הַמְזַנֵּב בַּגְּפָנִים – החותך קצות הזמורות של הגפנים, **וְהַקּוֹצֵץ קָנִים** – שבאגם, **רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי אוֹמֵר: יַרְחִיק טֶפַח** – מן הקרקע, כלומר שלא יקצוץ בשביעית סמוך לקרקע בשיעור טפח, לפי שהוא נראה כזומר וכמתקן את הקרקע לזריעה, אלא יקצוץ למעלה מטפח מעל הארץ. **רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: קוֹצֵץ כְּדַרְכּוֹ** – ואינו צריך להרחיק טפח, שאין בזה משום תיקון האילן או הקרקע ואינו נראה כזומר, ואף מותר לו להשתמש בכלי עבודה רגילים, כגון **בַּקֶּרְדֹּם אוֹ בַּמַּגָּל וּבַמְּגֵרָה** (במשור) **וּבְכָל מַה שֶּׁיִּרְצֶה** – יש מפרשים שפיסקה זו "בקרדום או במגל"... דברי הכל היא, שאף רבי יוסי הגלילי סובר שמותר לקצוץ בכל כלי שירצה **("תפארת ישראל").** **אִילָן שֶׁנִּפְשַׁח** – שנסדק, **קוֹשְׁרִין אוֹתוֹ בַּשְּׁבִיעִית** – את האילן, **לֹא שֶׁיַּעֲלֶה** – לא כדי שיבריא האילן ויתאחה, **אֶלָּא שֶׁלֹּא יוֹסִיף** – להיסדק.

יום חמישי

באור משנה ז

ממשנתנו ואילך עוסקות המשניות בענין קדושת פירות שביעית. וכבר הזכרנו (בפתיחה למסכתנו), שאסור להפסיד פירות שביעית, שנאמר (ויקרא כה, ו): "והיתה שבת הארץ לכם לאכלה", ודרשו חכמים: "לאכלה" ולא להפסד. מטעם זה אסור לאכול פירות שביעית קודם בישולם, לפי שיש בזה משום הפסד הפירות. ויש למדים זה מן הכתוב (שם שם, ז): "תהיה כל תבואתה לאכול" שאין נאכלת אלא תבואה ("תורת כהנים"), כשהיא ראויה כבר לאכילה (רמב"ם). ברם, יש פירות, שאף טרם שבשלו כל צרכם, נוהגים לאכלם בשדה אכילת עראי, ואולם אין כונסים אותם לבית עד שיתבשלו. ולפיכך אף בשביעית יש לנהוג בהם כך, שכל זמן שאין אוכלים אותם אלא בשדה, אף בשביעית אינם מותרים אלא באכילת עראי בשדה, ורק לאחר שבשלו די צרכם, מותר לכונסם לבית. – שלש המשניות שלפנינו באות ללמד בפירות האילן, מתי מותר לתלשם בשביעית כדי לאכול מהם בשדה, ומתי מותר לכונסם לבית.

מֵאֵימָתַי אוֹכְלִין פֵּרוֹת הָאִילָן בַּשְּׁבִיעִית – ממתי ראויים הפירות לאכילה, שיהא מותר לאכלם בשביעית? **הַפַּגִּים** – התאנים הרכות, **מִשֶּׁיַּזְרִיחוּ** – משיאדימו, **אוֹכֵל בָּהֶן פִּתּוֹ בַּשָּׂדֶה** – שכך רגילים לאכלם אכילת עראי בשדה, אף שעדיין אינם בשלים כל צרכם; **בִּחֲלוּ** – התחילו להתבשל, **כּוֹנֵס לְתוֹךְ בֵּיתוֹ** – רשאי הוא ללקט ולהביאם לביתו. **וְכֵן כַּיּוֹצֵא בָהֶם בִּשְׁאָר שְׁנֵי שְׁבוּעַ חַיָּב בַּמַּעַשְׂרוֹת** – משביחלו התאנים בשאר שש השנים של מחזור השמיטה ("שבוע" היינו שבע שנות השמיטה), חייבות הן במעשרות (כמבואר להלן מסכת מעשרות א, ב); אבל בשביעית אין מעשר נוהג כלל. ויש גורסים "ובשאר שני שבוע"... ומפרשים: "וכן כיוצא בהם" – כל פירות האילן הדומים לתאנים מותר לאכלם בשדה משיזריחו, ולכונסם לביתו משביחלו, ובשאר שני שבוע חייב במעשרות – משביחלו **("מלאכת שלמה" בשם ה"ר יהוסף).** – ואף הרמב"ם גורס כך, אלא שהוא מסיים בפירושו: "ושאר שני שבוע חייב במעשרות – "רוצה לומר כשיזריחו הפגים אז יהיו באים לעונת המעשרות". ודבריו אלו תמוהים הם, שהרי משנה מפורשת היא (להלן מעשרות א, ב): "מאימתי הפירות חייבים במעשרות? התאנים משיבחילו", ומשמע שגם כאן מוסב ענין

ח הַבֹּסֶר, מִשֶּׁהֵבִיא מַיִם אוֹכֵל בּוֹ פִּתּוֹ בַּשָּׂדֶה; הִבְאִישׁ, כּוֹנֵס לְתוֹךְ בֵּיתוֹ. וְכֵן כַּיּוֹצֵא בוֹ בִּשְׁאָר שְׁנֵי שָׁבוּעַ חַיָּב בַּמַּעֲשְׂרוֹת.

ט זֵיתִים, מִשֶּׁיַּכְנִיסוּ רְבִיעִית לַסְּאָה, פּוֹצֵעַ וְאוֹכֵל בַּשָּׂדֶה; הִכְנִיסוּ חֲצִי לוֹג, כּוֹתֵשׁ וְסָךְ בַּשָּׂדֶה; הִכְנִיסוּ שְׁלִישׁ, כּוֹתֵשׁ בַּשָּׂדֶה וְכוֹנֵס לְתוֹךְ בֵּיתוֹ. וְכֵן כַּיּוֹצֵא בָהֶם בִּשְׁאָר שְׁנֵי שָׁבוּעַ חַיָּבִים בַּמַּעֲשְׂרוֹת. וּשְׁאָר כָּל פֵּרוֹת הָאִילָן — כְּעוֹנָתָן לַמַּעֲשְׂרוֹת כֵּן עוֹנָתָן לַשְּׁבִיעִית.

י מֵאֵימָתַי אֵין קוֹצְצִין הָאִילָן בַּשְּׁבִיעִית? בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: כָּל הָאִילָן מִשֶּׁיּוֹצִיא; בֵּית הִלֵּל אוֹמְרִים: הֶחָרוּבִין מִשֶּׁיְּשַׁלְשֵׁלוּ, וְהַגְּפָנִים מִשֶּׁיְּגָרְעוּ, וְהַזֵּיתִים מִשֶּׁיְּנַצּוּ, וּשְׁאָר כָּל אִילָן מִשֶּׁיּוֹצִיא. וְכָל הָאִילָן, כֵּיוָן שֶׁבָּא לְעוֹנַת

פירוש ברטנורא

ח משהביא מים. שסוחטו ויוצא ממנו משקה: **משהבאישו.** משיקראו באשה, והיינו כשיתחילו להתבשל ונתבשלו עד שהחרצנים שבפנים נראים מבחוץ מתוך הקליפה:

ט רביעית לסאה. שמסאה זיתים יכול להוציא רביעית הלוג שמן: **פוצע.** דרך הזיתים לפצען כדי למתק מרירותן: **ואוכל בשדה.** דדבר שדרכו לאכול הוא. אבל לסוך לא חזו, ואין סכין אלא בדבר שדרכו לסוך: **הכניסו חצי לוג.** שנתבשלו עד שהוא יכול להוציא חצי לוג מסאה: **הכניסו שליש.** שנתגדלו שליש ממה שעתידים להתגדל. א"נ שמוציא מהן עכשיו שליש ממה שמוציא לסאה כשנתבשלו יפה: **כך עונתן לשביעית.** אין אוכלין מהן בשביעית עד שיגיעו לעונת מעשרות המפורש בפ"ק דמעשרות, דדוקא תאנים וענבים וזיתים רגילים לאכול קודם בשולן לפיכך התירו לאכול מהם בשדה בשביעית קודם שיגיעו לעונת המעשרות, אבל לא בשאר פירות:

י אין קוצצין את האילן בשביעית. משום דלאכלה אמר רחמנא ולא להפסד. ואני שמעתי כיון דאפקרינהו רחמנא לפירות אם יקצצם הוי גוזל את הרבים: **משיוציא.** תחלת העלין בימי ניסן: **משישלשלו.** משיתחילו להכביד ולתלות כעין שלשלת: **משיגרעו.** משיעשו גרעינים. פ"א הבוסר כשיגדילו [הענבים] ונעשו כפול הלבן נקרא גרוע: **משינצו.** משיגדל עליהן הנץ, כמו הנצנים נראו בארץ (ש"ה ב) כשיגיעו לשיעורים הללו אסור לקצצן בשביעית: **מותר לקוצצו.**

משניות מבוארות – קהתי

החיוב במעשר על "ביחלו", כמו שבארנו (**עיין "תוספות יום טוב"; "מלאכת שלמה"**).

באור משנה ח

הַבֹּסֶר – הענבים הרכים שטרם בשלו כל צרכם, אבל גדלו כבר כפול הלבן (**פסחים נג, א**), **מִשֶּׁהֵבִיא מַיִם** – כלומר משיוצא ממנו מיץ כשהוא נסחט, **אוֹכֵל בּוֹ פִּתּוֹ בַּשָּׂדֶה** – שכן נוהגים העובדים בשדה ללפת בו את פתם; **הִבְאִישׁ** – הבשיל כל צרכו, וסימנו כשהחרצנים נראים מתוך הקליפה, **כּוֹנֵס לְתוֹךְ בֵּיתוֹ** – בוצר ענבים וכונסם לביתו. **וְכֵן כַּיּוֹצֵא בוֹ בִּשְׁאָר שְׁנֵי שָׁבוּעַ חַיָּב בַּמַּעֲשְׂרוֹת** – משהבאיש. הרמב"ם מפרש שלשון "הבאיש" היינו שכל כך בשל עד שהוא קרוב להתעפש כשיניחוהו.

יום ששי

באור משנה ט

בשתי המשניות הקודמות למדנו בענין תאנים וענבים, מאימתי מותר לאכלם בשביעית. משנתנו מוסיפה ללמד בענין זיתים ושאר כל פירות האילן.

זֵיתִים, מִשֶּׁיַּכְנִיסוּ רְבִיעִית לַסְּאָה – שאפשר לסחוט מסאה זיתים רביעית הלוג שמן (הסאה היא עשרים וארבעה לוג = 13 ליטר בערך); **פּוֹצֵעַ וְאוֹכֵל בַּשָּׂדֶה** – דרך הזיתים שמפצעים אותם לפני אכילתם כדי לרככם ולמתקם; ודווקא לאכול מותר, הואיל ונוהגים לאכלם כך, אבל לסוך בשמנם אסור, שעדיין אינם ראויים לסיכה, ואין סכים בשביעית אלא בדבר שדרכו לסוך. **הִכְנִיסוּ חֲצִי לוֹג** – לאחר שהבשילו יותר עד שאפשר לסחוט מסאה זיתים חצי לוג שמן, **כּוֹתֵשׁ וְסָךְ בַּשָּׂדֶה** – כותת את הזיתים ומוציא מהם קצת שמן וסך בו בשדה, שזיתים אלו ראויים כבר לסיכה מועטת שרגילים לסוך בשדה; **הִכְנִיסוּ שְׁלִישׁ** – שגדלו שליש גידולם; פירוש אחר: שאפשר לסחוט מהם שמן בשיעור שליש ממה שהם ראויים לעשות בגמר בישולם (**ר"ש**), ובירושלמי מבואר ששליש הוא לוג שמן, שמשערים בזיתים שהם עושים שלושה לוגים לסאה, **כּוֹתֵשׁ בַּשָּׂדֶה וְכוֹנֵס לְתוֹךְ בֵּיתוֹ** – מה שנקטה המשנה "כותש בשדה" לאו דווקא הוא, והוא הדין בבית, אלא שכך נוהגים לכתוש קצת בשדה. **הרמב"ם** מפרש: הכניסו שליש – שליש הלוג, ורבים נדחקים ליישב פירושו זה, שכן תמוה הוא (**עיין "מלאכת שלמה"**). **וְכֵן כַּיּוֹצֵא בָהֶם בִּשְׁאָר שְׁנֵי שָׁבוּעַ** – משהכניסו שליש. **וּשְׁאָר כָּל פֵּרוֹת הָאִילָן, כְּעוֹנָתָן לַמַּעֲשְׂרוֹת** – המפורשת להלן במסכת "מעשרות" (א, ב-ד), **כֵּן עוֹנָתָן לַשְּׁבִיעִית** – שאין אוכלים מהם בשביעית עד שהם מגיעים לזמן חיובם במעשרות, שדווקא תאנים וענבים וזיתים, הואיל ורגילים לאכלם בשדה קודם בישולם, לפיכך התירו לאכול מהם בשדה בשביעית קודם שיגיעו לעונת המעשרות (**ר"ש; ברטנורא**). ויש סוברים, שאף שאר פירות מותר לאכול מהם אכילת ארעי בשדה זמן מועט קודם שהגיעו לעונת המעשרות, אלא שמשנתנו באה להשמיענו, מתי מותר לכונסם לבית (**"תוספות אנשי שם" עפ"י הרמב"ם**).

באור משנה י

אסור לקצוץ אילן מאכל, שנאמר (דברים כ, יט): "כי ממנו תאכל ואותו לא תכרות". ברם, אם האילן מעולה בדמים, שמחירו יקר לעצים יותר מלגידול פירות, מותר לקצצו (בבא בתרא צב, א). במה דברים אמורים? בשאר כל השנים; אבל בשביעית, משהתחיל האילן לעשות פרי, אף כשהוא מעולה בדמים, אסור לקצצו, שהואיל וחלה על פירותיו קדושת שביעית, אסור להפסידם, שנאמר (ויקרא כה, ו): "והיתה שבת הארץ לכם לאכלה" – ולא להפסד. ואמנם קודם שיהיה בו פרי, מותר לקצצו בשביעית לעצים, שהאילן עצמו אין בו קדושת שביעית. הלכות אלו באה משנתנו ללמד.

מֵאֵימָתַי אֵין קוֹצְצִין הָאִילָן בַּשְּׁבִיעִית – מפני קדושת הפירות, כמו שבארנו לעיל? **בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: כָּל הָאִילָן** – כל אילן מאכל, **מִשֶּׁיּוֹצִיא** – פרי (**ר"ש**), ויש מפרשים: משיוציא – עלים (**רמב"ם**); רש"י מפרש במקום אחד (**ברכות לו, ב**): משיוציא את הפרי; ובמקום אחר (**פסחים נב, ב**): תחילת העלים בימי ניסן. **בֵּית הִלֵּל אוֹמְרִים: הֶחָרוּבִין מִשֶּׁיְּשַׁלְשֵׁלוּ** – משיתחילו החרובים להכביד ולהיתלות כלפי מטה כעין שלשלות (**ר"ש; ברטנורא**), ויש מפרשים: משעה שהענפים נמשכים וגדלים כשלשלות (**רמב"ם**); **וְהַגְּפָנִים מִשֶּׁיְּגָרְעוּ** – משיעשו גרעינים. פירוש אחר: משיגדלו הענבים קצת עד שיהיו כפול הלבן, ואז נקראים הם "גירוע", היינו "בוסר" (**ר"ש; בבלי ברכות לו, ב; פסחים נב, ב**). ובירושלמי מבארים: משעה שייכנס בהם קצת לחלוח, מלשון "יגרע נטפי מים" (**איוב לו, כז**); **וְהַזֵּיתִים מִשֶּׁיְּנַצּוּ** – משיעלו בהם הניצנים, **וּשְׁאָר כָּל אִילָן** – מאכל, **מִשֶּׁיּוֹצִיא** – פרי (או עלים), כמו שבארנו לעיל. **וְכָל הָאִילָן** – כל אילן מאכל, **כֵּיוָן שֶׁבָּא לְעוֹנַת הַמַּעֲשְׂרוֹת** – כגון הענבים

הַמַּעֲשְׂרוֹת — מֻתָּר לְקָצְצוֹ. כַּמָּה יְהֵא בַּזַּיִת וְלֹא יְקַצְּצוּנוּ? רַבִּי. רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: הַכֹּל לְפִי הַזַּיִת.

פרק חמישי

א בְּנוֹת שׁוּחַ — שְׁבִיעִית שֶׁלָּהֶן שְׁנִיָּה, שֶׁהֵן עוֹשׂוֹת לְשָׁלֹשׁ שָׁנִים. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: הַפַּרְסִיּוֹת — שְׁבִיעִית שֶׁלָּהֶן מוֹצָאֵי שְׁבִיעִית, שֶׁהֵן עוֹשׂוֹת לִשְׁתֵּי שָׁנִים. אָמְרוּ לוֹ: לֹא אָמְרוּ אֶלָּא בְּנוֹת שׁוּחַ.

ב הַטּוֹמֵן אֶת הַלּוּף בַּשְּׁבִיעִית — רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: לֹא יִפְחֹת מִפָּאתַיִם עַד גֹּבַהּ שְׁלֹשָׁה טְפָחִים, וְטֶפַח עָפָר עַל גַּבָּיו. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: לֹא יִפְחֹת מֵאַרְבַּעַת קַבִּים, עַד גֹּבַהּ טֶפַח, וְטֶפַח עָפָר עַל גַּבָּיו. וְטוֹמְנוֹ בִּמְקוֹם דְּרִיסַת אָדָם.

פירוש ברטנורא

ואין כאן משום הפסד הפרי, או משום גזל לאידך לישנא, שכבר הפרי ראוי לאכילה. ומשום קוצץ אילנות טובים ליכא אם הוא מעולה בדמים, שדמיו יקרים לעצים יותר מלאילן: **וכמה יהא בזית.** לאו אשביעית קאי, אלא שיהא אסור לקוצצו משום קוצץ אילנות טובים כדכתיב (דברים כ) כי ממנו תאכל ואותו לא תכרות: **רובע.** הקב, משום דחשיב יותר משאר אילנות, דאילו בדקל מותר לקצצו עד דטעין קבא:

ה א בנות שוח. תאנים לבנות המגדלות משלש שנים לשלש שנים: **שביעית שלהם שנה שניה.** של שמטה דפירות החונטים בשביעית אין נגמר בשולן עד שנה שנייה של שמטה שהיא ג' לחניטה ואז נוהג בהן דין שביעית, דבתר חנטה אזלינן: **פרסיות.** מין תאנים שעושים משתי שנים לשתי שנים. ואין הלכה כר' יהודה:

ב הטומן את הלוף. מין ממיני הבצלים שרגילים לטמנן בארץ: **לא יפחות מפאתים.** משום דמיחזי כזורע, עד שיטמון מהם סאתים בחפירה אחת על גובה ג' טפחים, שלא יהיו מפוזרים אלא יהיה גובה הכרי והצבור שלשה טפחים וטפח עפר על גבי הכרי: **וטומנו במקום דריסת האדם.** כדי שלא יצמח. והלכה כחכמים:

משניות מבוארות – קהתי

משהבאישו או הזיתים משהכניסו שליש (כמבואר לעיל במשניות ז-ט), וכיוצא בהם, **מֻתָּר לְקָצְצוֹ** – בשביעית לעצים, שהואיל והפירות הבשילו כבר, אין בקציצת האילן משום הפסד הפירות; ומדובר כאן, בכגון שדמי האילן לעצים מרובים מדמי פירותיו, כמו שבארנו לעיל, שאין בזה משום איסור קציצת אילן מאכל. **כַּמָּה יְהֵא בַּזַּיִת וְלֹא יְקַצְּצוּנוּ?** – אף בשאר כל השנים, משום האיסור לקצץ אילני מאכל? **רַבִּי** – הקב זיתים; ברם, שיעור זה אינו אלא בזית, לפי שהזית חשוב משאר האילנות, אבל אילן אחר – אין איסור לקצצו אלא כשהוא טעון קב פירות. **רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: הַכֹּל לְפִי הַזַּיִת** – כל מה שהזית משובח יותר, איסור קציצתו אפילו בפחות מרובע קב. כך מבוארת הסיפא בבבלי (**בבא קמא צא, א**), שהמדובר הוא בשאר השנים; אבל לפי הירושלמי נראה שאף הסיפא ממשיכה בענין שביעית, ובאה המשנה להשמיענו, שמה שאמרנו לעיל בזית: "משינצו" – היינו משיהיה באילן רבע קב זיתים. וכן מפרש גם הגר"א (**עיין "שנות אליהו"**).

שבת קודש

באור משנה א

בְּנוֹת שׁוּחַ – מין תאנים לבנות, **שְׁבִיעִית שֶׁלָּהֶן שְׁנִיָּה** – דיני שביעית נוהגים בהן בשנה השניה של שמיטה, **שֶׁהֵן עוֹשׂוֹת לְשָׁלֹשׁ שָׁנִים** – שפירות אלו גדלים במשך שלש שנים עד שהם מתבשלים, ונמצא שהפירות שחנטו בשביעית נגמר בישולם בשנייה לשמיטה, שהיא השנה השלישית לחנטה, ואז נוהגים בהן דיני שביעית, שלעניין שביעית הולכים בפירות האילן אחר חנטה. **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: הַפַּרְסִיּוֹת** – מין תאנים שעיקר גידולן בפרס, אבל מגדלים אותן גם בארץ ישראל (**"תפארת ישראל"**); **שְׁבִיעִית שֶׁלָּהֶן מוֹצָאֵי שְׁבִיעִית** – דיני שביעית נוהגים בפירות אלו במוצאי שביעית, היינו בשנה הראשונה לשמיטה, **שֶׁהֵן עוֹשׂוֹת לִשְׁתֵּי שָׁנִים** – ונמצא הפירות שחנטו בשביעית נגמר בישולם בשנה השמינית. **אָמְרוּ לוֹ** – חכמים לרבי יהודה: **לֹא אָמְרוּ** – חכמים, שדין שביעית נוהג בפירות שבשלו אחר השביעית, **אֶלָּא בְּנוֹת שׁוּחַ** – ולא פרסיות, שבדקו ומצאו שהן מתבשלות בשנה אחת; וכן מובא בתוספתא (**שביעית ד, א**) שאמרו חכמים לרבי יהודה: "הרי הן אצלך בטבריא, ואינן עושות אלא בנות שנתן". ובירושלמי מובא, שרבי יהודה אמר להם: "והרי עמכם בציפורין, והן עושות לשתי שנים". מכאן, שטעם המחלוקת הוא, שרבי יהודה קבע לפי ציפורין ואילו חכמים קבעו לפי טבריא (**הרש"ס**).

באור משנה ב

הַטּוֹמֵן אֶת הַלּוּף בַּשְּׁבִיעִית – לוף הוא מין בצלים, שרגילים לטמנו באדמה לשם קיום, ובאה המשנה ללמדנו שהבא לטמון את הלוף בשביעית, אסור שיטמנהו מפוזר, שלא יהא נראה כזורע, אלא טומנו הרבה במקום אחד. וכיצד? נחלקו בזה רבי מאיר וחכמים: **רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: לֹא יִפְחֹת מִפָּאתַיִם** – לא יטמון בחפירה אחת פחות מסאתיים, שהם שנים עשר קב (הסאה 6 קבים), **עַד גֹּבַהּ שְׁלֹשָׁה טְפָחִים** – שיהא בערימת הלוף גובה שלושה טפחים, **וְטֶפַח עָפָר עַל גַּבָּיו** – על גבי הלוף הטמון, שיהא ניכר שטמנו לשם קיום. **וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: לֹא יִפְחֹת מֵאַרְבַּעַת קַבִּים** – צריך להיות בערימה שהוא טומן לא פחות מארבעת קבים, **עַד גֹּבַהּ טֶפַח, וְטֶפַח עָפָר עַל גַּבָּיו** – כלומר שאף חכמים סוברים כרבי מאיר, שצריך להיות טפח עפר על גבי הלוף הטמון, אלא שחולקים הם עליו בענין כמות הערימה וגובהה, שלדעתם די בשליש משיעורו, ארבעה קבים (שהם שליש מסאתיים) עד גובה טפח. **וְטוֹמְנוֹ בִּמְקוֹם דְּרִיסַת אָדָם** – כדי שלא יצמח. ההלכה כחכמים.

כדי להגיע לפשיטות העצמות שלמעלה גם מהציור דאותיות החקיקה, הרי זה דווקא על-ידי עניין העבודה למטה, בקיום המצוות בדברים גשמיים בעולם הזה הגשמי.

ממאמר שבת פרשת בחוקותי, ה'תשכ"ה

אצל כל אחד בחלקו בתורה צריך להיות גם **העמל** בתורה.

משיחת שבת פרשת בחוקותי, ה'תשכ"ה

רש"י

דרתא — חצר. **ותרעא לדרתיה עביד** — שהתורה אינה אלא שער ליכנס בה ליראת שמים, לכך צריך שתקדים לו יראת שמים. **תרתי גיהנם** — להיות יגעים ועמלים בתורה בעולם הזה ולא תקיימוה, ותירשו גיהנם במותכם, ובחייכם לא נהניתם בעולמכם. **צורפתו** — ביסורין ובגיהנם. **נושא אשה** — ניצול מהרהור עבירה. **להעיד בלומדיה** — מי קיים ומי לא קיים.

ביאור עם "שפה ברורה – עוז והדר"

דף עא ע"ב: עוד בעניין תלמיד חכם שאין תוכו כברו: **אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי אָמַר רַבִּי יוֹנָתָן, מַאי דִּכְתִיב** - מה מלמדנו הפסוק (משלי יז טז) **'לָמָּה זֶּה מְחִיר בְּיַד כְּסִיל לִקְנוֹת חָכְמָה, וְלֵב אָיִן'** - איזו תועלת יש לכסיל שביכולתו ללמוד תורה אם אין בליבו לקיימה. **אוֹי לָהֶם לְשׁוֹנְאֵיהֶן שֶׁל תַּלְמִידֵי חֲכָמִים** [היינו תלמידי חכמים עצמם] **שֶׁעוֹסְקִין בַּתּוֹרָה** כדי להתפרסם ולהיחשב חכמים, **וְאֵין בָּהֶן יִרְאַת שָׁמַיִם** לקיימה. **מַכְרִיז רַבִּי יַנַּאי, חֵבֶל עַל** אדם **דְּלֵית לֵיהּ דַּרְתָּא** - שאין לו חצר, **וְתַרְעָא לְדַרְתֵּיהּ עָבִיד** - ושער לחצר הוא עושה. כלומר, חבל על אדם הטורח בלימוד התורה שהיא השער ליראת שמים ואין לו יראת שמים.

אָמַר לְהוּ רָבָא לְרַבָּנָן תלמידיו, **בְּמָטוּתָא מִינַּיְיכוּ** - בבקשה מכם, **לָא תֵּירְתוּן תַּרְתֵּי גֵּיהִנֹּם** - אל תנהגו באופן שתירשו שני גיהנום. כלומר, אם תעסקו בתורה ולא תקיימוה ותירשו גיהנום במותכם, נמצאתם יורשים שני גיהנום, בחייכם אין אתם נהנים מהעולם הזה מחמת טורח הלימוד, ובמותכם תאבדו את העולם הבא.

אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, מַאי דִּכְתִיב (דברים ד מ) **'וְזֹאת הַתּוֹרָה אֲשֶׁר שָׂם מֹשֶׁה'**, הן לשון 'שימה' אינו נופל כאן והיה צריך לומר 'אשר לימד משה'. אלא לכן נקטה התורה 'תשים' שהוא מלשון 'סם', להורות שאם **זָכָה** אדם ולמד תורה לשמה, **נַעֲשֵׂית לוֹ** התורה **לְסַם חַיִּים**, ואם **לֹא זָכָה** אלא למדה על מנת לקנטר, **נַעֲשֵׂית** היא **לוֹ סַם מִיתָה. וְהֵיכִינוּ דְּאָמַר רָבָא, דְּאוּמָּן לָהּ** - מי שהתורה אומנותו, היינו שעוסק בה לשמה, הרי היא לו **סַמָּא דְּחַיָּיא**, אך מי **דְּלֹא אוּמָּן לָהּ**, הרי היא לו **סַמָּא דְּמוֹתָא.**

אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי, רַבִּי יוֹנָתָן רָמֵי, כְּתִיב (תהלים יט ט) **'פִּקּוּדֵי ה' יְשָׁרִים מְשַׂמְּחֵי לֵב'** הרי שהתורה משמחת לב אדם, ומאידך **כְּתִיב** (שם יח לא) **'אִמְרַת ה' צְרוּפָה'** שמשמעו לשון צירוף וזיקוק, היינו שהתורה מצרפת את לומדיה ביסורים כמו שצורפים כסף. אלא, אם **זָכָה** אדם הרי היא **מְשַׂמַּחְתּוֹ**, אך אם **לֹא זָכָה** היא **צוֹרַפְתּוֹ** ביסורים ובגיהנום. **רֵישׁ לָקִישׁ אָמַר, מִגּוּפֵיהּ דִּקְרָא נַפְקָא** - מתוך הפסוק 'אמרת ה' צרופה' יש לדרוש כן [אף ללא הפסוק 'משמחי לב'], שכן 'צרופה' משמע לטובה ומשמע לרעה, לפיכך אם **זָכָה** – **צוֹרַפְתּוֹ לְחַיִּים** - לחיי העולם הבא, ואם **לֹא זָכָה** היא **צוֹרַפְתּוֹ לְמִיתָה.**

הגמרא מביאה דרשות נוספות באותו פרק שדרשנו לעיל (פי"ט): **'יִרְאַת ה' טְהוֹרָה עוֹמֶדֶת לָעַד** (שם י)', **אָמַר רַבִּי חֲנִינָא,** פסוק **זֶה** נאמר על **הַלּוֹמֵד תּוֹרָה בְּטָהֳרָה** - טהרת המחשבה, כלומר כשלומד בטהרה תורתו עומדת לעד. מבררת הגמרא: **מַאי הִיא,** כלומר מה יעשה אדם כדי ללמוד בטהרה. משיבה הגמרא: **נוֹשֵׂא אִשָּׁה** כדי להימנע מהרהור עבירה, **וְאַחַר כָּךְ לוֹמֵד תּוֹרָה.**

עוד נאמר (שם ח): **'עֵדוּת ה' נֶאֱמָנָה', אָמַר רַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא, נֶאֱמָנָה הִיא** התורה **לְהָעִיד** לעתיד לבוא **בְּלוֹמְדֶיהָ** ולומר מי קיימה ומי לא.

זכה שהשגחה העליונה העמידתו על חלק היפה, עבודה בחינוך הכשר על טהרת הקודש, המקרב לב התלמידים לאבינו שבשמים, בוודאי שזהו מברר ומזכך ומעלה מדרגא לדרגא התלמיד והמתחנך ומוסיף בהצלחתו של המחנך והמלמד בעצמו.

ממכתב י' אייר תשי"ח

מנהג ישראל לקשר סיום כל ספר עם תחילתו, כיוון שנעוץ סופן בתחילתן.

ממאמר שבת פרשת בחוקותי, ה'תשכ"ה

כהן גדול המוזהר שלא לישא אלמנה וגרושה (ויקרא כא טו) ′לֹא יְחַלֵּל זַרְעוֹ בְּעַמָּיו′, מַקִּישׁ הכתוב זַרְעוֹ של הכהן לוֹ – לכהן עצמו, מַה הוּא – הכהן גדול שנשא אלמנה האסורה לו, פּוֹסֵל אותה מלאכול בתרומה, אַף זַרְעוֹ, שהוא חלל, נַמִּי פּוֹסֵל בביאתו את אשתו מן התרומה.

שנינו בתוספתא לעיל (סח.): בן תשע שנים ויום אחד, גר עמוני ומואבי, מצרי ואדומי, כותי, נתין, חלל וממזר, שבאו על כהנת לויה וישראלית, פסלוה. מקשה הגמרא: וְאֵימָא – ונאמר, שכבר מִשְּׁעַת חֲוָיָה – משעה שהתקדשה לפסול כבר נפסלה, ואף אם מת ולא בא עליה, שהרי לשון הפסוק הוא ′כי תהיה לאיש זר′, ומשמע שמזמן הויתה לאיש זר, והיינו מזמן הקדושין, נפסלה. משיבה הגמרא: יש ללמוד שפסול זה הוא דּוּמְיָא – דומה לפסול דְּכֹהֵן גָּדוֹל בְּאַלְמָנָה, מַה כֹּהֵן גָּדוֹל בְּאַלְמָנָה פוסלה רק בְּבִיאָה, שנאמר ′ולא יחלל זרעו′, ומשמע שדוקא על ידי מעשה שיתחלל בו זרעו, כלומר בביאה, הוא פוסל את האשה, אַף הַאי נַמִּי – כל הפסולים גם כן פוסלים רק בְּבִיאָה.

ממשיכה הגמרא ושואלת: אמנם למדנו מכהן גדול שביאה פוסלת, וְאֵימָא – שמא נאמר ששאר הפסולים לא יפסלו עַד דְּאִיכָּא חֲוָיָה וּבִיאָה – גם קידושין וגם ביאה, כלומר, שנלמד מלשון ′כי תהיה′ שיש צורך בקדושין, ונלמד מכהן גדול שיש צורך גם ב′ביאה′, ואילו ביאה לבד ללא קדושין אינה פוסלת. משיבה הגמרא: דּוּמְיָא דְּכֹהֵן גָּדוֹל בְּאַלְמָנָה, מַה – כשם שכֹּהֵן גָּדוֹל בְּאַלְמָנָה פוסל בְּבִיאָה לְחוּדָהּ – לבדה, ללא קידושין, וכמבואר להלן (עח.), אַף הַאי נַמִּי – גם כל הפסולים פוסלים בְּבִיאָה לְחוּדָהּ, ואף ללא קידושין.

שנינו בהמשך התוספתא שהובאה לעיל: וְרַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, כָּל שֶׁזַּרְעוֹ פָּסוּל מהכהונה, פּוֹסֵל בביאתו את אשתו מהכהונה, וְכָל שֶׁאֵין זַרְעוֹ פָּסוּל מהכהונה, אֵינוֹ פּוֹסֵל בביאתו.

מבררת הגמרא: מַאי אִיכָּא – מה החילוק בדין בֵּין תַּנָּא קַמָּא לְרַבִּי יוֹסֵי. מבארת הגמרא: אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, מִצְרִי שֵׁנִי – דור שני של גר מצרי, וַאֲדוֹמִי שֵׁנִי שבעלו אשה, אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ – יש בדינם חילוק בין תנא קמא לרבי יוסי, כיון שהם עצמם אסורים לבא בקהל וזרעם מותר, שנאמר (דברים כג ח–ט) ′לא תִתְעַב אֲדֹמִי כִּי אָחִיךָ הוּא לא תִתְעַב מִצְרִי כִּי גֵר הָיִיתָ בְאַרְצוֹ, בָּנִים אֲשֶׁר יִוָּלְדוּ לָהֶם דּוֹר שְׁלִישִׁי יָבֹא לָהֶם בִּקְהַל ה′′, תנא קמא סובר שאף מצרי ואדומי שני פוסלים בביאתם, כיון שהם עצמם פסולים לבא בקהל. ואילו רבי יוסי סובר שדווקא מצרי ואדומי ראשון פוסלים, כיון שגם זרעם פסול, אך מצרי ואדומי שני, שזרעם כשר, אינם פוסלים בביאתם.

מבארת הגמרא את המקור לדינים אלו: וּשְׁנֵיהֶם – תנא קמא ורבי יוסי, לֹא לְמָדוּהָ אֶלָּא מִכֹּהֵן גָּדוֹל בְּאַלְמָנָה, שפוסלה מתרומה, תַּנָּא קַמָּא סָבַר שהלימוד הוא כך, מַה כֹּהֵן גָּדוֹל בְּאַלְמָנָה, שֶׁבִּיאָתוֹ כַּעֲבֵירָה, שהרי היא אסורה לו, וּפוֹסֵל אותה מלאכול בתרומה, אַף הַאי – גם מצרי שני ואדומי שני שביאתם בעבירה, נַמִּי פּוֹסֵל. וְרַבִּי יוֹסֵי סָבַר, שכל הפסולים דינם כְּכֹהֵן גָּדוֹל באלמנה, מַה כֹּהֵן גָּדוֹל, הנושא אלמנה, שֶׁזַּרְעוֹ פָּסוּל, שהרי הוא מחלל את זרעו, וּפוֹסֵל את האלמנה מלאכול בתרומה, אַף כָּל פסול שֶׁזַּרְעוֹ פָּסוּל, פּוֹסֵל בביאתו גם את אשתו, לְאַפּוּקֵי – להוציא מכלל זה מִצְרִי שֵׁנִי, דְּאֵין זַרְעוֹ פָּסוּל, שהרי מצרי שלישי מותר בקהל, דִּכְתִיב (שם) ′בָּנִים אֲשֶׁר יִוָּלְדוּ לָהֶם דּוֹר שְׁלִישִׁי יָבֹא לָהֶם בִּקְהַל ה′′, וסובר רבי יוסי שביאה שאינה פוסלת את זרעו, אינה פוסלת אף את האשה, כיון שאין ביאה זו דומה לביאת כהן גדול באלמנה.

הגמרא מבארת עתה את המשך הברייתא שהובאה לעיל (סח.). שנינו בברייתא: רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, כָּל שֶׁאַתָּה [–הכהן] נוֹשֵׂא את בִּתּוֹ, אַתָּה נוֹשֵׂא את אַלְמָנָתוֹ וכו′ וכל שאי אתה נושא את בתו, אי אתה נושא את אלמנתו. מבררת הגמרא: מַאי אִיכָּא – מה החילוק לענין הדין בֵּין רַבִּי יוֹסֵי, האומר שכל שזרעו פסול, פוסל, לְבֵין רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל, האומר שמי שבתו פסולה אף אשתו נפסלת לכהונה. מבארת הגמרא: אָמַר עוּלָּא, גֵּר עַמּוֹנִי וּמוֹאָבִי אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ, שבניהם פסולים לבא בקהל ובנותיהם כשרות אפילו לכהונה. לדעת רבי יוסי האומר שאם זרעו פסול אף אשתו נפסלת, גר עמוני ומואבי פוסל את אשתו, כיון שבניו פסולים. ואילו לדעת רבן שמעון בן גמליאל דין האשה תלוי גם בדין הבת, וכיון שבתו של גר עמוני ומואבי כשרה אפילו לכהונה, אין אשתו נפסלת בביאתו.

ומבארת הגמרא מהיכן למדו דינים אלו: וּשְׁנֵיהֶם – רבי יוסי ורבן שמעון בן גמליאל, לֹא לְמָדוּהָ אֶלָּא מִכֹּהֵן גָּדוֹל בְּאַלְמָנָה – שניהם הוכיחו את דבריהם מדין כהן גדול שנשא אלמנה, שפוסלה מאכילת תרומה, רַבִּי יוֹסֵי סָבַר שיש ללמוד כך, מַה כֹּהֵן גָּדוֹל בְּאַלְמָנָה שֶׁזַּרְעוֹ פָּסוּל, שהוא חלל, וּפוֹסֵל את האלמנה מלאכול בתרומה, אַף כָּל שֶׁזַּרְעוֹ פָּסוּל, פּוֹסֵל, ולכן גם גר עמוני ומואבי, שזרעם פסול לבא בקהל, פוסלים בביאתם. ואילו רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל סָבַר שיש ללמוד כך, מַה כֹּהֵן גָּדוֹל בְּאַלְמָנָה שֶׁכָּל זַרְעוֹ פָּסוּל, בין בנים ובין בנות, וּפוֹסֵל את האלמנה בביאתו, אַף מִי שֶׁכָּל זַרְעוֹ פָּסוּל, וּפוֹסֵל בביאתו, לְאַפּוּקֵי – להוציא מכלל זה עַמּוֹנִי וּמוֹאָבִי, דְּאֵין כָּל זַרְעוֹ פָּסוּל, שהרי בתו כשרה אפילו לכהונה, דְּאָמַר מַר בברייתא, נאמר בפסוק (דברים כג ד) ′לא יָבֹא עַמּוֹנִי וּמוֹאָבִי בִּקְהַל ה′′, ויש לדרוש שדווקא ′עַמּוֹנִי′ נפסל לבוא בקהל, וְלֹא עַמּוֹנִית, וכן ′מוֹאָבִי′ נפסל, וְלֹא מוֹאָבִית, וכיון שאין כל זרעו פסול, שהרי בנותיהם מותרות, נמצא שאינו דומה לכהן גדול, ואינו פוסל את אשתו.

משנה

המשנה ממשיכה לפרט באיזה אופן בת כהן או בת ישראל אוכלות בתרומה, ובאיזה אופן אינן אוכלות: ישראל הָאוֹנֵס וְהַמְפַתֶּה בת כהן, וְהַשּׁוֹטֶה שנשא בת כהן, לֹא פּוֹסְלִין אותה מלאכול בתרומה, כיון שביאת ישראל כשר שלא בדרך קידושין אינה פוסלת, אלא רק קידושין של ישראל כשר או ביאת פסול הם שפוסלים אותה מן התרומה. וְכן כהן שאנס או פיתה בת ישראל, או כהן שוטה שנשאה, לֹא מַאֲכִילִין אותה בתרומה, כיון שאין כאן קנין אישות, ואין הביאה לבדה מאכילה בתרומה. וְאִם בת כהן נבעלה למי שאֵינָן רְאוּיִין לָבֹא בְּיִשְׂרָאֵל, הֲרֵי אֵלּוּ פּוֹסְלִין אותה מלאכול בתרומה.

מבארת המשנה: כֵּיצַד אינן פוסלין, הָיָה יִשְׂרָאֵל שֶׁבָּא עַל בַּת כֹּהֵן שלא לשם קדושין, באונס או בפיתוי, וכן אם נשאה ישראל שוטה, תֹּאכַל בִּתְרוּמָה, שהרי באונס ופיתוי אין קדושין, ושוטה אינו בתורת קדושין ולא קנאה, וביאתם אינה פוסלת אותה, כיון שאינם פסולי קהל.

חוננו השם יתברך בכישרונות מיוחדים בשדה החינוך הכשר, נמצא הוא במדינה שהמחסור בכוחות בשטח זה מבהיל הוא, וכנראה במוחש התוצאות האיומות מחסור זה במצב היהדות במדינה האמורה.

ממכתב ח' אייר, תשי"ז

ומכך שכתבה התורה 'אלמנה וגרושה' ולא כתבה רק אלמנה או רק גרושה, יש ללמוד שרק אם נישאה **לִמִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ אַלְמָנוּת וְגֵירוּשִׁין בָּהּ**, כלומר, למי שקידושיו תופסים בה, רק היא שבה אל בית אביה לאכול בתרומה כשאין לה זרע ממנו, **יָצְאוּ** מכלל זה **עוֹבֵד כּוֹכָבִים וְעֶבֶד, שֶׁאֵין לוֹ אַלְמָנוּת וְגֵירוּשִׁין**, שהרי אינם בתורת קידושין, וכשמתו או גירשו אין עליה שם אלמנה וגרושה, שבאופן זה אינה שבה לבית אביה לאכילת תרומה, ומבואר כאן שעבד וגוי פוסלים בביאתם את האשה מלאכול בתרומה, ולכן אינה חוזרת לבית אביה.

ממשיכה הגמרא ומברר: **אַשְׁכְּחָן** – מצאנו בפסוק זה לימוד לכך **שכֹּהֶנֶת** נפסלת מן התרומה בביאת גוי או עבד, אך **לְוִיָּה וְיִשְׂרְאֵלִית** שאוכלות מחמת בנם הכהן, **מְנָא לָן** – מנין לנו שאף הן נפסלות מאכילת תרומה בביאת גוי ועבד. מבארת הגמרא: יש ללמוד גם לויה וישראלית מאותו פסוק שלמדים ממנו כהנת, ולמדים כן כְּעִין מה **דְּאָמַר רַבִּי אַבָּא אָמַר רַב** לקמן (פז.), 'בַּת' **'וּבַת'**, שהאות וי"ו מיותרת ובאה לדרשה, **הָכָא נַמִּי** יש לדרוש 'בַּת' **'וּבַת'**, שמכך שכתבה התורה 'וּבַת כֹּהֵן כִּי תִהְיֶה אִלְמָנָה' ולא כתבה רק 'בת כהן', יש ללמוד שגם לויה וישראלית שאוכלות תרומה מחמת בנם, נפסלות בביאת פסול.

מבארת עתה הגמרא מי התנא הסובר כן. שואלת הגמרא: **כְּמַאן** – כדעת מי נשנתה הברייתא האומרת שביאת פסול פוסלת אף לויה וישראלית, **כְּרַבִּי עֲקִיבָא, דְּדָרֵישׁ וָוֵי** – שדורש אות וי"ו יתירה שבפסוק, ואף כאן ידרוש את הוי"ו שבפסוק 'ובת כהן', ושלא כדעת רבנן החולקים עליו. משיבה הגמרא: **אֲפִילּוּ תֵּימָא** שהברייתא סוברת כְּרַבָּנָן, שאינם דורשים וי"ו, משום **דכוּלְּהּ** – כל הלשון 'וּבַת כֹּהֵן', **קְרָא יְתֵירָא הוּא** – מיותר הוא, שיכלה התורה לכתוב רק 'וְכִי תִהְיֶה אַלְמָנָה וּגְרוּשָׁה', והיינו יודעים שמדובר בבת כהן, כיון שהפסוק הקודם עוסק ב'בת כהן', והוספת המילים 'וּבַת כֹּהֵן' אף בפסוק זה מלמדת שגם לויה וישראלית נפסלות.

הגמרא שבה לדון בדרשה שהובאה לעיל, שבת כהן שנבעלה למי שאין לו אלמנות וגירושין, נפסלת מלאכול בתרומה. מקשה הגמרא: מנין לנו לדרוש מהפסוק שדוקא מי שיש לו בה אלמנות וגירושין אינו פוסלה מתרומה, ולכן אם אין לה זרע ממנו חוזרת לבית אביה לאכול בתרומה, אבל מי שאין לו אלמנות וגירושין פוסלה אפילו כשאין לה זרע ממנו, **וְאֵימָא** – שמא נאמר שהפסוק בא להקל ולומר שאם נישאה **לִמִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ אַלְמָנוּת וְגֵירוּשִׁין בָּהּ**, והיינו לישראל או לחייבי לאוין שקידושין תופסים בהם, אז נאמר החילוק של התורה, **דְּכִי לֵית לֵיהּ זֶרַע** – שאם אין לה זרע ממנו, ונתאלמנה או נתגרשה, **קָאָכְלָה** בתרומה. **וּכִי אִית לֵיהּ זֶרַע** – ואילו אם יש לה זרע ממנו, **לָא אָכְלָה** בתרומה. אך אם נישאה **לִמִי שֶׁאֵין לוֹ אַלְמָנוּת וְגֵירוּשִׁין בָּהּ**, כגון גוי או עבד, **אַף עַל גַּב דְּאִית לֵיהּ זֶרַע** ממנו, **נַמִּי תֵּיכוּל** – גם כן אוכלת היא בתרומה, משום שזרעם נחשב כזרע בהמה, ואינו חשוב זרע לפוסלה בתרומה מחמתו.

מתרצת הגמרא: **אִם כֵּן**, שבא הכתוב להקל על הנישאת למי שאין לו אלמנות וגירושין, ולומר שחוזרת לתרומת בית אביה גם אם יש לה זרע, **רַבּוּיֵי לְוִיָּה וְיִשְׂרְאֵלִית לָמָּה לִי** – מדוע הוצרכה התורה לרבות לויה וישראלית מפסוק זה, לומר שאף הן אם נבעלו למי שאין לו אלמנות וגירושין אוכלות בתרומה [כשיש להם גם זרע מכהן] אף אם יש להן זרע מהפסול, והרי אפשר ללמוד זאת בקל וחומר מכהנת, ומה כהנת אוכלת אף שיש לה זרע פסול, לויה וישראלית ודאי שיאכלו. ומכך שהוצרכה התורה לרבות לויה וישראלית, מוכח שהפסוק בא להחמיר בכהנת שביאת גוי ועבד פוסלת אותן, ואפילו כשאין להן זרע מהם, ולכן הוצרכה התורה לרבות גם לויה וישראלית, שאף הן נפסלות בביאת פסול.

נאמר בפסוק (ויקרא כב יב) 'וּבַת כֹּהֵן כִּי תִהְיֶה לְאִישׁ זָר הִוא בִּתְרוּמַת הַקֳּדָשִׁים לא תֹאכֵל', והתבאר לעיל (סח.) שהפסוק עוסק בבת כהן שנבעלה לפסול לה, שנפסלה מתרומה, ומלשון 'כי תהיה' דרשו (שם סח:) שמדובר במי שיש לו הויה, כלומר שקידושין תופסים בו, והיינו חייבי לאוין [והפסוק 'ובת כהן כי תהיה אלמנה וגרושה' עוסק בחייבי כריתות שאין קדושיהם תופסים בה, שפוסלים בביאתם]. עתה מבארת הגמרא את הפסוק לדעת הסוברים שאין קדושין תופסים בחייבי לאוין. מקשה הגמרא: **וּלְרַבִּי עֲקִיבָא, דְּאָמַר שֶׁאֵין קִדּוּשִׁין תּוֹפְסִין בְּחַיָּבֵי לָאוִין,** ולדבריו **מַאי** כוונת הפסוק 'כִּי תִהְיֶה לְאִישׁ זָר', בעל כרחך שאין הכוונה לומר שמדובר בחייבי לאוין, שהרי רבי עקיבא סובר שאף בהם אין קדושין תופסים, אלא 'כי תהיה' הכוונה כפשוטו **כִּי תִיבָּעֵל** לאיש זר, והפסוק מלמד שכל ביאת זר פוסלת, ואפילו ביאת גוי או עבד, ואם כן קשה, **'אַלְמָנָה וּגְרוּשָׁה'** שכתבה תורה, **לָמָּה לִי**, והרי אין זה נצרך לרבות גוי ועבד, כיון שהם נלמדים בבר מ'איש זר', שהרי בכל הפסולים אין קדושין תופסים, ואין חילוק ביניהם.

מתרצת הגמרא: אמנם אין לשון 'אלמנה וגרושה' נצרכת לרבות ביאת גוי ועבד, אך היא נצרכת לגוף הדין האמור בפסוק, שאם יש להן זרע אינן חוזרות לאכול בתרומת בית אביהן, ואם אין להן זרע חוזרות לאכול בתרומה, ו**'אַלְמָנָה'** הוצרכה התורה לכתוב, כדי **לְהַחְמִיר עָלֶיהָ**, וללמד שאם יש לה זרע אינה חוזרת לאכול בתרומה, ו**'גְּרוּשָׁה'** הוצרכה התורה לכתוב כדי **לְהָקֵל עָלֶיהָ**, ללמד שכשאין לה זרע חוזרת לאכילת תרומה בבית אביה.

מבארת הגמרא את הצורך בלימוד דינים אלו: **וּצְרִיכָא** – הוצרכה התורה לכתוב גם אלמנה וגם גרושה, **דְּאִי אַשְׁמְעִינָן** – שאם היתה התורה מלמדת אותנו דין זה רק ב**אַלְמָנָה**, שאם אין לה זרע חוזרת לבית אביה, היינו סבורים שאַ**לְמָנָה הוּא** – דווקא בה נאמר דין זה, **דְּכִי לֵית לָהּ זֶרַע אָכְלָה, מִשּׁוּם דְּחַזְיָא** – שעדיין היא ראויה **לְכְהוּנָּה,** שהרי היא מותרת לכהן הדיוט, **אֲבָל גְּרוּשָׁה, דְּלָא חַזְיָא לְכְהוּנָּה,** שנפסלה אפילו לכהן הדיוט, **אֵימָא** – היה מקום לומר **שאַף עַל גַּב דְּלֵית לָהּ זֶרַע, לָא אָכְלָה,** שכיון שנפסלה לכהונה נפסלה גם לתרומה, ולכן כתבה התורה בפירוש שאף גרושה, אם אין לה זרע, חוזרת לאכול בתרומה. **וְאִי אַשְׁמְעִינָן גְּרוּשָׁה,** שאם יש לה זרע אינה חוזרת לאכול תרומה, היינו סבורים שגְּ**רוּשָׁה הוּא** – רק בה נאמר דין זה, **דְּכִי אִית לָהּ זֶרַע לָא אָכְלָה, וְהַיְינוּ מִשּׁוּם דְּלָא חַזְיָא לְכְהוּנָּה,** וכיון שנפסלה לכהונה נפסלה גם לתרומה, **אֲבָל אַלְמָנָה דְּחַזְיָא לְכְהוּנָּה,** שהרי היא מותרת לכהן הדיוט, **אֵימָא** – היה מקום לומר **שאַף עַל גַּב דְּאִית לָהּ זֶרַע נַמִּי תֵּיכוּל** – שאף אם יש לה זרע גם כן תאכל בתרומה, **צְרִיכָא** – לכן הוצרכה התורה להשמיע גם את דין האלמנה וגם את דין הגרושה, ששתיהן אוכלות אם אין להן זרע, ושתיהן לא אוכלות אם יש להן זרע.

התבאר לעיל שלדעת תנא קמא אשה שנבעלה לפסול לה, פסולה מתרומה, ואמרה הגמרא (סח:) שנלמד מהפסוק 'וּבַת כֹּהֵן כִּי תִהְיֶה לְאִישׁ זָר' שמדובר בחייבי לאוין. מקשה הגמרא: **וְאֵימָא** – שמא נאמר שדין זה, שאם **נִבְעֲלָה לְפָסוּל לָהּ** פסלה מתרומה, כולל **אַף** מי שמַ**חֲזִיר גְּרוּשָׁתוֹ** לאחר שנישאת לאחר, שהיא באיסור לא תעשה, ואם בא עליה פסלה מתרומה, ומדוע שנינו לעיל (מד:) 'היא כשרה וולדה כשר', דהיינו שהיא כשרה לכהונה וכל שכן לתרומה. מתרצת הגמרא: **'לְאִישׁ זָר' אָמַר רַחֲמָנָא,** ויש ללמוד מכך שאינה נפסלת אלא בביאת **מִי שֶׁזָּר אֲצָלָהּ מֵעִיקָּרָא** – שהבועל היה אסור עליה מעולם, כגון עמוני ומואבי שלא היה בהם צד היתר, **לְאַפּוּקֵי** – להוציא ולמעט מכלל זה **הַאי** – אדם זה, כלומר מחזיר גרושתו, **דְּלֵא זָר אֲצָלָהּ מֵעִיקָּרָא הוּא,** שהרי קודם שגירשה היתה מותרת לו, ואדם זה אינו בכלל 'איש זר' שכתבה התורה, ולכן אינו פוסלה לתרומה בביאתו, אף לאחר שנאסרה עליו.

הגמרא חוזרת לדון בעיקר הדרשה של הפסוק 'וּבַת כֹּהֵן כִּי תִהְיֶה לְאִישׁ זָר', שממנו למדנו שביאת פסול פוסלת את האשה. מקשה הגמרא: **אִי הָכִי,** שלומדים מהפסוק 'כי תהיה לאיש זר' שביאת פסול פוסלת, **הָלָל,** שנולד מפסול כהונה, **דְּלָאו זָר הוּא מֵעִיקָּרָא** – שאינו נחשב 'איש זר', שהרי מותר לישא אפילו כהנת כמבואר להלן (פד:), **לֵא לְפָסוּל** את אשתו מלאכול בתרומה, ומדוע הברייתא לעיל (סח.) מנתה אותו בין הפוסלים מתרומה. מתרצת הגמרא: יש לימוד מיוחד שחלל פוסל מתרומה, **דְּאָמַר קְרָא** לגבי

המשך בעמוד רכז

רש"ל

אשכחן כהנת — דפסיל לה עבד. **כולה וכת קרא יתירא הוא** — דהא כתיב בקרא דלעיל מיניה "ובת בהן", ומצי למכתב אבתריה: "וכי תהיה אלמנה וגרושה". **אף על גב דאית לה זרע תיכול** — ובבהמה בעלמא חשיב. **אם כן** — דהאי קרא לקולא כתיב, ולאשמועינן דזרע דנכרי ועבד לא פסיל — רבויי לויה וישראלית דכתיב ביה למה לי דכתב "ובת" קרא יתירא? השתא בהנת גופה אשמועינן דלא מיפסלא בזרע נכרי ועבד, לויה וישראלית מיבעיא?! ואי משום לאשמועינן דמי שיש לו אלמנות וגירושין, אפילו הכי כי אית לה זרע מיניה לא תיכול, ואיצטריך למיסר לויה וישראלית האוכלת בתרומה בשביל בנה כהן, דכי תינשא לזר ויהא לה זרע ממנו לא תשוב לתרומה במיתת בעלה — הא פשיטא לן; דכיון דבהנת גופה מיפסלא בזרע ישראל מתרומה דבי נשא, כל שכן ישראלית האוכלת בשביל בנה. אלא ודאי, כי רבי קרא לויה וישראלית — להכי רבייה, שאם אוכלת בשביל בנה, ונבעלה לנכרי ועבד, אפילו אין לה זרע — נפסלה, דלא נפקא לן מכהנת, כדאמרינן לעיל (סח,ב); כהנת היא דקדיש גופה כו'. **ולרבי עקיבא דאמר אין קידושין תופסין** — לאדם פסול, והאי "כי תהיה לאיש זר" דלעיל — לאו משום דויה נקט, ולמימרא דאין ביאת פסול פוסלת אלא במי שראוי לקדש, דהא אין קידושין לשום פסול. והאי "כי תהיה" אם בא ללמד על ביאת פסולין — אינו אלא לשון בעילה, וכל הזורים אצלה במשמע שתהא ביאתם פוסלת, אפילו נכרי ועבד. **אלמנה וגרושה** — לאשמועינן נכרי ועבד, למה לי? **אלמנה להחמיר כו'** — כלומר, לאו למעוטי מי שיש לו אלמנות וגירושין. אלא לגופיה איצטריך, אלמנה — כדי להחמיר עליה. דאי לא כתיב, הוה אמינא אלמנת ישראל והיא בת כהן תיכול, ואף על גב דאית לה זרע. וגרושה איצטריך לכתביה רחמנא להקל עליה, ולמימרא (דכי נתגרשה מישראל להקל) דכי לית לה זרע מישראל — תיכול, דאי לא כתביה, הוה אמינא: אף על גב דלית לה זרע לא תיכול, דכיון דאיפסלה מכהונה — מתרומה נמי מיפסלה. **ואימא נבעלה לפסול לה אף מחויר גרושתו** — משנישאת לאחר, דהא זר הוא אצלה, ותפסי לו בה קידושין, אלמה תניא ב"החולץ" (יבמות מד,ב): היא כשרה וולדה כשר, ואוקימנא כשרה לכהונה — וכל שכן לתרומה! הכי גרסינן: **חלל דלאו זר אצלה הוא לא ליפסול** — דהא חלל מותר אפילו בכהנת. **מקיש זרעו** — של כהן גדול מן האלמנה לו, מה הוא פוסל האלמנה בביאתו מן התרומה, כדיליף בפרק "עשרה יוחסין" (קדושין עז,א): "ולא יחלל" — מי שהיה כשר ונתחלל, וזו היא האלמנה, אף זרעו החלל פוסל אשה בביאתו מן התרומה. **ואימא** — מדאפקה רחמנא בלשון "כי תהיה", משעת הויה, אי קידש פוסל את האשה — פסולה עולמית, ואפילו מת, כאילו בא עליה. **כהן גדול בביאה הוא דפסיל** — כדכתיב (ויקרא כא): "לא יחלל זרעו", כשיש זרע חילל, והכי נמי תנן ב"הבא על יבמתו" (יבמות נו,ב): נתארמלו או נתגרשו מן הנישואין — פסולות, מן האירוסין — כשרות. **מצרי שני** — פסול, וזרעו כשר לתנא קמא, כיון דהוא פסול פוסלה בביאה, לרבי יוסי — לא פסיל. הכי גרסינן: **מה כהן גדול באלמנה ביאתו בעבירה ופוסל כו'. מצרי וארומי שני** — ביאתן בעבירה, דכתיב (דברים כג): "שלישי" ולא שני. **כל שאתה** — כהן נושא בתו, אתה כהן נושא אלמנתו. **גר עמוני** — הוא ובנו ובן בנו עד סוף העולם פסולין, אבל בתו כשרה, דקיימא לן (יבמות ע,ב): עמוני ולא עמונית. לרבי יוסי דתלי טעמא בכל שזרעו פסול, הואיל ויש בזרעו פסול — פוסל, ולרבי שמעון דתלי טעמא בבתו — לא פסיל. **משנה** **והשוטה** — אפילו על ידי חופה וקדושין — לא פוסל ולא מאכיל, דאין קנינו קנין. **הרי אלו פוסלין** — שהרי נתחללה בביאת פסול לה. **הרי ישראל שבא על בת כהן** — באונס או בפיתוי, שלא לשם קידושין.

תוספות

ואימא מי שיש לו אלמנות וגירושין בה כו' — תימה: דבכל דוכתא לחומרא מקשינן והכא פריך דנקיש לקולא.

אם כן רבויי לויה וישראלית — תימה: דהא איצטריך לרבויי לויה וישראלית לאשמועינן דחחרת בשביל בנה, כדאמרינן בסוף "יש מותרות" (יבמות פז,א)? ויש לומר: דמשמע ליה דאיצטריך לויה וישראלית לכל מילי דאיירי קרא, ולאשמועינן דכי אית לה זרע נמי מן הנכרי תיכול בשביל בנה — לא איצטריך, כיון דאשמעינן בבהנת דקדיש גופה.

כי תהיה כי תבעל — ואם תאמר: לדידיה נמי איכא לאוקומי באלמנה לכהן גדול לרבי סימאי, ובבעולה לכהן גדול אפילו לרבי ישבב? ויש לומר: דכל פסולי כהונה נפקא לן דמיפסלי בתרומה מ"לא יחלל". אי נמי: לא משמע ליה לאוקמי "לאיש זר" גבי כהן. ואם תאמר: ולוקמא בסוטה שבא עליה בעלה בדרך, דליכא אלא עשה ד"ונטמאה"? ויש לומר: דזר אצלה מעיקרא בעינן, אפילו לרבי עקיבא, כיון דלא הוי ממזר. ומיהו, קשה: דלמה ליה למימר מאי "כי תהיה" כי תבעל — בפשיטות הוה מצי למיפרך, דאמאי איצטריך קרא לרבי עקיבא לנכרי ועבד? דהשתא ממזר הוי, מיפסלא בביאתו מיבעיא?! כדאמר בפרק "עשרה יוחסין" (קדושין עה,ב ושם).

כהן גדול באלמנה בביאה לחודה — כדאמר בפרק "עשרה יוחסין" (קידושין עח,א): בעל — לוקה משום "לא יחלל". ואם תאמר: היא גופה מנלן דלא בעינן תרתי? הא כתיב "לא יקח ולא יחלל"? ויש לומר: דלגבי כהן אין להצריך קידושין, דכל שכן בלא קידושין. וכיון שהבן נפסל — גם היא נפסלת.

ושניהם לא למדה אלא מאלמנה לכהן גדול — עיקר טעמא הוי מ"לאיש זר", אלא דמכהן גדול באלמנה ילפינן במאי מסתבר לאוקמי קרא. ואי לאו קרא ד"לאיש זר" ליכא למילף מקל וחומר דאלמנה שתתחלל, כדפירשתי לעיל (טו,ב דיבור המתחיל "מה").

והמפתה והשוטה — הא דלא תנן קטן בהדייהו, דלא תקינו ליה רבנן נישואין, כדקתני בגמרא (יבמות צו,ב): שוטה וקטן שנשאו כו' — אמר רבי יצחק: דהיינו משום דבעי למיתני בסיפא: וילדה, דלא מיתני ליה בקטן.

לא פוסלין ולא מאכילין — לא איצטריך לאשמועינן באונס ומפתה דאין מאכילין, ומשום לא פוסלין נקטיה. ואפילו לרבי אלעזר דאמר: פניי הבא על הפנויה שלא לשם אישות עשאה זונה — נראה דלא מיפסלה בתרומה, דאין זה לאיש זר.

מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ אַלְמְנוּת וְגֵירוּשִׁין בָּהּ, יָצְאוּ נְכְרִי וְעֶבֶד שֶׁאֵין לוֹ אַלְמְנוּת וְגֵירוּשִׁין. אַשְׁכַּחַן כֹּהֶנֶת, לְוִיָּה וְיִשְׂרְאֵלִית מְנָא לָן? כִּדְאָמַר רַבִּי אַבָּא אָמַר רַב: "בַּת" "וּבַת" - הָכָא נַמִּי "בַּת" "וּבַת". כְּמַאן, כְּרַבִּי עֲקִיבָא, דְּדָרֵישׁ וָוֵי? אֲפִילּוּ תֵּימָא רַבָּנַן, כּוּלָּהּ "וּבַת" קְרָא יְתֵירָא הוּא. וְאִימָא: מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ אַלְמְנוּת וְגֵירוּשִׁין בָּהּ, כִּי לֵית לֵיהּ זֶרַע - קָאָכְלָה, כִּי אִית לֵיהּ זֶרַע - לָא אָכְלָה, מִי שֶׁאֵין לוֹ אַלְמְנוּת וְגֵירוּשִׁין בָּהּ, אַף עַל גַּב דְּאִית לֵיהּ זֶרַע - נַמִּי תֵּיכּוֹל! אִם כֵּן רִבּוּיֵי לְוִיָּה וְיִשְׂרְאֵלִית לָמָּה לִי? וּלְרַבִּי עֲקִיבָא, דְּאָמַר: אֵין קִדּוּשִׁין תּוֹפְסִין בְּחַיָּבֵי לָאוִין, וּמַאי "כִּי תִהְיֶה לְאִישׁ זָר" - כִּי תִּיבָּעֵל, "אַלְמָנָה וּגְרוּשָׁה" לָמָּה לִי? אַלְמָנָה לְהַחְמִיר עָלֶיהָ, וּגְרוּשָׁה לְהָקֵל עָלֶיהָ. וּצְרִיכָא, דְּאִי אִשְׁתַּמְּעִינַן אַלְמָנָה - אַלְמָנָה הוּא דְּכִי לֵית לַהּ זֶרַע אָכְלָה, מִשּׁוּם דְּחַזְיָא לִכְהוּנָּה, אֲבָל גְּרוּשָׁה דְּלָא חַזְיָא לִכְהוּנָּה - אֵימָא אַף עַל גַּב דְּלֵית לַהּ זֶרַע לֵא אָכְלָה. וְאִי אִשְׁתַּמְּעִינַן גְּרוּשָׁה - גְּרוּשָׁה הוּא דְּכִי אִית לַהּ זֶרַע לֵא אָכְלָה, מִשּׁוּם דְּלָא חַזְיָא לִכְהוּנָּה, אֲבָל אַלְמָנָה, דְּחַזְיָא לִכְהוּנָּה, אֵימָא: אַף עַל גַּב דְּאִית לַהּ זֶרַע נַמִּי תֵּיכּוֹל - צְרִיכָא. וְאִימָא: נִבְעֲלָה לְפָסוּל לָהּ - אַף מַחֲזִיר גְּרוּשָׁתוֹ! "לְאִישׁ זָר" אָמַר רַחֲמָנָא, מִי שֶׁזָּר אֶצְלָהּ מֵעִיקָּרָא הוּא. אִי הָכִי, חָלָל דְּלָאו זָר הוּא מֵעִיקָּרָא, לָא לִיפְסוֹל! אָמַר קְרָא: "לֹא יְחַלֵּל זַרְעוֹ בְּעַמָּיו", מַקִּישׁ זַרְעוֹ לוֹ: מַה הוּא פּוֹסֵל אַף זַרְעוֹ נַמִּי פּוֹסֵל. וְאִימָא: מִשְּׁעַת הֲוָיָה? דּוּמְיָא דְּכֹהֵן גָּדוֹל בְּאַלְמָנָה, מַה כֹּהֵן גָּדוֹל בְּאַלְמָנָה - בְּבִיאָה, אַף הַאי נַמִּי - בְּבִיאָה. וְאִימָא: עַד דְּאִיכָּא הֲוָיָה וּבִיאָה! דּוּמְיָא דְּכֹהֵן גָּדוֹל בְּאַלְמָנָה, כְּמַה כֹּהֵן גָּדוֹל בְּאַלְמָנָה - בְּבִיאָה לְחוּדָהּ, אַף הַאי נַמִּי בְּבִיאָה לְחוּדָהּ. "וְרַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: כָּל שֶׁזַּרְעוֹ פָּסוּל - פּוֹסֵל, וְכָל שֶׁאֵין זַרְעוֹ פָּסוּל - אֵינוֹ פּוֹסֵל". מַאי אִיכָּא בֵּין תַּנָּא קַמָּא לְרַבִּי יוֹסֵי? אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: מִצְרִי שֵׁנִי וַאֲדוֹמִי שֵׁנִי אִיכָּא בֵּינֵיהוּ. וּשְׁנֵיהֶם לֹא לְמָדוּהָ אֶלָּא מִכֹּהֵן גָּדוֹל בְּאַלְמָנָה.

תַּנָּא קַמָּא סָבַר: מַה כֹּהֵן גָּדוֹל בְּאַלְמָנָה, שֶׁבִּיאָתוֹ בַּעֲבֵירָה - וּפוֹסֵל, אַף הַאי נַמִּי פּוֹסֵל. וְרַבִּי יוֹסֵי סָבַר: כְּכֹהֵן גָּדוֹל, מַה כֹּהֵן גָּדוֹל - שֶׁזַּרְעוֹ פָּסוּל וּפוֹסֵל, אַף כָּל שֶׁזַּרְעוֹ פָּסוּל פּוֹסֵל, לְאַפּוּקֵי מִצְרִי שֵׁנִי דְּאֵין זַרְעוֹ פָּסוּל, דִּכְתִיב: "בָּנִים אֲשֶׁר יִוָּלְדוּ לָהֶם דּוֹר שְׁלִישִׁי יָבֹא לָהֶם בִּקְהַל ה'". "רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: כָּל שֶׁאַתָּה נוֹשֵׂא בִּתּוֹ אַתָּה נוֹשֵׂא אַלְמָנָתוֹ וכו'". מַאי אִיכָּא בֵּין רַבִּי יוֹסֵי לְרַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל? אָמַר עוּלָּא: גֵּר עַמּוֹנִי וּמוֹאָבִי אִיכָּא בֵּינֵיהוּ. וּשְׁנֵיהֶם לֹא לְמָדוּהָ אֶלָּא מִכֹּהֵן גָּדוֹל בְּאַלְמָנָה. רַבִּי יוֹסֵי סָבַר: מַה כֹּהֵן גָּדוֹל בְּאַלְמָנָה - שֶׁזַּרְעוֹ פָּסוּל וּפוֹסֵל, אַף כָּל שֶׁזַּרְעוֹ פָּסוּל - פּוֹסֵל. רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל סָבַר: מַה כֹּהֵן גָּדוֹל בְּאַלְמָנָה - שֶׁכָּל זַרְעוֹ פָּסוּל וּפוֹסֵל, אַף שֶׁכָּל זַרְעוֹ פָּסוּל וּפוֹסֵל, לְאַפּוּקֵי עַמּוֹנִי וּמוֹאָבִי דְּאֵין כָּל זַרְעוֹ פָּסוּל, דְּאָמַר מָר: עַמּוֹנִי וְלֹא עַמּוֹנִית, מוֹאָבִי וְלֹא מוֹאָבִית. **מִשְׁנָה** הָאוֹנֵס וְהַמְפַתֶּה וְהַשּׁוֹטֶה - לֹא פּוֹסְלִין וְלֹא מַאֲכִילִין, וְאִם אֵינָן רְאוּיִין לָבֹא בְּיִשְׂרָאֵל - הֲרֵי אֵלּוּ פּוֹסְלִין. כֵּיצַד? הָיָה יִשְׂרָאֵל שֶׁבָּא עַל בַּת כֹּהֵן - תֹּאכַל בִּתְרוּמָה.

תוספות

ונשאת לעבד — תימה, דלא קתני: ונבבשה עם העבד, כדקתני ונכבש עם השפחה — דנישואין לא שייכי בה.

בזנות לא חששו — כדפירש בקונטרס, דאשה מזנה מתהפכת כדי שלא תתעבר. ושוטה נמי, אף על פי שנשאת לו — מתהפכת, ואין רוצה להתעבר ממנו, לפי שיראה שלא תוכל לסובלו, כדאמרינן בפרק "חרש" (יבמות קיב,ב) דאין אדם דר עם נחש בכפיפה אחת. **רב** אמר הולד ממזר כו' — בפרק "עשרה יוחסין" (קדושין עה,א) מפרש פלוגתייהו בתלתא גווני.

אמר ליה אביי לעולם אימא לך אף על גב דלא דיימא מעלמא אמר רב הולד ממזר — ולהאי לישנא הא דקאמר בפרק קמא דכתובות (יג,ב) דהוא ארוס וארוסתו דאתו לקמיה דרב יוסף, היא אמרה: מיניה, והוא אמר: אין, מינאי. אמר רב יוסף: למאי ניחוש לה? חדא דהא קא מודה, ועוד: האמר רב יהודה כו'. לאביי דאית ליה הכא דלרב הולד ממזר, אף על גב דלא דיימא מעלמא — לא סגי התם בטעמא קמא בלא "ועוד".

איכא דאמרי בבא עליה כולי עלמא לא פליגי כו' — פירוש: היכא דלא דיימא מעלמא — מודה אביי דאין הולד ממזר. אלא הכי איתמר כו', ופליגי אביי ורבא בדיימא מיניה ודיימא מעלמא.

אבל

1 עֵיבְּרָה - לֹא תֹּאכַל בִּתְרוּמָה, נֶחְתַּךְ הָעוּבָּר בְּמֵעֶיהָ -
2 תֹּאכַל. הָיָה כֹּהֵן שֶׁבָּא עַל בַּת יִשְׂרָאֵל - לֹא תֹּאכַל
3 בִּתְרוּמָה, עִיבְּרָה - לֹא תֹּאכַל, יָלְדָה - תֹּאכַל. נִמְצָא
4 כֹּחוֹ שֶׁל בֵּן גָּדוֹל מִשֶּׁל אָב. הָעֶבֶד פּוֹסֵל מִשּׁוּם בִּיאָה,
5 וְאֵינוֹ פּוֹסֵל מִשּׁוּם זֶרַע. כֵּיצַד? בַּת יִשְׂרָאֵל לְכֹהֵן, בַּת
6 כֹּהֵן לְיִשְׂרָאֵל, וְיָלְדָה הֵימֶנּוּ בֵּן, וְהָלַךְ הַבֵּן וְנִכְבַּשׁ עַל
7 הַשִּׁפְחָה, וְיָלְדָה הֵימֶנּוּ בֵּן - הֲרֵי זֶה עֶבֶד. הָיְתָה אֵם
8 אָבִיו בַּת יִשְׂרָאֵל לְכֹהֵן - לֹא תֹּאכַל בִּתְרוּמָה, בַּת
9 כֹּהֵן לְיִשְׂרָאֵל - תֹּאכַל בִּתְרוּמָה. מַמְזֵר פּוֹסֵל וּמַאֲכִיל.
10 כֵּיצַד? בַּת יִשְׂרָאֵל לְכֹהֵן, וּבַת כֹּהֵן לְיִשְׂרָאֵל, וְיָלְדָה
11 הֵימֶנּוּ בַּת, וְהָלְכָה הַבַּת וְנִישֵּׂאת לְעֶבֶד אוֹ לְנָכְרִי
12 וְיָלְדָה הֵימֶנּוּ בֵּן - הֲרֵי זֶה מַמְזֵר. הָיְתָה אֵם אִמּוֹ בַּת
13 יִשְׂרָאֵל לְכֹהֵן - תֹּאכַל בִּתְרוּמָה. בַּת כֹּהֵן לְיִשְׂרָאֵל -
14 לֹא תֹּאכַל בִּתְרוּמָה. כֹּהֵן גָּדוֹל, פְּעָמִים שֶׁהוּא פּוֹסֵל,
15 כֵּיצַד? בַּת כֹּהֵן לְיִשְׂרָאֵל וְיָלְדָה הֵימֶנּוּ בַּת, וְהָלְכָה
16 הַבַּת וְנִיסֵּת לְכֹהֵן וְיָלְדָה הֵימֶנּוּ בֵּן - הֲרֵי זֶה רָאוּי לִהְיוֹת כֹּהֵן גָּדוֹל עוֹמֵד וּמְשַׁמֵּשׁ עַל גַּבֵּי
17 הַמִּזְבֵּחַ, מַאֲכִיל אֶת אִמּוֹ, וּפוֹסֵל אֵם אִמּוֹ. זֹאת אוֹמֶרֶת: לֹא כִּבְנֵי כֹהֵן גָּדוֹל שֶׁהוּא פּוֹסְלֵנִי מִן
18 הַתְּרוּמָה. **גמרא** תָּנֵינָא לְהָא דְּתָנוּ רַבָּנַן: שׁוֹטֶה וְקָטָן שֶׁנְּשָׂאוּ נָשִׁים וָמֵתוּ - נְשׂוֹתֵיהֶן פְּטוּרוֹת
19 מִן הַחֲלִיצָה וּמִן הַיִּבּוּם. כֵּיצַד? הָיָה יִשְׂרָאֵל שֶׁבָּא עַל בַּת כֹּהֵן - תֹּאכַל בִּתְרוּמָה. עִיבְּרָה -
20 לֹא תֹּאכַל. כֵּיוָן דְּעִיבְּרָה לֹא תֹּאכַל - לִיחוּשׁ שֶׁמָּא עִיבְּרָה! מִי לָא תְּנַן: מַפְרִישִׁין אוֹתָן שְׁלֹשָׁה
21 חֳדָשִׁים שֶׁמָּא מְעוּבָּרוֹת הֵן! אָמַר רַבָּה בַּר רַב הוּנָא: לִיוּחֲסִין חָשְׁשׁוּ, לִתְרוּמָה לֹא חָשְׁשׁוּ.
22 וְלִתְרוּמָה לֹא חָשְׁשׁוּ? וְהָתַנְיָא: "הֲרֵי זֶה גִּיטֵּיךְ שָׁעָה אַחַת קוֹדֶם לְמִיתָתִי" - אֲסוּרָה לֶאֱכוֹל
23 בִּתְרוּמָה מִיָּד! אֶלָּא אָמַר רַבָּה בַּר רַב הוּנָא: בְּנִישׂוּאִין - חָשְׁשׁוּ, בְּזִנּוּת - לֹא חָשְׁשׁוּ, וּבְנִישׂוּאִין
24 מִי חָשְׁשׁוּ? וְהָתַנְיָא: בַּת כֹּהֵן שֶׁנִּישֵּׂאת לְיִשְׂרָאֵל וּמֵת - טוֹבֶלֶת וְאוֹכֶלֶת בִּתְרוּמָה לָעֶרֶב! אָמַר
25 רַב חִסְדָּא: טוֹבֶלֶת וְאוֹכֶלֶת עַד אַרְבָּעִים, דְּאִי לָא מִיעַבְּרָא - הָא לָא מִיעַבְּרָא, וְאִי מִיעַבְּרָא -
26 עַד אַרְבָּעִים מַיָּא בְּעָלְמָא הִיא. אֲמַר לֵיהּ אַבָּיֵי: אִי הָכִי, אֵימָא סֵיפָא: הוּפַר עוּבָּרָהּ בְּמֵעֶיהָ -
27 תְּהֵא מְקוּלְקֶלֶת לְמַפְרֵעַ! מַאי מְקוּלְקֶלֶת - עַד אַרְבָּעִים. אִיתְּמַר, הַבָּא עַל אֲרוּסָתוֹ בְּבֵית חָמִיו.
28 רַב אָמַר: הַוָּלָד מַמְזֵר, וּשְׁמוּאֵל אָמַר: הַוָּלָד שְׁתוּקִי. אָמַר רָבָא: מִסְתַּבְּרָא מִילְּתֵיהּ דְּרַב -
29 דְּדַיְּימָא מֵעָלְמָא, אֲבָל לָא דַּיְּימָא מֵעָלְמָא - בַּתְרָא דִּידֵיהּ שָׁדֵינַן לֵיהּ. אָמַר רָבָא: מְנָא אָמִינָא
30 לָהּ - דְּקָתָנֵי: יָלְדָה תֹּאכַל. הֵיכִי דָּמֵי? אִילֵימָא דְּדַיְּימָא מֵעָלְמָא - יָלְדָה אַמַּאי תֹּאכַל? אֶלָּא
31 לָאו - מִינֵּיהּ דַּיְּימָא וְלָא דַּיְּימָא מֵעָלְמָא. וּמָה הָתָם, דִּלְהַאי אִיסּוּרָא וּלְהַאי אִיסּוּרָא - בַּתְרָא
32 דִּידֵיהּ שָׁדֵינַן לֵיהּ, הָכָא, דִּלְהַאי אִיסּוּרָא וּלְהַאי הֶיתֵּירָא - לֹא כָּל שֶׁכֵּן?! אָמַר לֵיהּ אַבָּיֵי,
33 לְעוֹלָם אֵימָא לָךְ: כָּל הֵיכָא דְּדַיְּימָא מִינֵּיהּ אַף עַל גַּב דְּלָא דַּיְּימָא מֵעָלְמָא - אָמַר רַב הַוָּלָד
34 מַמְזֵר, מַאי טַעְמָא? דְּאָמְרִינַן: מִדְּאַפְקְרָא נַפְשָׁהּ לְגַבֵּי אָרוּס - אַפְקְרָא נַפְשָׁהּ לְעָלְמָא. וּמַתְנִיתִין
35 - שֶׁהָיוּ שְׁנֵיהֶם חֲבוּשִׁים בְּבֵית הָאֲסוּרִין. אִיכָּא דְּאָמְרִי: בְּבָא עָלֶיהָ - כּוּלֵּי עָלְמָא לָא פְּלִיגִי
36 דְּבַתְרֵיהּ דִּידֵיהּ שָׁדֵינַן לֵיהּ, וְהָכִי אִיתְּמַר: אֲרוּסָה שֶׁעִיבְּרָה, רַב אָמַר: הַוָּלָד מַמְזֵר, וּשְׁמוּאֵל
37 אָמַר: הַוָּלָד שְׁתוּקִי. אָמַר רָבָא: מִסְתַּבְּרָא מִילְּתֵיהּ דְּרַב - דְּלָא דַּיְּימָא מִינֵּיהּ וְדַיְּימָא מֵעָלְמָא,

אבל

רש"י

עיברה לא תאכל — כדילפינן לעיל (סז,ב): עובר פוסל, דכתיב: "בנעוריה" — פרט למעוברת. **נחתך העובר במעיה תאכל** — מיד. והוא הדין נמי אם ילדתו ומת. **עיברה לא תאכל** — שהעובר אינו מאכיל את אמו ישראלית עד שיצא לאויר העולם, כדכתיב (ויקרא כב): "וילד ביתו יאכלו" — ילוד מאכיל, שאין ילוד אין מאכיל. **גדול משל אב** — שהבועל לא יכול להאכילה, מפני שלא בא עליה לשם קידושין ולאו קינוגו הוא, ובנו מאכילה. **העבד פוסל משום ביאה** — אם בא על כהנת פסלה מן התרומה, כדאמרינן בגמרא לעיל (סח,ב). **ואין פוסל משום זרע** — אם יש לה זרע לבת כהן מישראל כשר שהוא עבד, ומת בעלה ישראל ונשאר זה, לא אמרינן הרי זרע יש לה מישראל, ולא תשוב לתרומת אביה. דעבד ודאי לאו זרע הוא, ומפרש ואזיל היכי משכחת לה שיהא בן ישראל כשר עבד. **ונכבש על השפחה** — נדחק ונדבק עליה. לשון מכבש = *פריש"א בלע"ז, ולשון גנאי הוא. **הרי זה עבד** — שולד שפחה כמוה, דכתיב: "האשה וילדיה" (שמות כא). **היתה אם אביו** — בת כהן לישראל, תאכל בתרומה אם מת אביו והוא קיים. אף על גב דולד ולד בעלמא פסיל, כדאמרן (יבמות ע,א): זרע זרעה מנין כו' — האי לא פסיל, דהא לאו בתר אבוה אזיל, ולאו זרעו הוא. בת ישראל לכהן, ומת בנה מכהן, ובנו בן בנה קיים והוא עבד — לא תאכל בתרומה. דלאו זרע הוא. **כהן גדול פעמים שהוא פוסל** — את בת כהן מן התרומה, משום זרעה מישראל. **מאכיל את אמו** — לאחר מיתת אביו. **ופוסל את אם אמו** — אפילו לאחר מיתת אמו דאי לאו הוא הוה הדרה אם אמו לתרומה דבי נשא לאחר מיתת בתה, כדאמר ב"יש מותרות" (יבמות פז,א): מת בנה מישראל — תאכל בתרומה. **וזאת** — האשה, אומרת: לא כבני כהן גדול, כלומר לא ירבו כמותו. **נשותיהן פטורות** — אלמא: אין קנין לשוטה. **כיון** — דאי פשיטא לן דעיברה אמרינן לה לא תאכל — אמאי קתני מתניתין ישראל הבא על בת כהן באונס ופיתוי תאכל? ליחוש שמא עיברה! **מי לא תנן** — בפרק "ארבעה אחין" גבי נשים שהוחלפו בשעת כניסתן לחופה: מפרישין אותן מבעליהן שלשה חדשים, שמא מעוברות הן והולדות ממזרין, ובעינן הבחנה בין ולד כשר לולד פסול. אלמא: לחדא ביאה חיישינן. **ליוחסין חששו** — מעלה עשו ליוחסין לחוש לביאה אחת ולספק. **הרי זה גיטיך** — כהן לבת ישראל. **אסורה לאכול בתרומה מיד** — דכל שעתא אמרינן השתא מיית, אלמא: אסרי לה מספק. **אלא אמר רבה** — לא תימא לתרומה לא חששו, דודאי חיישינן לספיקא, אלא תריץ לפירכא דלעיל הכי. **בנישואין** — כגון שנתחלפו בכניסתן לחופה — חששו לשמא נתעברו, דהא לא הפכו. **אבל בזנות לא חששו** — כדקיימא לן: אשה מזנה מתהפכת כדי שלא תתעבר, הלכך ליכא ספק. **ומת** — בעלה בו ביום. **טובלת** — משום ביאה, דכתיב: "ואשה אשר ישכב איש אותה שכבת זרע" וגו' (ויקרא טו). יצירת הולד ארבעים יום. **תהא מקולקלת למפרע** — לשלם תרומה שאכלה קרן וחומש, דאשתכח דזרה הויא ואכלה תרומה בשוגג. ואי כדקאמרת — מאי מקולקלת? הא ודאי כל ארבעים לאו זרה הויא. **עד ארבעים** — אם אכלה לאחר ארבעים תהא מקולקלת למפרע עד יום ארבעים. ומדמתרץ רב חסדא אוכלת עד ארבעים — שמע מינה: מת בעלה דקתני בברייתא הוי דמת בו ביום שנשאה, דאי שהה אצלה זמן מרובה — לאלתר אסורה, דלמא מעוברת היא, דהרי בבר ארבעים יום. **הולד ממזר** — אף על פי ששניהם מודים שבא עליה, חיישינן: הואיל ופרוצה היא — אחר נמי בא עליה, ואיעברה מיניה. **שתוקי** — ספק ממזר. דהא מספקא לן אי מארוס הוא, וכשר, אי מאניש אחרינא הוא, הלכך ממזר ספק הוא. **מסתברא מילתיה דרב** — דמשוי ליה ממזר ודאי. **דדיימא מעלמא** — שחשודה מאחרים, דליכא לאכשורי כשאר בני דומה שהם כשרים. דהתם, כיון דנשואה היא, רוב בעילות הלך אחר הבעל. אבל הכא, לאו אורחיה למיבעל כולי האי בלא חופה. **דקתני במתניתין ילדה** — אנוסה ומפותה בת ישראל מבהן — תאכל בתרומה משום בנה, דמחזקינן ליה בכהן. **היכי דמי אי דדיימא** — נמי מעלמא, אמאי תאכל? אלא לאו דדיימא מיניה לחודיה, וקשדינן ליה אבתריה. ואף על גב דלדידיה איסורא כבולי עלמא, דגזרו על יחוד של פנויה, וכל שכן ארוסה, דלגבי ארוס היתר ולעלמא באיסורא — ודאי היכא דדיימא מיניה לחודיה אמרינן בתריה שדינן ליה לולד. **בבא עליה כולי עלמא לא פליגי** — היכא דמודה שבא עליה. **הולד ממזר** — ודאי, דבתר רובא דעלמא שדינן ליה, ומאניש אחרינא הוי.

אמנם אם **עִיבְּרָה** – התעברה מהם **לֹא תֹאכַל בִּתְרוּמָה**, מפני שהעובר פוסל אותה מלאכול בתרומה. **נֶחְתַּךְ הָעוּבָּר בְּמֵעֶיהָ**, הרי הוא כמי שאינו, **וְתֹאכַל** בתרומה.

מבארת המשנה כיצד אינן מאכילין: **הָיָה כֹּהֵן שֶׁבָּא עַל בַּת יִשְׂרָאֵל** שלא לשם קידושין, כגון באונס או בפיתוי, או שנשאה כהן שוטה, **לֹא תֹאכַל בִּתְרוּמָה**, כיון שלא היה כאן קדושין, ואינה קנין כספם. ואף אם **עִיבְּרָה** מהם, **לֹא תֹאכַל** בתרומה, שעובר אינו מאכיל את אמו הישראלית בתרומה. אבל אם **יָלְדָה** מהם, **תֹּאכַל** בתרומה, **נִמְצָא שִׁחוּ שֶׁל הֵן גָּדוֹל מִכּוּחוֹ שֶׁל הָאָב**, שהרי הבועל עצמו אינו מאכילה בתרומה, מפני שלא קנאה, ואילו בנו מאכילה בתרומה, שהרי היא אימו.

דין נוסף: **הָעֲבֵד**, שבא על אשה, **פּוֹסֵל מִשּׁוּם בִּיאָה** – אם בא על הכהנת, פסלה מלאכול בתרומה, **וְאֵינוֹ פּוֹסֵל מִשּׁוּם זֶרַע** – בת כהן שיש לה זרע מישראל כשר, שאותו זרע הוא עבד, ומת בעלה, אין אותו זרע פוסלה מלחזור לתרומת בית אביה, אלא היא נחשבת כמי שמת בעלה ללא זרע, שחוזרת לאכול בתרומת בית אביה.

מבארת המשנה: **כֵּיצַד** – באיזה אופן יתכן שיהיה לאשה זרע עבד מישראל כשר, הרי שנישאה **בַּת יִשְׂרָאֵל לְכֹהֵן**, או **בַּת כֹּהֵן** שנישאה **לְיִשְׂרָאֵל, וְיָלְדָה הֵימֶנּוּ בֵּן**, שהוא נכד של אותה אשה, **הֲרֵי זֶה עֶבֶד**, כמו אמו, ואם מת הבן שבא על השפחה, נמצא שהזרע שנשאר לה מבעלה הוא עבד, ולכן, אם **הָיְתָה אֵם אָבִיו** של העבד **בַּת יִשְׂרָאֵל** שנישאה **לְכֹהֵן**, ומת בעלה הכהן, הרי זו **לֹא תֹאכַל בִּתְרוּמָה**, שהרי היא כמי שמת בעלה ללא זרע, שאין העבד מתייחס לאבותיו ואינו נחשב זרעו.

ואם היתה אם אביו של העבד **בַּת כֹּהֵן** שנישאה **לְיִשְׂרָאֵל**, הרי היא חוזרת לבית אביה **וְתֹאכַל בִּתְרוּמָה**, משום שהיא נחשבת כמי שאין לה זרע מישראל, שהרי עבד זה אינו מתייחס לאבותיו, ואינו פוסלה מתרומה.

ממשיכה המשנה ומבארת דין נוסף: **מַמְזֵר פּוֹסֵל וּמַאֲכִיל, כֵּיצַד, בַּת יִשְׂרָאֵל** שנישאת **לְכֹהֵן, וּבַת כֹּהֵן** שנישאת **לְיִשְׂרָאֵל, וְיָלְדָה הֵימֶנּוּ בַּת, וְהָלְכָה** אותה **הַבַּת וְנִישֵּׂאת לְעֶבֶד** או **לְעוֹבֵד כּוֹכָבִים, וְיָלְדָה הֵימֶנּוּ בֵּן, הֲרֵי זֶה מַמְזֵר**, כיון שאין קידושי אביו תופסים באמו, ואם מתה הבת של אשת הכהן או הישראל, ונשאר רק בנה הממזר, הרי אותו ממזר מתייחס להוריו, ולכן אם **הָיְתָה אֵם אִמּוֹ** של הממזר **בַּת יִשְׂרָאֵל** שנישאת **לַכֹּהֵן**, ומת בעלה, **תֹּאכַל בִּתְרוּמָה**, משום שזרע פסול נחשב זרע, וכיון שיש לה זרע מהכהן, ממשיכה היא לאכול בתרומה. ואם היתה אם אמו **בַּת כֹּהֵן** שנישאה **לְיִשְׂרָאֵל**, ומת בעלה, **לֹא תֹאכַל בִּתְרוּמָה**, משום שיש לה זרע מישראל, שגורם לה שלא לחזור לבית אביה, ולא לאכול תרומה.

כֹּהֵן גָּדוֹל, פְּעָמִים שֶׁהוּא פּוֹסֵל בת כהן מלאכול בתרומה, **כֵּיצַד, בַּת כֹּהֵן** שנישאת **לְיִשְׂרָאֵל, וְיָלְדָה הֵימֶנּוּ בַּת**, ואותה בת מונעת מאמה מלחזור לאכול בתרומת בית אביה אף לאחר מיתת בעלה, **וְהָלְכָה הַבַּת וְנִיסֵּת לְכֹהֵן וְיָלְדָה הֵימֶנּוּ בֵּן, הֲרֵי זֶה הבן רָאוּי לִהְיוֹת כֹּהֵן גָּדוֹל עוֹמֵד וּמְשַׁמֵּשׁ עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ**, ועל אותו כהן גדול אמרה המשנה שהוא **מַאֲכִיל** בתרומה **אֶת אִמּוֹ**, אף שמת בעלה הכהן אך כיון שיש לה זרע ממנו הריהו מאכיל אותה בתרומה, **וְאוֹתוֹ** כהן גדול **פּוֹסֵל** את **אֵם אִמּוֹ**, שהיא בת כהן, מלחזור ולאכול בתרומת בית אביה, אפילו שבתה מתה, כיון שהוא הזרע שיש לה מבעלה הישראל, ואילו לא היה לה זרע היתה חוזרת לאכול בתרומת בית אביה, ואם אמו **וְאֹת אוֹמֶרֶת** בתרעומת, **לֹא יִרבו בישראל כִּבְנֵי** – כבן בתי, אף שהוא **כֹּהֵן גָּדוֹל, שֶׁהוּא פּוֹסְלֵנִי מִן הַתְּרוּמָה**.

גמרא

שנינו במשנה: שוטה לא פוסל ולא מאכיל. הגמרא מביאה ברייתא בענין שוטה: **תָּנִינָא לְהָא דְּתָנוּ רַבָּנַן** – שנינו במשנתנו דין זה האמור בברייתא, שאין קנין לשוטה באשה אפילו מדרבנן, **שׁוֹטֶה וְקָטָן שֶׁנִּשְׂאוּ נָשִׁים וּמֵתוּ, נְשׂוֹתֵיהֶן פְּטוּרוֹת מִן הַחֲלִיצָה וּמִן הַיִּבּוּם**, כיון שנשים אלו מעולם לא היו נשואות למת, שהרי אין שוטה וקטן יכולים לישא, וכמו כן מבואר במשנתנו שאין אשת השוטה נפסלת או אוכלת בתרומה מחמתו, כיון שאין קנינו קנין.

שנינו במשנה: **כֵּיצַד, הָיָה יִשְׂרָאֵל שֶׁבָּא עַל בַּת כֹּהֵן, תֹּאכַל בִּתְרוּמָה. עִיבְּרָה, לֹא תֹאכַל**. מקשה הגמרא: כֵּיצַן שבאופן **דְּעִיבְּרָה**, דינה הוא **שֶׁלֹּא תֹאכַל**, אם כן אף כשבא עליה ולא ידוע לנו אם התעברה, **לֵיחוּשׁ** – יש לנו לחשוש **שֶׁמָּא עִיבְּרָה** מביאה זו, ותיאסר בתרומה. ומוכיחה הגמרא שחוששים לעיבור אפילו מביאה אחת: **מִי לֹא תְּנַן** – האם לא שנינו במשנה לעיל (לג:) דין בעין זה, שנים שקידשו שתי נשים, ובשעת כניסתן לחופה הוחלפו הנשים, ונמצא שכל אחד בא על אשת חבירו שהיא אשת איש באונס, **מַפְרִישִׁין אוֹתָן שְׁלֹשָׁה חֲדָשִׁים** מבעליהן, **שֶׁמָּא מְעוּבָּרוֹת הֵן**, ובניהם ממזרים הם, ואם לא נפריש אותן ותלדנה, לא נדע אם הולד הוא מאותו איש שבעל אותה בחופה והוא ממזר, או שהולד נולד מהביאות של בעלה שבעל אותה לאחר החופה והוא כשר, ורק לאחר שלשה חדשים, שאם היא מעוברת עוברה ניכר, מותר לה לחזור לבעלה האמיתי. ומוכח שחוששים לעיבור אפילו מביאה אחת, ואם כן גם בבת כהן שבא עליה ישראל יש לנו לאוסרה בתרומה מחשש שהתעברה מאותה ביאה. מתרצת הגמרא: **אָמַר רַבָּה בַּר רַב הוּנָא, לְיוֹחָסִין** – לדעת אם הולד כשר או ממזר, עשו מעלה, **וְחָשְׁשׁוּ** שמא התעברה בביאה אחת, אבל **לִתְרוּמָה לֹא חָשְׁשׁוּ**, ולכן כל זמן שלא ידוע לנו שהתעברה, מותרת בתרומה.

ממשיכה הגמרא ומקשה: **וְכִי לִתְרוּמָה לֹא חָשְׁשׁוּ** לספיקות שמא האשה נפסלה מלאכול בתרומה, **וְהָתַנְיָא**, בת ישראל הנשואה לכהן ואין לה ממנו זרע, ונתן לה גט, ואמר לה, **הֲרֵי זֶה גִּיטֵּיךְ**, ויחול **שָׁעָה אַחַת קוֹדֶם לְמִיתָתִי, אֲסוּרָה לֶאֱכוֹל בִּתְרוּמָה מִיָּד**, שחוששים שמא ימות בעלה בתוך שעה, ונמצא שהיא עכשיו בשעה שקודם מיתתו, והרי היא גרושה ואסורה לאכול בתרומה. ומוכח מברייתא זו שחוששים בתרומה לספיקות, וכן כאן יש לחשוש שמא התעברה הכהנת מישראל, ולאסור אותה בתרומה.

הגמרא חוזרת בה ממה שאמרה שבתרומה אין חוששים לספיקות, ומבארת שיש חילוק אחר בין שתי המשניות: **אֶלָּא אָמַר רַבָּה בַּר רַב הוּנָא, בְּנִישׂוּאִין, חָשְׁשׁוּ** לעיבור, מפני שאשה רוצה להתעבר מבעלה, ולכן חשבה שהיא בנעלת לבעלה, חששו שמא התעברו, והצריכו להפרישן מבעליהן לשלשה חדשים, אבל **בְּזִנּוּת לֹא חָשְׁשׁוּ** לעיבור, מפני שאשה מזנה מתהפכת אחרי הבעילה, כדי שלא תתעבר, ולכן כל זמן שלא ידוע לנו שהתעברה, אין חוששים לכך.

ממשיכה הגמרא ומקשה: **וּבְנִישׂוּאִין, מִי חָשְׁשׁוּ** – וכי לגבי נישואין חששו לעיבור, לאסור בתרומה, **וְהָתַנְיָא, בַּת כֹּהֵן שֶׁנִּישֵּׂאת לְיִשְׂרָאֵל, וּמֵת** בעלה בו ביום, **טוֹבֶלֶת** משום טומאת הביאה, שנאמר (ויקרא טו יח) 'וְאִשָּׁה אֲשֶׁר יִשְׁכַּב אִישׁ אֹתָהּ שִׁכְבַת זָרַע וְרָחֲצוּ בַּמַּיִם וְטָמְאוּ עַד הָעָרֶב', **וְאוֹכֶלֶת בִּתְרוּמָה לָעֶרֶב**, שהרי בת כהן חוזרת לתרומת בית אביה לאחר מיתת בעלה, אם לא השאיר זרע, ומוכח שאף בנישאת לישראל אין חוששים שמא התעברה, והעובר פוסלה מלאכול בתרומה.

מתרצת הגמרא: **אָמַר רַב חִסְדָּא**, באמת יש לחשוש לעיבור אפילו מביאה אחת של נישואין, ומה ששנינו בברייתא שאשה זו **טוֹבֶלֶת וְאוֹכֶלֶת** תרומה, הכוונה רק לזמן **שַׁעַר אַרְבָּעִים** יום מיום שנישאה ונבעלה, **דְּאִי לֹא מִיעַבְּרָא** מאותה בעילה, **הָא** – הרי **לֹא מִיעַבְּרָא**, ובודאי היא מותרת בתרומה, **וְאַף אִי מִיעַבְּרָא**, הרי **עַד אַרְבָּעִים** יום של יצירת הולד, **מַיָּא בְּעָלְמָא הִיא** – אין העובר נחשב אלא כמים בלבד, ואין לו שם 'עובר' שאוסר את אמו בתרומה, ובאמת אחר יום הארבעים נאסרת האשה בתרומה מחשש שהיא מעוברת, עד שיעברו שלשה חדשים, ואם יתברר שאינה מעוברת מותרת היא בתרומה.

אביי מקשה על תירוצו של רב חסדא: **אָמַר לֵיהּ אַבָּיֵי** לרב חסדא, **אִי הָכִי**, שעד ארבעים יום אין האשה נחשבת למעוברת, **אִימָּא סֵיפָא** – אמור ובאר את הסיפא של הברייתא, בת כהן זו שהיתה נשואה לישראל, ואכלה תרומה אחר מיתת בעלה, ואחר כך **הוּכַּר עוּבָּרָהּ בְּמֵעֶיהָ, תְּהֵא מְקוּלְקֶלֶת לְמַפְרֵעַ** – צריכה לשלם על התרומה שאכלה, שהרי התברר שהיתה מעוברת ונאסרה לאכול בתרומה, וחייבת לשלם קרן וחומש, כדין זר שאכל תרומה בשוגג, ומשמע

המשך בעמוד נה

אֲבָל דַּיְּימָא מִנַּיהּ – אך אם ידוע שבא עליה הארוס, **אַף עַל גַּב דְּדַיְּימָא מֵעָלְמָא** – אף על פי שמרננים עליה שזינתה גם עם אחרים, **בַּתְרֵיהּ דִּידֵיהּ שָׁדִינַן לֵיהּ** – מייחסים את הולד לארוס, מפני שידוע שהארוס בא עליה, ואין ידוע שאחר בא עליה.

רבא מוכיח כדבריו מהמשנה: **אָמַר רָבָא, מְנָא אֲמִינָא לַהּ, דְּקָתָנֵי** במשנתנו, כהן שבא על בת ישראל בזנות לא תאכל בתרומה, אך אם **יָלְדָה, תֹּאכַל** בתרומה. ויש לברר, **הֵיכִי דָּמֵי, אִילֵּימָא דְּדַיְּימָא מִנַּיהּ** – אם הכהן בא עליה, **וְלֹא דַּיְּימָא מֵעָלְמָא** – ולא מרננים עליה שזינתה עם אחרים, **צְרִיכָא לְמֵימַר דְּתֵיכוּל** – וכי יש צורך להשמיענו שאוכלת בתרומה, הרי ודאי הבן הוא מהכהן, והוא מאכיל את אמו, **אֶלָּא לָאו** – ודאי עוסקת המשנה באופן **דְּדַיְּימָא נַמִּי מֵעָלְמָא,** ואף על פי כן תולים את הולד בכהן, כיון שידוע שהוא בא עליה.

מסיים רבא את ראייתו לגבי ארוסה שעיברה: **וּמָה הָתָם,** במשנתנו, **דִּלְהַאי** – שלכהן עצמו יש **אִיפּוּרָא,** שהרי אינה אשתו, **וּלְהַאי** – ואף לאדם אחר יש **אִיפּוּרָא,** ומכל מקום **בַּתְרֵיהּ דִּידֵיהּ שָׁדִינַן לֵיהּ** – תולים שהולד בא מהכהן, כיון שידוע שבא עליה, כל שכן **הָכָא,** בארוס, **דִּלְהַאי** – שלאדם אחר, חוץ מהארוס, יש **אִיפּוּרָא, וּלְהַאי** – ולארוס **הֵיתֵּירָא** – היא מותרת מן התורה, **לֹא כָּל שֶׁכֵּן** שיש לתלות שהולד בא מהארוס שבודאי בא עליה, ואף שמרננים עליה מאחרים.

אביי חולק על רבא בביאור שיטת רב: **אָמַר לֵיהּ אַבָּיֵי** לרבא, יש לדחות את הראיה, **לְעוֹלָם אֵימָא לָךְ דְּכָל הֵיכָא דְּדַיְּימָא מֵעָלְמָא, אַף עַל גַּב דְּדַיְּימָא מִנַּיהּ, אָמַר רַב** שהַוָּלָד **מַמְזֵר,** כיון שתולים שהולד בא משאר בני אדם שזינתה עמהם, **וּמַתְנִיתִין** – ואילו המבואר במשנתנו, שתולים את הולד בכהן ולא באחרים, היינו **בְּאוֹפֶן דְּלֹא דַּיְּימָא כְּלָל** – שלא ריננו עליה כלל, לא מהכהן ולא מאחרים, והמשנה מחדשת שתולים את העיבור באותה ביאה יחידה שבא עליה הכהן, וכיון שהולד הוא בנו של הכהן, הרי היא אוכלת בתרומה.

שנינו במשנה: 'הָעֶבֶד פּוֹסֵל מִשּׁוּם בִּיאָה כו' ואינו פוסל משום זרע. כיצד, בת ישראל לכהן, בת כהן לישראל, וילדה הימנו בן, והלך הבן ונכבש על השפחה וילדה הימנו בן, הרי זה עבד, היתה אם אביו בת ישראל לכהן, לא תאכל בתרומה. בת כהן לישראל, תאכל בתרומה'. שואלת הגמרא: **מַאי טַעְמָא** – מדוע אותו זרע אינו פוסל בת כהן מתרומה, ואינו מאכיל בת ישראל. משיבה הגמרא: **אָמַר קְרָא** לגבי עבד עברי שמסר לו רבו שפחה כנענית, ויצא העבד לחירות (שמות כא ד) 'הָאִשָּׁה וִילָדֶיהָ תִּהְיֶה וגו' לַאדֹנֶיהָ וְהוּא יֵצֵא בְגַפּוֹ', ולימדה כאן התורה שהילדים מתיחסים לשפחה הכנענית, ולכן אף כאן כיון שבנה של אותה אשה הוליד משפחה כנענית, אין הבן מתיחס אליו אלא לאמו השפחה, ואינו נחשב 'זרע' הפוסל או מאכיל בתרומה.

שנינו במשנה: **מַמְזֵר פּוֹסֵל וּמַאֲכִיל.** הגמרא מביאה ברייתא שדורשת דין זה מהפסוק: **תָּנוּ רַבָּנַן,** נאמר בתורה לגבי בת כהן שנישאה לישראל (ויקרא כב יג) 'וּבַת כֹּהֵן כִּי תִהְיֶה אַלְמָנָה וּגְרוּשָׁה וְזֶרַע אֵין לָהּ וְשָׁבָה אֶל בֵּית אָבִיהָ כִּנְעוּרֶיהָ מִלֶּחֶם אָבִיהָ תֹּאכֵל', ומבואר בפסוק שזרע שיש לאשה מישראל, פוסל אותה מלחזור לבית אביה לאכול בתרומה. מבררת הברייתא: **אֵין לִי אֶלָּא זֶרַע זֶרַע מִנַּיִן שהוא פוסל,** באופן שכבר מת זרעה, **תַּלְמוּד לוֹמַר, 'וְזֶרַע אֵין לָהּ' מִכָּל מָקוֹם.** ממשיכה הברייתא ודורשת: **אֵין לִי אֶלָּא זֶרַע כָּשֵׁר,** שהוא פוסל אותה מלאכול בתרומה, **זֶרַע פָּסוּל,** כגון ממזר, **מִנַּיִן** שאף הוא פוסל, **תַּלְמוּד לוֹמַר, 'וְזֶרַע אֵין לָהּ', עַיֵּן עָלָהּ,** וכל זרע שתמצא לה יפסול אותה מאכילת תרומה.

מקשה הגמרא: איך ניתן ללמוד מתיבת 'אין' שגם זרע פסול פוסל, **וְהָא אַפִּיקְתֵּיהּ** – והרי כבר הוצאת דרשה זו ללמוד **שֶׁזֶּרַע זַרְעָהּ** פוסל, כמבואר בתחילת הברייתא. מתרצת הגמרא: דין זה, **שֶׁזֶּרַע זַרְעָהּ** פוסל, **לֹא אִיצְטְרִיךְ קְרָא** – אינו מצריך פסוק כדי ללמד זאת, שהרי מקובל בידינו **שְׁנֵי בָנִים חֲרֵי הֵן כְּבָנִים, וּכִי אִיצְטְרִיךְ קְרָא** של 'אין לה', **לְלַמֵּד שֶׁזֶּרַע פָּסוּל** פוסל.

שנינו במשנה: הלכה הבת ונישאת לעבד או לעובד כוכבים וילדה הימנו בן, הרי זה ממזר וכו'. **אָמַר לֵיהּ רֵישׁ לָקִישׁ לְרַבִּי יוֹחָנָן,** כְּמַאן – כדעת מי שנויה משנתנו, הסוברת שעבד או גוי שבאו על בת ישראל, הולד ממזר, לכאורה היינו **כְּרַבִּי עֲקִיבָא, דְּאָמַר שֵׁשׁ מַמְזֵר מֵחַיָּיבֵי לָאוִין,** ונחלקו עליו חכמים במשנה לעיל (מט.), ואמרו שממזר הוא רק מחייבי כריתות או מחייבי מיתות בית דין. אמר לו רבי יוחנן: **אֲפִילּוּ תֵּימָא** – יכול אתה לומר גם שמשנתנו סוברת **כְּרַבָּנַן,** שאין ממזר מחייבי לאוין, שהם לא אמרו זאת אלא בחייבי לאוין שתופסים בהם קידושין, אבל **בְּעוֹבֵד כּוֹכָבִים וְעֶבֶד מוֹדוּ** רבנן לרבי עקיבא שהולד מהם ממזר, שכיון שלא תופסים בהם קידושין, דינם כחייבי כריתות שהולד מהם ממזר. וראיה לדבר: **דְּכִי אֲתָא רַב דִּימִי** מארץ ישראל, **אָמַר** בשם **רַבִּי יִצְחָק בַּר אַבְדִּימִי, מִשּׁוּם רַבֵּינוּ** – רבי, **עוֹבֵד כּוֹכָבִים וְעֶבֶד הַבָּא עַל בַּת יִשְׂרָאֵל הַוָּלָד מַמְזֵר,** ואף שרבי עצמו סובר שאין ממזר מחייבי לאוין, כמבואר לעיל (נב:), ומכל מקום לגבי עובד כוכבים ועבד הוא מודה לרבי עקיבא שהולד ממזר.

שנינו במשנה: **כֹּהֵן גָּדוֹל פְּעָמִים שֶׁפּוֹסֵל** וכו'. הגמרא מביאה ברייתא בענין זה: **תָּנוּ רַבָּנַן,** פעמים שהאשה אומרת, **חֲרֵיגִי כַּפָּרַת בֶּן בִּתִּי כּוּזָא** – יסורים הבאים עלי יהיו כפרה על עוונותיו של בן בתי הממזר, אף שהוא קטן ולא חשוב, כ'כוזא', שהוא כלי קטן, מפני **שֶׁמַּאֲכִילֵנִי בַּתְרוּמָה,** שהוא הזרע שנשאר מבעלה הכהן לאחר מיתתו ולאחר מיתת בניו, **וְאֵינִי כַּפָּרַת בֶּן בִּתִּי כַּדָּא** – החשוב ככד, שהוא כלי גדול, והיינו שהוא כהן גדול, מפני שֶׁהוא **פּוֹסְלֵנִי מִן הַתְּרוּמָה,** שכיון שהוא הזרע שנשאר לה מבעלה הישראל הרי הוא פוסלה מלאכול בתרומת בית אביה.

הדרן עלך אלמנה

פרק שמיני - הערל

משנה

בהמשך לפרק הקודם, מוסיפה משנתנו לדון בענין המותרים והאסורים באכילת תרומה: **הֶעָרֵל** – כהן שלא נימול מחמת שמתו אחיו מחמת מילה, **וְכָל הַטְּמֵאִים** – כהנים שנטמאו, **לֹא יֹאכְלוּ בַּתְּרוּמָה.** אבל **נְשֵׁיהֶן וְעַבְדֵיהֶן** של הערל והטמא **יֹאכְלוּ בַּתְּרוּמָה.** והטעם, לפי שכהן אף שהוא ערל או טמא, אינו יוצא משום כך מכלל כהונה, אלא שהוא צריך תקנה, למול את עצמו או להיטהר.

פְּצוּעַ דַּכָּא וּכְרוּת שָׁפְכָה שהם כהנים, **הֵן וַעֲבָדֵיהֶן יֹאכְלוּ** בתרומה, **וְאִילּוּ נְשֵׁיהֶן לֹא יֹאכְלוּ** בתרומה, לפי שפצוע דכא וכרות שפכה אסורים לשאת בת ישראל, ובביאתם היא נעשית חללה ונפסלת מלאכול בתרומה. **וְאִם** היתה נשואה לו קודם שנעשה פצוע דכא או כרות שפכה, **וְלֹא יְדָעָהּ** – ולא בא עליה **מִשֶּׁנַּעֲשָׂה פְּצוּעַ דַּכָּא וּכְרוּת שָׁפְכָה, הֲרֵי אֵלּוּ** – נשיהן **יֹאכְלוּ** בתרומה.

המשנה מפרשת מה הם פצוע דכא וכרות שפכה: **וְאֵי זֶהוּ פְּצוּעַ דַּכָּא, כָּל שֶׁנִּפְצְעוּ הַבֵּיצִים שֶׁלּוֹ, וְאַפִּילּוּ אַחַת מֵהֶן,** ושוב אינו יכול להוליד. **וּכְרוּת שָׁפְכָה, כָּל שֶׁנִּכְרַת הַנִּיר** מהעטרה ולמעלה לצד הגוף, שמחמת כן אינו יורה קילוח זרע אלא שופך ושותת ואינו מוליד. **וְאִם** נכרת מהעטרה ולמטה, **וְנִשְׁתַּיֵּיר מֵעֲטָרָה אֲפִילּוּ כְּחוּט הַשַּׂעֲרָה** סביב לגיד, **כָּשֵׁר** לבוא בקהל, לפי שהעטרה אינה אלא בשר, והגיד שעליו הקפידה תורה, דהיינו מהעטרה ולמעלה לצד הגוף, נשאר שלם.

גמרא

הגמרא מבארת מנין שערל אסור באכילת תרומה: **תַּנְיָא, אָמַר רַבִּי (אלעזר) [אֱלִיעֶזֶר],** מִנַּיִן לָעָרֵל כהן **שֶׁאֵין אוֹכֵל בִּתְרוּמָה, נֶאֱמַר 'תּוֹשָׁב וְשָׂכִיר' בְּענין** אכילת קרבן **פֶּסַח, וְנֶאֱמַר 'תּוֹשָׁב וְשָׂכִיר' בְּענין** אכילת **תְּרוּמָה,** ולמדים בגזירה שוה תרומה מפסח, **מַה 'תּוֹשָׁב וְשָׂכִיר' הָאֲמוּר בְּפֶסַח עָרֵל אָסוּר בּוֹ,** שנאמר (שמות יב מח) 'וְכָל עָרֵל לֹא יֹאכַל בּוֹ', **אַף 'תּוֹשָׁב וְשָׂכִיר' הָאֲמוּר בְּתְרוּמָה עָרֵל אָסוּר בּוֹ.**

המשך בעמוד מז

רש"ל

הכי גרסינן: היכי דמי אילימא דדיימא מניה ולא דיימא מעלמא צריכא למימר דתיכול אלא לאו דדיימא נמי מעלמא. לא כל שכן — דאי דיימא מניה ומעלמא, דבתריה דידיה שדינן ליה. ומתניתין בדלא דיימא כלל — מקמי הכי, לאו מניה ולאו מעלמא. הלכך איצטריך לאשמועינן דתאכל, דאמרינן בהך ביאה נתעברה. בני בנים הרי הן כבנים — בפרק "הבא על יבמתו" (יבמות סב,ב). כמאן כרבי עקיבא — מתניתין דקתני: נברי ועבד הבא על בת ישראל הולד ממזר. משום רבינו — רבי, ואף על גב דשמעינן דפליג אדרבי עקיבא בפרק "רבן גמליאל" (יבמות נב,ב), דאמר: אין דברים הללו אמורים אלא לדברי רבי עקיבא, וליה לא סבירא ליה, אפילו הכי, בנברי ועבד מודה, כדאמר ב"החולץ" (יבמות מה,א): נברי "לא תתחתן", ועבד "לא תהיה קדשה". כוזא — כלי קטן. כלומר, ממזר שהוא גרוע. כדא — כלי חשוב. כלומר, כהן גדול.

הדרן עלך אלמנה

משנה הערל — כהן שמתו אחיו מחמת מילה. נשיהם ועבדיהם יאכלו — דהא משום ערלות וטומאה לא נפקי מכלל כהנים, אלא דאינהו גופייהו מחסרי תקנתא. נשיהם — של פצוע דכא וכרות שפכה לא יאכלו דשוויוה חללה בביאתן, שהרי נבעלה לפסול לה. ואם לא ידעה — לא בא עליה אחרי כן, והיתה נשואה לו קודם לכן. ואם נשתייר מעטרה — שנכרת מעטרה ואילך — כשר, דהתם בישרא בעלמא הוא ולא גיד, שאין גיד אלא מעטרה ואילך לצד הגוף. עטרה שורת בשר המקפת במקום המילה בגובה, ושופע ויורד עד סופה. **גמרא** תושב ושכיר בתרומה — דכתיב: "תושב כהן ושכיר לא יאכל קדש". איש איש מזרע אהרן והוא צרוע או זב לרבות ערל — כטמא אצל אכילת תרומה, דבהאי קרא תרומה כתיב, דכתיב (ויקרא כב): "ובא השמש וטהר ואחר יאכל מן הקדשים", והיינו תרומה, דסגי ליה בהערב שמש. שכן חייבין עליו — קרבן חטאת, אם אכלו פגול או נותר או בטומאת הגוף. דכולהו בברת, דהא קדשים הוא. קנוי קנין עולם — עבד עברי הנרצע. ובא הכתוב ללמדך, שאין גופו קנוי לכהן זה שיאכילהו בתרומה ככנעני. קנין שנים — סתם עבד, שיוצא בשש שנים. אילו כן — דלא נאמר אלא תושב. הייתי אומר תושב זה קנוי קנין שנים — משום הכי אסור בתרומה, בא שכיר יתירא ולימד על כרחך דהאי קרא לנרצע אתא. וכיון דתרי כתיבי — מסתברא דתושב — זה המיושב אצלו לזמן מרובה, ושכיר — זה העומד לצאת. אלא דפסח מופני — האי שכיר ותושב דפסח, דכתיב: "לא יאכלו בו". מאי נינהו אי נימא תושב ושכיר ממש — קנוי קנין שנים, או נרצע.

הכא

אבל דיימא מניה אף על גב דדיימא נמי מעלמא בתר דידיה שדינן ליה — פירוש: דיימא מניה — שבא עליה בודאי, ודיימא מעלמא — היינו שם רע, דאי דיימא מניה נמי שם רע בעלמא — אם כן מאי מייתי רבא ממתניתין? דהתם בא עליה ודאי, משום הכי בתר דידיה שדינן ליה.

הדרן עלך אלמנה

הערל פירש בקונטרס: שמתו אחיו מחמת מילה. וכן נראה, דלא דמי לערלה שלא בזמנה דמיבעיא לן בגמרא (יבמות עא,א) אי הויא ערלה. דהתם כיוצא בו לא הוי בר מילה בשום מקום. אבל אחר שמונה, אף על גב דאי אפשר לו למול מפני הסכנה — הוי ערל, כיון שהגיע הזמן. תדע, דלא פשיט ליה בגמרא מטומטום שאין אוכל בתרומה אערלה שלא בזמנה, אף על גב דאין חייב לקרוע ולמול, כדמוכח בגמרא (שם, ב), דקאמר: זכריו דאיתנהו בשעת אבילה וליתנהו בשעת עשיה — משכחת לה בטומטום שנקרע ביני ביני ונמצא זכר, דלא קרינן ביה בשעת עשיה "המול לו כל זכר ואז יקרב לעשותו" דלא מיחייב לקרוע ולמול. ובפרק קמא דחגיגה (ד,א) נמי אמר: "זכורך" — להוציא טומטום ואנדרוגינוס, שפטור מן הראיה, ומוקי לה בשביציו מבחוץ. ובירושלמי מייתי ראיה ממתניתין אאחזתו חמה דממתינין לו למול שלשים יום, דאסור בתרומה, משמע דמתניתין איירי בערל שמתו אחיו מחמת מילה. ובהדיא מחלק בירושלמי בין ערלות שלא בזמנה ובין שהגיע זמנו למול אלא שסכנה היא לו. אלא שבזה חולק על התלמוד שלנו: דהתם פשיטא ליה דערלות שלא בזמנה לא הויא ערלות, ואכיל בתרומה, ובתלמוד שלנו בעיא היא בגמרא (עא,א) ולא איפשיטא. **מה** תושב ושכיר האמור בפסח — ואם תאמר: באוכל תרומה בטומאת עצמה נילף בהאי גזירה שוה דלילקי, ולקמן (עג,ב) אמרינן דלית בה אלא עשה "בשעריך תאכלנו" — לזה ולא לאחר! ואומר רבינו יצחק: דהך גזירה שוה לא ניתנה אלא לענין פסול האדם האוכל, כגון ערל ואונן וכיוצא בו. אבל לענין פסול גופה, כגון טומאת עצמה — לא. אבל קשה: דאכתי נילף מבכורים שילקה עליה בטומאת עצמה, דכי היכי דילפינן (שם) בכורים מתרומה משום דתרומה קרינהו רחמנא — הכי נמי נילף תרומה מבכורים, דהא ב"הערוך והרוטב" (חולין קכ,ב) גמרינן תרומה מבכורים לענין דמשקין היוצאין מהן כמותן. **איש** איש לרבות הערל — מהכא אמרינן בכל דוכתי (חגיגה ד,ב) דרבי עקיבא מרבה ערל כי טמא. ומכל מקום איצטריך למכתב ערל בפסח, דאי לאו דכתיב בהדיא משום מקום שהוא כטמא — לא הוה מרבינן ליה מאיש איש, אף על גב דמילת זכריו ועבדיו מעכבתו בפסח. **מה** לפסח שכן חייבין עליו משום פגול נותר וטמא — יש ספרים דלא גרסי טמא, דבתרומה נמי איכא איסור טומאה. ואית דגרס ליה, משום דבפסח איכא כרת לאוכל בטומאת הגוף מה שאין כן בתרומה. ובקונטרס נמי פירש דחייבים עליו חטאת קאמר. והוא הדין דהוי מצי למיפרך מכל פנ"ק עכ"ס.

אלמנא

אֲבָל דַּיְּימָא מִנֵּיהּ, אַף עַל גַּב דְּדַיְּימָא מֵעָלְמָא, בַּתְרֵיהּ דִּידֵיהּ שָׁדֵינַן לֵיהּ, אָמַר רָבָא: מִנָּא אָמִינָא לָהּ, דְּקָתָנֵי: יָלְדָה - תֹּאכַל. הֵיכִי דָּמֵי? אִילִּימָא דְּדַיְּימָא מִנֵּיהּ וְלָא דַּיְּימָא מֵעָלְמָא - צְרִיכָא לְמֵימַר דְּתֵיכוּל!? אֶלָּא לָאו - דְּדַיְּימָא נַמִּי מֵעָלְמָא, וּמָה הָתָם, דִּלְהַאי אִיסּוּרָא וּלְהַאי אִיסּוּרָא, בַּתְרֵיהּ דִּידֵיהּ שָׁדֵינַן לֵיהּ, הָכָא דִּלְהַאי אִיסּוּרָא וּלְהַאי הֶיתֵּירָא - לֹא כָּל שֶׁכֵּן?! אֲמַר לֵיהּ אַבַּיֵי: לְעוֹלָם אֵימָא לָךְ, כָּל הֵיכָא דְּדַיְּימָא מֵעָלְמָא, אַף עַל גַּב דְּדַיְּימָא מִנֵּיהּ אָמַר רַב הַוָּלָד מַמְזֵר, וּמַתְנִיתִין בִּדְלָא דַּיְּימָא כְּלָל. "הָעֲבָד פּוֹסֵל מִשּׁוּם בִּיאָה כו'". מַאי טַעְמָא? אָמַר קְרָא: "הָאִשָּׁה וִילָדֶיהָ תִּהְיֶה וגו'". מַמְזֵר פּוֹסֵל וּמַאֲכִיל. תָּנוּ רַבָּנַן: "זֶרַע אֵין לָהּ", אֵין לִי אֶלָּא זַרְעָה, זֶרַע זַרְעָהּ מִנַּיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר: "וְזֶרַע אֵין לָהּ", מִכָּל מָקוֹם, אֵין לִי אֶלָּא זֶרַע כָּשֵׁר, זֶרַע פָּסוּל מִנַּיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר: "וְזֶרַע אֵין לָהּ" - עַיֵּן עָלָהּ. וְהָא אַפִּיקְתֵּיהּ לְזֶרַע זַרְעָהּ! זֶרַע זַרְעָהּ לָא אִיצְטְרִיךְ קְרָא, בְּנֵי בָנִים הֲרֵי הֵן כְּבָנִים, כִּי אִיצְטְרִיךְ קְרָא - לְזֶרַע פָּסוּל. אָמַר לֵיהּ רֵישׁ לָקִישׁ לְרַבִּי יוֹחָנָן: כְּמַאן, כְּרַבִּי עֲקִיבָא, דְּאָמַר: יֵשׁ מַמְזֵר מֵהֲיָיבֵי לָאוִין? אֲפִילּוּ תִּימָא רַבָּנַן, בְּנִכְרִי וְעֶבֶד מוֹדוּ. דְּכִי אֲתָא רַב דִּימִי אָמַר רַבִּי יִצְחָק בַּר אַבְדִּימִי מִשּׁוּם רַבִּינוּ: נָכְרִי וְעֶבֶד הַבָּא עַל בַּת יִשְׂרָאֵל - הַוָּלָד מַמְזֵר. "כֹּהֵן גָּדוֹל פְּעָמִים שֶׁפּוֹסֵל". תָּנוּ רַבָּנַן: הֲרֵינִי כַּפָּרַת בֶּן בִּתִּי כּוּזָא - שֶׁמַּאֲכִילֵנִי בִּתְרוּמָה, וְאֵינִי כַּפָּרַת בֶּן בִּתִּי כַּדָּא - שֶׁפּוֹסְלֵנִי מִן הַתְּרוּמָה.

הדרן עלך אלמנה

הָעֲרֵל וְכָל הַטְּמֵאִים לֹא יֹאכְלוּ בִּתְרוּמָה, נְשֵׁיהֶן וַעֲבָדֵיהֶן - יֹאכְלוּ בִּתְרוּמָה. פְּצוּעַ דַּכָּא וּכְרוּת שָׁפְכָה, הֵן וַעֲבָדֵיהֶן - יֹאכְלוּ, וּנְשֵׁיהֶן - לֹא יֹאכְלוּ, וְאִם לֹא יָדְעָה מִשֶּׁנַּעֲשָׂה פְּצוּעַ דַּכָּא וּכְרוּת שָׁפְכָה - הֲרֵי אֵלּוּ יֹאכְלוּ. וְאֵי זֶהוּ פְּצוּעַ דַּכָּא - כָּל שֶׁנִּפְצְעוּ הַבֵּיצִים שֶׁלּוֹ, וַאֲפִילּוּ אַחַת מֵהֶן. וּכְרוּת שָׁפְכָה - כָּל שֶׁנִּכְרַת הַגִּיד. וְאִם נִשְׁתַּיֵּיר מֵעֲטָרָה אֲפִילּוּ כְּחוּט הַשַּׂעֲרָה - כָּשֵׁר. **גְּמָרָא** תַּנְיָא, אָמַר אֶלְעָזָר: מִנַּיִן לְעֵרֶל שֶׁאֵין אוֹכֵל בִּתְרוּמָה - נֶאֱמַר: "תּוֹשָׁב וְשָׂכִיר" בְּפֶסַח, וְנֶאֱמַר: "תּוֹשָׁב וְשָׂכִיר" בִּתְרוּמָה, מַה "תּוֹשָׁב וְשָׂכִיר" הָאָמוּר בְּפֶסַח עֵרֶל אָסוּר בּוֹ, אַף "תּוֹשָׁב וְשָׂכִיר" הָאָמוּר בִּתְרוּמָה עֵרֶל אָסוּר בּוֹ. מוּפְנֶה, דְּאִי לָאו מוּפְנֶה - אֵיכָא לְמִיפְרַךְ: מַה לְּפֶסַח - שֶׁכֵּן חַיָּיבִין עָלָיו מִשּׁוּם פִּיגּוּל וְנוֹתָר וְטָמֵא. לָאֵי, אַפְנוּיֵי מוּפְנֶה. הֵי מוּפְנֶה? אִי דְּתִרוּמָה - מִצְּרָךְ צְרִיכִי, דְּתַנְיָא: "תּוֹשָׁב" זֶה קְנוּי קִנְיַן עוֹלָם, "שָׂכִיר" זֶה קְנוּי קִנְיַן שָׁנִים. וְאִמַּר "תּוֹשָׁב" וְאַל יֹאמַר "שָׂכִיר", וַאֲנִי אוֹמֵר: קְנוּי קִנְיַן עוֹלָם אֵינוֹ אוֹכֵל, קְנוּי קִנְיַן שָׁנִים - לֹא כָּל שֶׁכֵּן?! אִילּוּ כֵּן, הָיִיתִי אוֹמֵר: "תּוֹשָׁב" זֶה קְנוּי קִנְיַן שָׁנִים, אֲבָל קְנוּי קִנְיַן עוֹלָם אוֹכֵל - בָּא "שָׂכִיר" וְלִימֵּד עַל תּוֹשָׁב, שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁקְּנוּי קִנְיַן עוֹלָם - אֵין אוֹכֵל. אֶלָּא דְּפֶסַח מוּפְנֵי. הַאי "תּוֹשָׁב וְשָׂכִיר" דִּכְתַב רַחֲמָנָא בְּפֶסַח מַאי נִיהוּ? אִי נַיְמָא תּוֹשָׁב וְשָׂכִיר מַמָּשׁ - מִשּׁוּם דַּהֲוָה לֵיהּ תּוֹשָׁב וְשָׂכִיר אִיפַּטַּר לֵיהּ מִפֶּסַח?! וְהָא קַיְּימָא לָן גַּבֵּי תְּרוּמָה דְּלָא אָכֵיל,

אלמא

אַלְמָא - לָא קָנֵי לֵיהּ רַבֵּיהּ, הָכָא נַמִּי לָא קָנֵי לֵיהּ רַבֵּיהּ. אֶלָּא לְאַפְּנוּיֵי - וְאַכַּתִּי, מוּפְנֶה מִצַּד אֶחָד הוּא, וְשָׁמְעִינַן לֵיהּ לְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר דְּאָמַר: מוּפְנֶה מִצַּד אֶחָד לְמֵדִין וּמְשִׁיבִין! כֵּיוָן דִּלְגוּפֵיהּ לָא צְרִיךְ, שְׁדֵי חַד אַלָּמֵד וּשְׁדֵי חַד אַמְּלַמֵּד וַהֲוָה לֵיהּ גְּזֵירָה שָׁוָה מוּפְנָה מִשְּׁנֵי צְדָדִין. אִי מַה פֶּסַח אוֹנֵן אָסוּר בּוֹ אַף תְּרוּמָה אוֹנֵן אָסוּר בָּהּ! אָמַר רַבִּי יוֹסֵי בַּר חֲנִינָא: אָמַר קְרָא: "זָר" "וְכָל זָר" זָרוּת אָמַרְתִּי לְךָ, וְלֹא אֲנִינוּת. אֵימָא: וְלֹא עֲרֵלוּת! הָא כְּתִיב "תּוֹשָׁב וְשָׂכִיר", וּמָה רָאִיתָ? מִסְתַּבְּרָא, עֲרֵלוּת הֲוָה לֵיהּ לְרַבּוּיֵי שֶׁכֵּן (מעשי"ם כרותי"ם בדב"ר העב"ד) מְחוּסַּר מַעֲשֶׂה, וּמַעֲשֶׂה בְּגוּפוֹ, וְעָנוּשׁ כָּרֵת, וְיֶשְׁנוֹ לִפְנֵי הַדִּבּוּר, וּמִילַת זְכָרָיו וַעֲבָדָיו מְעַכֶּבֶת. אַדְּרַבָּה, אֲנִינוּת הֲוָה לֵיהּ לְרַבּוּיֵי, שֶׁכֵּן: יֶשְׁנָהּ בְּכָל שָׁעָה, וְנוֹהֶגֶת בַּאֲנָשִׁים וְנָשִׁים, וְאֵין בְּיָדוֹ לְתַקֵּן אֶת עַצְמוֹ! הָנָךְ נְפִישָׁן. רָבָא אָמַר: בְּלֹא "הָנָךְ נְפִישָׁן" נַמִּי לָא מָצֵית אָמְרַתְּ, שָׁבְקִינַן עֲרֵלוּת דִּכְתִיב בְּגוּפֵיהּ דְּפֶסַח וְיָלְפִינַן אֲנִינוּת מִפֶּסַח?! דְּפֶסַח גּוּפֵיהּ מִמַּעֲשֵׂר גָּמְרִינַן. אִי מַה פֶּסַח - מִילַת זְכָרָיו וַעֲבָדָיו מְעַכֶּבֶת, אַף תְּרוּמָה - מִילַת זְכָרָיו וַעֲבָדָיו מְעַכֶּבֶת! אָמַר קְרָא: "וּמַלְתָּה אוֹתוֹ אָז יֹאכַל בּוֹ", מִילַת זְכָרָיו וַעֲבָדָיו מְעַכֶּבֶת בּוֹ מִלֶּאֱכוֹל בְּפֶסַח, וְאֵין מִילַת זְכָרָיו וַעֲבָדָיו מְעַכֶּבֶת בִּתְרוּמָה. אִי הָכִי אֵימָא: "כָּל עָרֵל לֹא יֹאכַל בּוֹ", בּוֹ אֵינוֹ אוֹכֵל, אֲבָל אוֹכֵל הוּא בִּתְרוּמָה! הָא כְּתִיב "תּוֹשָׁב וְשָׂכִיר". וּמָה רָאִיתָ? מִסְתַּבְּרָא: עֲרֵלוּת דְּגוּפֵיהּ הֲוָה לֵיהּ לְרַבּוּיֵי, שֶׁכֵּן מַעֲשֶׂה בְּגוּפוֹ, וְעָנוּשׁ כָּרֵת. אַדְּרַבָּה, מִילַת זְכָרָיו וַעֲבָדָיו הֲוָה לֵיהּ לְרַבּוּיֵי, שֶׁכֵּן יֶשְׁנָהּ בְּכָל שָׁעָה! הָנָךְ נְפִישָׁן. וְאִיבָּעֵית אֵימָא: בְּלֹא [הָנָךְ] נְפִישָׁן נַמִּי לָא מָצֵית אָמְרַתְּ, מִי אִיכָּא מִידֵּי דַּעֲרֵלוּת דְּגוּפֵיהּ לָא מְעַכְּבָא בֵּיהּ, עֲרֵלוּת דְּאַחֲרִינֵי מְעַכְּבָא בֵּיהּ?! הַשְׁתָּא דְּאָמְרַתְּ "בּוֹ" לִדְרָשָׁה הוּא דְּאָתָא, "כָּל בֶּן נֵכָר לֹא יֹאכַל בּוֹ" לָמָּה לִי? "בּוֹ"

משומדות

רש"י

הכא נמי לא קני — גופיה לרביה, וישראל מעליא הוא, וחייב בפסח. **ושמעינן ליה לרבי אליעזר דאמר מופנה מצד אחד למדין** — אם אין להשיב. ואם יש להשיב — משיבין. וכאן יש תשובה: מה לפסח — שכן חייבין עליו כו׳, כדלעיל. ולקמן בפרק "מצות חליצה" (קד,א) שמעינן לרבי אליעזר דאמר: מופנה מצד אחד — למדין ומשיבין. דקתני: חלצה בשמאל פסולה, ורבי אליעזר מכשיר. ואמרינן: מאי טעמא דתנא קמא — יליף ׳רגל׳ ׳רגל׳ ממצורע, דכתיב ביה: "על בהן רגלו הימנית", וקרא יתירא הוא, דכיון דכתיב: "על דם האשם", ובדם האשם כתיב ברגל ימנית, ולא הוי בעי למיהדר ומכתביה בשמן, ואמרינן במנחות בפרק קמא (י,א): מופנה הוא למדרשיה, ׳יד׳ ׳יד׳ לקמיצה, ׳רגל׳ ׳רגל׳ לחליצה, ׳אוזן׳ ׳אוזן׳ לרציעה. ורבי אליעזר מכשיר חליצה בשמאל, דלא גמר ממצורע, דאיכא למיפרך: מה למצורע שכן טעון עץ ארז ואזוב ושני תולעת. ומקשינן התם (יבמות קד,א): ורבי אליעזר לא יליף ׳רגל׳ ׳רגל׳ ממצורע? והתניא: מנין לרציעה שהיא בימין כו׳, ומשנינן: ׳אוזן׳ ׳אוזן׳ — מופנה, ׳רגל׳ ׳רגל׳ — לא מופנה. ואף על גב דגזירה שוה מופנה מצד אחד הוא, דרגל דמצורע מופנה, הואיל ורגל דחליצה לא מופנה — פרכינן. **כיון דלגופיה לא צריך** — לא תושב ולא שכיר, דלא אפשר לאוקמינהו כפשטייהו כלל, הוה ליה תרי קראי יתירי. **שדי חד אלמד וחד אמלמד** — ומופנה משני צדדים דברי הכל למדין ואין משיבין, אפילו יש להשיב. **מה פסח אונן כו׳** — דילפינן (יבמות עג,א) לכולהו קדשים קל וחומר ממעשר. **מעשים כרותים בדבר העבד** — סימנא הוא, ומפרש ליה. **וענוש כרת** — על המילה. **ומילת זכריו ועבדיו** — אם יש לו בן ראוי למול, או עבד למול, אסור האב או האדון לאכול בפסח אלא אם כן מלו, דכתיב (שמות יב): "המול לו כל זכר ואז יקרב", וגבי עבד כתיב: "ומלתה אותו אז יאכל בו" האיש בעליו, דאי משום עבד — הא כתב: "כל ערל לא יאכל בו". **אדרבה אנינות** — פסל טפי מערלות. דהא אית ביה חומרא, שנוהג כל שעה שמת לו מת. אבל ערלות דגופיה, משמל פעם אחת — שוב אינה חוזרת עליו. **לא מצית אמרת** — דנילף תרומה מפסח לענין אנינות, ומוקי קרא דמיעוטא לערלות. **שבקינן ערלות דכתיב בגופיה דפסח** — ולא מגמרינן לה מתרומה בגזירה שוה דתושב ושכיר, וילפינן אנינות כו׳. **ממעשר גמר** — לקמן בפרקין (עג,א). הכי גרסינן: מסתברא ערלות דגופיה הוה ליה לרבויי כו׳.

המרת

תוספות

אלמא לא קני ליה רביה — והא דאמר בפרק קמא דקידושין (טז,א) דעבד עברי גופו קנוי — היינו לענין שצריך גט שחרור ואין יוצא באמירה בעלמא. אבל לענין מצות — לא. והא דשרי בשפחה כנענית — היינו משום שצריך שיעבוד את רבו בין ביום בין בלילה, כדכתיב (דברים טו): "כי משנה שכר שכיר עבדך", דשכיר קרייה רחמנא. ואם תאמר: דמשמע דמטעמא דקני ליה רביה יש לו ליפטר, והלא עבד כנעני גופו חייב בפסח למאן דאמר (פסחים צא,ב) נשים בראשון חובה, ואפילו למאן דאמר (שם) רשות — מכל מקום שרי לאכול פסח, והכא כתיב: "לא יאכל בו"! ויש לומר: דאי הוה קני ליה רביה לא הוה אכיל אלא בהמנאת רבו, כעבד כנעני, ולא בהמנאת אחרים.

אלא לאפנויי — ואם תאמר: וכי בשביל לאפנויי כתב שקר? דכתב: "לא יאכל בו" והם אוכלין! ואמר רבינו יצחק: דאיכא לאוקמי קרא בשכיר ותושב נכרי. ומכל מקום לגופיה לא איצטריך, דלא עדיף מערל ובן נכר. ובהדיא דריש במכילתא הכי: תושב — זה גר תושב, שכיר — זה הנכרי. ואם תאמר: כיון דלנכרי לא איצטריך, לכתוב "תושב ושכיר יאכל בו" ונוקמיה בישראל, ולאפנויי! ואמר רבינו יצחק: דאם כן הוה משמע גזירה שוה להקל, והוה דרשינן גזירה שוה להתיר אונן בפסח. והא דילפינן לקמן (עג,א) דאונן אסור בפסח מגזירה שוה ד"ממנו" "ממנו" ממעשר — לא הוי דרשי הכי, אלא הוה מוקמינן לאסור ערל במעשר, כדלקמן (עד,א). **שדי** חד אלמד וחד אמלמד — והוי כאילו כתיב הכא תושב שלא לצורך, והכא שכיר שלא לצורך. ואף על גב דהכא תושב והכא שכיר — הויא שפיר גזירה שוה, כדתני דבי רבי ישמעאל (לעיל יז,ב): זו היא שיבה זו היא ביאה. **אי** מה פסח אונן אסור בו — אמר רבינו יצחק: אף על פי דתנן בפרק "האשה" בפסחים (צא,ב) דאונן טובל ואוכל פסחו לערב, ומוקמינן ליה בגמרא כמאן דאמר אנינות לילה דרבנן, ולא העמידו דבריהם במקום כרת — הכא מצי למימר דאתיא אפילו אליבא דמאן דאמר אנינות לילה מדרבנן. דלא הוי דרבנן אלא כשמת ביום או נקבר ביום, למאן דאזיל בתר קבורה, דלא תפיס לילו עמו מדאורייתא. אבל אם מת בלילה — הוי אונן כמת ביום, דהיינו כיום מר. והא דפריך בפרק "טבול יום" (זבחים צט,ב): וסבר רבי שמעון אנינות לילה דרבנן? והתניא: רבי שמעון אומר "שלמים" — כשהוא שלם הוא מביא, ולא כשהוא אונן, מנין לרבות תודה כו׳, מנין לרבות פסח כו׳. קתני מיהא פסח! התם לא מצי לשנויי כשמת בלילה, דמשמע ליה דמרבי ליה לענין הבאה, דאין יכול להביא כשהוא אונן. ולהכי פריך כי הוי אונן בשעת הבאת פסח — יפסוק האנינות עד הלילה שהוא התחלת זמן אכילתו, ואמאי אסור להביא. **אף** תרומה אונן אסור בה — בלא גזירה שוה הוה מצי למיפרך דליתסר אונן בתרומה, מדאיתקש תרומה לבכורים לקמן (עג,ב) ובכורים למעשר. ומיהו, בכמה מקומות יכול לומר וליטעמיך ולא קאמר. **שכן** מעשים כרותים — הוה מצי למימר שכן נכרתו עליה שלש עשרה בריתות. **הנך** נפישן — בלא "הנך נפישן" נמי הוה מצי למימר דכרת עדיפא ליה, כדלקמן (עג,ב). **דפסח** גופיה ממעשר גמר — פירוש: בגזירה שוה ד"ממנו" "ממנו". ואם תאמר: ושאר כל הקדשים מנלן דכל הקדשים אסורים לאונן? כדאמר בזבחים בפרק "טבול יום" (קא,א) מקל וחומר ממעשר, ואקל וחומר איכא למיפרך: מה למעשר — שכן טעון כסף צורה, דהכי פריך רבא גופיה בפרק בתרא דמכות (יז,ב) גבי הא דיליף מלקות באוכל תודה ושלמים חוץ לחומה בקל וחומר ממעשר? ויש לומר: דשאר קדשים גמרינן מפסח בהיקשא ד"זאת התורה", דהתם איתקוש כל הקדשים, כדאמר בפרק קמא דזבחים (ד,ב) ובמנחות בסוף "התודה" (פב,ב) ובההוא קרא כתיב נמי פסח, דדרשינן "ביום צוותו" — זה בכור ומעשר ופסח. ואף על גב דבההוא קרא נמי כתיב "ולמילואים" שהם קדשי שעה, וקדשי שעה נאכלים באנינות, כדמוכח בפרק "טבול יום" (זבחים קא,א) — לאו בכל קדשי שעה קאמר דנאכלין באנינות, אלא בהנהו דאיירי בהו התם דוקא. והא דמשמע בפרק "איזהו מקומן" (נ,א) דהוי פלוגתא בדבר הלמד בגזירה שוה אם חוזר ומלמד בהיקשא — היינו היכא דמלמד קודש, ואיכא למאן דאמר התם דוקא דכי הוו שניהם קודש דאין חוזר ומלמד, אבל הכא, דמעשר דגן חולין הוא — לכולי עלמא תוזר ומלמד בהיקש, כדאשכחן התם בהדיא שלמדנו לתודה שבאה מן המעשר מדאתקש לשלמים, ושלמים גופייהו גמרי "שם" "שם" ממעשר. **אי** מה פסח מילת זכריו ועבדיו מעכבתו כו׳ — תימה: דהא הך סוגיא כרבי אליעזר, ורבי אליעזר גופיה דריש במכילתא דמילת עבדיו אין מעכבת אדם מלאכול בפסח, ודריש "אז יאכל בו" — העבד! ואמר רבינו יצחק: דגמרא לפום רהיטא נקט כרבי עקיבא, דדריש "אז יאכל בו" — האדון, ולרבי אליעזר מ"זכריו" פריך. **בו** אינו אוכל אבל אוכל הוא בתרומה — אבל מילת זכריו ועבדיו מעכבת בתרומה בגזירה שוה ד"תושב ושכיר", ו"בו" דכתיב ביה — אתא למימר דאינה מעכבת במצה ומרור. **(הכי** גרסינן "כל ערל לא יאכל בו למה לי" — ולא גרסינן "תושב ושכיר", דהא אוקימנא קרא כו׳ לגזירה שוה, ועקרנא ליה מפשטיה לגמרי).

בו

אַלְמָא לֹא קָנֵי לֵיהּ רַבִּיהּ – מוכח שאין לאדון קנין בגופו של העבד העברי, ואינו כעבד כנעני להאכילו בתרומה, הָכָא נַמִּי לענין קרבן פסח לֹא קָנֵי לֵיהּ רַבִּיהּ, אלא ישראל גמור הוא, ואין סיבה לפוטרו מקרבן פסח. ועל כרחך שלא כתבה התורה 'תושב ושכיר' בפסח אֶלָּא לְאַפְנוּיֵי – כדי שהגזירה שוה תהא מופנה ושוב לא ניתן יהיה לפרוך אותה.

מקשה הגמרא: וְאַכַּתִּי [–ועדיין] הגזירה שוה מוּפְנֶה מִצַּד אֶחָד הוּא, שהרי 'תושב שכיר' שנכתב בענין תרומה אינו מיותר כפי שהתבאר לעיל (ע"א), וְשַׁמְעִינָן לֵיהּ לְרַבִּי (אלעזר) [אֱלִיעֶזֶר] דְּאָמַר, גזירה שוה המוּפְנֶה רק מִצַּד אֶחָד, לְמִדִּין, וְאם ניתן להשיב עליה פירכא, מְשִׁיבִין ואין למדים. והרי על גזירה שוה זו יש להשיב כדלעיל 'מה לפסח שכן חייבים עליו משום פיגול ונותר וטמא', ואם כן מנין לרבי אליעזר שערל אסור בתרומה.

מתרצת הגמרא: כֵּיוָן דִּלְגוּפֵיהּ לֹא צְרִיךְ – מאחר שתיבות 'תושב' ו'שכיר' שנכתבו בענין פסח לא ניתן להעמידן כפשטן והן מיותרות, שְׁדֵי [–זרוק] חַד מהתיבות אַלְמֵד – על תרומה הנלמדת, וּשְׁדֵי חַד מהתיבות אַמְּלַמֵּד – על פסח המלמד, ונחשב כביכול שגם בפסח וגם בתרומה יש תיבה מיותרת, וַהֲוָה לֵיהּ גְּזֵירָה שָׁוָה מוּפְנֶה מִשְּׁנֵי צְדָדִין, שלכל הדעות למדים ממנה ואין משיבים אף אם יש פירכא.

הגמרא דנה מדוע אין למדים מגזירה שוה זו [של רבי אליעזר] הלכה נוספת מפסח לתרומה. מקשה הגמרא: אִי – אם כך שקיימת גזירה שוה, נאמר מַה פֶּסַח, אוֹנֵן [–מי שמת אחד מקרוביו ועדיין לא נקבר] אָסוּר בּוֹ, אַף תְּרוּמָה יהא אוֹנֵן אָסוּר בָּהּ, והרי הלכה היא שאונן מותר בתרומה.

מתרצת הגמרא: אָמַר רַבִּי יוֹסֵי בַּר חֲנִינָא, אָמַר קְרָא בפרשת תרומה (ויקרא כב יג), (זָר) 'וְכָל זָר לא יֹאכַל בּוֹ', ופסוק זה מיותר שהרי כבר נאמר (שם כב י) 'וְכָל זָר לא יֹאכַל קֹדֶשׁ', אלא בא ללמד שדווקא זָרוּת אָמַרְתִּי לְךָ שפוסלת בתרומה, וְלֹא אֲנִינוּת.

מקשה הגמרא: אֵימָא – שמא תדרוש 'וכל זר', זרות אמרתי לך שפוסלת בתרומה וְלֹא עֲרֵלוּת, וערל יהיה מותר באכילת תרומה, ומנין לתנא במשנה שערל אסור בתרומה. מתרצת הגמרא: הָא כְּתִיב 'תּוֹשָׁב וְשָׂכִיר' בפסח ובתרומה, ולמדים גזירה שוה מפסח שנאמר בו בפירוש שערל אסור בו.

מקשה הגמרא: וּמָה רָאִיתָ לפסול ערל בתרומה מגזירה שוה, ולהכשיר אונן מהפסוק 'וכל זר', שמא תאמר להיפך, שהפסוק 'וכל זר' בא להכשיר ערל באכילת תרומה, והגזירה שוה באה לפסול אונן. מתרצת הגמרא: מִסְתַּבְּרָא שפסול עֲרֵלוּת הֲוָה לֵיהּ לְרַבּוּיֵי מהגזירה שוה, שֶׁכֵּן ערלות חמורה מאנינות בכמה דברים, וסימנם (מַעֲשֵׂ"ם כְּרוּתִי"ם כִּדְכַ"ר הָעֲבֶ"ד) ערל הוא מְחוּסַר מַעֲשֶׂה – מעשה המילה, וּמַעֲשֶׂה המילה נעשה בְּגוּפוֹ. וְעָנוּשׁ כָּרֵת אם לא מל את עצמו. וְיֶשְׁנוּ לִפְנֵי הַדִּבּוּר – מצות מילה ניתנה לפני מתן תורה. וּמִילַת זְכָרָיו וַעֲבָדָיו מְעֻכֶּבֶת – אם יש לאדם בן או עבד כנעני שצריך למולם, אינו רשאי לאכול בפסח עד שימול אותם, נמצא שלא רק ערלות גופו מעכבתו מאכילת פסח, אלא גם ערלות בניו ועבדיו. כל אלו החומרות אינן קיימות באנינות, ולכן מסתבר לפסול ערל בתרומה מגזירה שוה, ולהכשיר אונן מ'וכל זר'.

מקשה הגמרא: אַדְּרַבָּה יש לומר להיפך, שפסול אֲנִינוּת הֲוָה לֵיהּ לְרַבּוּיֵי מהגזירה שוה לאסור בתרומה, לפי שיש בה חומרות שאין בערלות, שֶׁכֵּן יֶשְׁנָהּ לאנינות בְּכָל שָׁעָה, והיינו שבכל פעם שמת לו מת, חוזר להיות אונן, ואילו ערלות גופו, כיון שמל עצמו אינו חוזר להיות ערל. וְאנינות נוֹהֶגֶת בין בַּאֲנָשִׁים ובין בַּנָּשִׁים, ואילו ערלות אינה אלא באנשים. וְאונן אֵין כֹּחוֹ לְתַקֵּן אֶת עַצְמוֹ, ואילו ערל בידו למול את עצמו.

מתרצת הגמרא: הָנָךְ נְפִישָׁן – מנין החומרות שיש בערל מרובה ממנין החומרות שיש באונן, ולכן מסתבר לומר שהגזירה שוה באה לפסול את הערל בתרומה ולא את האונן.

הגמרא מביאה תירוץ נוסף מדוע נכון לפסול בתרומה את הערל ולא את האונן: רָבָא אָמַר, בְּלֹא 'הָנָךְ נְפִישָׁן' נַמִּי לֹא מָצֵית אָמְרַתְּ – גם אם מנין החומרות של האונן היה שוה למנין החומרות של הערל, אינך יכול לומר שהגזירה שוה באה לפסול את האונן בתרומה ולא את הערל, שאם כן יש לתמוה, שֶׁכְּקִינָּן עֲרֵלוּת דִּכְתִיב בְּגוּפֵיהּ דְּפֶסַח – וכי נניח פסול ערלות שכתוב בפרשת פסח, ולא נדרשנו לתרומה בגזירה שוה, וְיַלְפִּינָן – ומאידך נלמד פסול אֲנִינוּת בתרומה מִפֶּסַח, בעוד שאנינות דְּפֶסַח גוּפֵיהּ אינה כתובה בפרשה, אלא מִמַּעֲשֵׂר שני נַמְרִינָן. אלא ודאי מסתבר לדרוש הגזירה שוה לענין ערלות שכתובה בגוף הפרשה ולא לענין אנינות שאינה כתובה.

הגמרא מוסיפה להקשות מדוע אין למדים מהגזירה שוה [של רבי אליעזר] הלכה נוספת מפסח לתרומה. מקשה הגמרא: אִי – אם כך שקיימת גזירה שוה, נאמר מַה פֶּסַח מִילַת זְכָרָיו וַעֲבָדָיו שלא נימולו מְעַכֶּבֶת את האב או האדון מאכילתו, אַף תְּרוּמָה, תהא מִילַת זְכָרָיו וַעֲבָדָיו מְעַכֶּבֶת אותו מאכילתה.

מתרצת הגמרא: אָמַר קְרָא בענין מילת זכריו ועבדיו המעכבת בפסח (שמות יב מד), 'וּמַלְתָּה אֹתוֹ אָז יֹאכַל בּוֹ', מתיבת 'בו' יש לדייק שמִילַת זְכָרָיו וַעֲבָדָיו מְעַכֶּבֶת בּוֹ מִלֶּאֱכוֹל בְּפֶסַח, וְאֵין מִילַת זְכָרָיו וַעֲבָדָיו מְעַכֶּבֶת בו מלאכול בִּתְרוּמָה.

מקשה הגמרא: אִי הָכִי, אֵימָא שכמו כן הרי נאמר (שם יב מח) 'וְכָל עָרֵל לֹא יֹאכַל בּוֹ' ומשמע שדווקא 'בו' [–בקרבן פסח] ערל אֵינוֹ אוֹכֵל, אֲבָל אוֹכֵל הוּא בִּתְרוּמָה. מתרצת הגמרא: הָא כְּתִיב 'תּוֹשָׁב וְשָׂכִיר' בפסח ובתרומה ולמדים תרומה בגזירה שוה מפסח שערל אינו אוכל בה.

מקשה הגמרא: וּמָה רָאִיתָ לפסול כהן ערל בתרומה מגזירה שוה, ולהתירו בה כשבניו או עבדיו ערלים מתיבת 'בו', שמא תאמר להיפך, שמהגזירה שוה נלמד שכהן שזכריו או עבדיו ערלים, הוא מעובב מלאכול בתרומה, ואילו כשהכהן עצמו ערל, מותר בתרומה מתיבת 'בו'. מתרצת הגמרא: מִסְתַּבְּרָא, עֲרֵלוּת דְּגוּפֵיהּ – שלו עצמו הֲוָה לֵיהּ לְרַבּוּיֵי – יש לרבות מהגזירה שוה שפוסלתו מתרומה, שֶׁכֵּן הוא מחוסר מַעֲשֶׂה בְּגוּפוֹ – דהיינו המילה, וְעָנוּשׁ כָּרֵת אם לא מל את עצמו, ואילו מילת זכריו ועבדיו המעשה אינו בגופו, וכן אינו ענוש כרת אם לא מל אותם.

מקשה הגמרא: אַדְּרַבָּה, מִילַת זְכָרָיו וַעֲבָדָיו הֲוָה לֵיהּ לְרַבּוּיֵי שמעכבת אותו מלאכול בתרומה, שֶׁכֵּן מילת זכריו ועבדיו יֶשְׁנָהּ בְּכָל שָׁעָה שנולד לו בן או שקונה עבד, ואילו ערל כיון שתיקן עצמו פעם אחת שוב אינו חוזר להיות ערל. מתרצת הגמרא: הָנָךְ נְפִישָׁן – מספר החומרות שבערל מרובה ממספר החומרות שיש בערלות זכריו ועבדיו.

הגמרא מביאה תירוץ נוסף: וְאִי בָּעֵית אֵימָא, בְּלֹא ['הָנָךְ] נְפִישָׁן' נַמִּי לֹא מָצֵית אָמְרַתְּ – גם אם מספר החומרות היה שוה בערלות בניו ועבדיו ובערלות עצמו, אין לומר שערלות עצמו לא תעכבו מאכילת תרומה וערלות בניו ועבדיו תעכבו, שהרי מִי אִיכָּא מִידֵי – וכי יתכן הדבר דַּעֲרֵלוּת דְּגוּפֵיהּ לֹא מְעַכְּבָא בֵּיהּ, וַעֲרֵלוּת דְּאַחֲרִינֵי, כלומר זכריו ועבדיו מְעַכְּבָא בֵּיהּ, הרי זה לא מסתבר כלל, ועל כרחך שכוונת התורה שערלות עצמו תעכבו מלאכול בתרומה וערלות בניו ועבדיו לא תעכבו.

מקשה הגמרא: הַשְׁתָּא דְּאָמְרַתְּ שתיבת 'בו' לִדְרָשָׁה הוּא דְּאָתָא, ללמד שאנינות וערלות בניו ועבדיו אינן פוסלות בתרומה, אם כן הפסוק (שם יב מג) 'כָּל בֶּן נֵכָר לֹא יֹאכַל בּוֹ' המלמד שישראל שהמיר דתו ונתנכרו מעשיו לאביו שבשמים לא יאכל בפסח, לָמָה לִי – מה באה תיבת 'בו' ללמד. מתרצת הגמרא: גם בענין זה יש לדרוש שדוקא 'בו' בפסח,

---

מובן וגם פשוט שנכון במאוד עניין הנחת תפילין דרבנו תם. וחיזוק בזה הרי הוא גם מוסיף חיזוק בקיום מאמר רבותינו ז"ל כל המניח תפילין מאריך ימים.

ממכתב ז' אייר תשי"ח

הֲמָרַת דַּת פּוֹסֶלֶת – שאם נשתמד ונתנכרו מעשיו לאביו שבשמים לא יאכל בפסח, **וְאֵין הֲמָרַת דַּת פּוֹסֶלֶת בְּאֲכִילַת מַעֲשֵׂר שֵׁנִי.**

שואלת הגמרא: בענין פסח שנאמר (שמות יב מח) 'וְכָל עָרֵל לֹא יֹאכַל בּוֹ', לָמָּה לִי – מה באה תיבת 'בּוֹ' למעט. משיבה הגמרא: הכתוב מלמדנו שדווקא בּוֹ [בפסח] ערל אֵינוֹ אוֹכֵל, אֲבָל אוֹכֵל הוּא בְּמַצָּה וּמָרוֹר.

הגמרא מבארת מדוע יש צורך בשני פסוקים לפסול בפסח גם ערל וגם מומר, ואין למדים אחד מחבירו: **וְאִיצְטְרִיךְ לְמִכְתַּב** עֵרֶל שאינו אוכל בפסח **וְאִיצְטְרִיךְ לְמִכְתַּב** (שם יב מג) 'כָּל בֶּן נֵכָר לֹא יֹאכַל בּוֹ' שמומר אינו אוכל בפסח. **דְּאִי כָּתַב רַחֲמָנָא** רק עֵרֶל, היינו טועים לומר שדווקא ערל אינו אוכל בפסח, **מִשּׁוּם דְּמֵאִים** – הערלה מאוסה היא, **אֲבָל בֶּן נֵכָר דְּלֵא מֵאִים אֵימָא לֵא** יהיה אסור באכילת פסח, לכן צריך פסוק לפסול מומר. **וְאִי כָּתַב רַחֲמָנָא** רק 'כָּל בֶּן נֵכָר', היינו אומרים שהוא אינו אוכל בפסח **מִשּׁוּם דְּאִין לִבּוֹ לַשָּׁמַיִם,** שהרי המיר את דתו, **אֲבָל עֵרֶל דְּלִבּוֹ לַשָּׁמַיִם,** ומה שלא מל עצמו אינו אלא משום שמתו אחיו מחמת מילה, **אֵימָא לֵא** יהיה אסור באכילת פסח, לכן **צְרִיכָא.**

לאחר שהתבאר שתיבת 'בו' היא מיעוט, מסתבר שגם תיבת 'ממנו' היא מיעוט. שואלת הגמרא: נאמר בקרבן פסח (שם יב ט) 'אַל תֹּאכְלוּ מִמֶּנּוּ נָא' וכן נאמר (שם יב י) 'וְלֹא תוֹתִירוּ מִמֶּנּוּ עַד בֹּקֶר, וְהַנּוֹתָר מִמֶּנּוּ עַד בֹּקֶר בָּאֵשׁ תִּשְׂרֹפוּ', לָמָּה לִי – מה יש למעט מתיבות אלו. משיבה הגמרא: **לְכִדְרַבָּה אָמַר רַבִּי יִצְחָק** המובא להלן (עד.), שמבאר מה ממעטים מפסוקים אלו.

הגמרא חוזרת לבאר את דברי רבי עקיבא בברייתא שהובאה לעיל (ע.): **אָמַר מַר, רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, אֵינוֹ צָרִיךְ** ללמוד תרומה בגזירה שוה מפסח כדי לפסול בה ערל, **שֶׁהֲרֵי בְּתְרוּמָה הוּא אוֹמֵר** (ויקרא כב ד) 'אִישׁ אִישׁ מִזֶּרַע אַהֲרֹן וְהוּא צָרוּעַ אוֹ זָב בַּקֳּדָשִׁים לֹא יֹאכַל', כפל הכתוב תיבת 'איש' לְרַבּוֹת אֶת הֶעָרֵל שאף הוא אינו אוכל בתרומה כטמא. מקשה הגמרא: **וְאֵימָא** – תאמר שהכתוב בא לְרַבּוֹת אֶת הָאוֹנֵן שאינו אוכל בתרומה כטמא, אבל ערל אוכל בתרומה. מתרצת הגמרא: **אָמַר** רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי חֲנִינָא, **אָמַר קְרָא** בענין תרומה (שם כב יג) 'וְכָל זָר לֹא יֹאכַל בּוֹ', **זָרוּת אֲמַרְתִּי לְךָ** שפוסלת בתרומה, **וְלֹא אֲנִינוּת.** מקשה הגמרא: **אֵימָא** – תדרוש מפסוק זה שדווקא זרות פוסלת בתרומה **וְלֹא עֲרֵלוּת.** מתרצת הגמרא: **הָא כְּתִיב 'אִישׁ אִישׁ'** לרבות ערל שפסול בתרומה.

מקשה הגמרא: **וּמָה רָאִיתָ** ללמוד מ'וכל זר' להתיר אונן בתרומה ומ'איש איש' לפסול ערל, שמא תאמר להיפך, שנפסול אונן בתרומה מ'איש איש', ונתיר ערל בתרומה מ'וכל זר'. מתרצת הגמרא: **מִסְּתַבְּרָא שֶׁעֲרֵלוּת הֲוָה לֵיהּ לְרַבּוֹיֵי** לפוסלה בתרומה, **שֶׁכֵּן** ערל חמור מאונן בכמה דברים, וסימנם **מַעֲשֵׂי"ם כְּרוּתִי"ם בְּדַבְּ"ר הָעֶבֶ"ד,** והיינו שערל **מְחוּסַּר מַעֲשֶׂה** המילה, **וּמַעֲשֶׂה** המילה נעשה **בְּגוּפוֹ** של הערל, **וְעָנוּשׁ כָּרֵת** אם לא מל את עצמו, **וְיֶשְׁנוֹ לִפְנֵי הַדִּבּוּר** – מצות מילה ניתנה לפני מתן תורה, **וְמִילַת זְכָרָיו** [–בניו הזכרים] **וַעֲבָדָיו מְעַכֶּבֶת** – אם יש לאדם בן או עבד שעדיין לא מל אותם, אינו רשאי לאכול בפסח, ובאנינות אין חומרות אלה.

מקשה הגמרא: **אִדְּרַבָּה, אֲנִינוּת הֲוָה לֵיהּ לְרַבּוֹיֵי** שפוסלת בתרומה, **שֶׁכֵּן יֶשְׁנָהּ בְּכָל שָׁעָה,** שבכל פעם שמת לו מת הרי הוא אונן, **וְנוֹהֶגֶת** בין **בַּאֲנָשִׁים** ובין בנָשִׁים, **וְאֵין בְּיָדוֹ לְתַקֵּן עַצְמוֹ** שתיפסק אנינותו, ואילו ערלות כיון שמל פעם אחת שוב לא יתחייב במילה לעולם, ואינה נוהגת אלא באנשים, ובידו לתקן את עצמו על ידי מילה. מתרצת הגמרא: **הָנָךְ נְפִישָׁן** – מנין החומרות שיש בערל מרובה ממנין החומרות שיש באונן, ולכן מסתבר לפסול ערל ולהתיר אונן.

הגמרא מביאה תירוץ נוסף: **רָבָא אָמַר, בְּלֹא 'הָנָךְ נְפִישָׁן'** נַמִּי **לֵא מָצֵית אָמְרַת** – גם אם מנין החומרות בערל לא היה מרובה, לא ניתן ללמוד מ'איש איש' לפסול אונן, שהרי **אָמַר קְרָא 'אִישׁ אִישׁ', וְאִיזְהוּ דָבָר שֶׁיֶּשְׁנוֹ** – שנוהג **בְּאִישׁ וְאֵינוֹ** נוהג **בְּאִשָּׁה, הֱוֵי אוֹמֵר זֶה עֲרֵלוּת,** אבל אנינות נוהגת בין באנשים ובין בנשים.

הגמרא ממשיכה לבאר את שיטת רבי עקיבא. שואלת הגמרא: **וְרַבִּי עֲקִיבָא** שאינו דורש גזירה שוה 'תושב ושכיר', **הַאי 'תּוֹשָׁב וְשָׂכִיר'** לא יֹאכַל בּוֹ' האמור בפסח (שמות יב מה), **מַאי עָבִיד לֵיהּ** – מה הוא דורש ממנו. משיבה הגמרא: **אָמַר רַב שְׁמַעְיָא, לְאַתּוּיֵי** – לרבות **עֲרֵבֵי מָהוּל, וְגִבְעוֹנֵי מָהוּל,** שאסורים באכילת הפסח. מקשה הגמרא: **וְהָנֵי מוּלִין נִינְהוּ** – וכי ערבי וגבעוני שמלו עצמם נחשבים נימולים, **וְהָא תְּנַן** במסכת נדרים (לא:), מי שאמר **קוֹנָם שֶׁאֲנִי נֶהֱנֶה לַעֲרֵלִים** – יאסר עלי בהקדש מה שאני נהנה מהערלים, **מוּתָּר** לו ליהנות **בַּעֲרֵלֵי יִשְׂרָאֵל וְאָסוּר** לו ליהנות **בְּמוּלֵי עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים** – גוים שנימולו, שאף הם בכלל ערלים. ואם אמר **קוֹנָם שֶׁאֲנִי נֶהֱנֶה לְמוּלִין** – יאסר עלי כהקדש מה שאני נהנה מהנימולים, הרי זה **מוּתָּר בְּמוּלֵי עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וְאָסוּר בַּעֲרֵלֵי יִשְׂרָאֵל,** אף שעדיין לא נימולו. והטעם, לפי שבנדרים לשון בני אדם הוא הקובע, וישראלים אינם נקראים ערלים גם אם עדיין לא נימולו, ונברים נקראים ערלים אף כשהם מהולים. נמצא שערבי מהול וגבעוני מהול הם בכלל 'וכל ערל לא יאכל בו', ולא צריך פסוק מיוחד לאוסרם באכילת פסח. ואם כן חוזרת הקושיא, מה לומד רבי עקיבא מ'תושב ושכיר' האמור בפסח.

מתרצת הגמרא: **אֶלָּא** 'תושב ושכיר' נכתבו **לְאַתּוּיֵי גֵּר שֶׁמָּל וְלֹא טָבַל, וְקָטָן שֶׁנּוֹלַד כְּשֶׁהוּא מָהוּל,** ששניהם אינם אוכלים בפסח. **וְקָסָבַר** רבי עקיבא שקטן שנולד מהול נחשב למחוסר מילה, **וְצָרִיךְ לְהַטִּיף מִמֶּנּוּ דַּם בְּרִית.** מוסיפה הגמרא: **וְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר** שדורש מ'תושב ושכיר' גזירה שוה לפסול ערל בתרומה, אינו צריך פסוק לפסול גר שמל ולא טבל וקטן שנולד כשהוא מהול, משום שהוא **לְטַעֲמֵיהּ** – לשיטתו, **דְּאָמַר גֵּר שֶׁמָּל וְלֹא טָבַל גֵּר מְעֻלֶּא הוּא** – גר גמור הוא, **וְקָסָבַר קָטָן כְּשֶׁנּוֹלַד מָהוּל אֵין צָרִיךְ לְהַטִּיף מִמֶּנּוּ דַּם בְּרִית,** ולדעתו שניהם אוכלים בפסח.

שואלת הגמרא: **וְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר** שלומד מגזירה שוה שערל אינו אוכל בתרומה, **הַאי** – הפסוק **'אִישׁ אִישׁ' מַאי עָבִיד לֵיהּ** – מה הוא דורש ממנו. משיבה הגמרא: רבי אליעזר סובר **שִׁדְּרָה תּוֹרָה כִּלְשׁוֹן בְּנֵי אָדָם,** ואין כוונת התורה ללמד בכך הלכה.

הגמרא מביאה ספק בדין קטן קודם שמלאו לו שמונה ימים לענין תרומה: **בָּעֵי רַב חָמָא בַּר עוּקְבָא,** כהן **קָטָן עֲרֵל** קודם שמונה ימים, **מַהוּ** – האם מותר **לְסוּכוֹ בְּשֶׁמֶן שֶׁל תְּרוּמָה.** וצדדי הספק הם, האם **עֲרֵלוּת שֶׁלֹּא בִּזְמַנָּהּ מְעַכְּבָא** מאכילת תרומה, אף שעדיין לא מוטלת חובה למולו, ואסור לסוכו בה. **אוֹ** שמא ערלות שלא בזמנה **לֹא מְעַכְּבָא** מאכילת תרומה, ומותר לסוכו בה.

הגמרא פושטת את הספק מברייתא הדנה במילת זכריו ועבדיו שמעכבתו בפסח: **אָמַר רַבִּי זֵירָא, תָּא שְׁמַע, אֵין לִי** ללמוד מהפסוק **אֶלָּא** שמִילַת **זְכָרָיו** מעכבת את האב **בִּשְׁעַת עֲשִׂיָּה** [–שחיטה] של הפסח, כלשון הכתוב (שמות יב מח) 'הִמּוֹל לוֹ כָּל זָכָר וְאָז יִקְרַב לַעֲשׂוֹתוֹ', וְכן שמילת **עֲבָדָיו** מעכבת את האדון **בִּשְׁעַת אֲכִילָה** של הפסח, שאפילו אם לא היה לו עבד [שלא נימול] בשעת שחיטה והיה לו בשעת אכילה, מעכבו מאכילה, כלשון הכתוב (שם יב מד) 'וְכָל עֶבֶד אִישׁ מִקְנַת כֶּסֶף וּמַלְתָּה אֹתוֹ אָז יֹאכַל בּוֹ'. **מִנַּיִן לִיתֵּן אֶת הָאָמוּר שֶׁל זֶה בָּזֶה, וְאֶת הָאָמוּר שֶׁל זֶה בָּזֶה,** כלומר מנין שמילת זכריו מעכבתו מאכילה, ומילת עבדיו מעכבתו משחיטה. **תַּלְמוּד לוֹמַר 'אָז אָז'** [–'ואז יקרב לעשותו' 'אז יאכל בו'] **לִגְזֵירָה שָׁוָה,** ללמדנו שהנאמר בזכריו נוהג גם בעבדיו, והנאמר בעבדיו נוהג גם בזכריו.

רבי זירא מסיים את הוכחתו מהברייתא: **כְּשֶׁלְּמָא עֲבָדָיו** שמעכבים מאכילה [ובהכרח שבשעת שחיטה עדיין לא עיכבו], **מַשְׁכַּחַת לְהּ** – יתכן אופן **דְּאִיתַנְהוּ** [–שישנם] **בִּשְׁעַת אֲכִילָה, וְלֵיתַנְהוּ** [–ואינם] **בִּשְׁעַת עֲשִׂיָּה,** כגון **דְּזִבְנִינְהוּ בֵּינֵי בֵּינֵי** – שקנה עבדים בין עשיית הפסח לאכילתו. **אֶלָּא זְכָרָיו** שריבינו שמעכבים מאכילה [ובהכרח שבשעת שחיטה עדיין לא עיכבו], **דְּאִיתַנְהוּ בִּשְׁעַת אֲכִילָה וְלֵיתַנְהוּ בִּשְׁעַת עֲשִׂיָּה הֵיכִי מַשְׁכַּחַת לְהּ** – איך יתכן אופן זה, **לָאו דְּאַתְּלוּד** – האם לא כגון שהתינוק נולד בֵּין **עֲשִׂיָּה לַאֲכִילָה.** הרי שאף קודם שמלאו לו שמונה ימים, מילתו מעכבת מאכילה, **שְׁמַע מִינָּהּ שֶׁעֲרֵלוּת שֶׁלֹּא בִּזְמַנָּהּ הֲוָיָא עֲרֵלוּת,** ואסור אף לסוכו בשמן של

המשך בעמוד ריז

רש"ל

המרת דת פוסלת — דאם המיר דתו ונתנברו מעשיו לאביו שבשמים, אמר רחמנא "לא יאכל בו". הכי גרסינן: **כל ערל לא יאכל בו למה לי** — "בו" מאי ממעט. ולא גרסינן תושב ושכיר בכלל, דהא אוקימנא כולי קרא לגזירה שוה, ועקרינן ליה מפשטיה לגמרי. **ממנו** — "אל תאכלו ממנו נא", כיון דאמרת "בו" למעוטי, "ממנו" נמי למעוטי משמע. **לבדרבה בו'** — לקמן בפרקין (עד,א): תלתא "ממנו" כתיבי בפסח כו'. **ורבי עקיבא, האי תושב ושכיר דפסח מאי עביד ליה** — הא ליכא לאוקמי בעבד עברי כלל. **לאיתויי ערבי וגבעוני מהול** — שלא יאכל בפסח. **גבעוני** — שם אומה שמוהלין עצמן. **והני מולין נינהו** — בתמיה, ולמה לי למעוטינהו? הא ערלים נינהו, ומ"כל ערל" מימעטי! **בערלי ישראל** — לענין נדר, מולין נינהו, דהלך אחר לשון בני אדם, וישראלים לא קרי להו ערלים ואומות העולם לא קרי להו מולין. **וקטן שנולד מהול** — וקסבר רבי עקיבא: קטן שנולד מהול צריך להטיף ממנו דם ברית. **ורבי אליעזר** — דלא ממעט להו, אזיל לטעמיה, דאמר ב"החולץ": גר שמל ולא טבל גר מעליא הוא. ובקטן מהול סבירא ליה אין צריך להטיף ממנו דם ברית. **קטן ערל** — תוך שמנה. **מהו לסוכו שמן של תרומה** — דקיימא לן (שבת פו,א) דסיכה כשתיה, דנפקא לן מ"ותבא כמים בקרבו וכשמן בעצמותיו". **מעכבא** — מאכילת תרומה. **אין לי** — לעכב בפסח אלא מילת זכריו שיש לו בשעת עשיה. דגבי מילת זכריו כתיב (שמות יב): "ואז יקרב לעשותו" והיינו שחיטה. וגבי עבדיו כתיב: "אז יאכל בו", דאפילו לא הוה ליה עבד בשעת עשיה והיה לו בשעת אכילה — מעכבו מן אכילת פסחו. **מנין ליתן בו'** — דגבי בנים נמי, אם ראוי לימול בשעת אכילה ולא היה לו בשעת עשיה — מנין שמעכבו מאכילת פסחו? **תלמוד לומר אז אז** — "אז יקרב לעשותו", "אז יאכל בו". **אלא זכריו** — דמרבינן להו בשעת אכילה. אלמא דלא הוו בשעת עשיה. היכי דמי? לאו דאתילוד ביני ביני. **אלא הכא כשחלצתו חמה** — שהיה חולה ונתרפא, ונתחלצה ונשתלפה ממנו חמה. **וניתוב ליה כל שבעה** — ואי ביני וביני איתפח, אמאי מעכב ליה מאכילה? אבתי לא מטא זמניה, דתניא לקמן: יום הבראתו כיום הולדו, דעד שבעה יומי לא מהלינן ליה. **דיהבינן ליה** — שכבר נתרפא זה שמונה ימים, וחל שמיני שלו להיות ערב הפסח. **ונימהליה מצפרא** — וכיון דמצפרא בר מהילא הוא — אשתכח דמעכב ליה מעשיה, ולמה לי קרא לרבויי שעת אכיל?

מעת

1 מְשׁוּמְּדוּת פּוֹסֶלֶת, וְאֵין מְשׁוּמְּדוּת פּוֹסֶלֶת בְּמַעֲשֵׂר.
2 "כָּל עָרֵל לֹא יֹאכַל בּוֹ" לָמָּה לִי? "בּוֹ" אֵינוֹ אוֹכֵל,
3 אֲבָל אוֹכֵל הוּא בְּמַצָּה וּמָרוֹר. וְאִיצְטְרִיךְ לְמִכְתַּב
4 "עָרֵל", וְאִיצְטְרִיךְ לְמִכְתַּב "כָּל בֶּן נֵכָר". דְּאִי כָּתַב
5 רַחֲמָנָא "עָרֵל" מִשּׁוּם דְּמִאִים, אֲבָל בֶּן נֵכָר דְּלָא מְאִים,
6 אֵימָא לָא, וְאִי כָּתַב רַחֲמָנָא "כָּל בֶּן נֵכָר" מִשּׁוּם
7 דְּאֵין לִבּוֹ לַשָּׁמַיִם, אֲבָל עָרֵל, דְּלִבּוֹ לַשָּׁמַיִם, אֵימָא
8 לָא, צְרִיכָא. "מִמֶּנּוּ" "מִמֶּנּוּ" לָמָּה לִי? לְכִדְרַבָּה אָמַר
9 רַבִּי יִצְחָק. אָמַר מָר, רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: אֵינוֹ צָרִיךְ,
10 הֲרֵי הוּא אוֹמֵר "אִישׁ אִישׁ" לְרַבּוֹת אֶת הֶעָרֵל. וְאֵימָא
11 לְרַבּוֹת אֶת הָאוֹנֵן! אָמַר רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי חֲנִינָא, אָמַר
12 קְרָא: "וְכָל זָר" זָרוּת אֲמַרְתִּי לְךָ וְלֹא אֲנִינוּת. אֵימָא:
13 וְלֹא עֲרֵלוּת! הָא כְּתִיב "אִישׁ אִישׁ". וּמָה רָאִיתָ?
14 מִסְּתַבְּרָא, עֲרֵלוּת הֲוָה לֵיהּ לְרַבּוּיֵי, שֶׁכֵּן מַעֲשֵׂי"ם
15 כַּרוּתֵי"ם בְּדַב"ר הַעַב"ד: מְחוּפַּר מַעֲשֶׂה, וּמַעֲשֶׂה
16 בְּגוּפוֹ, וְעָנוּשׁ כָּרֵת, וְיָשְׁנוֹ לִפְנֵי הַדִּבּוּר, וּמִילַת זְכָרָיו
17 וַעֲבָדָיו מְעַכֶּבֶת. אַדְּרַבָּה, אֲנִינוּת הֲוָה לֵיהּ לְרַבּוּיֵי,
18 שֶׁכֵּן יֶשְׁנָהּ בְּכָל שָׁעָה, וְנוֹהֶגֶת בַּאֲנָשִׁים וְנָשִׁים, וְאֵין
19 בְּיָדוֹ לְתַקֵּן עַצְמוֹ. הָנָךְ נְפִישָׁן. רָבָא אָמַר: בְּלֹא "הָנָךְ
20 נְפִישָׁן" נַמִּי לָא מָצֵית אָמְרַתְּ, אָמַר קְרָא: "אִישׁ אִישׁ",
21 אֵיזֶהוּ דָּבָר שֶׁיֵּשְׁנוֹ בְּאִישׁ וְאֵינוֹ בְּאִשָּׁה - הֱוֵי אוֹמֵר: זֶה
22 עֲרֵלוּת. וְרַבִּי עֲקִיבָא, הַאי "תּוֹשָׁב וְשָׂכִיר" מַאי עָבֵיד
23 לֵיהּ? אָמַר רַב שְׁמַעְיָא: לְאַתּוּיֵי עֲרָבִי מָהוּל וְגִבְעוֹנִי
24 מָהוּל. וְהָנֵי מוּלִין נִינְהוּ?! וְהָא תְּנַן: "קוֹנָם שֶׁאֲנִי
25 נֶהֱנֶה לַעֲרֵלִים" מוּתָּר בַּעֲרֵלֵי יִשְׂרָאֵל, וְאָסוּר בְּמוּלֵי
26 אוּמּוֹת הָעוֹלָם. "קוֹנָם שֶׁאֲנִי נֶהֱנֶה לְמוּלִין" מוּתָּר
27 בְּמוּלֵי אוּמּוֹת הָעוֹלָם, וְאָסוּר בַּעֲרֵלֵי יִשְׂרָאֵל. אֶלָּא,
28 לְאַתּוּיֵי גֵּר שֶׁמָּל וְלֹא טָבַל, וְקָטָן שֶׁנּוֹלַד כְּשֵׁהוּא מָהוּל,
29 וְקָסָבַר: צָרִיךְ לְהַטִּיף מִמֶּנּוּ דַּם בְּרִית. וְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר,
30 לְטַעֲמֵיהּ, דְּאָמַר: גֵּר שֶׁמָּל וְלֹא טָבַל גֵּר מַעֲלֶיָא הוּא,
31 וְקָסָבַר: קָטָן כְּשֶׁנּוֹלַד מָהוּל אֵין צָרִיךְ לְהַטִּיף מִמֶּנּוּ
32 דַּם בְּרִית. וְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר, הַאי "אִישׁ אִישׁ" מַאי עָבֵיד
33 לֵיהּ? דִּבְּרָה תּוֹרָה כִּלְשׁוֹן בְּנֵי אָדָם. בָּעֵי רַב חָמָא
34 בַּר עוּקְבָא: קָטָן עָרֵל, מַהוּ לְסוּכוֹ בְּשֶׁמֶן שֶׁל תְּרוּמָה? עֲרֵלוּת שֶׁלֹּא בִּזְמַנָּהּ מְעַכְּבָא אוֹ לָא
35 מְעַכְּבָא? אֲמַר רַבִּי זֵירָא, תָּא שְׁמַע: אֵין לִי אֶלָּא מִילַת זְכָרָיו בְּשִׁעַת עֲשִׂיָּה, וַעֲבָדָיו בְּשִׁעַת
36 אֲכִילָה, מִנַּיִן לִיתֵּן אֶת הָאָמוּר שֶׁל זֶה בְּזֶה וְאֶת הָאָמוּר שֶׁל זֶה בְּזֶה - תַּלְמוּד לוֹמַר: "אָז"
37 "אָז" לְגֵזֵרָה שָׁוָה. בְּשִׁלְמָא עֲבָדָיו, מַשְׁכַּחַתְּ לָהּ דְּאִיתְּנְהוּ בִּשְׁעַת אֲכִילָה וְלֵיתְּנְהוּ בִּשְׁעַת
38 עֲשִׂיָּה - כְּגוֹן דְּזִבְּנִינְהוּ בֵּינֵי בֵּינֵי. אֶלָּא זְכָרָיו דְּאִיתְּנְהוּ בִּשְׁעַת אֲכִילָה וְלֵיתְּנְהוּ בִּשְׁעַת עֲשִׂיָּה -
39 הֵיכִי מַשְׁכַּחַתְּ לָהּ? לָאו דְּאִתְּיְלִיד בֵּין עֲשִׂיָּה לַאֲכִילָה? שְׁמַע מִינָּהּ: עֲרֵלוּת שֶׁלֹּא בִּזְמַנָּהּ הֲוָיָא
40 עֲרֵלוּת. אָמַר רָבָא: וְתִסְבְּרָא? "הַמּוֹל לוֹ כָּל זָכָר" אָמַר רַחֲמָנָא "וְאָז יִקְרַב לַעֲשׂוֹתוֹ", וְהַאי לָאו
41 בַּר מְהִילָּא הוּא! אֶלָּא, הָכָא בְּמַאי עָסְקִינַן - כְּגוֹן שֶׁחֲלָצָתוּ חַמָּה. וְנֵיתּוּב לֵיהּ כָּל שִׁבְעָה, דְּאָמַר
42 שְׁמוּאֵל: חֲלָצָתוּ חַמָּה נוֹתְנִין לוֹ כָּל שִׁבְעָה! דִּיהָבִינַן לֵיהּ כָּל שִׁבְעָה. וְנִימְהֲלֵיהּ מִצַּפְּרָא! בָּעֵינַן

מעת

תוספות

בו משומדות פוסלת כו' — "בו" דכל ערל לא בעי למדרש הכי, דאין ערלות פוסלת במעשר, דלחומרא דרשינן ומוקמינן ליה לחייב במצה ומרור. ומ"בו" דבן נכר לא שייך למדרש הכי: בו אינו אוכל, אבל אוכל הוא במצה ומרור, דלאשמועינן דלא אסור במצה ומרור לא איצטריך, דאטו מצה ומרור קדושה אית בהו? ואי בעי למימר: אבל חייב במצה ומרור — פשיטא הוא דחייב לעשות תשובה ולקיים כל המצות. ו"בו" דתושב ושכיר פירש בקונטרס דלא דריש מידי משום דאוקימנא (יבמות ע,א) כולה קרא לגזירה שוה ועקרינן ליה מפשטיה לגמרי. ונראה שרצה לומר דאיידי דכתביה רחמנא בערל ובן נכר — כתביה נמי בתושב ושכיר. וכהאי גוונא אמר לקמן (עד,א): איידי דכתיב ו"הנותר" כתיב נמי "ממנו". ומיהו לא הוי ממש כי הכא, דהתם הוי כמו פרשה שנאמרה ונשנית בשביל דבר שנתחדש בה, ורבינו תם מפרש: ד"בו" דתושב ושכיר לגופיה, כדאמר לקמן (שם) גבי תלתא "ממנו" חד לגופיה. ואית ספרים דגרסי הכא: "בו" דערל ובן נכר — בו אין אוכל, אבל אוכל במצה ומרור. ו"בו" דתושב ושכיר — בו משומדות פוסלת. וכן בכל הספרים בסוף "מי שהיה טמא" (פסחים צו,א), וכן משמע בפרק "כל שעה" (כח,ב) וב"ערבי פסחים" (קכ,א) דמתרוייהו "בו" דערל ובן נכר דרשינן אבל אוכל במצה ומרור. ומיישב רבינו יצחק הגירסות, דשייך שפיר מ"בו" דבן נכר לידרוש אבל אוכל במצה ומרור, לאשמועינן דחייב לאכול במצה ומרור אם עשה תשובה, אף על גב דבפסח אין אוכל — שהיה מומר בשעת עשיית פסח. ו"בו" דתושב ושכיר נמי שייך למדרש מיניה "בו" משומדות פוסלת, דבתושב ושכיר נכרי איירי, כדפרישית לעיל.

ואין משומדות פוסלת במעשר — בסוף "מי שהיה טמא" (פסחים צו,א) גרסינן בכל הספרים: ואין משומדות פוסלת בתרומה. ושפיר ממעטינן תרוייהו מחד "בו", ד"בו" משמע: בו ולא בדברים אחרים. ואיצטריך למעוטי תרוייהו: תרומה — דלא נילף בגזירה שוה דתושב ושכיר, ומעשר — בגזירה שוה ד"ממנו" "ממנו".

דאי כתב רחמנא ערל כו' — אף על גב דאיצטריך למכתב תרוייהו משום "בו" דאיצטריך למכתב בתרוייהו, דהיה לכותבם בקראי דצריכי. **שאני** נהנה כו' — לא גרס "שאיני", דאם כן — לא הוי נדר, דהיינו דבר שאין בו ממש, שאין אוסר על עצמו כלום. כמו "שאיני ישן" — דלא אמר כלום אי לא אמר "קונם עיני בשינה", כדאמר בריש "אלו מותרין" (נדרים טו,א). אלא אומר רבינו תם: דגרס "שאני נהנה" כלומר: מה שאני נהנה יהא עלי קונם. ומיהו, גרס שפיר "שאיני", דאין דרך התנא לדקדק בלשונו, כדאשכחן בפרק בתרא דנדרים (פא,ב): קונם שלא אתן תבן לפני בהמתך, ובשבועות בפרק שלישי (כ,א): הרי עלי שלא לאכול בשר ושלא לשתות יין, דכהאי גוונא לא חל הנדר. **והני** מולין נינהו והתנן קונם שאני נהנה — אין להקשות: היכי פריך מנדרים לשינא דקרא, דבנדרים הלך אחר לשון בני אדם! דבסיפא דמתניתין דהכא מפיק ליה מקרא, שנאמר: "כי כל הנברים ערלים וכל בית ישראל ערלי לב". ואין להקשות מ"וכל ערל לא יאכל בו" — דהתוא לא איצטריך אלא לישראל. ויש מקומות שהתנא לומד נדרים מלישנא דקרא, כגון הכא ובריש פסחים (ב,א) גבי "הללוהו כל כוכבי אור", דקאמר: הא קמשמע לן דאור כוכבים אור הוא, למאי נפקא מינה — לנודר, כדתנן: הנודר מן האור אסור באורן של כוכבים. והיינו דוקא היכא שאין הלשון ידוע מייתי שפיר ראיה מלישנא דקרא, אבל במקום שלשון בני אדם חלוק מלישנא דקרא — בנדרים הלך אחר לשון בני אדם, כדאמר בפרק "האומר משקלי" (ערכין יט,ב): דאורייתא — היד עד הפרק, בנדרים — הלך אחר לשון בני אדם.

ואיבעית אימא הני מילי היכא דלא מעורה — פירוש: שהטבור אין מעורה לאמו. אבל מעורה — מחייא חיי ממה שאמו אוכלת. **ערל** מקבל הזאה שכן מצינו כו' — תימה לרבינו יצחק: מה ראיה צריך? למה לא יקבל הזאה? אפילו לרבי עקיבא דמרבה (יבמות ע,א) לערל כי טמא — דהא טמא מקבל הזאה, כדאמר בפרק "דם חטאת" (זבחים צג,א): מי חטאת שנטמאו — מטהרין, שהרי נדה מזין עליה והיא טהורה. **ודלמא** פסח הבא בטומאה הוה — תימה: אם כן, קרא למה ליה? דבפרק בתרא דזבחים (קיח,א) דייק רבי שמעון דאף צבור לא הקריבו אלא פסחים וחובות הקבוע להם זמן מדכתיב (יהושע ה): "ויעשו את הפסח בגלגל", למה לי קרא? אלא הא קמשמע לן: דחובה דהוי בעין פסח — קריב, דלאו בעין פסח — לא קריב. ורבנן: ההוא מיבעי ליה כדרבי יוחנן משום רבי בנאה, דערל מקבל הזאה? ואמר רבינו יצחק: דעדיפא קמשני הכא, דתניא בהדיא שעשו פסחיהם בטהרה. **לא** ניתנה פריעת מילה לאברהם אבינו — ומכל מקום אברהם פרע מילתן, אף על גב דלא נצטווה, כדאמר בבראשית רבה (ס"ד) [מ"ז]: דאפילו עירוב תבשילין קיים. ואם תאמר: אם לא ניתנה פריעה עד יהושע — היכי גמרינן מיניה? הא כתיב (ויקרא כז): "אלה המצות" — שאין נביא רשאי לחדש דבר מעתה! ויש לומר: דהלכה למשה מסיני הוא, ויהושע אסמכיה אקרא.

בקונטרס גרס אם כן מאי שוב — ומאי שנית בעיא באנפי נפשה היא, ומשני: לאקושי. ולא גרסינן אלא לאקושי, ולא ודלמא. ורבינו חננאל מפרש דמאי שוב ומאי שנית — כולה חדא מילתא היא, וגרסינן ודלמא לאקושי כו'. ולהכי אתא ולא לפריעה. ולגירסה זו לא משני במסקנא מידי אהך קושיא.

סוף מילה כו' — הקשה הרב יצחק הלבן: דהכא דריש מ"שנית" ציצין המעכבין את המילה, והתם (יבמות עב,א) דרשי "המול ימול" — לציצין כו'! ותירץ לו רבינו תם: דהכא ציצין המעכבין את הפריעה קאמר, ולרבינו יצחק נראה: דאף על גב דנצטווה אברהם על הציצין — דריש להו שפיר מקרא דיהושע. דהא כי פריך נמי דלמא הנך דלא מהול — אין שום חדוש בקרא דיהושע, אלא מה שכבר נצטווה תחלה. ואם תאמר: אם כן שוב נמי דאיירי בפריעה מצי למימר דנצטווה אברהם, והיכי מוכח מינה דלא ניתנה פריעה לאברהם! ויש לומר: דאין לנו לומר שנצטווה אלא מאי דכתיב ביה בהדיא, כגון ציצין, דדרשינן מ"המול ימול" דמשמע דלציצין אתא, ולא לפריעה. ד"המול ימול" משמע דבר המעכב גוף המילה. והכי קאמר: לא ניתנה פריעה לאברהם, כיון דלא כתיב בהדיא, אלא ליהושע.

מאי טעמא לא מהול — משמע דלא מהול כלל. ובפרקי דרבי אליעזר (פרק כט) משמע שמלו, דקאמר: "מי מנה עפר יעקב" — ראה כל המדבר שהיה מלא מערלותיהן של ישראל, ובמגלת סתרים דרבינו נסים נמי משמע שמלו ולא פרעו, דכתב בהו: כל אותן ארבעים שנה שהיו ישראל במדבר לא היו פורעים מפני עינוי הדרך.

מאי טעמא לא מהול כו' — ואם תאמר: ואיך היו אוכלים קדשים, או אפילו בשר כלל, כיון שלא מלו? שלא הותר להם בשר תאוה אלא על ידי שלמים, וערל אסור בקדשים. ואפילו אם מלו ולא פרעו, כמו שמשמע בפרקי דרבי אליעזר ובמגלת סתרים, מכל מקום, כיון דנצטוו על הפריעה ולא פרעו — באילו לא מלו! דאי לאו הכי — היאך מדקדק דערל מקבל הזאה מאבותינו? ויש לומר: דיוצאי מצרים מלו ופרעו, ואותם אכלו קדשים. אבל הילודים במדבר, שלא מלו — לא אכלו קדשים. אבל בבשר תאוה היו מותרים, שלא נאסרה להם, מאחר שאין יכולין לאכול קדשים. מידי דהוה אצבי ואיל, דהיכא דלא אפשר בהקרבה — שרי בשר תאוה, כדפירש בפרק קמא דחולין (יז,א).

מעת לעת. והתני לודאה: יום הבראתו כיום הולדו, מאי לאו, מה יום הולדו לא בעינן מעת לעת אף יום הבראתו לא בעינן מעת לעת! לא, עדיף יום הבראתו מיום הולדו. דאילו יום הולדו לא בעינן מעת לעת, ואילו יום הבראתו - בעינן מעת לעת. רב פפא אמר: כגון דכאיב ליה עיניה לינוקא, ואיתפח ביני וביני. רבא אמר: כגון שהיו אביו ואמו חבושין בבית האסורין. רב כהנא ברייה דרב נחמיה אמר: כגון טומטום, שנקרע ונמצא זכר ביני וביני. רב שרביא אמר: כגון שהוציא ראשו חוץ לפרוזדור. ומי חיי? והתניא: כיון שיצא לאויר העולם נפתח הסתום וכנסתם הפתוח, שאילמלא כן אין יכול לחיות אפילו שעה אחת! הכא במאי עסקינן - כגון דזנתיה אישתא. אישתא דמאן? אילימא אישתא דידיה - אי הכי כל שבעה בעי, אלא דזנתיה אישתא דאימיה. ואיבעית אימא: הני מילי - היכא דלא מעוי, אבל היכא דמעוי - מחייא חיי. אמר רבי יוחנן משום רבי בנאה: ערל מקבל הזאה, שכן מצינו באבותינו שקבלו הזאה כשהן ערלים, שנאמר: "והעם עלו מן הירדן בעשור לחדש הראשון". בעשרה לא מהילי משום חולשא דאורחא, הזאה אימת עביד להו, לאו כשהן ערלים?! ודלמא לא עבוד פסח כלל? לא סלקא דעתך, דכתיב: "ויעשו את הפסח". מתקיף לה מר זוטרא: ודלמא פסח הבא בטומאה היה! אמר ליה רב אשי, תניא בהדיא: מלו וטבלו ועשו פסחיהן בטהרה. אמר רבה בר יצחק אמר רב: לא ניתנה פריעת מילה לאברהם אבינו, שנאמר: "בעת ההיא אמר ה' אל יהושע עשה לך חרבות צרים וגו'". ודלמא הנך דלא מהול, דכתיב: "כי מלים היו כל העם היצאים וכל העם הילדים וגו'"? אם כן, מאי "שוב"? אלא לאו - לפריעה, ומאי "שנית" לאקושי סוף מילה לתחלת מילה, מה תחלת מילה מעכבת, אף סוף מילה מעכבין בו. דתנן, אלו הן ציצין המעכבין את המילה: בשר החופה את [רוב] הערלה, ואין אוכל בתרומה. אמר רבינא, ואיתימא רב ירמיה בר אבא, אמר רב: בשר החופה את רוב גובהה של ערלה. ובמדבר מאי מעמא לא מהול? איבעית אימא: משום חולשא דאורחא,

ואיבעית

מעת לעת — כגון שחלצתו חמה אחר חצות היום זה שמונה ימים. **והתני לודאה** — שם חכם. **יום הבראתו כיום הולדו** — צריך להמתין שמונה ימים. **מאי לאו** — הכי קאמר: מה יום הולדו לא בעינן מעת לעת, אף יום הבראה לא בעי מעת לעת. **לא עדיף יום הבראתו כו'** — והא דתנא לודאה יום הבראתו כיום הולדו — הא אתא לאשמועינן: שצריך להמתין עד יום שמיני. **דכאיב ליה עיניה לינוקא ואיתפח** — בין עשיה לאכילה, ואין נותנין שבעה ימים אלא למי שחלצתו חמה. **חבושין** — בשעת עשיה, ומצות מילה מוטלת עליהם, ולא על אחרים, והם אינן יכולין לעשות את פסחן, ושחט שלוחן עליהם. ואשמעינן קרא, שאם יצאו בשעת אכילה מילת בנו מעכבתו. **כגון שהוציא ולד ראשו חוץ לפרוזדור** — וכבר עברו שבעה ימים, ומההיא שעתא הוה ליה ולד, דקיימא לן במסכת נדה (כט,א): יצא ראשו — הרי הוא כילוד. והשתא, בין עשייה לאכילה יצא הגוף, דהויא ליה זמן מילה. **והתניא** — ב"המפלת" במסכת נדה: פיו סתום וטבורו פתוח, וכיון שיצא לאויר העולם — נפתח הסתום — פיו, ונסתם הפתוח — טבורו. **אין יכול לחיות** — משום דלא יניק. **דזנתיה אישתא** — החולי זן את החולה. **אי נימא אישתא דידיה** — שאחזתו חמה, וכשיצא חלצתו. **כל שבעה בעי אמתוני** — משיצא, דהא אמרן: יום הבראתו כיום הולדו. **מעוי** — צועק, כמו: עוי עוי ולא אשגחו ביה, בפרק בתרא דיומא (עז,א). **ערל** — ישראל שנטמא במת — מקבל הזאה ליהדר מטומאתו, וכשימול אינו צריך לחזור ולהזות, ואוכל בקדשים, ולא אמרינן הזאת ערלות לא שמה הזאה. **שכן מצינו באבותינו** — בימי יהושע בפסח גלגל, שקבלו הזאה מטומאת מת כשהן ערלים. **בעשרה לא מהול** — אותן שהיו במדבר, שהיו ערלים. **הזאה אימת עביד** — לטומאת מת שעליהן, שרוב צבור טמאי מת היו, שנטמאו באבותיהן. שכל יוצאי מצרים מתו במדבר, ואלו הן בניהם, כדכתיב (יהושע ה): "ואת בניהם הקים תחתם אותם מל יהושע". והיאך נטהרו לאכול פסחיהן, אם לא קבלו הזאת שלישי ושביעי כשהן ערלים? או כל אחד ואחד קבל הזאה לשלישי ושביעי שלו בעודו במדבר, או עכשיו הזו עליהן בולן יחד בעשור לחדש ובערב הפסח, והיו להן ארבעה ימים, כמשפט בין הזאה להזאה. דאם לא היו מזין עד יום אחד עשר לאחר מילה, נמצאת הזאה שניה מחוסרת זמן. ואית דמפרש להו הזאה — משום דכל הפורש מן הערלה כפורש מן הקבר. ולאו מילתא היא, דהא אמר רבי יוחנן בפרק "האשה" במסכת פסחים (צב,א): לא שנו אלא ערל נברי, אבל ערל ישראל — דברי הכל טובל ואוכל מיד את פסחו לערב. ולשון ראשון שמעתי מפי הזקן. **אם כן מאי שוב** — דמשמע זמנא אחריתי, אלא לאו שמע מינה לפריעה. **ומאי שנית** — השתא דדרשת "שוב", "שנית" מאי תדרוש ביה? לישנא אחרינא: מאי "שוב" ומאי "שנית", אלא לאו לפריעה. ולהאי לישנא גרסינן: ודלמא לאקושי סוף מילה כו' — ולאו לפריעה אתא אלא לעיכוב. **סוף מילה** — ציצין שנשתיירו, שלא חתך כל הערלה. **את רוב גובהה** — אף על גב דאין רוב הקיפה.

רוח

מאחר שאין יכולין לאכול קדשים. מידי דהוה אצבי ואיל, דהיכא דלא אפשר בהקרבה — שרי בשר תאוה, כדפירש בפרק קמא דחולין (יז,א).

משום

מֵעֵת לְעֵת, כלומר שבעה ימים מלאים, ואינו ראוי למילה אלא ביום השמיני להבראתו מאותה שעה שהבריא. והכתוב מדבר בתינוק שהבריא מחוליו אחר חצות היום, ושבעת הימים מעת לעת נגמרו בערב פסח רק לאחר חצות היום. נמצא שבשעת עשיית הפסח לא היה ראוי למילה, ובין העשיה לאכילה נעשה ראוי, ומחדש הכתוב שאף בזה מילתו מעכבת את אביו מלאכול הפסח.

מקשה הגמרא: וְהָתַנְיָא לוּדָאָה [–שם חכם], יוֹם הַבְּרָאָתוֹ של תינוק מחולי, מצריך המתנה שמונה ימים כְּיוֹם הִוָּלְדוֹ. מַאי לָאו – האם אין כוונתו, מַה יוֹם הִוָּלְדוֹ לֹא בְּעֵינָן מֵעֵת לְעֵת, אלא בבוקר יום השמיני ללידתו הוא ראוי למול, אַף יוֹם הַבְּרָאָתוֹ לֹא בְּעֵינָן מֵעֵת לְעֵת, ובבוקר יום השמיני להבראתו הוא ראוי למול. מתרצת הגמרא: לֹא, עָדִיף יוֹם הַבְּרָאָתוֹ מִיּוֹם הִוָּלְדוֹ, דְּאִילּוּ יוֹם הִוָּלְדוֹ לֹא בְּעֵינָן מֵעֵת לְעֵת, וְאִילּוּ יוֹם הַבְּרָאָתוֹ בְּעֵינָן מֵעֵת לְעֵת, ומה ששנה לודאה שיום הבראתו כיום הולדו, בא להשמיענו שיש להמתין ליום השמיני להבראתו.

הגמרא מביאה אופן נוסף שבו מילת הבן תעכב את האב בשעת אכילת הפסח ולא בשעת עשייתו: רַב פַּפָּא אָמַר, כְּגוֹן דְּכָאִיב לֵיהּ עֵינֵיהּ [–עינו] לִינוּקָא, ואינו ראוי למילה מחמת כן, וְאִיתְּפַח בֵּינֵי וּבֵינֵי – ובין עשיית הפסח לאכילתו נתרפא, וחייב האב למולו ומילתו מעכבתו מלאכול את הפסח.

הגמרא מביאה אופן נוסף: רָבָא אָמַר, כְּגוֹן שֶׁהָיוּ אָבִיו וְאִמּוֹ של התינוק חֲבוּשִׁין בְּבֵית הָאֲסוּרִין בשעת עשייה, ומצות מילה מוטלת עליהם, ולא היו יכולים לקיימה, וכן לא היו יכולים לשחוט את הפסח, ושלחו שליח שישחט עלידם את הפסח. ומשמיענו הכתוב שאם קודם אכילה השתחררו מבית האסורים, ועתה יכול האב למול את בנו, מילתו מעכבתו מלאכול הפסח.

הגמרא מביאה אופן נוסף: רַב כַּהֲנָא בְּרֵיהּ דְּרַב נְחֶמְיָה אָמַר, כְּגוֹן שהיה הבן טוּמְטוּם [–שמקום ערוותו מכוסה בעור, ואין ניכר אם הוא זכר או נקבה], שֶׁנִּקְרַע העור וְנִמְצָא שהוא זָכָר, ודבר זה התרחש בֵּינֵי וּבֵינֵי – בין עשיית הפסח לאכילת הפסח. באופן זה מילתו אינה מעכבת את האב מלעשות את הפסח אבל מעכבתו מאכילתו.

הגמרא מביאה אופן נוסף: רַב שֵׁרֵבְיָא אָמַר, כְּגוֹן שֶׁהוֹצִיא הולד את רֹאשׁוֹ חוּץ לַפְּרוֹזְדוֹר [–מקום יציאת העובר מרחם אמו] שבעה ימים קודם הפסח, ושאר גופו נשאר ברחם אמו, ויציאת הראש נחשבת ללידה וממנה מונים שמונה ימים למילתו, ובערב הפסח [הוא היום השמיני להוצאת ראשו] לאחר עשיית הפסח יצא כל גופו. מעתה חייב אביו למולו ומילתו מעכבתו מלאכול את הפסח.

מקשה הגמרא: וּמִי חָיֵי – וכי ולד יכול לחיות שבעה ימים כשראשו בחוץ ושאר גופו בפנים, וְהָתַנְיָא בנדה (ל:), כֵּיוָן שֶׁיָּצָא העובר לַאֲוִיר הָעוֹלָם, נִפְתַּח הַסָּתוּם וְנִסְתַּם הַפָּתוּחַ – פיו שהיה סתום, נפתח, וטבורו שהיה פתוח, נסתם, שֶׁאִלְמְלֵא כֵּן אֵין הוא יָכוֹל לִחְיוֹת אֲפִילּוּ שָׁעָה אֶחָת. וכיון שהוציא ראשו נסתם טבורו ואינו ניזון מאמו, ואף לינוק אינו יכול, וממילא אינו יכול להתקיים. מתרצת הגמרא: חָכָא בְּמַאי עָסְקִינָן, כְּגוֹן דְּזִנְתֵּיהּ אִישְׁתָּא – שחולי הקדחת זן אותו.

שואלת הגמרא: אִישְׁתָּא דְּמַאן – חולי הקדחת של מי זן אותו, אִילֵּימָא אִישְׁתָּא דִּידֵיהּ – של הולד עצמו, שמדובר שבמשך שבעת הימים שהיה ראשו חוץ לפרוזדור תקפה אותו המחלה והיא זנה אותו, וביום השמיני שיצא כל גופו חלצתו חמה, אִי הָכִי כָּל שִׁבְעָה בָּעֵי – יש להמתין מלמולו שבעה ימים לאחר הבראתו. משיבה הגמרא: אֶלָּא דְּזִנְתֵּיהּ אִישְׁתָּא דְּאִימֵּיהּ – שאמו היתה חולה באותם שבעה ימים שראשו היה חוץ לפרוזדור, ומחלתה זנה אותו.

הגמרא מביאה אופן נוסף שבו יכול ולד לחיות כשראשו בחוץ ושאר איבריו עדיין ברחם אמו: וְאִיבְּעִית אֵימָא, הָנֵי מִילֵּי שאינו יכול לחיות במצב זה, אלא הֵיכָא דְּלָא מְעַוֵּי – כשאינו צועק, אֲבָל הֵיכָא דְּמְעַוֵּי מִחְיָיא חָיֵי – אבל כשהוא צועק, בכיו מחמם אותו וזן אותו.

הגמרא דנה האם מועילה הזאה ממי חטאת על טמא מת בעודו ערל: אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי בַּנָּאָה, עָרֵל ישראל שנטמא במת מְקַבֵּל הַזָּאָה להיטהר מטומאתו, וכשימול יהא מותר מיד באכילת קדשים, ואינו צריך לחזור ולהזות, שאין אומרים שהזאת ערלות אינה הזאה. שֶׁכֵּן מָצִינוּ בַּאֲבוֹתֵינוּ בימי יהושע, שהקריבו קרבן פסח בגלגל, שֶׁקִּבְּלוּ הַזָּאָה לטהרם מטומאת מת כְּשֶׁהֵן עֲרֵלִים. שֶׁנֶּאֱמַר (יהושע ד יט) 'וְהָעָם עָלוּ מִן הַיַּרְדֵּן בֶּעָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן' [ניסן], ורובם היו ערלים, שכל הנולדים במדבר לא נימולו. וּבַעֲשָׂרָה בניסן ודאי לֹא מְהִילֵּי מִשּׁוּם חוּלְשָׁא דְּאוֹרְחָא – משום חולשת הגוף מהליכה בדרך, ובהכרח שבאחד עשר בניסן מלם יהושע, ובארבעה עשר בו הקריבו את הפסח. והנה רוב הצבור הבאים מהמדבר היו טמאים מתים מאבותיהם, ואם כן הַזָּאָה אֵימַת עָבִיד לְהוּ – מתי היזו עליהם לטהרם ולהתירם באכילת הפסח, לָאו – האם לא כְּשֶׁהֵן עֲרֵלִים. שהרי טמא מת צריך שתי הזאות, ביום השלישי וביום השביעי, ואפילו אם הזאה הראשונה [הזאת 'שלישי'] קיבלו מיד אחר שנימולו באחד עשר בניסן, הלא להזאה שניה [הזאת 'שביעי'] המתינו ארבעה ימים, דהיינו לחמישה עשר בו, ונמצא שלא היו טהורים בארבעה עשר בערב זמן אכילת הפסח. אלא בהכרח שהזו עליהם בעודם ערלים, ומוכח שהזאה לערל נחשבת הזאה.

מקשה הגמרא: וְדִלְמָא באותה שנה לֹא עָבוּד פֶּסַח כְּלָל מחמת טומאתם, ומשום שלא מועילה הזאה בערל הוצרכו תחילה למול עצמם, ולא היה סיפק בידם להזאות שלישי ושביעי. מתרצת הגמרא: לֹא סָלְקָא דַּעְתָּךְ שלא עשו פסח באותה שנה, דִּכְתִיב (שם ה י) 'וַיַּעֲשׂוּ אֶת הַפֶּסַח'.

הגמרא מוסיפה להקשות על הראיה מפסח גלגל: מַתְקִיף לָהּ מַר זוּטְרָא, וְדִלְמָא כלל לא היזו עליהם והם נשארו בטומאתם, וּפֶסַח הַבָּא בְּטוּמְאָה הָיָה. מתרצת הגמרא: אָמַר לֵיהּ רַב אַשִׁי למר זוטרא, הרי תַּנְיָא בברייתא בְּהֶדְיָא, שהעולים מן הירדן מָלוּ וְטָבְלוּ וְעָשׂוּ פִּסְחֵיהֶן בְּטָהֳרָה.

הגמרא מביאה דין נוסף הנלמד ממילת בני ישראל על ידי יהושע: אָמַר רַבָּה בַּר יִצְחָק אָמַר רַב, לֹא נִיתְּנָה מצות פְּרִיעַת מִילָה לְאַבְרָהָם אָבִינוּ, שֶׁנֶּאֱמַר (שם ה ב) 'בָּעֵת הַהִיא אָמַר ה' אֶל יְהוֹשֻׁעַ עֲשֵׂה לְךָ חֲרָבוֹת צֻרִים וגו' וְשׁוּב מֹל אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל שֵׁנִית'.

שואלת הגמרא: וְדִלְמָא היה זה ציווי למול את הָנָךְ דְּלֹא מָהוּל – אותם שנולדו במדבר שעדיין לא נימולו, דִּכְתִיב (שם ה ה) 'כִּי מֻלִּים הָיוּ כָּל הָעָם הַיֹּצְאִים, וְכָל הָעָם הַיְלִדִים וגו' בַּמִּדְבָּר בַּדֶּרֶךְ בְּצֵאתָם מִמִּצְרַיִם לֹא מָלוּ'. משיבה הגמרא: אִם כֵּן שהציווי היה על עיקר המילה, מַאי 'שׁוּב מֹל אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל', שמשמעות הלשון היא שישוב וימול אותם פעם נוספת. אֶלָּא לָאו היה זה ציווי לְפְרִיעָה.

שואלת הגמרא: וּמַאי 'שֵׁנִית' – בפסוק נאמר 'וְשׁוּב מֹל אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל שֵׁנִית', מה תדרוש מתיבת 'שנית'. משיבה הגמרא: לְאַקּוּשֵׁי – להקיש סוֹף מִילָה לְתְחִלַּת מִילָה, מַה תְּחִלַּת מִילָה דהיינו הסרת הערלה מְעַכֶּבֶת, אַף סוֹף מִילָה, דהיינו שיירי רצועות של עור הערלה שלא חתכם, מְעַכְּבִין בּוֹ. דִּתְנַן (שבת קלז.), אֵלּוּ הֵן צִיצִין – שיירי רצועות עור הערלה הַמְעַכְּבִין אֶת הַמִּילָה אם לא חתכם, כָּשֵׁר – עור הַחוֹפֶה [–המכסה] אֶת [רוֹב] הָעַטָּרָה, היא השפה הגבוהה המקפת את הגיד מסביב, שממנה הוא משפע ויורד. וְכהן שנשארו בו ציצין אלו אֵין הוא אוֹכֵל בִּתְרוּמָה, שהוא בערל ואסור בתרומה. הגמרא מפרשת את המשנה שהובאה כאן: אָמַר רָבִינָא וְאִיתֵימָא רַב יִרְמְיָה בַּר אַבָּא אָמַר רַב, מה שאמרה המשנה 'בשר הַחופה את רוב העטרה' אין הכוונה שאם נשאר עור שמכסה את רוב היקפה של העטרה הרי זה מעכב את המילה, אלא אפילו אם נשאר כָּשֵׁר – עור הַחוֹפֶה אֶת רוֹב גּוֹבְהָהּ שֶׁל עַטָּרָה במקום אחד, הרי זה מעכב את המילה.

לעיל בגמרא נאמר שהנולדים במדבר לא מלו. מבררת הגמרא: וּבְמִדְבָּר מַאי טַעְמָא לֹא מָהוּל. משיבה הגמרא: אִיבְּעִית אֵימָא מִשּׁוּם חוּלְשָׁא דְּאוֹרְחָא – חולשת הגוף מחמת ההליכה בדרך.

וְאִיבָּעֵית אֵימָא – ואם תרצה תאמר, **מִשּׁוּם דְּלֵא נָשִׁיב לְהוּ רוּחַ צְפוֹנִית** שהיא רוח נוחה, שאינה חמה ואינה צוננת, ובשעה שהיא מנשבת השמש זורחת, ומתוך שלא נשבה עליהם ביום ולא זרחה עליהם השמש [המרפאת חולים], חששו להסתכן ולא נימולו. **דְּתַנְיָא, כָּל אוֹתָן אַרְבָּעִים שָׁנָה שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל בַּמִּדְבָּר, לֹא נָשְׁבָה לָהֶם רוּחַ צְפוֹנִית.**

שואלת הגמרא: **מַאי טַעְמָא** לא נשבה להם רוח צפונית. משיבה הגמרא: **אִיבָּעֵית אֵימָא, מִשּׁוּם דִּנְזוּפִים הָווּ** מפני חטא העגל, ולא היו ראויים לאור בהיר כמו בשעה שהשמש זורחת. **וְאִי בָּעֵית אֵימָא,** כדי **דְּלֵא נִבְּדּוּר** – שלא יתפזרו **עֲנָנֵי הַכָּבוֹד** שהיו מקיפים את ישראל.

הגמרא לומדת מכך הלכה: **אָמַר רַב פַּפָּא, הִלְכָּךְ, בְּיוֹמָא דְּעִיבָא** – יום המעונן שאין החמה זורחת בו, **וְיוֹמָא דְּשׁוּתָא** – יום שמנשבת בו רוח דרומית שהיא קשה מכל הרוחות, **לֹא מַהֲלִינָן בֵּיהּ וְלֹא מְסוֹכְרִינָן בֵּיהּ** – אין מלים בו ואין מקיזים בו דם מפני הסכנה. **וְהָאִידָּנָא דְּדָשׁוּ בֵּהּ רַבִּים** – ועתה שהורגלו הרבים למול ולהקיז דם אף בימים אלה, הרי אנו בכלל הכתוב (תהלים קטז ו) 'שֹׁמֵר פְּתָאִים ה'', ואין להקפיד בכך.

הגמרא מביאה ברייתא בענין נשיבת רוח צפונית בלילה: **תָּנוּ רַבָּנָן, כָּל אוֹתָן אַרְבָּעִים שָׁנָה שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל בַּמִּדְבָּר, לֹא הָיָה יוֹם שֶׁלֹּא נָשְׁבָה בּוֹ רוּחַ צְפוֹנִית בַּחֲצִי הַלַּיְלָה, שֶׁנֶּאֱמַר** (שמות יב כט) 'וַיְהִי בַּחֲצִי הַלַּיְלָה וַה' הִכָּה כָל בְּכוֹר' וגו'. שואלת הגמרא: **מַאי תַּלְמוּדָא** – כיצד לומדים מהפסוק שבלילה נשבה רוח צפונית. משיבה הגמרא: **הָא קָא מַשְׁמַע לָן** הפסוק **דְּעֵת רָצוֹן מִילְּתָא הִיא** – שיש חשיבות לזמן שהוא עת רצון, וכשם שחצות הלילה היתה עת רצון להכאת הבכורות, כך היתה עת רצון באותן ארבעים שנה לרוח צפונית.

הגמרא מביאה הלכה הנובעת מאיסור ערל בתרומה: **אָמַר רַב הוּנָא, דְּבַר תּוֹרָה** כהן **מָשׁוּךְ** – שנימול אלא שנמשכה ערלתו עד שכיסתה את העטרה, **אוֹכֵל בִּתְרוּמָה, וּמִדִּבְרֵיהֶם** של חכמים **גָּזְרוּ עָלָיו** שלא לאכול בתרומה, **מִפְּנֵי שֶׁנִּרְאֶה כְּעֶרֶל.**

הגמרא מקשה מברייתא: **מֵיתִיבִי, מָשׁוּךְ צָרִיךְ שֶׁיִּמּוֹל,** הרי שדינו כערל, והיאך מותר בתרומה מן התורה. מתרצת הגמרא: כוונת הברייתא שהוא צריך למול **מִדְּרַבָּנָן,** וכדברי רב הונא. מקשה הגמרא: **וּדְקָאֲרֵי לֵהּ מַאי קָאֲרֵי לֵהּ** – והמקשן מה הוא הקשה, **הָא** בברייתא 'צָרִיךְ שימול' קָתָנֵי, ולא 'משוך הרי זה ערל', ומשמע מדרבנן. מתרצת הגמרא: המקשן קָטָעֵי – טעה **כְּסִיפָא** של אותה ברייתא, בה שנינו, **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר,** המשוך **לֹא יִמּוֹל, מִפְּנֵי שֶׁסַּכָּנָה הִיא לוֹ,** שמא יעשה כרות שפכה. **אָמְרוּ לוֹ** חכמים לרבי יהודה, **וַהֲלֹא הַרְבֵּה** משוכים **מָלוּ בִּימֵי בֶן כּוֹזִיבָא, וְהוֹלִידוּ בָּנִים וּבָנוֹת,** הרי שאין חשש שיעשה כרות שפכה. והוסיפו חכמים ואמרו, מנין שמשוך צריך שימול, **שֶׁנֶּאֱמַר** (בראשית יז יג) 'הִמּוֹל יִמּוֹל', ומשמע **אֲפִילּוּ מֵאָה פְּעָמִים.** והביאו חכמים ראיה מפסוק נוסף: **וְאוֹמֵר** (שם יז יד) 'וְעָרֵל זָכָר אֲשֶׁר לֹא יִמּוֹל אֶת בְּשַׂר עָרְלָתוֹ וגו' **אֶת בְּרִיתִי הֵפַר', לְרַבּוֹת אֶת הַמָּשׁוּךְ.** הגמרא מבארת את הברייתא ושואלת: **מַאי 'וְאוֹמֵר'** – לשם מה מביאים חכמים פסוק נוסף. משיבה הגמרא: **וְכִי תֵּימָא** – שמא תאמר **הַאי 'הִמּוֹל יִמּוֹל'** נכתב **לְרַבּוֹת צִיצִין** – חתיכות העור שנשתיירו מעור הערלה **הַמְעַכְּבִים אֶת הַמִּילָה** שצריך להסירם, ואין ללמוד מפסוק זה לרבות את המשוך, **תָּא שְׁמַע** – בא ולמד מהפסוק **'אֶת בְּרִיתִי הֵפַר' לְרַבּוֹת אֶת הַמָּשׁוּךְ.** הגמרא מבארת עתה במה טעה המקשן לעיל שהבין מהברייתא שמילת משוך מהתורה: **הוּא סָבַר, מִדְּקָא נָסִיב לֵהּ הַשֵּׁם קְרָא** – מתוך כך שהביאו חכמים פסוק שממנו למדו שהמשוך צריך שימול, **דְּאוֹרַיְיתָא הִיא,** ולכן הקשה על רב הונא שאמר שזו גזירה מדרבנן. **וְלֹא הִיא,** שאינה אלא **מִדְּרַבָּנָן, וּקְרָא** – והפסוק שהביאו חכמים אינו אלא **אַסְמַכְתָּא בְּעָלְמָא.**

הגמרא מקשה על רב הונא מברייתא נוספת: **מֵיתִיבִי,** כהן **טוּמְטוּם** [–שערוותו מכוסה בעור, ולא ניכר אם הוא זכר או נקבה], **אֵין אוֹכֵל בִּתְרוּמָה,** שמא אם יקרע אותו עור ימצא שהוא זכר והרי הוא ערל. אולם **נָשָׁיו וַעֲבָדָיו** אוֹכְלִין בתרומה, שהרי אפילו נשיו ועבדיו של ערל ודאי, אוכלים בתרומה. ממשיכה הברייתא: כהן **מָשׁוּךְ, וְכהן שנוֹלַד כְּשֶׁהוּא מָהוּל, הֲרֵי אֵלּוּ אוֹכְלִים** בתרומה. כהן **אַנְדְּרוֹגִינוֹס** [–שיש לו סימני זכרות וסימני נקבות] והוא מהול, **אוֹכֵל בִּתְרוּמָה,** שבין אם הוא איש או אשה או בריה בפני עצמה, זרעו של כהן הוא ומותר בתרומה. **וְאֵין אוֹכֵל בְּקדשי קָדָשִׁים** כגון חטאת ואשם ושיירי מנחות, שאלו אינם נאכלים אלא לכהנים זכרים, וזה ספק אשה הוא. **טוּמְטוּם אֵינוֹ אוֹכֵל לֹא בִּתְרוּמָה וְלֹא בְּקָדָשִׁים,** משום שהוא ספק ערל שאינו אוכל בתרומה ובקדשים.

קָתָנֵי מִיהַת – מכל מקום שנינו כאן **שֶׁמָּשׁוּךְ וְנוֹלַד כְּשֶׁהוּא מָהוּל הֲרֵי אֵלּוּ אוֹכְלִין** בתרומה, **תִּיוּבְתָּא דְּרַב הוּנָא** שאמר שחכמים גזרו על משוך שלא לאכול בתרומה. מסיימת הגמרא: **תִּיוּבְתָּא** – אכן דברי רב הונא נסתרים מברייתא זו.

הגמרא מבארת את הברייתא שהובאה למעלה: **אָמַר מַר, טוּמְטוּם אֵינוֹ אוֹכֵל בִּתְרוּמָה, נָשָׁיו וַעֲבָדָיו אוֹכְלִים** בתרומה. מקשה הגמרא: **נָשָׁיו לְטוּמְטוּם מְנָא לֵיהּ** – כיצד יתכן שתהא לטומטום אשה האוכלת בתרומה מחמתו, **אִילֵּימָא דְּקִדֵּישׁ** אשה והיא מקודשת **כִּדְתַנְיָא, טוּמְטוּם שֶׁקִּדֵּשׁ** אשה, **קִדּוּשָׁיו קִדּוּשִׁין** מספק שמא זכר הוא וצריכה ממנו גט, וכן אם **נִתְקַדֵּשׁ** – קיבל הטומטום קידושין מאיש, **קִדּוּשָׁיו קִדּוּשִׁין** מספק שמא נקבה הוא. **אֵימַר** – אומר לך, **דְּאָמַר לְחוּמְרָא** – שלא אמר התנא שקדושיו קידושין אלא לחומרא, להצריך את האשה לקבל גט קודם שתינשא לאחר, מחשש שמא זכר הוא וקידושיו בה קידושין, אבל **לְקוּלָּא** להחזיקו כזכר גמור ולהתיר לאשה שקידש לאכול תרומה **מִי אַמְרִינָן,** הלא **סָפֵק אִשָּׁה הוּא, וְאֵין אִשָּׁה מְקַדֶּשֶׁת אִשָּׁה.**

מתרצת הגמרא: **אָמַר אַבָּיֵי,** בברייתא מדובר **כְּשֶׁבִּיצָּיו** של הטומטום **נִיכָּרוֹת** מבַּחוּץ ורק הגיד מכוסה וניכר שהוא זכר, ולכן קידושיו קידושי ודאי והוא מאכיל את נשיו בתרומה.

הגמרא מביאה תירוץ נוסף: **רָבָא אָמַר, מַאי נָשָׁיו** – מי הן הנשים שהטומטום מאכיל בתרומה, **אִמּוֹ.** שאם אמו בת ישראל שנישאת לכהן ומת, מותרת לאכול תרומה מחמת בנה אף שהוא טומטום. שואלת הגמרא: **אִמּוֹ, פְּשִׁיטָא** שאוכלת בתרומה מחמתו. משיבה הגמרא: **מַהוּ דְּתֵימָא** – שמא תאמר שדווקא מי **שמוֹלִיד,** כלומר ראוי להוליד, **מַאֲכִיל** את אמו בתרומה, אבל מי **שֶׁאֵין מוֹלִיד אֵינוֹ מַאֲכִיל** את אמו, שכן ניתן לדייק מהפסוק (ויקרא כב יא) 'וִילִיד בֵּיתוֹ הֵם יֹאכְלוּ בַלַּחְמוֹ', שרק הראוי להוליד מאכיל. **קָא מַשְׁמַע לָן** שאף טומטום שאינו ראוי להוליד מאכיל את אמו בתרומה.

הגמרא מקשה מהמשך הברייתא על רבא: **תָּא שְׁמַע, טוּמְטוּם אֵינוֹ אוֹכֵל לֹא בִּתְרוּמָה וְלֹא בְּקָדָשִׁים,** ולכאורה קשה הרי כבר שנינו ברישא שטומטום אינו אוכל בתרומה, **וּבִשְׁלָמָא לְאַבָּיֵי, תָּנָא רֵישָׁא** טומטום שביציו ניכרים מבחוץ שהוא **עָרֵל וַדַּאי, וְקָתָנֵי סֵיפָא** טומטום סתם שהוא **סָפֵק עָרֵל,** שאף הוא אינו אוכל בתרומה. **אֶלָּא לְרָבָא** שהרישא עוסקת בטומטום סתם, אם כן **טוּמְטוּם דְּסֵיפָא** שאינו אוכל בתרומה **לָמָה לִי.**

מתרצת הגמרא: **מַאי טוּמְטוּם** הנזכר בסיפא, **עָרֵל** גמור. תמהה הגמרא: **הַשְׁתָּא** ששנינו ברישא **שְׁסָפֵק עָרֵל לֹא אָכִיל** בתרומה, וכי יתכן **שוַדַּאי עָרֵל אָכִיל,** הלא פשיטא שאינו אוכל, ולאיזה צורך כתבה הברייתא שערל אינו אוכל. מתרצת הגמרא: **מַה טַּעַם קָאָמַר,** כלומר הסיפא מבארת את טעם הדין שנשנה ברישא, וכך מתפרשת הברייתא, **מַה הַטַּעַם שטוּמְטוּם אֵינוֹ אוֹכֵל בִּתְרוּמָה, מִפְּנֵי שֶׁסְּפֵק עָרֵל הוּא, וְעָרֵל אֵינוֹ אוֹכֵל לֹא בִּתְרוּמָה וְלֹא בְּקָדָשִׁים.**

הגמרא חוזרת לשיטת רב הונא שהובאה לעיל, שמשוך אסור בתרומה מדרבנן. מבררת הגמרא: **לֵימָא כְּתַנָּאֵי** – האם נאמר שדברי רב הונא נתונים במחלוקת תנאים האם מילת משוך מהתורה או מדרבנן. שכך שנינו בברייתא: **מָשׁוּךְ, (וְנוֹלַד כְּשֶׁהוּא מָהוּל** – שצריך להטיף ממנו דם ברית), **וְגֵר שֶׁנִּתְגַּיֵּר כְּשֶׁהוּא מָהוּל** שצריך להטיף ממנו דם ברית, **וְקָטָן שֶׁעָבַר זְמַנּוֹ** דהיינו יום השמיני ללידתו, ועדיין לא נימול, **וּשְׁאָר כָּל הַנִּימּוֹלִים,** ומבארת הגמרא, **לְאַיתוּיֵי** – לרבות **מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ שְׁתֵּי עָרְלוֹת,** כלומר שני עורות של ערלה זה על גבי זה, כל אלו הגם שמילתם אינה בזמנה, **אֵינָן נִימּוֹלִין בלילה, אֶלָּא בַּיּוֹם,** כדין מילה בזמנה שהיא ביום בלבד. **רַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי שִׁמְעוֹן** חולק **וְאוֹמֵר,** שרק מי שנימול **בִּזְמַנּוֹ**

רש"ל

רוח צפונית — נוחה, לא חמה ולא צוננת, וחמה זורחת. **לא נשבה להם רוח צפונית** — ביום, ולא זרחה חמה עליהם. **איבעית אימא משום דנזופים היו** — ממעשה העגל, ולא היו ראויין לאור נוגה. **ואיבעית אימא** — משום הכי לא נשבה, כי היכי דלא ניבדרו עניי כבוד שהיו מקיפין, ולא היתה חמה יכולה ליכנס. **יומא דעיבא** — יום המעונן. **יומא דשותא** — שרוח דרומית מנשבת. והיא קשה מכל הרוחות. **עת רצון מילתא היא** — וכיון דחצות הלילה עת רצון הואי למכת בכורות — הואי נמי עת רצון לרוח צפונית. ואין לך יום שרוח צפונית אין מנשבת בו בחצי הלילה וזה היה סימן לדוד כנור תלוי לו למעלה ממטתו ונקבע כלפי צפון, כיון שהגיע חצות לילה רוח צפונית מנשבת בו ומנגן מאליו והוא נעור. והאי דנקט הכא ארבעים שנה — לומר לך, שאפילו אותן ארבעים שנה דנזופים היו ולא נשבה להו בימים — נשבה להו בחצות לילה, משום דעת רצון הוא. **משוך** — מהול שנמשכה ערלתו וכסתה את העטרה. **הא צריך קתני** — מדרבנן, מדלא קתני: משוך הרי זה ערל. **שסכנה היא לו** — שמא יעשה כרות שפכה. **בימי בן כוזיבא** — שמשכום נכרים באונס בכרך ביתר, וגברה יד בן כוזיבא ונלחם בהם ונצחם, ומלך על ישראל שתי שנים ומחצה. וחזרו ומלו בימיו. **הוא סבר** — ההוא דאותיב לעיל לרב הונא מרישא, סבר: מדנסבי לה רבנן תלמודא למילתייהו מדאורייתא — אלמא מדאורייתא הוא. הכי גרסינן מיתיבי **טומטום אינו אוכל בתרומה כו'** — ובסיפא גרס: קתני מידא משוך תיובתא דרב הונא תיובתא. **טומטום אינו אוכל בתרומה** — שמא אם היה נקרע ימצא זכר, והרי הוא ערל. **נשיו ועבדיו** — לקמן מפרש נשים לטומטום מנא ליה. **אנדרוגינוס** — מהול, מותר לאכול בתרומה ממה נפשך, בין שהוא איש בין שהוא אשה, בין שהוא בריה בפני עצמה — זרעו של כהן הוא. **ואין אוכל בקדשים** — בקדשי קדשים קמיירי, כגון חטאת ואשם ושירי מנחות, שאין נאכלין אלא לזכרי כהונה, וזה ספק אשה הוא. **טומטום אינו אוכל** — לקמן מפרש אמאי הדר נקט ליה. **קתני מיהת משוך אוכל** — אלמא לא גזור עליה. תיובתא דרב הונא דאמר מדבריהן גזרו עליו — תיובתא. לישנא אחרינא גרסינן. [**לימא מסייע ליה [לרב הונא] טומטום אינו אוכל כו'** — והאי אוכלין דמשוך ונולד מהול — מדאורייתא קאמר, וסייעתא דרב הונא. וזו שמעתי, והיא נראית עיקר, מדקאמרינן לקמן לימא כתנאי כו', מאי לאו בהא קא מיפלגי דמר סבר דאורייתא ומר סבר דרבנן, אלמא ליכא למאן דמכשיר לגמרי. **אי נימא דקדיש** — שקידש אשה, ושמא זכר הוא וקדושיו קדושין. דהא תניא: טומטום שקידש — קדושיו קדושין מספק, וצריכה גט. **נתקדש קדושיו קדושין** — ונפקא מינה לאיתסורי האי דקדשיה באחותו של טומטום ובאמו, שמא אשה הוא. **לחומרא** — דבעינן גט מיניה. **לקולא מי אמרינן** — דניחזקיה כזכר ודאי, ויאכיל בת ישראל בתרומה. **מוליד מאכיל** — את אמו בתרומה, דדייקינן לה "ויליד ביתו" (ויקרא כב) בראוי להוליד, קמשמע לן. **מאי טומטום** — דקתני בסיפא ערל גמור. **טה מעם קאמר** — סיפא לפרושי רישא אתא, והכי קאמר: מה טעם שהוא ספק ערל, וערל אין אוכל לא בתרומה ולא בקדשים. **נימא כתנאי** — מילתא דרב הונא תנאי היא, אי הוי משוך דאורייתא או דרבנן. (**ונולד כשהוא מהול** — שצריך להטיף ממנו דם ברית). **וגר שנתגייר כשהוא מהול** — כגון ערבי וגבעוני שנתגיירו, וצריך להטיף ממנו דם ברית. **שתי ערלות** — שתי עורות זו על גבי זו.

תוספות

משום דלא נשיב להו רוח צפונית — בספרי אומר דבגנותן של ישראל סיפר הכתוב, שלא עשו אלא פסח אחד בארבעים שנה שהיו במדבר. שלא מצינו שעשו פסח אלא בשנה שניה. ותימה: וכי במדיד היו נמנעים? ואי משום מילת זכרים שהיו מעבבים, וחשיב גנות לפי שגרמו הם דבר זה, והא כיון דלא אפשר — לא היתה מעבבת, כדאמר לעיל (עא,א): "המול לו" אמר רחמנא, "ואז יקרב" וגו'. ואמר רבינו יצחק: דעשו פסחים, אבל לא עשו כתקנן אלא אחד. **לא** נשבה להם רוח צפונית — פירוש: בפני עצמה. אבל אין לפרש דלא נשבה כלל, דהא אמר בסוף "כל הגט" (גיטין לא,ב): ארבע רוחות מנשבות בכל יום, ורוח צפונית מנשבת עם כולן, שאלמלא כן אין העולם מתקיים. **נזופין** היו — אמר רבינו יצחק: ממעשה מרגלים, ולא כמו שפירש בקונטרס ממעשה העגל, שהרי מחל להם הקדוש ברוך הוא ואמר להם "סלחתי", שאחר כך נעשה משכן והשרה שכינתו ביניהם. **דלא** ניבדור עניי כבוד — לא משום דתקיפה, דנוחה היא, וטוב לנחבלים. אלא שמפזרת העננים, והעת יפה, כדאמר (מגילה כח,ב): בעיא שמעתתא צילותא ביומא דאסתנא, וכתיב נמי (איוב לז): "מצפון זהב יאתה", זהב — לשון אורה, כמו "המריקין זהב" (זכריה ד), וכן פירש מנחם, ואף לפי המדרש כן הוא, דדרשינן (בבבא בתרא כה,ב): שמולת הזהב, לפי שמפזרת את העננים והגשמים נעצרים והתבואה ביוקר, ולכך הזהב בזול. **ומדבריהם** גזרו עליהם — והא דאמר ב"נגמר הדין" (סנהדרין מד,א): עכן משוך בערלתו היה, ומפיק ליה מקרא — אסמכתא בעלמא היא, והא דאמר בפרק קמא דשבועות (יג,א) דמשוך ערלה בכרת — היינו שלא מל כלל. **מיתיבי** כו' — דמשוך אוכל בתרומה, אף על גב דצריך שימול מדרבנן מפני שנראה כערל — לא אסרוהו בתרומה. ולפי הספרים דגרסי: לימא מסייע ליה, צריך לומר דמשמע ליה אוכל מן התורה, אבל מדרבנן — אסור, כדמוכח [ברייתא], דקתני: צריך שימול.

מבחוץ ואם תאמר: אבתי היאך מאכיל את אשתו? דכיון דאינו בן ביאה — לא הוי חופתו חופה, כמו פחותה מבת שלש לעיל בפרק "הבא על יבמתו" (נז,ב)! ויש לומר: דכיון דראוי לקרוע — הוי בר חופה.

אין

וְאִיבָּעֵית אֵימָא: מִשּׁוּם דְּלָא נָשֵׁיב לְהוּ רוּחַ צְפוֹנִית. דְּתַנְיָא: כָּל אוֹתָן אַרְבָּעִים שָׁנָה שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל בַּמִּדְבָּר לֹא נָשְׁבָה לָהֶם רוּחַ צְפוֹנִית. מַאי טַעְמָא? אִיבָּעֵית אֵימָא: מִשּׁוּם דְּנִזּוּפִים הָווּ, וְאִי בָּעֵית אֵימָא: דְּלָא נִבְדּוּר עַנְיֵי כָבוֹד. אָמַר רַב פַּפָּא: הִלְכָּךְ, יוֹמָא דְּעֵיבָא וְיוֹמָא דְּשׁוּתָא - לָא מָהֲלֵינַן בֵּיהּ, וְלָא מְסוֹבְרִינַן בֵּיהּ. וְהָאִידָּנָא דְּדָשׁוּ בָּהּ רַבִּים - "שׁוֹמֵר פְּתָאִים ה'". תָּנוּ רַבָּנַן: כָּל אוֹתָן אַרְבָּעִים שָׁנָה שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל בַּמִּדְבָּר לֹא הָיָה יוֹם שֶׁלֹּא נָשְׁבָה בּוֹ רוּחַ צְפוֹנִית בַּחֲצִי הַלַּיְלָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיְהִי בַּחֲצִי הַלַּיְלָה וַה' הִכָּה כָל בְּכוֹר וגו'". מַאי תַּלְמוּדָא? הָא קָא מַשְׁמַע לָן דְּעֵת רָצוֹן מִילְּתָא הִיא. אֲמַר רַב הוּנָא: דְּבַר תּוֹרָה מָשׁוּךְ אוֹכֵל בִּתְרוּמָה, וּמִדְּבְרֵיהֶם גָּזְרוּ עָלָיו, מִפְּנֵי שֶׁנִּרְאֶה כְּעֶרֶל. מֵיתִיבִי: מָשׁוּךְ צָרִיךְ שֶׁיִּמּוֹל! מִדְּרַבָּנַן. וּדְקָאֲרֵי לֵהּ מַאי קָאֲרֵי לֵהּ? הָא צָרִיךְ קָתָנֵי! קָטְעֵי בְּסֵיפָא, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: לֹא יִמּוֹל, מִפְּנֵי שֶׁסַּכָּנָה הִיא לוֹ. אָמְרוּ לוֹ: וַהֲלֹא הִרְבֵּה מָלוּ בִּימֵי בֶן כּוֹזִיבָא וְהוֹלִידוּ בָּנִים וּבָנוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: "הִמּוֹל יִמּוֹל" אֲפִילּוּ מֵאָה פְּעָמִים, וְאוֹמֵר: "אֶת בְּרִיתִי הֵפַר" לְרַבּוֹת אֶת הַמָּשׁוּךְ. מַאי "וְאוֹמֵר"? וְכִי תֵּימָא, הַאי "הִמּוֹל יִמּוֹל" לְרַבּוֹת צִיצִין הַמְעַכְּבִים אֶת הַמִּילָה, הָא שְׁמַע: "אֶת בְּרִיתִי הֵפַר" לְרַבּוֹת אֶת הַמָּשׁוּךְ. הוּא סָבַר: מִדְּקָא נָסֵיב לֵהּ תַּלְמוּדָא קְרָא - דְּאוֹרַיְיתָא הִיא, וְלָא הִיא, מִדְּרַבָּנַן, וּקְרָא אַסְמַכְתָּא בְּעָלְמָא. מֵיתִיבִי: טוּמְטוּם אֵין אוֹכֵל בִּתְרוּמָה, נָשִׁי וַעֲבָדָיו אוֹכְלִין. מָשׁוּךְ, וְנוֹלַד כְּשֶׁהוּא מָהוּל, הֲרֵי אֵלּוּ אוֹכְלִים. אַנְדְּרוֹגִינוֹס אוֹכֵל בִּתְרוּמָה וְאֵין אוֹכֵל בְּקָדָשִׁים, טוּמְטוּם אֵינוֹ אוֹכֵל לֹא בִּתְרוּמָה וְלֹא בְּקָדָשִׁים. קָתָנֵי מִיהַת: מָשׁוּךְ, וְנוֹלַד כְּשֶׁהוּא מָהוּל - הֲרֵי אֵלּוּ אוֹכְלִין, תִּיוּבְתָּא דְּרַב הוּנָא! תִּיוּבְתָּא. אָמַר מָר: טוּמְטוּם אֵינוֹ אוֹכֵל בִּתְרוּמָה, נָשִׁי וַעֲבָדָיו אוֹכְלִים. נָשִׁי לְטוּמְטוּם מְנָא לֵיהּ? אִילֵימָא דְּקָדֵישׁ, דְּתַנְיָא: טוּמְטוּם שֶׁקִּידֵּשׁ קִדּוּשָׁיו קִדּוּשִׁין, נִתְקַדֵּשׁ קִדּוּשָׁיו קִדּוּשִׁין? אֵימַר דְּאָמַר - לְחוּמְרָא, לְקוּלָּא מִי אָמְרִינַן? סָפֵק אִשָּׁה הוּא, וְאֵין אִשָּׁה מִקַּדֶּשֶׁת אִשָּׁה! אָמַר אַבָּיֵי: כְּשֶׁבִּיצִּיו נִיכָּרוֹת מִבַּחוּץ. רָבָא אָמַר: מַאי נָשִׁי - אִמּוֹ. אִמּוֹ, פְּשִׁיטָא! מַהוּ דְּתֵימָא: מוֹלִיד מַאֲכִיל, שֶׁאֵין מוֹלִיד אֵינוֹ מַאֲכִיל, קָא מַשְׁמַע לָן. תָּא שְׁמַע: טוּמְטוּם אֵינוֹ אוֹכֵל לֹא בִּתְרוּמָה וְלֹא בְּקָדָשִׁים. בִּשְׁלָמָא לְאַבָּיֵי - תָּנָא רֵישָׁא עָרֵל וַדַּאי, וְקָתָנֵי סֵיפָא סָפֵק עָרֵל. אֶלָּא לְרָבָא, טוּמְטוּם דְּסֵיפָא לָמָּה לִי? מַאי טוּמְטוּם - עָרֵל. הָשְׁתָּא סָפֵק עָרֵל לָא אָכֵיל, וַדַּאי עָרֵל אָכֵיל?! מַה טַּעַם קָאָמַר: מַה טַּעַם טוּמְטוּם אֵינוֹ אוֹכֵל בִּתְרוּמָה - מִפְּנֵי שֶׁסָּפֵק עָרֵל הוּא, וְעָרֵל אֵינוֹ אוֹכֵל לֹא בִּתְרוּמָה וְלֹא בְּקָדָשִׁים. לֵימָא כְּתַנָּאֵי: מָשׁוּךְ, וְנוֹלַד כְּשֶׁהוּא מָהוּל, וְגֵר שֶׁנִּתְגַּיֵּר כְּשֶׁהוּא מָהוּל, וְקָטָן שֶׁעָבַר זְמַנּוֹ, וּשְׁאָר כָּל הַנִּימּוֹלִים, לְאִיתּוּיֵי מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ שְׁתֵּי עָרְלוֹת - אֵינָן נִימּוֹלִין אֶלָּא בַּיּוֹם. רַבִּי אֶלְעָזָר בַּר שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: בִּזְמַנּוֹ

אין

יבמות. פרק שמיני – הערל דף עב עמוד ב – מתוך מהדורת "אבן ישראל – (שטיינזלץ)"

תוספות

אין נימול אלא ביום — הקשה הרב רבינו אפרים, דאמאי איצטריך פרק קמא דקידושין (כט,א): "אותו" ולא אותה, דאשה לא מחייבא למול את בנה, תיפוק לי דהוי מצות עשה שהזמן גרמא: ביום ולא בלילה, דמהאי טעמא פטרינן אשה מציצית? ויש לומר: דלרבי אלעזר ברבי שמעון איצטריך. והא דנימול לשמונה — לא חשיב זמן גרמא, כיון דמשמונה ואילך כל שעתא זמנו הוא.

מר סבר דרשינן וביום — אף על גב דמדכתיב: "שמונה ימים" דרשינן (שבת קלב,א): ולא לילות, "וביום" דרשינן (שם): אפילו בשבת — מכל מקום שפיר דריש מו"י ד"וביום" לרבויי כל הני דאין נימולים אלא ביום.

שלא בזמנו נשרף בין ביום בין בלילה — ואם תאמר: הא דרשינן ליתן בקר שני על שריפתו, וכיון דשלא בזמנו הוא — למה צריך להמתין עד הבקר? ישרפנו במוצאי יום טוב, דכבר נעשה נותר מקודם! ויש לומר: דכיון דלא אפשר לשורפו ביום טוב — קבע זמנו בבקר שני.

שהזה כו' — איצטריך לאשמועינן דהזאה בשרה אף על גב דאסור בתרומה וקדשים כי טמא. **שמותר** בנגיעה דתרומה אינו דין שמותר בפרה — ואם תאמר: מחוסר כפרה יוכיח, שמותר בתרומה ואסור בפרה! ויש לומר: דמה למחוסר כפרה — שכן אסור בנגיעת קדשים. ואיבא למיעבד קל וחומר מתרוייהו: מה טבול יום שאסור בנגיעת תרומה וקדשים — מותר בפרה, ערל שמותר בנגיעת תרומה וקדשים כו', דתו ליכא מחוסר כפרה יוכיח. **התם** משום דמאיס — ואפילו רבנן מודו התם דפטור. ואם תאמר: בפרק קמא דחגיגה (ד,א) למה לן "זבורך" למעוטי טומטום ואנדרוגינוס כשביציו מבחוץ? תיפוק לי דערל הוא, דפטור! ויש לומר: דטומטום, כיון דלא אפשר למול — לא מאיס, ולא מיפטר מטעם ערל. אי נמי, הכי פירושו: התם משום דמאיס, וחשיב התם לרבי עקיבא ערל כי טמא. אבל לרבנן — לא. ולרבנן איצטריך "זבורך" למעוטי טומטום.

חוץ מחרש שוטה וקטן — פירש הקונטרס: דדרשינן: "ואסף איש" — ולא קטן. ואי אפשר לומר כן, דבפרק "טרף בקלפי" (יומא מג,א) דריש בהדיא: "איש" — להכשיר זר, "טהור" — להכשיר האשה, "והניח" — מי שיש בו דעת להניח, פרט לחרש שוטה וקטן. **הנך** דפסולות התם כשרים הכא — ומכשיר טפי בקטן, משום דאתי לכלל איש. **דשקיל** חד ויהיב חד — פירוש: אותו שנותן האפר בתוך מי חטאת — הוא עצמו יערב המים והאפר יחד. **ונתן** ולא ונתנה — קרא יתירא קדריש, ולא דריש מדכתב "ונתן" ולא ונתנה, שהרי כל התורה בלשון זכר נאמרה.

לימד

רש"י

מר סבר דרשינן וביום — וי"ו יתירא, דמצי למכתב: "ביום השמיני ימול", וכתיב (ויקרא יב) "וביום" — לאיתויי מילה שלא בזמנה. ואף על גב דמשוך מהכא לא מיתרבי, דהא מדרבנן הוא, ובתר הכי תקון — כיון דקטן שעברה זמנו מתרבי, ואף על גב דשלא בזמנו הוא — האי נמי תקנוה רבנן בעין דאורייתא. **ומר סבר לא דרשינן וביום** — ולא גמרינן מינה קטן שעברה זמנו, ונימול אפילו בלילה, וכל שכן משוך, דמדרבנן הוא. **כי הא דתניא** — בתיובתא דאותביה רבי אלעזר לרבי יוחנן, דקטן שעברה זמנו מ"וביום השמיני" איתרבי, דאינו נימול אלא ביום. **נותר בזמנו** — ביום שנעשה נותר אין נשרף אלא ביום, דכתיב (ויקרא ז): "ביום השלישי". **שלא בזמנו** — ששהה שריפתו. **לתשעה לעשרה לאחד עשר לשנים עשר** — כדקתני בפרק "רבי אליעזר" במסכת שבת (קלז,א): נולד בין השמשות — נימול לתשעה, בין השמשות של ערב שבת — נימול לעשרה, חל יום טוב לאחר השבת — נימול לאחד עשר, שני ימים טובים של ראש השנה — נימול לשנים עשר. **ואפילו למאן דלא דריש וי"ו** — כגון רבי אלעזר ברבי שמעון, דאמר לעיל: שלא בזמנו נימול אפילו בלילה. **וי"ו וה"א** — כגון "והנותר", איכא ו"ה יתירא. **ראיתי לבן פדת** — ראיתי את בן פדת שיושב ודורש את מקראות הללו כמשה מפי הגבורה — בלשון תנאים. רבי אלעזר בן פדת לאו תנא היה, ואמורא היה, תלמידו של רבי יוחנן, והוא רבי אלעזר סתם דמיירי בכל התלמוד בגמרא. ורבי אלעזר סתמא דמשנה ובריתא, הוא רבי אלעזר בן שמוע. **תנייה** — לתורת כהנים. **טבול יום אסור בתרומה** — לקמן בהאי פירקא (עד,ב) קראי דרשינן. **ומותר להזאה** — להזות על טמא מת, כדאמר לקמן בשמעתין: לימד על טבול יום שכשר בפרה. **אנן באכילה קאמרינן** — בתמיד, וכי אנן לאכילה דפרה אדומה קמרבינן ליה, דתיפרוך: תאמר בערל שאסור באכילת מעשר, לפיכך אסור בפרה? **לנגיעה** — בעלמא קשרינן ליה! ובנגיעה ליכא לאקשויי: תאמר בערל שאסור בנגיעת מעשר — דהא אפילו בנגיעת קדשים מותר, והכי דרשינן: ומה טבול יום שאסור בנגיעה דתרומה, כדגמרינן לקמן (עה,א) מ"במים יובא וטמא עד הערב", והכא נגיעה היא, דבכלי משתעי קרא, וקאמר דבעי הערב שמש. **מותר בהזאה** — דפרה. **ערל שמותר כו'.** שקידש — שעירב אפר במים. **אנדרוגינוס** — מהול, שקידש — קידושו כשר, שאפילו אשה כשרה לקדש לרבנן. ולקמן ילפינן טעמייהו. **רבי עקיבא** — בריש פירקין (ע,א). **איש איש מזרע אהרן וגו'** — מדרבי לערל גבי טמאים, שמע מינה דכי הדדי נינהו, ואפילו לנגיעה דתרומה אסור. **לא לישתמיט** — אם איתא דרבי עקיבא לכל מילי ערל כטמא משוי ליה — לא לישתמיט תנא בעלמא דליתני לענין מגע טומאות הערל והטמא כי הדדי, ונימא רבי עקיבא היא. מדלא אשכחן הכי — הכא משום חומרא דפרה היא, אבל לענין מגע תרומה — ערל מותר. **דמאים** — ליראות בעזרה. **ואזדו לטעמייהו** — רבי יהודה ורבנן, דאיפליגו לעיל באנדרוגינוס. **הכל כשרים** — כל הטהורים כשרין לקדש מי חטאת, אפילו אשה. אבל ערל וטמא — לא רבי. **ולקחו לטמא** — בתר אסיפת אפרה כתיב הך עבודה דקידוש, ואין עבודה מפסקת בינתים. **הנך דפסולים באסיפה פסולים לקידוש** — והתם (יומא מג,א) דרשינן: "ואסף איש" — ולא קטן, "טהור" — להכשיר את האשה. וליבא למדרש איפכא, "איש" — ולא אשה, "טהור" — ואפילו קטן, דאמר בפרק "טרף בקלפי" (שם מב,ב): כל הפרשה כולה משמע מוציא מיד משמע, ועל כרחך סוגיא דשמעתתא הכי איתא התם. **אם כן** — דההוא אסיפה נקט לגבי מקדש — לכתוב: "ולקח לטמא", כי היכי דכתב באסיפה "ואסף", לשון יחיד. **אפילו הנך דפסולין התם** — כגון קטן. דשקיל חד — אפרה, ויהיב חד מים.

אֵין נִימּוֹלִין אֶלָּא בַּיּוֹם, שֶׁלֹּא בִּזְמַנּוֹ - נִימּוֹלִין בַּיּוֹם וּבַלַּיְלָה. מַאי לָאו בְּהָא קָמִיפַּלְגִי, דְּמָר סָבַר: מָשׁוּךְ דְּאוֹרַיְיתָא, וּמָר סָבַר: מָשׁוּךְ דְּרַבָּנַן. וְתִסְבְּרָא? קָטָן שֶׁעָבַר זְמַנּוֹ מִי אִיכָּא לְמַאן דַּאֲמַר דְּרַבָּנַן?! אֶלָּא, דְּכוּלֵּי עָלְמָא: מָשׁוּךְ דְּרַבָּנַן, וְקָטָן שֶׁעָבַר זְמַנּוֹ דְּאוֹרַיְיתָא, וְהָכָא בְּהָא קָמִיפַּלְגִי, מָר סָבַר: דְּרִשֵׁינַן "וַבַּיּוֹם", וּמָר סָבַר: לָא דְּרִשֵׁינַן "וַבַּיּוֹם". כִּי הָא דְּיָתִיב רַבִּי יוֹחָנָן, וְקָדְרִישׁ: נוֹתָר, בִּזְמַנּוֹ - אֵינוֹ נִשְׂרָף אֶלָּא בַּיּוֹם, שֶׁלֹּא בִּזְמַנּוֹ - נִשְׂרָף בֵּין בַּיּוֹם בֵּין בַּלַּיְלָה, וְאִיתִיבֵיהּ רַבִּי אֶלְעָזָר לְרַבִּי יוֹחָנָן: אֵין לִי אֶלָּא נִימּוֹל לִשְׁמִינִי שֶׁאֵין נִימּוֹל אֶלָּא בַּיּוֹם, מִנַּיִן לְרִבּוֹת לְתִשְׁעָה, לַעֲשָׂרָה, לְאַחַד עָשָׂר, לִשְׁנֵים עָשָׂר מִנַּיִן - תַּלְמוּד לוֹמַר: "וַבַּיּוֹם". וַאֲפִילּוּ לְמַאן דְּלָא דָרֵישׁ וָא"ו - וָא"ו וְהֵ"י דָּרֵישׁ! אִישְׁתִּיק. בָּתַר דִּנְפַק א"ל רַבִּי יוֹחָנָן לְרֵישׁ לָקִישׁ: רָאִיתִי לְבֶן פִּדָּת שֶׁיּוֹשֵׁב וְדוֹרֵשׁ כְּמֹשֶׁה מִפִּי הַגְּבוּרָה. אֲמַר לֵיהּ רֵישׁ לָקִישׁ: דִּידֵיהּ הִיא? מַתְנִיתָא הִיא! הֵיכָא תָּנָא לֵיהּ? בְּתוֹרַת כֹּהֲנִים. נְפַק, תַּנְיֵיהּ בִּתְלָתָא יוֹמֵי, וְסָבְרָה בִּתְלָתָא יַרְחֵי. אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: עָרֵל שֶׁהִזָּה - הַזָּאָתוֹ כְּשֵׁרָה, מִידֵּי דַּהֲוָה אַטְבּוּל יוֹם, שֶׁאָף עַל פִּי שֶׁאָסוּר בִּתְרוּמָה דְּכָשֵׁר בְּפָרָה. מַה לְּטְבּוּל יוֹם - שֶׁכֵּן הַמּוּתָּר בְּמַעֲשֵׂר? אַטּוּ אֲנַן לַאֲכִילָה קָאָמְרִינַן? אֲנַן לְנְגִיעָה קָאָמְרִינַן: וּמַה טְּבוּל יוֹם שֶׁאָסוּר בְּנְגִיעָה דִּתְרוּמָה - מוּתָּר בְּפָרָה, עָרֵל שֶׁמּוּתָּר בְּנְגִיעָה - אֵינוֹ דִּין שֶׁמּוּתָּר בְּפָרָה. תַּנְיָא נַמִי הָכִי: עָרֵל שֶׁהִזָּה הַזָּאָתוֹ כְּשֵׁרָה. וּמַעֲשֶׂה הָיָה וְהִכְשִׁירוּ חֲכָמִים הַזָּאָתוֹ. מֵיתִיבֵי: טוּמְטוּם שֶׁקִּידֵּשׁ - קִידּוּשׁוֹ פָּסוּל, מִפְּנֵי שֶׁהוּא סָפֵק עָרֵל, וְעָרֵל פָּסוּל לְקַדֵּשׁ. וְאַנְדְּרוֹגִינוֹס שֶׁקִּידֵּשׁ - קִידּוּשׁוֹ כָּשֵׁר, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: אַף אַנְדְּרוֹגִינוֹס שֶׁקִּידֵּשׁ - קִדּוּשָׁיו פְּסוּלִים, מִפְּנֵי שֶׁפָּסַק אִשָּׁה, וְאִשָּׁה פְּסוּלָה מִלְּקַדֵּשׁ. קָתָנֵי מִיהָא: עָרֵל וְסָפֵק עָרֵל פָּסוּל מִלְּקַדֵּשׁ! אָמַר רַב יוֹסֵף: הַאי תַּנָּא - תַּנָּא דְּבֵי רַבִּי עֲקִיבָא הוּא, דְּמַרְבֵּי לֵיהּ לְעָרֵל כְּטָמֵא, דְּתַנְיָא, רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: "אִישׁ אִישׁ" - לְרִבּוֹת הֶעָרֵל. אֲמַר רָבָא: הַוָּה יָתֵיבְנָא קַמֵּיהּ דְּרַב יוֹסֵף, וְקַשְׁיָא לִי: לָא לִישְׁתַּמִּיט תַּנָּא וְלִיתְנֵי "הֶעָרֵל וְהַטָּמֵא" וְלִימָא רַבִּי עֲקִיבָא הִיא? וְלָא? וְהָא קָתָנֵי: הֶעָרֵל וְהַטָּמֵא פְּטוּרִים מִן הָרְאִיָּיה! הָתָם מִשּׁוּם דְּמָאֵים. וְאָזְדוּ לְטַעֲמַיְיהוּ, דְּתַנְיָא: הַכֹּל כְּשֵׁרִים לְקַדֵּשׁ, חוּץ מֵחֵרֵשׁ שׁוֹטֶה וְקָטָן, רַבִּי יְהוּדָה מַכְשִׁיר בְּקָטָן וּפוֹסֵל בְּאִשָּׁה וּבְאַנְדְּרוֹגִינוֹס. מַאי טַעְמָא דְּרַבָּנַן - דִּכְתִיב: "וְלָקְחוּ לַטָּמֵא מֵעֲפַר שְׂרֵיפַת הַחַטָּאת" הָנָךְ דְּפָסְלִי בְּאַסִּיפָה - פְּסוּלִין בְּקִידּוּשׁ, הָנָךְ דִּכְשֵׁרִין בְּאַסִּיפָה - כְּשֵׁרִים בְּקִידּוּשׁ. וְרַבִּי יְהוּדָה אָמַר לָךְ: אִם כֵּן נֵימָא קְרָא "וְלָקַח", מַאי "וְלָקְחוּ" - דַּאֲפִילּוּ הָנָךְ דִּפְסוּלִין הָתָם, כְּשֵׁרִים הָכָא. אִי הָכִי אִשָּׁה נַמִּי! "וְנָתַן", וְלֹא "וְנִתְּנָה". וְרַבָּנַן: אִי כְּתִיב "וְלָקַח", "וְנָתַן" הַוָּה אָמִינָא שֶׁקֵּיל חַד וְיָהֵיב חַד, כְּתַב רַחֲמָנָא "וְלָקְחוּ", וְאִי כְּתַב רַחֲמָנָא "וְלָקְחוּ וְנָתְנוּ" - הַוָּה אָמִינָא: דְּשָׁקְלִי תְּרֵי וְיָהֲבֵי תְּרֵי, כְּתַב רַחֲמָנָא "וְלָקְחוּ וְנָתַן" דַּאֲפִילּוּ שָׁקְלִי תְּרֵי וְיָהֵיב חַד.

"והזה"

אֵין נִימּוֹלִין אֶלָּא בַּיּוֹם, אבל מי שנימול שֶׁלֹּא בִּזְמַנּוֹ, נִימּוֹלִין בין בַּיּוֹם וּבין בַּלַּיְלָה. ואומרת הגמרא: מַאי לָאו בְּהָא קָמִיפַּלְגִי, דְּמַר – תנא קמא סָבַר, מילת מָשׁוּךְ דְּאוֹרַיְיתָא, ולכן אינו נימול אלא ביום, וּמַר – רבי אלעזר ברבי שמעון סָבַר, מילת מָשׁוּךְ דְּרַבָּנָן, ולכן נימול גם בלילה. נמצא שרב הונא שאמר שמשוך אסור בתרומה מדרבנן, אין זה אלא כדעת רבי אלעזר ברבי שמעון, אבל לתנא קמא משוך אסור בתרומה מדאורייתא.

דוחה הגמרא: וְתִסְבְּרָא – וכי סבור אתה לומר שבזה נחלקו, והלא קָטָן שֶׁעָבַר זְמַנּוֹ, מִי אִיכָּא לְמַאן דְּאָמַר – וכי יש מי שאומר שמילתו מִדְּרַבָּנָן, הלא ודאי מהתורה היא, ואף על פי כן סובר רבי אלעזר ברבי שמעון שנימול גם בלילה. אֶלָּא דְּכוּלֵּי עָלְמָא סוברים שמילת מָשׁוּךְ דְּרַבָּנָן וכשיטת רב הונא, וְקָטָן שֶׁעָבַר זְמַנּוֹ, מילתו מִדְּאוֹרַיְיתָא, וְהָכָא בְּהָא קָמִיפַּלְגִי, מַר – תנא קמא סָבַר, דְּרִשִׁינָן וא"ו יתירה בפסוק (ויקרא יב ג) 'וּבַיּוֹם הַשְּׁמִינִי יִמּוֹל' לרבות מילה שלא בזמנה, שדינה דווקא ביום. וכשתיקנו חכמים מילה במשוך, תיקנוה דווקא ביום כמילת קטן שעבר זמנו. וּמַר – רבי אלעזר ברבי שמעון סָבַר, לָא דְּרִשִׁינָן וא"ו יתירה בתיבת 'וּבַיּוֹם' לרבות מילה שלא בזמנה, ודינה אף בלילה, וקל וחומר למשוך שמילתו דרבנן שדינה גם בלילה.

הגמרא מביאה ראיה שתנא קמא מרבה קטן שעבר זמנו שאינו נימול אלא ביום מ'וביום השמיני': כִּי הָא דְּיָתִיב – כמו שמצינו שישב רַבִּי יוֹחָנָן וְקָדְרִישׁ, נוֹתָר – בשר קדשים שנותר לאחר זמן שאיכלתו, שדינו בשריפה, בִּזְמַנּוֹ, כלומר ביום שנעשה בו נותר, אֵינוֹ נִשְׂרָף אֶלָּא בַּיּוֹם, שנאמר (ויקרא ז יז) 'וְהַנּוֹתָר מִבְּשַׂר הַזֶּבַח בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי בָּאֵשׁ יִשָּׂרֵף', משמעות הפסוק היא, שבשר שלמים שנאכל לשני ימים ולילה אחד שביניהם, אם בסוף היום השני נותר מהבשר, אינו נשרף מיד בלילה, אלא יש להמתין עד בוקר היום השלישי ולשורפו. אבל נותר שֶׁלֹּא בִּזְמַנּוֹ, שהשהה שריפתו עד לאחר היום השלישי, נִשְׂרָף בֵּין בַּיּוֹם בֵּין בַּלַּיְלָה. וְאִיתִיבֵיהּ רַבִּי אֶלְעָזָר לְרַבִּי יוֹחָנָן, אֵין לִי אֶלָּא נִימּוֹל לִשְׁמִינִי שֶׁאֵין נִימּוֹל אֶלָּא בַּיּוֹם, מִנַּיִן לְרַבּוֹת את הנימול לְתִשְׁעָה, לַעֲשָׂרָה, לְאַחַד עָשָׂר, וּלְשְׁנֵים עָשָׂר, (מִנַּיִן) שמילתו ביום, תַּלְמוּד לוֹמַר 'וּבַיּוֹם' וא"ו יתירה. וכמו כן יש לדרוש 'והנותר' וא"ו יתירה, לרבות את הנותר שלא בזמנו שישרף ביום. ומוסיף רבי אלעזר להקשות: וַאֲפִילּוּ לְמַאן דְּלָא דָּרִישׁ וָא"ו, כגון רבי אלעזר ברבי שמעון שאמר לעיל שמילה שלא בזמנה נעשית אפילו בלילה, מכל מקום וָא"ו וְהֵי"י יתירים, כגון בתיבת 'והנותר', דָּרִישׁ. נמצא שלכולי עלמא נותר שלא בזמנו אינו נשרף אלא ביום.

אִישְׁתִּיק – שתק רבי יוחנן ולא ענה לקושייתו של רבי אלעזר. בָּתַר דְּנָפַק – לאחר שיצא רבי אלעזר, אָמַר לֵיהּ רַבִּי יוֹחָנָן לְרֵישׁ לָקִישׁ, רָאִיתִי לְבֶן פְּדַת שֶׁיּוֹשֵׁב וְדוֹרֵשׁ את הפסוקים בלשון תנאים כְּמֹשֶׁה מִפִּי הַגְּבוּרָה. אָמַר לֵיהּ רֵישׁ לָקִישׁ, דִּידֵיהּ הִיא – וכי דרשת וא"ו יתירה בפסוק 'וביום' חידשה רבי אלעזר מעצמו, הלא מַתְנִיתָא הִיא. שאל רבי יוחנן את ריש לקיש, הֵיכָא תָּנָא לֵיהּ – היכן שנויה אותה ברייתא. השיב לו ריש לקיש, בְּתוֹרַת כֹּהֲנִים (תזריע פ"א). נָפַק תַּנְיֵיהּ כִּתְלָתָא יוֹמֵי – יצא רבי יוחנן ושנה את הברייתות של תורת כהנים במשך שלשה ימים, וְסָבְרָה כִּתְלָתָא יַרְחֵי – ולמד אותן בעיון ובהבנת סברותיהן במשך שלשה חודשים.

לעיל (עא:) דנה הגמרא בדין הזאה על ערל, כעת היא דנה בדין ערל שהזה: אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, עָרֵל שֶׁהִזָּה מי חטאת על טמא מת, הֻזָּאתוֹ כְּשֵׁרָה, אף על פי שהוא אסור בתרומה וקדשים בטמא. מִידֵּי דַּהֲוָה אַטְבּוּל יוֹם – כמו שמצינו בטבול יום, שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁאָסוּר בִּתְרוּמָה, כָּשֵׁר הוא בְּעבודות פָּרָה אדומה. הגמרא מקשה על הלימוד של ערל מטבול יום: מַה לְּטִבּוּל יוֹם, שֶׁכֵּן מוּתָּר בְּאכילת מַעֲשֵׂר שני, ולכן הוא גם כשר להזאה. אבל ערל אסור באכילת מעשר שני, ואין ראיה להכשירו להזאה. מתרצת הגמרא: אָמְטוּ אָנָן לַאֲכִילָה קָאַמְרִינָן – וכי באנו ללמוד ערל מטבול יום להתירו באכילת הפרה, שתפרוך שאין ללמוד ערל מטבול יום, שכן ערל אסור באכילת מעשר שני ולכן אסור באכילת פרה. אֲנָן לְנִגְיעָה קָאַמְרִינָן – הלא בקשנו ללמוד ערל מטבול יום להתירו בנגיעה בעלמא במי חטאת. ולגבי נגיעה אין לפרוך שערל אסור בנגיעת מעשר שני, שאין הדין כן, שהרי ערל מותר אפילו בנגיעת קדשים, וכל שכן שמותר בנגיעת מעשר שני. וכיון שכן קל וחומר הוא, וּמַה טְּבוּל יוֹם שֶׁאָסוּר בִּנְגִיעָה דִּתְרוּמָה, ואף על פי כן מוּתָּר בְּפָרָה, עָרֵל שֶׁמּוּתָּר בִּנְגִיעָה בתרומה, אֵינוֹ דִּין שֶׁיְּהֵא מוּתָּר בְּפָרָה.

הגמרא מביאה ראיה לרבי אלעזר מברייתא: תַּנְיָא נַמִּי הָכִי, עָרֵל שֶׁהִזָּה הֻזָּאתוֹ כְּשֵׁרָה, וּמַעֲשֶׂה הָיָה בערל שהזה וְהִכְשִׁירוּ חֲכָמִים הֻזָּאתוֹ.

הגמרא מקשה סתירה מברייתא: מֵיתִיבִי, טוּמְטוּם [–שערותו מכוסה בעור, ולא ניכר אם הוא זכר או נקבה] שֶׁקִּידֵּשׁ – שערב אפר פרה במים לעשותם מי חטאת, קִידּוּשׁוֹ פָּסוּל, מִפְּנֵי שֶׁהוּא סְפֵק עָרֵל, שיתכן שהוא זכר, וְעָרֵל פָּסוּל לְקַדֵּשׁ מי חטאת. וְאַנְדְּרוֹגִינוֹס [–שיש לו סימני זכרות וסימני נקבות] והוא מהול, שֶׁקִּידֵּשׁ מי חטאת, קִידּוּשׁוֹ כָּשֵׁר, שגם על הצד שהוא אשה, לדעת חכמים אשה בשירה לקדש מי חטאת. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אַף אַנְדְּרוֹגִינוֹס שֶׁקִּידֵּשׁ קִידּוּשָׁיו פְּסוּלִים, מִפְּנֵי שֶׁסְּפֵק אִשָּׁה הוא, וְאִשָּׁה פְּסוּלָה מִלְּקַדֵּשׁ מי חטאת. קָתָנֵי מִיהָא – מכל מקום מפורש בברייתא שעָרֵל וְסָפֵק עָרֵל פָּסוּל מִלְּקַדֵּשׁ מי חטאת, והפסול לקדש פסול גם להזאה, נמצא שברייתא זו סותרת לברייתא שהכשירה הזאת ערל.

מתרצת הגמרא: אָמַר רַב יוֹסֵף, הַאי תַּנָּא שפוסל הזאת ערל, תַּנָּא דְּבֵי רַבִּי עֲקִיבָא הוּא – מבית מדרשו של רבי עקיבא הוא, דְּמַרְבֵּי לֵיהּ לְעָרֵל מפסול שדינו כְּטָמֵא, וכשם שטמא פסול להזאה כך גם ערל. דְּתַנְיָא לעיל (ע.) רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, נאמר (ויקרא כב ד) 'אִישׁ אִישׁ מִזֶּרַע אַהֲרֹן וְהוּא צָרוּעַ אוֹ זָב, בַּקֳּדָשִׁים [–בתרומה] לֹא יֹאכַל עַד אֲשֶׁר יִטְהָר', כפלה התורה תיבת 'איש' לְרַבּוֹת את הָעָרֵל שאף הוא אינו אוכל בתרומה. מתוך שרבי עקיבא מרבה ערל לאיסור אכילת תרומה מהפסוק לגבי טמאים, משמע שערל וטמא שוים הם, ואפילו לנגיעת תרומה ערל אסור כטמא, ולכן הזאתו פסולה. הגמרא דוחה את תירוצו של רב יוסף: אָמַר רָבָא, הֲוָה יָתִיבְנָא קַמֵּיהּ דְּרַב יוֹסֵף וְקַשְׁיָא לִי – ישבתי לפני רב יוסף כשאמר את תירוצו, והוקשה לי, אם זו היא שיטת רבי עקיבא שערל דינו כטמא לכל דבר, לָא לִישְׁתַּמֵּיט תַּנָּא וְלִיתֵּי הָעָרֵל וְהַטָּמֵא – תמוה הדבר שלא מצינו תנא שיאמר שערל וטמא שוים הם לענין לטמא בנגיעתם, וְלִימָא רַבִּי עֲקִיבָא הִיא – ואנו נאמר שזו שיטת רבי עקיבא. ומאחר שלא מצינו כן משמע שאף לרבי עקיבא ערל אינו כטמא לכל דבר, אלא רק לפוסלו באכילת תרומה, ואינו מטמא תרומה בנגיעתו. והמבואר בברייתא שהזאת ערל פסולה, אין זה אלא משום שהחמירו בדין פרה אדומה.

הגמרא מקשה על רבא שאמר שלא מצא תנא שהשוה ערל לטמא לכל דבר: וְלָא – וכי לא מצינו תנא שאמר כך, וְהָא קָתָנֵי בברייתא במסכת חגיגה (ד:), הָעָרֵל וְהַטָּמֵא פְּטוּרִים מִן עולת הָרְאִיָּיה, וביארה שם הגמרא, שהטמא פטור מקרבן ראייה לפי שנאמר (דברים יב ה–ו) 'וּבָאתָ שָּׁמָּה, וְהֵבֵאתֶם שָׁמָּה' וגו', ודרשו חכמים שמי שיכול לקיים 'ובאת שמה', כלומר להכנס למקדש, עליו לקיים את הציווי 'והבאתם שמה', כלומר להביא קרבן ראייה, אבל טמא שאינו יכול להכנס למקדש, פטור מקרבן ראייה. והוסיפה שם הגמרא, שערל שפטור מקרבן ראייה היינו לשיטת רבי עקיבא הסובר שערל דינו כטמא. אם כן לפנינו ברייתא שמשוה ערל לטמא לכל דבר ולא רק לפוסלו בתרומה. מתרצת הגמרא: הָתָם – שם בעולת ראייה סובר רבא שערל פטור לאו משום שדינו כטמא לכל דבר, אלא מִשּׁוּם דִּמְאִים הוא להיראות בעזרה, ורבא חולק בכך על הגמרא שם שביארה את דינו של הערל בשיטת רבי עקיבא.

הגמרא חוזרת למחלוקת רבי יהודה וחכמים בברייתא שהובאה לעיל, בענין קידוש מי חטאת על ידי אנדרוגינוס ומבארת את טעמם: וְאָזְדוּ לְטַעְמַיְיהוּ – רבי יהודה וחכמים הולכים בזה לשיטתם, דְּתַנְיָא, הַכֹּל – כל הטהורים כְּשֵׁרִים לְקַדֵּשׁ מי חטאת, ואפילו אשה, חוּץ מֵחֵרֵשׁ שׁוֹטֶה וְקָטָן. רַבִּי יְהוּדָה מַכְשִׁיר בְּקָטָן, וּפוֹסֵל בְּאִשָּׁה וּבְאַנְדְּרוֹגִינוֹס מפני שהוא ספק אשה. מבארת הגמרא: מַאי טַעְמָא דְּרַבָּנָן הפוסלים את הקטן ומכשירים את האשה, דִּכְתִיב

המשך בעמוד סא

הגמרא דורשת פסוק נוסף בפרשת פרה אדומה: נאמר (במדבר יט יט) 'וְהִזָּה הַטָּהֹר עַל הַטָּמֵא', והנה תיבת 'הטהור' מיותרת, ומזה שאמרה תורה 'טָהוֹר' מִכְּלָל [–משמע] שֶׁאין מדובר כאן בטהור גמור, אלא במי שיש לו צד טהרה לדבר אחד, אבל עדיין הוּא טָמֵא לדבר אחר. בא הפסוק וְלִימֵּד עַל טְבוּל יוֹם שיש לו צד טהרה [לענין מעשר שני] שנאמר (ויקרא יד ח) 'וְרָחַץ בַּמַּיִם וְטָהֵר', שֶׁאף על פי שהוא טמא לענין תרומה, מכל מקום כְּשֵׁר בְּעבודות פָּרָה אדומה.

הגמרא דנה בכשרות ערל למעשר שני: בָּעוּ מִינַּיהּ – שאלו בני הישיבה מֵרַב שֵׁשֶׁת, עָרֵל מַהוּ בְּאבילת מַעֲשֵׂר שני. הגמרא מבארת את צددי הספק: כִּי הֵיכִי דְּלִיף פֶּסַח מִמַּעֲשֵׂר שני לְעִנְיַן אֲנִינוּת, שאונן אסור בפסח כשם שאסור במעשר שני, יָלִיף נַמִּי מַעֲשֵׂר שני מִפֶּסַח לְעִנְיַן עֲרֵלוּת, שערל אסור במעשר שני כשם שאסור בפסח. אוֹ דִּלְמָא חָמוּר מִקַּל יָלִיף – ניתן ללמוד פסח החמור ממעשר הקל, קַל מֵחָמוּר לֹא יָלִיף – אבל לא ניתן ללמוד מעשר הקל מפסח החמור.

אָמַר לְהוּ רב ששת לבני הישיבה, תְּנִיתוּהָ – שנינו פשיטות לספק זה במשנה במסכת ביכורים (פ"ב מ"א): ישנם דינים שנוהגים בתרומה וביכורים, ואינם נוהגים במעשר שני. הַתְּרוּמָה וְהַבִּכּוּרִים שאכלם כהן טמא במזיד, חַיָּבִים עֲלֵיהֶן מִיתָה בידי שמים. ואם אכלם זר בשוגג, משלם קרן וְחוֹמֶשׁ. וַאֲסוּרִין התרומה והביכורים לְזָרִים. וְהֵן נִכְסֵי כֹּהֵן – התרומה והביכורים שמקבל הכהן הרי הם שלו לכל דבר, ויכול לקדש בהם אשה ולקנות בהם עבדים וקרקעות ובהמה טמאה. וְעוֹלִין בְּאֶחָד וּמֵאָה, כלומר אם נתערבו פירות תרומה או ביכורים בפירות חולין, אינם בטלים ברוב, אלא צריך שכמות החולין תהא פי מאה מכמות התרומה או הביכורים ואז הם בטלים. וּטְעוּנִין רְחִיצַת יָדַיִם קודם נגיעה בהם אפילו שאינם אלא פירות, מפני שחכמים גזרו על סתם ידים [שהסיח דעתו משמירתן] שיהיו שניות לטומאה, ואם לא ירחץ את ידיו, יפסלו הידים את התרומה והביכורים. וּטעונים הַעֲרַב שֶׁמֶשׁ – טמא שטבל לטומאתו עדיין אסור בנגיעה בתרומה וביכורים עד צאת הכוכבים של יום הטבילה. חֲרֵי אֵלּוּ ההלכות הנוהגות בִּתְרוּמָה וּבְכִּכּוּרִים, מַה שֶּׁאֵין כֵּן בְּמַעֲשֵׂר שני. עתה פושט רב ששת את הספק: וְאִם אִיתָא – אם נאמר כצד הזה של הספק שאין ללמוד קל מחמור וערל מותר במעשר שני, נִיתְנֵי – היה למשנה לשנות הלכה נוספת, שעָרֵל אָסוּר כֹּהֵן – בתרומה ובביכורים, מַה שֶּׁאֵין כֵּן בְּמַעֲשֵׂר שערל מותר בו. אלא על כרחך שערל אסור במעשר שני.

דוחה הגמרא: תְּנָא וְשַׁיֵּיר – אמנם ערל מותר במעשר שני, אלא שהמשנה לא מנתה את כל ההלכות בהן קיים הבדל בין תרומה וביכורים לבין מעשר שני, וישנן הלכות [וערל ביניהן] שהמשנה שיירה ולא מנתה אותן. שואלת הגמרא: וּמַאי שַׁיֵּיר דְּהַאי שַׁיֵּיר – איזו הלכה נוספת שיירה המשנה שניתן יהיה לומר ששייר אף את זו. משיבה הגמרא: שַׁיֵּיר – התנא שייר שתי הלכות הקשורות לחלקה השני של המשנה, דְּקָא תָנֵי סֵיפָא (שם פ"ב מ"ב), יֵשׁ דינים שנוהגים בְּמַעֲשֵׂר שני וּבְכִּכּוּרִים מַה שֶּׁאֵין כֵּן בִּתְרוּמָה. שֶׁהַמַּעֲשֵׂר שני וְהַבִּכּוּרִים טְעוּנִין הֲבָאַת מָקוֹם – יש להעלותם לירושלים, את המעשר לאוכלו, ואת הביכורים ליתנם לכהן שאוכלם שם. וּטְעוּנִין וִידּוּי, בשנה הרביעית והשביעית לשמיטה לאחר שהפריש וביער מביתו את כל מעשרותיו, מצות עשה להתודות לפני ה', וכן כאשר מביא ביכורים לכהן עליו להתוודות. וְאָסוּר לְאוֹנֵן לאכול מעשר שני וביכורים, וְרִבִּי שִׁמְעוֹן מַתִּיר ביכורים לאונן. וְחַיָּבִין בְּבִיעוּר, וְרִבִּי שִׁמְעוֹן פּוֹטֵר את הביכורים מביעור. מדייקת הגמרא: וְאִילּוּ את ההלכה שאָסוּר לְבַעֵר מֵהֶן בְּטוּמְאָה, כלומר פירות של מעשר שני וביכורים שנטמאו שאסור להדליק בהם,

---

אגרות קודש

ב"ה, ה' אייר, תשי"ג

ברוקלין.

הרה"ח הוו"ח אי"א נו"נ עוסק בצ"צ כו'

מוהרנ"ן שי'

שלום וברכה!

מאשר הנני קבלת מכתבו מר"ח אייר ומכתב הקודם לו ודיו"ד ניסן, ות"ח על הבשו"ט שהלימודים הם בסדר והתלמידים לומדים כדבעי, והשי"ת יצליחם ויצליחו לראות פרי טוב בעמלו מתאים לרצון ולברכת נשיאינו הק' נשיאי ישראל.

בברכת הצלחה בעבודתו בקדש ופ"ש כל' הת' שיחיו.

ת"ח על רשימת הת' חוזרי דא"ח ברבים. וחבל שהחזרה היא פ"א בכמה שבתות, - ובטח ניצלו ימי חה"פ שהם בביתם שיחזרו בסביבה החדשה.

בענין שילמדו אחדים מהת' אומנות שו"ב, מפני מצבם וכשרונם המתאים לזה - אם כן הוא דעת ההנהלה, על אתר, נכון הוא, ובלבד שיהי' אצלם גם שיעור בגפ"ת...

הוספת זמן לימוד דא"ח של הת' ממרוקו - נכון הוא במאד, אבל צ"ל: א) הוספה לפי ערך בכמות. ב) שתבוא באתדל"ת של הת'. וע"י קנאת סופרים בטח יש לסדר זה.

רש"י

הטהור — שטהרתי לך כאן — מכלל שהוא טמא לדבר אחר, כגון טבול יום שטמא לתרומה. דאי סלקא דעתך טהור ממש — לישתוק קרא מיניה, ואנא ידענא דטמא אסור בפרה, דהא חטאת קרייה רחמנא. אלא מאי טהור — טהור כל דהו. ואשכחן טבול יום דמיקרי טהור, דכתיב (ויקרא יד): "ורחץ במים וטהר". **אגינות** — גבי מעשר כתיב, ולא בפסח, ומיניה ילפינן. **מיתה** — טמא האוכלה, כדכתיב (שם כב): "ומתו בו כי יחללוהו". ובכורים כתרומה, דאמר מר (מכות יז,א): "ותרומת ידך" — אלו הבכורים. **וחומש** — זר האוכלן בשוגג, אבל במעשר שני — לא, דהא זרים אכלי ליה, ואין חומש אלא בפודה את מעשרו. **והן (הן) נכסי כהן** — לקדש בהן את האשה, וליקח בהן עבדים וקרקעות ובהמה טמאה. אבל מעשר לא ניתן אלא לאכילה ושתיה וסיכה, ואין אשה מתקדשת בו. וסתם משנה רבי מאיר, דאמר (בבא קמא סט,ב): מעשר ממון גבוה הוא. ואף על גב דקולא הוא לגבי תרומה ובכורים — אפילו הכי חשיב ליה. והכי נמי אמרינן בבבא מציעא פרק "הזהב" (נג,א) דקולא הוא. **באחד ומאה** — אבל מעשר בטל ברוב ולא בעי אחד ומאה. **וטעונין רחיצת ידים** — אפילו הן פירות, דסתם ידים שניות הן מדרבנן ופוסלות את התרומה. אבל מעשר וחולין — קיימא לן (חולין קו,א): הנוטל ידיו לפירות הרי זה מגסי הרוח. **והערב שמש** — כדילפינן בהאי פירקא (יבמות עד,ב): טבול יום מותר במעשר ואסור בתרומה. **ואם איתא** — דקל מחמור לא יליף, ומותר ערל במעשר.

הבאת מקום — אבל תרומה נאכלת בגבולין. **וטעונין וידוי** — "בערתי הקדש מן הבית" (דברים כו), "הנה הבאתי את ראשית" בבכורים. **ואסורין לאונן** — בכורים. **ורבי שמעון מתיר** — בכורים לאונן, ולקמן מפרש טעמייהו. **וחייבין בביעור** — בכורים ומעשר שני בשנה השלישית, שאם שהה מעשרותיו שנה ראשונה ושניה — מוליכן בשלישית לירושלים ומתודה: "בערתי הקדש מן הבית" וכו', ואם לא הוליכן — מתבערין בכל מקום שהן. **ורבי שמעון פוטר** — בבכורים. **ואילו אסור לבער מהן בטומאה** — לתנא קמא דמקיש בכורים למעשר לכל מילי — הוה ליה למיתני: ואסור להדליק מהן אם נטמאו, דאין טומאתן מתירתן להבערה. ולא אמרינן אף על גב דלא ניתן מעשר אלא לאכילה ושתיה וסיכה, כדכתיב (שם יד): "ואכלת" — הני מילי טהור, אבל היכא דנטמא, דלא חזי לאכילה, ידליק בו, אלא אסור לבער בטומאה, כדכתיב (שם כו): "ולא בערתי ממנו בטמא". **מה שאין כן בתרומה** — דטומאתה מתירתה בהבערה, כדיליף לקמן בשמעתין.

ואוכלן

"וְהִזֶּה הַטָּהוֹר עַל הַטָּמֵא", טָהוֹר - מִכְּלָל שֶׁהוּא טָמֵא, לִימַּד עַל טְבוּל יוֹם שֶׁכָּשֵׁר בְּפָרָה. בָּעוּ מִינֵּיהּ מֵרַב שֵׁשֶׁת: עָרֵל מַהוּ בְּמַעֲשֵׂר? כִּי הֵיכִי דְּיָלִיף פֶּסַח מִמַּעֲשֵׂר לְעִנְיַן אֲנִינוּת - יָלִיף נַמִי מַעֲשֵׂר מִפֶּסַח לְעִנְיַן עֲרֵלוּת, אוֹ דִּלְמָא: חָמוּר מִקַּל יָלֵיף, קַל מֵחָמוּר - לָא יָלֵיף? אָמַר לְהוּ, תְּנֵיתוּהָ: הַתְּרוּמָה וְהַבִּכּוּרִים חַיָּבִים עֲלֵיהֶן מִיתָה וְחוֹמֶשׁ וַאֲסוּרִין לְזָרִים, וְהֵן נִכְסֵי כֹהֵן, וְעוֹלִין בְּאֶחָד וּמֵאָה, וּטְעוּנִין רְחִיצַת יָדַיִם וְהֶעֱרֵב שֶׁמֶשׁ, הֲרֵי אֵלּוּ בִּתְרוּמָה וּבְבִכּוּרִים, מַה שֶּׁאֵין כֵּן בְּמַעֲשֵׂר. וְאִם אִיתָא - נֵיתְנֵי: עָרֵל אָסוּר בָּהֶן, מַה שֶּׁאֵין כֵּן בְּמַעֲשֵׂר! תָּנָא וְשַׁיֵּיר! וּמַאי שַׁיֵּיר דְּהַאי שַׁיֵּיר? שַׁיֵּיר דְּקָא תָּנֵי סֵיפָא: יֵשׁ בְּמַעֲשֵׂר וּבְבִכּוּרִים. מַה שֶּׁאֵין כֵּן בִּתְרוּמָה: שֶׁהַמַּעֲשֵׂר וְהַבִּכּוּרִים טְעוּנִין הֲבָאַת מָקוֹם, וּטְעוּנִין וִידּוּי, וְאָסוּר לְאוֹנֵן, וְרַבִּי שִׁמְעוֹן מַתִּיר. וְחַיָּבִין בְּבִיעוּר, וְרַבִּי שִׁמְעוֹן פּוֹטֵר. וְאִילּוּ אָסוּר לְבַעֵר מֵהֶן בְּטוּמְאָה

ואוכלן

תוספות

לימד על טבול יום שכשר בפרה — ואם תאמר: מהיכא תיסק אדעתיה לפסול? דאי משום דחטאת קרייה רחמנא — הא לא דמי הזאה לשאר עבודה, שהרי הזר כשר בה? ויש לומר: מדקפיד קרא אהנחה במקום טהור. ואם תאמר: והיכי ילפינן מהזאה להכשיר טבול יום בשאר עבודות דפרכינן מה להזאה שכן זר כשר בה? ויש לומר: דאפילו הכי, ביון דעיקר טהרה בהזאה אתיא, ואכשר בה רחמנא טבול יום — כל שכן בשאר עבודות. ואם תאמר: ואימא לרבות מחוסר כפורים שהעריב שמשו, דלא מחסר אלא כפרה לחודה, אבל טבול יום לא! ואמר רבינו יצחק: דמוקמא קרא בטומאה דכתיבא בהאי פרשה, כגון טומאת מת דלא שייך כפרה. והכי אמרינן בזבחים בפרק שני (יז,ב) דמאן דמכשיר מחוסר כפרה קסבר טומאה דכל התורה כולה, דבכל טבול יום מכשיר, אפילו הוא מחוסר כפרה, ומאן דפסל קסבר: טומאה דאותה פרשה, היינו טבול יום דמת, [דלא בעי כפרה,] אבל דזב ומצורע ויולדת — אפילו העריב שמשו לא. **קל** מחמור לא יליף — ואם תאמר: מאי מיבעיא ליה? פשיטא, דהיכי נילף קל מחמור?! ויש לומר: דמספקא להו הא דיליף פסח ממעשר, אי בגזירה שוה ד"ממנו" יליף — ילפינן נמי מעשר מפסח, אף על גב דהוי קל מחמור, או בקל וחומר יליף ולא בגזירה שוה. אי נמי: מספקא ליה אי גזירה שוה מופנה או אינו מופנה. **ואסורים** לזרים — ואם תאמר: ביון דתנא דחייבין חומש, אמאי איצטריך תו למתני ואסורים לזרים? ואין לומר: משום דבעי למתני מה שאין כן במעשר, דשרי לזרים — דהא במסכת חלה (פרק א משנה ט) קתני: התרומה והבכורים חייבין עליהן מיתה וחומש ואסור לזרים, אף על גב דלא מסיים התם מה שאין כן במעשר! ותירץ בערוך, ערך טען, דאסור לזרים איצטריך לחצי שיעור, דאסור, למאן דאמר מדרבנן ולמאן דאמר מדאורייתא. עוד פירש לשון אחר: ואסור לזרים — אפילו על ידי פדיון. ואין נראה פירוש זה. דאין להם פדיון אמרינן לקמן דשייר. **נכסי** כהן — בפרק "הזרוע והלחיים" (חולין קלא,א) מפרש למה אמרו בכורים נכסי כהן — ליקח בהן עבדים וקרקעות ובהמה טמאה, מה שאין כן במעשר שני, כדתנן במסכת מעשר שני (פרק א משנה ז) ומייתי לה בקידושין בפרק שני (נו,א) אין לוקחין בהמה טמאה עבדים וקרקעות ממעות מעשר שני. ולכאורה משמע דדוקא הני הוא דאסירי, אבל ליקח מהן מלבושין — שרי. וכן תנן במסכת מעשר שני (פרק ה משנה יב) ומייתינן לקמן (עד,א): "לא נתתי ממנו למת" — ליקח לו ארון ותכריכין. משמע, הא לחי דומיא דמת — נתתי, דהיינו מלבושים, דהכי דייק לקמן גבי סיכה. וקשה, דבירושלמי אמר בהדיא: "לא נתתי ממנו למת" — מה אנן קיימינן? אם להביא ארון ותכריכין — דבר זה אסור לחי ולמת, משמע דאסור לקנות מלבושים לחי! ובכמה מקומות תנן במסכת מעשר שני (פרק א משנה ז) דאסור לעשות שום סחורה במעשר, ולא ניתן אלא לאכילה ושתיה וסיכה! ואומר רבינו יצחק: דמצי למימר דהנהו משניות דאסרי — אתו כרבי מאיר, דאמר (בקידושין נב,ב): ממון גבוה הוא, והנך — כרבי יהודה דשרי, דאמר (שם): ממון הדיוט הוא. והא דמשמע בפרק שני דקידושין (נד,ב) דליכא אלא חד סתמא כרבי יהודה, אף על גב דההיא דשרי מלבושים אתיא כוותיה — מכל מקום יש יותר סתמות כרבי מאיר. עוד נראה לרבינו יצחק, דהמשניות אינן חולקין זו על זו, ומן התורה לא אסירי אלא עבדים וקרקע ובהמה טמאה, אבל מלבושים — שרו ומדרבנן אסרו אפילו מלבושים. והא דדריש בירושלמי: "לא נתתי למת" [אי] ליקח לו ארון ותכריכין — לחי נמי אסור — אסמכתא בעלמא היא. ואכילת בהמה דשרא במעשר שני בשעת דישה, למאן דאמר ממון הדיוט הוא — נראה דבשלא בשעת דישה אסור מיהא מדרבנן, ולמ"ד ממון גבוה — נראה דאסור מן התורה להאכיל לבהמה. **מה שאין כן** במעשר — תימה: כיון דלקמן (עמוד ב) ילפינן בכורים ממעשר דאסורין לאונן מדאיתקוש למעשר שני, נילף נמי מעשר מביכורים שיתחייב מיתה האוכלו בטומאת הגוף? ולענין איסור זרות — ניחא, דבהדיא שריא רחמנא לזרים. ויש לומר, דדרשינן: "ומתו בו כי יחללוהו" (ויקרא כב) — בו ולא במעשר, כדדרשינן ב"יש מותרות" (יבמות פו,א): בו ולא במעשר ראשון. דאפילו לרבי מאיר דאסר לזרים — לא מחייב מיתה. ודרשינן נמי ב"הנשרפין" (סנהדרין פד,א): בו ולא במעילה. והא דמעשר שני בטל ברוב היכא דאין לו מתירין, ולא ילפינן מבכורים דעולים באחד ומאה — משום דבכורים גופייהו בטלים ברוב מדאורייתא. והא דדרשינן בספרי מ"את מקדשו ממנו" — אסמכתא בעלמא היא, כדאמר ב"הניזקין" (גיטין נד,ב): נפלו ונתפצעו, והא הכא דמדאורייתא בטלי ברובא כו', אלמא: ערלה וכלאי הכרם בטלים ברוב מדאורייתא. ועוד: בשילהי פירקין (יבמות פב,א) גבי שאני אומר חולין לתוך חולין נפלו, דתלינן להקל כשרבו חולין על התרומה, משמע דבטל ברוב מדאורייתא. ומיהו קשה: דניליף בכורים ממעשר לענין דלא ליהוי נכסי כהן דהיינו לחומרא, ולא מתרומה לקולא. ואם מעשר גופיה הוי מדרבנן, הא דאין לוקחין בהמה טמאה ועבדים וקרקעות — הוה ניחא. אבל אי אפשר לומר כן, למאי דפרישית לעיל, דמדרבנן אפילו כל מילי נמי אסור. (אבל לענין ערל כי קאמר תנא ושייר — קצת קשה: אמאי לא יליף מעשר מבכורים? ולמאי דפרישתי לעיל דאיכא למעוטי אתי שפיר. ואם תאמר: והיכי קתני לענין רחיצת ידים מה שאין כן במעשר, והתניא בפרק שני דחולין (לג,ב): כל הטענן ביאת מים מדברי סופרים אסור בתרומה, ומותר בחולין ובמעשר, דברי רבי מאיר, וחכמים אוסרים במעשר? ואומר רבינו יצחק: דהתם לאכילה, והכא לנגיעה. ואם תאמר: וליתני חלה, דבכורים ותרומה פטור מן החלה ומעשר חייב? ויש לומר: דהא תנן במסכת חלה (פרק א משנה ג): מעשר שני והקדש שנפדו חייבים בחלה, נפדו — אין, לא נפדו — לא.

טעונין הבאת מקום — אף על גב דתרומה נמי ילפא מבכורים, כדמוכח ב"העור והרוטב" (חולין קב,ב) — שמא לענין שתהא טעונה הבאת מקום אין ללמוד. **וטעונין** וידוי — אף על גב דדרשינן בפרק בתרא דמעשר שני (משנה י): "וגם נתתיו ללוי" — זו תרומה, אומר רבינו יצחק: דלא היה מתודה על התרומה אלא אגב מעשר, אבל אם אבד המעשר — לא היה מתודה עליה בפני עצמה. **וחייבין** בביעור — פירש רבינו יהודה בן נתן: דביעור מעשר לאו בביעור בכורים. דביעור מעשר בשנה רביעית, וביעור דבכורים לאחר החג. כדאמר במכות (יח,ב): הפריש בכורים קודם החג ועבר עליהן החג — יקרבו. ואין נראה לרבינו יצחק, דאין זה ביעור. והתם טעמא דיקרבו — לפי שנראו לקריאה ונדחו. וביעור דבכורים הוי כשל מעשר, דכי נתנן לכהן קודם החג, או הפרישן לאחר החג — יכול לשומרן עד שנה רביעית. ואם תאמר: תרומה נמי טעונה ביעור, כדתנן במסכת מעשר שני (פרק ה משנה ו): כיצד היה הביעור? תרומה ותרומת מעשר לבעלים. ויש לומר: דתרומה אין צריך ליה. רק ליתנה לכהן, והכהן יכול לשומרה כל זמן שירצה. אבל מעשר שני ובכורים — צריך לבערם מן העולם בכל מקום שהן. ורבי שמעון דפטר בבכורים — היינו שאין הכהן צריך לבערם, אבל ישראל צריך ליתנם לכהן כתרומה. והכי תנן בפרק בתרא דמעשר שני: ערב יום טוב של שנה רביעית ושל שביעית היה הביעור, כיצד היה ביעור? נותן תרומה ותרומת מעשר לבעליו, ומעשר ראשון לבעליו. אבל מעשר שני ובכורים — מתבערים בכל מקום שהן, ורבי שמעון אומר: בכורים ניתנין לכהן כתרומה.

ואוכלן

תוספות

ואוכלן בטומאת עצמן — תימה לרבינו יצחק: דאמאי לא לקי נמי בתרומה, דנילף מבכורים? ולעיל (ע,א דיבור המתחיל "מה") כתבתי. **תרומת** ידך אלו הבכורים — שנאמר בהן יד, "ולקח הכהן הטנא מידך". **ורבי שמעון** תרומה קרינהו רחמנא — תימה לרבינו יצחק: דבפרק "אלו הן הלוקין" (מכות יז,ב) אמרינן, גבי הא דאמר רבי שמעון: וכי מה בא זה ללמדנו, אם לאוכל בכורים חוץ לחומה — קל וחומר ממעשר הקל? אמר רבא: מאי חומרא דבכורים ממעשר — שכן אסורים לזרים, אדרבה, מעשר חמור, שכן אסור לאונן! והשתא איסור אונן גופה, מאי טעמא לא ילפינן בכורים קל וחומר ממעשר דמותר לזרים — משום דתרומה קרינהו רחמנא, כדאמר הכא, אם כן, מהאי טעמא גופה דתרומה קרינהו רחמנא לא נילף ממעשר לענין חוץ לחומה? ויש לומר: כיון דמעשר ובכורים טעונים הבאת מקום ותרומה אינה טעונה הבאת מקום — שייך לדמות טפי בכורים למעשר לענין חוץ לחומה מלתרומה. **ומר** לא מקיש — מטעם דתרומה קרינהו רחמנא. **והיכן** מוזהר על אכילתו כו' — תימא לרבינו יצחק: דהכא משמע דמ"לא בערתי" לא נפקא לן אזהרה לאכילה, ובפרק "כל שעה" (פסחים כד,א) אמרינן: "והבשר אשר יגע בכל טמא לא יאכל" אם אינו ענין לגופו, דנפקא לן ממעשר הקל, דכתיב: "לא בערתי ממנו בטמא"? וכי תימא אין מוזהירין מן הדין — היקישא הוא, דכתב: "לא תוכל לאכול בשעריך" וגו', משמע דאי מוזהירין מן הדין — ידעינן שפיר לאו מ"לא בערתי". **טומאת** עצמן מנין תלמוד לומר לא תוכל וגו' — אין להקשות: כיון שיש אזהרה לטומאת עצמן — למה לן אזהרה לאוכל בטומאת הגוף? דנפקא מינה דהיכא שתחב לו חבירו בבית הבליעה. אי נמי: בשלא הוכשר. אבל קשה: דמהאי קרא גופיה דנפקא לן טומאת עצמן תיפוק ליה טומאת הגוף, דההוא דאמר לך: "בשעריך תאכלנו" — בין טומאת הגוף בין טומאת עצמן, הכא לא תוכל לאכול.

אסור לבער מהן בטומאה מה שאין כן בתרומה מנלן — ואם תאמר: מהיכי תיתי דתיתסר תרומה לבער ממנה בטומאה? ואין לומר: משום דתרומה איקרי קדש, והוה ילפינן לה מקדש, או משום שהיא בשרפה כמוקדשין שנטמאו, ואף על גב דקדשים חמירי — הוה ילפינן תרומה מינייהו דאסור ליהנות ממנה בשעת שרפה, דגילוי מילתא הוא — דאם כן, מאי פריך ומה ראית ואימא "ממנו" למעוטי קדש. אבל תרומה יהא אסור, והשתא, מהיכא תיתי, כיון דקדש שריר? ויש לומר: דהוה ילפינן תרומה מבכורים. ומיהו, בכולה שמעתין לא ילפינן תרומה מבכורים! ואומר רבינו יצחק: דמשום הכי קבעי תרומה מנלן, דהוה לן למילף מקל וחומר דמעשר בדקאמר בסמוך ולא שייך למיפרך מה למעשר שכן הדסט"ב — דלגבי טומאה מיהא מצינו שתרומה חמורה ממעשר. וליכא למפרך נמי מה למעשר שכן אוכלן בטומאת עצמן לוקה — דהיא גופה נילף בקל וחומר. ולפי המסקנא דשריא לבער תרומה בטומאתה — תו ליכא למילף לאוכל בטומאת עצמה. **שכן** פנקעב"ס — מחוסר כפורים לא חשיב, משום דמהאי טעמא

רש"י

ואוכלן בטומאת עצמן — שהגוף טהור והם טמאים. **לוקה** — כדיליף לקמן. **מה שאין כן בתרומה** — דאינו מוזהר בה אלא בטומאת הגוף, כדכתיב (ויקרא כב): "בקדשים לא יאכל" וגו'. אבל בטומאת עצמה — לא מצינו אזהרה, אלא איסור עשה הוא דאשכחן ביה לקמן בשמעתין. ומדלא קתני ליה, שמע מינה תנא ושייר. **ואמר מר** — במסכת מכות (יז,א). **ותרומת ידך אלו הכבורים** — דבעי הבאת מקום, כדכתיב (דברים כו): "ושמת בטנא והלכת". והתם אשמעינן עשה, והכא אשמעינן אזהרת לאו לאוכלן בגבולין. דאילו תרומה ממש — קדשי הגבול היא, ולא בעיא חומה. **תרומה מותרת לאונן** — כדאמר בריש פירקין (ע,א): זרות אמרתי לך ולא אנינות. **מר מקיש** — תנא קמא מקיש בכורים למעשר, דכתיב ביה (דברים כו): "בערתי הקדש". **והיכן מוזהר על אכילה איני יודע תלמוד לומר לא תוכל כו'** — והכי גרסינן לילשנא דברייתא בספרי, גבי האי קרא ד"לא תוכל". מכלל שנאמר: "לא בערתי ממנו בטמא" — בין שאני טמא והוא טהור, בין שאני טהור והוא טמא, והיכן מוזהר על אכילה — איני יודע, תלמוד לומר: "לא תוכל" כו'. והכי פירושה: מכלל שנאמר בוידוי מעשר: "לא בערתי ממנו בטמא", דמשמע בין שאני טמא כו' הוא מתודה שלא בערו באש, ולא הדליק בו את הנר. וכל שכן בטהור, דלא ניתן אלא לאכילה ושתיה וסיבה, וממילא שמעינן, מדלא הוצרך להתודות על הטהור — שמע מינה הכי קאמר: אפילו בשעת הטומאה, שלא יכולתי לאוכלו — לא נתתיו להדלקה. אלמא, אינו נאכל בטומאה, והיכן מוזהר על כך? **איני יודע** — לאו מפורש, לכך נאמר: "לא תוכל". והשתא פריך התלמוד, מקמי דליסליק למילתיה. **טומאת הגוף בהדיא כתיבא** — ואמאי קתני איני יודע. **לא יאכל מן הקדשים** — ומוקמינן האי קרא במעשר לקמן בפירקין (עד,ב), כדכתיב: "כי אם רחץ בשרו במים", ולא בעי הערב שמש, ומשנינן: הכי קמיבעיא ליה לתנא: טומאת עצמו מנין תלמוד לומר כו'. **בשעריך תאכלנו** — בפסולי המוקדשין קאי, לאחר פדיונן, שאוכלן זר. **ההוא** — "בשעריך" דהתם — דקשרי ליה לטהור לאוכלו אחר שנגע טמא בקערה ונטמאה, קאמינא לך: הכא — במעשר שני לא תיכול. **שמן קדש** — מצינו בגון שהוקדש למנחות ונטמא. **שכן** — מצינו חומרות בקודש ואין נוהגות בתרומה. **פגול נותר** — וקרוי קרבן להביאו לפנים, ויש בו מעילה לנהנה ממנו בשוגג, וכרת לאוכלו בטומאת הגוף, ואסור לאונן. **מחפ"ז** — מיתה לאוכלו בטומאת הגוף, דכתיב (ויקרא כב): "ומתו בו כי יחללוהו". **חומש** — לזר האוכלה בשוגג לעולם, ואף על פי שמותרת לכהנים. אבל קדש, משעה שיש לו שעת היתר לכהנים — אין בו מעילה ולא חומש. **ואין לה פדיון** — לתרומה. אבל מצינו פדיון לקדש עד שלא קידש בכלי. ותרומה אסורה לזרים, אבל קדשים קלים מותרים לזרים. **הא איסורא איכא** — לאכול תרומה טמאה.

ונוהגין

וְאוֹכְלָן בְּטוּמְאַת עַצְמָן לוֹקֶה, מַה שֶּׁאֵין כֵּן בִּתְרוּמָה - לָא קָתָנֵי, אַלְמָא: תָּנֵי וְשַׁיֵּיר. "וַאֲסוּרִין לְאוֹנֵן וְרַבִּי שִׁמְעוֹן מַתִּיר", מְנָא לְהוּ? דִּכְתִיב: "לֹא תוֹכַל לֶאֱכוֹל בִּשְׁעָרֶיךָ מַעֲשַׂר דְּגָנְךָ וְתִירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ וגו' וּתְרוּמַת יָדֶךָ" וְאָמַר מָר: "תְּרוּמַת יָדֶךָ" אֵלּוּ הַבְּכוּרִים, וְאִיתְּקַשׁ הַבְּכוּרִים לְמַעֲשַׂר: מַה מַּעֲשַׂר אָסוּר לְאוֹנֵן, אַף הַבְּכוּרִים אָסוּר לְאוֹנֵן. וְרַבִּי שִׁמְעוֹן: "תְּרוּמָה" קָרֵינְהוּ רַחֲמָנָא, מַה תְּרוּמָה בְּמוּתֶּרֶת לְאוֹנֵן, אַף הַבְּכוּרִים מוּתָּר לְאוֹנֵן. "וְחַיָּיבִין בְּבִיעוּר, וְרַבִּי שִׁמְעוֹן פּוֹטֵר" - מָר מַקִּישׁ, וּמָר לָא מַקִּישׁ. "וְאָסוּר לְבַעֵר מֵהֶן בְּטוּמְאָה, וְאוֹכְלָן בְּטוּמְאַת עַצְמָן לוֹקֶה" מְנָלָן? דְּתַנְיָא, רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: "לֹא בִעַרְתִּי מִמֶּנּוּ בְּטָמֵא" - בֵּין שֶׁאֲנִי טָמֵא וְהוּא טָהוֹר, בֵּין שֶׁאֲנִי טָהוֹר וְהוּא טָמֵא. וְהֵיכָא מוּזְהָר עַל אֲכִילָתוֹ אֵינִי יוֹדֵעַ. טוּמְאַת הַגּוּף הַגּוּף בְּהֶדְיָא כְּתִיב בֵּיהּ: "נֶפֶשׁ אֲשֶׁר תִּגַּע בּוֹ וְטָמְאָה עַד הָעָרֶב וְלֹא יֹאכַל מִן הַקֳּדָשִׁים כִּי אִם רָחַץ בְּשָׂרוֹ בַּמָּיִם"! הָכִי קָמִיבָּעְיָא לֵיהּ: טוּמְאַת עַצְמוֹ מִנַּיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר: "לֹא תוּכַל לֶאֱכוֹל בִּשְׁעָרֶיךָ מַעֲשַׂר דְּגָנְךָ" וּלְהַלָּן הוּא אוֹמֵר: "בִּשְׁעָרֶיךָ תֹּאכְלֶנּוּ הַטָּמֵא וְהַטָּהוֹר יַחְדָּו כַּצְּבִי וְכָאַיָּל", וְתָנָא דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל: אֲפִילּוּ טָמֵא וְטָהוֹר אוֹכְלִין עַל שׁוּלְחָן אֶחָד בִּקְעָרָה אַחַת - וְאֵינָן חוֹשְׁשִׁין. וְקָאָמַר רַחֲמָנָא: הַהוּא דְּאָמְרִי לָךְ הָתָם "בִּשְׁעָרֶיךָ תֹּאכְלֶנּוּ" - הָכָא לָא תֵּיכוֹל. "מַה שֶּׁאֵין כֵּן בִּתְרוּמָה", מְנָא לָן? אָמַר רַבִּי אַבָּהוּ אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, דְּאָמַר קְרָא: "לֹא בִעַרְתִּי מִמֶּנּוּ בְּטָמֵא", "מִמֶּנּוּ" אִי אַתָּה מַבְעִיר, אֲבָל אַתָּה מַבְעִיר שֶׁמֶן שֶׁל תְּרוּמָה שֶׁנִּטְמָא. וְאִימָא: "מִמֶּנּוּ" אִי אַתָּה מַבְעִיר, אֲבָל אַתָּה מַבְעִיר שֶׁמֶן שֶׁל קֹדֶשׁ שֶׁנִּטְמָא! לָאו קַל וָחוֹמֶר הוּא?! וּמַה מַּעֲשֵׂר הַקַּל אָמְרָה תּוֹרָה: "לֹא בִעַרְתִּי מִמֶּנּוּ בְּטָמֵא", קֹדֶשׁ חָמוּר לֹא כָּל שֶׁכֵּן?! אִי הָכִי תְּרוּמָה נַמִּי קַל וָחוֹמֶר הוּא! הָא כְּתִיב "מִמֶּנּוּ" וּמָה רָאִיתָ? מִסְתַּבְּרָא: קֹדֶשׁ לָא מְמַעֲטִינָא, שֶׁכֵּן פְּגוּעַל"ס: פִּגּוּל, נוֹתָר, קָרְבָּן, מְעִילָה, כָּרֵת, וְאָסוּר לְאוֹנֵן. אַדְּרַבָּה, תְּרוּמָה לָא מְמַעֲטִינָא, שֶׁכֵּן מחפ"ז: מִיתָה, וְחוֹמֶשׁ, וְאֵין לָהּ פִּדְיוֹן, וַאֲסוּרָה לְזָרִים! הָנָךְ נְפִישָׁן. וְאִיבָּעֵית אֵימָא: כָּרֵת עֲדִיפָא. וְאוֹכְלָן בְּטוּמְאַת עַצְמָן לוֹקֶה, מַה שֶּׁאֵין כֵּן בִּתְרוּמָה. מִילְּקָא הוּא דְּלָא לָקֵי הָא אִיסּוּרָא אִיכָּא, מִנְּלַן? אָמַר קְרָא: "בִּשְׁעָרֶיךָ תֹּאכְלֶנּוּ" לָזֶה וְלֹא לְאַחֵר, וְלָאו הַבָּא מִכְּלַל עֲשֵׂה - עֲשֵׂה. אָמַר רַב אַשִּׁי: מֵרֵישָׁא נַמִּי שָׁמְעַתְּ מִינַּהּ דְּתָנָא וְשַׁיֵּיר, מִדְּלָא קָתָנֵי:

ונוהגין

גופיה נפקא לן לקמן (עד,ב). אבל תימה: דליחשוב רביעי בקדש, וחיבת הקדש דמבשרת, וחזורת לתרומה ואינה חוזרת לחזה ושוק, וכלי מצרף לקדש ולא לתרומה, ומומרת דפוסלת בקדש וכו', וטומאה עושה ביוצא בה לקדש ולא לתרומה, למאן דאמר בפרק קמא דפסחים (יד,א) וישנו לפני הדבור, כגון פסח ותמיד, למאן דאמר (חגיגה ו,א): עולה שהקריבו ישראל במדבר עולת תמיד הואי. **שכן** מחפ"ז — ואם תאמר: דמעיקרא אלימא ליה כרת ולבסוף אלימא ליה מיתה? ויש לומר: דדשתא לאו מאוכל בטומאת הגוף פריך אלא מזר האוכלה, מה שאין כן בקדש, דבקדש יש שמותר לזרים כגון שלמים. ואפילו קדשים שאין נאכלים אלא לכהונה — ליכא מיתה בזר אלא אזהרה, ואפילו קדש דבר מעילה ליכא מיתה לרבנן, דאמרי: הזיד במעילה באזהרה.

אונן

וְאת ההלכה שהאוֹכְלָן בְּטוּמְאַת עַצְמָן, כלומר אדם טהור שאוכל מעשר שני או ביכורים טמאים לוֹקֶה, מַה שֶּׁאֵין כֵּן בִּתְרוּמָה שאין איסור לבערה בטומאה, והאוכל תרומה טמאה אינו לוקה, שתי הלכות אלו לֹא קָתָנֵי במשנה, אַלְּמָא תָּנֵי וְשַׁיֵּיר, לכן ניתן לומר ששייר גם ברישא את ההלכה שערל מותר במעשר שני, ונדחתה ראית רב ששת מהמשנה שערל אסור במעשר שני.

הגמרא מבארת את השיטות השונות שנישנו במשנה המובאת לעיל (ע"א): שנינו במשנה, וַאֲסוּרִין הביכורים לְאוֹנֵן, וְרַבִּי שִׁמְעוֹן מַתִּיר. שואלת הגמרא: מָנָא לְהוּ לחכמים שהביכורים אסורים לאונן. משיבה הגמרא: דִּכְתִיב (דברים יב יז) 'לֹא תוּכַל לֶאֱכֹל בִּשְׁעָרֶיךָ [–מחוץ לירושלים], מַעֲשַׂר [שני] דְּגָנְךָ וְתִירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ וגו' וּתְרוּמַת יָדֶךָ', וְאָמַר מָר במסכת מכות (יז.) 'תְּרוּמַת יָדֶךָ' אֵלּוּ בִּכּוּרִים, וְאִיתְּקֵשׁ בִּכּוּרִים לְמַעֲשַׂר שני ללמד, מַה מַּעֲשַׂר שני אָסוּר לְאוֹנֵן, אַף בִּכּוּרִים אָסוּר לְאוֹנֵן.

מבארת הגמרא: וְרַבִּי שִׁמְעוֹן לומד שביכורים מותרים לאונן, שהרי תְּרוּמָה קָרִינְהוּ רַחֲמָנָא – התורה קוראת לביכורים 'תרומת ידך', ללמדך, מַה תְּרוּמָה מוּתֶּרֶת לְאוֹנֵן, אַף בִּכּוּרִים מוּתָּר לְאוֹנֵן.

עוד שנינו במשנה: וְחַיָּבִין [מעשר שני וביכורים] בְּבִיעוּר, וְרַבִּי שִׁמְעוֹן פּוֹטֵר ביכורים מביעור. מבארת הגמרא: מַר – תנא קמא מַקִּישׁ ביכורים למעשר שני, כפי שראינו במחלוקת הקודמת, וכשם שנוהג ביעור במעשר שני כך נוהג ביעור בביכורים. וּמַר – רבי שמעון לֹא מַקִּישׁ ביכורים למעשר שני, כיון שהתורה קראה לביכורים 'תרומה', וכשם שבתרומה לא נוהג ביעור, כך אינו נוהג בביכורים.

למדנו בגמרא לעיל: וְאָסוּר לְבַעֵר מֵהֶן [–ממעשר שני וביכורים] בְּטוּמְאָה, וְטהור שאוֹכְלָן בְּטוּמְאַת עַצְמָן, לוֹקֶה. מבארת הגמרא: מְנָלָן שאסור לאכול מעשר שני טמא. דְּתַנְיָא, רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, נאמר לגבי מעשר שני (שם כו יד) 'לֹא בִעַרְתִּי מִמֶּנּוּ בְּטֻמֵּא', ומשמע, לא נהנתי מהמעשר שני בהבערתו תחת התבשיל או להדלקת הנר, בֵּין שֶׁאֲנִי טָמֵא וְהוּא [–המעשר שני] טָהוֹר, בֵּין שֶׁאֲנִי טָהוֹר וְהוּא טָמֵא. ולכאורה מדוע אינו מתודה שלא בערתי ממנו כשאני טהור והוא טהור. אלא משמע שכך הוא אומר, אפילו בשעת טומאה שלא יכולתי לאוכלו, לא בערתי ממנו, וכל שכן בטהור שלא ניתן אלא לאכילה לשתיה ולסיכה שלא בערתי ממנו. הרי משמע שאסור לאכול מעשר שני בטומאה. ומוסיף רבי שמעון ואומר: וְהֵיכָן מוּזְהָר עַל אֲכִילָתוֹ, כלומר היכן מצינו לאו מפורש על אכילת מעשר שני בטומאה, זאת אֵינִי יוֹדֵעַ.

לפני שמסיים רבי שמעון את דבריו, מקדימה הגמרא ומקשה: טוּמְאַת הַגּוּף בְּהֶדְיָא כְּתִיב בֵּיהּ – הלא איסור אכילת מעשר שני בטומאת הגוף מפורש בתורה, שנאמר (ויקרא כב ו) 'נֶפֶשׁ אֲשֶׁר תִּגַּע בּוֹ [–בשרץ או במת] וְטָמְאָה עַד הָעָרֶב וְלֹא יֹאכַל מִן הַקֳּדָשִׁים כִּי אִם רָחַץ בְּשָׂרוֹ בַּמָּיִם', ומבואר להלן בגמרא (עד:) ש'קדשים' כאן הכוונה למעשר שני, ומדוע אמר רבי שמעון שאינו יודע היכן יש לאו מפורש על כך. מתרצת הגמרא: הָכִי קָמִיבַּעְיָא לֵיהּ – כך שאל רבי שמעון, טוּמְאַת עַצְמוֹ מִנַּיִן – היכן מצינו לאו מפורש בתורה לטהור שאוכל מעשר שני טמא.

ומשיב על כך רבי שמעון: תַּלְמוּד לוֹמַר (דברים יב יז) 'לֹא תוּכַל לֶאֱכֹל בִּשְׁעָרֶיךָ מַעֲשַׂר דְּגָנְךָ', והיינו מעשר שני, וּלְהַלָּן בענין פסולי המוקדשין [–קדשי מזבח שנפל בהם מום ונפדו שמותרים מעתה לזר], הוּא אוֹמֵר (שם טו כב) 'בִּשְׁעָרֶיךָ תֹּאכְלֶנּוּ הַטָּמֵא וְהַטָּהוֹר יַחְדָּו כַּצְּבִי וְכָאַיָּל', וְתָנָא בברייתא דְּבֵי – מבית מדרשו של רַבִּי יִשְׁמָעֵאל, שפסוק זה מלמד שאֲפִילּוּ טָמֵא וְטָהוֹר אוֹכְלִין עַל שׁוּלְחָן אֶחָד בְּקָעָרָה אַחַת מבשר פסולי המוקדשין, וְאֵינָן חוֹשְׁשִׁין לטומאה, כלומר מותר לטמא לאכול מהבשר, ומותר לטהור לאכול מהבשר אף שנגע בו הטמא וטימאו, שבשר פסולי המוקדשין נאכל בין בטומאת הגוף ובין בטומאת עצמו, וְקָאָמַר רַחֲמָנָא הָהוּא דְּאָמְרִי לָךְ הָתָם 'בִּשְׁעָרֶיךָ תֹּאכְלֶנּוּ' הָכָא לֹא תֵּיכוֹל – ואמר הקב"ה, אותו אופן שבבשר פסולי המוקדשין אמרתי לך 'בשעריך תאכלנו', דהיינו בין בטומאת הגוף ובין בטומאת עצמו, אופן זה במעשר שני 'לא תוכל לאכול בשעריך', מכאן שמעשר שני אינו נאכל לא בטומאת הגוף ולא בטומאת עצמו.

למדנו בגמרא לעיל שאסור להבעיר מעשר שני וביכורים טמאים, מַה שֶּׁאֵין כֵּן בִּתְרוּמָה, שמותר ליהנות מהבערת תרומה טמאה.

שואלת הגמרא: מְנָא לָן. משיבה הגמרא: אָמַר רַבִּי אַבָּהוּ אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, דְּאָמַר קְרָא בוידוי מעשר שני (שם כו יד) 'לֹא בִעַרְתִּי מִמֶּנּוּ בְּטֻמֵּא', וניתן לדייק מלשון הכתוב, מִמֶּנּוּ [–ממעשר שני] אִי אַתָּה מַבְעִיר, אֲבָל אַתָּה מַבְעִיר שֶׁמֶן שֶׁל תְּרוּמָה שֶׁנִּטְמָא.

שואלת הגמרא: וְאֵימָא – שמא נדייק מהפסוק שמִמֶּנּוּ אִי אַתָּה מַבְעִיר, אֲבָל אַתָּה מַבְעִיר שֶׁמֶן שֶׁל קֹדֶשׁ שֶׁנִּטְמָא, כגון שמן שהוקדש למנחות שנטמא, אבל שמן של תרומה טמאה יהא אסור בהבערה כמו מעשר שני. משיבה הגמרא: וכי לָאו קַל וָחוֹמֶר הוּא, וּמַה מַּעֲשַׂר שני הַקַּל, אָמְרָה תּוֹרָה 'לֹא בִעַרְתִּי מִמֶּנּוּ בְּטֻמֵּא', קֹדֶשׁ הַחָמוּר לֹא כָּל שֶׁכֵּן שיהא אסור לבערו כשהוא טמא. ועל כרחך 'ממנו' בא למעט תרומה. שואלת הגמרא: אִי הָכִי – שאיסור הבערת שמן קודש שנטמא נלמד בקל וחומר ממעשר שני, תְּרוּמָה נַמִּי קַל וָחוֹמֶר הוּא, אם מעשר הקל אסור בהבערה בטומאה, תרומה החמורה לא כל שכן שאסור לבערה בטומאה. עונה הגמרא: הָא כְּתִיב 'מִמֶּנּוּ', ללמד על תרומה שמותר לבערה בטומאה. שואלת הגמרא: וּמַה רָאִית לומר שהיתר הבערה בטומאה נאמר בתרומה, וקודש נלמד בקל וחומר לאסור, שמא נאמר להיפך שהיתר הבערה נאמר בקודש, ותרומה נלמדת בקל וחומר לאסור. משיבה הגמרא: מִסְתַּבְּרָא קֹדֶשׁ לֹא מְמַעֲטִינָא, שֶׁכֵּן מצינו חומרות בקודש שאינן נוהגות בתרומה, ואלו הן, פַּנְקֶעֶ"ם [–ראשי תיבות של חומרות אלו], פִּגּוּל – אם חשב הכהן באחת מעבודות הקרבן לזרוק דמו או להקטיר אימוריו או לאכול מבשרו לאחר הזמן הקבוע לכך, נוֹתָר – בשר קרבן שנשאר לאחר זמן אכילתו, קָרְבָּן – נקרא קרבן להיות קרב על המזבח בפנים, מְעִילָה – הנהנה ממנו בשוגג מועל ומביא קרבן מעילה ומשלם קרן וחומש, כָּרֵת – האוכל קודש בטומאת הגוף חייב כרת, וְקודש אָסוּר לְאוֹנֵן. הלכות אלו אינן נוהגות בתרומה, אין בה פיגול ונותר, אינה קריבה בפנים, אין בה מעילה לנהנה ממנה, האוכלה בטומאת הגוף אינו חייב כרת אלא מיתה בידי שמים, ואינה אסורה לאונן. נמצא שקודש חמור מתרומה, ומסתבר שהיתר הבערה לא נאמר בו.

מקשה הגמרא: אִדְּרַבָּה, תְּרוּמָה לֹא מְמַעֲטִינָא מ'ממנו' להתירה בהבערה בטומאה, שֶׁכֵּן מצינו בה חומרות שאינן נוהגות בקדש, ואלו הן, מחפ"ז [–ראשי תיבות של חומרות אלו], מִיתָה – האוכל תרומה בטומאת הגוף חייב מיתה בידי שמים, ואילו האוכל קודש בטומאת הגוף דינו בכרת. וְחוֹמֶשׁ – אף שתרומה נאכלת לכהנים, זר האוכלה בשוגג משלם קרן וחומש לשבט כהונה, ואילו קודש מעת שהותר לכהנים באכילה אין בו מעילה ולא תשלום חומש. וְאֵין לָהּ פִּדְיוֹן, ואילו קודש קודם שהתקדש בכלי שרת וחלה עליו קדושת הגוף, יש לו פדיון. וְאֲסוּרָה לְזָרִים, ואילו קודש, יש המותר לזרים כגון קדשים קלים.

מתרצת הגמרא: הָנָךְ נְפִישָׁן – מנין החומרות הנוהגות בקדש ואינן נוהגות בתרומה, מרובה על מנין החומרות שנוהגות בתרומה ואינן נוהגות בקדש. הגמרא מוסיפה תירוץ אחר: וְאִיבַּעְיָא אֵימָא, כָּרֵת עֲדִיפָא – חיוב כרת שחל על האוכל קודש בטומאת הגוף, חמור מחיוב מיתה שחל על האוכל תרומה בטומאת הגוף, לכן מסתבר שהיתר הבערה בטומאה נאמר בתרומה ולא בקדש.

עוד שנינו לעיל: וְהאוֹכְלָן [–מעשר שני וביכורים] בְּטוּמְאַת עַצְמָן לוֹקֶה, מַה שֶּׁאֵין כֵּן בִּתְרוּמָה, שהאוכלה כשהיא טמאה אינו לוקה. מדייקת הגמרא: מִילְּקָא הוּא דְּלֹא לָקֵי, הָא אִיסּוּרָא אִיכָּא לאכול תרומה טמאה. שואלת הגמרא: מְנָלָן איסור זה. משיבה הגמרא: אָמַר קְרָא לגבי פסולי המוקדשין (שם טו כב) 'בִּשְׁעָרֶיךָ תֹּאכְלֶנּוּ הַטָּמֵא וְהַטָּהוֹר', ושנינו לעיל בברייתא דבי רבי ישמעאל שכוונת הפסוק להתיר בשר פסולי המוקדשין טמא באכילה, ומתיבת 'תאכלנו' יש לדייק לָזֶה וְלֹא לְאַחֵר, כלומר דווקא פסולי המוקדשין שנטמאו מותר לאוכלם, אבל תרומה שנטמאת אסור לאוכלה. ואין זה לאו מפורש אלא לאו הבא מכלל עשה, וְלָאו הַבָּא מִכְּלַל עֲשֵׂה דינו כַּעֲשֵׂה שאין לוקים עליו.

לעיל הוכיחה הגמרא מהסיפא של המשנה בביכורים (פ"ב מ"ב) ש'תנא ושייר', כעת הגמרא מוכיחה זאת מהרישא (שם מ"א) העוסקת בדינים הנוהגים בתרומה וביכורים ואינם נוהגים במעשר שני: אָמַר רַב אַשִׁי, מֵהֲרִישָׁא של המשנה נַמִּי שְׁמַעַת מִינַּהּ דְּתָנָא וְשַׁיֵּיר, מִדְּלֹא קָתָנֵי – ממה שלא שנה התנא את ההלכות דלהלן,

וְנוֹהֲגִין תרומה וביכורים בִּשְׁאָר שְׁנֵי שְׁבוּעַ – בכל שש השנים שבמחזור שמיטה, וְאֵין לָהֶם לתרומה וביכורים פְּדְיוֹן להוציאם לחולין, מַה שֶּׁאֵין כֵּן בְּמַעֲשֵׂר שני שאינו נוהג בשנה שלישית ובשנה ששית, ויש לו פדיון לחלל את קדושתו על מעות חולין. ומתוך שהתנא לא הביא דינים אלו, שְׁמַע מִינָּהּ שתנא ושייר, ונדחית אם כן ראית רב ששת, ולא נפשט הספק האם ערל מותר במעשר שני. הגמרא מנסה לפשוט את הספק מברייתא: תָּא שְׁמַע, מי שנימול וּנְשִׁתַּיְּרוּ בּוֹ צִיצִין – חתיכות מעור הערלה הַמְעַכְּבִין אֶת הַמִּילָה, הֲרֵי זֶה ערל וְאֵינוֹ אוֹכֵל לֹא בִּתְרוּמָה, וְלא בְּפֶסַח, וְלא בְּקָדָשִׁים, וְלא בְּמַעֲשֵׂר. מבארת הגמרא: מַאי לָאו – האם לא מדובר בְּמַעֲשֵׂר דָּגָן, דהיינו מעשר שני, ומבואר שערל אינו אוכל במעשר שני. דוחה הגמרא: לֹא, אין הכוונה למעשר דגן אלא לְמַעֲשֵׂר בְּהֵמָה הקרב על המזבח, שבו ערל אינו אוכל, אבל מעשר שני יתכן שערל אוכל בו.

שואלת הגמרא: מַעֲשֵׂר בְּהֵמָה הֵיינוּ קָדָשִׁים, שכבר נזכרו קודם לכן בברייתא, ואין מקום להזכיר מעשר בהמה. משיבה הגמרא: וְלִיתַעֲמִיךְ – ולשיטתך שהכוונה בברייתא למעשר דגן, מִי לֹא תְּנַן פֶּסַח וְקָתָנֵי קָדָשִׁים, הגם שפסח היינו קדשים, ואם כן אל תתמה שנקט התנא מעשר בהמה וקדשים. מקשה הגמרא: כֵּישְׁלָמָא פֶּסַח וְקָדָשִׁים צְרִיכֵי שניהם להיכתב, דְּאִי תָּנָא פסול ערלות רק בְּפֶסַח, הֵייתי אומר שערלות מעכבת רק בו, מִשּׁוּם דַּעֲרֵלוּת בְּפֶסַח כְּתִיבָא, אֲבָל בשאר קָדָשִׁים, אֵימָא לֹא, שערלות אינה מעכבת, ומחדשת הברייתא שערלות מעכבת גם בשאר קרבנות. וְאִי תָּנָא רק קָדָשִׁים, הֲוָה אֲמִינָא מַאי קָדָשִׁים, ודאי פֶּסַח, שבו נאמר איסור ערלות, ולא הֵייתי יודע פסול ערלות בשאר קדשים, לכן כתב התנא גם פסח וגם קדשים. אֶלָּא מַעֲשֵׂר בְּהֵמָה לָמָּה לִי לחזור ולשנותו. אלא ודאי כוונת הברייתא למעשר שני, ושוב יש ראיה שערל אסור במעשר שני.

דוחה הגמרא: אֶלָּא יש לפרש שכוונת הברייתא לְמַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן, וְרַבִּי מֵאִיר הִיא דְּאָמַר לקמן (פה:), מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן אינו נאכל אלא ללויים וְאָסוּר לְזָרִים, ולכן הוא חמור גם לענין ערלות, אבל מעשר שני שמותר לזרים יתכן שערל מותר בו.

הגמרא מנסה לפשוט את הספק מברייתא אחרת: תָּא שְׁמַע, מִדְּתָנֵי רַבִּי חִיָּיא בַּר רַב מִדְּפָתֵי, עָרֵל אָסוּר בְּשִׁתֵּי מַעֲשְׂרוֹת. מַאי לָאו, אֶחָד מַעֲשֵׂר דָּגָן – מעשר שני וְאֶחָד מַעֲשֵׂר בְּהֵמָה. דוחה הגמרא: הָכָא נַמִּי הכוונה לְמַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן, וְרַבִּי מֵאִיר היא, שסובר שמעשר ראשון אסור לזרים.

הגמרא מנסה לפשוט את הספק מברייתא אחרת: תָּא שְׁמַע, אוֹנֵן [–שמת אחד מקרוביו ועדיין לא נקבר] אָסוּר בְּמַעֲשֵׂר שני, וּמוּתָּר בִּתְרוּמָה וּבְפָרָה – בעבודות פרה אדומה. מִחוּסַּר כִּפּוּרִים אָסוּר בְּפָרָה, וּמוּתָּר בִּתְרוּמָה וּבְמַעֲשֵׂר שני. מדייקת הגמרא: וְאִם אִיתָא שערל מותר בִּתְרוּמָה וּבְמַעֲשֵׂר שני, נִיתְנֵי עָרֵל אָסוּר בִּתְרוּמָה, וּמוּתָּר בְּפָרָה וּבְמַעֲשֵׂר שני, ואם הברייתא לא כתבה כך, הרי זה משום שערל אסור במעשר שני.

דוחה הגמרא: הַאי תַּנָּא דְּבֵי רַבִּי עֲקִיבָא הִיא – ברייתא זו מבית מדרשו של רבי עקיבא היא, דִּמְרַבֵּי לֵיהּ לְעָרֵל לְהחשיבו כְּטָמֵא. דְּתַנְיָא, רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, נאמר (ויקרא כב ד) 'אִישׁ אִישׁ מִזֶּרַע אַהֲרֹן וְהוּא צָרוּעַ אוֹ זָב בַּקֳּדָשִׁים [–בתרומה] לֹא יֹאכַל', כפל הכתוב תיבת 'איש' לְרַבּוֹת אֶת הָעָרֵל שדינו כטמא ואינו אוכל בתרומה, וכמו כן הוא פסול לעבודת פרה אדומה כטמא.

שואלת הגמרא: וּמַאן תָּנָא דְּפָלֵיג עֲלֵיהּ דְּרַבִּי עֲקִיבָא ומכשיר ערל לעבודת פרה אדומה, וכפי ששנינו לעיל (עב:) 'ערל שהזה הזאתו כשרה'. משיבה הגמרא: תַּנָּא קמא דְּרַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי הִיא. דְּתַנְיָא בתוספתא (פרה פ"ד ה"ב), שְׂרֵפַת הפרה על ידי אוֹנֵן וּמְחוּסַּר כִּפּוּרִים כְּשֵׁרָה. רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי אוֹמֵר שרפת אוֹנֵן כְּשֵׁרָה, אבל שרפת מְחוּסַּר כִּפּוּרִים פְּסוּלָה, שמאחר שהוא מחוסר מעשה של הבאת קרבנו, עדיין טומאה עליו ואינו נקרא 'טהור'. והנה תנא קמא שמכשיר שריפת מחוסר כיפורים, חולק בזה על הברייתא לעיל שהעמדנו כרבי עקיבא, שבה שנינו שמחוסר כיפורים פסול לפרה. וכשם שהוא חולק על רבי עקיבא במחוסר כיפורים, כך ניתן לומר שהוא חולק עליו אף לענין ערל, ומכשירו בפרה כפי ששנינו לעיל.

דעת רב ששת לעיל (עג.) שערל פסול במעשר שני, הגמרא מביאה עוד אמורא הסובר כמותו: וְאַף רַבִּי יִצְחָק סָבַר שֶׁעָרֵל אָסוּר בְּמַעֲשֵׂר שני. דְּאָמַר רַבִּי יִצְחָק, מִנַּיִן לְעָרֵל שֶׁאָסוּר בְּמַעֲשֵׂר שני, שֶׁנֶּאֱמַר 'מִמֶּנּוּ' בְּמַעֲשֵׂר שני, וְנֶאֱמַר 'מִמֶּנּוּ' בְּפֶסַח, ודורשים גזירה שוה, מַה 'מִמֶּנּוּ' הָאָמוּר בְּפֶסַח עָרֵל אָסוּר בּוֹ, אַף 'מִמֶּנּוּ' הָאָמוּר בְּמַעֲשֵׂר שני עָרֵל אָסוּר בּוֹ. אומרת הגמרא: מוּפְנֵי – גזירה שוה זו מופנית היא, דְּאִי לֹא מוּפְנֵי, אֵיכָּא לְמִיפְרַךְ, מַה לְּפֶסַח החמור שֶׁכֵּן חַיָּיבִין עָלָיו כרת במזיד וחטאת בשוגג מִשּׁוּם פִּיגּוּל וְנוֹתָר וְטֻמְאָה [–אם אכלו בטומאת הגוף], מה שאין כן במעשר שני שאין בו פיגול ונותר, והאוכלו בטומאת הגוף אינו אלא בלאו. ומסקנת הגמרא: לָאֵי אַפְּנוּיֵי מוּפְנֵי – אכן תיבת 'ממנו' מיותרת.

מבררת הגמרא: מַאי מוּפְנֵי – איזו תיבת 'ממנו' מיותרת. אָמַר רָבָא אָמַר רַבִּי יִצְחָק, תִּלְתָּא 'מִמֶּנּוּ' כְּתִיבִי בְּפֶסַח (שמות יב ט–י), 'אַל תֹּאכְלוּ מִמֶּנּוּ נָא וּבָשֵׁל מְבֻשָּׁל בַּמַּיִם כִּי אִם צְלִי אֵשׁ רֹאשׁוֹ עַל כְּרָעָיו וְעַל קִרְבּוֹ, וְלא תוֹתִירוּ מִמֶּנּוּ עַד בֹּקֶר וְהַנּוֹתָר מִמֶּנּוּ עַד בֹּקֶר בָּאֵשׁ תִּשְׂרֹפוּ'. חַד לְגוּפֵיהּ – 'ממנו' הראשון, 'אל תאכלו ממנו נא', נכתב ללמד שרק קרבן פסח אסור באכילת נא, ואין אכילת מצה ומרור שנזכרו קודם לכן, אסורים באכילת נא. וְחַד – ו'ממנו' השני, 'ולא תותירו ממנו', נכתב לְגֵזֵרָה שָׁוָה של פסח ומעשר שני. וְחַד – ו'ממנו' השלישי, 'והנתר ממנו עד בקר באש תשרפו', ישנם שני הסברים מדוע הוא נכתב. לְמַאן דְּאָמַר (פסחים פד.), בָּא הַכָּתוּב 'בְּאֵשׁ תִּשְׂרֹפוּ' וסמך אותו לפסוק 'וְלא תוֹתִירוּ מִמֶּנּוּ עַד בֹּקֶר', לִיתֵּן לְךָ עֲשֵׂה אַחַר לֹא תַעֲשֶׂה, ולעשות הלאו ד'לא תותירו' לאו הניתק לעשה שאין לוקים עליו, אַיְּידֵי [–אגב] דִּכְתִיב 'וְהַנּוֹתָר' להסמיכו ל'ולא תותירו', ושם הרי נכתב 'ממנו' לגזירה שוה, כְּתִיב נַמִּי 'מִמֶּנּוּ'. ולְמַאן דְּאָמַר (שם פג:), חזר הכתוב 'והנותר ממנו עד בקר' אף שכבר נאמר 'ולא תותירו ממנו עד בקר', לִיתֵּן לוֹ בֹּקֶר שֵׁנִי לִשְׂרֵיפָתוֹ – ללמד שאת הנותר מקרבן פסח אין שורפים למחרת בבוקר בט"ו בניסן שהוא יום טוב, אלא בבוקר שאחריו בט"ז בניסן שהוא חול, ומכאן שאין שורפים קדשים ביום טוב, אַיְּידֵי דִּכְתִיב 'עַד בֹּקֶר' לחזור על האמור בפסוק 'ולא תותירו ממנו עד בקר', ושם הרי נכתב 'ממנו' לגזירה שוה, כְּתִיב נַמִּי 'מִמֶּנּוּ'.

רבא ממשיך לבאר את הנלמד משלשת התיבות 'ממנו' האמורות במעשר שני: תִּלְתָּא 'מִמֶּנּוּ' כְּתִיבִי בְּמַעֲשֵׂר (דברים כו יד), 'לֹא אָכַלְתִּי בְאֹנִי מִמֶּנּוּ וְלא בִעַרְתִּי מִמֶּנּוּ בְּטֻמֵּא וְלא נָתַתִּי מִמֶּנּוּ לְמֵת'. חַד לְגוּפֵיהּ – 'ממנו' הראשון, 'לא אכלתי באני ממנו', נכתב ללמד שדווקא מעשר שני אסור לאונן אבל מעשר ראשון מותר לאונן. וְחַד – ו'ממנו' השני, 'ולא בערתי ממנו בטמא', נכתב לְדרשה דְּרַבִּי אַבָּהוּ אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן (לעיל עג:), 'ממנו אי אתה מבעיר, אבל אתה מבעיר שמן של תרומה שנטמא'. וְחַד – ו'ממנו' השלישי, 'ולא נתתי ממנו למת', נכתב לְדרשה דְּרֵישׁ לָקִישׁ אָמַר רַבִּי סִימָאִי, מִנַּיִן לְמַעֲשֵׂר שֵׁנִי שֶׁנִּטְמָא שֶׁמּוּתָּר לְסוּכוֹ – לסוך בו את הגוף, אף שסיכה כשתיה והרי הוא כשותה מעשר שני בטומאה, שֶׁנֶּאֱמַר 'ולא בערתי ממנו בטמא' ואחריו נאמר 'וְלא נָתַתִּי מִמֶּנּוּ לְמֵת', כלומר מן המעשר שני הטמא לא נתתי ממנו למת, ויש לדייק, שדווקא לְמֵת הוּא דְּלא נָתַתִּי מעשר שני טמא, הָא לְאדם חַי דּוּמְיָא דְּמֵת – בדומה לאופן שנותנים למת, נָתַתִּי, וְאֵיזֶהוּ הוא דָּבָר שֶׁשָּׁוֶה כַּחַיִּים וּכַמֵּתִים, כלומר שניתן להשתמש בו באותו אופן לחיים ולמתים, הֱוֵי אוֹמֵר זוֹ סִיכָה, הרי שמותר לאדם לסוך בשמן מעשר שני שנטמא.

הגמרא מקשה על דרשת ריש לקיש: מַתְקִיף לָהּ מַר זוּטְרָא, וְאִימָּא לִיקַּח לוֹ אָרוֹן וְתַכְרִיכִים – שמא נאמר שהמתודה שאומר 'לא נתתי ממנו למת' אינו מדבר בסיכה, אלא כך הוא מתודה, שלא קניתי מהמעשר שני ארון ותכריכים למת, שאף שהמעשר שני נטמא ולא יכולתי לאוכלו, לא שניתיו לקנות דבר שאינו אכילה והוא

המשך בעמוד צו

רש"ל

ונוהגין — תרומה ובכורים, בשאר שני שבוע בכל שנות השמיטה, אבל מעשר שני אין נוהג בשלישית ובשביעית. **ורבי מאיר היא** — דאמר בפרק "יש מותרות" (יבמות פה,ב): מעשר ראשון אסור לזרים, הלכך לענין ערלות נמי חמור. **אונן מותר בפרה** — דקדשי בדק הבית היא ולא קדשי מזבח, ומצינו טבול יום מותר בה, וכל שכן אונן. **מחוסר כפרה** — טומאה דבעיא קרבן, כל שלא הביא כפרתו — אסור בה, דמחוסר מעשה הוא, וכמי שטומאתו עליו דמי. וכל שכן טבול יום דילה, דאיכא תרתי, אבל טבול יום דטומאת מת ושרץ — מותר בה, דשמשא ממילא ערבא, ולאו מחוסר מעשה הוא. הלכך, כי כתיב: "והזה הטהור על הטמא", טהור מכלל שהוא טמא — למישרי טבול יום אתא, ולא מחוסר כפורים. **ואם איתא** — דערל מותר במעשר, ליתני: וערל אסור בתרומה ומותר בפרה ובמעשר, כדאמר לעיל (עב,ב): ערל שהזה הזאתו כשרה. ומדלא תניה — שמע מינה משום מעשר הוא דשבקה. **תנא דבי רבי עקיבא היא** — דאסר ליה נמי בפרה, כדתני לעיל (שם): טומטום שקידש קדושו פסול, ואוקמינן כרבי עקיבא. **ומאן תנא** — דלעיל, דאכשר ערל בפרה ופליג עליה דרבי עקיבא, כדקתני לעיל (שם): ערל שהזה הזאתו כשרה. הכי גרסינן. **תנא דיוסף הכבלי היא** — תנא קמא דיוסף הבבלי היא, דאמר: מחוסר כפורים כשר בפרה. והא מתניתא דאוקימנא כרבי עקיבא קתני מחוסר כפורים פסול בפרה, וכי היכי דפליג אמחוסר כפורים איכא למימר דאיהו פליג נמי עליה בערל לעיל. הכי גרסינן בתוספתא (דפרה פרק ג): **שרפת אונן ומחוסר כפורים** — כשרה, יוסף הבבלי אומר: אונן — כשרה, מחוסר כפורים — פסולה — דכיון דמחוסר מעשה הוא, עדיין טומאה עליו, ולא קרינא ביה טהור. **תלתא ממנו כתיבי בפסח** — "אל תאכלו ממנו נא" (שמות יב) "לא תותירו ממנו" "והנותר ממנו". **ותלתא ממנו במעשר** — "לא אבלתי" "ולא בערתי" "ולא נתתי" (דברים כו). **בא הכתוב** — "באש תשרופו" (שמות יב) ליתן עשה אחר לא תעשה, לומר שאין לוקין עליו. **בקר שני** — דמצי למכתב: "והנותר ממנו באש תשרופו", מאי "עד בקר"? הא כתיב ברישא דקרא: "לא תותירו ממנו עד בקר"! אלא הכי קאמר: והנותר לבקר הראשון, שהוא יום טוב — המתן עד בקר שני, שהוא חול, ושורפו. ללמדך שאין שורפין קדשים ביום טוב. ותרוייהו ב"כיצד צולין" (פסחים פג,ב). **לדרדי אבהו** — דאמר לעיל: למישרי הדלקה בשמן של תרומה שנטמאה. **שמותר לסוכו** — ואף על גב דקיימא לן (שבת פו,א) דסיכה כשתיה והוה ליה כמאן דשתי ליה בטומאה. **לא נתתי ממנו למת** — לעיל מיניה כתיב: "לא בערתי ממנו בטמא", וכתיב בתריה: "ולא נתתי ממנו למת", כלומר: מן המעשר טמא לא נתתי ממנו למת. הא לחי דומיא דמת — נתתי. ואי זו נתינה משכחת במת — הוי אומר זו סיכה, וקדייקינן: דכוותיה בחי שרי. **ואימא** — "לא נתתי ממנו למת" לא בסיכה קאמר, אלא כך הוא מתודה: לא קניתי ממנו ארון ותכריכים למת אפילו בשנטמא, דלא יכולתי לאוכלו, ולא שניתיו לדבר שאינו לאכילה, והוא צרכי המת, הא לחי דומיא דמת — נתתי, ואשמועינן דאף על גב דמעשר טהור לא ניתן אלא לאכילה ושתיה וסיכה, אם נטמא — מותר לחללו לקנות ממנו חלוק. **מופנה מצד אחד** — דההוא דפסח מופנה לגזירה שוה, אבל דמעשר — כולהו תלתא אצרכת להו. **הניחא למאן דאמר** — פלוגתא דרבי ישמעאל ורבנן היא, ב"המפלת" במסכת נדה (כב,ב). הך דרבי אבהו — דמפיק חד "ממנו" למישרי הדלקה בשמן תרומה שנטמאת, מדרב נחמן נפקא.

תוספות

אונן מותר בפרה — דלא גרע מטבול יום. ואף על גב דאונן אסור במעשר, וטבול יום מותר — היינו לאכילה, אבל לנגיעה תרוייהו שרי. **הכי** גריס בקונטרס שרפת אונן ומחוסר כפורים בשרה. וגריס נמי: תנא דיוסף הבבלי היא. — ומדקדק: דמדפליג אתנא דלעיל במחוסר כפורים — הוא הדין בערל, דכשר. וקשה לרבינו יצחק: דמה ענין זה אצל זה? דמשום דמכשר במחוסר כפורים לא יכשיר בערל?! ועוד: דלייתי מברייתא דלעיל, דמכשרא בהדיא ערל, או מדרבי אליעזר ברישא פירקין, (ע,א) דלא מרבה ערל כי טמא! ולספרים דגרסי הכא: שרפת ערל ומחוסר כפורים פסולה, יוסף הבבלי אומר: ערל — כשרה, מחוסר כפורים — פסולה, וגרסינן: יוסף הבבלי היא — הוה ניחא דמייתי מהכא ולא מההיא דלעיל, דניחא ליה לאיתויי שם התנא דמכשר בהדיא. אבל אמר רבינו יצחק: דאי אפשר לגרוס כן, דבפרק שני דזבחים (יז,ב) מוכח דיוסף הבבלי ורבנן פליגי במחוסר כפורים וגרסינן נמי: אונן במקום ערל. ואומר רבינו יצחק: דאי הוה גרסינן כגירסת הקונטרס, והוה גרסינן כאן ובזבחים (יז,ב) ערל בהדי אונן — הוה ניחא. **מה** לפסח כו' — הוה מצי למימר שכן פנקעב"ס.

חד לגופיה — "אל תאכלו ממנו נא", דאי לא כתב "ממנו" הוה אמינא דאמצות ומרורים דכתב לעיל קאי.

מנין למעשר שני שנטמא שמותר לסוכו — דסלקא דעתך דאסור, משום שמבער בטומאה. **ליקח** לו ארון ותכריכים — אף על גב דבהדיא דרשינן ליה להכי במסכת מעשר שני (פרק ה משנה יב), הכא פריך דלמא דוקא להכי הוא דאתא, אבל סיכה אסורה לפי שמבער בטומאה. ומשני ד"ממנו" — מגופו, דמשמע נמי סיכה. **תהא** להסקה תחת תבשילך — אף על גב דבפרק "כל פסולי המוקדשים" (בכורות לד,א) מוקי לה בתרומה תלויה, דבעיא שימור — במסקנא לא קאי התם הכי. אי נמי: התם דריש מ"משמרת", דלא קאי אטמאה, אבל "לך" — קאי אבולהו תרומות.

אינה

1 וְנוֹהֲגִין בִּשְׁאָר שְׁנֵי שָׁבוּעַ, וְאֵין לָהֶם
2 פִּדְיוֹן, מַה שֶּׁאֵין כֵּן בְּמַעֲשֵׂר, שְׁמַע מִינָּהּ.
3 תָּא שְׁמַע: נִשְׁתַּיְּירוּ בּוֹ צִיצִין הַמְעַכְּבִין אֶת הַמִּילָה
4 - הֲרֵי זֶה אֵינוֹ אוֹכֵל לֹא בִּתְרוּמָה, וְלֹא בְּפֶסַח, וְלֹא
5 בְּקָדָשִׁים, וְלֹא בְּמַעֲשֵׂר. מַאי לָאו, מַעְשַׂר דָּגָן? לָא,
6 מַעְשַׂר בְּהֵמָה. מַעְשַׂר בְּהֵמָה הַיְינוּ קָדָשִׁים! וְלִיטַעֲמִיךְ,
7 מִי לָא תְּנַן פֶּסַח וְקָדָשִׁים קָדָשִׁים? בִּשְׁלָמָא פֶּסַח וְקָדָשִׁים
8 צְרִיכִי, דְּאִי תָּנָא פֶּסַח - מִשּׁוּם דַּעֲרֵלוּת בְּפֶסַח כְּתִיבָא,
9 אֲבָל קָדָשִׁים - אֵימָא לָא. וְאִי תְּנָא קָדָשִׁים - הֲוָה
10 אָמִינָא: מַאי קָדָשִׁים - פֶּסַח. אֶלָּא, מַעְשַׂר בְּהֵמָה
11 לָמָּה לִי? אֶלָּא - מַעְשַׂר רִאשׁוֹן, וְרַבִּי מֵאִיר הִיא,
12 דְּאָמַר: מַעְשַׂר רִאשׁוֹן אָסוּר לְזָרִים. תָּא שְׁמַע, מִדְּתָנֵי
13 רַבִּי חִיָּא בַּר רַב מִדְּפִתְּחִי: עָרֵל אָסוּר בִּשְׁתֵּי מַעֲשְׂרוֹת.
14 מַאי לָאו, אֶחָד מַעְשַׂר דָּגָן וְאֶחָד מַעְשַׂר בְּהֵמָה!
15 הָכָא נַמִּי מַעְשַׂר רִאשׁוֹן, וְרַבִּי מֵאִיר. תָּא שְׁמַע:
16 אוֹנֵן אָסוּר בְּמַעֲשֵׂר, וּמוּתָּר בִּתְרוּמָה וּבְפָרָה. טְבוּל
17 יוֹם אָסוּר בִּתְרוּמָה, וּמוּתָּר בְּפָרָה וּבְמַעֲשֵׂר. מְחוּסַּר
18 כִּפּוּרִים אָסוּר בְּפָרָה, וּמוּתָּר בִּתְרוּמָה וּבְמַעֲשֵׂר. וְאִם
19 אִיתָא - נִיתְנֵי: עָרֵל אָסוּר בִּתְרוּמָה וּמוּתָּר בְּפָרָה
20 וּבְמַעֲשֵׂר! הַאי תַּנָּא דְּבֵי רַבִּי עֲקִיבָא הִיא, דְּמָרְבֵּי לֵיהּ
21 לְעָרֵל כְּטְבֵמֵא. דְּתַנְיָא, רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: "אִישׁ אִישׁ"
22 - לְרַבּוֹת אֶת הָעָרֵל. וּמַאן תַּנָּא דְּפָלֵיג עָלֵיהּ דְּרַבִּי
23 עֲקִיבָא - תַּנָּא דְּרַבִּי יוֹסֵף הַבַּבְלִי הִיא. דְּתַנְיָא: שְׁרֵפַת
24 אוֹנֵן וּמְחוּסַּר כִּפּוּרִים - כְּשֵׁרָה, רַבִּי יוֹסֵף הַבַּבְלִי
25 אוֹמֵר: אוֹנֵן - כְּשֵׁרָה, מְחוּסַּר כִּפּוּרִים - פְּסוּלָה. וְאַף
26 רַבִּי יִצְחָק סָבַר: עָרֵל אָסוּר בְּמַעֲשֵׂר, דְּאָמַר רַבִּי יִצְחָק:
27 מִנַּיִן לְעָרֵל שֶׁאָסוּר בְּמַעֲשֵׂר - נֶאֱמַר "מִמֶּנּוּ" וְנֶאֱמַר "מִמֶּנּוּ" בְּפֶסַח, מַה "מִמֶּנּוּ"
28 הָאָמוּר בְּפֶסַח - עָרֵל אָסוּר בּוֹ, אַף "מִמֶּנּוּ" הָאָמוּר בְּמַעֲשֵׂר - עָרֵל אָסוּר בּוֹ. מוּפְנֵי, דְּאִי
29 לָא מוּפְנֵי אִיבָּא לְמִיפְרַךְ: מַה לְּפֶסַח שֶׁכֵּן חַיָּבִין עָלָיו מִשּׁוּם פִּיגּוּל וְנוֹתָר וְטָמֵא, לָאֵי, אַפְנוּיֵי
30 מוּפְנֵי. מַאי מוּפְנֵי? אָמַר רָבָא אָמַר רַבִּי יִצְחָק: תְּלָתָא "מִמֶּנּוּ" כְּתִיבִי בְּפֶסַח, חַד לְגוּפֵיהּ, וְחַד
31 לְגֵזֵירָה שָׁוָה, וְחַד לְמַאן דְּאָמַר: בָּא הַכָּתוּב לִיתֵּן לְךָ עֲשֵׂה אַחֵר לֹא תַּעֲשֶׂה, אֵיידֵי דִּכְתִיב
32 נוֹתָר, כְּתִיב נַמִּי "מִמֶּנּוּ". וּלְמַאן דְּאָמַר לִיתֵּן לוֹ בֹּקֶר שֵׁנִי לִשְׂרֵיפָתוֹ, אֵיידֵי דִּכְתִיב "עַד בֹּקֶר"
33 - כְּתִיב נַמִּי "מִמֶּנּוּ", תְּלָתָא "מִמֶּנּוּ" כְּתִיבִי בְּמַעֲשֵׂר, חַד לְגוּפֵיהּ, וְחַד לִדְרָבֵי אַבָּהוּ אֲמַר
34 רַבִּי יוֹחָנָן, וְחַד לִדְרִישׁ לָקִישׁ. דְּאָמַר רִישׁ לָקִישׁ אָמַר רַבִּי סַמְיָא: מִנַּיִן לְמַעֲשֵׂר שֵׁנִי שֶׁנִּטְמָא
35 שֶׁמּוּתָּר לְסוּכוֹ - שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלֹא נָתַתִּי מִמֶּנּוּ לְמֵת", לְמֵת הוּא דְּלֹא נָתַתִּי - הָא לְחֵי דּוּמְיָא
36 דְּמֵת - נָתַתִּי, אֵיזֶהוּ דָּבָר שֶׁשָּׁוֶה בַּחַיִּים וּבַמֵּתִים - הֱוֵי אוֹמֵר: זוֹ סִיכָה. מַתְקִיף לָהּ מָר זוּטְרָא:
37 וְאִימָּא לִיקַּח לוֹ אָרוֹן וְתַכְרִיכִים? אָמַר רַב הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב יְהוֹשֻׁעַ: "מִמֶּנּוּ" - מִגּוּפוֹ. רַב אַשִׁי
38 אָמַר: "לֹא נָתַתִּי" דּוּמְיָא דְּ"לֹא אָכַלְתִּי", מַה לְּהַלָּן מִגּוּפוֹ - אַף כָּאן מִגּוּפוֹ. וְאַכַּתִּי, מוּפְנֶה
39 מִצַּד אֶחָד הוּא? הָנִיחָא לְמַאן דְּאָמַר לְמִדְיָן וְאֵין מְשִׁיבִין, אֶלָּא לְמַאן דַּאֲמַר לְמִדְיָן וּמְשִׁיבִין
40 - מַאי אִיבָּא לְמֵימַר? הַךְ דְּרַבִּי אַבָּהוּ מִדְּרַב נַחְמָן אָמַר רַבָּה בַּר אֲבוּהּ נָפְקָא, דְּאָמַר רַב
41 נַחְמָן אָמַר רַבָּה בַּר אֲבוּהּ, מַאי דִּכְתִיב: "וַאֲנִי הִנֵּה נָתַתִּי לְךָ אֶת מִשְׁמֶרֶת תְּרוּמֹתָי" - בִּשְׁתֵּי
42 תְּרוּמוֹת הַכָּתוּב מְדַבֵּר, אַחַת תְּרוּמָה טְהוֹרָה וְאַחַת תְּרוּמָה טְמֵאָה, וְאָמַר רַחֲמָנָא: "לְךָ" שֶׁלְּךָ
43 תְּהֵא, לְהַסָּקָה תַּחַת תַּבְשִׁילְךָ. וְכָל הַטְּמֵאִים כּו'. מְנָא הָנֵי מִילֵּי? אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי
44 יִשְׁמָעֵאל, אָמַר קְרָא: "אִישׁ אִישׁ מִזֶּרַע אַהֲרֹן וְהוּא צָרוּעַ אוֹ זָב וגו'" אֵי זֶהוּ דָּבָר שֶׁשָּׁוֶה

תוספות

אינה בחזרת — ואם תאמר: תרומה נמי, כשיש לה בן אינה בחזרת? ויש לומר: דאם מת בחזרת. **הא** רחץ טהור — ואף על גב דבהדוא קרא כתיב: "וטמאה עד הערב", איכא למימר דקאי אתרומה וקדשים, ומכל מקום משמע הא רחץ — טהור. **הוי** אומר זה מעשר — אף על גב דקדשים קלים שוים בכל נפש, מסתברא קדשים דחמירי לא מישתרי בהו עד דמייתי כפרה. **אימא** הני מילי דלאו בר כפרה — אתרומה פריך. אבל מעשר, כיון דסגי בטבילה בלא הערב שמש, ולא בעי שיטהר לגמרי — הוא הדין במידי דבר כפרה הוא. **ימי** טהרה — דהוה מצי למכתב: "ובמלאת לבן או לבת". **הנך** נפישן — הוה מצי למימר כרת עדיפא. **מכלל** שהיא טמאה — תימה: דבפרק שני דזבחים (יט,ב) דרשי דמחוסר כפרה מחלל עבודה מ"וטהרה" — מכלל שהיא טמאה, וטבול יום דריש התם (יז,א): "חלול" "חלול" מתרומה, דפסול בתרומה — מיחל עבודה כו'. ואמאי לא יליף בטבול יום נמי מ"ובא השמש וטהר" — מכלל שהוא טמא, כדאמר גבי מחוסר כפורים! ותירץ הרב רבינו חיים: ד"ובא השמש וטהר" — היינו טהר יומא, ולא טהר גברא, כדאמר בריש ברכות (ב,א). ואף על גב דגבי יולדת כתיב: "ובמלאת ימי טהרה" דמשמע מכלל שהיא טמאה — יולדת מחוסרת כפרה היא, ולא גמרי מינה לטבול יום בעלמא. וקרא ד"לא יאכל מן הקדשים עד אשר יטהר" איכא למימר נמי דתנא דזבחים מוקי לה בזב בעל שלש ראיות, דהוי מחוסר כפרה, כדתנא לקמן (עה,א). ומיהו תימה, דגבי נגיעה כתיב: "וטמא עד הערב וטהר" — מכלל שהוא טמא! ונראה לרבינו יצחק: דאי לאו דגלי לן בטבול יום מ"ולא יחללו" דחשיב כטמא אף על גב דקלישא טומאתיה, לא הוה דרשינן לא בטבול יום ולא במחוסר כפורים מכלל שהיא טמאה, כיון דקלישא טומאתייהו. והא דקאמר התם: לא לכתוב רחמנא בטבול יום ותיתי מדנן, אף על גב דאיצטריך למכתב טבול יום לגלויי אמחוסר כפורים — הכי קאמר: לא לכתוב בטבול יום, ובמחוסר כפורים יכתוב בפירוש! ואם תאמר: בפרק "שלשה מינין" (נזיר מה,א) דדרשינן: "טמא יהיה" — לרבות טבול יום, "עוד טומאתו בו" — לרבות מחוסר כפורים לענין ביאת מקדש, למה לי קרא כיון דאיקרי טמא? ויש לומר: משום דבטמא הנכנס למקדש כתיב בטומאת מת: "ולא יתחטא", וה"א דבחיטוי תליא מילתא, ומכי הזה שלישי ושביעי — תו לא מחייב אביאת מקדש. ואף על גב דאיתקוש קודש ומקדש אהדדי — לא הוה גמרינן להכי. ואם תאמר: ולישתוק מ"וטהרה" דהכא, ומ"לא יחללו" דזבחים, ונילף קדש ועבודה מדאיקרו טמאים לענין ביאת מקדש! ואומר רבינו יצחק: דאי לאו קראי דהכא — לא הוה דרשינן התם "טמא יהיה" לרבות טבול יום כו', אלא הוה מוקמינן ליה לדרשא אחריתי. **קרי** כאן והבשר אשר יגע בכל טמא כו' — תימה לרבינו יצחק: דהוה ליה למימר איקרי כאן וטומאתו עליו ונברתה, דבטומאת הגוף קיימין! ויש לומר: דלרבותא נקטיה, דאפילו טומאת בשר איכא. **ושפחה** מנין — אית ספרים דגרסי משוחררת. וכן נראה, מדפריך: גירות ושפחה בנות מיכל תרומה נינהו? ואי כשאין משוחררת — בת מיכל תרומה היא, אם היא של כהן. ומיהו, שאינה משוחררת נמי טמאה לידה, דאמר בפרק "רבי אליעזר דמילה" (שבת קלה,ב): לקח שפחה מעוברת וילדה אצלו — זהו ילידי בית שנימול לשמונה. והתם משמע שאין נימול לשמונה אלא אותו שאמו טמאה לידה, ובפרק קמא דכריתות (ז,ב) נמי תנן: וכן שפחה, דמביאה קרבן ונאכל. ובתורת כהנים בהדיא גרסינן: גיורת ושפחה, בין משוחררת בין אינה משוחררת, מנין — תלמוד לומר: "אשה". ומיהו, תימה: היכי מתרביא שפחה מקרא דאשה? כיון דאיצטריך לגיורת ומשוחררת! ונראה, דשאינה משוחררת אתיא "לה" "לה" מאשה, כדמשמע בכריתות (שם). **ושפחה** בנות מיכל תרומה נינהו — הך סוגיא דלא כרבי שמעון דשרי לעיל בפרק "הבא על יבמתו" (ס,ב) גיורת פחותה מבת שלש לכהן.

והכתיב

רש"י

בזרעו של אהרן — בזכרים ונקבות. דאילו קדשי קדשים הניתנים לכהנים — אין נאכלים אלא לזכרי כהונה. **ואימא חזה ושוק** — דשלמים, הניתן לכהנים ונאכל לנשיהן, כדכתיב (ויקרא י): "אתה ובניך ובנותיך", והני הוא דאסר רחמנא לטמאים — משום דקדשים נינהו, אבל תרומה — לא. ומשני. **ליתא בחזורת** — בת כהן אלמנה מישראל וזרע אין לה, דאמר בפרק "אלמנה" (יבמות סח,ב): כשהיא חזורת — חזורת לתרומה, ואין חזורת לחזה ושוק. **וממאי דהאי עד אשר יטהר עד דעביד הערב שמש** — ותו לא, דאמר לעיל מחוסר כפורים מותר בתרומה. **זב בעל שתי ראיות** — לאו בר קרבן הוא, כדתניא במסכת מגילה (ח,א): מנה הכתוב שתים וקראו טמא, שלש וקראו טמא, הא כיצד? שתים לטומאה, ושלש לקרבן, ומצורע מוסגר נמי לאו בר קרבן הוא, כדתנן התם: אין בין מצורע טהור מתוך הסגר לטהור מתוך החלט אלא תגלחת וצפרים, וכיון דתגלחת ליכא — קרבן נמי ליכא, דבהדי דתגלחת כתיב קרבן. **אבל דבר כפרה** — כגון זב בעל שלש ראיות, ומצורע מוחלט. **הד"ם ט"ב** — הבאת מקום, וידוי, אסור לאונן, ולבער ממנו בטומאה, ואוכלו בטומאת עצמו לוקה, וחייב בביעור. ה' — הבאה, ד' — וידוי, ס' — אסור לאונן, ט' — טומאה, ב' — ביעור. וכולהו ליתנהו בתרומה. **אמר קרא נפש** — בקרא ד"כי אם רחץ בשרו", כתיב: "נפש כי תגע בו", אלמא: קרא קמא במעשר משתעי. **ואבתי** — אימא הני מילי דסגי בהערב שמש לתרומה — היכא דלאו בר כפרה הוא, דהא אמרת בזב בעל שתי ראיות ובמצורע מוסגר משתעי קרא. **אבל היכא דבר כפרה** — לא סגי ליה בהערב שמש, ולא אכיל בתרומה עד דמייתי כפרה. **תרי קראי כתיבי ביולדת** — דבת כפרה היא. **כיון שמלאו ימיה** — ארבעים לזכר ושמונים לנקבה — טהרה, והוא הערב שמש שלה, דמשעת טבילה לסוף שבעה לזכר ושבועים לנקבה עד אור הבאת קרבנותיה ליום מחר היא נקראת טבולת יום ארוך במסכת נדה (עא,א), דומיא דכל מחוסרי כפרה הנקראים טבולי יום ארוך משעת טבילתם למחרת. (הכא נמי הוי טבולת יום ארוך משעת טבילה עד סוף יומי הבאת קרבנותיה). **כאן לתרומה** — בהערב שמש. וליכא למימר כאן למעשר בהערב שמש, דהא אמרן לעיל: הא רחץ — טהור, דלא בעי הערב שמש. ולענין טבול יום — מה לי בר כפרה, מה לי לאו בר כפרה. **מכלל שהיא טמאה** — עד השתא. ואי סלקא דעתך קרא קמא דשרי למיכל מאורתא בקדשים. קרי **כאן והבשר אשר יגע בכל טמא לא יאכל** — והאי מחוסר כפורים טמא מקרי, כדכתיב: "וטהרה" — מכלל שהיא טמאה. **אל בני ישראל אשה כי תזריע** — אין לי אלא בנות ישראל מטמאות בלידה.

והכתיב

בְּזַרְעוֹ שֶׁל אַהֲרֹן - הֲוֵי אוֹמֵר זוֹ תְּרוּמָה. וְאֵימָא בְּחָזֶה וְשׁוֹק! אֵינָהּ בְּחוֹזֶרֶת. תְּרוּמָה נַמִּי אֵינָהּ בַּחֲלָלָה! חֲלָלָה לָאו זַרְעוֹ דְּאַהֲרֹן הִיא. וּמִמַּאי דְּהַאי "עַד אֲשֶׁר יִטְהָר" עַד דְּאִיכָּא הֶעֱרֵב שֶׁמֶשׁ? אֵימָא: עַד דְּמַיְיתֵי כַּפָּרָה! לָא סָלְקָא דַּעְתָּךְ, דְּתָנָא דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל: זָב בַּעַל שְׁתֵּי רְאִיּוֹת וּבְמְצוֹרָע מוּסְגָּר הַכָּתוּב מְדַבֵּר, דּוּמְיָא דְּטְבֵמָא נֶפֶשׁ, מַה טְּבֵמָא נֶפֶשׁ - דְּלָאו בַּר כַּפָּרָה הוּא, הָנֵי נַמִּי - דְּלָאו בְּנֵי כַּפָּרָה נִינְהוּ. וְאֵימָא: הָנֵי מִילֵּי - דְּלָאו בַּר כַּפָּרָה, אֲבָל דְּבַר כַּפָּרָה - עַד דְּמַיְיתֵי כַּפָּרָה! וְתוּ: הָא דְּתַנְיָן: טָבַל וְעָלָה - אוֹכֵל בְּמַעֲשֵׂר, הֶעֱרִיב שִׁמְשׁוֹ - אוֹכֵל בַּתְּרוּמָה, הֵבִיא כַּפָּרָה - אוֹכֵל בַּקָּדָשִׁים, מִנָּא לָן? אָמַר רָבָא אָמַר רַב חִסְדָּא: תְּלָתָא קְרָאֵי כְּתִיבִי; כְּתִיב: "וְלֹא יֹאכַל מִן הַקֹּדָשִׁים כִּי אִם רָחַץ בְּשָׂרוֹ בַּמָּיִם", הָא רָחַץ - טָהוֹר. וּכְתִיב: "וּבָא הַשֶּׁמֶשׁ וְטָהֵר וְאַחַר יֹאכַל מִן הַקֹּדָשִׁים", וּכְתִיב: "וְכִפֶּר עָלֶיהָ הַכֹּהֵן וְטָהֳרָה". הָא כֵּיצַד? כָּאן לְמַעֲשֵׂר, כָּאן לִתְרוּמָה, כָּאן לְקָדָשִׁים. וְאֵיפּוּךְ אָנָא! מִסְתַּבְּרָא, תְּרוּמָה עֲדִיפָא שֶׁכֵּן הד"ם ט"ב! אֲפִילּוּ הָכִי, מִיתָה עֲדִיפָא. רָבָא אָמַר: בְּלָא מִיתָה עֲדִיפָא נַמִּי לָא מְצִית אָמְרַתְּ, אָמַר קְרָא: "נֶפֶשׁ", אֵיזֶהוּ דָּבָר שֶׁשָּׁוֶה בְּכָל נֶפֶשׁ - הֲוֵי אוֹמֵר זֶה מַעֲשֵׂר. וְאַכַּתִּי, הָנֵי מִילֵּי הֵיכָא דְּלָאו בַּר כַּפָּרָה, אֲבָל הֵיכָא דְּבַר כַּפָּרָה - עַד דְּמַיְיתֵי כַּפָּרָה! אָמַר אַבָּיֵי: תְּרֵי קְרָאֵי כְּתִיבִי בְּיוֹלֶדֶת, כְּתִיב: "עַד מְלֹאת יְמֵי טָהֳרָהּ", כֵּיוָן שֶׁמָּלְאוּ יָמֶיהָ - טָהֳרָה, וּכְתִיב: "וְכִפֶּר עָלֶיהָ הַכֹּהֵן וְטָהֳרָה", הָא כֵּיצַד? כָּאן לִתְרוּמָה, כָּאן - לְקָדָשִׁים. וְאֵיפּוּךְ אָנָא! מִסְתַּבְּרָא, קֹדֶשׁ חָמוּר, שֶׁכֵּן פנקעב"ס. אַדְרַבָּה, תְּרוּמָה חֲמוּרָה, שֶׁכֵּן מחפ"ז! הָנָךְ נְפִישָׁן. רָבָא אָמַר: בְּלָא הָנָךְ נְפִישָׁן לָא מְצִית אָמְרַתְּ, אָמַר קְרָא: "וְכִפֶּר עָלֶיהָ הַכֹּהֵן וְטָהֳרָה" מִכְּלָל שֶׁהִיא טְמֵאָה. וְאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ בַּקָּדָשִׁים - אִיקְרֵי כָּאן "וְהַבָּשָׂר אֲשֶׁר יִגַּע בְּכָל טָמֵא לֹא יֵאָכֵל". אֶלָּא שְׁמַע מִינָּהּ בִּתְרוּמָה. מַתְקִיף לָהּ רַב שֵׁשֶׁא בְּרֵיהּ דְּרַב אִידִי: וּמִי מְצִית אָמְרַתְּ תְּרוּמָה כְּתִיבָא הָכָא? וְהָתַנְיָא: "דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל", אֵין לִי אֶלָּא בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, גִּיּוֹרֶת וְשִׁפְחָה מְשׁוּחְרֶרֶת מִנַּיִן - תַּלְמוּד לוֹמַר: "אִשָּׁה". וְאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ בִּתְרוּמָה - גִּיּוֹרֶת וְשִׁפְחָה בְּנוֹת מֵיכַל תְּרוּמָה נִינְהוּ?! אָמַר רָבָא: וְלָא?!

והכתיב:

בְּזֶרְעוֹ שֶׁל אַהֲרֹן, בין זכרים ובין נקבות, הֲוֵי אוֹמֵר זוֹ תְּרוּמָה, אם כן מבואר בפסוק שטמא אסור באכילת תרומה.

מקשה הגמרא: וְאִימָּא – ושמא נאמר שהפסוק מדבר בְּחֶזֶה וְשׁוֹק של שלמים הניתנים לכהנים, שהם נאכלים אף לנשיהם, ואותם אסרה התורה לטמאים משום שקדשים הם, אבל תרומה שמא לא נאסרה לטמאים. מתרצת הגמרא: אֵינָהּ בְּחוֹזֶרֶת – בת כהן שנישאה לישראל ונתאלמנה ואין לה זרע ממנו, חוזרת לבית אביה לאכול בתרומה ואינה חוזרת לאכול בחזה ושוק, אף שהיא מזרע אהרן, הרי שחזה ושוק אינו שוה בכל זרע אהרן. מקשה הגמרא: והלא תְּרוּמָה נַמִּי אינה שוה בכל זרעו של אהרן, שאֵינָהּ בְּחֲלָלָה – שהרי חללה אסורה באכילת תרומה. מתרצת הגמרא: חֲלָלָה, כיון שנתחללה מכהונתה, לָאו זַרְעוֹ דְּאַהֲרֹן הִיא.

הגמרא הוכיחה שהפסוק 'איש איש מזרע אהרן והוא צרוע או זב בקדשים לא יאכל עד אשר יטהר', עוסק באכילת תרומה, והנה בברייתא לעיל (ע"א) שנינו שמחוסר כיפורים [כגון מצורע או זב] מותר בתרומה. שואלת הגמרא: וּמַמַּאי דְּהַאי 'עַד אֲשֶׁר יִטְהָר' פירושו עַד דְּאִיכָּא הַעֲרֵב שֶׁמֶשׁ, ותו לא. אֵימָּא – שמא תאמר ש'עד אשר יטהר' פירושו עַד דְּמַיְיתֵי כַּפָּרָה, ומחוסר כיפורים יהיה אסור בתרומה עד שיביא קרבנותיו. משיבה הגמרא: לֹא סָלְקָא דַּעְתָּךְ ש'עד אשר יטהר' היינו עד שיביא כפרה, דְּתָנָא דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל, מה שנאמר 'והוא צרוע או זב', בְּזָב בַּעַל שְׁתֵּי רְאִיּוֹת ובְּמְצוֹרָע מוּסְגָּר הַכָּתוּב מְדַבֵּר, שאינם טעונים הבאת קרבן, שכן באותו פסוק נזכר גם טמא נפש [–טמא מתן], ולמדים מכך שכוונת הפסוק לצרוע וזב דּוּמְיָא דְּטְמֵא נֶפֶשׁ, מַה טְּמֵא נֶפֶשׁ דְּלָאו כַּר כַּפָּרָה הוּא, הָנֵי נַמִּי דְּלָאו בְּנֵי כַּפָּרָה נִינְהוּ. ומאחר שהפסוק כלל אינו עוסק במחוסרי כפרה, על כרחך ש'עד אשר יטהר' הכוונה להערב שמש.

מקשה הגמרא: וְאִימָּא הָנֵי מִילֵּי דְּלָאו כַּר כַּפָּרָה, אֲבָל דְּבַר כַּפָּרָה עַד דְּמַיְיתֵי כַּפָּרָה, כלומר אמנם הפסוק לא דיבר על מחוסרי כפרה, ו'עד אשר יטהר' היינו הערב שמש, אבל מנין שמחוסרי כפרה [כגון זב בעל שלש ראיות ומצורע מוחלט], גם מותרים בתרומה בהערב שמש, ואינם נאסרים עד שיביאו כפרתם. וְתוּ – ועוד, הָא דִּתְנַן, טָבַל וְעָלָה, אוֹכֵל בְּמַעֲשֵׂר שני קודם שהעריב שמשו. הֶעֱרִיב שֶׁמְּשׁוֹ, אוֹכֵל בִּתְרוּמָה אף שעדיין לא הביא כפרתו. הֵבִיא כַּפָּרָה, אוֹכֵל בְּקָדָשִׁים. מְנָא לָן – מהיכן למד התנא חילוקים אלה.

משיבה הגמרא: אָמַר רָבָא אָמַר רַב חִסְדָּא, תְּלָתָא קְרָאֵי כְּתִיבֵי שלכאורה סותרים זה את זה, כְּתִיב (ויקרא כב ו) 'וְלֹא יֹאכַל מִן הַקֳּדָשִׁים כִּי אִם רָחַץ בְּשָׂרוֹ בַּמָּיִם', ומשמע הָא רָחַץ – אבל אם טבל, טָהוֹר הוא, ומותר באכילת קדשים אף שלא העריב שמשו. וּכְתִיב (שם כב ז) 'וּבָא הַשֶּׁמֶשׁ וְטָהֵר וְאַחַר יֹאכַל מִן הַקֳּדָשִׁים', ומשמע שרק לאחר שהעריב שמשו מותר באכילת קדשים. וּכְתִיב בענין יולדת שצריכה להביא קרבן (שם יב ח) 'וְכִפֶּר עָלֶיהָ הַכֹּהֵן וְטָהֵרָה', ומשמע שאינה נטהרת אלא לאחר הבאת פסוקים אלו, כָּאן לְמַעֲשֵׂר – הפסוק שמתנה את הטהרה בטבילה בלבד, עוסק באכילת מעשר שני, ומלמדנו שטבול יום מותר במעשר שני. כָּאן לִתְרוּמָה – הפסוק שמתנה את הטהרה בהערב שמש, עוסק באכילת תרומה, ומלמדנו שמחוסר כיפורים שהעריב שמשו מותר בתרומה. כָּאן לְקָדָשִׁים – הפסוק שמתנה את הטהרה בהבאת כפרה, עוסק באכילת קדשים.

מקשה הגמרא: וְאִיפּוּךְ אֲנָא – שמא נאמר להיפך, שהכתוב שמצריך טבילה בלבד, עוסק בתרומה, והפסוק שמצריך הערב שמש עוסק במעשר שני. מתרצת הגמרא: מִסְתַּבְּרָא תְּרוּמָה עֲדִיפָא – חמורה ממעשר שני, שֶׁכֵּן מחפ"ז [–ראשי תיבות של חומרות הנוהגות בתרומה ולא במעשר שני] – מ"ם, מיתה [האוכל תרומה בטומאת הגוף חייב מיתה בידי שמים]. חי"ת, חומש [זר האוכל תרומה בשוגג משלם חומש]. פ"א, פדיון [תרומה אינה נפדית]. זי"ן, זרים [תרומה אסורה לזרים]. כל ההלכות הללו אינן נוהגות במעשר שני, ולכן מסתבר שהתורה החמירה בתרומה להצריכה הערב שמש.

מקשה הגמרא: אִדְּרַבָּה, מַעֲשֵׂר שני עֲדִיפָא מתרומה, שֶׁכֵּן הד"ם ט"כ [–ראשי תיבות של חומרות הנוהגות במעשר שני ולא בתרומה] – ה"א, הבאה [מעשר שני טעון הבאה לירושלים]. דל"ת, וידוי [מעשר שני טעון וידוי]. סמ"ך, אסור לאונן. טי"ת, טומאה [אסור לבער מעשר שני בטומאה, והאוכל מעשר שני טמא לוקה]. בי"ת, ביעור [מעשר שני חייב בביעור]. וכל הלכות אלו אינן נוהגות בתרומה, שהרי היא נאכלת בכל מקום, אינה טעונה וידוי, מותרת לאונן, מותר לבער ממנה בטומאה, האוכל תרומה טמאה עובר בעשה, ואינה טעונה ביעור. מתרצת הגמרא: אֲפִילּוּ הָכִי, חומרה זו שהאוכל תרומה בטומאת הגוף חייב מִיתָה בידי שמים עֲדִיפָא מהחומרות שישנן במעשר שני ואינן בתרומה.

תירוץ נוסף: רָבָא אָמַר כְּלָא הסברא ש'מִיתָה עֲדִיפָא', נַמִּי לֹא מָצִית אָמְרַת שהפסוק שמצריך טבילה בלבד עוסק בתרומה, שהרי אָמַר קְרָא בתחילת הפסוק 'נֶפֶשׁ אֲשֶׁר תִּגַּע בּוֹ וגו' וְלֹא יֹאכַל מִן הַקֳּדָשִׁים כִּי אִם רָחַץ בְּשָׂרוֹ בַּמָּיִם'. תיבת 'נפש' משמעותה כל אדם, אֵיזֶהוּ דָּבָר שֶׁשָּׁוֶה בְּכָל נֶפֶשׁ, הֲוֵי אוֹמֵר זֶה מַעֲשֵׂר שני שמותר אף לזרים, אבל תרומה אינה שוה בכל אדם, שאינה נאכלת אלא לכהנים.

הגמרא מקשה על רב חסדא שדרש שהפסוק השני שמצריך הערב שמש מדבר בתרומה, ומלמדנו שמחוסר כיפורים מותר בתרומה: וְאִכְּתִי ניתן לומר, הָנֵי מִילֵּי שהערב שמש מתיר בתרומה, הֵיכָא דְּלָאו כַּר כַּפָּרָה, שהרי קודם לכן נאמר (שם כב ד) 'איש איש מזרע אהרן והוא צרוע או זב', ותנא דבי רבי ישמעאל, בזב בעל שתי ראיות ובמצורע מוסגר הכתוב מדבר, שאינם טעונים כפרה, אֲבָל הֵיכָא דְּבַר כַּפָּרָה כגון מצורע בעל שלש ראיות ומצורע מוחלט, אינו ניתר באכילת תרומה בהערב שמש, אלא עַד דְּמַיְיתֵי כַּפָּרָה. מתרצת הגמרא: אָמַר מַאנִי, תְּרֵי קְרָאֵי כְּתִיבֵי – שני מקראות נאמרו בְּיוֹלֶדֶת שהיא מחוסרת כפרה, כְּתִיב (שם יב ד) 'בְּכָל קֹדֶשׁ לֹא תִגָּע וגו' עַד מְלֹאת יְמֵי טָהֳרָהּ', משמע שאין היולדת אסורה בקדשים אלא עד שיסתיימו ימי טהרתה [ארבעים יום לזכר ושמונים יום לנקבה], שזהו הערב שמש שלה, וּבֵיוָן שֶׁמָּלְאוּ יָמֶיהָ, טְהֵרָה, אף שלמחרת צריכה להביא את קרבנותיה. וְכְתִיב (שם יב ח) 'וְכִפֶּר עָלֶיהָ הַכֹּהֵן וְטָהֵרָה', ומשמע שאינה נטהרת אלא לאחר הבאת הקרבנות. הָא כֵּיצַד ניישב המקראות, אלא כָּאן לִתְרוּמָה – הפסוק המתנה את הטהרה במלאת הימים דהיינו הערב שמש, עוסק באכילת תרומה. כָּאן לְקָדָשִׁים – הפסוק המתנה את הטהרה בהבאת כפרה, עוסק באכילת קדשים. אם כן למדנו שמחוסר כיפורים מותר בתרומה כשהעריב שמשו.

מקשה הגמרא: וְאִיפּוּךְ אֲנָא – שמא נאמר להיפך, שהפסוק שלא מצריך אלא הערב שמש, מדבר באכילת קדשים, והפסוק המצריך הבאת כפרה, עוסק באכילת תרומה. מתרצת הגמרא: מִסְתַּבְּרָא קֹדֶשׁ חָמוּר מתרומה, שֶׁכֵּן נוהגות בו חומרות שאינן בתרומה, ואלו הן, פנקעכ"ם – פיגול, נותר, הוא נקרא קרבן להיקרב על המזבח, יש בו מעילה, האוכלו בטומאת הגוף חייב כרת, ואסור לאונן. מקשה הגמרא: אִדְּרַבָּה, תְּרוּמָה חֲמוּרָה מקדשים, שֶׁכֵּן נוהגות בה חומרות שאינן בקדש, ואלו הן, מחפ"ז – מיתה בידי שמים לאוכלה בטומאת הגוף, תשלום חומש לזר האוכלה בשוגג, אין לה פדיון, ואסורה לזרים. מתרצת הגמרא: אף על פי כן, הָנָךְ נְפִישָׁן – מנין החומרות הנוהגות בקודש ולא בתרומה מרובה ממנין החומרות הנוהגות בתרומה ולא בקודש, ולכן מסתבר לומר שמחוסר כיפורים מותר בתרומה ואסור בקדשים.

הגמרא מביאה תירוץ נוסף: רָבָא אָמַר, כְּלָא הָנָךְ נְפִישָׁן לֹא מָצִית אָמְרַת – גם אם מנין החומרות בקדשים לא היה מרובה מתרומה, אינך יכול לפרש שמחוסר כיפורים מותר באכילת קדשים קודם הבאת קרבנות, שהרי אָמַר קְרָא על יולדת 'וְכִפֶּר עָלֶיהָ הַכֹּהֵן וְטָהֵרָה', מִכְּלָל שֶׁהִיא טְמֵאָה כל עוד לא הביאה כפרתה, וְאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ שהפסוק הראשון שמתיר מחוסר כיפורים בהערב שמש עוסק בְּאכילת קָדָשִׁים, הרי אֵיקְרֵי כָּאן הפסוק האמור בקדשים (שם ז יט) 'וְהַבָּשָׂר אֲשֶׁר יִגַּע בְּכָל טָמֵא לֹא יֵאָכֵל', שהרי מחוסר כיפורים נקרא טמא, כמו שנאמר 'וכפר עליה הכהן וטהרה', ומשמע שבינתים טמאה היא. אֶלָּא שָׁמַע מִינָּהּ שהפסוק 'עד מלאת ימי טהרה' שמתיר יולדת בהערב שמש עוסק בְּאכילת תְּרוּמָה.

המשך בעמוד ס

וְהָכְתִיב בפרשת יולדת (ויקרא יב ד) 'בְּכָל קֹדֶשׁ לֹא תִגָּע', ובמסכת מכות (יד:) מבואר ש'בכל קדש' בא **לְרַבּוֹת** את **הַתְּרוּמָה**, לאסור ליולדת לאוכלה כל ימי טהרה, הרי שבפרשה זו אכן מדובר על אכילת תרומה. **אֶלָּא** בהכרח **קְרָא מִילֵּי מִילֵּי קָא חָשִׁיב** – הפסוק עוסק בענינים שונים, כל אחד בפני עצמו, הוא מלמדנו שגיורת ושפחה נטמאות בלידה, ומלמדנו גם שכהנת שנטמאה בלידה אסורה בתרומה.

לאחר שהתברר שהפסוק 'עד מלאת ימי טהרה' בא לאסור יולדת בתרומה עד שימלאו ימיה, שואלת הגמרא: **וּתְלָתָא קְרָאֵי בִּתְרוּמָה לָמָּה לִי** – מדוע יש צורך בשלשה פסוקים ללמד שטבול יום אסור בתרומה. ואלו הם, א. (ויקרא כב ד) 'אִישׁ אִישׁ מִזֶּרַע אַהֲרֹן וְהוּא צָרוּעַ אוֹ זָב בַּקֳּדָשִׁים לֹא יֹאכַל עַד אֲשֶׁר יִטְהָר'. ב. (שם כב ז) 'וּבָא הַשֶּׁמֶשׁ וְטָהֵר וְאַחַר יֹאכַל מִן הַקֳּדָשִׁים'. ג. (שם יב ד) 'בְּכָל קֹדֶשׁ לֹא תִגָּע וגו' עַד מְלֹאת יְמֵי טָהֳרָהּ'. משיבה הגמרא: **צְרִיכֵי, דְּאִי** היינו למדים **מֵ'עַד אֲשֶׁר יִטְהָר'**, שמשמע גמר טהרתו, **לֹא הֲוָה יָדְעִנָא כְּמַאי** – מהו גמר טהרתו, האם טבילה לחוד, או רק לאחר הערב שמש. לכן **כָּתַב** רַחֲמָנָא 'וּבָא הַשֶּׁמֶשׁ וְטָהֵר', ללמד שטהרתו אינה נגמרת אלא בהערב שמש. **וְאִי כָּתַב** רַחֲמָנָא רק 'וּבָא הַשֶּׁמֶשׁ וְטָהֵר', היינו טועים לומר שהָנֵי מִילֵּי בטמא דְּלָאו **בַּר כַּפָּרָה** – שאינו טעון הבאת קרבן, **אֲבָל** טמא **דְּבַר כַּפָּרָה, אִימָא** – שמא תאמר שאינו אוכל בתרומה **עַד דְּמַיְיתִי כַּפָּרָה**. לכן **כָּתַב** רַחֲמָנָא 'עַד מְלֹאת יְמֵי טָהֳרָהּ', שאפילו יולדת שטעונה כפרה, נטהרת בהערב שמש. **וְאִי כָּתַב** רַחֲמָנָא רק 'עַד מְלֹאת יְמֵי טָהֳרָהּ', **הֲוָה אֲמִינָא** שהערב שמש לחוד מתיר בתרומה, **אֲפִילּוּ בְּלֹא טְבִילָה**. לכן **כָּתַב** רַחֲמָנָא 'עַד אֲשֶׁר יִטְהָר', ללמד שהטמא אינו נטהר עד שיטבול ויעריב שמשו.

מה שנקטנו שהפסוק 'והוא צרוע או זב בקדשים לא יאכל עד אשר יטהר' עוסק בתרומה, היא שיטת תנא דבי רבי ישמעאל (לעיל עד:) שמדובר בזב בעל שתי ראיות ובמצורע מוסגר שאינם מחוסרי כפרה, וממילא 'עד אשר יטהר' היינו בהערב שמש, ובהכרח ש'בקדשים לא יאכל' היינו בתרומה. שואלת הגמרא: **וּלְהַךְ תַּנָּא דְּפָלִיג עֲלֵיהּ דְּתַנָּא דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל, דְּאָמַר בְּזָב בַּעַל שָׁלֹשׁ רְאִיּוֹת וּבְמְצוֹרָע מוּחְלָט** שהם מחוסרי כפרה **הַכָּתוּב מְדַבֵּר, וְהַאי 'עַד אֲשֶׁר יִטְהָר'** פירושו **עַד דְּמַיְיתִי כַּפָּרָה**, שבזה נשלמת טהרת מחוסרי כפרה. לשיטתו 'בקדשים לא יאכל' היינו בקרבנות ולא בתרומה. נמצא שישנם שני פסוקים המלמדים שמחוסר כיפורים אסור בקדשים, א. 'בקדשים לא יאכל עד אשר יטהר'. ב. הפסוק האמור ביולדת (שם יב ח) 'וכפר עליה הכהן וטהרה', וקשה **תְּרֵי קְרָאֵי בְּקָדָשִׁים לָמָּה לִי**. משיבה הגמרא: **צְרִיכֵי, דְּאִי כָּתַב** רַחֲמָנָא רק **בְּיוֹלֶדֶת**, הייתי אומר שדווקא היא אסורה בקדשים עד שתביא כפרתה, **מִשּׁוּם דְּמְרוּבָּה טוּמְאָתָהּ** – רבים הם ימי טומאתה לענין אכילת תרומה וקדשים, שמונים יום, **אֲבָל בְּזָב** שטומאתו רק שבעה ימים, **אִימָא לֹא** טעון הבאת קרבנות כדי להתירו בקדשים ודי בהערב שמש. **וְאִי כָּתַב** רַחֲמָנָא רק **בְּזָב**, הייתי אומר שדווקא הוא אסור בקדשים עד שיביא כפרתו, משום **דְּלֹא הוּתַּר מִכְּלָלוֹ** – שאין יוצא מהכלל לטומאתו, שכל עוד שלא פסקה זיבתו הוא טמא, **אֲבָל יוֹלֶדֶת** שיש יוצא מהכלל לטומאתה, שכל ימי טהרה אף שרואה בהם דם, טהורה לבעלה, **אֵימָא לֹא** טעונה הבאת כפרתה כדי להתירה בקדשים, **צְרִיכָא** – לכן צריך פסוק גם בזב וגם ביולדת.

שואלת הגמרא: נאמר (שם יא לב) 'בַּמַּיִם יוּבָא וְטָמֵא עַד הָעָרֶב וְטָהֵר'. הפסוק מלמד שכלי טמא, אינו נטהר עד שיעריב שמשו, ואם כן בהכרח שמדובר לענין תרומה. וקשה, פסוק זה **לָמָּה לִי**, הלא כבר נאמר באדם טמא 'ובא השמש וטהר'. משיבה הגמרא: **אָמַר רַבִּי זֵירָא, לְגְנִיעָה** – פסוק זה שעוסק בכלי שלא שייך בו אלא נגיעה, מלמדנו שכלי טבול יום אסור להשתמש בו לתרומה, לפי שמטמא אותה בנגיעה, והוא הדין באדם טבול יום שאסור בנגיעה בתרומה. **דְּתַנְיָא, נאמר** 'בַּמַּיִם יוּבָא וְטָמֵא עַד הָעָרֶב', התורה קוראת לכלי 'טמא' אף לאחר שבא במים, **יָכוֹל** הייתי לחשוב שהוא טמא עד הערב **לַכֹּל**, כלומר לכל דבר, **תַּלְמוּד לוֹמַר 'וְטָהֵר'**, שמשעה שבא במים נטהר. **אִי** – אם נאמר **'וְטָהֵר' יָכוֹל** הייתי לחשוב שמשעת הטבילה נעשה הכלי טהור **לַכֹּל**. **תַּלְמוּד לוֹמַר 'וְטָמֵא** עַד הָעָרֶב', שלאחר הטבילה עדיין הוא טמא עד הערב. **הָא כֵּיצַד** – איך מתיישבת הסתירה, **כָּאן** לְמַעֲשֵׂר – תיבת 'וטהר' מלמדת שלמעשר שני די בטבילה, **וְכָאן** לִתְרוּמָה – תיבת 'וטמא' מלמדת שלתרומה צריך הערב שמש.

שואלת הגמרא: **וְאִי פּוּךְ אֲנָא**, שלמעשר שני יהיה צורך בהערב שמש, ולתרומה יהיה די בטבילה. משיבה הגמרא: **מִסְתַּבְּרָא, כִּי הֵיכִי דַּהֲמִירָא אֲכִילָה דִּתְרוּמָה מֵאֲכִילָה דְּמַעֲשֵׂר** שני, שהרי טבול יום אסור באכילת תרומה ומותר באכילת מעשר שני, **הָכִי נַמִּי חֲמִירָא נְגִיעָה דִּתְרוּמָה מִנְּגִיעָה דְּמַעֲשֵׂר** שני, ולתרומה צריך הערב שמש ולמעשר שני די בטבילה.

הגמרא מביאה פסוק אחר המלמד שטבול יום אסור ליגע בתרומה: **וְאִיבָּעֵית אֵימָא, נְגִיעָה דִּתְרוּמָה מֵהָכָא נַפְקָא**, דתניא, נאמר ביולדת (שם יב ד) 'בְּכָל קֹדֶשׁ לֹא תִגָּע', זו **אַזְהָרָה לְאוֹכֵל** – שיולדת לא תאכל בתרומה כל זמן שהיא טבולת יום ארוך. **אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא לְנוֹגֵעַ** – שמא נאמר שאין זו אזהרה ליולדת אלא שלא תגע בתרומה, כפשט הכתוב. **תַּלְמוּד לוֹמַר, 'בְּכָל קֹדֶשׁ לֹא תִגָּע וְאֶל הַמִּקְדָּשׁ לֹא תָבֹא'**, הפסוק מַקִּישׁ קֹדֶשׁ לַמִּקְדָּשׁ, ללמדנו, מַה מִּקְדָּשׁ דָּבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ נְטִילַת נְשָׁמָה – שהבא אל המקדש בטומאה ענוש כרת, אַף קֹדֶשׁ דָּבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ נְטִילַת נְשָׁמָה – האיסור האמור לגבי קדש נושא עמו מיתה, וְהֵרֵי כְּנְגִיעָה בקודש נְטִילַת נְשָׁמָה לֵיכָּא, ובהכרח שהפסוק מדבר על אכילה בטומאה, שהרי האוכל קודש בטומאה ענוש כרת, והאוכל תרומה בטומאה חייב מיתה. **וְהַאי דְּאַפְּקֵיהּ** – והטעם שהכתוב נקט איסור אכילה **בִּלְשׁוֹן נְגִיעָה, הָכִי קָאָמַר, נְגִיעָה** אסורה **כַּאֲכִילָה**, שהאסור באכילה אסור בנגיעה, למדנו אם כן שטבול יום אסור ליגע בתרומה.

הגמרא מבארת את המשך המשנה לעיל (ע.). שנינו במשנה: כהן **פִּצּוּעַ דַּכָּא וכו'** וכרות שפכה, נשיהם אינן אוכלות בתרומה. ואם לא בא עליה מאז שנעשה פצוע דכא או כרות שפכה, אוכלת בתרומה, אף שהיא אשתו של פסול קהל. שואלת הגמרא: **מַאן תָּנֵא** – מי הוא התנא של משנתנו הסובר שאשתו של כהן, אף על גב שהיא מצפה **וּמִשְׁתַּמֶּרֶת לְכִיאָה פְּסוּלָה מִדְּאוֹרַיְיתָא**, כגון זו שבעלה פצוע דכא או כרות שפכה, מכל מקום **אָכְלָה** בתרומה, ואינה נפסלת אלא כשיבוא עליה. משיבה הגמרא: **אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר בְּמַחֲלוֹקֶת** תנאים הלכה זו **שְׁנִיָּה**, במשנה לעיל (נו:), אלמנה לכהן גדול או גרושה לכהן הדיוט, רבי מאיר פוסל אותן מאכילת תרומה משעת אירוסין, אף שלא בא עליה עדיין, משום שהיא משתמרת לביאה פסולה, ורבי אלעזר ורבי שמעון מתירים, **וּמִשְׁנָתֵנוּ בשיטת רַבִּי אֶלְעָזָר וְרַבִּי שִׁמְעוֹן הִיא.**

הגמרא מביאה דעה אחרת: **רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, אֲפִילּוּ תֵּימָא** – אפילו אם תאמר שמשנתנו סוברת כ**רַבִּי מֵאִיר, שֶׁאנִי הָכָא, שֶׁכֵּן** אשה זו **כְּבָר אָכְלָה** בתרומה קודם שנעשה בעלה פצוע דכא, ובזה גם רבי מאיר מודה שהיא אוכלת. מבארת הגמרא: **וְרַבִּי אֶלְעָזָר** שלא העמיד את המשנה כרבי מאיר, סובר **'שֶׁכְּבָר אָכְלָה' לֹא אַמְרִינָן**. והובחה לכך, **דְּאִי לֹא תֵּימָא הָכִי**, אף **בַּת יִשְׂרָאֵל שֶׁנִּשֵּׂאת לְכֹהֵן וּמֵת בַּעְלָהּ תֹּאכַל** בתרומה, **שֶׁהֵרֵי כְּבָר אָכְלָה** בתרומה קודם שמת בעלה, והרי הדין הוא שאינה אוכלת, ומוכח שסברא זו אינה נכונה. **וְרַבִּי יוֹחָנָן** סובר שאין כלל הוכחה משם, **הָתָם** – בבת ישראל שנשאת לכהן זכותה באכילת תרומה נובעת מקנינו של בעלה בה, לכן כשמת בעלה, **פָּקַע** קִנְיָנֵיהּ ואינה רשאית עוד לאכול, אבל **הָכָא** באשתו של פצוע דכא **לֹא פָּקַע** עדיין קִנְיָנֵיהּ, לכן רשאית היא לאכול מחמתו בתרומה.

שנינו במשנה: **אֵיזֶהוּ פָּצוּעַ** דכא, כל שנפצעו הביצים שלו ואפילו אחת מהן. שנינו בברייתא: **תָּנוּ רַבָּנַן, אֵיזֶהוּ פָּצוּעַ דַּכָּא, כָּל שֶׁנִּפְצְעוּ בֵּיצִים שֶׁלּוֹ** על ידי מכת חרב או סכין, **וַאֲפִילּוּ** אם רק **אַחַת** מֵהֶן נפצעה, **וַאֲפִילּוּ** נִיקְבוּ ביציו, **וַאֲפִילּוּ** נִמּוֹקוּ מחמת מכה והוקטנו מאליהן, **וַאֲפִילּוּ** חָסְרוּ ביציו כל שהוא, הרי הוא פצוע דכא. **אָמַר רַבִּי יִשְׂמָעֵאל בְּנוֹ שֶׁל רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן בְּרוֹקָה שֶׁמַּעְתִּי מִפִּי חֲכָמִים בְּכֶרֶם בְּיַבְנֶה, כָּל שֶׁאֵין לוֹ אֶלָּא בֵּיצָה אַחַת**, שנולד כך, **אֵינוֹ אֶלָּא סָרִים חַמָּה**, כלומר שנסתרס בידי שמים מחמת חולי, **וְכָשֵׁר**. תמהה הגמרא: **סָרִים חַמָּה סָלְקָא דַּעְתָּךְ** – וכי עלה על דעתך שזה סריס חמה, והרי סריס חמה נסתרס מחמת חולי, וזה נולד כך. משיבה הגמרא: **אֶלָּא הָרֵי הוּא כְּסָרִים חַמָּה וְכָשֵׁר** לבוא בקהל, כיון שלא אסרה התורה אלא את מי שביציו נפצעו או נידוכו או נכרתו.

מקשה הגמרא: **וְנִיקַּב** הביצה **לֹא מוֹלִיד, וְהָא** מעשה **בְּהַהוּא גַּבְרָא דְּסָלִיק לְדִיקְלָא** – שעלה על עץ דקל,

רש"ל

והכתיב בכל קדש לא תגע — בההיא פרשתא, ואמר מר במסכת מכות (יד,ב): "בכל קדש" — לרבות התרומה, דאסורה בה כל ימי טוהר, שהיא טבולת יום לטומאת לידתה. **ותלתא קראי בתרומה** — "בקדשים לא יאכל עד אשר יטהר", ואוקימנא לעיל מינה: בתרומה הכתוב מדבר, דבר השוה בזרעו של אהרן, "ובא השמש וטהר" "עד מלאת ימי טהרה". **לא ידענא במאי** — איזהו היא גמר טהרתו, דעל כרחך גמר טהרה משמע. **הני מילי היכא דלאו בר כפרה** — דהא כולה ענינא בבעל שתי ראיות ומצורע מוסגר וטמא שרץ ומת משתעי. **כתב רחמנא עד מלאת** — דאפילו יולדת, דבת כפרה היא — טהורה בהערב שמש. **והאי עד אשר יטהר עד דמייתי כפרה** — ועל כרחך בקודש מוקמת לה, דהא כתיב קרא אחרינא: "ובא השמש וטהר" דמוקמת ליה בתרומה. **תרי קראי** — "עד אשר יטהר" "וכפר עליה וטהרה" בקדשים למה לי — לאשמועינן דעד דמייתי כפרה. **מרובה טומאתה** — שמנים יום לאכילת תרומה וקדשים. יולדת הותרה **מכללה** — שרואה דם וטהורה לבעלה. אבל זב לא הותר מכללו, דכל כמה דלא פסיק — טמא. **במים יובא וטמא עד הערב** — על כרחך לתרומה איירי, מדבעי הערב שמש למה לי תיפוק לי מ"ובא השמש וטהר". **לגניעה** — דקרא דלעיל באכילה משתעי, כדכתיב (ויקרא כב): "ואחר יאכל מן הקדשים", והאי קרא בכלים משתעי, דנגיעה בעלמא היא. ואשמעינן כלי, והוא הדין לאדם, טבול יום, לא יגע בתרומה. **וטמא** — "במים יובא וטמא", אף לאחר ביאת המים קראו טמא. **יכול לכל** — הוי טמא, תלמוד לומר: "וטהר". מדלא כתיב "ויטהר", משמע דאמעיקרא קאי, קודם הערב שמש. **ואי בעית אימא נגיעה דתרומה** — לטבול יום מהכא נפקא, דתניא: "בכל קדש לא תגע" — אזהרה לאוכל, שלא תאכל בתרומה כל זמן שהיא טבולת יום ארוך. **נטילת נשמה** — הבא למקדש טמא — בכרת, שנאמר (במדבר יט): "ונברתה כי את מקדש ה' טמא". **אף קדש דבר שיש בו נטילת נשמה** — דהיינו אכילה בטומאה, שהוא גבי קדש בכרת, ואוכל תרומה בטומאה במיתה, דכתיב (ויקרא כב): "ומתו בו כי יחללוהו". **גניעה כאכילה** — האסור לאכול אסור ליגע. **מאן תנא משתמרת לביאה פסולה אכלה** — דקתני: ואם לא ידעה משנעשה פצוע דכא — הרי אלו יאכלו, אף על גב דמצפה ומשתמרת לביאתו. **במחלוקת שנויה** — בפרק "הבא על יבמתו" (יבמות נו,ב): אלמנה לכהן גדול, גרושה וחלוצה לכהן הדיוט, מן האירוסין — לא יאכלו בתרומה, רבי אלעזר ורבי שמעון מכשירין. **נפצעו** — כמו פצע (שמות כא), מכת חרב וסכין. **נמקו** — מחמת מכה נמקו והוקטנו מאליהן. **ואפילו חסרו** — כל שהוא. **כברם** — שהיו יושבים שורות שורות, כברם הנטוע שורות שורות. **סרים חמה סלקא דעתך** — הא סריס חמה בידי שמים (הוא) מחמת חולי, והאי לאו חולי הוא. **כסרים חמה וכשר** — דלא אסרה תורה אלא פצוע ודך וכרות.

וחרוזה

והכתיב בכל קדש לא תגע לרבות את התרומה — אף על גב דבנות מגע תרומה נינהו, האי "לא תגע" — באכילה איירי, כדאמר בסמוך ד"לא תגע" אזהרה לאוכל. ותימה: דלמה לי קרא הא אזהרה דתרומה נפקא לן מ"איש איש מזרע אהרן"? ומיהו, מצינו למימר: דאיצטריך למכתב נמי גבי יולדת; משום דהותרה מכללה, כדאמר בסמוך. אבל קשה: דהך דרשא לא אתיא לא כריש לקיש ולא כרבי יוחנן, דבפרק "כל הפסולין" (זבחים לג,ב) דריש ריש לקיש: "לא תגע" — אזהרה לטמא שאכל את הקדש, ומדאפקיה בלשון נגיעה מפיק אזהרה לנוגע בקדש, ומרבויא ד"בכל" אזהרה לאוכל לפני זריקה. ולאזהרה לאוכל תרומה לא מוקי לה כלל, אלא מפיק לה מ"איש איש". ורבי יוחנן מוקי "לא תגע" אזהרה לנוגע בתרומה, אבל לאוכל — לא מוקי! ותירץ הב רבינו אפרים: דהכא, דמוקי לה אזהרה לאוכל תרומה, היינו למאן דמוקי קרא ד"איש איש מזרע אהרן" בזב בעל שלש ראיות, ו"עד אשר יטהר" — עד דמייתי כפרה, ולקדש, כדאמר בסמוך. ואם כן אזהרה לאוכל תרומה — לא נפקא אלא מהכא. ואף על גב דהכא פריך למאן דמוקי ההוא קרא בזב בעל שתי ראיות — מכל מקום פריך שפיר, דהא איכא מאן דמוקי לה בתרומה. אף על גב דגיורת ושפחה לאו בנות מיכל תרומה נינהו, ואף על גב דבקדשים מצריך תרי קראי, חד בזב וחד ביולדת — גבי תרומה לא צריך, כיון דכבר חזינן דבאכילת קדש זב ויולדת שוין. ועוד יש לומר: דתרומה דלא תליא בכפרה לא בעי תרי קראי לזב ויולדת, אלא דוקא לקדש, שצריך להמתין אכפרה. **דאי** מ"עד אשר יטהר" לא ידענא במאי — אי יטהר בטבילה לחודה, אי בהערב שמש, כתב רחמנא "ובא השמש וטהר" בתר "כי אם רחץ בשרו במים", לאורויי ד"עד אשר יטהר" דלעיל — בטבילה והערב שמש קאמר. ואי כתב רחמנא "עד מלאת" דהיינו נמי הערב שמש — ה"א דבלא טבילה קאמר, דבבולה פרשתא לא כתיב התם טבילה, כתב רחמנא "עד אשר יטהר" דמשמע טבילה, כדמפרשי קראי בתריה. ואי כתב רחמנא "ובא השמש" ולא כתב "עד מלאת" הוה אמינא: הני מילי — דלאו בר כפרה. וליכא למימר נמי דלכתוב "ובא השמש" ו"עד מלאת", ד"עד אשר יטהר" איצטריך לאזהרה לטבול יום דלאו בר כפרה. ואי כתב רחמנא "עד אשר יטהר" ו"עד מלאת", ולא כתב "ובא השמש", הוה אמינא: ד"עד אשר יטהר" — בטבילה לחודה במידי דלאו בר כפרה, והערב שמש — במידי דבר כפרה, כתב רחמנא "ובא השמש". אי נמי: "ובא השמש וטהר" איצטריך לטהר יומא, כדאיתא בריש ברכות (ב,א). **נגיעה** דתרומה מהכא נפקא — תימה לרבינו יצחק: כיון דמהכא נפקא, אם כן תקשה לן כדמעיקרא: "במים יובא וטמא עד הערב וטהר" למה לי? ועוד: דבפרק "אלו הן הלוקין" (מכות יד,ב) משמע דהך ברייתא דמוקמינן הכא לנגיעת תרומה דבקודש מיירי, דמייתי מינה סייעתא לריש לקיש דמוקי האי קרא ד"בכל קדש לא תגע" לאכילה דקדש ונגיעה דקדש! ונראה לרבינו יצחק: דהכא נמי בקדשים מיתוקמא, ואתא לשנויי דלא נימא ואיפוך אנא, דכי היכי דגבי קדש החמיר בנגיעה כבאכילה, הכי נמי גבי תרומה. **כרות** שפכה כל שנברת הגיד — תימה לרבינו יצחק: דאמאי נקט פציעה בביצים וכריתה בגיד, הא אמרי' בגמרא פצוע בכולן, דכא בכולן, כרות בכולן! ואמר רבינו יצחק: דמשום דגיד על ידי כריתה שופך, דבלא כריתה מקלח, נקט כרות שפכה בגיד. **ניקבו** והוא הדין אפילו אחת מהן. **שאין** לו אלא ביצה אחת אינו אלא כסריס חמה וכשר — תימה, דהא אמר מר: כל שנפצעו ביציו, ואפילו אחת מהן! וליכא למימר דהכא בידי שמים — דאם כן אפילו שניהן נמי, כדאמרינן בסמוך גבי פצוע דכשר בידי שמים, ומסתמא הוא הדין כרות. ועוד: דבידי אדם נמי, הא חזינן כמה בני אדם שכורתין מהן ביצה אחת ומולידין, ולא מסתבר לומר צא וחזור על בניהם מאין הם!

ואמר

1 וְהָכְתִיב: "בְּכָל קֹדֶשׁ לֹא תִגָּע" לְרַבּוֹת הַתְּרוּמָה!
2 אֶלָּא: קְרָא מִילֵּי מִילֵּי קָא חָשֵׁיב. וּתְלָתָא קְרָאֵי
3 בִּתְרוּמָה לָמָּה לִי? צְרִיכִי, דְּאִי מֵ"עַד אֲשֶׁר יִטְהָר"
4 לָא הֲוָה יָדְעַנָא בְּמַאי, כָּתַב רַחֲמָנָא "וּבָא הַשֶּׁמֶשׁ
5 וְטָהֵר". וְאִי כְּתַב רַחֲמָנָא "וּבָא הַשֶּׁמֶשׁ" - הָנֵי מִילֵּי
6 דְּלָאו בַּר כַּפָּרָה, אֲבָל דְּבַר כַּפָּרָה - אֵימָא עַד דְּמַיְיתֵי
7 כַּפָּרָה, כָּתַב רַחֲמָנָא "עַד מִלֹּאת". וְאִי כְּתַב רַחֲמָנָא
8 "עַד מִלֹּאת" הֲוָה אָמְינָא: אֲפִילּוּ בְּלֹא טְבִילָה, כָּתַב
9 רַחֲמָנָא "עַד אֲשֶׁר יִטְהָר". וּלְהָךְ תַּנָּא דְּפָלִיג עֲלֵיהּ
10 דְּתַנָּא דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל, דְּאָמַר: בְּזָב בַּעַל שָׁלֹשׁ
11 רְאִיּוֹת וּבִמְצוֹרָע מוּחְלָט הַכָּתוּב מְדַבֵּר, וְהַאי "עַד
12 אֲשֶׁר יִטְהָר" עַד דְּמַיְיתֵי כַּפָּרָה - תְּרֵי קְרָאֵי בַּקָּדָשִׁים
13 לָמָּה לִי? צְרִיכִי; דְּאִי כָּתַב רַחֲמָנָא בְּיוֹלֶדֶת - מִשּׁוּם
14 דְּמְרוּבָּה טוּמְאָתָהּ, אֲבָל בְּזָב - אֵימָא לָא. וְאִי כָּתַב
15 רַחֲמָנָא בְּזָב - דְּלֹא הוּתַּר מִכְּלָלוֹ, אֲבָל יוֹלֶדֶת אֵימָא
16 לָא - צְרִיכָא. "בַּמַּיִם יוּבָא וְטָמֵא עַד הָעֶרֶב" לָמָּה
17 לִי? אָמַר רַבִּי זֵירָא: לִגְנִיעָה. דְּתַנְיָא: "וְטָמֵא", יָכוֹל
18 לַכֹּל - תַּלְמוּד לוֹמַר: "וְטָהֵר", אִי "וְטָהֵר" יָכוֹל
19 לַכֹּל - תַּלְמוּד לוֹמַר: "וְטָמֵא". הָא כֵּיצַד? כָּאן -
20 לְמַעֲשֵׂר, כָּאן - לִתְרוּמָה. וְאִיפּוּךְ אָנָא! מִסְתַּבְּרָא,
21 כִּי הֵיכִי דַּחֲמִירָא אֲכִילָה דִּתְרוּמָה מֵאֲכִילָה דְּמַעֲשֵׂר
22 הָכִי נַמִי חֲמִירָא גְּנִיעָה דִּתְרוּמָה מִגְּנִיעָה דְּמַעֲשֵׂר.
23 וְאִיבָּעֵית אֵימָא: גְּנִיעָה דִּתְרוּמָה מֵהָכָא נָפְקָא: "בְּכָל
24 קֹדֶשׁ לֹא תִגָּע" - אַזְהָרָה לָאוֹכֵל, אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא
25 לַנּוֹגֵעַ? תַּלְמוּד לוֹמַר: "בְּכָל קֹדֶשׁ לֹא תִגָּע וְאֶל
26 הַמִּקְדָּשׁ לֹא תָבֹא" - מַקִּישׁ קֹדֶשׁ לַמִּקְדָּשׁ, מַה מִּקְדָּשׁ
27 - דָּבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ נְטִילַת נְשָׁמָה, אַף קֹדֶשׁ - דָּבָר
28 שֶׁיֵּשׁ בּוֹ נְטִילַת נְשָׁמָה, וּבְנִגְיעָה נְטִילַת נְשָׁמָה לֵיכָּא,
29 וְהַאי דְּאַפְּקֵיהּ בִּלְשׁוֹן נְגִיעָה - הָכִי קָאָמַר: נְגִיעָה
30 כַּאֲכִילָה. "פְּצוּעַ דַּכָּא וכו'". מַאן תַּנָּא מִשְׁתַּמֶּרֶת
31 לְבִיאָה פְּסוּלָה דְּאוֹרַיְיתָא אָכְלָה? אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר:
32 בַּמַּחֲלוֹקֶת שְׁנוּיָה, וְרַבִּי אֶלְעָזָר וְרַבִּי שִׁמְעוֹן הִיא, רַבִּי
33 יוֹחָנָן אָמַר: אֲפִילּוּ תֵּימָא רַבִּי מֵאִיר, שֶׁאנֵי הָכָא שֶׁכְּבָר
34 אָכְלָה. וְרַבִּי אֶלְעָזָר: שֶׁכְּבָר אָכְלָה לָא אָמְרִינַן, דְּאִי
35 לָא תֵּימָא הָכִי, בַּת יִשְׂרָאֵל שֶׁנִּשֵּׂאת לְכֹהֵן וּמֵת בַּעֲלָהּ
36 - תֹּאכַל, שֶׁכְּבָר אָכְלָה. וְרַבִּי יוֹחָנָן: הָתָם - פְּקַע
37 קְנָיְינֵיהּ, הָכָא - לָא פְּקַע קְנָיְינֵיהּ. "אֵיזֶהוּ פְּצוּעַ".
38 תָּנוּ רַבָּנַן: אֵיזֶהוּ פְּצוּעַ דַּכָּא - כָּל שֶׁנִּפְצְעוּ בֵּיצִים
39 שֶׁלּוֹ, וַאֲפִילּוּ אַחַת מֵהֶן. וַאֲפִילּוּ נִיקְּבוּ, וַאֲפִילּוּ נִמּוֹקוּ,
40 וַאֲפִילּוּ חָסְרוּ. אָמַר רַבִּי יִשְׂמָעֵאל בְּנוֹ שֶׁל רַבִּי יוֹחָנָן,
41 בֶּן בְּרוֹקָה, שָׁמַעְתִּי מִפִּי חֲכָמִים בְּכֶרֶם בְּיַבְנֶה: כָּל
42 שֶׁאֵין לוֹ אֶלָּא בֵּיצָה אַחַת - אֵינוֹ אֶלָּא סְרִיס חַמָּה, וְכָשֵׁר. סְרִיס חַמָּה סָלְקָא דַּעְתָּךְ!
43 אֶלָּא: הֲרֵי הוּא כְּסְרִיס חַמָּה, וְכָשֵׁר. וְנִיקַּב לָא מוֹלִיד? וְהָא הַהוּא גַּבְרָא דְּסִלִּיק לְדִיקְלָא

וחרוזה

יבמות. פרק שמיני – הערל דף עה עמוד ב – מתוך מהדורת "אבן ישראל – (שטיינזלץ)"

תוספות

ואמר רבינו תם דיש לחלק בין ניטלה הביצה לפציעה. דכשניטלה לגמרי — מוליד, מידי דהוה אניטול הטחול (חולין נה,א) דכשרה, וניקב בסומכיה — טריפה. והא דאמר לקמן: בין שנכרתו ביצים בין חוטי ביצים — היינו דוקא שניתן, אבל נכרת אחת מן הביצים — כשר. ואף אם תמצי לומר דרבי ישמעאל לפלוגי אתנא קמא אתי — הלכתא כוותיה, כיון ששמע מפי חכמים בכרם ביבנה, דהוה סמכא. כדאמר ב"החולץ" (יבמות מב,ב): ממתניתין דכרמא הדר ביה. ובירושלמי נמי משמע דהלכה דכשר. אבל משמע דאין מוליד, דאמר רבי זירא: שמעתי שהלכה כרבי ישמעאל. ואמר נמי שמואל התם: אם יבא לפני בעל ביצה אחת — אני מכשירו. אמר רבי יודן בר חנינא: ובלבד שלימין. אומר רבינו יצחק: שיש לפרש בתרי גוונא, כלומר: דוקא שנטלה האחת והאחת שלימה כשר, אבל נפצעה אפילו אחת — גרע טפי, כדפירשתי. אבל יותר נראה לרבינו יצחק לפרש שהם שתי תיבות, ובלבד בשל ימין. והומרא גדולה. וטוב להזהיר לרופאים לחתוך של שמאל אם אפשר. ומסיים דעובדא הוה קמיה דרבי אמי, אמר ליה: אין כרתי את שריי ליה, אלא הוי ידעה דלא מוליד. משמע דלכולהו הלכה כרבי ישמעאל דמכשר, ומשמע התם מתוך המסקנא דאיירי בידי אדם.

ניקב למטה מן העטרה שבנגדו למעלה מן העטרה — ואומר רבינו יצחק: דעל גב גיד העטרה מארכת, ובתחתונו של גיד הולכת ומתקצרת לראש הנבריה. וקאמר: ניקב למטה מן העטרה בעליונו של גיד, והנקב מפולש — והוי בתחתונו של גיד למעלה מן העטרה, לפי שמתקצרת שם. וקאמר: סבר רבי חייא לאכשורי, כיון דמצד אחד, דהיינו בעליונו, הוי למטה מעטרה. ומסיק דעטרה כל שהוא מעכבת, ופסול. כיון שמצד אחד הוא למעלה מן העטרה. ונראה דנקב מפולש בעינן. דאין לומר אפילו לא ניקב אלא עד חלל הגיד, ואפילו למטה מעטרה, פסול, כיון שאם היה נקב מעבר אל עבר היה בצד אחד למעלה מעטרה — דהא מכשרינן בסמוך בקולמוס וכמרזב, וכיון דאפילו נחתך לגמרי כשר — כל שכן ניקב.

ממולאי

וְחַרְזֵיהּ סִילְוָא בְּבֵיצִים, וּנְפַק מִינֵיהּ כְּחוּט דְּמוּגְלָא, וְאוֹלִיד. הָא שָׁלַח שְׁמוּאֵל לְקַמֵּיהּ דְּרַב, וַאֲמַר לֵיהּ: צֵא וְחַזֵּר עַל בָּנָיו מֵאַיִן הֵם. אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל: פְּצוּעַ דַּבָּא בִּידֵי שָׁמַיִם כָּשֵׁר. אָמַר רָבָא: הֵיכָנוּ דְּקָרֵינַן "פְּצוּעַ" וְלָא קָרֵינַן "הַפָּצוּעַ". בְּמַתְנִיתָא תָּנָא: נֶאֱמַר "לֹא יָבֹא פְּצוּעַ" וְנֶאֱמַר "לֹא יָבֹא מַמְזֵר", מַה לְּהַלָּן בִּידֵי אָדָם - אַף כָּאן בִּידֵי אָדָם. אָמַר רָבָא: פָּצוּעַ בְּכוּלָּן, דַּךְ בְּכוּלָּן, כָּרוּת בְּכוּלָּן. פָּצוּעַ בְּכוּלָּן - בֵּין שֶׁנִּפְצַע הַגִּיד, בֵּין שֶׁנִּפְצְעוּ בֵּיצִים, בֵּין שֶׁנִּפְצְעוּ חוּטֵי בֵיצִים. דַּךְ בְּכוּלָּן - בֵּין שֶׁנִּידְּךָ הַגִּיד, בֵּין שֶׁנִּידְּכוּ בֵּיצִים, בֵּין שֶׁנִּידְּכוּ חוּטֵי בֵיצִים. כָּרוּת [בְּכוּלָּן] - בֵּין שֶׁנִּכְרַת הַגִּיד, בֵּין שֶׁנִּכְרְתוּ בֵּיצִים, בֵּין שֶׁנִּכְרְתוּ חוּטֵי בֵיצִים. אָמַר לֵיהּ הַהוּא מֵרַבָּנַן לְרָבָא: מִמַּאי דְּהַאי פְּצוּעַ דַּבָּא בְּאוֹתוֹ מָקוֹם? אֵימָא מֵרֹאשׁוֹ! אֲמַר לֵיהּ: מִדְּלָא מָנָה בֵּיהּ דּוֹרוֹת, שְׁמַע מִינָּהּ - בְּאוֹתוֹ מָקוֹם. וְדִלְמָא הַאי דְּלָא מָנָה בּוֹ דּוֹרוֹת - דְּאִיהוּ הוּא דְּאָסוּר, בְּרֵיהּ וְכַר בְּרֵיהּ - כָּשֵׁר? דּוּמְיָא דְּכָרוּת שָׁפְכָה, מַה כָּרוּת שָׁפְכָה בְּאוֹתוֹ מָקוֹם - אַף הַאי נַמִּי בְּאוֹתוֹ מָקוֹם. וּכְרוּת שָׁפְכָה גּוּפֵיהּ, מִמַּאי דְּבְאוֹתוֹ מָקוֹם הוּא? אֵימָא מִשִּׁפְתֵיהּ! "שָׁפְכָה" כְּתִיב, בְּמָקוֹם שֶׁשּׁוֹפֵךְ. וְאֵימָא מֵחוֹטְמוֹ! מִי כְּתִיב "בִּשְׁפוֹךְ"? "כָּרוּת שָׁפְכָה" כְּתִיב, מִי שֶׁעַל יְדֵי כְּרִיתָה שׁוֹפֵךְ, שֶׁלֹּא עַל יְדֵי כְּרִיתָה אֵינוֹ שׁוֹפֵךְ אֶלָּא מְקַלֵּחַ, לְאַפּוֹקֵי הַאי דְּאִידִי וְאִידִי שׁוֹפֵךְ הוּא. בְּמַתְנִיתָא תָּנָא: נֶאֱמַר "לֹא יָבֹא פְּצוּעַ דַּכָּא" וְנֶאֱמַר "לֹא יָבֹא מַמְזֵר" מַה לְּהַלָּן בְּאוֹתוֹ מָקוֹם - אַף כָּאן בְּאוֹתוֹ מָקוֹם. נִיקַב לְמַטָּה מֵעֲטָרָה, שֶׁכְּנֶגְדּוֹ לְמַעְלָה מֵעֲטָרָה, סָבַר רַבִּי חִיָּא בַּר אַבָּא לְאַכְשׁוּרֵי. אֲמַר לֵיהּ רַבִּי אַסִּי, הָכִי אֲמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: עֲטָרָה כָּל שֶׁהִיא מְעַכֶּבֶת. "וְאִם נִשְׁתַּיֵּיר מֵעֲטָרָה כּוּ'". יְתֵיב רָבִינָא וְקָמִיבַּעְיָא לֵיהּ: מְלֹא הַחוּט שֶׁאָמְרוּ - עַל פְּנֵי כּוּלָּהּ אוֹ עַל פְּנֵי רוּבָּהּ? אֲמַר לֵיהּ רָבָא תּוֹסְפָאָה לְרָבִינָא: מְלֹא הַחוּט עַל פְּנֵי רוּבָּהּ, וּכְלַפֵּי רֵישָׁא. אֲמַר רַב הוּנָא: כְּקוּלְמוֹס כְּשֵׁרָה, כְּמַרְזֵב - פְּסוּלָה. הַאי - שָׁלֵיט בָּהּ אֲוִירָא, וְהַאי - לָא שָׁלֵיט בָּהּ אֲוִירָא. וְרַב חִסְדָּא אָמַר: כְּמַרְזֵב - כְּשֵׁרָה, כְּקוּלְמוֹס - פְּסוּלָה, הַאי - גָּרִיד, וְהַאי - לָא גָּרִיד. אֲמַר רָבָא: כְּוָותֵיהּ דְּרַב הוּנָא מִסְתַּבְּרָא, הַאי - לָא שָׁלֵיט בָּהּ אֲוִירָא, וְהַאי - שָׁלֵיט בָּהּ אֲוִירָא. אִי מִשּׁוּם גְּרִידוּתָא - מִידֵּי דַּהֲוָה אַבַּרְזָא דְּחָבִיתָא. אֲמַר לֵיהּ רָבִינָא לְמֵרִימָר, הָכִי אֲמַר מָר זוּטְרָא מִשְּׁמֵיהּ דְּרַב פַּפָּא: הִלְכְתָא, בֵּין כְּקוּלְמוֹס בֵּין כְּמַרְזֵב - כְּשֵׁרָה. מִיהוּ, מִיבַּעְיָא לֵיהּ: לְמַטָּה מֵעֲטָרָה אוֹ לְמַעְלָה? פְּשִׁיטָא דִּלְמַעְלָה מֵעֲטָרָה, דְּאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ לְמַטָּה מֵעֲטָרָה - אֲפִילּוּ נִכְרַת הַגִּיד נַמִּי! וְרָבִינָא: לְשִׁבּוּשֵׁי לְמֵרִימָר הוּא דְּבָעֵי. הַהוּא עוּבְדָּא דַּהֲוָה בְּמָתָא מְחַסְיָא, שָׁפְיֵיהּ מָר בַּר רַב אַשִׁי כְּקוּלְמוֹס וְאַכְשְׁרֵיהּ. הַהוּא עוּבְדָּא דַּהֲוָה בְּפוּמְבְּדִיתָא אִיסְתַּתִּים גּוּבְתָּא דִּשְׁכִבַת זֶרַע וְאַפֵּיק בְּמָקוֹם קְטַנִּים, סָבַר רַב בֵּיבָי בַּר אַבַּיֵי לְאַכְשׁוּרֵי, אֲמַר רַב פַּפִּי: מִשּׁוּם דְּאָתוּ

ממולאי

וחרזיה סילוא בביצים — נקבו קוץ בביציו. לשון: מחרוזות של דגים (בבא מציעא כא,א) ונפק מיניה — שכבת זרע. כחוט דמוגלא — כמין ליחה, ואפילו הכי אוליד בתר הכי. מאין הם — זנתה אשתו. בידי שמים — על ידי רעמים וברד, או ממעי אמו. אי הוה כתיב הפצוע — הוי משמע הפצוע מעיקרו, כגון ממעי אמו. בכולן — ביצים וגיד וחוטי ביצים, שהביצים תלוין בהן בתוך הכיס. מדלא מנה ביה דורות שמע מינה — מדלא כתיבא ביה "עד דור שלישי" או "עשירי" כמו שנאמר בממזר ועמוני ומואבי ומצרי — שמע מינה משום דלאו בר אולודי הוא. אימא משפתיה — ששופכים רוק. כרות שפכה. ופיו אינו שופך, אלא זורק למרחוק. מי כתיב כרות בשפוך — ממקום הרגיל לשפוך קודם לכן. שופך — שותת. אידי ואידי — קודם כריתה ולאחר כריתה. ניקב למטה מעטרה — בסוף הגיד כלפי קרקע, והולך הנקב באלכסון, ויוצא כנגדו למעלה מן העטרה כלפי הגוף. לאכשורי — הואיל ואין שני ראשי הנקב למעלה מעטרה, דכל למטה מעטרה בשר בעלמא הוא, כדקתני מתניתין: אם נשתייר מן העטרה מלא החוט — כשר. עטרה — שורה גבוה המקפת סביבות הגיד. כל שהוא — כיון שהנקב עובר דרך על פני כל העטרה, אפילו נקב כל שהוא מעכבת תולדתו, ופסול. ואם נשתייר מעטרה כו' — מתניתין היא (יבמות ע,א), ואבריתה קאי. (פירש שפכה ולא אפצוע דבא). וכלפי ראשה — לצד גופו. נשתייר מלא השער על פני רוב הקיפה. אבל אם נחתכה כלפי הגוף, ונשתייר מלא החוט מן העטרה על פני היקף כל הגיד בצדה כלפי קרקע — פסול. בקולמוס — כחיתוך קולמוס, שמחתכין את חודו באלכסון לכתוב בה. כמרזב — שנחקק בסילון, ויש לו דפנות משני צדדים והחקק באמצע כמין צנור. כמרזב שליט בה אוירא — הרוח נכנס לתוך הדפנות, ומתקרר הגיד לתוכו, ואין הזרע מתבשל. בקולמוס — לא שליט אוירא בתוך הגיד, ומתבשל הזרע בחימום כהלכתו. האי גריד — כמרזב גריד שכבת זרע מן הגוף בשעת תשמיש, ומזריע, שהרי לא נחסר הגיד מעוביו, ונוגע בצידי הרחם ומתחמם, ומרוצא ויורה כחץ. והאי לא גריד — כקולמוס, על ידי שנחסר עוביו ואינו נוגע בכותלי הרחם — אין מתחמם כל כך, ואין נמשך מתוך הגוף בקילוח, אלא שותת. מידי דהוה אברזא דחביתא — שקצר ודק מלפניו, ואינו נוגע בכותלי נקב החבית בפניו, וכשהוא תוחבו ובא עד עביו — נוגע. כך, אף על גב שאין ראש הגיד נוגע מפניו — מתחמם הוא מחמת נגיעת אחוריו. אית דאמרי: בקולמוס גריד — שכבת זרע ממעי אשה ומוציאו, ואין נקלט. ברזא דחביתא — שאין שיפוע ראשו נוגע בדופני החבית שבפנים. ואפילו נכרת נמי — כל הגיד, דהא תנן: אם נשתייר מעטרה מלא החוט — כשר, אף על פי שנחתך כל שמעטרה ולמטה. לשבושי למרימר — לידע אם מחודד הוא להשיב על שאלתו. ההוא עובדא — דהוה כמרזב. שפייה — חתך הבשר מכל צד, ונטל דופני מרזב ועשאו בקולמוס, ואכשריה כרב הונא. גובתא — קנה. נקב שראוי להוציא בו זרע נסתם, והיה מוציא קרי דרך מי רגלים, דתניא בבכורות (מד,ב): שני נקבים יש באדם, אחד מוציא שתן ואחד מוציא שכבת זרע, וביניהן כקליפת השום. קטנים — מי רגלים. לאכשורי — שהרי אין כאן לא פצוע ולא דך ולא כרות.

ממולאי

וְחַרְיֵיהּ סִילְוָא בְּבֵיצִים – ונקבו קוץ בביציו, **וְנָפַק מִינֵיהּ כְּחוּט דְּמוּגְלָא** – ויצאה ממנו שכבת זרע כעין ליחה, ואף על פי כן **אוֹלִיד** בנים אחר כך. הרי מוכח שמי שניקבו ביציו יכול להוליד. מתרצת הגמרא: **הָא שָׁלַח שְׁמוּאֵל** מעשה זה **לְקַמֵּיהּ דְּרַב, וְאָמַר לֵיהּ** רב, **צֵא וְחַזֵּר עַל בָּנָיו מֵאֵין הֵם**, שודאי זינתה אשתו והבנים הם מאיש אחר, לפי שבעלה אינו מוליד.

הגמרא דנה באופן שבו נעשה פצוע דכא: **אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל, פְּצוּעַ דַּכָּא בִּידֵי שָׁמַיִם**, כגון על ידי רעמים וברד, או שנולד כך ממעי אמו, **כָּשֵׁר** לבוא בקהל. **אָמַר רָבָא, הַיְינוּ דְּקָרְינָן** – על פי דברי שמואל מובן מדוע אנו קוראים בפסוק (דברים כג ב) 'לֹא יָבֹא **פְּצוּעַ** דַּכָּה', **וְלֹא קָרְינָן** 'הַפָּצוּעַ', שאם היה כתוב 'הפצוע', היה פירושו הפצוע מעיקרו כגון ממעי אמו, וכיון שכתוב 'פצוע', פירושו שנפצע לאחר שנולד, ודווקא הוא פסול, אבל הפצוע ממעי אמו כשר.

הגמרא מביאה ראיה לשמואל מברייתא: **בְּמַתְנִיתָא תָּנָא, נֶאֱמַר** 'לֹא **יָבֹא פְּצוּעַ** דַּכָּה', **וְנֶאֱמַר** בפסוק שאחריו (שם כג ג) 'לֹא **יָבֹא** מַמְזֵר', הסמיכה התורה פצוע דכא לממזר ללמדנו, **מַה** לְהַלָּן הממזר נעשה **בִּידֵי אָדָם** [על ידי ביאת זנות], **אַף כָּאן** הפצוע דכא נעשה **בִּידֵי אָדָם**, אבל פצוע בידי שמים כשר.

הגמרא מבארת מה הם פצוע דכא וכרות שפכה: **אָמַר רָבָא, פָּצוּעַ בְּכוּלָּן, דַּךְ בְּכוּלָּן, כָּרוּת בְּכוּלָּן**. ומבאר רבא: **פָּצוּעַ בְּכוּלָּן**, היינו **בֵּין שֶׁנִּפְצְעוּ חוּטֵי בֵּיצִים**, שהביצים תלויים בהם בתוך הכיס. **דַּךְ בְּכוּלָּן**, היינו **בֵּין שֶׁנִּידַּךְ** [–נתמעך] **הַגִּיד, בֵּין שֶׁנִּידְּכוּ בֵּיצִים בֵּין שֶׁנִּידְּכוּ חוּטֵי בֵּיצִים. כָּרוּת** [**בְּכוּלָּן**], היינו **בֵּין שֶׁנִּכְרַת הַגִּיד, בֵּין שֶׁנִּכְרְתוּ בֵּיצִים, בֵּין שֶׁנִּכְרְתוּ חוּטֵי בֵּיצִים.**

הגמרא מבררת מנין שפצוע דכא וכרות שפכה הם קלקולים באיברי ההולדה. שואלת הגמרא: **אָמַר לֵיהּ הַהוּא מַרְבָּנָן לְרָבָא, מִמַּאי דְּהַאי פְּצוּעַ דַּכָּא** הכוונה שנפצע **בְּאוֹתוֹ מָקוֹם, אִימָּא** שנפצע **מֵרַאשׁוֹ**. משיבה הגמרא: **אָמַר לֵיהּ** רבא, **מִדְּלֹא מָנָה בֵּיהּ דּוֹרוֹת שְׁמַע מִינָּהּ בְּאוֹתוֹ מָקוֹם**, כלומר מתוך שלא מצאנו שהתורה אסרה את צאצאיו של הפצוע דכא עד דור שלישי או עשירי, כמו שאסרה את צאצאיהם של פסולי קהל אחרים, הממזר והעמוני ומואבי והמצרי, מוכח שנפגעו איברי ההולדה של הפצוע דכא ואין לו צאצאים.

מקשה הגמרא: **וְדִלְמָא הַאי דְּלֹא מָנָה בּוֹ דּוֹרוֹת** – שמא הפסוק לא הזכיר את צאצאיו, כיון שרצון התורה **דְּאִיהוּ** – הפצוע דכא בלבד **הוּא דְּאָסוּר**, אבל **בְּרֵיהּ וּבַר בְּרֵיהּ** – בנו ובן בנו, **כָּשֵׁר** לבוא בקהל, ולא משום שאינו יכול להוליד.

הגמרא לומדת ממקום אחר שפצוע דכא לקוי באותו מקום: **דִּיוּמָא דְּכְרוּת שָׁפְכָה**, כלומר, כיון שפצוע דכא נכתב בסמוך לכרות שפכה, יש להקישם, **מַה כְּרוּת שָׁפְכָה** לקוי **בְּאוֹתוֹ מָקוֹם, אַף הַאי** – פצוע דכא **נַמִּי** לקוי **בְּאוֹתוֹ מָקוֹם**. שואלת הגמרא: **וּכְרוּת שָׁפְכָה גּוּפֵיהּ, מִמַּאי דִּבְאוֹתוֹ מָקוֹם הוּא, אִימָּא מִשְּׁפָתֵיהּ** – שמא נאמר שהוא לקוי בשפתיו ששופכים רוק. משיבה הגמרא: 'שָׁפְכָה' כְּתִיב, **בְּמָקוֹם שֶׁשּׁוֹפֵךְ**, ופיו אינו שופך את הרוק, אלא זורקו למרחוק.

שואלת הגמרא: **וְאִימָּא** שכוונת הפסוק שאותו אדם נכרת **מֵחוּטְמוֹ** שזה מקום ששותם ממנו ליחת האף. משיבה הגמרא: מִי כְּתִיב 'כרות **כַּשָּׁפוֹךְ**', שפירושו שנכרת איבר שרגיל לשפוך קודם לכן, שזה מתאים לחוטם, הרי 'כְּרוּת שָׁפְכָה' כְּתִיב, שפירושו מִי שֶׁעָל יָדֵי **כְּרִיתָה שׁוֹפֵךְ** ושותת מאליו, **וְשֶׁלֹּא עַל יְדֵי כְּרִיתָה אֵינוֹ שׁוֹפֵךְ אֶלָּא מְקַלֵּחַ**, וזה מתאים לאותו מקום, שבלא כריתה הוא מקלח שכבת זרע ומי רגלים, ואחר הכריתה הוא שופך, **לְאַפּוּקֵי הַאי** – חוטם **דְּאִידֵי וְאִידֵי** – בין קודם כריתה ובין לאחר כריתה **שׁוֹפֵךְ הוּא.**

הגמרא מביאה לימוד אחר: **בְּמַתְנִיתָא תָּנָא, נֶאֱמַר** 'לֹא **יָבֹא פְּצוּעַ דַּכָּא**', **וְנֶאֱמַר** בפסוק שאחריו 'לֹא **יָבֹא** מַמְזֵר', ויש להקישם, **מַה** לְהַלָּן – ממזר, פסולו נוצר **בְּאוֹתוֹ מָקוֹם**, על ידי ביאת איסור, **אַף כָּאן** – פצוע דכא, פסולו **בְּאוֹתוֹ מָקוֹם.**

הגמרא דנה בענין ניקב הגיד. אומרת הגמרא: **נִיקַּב** הגיד בבשר **שֶׁלְּמַטָּה מֵעֲטָרָה**, דהיינו בסוף הגיד לצד הקרקע, והנקב ממשיך לתוך הגיד באלכסון כלפי גופו, באופן שקצה הנקב **שֶׁכָּנֶגְדּוֹ** נמצא בגיד עצמו **לְמַעְלָה מֵעֲטָרָה. סְבַר רַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא לְאַכְשׁוּרֵי** – להתירו בקהל, כיון שרק צידו אחד של הנקב נמצא מעל העטרה, ואילו צידו השני נמצא למטה מעטרה שהוא מקום בשר בעלמא. **אָמַר לֵיהּ רַבִּי אַסִּי לרבי חייא בר אבא, הָכִי אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, עֲטָרָה כָּל שֶׁהִיא מְעַכֶּבֶת**, ומאחר שהנקב עובר דרך כל העטרה, אפילו נקב כל שהוא מעכבו מלהוליד והוא פסול.

הגמרא דנה בענין כרות שפכה. שנינו במשנה: 'כרות שפכה, כל שנכרת הגיד', **וְאִם נִשְׁתַּיֵּיר מֵעֲטָרָה כּוֹ'** אפילו כחוט השערה, כשר'. הגמרא מסתפקת בביאור המשנה: **יָתִיב רָבִינָא וְקָמִיבַּעְיָא לֵיהּ** [–והסתפק], **מְלֹא הַחוּט שֶׁאָמְרוּ** חכמים שצריך שישתייר מהעטרה כדי להכשיר, האם הכוונה **עַל פְּנֵי כּוּלָּהּ** – שישאר עובי של חוט מהעטרה בכל היקפה, **אוֹ עַל פְּנֵי רוּבָּהּ** – או די ברוב היקף העטרה. **אָמַר לֵיהּ רָבָא תּוֹסְפָאָה לְרָבִינָא, מְלֹא הַחוּט** שאמרו, היינו שנשתייר מהעטרה **עַל פְּנֵי רוּבָּהּ** בהיקף הגיד, **וְכָלַפֵּי רֵישָׁא**, כלומר מלא החוט הנשאר מהעטרה, צריך שיהיה במקום חיבורה לגיד כליוון הגוף. אבל אם במקום חיבורה לגיד בצד הגוף היא נחתכה, אף שנשאר מלא החוט ממנה על פני היקף כל הגיד לצד הקרקע, פסול.

הגמרא מביאה מחלוקת אמוראים בענין גיד שנחתך או נחקק לאורכו: **אָמַר רַב הוּנָא, כְּקוּלְמוּס כְּשֵׁרָה** – אם נחתך מעובי הגיד לארכו, ונעשה כקולמוס [שמחתכים את חודו באלכסון, ראשו האחד עבה והאחד מחודד כדי לכתוב בו], אינו נפסל מדין כרות שפכה. אבל **כְּמַרְזֵב פְּסוּלָה** – אם נחקק הגיד לאורכו כמרזב [–צינור שיש לו שתי דפנות והוא חקוק באמצע] נפסל מדין כרות שפכה. והתבדל ביניהם הוא, **הַאי שָׁלִיט בָּהּ אֲוִירָא** – החקוק כמרזב פסול, משום שנכנסת רוח בין דפנות החקיקה שבגיד, ותוכו של הגיד מתקרר ואין הזרע מתבשל בו, ואינו ראוי להוליד. **וְהַאי לֵא שָׁלִיט בָּהּ אֲוִירָא** – אבל החתוך כקולמוס, שבילי הזרע אטומים מכל צד, ובשעת החימום מתבשל הזרע כהלכתו וראוי להוליד.

וְרַב חִסְדָּא אָמַר להיפך, החקוק **כְּמַרְזֵב, כְּשֵׁרָה.** החתוך **כְּקוּלְמוּס, פְּסוּלָה.** והטעם הוא, **הַאי גָּרִיד** – החקוק כמרזב כשר, דכיון שלא נחסר מעובי הגיד, והוא נוגע בשעת תשמיש בדפנות הרחם, הוא מתחמם ומושך את שכבת הזרע מהגוף, ומוציאו ויורה כחץ וראוי להוליד. **וְהַאי לֵא גָּרִיד** – החתוך כקולמוס פסול, דכיון שנחסר ונתמעט מעובי הגיד, ואין כל הגיד נוגע בשעת תשמיש בכותלי הרחם, הוא מתחמם רק מעט, ואינו מושך את הזרע מהגוף בקילוח, אלא הזרע שותת ואינו ראוי להוליד.

אָמַר רָבָא כְּוָוֹתֵיהּ דְּרַב הוּנָא מִסְתַּבְּרָא, שנחתך כקולמוס כשר, ונחקק כמרזב פסול, וכטעמו, **הַאי לֵא שָׁלִיט בָּהּ אֲוִירָא, וְהַאי שָׁלִיט בָּהּ אֲוִירָא. וְאִי מִשּׁוּם גְּרִידוּתָא** – ואם יעלה בדעתך לפסול את החתוך כקולמוס מטעמו של רב חסדא, שבאופן כזה אין משיכת זרע בקילוח, אין לחוש לזה, **מִידִי דַּהֲוָה אַבְרָיָא דְּחָכִיתָא** – בדומה לברז התחוב בחור החבית, שאף שראשו קצר ודק, וכשהוא תוחבו אין ראשו נוגע בדופן נקב החבית, מכל מקום רחב הוא מאחוריו, וכשהוא תוחבו עד סופו, נוגע הוא. כך החתוך כקולמוס, אף שאינו מתחמם מחמת נגיעת ראש הגיד, מכל מקום מתחמם הוא מחמת נגיעת אחוריו.

אָמַר לֵיהּ רָבִינָא לְמֵרִימַר, הָכִי אָמַר מַר זוּטְרָא מִשְּׁמֵיהּ דְּרַב פָּפָּא, הִלְכְתָא, בֵּין חתוך כְּקוּלְמוּס, וּבֵין חקוק כְּמַרְזֵב, כְּשֵׁרָה. מיהו מִיבַּעְיָא לֵיהּ – אולם הוא הסתפק היכן נעשה החיתוך או החקיקה, האם בבשר שלְּמַטָּה מֵעֲטָרָה לכיוון הקרקע, **אוֹ** לְמַעְלָה מעטרה. מקשה הגמרא: **פְּשִׁיטָא** דִּלְמַעְלָה מֵעֲטָרָה, **דְּאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ לְמַטָּה מֵעֲטָרָה, הלא** שם **אֲפִילּוּ נִכְרַת הַגִּיד, נַמִּי** כשר. מתרצת הגמרא: **וְרָבִינָא לְשַׁבּוּשֵׁי לְמֵרִימַר הוּא דְּבָעֵי** – רבינא רצה לבדוק את מרימר, האם מחודד הוא וידע להשיב על שאלתו, אבל פשוט שמדובר על חיתוך וחקיקה למעלה מעטרה.

הגמרא מביאה מעשה בענין זה: **הַהוּא עוּבְדָּא דַּהֲוָה בְּמָתָא מַחְסְיָא,** באדם שגידו נחקק כמרזב, **שַׁפְּיֵיהּ** – חתך **מַר בַּר רַב אַשִׁי** את דפנות המרזב ונטלם, עד שנעשה גידו **כְּקוּלְמוּס, וְאַכְשְׁרֵיהּ** – ובכך הכשיר את אותו אדם לבוא בקהל, כדעת רב הונא.

הגמרא דנה בצנור הזרע שניקב. אומרת הגמרא: **הַהוּא עוּבְדָּא** דַּהֲוָה **בְּפוּמְבְּדִיתָא,** באדם **שֶׁאִיסְתָּתִים גּוּבְתָּא דְּשִׁכְבַת זֶרַע** – נסתם נקב הקנה [צינור] של שכבת הזרע, **וְאַפִּיק** – והיה מוציא שכבת הזרע **בְּמָקוֹם** יציאת **קְטָנִים** – מי רגלים. **סָבַר רַב בִּיבִי בַּר אַבָּיֵי לְאַכְשׁוּרֵי,** שהרי אין כאן לא פצוע ולא דך ולא כרות. **אָמַר רַב פַּפִּי** לרב ביבי בר אביי, **מִשּׁוּם דְּאָתוּ**

א.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שניאור זלמן – אדמו"ר הזקן – בעל התניא והשו"ע

מג סַנְדָּלִים שֶׁבִּימֵיהֶם הָיוּ לָהֶם שְׁתֵּי רְצוּעוֹת קְבוּעוֹת בִּשְׁנֵי צְדָדֵיהֶם, אַחַת בְּצַד פְּנִימִי לְבֵין שְׁנֵי רַגְלַיִם, וְאַחַת לְצַד חוּץ שצז], וְכוֹרְכִים שְׁתֵּי הָרְצוּעוֹת עַל הָרֶגֶל לְמַעְלָה לְהַחֲזִיק שְׁנֵי צִדֵּי הַסַּנְדָּל עַל רַגְלוֹ, מִפְּנֵי שֶׁלֹּא הָיָה עוֹר בְּסַנְדָּלֵיהֶם אֶלָּא בִּצְדָדֵי הַסַּנְדָּל בִּלְבָד שצז], אֲבָל מִלְּמַעְלָה הָיָה פָּתוּחַ לְגַמְרֵי, לְפִיכָךְ הָיוּ צְרִיכִים שְׁתֵּי רְצוּעוֹת לְהַחֲזִיק שְׁנֵי צִדֵּי הַסַּנְדָּל עַל רַגְלוֹ, וְאִם נִפְסְקָה אַחַת מֵהֶן אִי אֶפְשָׁר לֵילֵךְ בּוֹ עַד שֶׁיִּתַּקְּנֶנּוּ שצח], וְאַף־עַל־פִּי־כֵן מֻתָּר לְטַלְטְלוֹ אַף אִם נִפְסְקָה עִם מְקוֹם קְבִיעוּתָהּ, מִפְּנֵי שֶׁעֲדַיִן יֵשׁ תּוֹרַת כְּלִי עָלָיו, הוֹאִיל וְהוּא רָאוּי לַחֲזוֹר וּלְתַקְּנוֹ שצט].

בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁנִּפְסְקָה הַפְּנִימִית שֶׁל בֵּין הָרַגְלַיִם, שֶׁאִם יְתַקְּנוּהָ - אֵין תִּקּוּנָהּ גְּרִאָה. אֲבָל אִם נִפְסְקָה הַחִיצוֹנָה - אֵין דַּרְכָּהּ לְתַקְּנָהּ, מִפְּנֵי שֶׁתִּקּוּנָהּ גְּרִאָה לַכֹּל וּגְנַאי הוּא, וּלְפִיכָךְ בָּטֵל הַסַּנְדָּל מִתּוֹרַת כְּלִי וְאָסוּר לְטַלְטְלוֹ. וְאֵינוֹ דּוֹמֶה לְשִׁבְרֵי שְׁאָר כֵּלִים שֶׁמֻּתָּרִים בִּטְלְטוּל הוֹאִיל וְהֵם רְאוּיִים לְכִסּוּי כֵּלִים ת], אֲבָל הַסַּנְדָּל אֵין דַּרְכּוֹ לְכַסּוֹת בּוֹ כֵּלִים מִפְּנֵי מְאִיסוּתוֹ תא]:

הלכות שבת, חלק ב סימן שח, דברים המותרים והאסורים לטלטל בשבת סעיף מג

ביאורי הלכה

שצו] לצד חוץ – קצה הרצועה האחת היה קשור לצידה הימני של סוליית הסנדל וקצה הרצועה השנייה קשור לצידה השמאלי של סוליית הסנדל, קצה הרצועות השני היה משוחרר, ורק בעת הלבישה היו מעבירים את הרצועות משני הצדדים על גבי כף הרגל וקושרים יחדיו[377].

שצז] הסנדל בלבד – אבל בסנדלים שבתקופות מאוחרות יותר עור הסנדל היה חופה מעט את הרגל[378] ובשעת הדחק ניתן היה ללכת עם הסנדל גם ללא קשירה.

שצח] עד שיתקננו – כשרצועה אחת נפסקה אין לאן לקשור את הרצועה המגיעה מהצד השני.

שצט] לחזור ולתקנו – כיון שראוי ורגילים בכך – לא בטלה ממנו תורת כלי[379].

ת] לכיסוי כלים – אף שאינם ראויים למלאכתם הראשונה.

תא] מפני מאיסותו – ואף אם ראוי לשימוש אחר כמו לסמוך עליו כרעי המיטה, אין לו תורת כלי[380].

ציונים והוספות

377) כך נוצרה כעין רצועה אחת שקשר באמצעה, כמו שרוכי נעלים שבזמננו הבאים משני כיווני הנעל ונקשרים יחדיו.

378) כמו סנדלים ונעליים של ימינו, וכדלהלן סעיף מה.

379) אף אם אין בדעתו לתקנו, וראה לעיל הערה רנח לעניין כלי העומד לתקנו.

380) רק שימוש של כיסוי כלי נותן לו "תורת כלי" משא"כ שימושים (כמו קינוח או סמיכת כרעי המיטה) שלא מייחדים להם דבר מסויים אלא משתמשים באבנים ועצים מזדמנים (ואפילו אם שומר הסנדל לזה).

שולחן ערוך רבנו הזקן הלכות עירובין לפי לוח "רב יומי"

חלק ב סימן שעב דין שיתופי הדירות לעירוב

יט ...ואם נתמעט מעשרה בעפר וצרורות שנפלו בו אפילו בסתם שלא ביטלם שם צריכים לערב יחד שסתם עפר וצרורות שבחריץ מבוטלין הן ונתבטלו מחיצותיו אבל אם עתיד לפנותם ממנו לאחר זמן אע"פ שביטלם לאיזה זמן אינם מבטלים מחיצות החריץ ויכולים לערב כל אחת בפני עצמה (ואף שיש אומרים שאפילו ביטול לשבת אחת מועיל לבטל מחיצה כמו שנתבאר בסי' שנ"ח מכל־מקום בדברי סופרים הלך אחר המיקל ויש לסמוך על דברי האומרים שאין מחיצה מתבטלת אלא בדבר שמבטלו שם לעולם כמו שנתבאר שם):

כ נתן עליו נסר כמין גשר משפת החריץ אל שפתו לרחבו אם הנסר הוא רחב ד' חשוב כפתח ויכולים לערב יחד אם ירצו והוא הדין אם מילאו כמין גשר רחב ד' בדבר המבטלו שם (אפילו לשבת אחת או בדבר שאינו ניטל בשבת).

ואם נתן הנסר לאורך החריץ אפילו אין בו אלא כל שהוא חשוב כפתח שהרי מיעט רוחב החריץ מד' והוא שיהא באורך נסר זה ד' כדי שיהא רוחב הפתח ד'.

ואם יש בארכו יותר מעשר אמות אינן יכולים לערב כל אחת בפני עצמה אלא צריכות לערב יחד שהרי הן פתוחות זו לזו ביותר מעשר כיון שאין ברוחב החריץ ד' בכשיעור ארכו של נסר זה (והוא שאין דעתו ליטול הנסר מכאן לאחר זמן שכל שאינו מבטלו כאן לעולם אינו מבטל מחיצה להחמיר):

כא אם החריץ עמוק לאחד עשרה ולשני אינו עמוק עשרה או שהוא שוה לשתיהן דינו ככותל:

* * *

כב גדיש של תבן שבין ב' חצירות שאין ביניהן מחיצה אם הוא גבוה עשרה בכל משך אורך החצרות שמפסיק ביניהן אינן יכולים לערב יחד אלא כל אחת מערבת לעצמה נתמעט מעשרה בחול צריכות לערב יחד ואם עירב[ה] כל אחת לעצמה אוסרות זו על זו כיון שאין ביניהן מחיצה גבוה עשרה ולא עירבו זו עם זו ואם נתמעט בשבת אינן אוסרות ששבת כיון שהותרה הותרה וכמו שיתבאר בסי' שע"ד.

ובעוד שלא נתמעט וכן אם נתמעט בשבת ולא מבעוד יום אסור לשום אחד מהם ליתן מן התבן לתוך קופתו להאכיל לבהמתו מפני שהתבן שלמטה מעשרה הוקצה מאתמול למחיצה שהרי עירבה כל אחת לעצמה על סמך שהגדיש הוא מחיצה ביניהם ומטלטלין בחצר על סמך זה (אם כן הסיחו דעתן ממנו לגמרי מלהסתפק בו בשבת) וכאילו הקצהו בידים ואף שנמלכו אחר כך אינו מועיל כלום (שמתוך שהוקצה בין השמשות הוקצה לכל השבת) (ועוד שכיון שסמכו עליו למחיצה להתיר טלטול יש איסור בסתירתו מדברי סופרים כמ"ש בסי' שט"ו ומתוך שהוקצה בין השמשות מחמת איסור סתירה הוקצה לכל השבת) ואסור ליטלו בידים וגזרו גם על מה שלמעלה מעשרה שמא יהא ניטל והולך עד למטה מעשרה ואפילו להעמיד שם הבהמה שתאכל מעצמה אסור כמו שאסור להעמידה על כל מוקצה משום גזירה שמא יטול בידיו ויאכילנה אבל יכול לעמוד בפניה כדי שלא יהא לה דרך לנטות אלא דרך שם ותאכל מעצמה כמו שנתבאר בסי' שכ"ד.

* * *

במה דברים אמורים בגדיש שבין ב' חצירות אבל בגדיש שבין ב' בתים כגון בית שבין ב' חצירות ושתיהן פתוחות לו ויש גדיש של תבן באמצעיתן וחולקות לשנים וכל חצר משתמשת בחצי בית הפתוח לה ואף על פי שהחצירות לא עירבו יחד אינן אוסרות זו על זו בבית שביניהן לפי שהגדיש הוא מחיצה ביניהן ואעפ"כ מותרים ליטול ולהאכיל לבהמתם בידים אלו מכאן ואלו מכאן מן התבן (הסמוך לתקרה) (שלמעלה מעשרה) ואין חוששין שמא יהיו נוטלין והולכין עד (למטה מי') (שיפחות מג' טפחים) לפי שכיון שהגדיש הוא בבית שיש לו תקרה ניכר הדבר הרבה כשהוא נפחת והולך.

ויש אומרים שבנטילת התבן אין בו משום מוקצה ולא משום סתירת מחיצה הואיל ולא נעשה מתחלה לשם מחיצה אלא מה שאסרו ליטול מגדיש שבין ב' חצירות הוא משום שמא יטול וילך עד שיתמעט מעשרה ותתבטל המחיצה ויטלטלו בחצר כמתחלה ואין החשש שמא יפחת מעשרה בשבת שהרי שבת כיון שהותרה הותרה אלא אסרו ליטול ממנו בקופה לעולם בין בשבת בין בחול משום שמא יפחת מעשרה בערב שבת סמוך לבין השמשות ולא ירגיש בדבר ויטלטלו בשבת באיסור אלא יסלקנו כולו בבת אחת ולכן אסרו ג"כ להעמיד הבהמה שם אע"פ שבאכילת הבהמה אין לחוש לזה שאין דרכה לאכול הרבה כ"כ בפעם אחת עד שיתמעט מעשרה מ"מ גזרו שמא יאכיל בקופה אבל בגדיש [שבין ב' בתים] לא גזרו כלל אפילו בשבת מטעם שנתבאר (והעיקר כסברא הראשונה):

* * *

חלק ב סימן שעג דיני שתי גזוזטראות בשתי עליות:

א שתי גזוזטראות הבולטות מב' עליות זו כנגד זו ונתן ביניהן נסר כמין גשר מזו לזו וקבעו שם במסמר שלא יוכל להינטל בשבת (או שביטלו בפירוש לכל השבת) אם הוא רחב ד' הרי הוא כפתח ומערבין יחד ואם רצו כל אחת מערבת לעצמה אבל אם היו זו שלא כנגד זו אפילו אם זו ברוח זו וזו ברוח שכנגדו כגון שזו בצפון וזו בדרום אלא שאחת משוכה למזרח ואחת למערב ואינן מכוונות זו כנגד זו אינן יכולים לערב יחד מפני שהנסר שיתנו מזו לזו יבא מקרן זוית של זו לשל זו ואינו חשוב כפתח שאין דרך לעשות פתח בקרן זוית במה דברים אמורים כשהן משוכות זו מכנגד זו ג' טפחים אבל פחות מג' טפחים אינו כלום וכמכוונות הן ואפילו אם הן מכוונות ממש אם האחת גבוה מחברתה ג' טפחים אינו חשוב פתח.

וכל זה כשהן רחוקות זו מזו אבל אם אין המרחק שביניהן ד' אף שאין שם נסר כלל מערבין יחד מפני שנוח לפסוע משפת זו לשפת זו וכאלו הן סמוכות זו לזו ממש ולכן אינן יכולים לערב כל אחת לעצמה ולטלטל זו בשלה וזו בשלה מפני שהן אוסרות זו על זו כיון שהן קרובות זו לזו בתוך ד' אלא אם כן קירוב זה שביניהן אינו במילואו אלא באמצע רחבן בלבד שיש שם בליטה אבל בקצותיהן הן רחוקות זו מזו ד' וגם אין בקירוב זה יותר מעשרה אמות.

במה דברים אמורים לטלטל בגזוזטראות עצמן אבל העליות שאצלן יכולה כל אחת לערב לעצמה עם הבתים שבחצרה אע"פ שגזוזטראותיהם סמוכות זו לזו רק שלא יטלטלו בגזוזטראות ואם ירצו יכולים אפילו כל הבתים שבחצר עליה זו לערב עם כל הבתים שבחצר עליה זו לפי שהגזוזטראות הן פתח ביניהן רק שיהיו סולמות כדינם מהבתים לעליות והוא הדין אם הגזוזטראות רחוקות אלא שנתן נסר מזו לזו:

* * *

חלק ב סימן שעד נסתם בשבת פתח או חלון במקום שעירב בו:

א ב' בתים או ב' חצרות שעירבו יחד ע"י שהיה ביניהם חלון או פתח ונסתם בשבת מותרים להשתמש מזה לזה דרך גובה כותל וחוריו ששבת כיון שהותרה הותרה.

אבל אם נסתם מבעוד יום אפילו חזר ונפתח בשבת אסורים לפי שעדיין לא קנו עירוב מעולם שקניית העירוב הוא בין השמשות וכאן לא היה עירוב בין השמשות כיון שהפתח סתום ומשחשכה לא קנו עירוב שאין מערבין משתחשך.

ואפילו עירבו כבר לפני שבת שעברה ואותו עירוב נשאר עדיין קיים אינן יכולים לסמוך עליו בשבת זו אחר שנפתח הפתח הואיל וכבר נתבטל מבעוד יום ואינו חוזר וניעור משתחשך אבל אם מתחלה עירבו לשבתות הרבה אפילו עירבו לשנה או יותר וקנו עירוב בבין השמשות של שבת ראשונה שהיה הפתח פתוח ואח"כ נסתם הפתח ונפתח בשבת אחרת אפילו בסוף השנה חוזר העירוב וניעור ואפילו סתמו במזיד ויש מי שחושש להחמיר אם סתמו במזיד הואיל וגילה דעתו בסתימה זו שאינו חפץ בעירוב אינו חוזר וניעור כשנפתח ולענין הלכה בדברי סופרים הלך אחר המיקל:

ב היה כותל בין [שתי] חצרות ועירבה כל אחת לעצמה ונפרץ הכותל בשבת מותרים לטלטל כל אחד בחצירו עד מקום הכותל אפילו כלים ששבתו בבית ששבת כיון שהותרה הותרה.

אבל חצר שנפרצה בשבת לרשות הרבים או לכרמלית פרצה האוסרתה אין אומרים שבת כיון שהותרה הותרה כמו שנתבאר בסי' שס"ב:

ג חצר קטנה שנפרצה מבעוד יום במילואה לגדולה ואין בפרצה יותר מעשר אמות גדולה מותרת להוציא כלים ששבתו בבית לחצרה אם עירבה לעצמה ואע"פ שלא עירבה עם הקטנה אין הקטנה אוסרת עליה מפני שפרצה זו היא לגדולה כפתח שאין לה במילואה אלא נשתיירו בה גיפופים עודפים על פרצת הקטנה מכאן ומכאן והקטנה אסורה להוציא כלים ששבתו בבית לחצרה הואיל ונפרצה במילואה להגדולה אלא אם כן עירבה עם הגדולה.

במה דברים אמורים כשנכנסין כתלי אורך הקטנה לתוך הגדולה ומופלגין שם ג' טפחים מכתלי אורך הגדולה שאל"כ אף הקטנה ניתרת ע"י גיפופי הגדולה משום נראה מבחוץ ושוה מבפנים כמו שנתבאר בסי' ש"ס:

* * *

ד וכן גג קטן המוקף מעקה סביבו גבוהה עליו עשרה שנפרץ שם במילואו לגג גדול המוקף ג"כ כמוהו ולא עירבו הבתים יחד קטן אסור להעלות עליו כלים ששבתו בבית אם מחיצותיו נכנסות לתוך הגדול הואיל ואין לו מחיצה להפסיק בינו לגדול שלא עירב עמו וגדול מותר מפני שיש לו גיפופים עודפים על פרצת הקטן.

וכן אפילו אם אינן מוקפים מעקה כלל אלא שמחיצות הבית סביב ניכרות ונראות למי שעומד על שפת הגג כשמסתכל תחת רגליו שאז אומרים בהן גוד אסיק וכאילו הן עומדות למעלה על שפת הגג כמו שנתבאר בסימן שמ"ה אבל מחיצות הבית שבין קטן לגדול אין אומרים בה גוד אסיק הואיל ואינה נראית למי שעומד שם מלמעלה שהרי הגגין מחוברין זה לזה ומכסים על פרצת הקטנה ואין רואים אותה ומקום מחיצה זו למעלה היא כפרצה במילואה מהקטן להגדול ולהגדול אינה במילואו שהרי כותל בית הגדול עודף מכאן ומכאן ונראה למי שעומד על שפת הגג ולפיכך גדול מותר וקטן אסור אם נכנסים כתלי ביתו לתוך הגדול.

אבל אם גם מחיצות הבית סביב אינן ניכרות ונראות למי שעומד על שפת הגג כגון שהגג בולט עליהן כרמלית הוא כמו שנתבאר בסי' שמ"ה אלא אם כן חלון ד' על ד' פתוח לו מהבית (ואז הוא רשות היחיד כמו שנתבאר שם) אבל מכל־מקום אם לא עירבו יחד אף הגדול אסור בכלים ששבתו בבית לפי שאין לו גיפופים עודפים מכאן ומכאן שהרי כותל הבית אין אומרים בו גוד אסיק הואיל ואינו ניכר למי שעומד למעלה:

* * *

חלק ב' סימן שעה מה הם הדברים השרויים בחצר שאינם אוסרים:

א מרפסת ארוכה שלפני העליות ועומדת בחצר ועולין לה בסולם ובני העליות יוצאין לה דרך פתחיהם הפתוחים לה ויורדין ממנה בסולם לחצר ועוברים לרשות הרבים הרי מרפסת זו לעליות כחצר לבתים ואם לא עירבו יחד אסורים להוציא לה כלים ששבתו בעליות שבני העליות אוסרים אותה זה על זה הואיל והיא משמשת לכולם וכולם פתוחים לה כמו הבתים לחצר.

אבל אין צריך לערב עם בני החצר שאף שהם עירבו לרשות הרבים דרך החצר אינם אוסרים אותה עליהם הואיל ואינן פתוחים לה אלא למרפסת וסתם מרפסת גבוה עשרה וכל גבוה עשרה רשות בפני עצמו הוא ומוחלקת מרשות שאצלה.

ומכל־מקום אם רצו לערב עם בני החצר כדי שגם הם יהיו מותרים להוציא לחצר כלים ששבתו בעליותיהם יכולים לערב על ידי הסולם שמחצר למרפסת שהוא נידון כפתח כמו שנתבאר בסי' שע"ב והרי הן כב' חצרות ופתח ביניהן שאם רצו מערבים יחד ואם רצו מערבת כל אחת לעצמה ואף שהסולם תורת פתח עליו אף־על־פי־כן אין העליות חשובות כפתוחות לחצר לפי שהסולם אין תורת פתח עליו אלא להקל שיכולים לערב יחד על ידי סולם שביניהן כמו על ידי פתח אבל לא להחמיר.

במה דברים אמורים שבני המרפסת דהיינו בני העליות אינם אוסרים בחצר כשיערבו הם יחד שהם מותרים במרפסת שלהם והרי זו רגל המותרת במקומה שאינה אוסרת שלא במקומה כמו שיתבאר בסי' שע"ח אבל אם לא עירבו כיון שהם אסורים במרפסת שלהם הרי זה רגל האסורה במקומה ואוסרת שלא במקומה עד שיערבו שם כמו שיתבאר שם:

'לקוטי תורה' פרשת בחוקותי – הפרשה החסידית

אִם בְּחֻקֹּתַי תֵּלֵכוּ [א]

"**אִם**[1] בְּחֻקֹּתַי תֵּלֵכוּ וְגוֹ'" (וַיִּקְרָא כו, ג):

הִנֵּה אָמְרוּ רַז"ל (עֲבוֹדָה זָרָה ה', א'): "אֵין 'אִם' אֶלָּא לְשׁוֹן תַּחֲנוּנִים, שֶׁנֶּאֱמַר (תְּהִלִּים פא, יד): "לוּ עַמִּי שֹׁמֵעַ לִי יִשְׂרָאֵל בִּדְרָכַי יְהַלֵּכוּ"[2].

וְצָרִיךְ לְהָבִין עִנְיַן תַּחֲנוּנִים הָאֵלּוּ – מָה הֵם?

וְגַם צָרִיךְ לְהָבִין לְשׁוֹן "בְּחֻקֹּתַי", אֲשֶׁר פֵּירְשׁוּ חֲזַ"ל (בְּקִדּוּשִׁין דַּף ל"ט) עַל פָּסוּק (וַיִּקְרָא יט, יט): "אֶת חֻקֹּתַי תִּשְׁמֹרוּ" – "חוּקּוֹת שֶׁחָקַקְתִּי לָכֶם וְכוּ'".

וְגַם לְהָבִין לְשׁוֹן "תֵּלֵכוּ" הַנֶּאֱמַר כָּאן.

הִנֵּה יָדוּעַ, כִּי בַתּוֹרָה־שֶׁבִּכְתָב יֵשׁ ב' מִינֵי כְתִיבָה:

כִּי בַלּוּחוֹת נֶאֱמַר (שְׁמוֹת לב, טז): "וְהַמִּכְתָּב מִכְתַּב אֱלֹהִים [..] חָרוּת עַל הַלּוּחוֹת", שֶׁהַכְּתָב הוּא מֵעַצְמָן שֶׁל הַלּוּחוֹת, אֲשֶׁר נֶחְקַק מֵהֶם וּבָהֶם, וְלֹא הָיוּ הָאוֹתִיּוֹת עִנְיָן וּמַהוּת בִּפְנֵי עַצְמָן.

אֲבָל שְׁאָר תּוֹרָה־שֶׁבִּכְתָב – דְּיוֹ כְתוּבָה עַל הַקְּלָף, אֲשֶׁר הָאוֹתִיּוֹת הֵם מַהוּת בִּפְנֵי עַצְמָן וְלֹא מֵעַצְמִיּוּת הַקְּלָף הֵם, וְנִקְרָא "תּוֹרָה־שֶׁבִּכְתָב" כִּי הַתּוֹרָה מְלוּבֶּשֶׁת בִּכְתָב. וְדֵי לַמֵּבִין.

וְהִנֵּה, "תְּלַת קְשָׁרִין אִינּוּן: קוּדְשָׁא בְּרִיךְ־הוּא וְאוֹרַיְיתָא וְיִשְׂרָאֵל; וְיִשְׂרָאֵל מִתְקַשְּׁרָאן וְכוּ'[3]". עַל כֵּן, בְּכָל נִיצוּץ וְנֶפֶשׁ אֱלֹקִית מִיִּשְׂרָאֵל יֶשְׁנָן גַּם כֵּן ב' בְּחִינוֹת אֵלּוּ – אוֹתִיּוֹת הַחֲקוּקִים, וְאוֹתִיּוֹת הַכְּתוּבִים.

דְּהִנֵּה כְּתִיב (זְכַרְיָה ג, ז): "וְנָתַתִּי לְךָ **מַהְלְכִים** בֵּין **הָעוֹמְדִים** הָאֵלֶּה". וְהִנֵּה "**הָעוֹמְדִים**" הֵן הַמַּלְאָכִים, וּ"**מַהְלְכִים**" הֵם נְשָׁמוֹת כְּלָלוּת יִשְׂרָאֵל.

וּלְהָבִין זֶה, לָמָּה נִקְרְאוּ הַמַּלְאָכִים "עוֹמְדִים"?

הִנֵּה כְּתִיב (תְּהִלִּים לג, ו): "בִּדְבַר ה' וְכוּ' וּבְרוּחַ פִּיו כָּל **צְבָאָם**"[4]. דְּהַיְינוּ, שֶׁהַמַּלְאָכִים, מְקוֹם מְקוֹר חוֹצְבָן וּבְרִיאָתָן הוּא מִדִּיבּוּרוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ־הוּא כִּבְיָכוֹל. הֲגַם שֶׁ"אֵין לוֹ דְּמוּת הַגּוּף", וְ"לֹא נַעֲרוֹךְ אֵלָיו קְדוּשָׁתוֹ"[5]. אַף עַל פִּי כֵן "דִּבְּרָה תּוֹרָה כִּלְשׁוֹן בְּנֵי אָדָם"[6] לְהַקְרָאוֹת הִתְגַּלּוּת אוֹרוֹ לִבְחִינַת נִבְרָאִים בְּשֵׁם 'דִּבּוּר'.

וְהִנֵּה אוֹתִיּוֹת הַדִּבּוּר הֵם, עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל, גּוּפִים מְחוּלָּקִים וְעוֹמְדִים כָּל אֶחָד לְבַדּוֹ, אֲשֶׁר מִדִּבּוּר זֶה לֹא יִתְהַוֶּה דִּבּוּר אַחֵר לְעוֹלָם.

וְעַל כֵּן, הַמַּלְאָכִים אֲשֶׁר עֲבוֹדָתָם בִּבְחִינַת אַהֲבָה, כְּמוֹ מַחֲנֶה מִיכָאֵל, אוֹ אֲשֶׁר עֲבוֹדָתָם בִּבְחִינַת יִרְאָה, כְּמוֹ מַחֲנֶה גַּבְרִיאֵל, הֵם "**עוֹמְדִים** בְּרוּם עוֹלָם" בְּמַדְרֵגָה אַחַת. וְהָאַהֲבָה וְהַיִּרְאָה אֲשֶׁר נִיתְּנָה בָּהֶם מִשֵּׁשֶׁת יְמֵי בְרֵאשִׁית, לֹא יְשַׁנּוּ אֶת תַּפְקִידָם לִהְיוֹת הוֹלֵךְ וְגָדֵל מִיּוֹם לְיוֹם. וּכְמַאֲמַר הַכָּתוּב (יְשַׁעְיָהוּ ו, ב): "שְׂרָפִים עוֹמְדִים" – בְּמַדְרֵגָה אַחַת.

אֲבָל נִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל, עֲלֵיהֶם אָמְרוּ[7]: "יִשְׂרָאֵל עָלוּ בְּמַחְשָׁבָה תְּחִלָּה", אֲשֶׁר מִקּוֹר חוֹצְבָן מֵאוֹתִיּוֹת הַמַּחְשָׁבָה הַנִּקְרֵאת "מַחְשָׁבָה עִילָּאָה", אֲשֶׁר הֵם כְּמַעְיָן הַנּוֹבֵעַ תָּמִיד, כְּמַאֲמַר רַז"ל[8]: "מֵבִין דָּבָר מִתּוֹךְ דָּבָר", וּמִיַּד בִּנְפוֹל דָּבָר אֶחָד בְּמַחְשָׁבָה הַקְּשׁוּרָה בְּמִקּוֹר הַשֵּׂכֶל, אֲזַי יִתְהַלֵּךְ בָּרְחָבָה[9], לִהְיוֹת מִתְרַחֵב וּמִתְפַּשֵּׁט יוֹתֵר וְיוֹתֵר.

אֲשֶׁר עַל זֶה נֶאֱמַר (בְּרֵאשִׁית ב, י): "**וְנָהָר יוֹצֵא מֵעֵדֶן לְהַשְׁקוֹת אֶת הַגָּן**" – "**וְנָהָר**" זֶה הוּא הַנִּמְשָׁךְ וְ"**יוֹצֵא**" תָּמִיד "**מֵעֵדֶן**" הוּא מְקוֹר הַחָכְמָה, וְהוֹלֵךְ וּמִתְרַחֵב עַד שֶׁבָּא "**לְהַשְׁקוֹת**" גַּ"ן סְדָרִים דְּאוֹרַיְיתָא הַנִּקְרָא תּוֹרָה־שֶׁבִּכְתָב כַּנַּ"ל.

וְעַל כֵּן נֶאֱמַר (יְהוֹשֻׁעַ כד, ב): "**בְּעֵבֶר הַנָּהָר** יָשְׁבוּ אֲבוֹתֵיכֶם מֵעוֹלָם כו'" – לְמַעְלָה מִבְּחִינַת "נָהָר".

וּמַחְשָׁבָה זוֹ יֵשׁ בָּהּ גַּם כֵּן ב' בְּחִינוֹת, כְּמַאֲמַר הַכָּתוּב (יְשַׁעְיָהוּ נה, ח): "כִּי לֹא מַחְשְׁבוֹתַי מַחְשְׁבוֹתֵיכֶם" – לְשׁוֹן רַבִּים:

כִּי **מַחְשָׁבָה־תַּתְּאָה** הִיא הַמְחַיָּה אֶת הַדִּבּוּר, כִּי בְּלִתִּי מַחְשָׁבָה אִי אֶפְשָׁר לְדַבֵּר, כְּמַאֲמַר רַז"ל (בְּרָכוֹת יג, א): "הַשְּׁמַע לְאָזְנֶךָ מַה שֶּׁאַתָּה מוֹצִיא מִפִּיךָ";

וְעַל בְּחִינָה זוֹ אָמְרוּ רַז"ל (אָבוֹת ה, א): "בַּעֲשָׂרָה מַאֲמָרוֹת נִבְרָא הָעוֹלָם, וַהֲלֹא בְּמַאֲמָר אֶחָד יָכוֹל לְהִבָּרְאוֹת"? וְדַ"מַאֲמָר אֶחָד" הוּא בְּחִינַת מַחְשָׁבָה זוֹ הַמְלוּבֶּשֶׁת וּמְחַיָּה אֶת כָּל כְּלָלוּת הַדִּבּוּר. וּכְמַאֲמַר הַכָּתוּב (תְּהִלִּים לג,

---

1. (נֶאֱמַר שִׁבְּת פָּרָשַׁת בְּהַר־בְּחוּקֹּתַי, כ"ד אִייָר תקס"ד).
2. ("שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִתְחַנֵּן לִפְנֵיהֶם שֶׁיִּשְׁמְרוּ אֶת הַתּוֹרָה. "לוּ עַמִּי" הַיְינוּ תְּחִינָּה, כְּמוֹ (בְּרֵאשִׁית ל, לד): "הֵן לוּ יְהִי כִּדְבָרֶךָ"". רַשֵּׁ"י קִדּוּשִׁין שָׁם).
3. ("בְּאוֹרַיְיתָא, וְאוֹרַיְיתָא בְּקוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא". זֹהַר חֵלֶק ג', עג, א).
4. ("הֵם הַמַּלְאָכִים וְהַגַּלְגַּלִּים". מְצוּדַת דָּוִד).
5. (פִּיּוּט "יְגֻדַּל").
6. (עַל פִּי בְּרָכוֹת לא, ב. וְשָׁם נִסְתָּם).
7. (רְאֵה בְּרֵאשִׁית רַבָּה פָּרָשָׁה א, ד).
8. (חֲגִיגָה יד, א. סַנְהֶדְרִין צג, ב).
9. (עַל פִּי תְּהִלִּים קיט, מה: "וְאֶתְהַלְּכָה בָּרְחָבָה").

טו): "הַיּוֹצֵר יַחַד לִבָּם, הַמֵּבִין אֶל כָּל מַעֲשֵׂיהֶם", אֲשֶׁר "כּוּלָּם נִסְקָרִים בִּסְקִירָה אַחַת"[10].

אֲבָל בְּחִינָה הַשֵּׁנִית הִיא בְּחִינַת **מַחְשָׁבָה־עִלָּאָה** הַדְּבוּקָה בְּעֶצֶם הַשֵּׂכֶל, אֲשֶׁר אוֹתִיּוֹת הָהֵם הֵם הַנִּקְרָאִים "חֲקוּקִים" וְאֵינָם מַהוּת בִּפְנֵי עַצְמָם כַּנַּ"ל.

וְעַל כֵּן הַנְּשָׁמוֹת נִקְרָאוּ "מַהְלְכִים", כִּי יָכוֹל לְהִתְהַלֵּךְ בְּהַרְחָבָה, לְהַרְחִיב אַהֲבָתוֹ וְיִרְאָתוֹ לַה' יִתְבָּרֵךְ מִיּוֹם לְיוֹם יוֹתֵר וְיוֹתֵר, עַד בּוֹאוֹ לִמְקוֹר חוֹצְבָהּ – תְּחִלַּת הַמַּחְשָׁבָה הַנִּקְרָא "עֵבֶר הַנָּהָר", אֲשֶׁר גַּם שָׁם לֹא יִשְׁקוֹט וְלֹא יָנוּחַ, כִּי "הוֹלֵךְ וָאוֹר" (מִשְׁלֵי ד, יח), כְּמַאֲמַר הַכָּתוּב: "וְנָהָר יוֹצֵא"[11]. :

ב וְהַנָּה, מְקוֹם הַהִילּוּךְ וְעֵת הַהִילּוּךְ לְכָל אָדָם, לִהְיוֹת מַרְחִיב וּמַגְדִּיל אַהֲבָתוֹ לַה' – הוּא בְּעֵת הַתְּפִלָּה; וְקוֹדֶם הַתְּפִלָּה – פְּסוּקֵי־דִזִּמְרָה וּבְרָכוֹת, אֲשֶׁר תִּיקְנוּ לָנוּ אַנְשֵׁי כְּנֶסֶת־הַגְּדוֹלָה[12] עַל יְדֵי אֲבוֹת הָעוֹלָם, כְּמַאֲמַר רַז"ל (בְּרָכוֹת כו, ב): "תְּפִלּוֹת אָבוֹת תִּקְּנוּם: אַבְרָהָם, יִצְחָק וְיַעֲקֹב", וְהֵם מִדַּת גְּדוּלָּה, גְּבוּרָה וְרַחֲמִים:

כַּאֲשֶׁר כָּלְלוּ לָנוּ חֲזַ"ל פְּסוּקִים הַמְבָאֲרִים **גְּדוּלַת** הַבּוֹרֵא יִתְבָּרֵךְ – "וְלִגְדוּלָּתוֹ אֵין חֵקֶר" (תְּהִלִּים קמה, ג), אֲשֶׁר "אֵין לוֹ תְּחִלָּה, וְאֵין לוֹ תְּכִלָּה", אֲשֶׁר עַל יְדֵי הִתְבּוֹנְנוּת זוֹ יַגְדִּיל אַהֲבָתוֹ לַה' יִתְבָּרֵךְ.

וְכֵן פְּסוּקִים הַמְבָאֲרִים **גְּבוּרָתוֹ וְיִרְאָתוֹ** יִתְבָּרֵךְ – הִיא מִדַּת יִצְחָק.

וְכֵן יֵשׁ פְּסוּקִים הַמְבָאֲרִים **רַחֲמָנוּתוֹ** יִתְבָּרֵךְ, אֲשֶׁר הִיא נִקְרֵאת "נַחֲלַת יַעֲקֹב" (יְשַׁעְיָהוּ נח, יד), "נַחֲלָה בְּלִי מְצָרִים"[13] – בְּלִי גְּבוּל. כִּי הָרַחֲמָנוּת שׁוֹרֶה וְשַׁיָּךְ עַל כָּל הָעוֹלָמוֹת – "מַבְרִיחַ מִן הַקָּצֶה אֶל הַקָּצֶה" (שְׁמוֹת כו, כח), עַד רוּם הַמַּעֲלוֹת.

כִּי כּוּלָּם אֵינָם עַצְמִיּוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ כִּי אִם בְּחִינַת הֶאָרָה. כְּמַאֲמַר הַכָּתוּב (תְּהִלִּים קמח, יג): "הוֹדוֹ עַל **אֶרֶץ** וְשָׁמָיִם", "**אֶרֶץ**" הוּא בְּחִינַת מְמַלֵּא, "**וְשָׁמָיִם**" הוּא בְּחִינַת סוֹבֵב – אֵינָם אֶלָּא הֶאָרָה־דְּהֶאָרָה, וְהוּא בְּחִינַת "שֵׁם", כְּמַאֲמָר[14]: "יִשְׁתַּבַּח **שִׁמְךָ** לָעַד מַלְכֵּנוּ", עַל כֵּן שַׁיָּךְ עֲלֵיהֶם רַחֲמָנוּת – אֲשֶׁר רְחוּקִים הֵם מֵעַצְמוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ.

וְהִנֵּה, בְּהִתְבּוֹנֵן הָאָדָם בְּהִתְבּוֹנְנוּת רַחֲמָנוּת זוֹ, יַגְדִּיל מִדּוֹתָיו הַטּוֹבוֹת לַה', וְיִשָּׂא אוֹתָם לַה', כְּמַאֲמַר הַכָּתוּב (תְּהִלִּים כה, א): "אֵלֶיךָ ה' נַפְשִׁי אֶשָּׂא". כִּי הָאָבוֹת הֵם הַנִּקְרָאִים "רוֹעִים", מֵהַ"שִּׁבְעָה רוֹעִים" הַמְפַרְנְסִין וְנוֹתְנִים כֹּחַ וְחַיּוּת לְהַצֹּאן קָדְשִׁים לִהְיוֹת יְכוֹלִים לַהֲלוֹךְ וּלְהִתְגַּדֵּל מִיּוֹם לְיוֹם. וְעִיקָּר צַעַר גִּידּוּל בָּנִים הָיָה לוֹ לְיַעֲקֹב[15], מִדַּת רַחֲמָנוּת, הוּא הַמְגַדֵּל אֶת הַמִּדּוֹת לַה' יִתְבָּרֵךְ.

וְעַל כֵּן נֶאֱמַר (יְשַׁעְיָה מ', י"א): "כְּרוֹעֶה עֶדְרוֹ יִרְעֶה, בִּזְרוֹעוֹ יְקַבֵּץ טְלָאִים, וּבְחֵיקוֹ יִשָּׂא עָלוֹת יְנַהֵל". וְהִנֵּה "בְּחֵיקוֹ **יִשָּׂא**" כְּתִיב, – יִשָּׂאוּם לַה', כְּמַאֲמַר הַכָּתוּב: "אֵלֶיךָ ה' נַפְשִׁי אֶשָּׂא".

וְעַל כֵּן אָמְרוּ חֲזַ"ל: "**אִם** – לְשׁוֹן תַּחֲנוּנִים" פֵּירוּשׁ: הַלְוַאי שֶׁיִּהְיֶה הֲלִיכַת הָאָדָם – בַּתְּפִלָּה הַנִּתְּקָנָה לָנוּ מֵאַנְשֵׁי כְּנֶסֶת הַגְּדוֹלָה, וְאֵין צָרִיךְ לְחַפֵּשׂ הֲלִיכוֹת אֲחֵרוֹת, כִּי הִיא טוֹבָה שֶׁבְּכוּלָּן, וְהַלְוַאי שֶׁיּוּסְפַּק לָהֶם.

וְהַיְינוּ "**בְּחֻקּוֹתַי תֵּלֵכוּ**": הֵם בְּחִינַת אָבוֹת אֲשֶׁר "בְּעֵבֶר הַנָּהָר יָשְׁבוּ", בְּחִינַת מַחְשָׁבָה־עִלָּאָה, אוֹתִיּוֹת חֲקוּקִים, וְהָיוּ לַאֲחָדִים מַמָּשׁ בִּמְקוֹרָן וּמְקוֹמָן הַחֲקוּקִים שָׁם. וְעַל כֵּן, בָּהֶם יָכוֹל הָאָדָם לָבֹא לִבְחִינַת הִילּוּךְ כו', כִּי שָׁם הוּא מְקוֹם הַהִילּוּךְ לְמַעְלָה מַעְלָה.

אֲבָל מֵחֲמַת גַּשְׁמִיּוּת הַגּוּף לֹא תַעֲמוֹד וְלֹא תָקוּם הַחֲקִיקָה וְהַהִילּוּךְ הַזֶּה בִּלְתִּי שְׁמִירַת כְּלִי, אֲשֶׁר עַל יְדֵי כְּלִי זוֹ "תִּכּוֹן לָעַד"[16], עַל כֵּן נֶאֱמַר אַחַר זֶה (וַיִּקְרָא כו, ג): "**וְאֶת מִצְוֹתַי תִּשְׁמְרוּ**".

דְּהִנֵּה, הַמִּצְוֹת הֵן רְמַ"ח מִצְוֹת עֲשֵׂה וְשַׁסַּ"ה לֹא־תַעֲשֶׂה. וְהִנֵּה הַשַּׁסַּ"ה לֹא־תַעֲשֶׂה הֵן לְהַפְרִיד אֶת הָרַע, אֲבָל רְמַ"ח מִצְוֹת עֲשֵׂה הֵן הַנִּקְרָאִים "אֵבְרִין דְּמַלְכָּא".

כְּמוֹ לְמָשָׁל אֵבֶר הוּא כְּלִי אֲשֶׁר בּוֹ נִמְשָׁךְ חַיּוּת מִמְּקוֹר הַחַיּוּת אֲשֶׁר שׁוֹרֶה בַּמּוֹחַ, כֵּן הוּא כָּאן – כִּי הַמִּצְוָה הִיא כְּלִי לְאוֹרוֹ יִתְבָּרֵךְ הַנִּמְשָׁךְ מִ"סִּתִּימָא דְּכָל סְתִימִין" – לְמַטָּה, לְהַשָּׂגַת הָאָדָם הַשָּׁפֵל.

וְאוֹרוֹ יִתְבָּרֵךְ הַמְּלוּבָּשׁ בָּהּ הוּא הַנִּקְרָא (אֶסְתֵּר א, ז): "יַיִן מַלְכוּת רָב כְּיַד הַמֶּלֶךְ", אֵין־סוֹף לְאוֹרוֹ יִתְבָּרֵךְ. וְהוּא **כַּוָּנַת הַמִּצְוָה,** שֶׁהוּא לְהַמְשִׁיךְ אוֹרוֹ יִתְבָּרֵךְ לְמַטָּה עַל

---

10. (רֹאשׁ הַשָּׁנָה יח, א).

11. (וְעַיֵּין מַה שֶּׁנִּתְבָּאֵר עַל פָּסוּק "וְנָתַתִּי לְךָ מַהֲלְכִים", בְּפָרָשַׁת וַיֵּשֶׁב (תּוֹרָה אוֹר ל, א וְאֵילָךְ). וּבְפָרָשַׁת שְׁלַח עַל פָּסוּק "וְעַתָּה יִגְדַּל" (לְקַמָּן שְׁלַח לח, ד). וְעַיֵּין עַל פָּסוּק "יוֹנָתִי בְּחַגְוֵי הַסֶּלַע", בְּפֵירוּשׁ "קוּמִי לָךְ כו' וּלְכִי לָךְ" (רְאֵה לְקַמָּן שִׁיר הַשִּׁירִים יט, ד). וְעַל פָּסוּק "אֵלֶּה מַסְעֵי", בְּפֵירוּשׁ "וְאֵלֶּה מַסְעֵיהֶם לְמוֹצָאֵיהֶם" (לְקַמָּן מַסְעֵי צא, ג וְאֵילָךְ)).

12. (מְגִילָּה יז, ב. וּרְאֵה רַמְבַּ"ם הִלְכוֹת קְרִיאַת שְׁמַע פֶּרֶק א הֲלָכָה ז. שֻׁלְחָן עָרוּךְ רַבֵּנוּ הַזָּקֵן סִימָן פט סָעִיף א. וְשָׁם נִסְמָן).

13. (שַׁבָּת קיח, סוֹף עַמּוּד א').

14. (נוֹסַח בִּרְכַּת יִשְׁתַּבַּח).

15. (שַׁבָּת פט, ב: לְעָתִיד לָבֹא יֹאמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא . . לְיַעֲקֹב, דַּהֲוָה לֵיהּ צַעַר גִּידּוּל בָּנִים, אַפְּשַׁר דְּבָעֵי רַחֲמֵי עֲלַיְיהוּ).

16. (מִשְׁלֵי יב, יט).

יְדֵי כְּלֵי הַמִּצְוָה וְהַתּוֹרָה הַלַּזוּ, וְהוּא לְשׁוֹן 'צַוּוּתָא' – לְשׁוֹן חִיבּוּר.

אַךְ הֵם נֶחֱלָקִים לִכְלָלִים וּפְרָטִים רַבִּים, הֵן בַּתּוֹרָה וְהֵן בְּמִצְוֹת. כִּי הַמְשָׁכַת הַמִּקְרָא אֵינוֹ דּוֹמֶה לְהַמְשָׁכַת לִימוּד מִשְׁנָה אוֹ גְּמָרָא, הֲלָכוֹת וְאַגָּדוֹת; וְכֵן בַּמִּצְוֹת. וְעַל כֵּן נֶאֱמַר (אֶסְתֵּר א, ז): "וְכֵלִים מִכֵּלִים שׁוֹנִים" – בְּהַמְשָׁכוֹתֵיהֶם.

וּכְלָל הַכֹּל הוּא אוֹרוֹ יִתְבָּרֵךְ הַנִּקְרָא "יַיִן", אֲשֶׁר **בְּהִכָּנֵס הַיַּיִן יָצָא הַסּוֹד**[17]:

ו"**הַיַּיִן**" הוּא הִתְלַהֲבוּת אוֹרוֹ יִתְבָּרֵךְ הַנִּשְׁמָר בְּלִבּוֹ שֶׁל אָדָם עַל יְדֵי הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוָה, "**יָצָא**" מֵעִצְמוֹ "**סוֹד**" – הוּא אַהֲבָה מְסוּתֶּרֶת, אֲשֶׁר תָּבוֹא לִבְחִינַת גִּילוּי, לִהְיוֹת בִּבְחִינַת "מְהַלֵּךְ" הַנַּ"ל, לָשׁוּב לִמְקוֹרוֹ, הַגָּבוֹהַּ מִבְּחִינַת סוֹבֵב וּמְמַלֵּא.

וְתַכְלִית יְרִידַת אוֹרוֹ יִתְבָּרֵךְ הוּא בִּכְדֵי לְהָשִׁיב נֶפֶשׁ וְנִצּוֹץ כָּל אָדָם לְמַעְלָה, בִּבְחִינַת 'רָצוֹא וָשׁוֹב'. וְהַיְינוּ "וְהִתְהַלַּכְתִּי בְּתוֹכְכֶם" (פָּרָשַׁתֵּנוּ כו, יב): שֶׁאֲנִי בְּעַצְמִי אֶהְיֶה הַמְהַלֵּךְ "בְּתוֹכְכֶם", בִּבְחִינַת רָצוֹא־וָשׁוֹב, וְעַל יְדֵי זֶה (שָׁם): "וְהָיִיתִי לָכֶם לֵאלֹהִים".

וְהִנֵּה, זֶהוּ מַאֲמַר הַכָּתוּב "**וְאֶת מִצְוֹתַי תִּשְׁמְרוּ**": דְּהַיְינוּ, עַל יְדֵי הַמִּצְוֹת "תִּשְׁמְרוּ" אֶת הַ"יַּיִן הַטּוֹב"[18], הַנִּמְשָׁךְ לְמַטָּה לְלֵב הָאָדָם, לִהְיוֹת "יוֹצֵא סוֹד" – אַהֲבָה מְסוּתֶּרֶת, לִהְיוֹת בִּבְחִינַת מְהַלֵּךְ מִיּוֹם לְיוֹם, לְמַעְלָה מַעְלָה.

וּבְלַעֲדֵי זֶה נִקְרָא "עוֹמֵד", וְטוֹב וְיָשָׁר הוּא בְּעֵינָיו, וְלֹא יָבֹא לִבְחִינַת בְּכִיָּיה, כְּמַאֲמַר הַכָּתוּב (תְּהִלִּים קכו, ו): "**הָלוֹךְ יֵלֵךְ וּבָכֹה**".

כִּי בִּבְחִינַת הֲלִיכָה יָבֹא לִבְחִינַת רַחֲמִים רַבִּים, לִבְכּוֹת בְּחַדְרֵי לִבּוֹ עַל רִיחוּקוֹ מֵאוֹרוֹ יִתְבָּרֵךְ, וְאַחַר כַּךְ יָבֹא לִבְחִינַת "**בֹּא יָבוֹא בְּרִנָּה**" (שָׁם), כְּמַאֲמַר הַכָּתוּב (דְּבָרִים כח, מז): "תַּחַת אֲשֶׁר לֹא עָבַדְתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ בְּשִׂמְחָה וּבְטוּב לֵבָב מֵרֹב כֹּל".

וְעַל יְדֵי זֶה "**נוֹשֵׁא** מָשָׁךְ הַזָּרַע" (תְּהִלִּים שָׁם), כְּמַאֲמַר הַכָּתוּב: "וּבְחִיקוֹ **יִשָּׂא**", וְיָבֹא לִבְחִינַת "עֵבֶר הַנָּהָר" – מַחְשָׁבָה־עֵילָּאָה, הַמְיוּחָד בְּמַהוּתוֹ וְעַצְמוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ, הַנִּקְרָא קָדוֹשׁ וּמוּבְדָּל, כֵּן סוֹף דָּבָר הַנִּשְׁמָוֹת יוּכְלְלוּ וְיִתְאַחֲדוּ שָׁם, כְּמַאֲמַר הַכָּתוּב (וַיִּקְרָא יט, ב): "קְדוֹשִׁים תִּהְיוּ" – סוֹפְכֶם לִהְיוֹת קְדוֹשִׁים בְּוַדַּאי.

וְאַל יָקֵל אָדָם לְעַצְמוֹ אִם זַךְ וְאִם יָשָׁר פָּעֲלוֹ[19], לִהְיוֹת מַסְפִּיק אֶת עַצְמוֹ בַּעֲבוֹדָתוֹ תַּמָּה בִּבְחִינַת עֲמִידָה בְּמַדְרֵגָה אַחַת חַס וְשָׁלוֹם, כִּי לֹא תָקוּם וְלֹא תִהְיֶה כָּזֹאת[20]! כְּמַאֲמַר הַכָּתוּב (שָׁם): "קְדֹשִׁים תִּהְיוּ כִּי קָדוֹשׁ אֲנִי", וְאַתֶּם עַם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל "מִמְּקוֹם קָדוֹשׁ יְהַלֵּכוּ"[21], וְחוּצְבוּ, עַל כֵּן מוּכְרָח כָּל אֶחָד לָבוֹא לִבְחִינַת "קָדוֹשׁ", אֲשֶׁר שָׁם הוּא בִּבְחִינַת "הוֹלֵךְ וָאוֹר" (מִשְׁלֵי ד, יח) – בְּלִי גְבוּל, לְמַעְלָה מַעְלָה.

וְכָל זֶה עַל יְדֵי הַמִּצְוֹת, שֶׁהֵם הַכֵּלִים שׁוֹמְרֵי הַ"יַּיִן הַטּוֹב", כַּנַּ"ל, בִּכְדֵי לְהוֹצִיא הַסּוֹד.

וְאַחַר כָּל זֶה נֶאֱמַר (וַיִּקְרָא כו, ג): "**וַעֲשִׂיתֶם אוֹתָם**", דְּהַיְינוּ "וַעֲשִׂיתֶם **אַתֶּם**"[22].

"**וְנָתְנָה הָאָרֶץ יְבוּלָהּ**" (וַיִּקְרָא כו, ד) – מִמַּטָּה־לְמַעְלָה. "**וְעֵץ הַשָּׂדֶה יִתֵּן פִּרְיוֹ**" (שָׁם) מִלְּמַעְלָה־לְמַטָּה.

"**וְצִוִּיתִי אֶת בִּרְכָתִי** [..] בַּשָּׁנָה הַשִּׁשִּׁית" (וַיִּקְרָא כה, כא), הַיְינוּ כַּוָּנַת כָּל בְּרָכָה: "בָּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹקֵינוּ"[23]. :

17. (עַרוּבִין סה, א: נִכְנַס יַיִן יָצָא סוֹד).

18. ("וְחִכֵּךְ כְּיֵין הַטּוֹב" שִׁיר הַשִּׁירִים ז, י).

19. (עַל פִּי מִשְׁלֵי כ, יא: "אִם זַךְ וְאִם יָשָׁר פָּעֲלוֹ").

20. (עַל פִּי יְשַׁעְיָהוּ ז, ז: "לֹא תָקוּם וְלֹא תִהְיֶה").

21. (עַל פִּי קֹהֶלֶת ח, י).

22. (עַיֵּין בַּזֹּהַר בְּחָקוֹתַי, דַּף קי"ג, סוֹף עַמּוּד א'. וּב"מִקְדַּשׁ מֶלֶךְ" שָׁם. וּבְהָרַמַ"ז שָׁם, בְּעַמּוּד ב'. וּבַזֹּהַר נָשֹׂא, קכ"ב, א').

23. (וְעַיֵּין בַּזֹּהַר תְּרוּמָה קס"ב, ב'. וּב"מִקְדַּשׁ מֶלֶךְ" שָׁם, מֵעִנְיָן "אִם בְּחֻקֹּתַי". וּבְרִבּוֹת, שְׁמוֹת, פ', ב'. וְעַיֵּין מַה שֶּׁנִּתְבָּאַר עַל פָּסוּק "זֹאת חֻקַּת הַתּוֹרָה").

ב.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא דובער – אדמו"ר האמצעי

תורת חיים

(ג) **וכ"ה** גם למטה בנשמות בגופים גשמיים שכאשר יהי' תחלה בנפשו בטול המציאו' אז יאיר אור האלקי בנפשו באור וחיות חדש בהשגה עליונה יותר מן הראשונה ובהתפעלות אוי"ר יותר עמוק מן הראשונה כאשר צריך לעלות בעלוי המדרגה יותר להעלות נפשו באור החיים בהשגה והתפעלו' עליונה ביותר אז בהכרח שצ"ל בחי' בטול היש בנפשו מכל מה שהשיג והתפעל בתחלה עד שנראה לו שלא השיג כלום כענין מה פשפשת כו' והוא השפלות העצום בנפשו שלא הגיע עדיין לכלל השגה בדבר מה מעולם וכל זמן שמלא מוחו ולבו בהרגשות יש ודבר מה מעבודתו במוח ולב הראשונה לא יוכל לבא ולעלות

למדרגת הדבקות במדרגה עליונה יותר וכנשמות בגעה"ת כשעולים לגעה"ע מתבטלים תחלה מכל מה שהשיגו בגעה"ת כאלו לא היו מעולם במציאות וא"ל לא יוכלו לעלות למעלה עליונה דגעה"ע. (וראייה מר"ז (ב"מ פה, א) שהתענה מאה תעניות שישכח תלמוד בבלי כדי שיוכל לקבל הת"י שלמעלה ממנו כו' וכה"ג). ועד"ז כשעולים הנשמות מגעה"ע למעלה באצי' שזהו לאשתאבא בגופא דמלכא וכענין (מנחות קי, א) מיכאל מקריב נשמות ע"ג מזבח העליון דאצי' כו' מתבטלים ממציאות ההשגה העליונה דגעה"ע לגמרי כו'. ועד"ז בכל עלייה עוד למעלה למדרגה העליונה יותר צ"ל בטול היש לאין גם בזאת (כמו בטול הגרעין בארץ כנ"ל. לפי שא"א להיות התהוות חדשה מיש ליש כ"א בבטול היש לאין תחלה כנ"ל).

ותלד עדה את יבל

ג.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא מנחם מענדל – אדמו"ר ה'צמח צדק'

דרך מצותיך

לַעֲרוֹף[1] אֶת הָעֶגְלָה בַּנָּחַל (תק"ל):

שֶׁלֹּא לַעֲבוֹד וְלִזְרוֹעַ בְּאוֹתָהּ קַרְקַע (תקל"א), **שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהוֹרִידוּ זִקְנֵי הָעִיר הַהִוא אֶת הָעֶגְלָה אֶל נַחַל אֵיתָן אֲשֶׁר לֹא יֵעָבֵד בּוֹ וְלֹא יִזָּרֵעַ, וְעָרְפוּ שָׁם אֶת הָעֶגְלָה בַּנָּחַל"[2].**

וּפֵירוּשׁ: כְּשֶׁנִּמְצָא הָרוּג נוֹפֵל לָאָרֶץ, "לֹא נוֹדַע מִי הִכָּהוּ"[3], בֵּית דִּין שֶׁל הָעִיר הַקְּרוֹבָה אֶל הֶחָלָל מְבִיאִים עֶגְלַת בָּקָר מִשֶּׁל אַנְשֵׁי אוֹתָהּ הָעִיר, וּמוֹרִידִים אוֹתָהּ אֶל נַחַל שֶׁשּׁוֹטֵף בְּחָזְקָה[4], וְזֶהוּ "אֵיתָן" הָאָמוּר בַּתּוֹרָה.

וְעוֹרְפִים אוֹתָהּ שָׁם בְּקוֹפִיץ[5] מֵאֲחֹרֶיהָ, וְרוֹחֲצִים יְדֵיהֶם, וְאוֹמְרִים: "יָדֵינוּ לֹא שָׁפְכָה וְכוּ'"[6].

וְאִם נִמְצָא הַהוֹרֵג אַחַר עֲרִיפָתָהּ – הֲרֵי זֶה יֵהָרֵג[7].

וְהַנַּחַל שֶׁנֶּעֱרְפָה בּוֹ הָעֶגְלָה אָסוּר בִּזְרִיעָה וַעֲבוֹדָה לְעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: "אֲשֶׁר לֹא יֵעָבֵד בּוֹ וְלֹא יִזָּרֵעַ". עַד כָּאן לְשׁוֹן הָרַמְבַּ"ם פֶּרֶק ט' וְי' מֵהִלְכוֹת רוֹצֵחַ. עַיֵּן שָׁם :

וּלְהָבִין עִנְיַן הָעֶגְלָה עֲרוּפָה, שֶׁיְּצָאתָה מִכְּלָל הַקָּרְבָּנוֹת –שֶׁקְּרֵיבִים בִּפְנִים עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ.

אַךְ הָעִנְיָן, שֶׁכָּל הַקָּרְבָּנוֹת בָּאִים לְכַפֵּר חֵטְא הָאָדָם אִם עָשָׂה בִּשְׁגָגָה, שֶׁלֹּא הוֹדַע לוֹ[8], וּמִתְחַיֵּב קָרְבָּן לְכַפֵּר עַל נַפְשׁוֹ. וְעִנְיַן הַכַּפָּרָה הוּא עַל יְדֵי שֶׁמּוֹצִיאִים הַדָּם וּמַזִּים מִמֶּנּוּ.

וְהָעִנְיָן:

כִּי הַנֶּפֶשׁ אֱלֹהִית שֶׁבָּאָדָם מִצַּד עַצְמָהּ לֹא הָיְתָה חוֹטֵאת כְּלָל, כִּי הִיא "חֵלֶק אֱלוֹהַּ מִמָּעַל"[9]. זוּלָתִי לְפִי שֶׁמִּתְלַבֶּשֶׁת בַּנֶּפֶשׁ הַבַּהֲמִית, וְהִיא "הַנֶּפֶשׁ הַחוֹטֵאת"[10]. וּלְזֹאת, עַל יְדֵי שֶׁמּוֹצִיאִים דָּם מִן הַבְּהֵמָה, שֶׁהוּא עִיקַּר הַחַיּוּת שֶׁלָּהּ (שֶׁבָּהּ[11] מְלוּבָּשׁ נַפְשָׁהּ), וּמַעֲלִים אוֹתוֹ בְּמָקוֹם גְּבוֹהַּ וּמְאֹד נַעֲלֶה – נִמְשָׁךְ מִשָּׁם כַּפָּרָה עָלֶיהָ. (רוֹצֶה לוֹמַר, עַל נֶפֶשׁ הַבְּהֵמִית שֶׁבָּאָדָם, שֶׁמִּמֶּנָּה נִמְשָׁךְ הַחַטָּא וּפְגָם גַּם בַּנֶּפֶשׁ אֱלֹהִית). וּלְכָךְ הָיוּ קְרֵיבִים עַל הַמִּזְבֵּחַ דַּוְקָא.

מַה[12] שֶׁאֵין כֵּן הָעֶגְלָה עֲרוּפָה, שֶׁאֵינָהּ בָּאָה לְכַפֵּר עַל הַחוֹטֵא, כִּי אֵינוֹ מִתְכַּפֵּר בָּזֶה כְּלָל, לְפִי שֶׁהוּא מֵזִיד, וְהַמֵּזִיד גָּדוֹל עֲוֹנוֹ מִנְּשׁוֹאוֹ, וְאֵינֶנּוּ מִתְכַּפֵּר עַל יְדֵי קָרְבָּן.

---

1) מִצְוַת עֶגְלָה עֲרוּפָה: מְיוּסָד עַל מַאֲמַר אַדְמוּ"ר הַזָּקֵן הַנִּדְפָּס בְּמַאֲמָרֵי אַדְמוּ"ר הַזָּקֵן עַל פָּרָשִׁיּוֹת הַתּוֹרָה חֵלֶק ב עַמּוּד תתכז. וּרְאֵה גַּם תַּנְיָא, אֶגֶּרֶת הַקֹּדֶשׁ סִימָן כח. לִקּוּטֵי שִׂיחוֹת חֵלֶק כד עַמּוּד 121 וְאֵילָךְ.

2) שׁוֹפְטִים כא, ד.

3) שָׁם, א.

4) רְאֵה לִקּוּטֵי שִׂיחוֹת שָׁם סְעִיף ה וְאֵילָךְ.

5) סַכִּין גָּדוֹל, כְּמִין גַּרְזֶן קָטָן שֶׁהַקַּצָּבִים מְחַתְּכִים בּוֹ בָּשָׂר (רַבִּי עוֹבַדְיָה בַּרְטְנוּרָא בְּכוֹרוֹת פֶּרֶק א מִשְׁנָה ז).

6) שָׁם, ז.

7) "שֶׁנֶּאֱמַר (שָׁם ט) "וְאַתָּה תְּבַעֵר הַדָּם הַנָּקִי מִקִּרְבֶּךָ כִּי תַעֲשֶׂה הַיָּשָׁר בְּעֵינֵי ה'".

8) "וּבְאֲשֵׁם גְּזֵילוֹת – הַקָּרְבָּן צָרִיךְ לִהְיוֹת עִם הַתְּשׁוּבָה. הַתְּשׁוּבָה עוֹשֶׂה מֵמֵזִיד שׁוֹגֵג וְאָז מְכַפֵּר הַקָּרְבָּן" (דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "שָׁלֹשׁ רְגָלִים" דִּשְׁנַת תרל"ג לִכְבוֹד קְדוֹשַׁת אַדְמוּ"ר מַהַרַ"ש נִשְׁמָתוֹ עֵדֶן [סֵפֶר הַמַּאֲמָרִים תרל"ג כֶּרֶךְ א עַמּוּד קמט וְזֶה לְשׁוֹנוֹ שָׁם בְּשׁוּלֵי הַגִּלְיוֹן: בְּעִנְיַן הַקָּרְבָּן שֶׁהוּא רַק עַל הַשּׁוֹגֵג, הֲגַם שֶׁיֵּשׁ חֲטָאת וַאֲשַׁם גְּזֵילוֹת שֶׁהֵם עַל הַמֵּזִיד. אַךְ עַיֵּן בַּגְּמָרָא וּבְרַמְבַּ"ם הִלְכוֹת תְּשׁוּבָה שֶׁהַקָּרְבָּן אֵינוֹ מְכַפֵּר כִּי אִם עִם הַתְּשׁוּבָה דַּוְקָא, וְעַל יְדֵי הַתְּשׁוּבָה נַעֲשֶׂה מֵהַמֵּזִיד שׁוֹגֵג וְאָז הַקָּרְבָּן מְכַפֵּר עָלָיו). – הֶעָרַת כְּבוֹד קְדוֹשַׁת אַדְמוּ"ר בְּ"צִיּוּנִים וְהֶעָרוֹת". וּרְאֵה הַמּוּבָא שָׁם בְּעַמּוּד קצג מִסֵּפֶר תּוֹרַת הָעוֹלָה לְהָרַמְ"א חֵלֶק ב פֶּרֶק ג וּמִסֵּפֶר הַמַּאֲמָרִים תרע"ח עַמּוּד ריא. וּרְאֵה גַּם הִתְוַעֲדוּיוֹת תשמ"ה חֵלֶק אָמַר עַמּוּד 572.

"מַה שֶׁאָמְרוּ [כְּרִיתוֹת רֵישׁ פֶּרֶק ב] ד' מְביאִין עַל הַזָּדוֹן כִּשְׁגָגָה – הָתָם רַק עַל הַדִּיבּוּר" (דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "אָדָם כִּי יַקְרִיב" – הַשֵּׁנִי – דִּשְׁנַת תרל"ג לְהַנַּ"ל [סֵפֶר הַמַּאֲמָרִים תרל"ג כֶּרֶךְ א עַמּוּד קצה. אוֹר הַתּוֹרָה וַיִּקְרָא ב, תשלו). – הֶעָרַת כְּבוֹד קְדוֹשַׁת אַדְמוּ"ר בְּ"צִיּוּנִים וְהֶעָרוֹת".

9) אִיּוֹב לא, ב. וּבְתַנְיָא רֵישׁ פֶּרֶק ב: "וְנֶפֶשׁ הַשֵּׁנִית בְּיִשְׂרָאֵל הִיא חֵלֶק אֱלוֹקוּ מִמָּעַל מַמָּשׁ".

10) יְחֶזְקֵאל יח, ד.

11) בַּחַיּוּת שֶׁבַּדָּם. וְאוּלַי צָרִיךְ לִהְיוֹת: שֶׁבּוֹ.

12) רְאֵה לִקּוּטֵי שִׂיחוֹת חֵלֶק כד עַמּוּד 127 וּבְהֶעָרָה 9 בַּאֲרוּכָּה.

הַגָּהָה *) כַּמְבוֹאָר בְּ"אִגֶּרֶת הַקֹּדֶשׁ"[13] הַמַּתְחִיל "לָמָּה נִסְמְכָה פָּרָשָׁה מִרְיָם כוּ'", שֶׁ"הַשִּׁגְגוֹת הֵן מֵהִתְגַּבְּרוּת נֶפֶשׁ הַבַּהֲמִית שֶׁמִּנּוֹגַהּ, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּלִקּוּטֵי תּוֹרָה פָּרָשַׁת וַיִּקְרָא"[14].

וּלְפִיכָךְ מְכַפְּרִים עֲלֵיהֶם הַקָּרְבָּנוֹת, שֶׁהֵן בְּחִינַת הַעֲלָאַת מַ"ן מִנֶּפֶשׁ הַבַּהֲמִית שֶׁמִּנּוֹגַהּ. מַה שֶּׁאֵין כֵּן הַזְּדוֹנוֹת, שֶׁהֵם מִג' קְלִיפּוֹת הַטֻּמְאוֹת, שֶׁלְּמַטָּה מִנּוֹגַהּ, אֵין הַקָּרְבָּן וְהַעֲלָאַת מַ"ן מִנּוֹגַהּ מְכַפֵּר עֲלֵיהֶם אֶלָּא עַל יְדֵי הַמִּשְׁכָּה מִבְּחִינַת "נוֹצֵר חֶסֶד"[15] כּוּ'.

עַד כָּאן הַגָּהָה:

שֶׁהֲרֵי כְּשֶׁיִּמָּצֵא הָרוֹצֵחַ אַחַר עֲרִיפַת הָעֶגְלָה – יֵהָרֵג כַּנַּ"ל, וְכֵן אִם הָיָה יָדוּעַ מִתְּחִלָּה מִי הָרוֹצֵחַ – לֹא הָיוּ מְבִיאִים עֶגְלָה עֲרוּפָה, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב לְעֵיל בְּשֵׁם הָרַמְבַּ"ם; רַק שֶׁהִיא בָּאָה לְהָסִיר הַקִּטְרוּגִים מִכָּל יִשְׂרָאֵל, שֶׁהֲרֵי "כָּל יִשְׂרָאֵל עֲרֵיבִים זֶה לָזֶה"[16], וְעַל יְדֵי הָעֶגְלָה נִפְטָרִים מִן הַחֵטְא הַמּוּטָּל עַל כְּלָלוּת יִשְׂרָאֵל מֵחֲמַת הָעֲרֻבּוּת.

וְהָעִנְיָן:

כִּי הִנֵּה גַּם מִקָּרְבָּנוֹת הַבָּאִים לְכַפָּרַת הַחֵטְא, וְהֵן הַנִּקְרָבִים עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ, מִכָּל מָקוֹם הָיוּ צְרִיכִים לִיתֵּן מְעַט יְנִיקָה מִן הַקָּרְבָּן לַחִיצוֹנִים בִּכְדֵי לְהַשְׁתִּיקָם וְלִסְתּוֹם פִּיהֶם נֶגֶד הַחֵטְא שֶׁחָטָא הַחוֹטֵא. וְכַמְבוֹאָר בַּזּוֹהַר[17], שֶׁמֵּהֶעָשָׁן שֶׁהָיָה יוֹצֵא מֵהַקָּרְבָּן הָיוּ יוֹנְקִים הַחִיצוֹנִים.

(וְעִם הֱיוֹת שֶׁעִיקַּר כַּוָּונַת הַקָּרְבָּן הָיָה לְהִיוֹת הַעֲלָאַת מַ"ן מִנּוֹגַהּ, וְעַל יְדֵי זֶה הָיָה הַמִּשְׁכַּת מַ"ד מִזָּ"א[18], שֶׁבְּזֶה מִתְכַּפְּרִים וּמִתְמַלְּאִים הַפְּגָמִים שֶׁבַּנֶּפֶשׁ הַבַּהֲמִית דְּנוֹגַהּ, מִכָּל מָקוֹם, מֵהֶעָשָׁן הָיוּ נוֹתְנִים יְנִיקָה לַחִיצוֹנִים לְהַשְׁתִּיקָם כַּנַּ"ל).

וּכְמוֹ כֵן הָיָה כָּל עִנְיַן הַקָּרְבָּן שֶׁל הָעֶגְלָה עֲרוּפָה, שֶׁהוּא מַה שֶּׁנּוֹתְנִים חֵלֶק לַחִיצוֹנִים שֶׁיִּנְקוּ מִשָּׁם בִּכְדֵי שֶׁבְּזֶה יִפָּטְרוּ כָּל יִשְׂרָאֵל, וְיוּעֲבַר וְיָסוּרוּ הַקִּטְרוּגִים מֵעֲלֵיהֶם.

וְדוּגְמָא[19] לָזֶה – עִנְיַן שְׂעִיר הַמִּשְׁתַּלֵּחַ בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים, שֶׁהָיוּ שׁוֹלְחִים אוֹתוֹ "לַעֲזָאזֵל"[20] לְהַשְׁתִּיקוֹ וּלְפוֹטְרוֹ נֶגֶד מַה שֶּׁהָיָה מַגִּיעַ לוֹ יְנִיקָה מִן הַחַטָּאִים וְהָעֲוֹנוֹת שֶׁחָטְאוּ וְשֶׁעָווּ[21].

וְהִנֵּה גַּם הוּא הָיָה בָּא עַל הָעֲוֹנוֹת שֶׁבְּמִזִּיד (כִּדְתִנַן פֶּרֶק קַמָּא דִּשְׁבוּעוֹת[22]: "עַל שְׁאָר כָּל עֲבֵירוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה, הַקַּלּוֹת וְהַחֲמוּרוֹת, הַזְּדוֹנוֹת וְהַשְּׁגָגוֹת כּוּ' – תְּשׁוּבָה[23] וְשָׂעִיר הַמִּשְׁתַּלֵּחַ מְכַפְּרִים") וְלֹא הָיָה בָּא לְכַפֵּר הַחֵטְא מַמָּשׁ, רַק לְהָסִיר (וּמַה שֶּׁכָּתוּב בַּמִּשְׁנָה "מְכַפְּרִין" – הַיְינוּ עִם הַתְּשׁוּבָה[24], שֶׁהַתְּשׁוּבָה מְכַפֶּרֶת וְהַשָּׂעִיר גּוֹרֵם הֶסְרַת הַקִּטְרוּגִים[25]) הַקִּטְרוּגִים מִכָּל יִשְׂרָאֵל, שֶׁהֵם עֲרֵיבִים זֶה עַל זֶה כַּנַּ"ל.

וּלְכָךְ שְׁנֵיהֶם לֹא הָיוּ קְרֵיבִים עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ, כִּי אֵינָן שַׁיָּיכִים שָׁם כְּלָל, מֵאַחַר שֶׁאֵינָן בָּאִים לְכַפָּרָה*, אַדְּרַבָּה הָיוּ צְרִיכִים לְשׁוֹלְחָם אֶל מְקוֹם הַטּוּמְאָה, מְדוֹר הַחִיצוֹנִים – הַשָּׂעִיר נִשְׁלַח "אֶל אֶרֶץ גְּזֵרָה"[26], "הַמִּדְבָּרָה"[27], שֶׁהוּא שְׁמָמָה, מְקוֹם מְדוֹר הַחִיצוֹנִים. וְכֵן הָעֶגְלָה – "אֶל נַחַל אֵיתָן אֲשֶׁר לֹא יֵעָבֵד בּוֹ וְלֹא יִזָּרֵעַ", שֶׁהוּא גַּם כֵּן מְקוֹם הַקְּלִיפּוֹת, שֶׁלְּכָךְ "לֹא יִזָּרֵעַ", דְּ"אֵל אַחֵר אִסְתְּרַס וְלָא עָבֵיד פֵּירִין"[28], שֶׁאֵין יְכוֹלִים לְהַשְׁפִּיעַ. וּכְמוֹ הַ"יַּתּוּשׁ מַכְנִיס וְאֵינוֹ מוֹצִיא"[29], וְכֵן "לַעֲלוּקָה שְׁתֵּי בְּנוֹת הַב הַב"[30]. וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמָקוֹם אַחֵר, שֶׁזֶּהוּ לְעוּמַּת וְהִיפּוּךְ הַקְּדוּשָׁה הָאֱלֹהִית, שֶׁטִּבְעָהּ לְהַשְׁפִּיעַ טוֹב וְחַיִּים לָעוֹלָם, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ: "מִשֶּׁמַּיָּא מֵיהַב יְהָבֵי מִישְׁקַל לֹא שָׁקְלֵי"[31].

מִצְוֹת עֶגְלָה עֲרוּפָה [פָּרָשַׁת שׁוֹפְטִים]

---

13) תִּנְיָא, אִגֶּרֶת הַקֹּדֶשׁ סִימָן כח.

14) לִקּוּטֵי תּוֹרָה לְהָאַרִיז"ל. רְאֵה שָׁם בְּטַעֲמֵי הַמִּצְוֹת דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "מִצְוֹת עַל כָּל קָרְבָּנְךָ תַּקְרִיב מֶלַח".

15) תְּשָׁא לד, ז.

16) שְׁבוּעוֹת לט, א. שִׁיר הַשִּׁירִים רַבָּה פָּרָשָׁה ז, יד. שֻׁלְחָן עָרוּךְ חֹשֶׁן מִשְׁפָּט סִימָן פז סָעִיף כ. נִתְבָּאֵר לְעֵיל מִצְוַת אַהֲבַת יִשְׂרָאֵל פֶּרֶק א.

17) רְאֵה זֹהַר חֵלֶק ב תְּרוּמָה קל, א. עֵץ חַיִּים שַׁעַר מט פֶּרֶק ג. וּרְאֵה מַאֲמָרֵי אַדְמוּ"ר הָאֶמְצָעִי דְּבָרִים חֵלֶק א עַמּוּד מב וְשָׁם נִסְתָּם.

18) נִתְבָּאֵר לְעֵיל מִצְוַת וִידּוּי וּתְשׁוּבָה פֶּרֶק א.

19) רְאֵה רַמְבַּ"ן עַל הַתּוֹרָה שׁוֹפְטִים כא, ה. בַּחַיֵּי כא, א.

20) אַחֲרֵי טז, י.

21) רְאֵה תּוֹרָה אוֹר בְּרֵאשִׁית ה, ד: הַקְּלִיפּוֹת נִמְשָׁלִים לַעֲלוּקָה שֶׁכְּשֶׁמּוֹצֶצֶת דַּם אֲזַי מִיָּד מֵתָה. וְזֶהוּ שֶׁאָמַר (מִשְׁלֵי ל) "לַעֲלוּקָה שְׁתֵּי בְּנוֹת". וְזֶהוּ גַּם כֵּן עִנְיַן שָׂעִיר הַמִּשְׁתַּלֵּחַ. וְכֵן "וַיִּשְׁלַח יַעֲקֹב וּגוֹ' מִנְחָה לְעֵשָׂו אָחִיו עִזִּים מָאתַיִם כּוּ'" שֶׁבְּזֶה שְׁנוֹתָן לוֹ חֶלְקוֹ הוּא מְפֹרָידוֹ". וּרְאֵה מַאֲמָרֵי אַדְמוּר הַזָּקֵן תק"ע קעז וְאֵילָךְ. וּרְאֵה לִקּוּטֵי שִׂיחוֹת חֵלֶק כז עַמּוּד 124 וְאֵילָךְ בֵּיאוּר עַל פִּי נִגְלָה.

22) פֶּרֶק א מִשְׁנָה ו.

23) "תֵּיבַת תְּשׁוּבָה, כְּנִרְאֶה, הִיא טָעוּת הַדְּפוּס". – הָעָרַת כְּבוֹד קְדוֹשַׁת אַדְמוּ"ר בְּ"צִיּוּנִים וְהָעָרוֹת".

וּבְמִשְׁנָה שָׁם: "עַל שְׁאָר עֲבֵרוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה – הַקַּלּוֹת וְהַחֲמוּרוֹת, הַזְּדוֹנוֹת וְהַשְּׁגָגוֹת, הוֹדַע וְלֹא הוֹדַע, עָשָׂה וְלֹא תַּעֲשֶׂה, כְּרִיתוּת וּמִיתוֹת בֵּית דִּין – שָׂעִיר הַמִּשְׁתַּלֵּחַ מְכַפֵּר".

24) מַה שֶּׁכָּתוּב שֶׁהַשָּׂעִיר מְכַפֵּר עִם הַתְּשׁוּבָה דַּוְקָא, כֵּן הוּא לְרַבָּנָן. רְאֵה כֶּסֶף מִשְׁנֶה הִלְכוֹת תְּשׁוּבָה פֶּרֶק א הֲלָכָה ב. – הָעָרַת כְּבוֹד קְדוֹשַׁת אַדְמוּ"ר שָׁם.

25) וּקְצָת מִשְׁמַע מִלְּשׁוֹנוֹ כָּאן, שֶׁרוֹצֶה לוֹמַר שֶׁהַשָּׂעִיר בְּפָנֵי עַצְמוֹ מַסִּיר הָעֲרֻבּוּת, וּתְשׁוּבַת יוֹם הַכִּפּוּרִים בְּפָנֵי עַצְמוֹ מְכַפֶּרֶת עַל הַקַּלּוֹת וְהַחֲמוּרוֹת וְכוּ'. – לְהָעִיר מִתּוֹסְפּוֹת זְבָחִים פח, סוֹף עַמּוּד ב. שֶׁלְּ"ה מַסֶּכֶת רֹאשׁ הַשָּׁנָה רֵישׁ פֶּרֶק תּוֹרָה אוֹר. – וְאִם כֵּן אוּלַי יֵשׁ לְיַישְׁבוֹ גַּם לְדַעַת רַבִּי. וְצָרִיךְ עִיּוּן. וְאֵין כָּאן מְקוֹמוֹ. – הָעָרַת כְּבוֹד קְדוֹשַׁת אַדְמוּ"ר שָׁם.

26) אַחֲרֵי טז, כב: "וְנָשָׂא הַשָּׂעִיר עָלָיו אֶת כָּל עֲוֹנֹתָם אֶל אֶרֶץ גְּזֵרָה".

27) שָׁם, כא: "וְשִׁלַּח . . הַמִּדְבָּרָה".

28) הִסְתְּרַס וְלֹא עוֹשֶׂה פֵּרוֹת. זֹהַר חֵלֶק ב, קג, א.

29) רְאֵה סַנְהֶדְרִין לח, א. תִּנְיָא פֶּרֶק כד.

30) מִשְׁלֵי ל, טו. וּבְמִצּוּדַת צִיּוֹן שָׁם: "**לַעֲלוּקָה** – הִיא תּוֹלַעַת הַגְּדָלָה בַּנְּהָרוֹת, הַמּוֹצֶצֶת דַּם עַד כִּי נִתְמַלֵּא כָּל גּוּפָהּ. וּבְדִבְרֵי רַז"ל (עֲבוֹדָה זָרָה יב:): "סִכְּנֶת עֲלוּקָה". **הב** – תֵּן, כְּמוֹ (וַיֵּצֵא ל, א): "הָבָה לִי בָנִים".

31) מִן הַשָּׁמַיִם נָתוֹן נוֹתְנִים אֲבָל לִיטּוֹל לֹא נוֹטְלִים. תַּעֲנִית כה, א.

ד.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שמואל – אדמו"ר מוהר"ש

תורת שמואל – תרל"ב

גם י"ל שזהו ע"ד תורת ה' ובחי' תורתו, שנת' בלק"ת בביאור ע"פ אני ה' אלקיכם הג' סס' ד' דנ"א סע"א, שהם למטה תושב"כ ותושבע"פ, אך באמת הנה יש ב' תורות והוא מ"ש בס' הבהיר (או מעיין חכמה) דהע"ה הי' מחבר תורה שלמעלה בהקב"ה, פי' תורה שלמעלה היא ג"כ המשכות אלא שהמה ע"פ אופן אחר לגמרי, ולא נתגלה אלא להאבות אברהם ויצחק חפרו בארות, ויעקב הי' עובדא שלו במקלות, והוא ענין אחד עם תפילין שלנו כמבואר בזח"א ויצא דקס"ב ע"א, ואם אחד מישראל דעתה יעשה זאת לא יפעול כלום, וכן חנוך הי' תופר מנעלים ועל כל תפירה כו', היינו מפני שהמשכתם הי' כמו בתורה שלמעלה, משא"כ תורת משה שהיא מורשה קהלת יעקב היא איך ומה שימשיך כל אדם כו', וז"ע תורת ה' ובתורתו, ובחי' תורת ה' היא ח"ע שלמעלה גם מכתר, וענין חכ' שלמעלה מהכתר נת' שם לפי שהיא שורש החכמה שברדל"א ממש שהוא מל' דא"ס שלמעלה מגלגלתא דא"א שהוא הכתר.

ולהיות כי בכל שנה מתחדש הארה חדשה, שהרי שנה זו עד"מ אינה כמו שנה העברה שבכל ר"ה נמשך חיות חדש על כלליות השנה (רק שהוא בהעלם עדיין, ולע"ל שמי' חדשי' שיתגלה החידוש כללי, כמו קודם חטא אדה"ר ויותר ע"י הבירור בבחי' רעש גדול דתשו' או רעש אותיות שער שנת' בד"ה את ה' האמרת, ל"א), לכן נא' במוסף דר"ה ועשיתם שנעשיתם ברי' חדשה.

ועד"ז נא' באברם ואעשך, והענין י"ל כי ההמשכה אשר לקיום העולמות נק' לחדש הישנות, אבל כתי' אור חדש, היינו המשכת אור חדש ממש, והוא יחוד פנימיות חו"ב ששורש ההמשכה מעתיק מא"ס וכו', עז"נ ואעשך ברי' חדשה המשכת נשמה חדשה מיחוד פנימי הנ"ל, וכן בכל ר"ה נמשך אור חדש, חידוש נשמת אדה"ר שנברא בר"ה כמ"ש בלק"ת בד"ה שוש אשיש. וע' מענין השמי' החדשי' בת"א פ' בראשית. וז"ע שנק' אברהם שניתוסף ה', להיות מאברם אברהם, שהה"א מורה על הבינה אשר שם התגלות עתיק כמ"ש בת"א לך לך, והיינו שמורה על יחוד חו"ב.

וע"פ הפשט י"ל ענין ברי' חדשה ע"ד אברהם אברהם ופסיק טעמא, שאין ערך אברהם דבריאה לאברהם דאצי', א"כ כאשר יאיר בו אור האצי' זהו ממש ברי' חדשה. וגם אם ע"י לך לך האיר בו אצי' שבבי"ע שאין זה ערוך לגבי אצי' העליון ממש, עכ"ז כיון שזהו אצי' שהוא אלקות נק' ברי' חדשה. ועד"ז נא' ועשית אשר בחקי ילכו. וע' מענין הנשמה יתירה דשבת שהוא ג"כ קצת הארה חדשה המאיר בהנשמה כו'. וע' מענין מוחין חדשים, ענין ורוח לבשה את עמשי.

בס"ד. (ש"פ לך לך, רל"ג)

ענין שינוי מקום ושינוי השם כו' ברוך כבוד ה' ממקומו

ה.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שלום דובער – אדמו"ר מוהרש"ב

ספר המאמרים – המשך תער"ב

והאבן הזאת אשר שמתי מצבה יהי' בית אלקי', וצ"ל מהו"ע מצבה דמה נתחדש בזה לגבי מה שהי' בתחלה אבן סתם ועשאה מצבה כו'. גם אינו מובן מ"ש והאבן הזאת כו' יהי' בית אלקי' איך אפ"ל בית מאבן א', הלא בית עשוי מכמה אבנים, וכאן הרי הי' אבן א' דוקא וכמ"ש תחלה ויקח מאבני המקום כו' ואח"כ ויקח את האבן כו' שנעשה אבן א' כו', ואיך מאבן א' יהי' בית כו', וגם דהול"ל תהי' בית אלקי' כמ"ש קודם והאבן הזאת ל' נקבה ומהו אומרו יהי' ל' זכר. ולהבין כ"ז ילהק"ת משנת"ל ב' פי' בש' ספי' ל' מספר ול' סיפור, ונת' דכללו' ענין המספר הוא בכלים דאורות הן למע' מבחי' מספר, ונת' דעיקר ענין הגבלת המספר הוא בבחי' המל', וענין הסיפור הוא מה שהכלים מגלים את האור וזה גם בכלים שלמע' מבחי' המל' וגם מה שכללו' הספי' אורות וכלים מגלים אלקו' היינו שעי"ז יהי' גילוי אלקו' בעולם, ועיקר ענין הסיפור הוא בהאורות שמגלים המחשבות הנעלמו' היינו הע"ס הגנוזו' שרשי האורות וגם מגלים את האוא"ס הבל"ג היינו ההפלאה דאוא"ס ב"ה.

קד) **והפי'** הג' בספי' הוא מל' אבן ספיר שהוא מורה

ענין הבהירו', וזהו לחלק בכלל בין הכלים ללבושי', שהכלים אינם מסתירים על האור כו', דהלבושין הן מעלימי' ומסתירים על האור, והכלים דאצי' הן בבחי' בהירות שהאורות המלובשי' בתוכם אינם מכוסים ומוסתרי' ע"י כ"א הם מאירים ומתנוצצים ע"י שאין הכלי מסתיר על האור. וכמו עד"מ זכוכית בהירה מאד שהאור השמש שעובר דרך בה לבית מאיר ומתגלה אורו מאד ואין הזכוכית מסתרת ומחשכת האור לגודל בהירותה כו'. כמו"כ הכלים דע"ס אינם מסתירים על האור, אדרבה מגלים אותו כו'. והענין הוא דהנה במא' פתח אליהו אי' אנת הוא דאפיקת עשר תיקונין וקרינן להון עשר ספירן כו', שהע"ס נק' תיקונין ופי' תיקונין הן לבושי' וכמ"ש לא ילבש גבר ות"א לא יתתקן גבר כו', ולכאו' מפני מה נק' לבושי' בש' תיקוני'. אך הענין ידוע דמ"ש לא יתתקן גבר קאי על התכשיטין שלא יתקשט גבר בתכשיטי נשים כו', והתכשיטין עם היותם לבושי' אינם דומים לשארי לבושי' בזה שהאדם מתקשט בהם והיינו שהם מתאחדים עם האדם שמתפעל מהם ומתייפה על ידן כו'. כי יש שני מיני לבושים הא' לבוש הנפרד שמעלים ומסתיר על האדם, והב' לבוש המיוחד שאינו מעלים עליו אדרבה מגלה אותו כו', וכמו עד"מ הלבושי' שהאדם מתלבש בהם הרי כל ענינם הוא להתכסות בהם ולהסתיר עצמו מן הזולת כו', וכאשר האדם הוא בפ"ע א"צ ללבוש כ"א לגבי הזולת צריך לכסות א"ע וכן לעצמו מפני הקור וכה"ג, והיינו שלגבי דבר שחוץ ממנו צריך לבוש לכסות ולהגן עליו כו', ויש כמה מיני לבושי' וכמו לבושי הראש ולבושי הגוף ולבושי הרגל העשוי' מעור שהן עבים ביותר כו', והיינו שלפ"ע הדבר שחוץ ממנו כ"ה הלבוש כו'. ובאמת הלבושי' הן ג"כ לפ"ע המתלבש, דע"ה שהן לבושי' נפרדים מ"מ הן לפ"ע המלובש דלפ"ע דקות ועביות המלובש כ"ה הלבוש, וידוע דבג' חלקי הגוף ראש גוף ורגל הרי הראש דק יותר והרגל עב ביותר לפיכך הן מחולקי' בהלבושי', אך ע"פ פשוט הוא לפ"ע הדבר שמבחוץ דברגל הולך גם במקום רפש וטיט ע"כ צריך לבוש עב יותר להגן עליו כו'. וכללו' ענין הלבושי' הוא לכסות ולהסתיר על הגוף כו', ואדה"ר קודם החטא לא הי' צריך ללבושי' המסתירים על הגוף מפני שבעצם לא הי' בבחי' זולת, וגם הי' מרוחק מהדברים שחוץ ממנו והיינו שהי' מרוחק ומובדל מן הרע וע"כ לא הי' צריך ללבושי' המסתירים, כ"א אחר החטא הוצרך ללבושים המסתירים כו'. והנה הגוף הוא ג"כ לבוש וכמ"ש עור ובשר תלבישני, אך אין ענינו להסתיר כ"א שבתוכו יתלבש אור וחיות הנפש ויתגלה ע"י כו', שהרי כל כחות הנפש ההתגלות שלהם הוא ע"י אברי הגוף, כמו כח הראי' בעין וכח השמיעה באזן הרי לולא חומר העין או חומר האזן לא הי' ענין הראי' והשמיעה כו', כי הנפש קודם התלבשותו בגוף הכחות הם בבחי' התכללות והתעלמו' בנפש ואינם מתגלים כלל כו'. והענין הוא כמשנת"ל פצ"א שהאור הוא בבחי' התכללו' במקורו כשאין לו דבר הנאחז כו', כמו"כ הכחות כשאין להם כלי שיתאחזו בהם ה"ה בבחי' התכללו' בנפש ואינו שייך ענין הראי' והשמיעה כלל כו', ומה שמבו' במ"א דהנשמה רואה ושומעת הכרוזים למע', זהו ג"כ ע"י לבוש שעי"ז הוא התגלו' הכחות, כי גם הנשמה למע' יש לה לבוש רק שאינו בבחי' גוף כמו במלאכים שיש להם גופים (והם מהיסודו' הדקים כו'), והנשמות למע' אין להם גוף כו' וכמ"ש במ"א, אבל מ"מ יש להנשמה למע' לבוש והוא לבוש דק ורוחני שאינו מעלים, ולכן בו וע"י הנפש רואה ושומעת כו', וכן ע"י חומר העין והאזן הוא התגלו' הכחות דראי' ושמיעה וגם לראות ולשמוע דברים הגשמיים כו'. וזהו מה שאברי הגוף מגלים את הכחות היינו שיתגלו ויפעלו גם בדבר שחוץ מהם, דהכחות דראי' ושמיעה עד"מ מצ"ע אינם בערך לפעול בדבר הגשמי' והאברי' מביאים ומגלים אותם גם בדברי' הגשמי' כו', וכמו"כ כח השכל להשכיל הוא ע"י חומר המוח דבלעדי זאת ה"ה בהתכללו' בנפש ואינו שייך להשכיל דבר כו', והשגת הנשמו' בג"ע הוא ג"כ ע"י לבוש שיש להנשמה שעי"ז היא מצטיירת בכחות ששייך בה השכלה והשגה כו', וע"י חומר המוח הוא גילוי אור השכל להשכיל השכלו' גם בעניני' החומרי' כו'. הרי כל ענין הגוף הוא להיות התגל' אור הנפש ולפעול ע"י כו', וזהו הלבוש המיוחד שמתייחד עם הנפש ומגלה אותו כו', וכמו בגשמי' הגוף שא"א לפושטו ולהחליפו כמו הלבושי' שפושט ולובש כו', והיינו מפני שהוא הלבוש המיוחד, וכ"ה בפעולתו לגבי הנפש שהגוף הוא לבוש המיוחד שענינו לגלות ולהביא את הכחות לידי פעולה כו'.

קיצור. הפי' הג' בספי' ל' אבן ספיר, והוא שהכלים מגלים את האור, ולא כמו לבושים. ויבאר הענין דהנה יש לבוש הנפרד כמו לבושי האדם שענינם לכסות הגוף ולהסתירו מדבר שחוץ ממנו, ויש לבוש המיוחד כמו הגוף שהאברים מגלים, כי לולא זאת היו בהתכללות בנפש, וגם התגלות כחות הנשמה קודם התלבשותם בגוף הוא ע"י לבוש רוחני.

בס"ד. ש"פ ויצא, תער"ג

ו.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא יוסף יצחק – אדמו"ר מוהריי"צ

ספר המאמרים – אידיש (מתורגם)

"**וספרתם לכם** ממחרת השבת מיום הביאכם את עומר התנופה שבע שבתות תמימות תהיינה"[1].

יש להבין מה פירוש המילה "לכם"?

בדומה לכך אנו מוצאים במצות אתרוג ולולב, שם כתוב[2] "ולקחתם לכם ביום הראשון", ושם פירוש המילה "לכם" הוא – שתיקחו משלכם ולא מן הגזל[3];

גם בשמיני עצרת כתוב[4] "ביום השמיני עצרת תהיה לכם".

שם הכוונה[5] היא שהחג והקרבנות של שמיני עצרת שייכים רק לבני ישראל בלבד, כיון שבשבעת ימי חג הסוכות היו הקרבנות עבור כל האומות שברא ה' יתברך, לא רק לבני ישראל, מה שאין כן בשמיני עצרת הקרבנות הן רק עבור בני ישראל בלבד[6].

במדרש[7] כתוב משל למלך שעשה סעודה לבני המדינה שבעה ימים, ולאחריהם הוא אומר לידידו הטוב ביותר, כעת, לאחר שכיבדנו את כל בני מדינתי, נשמח, אני ואתה, יחד. זו כוונת המילה "לכם", שבשמיני־עצרת הקרבנות שייכים לבני ישראל בלבד;

אבל במצות ספירת העומר, מה פירוש המילה "לכם"? איך יתכן לקיים את מצות הספירה, וזה לא יהיה "לכם", עד שהתורה צריכה להבהיר שהספירה תהיה "לכם"?

במצות לולב ואתרוג יש צורך באזהרה "לכם", שהלולב והאתרוג צריכים להיות "משלכם", וגם בשמיני־עצרת ה"לכם" מהווה הוראה שהקרבנות של שמיני־עצרת שונים מקרבנות הימים הקודמים.

מאחר שייתכן קיום המצוות ללא ה"לכם", ואז לא יהיה קיום המצוות כפי כוונת ה' יתברך, לכן כתובה המילה "לכם" שמבטאת בדיוק את אופן הקיום של המצוות;

אבל מצות ספירת העומר לא יכולה להיות ללא ה"לכם", שהרי אופן קיום המצוה הוא שצריך לספור את הימים בדיבור, מהי כוונת המילה "לכם"?

בהכרח לומר, שכשם שהמילה "לכם", הכתובה במצות לולב ובשמיני עצרת, מבהירה את אופן הקרבנות של שמיני עצרת ואת אופן קיום מצות לולב ואתרוג, כך גם ה"לכם" של מצות ספירת העומר מבהיר את אופן קיום מצות הספירה.

הגמרא[8] אומרת, שה"לכם" הוא "שתהא ספירה לכל אחד ואחד". כל אחד חייב לספור.

מצות ספירת העומר אינה דומה למצוה של מניית השנים של שמיטה ויובל[9], בשמיטה ויובל כתוב[10] "וספרת לך שבע שבתות שנים", שבית־הדין צריך לספור את שנות השמיטה והיובל[11], אבל מצות ספירת העומר היא שכל אחד צריך לספור.

---

1) אמור כג, טו.

2) שם מ.

3) סוכה כז, ע"ב. רמב"ם, הלכות לולב פרק ח הלכה י. שו"ע אדמו"ר הזקן, אורח חיים סימן תרמט סעיף א.

4) פנחס כט, לה.

5) ספר המאמרים ה'שי"ת, ע' 71.

6) סוכה נה, ע"ב. רש"י, פנחס כט, לה. וראה רש"י שם, פסוק יח.

7) במדבר רבה, פרשה כא, כד. מדרש תנחומא, פנחס פרשה טז.

8) מנחות סה, ע"ב.

9) תוספות שם. שו"ע אדמו"ר הזקן סימן תפט, סעיף א.

10) בהר כה, ח.

11) רמב"ם, הלכות שמיטה ויובל פרק י, הלכה א. שו"ע אדמו"ר הזקן, שם.

בנוסף, צריך להבין מה הכוונה ב"ממחרת השבת", איזה קשר יש לשבת עם ספירת העומר? באמת השם "שבת" כאן הוא יום טוב[12] שתוכנו שבת.

גם צריך להבין שבהקרבת העומר מוזכר כל העת ענין ההנפה, עד אשר העומר עצמו נקרא "עומר התנופה".

ומהו פירוש המילים "תמימות תהיינה", והרי לכאורה כאשר זה "שבע שבתות" ממילא הן "תמימות", ומה צריך עוד לפרש "תמימות תהיינה"?

קיצור. מקשה מה משמעות המילה "לכם". ומבאר את משמעות המילה "לכם" במצות אתרוג ולולב ומיניו שהכוונה היא "משלכם". מבאר את הפירוש של ה"לכם" שכתוב בשמיני עצרת וקרבנותיו, ושואל איך יכולה להיות ספירה בלי "לכם"? גם מה הקשר של התוכן הפנימי של שבת לספירת העומר, ומה הכוונה בשם "עומר התנופה", ומה הפירוש של "תמימות תהיינה"?

ב.

להבין את ענין ספירת העומר בעבודה בנפש האדם:

קרבן העומר היה משעורים[13], שהם מחמשת מיני דגן, אלא שחיטים הם מאכל אדם, ושעורים הם מאכל בהמה[14]. סדר קרבן העומר הוא שכל עבודה בקשר לעומר צריכה להיות משולשת[15].

שלוש סאים[16] תבואה טרייה בשלושה סלים[17] שונים, מכים את השבלים וקולים את התבואה בכלי מיוחד כך שהאש תקיף את כל התבואה. אחר־כך טוחנים את הגרעינים ומנפים בשלוש־עשרה נפות, ומכל גרעיני התבואה לוקחים רק עשרון[18] אחד.

קרבן העומר הוא קרבן ממאכל בהמה, ובאדם יש אדם ובהמה.

במשמעות עבודת ה', אדם הוא הנפש האלקית, שבעיקרה היא שכל, ומידותיה גם הן על־פי השכל.

בהמה היא הנפש הטבעית שבעיקרה היא מידות[19], והשכל שלה הוא כדי להוציא לפועל את המידות ואת תאוותיה.

קרבן העומר הוא לקצור, לקלות ולטחון את הגרעינים של מאכל הבהמה, שלאחר ששלוש הסאים של מאכל הבהמה מנופות בשלוש־עשרה נפות, עשרון הקמח הטוב והנקי ביותר הוא קרבן להוי'.

לאחר שמביאים את הקרבן, יש להתחיל לספור ספירת העומר שבעה שבועות, ספירה אחת בכל שבוע, אבל יש לספור כל ספירה שבע פעמים, והכוונה לשבע הספירות שבכל ספירה.

בשבוע הראשון יש לספור את שבע המידות שבמידת החסד, בשבוע השני את שבע המידות שבמידת הגבורה, עד שבמשך שבעת השבועות נספרות כל שבע הספירות כפי שהן במילואן, כי כל ספירה נשלמת בשבע הספירות[20].

---

12) מנחות שם. רמב"ם, הלכות תמידין ומוספין פרק ז הלכה יא. רש"י, אמור כג, טו.

13) מנחות סח, ע"ב. פד, ע"א. סוטה יד, ע"א. רמב"ם שם.

14) סוטה יד, ע"א. פסחים לו, ע"ב. וראה לקוטי שיחות חלק יב, ע' 99, הערה 34.

15) מנחות סג, ע"ב. רמב"ם שם.

16) שלוש סאים הם איפה אחת. נפח האיפה הוא בערך 25 ליטר.

17) מנחות עא, ע"א.

18) עשירית האיפה. כ־2.5 ליטר.

19) לקוטי שיחות שם. ספר המאמרים תש"א, ע' 121.

20) ספר המאמרים תרס"ח, ע' 246. תש"א, ע' 123.

ניתן להבין זאת מכוחות הנפש והמידות שבלב:

המידה הראשונה היא מידת החסד.

חסד הוא ענין האהבה, כי החסד נובע מאהבה, כמו שכתוב[21] "אהבת עולם אהבתיך על כן משכתיך חסד".

חסד שבחסד הוא אהבה גלויה. היא נובעת מאהבה פנימית טבעית, כמו אהבתו של אב לבנו שהיא אהבה פנימית טבעית. זהו חסד.

כאשר האהבה הטבעית של האב לבן מתגלית, שכולם רואים זאת, אף שבהתגלות אין כל התחדשות, כי האהבה הטבעית של האב לבן נמצאת תמיד, בכל זאת התגלות האהבה היא חסד שבחסד.

גבורה שבחסד היא, כאשר החסד מתלבש במידה שהיא הפוכה ממידת החסד. חסד הוא אהבה, וגבורה היא שנאה. גבורה שבחסד היא השנאה שבאה מצד החסד. העובדה שהוא שונא את השונא של חברו, הדין והשנאה שנובעים מהאהבה שהוא אוהב, הם גבורה שבחסד.

תפארת היא היופי הרוחני. כאשר מישהו מצייר ציור של כמה צבעים, הציור יפה יותר מאשר ציור של צבע אחד שחור.

מידת התפארת היא השילוב של חסד וגבורה — איך להתנהג עם אדם שאינו ראוי שינהגו עמו במידת החסד, ויש להתנהג עמו במידת הגבורה — מידת התפארת היא, שלמרות שאינו ראוי להנהגה של חסד, בכל זאת יש לרחם עליו.

תפארת שבחסד היא היופי שבחסד, כלומר, לנצל את החסד רק לדברים רוחניים ומועילים כמו צדקה, הרבצת התורה וכדומה. זהו[22] "תפארת לעושיה".

נצח שבחסד — לבצע את החסד הראוי בכל מצב, לא להירתע מפני שום דבר בעולם.

הוד שבחסד — עוצמת אהבתו את חברו, שמסכן את חייו כדי להציל את אוהבו.

יסוד שבחסד — ההתקשרות החזקה של האוהב אל האהוב.

מלכות שבחסד היא — הדיבור עם האהוב בדברי אהבה.

כל שבע המידות הללו משלימות את מידת החסד, וכך גם שאר שש המידות, ששלמותם היא משבע המידות שבהם.

קיצור. מבאר שהעומר הוא משעורים לחים מיובשים באש. לאחר מכן יש לקחת רק עשרון שמנופה בשלוש־עשרה נפות. לאחר הקרבת העומר יש לספור את שבע המידות בשבעה שבועות, כל מידה בשלמותה. חסד — אהבה. חסד שבחסד — אהבה גלויה. גבורה שבחסד — לשנוא את השונא של אוהבו. תפארת שבחסד — החסד לחזק רוחניות. נצח שבחסד — לא להתחשב במכשולים. הוד שבחסד — ללחום למען הצלת האוהב. יסוד שבחסד — ההתקשרות עם האוהב. מלכות שבחסד — הדיבורים של חיבה.

ג.

כל המידות הן מידות בני אדם.

21) ירמיהו לא, ב.

22) פרקי אבות פרק ב, משנה א.

לאדם יש שכל ומידות, שבזה הוא שונה מבעלי החיים. אף שגם לבעלי החיים יש שכל ומידות, ישנם שני חילוקים בין האדם והבהמה:

האדם עיקרו שכל, והמידות הן על־פי השכל, ובעלי־חיים עיקרם מידות, והשכל הוא רק במה ששייך למידות.

חילוק נוסף בין השכל ומידות שבאדם ובבעלי חיים הוא, שהשכל והמידות של בעלי־חיים הם רק טבעיים.

גם השכל והמידות של בני־אדם הם לא יותר מאשר שכליים, אבל אצל ה"אדם אתם", בני ישראל, השכל והמידות אינם רק שכליים, אלא גם אלקיים.

לשכל ולמידות האלקיים יש כוח אלקי שמיועד להשפיע — על ידי השכל והמידות השכליים — על השכל והמידות הטבעיים, שהם השכל והמידות של הנפש הבהמית והיצר הרע.

הנפש הבהמית היא שכל והיצר הרע הוא מידות.

חסד, היא אהבה גופנית ל[עניני ה]עולם.

חסד שבחסד היא ההתלהבות והטוב טעם, רחמנא־ליצלן, בתאוות גופניות והנחות העולם.

גבורה שבחסד היא השנאה לשומר תורה ומצוות.

תפארת שבחסד היא "כי הלל רשע על תאות נפשו"[23].

נצח שבחסד הוא החוטא ומחטיא את הרבים[24] בתקיפות, והוא אינו נרתע מפני שום דבר.

הוד שבחסד הוא ה"יודע את ריבונו ומכוון למרוד בו"[25]. הוא עושה דברים אפיקורסיים ועובר עבירות לא רק כמומר לתיאבון, כי יש לו לב חסר מעצורים והוא בעל־תאוה, אלא מפני שהוא מומר להכעיס.

יסוד שבחסד הוא מה שהוא מתלהב ומחובר לתאוות גופניות וחומריות. הוא רוצח כדי למלא את תאוותיו. אינו נרתע מפני שום סכנה עבור תאוותיו החומריות, גם כאשר הוא יודע שהדבר שהוא עושה מזיק לבריאותו, והוא עלול לשלם על כך בחייו.

מלכות שבחסד היא ריבוי דיבורים אסורים בכלל ודיבורי כפירה בפרט. אלו שהם כופרים בה' ובתורתו ולועגים למצוות ה' בדיבור ובכתב שהם מפרסמים, שעל ידי ההנהגה הפראית, חסרת המעצורים הזו, של הכופרים והפוקרים, הם עושים את העולם למגושם יותר, ההיפך מכוונת בורא העולם ברוך־הוא, שברא את העולם — שעם ישראל, על־ידי קיום התורה והמצוות, יעשו את העולם מעודן[26] יותר, שזה בא על ידי השפעת השכל והמידות האלקיים של הנפש האלקית.

חסד הוא האהבה הטבעית שיש לנפש האלקית לאלקות.

חסד שבחסד הוא שהאהבה הטבעית האלקית תהיה בהתגלות בכל הכוחות שלו, לא רק בלב בלבד. זהו החילוק בין האהבה שמשמעה הוא "בכל לבבך"[27] — זו אהבה אלקית בלב, והאהבה של "בכל נפשך"[27] היא האהבה לאלקות שמתפשטת בכל הכוחות.

אהבה זו משפיעה לדחות את התאוות הגופניות והנחות העולם.

---

23) תהלים י, ג.
ראה ד"ה וקבל היהודים (הראשון, לעיל ע' 161) אות א.
24) פרקי אבות פרק ה, משנה יח.
25) רש"י נח י, ט. לך יג, יג. בחוקותי כו, יד.
26) בראשית רבה, פרשה מד, א.
27) ואתחנן ו, ה.

גבורה שבחסד היא לשנוא את שונאי הוי', כמו שכתוב[28] "אוהבי ה' שנאו רע", "תכלית שנאה שנאתים"[29].

תפארת שבחסד – ה"יגבה לבו בדרכי ה'"[30], את כל היופי הוא משקיע בדרכי התורה והמצוה.

נצח שבחסד – שמנצח את הנפש הבהמית והיצר הרע שלו.

הוד שבחסד – שמתייצב נגד המינים והאפיקורסים בתוקף הגדול ביותר, לגנות אותם ולעקור את השפעתם על יהודים.

יסוד שבחסד – ההתקשרות במסירות־נפש לתורה ומצוות.

מלכות שבחסד – שמדבר תמיד דיבורי אותיות התורה והתפילה, שזו היא שלימות מידת החסד של קדושה, וכך בכל המידות, שבכך מתבררות המידות של היצר הרע ומתעדנות המידות השכליות.

זהו "וספרתם לכם" – עשו את ה"לכם" שלכם טהור וברור.

ה"לכם" (האני) של יהודי, הוא מידות של קדושה. עומר הוא המידות הטבעיות. המצוה היא לרומם את המידות הטבעיות.

שלושה אנשים, שלושה מגלים[31], שלוש סאים ושלושה סלים, מסמלים[32] שהעבודה היא במידות.

עומר שהוא לח – זהו חסד, ליבש אותו באש – זוהי גבורה. י"ג הנפות הן י"ג מידות.

מתי יכולה להיות ספירת העומר, לברר את המידות הטבעיות? כאשר ישנה שבת, שביתה מהנחות העולם. הכרה מוחלטת שיהודי חייב להתמסר לתורה ומצוות.

כאשר יהודי מתייגע לתקן את שבע השבתות שלו, ששבע המידות של הנפש האלקית יבררו את שבע המידות של היצר הרע ויזככו את שבע המידות הטבעיות, אזי יש לו הבטחה ודאית מן השמים ש"תמימות תהיינה".

קיצור. מבאר שה"לכם" של יהודי הוא השכל והמידות האלקיים שעל ידם הוא "וספרתם", לעשות את ה"לכם" ברור. חסד הוא אהבה. חסד שבחסד – אהבה ד"בכל נפשך". גבורה שבחסד – לשנוא כופרים ואפיקורסים. תפארת שבחסד – היופי של עבודת הבורא ברוך־הוא. נצח שבחסד – לנצח את הנפש הבהמית והיצר הרע. הוד שבחסד – להתייצב כנגד השפעת הכופרים. יסוד שבחסד – התקשרות לתורה ומצוות. מלכות שבחסד – להרבות באותיות שבתורה.

וספרתם לכם [אייר ה'תש"ג]

---

28) תהלים צז, י.

29) שם קלט, כב.

30) דברי הימים א יז, ו. ראשית חכמה, שער הענוה פרק ו, רלג ע"א. תורה אור, מגילת אסתר צא, ע"ב.

31) העומר נקצר על־ידי שלושה אנשים ושלושה מגלים (מנחות סג, ע"ב) [הערת כ"ק אדמו"ר].

32) כי עיקרי המידות הם שלשה: חסד, גבורה, תפארת. ראה גם מאמר ד"ה "משכני אחריך" מש"פ במדבר ה'תש"א [הערת כ"ק אדמו"ר] (ספר המאמרים תש"א ע' 119).

ספר השיחות – ה'תש"ה בלה"ק

ליל שבת־קודש פרשת האזינו, י"ג תשרי

א. צום יום הכיפורים הוא כ"ו שעות. טעמו של דבר – ידוע[1]. הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק היה מוסיף עוד י"ג שעות בתור הכנה ליום כיפור, סך הכל ל"ט שעות.

שאלה: האם זהו הענין של ט"ל.

תשובה: כשהוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק היה במענטאן דיבר בענין מלקות ל"ט, ג' פעמים "והוא רחום"[2]. וסיים: וזוהי הכוונה הפנימית של ל"ט שעות יום הכיפורים, אלא מלקות הן מה שהאדם לוקה בגופו, ול"ט שעות הן מה ש'חיה ויחידה' מגפפים ומנשקים לנפש־רוח־נשמה.

סוף זמן הסעודה המפסקת בערב יום כיפור בליובאוויטש, היה יוצא בדרך כלל בשעה ארבע וחצי בערב, הרי ששלוש־עשרה שעות לפני־זה יצא בשעה שלוש וחצי לפנות בוקר. בערב יום כיפור, היה הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק נוהג לקום בשעה אחת וחצי אחרי חצות הלילה, ולמד 'פרי עץ חיים' ו'עץ חיים' עד לזמן 'כפרות' שהיה בשעה חמש ורבע לפנות בוקר. כמה רגעים לפני השעה שש לפנות בוקר, היה בא ר' שלמה חיים השוחט לשחוט את ה'כפרות'. בשעת ה'כפרות' היה הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק במצב רוח שמח. לאחרי ה'כפרות' למד זמן מסויים, ולאחר מכן היה הולך לטבול. ערב יום הכיפורים היה הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק טובל פעם אחת – לפני התפילה. לי הוא הורה לטבול שלש פעמים.

ב. בשנה הראשונה שאחרי חתונתי, הייתי מתפלל באריכות. ערב יום כיפור תרנ"ח נכנסתי בשעה אחת־עשרה וחצי אל הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק לבקש 'לעקאח' – כנהוג. אמר לי הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק: הרבה 'לעקאח' אמנם לא הרווחת, שכן בערב יום כיפור צריכים למהר. לאחר מכן נתן לי 'לעקאח' ואמר: אני נותן לך לעקאח וכו', כפי הנוסח הידוע. וסיים: יעזור השי"ת שתהיה 'פנימי'.

ג. במחצית היום הראשונה של ערב יום כיפור, היה הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק במצב רוח מרומם וחגיגי[3], גם הסעודה הייתה חגיגית, בשר ולפת. הסעודה נערכה בשעה אחת־עשרה וחצי בערך, וארכה עשרים־שלשים רגעים בערך, ותמיד הייתה לפני חצות היום. אחרי הסעודה, היה הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק מתהלך בחדרו הלוך ושוב במשך חמשה עשר־עשרים רגעים, ולאחר מכן החל לומר תהלים.

אחרי השעה שתים־עשרה בחצות היום, היה הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק מתחיל להכין את עצמו למנחה. היו מתפללים מיד אחרי חצות. תפילת מנחה הייתה אורכת אצלו שתים־שתים וחצי שעות. לפני מנחה היה מקבל ל"ט מלקות. אחרי וידוי "על חטא" של ערב, היה הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק במצב רוח מרומם, וכן בשעת "כל נדרי". היו מסיימים תפילת מעריב בשעה שמונה־שמונה ורבע בערך. הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק היה נשאר זמן מסויים לומר תהלים יחד עם הקהל, ולאחר מכן היה הולך לביתו. תפילת מעריב וקריאת שמע שעל המיטה היו בלי בכיות, בכלל לא כמו בלילה הראשון של ראש־השנה. לאחר מכן היה מנמנם כמה שעות, קם ולומד, כך במשך כל הלילה. מיטתו עמדה ביום הכיפורים בחדרו.

ד. אצל הוד כ"ק רבינו הזקן היה חסיד ר' אברהם שלמה אולער. הוא היה מחותנו של הרבי, לא מחותן ישיר, אלא קרובו של מחותן הרבי, שכן ר' משה – בנו של הוד כ"ק רבינו הזקן – היה חתן באולע. ר' אברהם שלמה היה קשיש מהוד כ"ק רבינו הזקן, ועוד נסע אל המגיד ממעזריטש. הוא היה למדן בנגלה, קבלה וחסידות, והיה גביר. היה בטבע רחב אופקים, 'כיפה חריפה'.

פעם אחת ביום הכיפורים, יצא הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק 'צמח צדק' – שהיה אז בגיל עשר־אחת עשרה – מבית הכנסת לרגע קט, כשנכנס חזרה לבית הכנסת, לא מצא את המחזור שלו. אומר לו ר' אברהם שלמה, בוא ונאמר "על חטא" במחזור שלי. ענה לו הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק 'צמח צדק': אין ה"על חטא" שלנו שווים.

ר' אברהם שלמה נפגע מאד מתשובה זו. אחרי יום הכיפורים נכנס אל הוד כ"ק רבינו הזקן, הרי הוא היה 'כיפה חריפה', ואמר לרבי, כיצד מוצאים חן בעיניכם הנערים של היום, וסיפר לרבי את הסיפור האמור. ענה לו הוד כ"ק רבינו הזקן: הוא – הכוונה על ה'צמח צדק' – כבר אינו ילד כלל, הוא זקן שבזקנים. נסמך על ידיו בדביקות ואמר: אכן, ה"על חטא" אינם שווים, ה"על חטא" שלו הוא על־דרך "וחטאת" (חי"ת חרוקה, טי"ת צרויה, תי"ו קמוצה).

כשהוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק סיפר לי סיפור זה,

1) כנגד שם הוי' — מרשימות שיחות כ"ק מו"ח אדמו"ר.
2) ראה היום יום ע' צד.
3) ראה שיחת חה"פ תרצ"ד.

הסביר, שישנו "על חטא" של בעלי־תשובה, ו"על חטא" של צדיקים. ה"על חטא" של צדיקים הוא על כך אשר עבודתם איננה בדרגת בעלי־תשובה, למרות שאין זה שייך אליהם וזה למטה מהם, ולכן זה נקרא לגבם "חטא", למרות שישנה בהם העבודה של תנועת התשובה. אך זה רק גדר התשובה ולא התנועה של תשובה.

כשהיינו במענטאן והייתה שם התוועדות, דיבר הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק - למרות שמסובים היו קטני הבנה "הארלאציקעס" - בעניין החכמה וגדר החכמה, וסיים: שיבינו זאת מעניין של לפנים מן הגדר, ולחוץ מן הגדר.

כשהלכנו לאחר מכן לטייל, התחלתי לשאול קושיות ולבקש ביאור על העניין, עד שהוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק אמר לי: מה אתה רוצה, למד 'אמרי בינה' ותבין.

העניין בקצרה הוא, תנועה זה על־דרך כוח התנועה שביד. עד כמה שלא יעדנו ויזככו את כוח התנועה, הוא בכל זאת תנועה. גדר הוא על־דרך מה שאומרים לפנים מן הגדר שזה בוודאי מוגבל, אך מחוץ לגדר, למרות שזה גם־כן הגבלה, שהרי אומרים 'חוץ לגדר', אף־על־פי־כן זה בבחינת אין סוף. וזוהי הכוונה בעבודת התשובה של צדיקים, שזה רק בגדר ענין התשובה, אבל לא בבחינת תנועה של תשובה, ועל כך אומרים הם - הצדיקים - "על חטא".

ה. ראש־השנה תרס"ג אמר הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק מאמר בענין 'חי בעצם' ו'חי להחיות' 'חי ולא בחיים', חי (בפתח) וחי (בצירי) וכו'.

מורי החסיד הרשב"ץ היה נוהג לשהות ביום הכיפורים ב'אוהל' בליובאוויטש. לפני הליכתו לשם בערב יום הכיפורים היה נפרד מכל אחד. היה נכנס אל כבוד אמי זקנתי הרבנית מרת רבקה נ"ע להיפרד ולקחת 'לעקאח' ולאחר מכן היה נכנס אל הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק, שהיה מוסר לו - בעל־פה ולא בכתב - כמה מלים ל'אוהל'. ב'אוהל' היה מנין בשבתות ובחגים, ובחיי הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש היה שם מנין גם בימות החול.

באותו ערב יום כיפור - שנת תרס"ג - הלך הרשב"ץ ל'אוהל' להתפלל שם כמנהגו. בישבו לאחר מכן בחג הסוכות בסוכה שלנו, אומר מורי הרשב"ץ להוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק: ולמכור בנכסי אביו עד שיהא בן עשרים[4]. כשהרשב"ץ אמר דברים אלה, נתהוו שינויים בצורתו של הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק, אך לא אמר שום דבר.

כשעזב מורי הרשב"ץ את הסוכה, שאלתי אותו למה התכוון במה שאמר, וענה לי, מה אתה לא מבין, הרי מלאו כעת עשרים שנה מהסתלקות הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש[5].

כעבור משך זמן - באותה שנה - סיפר לי הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק: זמן רב התאוננתי עד לערב ראש־השנה זה בהיותי ב'אוהל' של אבי - הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש - אמרתי: אבא, חסרה לי ההתוועדות החסידית, כי לא הייתי כשחסידים התוועדו, ואתה יודע שזה לא היה מחמת זחות הלב, אלא ייקרתי את הזמן להקדישו לחסידות בלבד, ואתה הרי יודע באיזה קשיים יגעתי להקנות בי את העניינים, ובמילא לא היה לי זמן להיות נוכח בהתוועדויות החסידים, ולכן אני מבקש ממך שתתן לי זאת במתנה. ואבי - אדמו"ר מוהר"ש - נתן לי אז שלימות זו, ומאז התחלתי לשמוע סיפורים בחזיון לילה.

מאז שמעתי מהוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק כמה סיפורים, ולא שאלתי היכן ומתי שמע אותם. בהיותינו באותה שנה בוינה, הראה לי הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק קירוב גדול - הרווחתי אז קירוב זה בגלל העניין הידוע שגרם לי הרבה עגמת נפש - וסיפר לי הרבה סיפורים. עד אז היה הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק מרשה לי להיכנס אליו אחרי הדפיקה בדלת, גם כשלא היה עונה - לפעמים לא היה יכול לענות, כי לא היה יכול להפסיק באמצע התפילה וכדומה - ומאז הורה לי הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק שלא להיכנס אליו עד שיענה לי.

ואת כל עניינים האמורים קישרתי יחד.

ו. בהיותנו במענטאן, התוועד פעם הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק. מסביב לשולחן ישבו אז: ר' ישעיה ברלין, ר' אברהם הורנשטיין, ר' יעקב הורוויץ ועוד. הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק דיבר אז על ההפרש בין כוחות לחושים - למרות שהנוכחים לא הבינו - והסביר שכל כוח בא במוגבל במקומו המיוחד לו, ואילו חוש הוא בלתי מוגבל, ויכול לבוא בכל הכוחות - עניינים. והב', שההפלאה של כוח היא בגדלות, וההפלאה של חוש היא בקטנות, אך בקטנות זו ישנה הגדלות שבגדלות. וזהו גם החילוק בין חסידים למתנגדים, מתנגדים הם בגדר כוח, וחסידים עניינם - חוש. לחסידים יש חוש.

מה שמורי הרשב"ץ אמר בסוכה להוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק אודות העניין של ולמכור בנכסי

4) ראה ד"ה זה בלקו"ת פ' במדבר.

5) בזה יובן תוכן ד"ה אשרינו דיום ב' ניסן ש"ת.

אביו עד שיהא בן עשרים - זהו גם־כן ענין של חוש.

ז. בליובאוויטש היו 'בעלי תפילה': איסר החזן, שהתפלל עוד בחיי הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש, ראובן ווארבייטשיק, ולאחר מכן בשנים האחרונות היה החזן ר' יחיאל הלפרין. ר' איסר[6] היה מתפלל את ה"עבודה" של יום כיפור בנעימות ובדביקות, ובאמרו הפיסקא "והכהנים" זלגו על פניו דמעות וזיעה. פעם אחת ביום הכיפורים, הרעים רעם בליובאוויטש באמצע התפילה, ופרצה שריפה בכמה בתים. פחד נפל על המתפללים, ורבים מהם רצו אל מחוץ לבית הכנסת - הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק ודודי הרז"א נשארו לעמוד במקומותיהם, רק דודי הרמ"מ יצא לחוץ - ובשעת מעשה המשיך ר' איסר החזן בתפילתו לפני העמוד, ולא הרגיש כלל ברעש שנתהווה - מצד דביקותו בתפילה.

ח. הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש היה נכנס[7] מחדרו המיוחד בבית־המדרש כשהחזן היה אומר "והכהנים", ועוזר בנגינת נוסח הניגון המקובל, רק בשעת נפילת "כורעים" היה חוזר לחדרו המיוחד.

גם הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק היה עומד בשעת תפילת ה"עבודה" ועוזר לחזן בנגינה. היו שומעים מהוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק כל מילה בנפרד בשעת אמירת "והכהנים". לפעמים היה אומר את המילה "מפורש" ומפסיק, ולפעמים היה אומר "מפורש יוצא". ההבדל היה בהפסקה. ובשעת אמירת ה"עבודה" היו דמעות זולגות מעיניו של הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק על הריצפה.

ט. סבו של החזן ר' יחיאל הלפרין היה מחסידיו של הוד כ"ק רבינו הזקן, והיה מהראשונים שנסעו למושבות במחוז יקטרינוסלב והתיישב בגולאי פאל.

- המושבות במחוז חרסון, נוסדו על ידי הוד כ"ק אדמו"ר הרה"ק האמצעי, והמושבות במחוז יקטרינוסלב נוסדו על ידי כ"ק רבינו הזקן. -

במשך הזמן ובגלל נסיבות חיים של האיכרים, היה יחיאל - החזן - בהיותו ילד, רחוק מחינוך נכון. בעל־בית מסויים עזר לו ללמוד נגינה, כי היה לו קול טוב ונעים. לאחר מכן היה סגן הרעזשיסאר של התיאטרון המאלי בחרקוב. פעם בא לחרקוב השד"ר ר' בערע וואלף קאזעווניקאוו, כששמע יחיאל ממנו אודות חסידים, התעורר ונסע מיד לליובאוויטש.

ר' יחיאל הגיע לליובאוויטש בשנת תרמ"ג אחרי פטירתו של הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש, וממנו - ר' יחיאל הנ"ל - יודעים כמה מנהגי אבלות - ל"ע - כי הוא היה בליובאוויטש כמעט כל השנה הראשונה אחרי פטירת הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש.

לאחר מכן נסע ר' יחיאל למוסקבה, ושימש במשך שנים רבות כחזן באחד מבתי הכנסת הגדולים שם.

בשנת תרמ"ד נסע הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק למוסקבה[8] והתאכסן אצל ר' בערע מאניעס, ור' יחיאל החזן שימש אותו. אז לימד הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק את ר' יחיאל החזן את נוסחי הנגינה "סקארבאווע" בתפילות "עלינו", "והכהנים", "אתה כוננת", "סלח לנו" כו' "כי אנו עמך", ההפסק ב"וכך הי' מונה, אחת" וכו'.

ליל שבת־קודש פרשת האזינו, י"ג תשרי, ה'תש"ה

6) ראה שיחת שחוהמ"ס תש"ד.
7) ראה שם.
8) ראה "חנוך לנער" ע' 9 וצע"ק.

ספר הזכרונות מכ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע מליובאוויטש

פרק ק"ט – הויכוח עם הוותיקן

הויכוח בין ר' משה, ראש קהלת פוזנא לשעבר, לבין הקרדינלים בוותיקן התקיים סוף־סוף לפי תנאיו של המלומד היהודי הגדול: הקרדינלים לא נשאו צלבים על חזיהם במשך כל שעת הויכוח, וכן לא נראו צלבים או פסלים על כתלי האולם שבו התקיים הויכוח.

למעלה משלושים קרדינלים ואישים קתוליים בכירים מן הוותיקן היו בצד אחד ור' משה מפוזנא מצד שני. 12 אישים מבין 30 הקתולים היו אנשי מדע ידועים.

לכאורה, היו סדרי הויכוח ותקנותיו אמורים להיות מבוססים על מתן שוויון מלא לשני הצדדים. הייתה זו דרישתו של ר' משה, אשר הקרדינלים הביעו הסכמתם לכך, אמנם באי־רצון בולט.

ר' משה דרש שהויכוח ייסוב לא רק על הדת היהודית, אלא גם, להבדיל, על הדת הנוצרית. הוא גם דרש שהויכוח יתנהל בשתי השפות: לשון הקודש ולטינית. הוא עצמו ידע את שתי השפות.

הקרדינלים דחו דרישה זאת מן הסיבה הפשוטה שמעטים בלבד מביניהם ידעו לשון הקודש. אמנם עצם העובדה, שהוא, היהודי, מכיר בשפתם ואילו הם אינם מכירים בשפתו, הייתה מציאות בלתי נוחה עבורם, והדבר הבליט את עליונותו של היהודי, אך בכל זאת סירבו לקבל את דרישת ר' משה.

הויכוח נפתח באולם שבאחד מארמונות הוותיקן, בהשתתפות קהל רב של צופים, נוסף למשתתפים בויכוח — 30 קרדינלים מצד אחד ור' משה מצד שני, נבחרו יו"ר, מזכיר וחבר שופטים שיעריך את טענות הצדדים ויקבע את צדקתן.

אך תיכף בהתחלה כאשר עלתה הנקודה הראשונה לדיון — מקומה של האמונה בחיי האדם — התגלו חילוקי דעות חריפים בין הקרדינלים לבין ראש הקהל לשעבר של פוזנא.

לאחר שנציג הדת הקתולי הרצה ממושכות בנושא זה — הוא היה הראשון והרצאתו נמשכה זמן רב — הגיע תורו של ר' משה לשאת את דברו — יחיד מול רבים.

אך ר' משה הצהיר כי בטרם שהוא ייכנס לתוכן הויכוח, עליו להביע מחאתו על הפרת עקרון השוויון בין הצדדים, תיכף בהתחלת הוויכוח.

ר' משה דיבר באיטלקית צחה ודבריו עשו רושם רב, הגם שלא נעמו לקרדינלים החשובים.

הוא פשוט הביא להם דוגמאות, בהם רואים איך שהם — הקרדינלים — נהגו שלא כיאות איתו.

ראשית, טען ר' משה, העמידו מולו, כאדם יחיד, סוללה של שלושים אנשים. שנית, הצד השני נטל לעצמו את זכות הפתיחה, למרות שרשות הדיבור מגיעה ראשונה לצד היהדות, משום שהיא עתיקה יותר מהדת הנוצרית למעלה מ־1600 שנה, ולמרות זאת לא קיבל ר' משה נציג היהדות את רשות הדיבור לראשונה, בעניין האמונה, ובמיוחד שהראשון שגילה את האמונה היהודית — האמונה בא־ל אחד — שאליה מתייחסת הדת הנוצרית — היה אברהם אבינו.

ביטוי נוסף לאי־השוויון הוא סירוב הצד השני להסכים לכך שהויכוח יתנהל בשתי שפות. אם המתווכחים מטעם הצד השני אינם מכירים את לשון הקודש, היה אפשר להעמיד מתרגם ובכך לאפשר לר' משה להשמיע דבריו בלשון הקודש.

בסיכום — אמר ר' משה — יש כאן אי־שוויון בולט וחוסר צדק, מצב הנותן עדיפות עצומה לאחד הצדדים ומקטין את סיכויי הצד השני לנצח.

דבריו אלה של ר' משה הביכו לגמרי את הקתולים. היו מהם שהביעו קצף וזעם, וטענו כי יש להעניש את היהודי על חוצפתו. המתונים שביניהם הודו כי הצדק עם ר' משה.

בכל אופן, הישיבה הופסקה, ונדחתה למועד בלתי ידוע, עד שיוחלט על דרכי ניהול הויכוח. האווירה בוותיקן כלפי ר' משה, הייתה עוינת ומתוחה.

אף אם היו בין הקרדינלים ואישי הוותיקן האחרים כאלה שבסתר לבם הצדיקו את ר' משה ואף רחשו לו אהדה, הרי כלפי חוץ לא יכלו להראות כל סימן לכך, כמובן.

בין האוהבים החשאיים של ר' משה היה גם הקרדינל שהיה ממונה על ספריית הוותיקן. כזכור, יצר ר' משה קשרים חזקים אתו, והוא היה זה ששיבח את ר' משה באוזני הקרדינלים האחרים וכתוצאה מכך החליטו לקיים את הויכוח. מתברר כי למרות שהכוונה המוצהרת הייתה עימות אקדמי בין כוחות רוחניים, הסתתרה מאחורי הרעיון מזימה לגרום לביזיון והשפלת הדת היהודית ברבים. ההתפתחויות בעניין זה גרמו לקרדינל־הספרן צער רב, וכאילו כפיצוי לר' משה על הסבל שנגרם לו, קירב אותו עוד יותר בביקוריו בספריה – בהם המשיך ר' משה כל העת במגמה לעקוב אחרי כתבי־יד שונים ולעיין בהם. בביטויי הערכתו כלפי ר' משה, רצה הספרן כאילו לכפר על כך שבעטיו נגרר ר' משה לסבך מסוכן.

אלא שבינתיים הסעיר את נפשו של ר' משה עניין אחר:

כאשר השמיע בשעת הויכוח את נאומו, שהיווה גורם להפסקת הויכוח, הבחין ר' משה בצבור המאזינים בדמות מיוחדת שמשכה את תשומת לבו, כיוון שהיו אלה פנים של יהודי.

להערכתו, היה זה אדם צעיר שישב בין האורחים הנכבדים מן הוותיקן שבאו להאזין לויכוח. ר' משה לא הספיק לבחון היטב את פניו של אדם זה, אך היה ברור לו כי דבריו שלו, של ר' משה, הרשימו אותו.

ר' משה הסתקרן לדעת: איך מגיע יהודי צעיר אל האישים הנכבדים מן הוותיקן, מה מעשיו כאן?

מיד לאחר הדיון נעלם הצעיר, וכל שאלותיו של ר' משה על זהותו של הצעיר נענו בתשובות סתומות ומעורפלות.

ר' משה החליט לשאול את הקרדינל הספרן, שגילה כלפיו ידידות, אך הלה השיב לו כי לצערו נמנע ממנו מלספק לו את הפרטים הדרושים, שכן הדבר בגדר סוד כמוס. מובן שמענה זה רק הגביר את סקרנותו של ר' משה.

כעבור ימים מספר, ניגש הקרדינל אל ר' משה ואמר לו כי החליט לספר לו את כל הידוע לו אודות הצעיר היהודי.

הלה הוא אדם משכיל ומלומד גדול שמוצאו מפולין. הוא הגיע לונציה כדי ללמוד אסטרונומיה. כן התעניין בתולדותיהן והתפתחותן של דתות נוספות, מעבר לדת היהודית אותה הכיר ממקורות יהודיים, והקשיב להרצאות במקצוע זה.

הפרופסור ששימש מרצה לבחור באוניברסיטת ונציה יעץ לו, לאחר שעמד על טיבו, לנסוע לרומא וללמוד בוותיקן על הדתות השונות, שכן שם יוכל, לדבריו, להשתלם במקצוע זה ברמה גבוהה במיוחד. כוונתו האמיתית של המרצה הנוצרי הייתה לדחוף את הצעיר היהודי המוכשר אל ציפורני ציידי הנפשות הקתוליים.

הצעיר לא הבחין כפי הנראה בסכנה, וקיבל את עצת הפרופסור. זה כבר כמחצית השנה שהוא נמצא כאן, כפי שסיפר הספרן, והוא עוסק בשקידה בלימוד הדתות.

כפי שנודע לר' משה, הקפיד הצעיר תחלה על שמירת המצוות, קלה כחמורה, אלא

שהשפעתם של הכמרים עליו הלכה וגדלה, ולאט לאט החל לוותר על קיום מצוות שונות, אם כי על כשרות ושבת הוא שומר עדיין. מוריו מלאי תקוה כי לא ירחק היום והוא יתנצר לגמרי.

כל עוד לא הושגה מטרה זו הם שומרים על הפרטים הקשורים בצעיר בסוד כמוס, שכן הם חוששים שמא ייוודע הדבר ליהודי כלשהו שינסה לפעול להצלתו מן הרשת שנטמנה לו. לדידם היה צעיר יהודי מלומד זה, חתיכה הראויה להתכבד בשביל תאוות ההעברה על הדת.

מיד כאשר שמע ר' משה את הסיפור, חש כי התגלגלה לידו זכות להציל נשמה יהודית מרדת שחת.

עד עתה היה ר' משה חדור צער וחרטה על שבא בכלל אל ספריית הוותיקן, דבר שגרר בעקבותיו את ההיכרות עם הספרן שברוב התפעלותו סיפר לכמרים עליו ומזה התגלגל כל עניין הויכוח.

אלא שעתה הבין כי ההשגחה העליונה סיבבה את כל הסיבות הללו למטרה אחת: להציל את הצעיר היהודי משמד.

ר' משה נתן שבח והודיה לה' על שזימן לידו זכות כה גדולה של קיום מצוות הצלת נפשות, ומיד התעמק במחשבות כיצד למצוא דרך לחלץ את הצעיר המשכיל ממצבו. הרי לא נפגש אתו כלל עד עתה, ואין לו כל קשר וגישה אליו, ובכלל, מי יודע אם יצליח לשכנע את הצעיר העומד על סף מ"ט שערי טומאה.

הדבר היה תלוי גם בטיב ההכרעה שיכריעו הקרדינלים לגבי המשך הויכוח.

כעבור ימים מספר, קיבל ר' משה הודעה כי הוותיקן החליט לקיים את הויכוח בעוד שבועיים. הויכוח יתנהל בין ר' משה לבין נציג אחד בלבד של הוותיקן, ושני המתווכחים יבחרו אדם שלישי שיהיה השופט והמכריע ביניהם. כל זה נעשה כביטוי לרצון הוותיקן להפגין יושר ושוויון בויכוח.

ר' משה, שנותר לו זמן פנוי עד לויכוח, ביקש מידידו הקרדינל הספרן שיפגישו עם הצעיר היהודי העומד לפני סכנת שמד, חלילה.

אגרות קודש

ב"ה, כ"ג אייר תרצ"ז

אָטוואָצק

ידידי הרה"ג הנודע לשם תהלה וו"ח

אי"א מוהר"ר ישראל שי'

שלום וברכה,

במענה על מכתבו, אשמח במאד לשמוע פ"ש מפורט מידידנו אנ"ש אשר בארצה"ב ד' עליהם יחיו, ולהתראות. אמנם לפי מצב בריאותי מוכרח לי להיות בסאנאטאריום וגם להתראות עם הפראָפעסאָרן, אשר בדעתי בעזה"י אם רק יהי' ביכולתי לנסוע בחצי סיון הבע"ל להסאנאטאריום אצל וויען, ואם יהי' באפשרי לנסוע אח"כ להתראות עם הפראָפעסאָרן בפאריז ואפשר יאמרו לי לנסוע לאיזה קוהר, השי"ת ישלח לי רפו"ש בקרוב כברכת אנ"ש יחיו, הנה בעזה"י יכול לבוא למקום ההוא צלחה.

הדו"ש ומברכו

יוסף יצחק

אג"ק מוהריי"צ כרך יז

פרשת בחקותי

ג אִם־בְּחֻקֹּתַי תֵּלֵכוּ וְאֶת־מִצְוֹתַי תִּשְׁמְרוּ
וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם: ד וְנָתַתִּי גִשְׁמֵיכֶם בְּעִתָּם וְנָתְנָה
הָאָרֶץ יְבוּלָהּ וְעֵץ הַשָּׂדֶה יִתֵּן פִּרְיוֹ: ה וְהִשִּׂיג לָכֶם
דַּיִשׁ אֶת־בָּצִיר וּבָצִיר יַשִּׂיג אֶת־זָרַע וַאֲכַלְתֶּם
לַחְמְכֶם לָשֹׂבַע וִישַׁבְתֶּם לָבֶטַח בְּאַרְצְכֶם: (לוי)

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות ח"א ע' 282)

אם בְּחֻקֹּתַי תֵּלֵכוּ (כו, ג)

הַמִּצְוֹות בִּכְלָל נֶחְלָקוֹת לִשְׁלֹשָׁה סוּגִים: עֵדוּת, מִשְׁפָּטִים וְחֻקִּים. הַתּוֹרָה כָּאן מַכְלִילָה אֶת כָּל הַמִּצְוֹות תַּחַת הַסּוּג חֻקִּים, וּבְכָךְ מְלַמֶּדֶת אוֹתָנוּ הַתּוֹרָה, כְּמוֹ שֶׁאֶת מִצְוֹות הַחֻקִּים עוֹשִׂים לֹא עַל פִּי טַעַם וַהֲבָנָה, אֶלָּא מִצַּד צִוּוּי הַקָּבָּ"ה בִּלְבַד - בְּקַבָּלַת עֹל. כָּךְ גַּם אֶת שְׁאָר הַמִּצְוֹות - עֵדוּת וּמִשְׁפָּטִים - צָרִיךְ לְקַיֵּם מִצַּד צִוּוּי הַקָּבָּ"ה בְּקַבָּלַת עֹל, לַמְּרוֹת שֶׁהֵן מוּבָנוֹת עַל פִּי שֵׂכֶל.

שני ו וְנָתַתִּי שָׁלוֹם בָּאָרֶץ וּשְׁכַבְתֶּם וְאֵין מַחֲרִיד
וְהִשְׁבַּתִּי חַיָּה רָעָה מִן־הָאָרֶץ וְחֶרֶב לֹא־תַעֲבֹר
בְּאַרְצְכֶם: ז וּרְדַפְתֶּם אֶת־אֹיְבֵיכֶם וְנָפְלוּ לִפְנֵיכֶם
לָחֶרֶב: ח וְרָדְפוּ מִכֶּם חֲמִשָּׁה מֵאָה וּמֵאָה מִכֶּם
רְבָבָה יִרְדֹּפוּ וְנָפְלוּ אֹיְבֵיכֶם לִפְנֵיכֶם לָחֶרֶב:
ט וּפָנִיתִי אֲלֵיכֶם וְהִפְרֵיתִי אֶתְכֶם וְהִרְבֵּיתִי
אֶתְכֶם וַהֲקִימֹתִי אֶת־בְּרִיתִי אִתְּכֶם: (ישראל)

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (שיחות ש"פ בהו"ב תשכ"ח. ע"פ ביאורי החומש)

וְזָכַרְתִּי אֶת בְּרִיתִי אֶת יַעֲקֹב (כו, מב)

בַּחֲמִשָּׁה מְקוֹמוֹת נִכְתַּב מָלֵא, וְ'אֵלִיָּהוּ' - חָסֵר בַּחֲמִשָּׁה מְקוֹמוֹת. יַעֲקֹב נָטַל אוֹת מִשְּׁמוֹ שֶׁל אֵלִיָּהוּ, עֵרָבוֹן שֶׁיָּבוֹא וִיבַשֵּׂר גְּאֻלַּת בָּנָיו (רש"י)

לִכְאוֹרָה תָּמוּהַּ, וְכִי הַגְּאוּלָה תְּלוּיָה בִּרְצוֹנוֹ שֶׁל אֵלִיָּהוּ? וַהֲרֵי הַדָּבָר בִּידֵי הַקָּבָּ"ה. וְיֵשׁ לוֹמַר: בְּסִפּוּר יְצִיאַת מִצְרַיִם נֶאֱמַר "וַיִּשְׁמַע אֱלֹקִים אֶת נַאֲקָתָם, וַיִּזְכֹּר אֱלֹקִים אֶת בְּרִיתוֹ אֶת אַבְרָהָם אֶת יִצְחָק וְאֶת יַעֲקֹב", מִשְּׁמַע שֶׁיֵּשׁ צֹרֶךְ בִּפְעֻלָּה מְיֻחֶדֶת כְּדֵי לְעוֹרֵר, כִּבְיָכוֹל, אֶת זִכְרוֹנוֹ שֶׁל הַקָּבָּ"ה. וְלָכֵן רַשִּׁ"י מְפָרֵשׁ - שֶׁיַּעֲקֹב לָקַח "עֵרָבוֹן" מֵאֵלִיָּהוּ, בְּמַטָּרָה שֶׁאֵלִיָּהוּ יַזְכִּיר, כִּבְיָכוֹל, לַקָּבָּ"ה אֶת בְּרִיתוֹ עִם הָאָבוֹת, וּבְכָךְ יָבִיא אֶת הַגְּאֻלָּה.

שלישי ז וַאֲכַלְתֶּם יָשָׁן נוֹשָׁן וְיָשָׁן מִפְּנֵי חָדָשׁ
תּוֹצִיאוּ: יא וְנָתַתִּי מִשְׁכָּנִי בְּתוֹכְכֶם וְלֹא־תִגְעַל
נַפְשִׁי אֶתְכֶם: יב וְהִתְהַלַּכְתִּי בְּתוֹכְכֶם וְהָיִיתִי
לָכֶם לֵאלֹהִים וְאַתֶּם תִּהְיוּ־לִי לְעָם: יג אֲנִי יְהוָה
אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם
מִהְיֹת לָהֶם עֲבָדִים וָאֶשְׁבֹּר מֹטֹת עֻלְּכֶם וָאוֹלֵךְ
אֶתְכֶם קוֹמְמִיּוּת: פ (ע"ב בחול) יד וְאִם־לֹא תִשְׁמְעוּ
לִי וְלֹא תַעֲשׂוּ אֵת כָּל־הַמִּצְוֹת הָאֵלֶּה: טו וְאִם־
בְּחֻקֹּתַי תִּמְאָסוּ וְאִם אֶת־מִשְׁפָּטַי תִּגְעַל
נַפְשְׁכֶם לְבִלְתִּי עֲשׂוֹת אֶת־כָּל־מִצְוֹתָי לְהַפְרְכֶם
אֶת־בְּרִיתִי: טו אַף־אֲנִי אֶעֱשֶׂה־זֹּאת לָכֶם
וְהִפְקַדְתִּי עֲלֵיכֶם בֶּהָלָה אֶת־הַשַּׁחֶפֶת וְאֶת־
הַקַּדַּחַת מְכַלּוֹת עֵינַיִם וּמְדִיבֹת נָפֶשׁ וּזְרַעְתֶּם
לָרִיק זַרְעֲכֶם וַאֲכָלֻהוּ אֹיְבֵיכֶם: יז וְנָתַתִּי פָנַי
בָּכֶם וְנִגַּפְתֶּם לִפְנֵי אֹיְבֵיכֶם וְרָדוּ בָכֶם שֹׂנְאֵיכֶם
וְנַסְתֶּם וְאֵין־רֹדֵף אֶתְכֶם: יח וְאִם־עַד־אֵלֶּה לֹא
תִשְׁמְעוּ לִי וְיָסַפְתִּי לְיַסְּרָה אֶתְכֶם שֶׁבַע
עַל־חַטֹּאתֵיכֶם: יט וְשָׁבַרְתִּי אֶת־גְּאוֹן עֻזְּכֶם
וְנָתַתִּי אֶת־שְׁמֵיכֶם כַּבַּרְזֶל וְאֶת־אַרְצְכֶם
כַּנְּחֻשָּׁה: כ וְתַם לָרִיק כֹּחֲכֶם וְלֹא־תִתֵּן אַרְצְכֶם
אֶת־יְבוּלָהּ וְעֵץ הָאָרֶץ לֹא יִתֵּן פִּרְיוֹ: כא וְאִם־
תֵּלְכוּ עִמִּי קֶרִי וְלֹא תֹאבוּ לִשְׁמֹעַ לִי וְיָסַפְתִּי
עֲלֵיכֶם מַכָּה שֶׁבַע כְּחַטֹּאתֵיכֶם: כב וְהִשְׁלַחְתִּי
בָכֶם אֶת־חַיַּת הַשָּׂדֶה וְשִׁכְּלָה אֶתְכֶם וְהִכְרִיתָה
אֶת־בְּהֶמְתְּכֶם וְהִמְעִיטָה אֶתְכֶם וְנָשַׁמּוּ
דַּרְכֵיכֶם: כג וְאִם־בְּאֵלֶּה לֹא תִוָּסְרוּ לִי וַהֲלַכְתֶּם
עִמִּי קֶרִי: כד וְהָלַכְתִּי אַף־אֲנִי עִמָּכֶם בְּקֶרִי
וְהִכִּיתִי אֶתְכֶם גַּם־אָנִי שֶׁבַע עַל־חַטֹּאתֵיכֶם:
כה וְהֵבֵאתִי עֲלֵיכֶם חֶרֶב נֹקֶמֶת נְקַם־בְּרִית
וְנֶאֱסַפְתֶּם אֶל־עָרֵיכֶם וְשִׁלַּחְתִּי דֶבֶר בְּתוֹכְכֶם
וְנִתַּתֶּם בְּיַד־אוֹיֵב: כו בְּשִׁבְרִי לָכֶם מַטֵּה־לָחֶם
וְאָפוּ עֶשֶׂר נָשִׁים לַחְמְכֶם בְּתַנּוּר אֶחָד וְהֵשִׁיבוּ
לַחְמְכֶם בַּמִּשְׁקָל וַאֲכַלְתֶּם וְלֹא תִשְׂבָּעוּ: ס
כז וְאִם־בְּזֹאת לֹא תִשְׁמְעוּ לִי וַהֲלַכְתֶּם עִמִּי בְּקֶרִי:

כח וְהָלַכְתִּי עִמָּכֶם בַּחֲמַת־קֶרִי וְיִסַּרְתִּי אֶתְכֶם
אַף־אָנִי שֶׁבַע עַל־חַטֹּאתֵיכֶם: כט וַאֲכַלְתֶּם בְּשַׂר
בְּנֵיכֶם וּבְשַׂר בְּנֹתֵיכֶם תֹּאכֵלוּ: ל וְהִשְׁמַדְתִּי אֶת־
בָּמֹתֵיכֶם וְהִכְרַתִּי אֶת־חַמְּנִיכֶם וְנָתַתִּי אֶת־
פִּגְרֵיכֶם עַל־פִּגְרֵי גִלּוּלֵיכֶם וְגָעֲלָה נַפְשִׁי אֶתְכֶם:
לא וְנָתַתִּי אֶת־עָרֵיכֶם חָרְבָּה וַהֲשִׁמּוֹתִי אֶת־
מִקְדְּשֵׁיכֶם וְלֹא אָרִיחַ בְּרֵיחַ נִיחֹחֲכֶם: לב וַהֲשִׁמֹּתִי
אֲנִי אֶת־הָאָרֶץ וְשָׁמְמוּ עָלֶיהָ אֹיְבֵיכֶם הַיֹּשְׁבִים
בָּהּ: לג וְאֶתְכֶם אֲזָרֶה בַגּוֹיִם וַהֲרִיקֹתִי אַחֲרֵיכֶם
חָרֶב וְהָיְתָה אַרְצְכֶם שְׁמָמָה וְעָרֵיכֶם יִהְיוּ
חָרְבָּה: לד אָז תִּרְצֶה הָאָרֶץ אֶת־שַׁבְּתֹתֶיהָ כָּל יְמֵי
הָשֵּׁמָּה וְאַתֶּם בְּאֶרֶץ אֹיְבֵיכֶם אָז תִּשְׁבַּת הָאָרֶץ
וְהִרְצָת אֶת־שַׁבְּתֹתֶיהָ: לה כָּל־יְמֵי הָשַּׁמָּה תִּשְׁבֹּת
אֵת אֲשֶׁר לֹא־שָׁבְתָה בְּשַׁבְּתֹתֵיכֶם בְּשִׁבְתְּכֶם
עָלֶיהָ: לו וְהַנִּשְׁאָרִים בָּכֶם וְהֵבֵאתִי מֹרֶךְ בִּלְבָבָם
בְּאַרְצֹת אֹיְבֵיהֶם וְרָדַף אֹתָם קוֹל עָלֶה נִדָּף וְנָסוּ
מְנֻסַת־חֶרֶב וְנָפְלוּ וְאֵין רֹדֵף: לז וְכָשְׁלוּ אִישׁ־
בְּאָחִיו כְּמִפְּנֵי־חֶרֶב וְרֹדֵף אָיִן וְלֹא־תִהְיֶה לָכֶם
תְּקוּמָה לִפְנֵי אֹיְבֵיכֶם: לח וַאֲבַדְתֶּם בַּגּוֹיִם וְאָכְלָה
אֶתְכֶם אֶרֶץ אֹיְבֵיכֶם: לט וְהַנִּשְׁאָרִים בָּכֶם יִמַּקּוּ
בַּעֲוֹנָם בְּאַרְצֹת אֹיְבֵיכֶם וְאַף בַּעֲוֹנֹת אֲבֹתָם אִתָּם
יִמָּקּוּ: מ וְהִתְוַדּוּ אֶת־עֲוֹנָם וְאֶת־עֲוֹן אֲבֹתָם
בְּמַעֲלָם אֲשֶׁר מָעֲלוּ־בִי וְאַף אֲשֶׁר־הָלְכוּ עִמִּי
בְּקֶרִי: מא אַף־אֲנִי אֵלֵךְ עִמָּם בְּקֶרִי וְהֵבֵאתִי אֹתָם
בְּאֶרֶץ אֹיְבֵיהֶם אוֹ־אָז יִכָּנַע לְבָבָם הֶעָרֵל וְאָז
יִרְצוּ אֶת־עֲוֹנָם: מב וְזָכַרְתִּי אֶת־בְּרִיתִי יַעֲקוֹב וְאַף
אֶת־בְּרִיתִי יִצְחָק וְאַף אֶת־בְּרִיתִי אַבְרָהָם אֶזְכֹּר
וְהָאָרֶץ אֶזְכֹּר: מג וְהָאָרֶץ תֵּעָזֵב מֵהֶם וְתֶרֶץ אֶת־
שַׁבְּתֹתֶיהָ בְּהִשָּׁמָהּ מֵהֶם וְהֵם יִרְצוּ אֶת־עֲוֹנָם יַעַן
וּבְיַעַן בְּמִשְׁפָּטַי מָאָסוּ וְאֶת־חֻקֹּתַי גָּעֲלָה נַפְשָׁם:
מד וְאַף גַּם־זֹאת בִּהְיוֹתָם בְּאֶרֶץ אֹיְבֵיהֶם לֹא־
מְאַסְתִּים וְלֹא־גְעַלְתִּים לְכַלֹּתָם לְהָפֵר בְּרִיתִי
אִתָּם כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם: מה וְזָכַרְתִּי לָהֶם
בְּרִית רִאשֹׁנִים אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי־אֹתָם מֵאֶרֶץ
מִצְרַיִם לְעֵינֵי הַגּוֹיִם לִהְיוֹת לָהֶם לֵאלֹהִים אֲנִי
יְהוָה: מו אֵלֶּה הַחֻקִּים וְהַמִּשְׁפָּטִים וְהַתּוֹרֹת אֲשֶׁר
נָתַן יְהוָה בֵּינוֹ וּבֵין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּהַר סִינַי
בְּיַד־מֹשֶׁה: פ

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות חי"ז ע' 326. ע"פ באורי החומש)

וְנָתַתִּי פָנַי בָּכֶם (כו, יז)

פּוֹנֶה אֲנִי מִכָּל עֲסָקַי לְהָרַע לָכֶם (רש"י)

בְּיַחַס לַבְּרָכוֹת, כּוֹתֵב רַשִׁ"י "אֶפְנֶה מִכָּל עֲסָקַי לְשַׁלֵּם שְׂכָרְכֶם" (בִּלְשׁוֹן עָתִיד) וְאִלּוּ פֹּה מְשַׁנֶּה וְכוֹתֵב "פּוֹנֶה אֲנִי מִכָּל עֲסָקַי לְהָרַע לָכֶם" (לְשׁוֹן הוֹוֶה). וְיֵשׁ לְפָרֵשׁ שִׁנּוּי זֶה: לְשׁוֹן הוֹוֶה - יָכוֹל לְהִתְפָּרֵשׁ לְרֶגַע אֶחָד בִּלְבַד, לְרֶגַע אֶחָד פּוֹנֶה הַקָּבָ"ה מֵעֲסָקָיו כְּדֵי לְהָרַע לְיִשְׂרָאֵל, אֲבָל מִיַּד לְאַחַר מִכֵּן חוֹזֵר לַעֲסָקָיו, כִּבְיָכוֹל. לְשׁוֹן עָתִיד, לְעֵמַת זֹאת, מִתְפָּרֵשׁ עַל טְוַח הֶעָתִיד כֻּלּוֹ - כָּל עוֹד בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מְקַיְּמִים אֶת מִצְוֹתָיו שֶׁל הַקָּבָ"ה, מַמְשִׁיךְ הַקָּבָ"ה לִפְנוֹת מֵעֲסָקָיו כְּדֵי לְהֵיטִיב וּלְשַׁלֵּם אֶת שְׂכָרָם.

רביעי **כז** א וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: ב דַּבֵּר
אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם אִישׁ כִּי יַפְלִא
נֶדֶר בְּעֶרְכְּךָ נְפָשֹׁת לַיהוָה: ג וְהָיָה עֶרְכְּךָ הַזָּכָר
מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וְעַד בֶּן־שִׁשִּׁים שָׁנָה וְהָיָה
עֶרְכְּךָ חֲמִשִּׁים שֶׁקֶל כֶּסֶף בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ:
ד וְאִם־נְקֵבָה הִוא וְהָיָה עֶרְכֵּךְ שְׁלֹשִׁים שֶׁקֶל:
ה וְאִם מִבֶּן־חָמֵשׁ שָׁנִים וְעַד בֶּן־עֶשְׂרִים שָׁנָה
וְהָיָה עֶרְכְּךָ הַזָּכָר עֶשְׂרִים שְׁקָלִים וְלַנְּקֵבָה
עֲשֶׂרֶת שְׁקָלִים: ו וְאִם מִבֶּן־חֹדֶשׁ וְעַד בֶּן־חָמֵשׁ
שָׁנִים וְהָיָה עֶרְכְּךָ הַזָּכָר חֲמִשָּׁה שְׁקָלִים כָּסֶף
וְלַנְּקֵבָה עֶרְכֵּךְ שְׁלֹשֶׁת שְׁקָלִים כָּסֶף: ז וְאִם
מִבֶּן־שִׁשִּׁים שָׁנָה וָמַעְלָה אִם־זָכָר וְהָיָה עֶרְכְּךָ
חֲמִשָּׁה עָשָׂר שֶׁקֶל וְלַנְּקֵבָה עֲשָׂרָה שְׁקָלִים:
ח וְאִם־מָךְ הוּא מֵעֶרְכֶּךָ וְהֶעֱמִידוֹ לִפְנֵי הַכֹּהֵן
וְהֶעֱרִיךְ אֹתוֹ הַכֹּהֵן עַל־פִּי אֲשֶׁר תַּשִּׂיג יַד הַנֹּדֵר
יַעֲרִיכֶנּוּ הַכֹּהֵן: ס ט וְאִם־בְּהֵמָה אֲשֶׁר יַקְרִיבוּ

מִמֶּנָּה קָרְבָּן לַיהוָה כֹּל אֲשֶׁר יִתֵּן מִמֶּנּוּ לַיהוָה
יִהְיֶה־קֹּדֶשׁ׃ לֹא יַחֲלִיפֶנּוּ וְלֹא־יָמִיר אֹתוֹ טוֹב
בְּרָע אוֹ־רַע בְּטוֹב וְאִם־הָמֵר יָמִיר בְּהֵמָה
בְּהֵמָה וְהָיָה־הוּא וּתְמוּרָתוֹ יִהְיֶה־קֹּדֶשׁ׃ יא וְאִם
כָּל־בְּהֵמָה טְמֵאָה אֲשֶׁר לֹא־יַקְרִיבוּ מִמֶּנָּה קָרְבָּן
לַיהוָה וְהֶעֱמִיד אֶת־הַבְּהֵמָה לִפְנֵי הַכֹּהֵן׃
יב וְהֶעֱרִיךְ הַכֹּהֵן אֹתָהּ בֵּין טוֹב וּבֵין רָע כְּעֶרְכְּךָ
הַכֹּהֵן כֵּן יִהְיֶה׃ יג וְאִם־גָּאֹל יִגְאָלֶנָּה וְיָסַף
חֲמִשִׁתוֹ עַל־עֶרְכֶּךָ׃ יד וְאִישׁ כִּי־יַקְדִּישׁ אֶת־בֵּיתוֹ
קֹדֶשׁ לַיהוָה וְהֶעֱרִיכוֹ הַכֹּהֵן בֵּין טוֹב וּבֵין רָע
כַּאֲשֶׁר יַעֲרִיךְ אֹתוֹ הַכֹּהֵן כֵּן יָקוּם׃ טו וְאִם־
הַמַּקְדִּישׁ יִגְאַל אֶת־בֵּיתוֹ וְיָסַף חֲמִשִׁית כֶּסֶף־
עֶרְכְּךָ עָלָיו וְהָיָה לוֹ׃

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות חי"ז ע' 318)

אם בְּחֻקֹּתַי תֵּלֵכוּ (כן, ג)

שֶׁתִּהְיוּ עֲמֵלִים בַּתּוֹרָה (רש"י)

"בְּחֻקֹּתַי" הוּא גַּם מִלְּשׁוֹן "חֲקִיקָה". חֲקִיקָה שׁוֹנָה מִכְּתִיבָה רְגִילָה בִּשְׁנֵי דְּבָרִים: א. חֲקִיקָה דּוֹרֶשֶׁת מַאֲמָץ וְעָמָל מְיֻחָד. ב. עַל־יְדֵי הַחֲקִיקָה נַעֲשׂוֹת הָאוֹתִיּוֹת חֵלֶק בִּלְתִּי נִפְרָד עִם מַה שֶּׁהֵן חֲקוּקוֹת בּוֹ. כְּמוֹ כֵן הוּא בְּלִמּוּד הַתּוֹרָה, לִמּוּד הַתּוֹרָה צָרִיךְ לְהֵעָשׂוֹת - א. עַל־יְדֵי עָמָל וִיגִיעָה מְיֻחָדִים. ב. חֵלֶק וְדָבָר אֶחָד עִם הָאָדָם הַלּוֹמֵד אֶת הַתּוֹרָה.

חמישי, מז וְאָם | מִשְׂדֵה אֲחֻזָּתוֹ יַקְדִּישׁ אִישׁ לַיהוָה
וְהָיָה עֶרְכְּךָ לְפִי זַרְעוֹ זֶרַע חֹמֶר שְׂעֹרִים
בַּחֲמִשִּׁים שֶׁקֶל כָּסֶף׃ יח אִם־מִשְּׁנַת הַיֹּבֵל יַקְדִּישׁ
שָׂדֵהוּ כְּעֶרְכְּךָ יָקוּם׃ יט וְאִם־אַחַר הַיֹּבֵל יַקְדִּישׁ
שָׂדֵהוּ וְחִשַּׁב־לוֹ הַכֹּהֵן אֶת־הַכֶּסֶף עַל־פִּי
הַשָּׁנִים הַנּוֹתָרֹת עַד שְׁנַת הַיֹּבֵל וְנִגְרַע מֵעֶרְכֶּךָ׃
כ וְאִם־גָּאֹל יִגְאַל אֶת־הַשָּׂדֶה הַמַּקְדִּישׁ אֹתוֹ
וְיָסַף חֲמִשִׁית כֶּסֶף־עֶרְכְּךָ עָלָיו וְקָם לוֹ׃ כא וְאִם־
לֹא יִגְאַל אֶת־הַשָּׂדֶה וְאִם־מָכֹר אֶת־הַשָּׂדֶה
לְאִישׁ אַחֵר לֹא־יִגָּאֵל עוֹד׃ כב וְהַשָּׂדֶה
בְּצֵאתוֹ בַיֹּבֵל קֹדֶשׁ לַיהוָה כִּשְׂדֵה הַחֵרֶם לַכֹּהֵן
תִּהְיֶה אֲחֻזָּתוֹ׃

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (תורת מנחם – התוועדויות ח"ב ע' 117)

וְנָתַתִּי גִּשְׁמֵיכֶם בְּעִתָּם (כן, ד)

"גִּשְׁמֵיכֶם" הוּא מִלְּשׁוֹן גַּשְׁמִיּוּת, וְיֵשׁ לְפָרֵשׁ בְּדֶרֶךְ הַדְּרוּשׁ: הַקָּבָּ"ה נוֹתֵן שֶׁפַע שֶׁל גַּשְׁמִיּוּת לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל - "בְּעִתָּם", רַק בִּזְמַנִּים שֶׁלֹּא יַפְרִיעוּ לַעֲבוֹדָתָם הָרוּחָנִית שֶׁל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל.

שישי כג וְאִם אֶת־שְׂדֵה מִקְנָתוֹ אֲשֶׁר לֹא מִשְּׂדֵה
אֲחֻזָּתוֹ יַקְדִּישׁ לַיהוָה׃ כד וְחִשַּׁב־לוֹ הַכֹּהֵן אֶת
מִכְסַת הָעֶרְכְּךָ עַד שְׁנַת הַיֹּבֵל וְנָתַן אֶת־הָעֶרְכְּךָ
בַּיּוֹם הַהוּא קֹדֶשׁ לַיהוָה׃ כה בִּשְׁנַת הַיֹּבֵל יָשׁוּב
הַשָּׂדֶה לַאֲשֶׁר קָנָהוּ מֵאִתּוֹ לַאֲשֶׁר־לוֹ אֲחֻזַּת
הָאָרֶץ׃ כו וְכָל־עֶרְכְּךָ יִהְיֶה בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ
עֶשְׂרִים גֵּרָה יִהְיֶה הַשָּׁקֶל׃ כז אַךְ־בְּכוֹר אֲשֶׁר
יִבָּכֵר לַיהוָה בִּבְהֵמָה לֹא־יַקְדִּישׁ אִישׁ אֹתוֹ
אִם־שׁוֹר אִם־שֶׂה לַיהוָה הוּא׃ כח וְאִם בַּבְּהֵמָה
הַטְּמֵאָה וּפָדָה בְּעֶרְכֶּךָ וְיָסַף חֲמִשִׁתוֹ עָלָיו
וְאִם־לֹא יִגָּאֵל וְנִמְכַּר בְּעֶרְכֶּךָ׃ כט אַךְ כָּל־חֵרֶם
אֲשֶׁר יַחֲרִם אִישׁ לַיהוָה מִכָּל־אֲשֶׁר־לוֹ מֵאָדָם
וּבְהֵמָה וּמִשְּׂדֵה אֲחֻזָּתוֹ לֹא יִמָּכֵר וְלֹא יִגָּאֵל
כָּל־חֵרֶם קֹדֶשׁ־קָדָשִׁים הוּא לַיהוָה׃

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי־שיחות ח"א ע' 275)

וְשָׁבְתָה הָאָרֶץ שַׁבָּת לַה' (כה, ב)

שַׁבָּת לַה' - לְשֵׁם ה', כְּשֵׁם שֶׁנֶּאֱמַר בְּשַׁבָּת בְּרֵאשִׁית (רש"י)

עַל־פִּי בֵּאוּר הַחֲסִידוּת, נִתָּן לְהַסְבִּיר אֶת פֵּרוּשׁ רש"י: הָיָה מָקוֹם לַחְשֹׁב שֶׁהַתֹּאַר "שַׁבָּת לַה'" מַתְאִים רַק לְשַׁבָּת, שֶׁאָז הָאָדָם פּוֹרֵשׁ לְגַמְרֵי מִכָּל עִנְיְנֵי הָעוֹלָם, וְתֹאַר זֶה אֵינוֹ שַׁיָּךְ לִשְׁנַת הַשְּׁמִיטָה, שֶׁאָז לָאָדָם מֻתָּר לַעֲסֹק בְּכָל עִנְיְנֵי הָעוֹלָם - לְמַעַט בַּעֲבוֹדַת הָאֲדָמָה. וְזֶהוּ חִדּוּשׁ הַכָּתוּב שֶׁשְּׁנַת הַשְּׁמִיטָה הִיא גַּם "שַׁבָּת לַה'", כְּמוֹ שֶׁהַשַּׁבָּת הִיא שַׁבָּת לַה', עַל־דֶּרֶךְ־זֶה כְּשֶׁהָאָדָם מְבָרֵר אֶת הַנִּצּוֹצוֹת בָּעוֹלָם - עַל יְדֵי עֲבוֹדָתוֹ בְּעִנְיְנֵי הָעוֹלָם. הוּא הוֹפֵךְ אֶת הָעוֹלָם לְ"שַׁבָּת לַה'".

שביעי כט כָּל־חֵרֶם אֲשֶׁר יָחֳרַם מִן־הָאָדָם לֹא
יִפָּדֶה מוֹת יוּמָת׃ ל וְכָל־מַעְשַׂר הָאָרֶץ מִזֶּרַע
הָאָרֶץ מִפְּרִי הָעֵץ לַיהוָה הוּא קֹדֶשׁ לַיהוָה׃
לא וְאִם־גָּאֹל יִגְאַל אִישׁ מִמַּעַשְׂרוֹ חֲמִשִׁתוֹ יֹסֵף

עָלָיו: לג וְכָל־מַעְשַׂר בָּקָר וָצֹאן כֹּל אֲשֶׁר־יַעֲבֹר תַּחַת הַשֵּׁבֶט הָעֲשִׂרִי יִהְיֶה־קֹדֶשׁ לַיהוָה: לד לֹא יְבַקֵּר בֵּין־טוֹב לָרָע וְלֹא יְמִירֶנּוּ וְאִם־הָמֵר יְמִירֶנּוּ וְהָיָה־הוּא וּתְמוּרָתוֹ יִהְיֶה־קֹדֶשׁ לֹא יִגָּאֵל: לה אֵלֶּה הַמִּצְוֹת אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־ משֶׁה אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּהַר סִינָי:

חֲזַק חֲזַק וְנִתְחַזֵּק

✦ ✦ ✦

חצי קדיש

יִתְגַּדַּל וְיִתְקַדַּשׁ שְׁמֵהּ רַבָּא. אמן בְּעָלְמָא דִּי בְרָא כִרְעוּתֵהּ וְיַמְלִיךְ מַלְכוּתֵהּ, וְיַצְמַח פּוּרְקָנֵהּ וִיקָרֵב מְשִׁיחֵהּ. אמן בְּחַיֵּיכוֹן וּבְיוֹמֵיכוֹן וּבְחַיֵּי דְכָל בֵּית יִשְׂרָאֵל, בַּעֲגָלָא וּבִזְמַן קָרִיב וְאִמְרוּ אָמֵן: אמן יהא שמה רבא מברך לעלם ולעלמי עלמיא. יתברך: יְהֵא שְׁמֵהּ רַבָּא מְבָרַךְ לְעָלַם וּלְעָלְמֵי עָלְמַיָּא. יִתְבָּרַךְ, וְיִשְׁתַּבַּח, וְיִתְפָּאַר, וְיִתְרוֹמַם, וְיִתְנַשֵּׂא, וְיִתְהַדָּר, וְיִתְעַלֶּה, וְיִתְהַלָּל, שְׁמֵהּ דְקֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא. אמן לְעֵלָּא מִן כָּל בִּרְכָתָא וְשִׁירָתָא, תֻּשְׁבְּחָתָא וְנֶחֱמָתָא, דַּאֲמִירָן בְּעָלְמָא, וְאִמְרוּ אָמֵן: אמן

✦ ✦ ✦

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (משיחות שבת פרשת בחוקתי, תשכ"ה)

יָדוּעַ בְּעִנְיַן "סוּר מֵרָע" דְ"עֲשֵׂה טוֹב" שֶׁעִיקַּר הַמְּשָׁכַת קְדוּשַׁת אֱלֹקוּת הוּא עַל־יְדֵי "עֲשֵׂה טוֹב" - מִצְוֹת־עֲשֵׂה דַּוְקָא, אֶלָּא שֶׁבִּכְדֵי לְהַמְשִׁיךְ אֱלֹקוּת עַל־יְדֵי מִצְוֹת־עֲשֵׂה, צָרִיךְ לִהְיוֹת תְּחִלָּה "סוּר מֵרָע", וְ"כְּמָשָׁל הַמֶּלֶךְ בָּשָׂר־וָדָם שֶׁרוֹצִים לַעֲשׂוֹת לוֹ דִּירָה נָאָה, שֶׁצְּרִיכִין לְפַנּוֹת הַהֵיכָל מִכָּל לְכְלוּךְ וְכוּ' וְאַחַר־כָּךְ לְסַדֵּר שָׁם כֵּלִים נָאִים כוּ'".

וְזֶהוּ שֶׁמְּרַמֵּז רַשִׁ"י בְּסֵדֶר הָעִנְיָנִים:

"שֶׁיֹּאכַל בְּתוֹרַת מַעֲשֵׂר (וְאַחַר־כָּךְ) אָסוּר לִיגָּזֵז וְלִיעָבֵד". מִתְּחִילָּה מְבָאֵר עִיקַּר הַמְכֻוָּן שֶׁבַּעֲבוֹדָה - "יֹאכַל בְּתוֹרַת מַעֲשֵׂר", הוּא עִנְיָן חִיּוּבִי - "עֲשֵׂה טוֹב", שֶׁבָּזֶה מִתְבַּטֵּאת בְּחִינַת הַקְּדוּשָׁה בְּגָלוּי כַּנַ"ל: וְאַחַר־כָּךְ מְדַבֵּר אוֹדוֹת "סוּר מֵרָע", שֶׁהוּא הַקְדָּמָה וְטָפֵל לְהַמְשָׁכַת אֱלֹקוּת - "אָסוּר לִיגָּזֵז וְלִיעָבֵד".

וְהַיְנוּ, אַף שֶׁבְּסֵדֶר הַדִּבָּרִים בְּפוֹעַל, הֲרֵי תְּחִלָּה צְרִיכָה לִהְיוֹת הַזְּהִירוּת בְּ"סוּר מֵרָע" שֶׁלֹּא יִהְיוּ דְּבָרִים בְּלִתִּי רְצוּיִים, וְאַחַר־כָּךְ הֲעֲבוֹדָה בְּ"עֲשֵׂה טוֹב", אֲבָל בְּפֵירוּשׁ רַשִׁ"י "יֵינָהּ שֶׁל תּוֹרָה", מַדְגִּישׁ הָעִיקָּר וְהַמְכֻוָּן שֶׁבַּעֲבוֹדָה - לַעֲשׂוֹת לוֹ יִתְבָּרֵךְ דִּירָה בְּתַחְתּוֹנִים עַל־יְדֵי "עֲשֵׂה טוֹב", וְאַחַר־כָּךְ מְבָאֵר אֲשֶׁר קוֹדֶם לְזֶה צְרִיכָה לִהְיוֹת הָעֲבוֹדָה דְּ"סוּר מֵרָע".

עוֹד יֵשׁ לוֹמַר (עַל־פִּי פְּשָׁט שֶׁבְּרָמֶז זֶה): מַקְדִּים הַנַּדַּאי - יֹאכַל, וְאַחַר־כָּךְ הַסָּפֵק - שֶׁאִם יִהְיֶה צָמֵר הֲרָאוּי לְהִגָּזֵז וַעֲבוֹדָה הָרְאוּיָה לְהֵיעָשׂוֹת עַל־יְדֵי בְּהֵמָה זוֹ - אָסוּר לִיגָּזֵז וְלִיעָבֵד.

וְהִנֵּה אַף שֶׁ"סוּר מֵרָע" - "אִיסּוּר גִּיזָּה וְכוּ'", הוּא רַק הַקְדָּמָה וַהֲכָנָה לְהַמְשָׁכַת הַקְּדוּשָׁה בְּגִילּוּי עַל־יְדֵי "עֲשֵׂה טוֹב" - "יֹאכַל בְּתוֹרַת מַעֲשֵׂר", מִכָּל־מָקוֹם צְרִיכָה לִהְיוֹת הַזְּהִירוּת דְּ"סוּר מֵרָע", דַּוְקָא בְּכָל הַפְּרָטִים. וּמְבָאֵר רַשִׁ"י שֶׁזֶּה בְּב' הָעִנְיָנִים: אִיסּוּר גִּיזָּה וְאִיסּוּר עֲבוֹדָה, הַזְּהִירוּת צְרִיכָה לִהְיוֹת הֵן בַּ"עֲבוֹדָה" הַנַּעֲשֵׂית בְּגוּף הַבְּהֵמָה - דְּהַיְנוּ בְּעִנְיָנִים עִיקָּרִיִּים: וְהֵן בְּ"גִּיזָּה" שֶׁהִיא בַּשְּׂעָרוֹת, הֵן "אֶת בְּשָׂרוֹ, הַטָּפֵל לִבְשָׂרוֹ" - דְּהַיְנוּ הַזְּהִירוּת גַּם בְּעִנְיָנִים (שֶׁנִּרְאִים לִכְאוֹרָה כִּ)טְפֵלִים.

וְעַל־יְדֵי עֲבוֹדָה בְּסֵדֶר זֶה, תִּהְיֶה אַחַר־כָּךְ כִּדְבָרֵי הַהַמְשָׁכָה שֶׁעַל־יְדֵי "עֲשֵׂה טוֹב", לַעֲשׂוֹת לוֹ יִתְבָּרֵךְ דִּירָה בְּתַחְתּוֹנִים.

מפטיר לג וְכָל־מַעְשַׂר בָּקָר וָצֹאן כֹּל אֲשֶׁר־יַעֲבֹר תַּחַת הַשֵּׁבֶט הָעֲשִׂרִי יִהְיֶה־קֹדֶשׁ לַיהוָה: לד לֹא יְבַקֵּר בֵּין־טוֹב לָרָע וְלֹא יְמִירֶנּוּ וְאִם־הָמֵר יְמִירֶנּוּ וְהָיָה־הוּא וּתְמוּרָתוֹ יִהְיֶה־קֹדֶשׁ לֹא יִגָּאֵל: לה אֵלֶּה הַמִּצְוֹת אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־ משֶׁה אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּהַר סִינָי:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך כב עמ' 171)

פָּרָשַׁת עֲרָכִין

כְּשֶׁרַבִּי הִלֵּל מִפַּארִיטְשׁ הָיָה אַבְרֵךְ צָעִיר, הֵכִין קַשְׁיָא בְּמַסֶּכֶת עֲרָכִין כְּדֵי לְשָׁאֲלָהּ אֶת אַדְמוֹ"ר הַזָּקֵן. כַּאֲשֶׁר נִכְנַס הָרַבִּי לַחֶדֶר שֶׁבּוֹ הִתְחַבֵּא רַבִּי הִלֵּל, אָמַר: "כַּאֲשֶׁר יֵשׁ לְאַבְרֵךְ קַשְׁיָא בַּעֲרָכִין, הוּא צָרִיךְ תְּחִלָּה לְהַעֲרִיךְ אֶת עַצְמוֹ". וְהִנֵּה, מַעֲלָתוֹ הָעִקָּרִית שֶׁל רַבִּי הִלֵּל הָיְתָה הֱיוֹתוֹ 'עוֹבֵד', לֹא הֱיוֹתוֹ 'מַשְׂכִּיל'. וְאָכֵן – מִי שֶׁמַּעֲרִיךְ אֶת עַצְמוֹ מֵבִין שֶׁעִקַּר הָעֲבוֹדָה אֵינֶנָּה הַשְׂכָּלָה אֶלָּא קַבָּלַת עֹל, לִהְיוֹת עוֹבֵד ה'.

ע"ח פסוקים, עז"א סימן.

בעת הגבהת הספר תורה ואמירת וזאת התורה – אין מנהגנו להראות באצבע. * מנהגנו: מגביה הספר תורה ולאחרי שמראה אותה לקהל חוזר ומניחה על הבימה וגוללה בעצמו. ואז יושב על הספסל ואחר כורך המפה

(= חוגר באבנט ועוטף במעיל). * כשמגביהין הספר תורה להראות הכתב לעם, כל אדם ישתדל לקרב עצמו לבימה כדי שיוכל לקרא מה שכתוב בספר תורה בעת הגבהת הספר תורה, ויאמר:

וְזֹאת הַתּוֹרָה, אֲשֶׁר־שָׂם מֹשֶׁה לִפְנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

עֵץ־חַיִּים הִיא לַמַּחֲזִיקִים בָּהּ, וְתֹמְכֶיהָ מְאֻשָּׁר. דְּרָכֶיהָ דַרְכֵי־נֹעַם, וְכָל־נְתִיבֹתֶיהָ שָׁלוֹם. אֹרֶךְ יָמִים בִּימִינָהּ, בִּשְׂמֹאלָהּ עֹשֶׁר וְכָבוֹד. יְיָ חָפֵץ לְמַעַן צִדְקוֹ, יַגְדִּיל תּוֹרָה וְיַאְדִּיר:

מדייקים לגלול הספר תורה נגד התפר, שמקום התפר יהיה באמצע הספר תורה מבחוץ. * האבנט חוגרים בתחילת שליש התחתון של הספר תורה.

לא יתחיל המפטיר להפטיר עד שיגמור הגולל לגלול הספר תורה, כדי שגם הגולל יוכל להבין ולשמוע ממנו, שחובה היא על הכל לשמוע ההפטרה כמו הפרשה שבספר תורה.

ברכת ההפטרה לפניה

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר בִּנְבִיאִים טוֹבִים וְרָצָה בְּדִבְרֵיהֶם הַנֶּאֱמָרִים בֶּאֱמֶת בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַבּוֹחֵר בַּתּוֹרָה וּבְמֹשֶׁה עַבְדּוֹ וּבְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ וּבִנְבִיאֵי הָאֱמֶת וָצֶדֶק:

חובה הוא על הכל לשמוע ההפטרה כמו הפרשה שבספר תורה. לפיכך, לא יקראו שנים ההפטרה כאחד בקול רם ששני קולות אין נשמעים, ויש נוהגים מטעם הידוע להם, שלא לסמוך על שמיעה בלבדה, אלא הם בעצמם קורין ההפטרה ושומעין הברכות מפי המפטיר. ומכל מקום, צריכים ליזהר שלא יקראו בקול רם אלא בנחת (מלה במלה עם המפטיר).

שולחן ערוך אדמו"ר הזקן, חלק ב סימן רפד סעיף יא

הפטרה לשבת פרשת בחוקותי לקריאה

בציבור ולשמו"ת בירמיה פרק טז

טז יט יְהוָה עֻזִּי וּמָעֻזִּי וּמְנוּסִי בְּיוֹם צָרָה אֵלֶיךָ גּוֹיִם יָבֹאוּ מֵאַפְסֵי־אָרֶץ וְיֹאמְרוּ אַךְ־שֶׁקֶר נָחֲלוּ אֲבוֹתֵינוּ הֶבֶל וְאֵין־בָּם מוֹעִיל: כ הֲיַעֲשֶׂה־לּוֹ אָדָם אֱלֹהִים וְהֵמָּה לֹא אֱלֹהִים: כא לָכֵן הִנְנִי מוֹדִיעָם בַּפַּעַם הַזֹּאת אוֹדִיעֵם אֶת־יָדִי וְאֶת־גְּבוּרָתִי וְיָדְעוּ כִּי־שְׁמִי יְהוָה: יז א חַטַּאת יְהוּדָה כְּתוּבָה בְּעֵט בַּרְזֶל

עטרת מרים

יט יְהוָה עֻזִּי חֶזְקִי וּמָעֻזִּי מְקוֹם מַחֲסֶה לִי וּמְנוּסִי מְקוֹם מָנוֹס לִי בְּיוֹם צָרָה אֵלֶיךָ גּוֹיִם יָבֹאוּ בִּימוֹת הַמָּשִׁיחַ מֵאַפְסֵי־אָרֶץ לָשׁוּב אֵלֶיךָ וּלְעָבְדְךָ, וְיֹאמְרוּ אַךְ־שֶׁקֶר הֵם הָאֱלִילִים אֲשֶׁר נָחֲלוּ אֲבוֹתֵינוּ הֵם הֶבֶל וְאֵין־בָּם מוֹעִיל וְתוֹעֶלֶת: כ הֲיַעֲשֶׂה־לּוֹ אָדָם אֱלֹהִים וְהֵמָּה בְּנֵי אָדָם עַצְמָם לֹא אֱלֹהִים וְאֵיךְ הָיְתָה עוֹלָה עַל דַּעְתָּם זֹאת הָאֱמוּנָה: כא אָמַר לוֹ הָאֵל לָכֵן הִנְנִי מוֹדִיעָם לְאֵלֶּה שֶׁאֵינָם רוֹצִים לָשׁוּב, בַּפַּעַם הַזֹּאת אוֹדִיעֵם אֶת־יָדִי וְאֶת־גְּבוּרָתִי וְיֵדְעוּ יִשְׂרָאֵל תֵּיכֶף וְיַכִּירוּ כֹּחַ ה' וּמַלְכוּתוֹ כִּי־שְׁמִי יְהוָה מוֹשֵׁל וְשַׁלִּיט לְקַיֵּם גְּזֵרָתִי: הִנֵּה בַּסּוֹף גַּם הַגּוֹיִם יַעַזְבוּ הַפְּסִילִים וְיַאֲמִינוּ בַּה' אֲבָל א חַטַּאת יְהוּדָה עַדַּיִן שְׁמוּרָה בְּלִבָּם כְּאִילוּ כְּתוּבָה בְּעֵט בַּרְזֶל בְּצִפָּרֶן מַשְׁמֶיר בַּרְזֶל הֶחָזָק, חֲרוּשָׁה חֲרוּתָה בְּעוֹמֶק עַל־לוּחַ לִבָּם דְּפְנוּת הַלֵּב וּלְקַרְנוֹת הַבְּלִיטוֹת בְּזָוִיּוֹת מִזִּבְחוֹתֵיכֶם גַּם שָׁם חֲקוּקָה

שי למורא

יט) עֻזִּי וּמָעֻזִּי, עִנְיַן חֹזֶק. וּמְנוּסִי, לְשׁוֹן מָנוֹס וּמִפְלָט. אֵלֶיךָ גּוֹיִם יָבֹאוּ, הֲרֵי סוֹף הַדָּבָר יִהְיֶה שֶׁהַגּוֹיִם מִקְצוֹת הָאָרֶץ יָבוֹאוּ אֵלֶיךָ וְיֹאמְרוּ וגו'. כ) הֲיַעֲשֶׂה וגו', וְכִי רָאוּי שֶׁאָדָם בְּמַעֲשֵׂה יָדָיו יַעֲשֶׂה לְעַצְמוֹ אֱלֹהִים. וְהֵמָּה לֹא אֱלֹהִים, הֲלֹא בְּנֵי אָדָם עַצְמָם אֵינָם אֱלֹהִים, וְאֵיךְ יִהְיוּ מַעֲשֵׂה יְדֵיהֶם טוֹבִים מֵהֶם. כא) בַּפַּעַם הַזֹּאת וגו', בְּגָאֳלָה הָעֲתִידָה, אוֹדִיעֵם אֶת כֹּחַ יָדִי וְאֶת גְּבוּרָתִי. א) חַטַּאת יְהוּדָה וגו', מוּסָב לְמַעְלָה, לוֹמַר, הִנֵּה בַּסּוֹף גַּם הָאֻמּוֹת יַעַזְבוּ עֲבוֹדַת הָאֱלִילִים וַיַּאֲמִינוּ בַּה', וְהִנֵּה יְהוּדָה עַדַּיִן עָתָה חַטַּאתָם שְׁמוּרָה בְּלִבָּם כְּאִלּוּ כְּתוּבָה שָׁמָּה בְּקוֹלְמוֹס מִבַּרְזֶל וּבְצִפָּרֶן שֶׁל שָׁמִיר (- מִין מַתֶּכֶת קָשָׁה מְאֹד הַמְשַׁמֶּשֶׁת לַחֲרִיטָה). חֲרוּשָׁה, חֲרוּתָה בְּעֹמֶק כְּמוֹ בְּמַחֲרֵשָׁה. עַל לוּחַ לִבָּם, עַל דֹּפֶן הַלֵּב. כְּלוֹמַר, שֶׁאֵינָם שׁוֹכְחִים עֲבוֹדָה־זָרָה שֶׁלָּהֶם. וּלְקַרְנוֹת מִזִּבְחוֹתֵיכֶם, וְגַם

שי למורא

בִּצְפִּרֶן שָׁמִיר חֲרוּשָׁה עַל־לוּחַ לִבָּם וּלְקַרְנוֹת מִזְּבְחוֹתֵיכֶם: ב כִּזְכֹּר בְּנֵיהֶם מִזְּבְחוֹתָם וַאֲשֵׁרֵיהֶם עַל־עֵץ רַעֲנָן עַל גְּבָעוֹת הַגְּבֹהוֹת: ג הָרָרִי בַּשָּׂדֶה חֵילְךָ כָּל־אֹצְרוֹתֶיךָ לָבַז אֶתֵּן בָּמֹתֶיךָ בְּחַטָּאת בְּכָל־גְּבוּלֶיךָ: ד וְשָׁמַטְתָּה וּבְךָ מִנַּחֲלָתְךָ אֲשֶׁר נָתַתִּי לָךְ וְהַעֲבַדְתִּיךָ אֶת־אֹיְבֶיךָ בָּאָרֶץ אֲשֶׁר לֹא־יָדַעְתָּ כִּי־אֵשׁ קְדַחְתֶּם בְּאַפִּי עַד־עוֹלָם תּוּקָד: ה כֹּה | אָמַר יְהוָה אָרוּר הַגֶּבֶר אֲשֶׁר יִבְטַח בָּאָדָם וְשָׂם בָּשָׂר זְרֹעוֹ וּמִן־יְהוָה יָסוּר לִבּוֹ: ו וְהָיָה כְּעַרְעָר בָּעֲרָבָה וְלֹא יִרְאֶה כִּי־יָבוֹא טוֹב וְשָׁכַן חֲרֵרִים בַּמִּדְבָּר אֶרֶץ מְלֵחָה וְלֹא תֵשֵׁב: ז בָּרוּךְ הַגֶּבֶר אֲשֶׁר יִבְטַח בַּיהוָה וְהָיָה יְהוָה מִבְטַחוֹ: ח וְהָיָה כְּעֵץ | שָׁתוּל עַל־מַיִם וְעַל־יוּבַל יְשַׁלַּח שָׁרָשָׁיו וְלֹא יִרְאֶה כִּי־יָבֹא חֹם וְהָיָה עָלֵהוּ רַעֲנָן וּבִשְׁנַת בַּצֹּרֶת לֹא יִדְאָג וְלֹא יָמִישׁ מֵעֲשׂוֹת פֶּרִי: ט עָקֹב הַלֵּב מִכֹּל וְאָנֻשׁ הוּא מִי

בִּצְפִּרֶן שָׁמִיר חֲרוּשָׁה עַל־לוּחַ לִבָּם. ב) כִּזְכֹּר בְּנֵיהֶם מִזְּבְחוֹתָם, הֵם זוֹכְרִים אֶת מִזְבְּחוֹתֵיהֶם כְּמוֹ שֶׁהֵם זוֹכְרִים אֶת בְּנֵיהֶם. וַאֲשֵׁרֵיהֶם עַל עֵץ רַעֲנָן, וְאֶת אֲשֵׁרֵיהֶם אֲשֶׁר אֵצֶל עֵץ רַעֲנָן. ג) הָרָרִי בַּשָּׂדֶה, יוֹשֵׁב הָהָר בַּשָּׂדֶה. וְהַכַּוָּנָה לִיוֹשֵׁב יְרוּשָׁלַיִם שֶׁהוּא בְּהַר הַמִּישׁוֹר. וּלְשׁוֹן "הָרָרִי", יוֹשֵׁב הָהָר, כְּמוֹ "עָרְבִי" עַל שֵׁם שֶׁיּוֹשֵׁב בָּעֲרָבָה. חֵילְךָ כָּל אוֹצְרוֹתֶיךָ, מָמוֹנְךָ וְכָל אוֹצְרוֹתֶיךָ. בָּמֹתֶיךָ בְּחַטָּאת וגו', בִּגְלַל בָּמוֹתֶיךָ הָעֲשׂוּיוֹת בְּחַטָּא לַעֲבוֹדָה־זָרָה, וַאֲשֶׁר הֵם בְּכָל גְּבוּלֶיךָ. ד) וְשָׁמַטְתָּה, תַּעֲזֹב אֶת הָאֲדָמָה מִלְّעָבְדָהּ בַּחֲרִישָׁה וּזְרִיעָה. וּבְךָ מִנַּחֲלָתְךָ, כְּלוֹמַר, לֹא מֵרְצוֹנְךָ הַטּוֹב תִּשְׁמִיט אֶת הָאָרֶץ, אֶלָּא בְּךָ תִּהְיֶה הָעֲזִיבָה, כִּי תִּהְיֶה נֶעֱזָב מִנַּחֲלָתְךָ. קְדַחְתֶּם, הִבְעַרְתֶּם. עַד עוֹלָם תּוּקָד, כְּלוֹמַר, זְמַן מְרֻבֶּה. ה) אֲשֶׁר יִבְטַח בָּאָדָם, לְפִי שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל בּוֹטְחִים בְּמִצְרַיִם וּבְאַשּׁוּר, לְפִיכָךְ אָמַר לָהֶם דָּבָר זֶה. וּמִן ה' יָסוּר לִבּוֹ, כִּי אִם לֹא יָסִיר לִבּוֹ מֵה' אֵינוֹ רָע אִם יִבְטַח שֶׁבְּעֶזְרַת הָאֵל יוּכַל הָאָדָם לְעָזְרוֹ, לֹא זוּלָתוֹ. ו) וְהָיָה כְּעַרְעָר בָּעֲרָבָה, הַבּוֹטֵחַ בָּאָדָם יִהְיֶה כְּעַרְעָר בָּעֲרָבָה (- מִין צֶמַח קוֹצִי הַגָּדֵל בַּמִּדְבָּר). וְלֹא יִרְאֶה כִּי יָבוֹא טוֹב, אֵינוֹ רוֹאֶה כְּשֶׁבָּא טוֹבָה בָּעוֹלָם, וְהֵם הַגְּשָׁמִים, כְּלוֹמַר לֹא עָלָיו יִהְיוּ הַגְּשָׁמִים. וְשָׁכַן חֲרֵרִים, יִשְׁכֹּן בְּמָקוֹם שֶׁהוּא חֲרֵרִים, בְּמָקוֹם שֶׁלֹּא יִפֹּל שָׁם מָטָר מֵרֹב הַחֹם. "חֲרֵרִים" עֲנִינוֹ שְׁרֵפָה וּדְלֵקָה מֵרֹב חֲמִימוּת. כְּמוֹ "וְעַצְמִי חָרָה מִנִּי חֹרֶב" (איוב ל,ל). אֶרֶץ מְלֵחָה וְלֹא תֵשֵׁב, אֶרֶץ שֶׁעֲפָרָהּ מָלוּחַ וְאֵינָהּ מְיֻשֶּׁבֶת. ז) וְהָיָה ה' מִבְטָחוֹ, אִם יִבְטַח בּוֹ, הוּא יִהְיֶה מִבְטָחוֹ וְעֻזּוֹ, וְלֹא יִירָא מִכָּל רָע. ח) עַל מַיִם, שֶׁלֹּא יִצְמָא לְעוֹלָם. כְּלוֹמַר, יִהְיֶה מְמֻלָּא בְּטוּב. וְעַל יוּבַל, וְעַל פַּלְגֵי מַיִם. יְשַׁלַּח שָׁרָשָׁיו, שֶׁאֲפִלּוּ שָׁרָשָׁיו שֶׁיִּתְפַּשְּׁטוּ בְּמָקוֹם רָחוֹק יִהְיוּ עַל פַּלְגֵי מַיִם. וְלֹא יִרְאֶה כִּי יָבֹא חֹם, כְּלוֹמַר, אֲפִלּוּ כְּשֶׁיִּהְיֶה חֹם בָּעוֹלָם, לֹא יְחוּשׁ מִמֶּנּוּ, כִּי עַל מַיִם הוּא שָׁתוּל וְלֹא יוּכַל הַחֹם לְיַבְּשוֹ. וְהָיָה עָלֵהוּ רַעֲנָן, וַאֲפִלּוּ עָלֵהוּ יִהְיֶה רַעֲנָן, שֶׁלֹּא יִפֹּל כְּשֶׁאָר עֵצִים שֶׁנּוֹבְלִים עֲלֵיהֶם בִּימֵי הַגְּשָׁמִים. וּבִשְׁנַת בַּצֹּרֶת לֹא יִדְאָג, כִּי אֲפִלּוּ בִּשְׁנַת בַּצֹּרֶת יִהְיֶה בְּלַחוּתוֹ וְיִתֵּן פִּרְיוֹ בְּעִתּוֹ. וְכֵן הָאָדָם אֲשֶׁר יִבְטַח בַּה', יִלְמְדוּ בְּנֵי אָדָם מִמֶּנּוּ חָכְמָתוֹ וּמַעֲשָׂיו הַטּוֹבִים. וְהָעֲלֶה הוּא מָשָׁל עַל מָמוֹנוֹ וַעֲשָׁרוֹ, שֶׁיִּהְנוּ בְּנֵי אָדָם מִמֶּנּוּ. ט) עָקֹב הַלֵּב מִכֹּל, אַף־עַל־פִּי שֶׁלֵּב הָאָדָם הוּא מְעֻקָּם וּמְעֻוָּת יוֹתֵר מִכָּל אֵבְרָיו. וְאָנֻשׁ הוּא וגו', וְיֵשׁ לוֹ מַכְאוֹב חָזָק, כְּלוֹמַר, דַּעַה רָעָה לַחֹשֵׁב

עטרת מרים

חַטָּאתָם: ב כִּזְכֹּר בְּנֵיהֶם בְּכָל לִב, כֵּן יִזְכְּרוּ מִזְּבְחוֹתָם וַאֲשֵׁרֵיהֶם עַל סְמוּךְ לְ־עֵץ רַעֲנָן וּמִזְּבְחוֹתָם וַאֲשֵׁרֵיהֶם עַל גְּבָעוֹת הַגְּבֹהוֹת: ג הָרָרִי הֶהָר שֶׁלִּי הָעוֹמֵד בַּשָּׂדֶה יְרוּשָׁלַיִם הַיּוֹשֶׁבֶת בְּהַר הַמִּישׁוֹר, חֵילְךָ עָשְׁרְךָ כָּל־אֹצְרוֹתֶיךָ לָבַז לְשָׁלָל אֶתֵּן בָּמֹתֶיךָ הָעֲשׂוּיוֹת לְשֵׁם עֲבוֹדָה־זָרָה בְּחַטָּאת בְּכָל־גְּבוּלֶיךָ אֶתֵּן לָבַז: ד וְשָׁמַטְתָּה תַּעֲזוֹב אֶת הָאֲדָמָה מִלַּעֲבָדָהּ בַּחֲרִישָׁה וּזְרִיעָה וּבְךָ תִּהְיֶה הָעֲזִיבָה, כִּי תִּהְיֶה נֶעֱזָב מִנַּחֲלָתְךָ אֲשֶׁר נָתַתִּי לָךְ בִּגְמוּל שֶׁלֹּא שָׁמַטּוּ בַּשְּׁבִיעִית וְהַעֲבַדְתִּיךָ וְאַתָּה תַּעֲבוֹד אֶת אוֹיְבֶיךָ בְּאֶרֶץ אֲשֶׁר לֹא־יָדַעְתָּ כִּי־אֵשׁ קִדַּחְתֶּם בְּעֶבְרָתִי הַבְעַרְתֶּם זְמַן מְרֻבֶּה תּוּקָד: ה כֹּה | אָמַר יְהוָה אָרוּר הַגֶּבֶר אֲשֶׁר יִבְטַח בָּאָדָם אֲשֶׁר לֹא יִמְצָא עֵזֶר מִמֶּנּוּ וְשָׂם בָּשָׂר בְּבָשָׂר וָדָם זְרֹעוֹ חָזְקוֹ וּבִטְחוֹנוֹ וּמִן־יְהוָה יָסוּר לִבּוֹ מִלְּבִטּוּחַ בַּה': ו וְהָיָה הַבּוֹטֵחַ בָּאָדָם יִהְיֶה כְּעַרְעָר עֵץ מִדְּבָרִי הַגָּדֵל כְּעַרְעָר בָּעֲרָבָה וְלֹא יִרְאֶה כִּי־יָבוֹא טוֹב הַגְּשָׁמִים, כִּי לֹא עָלָיו יִהְיוּ הַגְּשָׁמִים וְשָׁכַן חֲרֵרִים בְּיִבְשׁוּת מֵרֹב הַחֲמִימוּת בַּמִּדְבָּר וְהִיא אֶרֶץ מְלֵחָה שֶׁעֲפָרָהּ מָלוּחַ וְלֹא תֵשֵׁב וְאֵינָהּ מְיֻשֶּׁבֶת: ז בָּרוּךְ הַגֶּבֶר אֲשֶׁר יִבְטַח בַּיהוָה וְהָיָה יְהוָה מִבְטָחוֹ לוֹ לְמִבְטָח וּלְעֶזְרָה: ח וְהָיָה כְּעֵץ | שָׁתוּל נָטוּעַ עַל־מַיִם וְעַל־יוּבַל מָקוֹם יְבוּל וּפְרִי אֵצֶל פַּלְגֵי מַיִם יְשַׁלַּח שָׁרָשָׁיו וְלֹא יִרְאֶה לֹא יִפְחַד כִּי־יָבֹא חֹם וְשָׁרַב וְהָיָה עָלֵהוּ רַעֲנָן וּבְרִיא וּבִשְׁנַת בַּצֹּרֶת שֶׁל מְנִיעַת גְּשָׁמִים לֹא יִדְאָג לֹא יַזִּיק לוֹ וְלֹא יָמִישׁ לֹא יָסוּר מֵעֲשׂוֹת פֶּרִי וְכֵן יִהְיֶה הַבּוֹטֵחַ בַּה' שֶׁלֹּא יִחְסַר לוֹ שׁוּם דָּבָר וְלֹא יִדְאַג מֵהַצָּרוֹת הַמִּתְרַגְּשׁוֹת בָּעוֹלָם: ט עָקֹב הַלֵּב לֵב הָאָדָם הוּא מְעֻקָּם וּמְעֻוָּת יוֹתֵר מִכֹּל אֵבָרָיו וְאָנֻשׁ

יְדָעֻנוּ: י אֲנִי יְהוָה חֹקֵר לֵב בֹּחֵן כְּלָיוֹת
וְלָתֵת לְאִישׁ כִּדְרָכָיו כִּפְרִי מַעֲלָלָיו:
יא קֹרֵא דָגָר וְלֹא יָלַד עֹשֵׂה עֹשֶׁר וְלֹא
בְמִשְׁפָּט בַּחֲצִי יָמָיו יַעַזְבֻנוּ וּבְאַחֲרִיתוֹ
יִהְיֶה נָבָל: יב כִּסֵּא כָבוֹד מָרוֹם מֵרֵאשׁוֹן
מְקוֹם מִקְדָּשֵׁנוּ: יג מִקְוֵה יִשְׂרָאֵל יְהוָה
כָּל־עֹזְבֶיךָ יֵבֹשׁוּ וְסוּרֵי בָאָרֶץ יִכָּתֵבוּ כִּי
עָזְבוּ מְקוֹר מַיִם־חַיִּים אֶת־יְהוָה:
יד רְפָאֵנִי יְהוָה וְאֵרָפֵא הוֹשִׁיעֵנִי
וְאִוָּשֵׁעָה כִּי תְהִלָּתִי אָתָּה:

עטרת מרים

הוא סובל בְּמַחֲלַת לֵב, וְהוּא סָבוּר מִי יֵדַע מִי יֵדַע זֶה: י אֲנִי יְהוָה חֹקֵר לֵב בֹּחֵן כְּלָיוֹת וְכֵן בְּיָדִי גַּם כֵּן וְלָתֵת לְאִישׁ כִּדְרָכָיו כִּפְרִי מַעֲלָלָיו מַעֲשָׂיו: **יא** קֹרֵא שֵׁם עוֹף (קוק"ו רש"י) דָּגָר מְצַפְצֵף בְּקוֹלוֹ לְמִשּׁוּךְ אֶפְרוֹחִין אַחֲרָיו אֲבָל וְלֹא יָלַד לֹא יָלְדָם, וּכְשֶׁגְּדֵלוּ יְבִינוּ שֶׁהוּא לֹא יָלְדָם וַיַּעַזְבוּ אוֹתוֹ, כֵּן עֹשֶׂה עֹשֶׁר וְלֹא בְמִשְׁפָּט יוֹשֵׁר כִּי־אִם בְּעָרְמָה, עוֹשֶׁר זֶה לֹא יִתְקַיֵּם בְּיָדוֹ אֶלָּא בַּחֲצִי יָמָיו יַעַזְבֻנוּ וּבְאַחֲרִיתוֹ יִהְיֶה נָבָל: **יב** כִּסֵּא הַכָּבוֹד שׁוֹכֵן בִּשְׁמֵי מָרוֹם מֵרֵאשׁוֹן מִקֶּדֶם, כֵּן הוּא מְקוֹם מִקְדָּשֵׁנוּ שֶׁשָּׁם הִשְׁכִּין שְׁכִינָתוֹ: **יג** מִקְוֵה יִשְׂרָאֵל תִּקְוַת יִשְׂרָאֵל יִהְיֶה אֶל יְהוָה וְכִסֵּא כְבוֹדוֹ שׁוֹכֵן בַּמִּקְדָּשׁ, לָכֵן כָּל־עֹזְבֶיךָ וּבוֹטְחִים בָּאָדָם יֵבֹשׁוּ וְסוּרֵי הַסָּרִים מִמֶּנִּי מַה' בָּאָרֶץ יִכָּתֵבוּ לְדֶרֶת בְּתַחְתִּיּוֹת הָאָרֶץ בַּשְּׁאוֹל, עַל כִּי עָזְבוּ מְקוֹר מַעְיַן מַיִם־חַיִּים אֶת־יְהוָה: **יד** רְפָאֵנִי יְהוָה מִן הַמַּכָּה וְהַכְּאֵב וְאֵרָפֵא אֶהְיֶה נִרְפָּא הוֹשִׁיעֵנִי מִן הַקְּמִים עָלַי וְאִוָּשֵׁעָה וְאָז אֶהְיֶה נוֹשָׁע - אֵין בְּיַד מִי לְהוֹשִׁיעַ לִי זוּלָתְךָ כִּי תְהִלָּתִי אָתָּה אֲנִי מִתְהַלֵּל בְּךָ שֶׁתַּצִּילֵנִי מִיָּדָם:

שי למורא

מִי הוּא הַיּוֹדֵעַ תַּעֲלוּמוֹת לִבּוֹ אִם הוּא בּוֹטֵחַ בַּה' בֶּאֱמֶת אוֹ לֹא. **י) אֲנִי ה' חֹקֵר לֵב וגו'**, אֲבָל אֲנִי ה' חוֹקֵר לֵב הָאָדָם וּבוֹחֵן מַחֲשָׁבוֹת וַעֲצוֹת הַכְּלָיוֹת. **וְלָתֵת לְאִישׁ כִּדְרָכָיו**, לָתֵת לְכָל אִישׁ כִּדְרָכָיו לִבּוֹ. **כִּפְרִי מַעֲלָלָיו**, כְּפִי הַמַּחֲשָׁבוֹת שֶׁהֵם מַעֲשֵׂי הַלֵּב. **יא) קֹרֵא דָגָר וְלֹא יָלַד**, כְּמוֹ הָעוֹף שֶׁנִּקְרָא "קוֹרֵא", כְּשֶׁהוּא דוֹגֵר (= רוֹבֵץ עַל בֵּיצִים לְחַמֵּם שֶׁיֵּצְאוּ מִהֶן אֶפְרוֹחִים) עַל בֵּיצֵי עוֹף אַחֵר, הֲרֵי לְכְשֶׁיִּבָּקְעוּ הַבֵּיצִים וְיֵצְאוּ הָאֶפְרוֹחִים לֹא יִהְיוּ כְּמוֹ בָּנָיו שֶׁיָּלַכוּ אַחֲרָיו, אֶלָּא יַעַזְבוּהוּ וְלֹא יַכִּירוּהוּ. כָּכָה גַּם הָרָשָׁע שֶׁעָשָׂה עֹשֶׁר וְלֹא בְּמִשְׁפָּט, בַּחֲצִי יָמָיו יַעַזְבֻנוּ וגו'. **וְלֹא בְמִשְׁפָּט**, וְלֹא בְּמִשְׁפַּט הַיֹּשֶׁר, כִּי־אִם בְּעָרְמַת הַלֵּב. **בַּחֲצִי יָמָיו יַעַזְבֻנוּ**, אוֹ שֶׁיָּמוּת הוּא וְיַעֲזֹב אֶת עָשְׁרוֹ לַאֲחֵרִים, אוֹ יֹאבַד הָעֹשֶׁר מִיָּדָיו בַּחֲצִי יָמָיו. **יִהְיֶה נָבָל**, פְּחוּת וְנִבְזֶה, וְיִקָּרֵא רָשָׁע. **יב) כִּסֵּא כָבוֹד מָרוֹם מֵרֵאשׁוֹן**, כְּמוֹ שֶׁהַשָּׁמַיִם שֶׁהֵם כִּסֵּא ה' וְהֵם כִּסֵּא כְבוֹדוֹ שֶׁהֵם מְעִידִים עַל מְצִיאוּתוֹ וְעַל כְּבוֹדוֹ, כֵּן מְקוֹם מִקְדָּשֵׁנוּ מֵעִיד וּמוֹרֶה עַל עֶצֶם מְצִיאוּתוֹ שֶׁהַשְּׁכִינָה אוֹרוֹ וּכְבוֹדוֹ בַּמִּקְדָּשׁ, וּבָא לְהוֹרוֹת שֶׁהקב"ה מַשְׁגִּיחַ גַּם בְּעוֹלָם הַשָּׁפָל הַזֶּה, וּמַעֲנִישׁ הָרְשָׁעִים עַל רִשְׁעָם. **יג) מִקְוֵה יִשְׂרָאֵל ה'**, לָכֵן רָאוּי שֶׁתִּקְוַת יִשְׂרָאֵל תִּהְיֶה אֶל ה'. **כָּל עֹזְבֶיךָ יֵבֹשׁוּ**, כָּל הָעוֹזְבִים אוֹתְךָ וּבוֹטְחִים בִּבְנֵי אָדָם, רָאוּי הוּא שֶׁיֵּבֹשׁוּ. **וְסוּרֵי**, כָּל הַסָּרִים מֵה'. **בָּאָרֶץ יִכָּתֵבוּ**, יִכָּתְבוּ לְדֶרֶת בְּתַחְתִּיּוֹת הָאָרֶץ, בְּעֻמְקֵי הַשְּׁאוֹל. **אֶת ה'**, שֶׁמִּשְׁפִּיעַ הַטּוֹבָה בְּכָל עֵת כְּמוֹ מְקוֹר מַיִם חַיִּים. **יד) רְפָאֵנִי ה' וְאֵרָפֵא**, הַנָּבִיא יִרְמְיָה מְבַקֵּשׁ מֵהקב"ה, שֶׁיְּרַפְּאֵהוּ מִן הַמַּכָּה וְהַכְּאֵב. וְכַוָּנָתוֹ עַל הַבּוּזוּי וְהַקְּלָלָה שֶׁהֵציקוּ לוֹ אֲנָשִׁים, כְּפִי שֶׁאָמַר בַּהֶמְשֵׁךְ **"הוֹשִׁיעֵנִי וְאִוָּשֵׁעָה"**. **כִּי תְהִלָּתִי אָתָּה**, בְּךָ אֲנִי מִתְהַלֵּל וּמִתְפָּאֵר, לוֹמַר שֶׁאַתָּה מוֹשִׁיעִי וּתְהִלָּתִי.

לאחר שמסיים ההפטרה יאמר המפטיר ברכות אלו

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, צוּר כָּל הָעוֹלָמִים, צַדִּיק בְּכָל הַדּוֹרוֹת, הָאֵל הַנֶּאֱמָן הָאוֹמֵר וְעוֹשֶׂה, הַמְדַבֵּר וּמְקַיֵּם, שֶׁכָּל דְּבָרָיו אֱמֶת וָצֶדֶק: נֶאֱמָן, אַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְנֶאֱמָנִים דְּבָרֶיךָ, וְדָבָר אֶחָד מִדְּבָרֶיךָ אָחוֹר לֹא יָשׁוּב רֵיקָם, כִּי אֵל מֶלֶךְ נֶאֱמָן וְרַחֲמָן אָתָּה. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הָאֵל הַנֶּאֱמָן בְּכָל דְּבָרָיו:

רַחֵם, עַל צִיּוֹן כִּי הִיא בֵּית חַיֵּינוּ, וְלַעֲלוּבַת נֶפֶשׁ תּוֹשִׁיעַ וּתְשַׂמֵּחַ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ. מְשַׂמֵּחַ צִיּוֹן בְּבָנֶיהָ:

שַׂמְּחֵנוּ, יְיָ אֱלֹהֵינוּ, בְּאֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא עַבְדֶּךָ, וּבְמַלְכוּת בֵּית דָּוִד מְשִׁיחֶךָ, בִּמְהֵרָה יָבוֹא וְיָגֵל לִבֵּנוּ, עַל כִּסְאוֹ לֹא יֵשֵׁב זָר, וְלֹא יִנְחֲלוּ עוֹד אֲחֵרִים אֶת כְּבוֹדוֹ. כִּי בְשֵׁם קָדְשְׁךָ נִשְׁבַּעְתָּ לוֹ, שֶׁלֹּא יִכְבֶּה נֵרוֹ לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מָגֵן דָּוִד:

עַל הַתּוֹרָה, וְעַל הָעֲבוֹדָה וְעַל הַנְּבִיאִים וְעַל יוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה, שֶׁנָּתַתָּ לָנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לִקְדֻשָּׁה וְלִמְנוּחָה, לְכָבוֹד וּלְתִפְאָרֶת. עַל הַכֹּל, יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ, וּמְבָרְכִים אוֹתָךְ. יִתְבָּרֵךְ שִׁמְךָ בְּפִי כָּל חַי תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת:

קריאת התורה למנחת שבת קודש

א א וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה בְּמִדְבַּר סִינַי
בְּאֹהֶל מוֹעֵד בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי בַּשָּׁנָה הַשֵּׁנִית
לְצֵאתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לֵאמֹר: ב שְׂאוּ אֶת־רֹאשׁ
כָּל־עֲדַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל לְמִשְׁפְּחֹתָם לְבֵית אֲבֹתָם
בְּמִסְפַּר שֵׁמוֹת כָּל־זָכָר לְגֻלְגְּלֹתָם: ג מִבֶּן
עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה כָּל־יֹצֵא צָבָא בְּיִשְׂרָאֵל
תִּפְקְדוּ אֹתָם לְצִבְאֹתָם אַתָּה וְאַהֲרֹן: ד וְאִתְּכֶם
יִהְיוּ אִישׁ אִישׁ לַמַּטֶּה אִישׁ רֹאשׁ לְבֵית־אֲבֹתָיו
הוּא: (לוי) ה וְאֵלֶּה שְׁמוֹת הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר יַעַמְדוּ
אִתְּכֶם לִרְאוּבֵן אֱלִיצוּר בֶּן־שְׁדֵיאוּר: ו לְשִׁמְעוֹן
שְׁלֻמִיאֵל בֶּן־צוּרִישַׁדָּי: ז לִיהוּדָה נַחְשׁוֹן בֶּן־
עַמִּינָדָב: ח לְיִשָּׂשכָר נְתַנְאֵל בֶּן־צוּעָר: ט לִזְבוּלֻן
אֱלִיאָב בֶּן־חֵלֹן: י לִבְנֵי יוֹסֵף לְאֶפְרַיִם אֱלִישָׁמָע
בֶּן־עַמִּיהוּד לִמְנַשֶּׁה גַּמְלִיאֵל בֶּן־פְּדָהצוּר:
יא לְבִנְיָמִן אֲבִידָן בֶּן־גִּדְעֹנִי: יב לְדָן אֲחִיעֶזֶר בֶּן־
עַמִּישַׁדָּי: יג לְאָשֵׁר פַּגְעִיאֵל בֶּן־עָכְרָן: יד לְגָד
אֶלְיָסָף בֶּן־דְּעוּאֵל: טו לְנַפְתָּלִי אֲחִירַע בֶּן־עֵינָן:
טו אֵלֶּה כתיב קריאי קרי קְרוּאֵי הָעֵדָה נְשִׂיאֵי מַטּוֹת
אֲבוֹתָם רָאשֵׁי אַלְפֵי יִשְׂרָאֵל הֵם: (ישראל) יז וַיִּקַּח
מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן אֶת הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר נִקְּבוּ
בְּשֵׁמוֹת: יח וְאֶת כָּל־הָעֵדָה הִקְהִילוּ בְּאֶחָד
לַחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי וַיִּתְיַלְּדוּ עַל־מִשְׁפְּחֹתָם לְבֵית
אֲבֹתָם בְּמִסְפַּר שֵׁמוֹת מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה
לְגֻלְגְּלֹתָם: יט כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה
וַיִּפְקְדֵם בְּמִדְבַּר סִינָי: **ס**

אגרות קודש

ב"ה, ה' אייר, תשי"ג
ברוקלין.

שלום וברכה!

במענה על הודעתו מיום הולדת שלו.

הנה בטח יעלה לתורה בש"ק הבע"ל, וביום ההולדת עצמו יתן לצדקה קודם התפלה בבקר ולעת מנחה, וכן ככתוב בהיום יום - י"א ניסן - יתבודד לשעה וילמוד מאמר חסידות במקום שלבו חפץ, אבל אדעתי' דנפשיה. ומה טוב אשר בש"ק שלאחר זה יחזור את המאמר כולו או עכ"פ חלק ממנו, בחבורה. ויתן השי"ת שיהי' לאריכות ימים ושנים טובות ובעלי' בתורת הנגלה והחסידות ובקרוב ממש ימצא זיווגו הטוב לפניו בגשמיות וברוחניות גם יחד.

בברכה.

פרק ד משנה ו

רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: כָּל הַמְכַבֵּד אֶת הַתּוֹרָה, גּוּפוֹ מְכֻבָּד עַל הַבְּרִיּוֹת. וְכָל הַמְחַלֵּל אֶת הַתּוֹרָה, גּוּפוֹ מְחֻלָּל עַל הַבְּרִיּוֹת:

נקודות משיחות קודש

המפרשים[1] ביארו שהכוונה לכבד את ספר התורה ולומדיו. ואולם מכיון שכיבוד ספר־תורה הוא הלכה בשולחן־ערוך[2] ומסכת אבות באה ללמדנו ענינים שהם "מילי דחסידותא"[3], לכן מוכרחים, לכאורה, לפרש את המשנה באופן אחר.

עוד יש לדייק בדברי המשנה - "גופו מכובד" - מהו הדגש על "גופו" דוקא?

להבנת הדברים יש להתבונן בהנהגתו של רבי יוסי עצמו:

מסופר במדרש[4] על "מטרונה" (גבירה מבית המלוכה) שנהגה להציג לרבי יוסי שאלות שונות (כגון, מה הם מעשי הקב"ה לאחר שסיים לברוא את העולם?) ורבי יוסי היה משיב לה על שאלותיה. למרות שיכול היה להמנע מלהשיב לה - ובפרט שהשאלות לא נגעו כלל לאותן מצוות שהיא מחוייבת בהן - עם כל זאת השתדל רבי יוסי לענות על כל שאלותיה, וזאת כדי להעלות את כבוד התורה אף בעיניה של אותה "מטרונה".

לפי זה יש לומר, כי באומרו "כבוד התורה" נתכוון רבי יוסי להסברת התורה באופן כזה שיעלה את קרנה וכבודה בעיני הבריות.

זאת אפוא מלמדנו רבי יוסי כי על־פי מידת חסידות יש לכבד את התורה גם במקום שאינו מחוייב מצד הדין, וכמו במקרה הנ"ל: אשה נוכריה שואלת שאלות על התורה ואין כל חיוב לענות עליהן - אף־על־פי־כן טרח רבי יוסי להשיב עליהן, בכדי שגם אומות העולם ("הבריות") יכבדו את התורה.

זו גם הסיבה שרבי יוסי נקט הלשון "גופו מכובד", שכן לגויים יש שייכות אך ורק לגופו של היהודי (כנאמר בתניא[5]: "הגוף החומרי הנדמה בחומריותו לגופי אומות העולם"), אך בכל הנוגע לנשמת היהודי - אין לגויים כל קשר ושייכות.

לכן, כאשר יהודי משתדל שהתורה תהיה מכובדת בעיני כולם, גם בעיני הבריות (אומות העולם), הבריות מכבדות "את גופו".

(שיחות קודש תשל"ח - מוצ"ש פרשת קורח)

דברי המשנה צריכים עיון: אצל יהודי הנשמה היא העיקר והגוף רק טפל אליה[6]. לפי זה, כאשר המשנה עוסקת בכבוד האדם ("מכובד על הבריות"), היה עליה להדגיש את הנשמה ולא את הגוף?!

זאת ועוד: הביטוי "בריות" מתאים למי שאין להם שום מעלה (לא מצד שכלם ולא מצד מידותיהם) והם בבחינת "בריות בעלמא"[7], דהיינו שמעלתם היחידה היא שנבראו על־ידי הקב"ה. נשאלת אפוא השאלה - מהו השבח להיות מכובד על־ידי "בריות" נחותות שכאלה?

ההסבר הוא: כבוד התורה (שהיא חכמתו של הקב"ה) הוא דבר המתחייב בפשטות (גם ללא הנמקות והבטחות). אולם לעיתים עשויה השמירה על כבוד התורה להיות כרוכה בקשיים שמציבים חיי הגוף. שכן, בהיות בני ישראל נתונים בגלות כ"כבשה אחת בין שבעים זאבים"[8], יתכן שהקפדה יתירה על ענינים הקשורים לכבוד התורה תסב להם קשיים בפרנסה וכיוצא בזה.

אומרת לנו המשנה: כאשר יהודי מכבד את התורה, אזי אפילו ה"בריות" הנחותות ביותר לא זו בלבד שלא יפריעו לו בעניני הגוף הגשמיים, אלא הן אף יסייעו לו בעניני הגוף. ואמנם כך גם רואים בפועל, שכאשר יהודי עומד בתוקף על עקרונותיו בכל הקשור לעניני יהדות - סביבתו רוחשת לו כבוד והערכה, ומתקיים בו "כל המכבד את התורה - גופו מכובד על הבריות".

('תורת־מנחם - התוועדויות' תשד"מ, כרך ג, עמ' 1820)

---

1) רש"י ורע"ב. 2) אורח־חיים סימן קמו, יורה־דעה סימן רמד. 3) בבא קמא ל, א. 4) לדוגמה ראה בראשית־רבה ד, ו. שם יז, ז. ועוד. 5) פרק מט. 6) ראה תניא פרק לב. 7) תניא שם. 8) מדרש תנחומא תולדות ה.

מי שתורתו אומנתו צריך לענין התפילה במיוחד, תפילה מיוחדת כיוון שזהו עניין עמוק יותר שבו נוגע עניין התפילה יותר מאשר אצל אחרים.

ממאמר ל"ג בעומר, ה'תשל"ה

לוח זמנים לשבוע פרשת בחוקותי באה"ק (בהר בחו"ל) - בערים שונות בעולם

זמני יום ראשון ויום שבת

(ח) = שעון חורף (ק) = שעון קיץ

מדינה ועיר	זריחה		סוף זמן קריאת שמע				סוף זמן תפילה		מנחה גדולה		שקיעה		צאת הכוכבים		כניסת שבת	יציאת שבת
			מג"א		אדמוה"ז											
	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש		
באר שבע (ק)	05:45	05:42	08:31	08:28	09:09	09:08	10:20	10:19	13:12	13:12	19:30	19:34	19:58	20:02	19:13	20:14
חיפה (ק)	05:41	05:37	08:27	08:25	09:07	09:05	10:18	10:17	13:11	13:12	19:35	19:39	20:01	20:06	19:05	20:17
ירושלים (ק)	05:42	05:39	08:28	08:26	09:07	09:05	10:18	10:17	13:10	13:10	19:34	19:38	19:58	20:02	18:58	20:14
תל אביב (ק)	05:44	05:40	08:29	08:27	09:09	09:07	10:20	10:18	13:12	13:12	19:31	19:35	20:00	20:05	19:13	20:16
אוסטריה, וינה (ק)	05:15	05:08	08:01	07:54	09:01	08:58	10:19	10:17	13:29	13:30	20:27	20:35	21:07	21:16	20:16	21:33
אוסטרליה, מלבורן (ח)	07:13	07:18	09:04	09:07	09:43	09:45	10:35	10:37	12:46	12:47	17:21	17:16	17:49	17:45	16:58	17:57
אוקראינה, אודסה (ק)	05:24	05:17	08:11	08:05	09:07	09:04	10:24	10:22	13:31	13:32	20:24	20:31	21:02	21:10	20:12	21:27
אוקראינה, דונייצק (ק)	04:50	04:43	07:36	07:30	08:36	08:32	09:54	09:52	13:03	13:04	20:01	20:08	20:41	20:49	19:49	21:06
אוקראינה, דנייפרופטרובסק (ק)	05:00	04:53	07:45	07:38	08:46	08:43	10:04	10:02	13:14	13:15	20:13	20:21	20:54	21:02	20:02	21:20
אוקראינה, ז'יטומיר (ק)	05:19	05:11	08:02	07:53	09:08	09:05	10:28	10:25	13:40	13:41	20:46	20:54	21:28	21:38	20:34	21:57
אוקראינה, קייב (ק)	05:11	05:03	07:53	07:45	09:01	08:57	10:20	10:17	13:33	13:34	20:39	20:47	21:22	21:32	20:28	21:51
איחוד אמירויות, אבו דאבי (ח)	05:39	05:37	08:22	08:20	08:57	08:56	10:06	10:05	12:52	12:53	18:59	19:02	19:25	19:28	18:41	19:39
איטליה, מילאנו (ק)	05:53	05:47	08:40	08:35	09:35	09:31	10:51	10:49	13:57	13:58	20:49	20:56	21:24	21:32	20:35	21:48
אקוואדור, קיטו (ח)	06:07	06:07	08:37	08:37	09:07	09:07	10:09	10:10	12:41	12:41	18:14	18:14	18:37	18:37	17:56	18:47
ארגנטינה, בואנוס איירס (ח)	07:40	07:45	09:37	09:38	10:13	10:15	11:07	11:08	13:20	13:20	18:01	17:57	18:28	18:25	17:38	18:36
ארגנטינה, ברילוצ'ה (ח)	08:46	08:52	10:31	10:34	11:12	11:15	12:03	12:05	14:12	14:12	18:36	18:31	19:08	19:03	18:14	19:16
ארה"ב, בולטימור (ק)	05:53	05:48	08:41	08:37	09:26	09:24	10:40	10:38	13:39	13:39	20:13	20:19	20:46	20:52	20:00	21:05
ארה"ב, ברוקלין (ק)	05:39	05:34	08:27	08:23	09:14	09:11	10:28	10:26	13:28	13:29	20:06	20:12	20:39	20:45	19:53	20:59
ארה"ב, ג'רסי סיטי (ק)	05:39	05:34	08:27	08:23	09:14	09:12	10:28	10:27	13:29	13:29	20:07	20:12	20:40	20:46	19:53	21:00
ארה"ב, דטרויט (ק)	06:11	06:05	08:59	08:54	09:48	09:45	11:03	11:01	14:05	14:06	20:47	20:53	21:21	21:28	20:34	21:43
ארה"ב, האוסטון (ק)	06:28	06:25	09:13	09:11	09:51	09:50	11:01	11:00	13:52	13:52	20:09	20:12	20:36	20:40	19:53	20:51
ארה"ב, לוס אנג'לס (ק)	05:51	05:47	08:37	08:35	09:18	09:16	10:29	10:28	13:23	13:24	19:46	19:51	20:16	20:21	19:32	20:33
ארה"ב, מיאמי (ק)	06:35	06:32	09:19	09:17	09:54	09:53	11:03	11:03	13:51	13:51	20:00	20:03	20:26	20:30	19:44	20:40
ארה"ב, ניו היבן (ק)	05:33	05:28	08:21	08:17	09:09	09:06	10:23	10:22	13:24	13:25	20:04	20:09	20:37	20:44	19:50	20:58
ארה"ב, פיטסבורג (ק)	06:04	05:58	08:51	08:48	09:38	09:36	10:52	10:51	13:52	13:53	20:30	20:35	21:03	21:09	20:16	21:23
ארה"ב, שיקגו (ק)	05:30	05:25	08:18	08:14	09:07	09:04	10:22	10:20	13:23	13:24	20:04	20:10	20:38	20:45	19:51	20:59
בוליביה, לה-פס (ח)	06:49	06:50	09:06	09:06	09:37	09:38	10:35	10:36	12:59	12:59	18:09	18:08	18:33	18:32	17:50	18:42
בלגיה, אנטוורפן (ק)	05:52	05:44	08:33	08:23	09:43	09:39	11:03	11:01	14:18	14:19	21:26	21:35	22:11	22:21	21:16	22:41
בלגיה, בריסל (ק)	05:54	05:45	08:35	08:26	09:44	09:41	11:04	11:02	14:18	14:19	21:25	21:34	22:09	22:19	21:14	22:38
ברזיל, סאן פאולו (ח)	06:34	06:36	08:44	08:45	09:16	09:18	10:13	10:14	12:33	12:33	17:37	17:35	17:58	17:56	17:12	18:06
ברזיל, ריו דה-ז'נירו (ח)	06:20	06:23	08:31	08:32	09:04	09:05	10:01	10:02	12:21	12:21	17:22	17:19	17:47	17:45	17:02	17:55
בריטניה, לונדון (ק)	05:09	05:00	07:49	07:39	09:01	08:57	10:21	10:18	13:36	13:37	20:48	20:56	21:30	21:41	20:38	22:01
בריטניה, מנצ'סטר (ק)	05:09	05:00	07:42	07:22	09:05	09:01	10:27	10:24	13:45	13:46	21:03	21:12	21:51	22:03	20:56	22:25
גרמניה, ברלין (ק)	05:11	05:02	07:48	07:35	09:05	09:01	10:26	10:23	13:42	13:43	20:58	21:07	21:42	21:53	20:46	22:14
גרמניה, פרנקפורט (ק)	05:39	05:31	08:23	08:14	09:29	09:25	10:48	10:45	14:00	14:01	21:05	21:13	21:48	21:57	20:54	22:16
דרום אפריקה, יוהנסבורג (ח)	06:39	06:42	08:46	08:47	09:19	09:21	10:15	10:16	12:34	12:34	17:35	17:33	17:55	17:52	17:08	18:02
הודו, מומבאי (ח)	06:04	06:02	08:44	08:43	09:17	09:17	10:25	10:24	13:07	13:08	19:06	19:08	19:31	19:34	18:50	19:44
הודו, פונה (ח)	06:01	05:59	08:41	08:40	09:14	09:13	10:21	10:21	13:03	13:04	19:01	19:03	19:26	19:29	18:45	19:39
הונגריה, בודפשט (ק)	05:07	05:00	07:53	07:47	08:52	08:48	10:09	10:07	13:18	13:19	20:14	20:21	20:53	21:02	20:02	21:19
טורקיה, איסטנבול (ח)	04:43	04:37	07:31	07:27	08:18	08:15	09:32	09:31	12:33	12:34	19:11	19:17	19:45	19:51	18:58	20:05
יוון, אתונה (ק)	06:15	06:10	09:02	08:59	09:46	09:44	10:59	10:58	13:57	13:58	20:28	20:34	21:00	21:06	20:15	21:19

לוח זמנים לשבוע פרשת בחוקותי באה"ק (בהר בחו"ל) - בערים שונות בעולם

זמני יום ראשון ויום שבת

(ח) = שעון חורף (ק) = שעון קי"ץ

מדינה ועיר	זריחה		סוף זמן קריאת שמע				סוף זמן תפילה		מנחה גדולה		שקיעה		צאת הכוכבים		כניסת שבת	יציאת שבת
			מג"א		אדמוה"ז											
	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש		
מולדובה, קישינב (ק)	05:29	05:23	08:16	08:10	09:13	09:10	10:31	10:29	13:39	13:39	20:33	20:40	21:12	21:20	20:21	21:37
מקסיקו, מקסיקו סיטי (ח)	06:01	05:59	08:41	08:40	09:14	09:14	10:22	10:21	13:05	13:05	19:04	19:06	19:29	19:32	18:48	19:42
ניו-זילנד, קרייסטצ'רץ' (ח)	07:41	07:48	09:18	09:21	10:02	10:05	10:51	10:53	12:56	12:56	17:10	17:03	17:44	17:38	16:46	17:52
נפאל, קטמנדו (ח)	05:15	05:12	07:59	07:57	08:35	08:34	09:45	09:44	12:34	12:34	18:46	18:49	19:13	19:17	18:30	19:28
סין, בייג'ין (ח)	05:00	04:54	07:47	07:44	08:33	08:31	09:47	09:46	12:47	12:46	19:22	19:28	19:55	20:01	19:07	20:15
סינגפור, סינגפור (ח)	06:56	06:56	09:26	09:26	09:56	09:56	10:59	10:59	13:32	13:31	19:06	19:07	19:30	19:30	18:49	19:39
פולין, ורשא (ק)	04:41	04:33	07:20	07:08	08:35	08:31	09:56	09:53	13:13	13:12	20:24	20:33	21:10	21:21	20:14	21:42
פרו, לימה (ח)	06:18	06:19	08:39	08:39	09:09	09:10	10:09	10:10	12:35	12:35	17:51	17:50	18:15	18:14	17:33	18:24
צרפת, ליאון (ק)	06:09	06:03	08:57	08:51	09:51	09:48	11:08	11:06	14:14	14:15	21:05	21:12	21:43	21:50	20:53	22:06
צרפת, פריז (ק)	06:09	06:02	08:54	08:47	09:56	09:53	11:15	11:12	14:25	14:26	21:28	21:35	22:07	22:16	21:14	22:34
קולומביה, בוגוטה (ח)	05:43	05:42	08:15	08:15	08:46	08:46	09:49	09:49	12:24	12:24	18:03	18:04	18:26	18:27	17:46	18:37
קנדה, טורונטו (ק)	05:52	05:47	08:40	08:36	09:31	09:28	10:47	10:45	13:51	13:51	20:39	20:45	21:12	21:19	20:23	21:34
קנדה, מונטריאול (ק)	05:24	05:17	08:11	08:06	09:05	09:02	10:22	10:20	13:28	13:29	20:20	20:26	20:56	21:03	20:06	21:19
קפריסין, לרנקה (ק)	05:42	05:38	08:29	08:26	09:10	09:08	10:22	10:21	13:17	13:17	19:42	19:46	20:12	20:17	19:28	20:29
רוסיה, ליובאוויטש (ח)	04:50	04:40	07:09	06:53	08:49	08:45	10:12	10:09	13:33	13:34	20:57	21:07	21:48	22:00	20:47	22:25
רוסיה, מוסקבה (ח)	04:18	04:08	06:26	06:26	08:20	08:15	09:44	09:40	13:07	13:08	20:39	20:49	21:28	21:41	20:26	22:08
רוסיה, רוסטוב על-הדון (ח)	04:45	04:39	07:32	07:26	08:30	08:26	09:47	09:45	12:55	12:56	19:50	19:58	20:29	20:38	19:39	20:54
שוויץ, ציריך (ק)	05:49	05:43	08:36	08:30	09:34	09:31	10:52	10:49	14:00	14:01	21:01	21:08	21:35	21:43	20:44	22:00
תאילנד, בנגקוק (ח)	05:52	05:51	08:29	08:29	09:01	09:01	10:07	10:07	12:46	12:47	18:37	18:39	19:02	19:04	18:21	19:13

*) הזמנים נערכו על־פי תוכנת 'חזון שמים'.

סדר מצות הדלקת נרות לשבת קודש

מצוה זו שייכת גם לבנות ישראל, ועד לילדה קטנה ... אפילו אם היא בת שנה וכבר מתחילה לדבר ויכולה להדליק ולברך ... ביחד עם אחיותי', ועל אחת כמה וכמה אמה שמדליקה לאחריהן, כדי שתוכל לעזור להן בהדלקת הנר. תורת מנחם תשמ"ט חלק ד' עמ' 378

ויש להשפיע גם על בנות קטנות שהגיעו לחינוך, שגם הן תדלקנה נרות שבת וחג, כמדובר כמה פעמים. ואפילו אם הדבר מוטל בספק, אם היא כבר הגיעה לחינוך או לא - גם אז כדאי שיאיר מזלה שבוע קודם או כמה ימים קודם! משיחת י"ג תשרי תשד"מ סכ"ח – התוועדויות תשד"מ ח"א עמ' 162

זמן הדלקת הנרות הוא כפי המתפרסם בכל מקום ומקום על ידי הגורמים המוסמכים - אסור בשום אופן להדליק לאחר זמן זה.

מנהגן הטוב של בנות ישראל ... להפריש לצדקה לפני הדלקת הנרות – כמובן כאשר הדלקת הנרות היא ביום חול. אסור לטלטל ח"ו את קופת הצדקה לאחרי ההדלקה ולכן צריכים להניחה לכתחילה [=לפני כניסת השבת ולפני ההדלקה] במקום שתישאר שם עד לאחרי הבדלה.

מדליקים את הנרות ואחרי כן מברכים:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהַדְלִיק נֵר שֶׁל שַׁבָּת קֹדֶשׁ:

תפלת הדרך

צריך לאומרה כשהחזיק בדרך חוץ לעיר ביום ראשון כשנוסע מביתו, וטוב לומר מעומד אם אפשר בקל. ובשאר הימים שמתעכב בדרך עד שובו לביתו יאמר אותה בכל בוקר אפילו במלון ויחתום ברוך אתה שומע תפלה בלי הזכרת שם:

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שֶׁתּוֹלִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַצְעִדֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַדְרִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתִסְמְכֵנוּ לְשָׁלוֹם, וְתַגִּיעֵנוּ לִמְחוֹז חֶפְצֵנוּ לְחַיִּים וּלְשִׂמְחָה וּלְשָׁלוֹם, (ואם דעתו לחזור מיד אומר וְתַחֲזִירֵנוּ לְשָׁלוֹם), וְתַצִּילֵנוּ מִכַּף כָּל־אוֹיֵב וְאוֹרֵב וְלִסְטִים וְחַיּוֹת רָעוֹת בַּדֶּרֶךְ וּמִכָּל־פּוּרְעָנִיּוֹת הַמִּתְרַגְּשׁוֹת וּבָאוֹת לָעוֹלָם. וְתִשְׁלַח בְּרָכָה בְּכָל־מַעֲשֵׂה יָדֵינוּ, וְתִתְּנֵנִי לְחֵן וּלְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים בְּעֵינֶיךָ וּבְעֵינֵי כָל־רוֹאֵינוּ, וְתִגְמְלֵנוּ חֲסָדִים טוֹבִים וְתִשְׁמַע קוֹל תְּפִלָּתֵנוּ כִּי אַתָּה שׁוֹמֵעַ תְּפִלַּת כָּל־פֶּה: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה:

לזכות

לוי שי׳ **הלוי** בן חנה וזוגתו **אולגה שרח** בת תמר

ויוצאי חלציהם

צבי׳ ובעלה **דוד הלוי אליעזרוב**

שלום יצחק הלוי ומשפחתו

רות ובעלה **אפרים הלוי יליזרוב**

זבולון הלוי וזוגתו **רות**

חגית ובעלה **גבריאל סופייב**

שמעי׳ הלוי וזוגתו **מוריאל**

אילת ובעלה **גדעון יעקובסון**

יהושע הלוי וזוגתו **מעיין חנה**

אור אבנר הלוי שיחיו

לבייב

●

לעילוי נשמת הרה״ח ר׳ **טובי׳** ב״ר **יעקב** ע״ה

ניתן להשיג שיחות קודש ומאמרי דא״ח אלו

פקס: 9606108 3 (972)

ת.ד. 373 כפר חב״ד 60840 ישראל – *P.O.B 373 Kfar Chabad 60840 Israel*

E-mail: Israel@DvarMalchus.Org USA@DvarMalchus.Org

להרשמה ומנויים: 9601001 3 (972)

להורדת הקבצים: *Internet: www.DvarMalchus.Org*

www.otzar770.com • www.lahak.org • www.Chasidut.TV

...

הערות ותיקונים ניתן לשלוח ל: *E-mail: office@chazak.co.il – www.chazak.co.il*

P.P.
שולם
1949
תל אביב

Dvar Malchus
Issue # 00835
15/05/2022

2304-3377

הורידו את יישומון
דבר מלכות
מחנות היישומים